

ఐ శ్రీ కృష్ణ పరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీ యర్రా వెంకటస్వామి గారిచే

వస్తుగుణదీపిక

శ్రీరస్తు.
శ్రీకృష్ణ పరబ్రహ్మణేనమః.

వ స్తు గు ణ దీ పి క

*****

అ

అంకురుఁడట్టు:—A species of Echites Antidysentericum
కుంభకృష్ణకుటజ. దీనిని దిట్టి అంకురు, రెడ్లపాల, కొందిలెము
వనిన్ని అందురు. పాలకొడిసె కాయలవలె దీనికాయలును రెండేసి
కాయల గుత్తిగనుండి వానిదివరలు ఒక వానితోనొకటి గలసి
యొందును. దీనిపువ్వులు రెల్లగ నుండును. దీని ఆకులు, పాలు
మిక్కిలి తెగటగ, కారముగనుండును; మిక్కిలి కాక జేయును.
*దీని ఆకులు కష్ట, దద్దురు, కామగ, యిలగడ్డి యిందలగు
జర్మరోగములు మోనును. దీనిఆకులు 1 లేక 2 తో 3 లేక 4
మిరియములు కలిపి పొద్దుటపూటను పరగడుపువ నదిలి మ్రొంగ
వలెను. యిటుల వ్యాధి బలమునుబట్టి 10, 15, 20 లేక 40 దిన
ములు పుచ్చుకొనిన వారములు క్వాసకాసలు మోరించును.

అంగమర్దన:—Champooing or Rubbing హీపతను గలుగజేసి
జేహమును తుష్కింప జేయును.

అంగారవల్లరీ:—కానుగ చెట్టు చూడుడు.

అంగీ:—Long jacket or Gown దీనిని తొడుగుకొనుటవల్ల శ్లేష్మవారముల శరణును; రోమ పుష్టి కేయును. సర్వాంగములకు ఉష్ణమునిచ్చి కాపాడును. కాంతి, మృదుత్వము, బలము వీని నిచ్చును. దుమ్ము, గాలి, ఎండ వీనిచాధల నొందకుండ కేసి ఆరోగ్యము నిచ్చును.

అంజీరుపండు:—Ficus Carica. Eng. Figs fresh. గుంజ మంజుల అంజీర. హింజ అంజీర్. అనగా నీమమేడిపండు. దీనిని అంజీరుపండునియు వందురు. వేడికేసి నీరు పెంచును; మృదువుపరచును; గుండెలకు, గొంతుకకు, ధాతువులకు, కార్డము. (Liver) కు, గురదాల (kidney) కు, హృదయము (heart) కు బలమిచ్చును. క్షయ, దగ్గు, అశీర్ణము, కఫము, వికారము వీనిని పోగొట్టును. వీర్యవృద్ధి, దేహపుష్టి కేయును. బలమునిచ్చును; మంచి రక్తమును బుట్టించును; చెమటబుట్టించును. వీటిగుంజలో నీరకాను పంచదారను కలిపి యిచ్చిన చిడ్డల వగర్పుగల దగ్గు. (bronchitis) నివృత్తించును. పెద్దవారికి వగర్పు దగ్గులనున్న పోగొట్టును. వీటిని పిసి గడ్డలకు కట్టిన త్వరగా చీముపట్టి పగులును. దీని అకలు పగులును శ్వేతకుష్ఠకు ప్రథమ దశలో పూసిన నయమగును. వీనిని అమిరముగ దీనిన పండ్లకు బబ్బుచేయును. దీనికి విరుగుడు పికంజరీను.

అంజీరుపండు (ఎండినది):—(Figs dried) చలనకేసి ఆర్పును. దేహపుష్టి, బలము, వీర్యవృద్ధి వీని నిచ్చును. అన్నమును శీర్ణముగావించును. గుండెలనార్చిడి రోగమును పోగొట్టును. కంఠమువకు, తెల్లదొబ్బ (lungs)కు మేలుకేయును; శుభ్రపరచును. ధాతువులకు, సమస్తేంద్రియములకు బలము కేయును. మూర్ఛ,

దక్షిణాత రోగులకు మేలుకేయును. వేడిని, చాపామును అణచును; చెనుట బుట్టించును; పొట్టను మృదువుకరమును; పొట్టలోని క్షేన్ద్రమును పెరిపించును; విరేచనము గావించును. 40 దినములు వీనిని పెద్దకలకర (హూమికర) లో తినిన శృదాయమును చల్లబరచును; విచారమును పోగొట్టును; సంకోషించుచును. వగర్పు, దగ్గు, గుండెలలోనొప్పి, గుండెలలో పుట్టెను యితర వ్యాధులు వీనిని హరించును. కార్షము (liver) నకు బలము కేయును; సుద్దను తీసివేయును; నల్లదొబ్బ (Spleen) యొక్క పుల్బును, మూలవ్యాధిని పోగొట్టును. గురచాల (Kidney) నిస్సత్తువను, మూత్రబద్ధము వీనిని హరించును. కాదంపప్రా, పిస్తాపప్రా వీనిలో తినిన వీరసపక్ష దేహులకు బలముకేయును; బుద్ధిని హెచ్చించును; మెదడుకు సత్తువ కేయును. అక్రోటులో తినిన విషమును హరించును. అక్రోటులో 40 దినములు తినిన పుంస్త్యమును హెచ్చించును; నడుమునొప్పిని పోగొట్టును. వట్టి అంజీరుపండ్లు తినినను పుంస్త్యమును హెచ్చించును. వీనిని వరగడుపున తివనలెను. తరుచు తినుచుండిన మలబద్ధప్రకృతి మారును. అమితముగ తినిన పండ్లకు జబ్బుచేయును. దీనికి వియగుళ్ళు 1 అక్రోటు, 2 పెద్దకలకర, వీని మూతాడు 60 క్రంలు.

అంజీరుపండు:—అంజీరుపండు చూడుము.

అంతరకానుర:— Pistia Stratiotes & Cassytha Filiformis (A water plant without any root to the ground swimming upon the surface of the lakes & c.) గుంభికా, వారిపర్ణి, హింజీ బర్ కుంభి. దీని యాకు రసము లేక కషాయము చప్పదెవనొగ కొద్ది తీవిగలిగియుండును. వారిపై త్యమును, పై త్యమును, దగ్గును, కాకను, ఉబ్బుసము నణచును. వీర్యవృద్ధిని,

అరోగ్యమునిచ్చును, మృదువుపరచును; పొట్టకు బలమిచ్చును; అశి సారము, పురాణ విరేచనములు, గ్రహాగ్ని, మాత్రకృతము వీనిని నివృత్తించును. మేహశాంతియు చలవ జేయును. రసముయొక్క మోతాదు పూటకు 2, 3 తులములయెత్తు కషాయపు మోతాదు పూటకు 3, 4 తులములయెత్తు చొప్పున దినమునకు రెండుపూటల నివ్వవలెను. దీని యాకును నేరితో పెచ్చజేసి గుదస్థానముందు గట్టిన మూలచ్యాధిబాధ శమించును. దీనిని కాల్చి చేసిన బూకె డను నీళ్ళలో గలిపి పూసిన తామర నయమగును.

అంధలము:—Palanquin. అనగా పల్లకీ. దీనినొక్కవ నేత్రములకు చలవ జేయును. జేహపుష్టి, అప్యాయత, శాంతి వీని నిచ్చును; త్రిదోషముల శమింపజేయును. శ్రేయస్కురమైనది; కొద్దిగ బడలిక జేయును. యిందుకు పరిహారము అంగమర్దన.

అందుగ చెట్టు:—Boswellia Serrata. Eng. Indian olibanum సం॥ శల్లకీ. కుందరుకీ హిం॥ శలాయీ. దీనియొక్క జిగురును అందుగవీసును యనిన్ని ఫిరంగిసాంబ్రాణి యనిన్ని, కుందురుమ్మ మనిన్ని యందును. దీనిచెక్క ఒగరుగ నుండును. చలవజేయును. కఫము, పైత్యప్రకోపము, జ్వరము, ఉన్మాదము, తాపము వీనిని హరించును. వీర్యవృద్ధిజేయును. దీని కాయ లేతది, చేదుగ స్వాదుగ నుండును. శ్లేష్మమును హరించును. పైత్యముజేయును. చూర్ణపుమోతాదు అణ మొదలు లేడయెత్తువరకు, కషాయపు మోతాదు 2 మొదలు 4 తులములవరకు.

అందుగ వీసును:—ఫిరంగిసాంబ్రాణి చూడుడు.

అంబరు:—Ambra Grsea Eng Amarsris Ambergris సం॥ అంబరు సుగంధ. హిం॥ అంబర్. యిది తిమింగలము (sherm-

whole) అను చేపకడుపులో బుట్టు ఒకవిధమైన పదార్థము. ఒక ముద్ద అకారముగ ఎర్రపముద్రము (red sea)లోను అభిరా ముదలగు సముద్రముల వద్దలకు కొట్టుకువచ్చును. ఇది నలుపు, ఎరుపు కలసివరంగు (darkish brown) గాను యితర రంగులు కలసివరంగులుగాను యుండును. అదొక విచిత్రమైన సువాసనగలిగి కస్తూరివాసనను పోలియుండును. ఏవిధమైన రుచి యుండదు. (tasteless) వేడినీళ్ళలోను క్రొవ్వనూనెలు వేడి సారాయి (Alcohol) లోను కరుగును. వేడితేయును. వాతశ్లేష్మములను, మూర్ఛ అభస్పారము, యాచులు, నరములబలహీనత, విషమజ్వరము, జ్వరాధిక్యమువలన స్పృహకము లేకపోవు నన్నివారజ్వరములు, నిరాశచేసిన కలరా, ప్లేగు మొదలగు అంటువ్యాధులయందును గొప్పగా పనితేయును. హృదయమునకు బలము పీర్యవృద్ధి నిచ్చును. దీనిని కస్తూరివలె చిన్న మోతాదులుగా వాడివలయును. మోతాదు 1 మొదలు 4 గులిగించలవత్తువరకు. తిమింగలము, చేప మాయను అంబరని కొందరి అభిప్రాయము. మరియు ఒకచాలిచెట్టు జిగురునకు అంబరందురు. యిది చాలా సుగంధము గలిగియుండును. దీనితో అత్తరువులు, అగరవత్తులు మొదలగునవి చేయుదురు.

అంబలి:—Ragi gruel. చోడిపిండితో చేయబడినది. చిక్కగ, మృదువుగ నుండును. మేహపైత్యరోగముల వణచును. కఫము, చలన తేయును; పైత్యశూలలను పోగొట్టును; రుచిబుట్టించును; అకలిదప్పికల వణచును; విరేచనముతేయును; రక్తపైత్యమును పోగొట్టును. మూత్రము నెక్కువతేయును, మేహశాంతితేయును; పలచగా తేయబడిన అంబలి మజ్జికచేర్చిగాని, చేర్చకగాని ఉదయపుపూటలను కాఫీ బదులుగా సేవించిన పైత్యముహరించి అరోగ్యముగ నుండును.

ఈ అంబలి పలచగా కాది పాలుగాని, మజ్జిగగాని చేర్చిగాని చేర్చకగాని రోగులకు అవశ్యముగ నివ్వవగును.

అంబాళపు చెట్టు:—Spondi-s Mangifera. Eng. Hogplum wild mango సంగ ఆమ్రాతక, కపిచూత, తనుషీరి, హింజ అంబాడా. దీనిని పుల్లచూడి అనియు, అమడచూడి అనియు నందురు. ఇది పర్వతప్రాంతములయందు అడవులలో పెరుగును. దొడ్లలోగూడ వేసి పెంచుదురు. దీని కాయలు గుత్తులుగుత్తులుగా గుండ్రముగ కోలగానుండును. దీని చిగురుటాకు పుల్లగ మనోహరముగ నుండును. మలబద్ధము జేయును; రుచి బుట్టించును; వీర్యవృద్ధి జేయును. దీని చకురసము, చెక్కరసము, గ్రహణీ, అతిసారములను శక్తియు. పై న పట్టువేసిన చెదిపోటు పయమగును. దీనిపండ్లు సుమారు కోడిగుడ్లంత పురపు, ఆకారము గలిగి యుండును. కొల్లిన పాలుగాగును. కొద్దిగతీది, పులుపు, వగరు రుచులుగలిగి యుండును. చలన జేయును; రుచిబుట్టించును. జఠర దీప్తినిచ్చును; వీర్యవృద్ధి, రక్తవృద్ధి, బలముజేయును. వాతపై త్యములను శమింపజేయును. కండ్ల యెరుపులను పోగొట్టును. పచ్చి కాయగాని, ఎండుకాయగాని తినిన లాణము గ్రుచ్చుకొనిన విషము, గాయము మాన్పును. కఫము, గురుత్వము జేయును. దీనికి విరుగుడు శొంఠి చూర్ణము గలిపిన ప్రాచీనీశ్యు.

అకాలనిద్ర:—Untimely Sleep దీనివలన మేహము, జ్వరము, పీసన, శిరోరోగము, వాపు, ఎక్కిళ్ళు, చెవులు వినబడకపోవుట, అగ్నిమాంద్యము గలుగును.

అకాలస్నానాంతరధూపము:—Fumigation after untimely bathing అకాలమందు అనగా సాయంకాలము లేక రాత్రివేళ స్నానముచేసినప్పుడు కృష్ణాగరు లేక సాంబ్రాణిధూపము ఓంటికి,

శిరస్సుకు పట్టినచో శిరోరోగము, పడిసెము మొదలగు వానిని రాకుండ జేయును; పొఖ్యముగ వుండును.

అక్కలకర్ర—*An-cylus Pyrethrum* - *Pyrethrum Radise*
Eng. Pellitoryroot. సం॥ అకరకరళ, అక్కలక, హిం॥
అకరకరా. ఇదియొక చెట్టువేరు. కారముగ వుండును. వాలుకన
చిమచిమలాడ జేయును; కాక జేయును. దీని చూర్ణము లేక
కషాయము, ఆకుచి, శీతపైత్యము, శ్రిదోషములు, డిబ్బు,
పాండురోగము, దగ్గు, వగర్పుగల దగ్గు (bronchitis), విచాహము
వీనిని పోగొట్టును. దీపనకారి (stimulant) సరములకు సత్తువ
జేయును, చెమట బుట్టించును, గుండెలను శుభ్రపరచును; హృద
యమునకు, బుద్ధికి బలమిచ్చును పక్షవాతము, మూతి వంకర
పోవడము, తలనొప్పి, పార్శ్వపునొప్పి (hemicrania), మూర్ఛ,
మరిడిజచ్ఛము (Cholera), వాత మేహ వాతనొప్పులు, ములుగు
నొప్పి (sciatice), ఉదరరోగము వీనిని హరించును. అనేర్లముగల
అగ్నిమాంద్యమును పోగొట్టును. కడుపులోని వాతమును వెడ
లించును. జేహములోని దుష్ప్రదనకూటమిని కరగించును;
మూత్రము గావించును, విరేచనము జేయును, వీర్యవృద్ధి జేయును;
ఋతురక్తమును జారీజేయును. దీనిని సమలిన నోటిపెంట
నీరూర జేయును. తన్మూలమున పంటినొప్పి, తలనొప్పి, రుద్రవాతము
(apoplexy), పురాణ శిరోవాతములు, నేత్రరోగములు,
ముఖరోగములు, ముఖవాతములు, నొప్పులు వీనిని పోగొ
ట్టును. అక్కలకర్ర, సన్నరాష్ట్రము. శౌంఢి వీని తేలిక కషాయ
మిచ్చిన పక్షవాతము. దోషజ్వరము (Typhus fever), పన్నిపాత
జ్వరము, వీనిలో పుట్టెడుమాంద్యము, మమత, నీరసము వీనిని
పోగొట్టును. ప్రాణమునకు సత్తువనిచ్చును, దీపనము గలిగించును.

గడ్డలకు దీని గంధము వేసిన వాని నణగగొట్టును లేదా చీముపట్టి పగులజేయును. దీనిగంధము ఒంటిపై ని బూసిన మంటలుట్టి చర్మమును యుర్రబడ జేయును. దీనిగంధము నుడుటను లేక నొప్పిగల ప్రక్కను పూసిన తలనొప్పి, పార్శ్వపునొప్పి మానును. దీని కషాయము పుష్కరించిన దంతరోగములు, గొంతుక రోగములు, నాలుక మొదలునుండు రెండు మాంసగ్రంథుల రోగము నివారణమగును. దీని చూర్ణము ఆలివు (Olive) నూనెతో కలిపి ఒంటికి పూసినఅధిక మైన చెమటపుట్టించి జ్వరమునురాకుండ జేయును; లేదా తగ్గించును. నొప్పిపన్ను లేక పుప్పిపన్ను పై వ దీనిని నూరిపెట్టిన లేక చూర్ణము పెట్టిన వెంటనే నొప్పి నయమగును. దీని కషాయమిచ్చిన పురాణ వగర్పు దగ్గులు (bronchitis) నివృత్తించును. శ్లేష్మమును పలచన జేయును, పెడలించును. దీనిని చిలుకకు తినిపించిన త్వరగా మాటలాడును. చూర్ణపుమోతాదు 2 దాంసులు, విరేచనము అవుటకు యిచ్చే మోతాదు 90 గోధుమగింజలయెత్తు. తేలిక కషాయపు మోతాదు 2 మొదలు 4 తులముల యెత్తువరకు.

అక్కుఁగ్గుఁధాన్యము:—A sort of paddy వీనియన్నము చలువను పోగొట్టును. పైత్యము, మేహమును వృద్ధిపరచును రుచిగా నుండును. తేలికగ జీర్ణమగును. బలము తక్కువైన ధాన్యము, ధాన్యములు చూడుడు.

అల్లోట:—Aleurites Moluccana, Juglans Regia. Eng. Indian Walnut-సంక అల్లోట, హింక అల్లోట్, ఆఖరోట్. ఇదియొక కాయ గింజలోని పప్పుకాది. వేడిజేసి ఒంటినిరు నాడును. ధాతువులకు, ముంతగుండెకు, పొట్టకు బలమిచ్చును. వీర్యవృద్ధి జేయును; నులిపురుగులను బంపును; కడుపులో తిప్పడమును

కట్టును, మనోల్లాసము నిచ్చును, స్ఫులికలెచ్చును, విరేచనము కేయును. బలము, ఆయుర్వృద్ధి నిచ్చును. పొట్టను మృదువు పరచును. కడుపులోని బలుబును హరించును. పుంస్తవమును హెచ్చించును. శీర్షశక్తినిచ్చును. హృదయమునకు, కిందడునకు, శిరస్సునకుండు యింద్రియశక్తులకు బలమిచ్చును. వృద్ధులకు సక్తువకేయును. ద్రాక్ష, అంజూరపండ్లతో తినిన నీరసదేహులకు బలము కేయును. వాతరోగులకు మేలుకేయును. పాత కాాయలలోని పచ్చ, కాక తత్వముగలవారికి కొద్దిగ బుచ్చుచేయును. అనగా కాకను హెచ్చించును. నాలుగపై న పొక్కులు పొక్కును. దీనికి విరుగుర్పు 1 పుల్ల దానిమ్మ పండు, 2 గసగ సాలిండి గలిపిననిమ్మ పండ్ల రసము, 3 తిప్ప.

అగరు; అగరులై లము:—కృష్ణాగరు చూడుడు.

అగరుకొంకి:—పాకరీగ చూడుడు.

అగ్ని కాపడము:—Fomentation కఫవాతములను, శీతలమును, శూలలను పోగొట్టును. ఆనుము, నేతరోగము, పైత్యము వీనిని హెచ్చించును. విరేచనము చేయును; కడుపుకు ఆముదము చదిరి అరిచేరులను అగ్ని చేత, పెచ్చకేసి కాపడము పెట్టిన శీఘ్రముగ విరేచనముకేయును. శూలనొప్పి లగును.

అగ్ని కేంద్రపు చెట్టు:— Ammannia Vesicatoria, A. Bacclifera సంక దావాగ్ని, అగ్నిగర్భ, అల్పదహనా, హింక దాడ్మారి. దీనినే అజ్ఞానపాకమనియు, అగ్నిజ్వాల యనియు నందురు. దీని ఆకు వాతమును, క్లేష్మమును హరించును. దీని వేరు చూర్ణము మేహమును హరించును. దీనిఆకు మిరియాలతో మారియిచ్చిన చలి జ్వరమును హరించును. దీని ఆకును పులుసువేసి వండి అన్నముతో తినిన చలిజ్వరము, మన్యపుజ్వరములు, హరించును. దీని ఆకు రసముతో బియ్యపుపిండి వ్రదికింది గెడ్డలకు కట్టిక ఒక్కపరచి పగుల

గొట్టును. దీని ఆకు చూర్ణము 4 మొదలు 8 గురికింజలవరికు
 వేసెతో నిచ్చిన శ్లేష్మమాలింగము. దీని చిగుళ్ళు 3, మిరియములు
 3 కలిపి నూరి ఒక మాత్రగాతేసి ఉదయపుపూటల నిచ్చిన
 విషమజ్వరము కట్టును. దీని రసము చోళ్ళను మాని పట్టువేసిక
 వాతపునోప్పులు వయమగును. దీని ఆకు నూరి తీరని వాతనోప్పు
 లమిగాని, జ్వరములకు వెన్నవగాని నొప్పియున్నచోటగాని పట్టు
 వేసిన పానిని పోచించును, పొక్కు పొక్కుజేయును. చూర్ణపు
 మోతాదు 1, 2 చివ్వుముల యెత్తు. నూరిన ఆకుముద్ద మోతాదు
 యిండుప కాదుత.

అజామోదచెట్టు. — *Carum Roxburghianum*, *Apium Involu-*
cratum. సం॥ అజగంధా, విగంధిక, హిం॥ అజమోద్. దీని ఆకు
 లేక కషాయము, రసము ఊరిగొట్టునొప్పి, కడుపుబిబ్బ, అరుచి,
 క్రిమినోగము, వాతము, గుల్మము, శూల, మాత్రకృచ్ఛము వీనిని
 పోచించును. జకరదీర్తి, వీర్యవృద్ధి నిచ్చును. రసపు మోతాదు
 పూటకు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపుమోతాదు 3½ మొదలు
 5 తులముల యెత్తు.

అజామోదచిత్తులు :— *Carum Roxburghianum*, *Apium*
Involucratum-seeds of. సం॥ మోద, అజమోద, హిం॥
 అజమోద్. వీనిరసము లేక చూర్ణము కషాయము అష్టగుల్మలు,
 కఫవాతము మలమాత్రబద్ధము, శూల, అమజ్వరము; శోష, చర్ది,
 ఎక్కిళ్ళు వీనిని జయించును. అగ్నిదీప్తినిచ్చును. వ్యావయమునకు
 మేలుజేయును. దీనిని ఉష్ణగలిపినమిల్క్రిమింగిన కడుపునొప్పి, ఊరి
 గొట్టునొప్పి, శూలతగ్గును అజామోదము. దుంపరాష్ట్రము, శొంఠి
 గలిపి నీళ్ళతో నూరి రసముదీసి పొంగించిన రసముపోసిన చంటి
 చిడ్డల కఫము, కడుపుబిబ్బ వయమగును. రసముయొక్క మోతాదు

3, 4 తులములయెత్తు, చూర్ణపు మోతాదు లేదెత్తు మొదలు
పావలా యెత్తువరకు.

అటకమామిడి:—*Trianthema Monogyna* Eng. Spreading

Hogweed. సంక స్వనాదీక, రక్తపుష్క, కుండలచ్ఛద, హింసాంక. దీనినే అంబటిమాటికూర యందుకు. ఇది గలి తేమలో యొక జాతి. ఇది గొలుపు, ఎఱుపు రెండుజాతు లుండును. దీని వేరు రసము, లేక కషాయము, లేక చూర్ణము చేదుగనుఁడును, విరేచనము తేమును, మూత్రము గావించును, క్రిమిని హరించును, శ్లేష్మమును పెడలించును, దగ్గు వగర్పుగల దగ్గు (Bronchitis) ఉబ్బురదగ్గు (asthma) దాగునొనైన ఉబ్బురోగము, ఉపరము, సెగరోగము, ఈడ్పులు (Spasms) దీనిని హరించును. బలముతేమును, రసము మోక్ష మోతాదు పూటకు తులయెత్తు, కషాయపు మోతాదు 3, 4 తులములయెత్తు. చూర్ణపు మోతాదు సుమారు లేదెత్తు (teaspoonful) పయిన చెప్పిన రసము మొదలయినవి మోతా దెక్కువ యయినను, కొన్ని రత్వములకు మోతాదుగ నిచ్చినను వికారముపెట్టి వమనముతేమును. సుమారు 6 తులములయెత్తు చింతపండు పులుసు త్రాగించిన వికారము, వాంఠికట్టును, వేరు బల మగు వమనకారి. దీని సమూలరసముగాని కషాయముగాని సెగ రోగులకు మూత్ర క్షోగ నివృణచ్చును. ఉబ్బుగలచోట దీనిసమూల రసము పూసినను సమూలకషాయముతో గడిగినను, సమూల ముతో చేసిన తైలము పూసినను ఉబ్బుహరించును. ఆకు నూరి కట్టిన గెడ్డలు హరించును. పగులును, సమూలకషాయముతో నేలవేము, శొంఠి వీనిచూర్ణము గలిపి యిచ్చిన ఉబ్బురోగము (anasarca) కుదురును. మోతాదు 3, 4 తులముల యెత్తు. ఎండుసమూల తేలిక కషాయమిచ్చిన శ్లేష్మహరము ఈడ్పులు

కట్టుకు (antispasmodic), బలము చేయును. పై నివేదించిన కేరిక కషాయములో (Nitre of potash) నీని యిచ్చిన ఉబ్బు వ్యాధి హరించును. కేరిక కషాయపు మోతాదు 3 మొవలు 3 తులముల యెత్తువరకు. దీని పచ్చి సహజమును ఉప్పువేసి వండి గోధుమ రొట్టెతో బట్టిన సాధారణమైన ఉబ్బులు హరించును. వేరు కూరి నీళ్ళలోగలిపి అనీళ్ళతో పాచములుగడిగిన నీరసము (general debility) మానును. దీనిని నీనించు దినములలో పొగ్గతాగకూడదు.

అటుకులు:—Rice wetted & flattened. గుళి చివట, చివటక, పొంక చేలా, చిడిరా. ఇవి గురుత్వము, కాక తేయును. అకలి నివా రణ గావించును. కడుపునొప్పి, అమెసూల, అంగకూలలను గలుగ జేయును. పుంస్త్యమును, బలమును ఇచ్చును. మలబద్ధము, కఫము, అగ్నిమాంద్యము జేయును అపథ్యమయినది. విరుగుళ్ళు 1 పుచుము, 2 నీళ్ళు, 3 ఉప్పు, 4 పైంధవలవణము.

అటుకులుచద్దిన:—do. soaked in tamarind water and seasoned. అసగా పులుసులో వేసి పొగచినది. వాతము, కీక పైత్యము జేయును. గురుత్వముగనుండును, విరేచనబద్ధము గావించును. దీనికి విరుగుళ్ళు అటుకులు చూడుడు.

అటుకులు వేరిలో జేయించినవి:—do. fried in ghee కుదిగ నుండును, మనోవికాసతను, తృప్తిని, బలమును ఇచ్చును, గురు త్వము, విరేచనబద్ధము, కాక తేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు అటుకులు చూడుడు.

అటుకులు పాలలో వేసినవి:—do. soaked in milk జగటగనుండును. వాతమును హరించును, బలము, వీర్యపుష్టి జేయును, కాంశించును, విరేచనబద్ధము జేయును, దీనికి విరుగుళ్ళు అటుకులు చూడుడు.

అల్లు (పెసరివి):—Roasted cakes made of green gram
దీనిని పెసరట్లందురు, అల్లము, తలకర్ర వగయరాలతో చేర్చి
చేసినవి రుచిగానుండును. అకలిని కనింపజేయును. మేహకాంతి
పైత్యకాంతిని జేయును. బలము, పుష్టినిచ్చును. నశితో చేయ
బడినవి మిగుల ఆరోగ్యముగను పర్యోకరముగ నుండును.

అల్లు (మిసపవి):—Roasted cakes made of black gram
దీనిని జోపెలని అందురు. ఇది ప్యాకుగ రుచిగానుండును.
మేహము నణచును, మేహచారమునకు మంచిది, విరేచనము
గాదించును, బలము, వీర్యపుష్టి, గురుత్వము జేయును, శ్లేష్మ
మును జెంచును. వీనికి విరుగుడు లేనది.

అల్లు (మెంతివి):—Roasted cakes made of fenugreek
మిర్చిలి మేహకాంతి, చేహపుష్టిజేయును, గ్రహణిరోగులకు
మంచిది, ఆరోగ్యకరమైనవి, విరేచనబద్ధము జేయును.

అడవి అరటిచెట్టు:—అరటిచెట్టు చూడుడు.

అడవి అల్లము:—Zingiber Casumuner & Purpureum సంః
వపతర్ద్రక. హింః వసఆదరక. దీనిని కారు అల్లముందురు. యీ
అల్లము అదౌక విధమైన కర్పూరము జాతికాయ వాసన గలిగి
యుండును. దీనిని పుచ్చుకొనిన అశర్థము, అగ్నిమాంద్యము, వాత
పైత్యము శూలవిరేచనములు దీనిని నివారణజేయును,
మామూలు అల్లము గుణములు గలియుండును.

అడవిడిలవలు:—Dolichos uniflorus wild horse gram wild

సంః అరణ్యకలక్తికా, కులత్థౌంజన, హింః చాక్స-వన్ కర్తి-దీనిని
కలుగోటిగింజలందురు. యీగింజలు నల్లడిలవలను బోలి మెరుగు
గలిగియుండును. యీ గింజలచూర్ణము లేక గంధము-కండ్లకలకలు,
ఎరుపులు, పొరలు మొదలగు నేత్రరోగములు హరించును. కంట్రో

వలకపడినప్పుడు యాగింజను శుభ్రపరచి వలకయున్న స్తలమును ఎక్కించిన వలకను కొలికిలోనికి తీసుకువచ్చును. యాగింజలుచూర్చు ముగాని కషాయముగాని మలమూత్ర లద్ధము, మేదో రోగము, మొలకలుగల మూలవ్యాధి, వ్రణములు, దురదశుద్ధి, ఎక్కిళ్ళు, శ్వాస, కఫము, పైత్యము వీనిని పోగొట్టును. యా విత్తులు నీళ్ళతో సూరినముద్ద రాత్రి పడుండిపోవునపుడు కండ్లపై న వేసి కట్టిన కండ్ల ఎరుపులు, సీరుగారుట మొదలగునవి నయముగను.

అడవి కంద — *Dracontium Polyphyllum*. సూ* సూరణ, అల్ప ఘ్ను. హిం* వనమారణ, నీళ్ళలో వుడకబెట్టి ఆ నీళ్ళు పారపోసి కూర పండుకొనిన రుచిగ నుండును. దీని దుంపను సూరి కట్టుకట్టిన వాత, మేహవాతనొప్పులు, వాపు హరించును. దీని కూరగాని, పచ్చడిగాని కాకజేయును, పొట్టలోని వాతమును వెడలించును, మూలవ్యాధి నణచును. దీపనముగలుగును (Stimulant), శ్లేష్మమును వెడలించును. దుంపపై న మన్నుబూసి దానిని కమ్మలో లేక నిప్పులపై న కాల్చి దుంపను దీని దానిలో కొద్దిగ నూనె ఉప్పు గలిపిరినిన రక్తముపడే మూలవ్యాధి నయముగను. దుంప పలుచని చక్రములుగ గోసి యెండించి చూర్ణము చేసి యిచ్చిన మూల వ్యాధి, గుల్మము, ఉదరము, కఫము, క్రిమి, దేహస్థాల్పము, వాతము, శ్లేష్మము, ఉబ్బునదగ్గు, ఈచ్ఛలు (Spasms) వీనిని పోగొట్టును, అగ్నిదీప్తినిచ్చును; రుతురక్తమును జారీచేయును; జాడ్యముపడి లేచినవారికిచ్చిన త్వరగా బలముచేరును, పొట్టలోని వాతమును వెడలించును. దీనిదుంపయును చింతాకును ధాన్యపు ఉమకయును వేసి నీళ్ళతో ఉడికించి యాదుంపను పులుసు వేసి కూర పండిబెట్టినను రక్తముపడేడు మూలవ్యాధి మానును. దుంప ఉడికించి కట్టిన విషపురుగులు (insects) తేలు మొదలగువాని విషము

హరించును. గెడ్డలకుకట్టిన త్వరగా ఒక్కమైపగులును. కండ్లకు కట్టిన నేత్రరోగములు మానును, రక్తమూలముగలవారు తినిన పిలేచనిముచేయును. చూర్ణపుమోతాదు పూటకు 2, 3 అణాల యెత్తువరకు దీనికూర గర్భిణీస్త్రీలు తినిన గర్భస్రావము గలుగును, దీనికూర కాక జేయును, గురుత్వముగనుండును. దీనికి విరుగుళ్ళు కంద చూడుడు. అడవికంద దొంకని యెడల కంద వాడవచ్చును. మామూలు కందకన్నా పై గుణములలో చాలావరకు కలిగి యుండును.

అడవికాకరకాయ:— Green fruit of Momordica Cherantia-wild variety of గుళి పనకటిల్ల. ఇది మిక్కిలి కాక జేయును, త్రిదోషములను, విషములను హరించును. నోటియందు నీరూర దమును, కాస, శ్వాస, మూలవ్యాధి, క్రిములు, కత్తువు, వ్రణములు వీనిని హరించును.

అడవికోడి:—కారుకోడి చూడుడు.

అడవి గ్గర:—Ocimum Ballatum-wild variety of. గుళి కపి త్థాక్షక, సుముఖ, గరభాక్ష. అవగా అడవి తుంసి. దీని వేరు, అకు రసము కారముగనుండును. మిక్కిలి వేడిజేయును. తాపము బుట్టించును. శ్లేష్మము, వాతము, జ్వరము, విషము శ్వాసకాస, క్రిమి, దుర్గంధము, రక్తపైత్యము, పార్శ్వశూల, ఉబ్బు వీనిని హోగొట్టును, నిద్రదెచ్చును, బుద్ధివికాసతి కలుగ జేయును. గ్గర నల్లగ్గరలకు ఇవే గుణములు, మోతాదు 2, 3 తులములెత్తు.

అడవి గోధుమలు:—Col. Barbata. Eng. wild wheat. గుళి గోధుకా. పెగుటుగనుండును. వాతమును, కఫమును, ఉబ్బు, పాండవు హరించును. హృదోగము, మాత్రకృచ్ఛము నణచును.

అడవిచవ్వు:—A sort of wild been దీని ఆకురసము కర్ణశోగములను బోగొట్టును. దీనికాయ గుచిగానుండును గాని మిక్కిలి పైత్యము జేయును.

అడవిచెరుకు:—Saccharum Officinarum-wild variety of- Eng. Sugarcane wild. సు+ వేణువిస్వన, వనయిత్తు. మధురముగ నుండును. వీర్యవృద్ధి, బలము నిచ్చును. శుభాము, శ్లేష్మము, క్షయ వీనిని హరించును. ఆమవృద్ధిని జేయును. దీనికి విరుగుళ్లు 1 సోపు 2 అల్లము.

అడవిజీలకర్ర:—Cuminum Cyminum. Eng. Wild Cummin Seeds. సు+ వనజీరా, అరణ్యజీరా. వీనిని విషకంటకాలనియు, చేదుజీలకర్రయనియు అందురు. ఇది జీలకర్రవలె శోలగనుండును, మిక్కిలి చేదుగ నుండును. దీనిచూర్ణము లేక కషాయము పైత్యము, కాక జేయును, వీర్యవృద్ధి నిచ్చును, జఠరాగ్నిని హేచ్చించును, జలుబు, కాసుశ్వాస, శ్లేష్మము, వాతము, సన్నిపాతము, అభిభూత జ్వరము వీనిని హరించును, క్రిమిహరమైనది, సర్వవిషములను పోగొట్టును. దీని కేలిక కషాయము, దగ్గును, కడుపుబ్బును హరించును. కషాయపు మోతాదు 4 లేక 6 తులములు. చూర్ణపు మోతాదు వరహయెత్తు చొప్పున రెండుపూటల నివ్వవగును.

అడవితులసిచెట్టు:—అడవి గడ్గర చూడుడు.

అడవిదాక్ష:—Vitā Indica. Eng. Indian wild wine. చలవజేసి అర్చును, రక్తమును శుభ్రపరచును; వేడిని, దాహమును అణచును, శోగము రాకుండ జేహమును కాపాడును; కాక ఉబ్బును తీసివేయును. దీనిని పీళ్ళతో గంధముతీసి తలకు వట్టువేసిన తలనొప్పి శమించును. దీనిపొగబట్టిన పడికభారము మానును. దీనివేరు చూర్ణము 1 మిస్కాలు సారాయిలో కలుపుకొని త్రాగిన

జుడిల ముందినిద్రపచ్చును. దీనిరసము పొంగించి చెవిలో బోసిన
చెవికొప్పి నిమ్మొలించును. దీని ఆకురసము కండ్లలోపించిన కాంతి
నిచ్చును. దీనిని కళ్ళలోకాచి అనేకులు పుక్కిలించిన గొంతుకలోను
నోటిలోను అయ్యేపోకులు వారించును. దీనిని అధికముగ
పుచ్చు కొనుటవల్ల మూత్రపుసంచికః క్షయముజేయును. దీనికి విరు
గుడు పటికః పంచదార. చూర్ణపుమోతాదు 1 మిస్కాలు. 1 పా
యపు మోతాదు 3 మిస్కాలులు.

అడవిసాళి:—పా త్రికుంపచూడుడు.

అడవినిమ్మ:—*Atalantia Monophylla.* Eng. wild lime
సంః అటవిజంబీర. దీనిని కొండనిమ్మ అనిన్నీ అందురు. దీని కాలులు
పుల్లగా దిరిచేడుగ రుచిగానుండును. వీని పచ్చడి క్వరములయందు
పథ్యకరము, రుచిని ఆకలిని బుట్టించును, వీనినుండి తీసిన తైలము
శుభావాత నొప్పులను, పాతనొప్పులను వారించును.

అడవిశీలి:—*Indigofera Paucifolia.* దీని ఆకురసము లేక సమూల
కషాయము అన్నికాతులు విషములను వారించును మరియు దీనికి
నీలి చెట్టు గుణములు గలిగియుండును. నీలి చెట్టుచూడుడు.

అడవిపప్పులు:—*Wild gingly seeds.* మూత్రమును గావించును,
అగ్నిదీప్తిని, బుద్ధిబలమును ఇచ్చును. ఛాతు క్షీణము జేయును.

అడవిపంది:—*Wild Hog.* దీనిమాంసము ఊరపంది మాంసము
కన్న త్వరగా జీర్ణమగును, చమురుగలిగి రుచిగా నుండును. గురు
త్వము, అగ్నిమాంద్యముజేయును, బలము, కాంతి విచ్చును,
క్షయరోగము, పైత్యము వీనిని బోగొట్టును, వీర్యపుష్టి జేయును,
చెమటబుట్టించును, మూత్రమును గావించును, దుష్ప్రవణములను
బుట్టించును, మూర్ఛరోగులకు మిక్కిలి అపథ్యమయినది. దీనికి

నియోగము 1 యవయోగము, 2 చల్ల, 3 తరివారి. అదివిపం
పెంట్టుకలధూపమువలన విశాచరాధ నివర్తించును.

అడవిపంది నయ్య:- Fat of wild Hog. అనగా అడవిపంది చమురు
రుచిగా నుండును, లింగపుష్టి, వీర్యవృద్ధి, బలముజేయును. విల్ల,
అవయవమును అతుకుకొన జేయును. చలనను, వాతమును పోగొట్టుక
మృగ్దనవలన నరములకు సత్తువజేయును, వాతనొప్పులను హరి
చును, దీనిని లోపలికి అగాళరదంప చూర్ణముతోనిచ్చిన మూత్ర
రోగము నివర్తించును. మోతాడు 1, 2 తులములయొత్తు.

అడవిపసుపు:- Curcuma; Aromatica - C Sanga (wild) Eng.
wild turmeric. సంశోలి, వలహారిదా. హింజగిరీహలది.
దీనిచూర్ణము లేక కషాయము కారముగ, చేదుగ నుండును, కా
జేయును, అగ్నిదీప్తినిచ్చును. విషము, క్వాసకాసలు, ఎక్కిళ్ళు వీనిని
హరించును. క్షుధ, వాతరక్తము నణచును. చూర్ణపు మోతాడు
పూటకు 3 మొదలు 4 దిన్నములయొత్తువరకు. కషాయపు మోతాడు
2 మొదలు 3 తులముల యొత్తువరకు.

అడవిపావురము:- Wild Pigeon. దీని మాంసము కాక జేయును.
పక్షవాతమును పోగొట్టును. వీర్యపుష్టిని, బలమును ఇచ్చును, త్వరగా
జీర్ణమగును, వాతరోగులకు, క్షయరోగులకు పథ్యముగ నుండును,
కాక దేహములకు నష్టముజేయును. దీనికి విరుగడు నీర కా, వీనిల్లల
మాంసముమిక్కిలి కాక జేయక దేహసౌఖ్యమిచ్చును, పుంస్త్యమును
పొచ్చించును, వీర్యవృద్ధిజేయును. దీనిరక్తము పక్షవాతము గలిగిన
భాగములకు రాసిన త్వరలో వాతమును హరించి నరములకు
సత్తువగలుగును. దీనిరెడ్డు పక్షవాతమును పోగొట్టును, పావురమును
చూడుడు.

అడవిపిచ్చుక:—Wild Sparrow. దీనిమాంసము చమురుగలిగి మంచి గానుండును. వాతము, రక్తపైత్యము వీనిని కమింపజేయును. శుక్రమును, శ్లేష్మమును పెంచుట, గురుత్వముజేయును. దీనికి విరుగుడు సీరకా.

అడవిపొన్న:—Rhizophora Microbata. దీని మానుచెక్క శౌంతిగాని పిప్పళతోగాని పన్నీరుతోగాని మారించుచ్చిన అతిమాత్రము కట్టును. మోతాడు అరతులం యెవలు తులమెత్తువరకు.

అడవిపెసలు:—Phaseolus Mungo-wild variety of (wild green gram) సంజ వనముద్ద, కాకముద్ద. రుచిగ నుండును, చలవజేయును. వాతరక్తము, పైత్యము, కాషము, నులిపురుగులు వీనిని పోగొట్టును. కఫము, శుక్రము వీనిని వృద్ధిజేయును. మరియు వీనికిని ఊర పెసల గుణములు గలిగియుండును.

అడవిపొట్ల:—జేరిపొట్ల చూడుడు.

అడవిపోక:—Wild betel nut. స్వారస్యముగ నుండదు. అరుచి లుట్టించును, మిక్కిలిశ్లేష్మముజేయును, విరేచనము గావించును. వాతమును హరించును. ఇంద్రియములకు బలముజేయును.

అడవిబాతు:—Wild duck. భాతుమాంసము చూడుడు.

అడవిమల్లి:—Jasminum Angustifolium & Echites Dichotoma. Wild Jasmine. సంజ వనమల్లికా. ఆస్ఫట. వీనివేరు చేదుగనుండును. దీనిని నీళ్ళతోమారి అందలో వనకూర్లము నిమ్మకాయకసము కలిపి పట్టించిన తాచుర, గజ్జి, చికుము యెదలగు చర్మరోగములు నివృత్తించును. దీనియాకువసరు ఋతుకూలను, వగర్పు, ధ్వనిగలదగ్గును, శ్లేష్మమును హరించును. ఈ పనరులో పొంగించిన వెలిగాకము & గోధుమగింజలయెత్తు, మిరియాలు కూర్లము & గోధుమగింజలయెత్తు. తొడ్డిక తేనెకలిపి దగ్గులకియ్య

వగును. వగుమోతాదు బద్ధలకు 2 తులములయెత్తు, బిడ్డలకు
అరతులయెత్తు.

అడవిమాదీఫలము:—Wild citron. స్వాదుగా, పుల్లగనుండును.
చలవ జేయును, పైత్యము, చర్ది, కఫము, అరుచి వీనిని చం-
చును. బకరదీప్తినిచ్చును, గుల్మము, మూలవ్యాధి, బోగొట్టును.

అడవిమామిడి:— కొండమామిడి చూడుడు.

అడవిముసక్కాయ:—కాయమునక్కాయ చూడుడు.

అడవిమొంతులు:—Wild Fenugreek వీనిని ఊర మొంతులయొక్క
గుణములు కలిగియుండును. విశేషించి యివి గుర్రమునకు అష్ట
కూలముగ నుండును.

అడవిమృగముల మాంసము:—Flesh of wild animals. గుర్రాలు,
కొండలు, అడవులు వీనియందు సంచరించెడు మృగముల మాంసము
విశేషబద్ధముగావించును, జీహ్వాపుష్టి వీర్యపుష్టినిచ్చును, మూత్ర
మును తక్కువపరచును, కఫమును వృద్ధిచేయును. దీనికి విరుగుళ్లు
1 సిరకా, 2 అపాలసాడి, మరియు మాంసము చూడుడు.

అడవిమొల్ల:—Jasminum Auriculatum (wild jasmine) గుం-
యాధికా, గణికా, కిఖండినీ, హింకయాధికా, దీనివేరు విశేష
బద్ధము, చలవ చేయును. గుర్రకాశికోగము, కఫవాతము,
దాహము, రక్తపైత్యము వీనిని కమింపజేయును. వేరురసము
యొక్క మోతాదు పూటకు 2, 3 తులములయెత్తు.

అడవివాయుంట:—Gynandropsis Pentaphylla - wild. గుం-
వనబర్హరా, సువాసనగలది. కారముగనుండును. కాక చేయును.
పిశాచ బాధను, పైత్యమును బోగొట్టును. మరియు దీనికిని ఊ-
ర వాయుంట చెట్టుగుణముగలిగియుండును. వాయుంట చెట్టుచూడుడు.

అదవి టమము:— *Seseli indicum*. Eng. Wild Bishopsweed.

సంః వనయమాని, కారముగ నుండును, మిక్కిలి కాక చేయును, దీనిని నీళ్ళతో మారిపోసిన గుర్రములకడుపునొప్పులు నిమ్మలించును.

అదవి పుల్లి:— *Scilla Indica*. Eng. Indian Squill. ఇది నీరుల్లి

పాయవలె గుండముగ నుండునుగాని పెద్దవిగనుండును వీనినినూరి, గడ్డలపై నివేసికట్టిన చానిని కరిగించును, నూరి తలకుపట్టువేసిన లేక మర్దనచేసిన మూత్ర, విచారపుబిచ్చి నిమ్మలించును. లోపలికిచ్చిన శ్లేష్మమును పెడలించును. మూత్రమును గావించును, ఉదరమును, తిబ్బును పోగొట్టును. మోతాదు ఒక గోధుమగింజయెత్తు ప్రోద్దుట సాయంకాలము యిచ్చుచు విచారముపెట్టి శ్లేష్మము పడిపోవునరకు గాని మూత్రము జారీ అగువరకుగాని మోతాదును 5, 6 గోధుమ గింజలయెత్తువరకు వృద్ధి చేయవలెను. మోతా దెక్కువయిన విచార ము, వాంతి, తలత్రిప్ప, చారుణాదుగు శుద్ధులు (Convulsions) వీనిని కలిగించును. కొద్దిమోతాదులను కొంతకాలము పుచ్చుకొనిన ఆయుర్వృద్ధినిచ్చును. ఇది గుర్రపుమూత్రబద్ధమును, జ్వరమును పోగొట్టును.

అదవికనగ చెట్టు.— *Cressa Cretica*. Eng. Wilp Bengal gram

plant. సంః గంజీవనీ, కుదాశి. హింః కుద్రవంతి, లాణా. దీని ఆకుల చూర్ణములో మిరియాలచెట్టుఆకుల చూర్ణముగాని, మిరి యాల చూర్ణములోగాని కలిపి వీనికి సమముగ పంచదార కలిపి యిచ్చిన దగ్గులు, వగర్పులు హరించును, శ్లేష్మము పడిపోవును, దీని చూర్ణముగాని, కషాయముగాని, ఉయ, క్రిమి, రక్తపిత్తము, శ్వాసకాసలు, ప్రమేహమును హరింపజేయును. ముదిమిని, వ్యాధిని తొలగించి రసాయనముగా నుండును. మోతాదు పూటకు

1 మొదలు 4 అణాలయెత్తువరకు. దీని అకుల చూర్ణము దుష్ప్రకృతుల మూల మాన్పును. దీని గొంజలు తెల్లగ కనగ గింజలవలెనుండును.

అడవి సదాప:—*Peucedanum Sowa-wild* Sur. సం॥ మిశ్ర, మైశ్రేయ, శైలేయ, హిం॥ సాంఫ. దీని అకురసము స్వాదుగము, ఘను. మేహశాంతి, వీర్యవృద్ధి, బలము చేయును, మూలవ్యాధి, క్షయ, వాతపైశ్యము, త్రిదోషములు, కార్యరోగము వీనిని జయించును, గాయముల మాన్పును. మోతాదు 1, 2 రులములయెత్తు.

అడ్డసరము:—*Adhatoda Vasika & Justicia Adhatoda*. Eng. Malabar nut. సం॥ వాసక, పైద్యమాత, అటమావ, హిం॥ అమాసా, విసోంటా. దీని వేరు, అకు చేదుగ నుండును. వీని రసము లేక కషాయము, లేక చూర్ణము త్రిదోషహరమైనది. శీతపైత్యము, శ్లేష్మము, పైత్యము, దగ్గు, వగర్పు, మేహము, అరుచి, రక్తపైత్యము, క్షయ, కుష్ఠ, జ్వరము, దాహము, తాపము, చర్మ వీనిని పోగొట్టును. తేలికనిచ్చును. అన్నివిధముల దగ్గులకు, క్షయలకు దీని అకు, వేరు పనిచేయును, చిత్తలకూతుడ పనిచేయును, అకురసముగాని, వేరుగాని 2 ద్రాములు, అల్లపురసము 1 ద్రాము (60 చుక్కలు) కలిపి యియ్యవగును. ఈ చొప్పున రేపుమాపు కొన్ని దినములు ఇచ్చిన శ్లేష్మము పడిపోవును. దగ్గు, ఉబ్బురము (asthma), వరుసజ్వరము నివృత్తించును, పైవ్యాధులకు వేరుచక్కచూర్ణముగాని, అకుల చూర్ణముగాని, తేనతో గలిపి నియ్యవగును, చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 10 మొదలు 20 గోధుమగింజల యెత్తువరకు, అకులరసముగాని, కషాయముగాని దురియాల చూర్ణము కొద్దిగ కలిపి యిచ్చినను పనిచేయును. రసము లేక కషాయపు మోతాదు పూటకు ½ అవుగ్గు మొదలు 1 అవున్న (2½ రులములయెత్తు) వరకు అకుల తేలిక కషాయము లేక వీని చూర్ణముతో తేసిన లేహ్యము

ఓగ్గులు మొదలగు వానికియ్యవగును. తేలిక కషాయపు మోఠాడు 1 అవున్న మొదలు 2 అవున్నవరకు. లేహ్యపుమోఠాడు 3 తులము. దీని ఆకులు, పువ్వులు, వేరు ముఖ్యముగ పువ్వులు ఎగుపులను (spasms) కట్టును. ఉబ్బుపపువ్వు (asthma), అహిక జ్వరము, జ్వరములేని పురాణపు వగర్చుగల దగ్గు (bronchitis), ఇతర దగ్గులు, క్షయ వీనిని పోగొట్టును. దీని ఆకుల రసము లోపలి కిచ్చిన చాతమీదా వాతనొప్పులు నయమగును. పశువులలోగ ములు నివర్తించును. ఆకుల కషాయము క్రిమిరోగమును పోగొట్టును. దీని కాయలు. చేదుగ మంచును, ఎగుపులను (spasms) కట్టును. దీని పువ్వులు కండ్లకు కట్టిన నేత్రరోగములను పోగొట్టును. శ్రోత్రగ మొడిచిన దీని ఆకుల యొక్క లేక మానుచెక్కయొక్క పొగ బుచ్చుకొనిన ఉబ్బుపపువ్వు (asthma) ఆరాగును, దీని ఆకుల గాఢకషాయముతో ఒత్తదము (fomentation) ఇచ్చిన, చాతమీదా వాతనొప్పులు (rheumatic pains) వరముల నొప్పులు (neuralgia) ఉబ్బు (swellings) నివృత్తించును. ఆకుల రసము శ్లేష్మరూర వైషధములకు అనుపాదముగ నియ్యవగును. ఆకులకషాయము మాత్రమును జారీచేయును, ఉదరము, పొండుపు, రక్తశీ గము (anaemia), జ్వరములోని విచాహము వీనిని పోగొట్టును, ఆకులరసము, నీళ్ళవిరేచనములు, రక్తవిరేచనములు రక్తవమనము, రక్తముపడగ్రహణి (bleeding in dysentery) వీనిని పోగొట్టును. దీని ఆకుల కషాయము జ్వరితుల కిచ్చిన బడలికను పోగొట్టును. దీని పువ్వులు క్షౌర, కాస, వమనము, శ్లేష్మము, క్రిమి, రక్తపై ర్యము వీనిని పోగొట్టును. వీనిచూర్ణము, లేహ్యము, రసము, కషాయము, వాడి రిగియుండును. మోఠాడులు ఆకులవలెనే యియ్యవచ్చును.

అతి తాంబూలగుణము:— Chewing betel leaves immoderately-effect of. పాచురోగము, దంతదౌర్బల్యము, బధిరత్వము, నేత్రరోగము, హృద్రోగము వీనిని బుట్టించును. పాకపైత్యప్రకోపమును, మిక్కిలి కాశను, బలహయమును జేయును, రోగము పుట్టించును.

అతిమధురము:—యష్టిమధురము చూడుడు.

అతివన:— Aconitum Heterophyllum. Eng. root of Indian Atees సం॥ అతివిషా, అరుణా, ఉషనిష, హిం॥ అరిస్. దీని చూర్ణము లేక కషాయము పెగట్టుకారము, చేతుగలిగియుండును. శ్లేష్మపైత్యము, అకుచి, చర్ది, శ్లగ్గు, ఆమాశిసారము, వరుసజ్వరము, జ్వరము వీనిని పోగొట్టును. వ్రణములను, కురుపులను మాన్పును, దురదల నణచును; హృద్రోగము, కామలరోగము, గ్రహణి వీనిని హరించును, పైత్యము జేయును, జీడిచేసి విచాహము బుట్టించును, జ్వరదీప్తి నిచ్చును, కీర్ణముచేయును. దీనిని బిడ్డలజ్వరము విరేచనములు మొదలగువాని కియ్యవచ్చును. దీని గంధమును లేపనము జేయుటవలన వాపును పోగొట్టును. చూర్ణపు మోతాదు పెద్దలకు 30 గోధుమగింజలయెత్తు, బిడ్డలకు వయసునుబట్టి 10 మొదలు 30 గోధుమగింజలయెత్తువరకు. వరుస జ్వరమునకు దీని చూర్ణమును పై మోతాదుల ప్రకారము నీళ్ళలో గలిపి జ్వరము వదులుటకు ముందు చెమట పట్టినప్పుడు ఆరంభించి ప్రతి 4 లేక 6 గంటలకోసారి జ్వరము లేనప్పుడు ఇయ్యవలెను. జ్వరము లేక ఇతరవ్యాధులు పడిలేచినవారికుండా నీరసమునకు (debility) దీని చూర్ణమును 6 మొదలు 10 గోధుమగింజలయెత్తు చొప్పున దినమునకు మూడు సార్లుచొప్పున కొన్ని దినములిచ్చిన నీరసముపోయి బలము జేయును.

కషాయపు మోతాదు వయసునుబట్టి పూటకు 2 మొదలు 6 మలములయెత్తు చొప్పున దినమునకు రెండుపూటలు ఇయ్య నగును.

అత్తపత్రిచెట్టు:—నిద్రగన్నిక చూడును.

అత్తిచెట్టు:—మీడిచెట్టు చూడును.

అత్తెరన్నము:—Rice boiled without straining of cunjee water. అవగా గంజవార్చకుండా వండిన అన్నము. బలమును, పుష్టిని ఇచ్చును, గురుత్వముగా నుండును. కాక, వీర్యపుష్టి, విరేచన బద్ధము జేయును.

అత్యుష్ణాన్నము:— Very hot boiled rice. రక్తైర్లమును బట్టించును, నీరసము దెచ్చును, మదము, దాహము, తాహము, శ్రమ వీనిని గలుగ జేయును.

అవపచిక్కుడుకాయ:—Pods of a sort of dean plant. గుదిగా నుండును, విషమును తొలగించును, పైర్లమును, శ్లేష్మమును హెచ్చించును, దీని విరుగుళ్ళు చిక్కుడుకాయ చూడును.

అనాసపండు:— Ananas Sativus, Illicum Veram. Eng. The pine-apple. సం* అనంనాస, హిం* అనారస్. అనం నాస్. పుల్లగా తియ్యగానుండును, దురదను, మదమును పుట్టించును. చలవజేసి నీరు పెంచును, మేహకాంతి నిచ్చును, దాహమును, పైర్లవికారమును, అరుచిని పోగొట్టును. పొట్టకు బలమిచ్చును. అశ్లేర్లమును వాతమును కలుగ జేయును. దీనికివిరుగుళ్ళు 1 ఉప్పు, 2 సజ్జాకారము, 3 కలకర్ర, 4 శొంఠి.

అనాసపువ్వు:— Illickum Aisatum. ఇది సువాసన గల గ్రంథి దీనును. దీనిని సువాసనకై మూరిలలో వేయుదును. దీనికి కషాయము పొట్టకు బలమిచ్చును. శ్లేర్లము గావించును. కడుపులోని వాతమును హరించును.

అనుగుర ప్పట చెట్టు:—గంధితగరము చూడుడు.

అనుములు:— *Vigna Cateang & Dolichos Sinensis*—

Seeds of (A sort of Beans) సంఘిమావ, శ్వేతలింకు, శింధి, హింఘి లోలియా, దీనిపప్పు లేక కట్టు రుచిగానుండును, మూత్రపురీషములను గావించును. స్త్రీలకు పాలు బడజేయును. దేహపుష్టిచెప్పును. పేగులలోబుట్టిన పుష్కమూర్నును, వాంతిని, నేత్రరోగములను, శోషను, విషమును ఆణచును, శుష్కనవ్తమును గలిగించును. క్షయముచెప్పును, అలస్యముగ జీర్ణమగును. కడుపుబ్బరము, గుండెనొప్పిని, రక్తపైత్యమును, విదాహమును, కఫవారములను కలుగజేయును దీనికి విరుగుళ్ళు 1 ఉడక పెట్టడము. 2 పంచదార, 3 వ్రడక బెట్టి పొంగించుట, 4 జనుము, 5 కలిసిళ్ళు, ఎట్టి అనుములకును యితే గుణములు.

అనూపజలము:—*Water on marshy ground.* అనగా తరుచు నీళ్ళునిలిచెడు ఊట ప్రదేశముల నీరు. ఇది మన్యపుష్కరము *maleria* మొదలగు అనేక దోషములను కలుగజేయును. విరేచన బద్ధము గావించును, నిద్రమయినది. దీనికి విరుగుళ్ళు ఉదాము చూడుడు.

అనూరాధ వర్షోదకము:—*Rain water that falls in Anuradha karti.* సమస్తజంతువులకు అన్నిసస్యములకు మిక్కిలి ఆరోగ్యకరమైనదిగ నుండును.

అన్న భేది, దీని భస్మము, సింధూరము:— *Sulphate of Iron. Its calx, its reddened calx.* సంఘి కాసీస, సుశుభ్ర, హింఘి కాషీస్. యిది కాసీసమని, పుష్పకాసీసమని రెండుజాతులు గలవు. కొంచె మెచ్చుకొన్నవ సమాన గుణములు గలిగియుండును. శుద్ధి చేసినది (నిమ్మకాయరసములో నాననిచ్చి వేడినీళ్ళతోగడిగిన శుద్ధి

యగును) ఉష్ణ, పులుపు, వగరు, గుచులు గలిగియుండును. అగ్ని దీప్తినిచ్చును. వాతము, కఫము, కుష్ఠ, జ్వరము, క్షయ, పాండువు వీనిని హరించును. మంచిన క్షమును బుట్టించును, పెంటుకలకు బలమిచ్చును, అన్న మరుగ జేయును, రక్తమును శుభ్రపరచును, బలముజేయును, ఋతురక్తమును జారీ చేయును. క్రిమి, అతిమాత్రము, ఋతుబద్ధము, దగ్గు అగ్నిమాంద్యము(dyspepsia) వీనిని హరించును. మురికివ్రణములు, పుట్టవ్రణములు (అనగా కలలువేసే వ్రణములు), గండిమాల, మాంసము కుళ్ళిపోయె లేక తనివేసే వ్రణములు వీనిపై న అన్నభేది గలిపిననీళ్ళు పోసిన మానును. దీనిని రేవల్చిన్నితోగాని, వాలింతతోలుతోగాని, ఏలకులు, లవంగాలు, చాల్చినచక్క, నాగ కేసరములు వీని మార్గములోగలిపినగాని, జన్మను అను ఇంగ్లీషువారు వాడే మూలిక సారము (extract) లో కలిపిగాని, మాత్రలుచేసి ఇయ్యనగును. మోతాదు పూటకు 1 యెదలు 6 గోధుమగింజల యెత్తువరకు. అన్నభేది పొట్ట, పొద్దికడుపు, ప్రేమలు వీనిలో జనించిన రోగములు గల వారికిచ్చిన జబ్బుచేయును. అపరిశుద్ధ అన్నభేది సేవవలన గలిగిన వికారమునకు విరుగుడు గాడిదెలద్దెరసము. దీని మోతాదు పూటకు 3-4 తులముల యెత్తుచొప్పున 3-4 దినములు సేవించిన వికారమగును. అన్నభేది భస్మమునకు, అన్నభేది సింధూరమునకు పై న చెప్పిన గుణములు గలిగియుండునుగాని అన్నభేదికంటె యెక్కువ సత్తువతో పనిచేయును.

అన్నములేని గుణము:—Starvation. రోగము లేకనే అన్నము దినకుండిన రక్తక్షీణము, దేహకార్యము, ఆయుషీణము, నీరసము, హృదయబలహీనము, మిథిమాంద్యము వీనిని కలుగజేయును. నమస్తదోషములను బుట్టించును.

అన్నము:—Cooked rice. (ఆపగా పరిలియ్యపు అన్నము) ముందుగా భాష్యములు చదివిన వాని భేదమును గుణగుణములు వివరింపబడినవి. దానినిబట్టి వాని వాని వియ్యములను వంటచేసి పుచ్చుకొనుట మంచిది. యీక్రింది వ్రాయబడినది అట్టి వియ్యములను వండిన అన్నముయొక్క సామాన్యగుణము వియ్యముచక్కగ కడిగి వండిన యన్నము వేళకు భుజించిన అయ్యపు, వీర్యపుష్టి, బలము, శాంతి వీని నిచ్చును. రుచి పుట్టించును. దాహము, తాపము, బడలిక, శ్రమ వీని నణచును. నేత్రములకు చలన జేయును. సహస్రేంద్రియములకు బలమిచ్చును. శైల పానముచే జనించిన దోషమునుహరించును వ్రణములను మాన్పును, మరియూ లేచినపాచన దీపనముల గలుగజేయును. వేడియన్నముతో తలకు కాపడము బెట్టిన శిరోధారము, సన్నిపాతములు హరించును. చిత్రమూలము, శొంఠి వీని నేలిక కషాయముతో వండినయన్నము కాక చేయును, తేలికగ జీర్ణమగును, వాతరోగము, వాతజ్వరము గలవారికి మిక్కిలి అనుకూలముగ నుండును. కొద్దిగ వేయించిన వియ్యముతో వండిన అన్నము తేలికజీర్ణమగును, జ్వరము తగ్గి పోయినవారికి అజీర్ణరోగులకు అనుకూలముగ నుండును. గాడిదెపాల తో వియ్యము వేసి వండినయన్నమును ఊయగోగమును పోగొట్టును. వియ్యమునుకొద్దిగ పెచ్చజేసి చల్లగో వేసివండినయన్నము కాక విరేచనములు గట్టును, ఊయజ్వరమును పోగొట్టును, సన్న వియ్యము వండి గంజివార్చి వేసి అయన్నములో సమముగ కాచిన ఆవుపాలు గలిపి పుచ్చుకొనిన మిక్కిలి యింద్రియవృద్ధి గలుగును. వేడియన్నములో గేదెపెరుగు గలిపి భుజించిన గ్రహణి, రక్తగ్రహణికట్టును. అన్నము, గేదెపేడ, అరిటిపండును సమపాళ్ళుగ గలిపి వీసికొట్టిన మేహవ్రణములు, గెడ్డలు వీని మంటలు హరించును. పగులును,

మానును. నులి కేడియన్నము, అశ్యుష్ణాన్నము, చిరుపై న అన్నము
లకు, నువ్వుపప్పునూ నెనై న పువయోగించవలెను. చిమిడిన అన్న
ము చూడుడు. అన్నమువలన గలిగిన అజీర్ణమునకు విరుగుళ్ళు,
1 అవుచల్ల, 2 అనాపసిండి, 3 ఓమము, 4 శొంఠి. మిరియాల
కషాయము. అన్నము భుజించునప్పుడు ముగడుగ నెయ్యించేసికొని
భుజించవలెను. అట్లుచేయుట ముఖ్యమైనది. ఇందువలన ఆయు
శారోగ్యములనిచ్చును. లేనియడల (నువ్వులపర్వ చేసిన నూనె
నై న) పువయోగించవలెను. లేనియడల ఆరోగ్యమునకు ఖంగ
కరము, చియ్యమునుబట్టి, అన్నమునకు గుణము, (ధాన్యములు
అనేకరగములు వివరముగా వ్రాయబడియున్నది. ధాన్యములు
చూడుడు) వివరములకు ధాన్యములు చూడుడు.

అపిని:—నల్లమందు చూడుడు.

అప్పడములు:—Thin dried cakes made of green gram or
Dhal gram. వీనిని పెసర పప్పుతోనూ, మినపప్పుతోనూ, కంది
పప్పుతోనూ చేయుదురు. ఇవి రుచిగా నుండును, వేడిజేయును,
వారమును పోగొట్టును, వీర్యవర్ధి, బలము జేయునుగాని ఆమ
మను పొచ్చించును. గురుత్వము జేయును. దీనికి విరుగుడు
1 శొంఠిచూర్ణము, 2 మునగవిత్తుల చూర్ణము. పెసర, కంది
అప్పడములు పథ్యకారులు.

అప్పాలు:—A sort of cakes. రుచిగానుండును, దేహపుష్టి
నిచ్చును, పైత్యము, శ్లేష్మము, గురుత్వముజేయును. దీనికి విరు
గుళ్ళు 1 వేడినీళ్ళు, 2 చిన్నీళ్ళు, 3 ఉప్పువేసిననీలి, 4 నెయ్యి.

అభ్యంగవము:—Anointing and bathing. అనగా కొబ్బరి
మానెతోగాని, నువ్వులమానెతోగాని, నేతితోగాని, అముదముతో
గాని, యితిరత్నములతోగాని శిరిస్సు, కిరీటము అ.తట వ్రాసి

కొని చెవులలోను, కండ్లలోను వేసికొని మర్దన చేయుచుకొను
 మరియు నలుగురిపిండితో దేహమును పరిపించుకొని, శీతాయతః
 గాని, కుంకుడుకాయతోగాని తోముకొని స్నానముచేయుట, గృక్
 చిడుము, సర్పి, దద్దుర్లు మొదలగు చర్మరోగములను, దుస్వప్న
 లను, మలినములను, దుర్గంధమును పోగొట్టును. సుఖనిద్ర, శేఖి,
 దేహపుష్టి, కాంతి, మృదుత్వము నిచ్చును. కండ్లకు చలవజేయును,
 అనుదినము తలఁటుకొనిన ముదిరి, వాతము, అలసట వీనిని హోగొ
 ట్టును. నకితో తల యఁటుకొనిన చలవజేయును, మాత్రక్
 ఛ్రము, మేహము, పైత్యము వీనినణచును, కాంతి, ఆయుర్వృద్ధి
 బుద్ధిబలిది, దేహపుష్టి, వీర్యవృద్ధి, జఠరదీప్తి వీనినిచ్చును,
 దేహము, కాళ్ళు, చేతులు, గోళ్ళు శిరస్సు వీనియందు పుట్టిన
 కాషాయమును, మంటలను హోగొట్టును. పాండువు, బ్వరము, కా,
 దగ్గు, వగర్పు, కామిల, గళరోగము, గ్రహణులు వీనిని హరిం
 చును. మాడపట్టువ చమురుంచి మర్దించుటచేత శ్రోత్రేంద్రియము
 లకును తక్కిన అవయవములకును బలమును, సామ్యతను గలుగ
 జేయును. తలపొట్టుకలకు వృద్ధి, మృదుత్వము, బలము వీని
 నిచ్చును. చెవిలో చమురు పోయుటచేత శిరఃకర్ణపార్శ్వశూలల
 హోగొట్టును, అరిపాదములకు చమురు మర్దించుటవలన మంటలు
 పోగొట్టును. నేత్రములకు చలవజేయును. సుఖనిద్ర, దృష్టివైర్మ
 ల్యము, దంతపటుత్వము కలుగును. నిద్రలేని శ్రమ. పగుళ్ళు వీట్లను
 పోగొట్టును. కండ్లలో వేసి కొనుటవలన దంతరోగముల హోగొ
 ట్టును, దంతదార్ద్ర్యత గలుగ జేయును. అముదముతో తలఁటు
 కొనిన నేత్ర, సిరోరోగములు హరించును.

అభ్యంగనము వర్జించవలసిన కాలములు:—స్నానము వర్జించవలసిన కాలములు చూచుడు.

అభ్రకభస్మము:—Calx of black Talc or Mica. సంః అభ్రక, గగన, బహుపత్ర, హింః అలంక. క్రమముగ నూరు పుకములు వేసిన కృష్ణాభ్రకభస్మమును అనుపాన విశేషముగ నిచ్చి: త్రిదోషములనుహరించును. గ్రహణి. క్షయ. ప్రమేహము, మూలవ్యాధి, అతిమూత్రము, క్వాస, కాస, విషము, కష్ట, వాతరోగములు, పిత్తరోగములు, క్షీణత్వము, గాయములు, పాండువు, భ్రమ, కామిల, గుల్మము, మొదలగు ననేకరోగములను నివర్తితేయును. మేహకాంతి, వీర్యవృద్ధి కేహపుష్టి, ఆయుర్వృద్ధి, అగ్నిదీప్తి, బలము, రక్తపుష్టి వీనిని గలుగ జేయును. మిక్కిలి అనోగ్యకరమయినది. మరియు దీనికి సువర్ణభస్మముయొక్క గుణములు గలిగియుండును. మోతాదు పూటకు అరచిన్న ముత్తు మొదలు చిన్న ముత్తు వరకు రెండుపూటల నియ్యనగును. క్రమముగ శుద్ధి పుటములు పడనిది అనేకరోగములను పుట్టించును. దీనికి విరుగుడు ఉసిరిక వరుగు నీళ్ళుపోసి మూర తీసివరసముగాని, పచ్చికాయల రసము గాని పూటకు 3, 4 తులములయెత్తు రసము చొప్పున ఉదయపు పూటలను 3, 4 దినములు పుచ్చుకొనిన అభ్రకదోషము నివర్తించును. దీనికి అనుపానములు—పిప్పలిచూర్ణము తేనెతో సేవించిన కాస, క్వాస, విషము, భ్రమ, కామిల, గుల్మము, పాండువు, గ్రహణి, కఫము, క్షయ, ప్రమేహము, పైర్థ్యము, వాతము, కష్టపు, జీర్ణ జ్వరము, అరుచి వీనిని హరించును. త్రికటుక చూర్ణముతో సేవించిన పాండువు, గ్రహణి, శూల, క్షయ, క్వాస. అరుచి అగ్నిమాంద్యము, కష్ట, శోష్టరోగము, కాస, ప్రమేహము, వీనిని హరించును. శుక్రవృద్ధి. బుద్ధిబలము కలుగును. శిలాజత్తు, పిప్పలి చూర్ణము,

తేనతో సేవించిన ప్రమేహరోగము లన్నియు నివర్తించును. శ్వాస
 భగ్నముతో సేవించిన శయరోగములు నివర్తించును. ఛాత్ర
 పుష్టి కలుగును. కఠకాయచూర్ణము, బెల్లం వీనితో సేవించి
 వాత రక్తము, ఏలకులు, శర్కర వీనితో సేవించిన రక్తవీర్యమును
 హరించును. నేలయుసిరిక, శర్కర, పల్లెరు, ఏలకులు వీనిచూర్ణము
 ఆవు పాలతో సేవించిన మూత్రకృచ్ఛము, ప్రమేహము హరి
 చును. తిప్పకత్తు, ఖండశర్కర వీనితో సేవించిన ప్రమేహము
 లన్నియు నివర్తించును. త్రిఫలచూర్ణము, తేనె, ఆవునెయ్యి వీనితో
 సేవించిన వీర్యవృద్ధి కలుగును. వేత్రరోగములు హరించును. శీ
 గిజలతో నిచ్చిన అనేకవిధములైన మూలవ్యాధులు నివర్తం
 చును. గంజాయి ఆకుచూర్ణముతో నిచ్చిన వీర్యస్తంభన కలుగును.
 గంటుభారంగి, పుష్కర మూలము, శోఃరి, పెన్నరుగడ్డ వీని చూర్ణము
 తేనతో సేవించిన వాతరోగములు హరించును. పుషకచూర్ణము,
 పిప్పర్శచూర్ణము, తేనె వీనితో సేవించిన కఫరోగములు హరిం
 చును. యవక్షౌరము మొదలగు క్షౌరములతో సేవించిన మూత్రకృ
 ఛము, అగ్నిమాంద్యము, మూత్రఘాతము వీనిని హరించును. లవం
 గాలు, తేనె వీనితో సేవించిన శుక్రవృద్ధికలుగును. ఆవుపాలు,
 శర్కర వీనితో సేవించిన పిత్తరోగములన్నియు హరించును.

అమరశిలగంధకము:—గంధకము చూడుడు.

అమృత పాణి అరటిపండ్లు:—A sort of plantains. బాగుగ పక్వ
 మయినవి తియ్యగా రుచిగానుండును. పైత్య శాంతి, మేహశాంతి
 జేయును. చలవజేయును; దేహపుష్టి నిచ్చును; అకలిదప్పికను
 శాంతింపజేయును. అరటిపండు చూడుడు.

అమృత ఫలము:—Pyrus Malus. Eng. Apple fruit. సంక అమృ
 తఫల. శుభఫల హింక నాస్ పాల్, దీనినే ఏషిలుపండందురు. పండు

ఎర్రగ, పచ్చగా, గుండ్రముగా, పై న అడుగున చొట్టగలిగి పలుచని
చర్మముగలిగి మృదువుగా నుండును. ఈపండు లఘువుగ జీర్ణమగును.
దేహపుష్టి, రక్తవృద్ధి, వీర్యవృద్ధి గలిగించును. తియ్యగా రుచిగా
నుండును వాతవిత్తలేష్మములను శాంతింపజేయును. హృదయమును నకు
బలమిచ్చును. శోగులును, బలహీనులును మితముగా సేవించిన
అమృతతృల్యముగ నుండును. ఈపండ్లుతరుచు సేవించిన బంగారము
చేయుగుణము నిచ్చునని చెప్పుదురు.

అమూల్యమందు:—జామిపండు చూడుడు.

అయస్కాంత స్వాతలో భోజనము:— కాంతపుగిన్నెలో భోజనము
చూడుడు.

అయస్కాంత స్వాతలోని పాలు:— Milk in a magnetic iron cup.
పాలుంచెడు స్వాతవిశేషగుణములు చూడుడు.

అయస్కాంత భస్మము లేక సింధూరము:— Calx or reddened
calx of magnetic iron. Eng. lead stone, సం॥ అయ
స్కాంత, కాంతలోహ, మహలోహ, హిం॥ కాంతలోహ. అనగా
సూర్యురాయి, కాంతము; ఇది గంధకదోషములను హరించును,
వాతరోగములను, అనేక దీర్ఘరోగములను బోగొట్టును. మరియు
లోహభస్మమునకు వ్రాయబడిన గుణములు దీనికిని గలిగియుండును
గానిదానికంటె విదిమిక్తి లిసావ్యముగ పనిచేయును, లోహభస్మము
చూడుడు. అయస్కాంత భస్మము లేక సింధూరము యొక్క
మోతాదు పూటకు 2 గురిగింజలయెత్తు మొదలు 4 గురిగింజలయెత్తు
వరకు నియ్యవగును.

అయిలారము:—A medicinal root. ఇది యొక గ్రంథి దినుసి;
దీని కషాయము లేక చూర్ణము చేదుగ నుండును. ఈయ, ఉదరరోగ
ములువీనిని హరించును; నిరేచనకారి; అత్యుష్ణము, మేహకారకము

వీనిని శిమింజ కేయను; దగ్గను, శ్రేష్ఠమాను ఉబ్బురోగము, ఛోగొట్టును. మూత్రమువారితేయును మంతావచ్చగలస్త్రీలకు ఓ, ప్రత్యేకము నియ్యకూడదు. ఇచ్చిక శుభానము గల గోవపున ఎందువేర్పువీర్పితో మూత్రవీనివరిపము2డబ్బులయెత్తుగాని పచ్చివ్వ మూత్రముద్ద చిన్ననిమ్మకాయంతగానచాలెడు చింతిపండుపులముతో వాడుకముగ ఉబ్బురోగము గలవారికిచ్చి అంభుంట పెరుగ వ్వ యన్నము పెరుగు తినిపించిన అధికముగ మూత్రము పెడలి ఉబ్బ శీఘ్రముగ తీసి,చగర్పువ్వను నివారణముగును. అయిలారముయొక్క చెట్టు అటుకమాదిచెట్టు లేక యొరగలిగేరుచెట్టువలే నూడును. కమాయము మోతాడు 3½ మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు. చూర్ణపు మోతాడు 2 మొదలు 4 అణాలు యెత్తువరకు.

అరటికాయ (లేరిది):—Tender plantain. అనగా బొంతిరటికాయ దీని చూర్ణము వగరుగ నుండును. జ్వరాతిసారిము, గ్రహణి, గుగ్గళహణి, ప్రమేహము, విచాహము, రక్తపైత్యము, కష్ఠ, శ్లేఠి రోగము, క్రిమిరోగము వీని వణచును; గుదరోగమును శిమింజ కేయను, విరేచనబద్ధము, వీర్యమునకు చలవకేయను. దీనిని విరుగుడు నెయ్యి, మరియు దీనికూర నోటిపెట రక్తము పడేవారిని, దగ్గలే రక్తము పడేవారిని, గ్రహణి, గుగ్గళహణి, అతిమూత్రకోగులకను పథ్యమైనది. లేతఅరటికాయయొక్కగాని కొద్దిగ ముడిసకాయ యొక్కగానిచూర్ణము బిడ్డల అకర్ణమును, పెద్దవారి సెగరోగమును కట్టును. బిడ్డలకు ఇచ్చే మోతాడు 1-2 చిన్నములయెత్తు. పెద్దలకు ఇచ్చే మోతాడు 3 మొదలు 6 చిన్నముల యెత్తు(వరకు). బిడ్డలకు చనుకాలతోను, పెద్దలకు చీనా పువచారితోను ఇయ్యవగును.

అరటికాయ (ముడిది):—Ruw plantain. దీని చూర్ణము వగరుగ నుండును, రక్తపైత్యము, ప్రదరహను యోనిరోగము అనగా

కుసుమరోగము, మేహము వీనిని కలుంపజేయును. దీనికూర గ్రహణీ, కంగ్రహణీరోగులకు మిక్కిలి పథ్యముగ నుండును. వాతము, చలవ, విరేచనబద్ధము జేయును. దీనికి విరుగుడు నెయ్యి. ఎండు జొంతి అరటికాయ (Silya) అనే యోడవాండ్లకు వచ్చేరోగమును మాన్పును. పచ్చికాయ యెండించి కొట్టి పిండిచేసి దానిని విళ్ళలుచేసి యెండించి ఉప్పుతోనిన అశర్ణము, పులికేనుపులుగల అగ్నిమాంద్యము (Dyspepsia) కుడుకును. కూరలో బెల్లముచేసి వండిన శ్రేష్ఠము.

అరటికాయ పెద్దగుంజలుండేది:— Plantain having big seeds.

అంతకుదిగా నుండదు. చలవజేయును; క్రిమిని, పైత్యమును పోగొట్టును; విరేచనబద్ధము, గురుత్వము జేయును. దీనికి విరుగుడు 1 నెయ్యి, 2 నువ్వు చెట్టుకొల్చి చేసిన ఘోరము.

అరటిచెట్టు:— Musa Sapientum. M. Paradisiaca. Eng. The

Plantain tree. సం॥ కడలి, రంధా. హిం॥ కేలా. ఇది అనేక జాతులుగలవు. అరటిదుంప, వేళ్ళు. చూట పొత్తి (bark) వీనిరసము తీసి, వగరు, రుచులుగలిగి యుండును. చలవ, వాతము, వీర్యపుష్టి జేయును; రక్తపైత్యము, మేహము, రక్తవిరేచనములు, కఫహరిము, రక్తస్రావము, పైత్యము, కాపము, నోటివెంట రక్తముపడడము. రక్తనమనము, విదాహము, మూత్రకృచ్ఛము, అశిసారము, స్ఫోటకము, కుసుమరోగము, మూత్రాశ్శరి వీనిని హరించును; విరేచనబద్ధముజేయును; వేళ్ళకషాయము క్రిమిరోగమును హరించును. వేళ్ళరసము పెగళోగమును పోగొట్టును. వేళ్ళరసములో పొంగించిన వెలిగారము, సూరకారము, కలిపియిచ్చిన మూత్రబద్ధమును నివారించును. ■ రసములో నెయ్యి, వంచదార కలిపి పోసిన కుక్కయొడలగు బంతువులు తినిన పాపాణవిషమును విరుచును. లేక వేళ్ళరసములో జిగటవస్తువులు (Mucilages) గలిపి యిచ్చిన యోని

అరటి లేక నోటిదూట పదే, లేక క్రమించే రక్తమును కట్టును, అరటిచెట్టు రసమున్ను రక్తసావమును కట్టును పచ్చిపొత్తి (Bark) అకు వీని రసము బిడ్డలకు వల్ల మందుయొక్క అధిక మోతాదునన్ని గలిగినవత్తును, విషమును విరుచును. వేళ్ళచూర్ణము పైత్యశాంతి జేయును; రక్తక్షీణమును, వ్రణమువలన, సవాయిరోగములవలన చెడిపోయినతత్వమును కాగుజేయును; ఎండిన ఆకులు, పొత్తులు వీనిభస్మములో (Polash salts) ఉండును. దీనిని లోపలికిచ్చిన పులిరేనుపులు, గుండెలోను, కడుపులోను మంట, కడుపునొప్పి హరించును. ఈ భస్మమును బంగాళా దేశములో కూరలలో వేయుదురు పొత్తి (Bark) రసము ౩ తులములయెత్తు ౩ తులముల నెయ్యి కలిపి యిచ్చిన విరేచనములగును. రసముయొక్క మోతాదు ౩-4 తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు 4-5 తులములయెత్తు అదని అరటి చెట్టుకున్నా సాధారణముగా పై గుణములై యుండును.

అరటిచెట్టునీడ:—Shade of plantain tree- మనోహరముగ నుండును; తాపము, పైత్యము, తేహము నణచును; ఇంటి పెరిటిలో నొక చెట్టు సదా ఆరోగ్యముగ నుండును; రెండు మధ్యమము; మూడు వ్యాధిదెచ్చును; నాలుగుండిన నాశనముజేయును.

అరటిదూట పచ్చడి:—Pickle of tender part of do. చలక జేయును. వాతపైత్యమును, తాపమును, శమింపజేయును, కఫమును హరించును.

అరటిపండ్లు సాధారణ గుణము:—Plantain generally - అరటి పండ్లలో తెల్లచక్ర కేరీ, యర్రచక్ర కేరీ, అమృతపాణి, కర్పూరపు చక్ర కేరీ, కొమ్మరటి, పచ్చరటి (పచ్చివాళం), వామనచక్ర కేరీ, బొంతరటి, కొండరటి మొదలగు ననేక జాతులుగలవు. చక్ర కేరీపండు, రాజపండు సరిగాపండినవి మంచిసువాసన దుది గలిగియుండును. అమృతపాణి అరటిపండుపై న చర్మము కొంత నల్లబడిన తరువాత

నిన అమృత తుల్యముగ నుండును. కర్పూరపు చక్ర కేళి దానంతటది నేలమీద పండినవి మంది సువాసన రుచికరిగి యుండును. కొమ్మకటి ఎర్రగా పొడవుగా నుండునుగాని పిక మోస్తరు రుచిగానుండును. పచ్చరటి పండు పచ్చగా పొడవుగా సువాసనగ మందిరుదిగా నుండును. బొంతరటి కూరలకు వాడుదురు. పండినపండు అంతరుదిగా నుండదు. ఆరటిపండ్లు సాధారణముగా బాగా ముదిరి వానంతట అని పండినవి తియ్యగా రుచిగాను మనోహరముగా నుండును. సంతోషము నిచ్చును, జీవతా ప్రీతికరమైవని మేహకాంతి, పైత్యకాంతి, వీర్యపుష్టి, బలముజేయును, అలస్యముగ జీర్ణమగును; చిక్కనిరక్తముకు బుట్టించును; గుండెలను, పొట్టను వృదువుపరచును; కాకను, పైత్యమును, పొడిదగ్గును, అకలి దప్పికలను అణచును; గొంగుళను శుభ్రపరచును. కాకతిత్వముగలవారికి పుంస్తవమును హెచ్చించును, గుర్జాలకు (Kidneys) కత్తువ జేయును; వాతశ్లేష్మతత్వములుగలవారికి, నేత్రరోగము, బుద్ధగలవారికి బబ్బుజేయును, అజీర్ణము, మూలవ్యాధి, దగ్గు పీనిని బుట్టించును, వాతశ్లేష్మములను హెచ్చించును; మూత్రములో సుద్దపుట్టించును; పరగడుపున దీనినిఘృతావినగ్రహణిరోగము పుట్టును. అమితముగ దీనిన అజీర్ణవిరేచనములగును. దీనికి విరుగుఘృ 1 దీనిచర్మము, 2 పంచదార, 3 పటికపంచదార, 4 తేనె, 5 వీలకులు, 6 మిరియాలపొడి లేక కషాయము, 7 నెయ్యి, 8 పొగడపండు, 9 ఉప్పు, 10 అల్లము. మరియు బాగుగ పండినచక్ర కేళి అమృతపాణి, రసదాడి లేక కర్పూరకేళి ఆరటిపండ్లు పురాణరక్తగ్రహణిని, అజీర్ణవిరేచనములను కట్టును. ఈ పగడున్న ప్రాతదింతిపండున్ను, ప్రాతబెల్లపుపాకమునుగాని, ఉప్పుగాని కలిపి యిచ్చిన రక్తగ్రహణిట్టును. మోతాదు-ఆరటిపగడు 3 తులముల యెత్తు, దింతిపండు 1 1/2 తులముల యెత్తు, ఉప్పు ముప్పావల యెత్తు బెల్లపు

చాళిమొలకలను తొలగివేసి దివమునకు రెండుమాడుమార్లు ఇయ్య నగును. అరంభమున బెల్లపుచాళిము పురాణగ్రహణి ఉప్పుగలిపి యిచ్చిన కాగుక పనితేయును మాడు లేక నాల్గు మోతాడు లతో కట్టును.

అరటిపండ్ల పచ్చడి:— Pickle made of Plantains. చక్కరతో గాని, బెల్లముతోగాని చేపినది రుచిగా నుండును. పై త్యముచూచి చును; శ్లేష్మము తేయును. దీని విరుగుళ్ళు 1 విరియాలపాడి 2 తేనె.

అరటిపువ్వు:— Plant in flower. దీవిరసముగాని, కూరగాని, చూర్ణముగాని పగడుగా, పెగటుగా, రుచిగా నుండును; తులలన్ధ ముతేయును; అలస్యముగా తీర్లమగును; పై త్యము, వాతము, రక్త పై త్యము, జ్వరాలిసారము, గ్రహణి, రక్తాలిసారము, త్రిమిరోగము వీనిని హోగొట్టును; చలవతేయును; పువ్వులరసములో పెరుగుకలిపి యిచ్చిన రక్తగ్రహణి, ఋతురక్తసావముకట్టును. మోతాడు 4 లేక 6 తులయెత్తు. రసములో 2 తులయెత్తు పెరుగు కలిపి ఇయ్యనగును; దివమునకు 2 లేక 3 మార్లు ఇయ్యనగును.

అరటిపువ్వు వడియములు:— Buns or cakes made of do. పగడుగ రుచిగ నుండును; కాసు, శ్వాసు, కాశ్యము వీనిని హరించును; ప రోగులకు, రక్తాలిసారరోగులకు హితకరముగ నుండును.

అరటిమొవ్వు పాన్పు:— Bed of tender plantain leaves. చలవ తేయును; అష్టదశరముగ నుండును; తాపమణచును. అగ్నితప్త మయిన వారికి విక్కిలి అనుకూలించును.

అరటియాకులో భోజనము:— Taking food in a plantain leaf. పరిశుభ్రముగ మనోహరముగ నుండును; జ్వరము, జ్వరము, శ్లేష్మ వాతము, శ్వాసుకాసులు, శ్లేష్మపై త్యము వీని నణచును, చిరర దీప్తి, వీర్యపుష్టి, బలము, ఆయుర్వృద్ధి, కాంతి వీని నిచ్చును; విష మును గొట్టును; రుచి బుట్టించును; విక్కిలి ప్రళయమైనది.

రసాస: —Dammer. అనగా ధూపదవ్యక్షముయొక్క జగుర ధూపదవ్యక్షము చూడుడు.

లరిసెలు:—A sort of cakes. దీనిని అతిరసములనియు నందురు. ఇవి రుచిగ నుండును; గురుత్వము జేయును; శీతపైత్త్యమును, కడుపు నొప్పిని మేహవాతనొప్పులను బుట్టించును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 ఓమము, 2 ఉదకము, 3 మోడిచూర్ణము. మరియు పిండివంటలు చూడుడు.

అనోహటుపిండి:—Maranta Arundinacea Eng. Arrowroot. ఇది యొక పసుపు చెట్టువంటి చెట్టుదుంపలోనుండి తీసినది. దీనిని దిశ్యలోగాని, పాలలోగాని వేసివేసిన జాన వ్యాధిగ్రస్తులయిన వారికి గాని, బిడ్డలకుగాని తేలికయిన ఆహారముగ నుండును; అన్ని విషములను విరుచును.

అలచందకాయలు వీనిపప్పు:—Dolichos cylindricus D.Sinensis row grods & puls. సంకరాదమాష, మమత్తర, హింజిలోలియా యీ కాయలు బొబ్బరికాయల ఆకారముగా నుండునుగాని వాటి కన్నా లావుగా 1-1½ అడుగుల పొడవుగా తెల్లగ మృదువుగా నుండును. వగరు తీసి రుచులు గలిగియుండును. తేలికాయలు కూర వండుదురు, యితర కూరలలో వేయుదురు. రుచిగా నుండును, స్థన్యమును దృద్ధిపరచును, అప్లుదోషమును, కఫవాతములను అగ్ని మాంస్యము గురుత్వము జేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 శొంఠి, 2 కరక్కాయ పెచ్చులు ఉప్పు వీనితో చేసిన చూర్ణము, 3 నువ్వు చెట్టు కాల్చిన తూరము. దీని ఎండిన గింజలు పప్పుతో గారెలు చేయుదురు రుచిగా నుండును. దీని తేయించినపప్పు, పప్పుగా వండిన లేక కట్టుగా చేసినను రుచిగా నుండును. దేహపుష్టినిచ్చును, గుర్యము శ్లేష్మము జేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 ఓమము, 2 పిప్పళ్లు 3 కలిసె రిజోవోషమును పోగొట్టును, ఏర్యవృద్ధి జేయును.

అల్లనేరేడుపాడు:—Rose apple. సం॥ రాజదంబూ. మిక్కిలి ఔషధమును; మేహపైత్యములను కఫపైత్యమును బయ్యును; గ్రహాణి కట్టును, గురుత్వముగ నుండును. దీనికి విరుగుకొన్న నేర్పడుచుండును.

అల్లపుగడ్డి:—Ginger grass, ఈ గడ్డి వసులిస అల్లపువాగున వేయు దీనితో తీసిన పైత్యము వాతపుష్కలములను హరించును, దీని తేలికమాయము పొట్టుకు బలము చేయును; జ్వరమును హరించును, కాశమును; నరములకు సత్తువ చేయును. మోతాదు పూటకు 3-4 గ్రాములైన చొప్పున దినమునకు రెండుపూటల నియ్యనగును.

అల్లపుమురపా:—Ginger soaked in honey. అల్లము చూడును.

అల్లము:—Zingiber Officinall. Eng. Ginger. సం॥ అర్బుక, కృంగిలేరం, మహావధం. హిం॥ అద్రక. ఇది వేడితేసి అర్బును, కారముగా నుండును. శ్రిదోషములను, అన్ని పైత్యములను, నన్ని వాతములను హరించును. జ్వరదీప్తి, బలము, వీర్యవృద్ధి, దేహపుష్టి, కాంతి వీనినిచ్చును; రుచి బుట్టించును; మేహము, పాండువు, ఉబ్బు, గుల్మము, కడుపులో బల్ల, క్షౌల, శోష, అకుచి, పీనక, కంఠము, నాసికము, వీనియందు బుట్టెగు రోగములు, క్షీపదమును వీనుగుకాలురోగము, అజీర్ణము, అగ్నిమాంద్యము, మహాత్రకృచ్ఛము, మలమోతబద్ధము, శ్మయ, కాశ, క్వాస వీనినిబోగొట్టును; జ్ఞాపకశక్తిని బలపరచును, జీర్ణము గావించును; కార్జమునకు (Liver) బలము చేయును; దానిని శుభ్రపరచును, పొట్టలోని వాతమును హరించి మృదువుపరచును; కడుపులోని చెడుపదార్థములను తీసివేయును; క్రిములను చంపును; కఫమువల్ల బుట్టిన విదాహము నణచును; అజీర్ణవిరేచనముల కట్టును; జలుబు (శీతలము) చేసెడు ఫలశోరములవల్ల గలిగెడు జబ్బును తీసివేయును. నరము ఉడికిన కోడి

గ్రుడ్లుతో తినిన వీర్యవృద్ధి చేయును కొద్దిగ అల్లపురకముతో కొద్దిగ కంకంపువ్వు మిశ్రముజేసి దూడె ముంచి ఏ పార్శ్వమునందు తల నొప్పివుంటు అముక్కలో 1-4 చుక్కలుజేసి వీల్చిన పార్శ్వపు తల నొప్పి మానును. 3 రోజులు చేయవలెను. అల్లము, బెల్లము కడుముగ కలిపి తినిన నాలుక, అర చేతులు, అర కాళ్లు వీరిపై పొరలు ఊడడము, కొద్దికొద్దిగా విరేచనములపడము శుగుణములు కట్టును. అల్లముతినుటవలన గొంతుక బొంగురు బార జేయును, దీనికి విరుగుళ్లు 1 చందనము, 3 వాతకరీతులకు పాలు, 3 కాకతరీతులకు బాచాంచమును, 4 చక్కెర, 1 తేనె. అల్లపుముర బాగున్న పై న జెప్పిన శుగుణములలో చాలాగలిగియుండును; మిక్కిలి మంచిది.

అల్లముపచ్చడి:—Ginger Pickle. అనుచిని బోగొట్టెను; బకరదీప్తి నిచ్చును; పైత్యవారములను శమింపజేయును; కఫమును వృద్ధి చేయును.

అల్లము ఊర వేసినది:—Ginger soaked in lime Juice & rock salt. అనగా నిమగ్నకరకము, సైంధవలవణముతో ఊర వేయబడినది. శ్లేష్మమును గొట్టును; రుచిబుట్టించును; వాతము, అశేర్లము హరించును. నానాముఖకంఠగతరోగములను, గుల్మము, డిబ్బ, పొండురోగములను బోగొట్టును; మనోహారముగ నుండును. మరియు ముప్పది ఫలములయెత్తు అల్లము, మూడుఫలములయెత్తు సైంధవలవణము, ఇవి మాదీఫలరకముతోసి కలిపి ఊరనిచ్చి పుచ్చుకొనిన అగ్నిదీప్తిని, కాంతిని యిచ్చును; కాక జేయును; వాతశ్లేష్మములను హరించును. కాగు, క్వాస, కలకరోగము వీనిని బోగొట్టును; వీర్య పుష్టినిచ్చును. అల్లము కమ్మలో వ్రదిలించి చర్మము గీసివేసి సన్నముగ ముక్కలుకోసి ఉప్పుమెత్తగామారి తగినంతకలిపి నమిల్చిమిం

గన ఆనెర్లము, పుల్లి తేనుపులు శాంఠింతును. మోకాడు ౩ ముం
1 తుంబాకెత్తువరకు (అరతులమోస్త్ర మొదలు తులమెత్తువరకు)

అల్లి చెట్టు: — *Memecylon Tinctorium*, M. Edule. Eng. Iron
wood 1788. గుంజు కాలకం, అంజనీ, ఇదియొక అడవిచెట్టు; ఇది
వర్ష కాలముగను చెట్టునొకటి నీలవర్ణమున పుష్పములను పూర్తి
పూర్ణు చుండును, ఈపూర్ణు చుండునుండును; విస్తారముగ నీనిక
క్రిమిని పుట్టించును. దీనిఅకలు, నేరు వనరుగనుండును నీనికపా
యము విరేచనము కట్టును; చలన, మోకాకాళితేయును; కుసుమ
లోగము, నెగలోగము, అతియితర క్షసానము నీనిక కట్టును.
మోకాడు పూటకు 2-4 తుంబాకెత్తువరకు. దీని అకులను దంచి
అందులో నేదీనీళ్ళుపోసి కిక్కి వదిలించి అనీళ్ళు కళ్ళలో పోసిన
పొరలు, కూనలు, మొదలగు న్నేతలోగములను శాంఠింతును, అ
నీళ్ళతో కండ్లు కడిగినను న్నేతలోగులకు మేలుకేయును.

అవగూడ చెట్టుపూడు: — కాకిదొంగ చెట్టు చూడుడు.

అగిసె చెట్టు: — *Agati Grandiflora* Seebania. G. Eng. Linseed
plant. గుంజు ఉమా, అరసీ, హింజు అగస్తీయా; మసీరా, దీనిని
అగిసె చెట్టునియునుండును. ఇది తెలుపు, యెరుపు, నలుపు, పసుపు.
రంగుగల పువ్వులు పూయును. దీనిమానుకట్ట అకుపువ్వు చేదుగ
నుండును; దీనికడము కాకతేయును; కఫము, క్రిమిలోగము,
పైత్యము జ్వరము దీనినిశాంఠించును; రక్తైత్యము నణచును;
విరేచనము కేయును; పురికొన గర్భము దీనివిషముల పోగొ
ట్టును, అగ్నిదీప్తినిచ్చును; అరుచి పోగొట్టును. పట్టనకము లేక
అకుపువ్వురసముయొక్క మోకాడు పూటకు 2-4 తుంబాకెత్తు
వరకు. చూర్ణపు మోకాడు పూటకు 2-4 అణల యెత్తువరకు.
అకురసమునుగాని అందులో కొద్దిగ గుల్లసున్నము కలిపిగాని దట్ట

ముగ పట్టించి అందుపై న దూది అంటించిన గవవలిళ్ళలు వూరిం
ము; అకురసము పై నపూసిన నవి కూనురు. పురికొన, సర్ప
విషములకు పై నపూసి లోపలికియ్యవగురు. దుగదలకును పై న
పూయవగురు. దీని అకు లేతకాయలు, పువ్వులకూర పుచ్చుకొనిన
విశేషనము తేయును, పైర్యము, ఉబ్బు క్రిమిని, కఫచారములు
తూల, స్త్రీహస్తము, పాచుపు, విషము, హృద్రోగము, రేణకటి
లోగొట్టును; ఆరోగ్యము నిచ్చును. అకురసము ముక్కులో పిండిన
జ్వరముయొక్క ఉక్తక మణచురు ఎండించిన దీని అకు రెండు
కరకాలయెత్తు కీర తుల సారాయులోగాని, వేడినీళ్ళలోగాని
తీరినిచ్చి అది పుచ్చుకొనిన సునాముఖచాయమునలె విశేషన
ముల తేయును. దీని పువ్వుల రసమును కండ్లలోపిండిన ముసకలు,
మందదృష్టి, రేణకటి వీనిని వూరించురు. దీనిగింజలు అంతగా వ్రుప
యోగ పడవు. గాని నీచులవిసిగింజలు యొక్కవ వ్రుపయోగకర
మైనవి. నీచులవిసిగింజలు చూడుడు.

అశమాన:—Linseed oil. అనగా నీచులవిసిగింజల మాన. ఇదియే
జూరులో అమ్మేది. నీచులవిసిగింజలు చూడుడు. (enema)
చేయుట ననుకూలించును. దీని చూర్ణము వేడినీళ్ళలో గలిపి
కట్టిన వ్రణములు మానును.

అశ్వత్థము—Saraca indica & Jonesia Asoka—Eng.
Asoka tree. సంశ్ అశోక, శోకనాక, హేమపుష్ప. హింశ
అశోక. ఇది విస్తారముగా పువ్వులు పూయును; పరిమళముగ,
శీతలముగ నుండును; దీని రక్క కషాయము లేక చూర్ణము వగరు
చేడుగ నుండును. సర్వవ్రణములను, క్రిమిరోగము, కఫము, జంతు
విషములు, క్షుమరరోగములు వూరించును. కషాయపు మోతాదు
2-4 తుల వరకు. చూర్ణపు మోతాదు 2-6 అణాలయెత్తు

ఎరకు. దీని చెక్క-దండి పెచ్చుకేసి కట్టిన వాత మేళనానా నాద్యలను (Rheumatic pains) వారిచును. దీని చెక్క-కొయ్యము అనగా పేరువీశ్యలో 10 తులముల చెక్క-కేసి అన్నముగా కాచిదిండి కొద్దిగ పంచదార చేర్చివది, రోజు మోతాదులు చేసి రెండుపూటలు పుచ్చుకొనుచుండిన కుసుమరోగము (Leucorrhoea), యోనిరోగములు (Uterus complaints) వీనిని వారింపును ఋతురక్తమును క్రమపరచును. మరియు దీని చెక్క-కి తులములు, అవుసాలు కి తులములు, నీళ్ళు కి 2 తులములు కలిపి నీళ్ళుమాత్రము ఇసుగువరకు కాచి దింపునన్న కనియము మూడు మోతాదులు చేసి దినమువకు కి మోతాదులు పుచ్చుకొనుచుండిన అమిత ఋతురక్తసావము (Menorrhagie) ను కట్టును. ఈమూలిక పై నతెప్పిన విధములలో నేదిధముగానై 16 దినములకు తిక్క-కగాకుండ పుచ్చుకొనవలెను.

అశ్వమూత్రము:—Horse urine. కారముగా, పెగలుగా నుండును. కాక తేయును; కండ్లవాతము, కఫమా, ఛర్ది, కాసము, ద్రిష్టి, కుష్టము, దద్దుర్లు, వాతము, క్లిష్ణదము, వ్రణములు, గుల్మము వీనిని నణచును.

అశ్వరోహణము:—Horse riding. సౌకర్యమైవది, చెమట, అలసటను బుట్టించును, కౌర్యమును గలుగజేయును; కాక తేయును; జతందీ ప్తి, బలము, పుష్టినిచ్చును; వయస్సును నిలుపును; మేరోగ, కఫరోగములనణచును; మూలవ్యాధి, భగందరిము, రక్తపైత్యము. ఈరోగులను వాధించును; అభిఘాతజ్వరముబుట్టించును.

అష్టగుణానుండము:—A sort of Cunjee prepared with rice, green gram dhal & c. దియ్యము 1 పాలు. పెగలు అరపాలు జేర్చి కొద్దిగ వేయించి తగుమాత్రము నీళ్ళుపోసి వండుచు అందులో

కొద్దిగ ఇంసుక, పైంధవలవణము, భరియాలు, అనుపక్రికము
శొంఠి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు వీని సమభాగమార్లము తగుమాత్ర
ముగా కలిపి చలవనమందుల పచనముచేసిన అష్టసుగుమంది
లవలడును. ఇది జ్వరమును, త్రిదోషములను హరించును, రక్త
వృద్ధిచేయును, జఠరదీప్తినిచ్చును. సమశీతోష్ణముగ, చలవనమందును.

అష్టదిక్కుల గాలులు: — Winds from 8 directions.

1. తూర్పుదిక్కు గాలి: Eastern wind. ఉష్ణముగా మధు
రముగా నుండును, విదాహము బుట్టించును; కఫపైత్యము
లను, ఉబ్బురోగమును, చాకిరోగమును నశ్చ పఠేయును.
2. ఆగ్నేయదిక్కు గాలి: — South Eastern wind. ఆగటగా,
వేడిగానుండి నేత్రములకు హిరత్రగా నుండును.
3. దక్షిణదిక్కు గాలి: — Southern wind. త్రిదోషహరమయి
నది; మిక్కిలి అరోగ్యనిచ్చును.
4. నైరుతిదిక్కు గాలి: — South western wind. మేళమును,
కాఠమును బుట్టించును; సర్వరోగములను గలుగ జేయును.
5. పశ్చిమదిక్కు గాలి: — Western wind. ఆగటగా నుండును;
మిక్కిలి కాఠజేయును.
6. వాయువ్యదిక్కు గాలి: — North-western wind. కాఠము
గా, చేదుగా నుండును, ఒంటిపీరు అర్చును; కాఠము, దాహ
ము బుట్టించును; కఫమును, పైత్యమును కమింప జేయును.
7. ఉత్తరదిక్కు గాలి: — Northern wind. వ్యాధుగా ఆగటగా,
చల్లగా నుండును; భాతువులకు బలముజేయును; గాని శీతవైశ్య
మును బుట్టించును.
8. ఈశాన్యదిక్కు గాలి: — North Eastern wind. మధురముగా,
మనోహరముగా నుండును; సమభాతువుజేయును; శీతపైత్యమును,

కఫవాతమును, స్థంభవాతమును, కంపవాతమునుగొట్టును; శ్లేశ్మ
రోగమును, రక్తపైత్యమునుగలుగజేయును; జఠరదీప్తి నిచ్చును.

అష్టవర్గము :— Compound powder or decoction of 8 drugs.

అనగా ఖుద్ధి, వృద్ధి, కాకోళి, క్షీరకాకోళి, మేద, మహామేద,
జీవకము, ఖువ.భక్తిము వీనిని అష్టవర్గనిపేరు. వీనిచూర్ణము, లే
కషాయము మేహశాంతి, బలము, శాంతి, స్త్రీలకు గర్భదోషము
లను పోగొట్టి సంతానమును నిలుపును. వీర్యవృద్ధిజేయును; పైత్య
వాతమును హరించును. దూర్లభ మోతాదు పూటకు 2-4 చిక్క
ముల యెత్తు వరికు. కషాయపు మోతాదు పూటకు 4, 1
తులముల యెత్తు.

— 5 —

అ

అకాశగరుడ :— Bryonia Epigaea. దీనిని వాగదొండయని, మురు
దొండయని, రాకాసిగడ్డయని అందురు. తీగ్రతాళను; దీని పండ్లు
యైరగ, కంటగనుండును. గల్బువానక గలిగియుండును; అకు చేదు
గనుండును. దుంప చేదు, పులుపు, రుచులు గలిగి, జగటగను
డును. దీనిని వ్రేలాడగట్టిన దీనిలోనుండి ముక్కలులేచును; విరే
చనముజేయును; క్రిమినిహరించును, తిత్వమును మంచికిమార్చును;
దేహములోని మలముల పెడలించును; పురాణ సుఖవ్యాధులు
అనగా సవాయివ్యాధులు, రక్తగ్రహణి, సర్పవిషము వీనిని హరి
ంచును. వ్యాధులకు దీనిచూర్ణము లోపలికిచ్చెడు మోతాదు వరిహా
యెత్తు (40 గురిగింజ పూసలయెత్తు) 24 గంటలలో కొద్దికొద్దిగ
నియ్యతగియుండును. ఈవరుసను వారము లేక పదిదినము లియ్య
వలెను; 1-2 విరేచనములజేయును. సర్పవిషములకు దీనిదుంప నీళ్ళతో
గంధముతీసి అరతులము యెత్తుకు లోపుగ లోపలికిచ్చి కొంత

కరచినచోట పూసిన విషమువిరుక్షును. లేకువిషమునకి కట్టినచోట దీనిగంధము పూసి నిప్పుతో కాచిన విషము హరించును. పచ్చి ముంపను జీలకర్ర, నీలిపాములు వేసి మారి అముదములో కలిపి మర్దనచేసినపురాణవార మేహవారినోడ్రలు ముడుచుకొని పోయిన క్షిప్రు (Contracted joints) ఇవి కాగగును. మంచి తిథివారనక్షత్రములయందుతీసిన దీనిముంప విశాచకాధను తొలగించును.

అకుచముడు చెట్టు:—Euphorbi Nerifolia సంక కావ్యసజ్జా, సుఖరేచన, దళమ్మహీ. హింకతోహర్ దీనిఅకుచము కారముగ పెగటుగ నుండును; మిక్కిలి వేడిజేగును; కఫహరిము, స్నేహ, గుల్మము, మూలవ్యాధి, రక్తవారము కాలసాపచిన్ని లనెడు రోగము వీనిని హరించును; మూత్రమును జారీచేయును; గాఢవిరేచనకారి; ఉదరము, కఫము, శ్లేష్మము వీనిని హరించును; పురాణ అహికబ్యరమువలన గలిగిన ఉబ్బు, ఉదరము, కడుపు, పొద్దికడుపు, వీనిలోకూడియుండి పెడలని దుష్ట దవ్యములను లేక వలములను పెడలించును. మోకాడు అరవరిహయెత్తు మొసలు తులమెత్తు వంతు వట్టిదిగాని, సమముగ నేన గలిపిగాని యియ్యనగును. దీని అకురసములో వేడమాన గలిపి దానితో మర్దనచేసిన వారిముచేతి కాళ్ళు, చేతులు, కీళ్లు విగదీసికొనుట (contracted limbs or joints) నయమగును. దీని వేరుచెక్కను బియ్యపుకడుగు, అరాకు (arrack) సారాయున్ని కలిపి అందులో వేసి కాచి దానిని లోపలి కేచ్చిన ఉబ్బు, ఉదరరోగములు నివృత్తిండును. మోకాడు పూటకు 1-2 తులములయెత్తు దీని మానుపోలు 1-2 చుక్కలు వీడు లేక యెనిమిది తులములయెత్తు చల్లలో వేసి కాచి ఎడియట్టి యిచ్చిన విరేచనములగును. దీని తక్షరసము, వేగురసము, లేక పాలు మోకాడెక్కువైన, ప్రేగులకు సప్తము, అతికాక, పైగియు

జేయును. దారుణ విరేచనములు జేయును; వికారము పుట్టును. దీనికి విరుగుల్పు చెముడుచెట్టు చూడుదు. దీని ఆకురసము మొదలగునవి, చెముడుచెట్టు పాలు మొదలగు వానివలెనే బాగ్రత్తగా వాడతగియుండును.

ఆకుపత్రకము:— *Cassia Lignea* & *Cinnamomum Tamala* leaves of సంజ కేజపత్ర, పాశరంజన, పత్ర, హింజ కేజపాత్, యిది ముద్దవాల్చినిచెట్టులకు వీని చూర్ణము లేక కషాయము వగరుగ, తిపిగ, సుచానవగ నుండును; వేడిజేసి ఆర్చును, శ్రిదోషములు, ద్వంద్వరోగములు, కులమూత్రబద్ధము, శూల, విషూచి, ఎక్కిళ్ళు, అతిపారము, జ్వరములు, పైత్యపుమంటలు, దురద, శ్వాసకాసలు, పొత్తికడుపు, శిరస్సు, నోరు వీనియందు జనించెడు రోగములు వీని నన్నిటిని హరించును; తేలికను, బకరదీప్తిని యిచ్చును; ప్రాణమును, శరీరములో నుండురక్తము, ఇంద్రియము మొదలగు ధాతువులను కాపాడును; అధికసంతోషమును, బలమును యిచ్చును; కడుపులోని వాతమును వెడలించును; పొట్టను శుభ్రపరచును; మూత్రము గావించును; ఋతురక్తమును జారీజేయును; స్త్రీలకు పాలుబడజేయును; చెమట బుట్టించును; భయము, దీనికి తనము, నపుంసకత్వము వీనిని పోగొట్టును; శరీరములోనుండు అన్ని అవయవములకును సత్తువజేయును; నోటివెంట అధికముగ నీరూరడము కట్టును; వాయువు (గాలి) లో నుండు దుర్గంధమును, విష వాయువువల్ల గలిగెడు రోగములను తీసిజేయును; హృదయము, కార్జము, పొట్ట, ప్రేగులు వీనిలో బుట్టు నొప్పులను హరించును; ఉబ్బురోగమును పోగొట్టును; మూత్రపుసంచిలోని రాళ్ళను తీసివేయును; శీఘ్రప్రసవము గావించును; మేహమును, కడుపులోను, పొత్తికడుపులోను అయ్యెడు వ్రణములను మాన్పును; దీనిని

యెల్లప్పుడు నోటిలోనుంచుకొనిన కత్తిచూనును; బోపిలలోను, బట్టలలోను వీని నూచిన పురుగులు వానిని కొట్టవు; నల్లవట్టుకు, నవ్వుముతేయును. ఇందుకు విరుగుడు మామూలుస్తకి. మూత్రపు సంచికి నవ్వుముతేయును; దీనికి విరుగుడు బేదనాగింజల పానకము. చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 2-3 చిన్నములయెత్తువరకు; కషాయపు మోతాదు పూటకు 3-5 తులములయెత్తువరకు యాచెక్కను ముద్దనాల్చిన చక్కయందును, సుతజీ; చాల్చినచక్క గుణములు గలిగియుండును. దానికన్న కొంచము తక్కువ గుణముతేయును.

అకుకూరల సామాన్యగుణము:—కాక సామాన్యగుణముచూడుడు.

అకుకూరలు, కాయకూరలు, దుంపలు తినగూడనివారు:— Those who should avoid vegetable curries. కూల, గుల్మము, ఉదరము, క్షీచా (కడుపులోబల్ల), క్రిమి, కుష్టు, అతిసారము, మూలవ్యాధి, గ్రహణి, తిబ్బు, మేహవారము, శ్లేశరోగము, జ్వరము, అగ్నిచూండ్యము, ఈరోగములు గలవారు సామాన్యముగ కాకచారిములను వర్జించవలయును.

అగాకర:—*Momordica Dioca*. సంశ. మహాలి, విషఫిన్ని, కర్కటకీ, హింశ తోరయీ. దీని అకుకూర కఫపైత్యములను, మూలవ్యాధిని హరించును. జఠరదీప్తి, కాంతిని యిచ్చును; సర్వ విషములను హరించును. దీని పువ్వులు లిలాసకుష్టుపు (అనగా మచ్చమచ్చలుగావుండే కుష్టుపు) అరుచి వీనిని పోగొట్టును.

అగాకర కాయలు:—Fruits of do-curry of. వీని కూర కొంచెము చిరిచేడుగా నుండును; త్రిదోషహారమైవది; మిక్కిలి అగ్నిదీప్తినిచ్చును; శ్లేశములకు మంచిది; మూలవ్యాధి, ఎక్కిళ్ళు, గుల్మము, కాగుళ్ళాగులు, క్రిమి, కుష్టు, ప్రమేహము వీని నణచును; దేహపుష్టినిచ్చును; తేలికగ జీర్ణమగును; క్షయ, గుల్మ, వ్రణ, గళ రోగులకును,

పమస్త్రకోగులకను మిక్కిలి వశ్యమైనది. ఈకాయలను రోగముక్కలుగకోసి నవప్రళమానలోవేసి కొన్నిదినములవరకు ముఝెరబడవరకు యెండలోనూచి తీసి అనూనలో దూది తగ్గి గాయములపైన వేసిన శీఘ్రముగ మానును.

అగాళరదంప, అకు:— Root & Leaves. వీని చూర్ణము ఈ కషాయము లేక వీనిరసము చేతుగనుండును; కఫము, ఝష్యు, విగర్భ, గుల్మము, శ్వాసోగము, జ్వరము, క్రిమి, క్షయ, శ్మి, నొప్పి వీనిని హరించును; ప్రణములను, గాయములను మాన్పునైత్యమును, కాకశేయును; దీనిదంపతో చేసిన లేహ్యము క్షయపడు మూలప్యాధి, రక్తవిలేపములు, అతిసారము వీనిని కట్టును. చూర్ణపుమోతాదు పూటకు 2 మొవలు 4 చిన్నముల యెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు 2-4 తులముల యెత్తు. రసపు మోతాదు 2-4 తులములయెత్తు. లేహ్యపు మోతాదు పూటకు 1 మొవలు తులమెత్తువరకు. దీని సమూలపు కషాయము 4-6 తులములయెత్తుగాని దీని అకు ఉపికింఁగనది 1-2 తులముల యెత్తుగాని ప్రసవ స్త్రీలకిచ్చిన మైలరక్తము పెడలించును.

అగ్నేయదిక్కుగాలి:—అష్టదిక్కుల గాలి చూడును.

అట్రగడా, సన్నాట్రగడా ధాన్యములు:—A sort of paddy. యారెండు ధాన్యములు బియ్యము చాలకుంచివి. మంచి బలమైనవి. జీర్ణకారి ఆరోగ్యకరమైనవి. మరియు ధాన్యములు చూడును.

అడాలు లేక అణ్యాలు:—Lepidium Setivum. Eng. Common Cress. సం॥ చంద్రశూర. చర్మహంత్రి. హిం॥ హాలీమ్. ఇది పెద్ద అవాలంత ఉరపుగ, గుండ్రముగ, ఎర్రగనుండును; పొట్టకు బలము జేయును; జీర్ణకర్తనిచ్చును; సామ్యమైన కాకశేయును; గర్భిణీస్త్రీల కధికముగ నిచ్చిన గర్భప్రాసవము గలిగించును. వీనిని నిమ్మపండ్ల

రసముతో గాని పాలతోగాని మూరి కవుకు చెబ్బు తగిలినచోట పట్టువేసిన నొప్పిని హరించును; నిమ్మపండ్లరసముతోగాని, నీళ్లతో గాని మూరి కరీరమునకు వలుగుకెట్టిన చర్మరోగములునశించి కరీర కాంతి కలుగును. వీనిచూర్ణము, కెల్లము పాకములట్టి అందులో జోసి కలిపిదిండి గుండెలు మొదలగుచోట చెబ్బుతగిలినచారికిచ్చిన నొప్పులు నివృత్తింపును; లోపలరక్తము గడ్డకట్టి యుండినదానిని కరగగొట్టును. మోకాడు పూటకు తులమెత్తుచొప్పున రెండు పూటలను 3-4 దినము లియ్యవగును.

అదిపచ్చఫానా:—అన్న చూడుడు.

అదొండకాయ కూర:— Curry of raw fruits of Capparis Zellanica. పాతళ్లేవ్వము, విషము, గళరోగము, క్రూరోగము నేత్రరోగము వీనిని జోగొట్టును, దేహకాకనిచ్చును; పైశ్యము, మలబద్ధము, అగ్నిమాంద్యముజేయును; దీనికి విరుగుళ్ళు 1 నెయ్యి, 2 పులుసు, 3 నువ్వుచెట్టుకాల్చి చేసినచూరము.

అదొండకాయ వరుగు:— Dried fruit of do. దీనిని మోనలో నేయించి పుచ్చుకొనిన క్రిములను హరించును; కుడి బుట్టిండును; అగ్నిదీప్తి నిచ్చును, హృదయమునకు బలమిచ్చును.

అదొండచెట్టు:— Capparis Zellanica. సంక అర్జట, అర్చికళ, దీనిని అరుదొండ అనియు వందురు. దీని వేరుచెక్క దారుణమయిన పాతములను హరించును; విరేచనము జేయును. దీనిని నాభికివేసి కట్టుదురు. దీని చిగురు, మిరియాలు సమముగకలిపి మూరి కుంకుడు కాయంత మూత్రలుగట్టి ఉపయోగములముల నేవించిన అతి మూత్రము గట్టును.

అనబటకులు:— Leaves of Bottle gourd. దీని చకులరసముకాలిన చోట పెంటనే వ్రాయుచుండిన మంట, బాధ తగ్గి చీముపట్టకండ జేయును.

అశలుకాయ:—*Lagenaria Vulgaris, Cucurbita Lagenaria,*
 Curry of Bottle gourd. సంశరాజలాలు, తుంబీ,
 అలాలు, హింశకద్దు, మిశితోలి. దీనిని సారకాయయనియు,
 అందురు. వీనితో అకుపచ్చ, (నల్ల) తెలుపు, (తెలుపువాలు)
 పసపు, (పసపువాలు) కీలాతులు. ఇందులో అకుపచ్చది
 శ్రేష్ఠము. దీనికూర తుల్యవృద్ధిజేయును కఫపైతృములనుహరించును,
 మధురముగ నుండును, చలవజేయును; దాహమణచును, మూత్రము
 గావించును; శీతపైతృమునుగొట్టును; రుదిబుట్టించును; దేహాత్య
 మును సామ్యపరచును; మేహపైతృవ్యాధులకు, పథ్యమైనది,
 కొలదివారము, గురుత్యముజేయును. తెలుపు, పసపురంగువి చలవ
 జేయును. పైత్యము పణచును. కొద్దిగ శ్లేష్మవార ములబద్ధము,
 అగ్నిమాంద్యములుచేయును. వారశ్లేష్మరోగులకు అపథ్యమైనవి,
 వీని విరుగుళ్ళు 1 సిరళా, 2 పులుసుపెట్టుట, 3 శొంఠి, 4 పప్పు
 గలిపిననీళ్లు, 5 తలకర్ర అనబడుటలు 6 మాయము పొందురోగమును
 హరించును. అనబ కొనలకూర అగ్నిదీప్తినిచ్చును. కఫపైతృము
 లను, అమదోషమును, శూల వీనిని హరించును. వీనిగింజలలోని
 పప్పు పంచదారలో గలిపి తినిన మేహశాంతి, వీర్యవృద్ధినిచ్చును.
 అనబచిప్పలో భోజనము అనారోగ్యమును దారిద్ర్యమును
 దెచ్చును. నిషేధమైనది.

అబువ్యచెట్టు:—*A creeping medicinal plant.* ఇది లీగ్రబాకసు
 చెట్టు. దీనివేరు, అకులరసము, లేక కషాయము, లేక మార్గము,
 చేదుగ నుండును. గ్రహణి, అశిసారము, త్రిదోషములు, కష్ట,
 దురద మొదలగు చర్మరోగములు, కుసుమరోగములు, ప్రమేహము
 అనుపైత్యము వీనిని బోగొట్టును. దీనివేరు గ్రహబాధను, తొల
 గించును. రసపు మోతాదు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు

కషాయపు మోతాదు పూటకు 2 - 5 తులముల యెత్తువరకు.
చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 2-4 చిన్నములయెత్తువరకు.

అముదపుకాయలు:— *Curry of young fruits of castor oil plant.* లేత కాయలకూర చాతమును గొట్టును; వీర్యమునకు వేడి జేయును; గుల్మము, కడుపులోలబ్బ, మూలవ్యాధి వీనిని బోగొట్టును. రక్తగ్రహణి, జగటువిరేచనములు కట్టును.

అముదపుచెట్టు:— *Ricinis Communis - castor oil plant* సంకపరండి, పంచాంగుళ, వర్ధమాన హింక వరెండ్. దీనిఆకులో భోజనము దుక్కిలి పైత్యముచేయును. చాతమును, శ్లేష్మమును హరించును. చాతముచేతను, మేహముచేతను పుట్టిన తలపోటునకు దీని ఆకులు మూడుచెట్లు వేసి కట్టిన నివారణమగును. అముదపు వేరు రసము, చూర్ణము, లేక కషాయము. శూల, కఫచాతము, ఆకుచాతము, చాతరక్తము వీనిని హరించును. దీనిపువ్వులకూర వేడిజేయును; చాతమునుగొట్టును; జగటుగనుండును; జేహపుష్టిని, అగ్నిగీర్తిని యిచ్చును.

అముదము:— *Ricinis Communis. oil of (Castor oil).* వేడి జేసి ఆర్చును; బెగటుగ, చిరిచేమగ, జగురుగనుండును; పైత్యము, కాకజేయును; జఠరమును బాగుపరచును; సమస్తచాతములు, శ్లేష్మము, గుల్మము, మూలవ్యాధి, లబ్బ, ఉదరరోగము, గ్రహణి, సంగ్రహణి, విషమజ్వరము, కుష్ఠ, దురద, వాపు, నులిపురుగులు, సమస్తశూలలు, హృద్రోగము వీనిని హరించును; విరేచనము జేయును; ఊపిరిగొట్టు నొప్పి నణచును; నీలమూత్రబంధమును విప్పను; పొత్తికడుపును శుభ్రపరచి అందు బుట్టెడు రోగములను, చాతగ్రంధులను, అండవృద్ధిని, అంతర్వృద్ధిని బోగొట్టును; దుష్టజలము, లేక రక్తముకూడి ఘట్టిపడిన దానిని కరగించును;

మెత్తపరచును; కరములను శుభ్రపరచును; ముష్టబలమును పెరి
 లించును; శిరోవాతమునుగొట్టును; దేహమునకు మత్తువనిచ్చును;
 బలులుచేత పుట్టిన దగ్గుకు మేలుచేయును; నడుమునొప్పిని, మూత్ర
 పుసండిలోని నొప్పిని అణచును, స్త్రీల వాతరక్తమును శుభ్రపర
 చును; అకలిని కొంచెము మందగింపచేయును; కడుపునొప్పిని ముట్ట
 చును; దీనికి విశేషము పుడీనా. మూతాదు 1-3 తేలములయెత్తు
 వరకు. దీనితో పై నమర్చినచేసిన వాత, మేహవాతపునొప్పలు,
 ఇరుకు నొప్పలు వారింపును. అముదములో నున్న ముగాని కుంజమ
 గాని కలిపి గజ్జలపులపై న పూసిన అది శీఘ్రముగ చిల్లి
 మాడును. చివికిన యెముక చూర్ణించి అముదములో గలిపి ఒగులుని
 గజ్జలపై న దట్టముగ పూసిన నది ఒగులును. మరియొ అముదము
 పై ద్యమున క నేక విధముల నుపయోగించును. అముదముతో కలి
 గింపబడినదీపము లక్ష్మీకరమైనది. శ్మశ్రములకు చలువచేయును,
 ఆరోగ్యకరమైనది. అముదము తలకు మర్చినచేసునది శిరస్సానము
 చేయుచుండిన శిరోరోగములు శిరస్సుయందు వేడికర్గించి శ్మశ్రరోగ
 ములువారింపును. 1 లేక 2½ కొన్నుల అముదము దానిలో ఒకము
 అల్ల పురకము దీనితో కడుముగ తేనెయున్నా గలిపి నిప్పులమీద
 ఒకపొంగు వచ్చునట్లు కాది దింపుకుని గోరువెచ్చగనున్నప్పుడు
 పుచ్చుకొనిన విరేచనములు రాగుగ యగును. ఆమము, పైత్యము
 శ్లేష్మము, గుల్మమును తీసివేయును. ఆరోగ్యమిచ్చును. ఆపూట
 పలచని మిరియాలచాకు అన్నము తివవలెను.

అముదము పుచ్చుకొన కూడనివారు:—Those who should not
 take castor oil. ఆరుచి, అతిసారము, ప్రమేహము, అపస్తానము,
 చర్ది, మూర్ఛ, విషదోషము, తీవ్రమయినబ్వారము, ఉష్ణాదము,
 విషాది, రక్తపైత్యము, శిరోగములు గలవారు అముదము
 పుచ్చుకొనకూడదు.

అల్లువేరసము:— *Acido Zeyfolla*. Eng. Common Sorrel, సూ॥ ఆల్లువేరస, చుక్క, కరవేది, హి॥॥ ఆమల్ బేర. దీనిని పుల్ల ప్రబ్బలియ్యుచును. యిది తీగవలె ప్రాకును. దీనిపువ్వులు తెల్లగా నుండును. దీనికాయలు గుండ్రముగా నుండును. పచ్చిని అనుపచ్చగాను, పండిన పసుపుపచ్చగాను, ఎండిన నల్లగానుండును. దీనితీగ బడినలె అల్లి బొంబాయి ప్రాంతములనుండి వచ్చును. దీనికాయలు ముక్కలు క్రిందకోసి ఎండించిన మామిడిచిన్న వలెనుండును. యిది, చాలా పుల్లగాను, కుదిగాను, లఘువుగానుండును; అగ్నిదీప్తి నిచ్చును; మలమూత్రములను గావించును; పైత్యముజేయును; తెల్లట్రుంగును గగుర్పడునట్లుజేయును, మేకమాంసమును ద్రవంప జేసి నులభముగా జీర్ణంపజేయును. క్షూద్రోగము, కూల, శుల్కము, స్త్రీహారోగము, శిశువర్తము, ఎక్కిళ్ళు, అనాహము, క్వస, కాస, అశర్మము దీనిని విచారణజేయును యినుపసూదిని ద్రవంపజేయును; కనగపులుసు గుణమును పోలియుండును.

అల్లుని శేషము:— A preparation of honey, jaggery & congees or Rice washings. స॥॥ శుక్త, రసాష్లు, ఇది చేయు విధము. ఒక మట్టికుండలో తేనె, పెల్లం, కలి, యీ మూడును కమభాగములుగ గూర్చి మూతపై చిధాన్యపు రాసియుండు రి దిరములుండి తీసుకునేది. మేహకాంతిజేయును; విరేచనము గావించును. రక్తపైత్యము, శ్లేష్మము, మేదోరోగము, (అనగా దేహము పూలించే రోగము) దీనిని వారించును. అగ్నిదీప్తినిచ్చును. మోతాడు పూటకు 2 లేక 3 తులములవరకు.

అరికలు:— అగ్ని మూడుడు.

అరుకణపుల కానుగు:— A sort of *Pongamia Glabra*. సూ॥ కరంటి. దీనివేరు, చక్క, అనురసము, లేక కషాయము శ్లేష్మము, మూలవ్యాధి, క్రిములు, కష్టపు, ప్రమేహము దీని నణచును.

అకుగంట్ల చోరము:—A sort zedoary. సంక పలాశీ, వడ్లగింఖా, ఇది శీతలముగ జేయును; జ్వరము, అనురోగము రక్తకోషము, దగ్గు వీనిని హరించును; మలబద్ధముజేయును; కేలినిచ్చును. దీని చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 1 మొదలు 2 అకాలయెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు పూటకు 4-6 తులములయెత్తువరకు.

అద్దవపురుగులు:—Mutella Occidentalis. Eng. Maybug. సంక ఇంద్రగోప. ఇది అద్దవకార్తిలో ధామిలోనుండి బయలుదేరును; ఎర్రగను ముఖములుబట్టవలె, మిక్కిలి మృదువుగ మృదును, వీని ఇంద్రగోగపు పురుగులనియు మూర్ధపుటపు పురుగులనియు నుడుదు. వీని చూర్ణము లోపలికిచ్చిన వీర్యపుష్టి, బలముజేయును; పుంస్త్యమునిచ్చును; వీర్య క్షంభన జేయును, వీనిచూర్ణము లేహ్యములలో గలుపుదురు. సర్పవిషమునుకూడ నిహరణజేయును. ఏవరహలయెత్తు అకాశగరుడ దుంపచూర్ణములో || పురుగుల చూర్ణము గలిపి అందులోది 12-18 గోధుమగింజలయెత్తు చూర్ణ విండ్చిన సర్ప విషము హరించును. ఒకమాకు మాత్రమియ్య తగియుండును.

అరెచ్చె, పెద్ద అరెచ్చె:—Woodfordia Floribunda, Grises Tomentosa. సంక ధాశీ, అశ్మంతక, వాలుకాపర్ణ, హింక ధాయ్. ఇది అదిపులయందును, సర్వశ్రేణిమూలయందును లేచెడు ఒక చెట్టు. దీని ఆకులు దేవకాంచనం అకులవలె రెండాకులుకంటగా యుండును గాని చిన్నవిగానుండును. దీని చెక్క-రసము లేక కషాయము చేదుగ వగరుగ నుండును. శ్లేష్మము, కాసు, అశిపైత్యము కనుమరోగము, వ్రణములు, క్షూలలు, కర్ణవ్రణములు, నాచీరణములు వీనిని హరించును. విరేచనబద్ధము, చలవ జేయును; కఫమును రక్తపైత్యమును, బయించును. నసముయొక్క మోతాదు 3-5 తులములయెత్తు; కషాయపు మోతాదు 2½ - 5 తులములయెత్తువరకు.

అరెపువ్వు:—Flowers of do. సం॥ ధాతకీ, వహ్నిపుష్పా. హిం॥ ధాయి. దీనిని ధాతకీపుష్పమందురు. వీని కషాయముతో కురుపులను, పుష్లను కడిగి: ను వీనిచూర్ణము పుండ్లదీనిన బల్లినను శీఘ్రముగా మానును. వీనిచూర్ణము, లేక కషాయము వగరు, చేదుగ నుండును; కఫము, పైత్యము, విషర్పి, అతిసారము, గ్రహణి, ఉబ్బులు, కనుమరొగము, పొండుపు వీనిని హరించును. చూర్ణపు మోతాదు 3 యుడిలు 3 చిన్నముల, యెత్తువరకు, కషాయపు మోతాదు 4-5 తులములయెత్తు.

అరిచిప్పల మాంసము:—చిప్పల మాంసము చూడుడు.

అరుగు మాంసము:—Armadillo-flesh of. బలముజేయును; క్రిమి, కీడ్లు, శ్మయ, వారిపై త్యము వీనిని తోగొట్టును; అగ్నిమాద్యము, గురుత్యము జేయును; వీనికి విరుగుడు సిరకా.

అలుడుంపలు:—Solanum Tuberosum Eng. Potatoes. సం॥ అలు, అలుక, హిం॥ అలు. వీనిని బంగాళాదుంపలనియు, ఉర్లగడ్డలనియు నందురు. యీ దుంపలను ఉడకబెట్టి చర్మముతీసి అనేక విధములుగా వంటజేయుదురు. యీ దుంపలు సాధారణముగా బలమైన అహారములలో నొకటి. అనేక విధములుగా వంటజేయుదురు. శర్ల 3 క్రిగలవారికి బలము, పుష్టి, వీర్యవృద్ధి నిచ్చును. అమితముగ తినిన ముద్దను పుట్టించును; వాతముజేయును, కడుపుబ్బు, అశర్లము కలుగజేయును దీనికి విరుగుడు చియ్యపుకడుగు. యీ దుంపలతో నిండి తయారుచేసి వాడుదురు.

అలుబఖారా:—Prunus Communis. P. Insithia Eng. The Bokhara Plum or Alu Bokhara or prunes. సం॥ అరుకా, వీరజేన, హిం॥ అలుబఖారా. ఈపండ్లు పుల్లగ కొద్దితీసి, వగరు, రుచిగ నుండును, రుచి బుట్టించును, చలన, మేహకాంతి, పైత్యకాంతి,

చాచాకాంతిశేయును, పరగడుపున బుచ్చుకొనిన విరేచనముశేయును; కీర్ణక క్రిని బుట్టిచును; వీనిక మాయము పైత్యజ్వరము, తాపము, చాచాము వీని వణచును. యాపండ్లతో కాదిన చాచు రోగులకివ్వవచ్చును, పథ్యకరమైనది రుదిబుట్టించును. యాపండ్లు రోగులకి భోజనమైన రుచువారె పుచ్చుకొనిన జహ్వాకు రుదిగలిగి ఆరోగ్యమిచ్చును. దీనివేరు వగరుగ నుండును; విరేచనములను కట్టును.

ఆలుకాలు అనే పండ్లు:—Fruits called Alubalu. ఇవి పులుపు, తీపి రెండు విధములుగ నుండును. పుల్లనివి వేడిశేయును. తియ్యనివి పొట్టకు బలమిచ్చును. విశేషముగాఁజచ్చు తుమ్ములను హరించును; చలవ, విరేచనబద్ధముశేయును.

అపకాయ:—Mango pickle prepared with mustard, chilies and oil. అపకాయకమామిడికాయ రుదిగా నుండును; పైత్యము, కాశ చేయును. వారము వణచును; కీర్ణముగావించును; శుభావారమును, కఫమును, దగ్గును పొచ్చించును; వీర్యముకు వేడిబుట్టించును. అపథ్యమైనది. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 నెయ్యి, 2 మజ్జిక, 3 కలిసిళ్ళు.

అపక కూర:—Curry of Mustard leaves. పెగటుగా, తేలికగా నుండును త్రిదోషములను హరించును. గ్రహాగ్ని, మూలవ్యాధి, వీనినిక మింప శేయును, మలమూత్రబద్ధముగావించును. దీనికి విరుగుడు చండ్రపక్కపొడి.

అవనూనె:—Mustard oil. పెగటు, పొగరు గలిసియుండును. వేడి శేయును. కఫవారిదోషముల వణచును. అన్ని కుష్ఠులు, 1) మి రోగము, మూలవ్యాధి, గండమాలలు, వ్రణములు, శుక్ల వారము, శూలలు, కర్ణరోగము వీనిని హరించును. తేలికగ నుండును. వాపు నరములపట్టు, నొప్పులు వీనిని నివర్తింప శేయును. నరములకు సర్వువ శేయును. పైత్యము, రక్తపైత్యమును బుట్టించును. దీనికి విరుగుడు

కలిసికొని, కొన్ని దేశములలో దీనినినేటికి, మానకుపరిగా కూరలలో
 పోగుపులకు (for seasoning) వాడుదురు. అందువలన దేశపు
 కాక హెచ్చును. బలము, పోష్యము గలుగును. భుజించిన అహార
 మును శీర్ణము చేయును. వాతరక్తము గలవారికి విష్కీలి అనుకూల
 ముగ నుండును. ఇది పుచ్చకొనుటకును, పై న పూయుటకును ఉప
 యోగించ తగినది.

అవనిండి:— Mustard oil cake. అనగా గానుగవాచిన అవనిండి.
 వేడిచేయును. వాతము, దురదలు, క్రిమిరోగము వీనినిబోగొట్టును.
 దీనిని శరీరమునకు నలుగు పెట్టుటవలన విష్కీలి వేడిచేయును.
 నమస్తచర్మరోగములకు, కష్టమును వారించును.

అవాలిండి:— Mustard powder. లోనికి పుచ్చకొనిన అవరదీర్తి
 నిచ్చును. వాతమును వారించును. శీర్ణముగావించును. నీళ్ళలో
 కలిపి పట్టువేసిన ను:టబుట్టి పొక్కును. గ్రంధులు వాతము, విషపు
 నీరు, స్త్రీవ్యము వీనిని వారించును.

అవలు:— Brassica Campestris, B. Juncea & Dinneapolis
 Dichotoma. Eng. Indian Mustard. సంక సర్వ ద, కటుస్నేహ,
 తీక్ష్ణగంధ. హింక సరపో, రాయి. ఇందు ఎరుపు, నలుపు, నెలుపు
 రంగులుగల మూడుజాతులుండును. వారముగ, పోగడుగ నుండును.
 కాక చేయును. కఫము, వాతము, గ్రంధివాతము, రేచికటి, అశీర్ణము,
 శుష్ణవాతము, క్వాస, కూల, వీనస, అగ్నిమాంద్యము, దురదలు,
 దద్దుర్లు, విసర్పి వీనిని బోగొట్టును. ధాతువులకు బలమిచ్చును. తల
 లోని క్రిములను బంపును. పెదమలోని చెఱునీరు నార్పును, కష్ట,
 క్రిమి, పక్షవాతము, ఉదరరోగము, నీరసము వీనిని పోగొట్టును.
 శీర్ణకర్త, అకలినిబుట్టించును, కడుపులోని వాతమును పెడలించును.
 విరేచనము, వాంతిచేయును, పై రక్తముచేయును, రక్తైక్త్యమును

బుట్టించును; ఉష్ణ దేహులకు విదాహము, శమపురో విదాహము, దీనికి విరుగుడు 1 నియ్య, 2 కాసినివిత్తుల రక్ష, 3 కలిసిళ్ళు, 4 పెరుగు, 5 చంద్రచక్క, కషాయము. మోక్షకలగ గొట్టబడినవి 80 శోధుమసిగలయెత్తు (అరద్రాం) మిష్టి కొని రెండు ద్రాముల వరకు తన్నీళ్ళతో పుచ్చుకొన నగు. వమనము చేయించుట కిచ్చు మోకాడు 1 మొదలు 4 ద్రాముల వరకుగాని కలగ గొట్టబడినవి. 3 ద్రాములుగాని వేడి నీళ్ళతో నియ్యనగును. అమిత పానముచే పడియున్నప్పుడుగాని, విషప్రయోగమైనప్పుడు గాని, గురుత్వ పదార్థములతో గాని, కఠిన పదార్థములతోగాని, కడుపు అమితముగ నిండియున్నప్పుడు (When the stomach is over loaded) గాని, మనిషిని నీరపకృష్టకుండు వమనము చేయించి కడుపుకు శుభ్రపరచుటకు పైన చెప్పిన దీని ఆచారతో వమనము చేయించనగును. మరియు వీని చూర్ణములో నీళ్ళుగాని, నీర కాగానిపోసి కలిపి వాతపునోహి గలచోట లేక పడిపోయిన భాగము (parallised or effected part) పైన పట్టువేసిన లేక నీచూర్ణములో నీర కాపోసి పలచగ గలిపి మర్చన చేసిన వాతపునోహాలు, పక్షవాతము నివృత్తించును. వీనిని నలియకొట్టి వేడినీళ్ళతో చేసిన తేలికకషాయము (infusion) పూటకు 4-5 తులములచొప్పున రెండుపూటలను కొన్నిదినములిచ్చిన పక్షవాతము నూరించును. వీని చూర్ణమును రొట్టె (bread) యొక్క చూర్ణమును నీళ్ళతో గలిపి బ్వరము మొదలగు వ్యాధులచే షీతాస్థితికి వచ్చినపుడు (In sinking stages) కాలిమడమలకు పట్టువేసిన దేహపుకాకను నిలుపును; మేలుకేయను; నలియకొట్టకుండ అవాలు పూటకు సుమారు 4 ద్రాముల యెత్తు (table spoonful) చొప్పున ప్రోద్దుట, సాయంకాలము ఉపరరోగములకు

చప్పిటితో మ్రుంగించిన అధికముగ మూత్రము పెడలును; విరేచనముగును; పొట్టకు బలముజేయును; అకలిపుట్టును. వీనిధూపము పలన దికాచబాధ తొలగును; సన్నాచాలు చూడుడు.

అవువల్ల:—Cow butter-milk. కొద్దిగ వగరుగలిగి కమ్మగ, న్వాడుగ నుండును; చలువ, మేహశాంతి, పైత్యశాంతిజేయును; కీర్ణము గావించును; దుచిటుట్టించును; అగ్నిదీప్తినిచ్చును; ఆమాతీసారము తిబ్బు, గ్రహణి, పాండువు, మేహము, గుల్మము, ఉదరము, మూలవ్యాధి, కామిల, పైత్యము, పురాణబ్వరము, ఆరుచి, శోష, కాస, క్షయ, కీరపైత్యము ఈరోగులకు మిక్కిలి పథ్యమయి లభువుగ నుండును; సర్వరోగులకు సర్వకాలములయందు త్రిదోషహరమై పథ్యముగ నుండును.

అవునెయ్యి:—Cow ghee. త్రిదోషహరమైనది; ఖాతుపుష్టి, రక్తపుష్టి, వీర్యవృద్ధిజేయును; వాతపైత్యము నణచును; మిక్కిలి పైత్యహరమైనది. జ్వరదీప్తి నిచ్చును; కాలురకు, వృద్ధులకు మిక్కిలి అనుకూలముగ నుండును; విరేచనము గావించును; ఉన్నాదము, పాండువు, విషము, కూల, నర్మి, చిత్తశ్రమ వీనిచేత నీడ నొందు వారికిని, అగ్నితప్తమయిన వారికిని, గాయము తగిలినవారికిని మిక్కిలి పథ్యముగ నుండును; ఆయుర్వృద్ధి నిచ్చును; అప్పుడు పెన్నగాచిన నెయ్యి మిక్కిలి పథ్యముగా మనోహరముగా నుండి సర్వ దోషములను, విషములను బోగొట్టును. నేతితో తలంటు కుని శిరస్నానముజేసిన శిరస్సుకు, నేత్రములకు మేహశాంతి జేయుటయే గాక మిక్కిలి ఆరోగ్యమును కలుగజేయును.

అవుపాలు:—Cow milk. సమశీతోష్ణమయినవి; మధురముగ నుండును; వీర్యపుష్టి, దేహపుష్టి, బలముజేయును; క్వాసకాసలు, శ్రమ, శ్రమ, శ్రమ,

మృదము, ఆకలిదప్పులు, మూత్రకృచ్ఛము, ఉబ్బు, వాతము, జ్వరము, రక్తపైత్యము, వాతపైత్యము, క్షేణజ్వరము వీనిని బోగొట్టును. జ్వరదీప్తినిచ్చును. ప్రాణాధారమయి యుండును దీర్ఘాయువు నిచ్చును. గాయము తగిలినవారికిని, ధాతుక్షీణమయిన వారికిని అనుకూలముగ నుండును బుద్ధి బలమునిచ్చును. స్త్రీల హింజోత్పత్తి స్థానమునకు బలముజేయును. పాలు గలుగజేయును శ్లేష్మము, పైత్యము, గురుత్వముజేయును. మూత్రాశ్మరి, మూత్రకృచ్ఛము గల రోగులయొక్క నల్లదబ్బుకు నష్టముజేయును. దీని విరుగుటకు 1 తేనె, 2 పంచదార, 3 వేడిమీగడ, 4 మజ్జిక, 5 నిమ్మపండ్ల రసము, 6 పెసలువేసి మరగబెట్టిన నీళ్ళు, 7 వేడిన చేపమాంసము, పాలు అన్నము, పాలు కాచినది, పచ్చిది, కూడనిది, పాలు పుచ్చుకొనెడు కాలవిశేషగుణములు, పాలు పుచ్చుకొన గూడని వారు, పాలు పుచ్చుకొనవలసినవారు, పాలుపుచ్చుకొనవలసిన కాలములు, పాలుంచెడుపాత్ర విశేషగుణములు, శీరవిరుద్ధములు, శీరమిత్రాదులు మొదలుగునవి చూడుడు. అవుపాలు, అవు ఈనిన 40 దినముల నెనుక శ్లేష్మముగ నుండును. అవు యావనములోను, దేహపుష్టిగను, నిరోగముగను యుడవలెను. ఉష్ణకర్మము గల వారు విస్తరించి పాలుపుచ్చుకొనిన జ్వరమువచ్చును. గడ్డలు, గడ్డి మొదలగు చర్మరోగములు, ఉబ్బురోగము గలుగును.

అవుపాలు రంగులను, ఈతలను, మేతలను బట్టి గుణములు:— Properties of milk of a Cow according to her colour, fodder & number of bearings.

తెల్లపుపాలు:—వాతమును హరించును.

నల్లపుపాలు:—పైత్యమును బోగొట్టును.

ఎత్తపుపాలు:—కఫమును హరించును.

ఛాత్రపాలు:—వారమును పై ర్యమును గొట్టును. వీర్యవృద్ధి,
కథము జేయును; ఉపరహోగుల కనుకూలించును. చలవ జేయును.
త్రిదోషహరమయినది.

కపిలాత్రపాలు:—వీర్యపుష్టి, కండ్లకు చలవ జేయును. త్రిదోషములను,
హరించును.

నికుపుకొమ్ములాత్రపాలు:—వృద్ధులకు, ఛాత్రంక్షీణము గలవారికి అను
కూలముగ నుండును. శ్వాదయమునకు బలమిచ్చును.

జోడిత్రపాలు:—వీర్యవృద్ధులకు, వారపై ర్యమును హరించును. వీర్య
పుష్టి, బలముజేయును.

తెలకపిండి మేసిన త్రపాలు:—గురుర్యము, కథము జేయును. శూల
బుట్టించును.

ప్ర త్రిగింజలు మేసిన త్రపాలు:—వారము జేయును. అపథ్యమైరవి.

ఎండుగడ్డి మేసిన త్రపాలు:—త్రిదోషహరమై యుండును.

పచ్చగడ్డి మేసిన త్రపాలు:—దోషరహితముగ నుండును.

నడిత్రికాగిన త్రపాలు:—పడికెనును, అరుచిని బుట్టించును,
దోషము జేయును.

తొలి యాత్రపాలు:—బలముజేయును. పై ర్యమును పోగొట్టును.

రెండవ యాత్రపాలు:—వారమును గొట్టును.

మూడవ యాత్రపాలు:—శ్లేష్మవారమును నణచును.

నాల్గవ యాత్రపాలు:—త్రిదోషములను హరించును.

అంతకంటె యెక్కువ తురిలిన త్రపాలు:—త్రిదోషములను జేయును.

లేగడి త్రపాలు:—శీతలము, వారముజేయును.

తరిసి త్రపాలు:—కాక జేసి వారమును హరించును. గురుర్యముగ
నుండును.

అప్ర పెరుగు:—Cow curd. పియ్యగ కమ్మగ చుదిగ నుండును; ప్రాణప్రదమయినది; మేహకాంతి, పైత్యకాంతిజేయును; కాషమ నణచును; కొద్దిగ వేడిజేయును; దేహపుష్టి, బలము, కాంతి, జ్వరదీప్తి వీని నిచ్చును; వాతపైత్యముల నణచును; కఫము జేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు పెరుగు చూడుడు.

అప్ర పేద:—Cow dung. మలినమును, దుర్గంధమును బోగొట్టును, ఉన్మాదరోగమును జయించును; విషవాయు దోషములను హరించును, యీ పేదతో అలకుకొనిన మిక్కిలి పరిశుభ్రముగా నుండును. లక్ష్మీకరమైనది.

అప్రమాంసము:—Beef. పొడిదగ్గు, క్రమ, అతిశుక్తుగల జ్వరరోగము, విషమజ్వరము, యెండురోగము, శీతలవాతము యీ రోగములకు అనుకూలించును; మిక్కిలి దేహపుష్టి, బలమునిచ్చును; గురుత్వముగ నుండును. దీనికి విరుగుళ్ళు మాంసము చూడును.

అప్రమూత్రము:—Cow urine. దీనిని ఉదయపు పూటలను లోపలి బుచ్చుకొనిన వెగటుగా, ఉచ్చగా నుండును; పైత్యముజేయును. కఫము నణచును; అకలి బుట్టించును. జీర్ణముజేయును. కష్ట, ఉబ్బ, పొండురోగము, గుల్మము, శూల, కాశ, శ్వాస, మూత్ర కృచ్ఛము, మూలవ్యాధి, జ్వరము, జ్వరరోగము, వాతము, క్రిమి యీ రోగములను నివారించును. విరేచనము గావించును. దేహపు కాకను నిలుపును. మలమూత్ర బద్ధములను విప్పును. ఆయుర్వృద్ధి నిచ్చును. దీర్ఘరోగముల నివారించును. మోకాడు పురిసెడు మొదలు దోసెడువరకును క్రమముగ వృద్ధిచేయనగును.

అప్రగుగడ్డి:—Nanal grass. సూక్ష్మ వీరణార్జున, నదీవీరణ. దీని కమాల కషాయము కఫము, వాతము, విదాహము, రక్తదోషము, కాశ,

5]

అయిది వీనిని తొలించును. మూతాదు పూటకు 2 మొదలు 4 తుల
ల వరకు నియ్యనగును.

అవువెన్న:—Cow butter. తెల్లగ కొద్దిగ పసుపువర్ణము గలిగి
యూతాన; అయ్యుర్వృద్ధిని, వీర్యవృద్ధిని భాతుపుష్టిని యిచ్చును;
చలన కేయును; త్రిదోషముల కవింప కేయును; మేహపై శ్యములను,
శ్లేతరోగములను జయించును; బాలురకు, వృద్ధులకు, అనుకూల
ముగ నుండును; క్షయ, గ్రహణి, తాపము, కాశదగ్గు వీనిని బో
గొట్టును; అగ్నిదీప్తిని, కాంతిని యిచ్చును. సుమారు నిమ్మ
కాయంత అవువెన్న సుమారు తవ్వెడు మరుగునీళ్ళలో వేసి
త్రాగించిన మలమూత్రబద్ధము మానును.

అట్టు:—Paspalum Frumentaceum & Paspalum Scro-
biculatum (A species of food grain.) సంక కోద్రవ, కోర
దూప, హింకకోదో, వీనిని ఆరికలనియు నందును. వీనిఅన్నము,
రీతి, చిరు చేదుగ నుండును; విరేచనబద్ధము కేయును; విషమును
గొట్టును, కుష్టు, రక్తపైత్యము, సంగ్రహణి, పైత్యము, కఫము
వీనిని బోగొట్టును; మూర్ఛను తెచ్చును. దీని విరుగుళ్ళు 1 తెల్ల
చిరగడదుంపలు, 2 అప్పుడు విరిగిన అవుపాలు, 3 బెల్లము గలిపిన
బూదీవగుమ్మడికాయ రసము, వీనిని కోళ్ళకు, బాతులకు తినిపిం
చిన అధికముగ గ్రుడ్లు పెట్టును.

అక్షిశమవ్యము:—A sort of liquor. అనగా తాడికాయ బెరడు,
వరిబియ్యము వీనితో చేయబడిన సారాయి. పొందువు, ఉబ్బు,
మూలవ్యాధి, రక్తపైత్యము, కఫము, కష్టువు, చాతము వీనిని
తొలించును; అగ్నిదీప్తినిచ్చును; విరేచనముగావించును, చులకన
పరచును.

ఇ

ఇంగ్లీషుల నడు చేపలు :—Thorn Eels. వీని మాంసము చమురు గలిగి రుచిగా నుండును; బలమును వీర్యపుష్టిని యిచ్చును; మాత్రరోగమును, క్రిమిరోగమును జోగొట్టును; విరేచనము గావించును; పైత్యము నణచును; కఫవారములను హెచ్చించును; గురుత్వము, మందాన్ని తేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు చేపలు చూడుదు.

ఇంగ్లీషము, దీని భస్మము:—Hydragryl Sulphurettum Eng. Mercuric Sulphide or Cinnabar & its calx. సంక హిం గుళ, దరద. హింక సింగరఫ. క్రమముగ శుద్ధిచేసిన ఇంగ్లీషము లేక క్రమముగ చేసిన ఇంగ్లీష భస్మము క్రమమయన మోతాడు లుగ నిచ్చిన సమస్తరోగములపోగొట్టును; జ్వరదీప్తిని, ఆయుర్వృద్ధిని యిచ్చును; కఫమును వారమును హరించును; మిక్కిలి వీర్య వృద్ధి చేయును; సమస్తదోషజ్వరములు, గుల్మము, అతిసారము, వాతపైత్యములు, సూచిక వారములు, విషదోషములు, ఈడ్పురోగ ములు, సవాయిరోగములు, చర్మరోగములు, క్షుద్ధిరోగము వీనిని జయించును. ఇంగ్లీష పు పొగ బట్టిన సవాయి రోగము మానును. క్రమముగ శుద్ధిగాని ఇంగ్లీషము దీనిన కీళ్ళలో నొప్పులు మొదలగు ననేక రోగములు బుట్టును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 చనుకాలు, 2 పాల సుగంధిక పాయము, 3 ఫిరంగి చెక్క, 4 మిరియపుచూర్ణము గలిపిన నెయ్యి 10-12 దినములు పుచ్చుకొనవలెను. ఇంగ్లీషముగాని దీని భస్మముగాని సేవించునపుడు జాగ్రత్తగ పథ్యముచేయనియెడల కాళ్ళు చేతుల కీళ్ళలో నొప్పులు, వాపులు గలుగును, లేదా పడి పోవును, అనగా పట్టుతప్పును. ఇంగ్లీషముగాని ఇంగ్లీష భస్మముగాని లోపలికిచ్చు మోతాడు 1 మొదలు 4 గుంజల యెత్తువరకు.

ఇంగ్లీషు:—*Ferula Assafoetida* & *F. Foetida* *Alikceea*. Eng. *Assafoetida* సంక. హింగు, బాష్లేకం, రామకం. హింక హింగ్, ఇదియొక గుట్టుజగురు. మిక్కిలి వడితేసి అర్బును; కాదు వాసన, పెగటు, కారము గలది, మలమూత్ర ద్వారములయందు బుట్టెడు కూల, పడిసెము, చాతము, సూతికాచాతము, గుల్మము, తొల, క్రిమిరోగము, హృద్రోగము. మెదడున బుట్టెడురోగము, ఉదరము, కఫరోగము, పార్శ్వవాతము, విషవాయువు వీనిని హరించును; జీతరదీప్తి, వీర్యపుష్టి, బలము తేయును; క్వాస నశించును; విరేచనముతేయును; శర్మముతేయును; ప్రసవస్త్రీల దుష్టరక్తమును వెడలించును; అశర్మము, ఈడ్పురోగము, కన్ను, ముక్కు, చెవి, నోరు, గొంతుక, గుండెలు, పొట్ట, కార్జము (Liver) వీనిలో బుట్టెడు జలుబురోగము, చాతపునక్తు. పాండురోగము వీనిని హరించును. మూలవ్యాధి సంబంధముగు రక్తమును అపుచేయును; ప్రసవసంతరిము స్త్రీలకు ఓడోత్పత్తిస్థానమునకు మేలుతేయును; అగియాగి వచ్చుకడుపునొప్పిని, అశర్మపుకడుపునొప్పిని, అశర్మములో కూడిన అగ్నిమాంద్యమును (Dyspepsia), స్మృతి రిప్పడమును (fainting), అపస్మారమును (Hysteria), బిడ్డల ఈడ్పులను (convulsions), బిడ్డల దగ్గులు, ఉక్కిరిదగ్గు (Hooping cough) ను, పెద్దవాండ్ర పురాణ వగర్బదగ్గు (bronchitis) ను, ఉబ్బునము (asthma) ను పోగొట్టెను; కడుపులోని పలిక పాములను చంపును. వారికురుపులోని పురుగులనుచంపును; పై వహూసిన నుదురు నొప్పి నిమ్మలించును; నరముల అదురునుపోగొట్టును; నల్ల మందు మొదలగు విషవస్తువులను తినివప్పుడు వానిని కక్కించుటకు దీని లోపలి కియ్యనగును. దీనిని నీళ్ళలో గలిపి పార్శ్వపునొప్పిగల పార్శ్వపుముక్కులో జోసిన అనొప్పి నిమ్మలించును. నల్లమందులో నలిపి పుప్పి

పంటిలో బెట్టినను లేక రెంటిని నీళ్ళలో గలిపి అపంటి రంధ్రమునా
 తోసినను నొప్పి నివృత్తిండును. ఇంగువ, పల్లవండు, అర్కిర్య
 రము, విరియాలునూరి మూతలుకట్టి ముదిడిబాద్యమునకు అరంభ
 ముందు యిచ్చిన నివృత్తిండును; పచ్చబాతుల అశేర్లమును పోగొ
 ట్టును. దీని అరళును (tincture) అప్పుడు తగిలిన గాయము
 పై న వేసిన రక్తస్రవాహము కట్టును. శ్లేష్మము, పైత్యము కా
 లేయును; గర్భిణీస్త్రీలు దీనిన గర్భసావము గలిపించును. పింజ
 మును జంపును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1. మందిగంధము, 2. బానిష్టు
 కాయ, 3. బాదాం తగును. దీనిని మూతలుచేసిగాని, నీళ్ళలో
 గలిపిగాని, అరళు (tincture) చేసిగాని వాడనగును ప్రసవ స్త్రీ
 లకు తప్ప తక్కినవారికి యిచ్చే మోతాదు 5 మొదలు 15 గోధు
 మగింజల మొత్తువరకు. ఇంగువ నీళ్ళు (mixture) చేయు విధము,
 3 తులములమొత్తు వేడినీళ్ళలో 5 చాములు (అఃగా 1-2/3 తుల
 ములమొత్తు) ఇంగువగలిపిన నగును. దీనిమోతాదు 120 చుక్కలు
 (tea-spoonful), 40 చొప్పున 2 గ్గు వగర్చులకు, అపస్మారము
 మొదలగు వానికి దినమునకు 4-5 సార్లు ఇయ్యవగును. ప్రసవ
 స్త్రీలకు ఇంగువ పూటకు ■ గోధుమగింజల మొత్తువరకు ఇయ్య
 వగును. అరళు (tincture) మోతాదు 30 మొదలు 120
 చుక్కలవరకు.

ఇందుప కాయలకూర:— Clearing nuts-curry of. లేతకాయల
 కూర చేదుగ నుండును; కఫపైత్యములను హరించును; క్షయను
 రక్తపైత్యమును, శమింప జేయును; విరేచనబద్ధము. వాతముజేయును
 మేహము, ప్రమేహము, విషము, బాహము, నేత్రరోగము వీనిని
 జయించును. దీనితో ఊరగాయ చేయుదురు. ముదిరిన కాయల
 చూర్ణము సుమారు 1 అణామొత్తు తినిన వమనము జేయును.

ఇందువ గింజలు:— *Strychnos Potatorum*. Eng. Clearing nuts.

నంజ కరక, అంబుపసాచ, హింజ నిర్మలి, అనగా చిల్లగింజలు, తగటగనుండును. మేహకాంతి, వీర్యపుష్టి కేయును; గ్రహరోగము, మాత్రకృష్ణము, అగ్నిమాంద్యము, కఫము, పైశ్యము, విషము వీనిని నయించును; కండ్లయొరుపును మాన్పును, నీళ్ళలోని బురదను విరుచును. ఈగింజలు వన్నముగముక్కలు చేసివది అరతులము, గిద్దెకు ఆవుపాలలో రాతి నానవేసి ఉదయముననే దానిని తినవలెను; ఈచొప్పున 11. దినములు తినిన ఇంద్రియవృద్ధియు కట్టును. మేహకాంతి పదార్థములు దీనికి పథ్యముగ నుండును.

ఇందుప్పు:—పైంధవలవణము చూడుడు.

ఇంద్రరోగపుడుగు:—అరుద్ర పురుగులు చూడుడు.

ఇద్దెనుకుడుములు:—A sort of cakes. మినపప్పుతో మిరియాలు, తలకర్ర వేసి వాసెనమీద వండినవి మృదువుగా రుచిగా నుండును; మేహకాంతి, వేహపుష్టి కేయును; వీర్యవృద్ధి నిచ్చును; మనోహరముగ నుండును; కఫ పైశ్యములను కేయును, దీనికి విరుగుడు లేన.

ఇత్తడి పాత్రలో వండిన అన్నము:—Rice cooked in a brass vessel. ఇత్తడిపాత్రతో వండినన్నము వివర్ణతనొంది, మృదుత్వము లేక రుచి తక్కువగును; మిక్కిలి గురుత్వముగ నుండును; పైశ్యము, కాక కేయును. ప్రమేహము, అతిమూత్రము, వ్రణములు, మూలవ్యాధి, మూర్ఛ, గుహరోగము, తుక్కుయము, బలహీనము, తలత్రిప్ప మొదలగు వనేక మేహపైశ్యరోగముల బుట్టించును; అనారోగ్యకరముగ నుండును.

ఇత్తడి పాత్రలో భోజనము:—Taking food in a brass dish.

మనోవికాసత నిచ్చును. పాండువు, చర్మరోగము, క్రిమి, వాతము వీనిని గొట్టును, విరేచనము గావించును. కాక, పైశ్యము కేయును,

ఇత్తడి థస్మము:—Calx of brass. సంక రీతి, సువర్ణ క, హింకవీరల్, డోవరహితమైన ఇత్తడిథస్మము సమస్తవార జనితరోగములు, జంతువారము, క్రిమివారము, గుదరోగము, స్పృగహాని, పాండువు, శ్వాస, కామిల, విచాహము, పైత్యము, బల్లలు, జ్వరము, కఫము, రక్తపైత్యము వీనిని హోగొట్టును. మోతాదు పూటకు 3 మొదలు 6 గోగింజలయెత్తువరకు. ఇట్లు ఇత్తడిథస్మసేవ వలన భ్రమ, గుదరోగము, ప్రమేహము, జ్వరము మొదలగు ననేక రోగములు, మృత్యువు వీనిని గలుగజేయును.

ఇనుపచిట్టము, దీనిథస్మము సింధూరము:—కూంధూరము చూడుడు.

ఇనుపత్రుప్పు:—Rust of iron. దీనిని మొదట గోమూత్రతోను, రెండు త్రిఫలకషాయముతోను, నిమ్మపండ్లరసముతో మట్టిమూకుడులో వండి ఆ మూకుడుపై మరియొక మూకుతో మూససీల మున్న యిచ్చితగుమూత్రము పిడకలతో పుటములు వేసిన థస్మము గాని శుద్ధిచేసిన దీనిచూర్ణముగాని చాతుర్జాతముయొక్క చూర్ణములోగలిపి దానిలో తేనెగలిపి యిచ్చిన మేహపాండురోగములు, కామిల వీనిని హరించును. బలముజేయును; నీరసమును పోగొట్టును. ముతురక్తమును జారీచేయును. పుట్టప్రణములకు (cancers) లోపలికిచ్చి, దీనిని పైనకూడా వేయుచుండిన మూనును. మోతాదు పూటకు 3 మొదలు 6 గోధుమగింజలయెత్తు చొప్పున దినమునకు రెండుపూటల నియ్యనగును. అనుపానచూర్ణము వంతుకు వంతు గలుపవలెను. ఇనుపత్రుప్పు గోమూత్రములోపోసి యెండలో 15 లేక 20 దినములు ఉంచి ఆ వెనుక దానిని వాడిన పై గుణముల జేయును. దీనిని సేవించుకాలములో లోహథస్మసేవయందు జెప్పబడిన పథ్యములు గమనింపవలయును. లోహథస్మము చూడుడు.

ఇవము, లేక ఇక్కడ రావడి:—Ferrum (Iron & steel filings) నుండి లోహము, కృష్ణలోహము, దీనిలో చేసి రానిచ్చునను నుండదు, చేతులు, పులుపులు నుండదు గలిగి వ్యాధుల నుండదు. కష్టము చేయును; బుద్ధినికాదు నిచ్చును; క్రియ, కష్టపైత్యము, పాండురోగమును హరించును; రక్తపుష్టి, అయస్కాని, బలము చేయును; తాగునీరు అపయమును బోగొట్టును; నుండి రక్తమును బుద్ధిచేయును; కాక చేయును; అగ్నిమాంధ్యమును, అబ్బురోగమును నివర్తించును. మోకాడు పూటకు 3 ముదలు 3 గోధుమగిజల మొస్తరకకు ఇయ్యవగును. దీనిని శొంఠి, లవంగాలు, రాత్రిక కళ్ళ, మిరియాలు దీనిలో చేసి చూర్ణముతో వైచును లేనిగలిగి నియ్యవలెను. అనుచో చూర్ణము నంతకు 2 వ గు లభిముగ ను దివలెను. ఇనుములో ప్రాణ గుర్రపునాక క్షేప్తము; గుర్రపునాక రాకడి చేడి మొత్తు ప్రాప్తము; లోహకాలముందు ముదలకలముతో పుచ్చుకొని తరువాత అన్నము తినెడి. పథ్యము కందిపచ్చ, మేకమాంసము, అవురయ్య; మరియేమియు దివకుండదు. శుక్రకారము పదిదివములు నేనించిన అబ్బులు హరించును; అకరదీప్తి గలుగును; దుక్కిలి వీర్యవృద్ధి. తాగుపుష్టిగలుగును. పై పథ్యము 10 దివములు చేయవలెను.

ఇది పథ్యము, ■ ధూరము. — Colx & Reddened colx ■ Iron. నుండి ముందం, కృష్ణలోహము, దీనిలో చేసి రానిచ్చునను నుండదు, చేతులు, పులుపులు నుండదు గలిగి వ్యాధుల నుండదు. కష్టము చేయును; బుద్ధినికాదు నిచ్చును; క్రియ, కష్టపైత్యము, పాండురోగమును హరించును; రక్తపుష్టి, అయస్కాని, బలము చేయును; తాగునీరు అపయమును బోగొట్టును; నుండి రక్తమును బుద్ధిచేయును; కాక చేయును; అగ్నిమాంధ్యమును, అబ్బురోగమును నివర్తించును. మోకాడు పూటకు 3 ముదలు 3 గోధుమగిజల మొస్తరకకు ఇయ్యవగును. దీనిని శొంఠి, లవంగాలు, రాత్రిక కళ్ళ, మిరియాలు దీనిలో చేసి చూర్ణముతో వైచును లేనిగలిగి నియ్యవలెను. అనుచో చూర్ణము నంతకు 2 వ గు లభిముగ ను దివలెను. ఇనుములో ప్రాణ గుర్రపునాక క్షేప్తము; గుర్రపునాక రాకడి చేడి మొత్తు ప్రాప్తము; లోహకాలముందు ముదలకలముతో పుచ్చుకొని తరువాత అన్నము తినెడి. పథ్యము కందిపచ్చ, మేకమాంసము, అవురయ్య; మరియేమియు దివకుండదు. శుక్రకారము పదిదివములు నేనించిన అబ్బులు హరించును; అకరదీప్తి గలుగును; దుక్కిలి వీర్యవృద్ధి. తాగుపుష్టిగలుగును. పై పథ్యము 10 దివములు చేయవలెను.

యుండును. మోతాడు పూటకు 2 మొవలు 4 గురిగిలల యెన్న
వరకు తాళిచూర్ణము లేక చాతుర్థాతచూర్ణము అనుపానముగా
నుంచుకొనవచ్చును. లోహాభస్మసేవయందు విద్యుత్తమగు పళ్ళ
ములువీని సేవయందునుగ మునించవలయునులోహాభస్మముచూడుడు.

ఇప్పచెట్టు :— Bassia Longifolia, B. Latifolia. Eng. Indian
butter tree, H. hwash tree. సంక మధూక, మధుపుష్ప,
హింక మహుతి, వీనిమానుచెక్కరసము మేతాచాతపునొప్పులను,
పైత్యమును రక్తపైత్యమును, చాతమును హరించును. మోతాడు
పూటకు 2 తులములయెత్తు చొప్పున లోహకు రెండుపూటల నియ్య
వలెను. దీనికాయలు మెత్తగామారి కరీరమునకు నలుగుట్టుకొని
కొంతసేపువుండి కాగాలోముకొని స్నానము చేయుచుండిన గడ్డి,
చిడుము, చర్మపురోగములు, కుష్టు మొదలగునవి హరించును.

ఇప్పతనవిస్తరి :— Platter of leaves of do. దీనిలో భోజ
నము మనోహరముగ నుండును, చాతమును, పైత్యమును రక్త
పైత్యమును హరించును; రుద్ది బుట్టించును.

ఇప్పకాయకూర :— Curry of the fruits of do. చేను, వగరు,
గరిగియుండును; పైత్యమును, కఫమును, ప్రమేహమును, చాత
మును గొట్టును; విరేచనబద్ధముజేయును; రుద్దిగానుండును; వీర్య
మునకు చలవజేయును; ఆమమును మెంచును.

ఇప్పమాన :— Oil of the seeds of do. పైత్యచాతముల నణ
చును; పెంటుకలకు బలము, పుష్టి నిచ్చును; గురుత్వము, శ్లేష్మము,
చలవజేయును; క్రిమిరోగమును వ్రణములను, లోగొట్టును; కండ్లకు
మేలుచేయును; పై న పూసిన దురద, వాపు వీనివణచును; చిర్జలకు
కడుపులో క్రిమియుండుటచేత గలిగడు చేతుల (arms) మీది
దురద నివృత్తించును.

ఇష్టఫలము:—Fruit of do. నగరుగనుండును; వాతపై ర్యములను శమింపజేయును; దేహపుష్టినిచ్చును; గురుత్వము, చలనజేయును. దీని విరుగుళ్ళు 1 వేపనిత్తులు, 2 నియ్య.

ఇష్టపుష్పము:—Flower of do. చుచిగా, మనోహరముగా నుండును, విషము, రక్తపై ర్యము, కాస, శయ వీనిని హరించును; వీర్యపుష్టినిచ్చును; వాతపై ర్యము, చలన, తలనొప్పి, విదాహము వీనిని కలుగజేయును. దీని విరుగుళ్ళు 1 వేడినీళ్ళు, 2 వేపనిత్తులు. శాపులేరు (20 తులములయెత్తు) అవుపాలలో 3 తులములయెత్తు ఇష్టపుష్పము గలిపి యిచ్చిన నీరడము (General debility) వలన గలిగిన నపుంసకత్వము మానును. వీనిని తినిన దేహమునకు వీని హాసన యొక్కను. ఎండిన పుష్పములు పెచ్చునీటి కాడము(Fomentation) పెట్టిన వృక్షణముల వాపు, నొప్పి అగును.

ఇష్టపుష్పసారాయి:—Liquor made of do. వేడినీటి అర్ఘ్యము; స్వాదుగనుండును; బలముజేయును; వాతము వణచును; పై ర్యము తలనొప్పి వీనిని బుట్టించును; మెదడుకు (బుద్ధికి) హానిజేయును; దీని విరుగుళ్ళు 1 ధనియాలు, 2 వేపగింజలు.

ఇరుగుడుచెట్టు:—Delbergia Sissoo (the tawny-leaved sisso) నంకి శింశుప, కృష్ణసార, హింకి శీసమే. దీనిని యిరుగుడు చేప చెట్టందురు. దీనిమాను చెక్క-రసము, లేక కషాయము కాక జేయును. మేహము, కీర్ణ, మచ్చలు, వాంతి క్రిములు, చొత్తి కడుపులోని రోగములు, వ్రణములు, కాడము వీనిని హరించును. గర్భసావము గలుగజేయును. మోతాదు పూటకు 3 మొదలు 6 తులముల చొప్పున రెండు పూటల నియ్యనగును. ఇరుగుడుచేప నుండి భూపుట యంత్రముచేత తీసిన తైలము రాసివ తామర, మచ్చలు, చర్మరోగములు హరించును.

ఇరుగుడు తైలము:—Oil prepared with bark of do. ఇరు

గుడు ఆగరు, బొంత చెముడు, మామిడి, దేవదారు వీని తక్కువఁ
ములో నూనెతోని కాచిన తైలము పూయించుచున్న దువ్వప్రణములు
చాతర క్తము, దురద, కష్టువు, చర్మరోగములు వీనిని హరించును.

ఇరిమాంసము:—Flesh of a female deer. రుచిగా నుండును; శీఘ్ర
ముగ శర్లచుగును; మేహకాంతిజేయును; క్రిమిరోగములను హరి
ంచును; దేహపుష్టి, బలము, వీర్యవృద్ధి, జ్వరదీప్తి వీని నిచ్చును;
మేదస్సు, యేయ, మూలవ్యాధి, గుల్మము, అహిక, పురాణజ్వర
ములు వీనిని హరింపజేయును; కొద్దిగ మలమూత్రబద్ధము జేయును;
దీని విరుగుడు నీరకా.

ఇరివిందపండు:—Fruit of a certain tree. కొద్దిగ రుచిగానుండును;
శ్లేష్మము, ఊచిరిగొట్టునొప్పి, చాతము వీనిని హరించును; మల
మూత్ర బద్ధములజేయును. క్రిమిరోగములను బుట్టించును. దీని
విరుగుడు సజ్జాహారము.

ఇసనాబుపిట్ట:—Snipe. ఉర్లకోడి మాచుడు.

ఇసుక:—Sand. సంక చాలుక, బహుపర్ణ. హింక చాలు. దీనిని
చాగుగ దెచ్చుచేసి గుడ్డను మూటకట్టి కాచిన ప్రణము, రొమ్మునొప్పి
మేహచాతనొప్పులు హరించును. దీనిపై న పరుండిన చలవజేయును

ఇసుక చారికూర:—Giseki's Pharnaceoides. సంకచాలుకా హింక
చాలుకాకా. దీనిని ఇసుక రాసి కూరయునియు, ఇసుక చాగురికూర
అనియు వందురు. దీని రసము లేక కషాయము మూత్రకృచ్ఛము,
మూత్రాశ్మరి, మూలవ్యాధి వీనివణచును. కేలికనిచ్చును. అనులోమ
చాతమును దెచ్చును. చలవజేయును. దీనిసమూలము నాదాహమును
చంపును. ఇందులకు దీని సమూలమును 2శ్చ తులములు తెచ్చి నూరి
తగుమూత్రము(సలచగ భుండువటుల) నీర్ముగలిసి త్రాగించవలెను.

లిరిగి అయిదవ దినమున త్రాగించవలెను. ఉదయపు పూటలను పరగడుపున 10-11 గంటలవేళ త్రాగించవలెను. రసముయొక్క మోతాదు పూటకు 3-4 తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు 3 మొదలు 6 తులములయెత్తు. దీనిపూర్వ రుచిగా నుండును.

ఇసుకదొందులు:—Dragonet or whiting. ఇదియొక విధమయిన చేపలు, వీనిమాంసము మృదువుగా, చమురుగలిగి రుచిగానుండును, బలము, బకరదీప్తి నిచ్చును. త్వరగా తీర్ణమగును. నీరసులకు, సుశుమారులకు అనుకూలముగ నుండును. పథ్యకారి. దీనికి విరుగుల్లు చేపలు చూడుడు.

ఇసుకలోపుట్టిన బుగ్గనీరు:— Water of a natural spring in a sandy bed. రుచిగా తియ్యగా నుండును. చలువ, చాతము కేయును. అప్యాయత నిచ్చును. పౌఖ్యముగ నుండును.

ఇసుకలో గింజలు :— Plantago Ovata. P. Ispaghla. Eng. Spogal seeds. సుంక చువడ్లలో, సిగ్గబీజ, క్లెక్టరీర. హింక ఇసాల్ గూల్, ఇది జగట గల గింజలు. చలనకేయును. వీని కేలిక కషాయముగాని చలికషాయము (చన్నీశ్వలో దీనిగింజలమూరబెట్టిన నీరు)గాని జగటగలిగియుండును. మృదువు పరచును. మూత్రము గావించును. కాకదగ్గు, సెగరోగము, మూత్రకోశపురోగము, మూత్రబద్ధము, పురాణరక్తగ్రహణి, గ్రహణి, పురాణనీశ్వవిరేచనములు, ప్రేగులలో పుండయి యుండడము వీనిని శమించును. మాదర్దపావుశేర్లు వేడినీశ్వలో 3 ద్రాంబ గింజలు వేసి ఊరించినది కేలిక కషాయము. మాడు పావుశేర్ల నీశ్వలో 4 ద్రాంబ గింజలు వేసి సుగ మిగరగాచినది కషాయము. కేలిక కషాయమునలె చలికషాయము చేయవచ్చును. వీనిమోతాదు 3 మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు ఒకసారి పుచ్చుకొనవచ్చును. విత్తనములు వెచ్చజేసి

చేయబడిన చూర్ణముగాని యట్టిసింజలుగాని తినవచ్చును. మూకాదు 1-2 ప్రాంతం. విత్తులు దంచి నీళ్ళుపోసి గుడ్డగా నుడికించి కట్టిన మురికి వ్రణములు, నెలలుగల వ్రణములు నయమగును. దీని చెట్టువేరు అకతోకాచిన కషాయము యిచ్చిన శ్లేషము, స్వరము అపీక స్వరము నివర్తింతును. దీని వేరుగంధము సర్పవిషమును హరించును.

ఇసుకపూ:—Winged white ants- ఇది రక్కసుల పెద్ద చెదపురుగులు. వీనిని నీటిలో వేయించి పుచ్చుకొందురు; కాక, వీర్యపుష్టి, తేయును; కఫవాతములను వృద్ధి జొందించును. దీని విరుగుళ్ళు 1 అచాల చూర్ణము, 2 సిరకా.

ఈ

ఈదెపండు:—A sort of Kamala orange- సంక చా రేవత, తిందుక, ఇది కమలాఫలపుచ్చెట్టులో భేదము. కాయచిన్నది, చెట్టంతయు కమలాఫలపుచ్చెట్టును బోలియుండును. దీనినే కచ్చడి పండని యందును. దీనిపండు కొంచెము పుల్లగా, తియ్యగా నుండును; రుచి బుట్టింపును; చలవ తేయును; పైత్యకాంతి, మేహకాంతి, వీర్యపుష్టి తేయును; రక్తపైత్య మణచును; అగ్నిమాంద్యము, మలబద్ధము, శ్లేష్మము వీనిని గలుగజేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు నారినజపండు చూసుడు.

ఈతకల్లు:—Wild Date Toddy. మధురముగా, చిరుచేదుగా, పలచగా, కొంచెము చిక్కగా నుండును, మత్తు, చలవ తేయును; మేహవాతపు నొప్పులు, కాకదగ్గులు, పైత్యము, కఫము వీనిని హరించును. వీర్యవృద్ధి, బలము, పుష్టినిచ్చును, మూత్రమును జారీచేయును; క్రొత్తగ నవగా నీత ప్రారంభమందు దీనిన కల్లు మిక్కిలి వాతము

తేనె యనేక రోగములు ఘట్టించును. దీనికి విరుగుళ్ళు కల్లుచూడుడు
 ఈరకట్టుకు తాటికట్టు గుణములన్నియు కలిగియుండును, తాటికట్టు
 కంటెయెక్కువ శర్లక క్రిని మేహకాంతిని యిచ్చును. మూత్రములో
 పంచదార (Sugar) పోయెడి రోగమునకు మిక్కిలి మేలు చేయును.

ఈరకట్టు, దీని పళ్ళు:—Phoenix Sylvestris, Eng. Wild-date
 fruits. వగరుగలిగి, మధురముగా, స్వాదుగా నుండును. కొద్దిగ
 మేహకాంతి, చలవ. వీర్యపూష్టి చేయును; మదమును బుట్టించును.
 పైత్యము, వాతము, క్షయైర్థ్యము, గాయములు, శ్మయ. దాహము
 తాపము, జ్వరము వీనిని వారించును; గురుత్వముగ నుండును;
 దీని పై పొర పొట్టకు నవ్వుము చేయును; కడుపులో వాయువును
 బంధించును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 సిరకా, 2 శీలకర.

ఈరపువ్వు:—Wild Date flower. ఖడ్జూరపుపువ్వు చూడుడు.

ఈరమొవ్వు:—Tender or the white & smooth part of wild
 date. అనగా యీ చెట్టుయొక్క మొవ్వులోపలి తెల్లని దవ్వ.
 తియ్యగా, వగరుగ నుండును. వాతముచేయును. కీళ్ళలోని పట్టువిడ
 గొట్టును; కొందరికి మోర్లుకట్టును. దీనిని నలుగగొట్టి వరిదీజమునకు
 కట్టిన తగ్గిపోవును. నమిలి పుక్కిటబట్టిన నోటిపూత మానును.

ఈరసారాయి:—Liquor made of wild date toddy. తారముగ
 ఘాటుగ నుండును. మత్తును నిషాను గలుగజేయును. కఫరోగము
 నణచును, జ్వరము, మూలవ్యాధి అశర్లము మొదలగు రోగము
 లను బోగొట్టును, పైత్యముచేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 సింధుకలి
 విన తేనె, 2 వ: కషాయము.

ఈలకూర:—Cer in spreading plant ■ saltish taste. ఇది
 గుముద్రతీరమంటి లేచును. ఉష్ణగ నుండును; ఇది అపథ్యకరమైన
 దిన్ని, దోషములు చు బుట్టించువది గనుక వ్రుపయోగార్హమైనది కాదు

ఈ ధాన్యనిక్కగారి:—అష్టదిక్కులగారి చూడుడు.

ఈశ్వరపత్రము:—A sort of paddy. ఇవి ఒకజాతి ధాన్యము. వీని యన్నము రుచిగానుండును; వీర్యవృద్ధి కేయును; లఘువుగానుండును; అగ్నివీధి, కాంతి నిచ్చును; కఫచాతముల నణచును; సమస్త ధాతువులకు బలముకేయును. మరియు ధాన్యములు చూడుడు.

ఈశ్వరి చెట్టు:—Aristolochia Indica Eng. Indian Birth wort. సం॥ నాగదమని, విపర్వికీ, గంధనాకలి. హిం॥ ఈశ్వరమూల, దీనిని ఈశ్వర చెట్టునియు నందురు. తెల్ల ఈశ్వరి, నల్ల ఈశ్వరి అని రెండు విధములు. తెల్లనిది శ్రేష్ఠము; వీనివేరు, కాడలు, అకులు, చేదుగ పెగుటుగ నుండును; కాక కేయును; వాతము, స్వర్పకృత్వికవిషములు, శ్వేతకఙ్ఘ, గ్రహణీ, కఙ్ఘ, మిర్చి, జ్వరము, దద్దుర్లు, వ్రణములు వీనిని హరించును; విరేచనము కేయును; వీని కషాయము దేహము లోని మలముల పెడలించును; గట్టిపడిన దుష్టపదార్థకూటమును విచ్ఛేదించును; బిడ్డలకయ్యెడు అగ్ని విరేచనములు కట్టును. వేరుకషాయము ఋతురక్తమును జారీచేయును; అమవాశపు నొడ్డులు (Gout), శిశ్నాస్థులు, ప్రేగుల లోపల పుట్టెను వ్యాధి, జ్వరము, అహిక జ్వరము, ఇతరరోగములు వీనిని పోగొట్టును; బలముకేయును; గర్భవ్రావమును గలిగించును; వేరు గంధము కంటికియొద్ద నయ్యెడు లూల నును వ్రణమును మాన్పును. వేరు చూర్ణముగాని, గంధము గాని లోపలికిచ్చి కాటుపై న లేక కట్టిచోట వంటించిన సర్ప, వృశ్చికవిషములను హరించును; అకురసము నాము, కేలు విషముల విరుచును; ఋతురక్తమును జారీచేయును; గర్భవ్రావము గలిగించును. కషాయపు మోతాదు 2 మొదలు 6 తులములయెత్తు చూర్ణపు మోతాదు 2 మొదలు 4 దిన్నములయెత్తువరకు. గంధపు మోతాదు పావలాయెత్తు మొదలు తులపావువరకు. అకు రసపు మోతాదు

6 అణాలయెత్తు మొదలు 12 అణాలయెత్తువరకు. ఉవరమునకు, ఉబ్బురోగములకు దీనివేరు లేక సమానక నాయమిచ్చి విరేచనము జేయించిన చాగుగపనిచేయును. వేరుచూర్ణము తేనెతో నిచ్చిన శ్వేతకుష్ఠ విచారణమగును. అకులోపలికిచ్చిన జ్వరములు హరించును. మోతాదు పూటకు 1-2 అకులు చొప్పున నియ్యవగును.

—3—

ఉ

ఉండ్రములు, ఉండ్రాళ్లు:— Balls of rice flour bolid in water. సీత్య అవిరివలన వండిన వరిపిండి ఉండలు (కుడుములు) రుచిగా నుండును; కరీర పుష్టి, బలముజేయును; అకలి నణచును, క్లేష్మవారముల జెడును. అగ్నిమాంద్యముజేయును; దీనికి విరుగుళ్ళు 1 తల కిల్లి, 2 పుదీనా, 3 ఉప్పువేసినకలి.

ఉండ్రాళ్లు చాలలోవేసినవి:— do. bolid in milk. మధురముగ నుండును; అకలినిదీర్చును. బలము, వీర్యవృద్ధి, జేహాపుష్టిచేయును; చాహమును బుట్టించును; ప్రైత్యము నణచును; గుకుర్త్యముగ నుండును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 పెరులువేసి మరగించినీళ్ళు, 2 మజ్జిగ.

ఉండ్రాళ్ళు పూర్ణము బెట్టినవి:— Balls of rice flour with dhell or jaggery. ప్రదక బెట్టిన కనగదప్ప బెల్లముగాని, కొబ్బరిబెల్లముగాని పూర్ణముగాబెట్టి వండినవి. రుచిగా నుండును. అలశ్యముగ జీర్ణమగును. బలము, పుష్టినిచ్చును. అమితముగ దీనిన అజీర్ణము చేయును. దీనికి విరుగుడు పిండివంటలు చూడుడు.

ఉక్కు భస్మము, సింధూరము:—Calx and reddened calx of steel. అణగా తీళ్లలోహము. క్రమముగ శుద్ధిచేసి చేయబడినవి

రక్తమును శుభ్రపరచును; క్రొత్తరక్తమును బుట్టించును; పొట్టు
బలమిచ్చును; జఠరదీప్తినిచ్చును; కాకతేయును, జంతువికారము,
పాండువు, మూలవ్యాధి, గ్రహణి, జ్వరము, కఫము, దగ్గు, క్షౌ
రబ్బు, ప్రమేహము, గుల్మము, క్షీహ, విషము, క్షీణత్వము, క్షీ
ణ్యము, ముదిరి, నేత్రరోగము, అమివాతము, కుష్టువులు, క్షే
కుష్టువు, రక్తవికారము, వలీకలితములు మొదలగు ననేక రోగము
లను హరించి ఆయుర్వృద్ధి, బలము, వీర్యము, శాంతి వీనిని గలుగ
జేయుటయేగాక సంభోగకర్తని గలుగజేయును. మోతాడు
పూటకు గుంజెత్తు మొదలు 2-3 గుంజలయెత్తువరకు, దీనిని సేవించు
దినములలో స్త్రీ పాంగత్యము, ఆతివ్యాయామము, ఎండను తిరగ
డము, చింత, ఆదితబుద్ధి ప్రమాద (mental work), పులుసు
వీనిని వర్జింపవలయును.

ఉక్కర:—Maccaroons sugar cake. పాలు పోయినూద పెట్టి
కాగుచున్నప్పుడు, గోధుమసిండిగాని, బియ్యపుసిండిగాని కొద్దికొద్దిగా
చేర్చుచూ కలిపిన తరువాత బెల్లముగాని పంచదారగాని చేర్చి
తగుమాత్రము నెయ్యివేసి కలియబెట్టి దింపినది ప్రక్కర అందును.
ఇందు కొద్దిగా యాలుక్కాయల మార్గమున్నూ, కిమిసి పం
డ్లున్నూ చేర్చుకొనవచ్చును రుచిగా నుండును. దేహపుష్టి, బలము
వీర్యవృద్ధి జేయును. ఉక్కని అహారముగా నుండును.

ఉంచితరీగ:—ఉన్ని, ఉన్నిరీగచూడును.

ఉడుతమాంసము:—Squirrel-flesh of- మలమాత్రముల గావి
చును; కార్శ్యరోగమును, క్షేమహారముగ నుండును.

ఉడుము మాంసము:—Guana-flesh of- రుచిగానుండి కేరకగ
జీర్ణమగును. రుచిబుట్టించును; శ్రమను, పైత్యవాతమును, కఫమును,
కఫమును హరించును; మిక్కిలి దేహపుష్టిని, వీర్యవృద్ధిని,

యిచ్చును; నడుముకు నత్తువ జేయును; అకరదీప్తినిచ్చును; రక్తమును శుభ్రపరచును, సుఖవ్యాధులను హరించును. యెండించినమాంసముతో కొన్ని కౌషధవస్తువులను చేర్చి చేయబడిన లేహ్యము యిహ నివారణముగ నుపదురు. దీని అశర్లముకు విరుగుడు నుప్పులనూని.

ఉత్తరదిక్కుగాలి:—అష్టదిక్కులగాలి చూడుడు.

ఉత్తరేణిచ్చు:—A chyanthes Aspera & A. Bidentata. Eng. Prickly chaff-flower నుక అపామార్గా, ఖరమంజరీ. హింజిరిచ్ చిరా, ఓంగా. దీనిని దుచ్చెన చెట్టంచురు. దీనిసమూల రసము లేక కషాయము, పెగలుగ, చేమగఱుచును; గురజాల (kidneys) పైని పనిజేయును; త్రిదోషములను, అహ్వదోషము, పైత్యము, కఫము, ఉబ్బు, ఉదరము, రక్తమూలము, క్షూల, పొక్కులు, గజ్జి, కుష్ఠ వీనిని జయించును; విరేచనము జేయును; మూత్రమును గావించును; కాయసిద్ధి గలుగజేయును. దీని విత్తుల వియ్యము చాలతోవండి పుచ్చుకొనిన పరిణామకూలను పోగొట్టును; దేహపుష్టి జేయును; పుంస్త్యమును పోగొట్టును. దీని సమూలమును కాల్చి చేసినథస్మము అశర్లమును క్షూలను పోగొట్టును. ఈథస్మమును గంజి (rice cunjee)తో గాని కొంతవాయముతోగాని యిచ్చిన ఉబ్బు, ఉదరరోగము నివర్తించును. దీని విత్తులను నీళ్ళతోనూరి గాని చూర్ణముచేసి నీళ్ళతోగాని యిచ్చిన పెరికుక్క విషగుంధి (Hydrophobia), సర్పవిషము, నేత్రరోగములు, చర్మరోగములు మానును. దీని పూత పెన్నులను కొద్దిగ పంచదార వేసి నూరి మూత్రలుగ జేసి పెరికుక్క కరచినవారి కిచ్చిన దాని విషము హరించును. పూటకు గచ్చకాయంత మూత్రచోర్పన దినమునకు రెండుపూటలను 3-4 దినము వియ్యవలెను. దీని అకులుగాని పూత పెన్నులుగాని నూరి తేలు, జెరి కుట్టినచోట పాము కరచిన

చోట దళసరిగపట్టించిన, కాథ మంట విషము హరించును సమా-
 భస్మమును తేనెతో కలిపియిచ్చిన, దగ్గులు, ఉబ్బుసము హరించును.
 మోకాడు 2 మొదలు 8 గింజలువత్తువరకు. సమూల భస్మములో
 హరిదళము వేసి సూరి మానగలిపి పూసిన వ్రణములు, పులిసి
 కాములు హరించును; మానెతో అభస్మము గలిపి చెవిలోబోసిన
 కర్ణరోగములు నివర్తించును. సమూలరసములో దూదితడిపి పుప్ప
 పంటిలోబెట్టిన నొప్పి మానును; దీని విత్తులుగాని అకుగాని సూరి
 కట్టిక గడ్డలమంట, బ్రక్కనొప్పి (pleuritic) నివారణ మగును;
 దీని అకురసము లోపలికిచ్చిన సర్పవిషము హరించును; దీనియెండిన
 అకులపోగ బుచ్చుకొనిన ఉబ్బురదగ్గు తమించును; వీని సూర్యము
 పుచ్చుకొనిన ఉబ్బురోగము మానును; రక్తగ్రహణి కట్టును. అకు
 చూర్ణము మాత్రమును చారీ చేయునట్టియు, బలముచేయునట్టియు,
 ఇతరమందు దినుసులలో విశేషముగ చేర్చవచ్చును. దీనిపచ్చి అకు
 లలో కొద్దిగ మిరియములు. కొద్దిగ వెల్లుల్లిపాయలు చేర్చి సూరి
 గచ్చకాయలంతేసి మాత్రలు చేసి చలిజ్వరము రాకపూర్వము
 ఇచ్చుచుండిన చలిజ్వరము, వరుసజ్వరము నివర్తించును. సమూల
 కషాయము యిచ్చిన ఉబ్బు, ఉదరరోగములు నివారణ మగును;
 అకునుసిక్కితో పలచగమూరి వంటిది పూసిన కందిరీగలు, తేనెటీగలు
 మొదలయిన పురుగులుకుట్టిన, దుసగలిగెడు మంట మొదలగు కాథలు
 నివర్తించును; కాపుగలచోటపూసిన నదిహరించును; దీని లేతఅకులు
 సూరి అందులో పటి పంచదార, వెన్నకలిపి యిచ్చిన రక్తగ్రహణి
 కట్టును. పై మూడును కలిపినది పూటకు గచ్చకాయంత ముద్ద
 పుచ్చుకొనవగును. దీనిసారము ఉబ్బురోగమును, సవాయి రోగ
 మును మాన్పును; దీనివిత్తుల కాదినగంజి యిచ్చిన అమితముగ
 నుండు అకలి అణగును. దీని వేరు || గోధుమగింజలయెత్తు. మిరి

యాలు కి గోధుమగింజలయెత్తు కలిపి మూత్రకేసి యిచ్చిన వరుస బ్వరము, చలిబ్వరముకట్టును. దీనిఆకురసములో కొద్దిగ నల్లమోదు గలిపి యెండలో కొంతసేపు ఖగరనిచ్చి పూసిన సవాయి పుండ్లు మోసును. దీనిక సాయమునుఉబ్బు, పెగరోగులకిచ్చిన మూత్రమును పెదలింది మేలుకేయును. మూర్గపు మోతాడు పూటకు 4 మొదలు 12 గోధుమగింజలయెత్తువరకు. సమూలక సాయము చేయు విధము. దీనివేరు, కాడలు, ఆకులు, పువ్వు పెన్నులు, రెండున్నర తులములయెత్తు 36 తులములయెత్తు నీళ్ళలో వేసి ఆకుండ పైనమూత వేసి పావుగంట వరకు కాచి దించేది. మోతాడు 24 మొదలు కి తులముల యెత్తు చొప్పున దినమునకు 2-3 సార్లు ఇచ్చేది; ఉబ్బు, ఉదరవ్యాధులకు పైన చెప్పిన నీరు మూడోవంతుగాని సగముగాని యిగరగాచి పైన చెప్పిన మోతాడు పొచ్చింది నియ్యనగును.

ఉదకము:—Water సంక జల, సలిలం. హింక పానీ. పారుచు శుభ్రముగ తేలికగనుండి యెండ, గాలి తగులుచు విస్తారముగ నున్న నీళ్ళు శ్రేష్టమైవి; చలవకేయును; మధురమయి చల్లగా మనోహరముగా నుండును; రుచిబుట్టించును; ప్రాణాధారమైనది; తృప్తి నిచ్చును; దప్పికను, భ్రాంతిని బోగొట్టును; అన్నము కీర్ణము గావించును; నిద్రబడలిక, విషము, అగ్ని వీనివల్ల గలిగిన పీడ నణచును; శ్రమనొందినవారిని సేద జేర్చును; బుద్ధికి బలమిచ్చును; వీర్యవృద్ధి, బలము కేయును; శోషించిన ధాతువులకు పుష్టినిచ్చును; అమృత సమానమైనది. ఉదకముపుచ్చుకొనడి శ్రమము, ఉదకము దోషయుక్తగుగునపుడు పుచ్చుకొనడి శ్రమము, పానయోగముగాని నీళ్ళు, నీళ్ళుకొద్దిగ బుచ్చుకొనదగినవారు, ఋతుభేదములనుబట్టి పుచ్చుకొనదగిన నీళ్ళు, ఉదకము (ఎండను కాగినది) చూడుడు.

ఉదాహరణ పుచ్చుకొనడి క్రమము:—Mode of, or rules to be observed in drinking water. భోజనకాలమందు మధ్యమధ్య కొద్దికొద్దిగా చాచాము పుచ్చుకొనుటవలన వాతపిత్తశ్లేష్మములకు నమత్వమును జొందించును; కమస్తథాతేత్రలకు సౌమ్యతను, సౌఖ్యమును, జఠరదీప్తిని గలుగజేయును. అన్నము తేర్లముగావించును, భోజనకాలమందధికముగ నుదకపానము జేసినను, చాలిపంత చాచాము పుచ్చుకొనక యుండినను, అన్నము క్రమముగ వయగడు, భోజనాదియందుదకపాన మధికముగజేసిన అతరాగ్నిని మందగింపజేసి దేహమును కృశింపజేయును. భోజనానంతరమందధికముగ నీళ్ళు పుచ్చుకొనిన ■ ఫలమును తెచ్చును. మరియు మిక్కిలి చాచాము గొనియున్నప్పుడు భోజనముచేసిన గుల్మరోగమును, మిక్కిలిఅలిగొనియున్నప్పుడు చాచాము బుచ్చుకొనిన భగందరిరోగమును బుట్టించును. మరియు కడుపు నిండియున్నపుడును, చాచాము కాకుండునపుడును, తినినయన్నము గుండెలుదిగిపోకముందును, దేహప్రయాగపడి మూనిన రక్షణము, మిక్కిలి దూరము పడచి వచ్చిన రక్షణము, నిద్రపోయి లేచిన రక్షణమును, స్నానముచేసిన, స్త్రీగుభోగము చేసినవెంటను, నిద్రకాలము మధ్యయందును, పరగడుపునను, నిలువబడియు, నడుము కట్టుకొనియుండియు, పరుండియుండియు నీళ్ళు పుచ్చుకొనడము అనేకరోగములు పుట్టుటకు కారణమగును. అమిత యుదకపానమువలన పొట్టకు నష్టము జేయును; నరములకు జబ్బుగలుగును; కార్జము (Liver) ■ చెరుపుజేయును; బుద్ధి మాంద్యముజెచ్చును; పడిపెము పట్టును; స్థూల దేహమగును; కాళ్ళుచేతులుబుచ్చును; కండ్లక్రింద తెల్లబారును; ముఖము వివర్ణితమైండును; వర్చస్సుచెడును; అతిమాత్రము మొదలగు అనేకరోగములు పుట్టును. వేదవికారమందును; కాకతత్వము, మేహతత్వము

గలవారును, దేహమున కాక అధికముగ నున్నపుడును, ఉష్ణవదార్థములు భుజించినపుడును, పాచాయము మొదలగునవి అధికముగ ప్రాగింపపుడును పెనవెప్పిక నిషేధములను గమనించకపోయినను కాథకరముగ నుండదు. ఎవరయినను అధికముగ దాహమైనప్పుడయినను ఒక కూరుపుచ్చుకొనదగిన నీరును రొడుముడు కూర్చుకలని అది పుచ్చుకొనుట మొలు ఒక్కచూరు దాహమునీరునటుల ఉదకము పుచ్చుకొనకూడదు. చలక తేనెకుఫలములు, నీరుగలఫలములు, అకగా వారింజపండు, కమలాఫలము, బత్తాయివారింజపండు, పంపర దీనానపండు, అరటిపండ్లు, నేరేడిపండ్లు, దోవపండు, అనానపండు, కయ్యకానపండు మొదలగు ఫలములును, మిఠాయి మొదలగు తీరిన వస్తువులును, పెల్లమున పరిపిండితో చేయబడినవస్తువులును, పెనగ పప్పు మొదలగు పప్పుకాయలును, చేపలును, మాదిసిపండ్లును తినిన మెంటను, పాలుదానిన మెంటను, కాంబూలముచేసిన మెంటను, ఉదకపానము తేసిన మెలిసమైన అహారసరము పుట్టును; పొట్టును తెరచును; కడుపులో వాతము బుట్టును; అశీర్ణ విరేచనములగును; అనేకరోగములు పుట్టును; ఎల్లప్పుడును వాడుకొనుచుండెడి కుండలో గాని చిందెలోగాని ఉంచినటువంటియు సహజమైన చల్లదనముగలిగినటువంటియు నీరు పానయోగ్యమయినది. పాదనమువలన అధిక చల్లదనము వచ్చునటుల చేయబడిననీరుగాని, వడగండ్లనీరుగాని యే కాలమందైనను దాహము పుచ్చుకొనకూడదు. పుచ్చుకొనిన కాలక్రమముగ ఉబ్బునదగ్గు, ఉయ మొదలగు ఉచ్చాసనిక్వాసరోగ (Lungs) సంబంధ రోగములు దప్పక గలుగును. అమితముగను, అక్రమముగను, చేసిన యుదకపానమువలన గలిగెడు వికారమునకు విరుగుటకు 1 ఉపరికాయ, 2 త్రిఫలకషాయము, 3 త్రికటుక కషాయము, 4 వేడియోషధములు, ప్రాతఃకాల వ్రదకపానము చూడుడు.

ఉదకము తోషయత్తమయినప్పుడు పుచ్చుకొనడు క్రమము:—Rules to be observed when impure water is to be drunk. తోషయత్తమగు నీరుదావవలసి వచ్చినపుడు దాహము పుచ్చుకొనుటకు పూర్వము నీరుల్లిచాయగాని, వెల్లుల్లిచాయగాని, నీరకగాని, కొద్దిగ బుచ్చుకొని నీమ్మల దాహము పుచ్చుకొనడము, లేదా ముందుకొన్ని పెసగసిబలునమలి తరువాత దాహము పుచ్చుకొనడము, లేదా ఒక చియ్యపుసింజగాని, కొంచెము కమ్మద్రవు కొబ్బరిగాని పన్నీరుతో నమలిననీమ్మలదాహము పుచ్చుకొనడము లేదా పటికపంచదార తానకము కొద్దిగా పుచ్చుకొని అటువలె దాహము పుచ్చుకొనడము, నీళ్ళునగమిగరగాచి వడియకట్టిఅనీళ్ళు పుచ్చుకొనడము, నీళ్ళుఅరఖ దీపి (distilled) అని పుచ్చుకొనడము, లేదా నీరును ఏడుకూర్లు వడియకట్టి పుచ్చుకొనడము, ఇటుల తేయుటవలన నీళ్ళు తోషదహితమై వాఙ్మితకయ్యుండును.

ఉదకము ఎండనుకొనినది:—Water heated in the sun. రాశి చిత్తు, లేక పెండి, బంగారము, మున్ను వీనిలేత తేయబడిన శాత్రుల యందుంచబడి ఎండనుకొని చల్లారిన నీరు త్రితోషములను హరించును; దప్పికనుజోగొట్టును; శ్లేష్మవారములను హరించును; పొండు రోగమును జోగొట్టును; విరేచనము గావించును. చిన్న గుంటలలో నుండి ఎండను కౌగి పెచ్చగానున్న నీళ్ళు బుచ్చుకొనిన మిక్కిలి పైత్యమును తేయును; శుక్లమును నవ్వుపరచును; విదాహమును, రోగమును బుట్టించును; నింద్యమయినది.

ఉదకస్వేదము చల్ల:—చల్లచూడుడు.

ఉష్ణిచెట్టు:—Azima tetracantha, monetia Barleriodes. సంక లవనీ, కుండలీ, హింజిరకంటాగుర్క-మై. ఇదియొక ముండ్లుగలిగి పొదవలె యుండెడుచెట్టు, మూడు 2-3 గజముల ఎత్తు

అనుగును. ఇది తేల్లడిప్పి, నల్లడిప్పి అను రెండుజాతులు. నల్లడిప్పి అకులు కొంచము నలుపువాటుగాను, ముండ్లు వంకరగానువుండును. నల్లడిప్పి శ్రేష్ఠము. దీనిచిగుళ్ళు. అకు, తేను ఉపయోగింతురు. చేదుగా ఘాటుగానుండును. దీనితేను రసము. కషాయము, లేక చూర్ణము, వేడితేయును. జ్వరము, సన్నిపాతజ్వరము, దగ్గు, శ్రేష్ఠము, ఉబ్బునము, క్షయ, వాతము, సూతికావాతము, క్రిమి వీనిని హరించును. దీనితేను తేనతోగంధముతీసిగాని చూర్ణముతేసి తేనతో గలిపిగాని యియ్యరచ్చును. మాత్రమును వారి చేయును. వాత కుహవాత వౌష్ణలు (Rheumatism) అన్ని మాంద్యము, అజీర్ణ విరేచనములను కట్టును. బలముతేయును. గండ మాల సుఖరోగములు నివారణమగును. నల్లడిప్పి అకురసముతో యవాక్షౌరముగాని, త్రిఫలచూర్ణముగాని కలిపి యిచ్చిన ఉబ్బు వ్యాధి నివారణమగును. నల్లడిప్పి చిగుళ్లు 6, మిరియాలు 6 కలిపి నూరి 6 మాత్రలు కట్టియిచ్చిన వాలింతల మైలరక్తమును పెడ లించును. కస్తూరి, జన్ను, రొయ్యివీర, పాపుదార, గోరోజనం, యివి చిన్నంచొప్పునగాని, అరచిన్నంచొప్పునగాని వాతరాక్షసం, వాతవిద్యుత, సన్నిపాతకైరవి యివి 2దీసి చిన్నముల చొప్పునగాని ఒక్కొక్కచిన్నంచొప్పునగాని కలిపి నల్లడిప్పిచిగుళ్లు తేసి నూరి కందిగింజలవలె మాత్రలుగట్టి యిచ్చుచుండిన పైసతెప్పిన సూతికా వాతము మొదలగు రోగములమీద. శీఘ్రముగా పనితేయును. తేను దూర్ణపుమోతాదు 1-2 అణాలయెత్తు; కషాయపుమోతాదు 2 మొదలు 4 టులములయెత్తువరకు. అకు రసం మోతాదు 1-2 టులములయెత్తు.

ఉప్పుచేప:—Salt fish. ఉప్పుతేసి యెండించిన చేప రుచిగానుండును; వేడితేసి అర్చును; పైత్యము వాకతేయును; వీర్యమునకు వేడి

బుట్టించును; విరేచనము గావించును; కఫమును హరించును; అకలి బుట్టించును; వాతతత్వము గలవారి కనుకూలముగ నుండును; చర్మరోగమును, మేహమును, మేహవాతమును, గ్రహనిశి, ఉబ్బువ్యాధిని హరించును. ఉష్ణవేపిన క దినములలోగా దీనిని పుచ్చుకొనిన కొంచెము మంచిది. మెట్టున అపథ్యమైనది. దీనిని విరుగుల్పు చేపలు చూడును.

ఉష్ణదాహకము:— Salt or Murlatic acid. దీనిని లవంగాలు మొదలగు పొట్టకు బలముకేసడు ముండు దినుసులలో దేనియొక్క తేలికకషాయముతో వయినను లోపలికిచ్చిన పొట్టకుబలము జేయును; అకలి బుట్టించును; జేహమునకు సత్తువజేయును. ఏళ్ళు మొదలగు రసద్రవ్యము 6 కొన్నులలో 80 మొదలు 120 చుక్కల వరకు ఉదాహకము కలిపినది పుక్కిలించిన గొంతుకపుండురోగము నివర్తించును. దీనిని నీళ్ళతోగాని, తత్వమును మంచి మాశ్చే లేక సామ్యపరచే వస్తువులయొక్క లేక వేప సిస్కోనా, నేలవేము మొదలగు వస్తువులయొక్క తేలిక కషాయము లేక రసముతోగాని యిచ్చిన దోషజ్వరము (Typhus fever), చర్మవ్యాధులు హరించును; సత్తువజేయును; కుళ్ళునాపును మోకాడు 10 మొదలు 20 చుక్కల వరకు. చక్కగ విరేచనములు చేయించి దీని నిచ్చిన క్రిములు పుట్టకుండజేయును. దీనిపొగ గాలిలోని విషమును హరించును.

ఉష్ణనూతినీళ్ళు:— Brackish well water. పెగటుగా నుప్పుగా నుండును; శ్లేష్మవాతములను గొట్టును; జకరదీప్తి నిచ్చును; మిక్కిలి పైశ్యము, కాక జేయును; మేహకారక దేహములకు సరిపడదు.

ఉప్పు (సముద్రపునీటితో పండించునది):—Soodli Chloridum.

Eng. Salt common. సం॥ సముద్రలవణ, ఇ.గీ.బం.హిం॥నిమ్మక.

కాకతేనీ ఆర్పును; ఉప్పుగమాడును; అన్నిపదార్థములకంటె

నెక్కువ బలమునిచ్చును; వీర్యపుష్టిని, జ్వరదీప్తిని, యిచ్చును;

శర్లముగావించును; రుచిబుట్టించును; విరేచనము చేయును; వాతము

నణచును; కఫవాతము, శుల్భము, విషము, శ్వాసకాసులు, వీనిని

చారించును. నీటిలో ఉప్పువేసికాచి పుచ్చుకొనిన తూ॥లు నణ

చును. ప్రథమ కలశముతో కొద్దిగా ఉప్పు బుచ్చుకొని భోజనము

చేసిన పరిణామ తూ॥ లభింతు. 2-3 తులములయెత్తు ఉప్పు

చల్లని నీళ్ళలో గలిపి పుచ్చుకొనిన ర కవనునము కట్టుడు; 1 తులం

ఉప్పు నీళ్ళలో కలిపి తులముగా కరిగించి యిచ్చిక తేల విషము

పెంటనే తగ్గిపోవును. వేడినీళ్ళలో పుచ్చుకొనిన వనునము చేయును

ఉప్పు విస్తారముగ బుచ్చుకొని అధ్యారముంచుకొనిన ఎముకల

యొక్క, వీర్యము (కుక్షము)యొక్క బలమును అనగా పటుత్వ

మును తగ్గించును. దీనికి వినుగుళ్ళు 1 నెయ్యి, 2 చలర వస్తువులు,

3 బియ్యము కడిగిన నీళ్ళు, 4 కలిసీళ్ళు, 5 మొగలి చన్నులరసము,

6 నిమ్మపండ్లు, 7 మణ్డక, మరియు ఉప్పు మంగలములో లేక కళ

యిలో వేయించి గుడ్డను మూటకట్టి సహించకూడిన వేడియుండగ

కాపడము పెట్టిన కడుపునొప్పి, తూ॥, గుండెలనొప్పి నివృత్తిం

చును. వాతము, శ్లేష్మమును చారించి కరీరమునకు వేడిబుట్టించును.

ఉన్నెత్త చెట్టు, తెల్లపువ్వులది, పసుపుపచ్చ పువ్వులది:—Datura

Metel & Datura Alba. Eng. Datura. Thorn-apple white

and yellow flowered సం॥ దత్తూర, ఉన్నెత్త, హిం॥ ధతోరా.

దీని అకు కాయ మొదలగునవి వగరు, చేదు తీపి రుచులుగ

నుండును; మత్తుకేమును; పైత్యము, కాకతేయును; కష్టరోగము,

ప్రణామము, దురద వీనిని పోగొట్టును; కాశ్యమింద నయ్యెడు కురుపులు అనగా ఉసిరికలు, విషకురుపులు వీనిని హరించును; అన్ని ప్రణామములను ఉష్ణైశ్రకాయ కుమ్మున నుడికించి మూరికట్టిన వింతగ మూర్ఛును; సమూలముయొక్క రసము ఒంటిపూసిన వాతమును, రసవాతమును, చర్మరోగములను హరించును. దీని ఆకుపసులులో మానపోసి కాది పూసిన తలమీది చర్మరోగములు, ఇతర చర్మరోగములు నివర్తించును. దీని విత్తులు పూటకు 3 గింజలచొప్పున యిచ్చిన జ్వరము కట్టును. దీని ఆకులకు అముదము చరియి వెచ్చజేసి కట్టిన వాత, మేహవాత నొప్పులు, వాపులు, ఇతర వాపులు హరించును. దీని సమూలమును ఎండించి ముక్కలు ముక్కలుగ కొట్టి పొగపుచ్చుకొనిన ఉబ్బుపదార్థ (asthanga) అగును. వీని యాకులను కాచిన అముదములో వేసి నడలించి వానిని రెండు మూడు పౌరలుగ శ్రోత్రగా లేచిన గడ్డలపై వేసిన అవి శీఘ్రముగ హరించిపోవును; నొప్పి అగును; లేదా వానిని పక్వపరచి చితుక జేయును. వీని యాకురసము ప్రదావిన, లేక కాయలనుగాని, లేక విత్తనములుగాని, దీనిన మిక్కిలి మత్తుజేసి మరిత్రవని బుట్టించును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 నిమ్మపండ్ల పులుసు, 2 నేరేడు చెక్కరసము, 3 పచ్చికడుగు, 4 పుల్లపావలూకు రసము, 5 కామరవిత్తుల చూర్ణము, 6 తీలకర్ర, 7 కామరాకురసము, 8 కర్కర గలిపిన అవుపాలు, 9 నీళ్ళతో మూరి తీసిన వాకు దువిత్తుల రసము (సుమారు 4 తులములయెత్తు), 10 పయిడిప్రత్తి పువ్వులు కలకండ కలిపి నీళ్ళతో మూరి తీసిన రసము, 11 నీళ్ళతో కలిపిన ఉప్పు, 12 పాలు, పంచదార (4 కచ్చా శేర్ల పాలలో 4 తులముల పంచదార) పుచ్చుకొవడము. వీనిలో కడపటి మూడు విరుగుళ్ళు విత్తులు విషము మీద యెక్కువగ పనిజేయును. వీనికిని నల్ల

యొప్పెత్తగుణములు గలవుగాని నల్లయొప్పెత్త అధిక బలముతో
పనితేయును. నల్లయొప్పెత్త చూడుడు. 3

యొప్పెత్త నల్లనిది:—నల్లయొప్పెత్త చూడుడు.

ఉయ్యాల:—Cradle ఉయ్యాలలో మాగడమువలన క్రమము పోగొ
ట్టును; పై తగ్గముతేయును; నిద్రచెచ్చును; సుఖము నిచ్చును; బుద్ధికి
ప్రకాశత గలుగును.

ఉసిరిపాల:—Cissus Acids. దీని దుంపను పలకగ విశ్వవలకోసి
చానిని అడ్డగ్రలకు (Buboes) పైన వేసికట్టిన నని హరించును.
చానిని పెత్తగమారి పంచచార గలిసి లోపలికిచ్చిన మూలవ్యాధి
మానును. మోతాదు పూటకు 3 యి మొవలు 1 యి మొత్తువరకు

ఉల్లకోడిమాంసము:—Snipe-flesh of దీనిని యెంగకోడి, ఇసనాబు
పిట్ట అనియు నందుడు. దీనిమాంసము చమురుగలిగి రుచిగానుం
డును; వీర్యవృద్ధి, బలముతేయును; బొట్టబొట్టుగాకడే మూత్ర
మును కట్టును. అమితముగా దీనిన గురుత్వముతేయును; దీనికి విరు
గుళ్యు 1 పిరకా, 2 అల్లము.

ఉల్లగడ్డలు:—అలుదుంపలు చూడుడు.

ఉలవకట్టు:—Bollings of horse gram. వగరుగా, రుచిగానుండును;
చాతము, తూనిచాతము, ప్రతూనిచాతము, అనులోమచాతము,
గుల్మము, ఉదరరోగము, మధుమేహము, మూత్రాశ్మరి, శ్లేష్మము,
కూల, క్షయ, క్వాస, కాస, గుదరోగము వీనిని బోగొట్టును. వీర్య
బలము తగ్గించును. నల్లఉలవకట్టు, ఉలవలు చూడుడు.

ఉలవగండి :— Gunjee made of split horse gram & rice.
ఉలవలు వియ్యములు వేసి కాచినగంజి, చాతము, అనులోమచాతము
రాజయత్క, జ్వరము మొదలగు రోగములను హరించును.

ఉలవపప్పు వీళ్ళను కండికడి:-- *Dhal of horse-gram boiled in water.* మూత్రకృచ్ఛము, గుల్మరోగము, ఉవరము, మూలము, క్రిమి, దగ్గు వీనిని తోగొట్టును; కఫము, వాతము తేయును; దీనిని నిరుగుళ్ళు ఉలవలు చూడుదు. ఉలవపప్పు కండికడి తరుచు బుచ్చు కొనిన స్థూలత్వమును పోగొట్టును.

ఉలవపులగము:-- *Rice boiled with horse gram dhal.* రియ్యము, ఉలవపప్పుతో కండికడిపులగమున కఫనాశముల నణచును; శూలలు, మూత్రకృచ్ఛము వీనిని తోగొట్టును. మూత్రము గావించును. కేలికను, శాంతిని యిచ్చును.

ఉలవలు:-- *Dolichos Uniflorus, Dolichos Biflorus. Eng. Horse gram.* శంఖశుక్ల, కామరీచ, హింశకుర్తి. ఇది తెలుపు ఎరుపు, నలుపు రంగులుగల మూడు జాతులుగ నుండును. వీనిలో నలుపురంగు ఉలవలు ఎక్కువవని తేయును. పై మూడు జాతులలో, ఏజాతి ఉలవయొక్క కషాయముగాని లేక చూర్ణముగాని, నగరుగ; తీపిగ న్వాడుగ నుండును. వేడితేసి యార్చును; దుక్కిలి కాక, పైత్యము తేయును. వాతము, పీనస, క్వాస, మూలవ్యాధి, మూత్రకృచ్ఛము, ఉపరిగొట్టునొప్పి, ములబద్ధము వీనిని హరించును; కఫమును లేక శ్లేష్మమును కరగించును అనగా నీరు తేయును; స్త్రీలు బహిష్ట కావడములోని లోపములను (menstrual disorders) పోగొట్టును; ప్రసవస్త్రీల మైలరక్తమును పెడలించును; గురజాల (kidneys) లోని రాతిని కరిగించును; అకలి బుట్టించును; ఎక్కిళ్లు, నేత్రరోగములు వీని నణచును; మూత్రముగావించును; ఋతురక్తమును జారీ చేయును; నల్లదబ్బుతో (spleen) పుట్టెడు కంతులను హరించును; కడుపునొప్పిని పోగొట్టును; ముల్లంగియాచు రసముతో నిచ్చిన మూత్రపుగుంచిలోని (bladder) రాయి పడిపోవును, ఉలవ

కషాయముతో కాచినచారు (తీలవచారు)పై నచెప్పిన రోగులకు పథ్యముగ నుండును. కషాయపు మోకాడు 6 మొదలు 10 తులముల యెత్తువరకు. చూర్ణపుమోకాడు 6 అణాలయెత్తు. విచాళమును, రక్తపైత్యమును బుట్టించును; పల్లదబ్బు (spleen) కు నష్టముజేయును. దీనికి విరుగుత్పు 1 మానె, 2 నెయ్యి, 3 కలిసిత్పు, 4 తేనె. అడవి తీలవలు, తెల్లతీలవలు, నల్లతీలవలు చూడుడు.

తీలిను చెట్టు:— Capparis Trifoliata, Crataeva Religiosa & C. Nurvale. గుంక వరుణ, అక్కరిత్తు. హింక వరుక. దీనిని తీరుముడిచెట్టుని యందును. దీనికాయలు గుండ్రముగ నిమ్మకాయలంతటి యుండును; కఠిన ఎర్రగనుండును; దీని యాకుల రసము లేక కషాయము తీసి, లేదు రుచులు గలిగియుండును; వేడిచేయును; కఫము, మేదోరోగము, వాతము, జ్వరోగము, అగ్నిమాంద్యము, తీచావ రక్తము, గుదరోగము, గుల్మరోగము, వీనిని హరించును; ఆకలి బుట్టించును; మంచి పైత్యమును బుట్టించును; విరేచనము జేయును; మాత్రము పుట్టి అవయవము (kidneys) న బుట్టెడు రోగమును నివర్తించును; నాభియందు బుట్టెడు విద్రధియను వ్రణమును మాన్పును. అహికజ్వరము, దోషజ్వరము (Typhus fever), జ్వరోగము వీనిని పోగొట్టును. దీని యాకును అముదము వెచ్చజేసికట్టిన విగాళ్ల (feet) వాపును, మడిమలమంటను హరించును. అకురసములోపలికిచ్చిన వాత, మేహవాతనొప్పులు (Rheumatism) హరించును. ఇందుకు అరతులయెత్తు మొదలు 6 తులములయెత్తువరకు రసములో కొద్దిగ కొబ్బరిపాలు, నెయ్యిగలిపి నియ్యవగును. ముక్కుయెముక పుప్పికి, పుండుకు దీనియాకుపొగ పుచ్చుకొని అపొగను ముక్కురంధ్రముల వెంట వదలిన కడుగును. దీనియాకును వ్రానుచెక్కయును

దంచి అముదముతో పెచ్చచేసి కాపడముపెట్టి కట్టకట్టినను, దీని పచ్చు మ్రానుచెక్క వీనితోచేసిన తైలముతో మర్దనచేసినను, వాత మేహవాతనొప్పులు హరించును; దీనిమ్రానుచెక్క కషాయ మిచ్చిన నిద్రదెచ్చును; జ్వరమును హరించును; కరీరతత్వమును మంచి మాడ్చును; మూత్రరోగములను మూత్రకృచ్ఛమును, గొన్ని చర్మవ్యాధులను పోగొట్టును; వమనమును కట్టును; అత్రితేనుపుల పణచును. కషాయము కాచువిధము. 4 ఔన్నుల మ్రానుచెక్క చిదుకగొట్టి ఒకటిన్నర పైంటు నీళ్ళలోచేసి ఒక పైంటు నీళ్ళమిగులునటులకాచి వడపోసి యుపయోగించవగును. దీని యాకునుగాని వేరుచెక్కనుగాని మారి పై నపట్టు (poultice) చేసిన నెర్రలు దును; పొక్కుపొక్కును. పై ౩ కెప్పిన పట్టు లేక కట్టు ■ మొదలు 16 నిమిషములు ఉంచిన పనిచేయును; అనగా ఆవాలపట్టు (poultice) కంటె మంచిపని చేయును; అంత కంటె ఎక్కువ కాలము ఆ పట్టు ఉంచిన పొక్కుపొక్కి పుండగును. గాని అంధువలన వాతనొప్పులు మొదలగునవి హరించును. దీని యాకుకూర వండి తినిప పై రోగులకు పథ్యముగనుండును; దీని యాకురసము చెవిలో పోసిన చెవినొప్పి నయమగును. ఆకురసము లోపలికిచ్చు మోతాదు పూటకు అరతుల మెత్తు మొదలు 3½ తులముల మెత్తు వరకు. కషాయపు మోతాదు పూటకు 1½ మొదలు 3 ఔన్నుల చొప్పున దినమునకు రెండుపూటల నియ్యవగును. దీని యాకులు గుదస్థానమందు గట్టిన అక్కడి పొక్కులు, పుండు (Inflammation) మానును.

ఉల్లంచేప:—A sort of fish అనగా ఉల్లింకచేప. దీనిమాంసము చమురు గలిగి రుచిగానుండును; జకరదీ ప్తిని, వీర్యపుష్టినియిచ్చును; హారము, గురుత్వముచేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు చేపలు చూడుడు.

ఉల్లి పాయలు:—నీరుల్లి పాయలు చూడుడు.

ఉల్లియాకు కూర:—నీరుల్లి యాకుకూర చూడుడు.

ఉష్ణకాయ:—*Dillenia Speciosa*, *D. Indica*-fruit of. సంశ్లేషణ, లోమఫల, వక్రశోధన, హింస చలనారో మధర. ఇది పెద్ద వృక్షము. వర్ష ఋతువునందు తెలుపు పసుపురంగుపువ్వులు పూయు రెండురకములుగలవు. దీనికాయలు కాటిచెట్టు కాయల వలె నుండును. కాటికాయ దిప్పలువలె ఒక చానిమీద మరియొకటి గలిగి అకుపచ్చగ నుండును. యిది విస్తారము కలకత్తాయందును శ్రీ జగన్నాథమునందును దొరకును. దీనిని పచ్చలోను, పులుసు లోను వేసి వండుతుందురు. స్వాదుగా, పుల్లగా, మనోహరముగా నుండును; వోటిని శుభ్రపరచును; పైత్యశ్లేష్మములను హరించును; శ్లేష్మము, వాతము, కూల దీనిని హరించును; దీనిపండు చలకే యును; వీర్యవృద్ధి నిచ్చును, రుచిబుట్టించును; వాతపైత్యశ్లేష్మ రోగముల నణచును; సదా ఔష్యముగ నుండును.

ఉష్ణోదక పానము:—*Drinking hot water*. ఇకరాగ్నిని వృద్ధి పొందించును; అన్నములుగ జేయును; కంఠమందుండెడు శ్లేష్మమునణచి చులకనపరచును; దేహమునకు వేడినిచ్చును; జలముల విసర్జన గావించును, ఎక్కిళ్ళను, కడుపుబ్బును పోగొట్టును; వాతము, శ్లేష్మము, జ్వరము, దగ్గు, వగర్పు, పీనస, పడిసెము, పార్శ్వ కూల, తలనొప్పి, గుల్మము, అమము, మూలవ్యాధి, గ్రహణి, క్షయ, ఉదరరోగము, పొండుపు, ఉబ్బు, గళరోగము, వ్రణము, మేహము, నేత్రరోగము, వాతము, అనుచి, అతిసారము, కుష్ఠ రోగములుగలవారికి నిష్కలి యనుకూలించి సౌఖ్యమిచ్చును; భోజనాత్పరమందు బుచ్చుకొనిన దేహతత్వమును సౌమ్యపరచును. అనుచిన ముష్ణోదకము బుచ్చుకొనిన కొన్ని కాక రుగ్మతల బుట్టిం

మును. దీనికి విరుగుట 1 పోపు, 2 సింజీనీను. వేడినీళ్ళలో ముగ్గురేసి పుచ్చుకొనిన యొడ పెట్టుచలనగలిగిన విచాహము, ఆయాగుము, వడ నివృత్తించును. రాత్రి పరుండబోవునపుడు వేడినీళ్ళు పుచ్చుకొనిన వాతము, కఫము, ఆమదోషము, అరుచిని పోగొట్టుదు; అన్నము శీర్ణము గావించును. జఠరాగ్ని వృద్ధి బొందించును.

ఉష్ణోదకపానము వర్ధించవలసినవారు:— వేడి నీళ్ళు పుచ్చుకొనకూడని వారు చూడుడు.

ఉష్ణోదకము కాపు విశేషమునుబట్టి గుణములు:— Properties of hot water according to the extent to which it is boiled. నాల్గవంతు ఇగర గాచిననీరు వాతమును, సగమిగర గాచిననీరు వాతపైత్యమును, మూడువంతు లిగర గాచిననీరు వాతపైత్యశ్లేష్మములను నణచును. మఠాంతరమున, నాల్గవంతు ఇగర గాచిననీరు వాతమును, సగమిగర గాచిననీరు పైత్యమును, మూడువంతు లిగర గాచిననీరు శ్లేష్మమును హరించును. కాగి చల్లారిన ఉదకమును తిరిగికాచి పుచ్చుకొనిన విషతుల్యముగ నుండును. మరియు కాచిననీళ్ళు మిక్కిలి వేడిగానుండునపుడు దానిలో చల్లని (కాచని) నీళ్ళు జోసి వేడినితగ్గించి యానీళ్ళు పుచ్చుకొనిన శ్లేష్మవాతముల ప్రకోపింపజేయును; అనాథోగ్యకరముగ నుండును.

ఉష్ణోదక ప్నానము:— వేడినీళ్ళప్నానము చూడుడు.

ఉసిక చెట్టు:— *Phyllanthus Emblica*, *Emblica Officinalis*. Eng. Emblic Myrabolan tree. సం॥ అమలకీ, ధాత్రి. హిం॥ అంపలా. దీనిచెక్క, లేక యాశరగుము లేక కషాయము వెగటు, కారము, చేదు, పులుపు రుచులు గలిగి స్వాదుగనుండును; చలవజేయును; త్రిదోషములను కమింపజేయును; జ్వరమును హరించును; నీళ్ళవిరేచనములను, అతిసారమును కట్టును. పచ్చిమానుచెక్క, పసుపు సమముగ మాలి తేనతో కరకామంత చొప్పున

క-కి పూటలనిచ్చిన పెగరోగము మాగును. తిలక-రసము కుచ్చిన ప్రణముల మాన్పును. వేళ్ళచక్క-తేలిక కషాయము చాచాము నణచును; మూనుచక్క-ఎండు ఉసిరికాయలకు మాకుగ చాచ నగును; వేళ్ళకషాయ మిగరగాచి మొండించినది కవిరి (కాచు) కలె కనిచేయును. వీనియాకుల తేలిక కషాయముతో చేడమొత్తు మొదలు పానలా మొత్తువరకు మొత్తులు తినిన పురాణర క్తగ్రహణి కట్టును; బలముచేయును; రసముయొక్క మోకాడు పూటకు 2½ - 4 తులములమొత్తు. కషాయపు మోకాడు 2½ మొదలు 11 తులముల మొత్తువరకు.

ఉసిరిక పచ్చడి:— Pickle of Myrobalans. పండిన ఉసిరికాయల పచ్చడి మేహకాంతి, పైత్యకాంతి చేయును; కుచిలుట్టించును; విరే చనబద్ధముచేయును. ప్రాచీది పథ్యముగ నుండును; చాలరోగుల కనుకూలించును; వీర్యమువకు చలనచేయును.

ఉసిరిక వడియాలు:— Dried cakes of do. పండిన ఉసిరికాయలు కుచి మినపపప్పులో వేసి ఉప్పు, కాలమువేసి కుచ్చి చేసినది మూల వ్యాధిని, కాపము నణచును, తేలిగగుండును; మేహకాంతిచేయును; కూల, పైత్యము నణచును; కుచిలుట్టించును; పథ్యమైనది.

ఉసిరికాయ:— Phyllanthus Emblica fruit of. Eng. Emblica Myrobalan. ఉసిరికాయ ముదిరినది లేక పండినది దీనివరకు అనగా ఎండినది చలనచేసి ఆర్పును; ఇగరదీయను; నగరు, రీసి, పులుపు కుచులు గలిసియుండును; నేత్రములకు చలన చేయును; త్రికోషములను కనింప చేయును, కొద్దిగ వీర్యమువకు చలన చేయును. పైత్యభ్రమ, నమస్తమేహములు, కఫము, పైత్యము, మూలవ్యాధి వీనిని హరించును; పొట్టకు, ముంతగుండకు బలమును జీర్ణకత్తిని, బుద్ధిబలమును ఇచ్చును; కడుపులో త్రిప్పును కట్టును; మేదస్సును

వృద్ధిబొందించును; దాహము నణచును; వీర్యపుష్టి, బలముజేయును; విరేచనము గావించును; ఆయుర్వృద్ధి నిచ్చును; వయస్సును నిలుపును; ముదిమిని పోగొట్టును; అమృత తుల్యముగ నుండును; మెదడులో పుట్టుడు చెడునీరును దేహములోని దిగ నియ్యదు; కంతోషమును బుట్టించును; బుద్ధిని పెరిపెడు వస్తువులతోషమును విడుచును; వాంతి, నోటి నెంటు ఊరు నీళ్ళను కట్టును; శ్లేష్మమును, జలుబు నీకును చూరించును; రక్తములోని అతివేడిని తగ్గించును; దుర్బిణాయలరసము చలనజేయును; క్రమముపోగొట్టును; మూత్రము గావించును; అగ్నిదీప్తినిచ్చును, విరేచనముజేయును; మూత్రము జారీజేయుటకు ఆరసములో తేనెగలిపి యియ్యవగును; కాయలునుంచి పొత్తికడుపు త్రిండిభాగము పైవ పట్టించిన లేక కట్టిన మూత్రకోశము (bladder) లోని నొప్పిని లేక మంటను మాన్పును. పండ్ల రసముతో సారాయమువలె తీసిన అరకు పొందురోగము, అగ్ని మాంద్యము, దగ్గు నణచును. హృదయమునకు బలమిచ్చును. దేహములోని ద్రవపదార్థములను శుభ్రపరచును. పండ్లరసములో పంచదారగాని తేనెగాని కలిపి చేసిన పానకము చలనజేయును; దాహము నణచును; మూత్రము గావించును. పండ్ల రసము చిక్కగా కాచి దానిని పూసిన పల్లికలు, పొక్కులు మొదలగు చర్మరోగములు నివర్తించును. పండ్లమురల్పా పైత్యకాంతి, మేహకాంతి చేయును. అపమానలో ఉసిరిపండ్లను కొన్ని దినములు తీరనిదీర్చి అపమానె మాడపట్టున కుద్దిన మెదడులోని రక్తము క్రమముగ పారజండుటవలన గలిగిన తలమంట, బుద్ధి చపలత, తలలోవికారము ఇవి యణగెను. పండు లేక యెండు కాయలకషాయము పురాణరక్తగ్రహణిని, నీళ్ళ విరేచనములను కట్టును; శ్లేష్మమును వెడలించును. దగ్గును, గొంతులో గురగురలాడడమును

కట్టును. పైత్యమును విరుచును. ఉసిరికాయలు పచ్చివి (పండవి) విస్తారముదినన పురాణర క్తగ్రహణకట్టును; ఎండుకాయలు విరేచన బద్ధముజేయును. ర క్తముపడు మూలవ్యాధి వణయును. వీనిచూర్ణముతో లోహాభస్మము కలిపియిచ్చిన ర క్తక్షీణము, పాండురోగము అగ్నిమాంద్యమును నివర్తించును. వీనిచూర్ణము అతిసార విరేచనములను, ర క్తవిరేచనములను, ర క్తగ్రహణకట్టును, ఎండుఉసిరికాయ, తాడికాయ, కషాయమిచ్చిన స్త్రీలర క్తస్రావమును, ర క్తకుసుమునుకట్టును; కరక్కాయ, ఉసిరికాయల చూర్ణము విరేచనము చేయును. ఎండు ఉసిరికాయల వరుగుచూర్ణము విరేచనమును కట్టును. మృదువు పరచును; బలముజేయును. నీళ్ళవిరేచనములను, ర క్తవమనమును, గుండెలోనుండి అనగా తెల్లదబ్బు (lungs) లోనుండి కఫమిశ్రమమైపగు ర క్తమును కట్టును. ఎండు ఉసిరికపళ్ళ అనగా లోపలిగింజలు తీసివేసినవి కలిలో నానబెట్టి మెత్తగామారి మాడపట్టుకువేసి, ఘంటపుండి నీకాయతో రుద్దుకొనుచుండిన మెదడులోని వేడిని శాంతిపరచును, నేత్రములకు చలువజేసి కొన్ని నేత్రరోగములు నయమగును. తలకు మాడపట్టున అముదము మర్దనాచేసి పై న చూసిన ప్రకారం చేయవలెను. ఎండుకాయలు శ్రోత్రకుండలోవేసి అందులో నీళ్ళుపోసి ఒక రాత్రి ఊరనిచ్చి ఆ నీళ్ళను కండ్లలోవేసిన నేత్రరోగముల హరించును; అనీళ్ళు నులి వెచ్చజేసియైనను పోయవచ్చు. ఉసిరికాయ తెల్లదబ్బుకు నవ్వుముజేయును. కడుపు నొప్పి బుట్టించును. కాకతత్యము గలవారి పల్లదబ్బు (spleen) కు నవ్వుముజేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 తేనె, 2 పొగడపండ్లు, 3 అవాలు, 4 బాదమునూనె. పచ్చికాయల రసపు మోతాదు పూటకు 4 - 6 తులముల యెత్తు. కషాయపు మోతాదు 8 మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు. అరఖ మోతాదు

23 తులములయెత్తు: చూర్ణపు మోతాదు లేదెత్తు మొదలు ఆర్యుల ముత్తువరకు. ఉపరికాయలవిత్తుల తేలిక కషాయము నేత్రరోగముల హరించును. విత్తులలోని పచ్చ (pulp) దగ్గును కట్టును.

ఉద్దికాయలు:— *Solanum trilobatum*, green fruit of వీని ఉద్బింతకాయలనియు నందును. పచ్చివి చేదుగ, వేడితేయును. మిక్కిలి జ్వరదీప్తి నిచ్చును, త్రిదోషహరణమయినది. వీర్యవృద్ధి తేయును. రుచి బుట్టించును అగ్నిమాంద్యమును హరించును. క్రిమి, దగ్గు, వగర్పు, క్షయ, ఎక్కిళ్ళు, అరుచి, :దురదలు, అదుము, పైత్యము, కఫము, మూలవ్యాధి, మేదోరోగము, నీరసము వీని నణచును; విరేచనము తేయును. ఎండుకాయలు అనగా వదుగు, శ్లేష్మహరము. మేహమును వృద్ధిబొందించును. తరుచు పుచ్చుకొనిన గుండెభారమును, విదాహమును గలిగించును. దీనికి విరుగుడు లేని గలివివనీళ్ళు. దీనికాయలు చితుకగొట్టి గింజలుకడిగి తీసివేసి పులుసు బెట్టి కుంఠిగా వండుకుని తినిన వాతవిత్తశ్లేష్మములను హరింప తేయును. రుచి బుట్టించును. దీని కాయలను మివపపప్పుతోగాని, పెసరపప్పుతోగాని రసవర్ణములువేసి రుద్దిన పడియములు చికు చేదుగ, రుచిగానుండును. శ్లేష్మము, పైత్యమునణచును. వాతము, గుల్మము, క్రిమి నేత్రరోగములను తోగొట్టును. దాహమును అధిక పరచును.

ఉద్దికూర:—Curry of tender leaves ■ do. లేకఅకు కూర కొంచెము చేదుగా. స్వాదుగానుండును. మూలవ్యాధి నణచును; మలిపురుగుల జంపును; దగ్గు, వగర్పు, మేహము, కఫము, ఎక్కిళ్ళు, కఫవాతము, వీనిని హరించును; విరేచనము తేయును; నీరసమును, అరుచిని పోగొట్టును. దీని అకుకూర తరుచు పుచ్చుకొనుచుండిన జ్ఞానాభివృద్ధి గలుగును.

ఉత్తరీగు:—Solanum Trilobatum. సంక అలర్క. ఇదితీగ ప్రాకును; నీలవర్ణమైన పువ్వులు పూయును; చిన్న కాయలు గుత్తులు గుత్తులుగ కాయును; చెట్టుంతయుముండ్లుగలిగియుండును. దీనిని ఉద్బింత చెట్టని, ముళ్ళముట్టి చెట్టనియు నందును. దీనివేరు, ఆకులు, చిగుళ్ళు, పువ్వులు, కాయలుచేదుగ నుండును; త్రిజోష హారమైనవి; క్రిమి, దగ్గు, వగర్పు, ఊయ, ఎక్కిళ్లు, అరుచి, నీరసము, మూలవ్యాధి, క్వాస, కాసలు, శుశాము, చర్మరోగములు, అనుము వీనిని హరించును. బకరదీప్తి, నిచ్చును; బలముజేయును; విరేచనము గావించును. వీని కషాయము, చూర్ణము, సారము (extract) చేసి వాడనగును. కషాయపు మోతాదు 2½ మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు. చూర్ణపు మోతాదు అణ మొదలు పావలా యెత్తువరకు. సారము (extract) మోతాదు అణ యెత్తు మొదలు 2 అణలయెత్తువరకు. ఉత్తరీవేరు గాని పండుగాని నేతిలోగాని, అముదములోగాని వేసి కాచి చంటిచిద్దలకు పెట్టిన దగ్గు, పడిశము, శ్లేష్మము తగ్గును. విరేచనముజేయును. దీనిపండ్లను అపునేతిలో వేసికాచి యానేరి, చిద్దలకు ఉగ్గు పెట్టిన దగ్గు, కఫము హరించును; అగ్నిదీప్తి నిచ్చును; వీనిలోని విత్తులను ఎండించి చూర్ణించి శేనలో గలిపి నాకించిన చిద్దల దగ్గులు హరించును. మోతాదు పూటకు 3-4 గుంజలయెత్తు.

ఉత్తరీవేరు:—Root of do. దీనిని నేతిలోవేసి కాచి చిద్దలకు ఉగ్గు పెట్టిన లేక దీనిని నీళ్ళలో మారె పొంగించి ఆ రసమిచ్చినను వాతశ్లేష్మము లకు, దగ్గుకు హరించును; విరేచనము జేయును. రసముయొక్క మోతాదు 1-2 తులములయెత్తు.

ఉత్తరీపువ్వు:—Flowers of do. వీని రసము లేక చూర్ణము క్రిమి, గుల్మము, మూలవ్యాధి, దగ్గు, శూల, వీని నణచును; అగ్నిదీప్తి

నిచ్చును. రసము మోఠాడు 1-3 తులములయెత్తు. చూర్ణపు
మోఠాడు 3 చిన్నముల యెత్తువరకు.

—3—

చేతి

ఉదాహరణ:—A pot herb. దీని కూర లేక అనురసము గ్రహణ,
గుల్మము, విద్రధి, కఫరోగము వీని వణచును; అగ్నిదీప్తినిచ్చును;
రసముయొక్క మోఠాడు 2-3 తులములయెత్తు.

ఉదాగ చెట్టు :—*Alangium Decapetalum*, *A. Hexapetalum*
A. Lamarckii. Eng. Sage leaved Alangium. సంః తింజీల,
నిజోచక. హింః తేరా, థేరా. దీని వేరు చెక్క మూసదిగాని
చూర్ణముగాని, విక్కిలి చేతుగ, పెగటుగ, కారముగ నుండును;
వేడిచేయును; రక్తాశీసారము, క్రిమిరోగము, కుష్టు, ప్రణములు,
సహాయి, యితర చర్మరోగములు, శ్వరము, విడువనిజ్వరము, ఉబ్బు,
ఉదరరోగము, సర్పవిషము, పెరికుక్క, పెరినక్క, ఎలుక మొదలగు
విషబంతువులయొక్క విషము, కడుపునొప్పి వీనినిపోగొట్టును; వికార
పెట్టును; చెమటబుట్టించును; వమనము, విరేచనముగూడ చేయును;
శరీరతిత్వమును మోర్చును; బలము చేయును. కురుపులు, కుష్టు,
సహాయి మొదలగు మొండి చర్మవ్యాధులకు దీని చూర్ణమును
ఇచ్చినపుడు శ్లోరోగి యొక్క బలమునుబట్టి చాలినన్ని యెక్కువ
దినములు నియ్యవలెను. ఏ వ్యాధులకు ఇది కాకునా (*Ipecacuna*)
ఉపయోగించునో యావ్యాధులలోర క్తగ్రహణ తద్వ రిక్కిన అన్ని
వ్యాధులకు ఇది కాకునాకు మారుగ దీనిని వాడతగి యుండును.
పాంతులు కావడమునకు ఇచ్చెడు మోఠాడు 40 మొదలు 60

గోధుమ గింజలయెత్తువరకు, త్రాచుపాము విషమునకు ఇచ్చెను
మోతాడు 40 గోధుమ గింజల యెత్తు మాత్రగ చేసి యియ్య
వగును. తత్వమును మార్చి బలమిచ్చుటకిచ్చు మోతాడు 3 మొదలు
|| గోధుమ గింజల యెత్తువరకు. తక్కిన వ్యాధులకిచ్చు మోతాడు
6 మొదలు 10 గోధుమ గింజల యెత్తువరకు. కుష్ఠరోగమునకు
బాణకాయ, బాపరీ, లవంగములు దీనివేరు చూర్ణము సమపాళ్ళుగ
గలిపి యియ్యవగును. ఊడుగ చెట్టు నలుపు, ఎరుపు, తెలుపు
రంగుల పువ్వులు పూసెడు మూడుకాయల చెట్టుండును. ఇందులో
ఎరుపు పువ్వులు చెట్టు వేరుచక్క సర్పవిషమునకు ఎక్కువ పని
చేయును. దీని యాకులు దగిలి ఆముదముతో పెచ్చుచేసి కట్టుకట్టిన
చాత మేహచాతపు నొప్పులు హరించును. దీని వేరుచక్క చూర్ణము
వలన గలిగిన అధికవతునమునకు విరుగుడు కరక్కాయ చూర్ణము.
ఊడుగనూనె అనగా విత్తుల తైలము వంటిది బూసిన చర్మరోగము
లను, లోపలికిచ్చిన కఫచాతములను, కుష్ఠును బోగొట్టును, వేరు
చక్కతో చేసిన తైలము మర్దనచేసిన చాత మేహచాతపు నొప్పు
లను బోగొట్టును. ఊడుగపండు మెఱుంగ నుండును. జకరదీప్తి
నిచ్చును; దేహపుష్టి, బలము చేయును; చలనచేయును; రక్తచాతము
దేహపు మంటలు, శ్మయ, రక్తముపడు మూలవ్యాధి వీనిని జయిం
చును. విరేచనము కట్టును, శ్లేష్మమును తొలును. దీనికి విరుగుడు
తేనె, లేక సజ్జాహారము.

ఉరపిచ్చుక మాంసము:—Sparrow flesh of. పైత్యమును, శ్మయ,
జ్వరమునుబోగొట్టును; వీర్యవృద్ధిచేయును; జకరదీప్తినిచ్చును; ముగ
పిచ్చుక మాంసము రక్తపైత్యము, చాత పైత్యమును బోగొ
ట్టును; శుక్లవృద్ధిని, పుంస్త్యమును ఇచ్చును; చాతమును, బోగొ
ట్టును. పథ్యమైనది.

ఊరపిచ్చుక గ్రుడ్లు:—Eggs of sparrow. వేడి తేయును; నరముల యొక్క బిడ్డను హరించును; ఉబ్బును, పార్శ్వవాతమును పోగొట్టును; కాకలిత్యముగలవారికి బిడ్డతేయును; దీనికి విరుగుడు పులుపు.

ఊరపంది మాంసము:—Country hog-flesh of. చమురు గలిగి కుదిగా నుండును; విరేచనము గావించును; బలము తేయును; పైర్వమూ మూలవ్యాధిని అణచును, గురుత్వము, అగ్నిమాంద్యము, కఫము తేయును. అపథ్యమైనది. దీనికి విరుగుడు 1 కలి, 2 తుమ్మచక్క, రసము లేక కషాయము, 3 యవతొరము, 4 చల్ల, 5 తరుబాణి. దీని చమురు (కొవ్వు) ఆగాకరదుంప చూర్ణముతో నిచ్చిన మూలవ్యాధి నివారణమగును. మోతాదు పూటకు చమురు అరతులమెత్తు మొదలు తులమెత్తువరకు. దుంపచూర్ణము 2 చిన్నముల మెత్తు మొదలు 6 చిన్నముల మెత్తు చొప్పున దినమునకు రెండుపూటలను 8 - 10 దినము లియ్యవగును. దీని కొవ్వుతో కలాశ్రి తేని వేసిన వ్రణములు మాచును.

ఊరుపిండి:—Pickle made of oil cake. తెలగపిండి చూడుడు.

ఊరపెల్లి, తొండ :—Chameleon & Blood sucker flesh of. వీని మాంసము కఫవాతములను హరించును. పై వవేసి కట్టిన దుష్ట వ్రణములను, భగంధరమును పోగొట్టును. వీని మొదడు నూరి లింగముపై నివేసి కట్టిన దాని నరములలో పుట్టిన దోషమును హరించును. ముదిరిన తొండను మానెలోవేసి కాచి అనూనె లింగమువకు లేపనముచేసిన లింగదోషము హరించును.

ఋ

ఋద్ధి:—రుద్ధి చూడుడు.

ఋషభకము:—రుషభకము చూడుడు.

—క—

ఎ

ఎంక:—Sun-shine. అనగా యెండ విస్తారముగ తగులుట వలన జాహమును బుట్టించును; పైత్యమును ప్రకోపింపజేయును; మూర్ఛ, శ్రమ, చెమట వీనిని గలుగజేయును; దేహకాంతిని, బలమును తోగొట్టును.

ఎండినపోక:—Unbolled dried betel nut. అనగా పండనిది పగరుగా, స్వాదుగా నుండును; కంఠరోగమునుగొట్టును; రుద్ధి బుట్టించును; తీర్ణముజేయును; విరేచనము గావించును; పైత్యమును, తిబ్బును, పాండురోగమును బుట్టించును.

ఎండుగడ్డి తునీస ఆవుపాలు:—Milk of a cow feed on hay. ఆవుపాలు చూడుడు.

ఎండుచేపలు:—Dried fish. ఉప్పువేసిన, వేయక యెండినచేపలు, కాకజేయును; వాతమును గొట్టును; మేదస్సు, మేహము, మూత్రకృచ్ఛము, అతిమూత్రము నణచును; అగ్నిదీప్తినిచ్చును; వీర్యమునకు హానిజేయును; స్థూలదేహమును శుష్కింపజేయును; ఒంటిసీకు దీయును; విరేచనము గావించును; రుద్ధిబుట్టించును; శ్వాసకాసల నణచును.

ఎండుమాంసము:—మాంసము యెండించినది చూడుడు.

ఎండకాయలు:—వీరలు చూడుడు.

ఎద్దునాలుక చెట్టు:—అనగా గొజబాన్, గొజబాన్ చూడుడు.

ఎడ్డుమాంసము:—Beef. అపగాగొడ్డుమాంసము. వమురుగలిగియుదిగా నుండును. గురుత్వము తేయును. కేహపుష్టి, బలమును కేయును. వాత ప్రైయముల నణచును. ఆవు, మాక వీనిమాంసముల కివేగుణములు.

ఎరడాపుభాస్యము:—Black paddy. ఇవి నల్లగ నుండు ఒకకాకి భాస్యము. దీని యన్నము ఎర్రగా కుదిగానుండును. త్రిదోషహర మైనది; కథ్యమైనది; పాండు, మేహశోగములను, జ్వరమును తోగొట్టును; బలమునిచ్చును; వీర్యమునకు చలవకేయును; గురుత్వముగనుండును; మదమును బుట్టించును; మలమూత్రబద్ధము కేయును, దీనికి విరుగుళ్ళు అన్నము చూడుడు. మరియు భాస్యములు చూడుడు.

ఎర్ర ఆనుములు:—ఆనుములు చూడుడు.

ఎర్రకలువ, లింబు-ములు, కర్ణిక, నాళములు:—తెల్లకలువచూడుడు.

ఎర్రకలువదుంప:— Nymphaea Rubra - tuber of - Eng. Red water lily-tuber of. సంక రక్షితృల, శోకనద, దీనిరసము, లేక చూర్ణము, లేక కషాయము, స్వాదుగా పెగటుగా నుండును. గురుత్వము, కేయును. పైత్యశేష్ణ జ్వరములను గొట్టును. గర్భము నిలుపును; మిక్కిలి మేహశోంతి కేయును. పైత్యము, విసర్జి, చర్ది, విదాహము, రక్తగ్రహణి, అతిసారము, రక్తకుసుమ, కుసుమశోగములు, ఖుతురక్తస్రావము, విషము వీనిని జయించును, వాతము కేయును. రసముయొక్క మోతాదు పూటకు 3 - 4 తులముల యెత్తు. చూర్ణపుమోతాదు పూటకు 3 మొదలు 10 చిన్నములయెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు 3 మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు.

ఎర్రకలువపువ్వు:— Flowers of do. పంక కల్పితృల, రాశివ, దీని పువ్వులు మనోహరముగా నుండును. వినిరసము లేక కషాయము పై ర్యదికారము పోరించును. కండ్లకు చలవజేయును. చాచాము, కాపము, కాస వివిధి కవింపజేయును, మిక్కిలి చలవజేయును. తెల్లకలువకున్నా యిది గుణములు. ఎర్రకలువ శ్రేష్ఠము. తెల్ల కలువ తెల్లకుసుమలకు పనిజేయును. పై మోతాడులే.

ఎర్రగన్నేరు:— తెల్లగన్నేరు చూడుడు.

ఎర్రగజ్జెరు:— తెల్లగజ్జెరు చూడుడు.

ఎర్రగుమ్మడికాయ:— Red pumpkin, a gourd. దీనిని కూర్య గుమ్మడికాయ అనియు నందురు. శీతపైత్యము, చాతముజేయును, అపథ్యమైనది. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 తెల్లము, 2 పులుసు. దీనిని చక్ర ములుగకోసి అరికాళ్ళకు, అరిచేతులకు కట్టిన ద్వారములో కాళ్ళు చేతులు మంటలు నిమ్మొరించును; దీనిగుంజ (pulp) విసిరి లేక దంచి కట్టిన గెడ్డలు, రాచపుండు పక్ష్యమై పగిలి చూచును.

ఎర్రగోంగూర:— గోంగూర చూడుడు.

ఎర్రచిరతలిచెట్టు:— A medicinal plant. దీనిచక్క పెగటుగా, కార ముగా నుండును, చాతమును, తూలను పోరించును. రసపు మోతాడు 1-2 తులములమొత్తు.

ఎర్రచిత్రమూలము:— చిత్రమూలము చూడుడు.

ఎర్రజొన్నలు:— Chokum Red. జొన్నలు చూడుడు.

ఎర్రతుమ్మికూర:— తుమ్మికూర చూడుడు.

ఎర్రతెగడ:— తెల్ల తెగడ చూడుడు.

ఎర్రతోటకూర చెట్టు:— Amaranthus Tristis. Red variety. ఇది యెర్రని అకుగలది. దీనికూర స్వాదుగా రుచిగా నుండును; చాతము, చలవజేయును; అపథ్యమైనది.

ఎర్రనివస్త్రము:—Wearing Red, or Crimson coloured cloth
 దీనిని ధరించుటవలన కాళహ, పైత్యములు వృద్ధి చేయును; హానియు,
 శ్లేష్మము నణచును; వీర్యమునకు నేడిని, పుష్టినియిచ్చును. దేహ
 కాళ నిలుపును. వర్ష, శీతకాలములయందు అనుకూలముగ నుం
 దును. దేహసౌఖ్యము నిచ్చును.

ఎర్ర నేలములక్కాయ:—నేలములక చూడుడు.

ఎర్రపల్లెరు:—చిన్న పల్లెరు చూడుడు.

ఎర్ర పెండలము:—పెండలము చూడుడు.

ఎర్రబచ్చలి:—బచ్చలి చూడుడు.

ఎర్రబనాచుపచ్చడము:—Red woollen blanket. దీని ధారణ
 కా.తినిచ్చును, కఫవాతముల నణచును; బలరాన్ని వృద్ధిబొందిం
 చును; చలిని తోగొట్టును.

ఎర్రరాజనాలను ధాన్యము:—A sort of paddy. వీని యన్నము
 చమురుగలిగి రుచిగానుండును. దిక్కిలి వీర్యవృద్ధి, చలవతేయును;
 తేలికగుండును; త్రికోషహారమైపది; పొండుపు, మేహము,
 కాపము, విదాహము, మేదోరోగము, విషము వీని నణచును;
 మూత్రము గావించును, బుద్ధికి బలమిచ్చును. అన్ని ధాన్యములలో
 శ్రేష్ఠమైవది. పథ్యమైవది. మరియు ధాన్యములు చూడుడు.

ఎర్రలోద్ధుగ:—లోద్ధుగ చూడుడు.

ఎర్రసురుగుడు:—సురుగుడు చూడుడు.

ఎర్రావడ ఛాట్ట:—A medicinal plant. దీని మేరు, అకురసము, కషా
 యము, లేక చూర్ణము ఛర్మరము, క్వాస, కాస, ఊపిరిగొట్టునొప్పి,
 అరుచి, ఊబు పొండుపు, విషము, శోష, సర్పవిషము, ఎలుక
 విషము, వసునము వీనిని హరించును. రసముమోతాదు 2-3

తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాడు 2 మొదలు 3 తులముల
యెత్తు. చూర్ణపు మోతాడు 2 మొదలు 4 చిన్నములయెత్తువరకు.
ఎర్రాపుపాలు:—Milk of brown cow. ఆపుపాలు చూడుడు.
ఎలుక చెవి కూర:—Salvinia Cucullata. సంక ద్రవంతి, మూడి,
కాపర్ణి, హింక మాసాకానీ, దీని సమూలముయొక్క రసము,
లేక సమూలమును మూరిన ముద్ద చేదుగ, వగరుగ నుండును,
చలవతేయును; పైత్యము, శాంకువు, క్రిమి, భగంధరము,
రసదోషము, క్వాస, కఫము, ఎలుక విషము, బహుమూత్రము,
ఉదరము, వాతము, వీనిని హరించును. కడుపుబ్బు, కూల, బ్వరము
సుఖవ్యాధి, ప్రమేశము, సైగరోగము వీనిని తోగొట్టును. రసపు
మోతాడు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు. మూరినముద్ద మోతాడు
1 మొదలు 1 తుల యెత్తువరకు. దీని ఆకుకూర పై వ్యాధులకు
పథ్యముగ నుండును.

ఎలుక మాంసము:—Rat-flesh of. మలవిసర్జన, వీర్యపుష్టి, బలవ
తేయును; గుదరోగమును కఫపైత్యములను హరించును; పథ్య
మయినది.

ఎలుగుబంటి మాంసము:—Bear-flesh of. వీర్యపుష్టి తేయును,
రుచిబుట్టించును; దేహపుష్టి, బలమునిచ్చును, నేత్రరోగము, ఉబ్బు,
మలమూత్రబద్ధము, గ్రహణి వీనిని తోగొట్టును. దీని శిశ్నమును
యెండించి కొన్ని వీర్యస్థంబున వీర్యవృద్ధికి వ్రుపయోగపడు
లేహ్యములు మొదలగువానిలో కలిపి వాడుదురు. గొప్ప వీర్యస్థం
బున వీర్యవృద్ధులనుచేయు గొప్ప వస్తువు.

ఏ

ఏకభక్షము:— Taking meals once a day. అసగా రోజునకు ఒక్కవారి భోజనముచేయుట, ఈపద్ధతి తరీకన్యపడువారికి ప్రస త్తాగపడదు. గాని జ్ఞానాభివృద్ధి, భగవత్ భక్తి, వైరాగ్యదృష్టిలా ముండువారికి మిక్కిలి అనుకూలించును. మంచి ఆరోగ్యము, బుద్ధి లలములు గలుగచేయును. అయితారోగ్యములను వృద్ధిపరచును.

ఏకీకచ్ఛు:— వేగినచ్ఛు చూడుడు.

ఏటినీళ్ళు, యాకాలువనీళ్ళు :— Water of a river-let or canal. చలవజేయును; అగ్నిదీప్తిని, తేర్లకత్తిని యిచ్చును. మేకాము, పుష్ప, చాచాము, తాపము, జ్వరము, కాస, దురద, న్నైరొగ ములు వీని వణచును.

ఏటిచేపలు:— River fish. క్రొవ్వి, రుచిగా యుండును; వాతము, క్లేష్మము, రక్తపైత్యము వణచును. మిక్కిలి వీర్యవృద్ధి, బలము, కాంతి నిచ్చును; కండ్లకు మంచిది. సభ్యమైనది.

ఏటింతమాంసము:— King crow-flesh of. ఉమురు గలిగియుం డును; వాతము జేయును; కఫమును హెచ్చించును. దీనిని విరు గుట్టు 1 సిరకా, 2 ఆవాలదూర్లము, 3 పులుసు.

ఏడాకులపొన్న:— Alstonia scholaris-Echites. S. Eng. Data bark. సంఘ సత్తపర్ల, సత్తచ్చిద, విశాలత్వక్. హింఘ దత్యూని, సతవన్. ఇది పెద్దవృక్షము. బూరుగాకులనుపోలి ఏడేసి ఆకులు కలసియుండును. చెట్టును గీసివను ఆకు తొంపినను స్తారము పాలు గారును; దీనిపువ్వులు. తెల్లగా చిన్నవిగా గుత్తులుగుత్తులుగా కొద్ది సువాసన గలిగియుండును. దీనిపాలు విరేచనముజేయును. దీనిచెక్క, ఆకురసము, కషాయము లేక చూర్ణము వగరుగ చేదుగా నుండును;

ఉష్ణవీర్యముగలది. విరేచనముజేయును. శరీరమందుగల మలములను
కరగించివెడలించును. అగ్నిదీప్తినిచ్చును. కాస, క్వాస, శ్లేష్మము,
గుల్మము, క్రిమిములు, వ్రణములు, కష్టు, రక్తదోషమును, త్రిదోష
ములను హరించును. చాతమేహవాత నొప్పులు అందవృద్ధి. తొల,
చాతరక్తము, జ్వరము. చలిజ్వరము. శీర్ణజ్వరము, గ్రహణి, అతి
సారము, చెముడు వీనిని హరించును. రసపు మోతాదు పూటకు
2-3 తులములయెత్తు. చూర్ణపు మోతాదు బేడెత్తు మొదలు
పాతలాయెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు 2½ మొదలు 3 తుల
ముల యెత్తువరకు. దీనివేరు, ప్రత్తిసంజలనూనెలో కాదిపోసిన
చెముడు హరించును.

ఏనుగుపండ్లి—Porcupine-flesh of. దీనిమాంసము కాశజేయును;
జ్వరము, అతురోగమును, క్వాస కాసలను హరించును. దీని
పొట్టలో పొట్టు మిక్కిలి వేడిజేయును; చాతమును, సూతికా
చాతమును, ఆతర్లమును జయించును.

ఏనుగుకాలాకుచెట్టు :—A medicinal plant. దీని సమూలము
యొక్కకషాయము. మూత్రబద్ధము, మూత్రకృచ్ఛము వీనిని నివృ
రించును, మోతాదు 4-5 తులములయెత్తు. దీని ఆకు నూరి వేసిన
గాయములు మానును.

ఏనుగుచల్ల:—Butter-milk of an Elephant. పుల్లగా, స్వాదుగా
నుండును; కఫవాతములను, రక్తపైత్యమును జయించును.

ఏనుగుచెవి చేమచెట్టు:—Arum Macrorrhizon. సంక చూస్తేకర్ణి.
దీనిని బలురక్కసి చెట్టుందురు. అరవములో పెరుగును అనిపేరు.
దీని ఆకులు ఏనుగుచెవులవలె పెద్దవిగ దళసరిగ చేమాకులవలె
నుండును. యిది తెలుపు, నలుపు రెండుజాతులు. దీని దుంపను
నూనెలో వేసి కాచి అనూనెను తలకు రుద్దినవరుసజ్వరములు నివృత్తి

చును. దీని దుంపలు పొడవుగ నుండును. బీదలు కఱవులగా
వీనిని తిందురు. దీని అకును అముదముపూసి పెచ్చజేసి ప్రసవస్త్రీల
పొత్తికడుపున కట్టిన మైలరక్తము వెడలును. అకట్టు రెండుగంటల
కంటె అధికకాల ముంచకూడదు. దీని దుంపను మెత్తగానూసి
వుడికించి గెడ్డలకు కట్టిన హరించును. లేక పగులగొట్టును.

ఏనుగుతుమ్మి:—తుమ్మికూర చూడుడు.

ఏనుగునక్కడము:—Elephant riding. వేడిజేయును. బలము,
పుష్టి, దేహదార్ద్రము, అయాపు, అకరదీప్తి వీనినిచ్చును; మేదో
రోగమును, కఫమును అణచును; దేహమునకు నొప్పులుజేయును.

ఏనుగునయ్యి:—Elephant ghee. చేదుగ, పగరుగ, లఘువుగ
నుండును, దేహమునకు పుష్టినియిచ్చును. వాతపైత్యముల నణ
చును, శ్లేష్మము జేయును; విషమును గొట్టును. కుష్టు, మ్రిమి
హరించును. చులమూత్రబద్ధముజేయును.

ఏనుగుచర్మము:—Elephant skin. దీనిపొగ వేయుచుండిన మూల
వ్యాధి లాభ కమింపజేయును. దీనిని కాల్చి మసిజేసి నువ్వుల
మూనలో గలిపి లేపనముచేసిన శ్వేత, కుష్టు నివారణమగును.

ఏనుగుదంతము:—Elephant bone. దీని పొట్టును మసిచేసి దానితో
సమానము రసాజనము కలిపినూరి నీళ్ళలోకలిపి రాయుచుండిన
ఇద్రులుప్పము పోవును. పెండ్లుకలు వచ్చును.

ఏనుగుపల్లెరు:—పెద్దపల్లెరు చూడుడు.

ఏనుగుపాలు:—Elephant milk. పెగటుగా, ఉప్పుగా, గురుశ్వ
ముగా నుండును; వీర్యపుష్టిని ఇచ్చును. మేహవారమును, కఫ
మును అణచును; కండ్లకు చలనజేయును; కాళ్ళకు చేతులకు
వ్యాపించెడు వాతమును హరించును.

ఏనుగుపెరుగు:—Elephant curd. వగరుగనుండును; పుష్టినిచ్చును; చాతపిత్తలను హరించును; శ్లేష్మము పెంచును; గురుత్వముగ నుండును.

ఏనుగు పెరులు:—లాకలు చూడుడు.

ఏనుగుదీర:—A medicinal plant. దీని వేరురసము, అకులరసము జగతిగానుండును; కడుపుబ్బరము, చాతము దీనిని హరించును; దీర్ఘ వృద్ధి కేయును; ప్రణములనార్పును. మోకాడు 2-3 తులములయెత్తు.

ఏనుగుమాంసము:—Elephant flesh of. దీర్ఘమునకు నేడిని, దేహమునకు స్థిరత్వమును ఇచ్చును; గురుత్వముకేయును. దీనికి విరుగుడు 1 నిరకా, 2 అచాలచూర్ణము, 3 సూక్తము; దీనిని అవమానలోపేని కాచి అమాన మర్దనకేసిన యేనుగుకారిరోగము మానును.

ఏనుగుమూత్రము:—Urine of Elephant. చేడుగ, ఉప్పుగానుండును. విరేచనముకేయును. బలమును ఇచ్చును. కుష్టు, ఉబ్బు, చాతపు ఘట్టు దీనిని హరించును. ఏనుగుమూత్రక్షారము మండల కుష్టు హరించును.

ఏనుగులద్దె:—Elephant dung. దీనిని పాడేములయందు నలపుకొనిన ముండ్లను, అనికాయలును హరించును. అరికాళ్ళకు కట్టిన కాళ్ళ తిమ్మరలు మంటలు హరించును.

ఏనుగుపెన్న:—Elephant butter. చేడుగ, వగరుగ, సురుత్వముగ నుండును. దీర్ఘవృద్ధిని, బలమును ఇచ్చును. శీతపైత్యమును, చాతమును గొట్టును. శ్లేష్మము కేయును.

ఏనిచెట్టు:—Shorea Robusta-Eng. the Sal-tree. గంజ పాల, సర్వ, అశ్వకర్షి. హింజ సోల, పాలవ. ఇది పెద్దవృక్షము. దీని చెక్క అకురసము లేక కషాయము వగరుగనుండును; అమపైత్యము,

మేహము, ప్రదర్శనము మోచిరోగము, కుష్ఠము, మురద, క్షయము, శ్లేష్మము, వాతము, రక్తపైత్యము వివిధి జయించును, రసపు మోతాదు 3-4 తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు 30 మొదలు 6 తులములయెత్తువరకు యీ చెక్క కషాయముకాచి, వడియపొసి మరల దగ్గరగా చిక్కపడువరకు కాచిన కవిరిలాగున యగును, దీనిని కవిరికి లదులుగా వాడుదురు. కవిరియొక్క గుణము దీనియందు గలదు. వగరుగానుండును. యీ చెట్లకు నాట్లుకేసిన తురువచ్చును. కానిని సర్వరసమందును. సర్వరసము చూడుడు.

వీరిగురు అనగా సర్వరసము:—సర్వరసము చూడుడు.

వీరిపండ్లు:—Fruits of the. తియ్యగానుండును; శీతవీర్యము గలది. దప్పి, కాపము, పైత్యము, రక్తకోషము, శూల, మేఘము దీనిని వారిండును; మలార్ధము జేయును.

వీరిటుపండు:—అమృత ఫలము చూడుడు.

వీరుకవిరి చెట్టు:—A medicinal tree. యిది సముద్రపు ప్రాంతముల యందు జొరకును. దీని ఆకు మారిపోసిన పశువుల వాతరోగములు నయమగును.

వీలకుల అరఖ:—Tincture of Cardamoms. చిలవ, మేహకాంతి, పైత్యకాంతి జేయును; మనోల్లాసము నిచ్చును; మేహపైత్యము, మేహశూల, అశ్లేష్మము, అరుచి, వమనము, రక్తపైత్యము వీనిని వారిండును. శీర్ణముజేయును. అకలి బుట్టించును. మోతాదు 30 మొదలు 60 చుక్కలవరకు.

వీలకులు పెద్దవి, చిన్నవి:—Alpina Cardamomum & Elettaria C. Eng. Cardamoms large & small. సంఖ వీలా, హిమా, గాంధారిగర్భ. హింఖ యిలాయిది. కొద్ది తీసి, కారము, ఉరి చేడు, సువాసన గలిగియుండును; మేహకాంతి జేయును; అరుచి,

వర్తి, పైత్యమువలన బుట్టెడు ఎక్కిళ్ళు. మేహము, పైత్యము, వ్రణము, పొత్తికడుపున బుట్టెడు రోగములు, బాహము, ముఖ రోగము, శిరోరోగము, కుంభ, రక్తాతిసారము, మూత్రకృష్ణము, ప్రమేహము, ప్రదరమనకు యోనిరోగము (కుముమ) జ్వరము, కాశ, కఫము, దురద, క్షౌరకాదలు, మూలవ్యాధి, న్నీరొగము వీనిని హరించును; బలము, వీర్యవృద్ధి కేయును; మూత్రము గావించును; మనసుపకుల్లాసము గలుగ కేయును; నికారము నణచును; కడుపులోని వాతమును హరించును; పొట్టకు బలము కేయును; అహారమును క్షయింప కేయును; క్రేమపు చెచ్చును; రొమ్మును, శాంతింప, పొట్టను శుభ్రపంచును; కృదయమునకు బలమిచ్చును; కడుపునొప్పి నణచును; విరేచనబద్ధము కేయును; క్రేగులకు నబ్దము కేయును; వీర్యమునకు ఉలవ కేది పుంస్త్యమును తగ్గించును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 పంచదార లేక పటికపంచదార, 2 కాదము జగురు, పెద్దపిలకులకంటె చిన్న పానియందు గుణ మధికము, మూకాడు 3 మొదలు 10 గోధుమ గింజలయొత్తువరకు.

—f—

పి

పంటచల్ల:—Camel butter-milk. ఉబ్బు, ఉదరరోగము, మూల వ్యాధి, క్షిరరోగము వీని నణచును. అగ్నిదీప్తినిచ్చును.

పంట నెక్కినగుణము:—Camel riding. శ్లేష్మము నణచును, కాంతి నిచ్చును. మూలవ్యాధి మొదలగు రోగములను పైత్యమునకు ప్రకోపింప కేయును. కుమస్త అవయవములకు వేదనగలిగించును. అసౌఖ్య మొనది.

ఓంటెనెయ్యి:—Camel ghee. అగ్నిదీప్తినిచ్చును; వాతము, ఉబ్బు, విషము, క్రిమి, కుష్టు, గుల్మము, ఉదరము వీనిని బోగొట్టును.

ఓంటెపాలు:—Camel milk. కొద్దిగా కారముగా, ఉప్పుగా, తేలికగా నుండును; కాక తేయును, బకరదీప్తినిచ్చును; వాతము, కఫము, క్రిమి, ఉబ్బు, మలమూత్రబద్ధము, ఉదరము, మూలవ్యాధి, వీని నణచును.

ఓంటెరెయ్య:—Camel curd. బకరదీప్తినిచ్చును; కఫమును, వాతమును గొట్టును; కాక తేయును; పైశ్యమును బెంచును. దీనికి విరుగుటకు పెరుగు చూడును.

ఓంటెమాంసము:—Camel flesh. కాక తేయును; కఫమును, వాతమును, అరిమూత్రరోగమును బోగొట్టును.

ఓంటెమూత్రము:—Camel urine. కారముగ నుండును; వేడితేయును; ద్రవ, మంచలకుష్టు వీనిని బోగొట్టును.

ఓంటెలద్దె:—Camel dung. దీనిని బండిన రసము, క్వాసను, కాళాచారమనగా కాళ్ళుచేతులకు ప్యాపించెడు వాతమును బోగొట్టును.

ఓంటెబెన్న:—Camel butter. ఉబ్బు, వాతము, కఫము, క్రిమి, రోగము, దురద, మలమూత్రబద్ధము, కాస, ఊపిరిగొట్టునొప్పి, మూలవ్యాధి వీనినణచును.

పిద్దిచెట్టు:—*Gymnema sylvestre asclepias gemenata*. సంశయమేవశ్యంగి; చక్షరణహాల మేషవిషాణికా. హింశ మేండాశింగి. మేండాశింగి యిది పెద్దవృక్షము. దీనిచెక్కరసము తేక కషాయము స్వాదుగానుండును, శీతవ్యరిత, విషము, ఉబ్బురోగము, వమనము, విదాహము, మధుమేహము వీనినణచును. దీనిపచ్చిచెక్కరసము కండ్లకు పట్టువేసిన కండ్లకలలు పయమగును. దీనిచూర్ణమును నూగిలోగాని వేపనూనెలోగాని గలిపి పూసిన మానవి వ్రణములు మానును. రసపు మోకాడు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపు

మాతాదు 3-4 యెలములయెత్తు. దీని జుగురు కొట్టురిచాలతో నూరి పట్టుచేసిన యాముగుకొప్పులు, కవునదెబ్బలు నయమగును. దీనికాయలు చేదుగానుండును. జకరాగ్నిని వృద్ధిబొందించును. మేళము, కుష్ఠ, క్రిమిరోగము కఫము, మేదోరోగము వీనిని జోగొట్టును. విరేచనము గావించును. దీనిపండు చేదుగానుండును.

—3—

ప్ర

ఓక చెట్టు:—చాక చెట్టు, చాకపండు, చాకకాయ చూడును.

ఓమము:—*Ptychotis Ajowan, Canum Copticum. Eng.*

Omum seeds, Bishop's seeds of. సంక దీప్యక, యచాని, హింక అజచాన్. దీనిని చామము, చామ్ము అనియు నందును. ఇది పేడికేసి అర్చును; కారముగ నుండును; జకరదీప్తిని సౌద్ధించును; శర్ల ముగావించును; తేలికనిచ్చును; క్రిమిరోగము, కఫము, చాకము, కుష్ఠ, గుల్మము, ఉబ్బు, వ్రణములు, భార్యగతరోగములు, విక్షల అశర్లము, అద్వకూలలు, గ్రహణి, అమరోగము, అతిసారము వీనిని జయించును; విరేచనము గావించును, మూత్రమును జారేయెను; కాంతినిచ్చును; బలము, వీర్యపుష్టి నిచ్చును; దీనిచోగ బుచ్చు కొనిన పడిసెపుథారము నణచును; క్లేష్మము, కఫము పడిపోవును. దీని రసము కొద్దిగ పెచ్చుకేసి చెవిలో జోసిన చెముడు, కర్ణశూల నివారించును; నేతరోగములకు మేలుకేయును. దీని రసము బుచ్చు కొనిన గుండెశూల హరించును; రొమ్మును శుభ్రపరచును; దృష్ట ద్రవకూటమును విచ్ఛేదము; విషమును హరించును; కడుపు లిగబట్ట డమును, కడుపులోని వికారమును, అజ్రి నేనుపులను, చామ్ముగాని,

వామ్మ లవంగాలుగాని, వామ్మనిరియాలుగాని గర్భిణిలో కాగా
 మాడ్చి, అందులో || తులముల నీళ్ళుపోసి వడియపోసి యిచ్చి
 అశర్లమును, అశర్ల విరేచనములను, చిక్షలకును కడుపుబ్బుకు ము
 దోషమును పోగొట్టును. అలిబుష్టించును. కడుపులోని బలుబును
 పోయెను. అపస్మాసము (Hysteria), నిస్త్రాస, శోష, (faintness)
 ముదిరికాత్యము (Cholera) వినిని పోగొట్టును, చిక్షల అశర్లము
 కట్టును; మూత్రపుసందిలో పుట్టెడు రానిని కరగించును; పుండ్ల
 మును పోచ్చించును; తిలవకాయలు (Kidneys), మూత్రపు
 సంది (bladder), కార్దము (liver), పొట్ట (stomach) విని
 వేడి బుట్టించును; స్త్రీల ముత్యరక్తమును బారీచేయును; స్త్రీలకు
 పాలు బుట్టించును; తిలయముల పుచ్చుకొనిన కాక తిబ్బును పోయి
 చును. తేనెతోగాని, సారాయితోగాని దీనిరసమును పుచ్చుకొనిన
 వారముచేరి బుట్టిన మూత్రబద్ధమును విడ్రును. సింజీబీనుతోపుచ్చు
 కొనిన కాకతత్వము గలవారిని, పొట్టలోరోగము గలవారిని
 పోయివేయును. పరిగడుపున బుచ్చుకొనిన గురచాల (kidneys)
 లోను, మూత్రపుసందిలోను పుట్టెడిరానిని పరిశీలించును. ఏడు
 మాడ్చి నిమ్మపండ్లపులుసుతో భావనచేసి, అనగా ఒక్కొక్కమారు
 వామము ముడిగోట్టు నిమ్మపండ్లరసముపోయుచు ఆరబెట్టుచూ
 (సింగిగి గిన్నలో) కలగున భావనచేసిన ఓమమును, పరిగడు
 పున బుచ్చుకొనిన పోయిన పుండ్లము తిరిగి వచ్చును. దీనిని
 అనుదినము పుచ్చుకొనిన రక్తము విస్తరించును. ఓమము, మి
 యాలు, తిప్ప సుమపాళ్ళుగగలిపి పరిగడుపున తినిన అశర్లము,
 కడుపునొప్పి మానును; తర్లకత్తి వృద్ధియగును. దీని దుర్గణములు
 కాకతత్వముగలవారు విస్తారముగ దీనిన తలనొప్పి బుట్టించును;
 శండ్లకాంతిని తగ్గించును; పైత్యమును తేయును; ఇందుకు విరుగుళ్ళు.

1 మినిపీసాలు, 2 కొత్తిమీర, మోతాడు పావలయెత్తు మొదలు తులమెత్తువరకు. పొరాయివలె బట్టలో కాచి తీసిన ఓమపు నీళ్ళను పై వ్యాధులకు వాడదగియుండును. మోతాడు 1 మొదలు 2 కొద్దులవరకు. అవసరము కొలది అప్పుడప్పు డియ్యవగును. మోతాడు తగ్గించి చిన్న బిడ్డలకును ఇయ్యవచ్చును. చిన్న బిడ్డలకు తులమెత్తు లేక తులమున్నరయెత్తు నీళ్ళు ఇయ్యవచ్చును.

ఓమపుమాన:—Oil of do. కాకముగ నుండును; కాక తేయును; వీర్యమునకు వేడిపుట్టించును; శీర్ణము తేయును; జ్వరదీప్తినిచ్చును; కూల, కడుపునొప్పి, నీళ్ళవిరేచనములు, అశీర్ణము, అగ్నిమాంద్యము, ఉపరరోగము, కడుపుబ్బు, అమితభోజనమువల్ల గలిగిన ఆయాసము, కడుపునొప్పి వీనిని పోగొట్టును. పై పపూసిన చిగురువాపు, నొప్పి పొందుదు లోపలిచ్చు మోతాడు 1 మొదలు 3 చుక్కలవరకు నీళ్ళమీద, లేక పంచదారమీద లేక తమలపాకుమీద వేసి యియ్యవగును.

ఓమపు అకుమార:—Curry of the leaves of do. కాక, పైత్యము తేయును. పాత స్త్రీష్ణములను హరించును; జ్వరదీప్తినిచ్చును; దీనికి ఓమముయొక్క సుగూములు గలిగియుండును.

ఓమపుపువ్వు:—Eng. Thymal. ఇది పచ్చకద్దూరపు విల్లలువలె నుండును. దీనిని వామ్మపువ్వు అందును. తమలపాకులోపెట్టి నమిలి మ్రుంగిన పడికభారము, వంటినొప్పలు, అశీర్ణము, కడుపుబ్బుట, అగ్నిమాంద్యము, కడుపునొప్పి, అశీర్ణవిరేచనములు మొదలగు రోగములను హరించుటయేగాక వామ్మ గుణములున్నా గలిగి యుండును. మోతాడు 1 మొదలు 4 గింజలయెత్తువరకు.

క్ష

కంకుష్టము:—Cleome Folea, Polonisia F. గుంజ కంకుష్ట, హింజ తోక. కంకుష్టము చూచువిధములు 1 జంతుోద్భవము, 2 ఖనిజము 3 మాలిక. ఏనుగుకు పిల్లపుట్టిన వెంటనే వేసిన రోణమునకును, గుర్రమునకు పిల్లపుట్టిన వెంటనే వేసిన రోణమునకును కంకుష్టముందురు. 3 మురజారశింసు ఖనిజ కంకుష్టము, 3 బలురక్తిగుచ్చెట్టు లేక రక్తిగుచ్చెట్టు మాలికా కంకుష్టము. యాక్రింద వ్రాసినది జంతుోద్భవ కంకుష్టమునకు గుణము, ఖనిజము, మాలికా కంకుష్టములయొక్క గుణములుచూచుడు. జంతుోద్భవ కంకుష్టము చేదుగ, కారముగ, వగరుగ నుండును; విరేచనము గావించును, కాకతేయును; కఠిరము నకు కాంతినిచ్చును; నులిపురుగులు, వాపు, తిదరరోగము, కడు పుబ్బరము, గుల్మము, క్లిహరోగము, మూలవ్యాధి, కూల, అనా తాము, కఫము వీనిని జోగ్గొట్టును. వీర్యవృద్ధి తేయును; కూలను హరించును.

కందిమేకపాలు:—Milk of a kind a goat. దేహపుష్టిని, వీర్య వృద్ధిని యిచ్చును; పైత్యము నణచును; శ్మయాదిరోగములకు పథ్య ముగనుండును. చంటిబిడ్డలకు ఆహారముగ నివ్వవగును.

కందిమేక మాంసము:—Flesh of do. రుచిగానుండును; పైత్యమును కడింపతేయును; బలము, వీర్యవృద్ధి, దేహపుష్టి నిచ్చును. మిక్కిలి పథ్యకరమైనది.

కంచుపాత్రలో భోజనము:—Taking food in a bell metal vessel. కొద్ది వేడినిచ్చును; తేలికగ నుండును; కఫపైత్యములను గొట్టును; దేహపుష్టి, దేహదార్ఢ్యమును, ఆయుర్వృద్ధిని యిచ్చును.

కంచు దీనిభస్మము:—Bell metal and its calx. గుంజ కాశ్య. హింజ కాంసే. క్రమముగ తుద్ధిజేసి భస్మముచేసినది చేదుగ, వగరుగ

మండును; చాక పై రిక్తశ్లేష్మరోగములను బోగొట్టును వేడినిచ్చును. కండ్లకు చలువజేయును. అల్లు శుద్ధి మొదలగునవి క్రమముగ గాఢమైన పైత్యము, శ్లేష్మము, చర్మి, చాపాధిగ్నము, కఫము, దగ్గు వీనిని బుట్టించును. దీనికి విరుగుడు చింతకుండును ఉదకమునపైచి నీసి యిచ్చిన దోషము పోరించును. మోతాను 1 మొదలు 4 గుండలముల మొత్తువరకు.

కంద:—*Amorphophallus Campanulatus* & *Anum Campanulatus*. గుంజ మారణ, అల్పోష్ణ, ట్లు. హింజ ఆమోకంద, దీని కూర కుచిబుట్టించును; బకరదీ ప్తి నిచ్చును, ఇది నీటికందయుని చాటి కందయుని రెండు రకములు. కొత్తవి కురదగలిగియుండును. వీనిని ముందుగ నీళ్ళతో నుడకబెట్టి చాకవంది వంజకరెను. చాకము, కఫము, మేహరోగము, మూలవ్యాధి, క్రిమి, శ్లేష్మచాకము, శ్మయ వీనిని అణచును; బలము, జేహపుష్టి, ఏకపుష్టి, జేహపుకాక వీని నిచ్చును; విరేచనముజేయును; కడుపులోబల్ల, గుల్మము, కడుపుబ్బు, క్రిమిరోగము వీనిని పోరించును; గురుత్వముగ నుండును, కాక జేయును; మేహరోగమును బలపరచును. దీనికి విరుగుడు 1 నయ్యి, 2 పులుపు, 3 బెల్లము. దీనిని కుమ్ములో వ్రదిలించి పై చర్మములపై నీటి కానితో పంచదార అవునయ్యి కలిపిగాని దీనిచూర్ణములో పంచదారకలిపి పుచ్చుకొనిన పై న చెప్పినగుణములు గలిగియుండును. వ్రదిలించిన కుంజ మోతాను 1 తుంజ చొప్పునను చూర్ణము 4 అ. మో 8 అ. మొత్తువరకు.

కందకాడలపులుసు:—*Curry of stalks of do.* కుదిగా నుండును; మూలవ్యాధిని, కఫరోగమును బోగొట్టును; బక రాగ్నిని వృద్ధిజేయును; కౌల, గుల్మము, గుదరోగము, వీనిని బోగొట్టును. చాకనియమమును గూర్చి కసివిందపులప చూడుడు.

కందికట్టా—**Bolings of Dhall gram.** రుదిగా నుంచును; వేడి తేయును; రక్తమును శుభ్రపరచును; పొండువు, మేహము, కఫము, వాతమును హరించును; వీర్యపుష్టినిచ్చును; పథ్యమైనది కొద్ది గురుత్వముతేయును. దీనిని విరుగుళ్ళు కందిపప్పు చూడడు.

కందిపప్పుచారు:—**Dhall gram soup.** ఉసికిసపప్పులో పులుసుపేసి కాచినది తేలికగ రుదిగనుంచును; పురాణ చలన, మేహకాంతి తేయును; గురుత్వము శ్లేష్మమును తేయును; దీనిని విరుగుళ్ళు 1 తేనె, 2 నిర్బళ్ళు, 3 ఓమము.

కందిపప్పు:—**Split dhall gram.** కొద్ది వగరుగలిగి రుదిగా నుంచును; దేహపుష్టి బలముతేయును; పొట్టకు బలమిచ్చును; అన్నము తీర్థము తేయును; రక్తమును శుభ్రపరచును; దేహశక్తిమును సౌమ్యపరచును; పైత్యము కాక, స్వల్పగురుత్వము తేయును; కందులు పాతవి నేయించి పప్పుచేసినది వండుకొని అన్నముతో భజించిన గురుత్వ రోగములయందు పథ్యముగ నుంచును, యెట్టి కొవడనేవయంచును పథ్యమైనది. నిత్యమును భోజనముతో వ్రువయోగింపదగినది. దీనిని విరుగుళ్ళు 1 నెయ్యి, 2 పులుసు, 3 ఓమము, 4 శొంఠి, 5 కార కాాయ పిండెలు, 6 ఉప్పు, 7 ఈ మూటి చూర్ణము.

కందిపప్పు పులగము:—**Rice boiled with split Dhall gram.** కాక, పైత్యముతేయును; వాతము నణచును; నీరసమును, విచారమును గలుగతేయును; గురుత్వముగ నుంచును. దీనిని విరుగుళ్ళు 1 నెయ్యి, 2 మజ్జిక, 3 పచ్చిపులుసు.

కందులు:—**Cajanus indicus.** Eng. Pigeon pea or red gram. సంః అధకీ, తువరీ, హింః అరహార్ డాల్, రహార్. పెద్దది, చిన్నవి రెండురకములు. యీ చిన్నకందులను చిరికందులందురు. తెల్లకందులని, నల్లకందులనిజాతులుగలవు. వగరుగా రుదిగా నుంచును.

కందులు మంగలమున వేయించి వానితో కాపడముబెట్టిన వాత కూలలు, వాతపునొప్పులు, వాతపుష్కలు, శీతలము వీనిని హరించును. దీని పప్పుగుణములు పై వ వ్రాయబడియున్నవి.

కంపిల్లము:—A Red earth of Sowrashttra Desa. సంక కం పిల్లక రేచనక. ఇదిపాఠాష్ట్రదేశమందు గనులలో బుట్టుచున్నది. ఇటుకపాడివలె నెరవై అచ్చటచ్చట తళుకులు గలిగియుండును. దీనిని నిమ్మపండ్లరసముతో భావన చేసిన తుద్ధియగును. వాంతి, ఎక్కిళ్ళు, పైత్యరోగములు, కడుపుబ్బరము, కడుపునొప్పి, కూల, మలబద్ధము, గుల్మము, ఉదరరోగము, అమదోషము, కఫరోగము, వాతము, వ్రణములు, క్రిమిరోగము, మూలవ్యాధి వీనిని నివారణ చేయును. విరేచనము గావించును. మోతాదు 1 మొదలు 3 అణాలయెత్తు వరకు సేవింపవచ్చును. దీనిని పురిక పళ్ళరసముతోగాని కాయల రసముతోగాని మెత్తగానూరి కణికలుచేసి వీళ్ళతో అరగదీసి కండ్లలో పెట్టుకొనుచుండిన శ్లేతరోగములు హరించును.

కంపిల్లకము:—Mallotus Philipplensis, Rottlera Tinctoria. Eng. Kameia dye. సంక ర క్తచూర్ణక. హింకమీలా. ఇది యొక చెట్టుకాయనూగు. దీనిని వసంతగుండ యందురు. ఈ చెట్టు అకు నూరి రాత్రి నాధి వేసికట్టి పుడయుమున పెరుగు బెల్లముకలిపి త్రాగిన గర్భమందుండె క్రిములు విరేచనముద్వారా పడిపోవును. ఈ కంపిల్ల కముతో పట్టుబట్టలకు రంగువేయుదురు. దీనిని లోపలిచ్చిన క్రిమిరోగము, పైత్యములు నయమగును. మోతాదు 3 మొదలు 4 చిన్నముల యెత్తువరకు.

కంబలి:—Blanket or Cumbly. దీనిని గప్పుకొనిన వీర్యమునకు వేడితేయును; శీతవాత బాధల నివారించును, వాతరోగము నణచును;

జకరదీ ప్తనిచ్చును; పైత్యము కేయును; చలి కాలమందును, శ్లేష్మ రోగులకును, పురటాంక్ష పను అనుకూలముగ నుడును.

కక్కరపిట్ట మాంసము:—Numidian crane—flesh of. రుదిగా నుండును; కొద్దిగా కాక కేయును; వాతపైత్యమును హరించును; బలము నిచ్చును; బాధిబలము, జకరదీప్తి వీరి నిచ్చును.

కక్కుచాల:—Zizyphus Trineervus. దీనిని కక్కుచాల యందును, యిది ఒక పాలుగలదీగ దీనియందు లేక సహచాలకషాయము పోక్కు, సహించి, పెగరోగము ఇది ఒంటకల్గించిన వారియొక్క క్షమును, వ్రణములు గలవారియొక్క రక్తమును క్షుభపరది వారి శరీరతత్వమును మార్చి పై నతెప్పిక వ్యాధులును హరించును; యాకషాయములో మహిసాక్షి నుగ్గిలమును 1-2 అణాలయెత్తు గలిగి నేదించిన పై రోగములకు శ్రేణుముగా పనికేయును. యావేశ్యను పెత్తగా మారి చాలలో గలిగి యిచ్చిక వాతములై ప్టుచుండు పడిపోవును, కషాయపు మోకాడు పూటకు 2-3 కొమ్మల చొప్పున దినమునకు రెండు పూటల నియ్యనగును.

కచోరము, పెద్దకచోరము:—Curcuma Zedorea. C Zerumbet.

Eng. The round zedoary. సంక కటి, కచ్చూర, హింక

కచూర, దీనిని కచ్చూరమనియు, చంద్రమూలిక యనియు నందును.

ఇది తెల్లని దుంపలు; సువాసనగలవి; మృదువుపరచును; చేదుగా,

పెగటుగా, సుగంధముగా నుండును; కాక కేయును; శ్లేష్మమును

వెడలించును, మేహకాంతి, పైత్యకాంతి కేయును, సన్ని పాతజ్వరములు,

కఫవాతములు, వ్రణములు, దగ్గు, ఊబ్బు, పాండురోగము, పార్శ్వపు

నొప్పి, తలనొప్పి వీనిని పోగొట్టును; పొట్టకు బలము కేయును;

పొట్టలోని వాతమును వెడలించును, బలము, వీర్యవృద్ధి కేయును;

దేహములోని మలముల వెడలించును; తిలవకాయల (Kidneys)

రోగమును పోగొట్టును; జ్వరమును, జలుబును హరించును; గోతుక నుగును స్వరభంగమును పోగొట్టును. వీనిచూర్ణము తేనెతో ఋచ్చు కొనిన దగ్గు హరించును. మోతాదు 2 ము. 4 అణాలయెత్తు. కర్పూరములు, అతిమధురము, మిరియాలు కషాయముకాచి తగు మాత్రము పటికీపంచదార (sugar candy) గలిపి పుచ్చుకొనిన దగ్గులు, శ్వేదగల దగ్గులు హరించును. కషాయపు మోతాదు పూటకు 2½ మొదలు 6 తులములయెత్తువరకు. దీని ముక్క చాట కలుపు నోటిలో నుంచుకొని ద్రవము మ్రొంగుచుండిన కంకధ్వనిని బాగుపరచును. దగ్గుగలవా రటలజేసిన దగ్గు శమించును. దీని గంధ ములో పటికీ గలిపిపూసిన ద్వల్పగాయములు (bruises), పోక్కులు మానును. పటికీతోమారి పట్టువేసిన రక్తము, శనిలి నల్లబడినది మానును. రిలకు, వ్రాసికొను మానెలలో చితకకొట్టి వేసియుంచిన సువాసనగ నుండుటయే గాక శిరస్సునకు మేలుచేయును.

కర్పడికాయ:— ఈద్రవండు చూడుడు—

కటుకరోహిణి, నల్లనిది:— *Picrorrhiza Kurroa*. *Helleborus Niger* Eng. *Hellebore-black*. ఈ కటుకా, కటుకరోహిణి. హింక కాలాకటకీ, కటకీ, ఇది యొక నెట్టువేరు. చేదుగ, పెగటుగ, నాలుక తిమ్మిరై త్రవ్వకును, శిశువులజ్వరము, శీతజ్వరము, గుల్మము, ఎలుక తేలు వీనివిషములు, వాతము, కాస, శ్వేద, ఉదరరోగము వీనిని హరించును, గాఢనిరేచనము జేయును, పక్షవాతము, పిచ్చి మొదలగు మోడడుగుబంధమైన (baleh) రోగముల నివృత్తిచును; ఋతురక్త మును జారీచేయును. దీనిని చూర్ణముచేసిగాని, కషాయము కాచి గాని, సారము తీసిగాని, అరకు చేసిగాని వాడుక చేయవచ్చును. చూర్ణపు మోతాదు 3 మొదలు 6 గోధుమగింజల యెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు 2-3 తులముల యెత్తువరకు. సారము

(extract) ■ మొదలు 6 గోధుమగింజల యెత్తువరకు. అరకు (Tincture) ■ మొదలు 60 చుక్కలవరకు. మరియు దీనిని నీళ్ళతోగాని, సారాయితోగాని అరగదీసి గుండెలమీద పట్టువేసిన గుండెలు నొక్కుట, వీకడము వీనిని అణచును దీనివలన గలిగిన వికారమునకు విరుగుళ్ళు 1 ■ లేరా (బాదము జిగురు), 2 బాదమునూనె. విరేచనములగుటకు చూర్ణము లేక సారముయొక్క మోతాదు అనగా 8 అణాలయెత్తు. దీని గాఢకషాయము దినమునకు 2-3 మార్లు ఇచ్చినచోండి విరేచనములయి ఉబ్బు. ఉదరరోగములు నివృత్తించును. పై వ చెప్పిన రీతిని 3-4 దినములుగాని కొన్ని తత్వములకు వారము వరకుగాని విడువక ఆనుదిన మియ్యవలెను.

కటుకరోహిణి, తెల్లనిది:—Picrorhiza Kurroa. Eng. Hellebore white. సం॥ కటుకా, కటుకరోహిణి. హిం॥ सफेद कटु. ఇదియును అకృతియందు రుచులయందు, వల్లకటుకరోహిణివలె నుండునుగాని తెల్లగా నుండును. వల్లరోహిణికింటి నిది యొక్కవ చారుణ విరేచనకాఠి. వసువముచేయును; తుమ్ములు తెచ్చును; దీనిని సాధారణముగ వాడరు. తెలివిన పైద్యులు దీనిని జాగ్రత్తగా నడిపించిన యెడల ఉదరరోగము, పిచ్చి (insanity), మూర్ఛ, తలత్రిప్ప, వికారము, చర్మరోగములు, కుష్టు వీనిని పోగొట్టును. వీని అరకు (Tincture) మోతాదు 10 మొదలు 20 చుక్కలవరకు. దీని వికారమునకు విరుగుళ్ళు 1 బాదము జిగురు, 2 బాదమునూనె. దీనిని పై న పట్టువేసిన పోక్కును అనగా చర్మము ఎర్రబడును.

కట్టచేప:—A sort of fish. యాచేపలు సముద్రమునందు దొరకును. చమురు గలిగి రుచిగానుండును. మలభముగ జీర్ణమగును. వేడితేయును; వాతమును హరించును. బాలి-తలకుగూడ పెట్టుదురు. పథ్యమైనది.

శ్లోకము:— Andropogon Aciculatus. Chrysopogon Acicu-
latus సంక దధిపుష్ప, కట్వ, నీలపుష్పి. యదితీగగా ప్రాకును,
దీనిసంజలే కట్వకగింజలుండును. దీని తీగయు కలుపున్న గుండ్రము
గానుండును. తెల్లనిమూకు గలిగియుండును. దీని అకులు ప్రతిఅకు
లనుతోలి కి చిల్లలుగలిగియుండును. దీని పువ్వు తెలుపు నలుపు
రంగుగల పుష్పైత్తపువ్వులను తోలియుండును. దీనికాయలు పెట్ట
కూటికూర కాయలను తోలియుండును. అడు నల్లని గింజలుండును.
దీనికాయలకూర పెగటుగా, రుచిగానుండును; చలవతేయును; కఫ
వాతము, గుల్మము మూలబద్ధాధి దీని నణచును; విరేచనము గానిం
చును. దీనిచెక్క, అకురకము పెగటు, చేదు, కారము గలిగి
యుండును. వాతవి త్తశ్లేష్మములను శుభ్రంబు చేయును; కష్ట, ఉబ్బు,
ఉదరరోగము, విషదోషము దీనిని అయింపును మోతాడు పూట
కి మొదలు కి తులముల యెత్తువరకు.

కడిమిచెట్టు:— Nauclea Cadamba. Anthocephalus . C.
Eng. wild clinchona. సంక. నీప, వాల్మీకియ, కదంబ. హింక
కదంబ్, అనగా కదంబవృక్షము దీనిలో కదంబము భారాకదంబము
భూమికదంబము. రాజకదంబము, భూళికదంబముని అనేక జాతులు
గలవు. దీనిలో రాజకదంబమునుండి పెద్దవృక్షము. దీనిని కనికెచ్చెట్టుని
యుండును. దీనిపువ్వులు బంతులు బంతులులాగున యుండును. దీని
కాయలు యాతికాయలవలె నుండును. దీని నీడ చల్లగనుండును,
దీనిచెక్కరకము లేక అకురకము శ్లేష్మము, పైత్యము, రక్త
రోషము, జ్వరము, రక్తప్రావము దీనిని హరించును. మోతాడు
పూటకు కి మొదలు కి తులముల యెత్తువరకు. దీనిపువ్వులు
మిక్కిలి సువాసనగలిగి గుండ్రముగానుండును. దీనిచెక్కరకము
అష్టముతప్ప తక్కిన అయిదురకములు, గురుగుణము శీతవీర్యము,

మధుర విపాకముగలది. శుక్లవృద్ధి, జలబద్ధము, కాంతి గలిగి
చును. క్షవ్యము (చమతాలు) వృద్ధిపఱచును. యోనిదోషము,
రక్తవికారము, మాత్రకృచ్ఛము, వాత, విత్తక ఫణులు, వ్రణము,
దాహము, విషదోషము వీనిని హరించును. దీనిపండు మధురముగా
నుండును. శీతవీర్యము, గురుగణము, మధురవిపాకముగలది. పైర్థ్య
మును రక్తదోషమును హరించును.

కడుగు:—వియ్యపుకడుగు చూచును.

కణప చెట్టు:— యొక్క పు చెట్టు చూచును.

కణపకసుత్ర:—A sort of grass. దీనివేళ్ళరసము. లేక కషాయము
మధురముగముగనుండును; వీర్యమునకు వేడి పుట్టించును, రక్త
వాతము, కఫము, పైర్థ్యము, విదాహము వీనిని హరించును. రసము
యొక్క మూతాదు పూటకు 3-4 తులములయెత్తు. కషాయపు
మూతాదు 3 మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు.

కత్తిమందు చెట్టు:—Euphorbia Antiquorum. Eng. Triangular
Spurge. సంక. వజ్రకంటకా, నజ్రక్షీరి, కమంతడుగ్గా. హిం.
త్రిధార. బొమ్మచెముడని, అందురు. ఇది 2-3-4 పలకలతోగాని
గుండముగాగాని బొమ్మలవలె చెట్టులేచును. పలకలందునను లేక
చుట్టును ముండ్లుండును. దీనిపాలు లేక రసము, చేదుగ కారముగ
నుండును; దారుణమైన కాకలేయును; వాతము, ప్రమేహము,
కుష్ఠం, స్త్రీహ, గుల్మరోగము, ఉదరరోగము, అమము, కౌల,
కఫము, జ్వరము, పక్షివాతము, అపస్మారము, మేదోరోగము
వీనిని హరించును; గాఢవిరేచనకారి. దీనిపాలు పైనపూయుట
వలన అనగా పట్టు వేయుటవలన, వాతములు, ప్రాత నొప్పులు,
రాచపుండ్లు, గడ్డలు, వ్రణములు గ్రంథులు, అండవారము
వీనిని హరించును. దీనిపాలతో చేసిన కత్తిమందు అముగము

లోపసి కాచి, లోపలికిచ్చిన వాతములు పోయినను; విరేచనము చేయును దీని పచ్చిపాలలో మానెలోసి కాచి వాతపునోపహరకు, పక్షవాతమునకు పైవ మర్దనచేసిన నయముగను. ■ మానెలో మరీకొంత మానెకలిపి, కొద్దిమోతాడుగా లోపలికిచ్చిన పల్లదబ్బ (spleen), కార్జము (liver) యివి గట్టిపడుట లేక కద్దవియగుట వలన గలిగిన దాదుగా మలబద్ధమును లోగొట్టును. దీనిపాలు యెండించి లోపలికిచ్చిన ఉదరరోగము నివారణముగను. మోతాడు 3 మొదలు 10 గోధుమిగింజల యెత్తువరకు. ఎండించిన పాలచూర్ణమును, వరిపిండి, బలపపు రాతిపిండి మొదలగు మోదవస్తువులలో మేళనచేసి నస్యము చేయించిన, కన్నిపాతగుంబంధ మాంద్యము, మమత, అంధత్వము, పక్షవాతము, క్షుద్రవాతము, అపస్మారము, మూర్ఘ మొదలగు దాదురోగములు నివృత్తిచును. దీని వేళ్ళ చూర్ణము విమనము జేయును. దీనిపాలు మొదలయినది అతిక్లగ రతో లోగిదార్జ్యము మొదలగునది యెఱిగి కొద్ది మోతాడులుగ నారంభించి క్రమక్రమముగ వృద్ధిచేయ రిగియుండును. మోతా దెక్కువయిన అమిత దాదుగా విరేచనములను. వమనములనుచేసి చంపును. దీనికి విరుగుల్పు 1 పెరుగు అన్నము, 2 చల్లనీళ్ళతో చేసిన ఖండశర్కర పానకము, 3 వస్త్రముయొక్క గాలి, 4 చల్లని నీడ, 5 పెసరపప్పు దియ్యమువేసి కాచినకావ.

కఠిరా:— Astragalus virus. Eng. Gum Tragacanth. హింక

కఠిరా. ఇది బాదముచెట్టు జగురని నాడుకగాని, అన్యదేశములలో నుండెడు కొన్ని చెట్ల జగురు. నిజమయిన కఠిరా అన జగురు కొంచెము తెల్లగ పెళుచుగా వాడన లేక కొంచెము చేదుగ నుండును. నీళ్ళలో కొంతవరకు కరుగును, లోపలికిచ్చిన రక్తమును తృప్తపరచును; వీర్యవృద్ధి జేయును; తత్వమును పౌష్యపరచును; గాయములను

మాన్పును; తొన్ని దుష్టపదార్థములవలన గలిగిన వికారమును తీరచును; నువ దగ్గులను పోగొట్టును. మోతాదు 2 మొదలు 6 చిన్నముల యెత్తువరకు. గాయములకు దీని చూర్ణముపైన జల్లిన బానిని మాన్పును.

కదంబ వృక్షము:— కడిమిచెట్టు చూడుడు.

కనిమిసిరిచెట్టు:—A medicinal wild tree. దీని చెక్కచూర్ణము సర్వవ్రణములను, గాయములను, పుండ్లనుమాన్పును యాచూర్ణము పుండ్లమీద జల్లుచుండిన మానిపోవును. మాంసము తినివేసినను మరల పూడిపోవును. దీనికాయలు చెక్క మెత్తగా చితుగొట్టి చెరువులలో గలిపిన చేపలకు తిక్కైతి పై కి తీయను.

కనిష్ఠపంచమాలములు:— Compound of five drugs. అనగా ముయ్యాకుపోన్న, తోలపోన్న, ములక, వాకుడు, పల్లెరు వీని నముదాయ కషాయము నన్నిపాతజ్వరము, భ్రమ, దాహము, మల మాత్రబద్ధము, వాతము, క్రిములు వీనిని చూరించును. మోతాదు పూటకు 2 మొదలు 6 తులములయెత్తువరకు.

కన్యాకోమలి:—A medicinal plant. దీనిని కన్యాకోమలియందురు. దీనిదుంప జగటగ, చేదుగ, వగరుగనుండును; క్రిదోషచారమయినది. తాదము, దాహము, పైత్యము, వాతము, శుక్లదోషము వీనిని పోగొట్టును; వీర్యవృద్ధికేయును. దీనిదుంప మేకపాలుతోసి తొక్కిరసముదీసి 3-6 తులములు ప్రతి వ్రదయపుపూట 9 దినములు యిచ్చిన యింద్రియనష్టము కట్టును; బలముకేయును; వీర్యము ఖట్టిపరచును లేక స్థూభనకేయును. దీని యాకుపసరులో నూనెకలిపి కాలినచోట పూసిన మంట కనించును; దీనిచూర్ణపు మోతాదు పూటకు 2 మొదలు 4 ఇళాల యెత్తువరకు.

కన్న లేడిపిట్ట:—Bastard Florikin. గుళి కారండవః, దీని మాంసము చమురుగలిగి రుచిగా నుండును; వేడితేయును; వాతము వణచును; తేలిక. వీర్యపుష్టి. బలము వీనినిచ్చును; కామిలరోగమును బోగొట్టును.

కపింజలము:—(పిట్ట) కలికపిట్ట మాంసము చూడుడు.

కపిల అవుపాలు:—Milk of black cow. అవుపాలు చూడుడు.

కప్పచిప్పలు:—A sort of shells flesh. ఇది ఒక విధమయిన కత్త గుల్లలు. వీని మాంసము వీర్యవృద్ధినిచ్చును. గురుత్వముగ నుండును. దీనిని విరుగుళ్ళు 1 నిరకా 2 అవాలచూర్ణము.

కప్ప:—Frog మామూలుగాని కప్ప ప్రదకబెట్టితీసిన చమూరు మేథమునకు పూయుటవలన లేపనమును, దృఢత్వమును, కరములకు సత్తువను గలుగజేయును. ఈకప్పలలో వీపుమీద 3 చారలుగల కప్పను దాని పొట్టను తీసివేసి యెండించి చూర్ణముచేసి అందులో విప్పలిచూర్ణము గలిపి తేనెతో యిచ్చుచుండిన శయిరోగమునకు మిక్కిలి పనిచేయును. క్వాసకాసలును హరించును. మోకాడు పూటకు 1 లేక 1½ అణాలయెత్తు చాడవలెను.

కప్పరీగ:—తీగముమీది చూడుడు.

కఫరితుద్దము:—Zenei Carbanas Eng. Carbonate of zinc. సంక ఖర్పర, రసక, హింక ఖాపరియా, ఇది 2 విధములు. రసకమని, కారవేల్లకమని యందురు. రసకము గినిసంభవము. మాసిక కెలుపు రంగుగలిగి చిక్కలవలె పలచని కొబ్బరి ముక్కలవలెవుండి, పగుల గొట్టిన లోపల మెరుగుగానుండును. దీనిలో సత్తుభాగము పెచ్చుగావుండుటవలననూ, పాదరసమును కర్ణింప జేర్చుగలిగి యుండుటవలననూ, రసకమని పేరువచ్చినది. ఇది అసలైన కఫరి. దీనినే కలకఫరియందురు. రెండవది కారవేల్లకము. ఇది సత్తుదొరుకు

గమలో మట్టితీసి మూరి సుమారు 4 అం. పొడవు, 2 అం. లావుగా చుట్టగాచుట్టి కాల్చెదరు. ఇది పెంకురయగు నుండును. దీనిలో గుత్తు భాగము తక్కువగానుండును. గావున రసము (కఫరి) 2 కంటె తక్కువ గుణము గలదిగ నుండును. పై న వివరించబడిన రేచువిధములయిన కఫరులనున్న పరిచగవ్యము (అనగా అత్ర యొక్క పాలు, పెరుగు, నెయ్యి, మూత్రమువలె) నిమ్మపండ్లరసము, నరమూత్రము (చంటిపిల్లవాని మూత్రము) వీనితో జోలాయంత్రమున వంశివ కుద్దియగును. వీనిని కొవ్వధములో కలిపిగాని. ప్రత్యేకముగాగాని వాడవచ్చును. ఈపై న వివరించిన రేచువిధములైన (కఫరాలు) తే గాక మరియొక తిట్టనగ గోడలె తికలవలె నుండు నదిన్నీ కఫరియని బాగులో విక్రయింతురు. దీనిలో యేవిధమైన గుత్తుగాని యేలోహముగాని లేనికారణమున అనుపయోగము. మరిన్ని చేదు అనబడాయ రసముతో వ్రుడించినమా కుద్దియగును. దీనిని పై న బూసిన వ్రణములు, నేత్రరోగములు, విషము, పినిని హరించును. కుద్దిచేయబడినది పుచ్చుకొనిన జ్వరజ్వరములు, జ్వరములు, చాతము, కఫము, కఫపైత్యము, మేహము, క్షయ, నేత్రరోగములు హరించును. అపరిశుద్ధ కఫరి సేవవలన చెర్ది, వమనము, అరుచి మొదలగు కొన్ని దుర్గుణములను బుట్టించును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 నిమ్మపండ్లరసము మూడు దినములు పేవించవలెను, 2 వంశీలాలు నీళ్ళలోవేసి రాగుగ దిసి 2-3 దినములు ప్రోద్దుటను సాయం కాలమును పుచ్చుకొనవలెను.

కమలాఫలము:—Orange kamala సః కమలా. హింః కమలా ఫలం. ఆరోగ్యకరమైనది; చలవజేయును; మేహమును, పైత్యమును శోధిజేయును; ముంతిగుండె (heart) కు బలమిచ్చును; ఆకలి వగలును. చాహమును, వాంఛని కట్టను. దగ్గును బుట్టించును.

దీని విరుగుళ్ళు 1 చూలుగొంగివిత్తుల చూర్ణము, 2 నజ్జాకూరము నొంజపండు చూడుడు.

శుభ్రకాయలు:—విశంలికాయలు చూడుడు.

శమ్భురేగుకాయ, పండు:—*Atrocarpus Lakoocha*. సం॥ లకుచ. హిం॥ దహు. దోరకాయ కాగును హరించును; రుచి బుట్టించును; విర్యమును వృద్ధిచేయును; వాతమును, శ్లేష్మమును హరించును; పులికేనుపులను బుట్టించును. పండు పైత్యము, కఫము తేయును. దీని విరుగుళ్ళు రేగుపండు చూడుడు.

కరక్కాయ:—*Terminalia Chebula*. Eng. Chebulic Myrobalan. సం॥ హరీతకీ, అథయ. హిం॥ హరీతకీ. వగరు, తిపి, చేమ రుచులుగలిగియుండును; చలవతేనిఅర్చును; త్రిదోషహారమైనది. చకర దీప్తినిచ్చును. శీర్ణముచేయును. వయస్సును నిలుపును. ఆయుర్వృద్ధి నిచ్చును బుద్ధి, ఇంద్రియములకు కలము నిచ్చును; కుష్ఠం, విసర్పి, మూలకంక, పురాణ, విషమజ్వరములు, శిరోరోగములు, నేత్రరోగములు, పాండరోగము, హృద్రోగము, కామిల, గ్రహణి, శోష, తిబ్బు, తూల, అతిసారములు, మేహములు, దగ్గు, వగర్పులు, కంఠమందు బుట్టెడు రోగములు, వీనస, త్రివిరోగములు, మలమూత్రబద్ధము, ఉదరము, గుల్మము. స్త్రీహ, ఊరు స్తంభహతము. అరుచి, విషదోషములు, చర్మి, పైత్యశ్లేష్మహతములు, మూర్ఛ, సిద్ధి, ద్వంద్వరోగములు వీనిని హరించును. పొట్టకు బలముతేయును, మూత్రము పోటపడునుద్దను కట్టును; పొట్టలోని వాతమును శిరస్సున కెక్కనియ్యదు; పలుచని శ్లేష్మమును హరించును. కరక్కాయ విప్పళ్ళు చూర్ణముగాని కరక్కాయ శొంఠి చూర్ణముగాని తేనెతో పేయించుచుండిన స్వరభేదము వయమగును. కరక్కాయ, లోహ భస్మము, శొంఠి వీని సమభాగచూర్ణము తేనె, నయ్యు తను

పానముతో సేవించుచుండిన వాతపిత్త శ్లేష్మ పరిణామ కూలలు
 పొందును. కరక్కాయ పెచ్చును నోటిలో త్రొడుకుని పూట
 మింగుచుండిన కొండనాలుక, దగ్గు, కంఠం వరుపు. (ఎర్రబడుట)
 పొడిదగ్గు నయముగను. దీనిచూర్ణముతో పండ్లతోమిన, పండ్లకు
 ఘట్టిపరచును. కరక్కాయను తెల్లము, మానెతో సేవించిన వాత
 ప్రకోపమును, నెయ్యి, కర్కరతో సేవించిన పిత్తప్రకోపమును,
 తేనె విప్పకృతో సేవించిన కఫప్రకోపమును అణచును. మరియూ
 కరక్కాయను గ్రీష్మఋతువున తెల్లముతోడను, వర్షఋతువున
 సైంధవలవణముతోడను, కరద్భుతువున , తెల్లకర్కరతోడను,
 హేమంతఋతువున కొంతతోడను, శిశిరఋతువున విప్పకృతోడను,
 వసంతఋతువున తేనెతోడను చేర్చి పుచ్చుకొనిన కర్కరోగములను
 పొందును. కరక్కాయ, కవిరి సమభాగములను నీళ్ళతోనూ,
 కండ్లకు పట్టువేసిన నేత్రరోగములు పొందును. కుద్ధిచేయక పట్టిడి
 దినన వీర్యమును తెరుపును. పుచ్చిఁది, కాలినది, నీటిలో, బురద
 లోనున్నది, విడిపోయినది, చవిటిభూమిని ఓండినది, వర్షనీయములు,
 కరక్కాయ దోషములకు నిరుగుళ్ళు 1 కరక్కాయను కొద్దిగా
 నిప్పులపైన కాల్చడము, 2 కాదంపప్పు, 3 నెయ్యి మొదలగు
 ఐదుగు పదార్థములు. మోతాను 2 చిన్నములయెత్తు మొదలు
 4 చిన్నముల యెత్తువరకు.

కరక్కాయ తైలము:— Oil prepared with do. కరక్కాయ
 లతో చేసిన మాగి వగరుగ, నూడును; పొందును.

కరక్కాయ పిండెలు:— Young Myrobalana. వీనిని జగ్గి హల్ది
 అందును. ఇవి నల్లగ, వగరుగ నుండును. విరేచనముజేయును. విచా
 రపుపిచ్చును పోగొట్టును. ఇవి నోటిలో నుంచుకొని ద్రవము
 మింగుచుండిన పొడిదగ్గు గొంతుక నువ పోగొట్టును. శ్లేష్మమును

హరించును. మెదటిమంపలి శీతలమును, గొంతుక వొరుపు (Irritation) పోగొట్టును. మోతాడు 1 మొదలు 2 ప్రకారము తుత్తుకమాయముగాచి కొద్దిగా తేనెగలిపి యియ్యవగును. మోతాడు 3 మొదలు 4 తుల్యము.

కరక్కాయ పుచ్చకొవగూడనివారు:—Those who should not eat myrobalans. చాపాము, గొంతుకలఁయొండడము, హను క్తంఠము, గళగ్రహము, వవర్జరము, కార్శ్యము (దేహముషీగింది యుండుట), మార్గాయానుము, వీసరేకస్సు, లంఘనము, పైత్య రోగము, ఇదిగలవారును, గర్భిణీస్త్రీలును, రక్తపానము కలిగిన వారును కరక్కాయను పుచ్చకొవగూడదు.

కరక్కాయపువ్వు:— Flower of do. గ్రహాగ్నిరేచనము రక్త విరేచనములు కట్టును; పొట్టకు బలముచేయును. మోతాడు కరక్కాయ పిండెలవలెనె.

కరకాయ:—A sort of sweet cakes. చిన్నిలిగాని, కరకర గాని, తెల్లముగాని గలిపిన గనగపాలు, కొబ్బరి, జీడిపప్పుగాని, కాదముపప్పుగాని యాలక్కాయలు మొదలగునవిగాని, గలిపి పూర్ణముగనుంచి గోధుమకిండితో మోతాడేసి నరితోగాని, నూనెతోగాని వేసినవి ఛక్రవిశేషము; రుచిగానుండును; బలము, వీర్యపుష్టి నిచ్చును.

కరమధితనుచల్ల:—Hand made butter-milk చల్లమాడుదు.

కరివేపాకు చెట్టు:— Bergera Koenigh. Eng. curry leaf tree. సంజు కైదార్యా, కృష్ణనింబ. హింజి వర్సంగ్. దీనియాకు, వేరుచెక్క, మోతాడుచెక్క వీనిరసము లేక కషాయము చలవజేసి లబ్ధును; చేదుగ, వగరుగ, కారముగ, సువాసనగ నుండును; దేహమునకు, పొట్టకు బలముచేయును; రుచిబుట్టించును; కరదీప్తి.

దేహపుకాక, కాంతి వీనినిచ్చును. కఫము, గ్రహణీ, గుల్మము, మాంసవ్యాధి, రక్తగ్రహణీ, వాతామళ అతిసారము వీనిని జయించును; విషవాయువు దోషమును హరించును, వీర్యమునకు, వేడి చేయును. దీనివేరు విరేచనకారి. దీనివేరు, మూనుచెక్క దీర్ఘకారులు (stimulants), దీనిగంధము పైవపూసిన పొక్కులు చేయచుగనును. విషమును విషము హరించును. లేత ఆకులు పాలతో తిడికించి మారికట్టినను విషమును విషము హరించును; దీనినిపూసిన పొక్కులు మానును. ఆకును లేక మూనుచెక్క లేక వేరుచెక్కల యొక్క తేలికకషాయము మరిడికాద్యము (cholera) లాగు వాంటిని, యితరవాంటిని కట్టును. ఆకులు పచ్చరిగాని నరితా వేయించినవిగాని తినిన రక్తగ్రహణీకట్టును; ఆకు కాక చేయును; పొట్టలోని వాతమును పెదిలించును. రసముయొక్క మోతాదు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపుమోతాదు 3 మొదలు 4 తులములయెత్తువరకు. దీనిపండ్లు పల్లగ, రుచిగ తేలికగనుండును. దాహము, రక్తపైత్యము నణచును.

కర్కటకకృంగి:- *Rhus Succedanea* & *Platacia Integer*.
 rima. Eng. galls. సం॥ కర్కటకకృంగి, కాసనాశనీ. హిం॥
 కర్కరకింగి. ఇది చెట్టుకొమ్మలలో కొన్ని పురుగులవలన చిన్నకొమ్మలవలె లోపల బోలుగలిగి దళసరిలేకుండా యుండి తెలుపు ఆకు పచ్చగలిగిన మట్టిరంగుగలిగి, లోపలిరంగు కొంచెము ఎరుపుగలిగి యుండును. దీనిచూర్ణము లేక కషాయము అగ్నిమాంవ్యము, దగ్ధవగర్భ (కాసశ్వాస), ఊయ, ఉబ్బునము, జ్వరము, వాతము, పైత్యము, శ్లేష్మపైత్యము, ఎక్కిళ్ళు, వాంతి, అరుచి, అతిసారము, రక్తదోషము విషము వీనిని హరించును, శ్లేష్మమును (expectorent), పెదిలించును. అనూశయము లేక పొట్టయందలి వరుపు

(Irritability of Stomach)ను మాన్పును. చూర్ణపు మోతాదు
 1 మొదలు 3 చిన్నములయెత్తువరకు; కషాయపు మోతాదు
 2½ - 4 తులములయెత్తు. చూర్ణము నేనో పుచ్చుకొనగును.
 కర్పూరపుతైలము:— Camphor oil. ఇది అర్తికర్పూరమునుండి
 దీయబడినది. మనోహరముగ నుండును; జ్వరదీప్తిని, కాంతినిచ్చును;
 విరేచనములు, అశీర్ణవిరేచనములు, కలరావిరేచనములు, గ్రహాగ్ని
 కట్టును. చెవిలోశోషిత చెవిలోటు నయమగును. కురుపుమానును.
 చీము, రసిగాకుట నయమగును. వాతములు, పైత్యము, మేహము,
 శ్లేష్మము, క్రిమిరోగము, మేదోరోగము, అరుచి, చర్ది, కుష్ఠం,
 ముఖదంతరోగములు దీనిని బోగొట్టును; కండ్లు గట్టిపడలేయును;
 ఇగురునొప్పులు, వాత మేహవాతపునొప్పులు తొలించును.

కర్పూర చక్రశీలి అరటిపండ్లు:— A sort of plantain. దీనిని ముఖరి
 అందురు. యిది విస్తారముగ పండును. జానంతట అది గెలదివ
 పండినది ముండిరుచిగా సువాసనగ మనోహరముగ నుండును.
 మేహకాంతి, పైత్యకాంతి నేయును. ఆకలిదప్పికలను, కాంతింప
 లేయును. అమితముగ తినిన అశీర్ణవిరేచనములగును. మరియు
 అరటిపండు సామాన్యగుణము చూడుడు.

కర్పూరపుబెండ:— తక్కిలములు చూడుడు.

కర్పూరము (హరితి):— Camphora Officinatum. Eng.
 Camphor. సంక కర్పూర, శీతాంతం. హింక కపూర. దీనిని
 హరితి కర్పూరమందురు. చేదుగ, పెగుటుగ, సువాసనగ నుండును,
 కాంతినిచ్చును; కండ్లకు చలవలేయును; చర్ది, విచాహము, మేదో
 రోగము, దురదలు, క్రిమిరోగము, అతిసారము, ముక్కుదిబ్బడి,
 గళరోగము, జిహ్వబంధదోషము, దుర్లంఘము కుళ్ళు, మూత్రకృ
 త్రము, మాంద్యము, జ్వరము, తాపము, విషము, తక్తైత్యము,

రక్తకాశ, మూత్రపు మటలు వీనిని హరించును దోషజ్వరము (Typhus fever)ను పోగొట్టును; నరములకు సత్తువకేయును; హృదయమునకు మేలుకేయును; ఆమహాతపునొప్పులు (gout), వాత, మేహవాతపునొప్పులు, అపస్మాగము (Hysteria), రసదోష లికారము వీనిని నివారణచేయును. రసము తినిన మనిషికి యిచ్చిన రసము బాగుగ పనిచేయును మోతాడు 8 మొదలు 10 గోధుమ గింజల యెత్తువరకు. || వడ్లగింజలయెత్తు ఆర్తికర్పూరమును 1 వడ్ల గింజ యెత్తు వల్లమందును ఒక మాత్రజేసి, పరుండబోవునపుడు ఇచ్చుచు నొప్పిగలచోట కర్పూరతైలము (Camphor liniment) మర్దనజేసిన పురాణవాత మేహవాతపు నొప్పులు హరించును; పైన చెప్పినమాత్ర యిచ్చినందున విస్తారము చెమటపట్టును; కానిని వృద్ధిచేయుటకు, శోంఠియొక్క పెచ్చని తేలికకషాయమిచ్చి, బట్టలు పైన కప్పవలెను. ఈరోగులకు నీళ్ళ ఆవిరికిమారుగ 1 టులము కర్పూరము పొడిచేసి, నిప్పులమీదగాని కాలిన యిరువ రేకుమీద గాని, కాలిన గరిటలోగాని వేసి ఆపాగ ఒంటికి పట్టవలెను; కాని యాపాగ రోగిముక్కు పెంటను, నోటి పెంటనువీల్చకూడదు. ఉబ్బునపు దగ్గుకు 8 గోధుమగింజలయెత్తు కర్పూరమును, ఇందుకు సుమము ఇంగువయును కలిపి 1 మాత్రచేసి ప్రతి 2-3 గంటలకు ఇచ్చిన, దగ్గు వగర్చుయొక్క యుద్రేక మణచును; రొమ్ముపైన టర్పెన్ టయిను పూయుచుండవలెను. ఈదిక్కిత్సవలన కొన్ని యితర వగర్చులుకట్టును, పైన చెప్పిన మాత్రలుగుండె అదురు (palpitation of the heart) కట్టును; బిడ్డల దగ్గులకు రాత్రివేళ కర్పూరతైలము పెచ్చజేసి రొమ్ముకుపూసిన శమించును. 1 ఖొన్న ఆర్తికర్పూరము 1 పయింట (plant) సెరకాలో కలిపి అందులో ఒకవంతు లేక రెండువంతులు నీళ్ళుపోసి అందులో బట్టతడిచి, ఆబట్టను నొప్పిగల

నోట వేసియుంచిన వాత మేమావాతపునొప్పులు, నరములతో
 సంబంధించిన తలనొప్పి నివ్వులించును. ఇంద్రియనష్టమునకుడావంతట
 అది పడిపోయెను అన్ని విధముల ఇంద్రియపతనమునకు ఇది ఘనమైన
 మందు. ఇచ్చువిధము ■ వడ్లగింజలయెత్తు కర్పూరమును, 1 వడ్ల
 గింజయెత్తు నల్లమందును 1 మూత చేసి పకుండపోవునపుడు ఇయ్య
 వలెను. ఈవిధముగ కొన్ని దినము లియ్యవలెను పై చిత్త పెగరోగ
 మునకును ఉపచరించును; కాని దీనికి నల్లమందు 1 వడ్లగింజయెత్తు
 చేర్చవలెను; మఱియు లింగమునకు అడుగు భాగమున గుదస్థానము
 వలకు కర్పూర తైలమును పూయవలెను; లింగమున గలిగెడు రాధ
 నివారణముగును స్త్రీలయొనినొప్పి ■ 5-6 వడ్లగింజలయెత్తు కర్పూ
 రము ఒకమూత చేసి యాలాటిమూతలు దినమునకు 2-3 సార్లు
 ఇచ్చిన నొప్పి నివారణముగును. పైరోగులకు అనుదినము 2-3 సార్లు
 ఇచ్చిన నొప్పి నివారణముగును. పైరోగులకు అనుదినము విరేచన
 మయ్యెడు సాధనము చేయవలెను. స్త్రీలగర్భాశయము (uterus)
 నందు పుట్టెడు నొప్పికి 5-6 వడ్లగింజలయెత్తు కర్పూరమిచ్చిన
 నివ్వులించును. కర్పూర తైలము నడుముకు మర్దనచేయవలెను.
 జ్వరము, స్ఫోటకము, వేపపువ్వు (measles) తురోగులు, నీరస
 ముగను, బలహీనముగను, సోకిపోయియున్నప్పుడును, సంధిగుణము
 కనిపించినపుడును, 3 వడ్లగింజలయెత్తు కర్పూరమును, ఇందుకు
 గుళుముగ ఇంగువయును కలిపి మూత చేసి ప్రతి 3 గంటల కొక
 మాలియ్యవలెను. టర్పెంటినును తడిపిన గుడ్డలుగాని అవాలపట్టు
 గాని, అరిపాదముల మీదగాని ముంతగుండె (heart) మీదగాని
 వేయవలెను; తలనొప్పిగాని, నడినెత్తి నొప్పిగాని పుట్టినప్పుడు
 తీసివేయవలెను. దీని ప్రయోజమునందు మిక్కిలి భాగయాకత
 యును, ఆరోచనయును ఆవశ్యకములు. పుప్పిపంటి నొప్పికిని,
 పన్ను నొప్పికిని, పంటి రంధ్రములో ■ ర్తికర్పూరము

కట్టిన నొప్పిలేదును; మాంసపు కండలలో లేక కీళ్ళలో నుండు పురాణవార మేహవారి నొప్పులకు అచాలమానలో అర్చికదూరమును నల్లనుండును కలిపి మర్జిత వేసిన నయమగును. మిరిశాద్యము (cholera) కు ప్రతి 4 గంటలకొకసారి 10 వడ్డసింబు యెత్తు కదూరము ఇచ్చుచుండిన నయమగును. 2-3 రోజులముండు యెత్తు కదూరము మానలోకలిపి తినిన విషమిక్కి-చంపును. దీనిముందుగ వాంతులకు అపేక్షక విరేచనములకు సాధనమువేసి కాశీత్రాగించిన విషము హరించును. తక్కువ మోతాదులుగ పుచ్చుకొనినను మిక్కిలి కాకవేయును; పైత్యము, మలబద్ధము వేయును; అకలిని పోగొట్టును. దీనిని క్రమశుక్ల్య 1 కస్తూరి, 2 సముద్రపు నురుగు.

కదూరసిలారత్నము:—Blumen or foliated crystallized gypsum.

ఇది ఒక జాతి రాంబు. తెల్ల గనుండునదియు, కొద్ది పసుపు తెలుపు నిల్వకవర్ణముగలదియు రెండుజాతులు గలవ్ర. ఇంచుమించుగ నీ రెంటిసూములు ఒకటిగ నుండును. వీని ఖస్మము మిక్కిలి మేహకాంతి, చలనవేయును; మూత్రముగావించును; ప్రమేహము, మూత్రకృష్ణము, మూత్రాశ్మి, మూత్రమువెంట సుద్ధపడే శోగము, ఇంద్రియనష్టము, అత్యుష్ణము, వీనిని హరించును; క్షయ, పాండువు, వేడివలన వచ్చినదగ్గు, మూలవ్యాధి, అగ్నిమాంద్యము, రక్తగ్రంథులు అవగా నెత్తురు గడ్డలు వీనిని పోగొట్టును; దృష్టి, ఖలము, దేహపుష్టి, ఆయుర్వృద్ధి వీని నిచ్చును. మోతాదు పూటకు 1 ముంబలు 3 చిన్నిములయెత్తు చొప్పున దినమువకు రెండు మోడు పూటల నియ్యవగును. ఈరాతిచూర్ణమును దురదగల పుండ్లకు వేసిన అవి మానును.

కర్బూజాపండు:-Cucumis Melo. Eng. Musk or sweet melon.

సం॥ కర్బూజా, మధుజా, మధుశలా. హి॥ ఖర్బూజా. ఇది ఒక జాతి దోసపండు; కొద్దిగ తెలుపు, పసుపు పచ్చరంగులు కలిగి గరుకుగనూడును; కొద్దిగ కోలగ గుండ్రముగ మూడును; ఈపండ్లు విస్తారముగా కర్ణాలు బిల్లాలలో పండును. మహాసనగల పిసిరులగలిగియుండును; సమశీతోష్ణమైనది; మేహశాంతి, చలనశేయును; దేహపుష్టి, బలముశేయును; రక్తమును శుభ్రపరచును; శీఘ్రముగ శీర్ణమగును; అహారమును నిర్మింపజేయును; దేహమును, బుద్ధిని స్వస్థపరచును; దేహములోని దుష్టదూర్భాగములను ఒడగొట్టును. వారిపిత్త శ్లేష్మములను సమపరచును; గురదాలను సత్తువజేయును; మేహపాండువును తగ్గించును; మూత్రమును సువిలోని రాలిని హరించును; తీసివేయును; మూత్రమును జారీజేయును; స్త్రీలకు పాలుపడజేయును; దీనివిత్తులును మేహశాంతి, వీర్యవృద్ధి జేయును; మూత్రమును అధికపరచును; మూత్రపుసంచిలోని రాలిని హరించును; విత్తులచూర్ణమును గాని వీని కషాయముగాని యిచ్చిన దోషబ్యరము (Typhus fever) ను పోగొట్టును; అబ్యరము తగిలిన వారి కడుపులో అయ్యెడు పుండును పుట్టుకుండ జేయును. అసగా పుండుకాకుండ అపును; పురాణ, నవీనవిషపురసి కారెడు పొక్కులు (Eczema) గలవారు దినమునకు ఒక చిన్న పండు చొప్పున కొన్నిదినములు తినిన అవ్యాధి నివారణముగను. పండు దొరకనయెడల దీనివిత్తులచూర్ణము పుచ్చుకొననగును. ఈపండు పరిగడుపునదినిన అకలిమండగించును; భోజనముజేసినపిమ్మటనే దినిన అన్నమకుగకుండును; అన్నము శీర్ణమయ్యే మధ్యను దినిన మేలు జేయును. పైత్యశస్త్యము గలవారికి, అధికరక్తమున్నవారికి బిబ్బు చేయును; అమితముగ దినిన విరేచకములగును; తెల్లదబ్బకు నవ్వుము

తేయును. దీనికి వియ్యుభ్య 1 తేనె, 2 ఒరియాలపాడి, 3 పంజాబీ రేత పటికపంచదార, 4 పుల్లదానిమ్మపండ్లు, 5 పాలు, 6 గులకందు.

కర్జూనానః—Curjum balsam (wood oil). ఇది నీటికంటె తేలికగ గోధుమరంగుగ నుండును; నెగరోగమును, కసుమనోగమును, కుష్టును, చర్మవ్యాధిని పోగొట్టును; మోతాదు' పూటన 2 మొదలు 4 అణాలయెత్తు చొప్పున సున్నపు నీళ్ళమీదవేసి పుచ్చుకొనునది. కలకంద.—Sugar candy. ఇది పంచదార చూడుడు.

కలబంద—Aloe Indica, A. vera Barbadosia. Eng. Indian

అలల. సుంక భృతకుమారీ, కవ్యా. హింక ఫీకమారీ, ఫీకవార్. దీని మట్టల రసము జగురుగలిగి నెగటుగనుండును; చలవ, మేహ కాంతి, దీర్ఘపుష్టి తేయును; వ్రణమును, కుష్టును, పోగొట్టును. కలబంద మట్టలపైతో— కోసివేసి రోపలిపలుకులు నీళ్ళతో తుళముగ గడిగి వానిని పటికపంచదార పాడితో తినిన చలవతేయును; నెగరోగము కమించును; అలాగు కడిగిన పలుకులపైన, త్రింప, పొంగించిన పటికపాడుము ఒత్తుగ బల్లి సన్నపాటి గుడ్డలో కట్టి దానితో కండ్లపైన అద్దుచుండిన కండ్ల యెరుపులు, నీరు, పుడికారడము, నొప్పులు మానును. కలబందరసముతో పసుపుగూడ గలిసి యిచ్చిన క్లీహరోగము (enlargement of spleen) నివారణమగును; కలబందరసములోపాలు నీళ్ళుగలియిచ్చిన నెగరోగము గర్భాశయములోనిపుండు (inflammation of the womb) నివారణమగును. ఇది మృదువుగ విరేచనముతేయును; మృదువుపరచును. తేలమట్టల గుంజ (పలుకులు) తినిన మేహవాతపు నొప్పులు హరించును. రెండంగుళముల చతురముగల పలుకును 4 గోధుమగింజలయెత్తు ఒకపు గుండయును 10 గోధుమగింజలయెత్తు పొంగించిన

జలిగారమును పుచ్చుకొనిన విరేచనబద్ధముతోకూడిన స్థిమారోగము (enlargement of spleen) వారించును; కొన్ని దినములు ఉదయపుపూటలను పుచ్చుకొనవలెను. కలబందమట్ట పలుకులు నీళ్ళను శుభ్రముగ గడిగి పులుసుతోవండి తినిన మేహకాంతి, పైత్య కాంతి జేయును; కలబందమట్ట పసుపుతో నూరి కట్టిన కవుకుదెబ్బ నొప్పి వారించును. దీనిపువ్వులు క్రిమిరోగమును, క్లేష్మమును గొట్టును; మేహకాంతి, చలవజేయును.

కలింగరాష్ట్రము:—సంక కులంజ, గంధ, మూల. హింక కులిజర్. అనగా నల్లమంపరాష్ట్రము చూడుడు.

కలిగొట్టుచెట్టు:—*Blignonia Stereospermum*. *Suaevolens* S. సంక పాటలా, కాలవృంతా. హింక పాథర్, పాడర్. దీని పువ్వు ములు పెద్దవిగను ముదురుగులాచీరంగు (Crimson colour) గలిగి మిక్కిలి సువాసనగ నుండును. దీని వేరు, చక్కరసము, దీనివిత్తులు అకురసము చేదుగనుండును; దీని వేరు లేక మారుచక్కను దళ మూలములలో నొకటిగవాచుదురు. వేడిజేయును; రక్తహితము, పైత్యము, ఎక్కిళ్ళు, వచనము, ఊబ్బు, కఫము, అరుచి, జ్వరములు, సన్నిపాతజ్వరములు వీనిని పోగొట్టును; మూత్రము జారీ జేయును. దీని అకురసములో నిమ్మపండ్లరసము పోసియిచ్చిన పిచ్చి కుదురును. రసముయొక్క మోతాదు పూటకు 3-4 తులముల యెత్తు. విత్తులచూర్ణపు మోతాదు 3 మొదలు 6 చిన్నములయెత్తు వరకు. ఈ చెట్టువీడ దాహము, తాపము, రక్తపైత్యము వీని నణచును; చలవజేయును, పిర్యపుష్టినిచ్చును. ఈ పువ్వుముల రసమును తేనెలోగలిపి యిచ్చిన ఎక్కిళ్ళుకట్టును. దీనిచూర్ణము లేక కషాయము తియ్యగ వగరుగనుండును. చలవజేయును; నీటి దోషమును పోగొట్టును; దాహము, తాపము, రక్తపైత్యము

వీనిని శమింపజేయును; బుద్ధికి బలమును, వీర్యపుష్టిని, కాంతి
యిచ్చును; నిత్యము జీవించిన పై తోక్త ప్రేకము నణచును, చూర్ణము
మోతాదు పూటకు 2 మొదలు 4 చిన్నములయెత్తువరకు. కషా
యపు మోతాదు 2½ మొదలు 5 తులములయెత్తువరకు.

కలిసిళ్ళు:—Acid washings of raw rice. సంక కాంజిక, ఆక
నాళ. కొంచెము పుల్లగా, స్వాదుగానుండును; ప్రాణపద మయి
నది, బహరదీప్తి నిచ్చును; శ్రమ; బడలిక వీనిని హరించును; రుచి
బుట్టించును; చలనజేయును; కండ్లకు మంచిది; విరేచనబద్ధము
జేయును; దగ్గును బుట్టించును. దీనికి విరుగుళ్ళు, 1 చమురుగల
పదార్థములు, 2 గురికందు, 3 ఉప్పుగలిపిన మజ్జిక.

కలుకానుగచెట్టు:—Ficus Heterophylla. సంక త్రాయమాణ,
బలభద్రా. హింక త్రాయమాన్. దీనిచెక్క అకురసము లేక
చూర్ణము, కఫపైత్యములను, జ్వరమును, ఉన్మాదమును జయిం
చును, గుల్మము, కూల, భ్రమ, ఆయాసము దప్పి, రక్తపిత్తము,
హృద్రోగము వీనిని జయించును. త్రిదోషహృదయైనది. రసము
యొక్క మోతాదు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు. చూర్ణపు
మోతాదు పూటకు 2-3 చిన్నములయెత్తు.

కలుగోటివిత్తులు:—అడవి ఉలవలు చూడుడు.

కలువదుంప:—తెల్లకలువ, ఎర్రకలువదుంపలు చూడుడు.

కలువ పువ్వు:—Sweet Smelling water Silly. సంక ఉత్పల,
ఇందీవర, సుగంధముగలది; చలన, మేహకాంతిజేయును; తాపమును
శమింపజేయును; రక్తపైత్యమును హరించును. దీని రసముయొక్క
మోతాదు 2-3 తులములయెత్తు. చూర్ణపు మోతాదు 3 మొదలు
6 చిన్నములయెత్తు. దీనితో సమముగ చీనాపంచదార గలిపి పుచ్చు
కొవవగును.

కలువాకు పానుపు:—Bed of the leaves of do. మనోహరముగ నుండును; విరహబేదన నణచును; రక్తపైత్యమును తోగొట్టును.

కలువాకు విస్తరి భోజనము:—Taking food in the leaf of do. దీనిలో భోజనము అపాఖ్యముగ నుండును, రోగమును పెచ్చును, నిషేధమైనది.

కల్లుపులుసు:—Vinegar. దీనిని నీరకా అని యందురు. దీనిని ముఖ్యముగ తాటి యాతికల్లులతో చేయుదురు దీనిని పైపూసిన రక్తము కూడుకొని పుడుగాకుడ, కళ్ళకుడ నాపును. దీనిని మానెలో గలిపి తలయంటుకొనిన చలవజేయును; తిరస్సుపోటు నొప్పి నివృత్తింనును, పుచ్చుకొనిన చలవజేయును; అలసటను, అయాసమును వాగొట్టును. చిట్టుడుకు నీళ్ళలోగాని పెచ్చుని. జావలోగాని కలిపి యాయ్యవగును. పైత్యము నణచును; బలముజేయును, కఫమును హరించును; అన్నమును శర్లముజేయును, వేడి నణచును; పెనగ పులుసుకను ఇంచుమించుగా నివే శుణములు, బ్రాహ్మరండ్ల నీరకా చూడుడు.

కల్లుసామాన్యగుణము:—Toddy generally. ఫల్లగా, తియ్యగా చిరుచెనుగా నుండును; మత్తుజేయును; కులమూత్రముల గావించును; చలవ, కాంతి, బలము, వీర్యవృద్ధి జకరదీప్తి, దేహపుష్టి వీనినిచ్చును; శ్రోత్రనీత్రేంద్రియములకు బలముజేయును; గుల్మము, ఉదరము, మూలవ్యాధి, మేహపు డిబ్బు, గ్రహణి, చాలము, మూత్రబద్ధము దీనిని శుంపజేయును; మేహకాంతినిచ్చును; నిక్కాక నణచును; విరేచనబద్ధము పోగొట్టును; సంతోషమిచ్చును; క్షయ, దేహము ఎండిపోవడము వీనిని పోగొట్టును. అన్ని కల్లులలో కొబ్బరికల్లు శ్రేష్ఠము. ఏకల్లయినను సూర్యోదయోత్పార్వము తగుమూత్రము బుచ్చుకొనిన పై నజెప్పిన సుగుణములు గలిగి మేలుజేయును; పొద్దె

క్లిష తరువాత కల్లుపొంగును, మత్తుతేయును; విరేచనముతేయు.
శ్లేష్మపై ర్థములను పొచ్చించును. దీనికి వియగుళ్ళు 1 కలి, 2 ముక్క
కాయలరసము. క్రొత్తగ కల్లు తీయనాకంఠించిన చెట్టకల్లు శ్లేష్మ
హరిముల ప్రకోపింపజేయును; కొబ్బరికల్లు, తాటికల్లు, శుభ్ర
చూడుడు.

కవి :— Mimosa Catechu, Acacia Catechu. Eng. catechu
extract dried of. సంఘాదిర, శైరసార, హింఘా శైరవర,
అనగా చంద్రచక్రము చిక్కిని కషాయముగాది ఎండించినది. దీనిని
ఖదిరసారమని, కాచుయని యందురు. చలన శేన ఆర్ద్రము; దిగజీయును;
వగటుగా, వగరుగానుండును, కర్ణరోగములు, నేత్రరోగములు, కుష్ఠ,
పడుస్తమేహములు, హరిములు, శ్మేతకుష్ఠము, కులలు, కాష,
అగ్నిహౌంధ్యము, క్రిమిరోగము, ఛాతురోగము వీనిని హరించును;
శ్లేష్మజ్వరము వణిచును; విరేచనలబ్ధము జేయును; ఆమవిరేచన
ములు, నీశ్వవిరేచనములు, రక్తవిరేచనములు, పెగరోగము వీనిని
పోగొట్టును; వయస్సును నిలుపును; దంత పటుత్వము, మిక్కిలి వీర్య
పుష్టిజేయును; నాలుకపూతను, నోటిలోని గాయములను పోగొ
ట్టును; దీనితో కట్టువేసిన కాకవలన పుట్టిన ఉబ్బును హరించును;
దీనిచూర్ణము ముద్గళకు రుద్దుటచేత, పండ్లమెండు పడు రక్తము కట్టును.
దీని చూర్ణమును పై వ వేసిన గడ్డలు, వ్రణములు మానును; అధిక శీత
వలన కరములకు బబ్బుజేయును; గురచాలలోను (kidneys),
మాత్రపుంబిలోను (bladder) రాళ్ళు పుట్టును. దీనికి వియగుళ్ళు
1 లవంగాలు, 2 తమలపాకులు, 3 అంకురు, 4 కలకండ కలిపిన చల్ల
పాలు. కవి రక్తి కాటుకలములో వేసుకొన గూడదు. కవి
చూర్ణపు మోతదు 10 మొదలు 40 గోధుమగింజల యెత్తునది.

కసివిందచెట్టు:—*Cassia Occidentalis*-Eng. Negro Coffee.

సంః కాసారి, కాసమర్ద. హింః కశాండి, దీనిని కసిందచెట్టుని యందురు. అకురసము చేదుగనుండును; కాకజేయును; వాతము లను, విషములను హరించును; పరుకులను, గాయములను; చర్మ రోగములను, నేత్రరోగములను మాన్పును; విరేచనము జేయును. దీని రసమును పెన్నతోగలిపి మర్దన చేయుటవలన పక్షవాతిము నణచును; నెరములకు బలముజేయును; దీని వేరు మారి లోపలకిచ్చిన పొట్టలోని రోగమును, ఉబ్బురోగమును, వాతములను; నన్ని పాత ములను, దోషగుణమును హరించును; మూత్రము గావించును; చర్మరోగములను హరించును. దీనిఆకలు, వేరు, తొక్క చిమక తొట్టి యెండించిన చూర్ణములో తేనె గలిపి పూసిన కామర, గజ్జె, వ్రణములు మానును. దీని ఆకును కండ్లకుకట్టిన యెరుపులు మొదలగు నేత్రరోగములు మానును అకు మారి కట్టిన గాయములు, వ్రణములు మానును. దీని విత్తులచూర్ణము తేనెతో నిచ్చిన అతి మూత్రము కట్టును. మోతాదు పూటకు 3 ముదలు 6 చిన్నముల యెత్తువరకు. అకు ధిని పైసబూసిన చర్మరోగములు మానును. లేత కసివింద ఆకుకూర చేదుగా పెగటుగా నుండును. కాక, పైత్యము చేయును. వాతము, కఫము, జ్వరము, నులిపురుగులు, దగ్గు, పిగర్పు, చర్మరోగములు వీనిని పోగొట్టును. అతరదీప్తి నిచ్చును. దీని లేతకాయలకూర కాకజేయును. కాగు, క్వాసలను, వాతమును, జ్వరమును హరించును.

కసివింద పులప:—*Soured curry of the tender leaves of do.*

అనగా కసివింద లేతఆకులు చల్లలో మారబెట్టి ఉడికించి తీసిన ఆకులో అవువెన్న, పాలు, తేనెపోసి తిరుగవండి దానిని జీలకర్ర, ఇంగువ, మిరియాలు, మొదలగు సంభారద్రవ్యములతో పొగిదినది కసింద

పులపయని చెప్పబడును. ఇది కాసను, శ్లేష్మమును పోగొట్టును. వైర్యముజేయును; దేహపుకాకను వృద్ధిబొందించును; గుల్మము, కడుపులోఁబల్లి, భగందరము, ఉదరము, వాతము, మూలము, అరుచి, అతినారము వీనిని పోగొట్టును.

కస్తూరి:—*Moschus Moschiferus*. Eng. Musk. సంక య్యునాభి, మృగమద. హింక కస్తూరి, ముషక్, పెగటుగా, చేదుగా, కారముగనుండును; వేడితేసి ఆర్చును; సువాసనగలది; త్రిదోషములమైనది; వీర్యపుష్టి, దేహచార్ద్యము, కాంతి, మదము వీనిని గలుగజేయును; సర్వాంగములకు వేడి బుట్టించును; సౌఖ్యకరమయినది; కఫము, వాతము, శ్లేష్మరక్తము, వాతరక్తము, రాజయక్షు, క్రిమిరోగము, విషము, కాస, చర్మరోగము, క్షీణేంద్రియము, సర్వాంగవాతము, సూతీకావారిము, ఉబ్బు, దవడతీపు, శిరోరోగము వీనిని హరించును; పొట్టకు, ముంతగుండె (heart) కు, కార్దము (liver) కు, బుద్ధికి బలమిచ్చును; వణును, పార్శ్వవాతము వీని నణచును; క్షీణించిన నాడిని పుష్టిజేయును; ఈడ్చువాతము, జ్వరములు, సన్నివాతము వీనిని హరించును. అక్షర్ణమును, అగ్నిమాంద్యమును పోగొట్టును; క్షుభ్రపరచును, దుష్ప్రదవ కూటమిని విఘ్నను; సహజమైన దేహపుకాకను బలపరచును; దీనిని కౌషధములకు అనుపానముగా నిర్వికవానిని దేహమునకు త్వరగా యెక్కిటట్టుచేయును. వస్యముచేసిన బలుబు, తలనొప్పి, పార్శ్వపునొప్పి వీనిని హరించును. దీనిని పర్మకర్పూరము, కుంకుమపువ్వుతోచేర్చి తలకుపూసిన తలనొప్పి హరించును. నీళ్ళలో గలిపి ముక్కులోపోసిన శిరస్సునయందు బలుబును, వాతరోగములను హరించును. దీనిని పుచ్చుకొనిన భయము, విహారము నివృత్తించును. పల్లమందుతో గలిపి యిచ్చిన గ్రహజేట్టును; తిసువాతము (Cout). గాయపుసంధి (Tetanus). మార్పు

మరికొద్దము (cholera). ఉక్కిశబ్దము (Hooping cough),
 జ్వరము (Hydrophobia), కడుపులోపుండు అయ్యెడు
 జ్వరము (Typhus fever) వీనిని హరించును. ఒంపినోపులున్న పు
 కుడు, భారముగ, మాండ్యముగ నున్న పుడును, సూర్యరశ్మి లేక
 మునుకు పట్టిన దినమందును, కస్తూరి సేవచలన సౌఖ్యమిచ్చును.
 మిక్కిలి కాశ జేయును, పైత్యము, రక్తపైత్యము, మలబద్ధము,
 నేత్రరోగములను గలుగజేయును రక్తమును తెరుపును జేహము
 పచ్చబడజేయును; దీనిని విరుగుటకు 1 పచ్చకర్పూరము లేక హరితి,
 కర్పూరము, 2 తవాక్షిరి, 3 మందిగంధము, 4 బసభసాపువ్యుల
 మానె, 5 కన్నీరు, 6 కర్కరతో గలిపిన అశ్రునెయ్యి, 7 ఉపరికా
 యల రసము. మోతాదు 1 ముదలు 4 గురిగింజలయెత్తునరకు,
 తమలపాకులోనుంచి మ్రుంగింతురు.

కస్తూరి పసుపు:—A Curcuma a romatica. సంఘ అక్రమగంధ,
 కర్పూరహరిద్రా. హింఘ కపూరహార్దీ, అంబియాహార్దీ, సువాసనగల,
 వకకాశిపసపు. సువాసనగ చేదుగనుండును. వీర్యపుష్టి, కాశ జేయును,
 శ్రమిరోగము, విషమును, సర్పవిషమును, వారిమును, హరించును.
 పింటికీపూసిన గజ్జిపాక్కులు, స్ఫోటకపు పొక్కులు నయమగును.
 కొద్దికొద్ది మోతాదుగా చంగల్వకోర్టు, హేమాక్షికము, ఓమము
 వీనితో నిచ్చిన సర్పవిషమును హరించును. దీనిని నీళ్ళతో గంధము
 దీసి అందులో సాంప్రదాగలిపి నుదుటకు, కణతలకు పూసిన తల
 నొప్పి నిమ్మళించును. ముఖమునకు దీనిని పూసుకొనిన అందము
 జెచ్చును.

కస్తూరి కెండ:—తక్కిలములు చూడుడు.

కాయసాత్ర:—Rice & etc. cooked in tinned metal pot.

తగధపు పూతపూసిన సాత్రలో వండిన అన్నము లేక యిదిర పదార్థ

మలు, మలమూత్రబద్ధము, బహుమూత్రము మొదలగు వన్నిరోగములను శ్రమింపజేయును.

కాంతభస్మము:— అయస్కాంతభస్మము చూడుడు.

కామాశీవిత్తులు:— కాశీచంపుచిత్తులు చూడుడు.

కాశరకాయలు పెద్దవి:— *Momordica Charantia*-fruit of. గంకకర్కటకీ, కాశవల్ల, కట్టెల్ల. హింకకరలి. ఇది ఆకుపచ్చగను తెల్లగను రెండు జాతులుండును. ఏదిలో తెల్లనిది శ్రేష్ఠము. చిరిచేడుగా రుచిగా నుండును. కండ్లకు చలవజేయును. మేహము, వాతము, జ్వరము, కాస, క్వాసులు, కుష్ఠ ఏనివి హరించును. కొద్ది కాశ, పైత్యము జేయును. అశరదీప్తిని, తేలికను ఇచ్చును. దీర్ఘస్థంభన జేయును అతిసారమును, శ్లేష్మమును, క్రిమిరోగమును తాచును. చల్లలో నుడిగించి పారవంచి పోగించి పుచ్చుకొనిన ఆరోగ్యముగ నుండును. లేతకాయ త్రిదోషహరమయినది. సర్వరోగములను బయించును. ముదురుకాయ విరేచనముజేయును. అగ్నిదీప్తినిచ్చును. పైత్యము జేయును. పండు కఫమును గొట్టును. రుచి బుట్టించును. పైత్యము, వాతము, గురుత్వముజేయును. కాశరకాయ ఉష్ణశరీరులకు నష్టము జేయును. దీనికి వియగుక్కు 1 నయ్య, 2 పులుసు, 3 అవాలచూర్ణము, 4 మోడుగమోరము లేక మోడుగ మాడల కషాయము, 5 దోషకాయలు.

దీని పచ్చడి చేడుగనుండును. పైత్యము క్రిమిరోగమును పోగొట్టును. రుచి బుట్టించును. మూలవ్యాధిని శాంతిపరచును.

కాశరకాయలు పొట్టివి:— పొట్టికాశరకాయ చూడుడు.

కాశరవసుగ:— Dried pieces of do. ఎండించిన కాశరకాయ ముక్కలు నేతిలో వేయించినను, కూరవండినను చిరిచేడుగా, రుచి బుట్టించును. త్రిదోషహరమై ఆరోగ్యముగ నుండును.

కాశరాశ:— Leaves curry of do. దీనిరసము వెగటుగ, చేడుగ నూడును. కాశజేయును, కీలవాతజ్వరములను, చర్మరోగము, క్రిమి

- శోగము, శ్లేష్మము, కుక్క, కక్క వీని విషము, పొండుపును పొండు
 మను. రుచి బుట్టించును. అకరదీప్తినిచ్చును. విరేచనము కేయము,
 మూతాదు 1 మొదలు 2 తులముల యెత్తువరకు. దీనికుంఠ వండినది
 చేదుగ నుండును. ఉయరోగము, పైత్యము, కడుపుబ్బు, జ్వరము,
 మేహము, క్రిమిరోగము, విషము వీనిని హరించును. వీర్యమునకు
 వేడినిచ్చును. రుచి బుట్టించును.

- కాకివంపు విత్తులు:—*Cocculus Indicus*, C. *Suberosus*. Eng,
 Indian Berry. సంః కాకనాసికా. హింః కాకమాఠి, అవాళి
 వీక. వీనిని కాకమాఠి విత్తులందురు. దీని చెట్టు ఆకులు
 ముసగాతువలె నుండును. యీ విత్తులు పచ్చివిగ నున్నపుడు
 చిన్నచాచ కాయలవలెనుండి పడిన కుంకుడుగింజలవలెనుండి కొద్దిగ
 ఎరుపుగలసిన కల్లరంగు గలిగి మిక్కిలి చేదుగను నూనెవాగునగలిగి
 యుండును. యీ విత్తులను యెత్తగానూరి మజ్జగలోగాని, కొబ్బరి
 నూనెలోగాని నెచ్చని అముదములోగాని కలిపిరాసిన గజ్జ, చిడుము,
 కామర, వేరుపులు మొదలగు దురదగలిగిన ఉర్మరోగముల పురుగు
 లకు చుపి నయముకేయును. యీచూర్ణమును వరిసిండిలో గలిపి
 పడులకు వేసిన మత్తైక్కి దొరకును. యీచెట్టు కొమ్మలుకొట్టి
 చెరువులు మొదలగు వానిలోవేసిన దానిలో నుండెడి చేపలు చచ్చి
 తేలును. యీవిత్తులను యెత్తగానూరి అన్నములో గలిపి కాకు
 లకు వేసిన వది చచ్చును.

- కాకిదొండ చెట్టు :— *Trichosanthes Palmata*- which yields
 poisonous round red berries. సంః మహాకాలా, కాక
 మర్ద, కాకచింబ. హింః లాల్ యింద్రాయిన్. యీ కాయలను
 అవసూదకాయలందురు. దీనికాయలు గుండ్రముగా చిన్న వెలక్కా
 యింత ఉరవగను, పండిన ఎర్రగ లక్కపండ్లవలె నుండును. దీని

పండ్లు మొత్తగమూరి కొబ్బరిమానెలోగలిపి కాచి చెవిలో తోసిన మానని చెవిలోని కురుపులు మామను. ముక్కులో తోసిన దుర్గంధపురీసక, ముక్కులోని పుండ్లు మామను. యాపండుగాని పేరుగాని మొత్తగమూరిమానెలోగానికొబ్బరిమానెలోగానినేసికాచిన తైలము తోతలంటుకొనుచుండిన అనేకరోజులునుండి వదలని కలవోట్లు. శిరోజాతము నయచుగను. దీని విత్తులలోనిపప్పు యితరపైత్యహావమైన వస్తువులతోగలిపి పేచించిన సర్వపైత్యములు నివారణమగుచు. యాకాయల ధూమపానమువలన క్వాసకాసలు నయచుగను. దీని అకురసము పెగట్టుకొని నూచును; అభిఘాత వాఙ్మరములు, అగ్నిమాంద్యము, మూలవ్యాధి, పైత్యము, అపస్మారము, రక్తచర్ది, సర్పవిషము వీనిని హరించును. మోకాడు పూటకు 2 మొవలు 4 తులములయెత్తు చొప్పున ఉదయపుపూటలను పుచ్చుకొనవలెనని దీనిని సర్పవిషముముసకు 20 తులములయెత్తు చొప్పున 3 లేక 5 మార్లు ఇయ్యవగును. దీనిదుంపచూర్ణము సుమారు పావుతులయెత్తు 10, 12 తులములయెత్తు పచ్చిఅవుపాలతో గలిపి యా ప్రకారము స్త్రీలు ఋతుకుతులయియున్న నాటగు దినములు ఉదయపు పూటలను పరిగడుపున పుచ్చుకొని, పప్పు, నెయ్యి, అవుపాలు పథ్యముగ అన్నము దినుచుండిన గర్భవతు లగుదురు.

కాకిమాంసము:—Crow's flesh. కాక కేయను; కఫము, క్వాస, కాస, రాజయక్ష్మ, జ్వరము వీనిని తోగొట్టును, వీర్యవృద్ధి, ఆయుర్యద్ధి, జకరదీప్తి వీనినిచ్చును. దీని పెండ్లుకల ధూపమువలన గ్రహవాధ, కాకిచెమ్మలను తోగము నివర్తించును.

కాకోలి:—Gymneoma Balsamicum. సంక కేవసీయ, వయస్య, హింస కాకోలి. దీనిదుంపలు చిన్నపిల్లి తేగలను పోలియుండును. దీని చూర్ణము లేక కషాయము రుదిగా స్వాదుగా నుండును; త్రిదోష

ములు, జ్వరము, కాపము, శ్మయ, మేహవణము వీనినిబోగొట్టును; గర్భదోషమును బోగొట్టి నిలుపును. దేహపుష్టి, వీర్యవృద్ధి తేయును. చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 2-3 చిన్నములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు 2½ తలములయెత్తు.

కాచిచ్చలారిన నీళ్ళు:—Boiled water-Cooled. కొద్ది కాకతయును, శ్మయరోగము, రక్తపైత్యము, పైత్యము, క్లేష్మము, ప్రమేహము, విషదోషము, మూర్ఛ, భ్రమ, చాంతి, జ్వరము, పురాజ్వరము, క్రిమిరోగము, సన్నిపాతము, దాహము, అతినారము, క్షీణభాతిపు, రక్తదోషము, చర్మ వీనిని శమింపజేయును.

కాచలవణము:—The salt of which glasses or bracelets are made. సంః కాచం, కావసంభవ. హింః కాదియానోన్. దీనిని గాలాప్పు అందురు ఇది తెల్లగా దళదళ కొబ్బరిముక్కవలె నుండును. పగులగొట్టిక మెరుగు గలిగియుండును. వాసవ యేమియు నుండదు. పెగటుగా, చేదుగా నుండును; ఉబ్బు, గుల్మము, ఉదరరోగము, విషవ్రణములు, కఫము వీనిని బోగొట్టును; శీఘ్రముగ జీరణదీప్తి నిచ్చును. మోతాదు 2 మొదలు 4 చిన్నముల యెత్తువరకు.

కాచిచ్చెట్టు:—కాచంచెట్టుచూడుడు.

కాచిననీళ్ళు:—ఉష్ణోదకము చూడుడు.

కాసపుట్ట తైలము:—Melaieuca Leucadendron Eng. Calput oil. దీనిని కాసాపుట్టి తైలమనియు నందురు. యిది అంబాయినా మొదలగు ద్వీపములలో నుండు ఒక జాతిచెట్ల ఆకులతో చేయబడినది; కాక తేయును; ముండును; దీనిని కొబ్బరినూనెలోగాని, నువ్వులనూనెలోగాని, బాదము నూనెలోగాని, సమవాళ్యుగ గలిపి మర్దనచేసిన పురాణవాఙ్మనోష్ఠలు, మేహవాతనోష్ఠలు, వరముల నోష్ఠలు, (neuralgia) మొదలగు చారుణనోష్ఠలు, మూర్ఛ,

పక్షపాతము మొదలగు వాతములు హరించును. కణలకు పూనివ తలనొప్పి నయముగును. దీనిని లోనిలికిచ్చి కేళాములకు పెటవ వ్యాపించి కాళజేయును; నాదీని స్ఫుటముగ వేగముగ వడుచునటుల జేయును; క్షీణించుచున్న ప్రాణశక్తులకు బలముచేసి మేలుజేయును; విస్తారముగ చెరుట బుట్టించును; ఎరుగులు, శుద్ధులు (spasms) దీనిని కట్టును; ఉదరరోగము, ఉబ్బురోగము, అపస్మారము (hysteria), అశీర్ణశూల, శర్భములోని వాతము, తలనొప్పి, దీనిని హరించును. ఋతురక్తమును హరించేయును. మోతాదు పట్టిది తగుమాత్రము సంపదారదోష 2 మొదలు 7 చుక్కలవరకు వేసి యియ్యవచ్చును.

కాటుకగింజలు:— Ipomaea Hederacea. Eng. Phorbilis-auda సం॥ కృష్ణబీజ, క్యామబీజ. హిం॥ కాలాదాన. దీనిని తిరిగితిత్తులని కొల్లితిత్తులని కట్లతిత్తులని యాచును; ఎండబెట్టిగాని, కొద్దిగ వేయించి గాని చేసిన వీనిచూర్ణము విరేచనములుచేయు కొవధముగా వాడతగియుండును. విరేచనములతో శ్లేష్మమును, పైత్యమును, చక్కగ పెడలించును; క్రిమిని, మలబద్ధము, శిశోరోగము, కఫము, ఉదావర్తము, శోథ, అనాహము, ఉదరరోగము దీనిని హరింప జేయును. మోతాదు 4 మొదలు 6 అణాలయెత్తువరకు. ఇందులో కొద్దిగ శొంఠిచూర్ణము సమముగ చీనాపంచదార కలిపి పుచ్చు కొనవచ్చును. దీనివలన వికారము, కడుపునొప్పి లేకుండ సుఖ విరేచములగును. ఈచెట్టుజగురు విరేచనకారి. మోతాదు 4 మొదలు 6 గ్రోధుమగింజలయెత్తు.

కాటుకపిట్ట:—The Wagtail. దీని మాంసము రుచిగ నుండును, బలమునిచ్చును. పైత్యము వణచును.

శివశేనుచ్ఛ్వాస ము: — *Flecoutia Splida* F. Ramonchlin
 న * వికంకర, స్వానువృక్ష. హింక కంటాయి, దీనిని కాండ్రో
 చ్ఛ్వాసుడు. దీనిలకులు వేళ్ళకమాయ నిచ్చిన వర్షనివము వూ
 చును, దీని మానుచెక్క మానలోమారి పట్టించిన ఆకువార
 (gout)నొప్పులు పొందును. దీనిమానుచెక్క- మారి మానలోవే
 కాది అమాని ముద్దనచేసిక వారి మేహవారనొప్పులు పొందును,
 మానకు బదులుగా అముదముకూడ నుపయోగించవచ్చును. దీని
 కండ్లు పుల్లపుల్లగా రుచిగానుండును, ఆకలి, ముట్టించును. శీర్ణము
 చేయును.

కానుగచ్ఛ్వా: — *Pongamia Glabra & Galedupa Indica*,
 Eng. Indian Beech, సంక కరంజక, వక్తరూల హింక కరంజ,
 నిర్భవన్న పువ్వులుగల యొక వారి కానుగచ్ఛ్వాకలదు, దాని
 కం అంగారవల్లరీ. దీనిని యించుమించు యితే గుణములు, దీని
 చెక్క, అకులరసము, చేదుగనుండును; వేడిచేయును. వాతము,
 కఫము, రక్తపైత్యము, వ్రణములు, బల్లలు, క్రిమిరోగములు,
 యోనిరోగములు, వ్రణమేహము వీనిని బోగొట్టును; దీని కాయల
 వోని కప్పు నీళ్ళలో మారి పూసిన చర్మరోగములు నివృత్తించును.
 ఆకులు మారికట్టిక పురుగులుపడిన వ్రణములు మోనును; ఒంటి
 పూసిన చిడుము, గడ్డ మొదలగు చర్మరోగములు మానును; ఆకు
 లేక వేరురసములో మానగలిగి పూసిన కుళ్ళునాపును, దీని ఆకులు
 చిత్రివూలపు ఆకులు, విరియూలు, ఉప్పు వీనిని మారి పెరుగుతో
 నిచ్చిన కుష్ఠరోగము నివృత్తించును. వేరురసము, కొబ్బరిపాలు,
 మన్నపునీళ్ళు కమభాగములుగ గలిపి యిచ్చిన పెగరోగము
 మానును. అకులరసము లోపలికిచ్చిన కడుపుబ్బు, అగ్నిమాంద్యము,
 నీళ్ళవిరేచనములు వీనిని కట్టును, అకుల రసములో ఆవమాన గలిపి

సేవించుచుండిన శ్లేష్మదము నివారణముగును. పథ్యముగ నుండవలెను. పుష్పములైన అతిమూత్రమునుకట్టెను. కాయలు మెదలో లేకుగా కట్టినను, వీనిలోని పప్పు తినిపించినను, కాయపిచ్చుల నిర్మూలము తినినను ఊక్తి పడగ్గు (hooping cough) నివృత్తించును. కాయల లోని పప్పులైన కుష్ఠరోగము నివృత్తించును. దిగురుటాకులు పెచ్చుజేసి కట్టినను లేక మూరికట్టినను రక్తముపడు మూలవ్యాధినివారణముగును. వేరు రసము దివికాశి (Injection) చేసిన భగందరము పూడి మానును. ఈరసము, మంచిమానె నమిపాళ్యుగలిపి అందులో ఒక అవున్నుకు 3 గోధుమగిజల యెత్తు మయిలతుత్తము గలిపి పూసిన పెలలు, పుట్టువణములం దీనిలోని చీమునెడలి నయచుగును. వేరు లేక మ్రానుచెక్క అమువములోజేసి కాచి మర్దనచేసిన పడి పోయిన కాళ్ళుచేతులు కాగగును. దీని పుడకతో పండ్లుతోమిన దంతరోగములు, నోటిపూత నయచుగును. వేరు లేక మ్రానుచెక్క రసము 3, 4 తులములచొప్పున 5, 6, 9 దినములవరకూ రెండు పూటలా నిచ్చిన పెరియక్క, నక్కల విషము హరించును. పథ్యము కందిరప్పు, కందికట్టు, వీరకాయ, పొట్లకాయ, నేరిపోపు మూత్రము పాతవియ్యపుఅన్నముతో తినవలెను. దీనిపచ్చివేరు రసము లేక గంధము పూసిన మురిక్విణములా, భగందరము మానును. దీని చక్క భస్మము కాబూలముతో సేవించుచుండిన కఫరోగము, పుట్టు, వాతమును హరించును.

కానుగమానె:—Oil of the seeds of do. చేదుగ నుండును. కాక జేయును; శ్లేష్మరోగమును పోగొట్టును; జీహమునకు పూయుటవలన వివర్ణతను పోగొట్టును. పొక్కలు, దురద, పల్లికలు, గజ్జి, చీడుము, నల్పి, కురుపులు, వ్రణములు వీనినిమాన్పును. దీనితో మర్దన చేసిన, వాత, మేహవాతపు నొప్పులు నివారణముగును. యామానె కొబ్బరి

నూనె ఆకుచెముడాకు రసము పసుభాగముగ గలిపిరెండుపోంగులు
వచ్చేటట్లు కాచివుంచి. నిత్యము మర్దవచేసిన మేహవాతమువల్లను,
కుక్ష్యవృద్ధిమువల్లను కాళ్ళు చేతులు పట్టు లేకపోవుట, కలుపు,
పాపులు వీనిని తక్షణ నివర్తింపజేయును. దీనిని లోపలికియ్య
వచ్చును. కష్టరోగమును పోగొట్టును. మోతాదు 10 మొదలు 30
చుక్కలవరకు.

కాఫీగింజలు:— Coffee Arabica, C. Tetrandia Eng. Coffee
seeds. సుఃఅరబ్రి, ప్లేచ్చఫల. హింకాఫీ. దీనిని జలపష్టమాడ
జేయించిచేసిన చూర్ణపు శేలికకషాయము వేడిజేసి త్రవ్వను. ఇదిపిండి
నొప్పులను, బద్ధకమును, నిద్రను పోగొట్టును. రక్తములోని వేడిని,
పైత్యమువలనగాని, సన్నిపాతమువలనగాని, పుట్టినవేడిని అణచును.
నత్తురు గడ్డలకు, పొట్టకమునకు మేలుచేయును; పొట్టను మృదువు
జరుచును. దీపనకారి (stimulant) బలకారి(tonic); కునికిపొట్టను
పోగొట్టును, మూత్రమును జారీచేయును. కడుపులోని జలుబును క్షి
వేయును. శ్లేష్మపుదగ్గులకు, అన్ని తలనొప్పులకు, మూలవ్యాధికి
మంచిది. పొట్టకు బలమిచ్చును. కండ్లకు మేలుజేయును. కడుపులోని
పాతమును శీరస్సున కెక్కనియ్యదు. ఆయాసమును, బడలికను
తీర్చును. కడుపు, పొత్తికడుపు వ్యాధుల నణచును. కలరాలోని
పాంతిని కట్టును. నరముల కృతిని (nervous irritation) అణ
చును. చలవచేత వచ్చిన రొంపను అణచును. గాఢమయినకషాయ
ములో (strong decoction) పంచదార కలిపిగాని, కలుపకగాని
యిచ్చిన నల్లమందు మొదలగు విషములు (narcotic poisons)
తనివవారికి మేలుజేయును. అనగా బలమైన దీపనకారిగ (stimulant)
పనిజేయును. అమిత మద్యపానమువలన గలిగిన నీరసమును పోగొ
ట్టును. దీని గాఢకషాయమిచ్చిననీళ్ళ విరేచనములుకట్టును. ఉబ్బునపు

దగ్గుయొక్క ఉద్రేకమును కట్టును. దీని దుర్గణములు, అనగా అమితముగా కాఫీపుచ్చుకొనుచుండిన విరేచః బద్ధము, పైత్యము, కాశ తేయును. దేహమును అర్చివేయును. పసుపురంగు దెచ్చును. వీర్య కష్టము తేయును. హృదయమునకు జబ్బుతేయును. అతిమాత్రమును, మనోదుర్బలతను దెచ్చును. రొమ్మునాల్పును. కలవరింతలు పుట్టించును. పుంస్త్యమును తగ్గించును. పుంస్త్యమును తగ్గించదని కొందరి మాతము. రొట్టె మొదలగు హారము పుచ్చుకొనిన తరువాత దీనిని పుచ్చుకొనవలెనేకాని, పరగడుపున పుచ్చుకొనగూడదు. దీనికి విరుగుట 1 శిశి జలీను, 2 పాలు, పంచదార. పచ్చిగిజ మార్గపుకషాయము మాత్రమును జారీచేయును. బలకరమైనవి. మొత్తమున కాఫీ పుచ్చుకొనెడు అభ్యాసము చలవప్రదేశములలో తిండువారికి మేలుతేయును; ఉష్ణప్రదేశములలో నివసించినవారికి కాలక్రమమున జబ్బుచేయును; ఈ కాఫీకషాయము (Coffee decoction)లో పంచదారగాని బెల్లముగాని కలిపి అందులో పాలు కలిపి పుచ్చుకొనవలెను. పురిటాడ్రకు ప్రపయోగించునప్పుడు పాతబెల్లము కలిపి యిచ్చుట మంచిది.

కాబేజకూర: — *Brassica oleracea* B.Sativa Eng. Cabbage.

గుంజ తేముకా, దళమాలిని. హిం; కోలీ, దీనిని కేబేజీ యందును, చలవతేయును. నిద్రదెచ్చును. రక్తమును వృద్ధితేయును. మెదడులో నుండడి వేడిని హరించును. దేహపుష్టి, ఆయుర్వృద్ధినిచ్చును. అధిక మద్యపానమువలన గలిగిన బుద్ధిమాంద్యమును పోగొట్టును. ఉయ, కఫము, పిత్తము హరించును. చులకనగ శీర్ణమగును. శ్వాస, ప్రమేహము, రక్తదోషము, జ్వరము వీనిని హరింప తేయును. అనగాపైన వ్రుదహరించిన రోగములయందు పథ్యకాగ నుండును. గడ్డలకు

నూరి కట్టినగాని. పెచ్చుకేసి కట్టినగాని స్వేదనా పక్షపరమున
కాథ దిద్దించును.

కామందికాయలు:—Fruits of Solanum Nigrum. దీనిని కామి
కాయలనియు వందురు. వీనికూర త్రిదోషహరమైనది జ్వరదీప్తి
నిచ్చును. తిబ్బు, పాండుర్య, మూలవ్యాధి, వేగిరోగములు,
శిశ్నము మేహము వీనినణచును. వీర్యమునకు వేడి బుట్టి యును,
పైర్ణ్యమును, కఫమును హరించును. తుపాక్షు, శిశువులదిగ్గును
బాగొట్టును. దీని నదుకు అగ్నిదీప్తి నిచ్చును. దుది బుట్టించును,
పైర్ణ్యము కాక వేయును.

కామందిచ్చెట్టు:—Solanum Nigrum, Eng. Garden night shade.
సంజ కామాదిక, కాకమిశ్లుక. హింజ కురోమ. దీనిని కాచిచ్చెట్టు
కామచెట్టు, కామాక్షి చెట్టు అనుదు. ప్రతిసంవత్సరము లేకు
చిన్న చెట్టు. దీనిపండ్లు కల్లగ పసుపుపచ్చగ లేక మెరిగ ముండును.
దీని ఆకుకూర లేక రసము త్రిదోషహరమైనది. వీర్యమునకు వేడి
పుట్టించును. కష్టం, వాగ్రహణి, మూలవ్యాధి, పాపు, మేహము,
జ్వరము, పాండురోగము వీనిని బాగొట్టును. క్షుణ్ణవృద్ధి కేయును.
జ్వరదీప్తినిచ్చును. బంతువిషమును హరించును. క్రిమి హరమైనది.
విరేచనము చేయును. హృదయమూనకు లెమిచ్చును. కంఠమును
కుళ్రపరచును. అయూరాలోగ్యముల నిచ్చును. గర్భోత్పత్తిని కలుగ
జేయును, రసముయొక్క మోతాదు పూటక 2 మొదలు 3 యల
ముల మెత్తువరకు.

కామందిపూరి:—Andropogon Schoenanthus. A. Citrati
Eng. Lemon grass. సూజ కత్పణ, నోహిమశ్మణ, ధ్యామికం,
హింజ లోహిన్, గంధేజఘాన, దీనిని కామాక్షిపూరి అయు
నిమ్మగడ్డియనియు వందురు. ఇది సువాసనగల ఒకగడ్డి. దీని సమా

లముయొక్క లేక అకుయొక్క కషాయము లేక శేలిక కషాయము పొట్టకు బలముకేయును. దగ్గు, వగర్పు, త్పూదోగము, విడాహము వీని నణచును. చెమట బుట్టించును. వికూది (cholera), అక్షర్ణ శూల, కడుపునొప్పి, రక్తవారము, జ్వరము పైత్యము, దోష జ్వరము, (Typhoid fever) జలిజ్వరము, వరుసజ్వరము, నీర సము వీనిని బోగొట్టును. జ్వరములో దీని కషాయమిచ్చిన చెమట పట్టింది జ్వరమును అపును లేదా ఆగినప్పుడులు కేయును; జ్వరితులకు నిద్రకొచ్చును. అకను చల్లతో మారి పూసిన తామరమూనును. దీని నేళ్ళలో, లేతఅకులలో కొద్దిగ మిఠియాలు చేసినూరి యిచ్చిన ఋతుబద్ధము (dysmenorrhoea) మాచును. దీని అకులు కేయాశుపలేకాది అందులో పాలు గలిపి పుచ్చుకొనిన మనోహరముగ నుండును; చెమట పుట్టించును. బదిలికను తీర్చును. దీనితో చేసిన నూనె లోపలికిచ్చిన పొట్టలోని వాతమును వెదలించును. ఈడ్పుల కట్టును. చెమట బుట్టించును. అక్షర్ణము, ఆగియాగివిచ్చెను కడుపునొప్పి, అమిరమును త్రేనుపులు, గుండెలలోమంట, మిడి జాడ్యము (cholera) అందువలన గలుగువానికి వీనిని కట్టును, దీపనకారి; ప్రేగులకు, పొట్టకు బలముకేయును. వాంతిని, నీళ్ళవిరేచనములను కట్టును. పై నపూసిన లేక మర్దనచేసిన, వాత మేహవారపు నొప్పులు, ఇరుకునొప్పులు, వరముల నొప్పులు, వడుమునొప్పి మొదలైన నొప్పులు వయసుగును కషాయపు మోతాదు పూటకు 2 మొదలు 4 తులముల యెత్తువరకు. శేలికకషాయపు మోతాదు 8 మొదలు 12 తులముల యెత్తువరకు నూనె లోపలికిచ్చు మోతాదు 12 మొదలు 20 చుక్కలవరకు. మండిజాడ్యమునకు దీనిని పంచదార గడ్డమీదనే జాడ్యపుగుణములు కట్టువరకు అప్పుకప్పుడు ఇచ్చుచు పెదవులు, పెన్ను, పొట్ట వీనిమీద పూయుచుండవలెను. కలరాకు

ఇచ్చు తేలిక కషాయము 80 తులముల మరుగునీటిలో 10 తులముల ఆకు వేసి చేయవలెను. ఇతరవ్యాధుల కిచ్చు తేలిక కషాయము 80 తులముల మరుగునీటిలో 4, 5 తులముల ఆకు వేసి చేయవగును. కషాయము చేయుటకు 80 తులముల నీళ్ళలో 5, 4 తులముల ఆకు వేసి 15 తులముల నీళ్ళు మిగులువరకు కాచి వడియకట్టి వాడవగును.

కామూచి చెట్టు:—కామంచిచెట్టు చూడుడు.

కాయ పెండలము:—The yam plant yields fruits. ఈనగా పెండలపుత్రీగకు కాయలుమాత్రము కాయును. దీని కాయలు సుమారు పెద్దపుసిరికాయలంతేసి యుండి చామడుంప రంగు గలిగియుండును. దీనికూర రుచిగానుండును. విశేషము జేయును. వాతమును హరించును. వీర్యవృద్ధి, బలముజేయును.

కాయఫల చెక్క:—Myrica Sapida & M. Nagl. Eng. The box Myrtle. సం॥ కల్పల, కుంభికా. హిం॥ కాయఫల. ఇది పెద్దవృక్షము. దీని ఆకులు తిమలవాకులను బోలి యుండును. ఎర్రని పువ్వులు గలిగి బాణికాయవంటి కాయయు దానిపైని బాహుళ్యముగ పత్రయు గలిగియుండును. యాపత్రని రామపత్ర యందును. దీనిని బాహుళ్యలో పెండవరకము బాహుళ్యగా వాడుదురు. చెక్క దిశసరిగా ముండును. చెక్కపైని తెల్లగనుండును కారముగల వస్తువు. కాక జేయును. దీనిని దేహముపై న పూసిన యెరుచెక్క జేయును; పోక జేయును. దీని చూర్ణము వీల్చిన తుమ్ములు వడ్చునట్లు చేయును. శింశితోనూరి విశూది బాద్యగ్రస్తునికి పూసిన దేహమునకు వేడి తెచ్చును. లోపలికిచ్చిన పొట్టకు బలముజేయును వాతమును పొట్టలోనుండి పెడలిండును. దీని చూర్ణము లేక కషాయము కఫవాతములు, గుల్మము, మేహము, తిమశూల, విచమజ్వరము. మూల

వ్యాధి, గ్రహణి, పాండువు, ఉబ్బు యీ రోగములను హించును. చూర్ణపు మోతాదు 3 మొదలు 6 చిన్నముల యెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు 2½ మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు.

కాయము:— Confection of Bishop's weed seeds & c, prepared for women in child birth. ఓమమ్మ, సోలెడు, విప్పబ్బు, మిరియాలు, చలవమిరియాలు, కురంజివామ్మ, కొంఠి, దుంపరావ్త్రి, కళింగరావ్త్రి, వాయువిశంగములు, రేవలిదిన్ని, అక్కలకట్ట, విప్పలికట్టి, ఒక్కొక్కటి 4 అణల యెత్తుచొప్పున, 3 కరిక్కాయల పెచ్చులు, నీనుకరక్కాయలు 4, మోడుగమాడలు 3, చిన్న వసకొమ్మ, కటుకరోహిణి 2 అణలయెత్తు. దుంపపసుపు కొమ్ములు 2, విల్లశిలకర్ర 3 తులం, తెల్లశిలకర్ర 3 తులం యినన్ని మెత్తగా కొట్టి జల్లిచి రుబ్బురోట్ల వేసి నీళ్ళుపోయుచూ మెత్తగా కాటుకవలె నూరి మూకుడులో వేసి దానిలో పాతబెల్లం 3 పీకను మెత్తగాకొట్టి 3 లిపి కవునెయ్యి సోలెడువేసి కలుపుచూ రేవ్యాము లాగున వచ్చిన తరువారి దింపి చల్లారిన తరువాత గాజపాత్రలో జాగ్రత్తపెట్టి పూటకు 3 తులం మొదలు తులమెత్తువరకు బాలిం తలు పథ్యం పెట్టినప్పటినుండి ఉదయపుపూటలను పుచ్చుకొని పెంటనే కొంచెం పాశిబెల్లం ముక్కకూడ తినవలెను. యిటుల తినిన శరీరమునకు బలముజేయును. సూరిక సంబంధమైన దోషములను రాకుండ జేయును అరోగ్యమిచ్చును.

కారండవపిట్ట:—కన్న రేడిపిట్ట చూడుడు.

కారటుదుంపలు:—గాజగడ్డలు చూడుడు.

కారము:— Properties of things, which are pungent to the taste generally. అనగా కారముగ నుండెడి వస్తువుల సామాన్యగుణము. కారముగల పదార్థములను మితముగ బుచ్చు

కొనిన కంఠరోగము, శోష, ఉబ్బు, అగ్నిమాంద్యము, నేత్రరోగము వీనిని హరించును. అమితముగ బుచ్చుకొనిన ముందు చెప్పిన రోగములను గలుగజేయును. వేడిజేయును. శుష్కమును, బలమును ఇచ్చును.

కారింగువ :—Gardinia Lucida, Eng. Dikamalley gum gummy gardinia. సం * నాడిహింగు. హిం * దికామాలి. ముల్యమును పోగుట్టును; గుల్మరోగము, నాభిరోబుట్టెడు విద్రావమునకు వ్రణము, కూల, క్రిమిరోగము, కఫరోగము, బల్లలు, మూలవ్యాధి, ఉబ్బు వీనిని హరించును. దీని ధూపము గ్రహణోపములు, ఉష్ణదము వీనిని హరించును.

కాక అల్లము :—Zengiber Zerumbet Eng. Wild ginger. కాకముగా నుండును. రుచిబుట్టించును. బలము నిచ్చును. పైత్యము కలుపును. జ్వరదీప్తి నిచ్చును. దగ్గు, వగర్పుల దగ్గు, క్రిమి వీనిని హరించును. పైకరాసిన చర్మరోగములు మానును.

కారుకోడి మాంసము :—Wild fowl-flesh of. అనగా అడవి కోడి. దీనిమాంసము రుచిగా లభువుగా నుండును. పైత్యమును, చాతమును కడింపజేయును. ఎండు మాంసము బలము, పుష్టిజేయును. వీర్యపుష్టి, బలము నిచ్చును. దీని గుర్జ్మణ తిరుకోడిగుర్జ్మణ గుణము కంటే శ్రేష్ఠముగ పనిచేయును.

కారుగ చెట్టు :—Vernonia Anthelmintica & Psoralea Confolia. సం * పోమరాశి, అవల్లుజ, వాకుచి, హిం * బావచీ, పోమరాజ్. దీనిని క్రాలు గచ్చయని యందురు. అనగా బావంచాల చెట్టు. దీనివేరు లేక అక్షరము లేక కషాయము లేక రేణయ

కూర, కఫము, పైత్యము, వాతము, క్లేష్మము, క్రిమిరోగము, కుష్ఠము, దురద, దద్దుళ్లు, క్షుద్రోగము వీనిని హరించును; ఆయుర్వృద్ధిని, బలమును ఇచ్చును. రసముమౌక్తి మోతాదు పూటకు 1-2 తులములయెత్తు; కషాయపు మోతాదు 3-4 తులములయెత్తు. దీనినిత్తులే బావంచాలు. బావ చాలు చూడుడు. దీని అకులకూర వేడికేయును, క్రిమిని హరించును. అగ్నివీరిచ్చుచును; విషహరమైరది. బలముకేయును.

కారుపెగులు:—అడవిపెగులు చూడుడు.

కారుబా:—Carube. ఇది భూమిలో బుట్టును; పశుద్రవీరములందు దొరకును; పచ్చమైనపువ్వులకు గలిగి ఘట్టిగనుండును; దీనిని పన్నీరుతోగాని, చనుబాళతోగాని మైత్తగమారి, నీడలు మోపించి వాడవలెను. హృదయమునకు బలము కేయును; గుండె దడ (palpitation of the heart)ను పోగొట్టును; కుసుమరోగమును, గ్రహాగ్ని కట్టును. బలముకేయును. మోతాదు పూటకు 1-2 చిన్నముల యెత్తువరకు లోపలికి అవుపాలతో యియ్యవచ్చును. మరియు దీని ధృతి కేయుదురు. దీనితో కైలమున్ను చేయుదురు. ఈ కైలము మూర్ఛ (epilepsy), అపహ్మారము (hysteria) వీనిని నివృత్తికేయును. కైలపుమోతాదు 10 మువలు 15 చుక్కలవరకు. ఇగటగల ద్రావ్యములు గలిపి మాత్రలుగా చేసియు వాడవగును.

కారుబోగి విత్తులు:—బావంచాలు చూడుడు.

కారుమీనుము:—Glycine Debilis Eng. Wild black - gram.

కుంభ మాచపర్ణి, కాంభోజి, హింజి మషవన, వనపుడద. శీత వీర్యముగలది. స్వాదుగా నుండును; బలముకేయును, కఫమును, శుక్లమును, వృద్ధి కేయును, క్షయ, ద్వారము, కాపజ్వరము, రక్తపైత్యము వీనిని కమింపకేయును. శోష, దాహము వీనిని కాంతిపరచును.

కాయమునగ కాాయ:—Fruit of wild Radish. చేమగా పెగటుగా నుండును. వారము, ప్రమేహము, క్వాస వీనిని హరించును; శోషను నీరసమును ఆణచును; పుంస్త్యమును గలంగ తేయును; మూలవ్యాధిని హోగొట్టును; వీర్యమునకు వేడిని ఇచ్చును.

కాయమునగ చెట్టు:—Moringa Pterygosperma - wild variety
Eng. Wild Horse Radish. సంఘమురంగీ, వనశిగ్గు. హిందీ వనసహింజన్. దీని చెక్క, ఆకురసము కారముగ నుండును; కాక తేయును; బల్లలు, గుల్మలు, అవ్వకులలు, క్వాస, కాస, వారము, నీరస, పాండువు, తబ్బులు వీనిని హరించును. దీని వేరు కషాయము పూటకు 3-4 డబ్బులయెత్తు చొప్పున దినమునకు రెండుపూటల నిచ్చిన జ్వరము హరించును; నీరసము నణచును; కాక తేయును; దీని వేరుచెక్క మెత్తగా మారి మానలో గలిపిపూసిన పక్షివారము, నడుమునొప్పి మానును. దీని పువ్వులు పెగటుగ నుండును; పైత్యము తేయును; కఫమును, వారమును గొట్టును.

కార్జము:—Liver of goat Etc. మేక మొదలైన జాతువుల కార్జము (liver) వేడితేనె చలవతేయును; శ్లేష్మము, వారము తేయును; గుగుర్జముగ నుండును; దువ్వరక్తమును బుట్టించును; మొదడులో నొప్పి బుట్టించును. దీనికి విరుగుడు త్రిఫలచూర్ణము లేక కషాయము. ఇది అపథ్యమయినది. ఆరోగ్యము గోరువారు దీనిని తినకూడదు. తినగోరిన, కోడి మొదలగు పక్షులయొక్కగాని, లేక మేకయొక్కగాని కార్జమును వింతముగ బుచ్చుకొనవచ్చును.

కాల్పిన చేద:—Roasted fish. స్వాదుగా, లఘువుగా, రుచిగా నుండును. తేలికగా జర్ణమగును. పైత్యము తేయును; పాత్రికడుపును శుభ్రపరచును; మేహమును, అగ్నిమాద్యమును హోగొట్టును;

• ఏకవృద్ధి కేయును; పథ్యముగ నుండును. చేపల పామాన్యగుణము చూడుడు

కావిరాయ:—గై రికము చూడుడు.

కావివస్త్రము:—Light red coloured cloth. పైత్యమునుగొట్టును, బుద్ధివికాసత నిచ్చును; వేడివికాలమందును, కఠిన్మూలమందును అనుహులముగ నుండును.

కాశీరీ బలము:— Water of the Cavery. కుదిగా, తేలికగా నుండును; శ్రమను పోగొట్టును; అకలిపుట్టించును; దద్దురు, ముష్టు మొదలగు చర్మరోగములను, చాతమును, కడుపులోఁబల్ల వీనిని తొలగించును; కుది బుట్టించును; బుద్ధి బలమిచ్చును; ఏకవృద్ధి కేయును. మిక్కిలి ఆరోగ్యమైనది.

కాసర చెట్టు:—కామందిచెట్టు చూడుడు.

కాసిని విత్తులు:—Chicorium Intybus Endivia Eng. endivia wild chikaraaj. హిందూ కాసిని, వేడిచేసిలప్పును; వీనిని ఏళ్ళలో కడిగి టికడమువలగా దీనిలో వేడి తగ్గును; గుండెలకు బలమిచ్చును; కాసమును, క్షయమును, కాక కలకబుట్టిన ఉబ్బునుపోగొట్టును; దుష్టపదార్థ కూటమిని విచ్ఛిన్నము; పైత్యముయొక్క రక్తముయొక్క దుష్టతీవ్రము నణచును. దీనిక పాయముగాని, ఏళ్ళతో నూరితీసిన రసముగాని పుష్కలిం చిన పండ్లనొట్టి గొంతునొట్టి తమించును. దీనియొక్కను గోధుమడిది తోదూచి గుండెలమీదకట్టిన ముంతగు డె (Heart) యొక్క వికారమును, వేడిని తణచును. దీనిరసము, ఉచ్చాపేని నెచ్చుకేసి వడకట్టి పుచ్చుకొనిన ముంతగుండెను, వల్లదబ్బు (spleen) ను, నరములను, కడుపులోని అవయవములయందు పుట్టిన దుష్టపదార్థ కూటమిని తీసి వేయును. కార్ణము (liver) నకు సత్తువకేయును; కడుపులోని మంటను, చాచామును తణచును; మూత్రమును, స్త్రీల రజోరక్త

మును, గురదాలను (kidneys) శుభ్రపరచును. సింజీరీమతో
 తినిన వాంతి, విరేచనములు స్ఫోటకము, సన్నిచాత జ్వరము,
 ప్రత్యజ్వరము గలవారికి మేలుకేయును. దీనిరసము పుచ్చుకొనిన
 మూర్ఛ, తొక్కనొప్పి, పొట్టలోనొప్పి వీనిని బోగొట్టును; పొట్టకు
 బలమిచ్చును. అజీర్ణమును, వాతమును హరించును; మూత్రపుంపి
 (bladder)లోని వాతమును, అతిమూత్రమును పోగొట్టును; స్త్రీ
 లకుకాలు పడజేయును; దీనిరసము ముక్కులోపిండిన మూర్ఛను,
 పిచ్చితనమును పోగొట్టును; దీనిచూతు నీళ్ళలో వేసికాచి అందులో
 కూర్చుండబెట్టిన నడువలేని విడ్డలు త్వరగా నడిచెదరు. దీనిమాన
 మర్దనచేసిన పాఞ్చపునొప్పి కుదురును; ఉష్ణతత్వముగలవారికి దగ్గు,
 తలనొప్పి చెచ్చును; దీనికి వియ్యుక్తు 1 పంచదార లేక పది
 పంచదార, 2 బాదముజగురు, 3 కొత్తిమీరి యెదలగు చలవ వస్తు
 వులు.

కానీత్ర స్త్రీ:—శిద్ధువునీ చూచుచు.

కానీసము:—అన్న భేది చూచుచు.

కాళ్ళువీసికించు కొనడము:— Having legs shampooed. మర
 ముగ కాళ్ళు వీసికించుకొనుటవలన మాంసము, రక్తము, చర్మము
 ఇవి నిర్మలత్వమును పొందును; ప్రీతిని, నిద్రను, భాతువృద్ధిని గలిగి
 చును; కఫము, వాతము, శ్రమ, మూర్ఛామాంసము వీనినిబోగొట్టును.

కొరగడ్డి:—Phragmites karka & Arundo karka. Eng. Bur
 grass. సంజ వడ, వళ, రంధ్రీ. హింజ నర్మకుల్. దీనిరసము లేక
 కషాయము, మూత్రరోగము, తాపము, రక్తదోషము, కఫము,
 నిత్రము, విసుర్చి వీనిని బోగొట్టును; రసపుమోతాదు పూటకు 2½
 మేలములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు 2½ మొదలు 5 తులముల
 యెత్తువరకు.

విడి లేక సిమిసాగా యను ధాన్యము:— A sort of paddy. ధాన్యములలో శ్రేష్ఠమొకటి. దీని యన్నము వ్రరవయ్యును. మృదువుగా మండును. బలము, పుష్టి, వీర్యవృద్ధి, కాంతి, ఆరోగ్యము నిచ్చును. సర్వరోగములయొక్క దమకాలముగ మండును. బలమైన ధూములలో పండించు ధాన్యము. మరియు ధాన్యములు చూచుడు.

ద్విలిపండు:—వారింజపండు చూచుడు.

విరిసిపండు:—Vitis Vinifera. Eng. Raisins. సంః కాళిద్రాక్ష, లఘుద్రాక్ష, నిర్మల, హింః కింమిన్. దీనిలో గొలుసుండవు. మధురముగ మండును. తత్వమును మృదువు పరచును. శ్రిరోవహారమైనది. మేహకాంతి, వీర్యవృద్ధి, రక్తస్పృద్ధితేయును శోషనమును, బలమిచ్చును. హృదయమునకు బలమునిచ్చును. దగ్గును, చూలవ్యాధిని శమింపజేయును. కంఠమును శుభ్రపరచును. ద్రాక్షపండ్ల గుణము గలిగియుండును. విరేచనకారి. అగ్నిమాంద్యము జేయును. పద్మపండ్లును మేహకాంతి జేయును. ఈది బుట్టించును మయరోగమును హరించును.

కుంజచామరములు:—A sort of chamomile flowers. పుష్పములు పైత్యశ్లేష్మములను హరించును. చలపజేయును. విరేచనమును బంధించును. అగ్నిదీప్తిని, తేలికను ఇచ్చును.

కుంకుడుచెట్టు:—Sapindus Emarginatus & S. Trifolatus, Eng. soap nut tree. సంః అరిష్ఠక, ఘ్నిల, కృష్ణబీజ, హింః కీకా. దీని యాకు తలకుకట్టిన శ్రిరోవాతమును, దారుణముగు తలనొప్పిని పోగొట్టును. దీనికాయపై గుంజ చేదుగ నూడును. దీనిని లోపలికిచ్చిన వాంతిజేయును, శ్లేష్మమును వెడలించును. ఉబ్బునదగ్గునణచును. మోకాడు పూటకురెండు చిన్నములయొత్తు. ఈకాయలు ముక్కులోపిండిన మూర్ఛరోగికి తెలివివచ్చును. ఈకాయనునీళ్ళతో

సంగడిసిన గంధము పాముకరచివచోట లేక నేలు, తెలి, పురుకొన కుట్టినచోట దట్టముగా పట్టువేసి కాచిన విషము విరుగును. పాము విషముకు అగంధము సుమారు తులమెత్తు లోపలియ్యవలెను. కండ్లకు కలికమును వేయవలెను. ఈకాయలను నీళ్ళలోవేసి పిసిక పులుసుతో తలకుద్దకొనిన కాక చేయును. కొన్ని తిర్వములచాలి తలనొప్పులను పోగొట్టును ఈపులుసును పశువులకు వచ్చెడి దొడ్డు రోగమునకు పోసిక మానును.

కుంకుమపువ్వు:—Corcus Sativus. Eng. Saffron. సంక కుంకుమ, కాశ్మీరి, కాష్ణీ. హింక కేసర్. చేదుగా, పెగటుగా, ప్యాడుగా, మనోహరముగా, జగటుగా మండును. వేడిచేసి అర్చును. విరేచన కారి. వీర్యవృద్ధి నిచ్చును. ఛాతుపుష్టి, దేహకాంతి, బలము, ఆయు ర్వృద్ధి బుద్ధిసూక్ష్మత, బుద్ధిబలము వీనినిచ్చును. త్రిదోషములకు క్షమింపజేయును. సంతోషము నిచ్చును. విషము, మదము, శోష, నాసికము, కండ్లు, శిరస్సు వీనియందు బుట్టెడు రోగములు, పిక్కల వరములపట్టు, వీనిని బుట్టెరిపోట్లు, రక్తపైత్యము, కాస, చాతము, పురాణజ్వరము, కఫము, కంఠరోగము, తెల్లనిమచ్చలు, దురద, కుష్టు, వ్రణములు, పోక్కులు, మొదలగు చర్మరోగములు వీనిని హరించును. గంగసింధూరము, రసము వీనివలన గలిగిన దోషము లను, బొట్టు పెట్టుకొనెనుచోట బుట్టెడు మచ్చను పోగొట్టును. ముంతగుండె (heart) కు బలమిచ్చును. నిద్రజెప్పును. గడ్డలు మొదలగు వానిని కరగించును. పక్వముజేయును. మంచిరక్తమును బుట్టించును. దీనితో ఏకదోషమిచ్చినను, దేహమునకు చక్కగ వ్యాపింపజేయును. హృదయము, మెదడు, గురదాలు (kidneys), నల్లవబ్బు (spleen), కార్జము (liver), మూత్రపుసంచి (bladder) వీనిని శుభ్రపరచును. పరముల (Nervous affection) ను, విచా

కపు విద్విని, అవస్థాన నీరసమును (Hysteria depression) జోషజ్వరము (Typhus fever) ను పోగొట్టును దీనిని నీళ్ళలో గలిపి, ప్రసవమైన స్త్రీకి పెటినే యిచ్చిన జ్వరమును రానియ్యదు. ప్రాణమునకు సత్తువగేయును. మైలర క్తమును, నీరును పెరలించును. దీనిని, కరకా యను, నిష్కాపండ్లరసముతో నూరి, క.టిచుట్టు పట్టు జేసిన నేత్రరోగములు, ఎరుపులు, నీరుకారడము, పోటు, మొదలగు పది నివారణమగును. దేహములోని మలముల పెరలించును. పోటు కపు పొక్కులకు బాగుగ వృద్ధిచొందించును. సముద్రరోగము (Sea sickness) ను అపును. గుండె ఆకుపును (palpitation of the heart) నివారించును. ఈడ్పుల (spasms) ను కట్టును. గుండె, తెల్లపబ్బ (Lungs) వీనిలోని రోగములను తొలగించును. నొప్పిని మాన్పును. నుదుటనుపూసిన మతిచాచల్యమును పోగొట్టును. దీనిని అమితముగ దీనిన బుద్ధిని చెరుచును. రక్తమును పలచనచేయును. కాకతేయును. నీరసము దెచ్చును; పెదకు నరములకు హానితేయును; పిండోర్పత్తి అవయవములకు వికృతి కలుగతేయును; పొట్టకు వేడి మెక్కువ జేసి నవ్వుముచేయును; తలనొప్పి బుట్టించును; ఆకలిని తెరపును; గురదాలకు నవ్వుముచేయును; దీనిః విరుగుళ్ళు 1 ఉష్ణకరీరులకు పిండివీను, 2 కైత్యకరీరులకు నల్లమందు, 3 సముద్రపు మరుగు, 4 నీరకాలో పంచదార గలిపి పుచ్చుకొనడము. మోతాదు 3 మొదలు 10 గోధుమగింజలయెత్తువరకు. దీనితోచేసిన పాకము (syrup) బాలపాపచిన్నెలను పోగొట్టును. ఈపాకమును మితముగ అహారము తోగాని, ఔషధములోగాని పుచ్చుకొనిన పొట్టకు బలముచేయును. రక్తప్రవాహమును బలపరచును. ఈపాకముయొక్క మోతాదు 3 మొదలు 4 డ్రాములు దాల్చిన నీళ్ళతో పుచ్చుకొనవలెను.

గోధుమమ్మము:—పిరంగివారిబాణి చూడుడు.

కుంజలు:—*Harā*. అనగా చెవులపిల్లి మాంసము మృదువుగా రుచి నొందును. కాక జేయును. వీగ్యవృద్ధి. దేహపుష్టి. బలము, కాఠి వీని నిచ్చును. వక్షస్సుకు నిలుపును. మిక్కిలి జఠరదీప్తి నిచ్చును జ్వరము, కఫము, పైత్యము, మేహము, బొట్టుబొట్టుగా పడు మాత్రవ్యాధి. రక్తము పడెడు మూలవ్యాధి వీనిని పోగొట్టును. కండ్లకు చలవజేయును వ్రణములకు, లూతమును నేత్రవ్రణము, వారివ్రణములు వీనిని మాన్పును. దీని చెవిరక్తమాఫలన మూర్ఖ రోగము నివారణమగును. దీని పెండ్లుకల ధూపమువలన గ్రహవీడ నివర్తించును. ఉష్ణశరీరులకు నవ్వుముజేయును. దీని విరుగుళ్ళు 1 సిరకా, 2 కాసరాకు, 3 గంజి. దీని మాంసమును వ్రణములకు పైనవేసి కట్టనగును.

కుంపటి:—*Chafing dish*. దీని సగ వాతయు క్తమయిర అమజ్వరము, వాతరోగము, క్షూల, కఫము, శీతము, వణకు, మూలవ్యాధి వీని వణచును. కాళ్ళు, చేతులు వీని చలవను పోగొట్టును.

కుక్కగులాచి కట్టు:—*Dog Rose*. దీని పేరు, చెక్కరసము, పెరి కట్టు విషజన్ని (*Hydrophobia*) ను పోగొట్టును. మోకాడు 2-3 తులములయెత్తు.

కుక్కపొగాకు:—*Blumiz Densiflora*. *B. Lacera*. *Eng. dog bush or wild tobacco*. సుఖ కుక్కవర, కుక్కవర, కుక్కరమ్ర. హింజ కుక్కోంధా. ఇది ఏటా లేచెడు చిన్న మొక్క. సువాసనగ నుడును. దీని పచ్చికకురసము కండ్లలోవేసిన కండ్లనుండి చీము కాఠి రోగమును వారించును. దీని సమూలక పాయము గ్రహణి, కుసుమరోగములు, చలిజ్వరము, శరీరమంతటను నొప్పులుగల శీత్ర మైన జ్వరము, క్రిములను, కఫమును వారించును. కాక జేయును; విరేచనబద్ధముజేయును; మోకాడు పూటకు 30 మొదలు 5 తుల

మూల యెత్తువరకు; దీని సమూలమును మూరికట్టిన వ్రాములలోని క్రిములు చచ్చును. దీని ఆకున్న గాడిదగడపాకున్న కలిపి మత్తగ మూరి కట్టుచుండిన మూలవ్యాధికాధ తగ్గి వయమగును.

కుక్కచాచింటచెట్టు:— *Ocimum Pilosum & Polonisia Icosa-*
variety of. సంక బర్బర. దీనివిత్తులు విర్యమునకు వేడి పుట్టిం
చును; వాతపిత్తశ్లేష్మములు, క్రిమివ్యాధి, కడుపులోని వాతము
వీనిని హరించును. మోతాడు పూటకు 3 మొదలు 6 చిన్నముల
యెత్తువరకు. దీని ఆకు పసురు మానోగలిగి పోసిన చెవిలోనుండి
చీము, రక్తము స్రవించెడు కుడుపులు, దుర్గంధము, నొప్పి, పోటు
మానును. ఆకు మూరికట్టిన వ్రాములు మానును. దీనిసమూలము
నీళ్ళలో వేసి కషాయముగాచి యిచ్చిన ఆకలిని పుట్టించును; పొట్టను
మంచిస్థితిలో నుంచును; కడుపు ఉబ్బును పోగొట్టును. మోతాడు
పూటకు 3 మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు. దీని ఆకు షేరితో
నలిపి బిళ్ళవలెచేసి తలమాడపట్టున వేసి కట్టిన శిరోవాతము, భారుణ
మైన తలనొప్పి, శిరోధారము నివారణమగును. పైవచిప్పిన కట్టు
కట్టిన వెనుక తలలో అధిక వేడిమి, మంటపుట్టినపుడు కట్టువిప్పి ఆవిళ్ళ
రిసి వేయవలెను.

కుడుములు:—ఉండ్రములు చూడుడు.

కుప్పింటచెట్టు:—మూర్కొండచెట్టు చూడుడు.

కురంజి పిమము:— *Henbane seeds.* అశీర్ణములు, కుష్టువు,
వాతము, జంతువాదము, అమదోషము, క్రిమికోగము, శూల వీనిని
హరించును; పైర్తిముజేయును.

కురమగొర్రెపాలు:— *Milk of Cumbly sheep.* అనగా కంబళ్లు
నేయు ఉన్ని (wool) గల గొంగళిగొర్రె అను గొర్రెపాలు చలవ
జేయును. శ్లేష్మమును బెంచును. పైర్తిముల వణచును.

కురమగ్నార మాంసము — *Flesh of do.* మృదువుగా రుచిగా ఉ-
డును. మిక్కిలి శ్రోద్ధియుండును; వాతము, శ్లేష్మము తేయ.
దీనికి విరుగుళ్ళు మాంసము చూడుడు.

కురాసాని ఓనుము :—*Hyoscyamus Niger.* Eng. Black Hen-
bane seeds. గుఱి పాఠశాలయమానీ. హింఁ ఖురాని నీ అజవాడ.
ఇది పలచగనుండు చిన్న గింజలు. వీనిని లోపలికి ద్విచ నిద్రదెచ్చును,
నొప్పి నణచును; ఎగుపుల (Spasms) ను కట్టును. రసముల శ్లే-
ములును, (Nervous affections) అణచును; విచారపుటోర్చి
కట్టి, నెత్తిలో ఉద్రేకము. నిద్రపట్టకపోవడము వీనిని నంములలు
ఉగ్రత్వమును (Nervous depression) పోగొట్టును; మనస్సును
నొమ్మదిచుచును; విరేచనముతేయును; గర్భములోని వాతమును
కెడలించును. కడుపునొప్పిని అణచును. దగ్గును, వగచ్చుగల దగ్గు
(bronchitis) ను, ఉబ్బునపుదగ్గు (asthma) ను గొంతుకలో
శ్లేష్మముగల దగ్గును, సుధిని (delirium) పోగొట్టును; ఉబ్బురోగ
మును నివృత్తించును; శిశ్నము, మూత్రముగూడ (bladder),
గుదము, మూత్రద్వారము, యోని వీనిలో నొప్పి. మంట కాపము
వీనిని కలుపజేయును; నరముల నొప్పులు (Neuralgia), వారిపే
కాచాతపునొప్పులు. మిక్కిలి కాథతోకూడిన గవధలవాపు (Glan-
dular swelling) మిక్కిలి వాటుగల వ్రణములు వీనికి పట్టువేసిన
నొప్పి కమించును; నేత్రరోగములకు వినిరిసము కండ్లలో వేసిన
నయనుగును. వీనిని మారి కండ్ల చుట్టూ పట్టువేసిన నొప్పి పణచును.
నిద్రదెచ్చుటకు, ఈవిత్తులచూర్ణము, లేక నీళ్ళతోనూరి తీసినరసము
(Extract) అరకు (Tincture) వాడుదురు. విత్తుల మోతాదు
చిన్న మెత్తు మొదలు 3 చిన్నముల యెత్తువరకు. నారముయొక్క
మోతాదు 5 మొదలు 10 గోధుమగింజల యెత్తువరకు. అరకు
యొక్క మోతాదు 3 మొదలు 20 చుక్కలవరకు. వీనిని స్త్రీలకు,

విద్వలకు కూడ నియ్యవచ్చును. మోతాదుగ వైవ విషశుల్క మగును. దీనిని అమితపు మోతాదుగ పుచ్చుకొనడము సంభవించు నట్లు కనుపించినయెడల ముందు వాంతులగుటకు ఆ ముతవిరేచనము లగుటకు పాథనములుచేసి కాశ్మీరాగించిన విషము నివృత్తించును.

మరింత చెట్టు:— *Asclepias Vomitoria*, A. *Asthmatica*, Eng. Vomiting Swallow wort. సుంక మూలినీ, హింక జండ్లివి క్యాన్, దీని వేరు చేదుగా, పెరుగుగా నుండును; క్షేష్ణమును పెడ లించును; విద్వల గొంతుకలో కఫమునట్టినప్పుడు దీని తేలిక కషాయ మిచ్చిన, వదునైతి కఫము పడిపోవును. మోతాదు 2 మొదలు 4 తులములయెత్తు.

మరింత చెట్టు:— *Ehretia Buxifolia*: దీనిని జరునింద చెట్టునియు కాడుదురు దీని వేరు తియ్యగను, కారముగ నుండును; వ్రణములు, సుఖవ్యాధులు గలవారికి దేహతత్వమును మార్చి క్షుభపరచును. దీని కషాయపు మోతాదు పూటకు 2½ మొదలు 6 తులములయెత్తు వరకు. కొన్నిదినములు పుచ్చుకొనవలెను. దీని పుష్పములు కాశ మును, రక్తపైత్యమును పోనగించును.

మరు వేరు:— *Lavendula Carnasa*. సుంక ప్రితేర, చాలకం, హింక వాల్య గంధవాల. యీ వేర్ను సన్నగా నల్లగా తలపెట్టుకవలె, సువాసన గలిగియుండును. దీని చూర్ణము లేక కషాయము చేదుగ, కొద్దిదీపిక నుండును; చలనజేయును; పైత్యక్షేష్ణములు, నిగర్వి, కఫము, రక్తసానము, రక్తపైత్యము, దురద, కష్ట మొదలగు చర్మరోగములు, జ్వరము, తాంబూరము, తాపము, భ్రమ, వారిము, మేహము, ప్రమేహము, అతిసారము, హృద్రోగము, అరుచి, చర్మ, దర్మ వీనిని జయించును. వీర్యపుష్టి జేయును. దీని యాకురసములో పటికీపలచదార గలిపి చప్పలించుచుండిన, పూత, కనుపులను గొంతుకలో నివృత్తించును చూర్ణపుమోతాదు పూటకు

1 మొదలు 5 చిన్న యెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు
2 మొదలు 6 తులములయెత్తువరకు.

కుసుమేనువిసకక్ర:- Fen of do. దీనిగల చల్లగ, రీతవుగ, సుగంధముగ నుండును. పైత్యమును గొట్టును. వీర్యవృద్ధిని, కాంఠియిచ్చును.

కుశదర్శగడ్డి :- Poa Cynosuraides, Andropogon Nurdalides (ascritical grass.) సంక కుశ, దర్శ, యజ్ఞభూషణ. హింక కుశ, భాభ: దీని కషాయము, లేక చూర్ణము, మూత్రకృత్తము, అశ్మశి, విదాహము, పైత్యము, పొత్తికడుపులోని రోగము, కఫ రోగములు వీనిని హరించును. కషాయపు మోతాదు పూటకు 1 మొదలు 6 తులములు యెత్తువరకు. చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 1 మొదలు 6 చిన్నముల యెత్తువరకు.

కుసుమా చెట్టు :- Carthamus Tinctorius. Eng. Bastard Saffron. సంక కుసుంభ, గ్రామ్య కుంకుభ, వహ్నిశిఖ, హింక కసుమ్, కసుమ, ఇదియు కర్దవృక్షము. దీనిని కసుమచెట్టుని యందును. దీని విత్తులనుండి తీసిన తైలము మద్దవచేసిన, ఔషాహారము, వాతనొప్పులు, పక్షవాతము నివారణమగును; దుష్ప్రవణములకు పూసిన నవి మానును; మేధమునకు పూసిన వీర్యస్తూభన జేయును; దీనిని లోపలికి పుచ్చుకొనిన వేడిజేయును; అగ్నిమాంద్యము, కఫపైత్యములు వీనిని గలుగజేయును. దీనికి విరుగుడు కలిసికొను. దీని విత్తనములను నీళ్ళతో నూరికట్టిన గడ్డలు హరించును. నీళ్ళుగలిపిన తేనెతోనూరి తీసివరసము ఇచ్చిన 4 రోచనములగును; ఋతురక్తమును జరచేయును; దీని యెండించిన పువ్వులు వరహయెత్తు తినిన త్రిదోషములను హరించును. విరేచనముజేయును. దీని పువ్వునూరి తలకు పట్టించిన, లేక నూనెలో

మీ కాచి అనూనె తలకు రాచుకొనుచు దీని పెంటల నల్లబడ జేయును. కామిల నివృత్తిచును. దీని పువ్వులతో బట్టలకు రంగు జేయుదురు.

పక్కతులసి :—Ocimum Album. Eng. White basil. సంక నిశ్చయము. దీని అకు సువాసనగ ను-త్తము. దీని అకు రసము చిత్తల కిచ్చిన దగ్గులు, వగర్పు. శ్లేష్మమును హరించును. మోకాడు పూటకు 60 మొదలు 120 చుక్కలవరకు. దీని సమూల కషాయము కీర సైర్విజ్యమును, పైత్యవ్యర్థమును, క్రిమిని పోగొట్టును. పొట్టకు లలముజేయును. మోకాడు పూటకు 3-4 తులములయెత్తు. దీని పచ్చిఅకు నూరి దేహమునకు పూసిన చిడుము. గజ్జ మొదలగు చర్మరోగములు నివృత్తిచును. దీని అకు ఎండించి తేయాకు బదులుగ నుపయోగించవచ్చును.

కూటిసారాయి :—Liquor prepared from boiled rice. అనగా వండిన అన్నమును పులకబెట్టి తీసిన సారాయి. ఇది వేడి, పైత్యము జేయును. శ్రమకు అలసటను పోగొట్టును. కుడి బుట్టించును. చక్క దీప్తినిచ్చును. కడుపునొప్పి, శూల, అశర్థమును పోగొట్టును. ఆకలి బుట్టించును.

కూటివణియములు :—Dried cakes made of boiled rice. అన్నముతో నువ్వులు మొదలగు సంకారములను చేర్చి చేసిన వడి యములు కుదిగా నుండును; కేహపుష్టి నిచ్చును; కాశమును హరించును.

కూడనిసీరు :—పానయోగ్యము కాని సీరు చూడుడు.

కూతురు బుడమ :—Bryonia Scabra. సంక హరివాలుక, ఏలా వాలుక, హింక ఏలువ, ఏలావాలుక. దీనిని మాగుడ్డోగయనియు ముసి ముసి చెట్టనియందురు. దీని సమూలరసము క్షేమాకాంతి

తేయును; ర క్తపైత్యము, ర క్తవచనము, భ్రమ, కష్టప్రమేహము, విషమణము, పామచివమువలన పుట్టెడు పుండ్లు, గర్భవిషము, మరద, చాహము, పౌడ్రోగము, కార్యము, అగ్నిమాంద్యము, క్షయ, క్షేమకాదులు, క్రిములు, మాత్రరోగము, జ్వరము, పైత్య రోగములు, అగుచు వీనిని జయించును; వీర్యపుష్టి తేయును; పొట్టకు బలమిచ్చును; విరేచనకారి. ఈరసము సుమారు ర తులములు, మేక పాలు ర తు. కలిపి వ్రదయపుపూటలను పుచ్చుకొనిన తేయును పొగొట్టును; కేహపుష్టినిచ్చును. దీని పచ్చియాకును కూరవండి పుచ్చుకొనినను, చారులోవేసి కాచి ఆ చారు పుచ్చుకొనినను, పైత్యకాంతి, మేహకాంతి చేసి పాఖ్యమిచ్చును. విరేచనము గావించును. రసముద్రుక్క మోకాడు 3శ్శ మొదిలు ర తులముల యెత్తువరకు.

కూరలో వండిన అన్నము :—Rice boiled with garden herbs, అకు కూరలో వండినది రుచిగా, అకు యేగుణముగలదో అన్నముదే గుణము గలదిగా నుండును. బలము, ఆరోగ్యము నిచ్చును.

కూరాలి మేదీద:—పులిగడుగు చూడుదు.

కెపు ధన్యము:—Calx of Rubies. పైత్యము తేయును; మేహము, వాకము, శ్వస, కఫము, వాతక్షయ వీనిని హరించును; వీర్యపుష్టి తేయును.

కెరసనాయిలు:—Kerosine oil. ఈ నూనె, నువ్వునూగితో కలిపి భాగముగ గలిపి పూసిన, చర్మరోగములు, గజ్జి, సురుగుడు, తల మీది పొక్కులు, బొచ్చులు మానును. దినమునకు రెండుమాళ్లు రాయవలెను. ఈనూనెను మర్దనచేసిన వాతమేహవాతనొప్పులు, ఇరుగునొప్పులు హరించును.

కేరేజికూర:—కాకేజికూర చూడుదు.

శ్రుతుమూలము:—(Carrot) గాచరి గడ్డలు చూడుడు.

శ్రుతపారము:—కవిరి చూడుడు.

కొండపిసినిచెట్టు:—A thorny creeper. ఇది జొరకగా తీగ
ప్రకృతి ముళ్ళచెట్టు. దీని అకురసము లేక కషాయము కాక
తేయును; శ్లేష్మవాతము, ఉబ్బు, గుల్మము, పాండురోగము దీనిని
హరించును. మోతాదు పూటకు 2-3 రులములయెత్తు దీని అకు
రూరకు పై సుగుణములు గలిగియుండును.

కొంగ—Crane. దీని మాంసము చలవతేయును, త్రిమిని గొట్టును;
దేహకాశినిచ్చును. పొత్తికడుపును శుభ్రపరచును. తెల్లకొంగ
రెట్ట చనుపాలతోగలిపి చెవిలోవేసిక చెముడు మానును; దిబ్బళ్ళు
మానును.

కొండఅరటిపండు:—అడవి అరటి చూడుడు.

కొండకాచనపు ట్టు:—A small bird-flesh of. దీని మాంసము
అగ్నిదీప్తినిచ్చును. జీర్ణము గావించును. సుస్వరమిచ్చును. కేలికగా
నుండును. కంఠమును శుభ్రపరచును.

కొండకసివింద:—Toddalia Aculeata. T. Asiatica. గుంజ మూల
హం. హింజ బగ్గీకాలీమిర్చి. ఇది చిన్న ఆకులు ముండ్లుగల చెట్టు. దీనిని
ములు కసివిందయందును. దీని వేరు పసుపుపచ్చగా నుండును. దీనిని
మానుపసుపని కొండరందురుగాని కాదు. దీనినిజిట్టవరగోగని తూర్పు
దేశస్తులందురు. దీని వేరు అకు వీనిరసము లేక కషాయము వాతమును,
జ్వరమును; దోషజ్వరము, సన్నిపాతము హరికావాతము హరిం
చును. పైత్యము, కాకతేయును. పొట్టకు బలముతేయును. దీని
అన్ని భాగములు జ్వరమును హరించును. దీని వేరుచెక్క కషా
యము మన్యపుజ్వరము. విడువని జ్వరమును పోగొట్టును;
దీని వేరు కారముగ నుండును, దీపనము (Stimulant) గలిగించును.

బలముచేయును. పొట్టలోని వాతమును వెడలించును. విరేచనము చేయును. దీనివేరు చాలతోమారిన ముద్ద ½ తుల. ఆవుచాలతో కి ప్రదయపుపూటలు పుచ్చుకొనిన ఋతుకుల నివారణమై పంకోషము కలుగును. దీనివేరు. పచ్చికాయలు వేసి కాచిన మానతో మర్దనచేసిక బాతపుకొప్పులు హరించును. దీనిఆకు నిజరసముదీసిఆవు వెన్న, గోరోజనము కొద్దిగా గలిపి రాగిపాత్రలో రాగిచెంబుతో మర్దనచేసి పక్షవాతిమువలన మూతి వంకరిపోయి కాలుచెయ్యి పట్టు లేక పోయినదానికి మర్దనచేసిక వరములకు బలమును కలుగజేసి వయమగును. దీనిరసముయొక్క మోతాదు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు; కషాయపు మోతాదు 2½ మొదలు 4 తులములయెత్తువరకు నియ్యవగును.

కొండకాలువనీరు:—నెలయేటి నీరు చూడడు.

కొండ గొర్రె :— Hill sheep-flesh of. దీని మాంసము కాక జేయును; వాతము, రక్తపైత్యము, జ్వరము, శ్వాస, కాస, దీనస, విషజ్వరము, ఎక్కిళ్ళు, ఆరుది వీనిని హరించును.

కొండగోగు :— Barleria Cilata, Hibiscus Cannabinus. సుశంఖిరాత, దీతభద్రక. హింశ వీలు. కింకరాత్. దీనివేరు లేక ఆకు రసము, లేక కషాయము వాపు, శ్లేష్మము, రక్తదోషము, వ్రణము, కీడ్పు వీనిని హరించును; విరేచనకారి, ఉబ్బు రోగములకు పైత్యకారి, కషాయముయొక్క మోతాదు పూటకు 3-4 తులములయెత్తు, రసముయొక్క మోతాదు 2-3 తులములయెత్తు.

కొండచీపురుగడ్డి:—Hill broom grass. దీని వేళ్ళరసము లేక కషాయము కాగురోగము, హృద్రోగము, వీనిని కమింప జేయును, విశూది, అజీర్ణము, కూల, మేహవాతము వీనిని హరించును; రసపు మోతాదు 2-3 తులయెత్తు. కషాయపు మోతాదు 3-4 తులయెత్తు.

కొండమారుడికాయ:—Mangifera Sylvatica. Eng. Hill mango green fruit. సంక కోక్కామ. చేడు, వగరు, పులుపు రుచులుగలది. వీర్యమునకు వేసికేయును. కుష్టు, విగర్భి, అతిసారము, తీబ్బు, వాతము వీనిని హరించును. కఫపైత్యములను కేయును. రుచి బుట్టించును.

కొండవంకాయ:—Hill brinjal. రుచిగ నుండును. చలనకేయును, కాపము, రక్తపైత్యము, త్రిదోషములు, శోష, రసదోషము వీనిని హరించును. మాండ్యము కేయును. మూత్రమును అద్దగించును; లేత కాయలయం దింత దోషముండదు. దేహపుష్టి, బలము నిచ్చును. దీనికి విరుగుళ్ళు వంకాయ చూడుడు.

కొండయూటనీరు:—Water standing in a valley. అనగా కొండ లోయలలో నుండెడి నీరు చిక్కగను, దుర్లభము గలిగియుండును. అర్ధము కేయును. బద్ధకమును, దేహభారమును, జ్వరమును దెచ్చును. కడుపులో బల్లలు పెరుగును. అనారోగ్యకరమైనది. గాని అవసరమైనయెడల పసుపువేసి కాచి వడపోసి పురయొగించుట మంచిది. దీనికి విరుగుళ్ళు ఉదకము చూడుడు.

కొడిక చెట్టు:—A large tree used for rafters. దీని ఆకుకూర కాక కేయును. విరేచనకారి వాతమును హరించును. దీని ఆకును పులుగు పెట్టి పెండుదురు. దీనిపువ్వు త్రిదోషహరమైనది. జఠరదీప్తినిచ్చును.

కొడిక పాలచెట్టు. దీని విత్తులు:—Echites Antidysentricum A. Holarrhena. Eng. Kurchi. సంక ఇంద్రయవ, కటబ, హింక కుర్చి, కౌరేయా. దీనిని పాలకొడిక చెట్టనియు, పెద్ద అంకుడుచెట్ట నియు నందురు. దీనిలో తీవ్రకొడికపాలకూడా గలదు. దీని మూను చెక్క చేదుగ, వగరుగ నుండును. దీని కషాయము త్రిదోషహర మైనది. అగ్నిదీప్తి నిచ్చును. బలముకేయును. దీని విత్తులు అతిసారము, గ్రహణి, పురాణగర్భగ్రహణి, నీళ్ళవిరేచనములు, రక్తముపడు లేక రక్తముపడని మూలవ్యాధులు, క్షూల, కఫము, వాత మేహ

చాతపు నొప్పులు, ఆమకూల, జ్వరము వీనిని హరించును. కషాయపు సాధారణపు మోయదు 2½ మొదలు 5 తులములయెత్తు. రక్తవిశ్రవణములకు కొద్దిగ నల్లముందుతో వీకషాయమును 5 తులములయెత్తు మోతాదులను ప్రతి 2-3 గంటలకొకసారి యిచ్చిన కట్టును. గాని ప్రేగులలో పుండయిన రక్తగహానికి ప్రారంభమున దీని నియ్యకూడదు. రక్తముపడ మూలవ్యాధి కషాయము 3 తులములయెత్తు చొప్పునగాని దీని పాఠము (fluid extract) 10 మొదలు 20 చుక్కలచొప్పునగాని దినమునకు రెండుపూటల నియ్యవగును. దీని రులు గాయముల మాన్పును. దీని విత్తులు కోలగ, చేదుగ, వగరుగనుండును. రక్తగహా, మూలవ్యాధి మొదలగు పైవ్రవాసక వ్యాధులకు పోగొట్టును. వీని చూర్ణముగాని, కషాయముగాని, ప్రయోగింపవగును. వీనికషాయము దారుణజ్వరమును, ఆమకూలమును, (gout) ను హరించును. వీనిని పెచ్చజేచేసినిన తేలిక కషాయము మరిడిజాడ్యము (cholera) లో కనుపించెడు కడుపు నొప్పి, వికారములను, ఇతర విరేచన జాడ్యములను పోగొట్టును. చూర్ణపు మోతాదు పెద్దవారికి 10 మొదలు 20 గోధుమగింజల యెత్తుచొప్పున, చిడ్డలకు 1 మొదలు 2 గోధుమ గింజల యెత్తుచొప్పున దినమునకు మూడుసార్లు ఇయ్యవలెను. దేహము శుష్కించడము, అతిదీరగుము గలవారికి పూటకు 4-5 గోధుమగింజల యెత్తు చొప్పున దినమునకు రెండుపూటల నియ్యవగును. కషాయము, తేలిక కషాయము వీనిమోతాదులను, చెక్క-కషాయపు మోతాదులవలెనే యియ్యవగును. చెక్క (పట్ట) కషాయము చేయుటకు పచ్చి (fresh) చెక్కతో కషాయముగాది యిచ్చిన బలముగ పనిచేయును. దీని లకు నమలిన పన్నునొప్పి మాన్పును. దీనియాకులో భోజనము:— అగ్నిదీప్తినిచ్చును, పైర్యము, మలబద్ధము చేయును. కుష్ఠ, గుడ

కోగము, గళకోగము, చాతము, క్రిమి వీరినికూరించును. దీనికాయ కూర:—లేత కాయకూర వేడిచేయును. లఘువుగ నుంచును. మల బద్ధముగాదించును. శ్లేష్మము, చాతము, క్రిమి, గుల్మము, గ్రహాగ్ని, మూలవ్యాధి, క్షూల వీనిని కూరించును. పథ్యమైనది.

కొంకామగియను ధాన్యము:— (A sort of paddy) భోజనమునకు అనుకూలమైన ధాన్యము. బబ్బులేనిది, బలము, పుష్టి నిచ్చును. బల మైన పనులు చేయువారికి అనుకూలముగ నుంచును. మరియూ ధాన్యములు కూచును.

కొన్నియి:—Coriandrum Sativum. Eng. Coriander plants. గుఱ: ధన్యాకళాపి హిం: కొథిమిరి. అసగా ధనియాల మొక్కల అకు. నువ్వాననగ, వ్యాడుగ నుంచును. కుచి బుట్టించును. త్రిదోష కూరమైనది. విచానాము, భ్రమ, క్షమ, రక్తపైత్యము వీనిని కోగొట్టును. తీర్థ ముకేయును. మేహకాంతి, పైత్యకాంతికేయును. శ్లేష్మమును, చాతమును అణచును. విరేచనముకేయును. మిక్కిలి జ్వరపుష్టినిచ్చును. మోత్రముగాదించును. జ్వరము నణచును. నిద్ర దెచ్చును. మెదడులోనుండే వేడి నణచును. వ్రణములను, గడ్డలను మాన్పును. దీని అకు మూసినముద్ద కి అణాలు మొదలు కి అణాల వరకూ లోపలికి పుచ్చుకొనిన నిద్రవచ్చును, పొట్టలోనుండు చాతము శిరస్సున కెక్కినియ్యదు. పిరకాలోతనిన మెక్కువ గుణమిచ్చును. దీనిరసము చనుచాలలోగలిపి కండ్లలో వేసినను లేచా దీని అకు పెచ్చు తేసి కండ్లకువేసి కట్టినను అనేక న్నేరకోగములు మానును. దీనికషాయము పుక్కిలించిన నోటిపూస, పంటికొప్పి నివృత్తించును. కి మూ కి అణాలయెత్తు కషాయములో కొద్దిగ కర్కర వేసి కలుపుకొని త్రాగిన అకలిపుట్టును. వట్టి యాకు తినిన పైత్యమును, కడుపులో కుంటను, చానామును, వికారము నణచును. దీనిని కూరలలోను,

చారులోను, పులుములోను వేసుకొనిన సువాసవగా ఆరోగ్యముగా నుండును. దీనిని చింతపండుమీ పచ్చడి చేసుకునిన, అన్నములో కలుపుకుని తినిన చాలా రుచిగా, ఆరోగ్యముగా నుండును.

కొబ్బరికల్లు:- *Cocos Nuclea-toddy of. Eng. Coconut-*

Toddy. ఇది చక్కగా రుచిగా నుండును; చలన, కేశకాంతి తేయును. జ్వరదీప్తి, దీర్ఘపుష్టి, బలము వీనినిచ్చును. గ్రహాశోగమును పోగొట్టును. మూత్రము గాదించును విరేచకము తేయును. తియ్యని కొబ్బరికల్లు నిష్కలి కావాసకమును. (refreshing) స్త్రీలు గర్భవతులుగా నున్నప్పుడు వారమునకు 3-4 మాస్లు పుచ్చు కొనుచుండిన శిశువులు పుట్టినవారయినను కలిగెడు చిడ్డలు కెల్ల రంగుగల వారుగ పుట్టుదురు.

కొబ్బరికాయ:- *Cocos Nuclea-fruit of. Eng. Coconut-*

fresh kernel of. సంః వారికే. హింః వారియల్. పచ్చి కొబ్బరి కాకతేనీ అచ్చును. చమురుగలిగి రుచిగానుండును. వాతమును హరించును. వీర్యవృద్ధి తేయును; శ్రమను పోగొట్టును; శోష నగుచును. ఎ.డెబ్బవలన గలిగిన త్రిప్పను హరించును పచ్చి కొబ్బరి, ఎండుకొబ్బరికంటె మంచిది. సహజమయిన దేహపుకాకకు బలమిచ్చును. దేహపుష్టి తేయును; శరీరమున మంచి ద్రవముల బుట్టించును; నోటికి సుగంధము దెచ్చును; ముంతిగుండె (heart) యొక్క నీరసమును; మూలవ్యాధిని పోగొట్టును; కడుపులోనయ్యెడు వ్రణమును మాన్పును, గురదాలకు (kidneys) వేడి తేయును; నరములకు సత్తువతేయును; మూత్రము గాదించును; మూత్రపుగుంది (bladder) లోని వాతమును; నొప్పిని హరించును; పంచదారతో తినిన మంచి రక్తమును బుట్టించును; కొబ్బరికోరు (scrapings) కట్టిన గుదస్థానముం దయ్యెడు రసికారుపోషకులు నయముగును.

కొబ్బరికోకులో పసుపుగుండ గలిపి బుద్ధక కట్టుకట్టిన దానివాపును, నొప్పిని హరించును. పచ్చికొబ్బరి అధికముగ తినిన మద్దపుట్టును. అలశ్యముగ జీర్ణమగును. గూడెలక జబ్బుచేయును. గుర్వతము, పైత్యము, శ్లేష్మము జేయును. దగ్గుదెచ్చును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 చియ్యము, 2 కడుగు, 3 పందిచారి, 4 సముద్రపు మరుగు, 5 నిమ్మకాయ, 6 తర్బూజాపండు.

కొబ్బరికాయ తేరది:—Tender Cocconut. కుదిగా నుండును. వీర్య పుష్టి, మేహశాంతిజేయును. పైత్యము నణచును. శ్లేష్మముజేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు కొబ్బరికాయ చూడుడు.

కొబ్బరికాయనీళ్ళు:—Cocconut water. వ్యాధుగా మనోహరముగా నుండును. చలనజేయును; తేలికగుండును; దాహచూచును; జీర్ణ దీప్తి నిచ్చును, పొత్తికడుపుకు క్షుభపరచును. వీర్యవృద్ధి, బలము జేయును. మూత్రముగాచియును. తరుణజ్వరము, పైత్యము, క్రిమి రోగము వీనిని హరించును. స్త్రీ సంభోగమువలన గలిగిన ఆయాస మును బోగొట్టును. స్త్రీలకు ఋశువును బుట్టించును. అనేకరోగము లకు శాంతింపజేయును. మరియు యురోగులకును, తిపవాగుమున్న ప్పూకును, మార్గారూపమందును, ప్రసంగము యెవలగువానియం దమితసంభావన చేసినప్పుడును. ఎండకాక చేత సౌక్తి యున్నప్పుడును, దేహాయాసమునొంది యున్నప్పుడును, వ్యాధానామముచేత నలసి యున్నప్పుడును, పొలమారినప్పుడును, నారికేళోదకము మిక్కిలి అనుకూలముగ నుండును. తేరకాయనీళ్ళు వాంటిని కట్టును; పైత్య ముల నణచును. విరేచనముజేయును. క్రిమిని బోగొట్టును. కొంచెము ముదిరినకాయనీళ్ళు కఫము జేయును. వీర్యవృద్ధి జేయును. క్రిమిని జంపును. బలముజేయును. మేహము నణచును. మిక్కిలి ముదిరిన కాయనీళ్ళు శ్లేష్మమును, దగ్గును దెచ్చును. జలుబుజేయును. దీనికి

వినుగునీళ్లు 1 బెల్లం, 2 తేనెగలిపిన నిప్పకృత్యచూర్ణము, 3 వేడిచేయి కొవ్వములు.

కొబ్బరికాయనీళ్లు పుచ్చుకొనగూడవివారు:—Those who should not drink Coconut water. అతిసారము, గ్రహణి, అగ్ని మాంద్యము, పొండుపు, ఉబ్బురోగము, చాలము, జ్వరము, కడుపుబ్బు, అశర్లము, క్షౌణ్ణకాసలు తురోగములు గలవారు కొబ్బరికాయనీళ్లు పుచ్చుకొనగూడదు. మరియు ఉదయమున, సకలదుపుక, రాత్రివేళ, కడుపు నిండియుండునపుడు, అతిసారముగను కొబ్బరికాయనీళ్లు పుచ్చుకొనగూడదు.

కొబ్బరికురిడి:—Dried kernel of a coconut. ఎందు కొబ్బరి తమురుగలిగి రుచిగానుండును. పొత్తికడుపును శుభ్రపరచును. చాలమును గొట్టును. దేహపుష్టినిచ్చును, శరీరతత్వమును మార్పును. వీర్యపుష్టినిచ్చును. నాలుకపూతను లోగొట్టును. క్షయరోగమును హరించును. పైత్యము, గురుత్వముతేయును. దీని కొద్దిముక్కను కాంటూలముతో వేసికొనిన ఆరోగ్యముగ నుండుటయేగాక గారపట్టనివ్వదు. దీనిని వినుగుడు చియ్యము.

కొబ్బరిచెట్టు:—Cocos Nucifera. Eng. Coconut tree. సం॥ నారికేళ, నీలకరు, విశ్వామిత్రవ్రీషియ. హిం॥ నారియాల్. దీనికాయ కొక్క అనగా పెచ్చురేక పీచుయొక్క పొట్టు (husk of the fruit) లోపలికిచ్చిన నాచాపము (tape worm) ను చంపును. పచ్చికాయ కొక్కరసము ఇచ్చిన పుల్లితేనుపులు (acidity) అతిత్రేనుపులు (gastric irritation) కట్టును. కొబ్బరిచిప్పలు కార్మి తీసిన తమురుపూసిన కాసుర, దద్దురు, పల్లికలు, గజ్జ, చిడుము, దంతరోగములు నివృత్తింతును. వేలు చచ్చును. దీనినీడ త్రిదోష శమించును. కేలికనిచ్చును. చల్లగ, మనోహరముగ నుండును.

దీనియూను విసనకర మహాహామముగ నుండును. శ్రమ, కమట వీనివలనను. దీనియూనులో భోజనము సౌఖ్యముగ నుండును. అనేక దోషములను పోగొట్టును.

కొబ్బరిచెట్టు పువ్వు:—అర్జునపువ్వు చూడుడు.

కొబ్బరిమాది:—Cocoanut cotton. ఇది లేతఅకు అనగా మొవ్వు లోని అకును అంటియుండును, దీనిని గాయములకు, జలగకాటుకు అంటించిన మెంటనే రక్తముకారకంజ కట్టును; గాయమును తగ ముగ మాన్పును.

కొబ్బరినూనె:—Cocoanut Oil. దీనిని కొబ్బరినెయ్యి అనియు నం దురు. రుచిగానుండును. పై త్యవారముల నుంచును. దేహపుష్టిని బలమును ఇచ్చును. దంతరోగమును, శ్మయరోగమును పోగొట్టును. మెదడుకు మేలుచేయును. పంటిపూసిన కంటకంతులుగాలేచెడి చర్మరోగమును నివృత్తిండును. తలకుటాసిన మెదడుకలకుబలము చేయును. మృదుత్వమిచ్చును. మెదడుకల నెదుగజేయును, నలు పెక్కజేయును; పుండును మాన్పును. మేహకారక కరీకులు దీనితో తల నుంటుకొనిన వాల మేలుజేయును. పచ్చికొబ్బరిలోనుండి తీసిన మాన లోపలికిచ్చిన దేహస్థిని కాగుజేయును. దేహకార్యము, శ్మయరోగము మొదలగు వానికి చేపనూనె (Codliver Oil.)బదు లుగ వాడతగియుండును. మోతాదు 30 మొదలు 60 చుక్కల చొప్పున ప్రారంభించి 60 చుక్కలవరకు పెచ్చించి ఆ ప్రకారము దినమునకు 3 పార్లు ఇయ్యవలెను.

కొబ్బరిపాలు:—Cocoanut Milk. పై త్యముగ్గజేయును. రుచిగా, గురు త్యముగా నుండును. ఎక్కిళ్ళు, కఫశూలలు, వాతగుల్మలు, కాస, క్యాసలు, దంతరోగములు, నోటిఘర్షణము వీనిని పోగొట్టును. విదాహము పుట్టి చును. విర్యపుష్టి జేయును. కాకాపర చును. అలగుట

శీత్రును (refrigerant). జేహపుష్టి, బలము జేయును. జ్వర
కాశ్యము (cholera) లోని వాతాని కట్టును. పైత్యజ్వరములో
వాతానికూడ కట్టును. శేతకొబ్బరికాయచాలు వృద్ధులకిచ్చిన మూర్ఖ
మును పలచన చేయును.

కొబ్బరి పిట్టు :— Rice flour & scraping of cocoanut boiled
in steam. అనగా కొబ్బరికోరును వరిరిండిలో కలిపి వాసనమీద
వండినది రుచిగా, మనోహరముగా నుండును. జేహపుష్టిని, వీర్య
పుష్టిని యిచ్చును. వాతము, గురుత్వము జేయును. దీనికి విరుగుడు
కడుగు.

కొబ్బరి పుత్త్య :— Excrecence in a sprouting Cocoanut.
అనగా ఋక్క-ఋలచిన కొబ్బరికాయలోనిగుంజ రుచిగ, మధుర
ముగానుండును. చలువ జేయును. రక్తపైత్యము, మేహము వీని నణ
చును. శ్లేష్మము జేయును. దీనికి విరుగుడు 1. తేనె, 2. కర్కర.

కొబ్బరిసారాయి :— Calombo or cocoanut liquor. మత్తుజేయును.
వ్యంధ్యరోగములను, శిరోరోగములను, వీచిచ్చిని మాన్పును. పుంస్త్య
మును హెచ్చించును. హృదయమునకు బలమిచ్చును.

కొబ్బరిసిరకా :— Cocoanut vinegar. కొబ్బరికల్లుతో చేసినది కడు
పురో పురుగులను బంపును. కడుపును శుభ్రపరచును. తక్కితక్కి
విచ్చును కల్లుపులుసు గుణములు అన్నియు దీనికి గలిగియుండును.
కల్లుపులుసు చూడుడు.

కొమ్మరటిపండ్లు :— యివి ఎర్రగా పొడవుగానుండును. ఆరటిపండు
సామాన్యగుణము చూడుడు.

కొమ్మరపెరులు :— A sort of green gram. రుచిగ నుండును.
పైత్యమును గొట్టును. బలము, వీర్యవృద్ధి జేయును.

కొయ్యంగ చేప :— A sort of fish. చమురు గలిగి రుచిగ నుండును.

కాక, పైత్యము తేయును. బలహిచ్చును. వాతము వణచును. పథ్య మైనది.

కొయ్యతోటకూర:—Amaranthus Tristis. సంక త క్తవాళ. దీని కూర కాక తేయును; వాతరోగులకు విక్కిలి పథ్యముగ నుండును; దీనిని మెంతికూరతో కలిపి మాంసాదులతోగాని తంది, కనగ వగ యలా పప్పు వేసి వండిగాని పుచ్చకొనిన విక్కిలి రుచిగ, ఆరోగ్యముగ త్రిడోషహారముగ పథ్యకరముగ నుండును. పైత్యమును హెచ్చించును. హృదయమునకు బబ్బుతేయును. కొంచము గురుత్వముగ నుండును. దీని విరుగుళ్ళు 1 పులుసు, 2 అవ, 3 పచ్చిమిరప కాయలు.

కొర్రఅన్నము దీని జావ:— Italian millet-boiled rice of- and gruel. వగరుగ, గరుకుగ నుండును. కాక తేయును. జకరపుష్టి, దేహచావు కాక నిచ్చును. కఫమును హరించును. ధాతువులను శోషింపజేయును. పైత్యము తేయును. దీని విరుగుడు మజ్జిగ. సన్నిపాతాది రోగములయందును, లంకణములు చేసినవాళ్ళకును మొదట పథ్యము 1-2 దినములు యీ అన్నముగాని జావగాని నిచ్చిన చాలా మేలుతేయును. దీనిజావ త్రిడోషహారమైనది; వాత పైత్యమును, కఫమును తొలగించును; కేలిక తేయును; ప్రాణప్రద మైనది; పథ్యమైనది.

కొర్రమీను చేప:—A sort of fish. రుచిగనుండును; త్రిడోషములను శమింప జేయును; లఘువుగ నుండును; వీర్యమునకు వేడి తేయును; జకరదీప్తినిచ్చును; ఈచేప పథ్యకరమైన చేపలలోనొకటి.

కొర్రలు:— Setaria Italica & Panicum Italicum; Eng. Italian millet. సంక కంగుధాన్య, పీతతండుల. హింక కంగ్నీ. యిది పసపు, తెలుపు, ఎరుపు, నలుపు రంగులుగల నాల్గుజాతులు

గలవు. దేహపురాణ నిచ్చును; పైత్యము జేయును; విరిగిన ఆ యవములను ఆతుకుకొని జేయును; జ్వరమును, కఫము పాలు చును; జలరదీప్తి నిచ్చును; రక్తమును వృద్ధిజేయును; శరీరమునకు పడుమువకు బలము జేయును; గురుత్వముగ నుండును, వామును బుట్టించును; దీనికి విరుగుళ్ళు 1 నయ్యి, 2 పంచదార, 3 నీలింజరీడు. కొలంటు పేరు:—Culumba root. దీనిని దక్షిణదేశమున వాడుదురు. ఇది మిక్కిలి చేడుగనుడును. దీనిని లోపలకు నిర్దిష్ట బలము జేయును; నీళ్ళు విరేచనముల కట్టును; నీరసమును, మరిదికాద్యమును (Cholera), జేయును జోగొట్టును. వరముల వికృతి (Irritability) ని అణచును; తర్లక క్రినిచ్చును. చూర్ణపు మోరకాడు 15 మొదలు 30 గోధుమిగింజల మొత్తువరకు. తేలిక కనాయపు మోరకాడు 60 తులముల మొత్తు.

కొలను, చెరువు వీనిలో నుండెడు చేపలు:—Fish in ponds or tanks. ఇవి చేమురు గలిగి రుదిగా, గురుత్వముగ నుండును. వీర్య వృద్ధిని, బలమునుయిచ్చును. రుచిబుట్టించును. మూత్రము గాని చును; శ్లేష్మమును, వాతమునుజేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు చేపలు చూడుడు.

కొలను నీళ్ళు:—Water of a lake or tank. ఇవి కొంచెము రుదిగా, తేలికగానుండును; దిప్పికను జోగొట్టును; బలమునిచ్చును. కొల్లి: త్రులు:—కాటుక గింజలు చూడుడు.

కోడిగుడ్లు:—Fowl eggs. కొద్ది దినముల క్రిందట పెట్టినవియు నుంచివి. రుచిగనుండును; పైత్యము పణచును; వీర్యపుష్టి, దేహ పుష్టి, బలముజేయును; గురుత్వముగ నుండును. కాకరొంపల కనుకూలముగ నుండును; రక్తమును వృద్ధిజేయును. తెల్లచోన బలము, మేహకారి, శరీరపుష్టినిచ్చును. ఆరోగ్యకరమైనది. కోడి

గ్రాడ్జుకోట్టి పుచ్చుకొనిన దేహపుష్టి జేయును; హృదయమునకు, బుద్ధికి
 బలమిచ్చును; క్రొత్తరక్తమును పట్టును. పుంస్తవమును కలుగ
 జేయును. అల్లపు రసముతోడను, నీరుల్లిపాయతోడను వండినది
 శ్రేష్ఠము. కాగుచుండు నేటిలో గ్రాడ్జుకోట్టి చందమామను పైచి
 నగము ఉడకనిచ్చి దింపి దానిపైన తగుమాత్రము మిరియపు
 పొడిని, ఉప్పును వేసి పుచ్చుకొనిన, ఇతర విధములుగ నక్కము
 చేయబడిన దానికంటె శ్రేష్ఠముగ జీర్ణమగును. కాకచేత ముక్కు
 పంట నీరు కారడమును కట్టును. ఒంటినుండి రక్తము తీయడము,
 గాయములవలన రక్తనష్టముకావడము, రక్తస్రావము మొదలగు
 పురాణాప్రావములు (Chronic discharges) మొదలగు వాని
 వలన కలిగిన రక్తహీనత (Anaemia) గలవారికి, కాయలాపడిలేచిన
 వారికి, నీరసులకు ఇచ్చిన బలము, రక్తపుష్టి చేయును. రొమ్మునుండి
 పడెడు రక్తమును కట్టును, పొట్టను మృదువుపరచును; శ్రేగులను,
 రొమ్మును, మూత్రపుసుంది (Bladder) ని శుభ్రపరచును; ఉలవ
 కాయల (Kidneys) లోను, మూత్రపుసుంది (Bladder, లోను
 పుట్టెడు వ్రణములమాన్పును. కంఠధ్వనిని శుభ్రపరచును; మూత్రపు
 సుందిలోని కంఠులను, సుద్దనుతీసివేయును; పుంస్తవమును పెచ్చిం
 చును; బలముజేయును. పచ్చిచందమామను తినిపించి కరచినచోట
 కూడ చందమామను వేసిన సాము విషము విరుగును; చందమామ
 (పచ్చిచోన) ను ఫిరంగిసాంత్రాణితో నిచ్చిన పురాణపు ఒగర్పుగల
 దగ్గు (bronchitis) నివారణమగును; కహూబా, తివాక్షీరితో
 నిచ్చిన రక్తములము, పురాణపు నీళ్ళవిరేచనములుకట్టును మైనపు
 అరలు లేక లైలములో పచ్చచోనవేసి అందులో మాతీరాపొడుము
 గలిపి కాగితముపైనవేసి కొద్దిగ ఆరనిచ్చి దానిని నడుముపైన
 వేసిన నడుమునొప్పితీయును నిప్పుకాలుపు, వేడినీళ్ళకాలుపుపైన

కోడిగ్రుడ్డుచొన వేసిన మంట వయమగును; పుండు మామను. గుం
కలను భస్మముచేసి అందులో తేనె గలిపి కంటిలో కాటుకవలెపెట్టి
చునకల, ముబ్బు నివారణమగును. సగముడికిన గ్రుడ్డులోని తంబ
మామను విడ్డలకు కాలులావచ్చినప్పుడు పాలకు బదులుగ నియ్య
రగియుండును; త్వరగా తీర్లమగును. అధికముగ ఉడికినది బియ్య
ముగ తీర్లమగును. అమిరిముగగాని, ప్రతిదిశమునగాని యెల్లప్పుడు
గాని కోడిగ్రుడ్లు తినిన గుండాల (Kidneys) లో రాళ్లు పుట్టును;
శరీరకాంతిని తెరుచును; తెల్లని శోభనుచ్చలు పుట్టును. కోడిగ్రుడ్లు
సామాన్యముగ వాతము, శ్లేష్మము తేయును; పొట్టకు నష్టము
తేయును; ప్రేగులలో వాతమును గ్రహణిని బుట్టించును; కఫ
మును పెంచును; కడుపునొప్పి తెచ్చును; కడుపులో నీరు అధికముగ
నుండువారికి బియ్యతేయును. దీనికి విరుగుకప్పు 1 మిరపకాయలు, 2
చాల్చిన చెక్క, 3 ఉష్ణకరీకులకు పుల్లకలి, 4 వాతకరీకులకు కలకండ,
5 నిరకా, 6 వేడికొవ్వములు. మూతాదు 1 మొదలు 3 గ్రుడ్ల
వరకు. అడవికోడిగ్రుడ్లకు ఊరకోడిగ్రుడ్ల గుణములు గలిగియుండును
గాని మారకోడిగ్రుడ్లకంటె అడవికోడిగ్రుడ్లు శ్లేష్మము.

కోడికెల్ల అనుచేప:—A sort of fish. వాతపైత్యములను గొట్టును;
దుబిబుట్టించును; శరీరమువకువేడితేసి జ్వరదీ ప్తినిచ్చును; పథ్యమైనది.

కోడికట్టుచెట్టు:—చించలము చూడుడు.

కోడిపుంజమాంసము:—Flesh of a cock. కూరపట్టకుండ నుండెను
ఈడుగల పుంజమాంసము మంచియాహారము. శుభ్రమైనరక్తమును
బుట్టించును; వాతకోగమును; కడుపునొప్పిని బోగొట్టును; నమశీతో
ష్ణముగానుండును. నీరసకులకును, జబ్బుపడి లేచినవారికి అనుకూల
ముగ నుండును. యోవనములోనుండు కోడిపుంజ మాంసము
అధిక సత్తువ, వీర్యసృష్టి, దేహకాళి, బుద్ధిబలము పేని నిచ్చును.
శ్రీలివిని విస్తరింపజేయును; ఇంద్రియమును బుట్టించును; పిచ్చి

యాచాలను అణచివేయును దీని ఎండుమాంసముగాని, కాల్చిన
మాంసముగాని దగ్గుగలవారికి మేలుకేయును; మట్టినిరిను చాంఛను
పోగొట్టును; వాతతర్వము గలవారికి అనుకూలముగ నుండును.
ముదురుపూల మాంసము మిక్కిలి కాక కేయును; పైత్యమును పోషిం
చును. కాకతర్వముగలవారికి పార్శ్వపుసోష్ణిని దెచ్చును; అపథ్య
మైనది. దీనికి వియగుళ్ళు 1 పులుసు, 2 సికింజీను, 3 సిరకా.

కోడి మాంసము:— *Flesh of fowl.* కాగుగా పండిన అడుకోడి
మాంసము చమురుగలిగి రుచిగా, గురుత్వముగా నుండును; వాత
శ్లేష్మములను గొట్టును; చెమట బుట్టించును; వీర్యపుష్టి; బలము
కేయును, కండ్లకు మంచిది; ఇంద్రియమును బుట్టించును. దేహ
పుష్టికేయును; మూది రక్తమును బుట్టించును; కాగుగ నుడుక
కూడిన, ఇంచుకు వ్యతిరేకములగు పనులుకేయును; మిక్కిలి ముసలి
కోడిమాంసము, కడుపును మృదువు పరచును. కడుపు నొప్పి,
కూలను పోగొట్టును. దీనిని చాల నీళ్ళలో ఎక్కువ కాల ముడక
నిచ్చి అట్లు తీసుకొని అనీళ్ళలో రసవర్ణములు గలిపి, పొగిది
పుచ్చుకొనవలెను. కోడి పొగొట్టని పిల్లలమాంసము, గాయలాపడి
నిరసపడ్డవారికిని, విశేషవైద్యమున్న వారికిని, జ్వరమున్న వారికిని
మేలుకేయును. సంకాప యోగ్యతను కలుగకేయును. కోడిపిల్ల
మాంసము విరేచనముకేయును; ముసలికోడి మాంసము విరేచన
బద్ధము కేయును; లేతకోడి అనగా గ్రుడ్డుపెట్టు శుశురాని కోడి
మాంసము మిక్కిలి కాక కేయక దేహపుష్టిని, బలమును ఇచ్చును.
నీరసపడినవారికిని, గాయములు తగిలినవారికిని మిక్కిలి పథ్యముగ
నుండును. ముదురుకోడిమాంసము కాక కేయును. దగ్గును, క్వాగను
పోషించును. దీనికి వియగుళ్ళు 1 సిరకా, 2 పులుసు, 3 సికింజీను.

కోతిపాలు:— Milk of monkey. పెగటుగ నుండును; కాచెట్టులకు రోగమును, కాపమును, కాస, క్వాసులను, ఉష్ణమును, సన్యాసిరోగ బువగా స్మారకముతప్పి కొయ్యవలె పడి యుండెడి ఒక తరహా మాంశ్యరోగము వీనిని వాగొట్టును.

కోతిమాంసము:—Flesh of do. తిబ్బు. మూలవ్యాధి, మలమూత్ర బద్ధము, గ్రహాగ్ని వీనిని హరించును.

కోదాచికాయ:— Barringtonia Acutangula Engelm. A. సంఘ హిష్టల. హింఘ సముందర ఫల. హిష్టల్, యీ కాయలు బాకకాయలను బోలియుండును. గింజలు ఘట్టిగానుండును. మొదట తియ్యగను తరువాత చేదుగనుండును. దీని అరుగదీసిన గంధము చంటిపిల్లల పడికభారము దగ్గు, వగర్పులను హరించును. గంధము లోపలికిని పై నపట్టువేయుటకును ప్రసయోగించవచ్చును. విద్వలకు కడుపు పెరిగిన వారికి 2-3 గోధుమగింజలయెత్తు పాలతో యిచ్చుచుండిన తగ్గిపోవును. శ్లేష్మము హెచ్చగుటవలన క్వాసు బంధించిన యదల దీనివిత్తుల చూర్ణము కొద్దిగ కొన్ని గోధుమగింజలయెత్తు అల్లపురసముతో కలిపి యిచ్చిన తప్పక శ్లేష్మము పడిపోయి క్వాసు అడేట్టు చేయును.

కోపము:—Anger. పైత్యమును పెంచుచును; వాతము నణచును; రక్తమునకు వేడి బుట్టించును; శిరస్సునకు విస్తారముగ రక్తమును ప్రసరింపజేయును; ఉయ, కాస, క్వాసు, మొదలగు ననేకరోగములను బుట్టించును; అన్నిరోగములను బలపరచును; బుద్ధివిచారమును తగ్గించును; ఆయుష్యము జేయును.

కోరింత చెట్టు:—ములుగోరింట చూడుదు.

కోల చెముడు:—కత్తిమందు చెట్టు చూడుదు.

కోలపాలకూర :— *Cleome Pentaphylla, Holostema Rhedii-Curry of the leaves of.* సంః పోటగళా, అర్కపుష్టికా. హిః అర్కహాలీ, అంధాహాలీ, దధియాల్. దుచిగా గురుత్వముగా నుండును. చలవ, వీర్యపుష్టి కేయును. వాత శ్లేష్మములను వృద్ధి బొందించును. వంధ్యాదోషము, నేత్రరోగము. మేహము, రక్త దోషము, దురద, క్రిమి, కుష్టు, కఫము, పైత్యము, వ్రణములు వీనిని హరించును. దేహపుష్టి, ఆయుర్వృద్ధి వీని నిచ్చును. దేహము ముడతలు పడుట, వెండ్రుకలు నరయుట వీనిని బోగొట్టును; స్త్రీలకు పాలుపడకేయును.

కోలపొన్న చెట్టు :— *Doodia Lagopodioides, Uralia Lagopodioides.* స * పృశ్నిపర్ణి. కృగాలవిన్నా. హిః పటవన్. దేనినే నక్కతోకపొన్న యందురు. ఇది దళమూలములలో నొకటి. దీని సమూల కషాయము లేక రసము తీటగ; స్వాదుగ నుండును; కొద్దిగ వేడికేయును; క్రిదోషములను, శ్వాస కాసులను, జ్వరము, జ్వరము వలన గలిగిన దాహమును, తాపమును, మేహవాతముల నొప్పులు రక్తములవ్యాధి వీనిని అణచును. కషాయపు మోతాదు పూటకు 3-4 టులములయెత్తు, రసపు మోతాదు 2-3 టులములయెత్తు.

కోవిల దుంప :— *Trapa Bispinosa. Eng. water chestnut.* సంః శృంగాటరి, బలకంద, త్రికోణఫల, హిః సింహాడ, దీనిని పరికేగెడ్డలని, నామదుంపలని యందురు. ఇవి చెరువులలో లేచును. నీటిమీద లేలుచుండును. యాదుంపలు పిండివలె నుండును. పచ్చివి గాని, ఎండినవిగాని అహారముగా నుపయోగింతురు. చలువ మేహ కాంతికేయును. బలము గలిగించును. పైత్యమును కమింపజేయును. వేడివలన వచ్చిన విరేచనములను కట్టును. దీని పిండిపాలలో గలిపి పుచ్చుకొనుచుండిన నరముల బలహీనతను, కసుమ రోగములు,

ఇంద్రియనష్టము వీనిలూచ పనితేయును, వీర్యవృద్ధి నిచ్చును. దీని పైభాగములయొక్క అకును మూత కట్టిన వాస్త్రాలు తగ్గును. అకు రసము కండ్లలోవేసిన న్నేరిరోగములు మానును. మలబద్ధము తేయును. వాతము, క్లేబ్దము వీనిని గలుగ తేయును. స్త్రీలకు పాలను వృద్ధిపరచును.

కోవిలపిట్టమాంసము:—The flesh of a cuckoo. కఫపైత్యము, క్షుద్ధు, రక్తపైత్యము, వాతము, క్లేబ్దము: వీనిని బోగొట్టును; జ్వరదీప్తి నిచ్చును; బలముతేయును; కాంతినిచ్చును; దేహము ముడితలుపడడము, పెండుకలు నిరయడము వీనిని బోగొట్టును.

కోళ్ళు:—Aplotaxis Auriculata, Saussurea Lappa. Eng. The Costus. సంక కష్ఠ, పాకల. హింక కూట. అనగా చంగల్యకోళ్ళు, ఇదిఒక చెట్టువేరు. దీనిచూర్ణము లేక కషాయముచేడుగా, పెగటుగా, సుగంధము గలిగియుండును; వేడితేయును; త్రికోషములను హరించును; మూలవ్యాధి, విసర్పి, విషము, దురదలు, కుష్ఠు, సర్వజ్వరములు వీనిని హరించును; వీర్యపుష్టి, దేహపుష్టి, పొట్టకు బలముతేయును; సన్నిపాతిజ్వరము, తోషజ్వరము(Typhus fever) పురాణజ్వరములను హరించును. చూర్ణపు మోతాడు పూటకు 2 మొదలు 4 చిన్నముల యెత్తువరకు. కషాయపుమోతాడు పూటకు 3 మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు. దీనిని నీళ్ళతో తీసిన గంధము నాలుకకు రాయుచుండినను లేక చంగల్యకోళ్ళవన, పైంధవలన గాము, మిరియాల, విప్పళ్ళు, అగరు, తొంతి, తుంగముస్తలు నీళ్ళతో గంధముతీసి నాలుకకు రాయుచుండిన నాలుకయందు, కంఠమనందు గల రోగముల నివారణమగును.

కొబ్బరిమాంసము:—Partridge - flesh of. యింపుగా దుడిగా నుండును. రక్తపైత్యమును గొట్టును. కఫరోగము, అగ్నిమాం

ద్యము, వాతరోగముగల బలహీనులకు మిక్కిలి పశ్యముగ నుండును. శుభ్రమైన రక్తమును బుట్టించును. జేహమునకు, పెదకునకు బలమిచ్చును. అడుపిట్ట మాంసము మిక్కిలి బలము జేయును. దీనిగుడ్డు మిక్కిలి ఇంద్రియపుష్టి జేయును ముగిట్టమాంసము కాక జేయును.

కాలుగచ్చ చెట్టు:—కారుగచ్చ చూడుడు.

కృష్ణకాటుకలు, శీతకాటుకలు:—(A sort of paddy.) దీనిలో కారు పులక్రిద హదినది శ్రేష్ఠము దీనినియ్యముమంచిరుచి, ఆరోగ్యమైనవి. లలము, పుష్టి, వీర్యవృద్ధి నిచ్చును. అందరికిని, అన్నితత్వములకును అనుగుణ్యముగా నుండును. మరియు భాన్యములు చూడుడు.

కృష్ణకామర:—Canna indica. Eng. Indian shot. సం॥ సర్వ జమా. హిం॥ సర్దాయ. దీనిని పెట్టకామరనికూడా అందురు. ఇది అనేక రంగులుగల పువ్వులుపూయును. దీనిమంప ముక్కలుగాకొట్టి బియ్యపుకడుగులోవేసి కొద్దిగ మిరియాలుచేర్చి కాచి వడియపోసి అనీళ్ళు త్రాగించిన పశువులు విషపుగడ్డి తినినందున పుట్టిన కడుపు తిబ్బు విపాకణనుగును. యీ కామరపూసలను జపమునకు పుష్పయోగించును.

కృష్ణతులసి:—Ocimum Sanctum. Eng. The purple stalked Basil. సం॥ కృష్ణతులసి, విష్ణువల్లభ, హిం॥ కాలాతులసి, తులసి. దీని ఆకులు కాడలు నలుపు యెరుపు కలిపినరంగుగానుండును; కొద్దిగ చేదు కారపురుచులు గలిగియుండును. కాక జేయును. శ్లేష్మమును, కఫమును, వాతిమును హరించును. జ్వరదీప్తినిచ్చును. రసదోషమును పోగొట్టును. దీని ఆకరసము దగ్గు, వగర్పు, గొంతుకలో ధ్వనిగల దగ్గు (bronchitis) ను హరించును. పొట్టలోని వాతమును వెడలించును. అప్యాయత నిచ్చును. జ్వరమును కట్టును. పైత్యమును విరేచనముగుండ వెడలించును. విరేచనము జేయును.

పడినెఱారమును అణచును. ఆరసములో అల్లపురసము లేక శొంఠి రసము గలిపియిచ్చిన చిక్షల కడుపునొప్పి నయమగును. ఆరసములో తేనె గలిపియిచ్చిన చిక్షలకు గొంతుకలో ధ్వని, వగర్బుగల దగ్గు నివృత్తింపబడును. దీని ఆకుల తేలికకషాయము చిక్షలపొట్టకు బలము చేయును. కడుపులోని రోగముల నణచును. పొట్టలోని వాతము హరించును. విరేచకము చేయును. కార్జములోని రోగములను హరించును. ఆకును నిమ్మకాయ రసములోనూరి పూసిన తామర మొదలగు చర్మరోగముల హరించును. ఆకు నూరి కట్టిన వ్రణములలోని క్రిములు పడిపోవును. దీని పువ్వు పెన్నులు శొంఠి నూరి అందులో తేనె, నీరుల్లిపాయల రసము గలిపి యిచ్చిన దగ్గులు హరించును. ఆకులు, పువ్వు పెన్నులు, రక్త పాటి వేర్లు నూరి యిచ్చిన పామువిషము విరుగును. ఆకుల చూర్ణము నీల్చిన ముక్కులోని పూడు, నీకన మానును. దీని వేరకషాయము వరుసజ్వరము, మనస్యపు జ్వరము, ఇతర జ్వరములు హరించును. చెమట బుట్టించును. విత్తులు జిగురు గలిగియుండును. మృదువు పరచును. మూత్రరోగముల నణచును. రసముయొక్క మోతాదు 3 మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు పూటకు 2½ మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు నియ్యవగును. ఇది మంచి సువాసనగలది. మనస్సునకు ఆనందము కలుగ చేయును. తులసి చెట్లలోగాని వనములోగాని తరచు తిరుగుచుండిన శరీర ఆరోగ్యము నిచ్చుటయేగాక అనేక రోగములను రాకుండ చేయుటయేగాక కమింప చేయును. అంటు వ్యాధులను (disinfectant) రాకుండ చేయును. కృష్ణతులసి దొరకని యెడల లక్ష్మీతులసి వాడతగియుండును.

కృష్ణాగరు :— Aquilaria Agallocha. A. Ovata Eng. Eagle wood. సంక అగరు, రాజార్జు. హిందీ కాలీఅగర్. సుగంధముగ,

మనోహరముగ, చేదుగనుండును. తీవ్రమైన శ్లేష్మము, వాతము, విషము, మేహము, శోష, చెమట, దుర్గంధము, కర్ణవేతరోగములు, కుష్టు, విసర్పి, వ్రణములు, నీరసము, త్రివిధ వీనిని హరించును అరోగ్యమిచ్చును. గూఢ (heart) కు మేలుకేయును. అనువాతి మేహ వాతనొప్పులను, విరేచనములు, అతిసారము, వాంతలు, తినిన ఆహారమగుక విరేచనమునెట్ల పడిపోయెవ్యాధి, తలదిమ్ము, పక్షవాతము వీనిని హరించును. దేహమునకు, నరములకు సత్తువనేయును దీని చూర్ణము తేనెతోనిర్చిన ఎక్కిళ్ళనుకట్టును. మోతాదు 1 యుదలు 4 చిన్నములయొత్తువరకు.

కృష్ణాగరుతైలము:— Oil of do. మువాసనగ, మనోహరముగ నుండును. నేడిచేయును. శ్లేష్మము, మందటిరోగములను, వాతము, త్రివిధ, కుష్టు, వ్రణములు వీటిని పోగొట్టును; రక్తపైత్యము నణచును; దీని తైలమును కొద్దిగ బ్రాంతిలోలిపి పూచితిత్తులు (lungs) గుండెలకు వ్రాసిన క్వాస, శ్లేష్మోదేహమును తగ్గించును. దీని తైలమును తలకవ్రాసిన తలనొప్పి, శిరోరోగములను హరించును; పెంట్రుకలను పెంచును. నల్లబడతేయును. ఇంద్రుడు (పేనుకొరుకుట)ను, చుండ్రును, కేశదోషములను హరించును. లోపలికి పుచ్చుకొను మోతాదు 3 యుదలు 5 చుక్కలవరకు.

కృష్ణాశనము:— Hide of a black Antelope. దీనిని శయనాసనములకయి వాడుక కేసిన పైత్యమును వృద్ధి కేయును. కఫమును హరించును. శిశిరణుచుపునందు హితవుగ నుండును. జడత్వమును పోగొట్టును. జపముచేయువారికి అనుకూలముగ నుండును.

కృష్ణోదకము:— Water of the Krishna river. కృష్ణానది జలము రుచిగానుండును. కాక, పైత్యముకేయును. మిక్కిలి జకరదీర్చి

నిచ్చును. వాతమును, బడత్యమును, కడుపులో బల్లను పోగొట్టును, వీర్యపుష్టి, బలము, ఆరోగ్యము నిచ్చును.

—f—

ఖి

ఖండశర్కరః—పండితంజవార చూడుడు.

ఖణ్డము:—A sort of sweet meat. బెల్లము, నువ్వుపప్పు, నెయ్యి, తేనె, శర్కర దీనితో తేనెలు ఖణ్డము. వీర్యవృద్ధి చేయును. బలమునిచ్చును. మిక్కిలి గురుత్వముగ నుండును.

ఖడ్గమృగమాంసము:—Rhinoceros-flesh of. పెగటుగ నుండును. కఫమును, వాతమును హరించును. కరీరతక్యమును మంచికి మార్చును. పైత్యముచేయును. ఆయుర్వృద్ధి నిచ్చును. బలముచేయును. మూతబద్ధమును విప్పును దీనిని నీటిలో ఉడికించి ఆ నీటిని ఒంటికి చూసిన జోషజ్వరము (Typhus fever) నివృత్తించును. దీని కొమ్ములో చేసిన గిన్నలో కొమ్మల కొమ్మలు దీనిన విషమొక్కదు. ఆ గిన్నలో నీళ్ళు తాగిన మూలవ్యాధిని, యంకను ఆ నీటి వ్యాధులను హరించును. దీని కొమ్ముపొగ గుదస్తానమునకు పట్టిన మూలవ్యాధి నయముగును. దీని అన్ని అవయవములు ఆ నీటి దుగ్గనిలను పోగొట్టును.

ఖడ్గమృగరక్తము:—Dragons blood. ఇది పై బుర్రు. రక్తముకాదు. ఇదియొక చెట్టుకగును. దీనిని హిందీలో దముల్లక్వేక్ అని దమర ఖాక్ అని అందును. ఎరుపులో కొంచెము నలుపుగా నుండును. చూర్ణముచేసిన ఎరగా నుండును. చప్పగ నుండును. విరేచనము కట్టును. సారాయిలో కలిపి తలకు, కణతలకు, మర్దనచేసిన మూర్ఖ నివృత్తించును. దీనిచూర్ణము చల్లారివలపుపాలు పంచదారతోనిచ్చిన

స్త్రీలకుసుమరోగములు నున్నితదేహుల రక్తగహాని కట్టును. మాతాదు పూటకు 1 అణయెత్తు.

అధిరసారము:—కవిరి చూడుదు.

అర్జూరపుకాయ:—Phoenix Dactylifera. Eng. Date fruit or the Edible Date. సం॥ అర్జూర. హిం॥ ఖజార్. వేడితేసి, మేహకాంతి తేయును. గురుత్వముగ నుండును. బలము, వీర్యపుష్టినిచ్చును రక్తపైత్యము, పైత్యము, మూలవ్యాధి, అతిసారము, జ్వరము కాపము, దాహము, చాతము, పాండురోగము, మూత్రాఘాతము, శ్లేష్మము, ఉబ్బునము, దగ్గు, శ్మయ వీనిని బోగొట్టును. గుండెలకు, గురదాలకు (kidneys), బలముతేయును. పక్షవాత, పక్షభూత రోగులకు మేలుతేయును. ఛాతువులకు పుష్టినిచ్చును. నడుమునొప్పిని, ఎముకలనొప్పిని బోగొట్టును. పుంక్త్యము నిచ్చును. చాతకరీరుల రొమ్ముకు, తెల్లదబ్బుకు (Lungs) మేలుతేయును. ఉష్ణకరీరులకు నష్టముతేయును. కార్జము (liver) లోను, వల్లదబ్బు (spleen) లోను కంతులబుట్టించును. రక్తమునార్చును. ఆరుచి బుట్టించును. కండ్లకు, దంతములకు నష్టముతేయును, శ్లేష్మముతేయును; వికారమును బుట్టించును; దీనికి విరుగుళ్ళు 1 గపగపాల చమురు, 2 బాదముసప్ప, 3 ఎండుమిరపకాయలు, 4 సికింజీనీ, 5 దానిమ్మకాయల రసము, 6 సిరకా, 7 తేనె.

అర్జూరపుచెట్టునీడ:—Shade of a Date tree. మనోహరముగ నుండును. త్రిదోషములను శమింపజేయును. వీర్యపుష్టిని, బలమును, కాంతిని యిచ్చును.

అర్జూరపుపండు:—Phoenix Dactylifera. Eng. Ripe edible date. సం॥ అర్జూర, నిశ్లేణి. హిం॥ ఖజార్. వేడితేసి అర్చును. వేడితేసి నీరుపెట్టునని కొందరందురు. కాక తేయును; శైత్యకరీరులకు

వసుకులముగ నుండును. రక్తములోనుండెడు దోషమును, వాతమును, పైత్యమును తోలించును. బలముచేయును, కండ్లకు, గుండెలకు నవ్వముచేయును. దీనికి వియ్యుక్తు 1 గగనసాల చమురు, 2 నయ్యి, 3 ఉష్ణోదకము, 4 తుంగము స్థల చూర్ణము, 5 బాదము పప్పు, 2 నిశించినను. మూడునాలుగుపండ్లను మధ్యాహ్నము నీళ్ళలో నానబెట్టి రాత్రి పరుంతబోవునపుడు చింతపండువలె గుడ్డగావించి పుచ్చుకొనిన మిక్కిలి వీర్యపుష్టి చేయును.

ఖడ్జూరపువ్వు. కొబ్బరిపువ్వు. ఈరపువ్వు:—Flowers of date, cocoanut, wild date tree. వీనిలో నచ్చెట్టుపువ్వుల రసమైనను లోపలికిచ్చిన రక్తపైత్యము, రక్తసారము, శుభాపైత్యము వీని చూరించును. రక్తవిరేచనములు, నీళ్ళవిరేచనములు, ఋతుక్రస్రావము, కుసుమరోగములు వీనిని కట్టును; మూతాదు 3-4 తులములయెత్తు. వీనిరసమును పుక్కిలించిన నోటిపూర, పుండు మానును. వీనిలో చేనిపువ్వుల రసమయినను తీసి అందులో పటికపంచదార, కుందిగంధముగలిపి యిచ్చిన పైత్యజ్వరము, వాంతికట్టును. శుభాకాంతి, చలనచేయును. రసము తీయునపుడు నీళ్ళు కొద్దిగబోసి తీయవచ్చును.

ఖడ్జూరాసవము:—Date wine or liquor. శుభాకాంతి, చలనచేయును. నిదానమును కట్టును. బలము, వీర్యపుష్టి చేయును.
ఖర్బూజాపండు:—కర్బూజాపండు చూడుడు.

—3—

గ

గంగపాయలహార:—పెద్దపాయలహార చూడుడు.

గంగరావి చెట్టు:—Thespesia Populnea, Hibiscus P. గుంజబ్రహ్మదారు, పారీష, హింజ పరాన్ వీపల్. దీని చెక్కరసము తీసి

వగరు రుచులుగలిగి యుండును. వేడితేయును. సర్వవిషములు, మేహము, కుష్ఠం, వ్రాణములనుబోగొట్టును. దీని కాయపాలుపూయుట కలన కపాలమాద, దద్దులు, తామర యొదలగు చర్మరోగములను బోగొట్టును. దీని కషాయముతో కపాలమాద యొదలగు దుష్టవ్రణముల శ్రద్ధిగిన నవి మానును. దీని చక్కకషాయము లోపలికిచ్చిన రక్తమును తుల్యపరచును. శరీరతత్వమును మార్చి బాగుపరచును. మోతాదు పూటకు 2శి యొదలు 3 తులములయెత్తువరకు. దీని ఆకులను కొద్దిగ అముదముదిమ్మి పెచ్చుజేసి తలకుకట్టిన వాతదోషమువలన వచ్చిన తలపోట్లు నివ్వించును. వాతమేహ, వాతనొప్పులకు, వాపులకు బాధయున్నచోట శొంఠిగంధము అరుగదీసి పట్టించి దానిని పైన యీ ఆకులు వేసి కట్టిన, శొంఠిసేపటికి ఒకవిధమైన వేడి పుట్టును. అప్పుడు యీ ఆకులు తీసివేయవలెను. ఇట్లు చేయుచుండిన పైన చెప్పిన నొప్పులు, వాపులు నివారణమగును.

గంగ రేగుపండ్లు:—Zizyphus Jujuba-fruit of. తియ్యగా పుల్లగా స్వాదుగా నుండును. వాతమును గొట్టును. శ్లేష్మమునువృద్ధిజేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు రేగుపండ్లు చూడుడు.

గంగసింధూరము:—Plumbi osidam Rubram Eng. Red oxide of lead. గుంః నాగగుంధవ, రక్తవాలుక. హింః సింహార్. ఇది నీసముతో తయారుచేయుదురు. యర్రగా, బరువుగా, పొడవుగా నుండును. దీనితో లేపనములును, పాలస్త్రీయుచేసి వాడుదురు. కొన్ని ముందుదినసులతో కలపి వాడిన చర్మరోగములు అనగా గడ్డి, చిడుము, సర్పిళ్ళరుపులు యొదలగువానిని మాన్పును. పాలస్త్రీగా తయారుచేసి వాడిననూ, కురుపులు, వ్రాణములనూ మాన్పును. కొందరు బొట్టు పెట్టుకుందురు.

గంగా బొండ్లము:—A fine sort of cocoanut. ఇది యొక బాధ

కొబ్బరికాయ. దీనిలోనీళ్ళు విస్తారముగ నుండును. తియ్యగా, రుచిగా నుండును. వీర్యవృద్ధి, చలవజేయును. పైత్యమును, కాశమును, దాహమును కమింపజేయును. అరుచిని బోగొట్టును. లేక కాయలలో కొబ్బరి (పాకుడు) లో కొద్దిగ పంచదారగాని, బెల్లముగాని కలిపి పుచ్చుకొనిన మిక్కిలి రుచిగా నుండును. చలవజేయును, తేలికగా జీర్ణమగును. ఈనీళ్లు (ఒక కాయలోని నీళ్ళు) పుచ్చుకొనిన ముఖవిరేచనమగును.

గంగాదళము—Water of the Ganges. గంగానది జలము స్వచ్ఛముగ నుండును. చలవజేయును. దాహమును, మేహమును హరించును. అగ్నిదీప్తినిచ్చును. జీర్ణముగావించును. బుద్ధికి మిక్కిలి బలమిచ్చును. పథ్యముగ నుండును. మిక్కిలి ఆరోగ్యకరమైనది, పవిత్రమైనది.

గంజాయి:—గంజాయి చూడుడు.

గంజ అన్నము:—Boiled rice soaked in cunjee. రాత్రి ఉడుకు గంజలో వేసిన అన్నము. ఉదయమున బుచ్చుకొనిన అమృతరసల్యముగ నుండును. మిక్కిలి చలవజేయును. మేహము, పైత్యము, దాహము, కాశము, మూలవ్యాధి, మాత్రకృష్ణము వీనిని బయింపును. బలము, పుష్టి జేయును.

గంజ, అన్నమువార్చినది:—వార్చిన గంజ చూడుడు.

గంటుభారంగి:—Clerodendron Siphonanthus, Siphonanthus Indica & Premna Herbacea. సంక భాగ్దీ: బ్ర

హ్మణాయజ్ఞిక. హింక భారంగి. దీనిని భారంగియుందురు. దీని ఆకులు, వేరు, కాడలుచేదుగ నుండును. దీని వేరు గంధముగాని, నీళ్ళతోమారి తీసిన రసముగాని, వీని కషాయముగాని కాక జేయును. చాలిపైత్య శ్లేష్మములను, శుక్లదోషమును, యోనిదోషమును, గుల్మజ్వరము,

శాన, కాయ, వీనక వీనిని పోగొట్టును. చెమట బుట్టించును. దుష్ట ప్రకూటమిని కరగించును. చిడ్డలకు కూడ పైరోగములకు నియ్యకగును. దగ్గు, జ్వరము వీనిని పోగొట్టును గంధపు మోతాడు అర తులమెత్తు మొదలు తులమెత్తువరకు. రసపు మోతాడు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపుమోతాడు 3 మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు. దీని ఆకలను కూనె, పెన్న వీనిలోవేసి కాచి అలైలము పూసిన తలనొప్పి, నేత్రరోగములు హరించును దీని నిత్తులు చినుగ గొట్టి చల్లలో ఉడికించి యిచ్చిన కొద్దిగా నిరేచనము కేయును. ఉబ్బురోగమును పోగొట్టును. విత్తులమోతాడు పూటకు 3 మొదలు 6 చిన్నముల యెత్తువరకు.

గంటలు:—*Holchus Spicatus*. వీనిఅన్నము రుచిగ నుండును; దేహ పుష్టి, బలము నిచ్చును; వేడి చేయును; గురుత్వమైనది; పైత్యము వణచును; దీనిజావకుకూడ యివేగుణములు; వ్యవసాయాది వ్యాయామములు చేయువారికి మిక్కిలి అనుకూలముగ నుండును; గంటలు వండి పసుపులకు వేయుదురు.

గండ్ల ఫెరోళా:—గండ్ల ఫెరోళా చూడుడు.

గండుమీను అనుచేప:—A sort of river fish. గండ్ల రోహిత, మర్కరాజు. హింక రహుమఛలి. ఈచేప గోదావరి మొదలగు పెద్ద నదులలో జొరకును. దీనిమాంసము చమురుగలిగి రుచిగా నుండును. పుష్టి, వీర్యవృద్ధి, బలమును యిచ్చును. వాతాతిసారమును, పైత్య, వాతములను పోగొట్టును సులభముగ జీర్ణమగును. పథ్యమైనది. దీని చేడుకట్టను రొయివీతయని చెప్పుదురు. రొయివీత చూడుడు.

గంధక చోరము:—A sort of Zedoary. గంధక చోర, గంధమూల, వేడముఖ్య, హింక వర్కచూర. దీని చూర్ణము లేక కషాయము, పెగటుగా, చేడుగా నుండును. రుచి బుట్టించును. వాతము, మం

చాగ్ని, బల్లలు, గుల్మము, మూలవ్యాధి, కుష్ఠరోగము వీనిని బయలు
చును. నీరసమును వాగ్బాహులు. చూర్ణపుమోతాదు 3 మొదలు
|| చిన్నములయెత్తువరకు. కషాయపుమోతాదు 3 మొదలు 6 తుల
ముల యెత్తువరకు.

గంధకధృతి:—Sulphuric acid. పుల్లగానుండును. దీని లోపలి
|| ద్విస శివ్యాకోషమును, రసదోషములను, అన్ని పైత్యములను,
ఎనిమిది ఉదరములను, ఎనిమిది శూలలను హరించును. ఆకలిని,
తీర్ణశక్తిని హెచ్చించును. వాతము హరించును. నీరసము
వాగ్బాహులు. గండమూల, కుష్ఠ, కుర్చిక వ్రణములు వీనిని
హరించును; మరియు కెల్లవట్టు (Lungs), యోని (uterus),
పొట్ట (stomach), క్రేగులు (intestines) వీనినుండి పెడ
తడి రక్తమును కట్టును. శయలలో రాత్రి కలుగు చెమటకు
పైన బూసిన అణుగును. దీనిని 1 టి 11 పార్శ్వ నీళ్ళు గలిపి
నది లోపలికి యియ్యనగును. అదియైనను, నీళ్ళలోగాని, లవణ
గాలు, నలవేము మొదలగువానిలో దేనియొక్కయైన తేలిక కషా
యములోగాని గలిపి యియ్యనగును. నీళ్ళు బొత్తిగా కలపనిది
దేహముపైన బడిన పొక్కును; లోపలికి బుచ్చుకొనిన చంపును.
పై ప్రకారము నీళ్ళుగలిపినది (diluted) యైనను అధికముగ బుచ్చు
కొనిన చంపును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 Carbonate of Magnesia,
2. Bicarbonate of Soda, 3. Ammonia or Potash.
దేహముపైన గంధకధృతిపడి కాలిన దానికి నీళ్ళలో సబ్బు (soap)
గలిపి అసీళ్ళు కాలినచోట తడుపుచు అనగా పోయుచునుండవలెను.
నీళ్ళు పైన చెప్పిన పాళ్ళవరుసను గలిపిన (diluted) ధృణి
లవంగముల కషాయముతో నిచ్చిన నీళ్ళ విరేచనములు కట్టును.
మోతాదు 3 చుక్కలు మొదలు 20 చుక్కలవరకు క్రమక్రమ

ముగా వృద్ధిచేయవలయును. ఈగంధకధృతి లోపలి! పుచ్చుకొను నపుడు దానిని పండ్లకు తగులవియ్యగూడదు; తగిలిన దానిరంగు భేదించును. నీళ్ళు గలిపిన (diluted)-గంధక ధృతిని పుల్లకు దూది చుట్టి దానితోతీసి నాలుకకు రాసిన నాలుకపూతి, పొక్కులు, జవ్వాడోషము నయముగును.

గంధకపుత్తెలము:—Oily liquid of Sulphur. ఇది రసదోషమును హరించును. గాని దాహము, చర్మి, శీతము, అరుచి వీనిని బుట్టించును.

గంధకము:—Sulphur. సంః గంధక, బలి. హింః గంధక. ఇది పసుపు, తెలుపు, ఎరుపు, నలుపు రంగులు గలదియై యుండును. గాని యెరుపు, నలుపు రంగులుగలది దొరకటలేదు. పసుపుపచ్చగ నుండును; చిలక రక్క-లగంధకము శ్రేష్ఠము; దీనిని కరిగించి పూసల వలెచేసిన దానిని అమరశిలగంధకమందురు. మరియు సోలగంధమును బాణాసంచా (Fire works) చేయుటకు వ్రుపయోగింతురు; క్రమముగ అష్టశుద్ధులు చేయబడిన గంధకము అనుపాన మార్గములతో గలిపి యిచ్చిన క్రమ, దాహము, శోష, పైత్యము వీనిని హరించును; నేత్రములకు బలమిచ్చును; దేహాఘ్రష్టి, బలము అగ్నిదీప్తి వీని నిచ్చును; సర్వకష్టాలు, శూలలు, సర్వక్రిమి రోగములు, వాతపిత్తము, సహాయి, చిక్షుము, యితర చర్మరోగములు;క్షయ, శ్లేష్మము వీనిని నివృత్తిజేయును;బుద్ధిబలము,వీర్యవృద్ధి, ఆయుర్యృద్ధి వీనిని గలుగజేయును; మోర్లుదిగడము (Contraction of limbs.) ను పోగొట్టును; కాకజేసి చమురును బుట్టించును; అనువాతము (Gout) ను పోగొట్టును. అనుపాన విశేషములచే ననుస్థ రోగములను జయించును; క్రమముగ శుద్ధి జేయని

యథాకము, తనభస్మము వీనివలన గలిగెడు రోగములను యో-
తము నివారించును. గంధకము క్రమముగ తుడ్డిగానియడల వక్ష-
రోగములను బుట్టించును. దీనికి విరుగుటకు 1 నెయ్యి గలిపి
ఆవుపాలు, 2 లవంగములు, వన, వీని చూర్ణము, 3 గరివేళ్ళరసము
లేక కషాయము. గంధకమును అధికముగ దీనిన వీరసంజ్ఞుడు,
గనుక గంధక సేవకాలమున అప్పుడప్పుడు బలక కాషధములు
బుచ్చుకొను చుండవలయును. మోతాదు 2 మొదలు 10 గురిమీద
గింజలయొత్తువరకు. విశేషమునకు ఇచ్చు మోతాదు పావలా
యొత్తు మొదలు ఆరతులయొత్తు బెల్లపు పాకములో కలిపి
వుడిచేసిగాని ఆవుపాలలో గలిపిగాని పుచ్చుకొన నగును. దీని,
నల్లదలకర్రను సమభాగములుగా చూర్ణముచేసి మంచిమానలో
గాని, కొల్చురిమానలోగాని గలిపి దేహమునకు బూసిన గజ్జ, చిడుము,
సవాయి పొక్కలు మొదలగు చర్మరోగములను వోగొట్టును.
అనుపానములు; — త్రిఫల చూర్ణముతో నిచ్చిన నేత్ర రోగములు,
ఆవునీటితో నిచ్చిన వ్రణములు, ఆవునెయ్యి, తేనె వీనిలో కలిపి
కండ్లకు బెట్టిన తుక్రమను నేత్రరోగము, దురియాల చూర్ణము
ఆవునీటితోగాని, పిప్పళ్ళచూర్ణము ఆవునీటితోగాని నిచ్చిన కాస
రోగము, నేలములగదిత్తులు ఆవునెయ్యితోనిచ్చిన శ్వాస, పిప్పళ్ళ
చూర్ణము తేనెతో నిచ్చిన స్వరభంగము, (గొంతుక వెలుగు
రాయుట) తమలపాకరసముతో నిచ్చిన పార్శ్వపుసోప్పి, నిమ్మ
పండ్లరసము నిచ్చిన విశూచి, బెల్లముతో నిచ్చిన ప్రమేహము.
ఉసిరికపప్పు చూర్ణముతో నిచ్చిన అశర్ణము, నువ్వులనూనెతో
నిచ్చిన దద్దురు రోగము, కొంకి తేనెతో నిచ్చిన గ్రహణి, నిల
పంచాంగము (వేపచెట్టుయొక్క చెక్క, ఆకు, పువ్వు, కాయ,

మేను, దీనిచూర్ణము) తో నిచ్చిన కష్టరోగము, తులసిఆకు రసము, నెయ్యితోనిచ్చిన వాతరోగము, అవువేరితో నిచ్చిన కైత్యరోగము, తొంకి, బెల్లముతో నిచ్చిన కఫరోగము హరించును; బావిలాకు రసముతో శుద్ధగంధకము, శుద్ధపాదరసమునూరి లేపనము చేసిన కష్ట, విషరోగము హరించును. శుద్ధగంధకము 10 పలములు, గుంటకలగర రసము 6 పలములతో నూరి యెండించి, దానికి అద్భుతాగము కృత్కాయ చూర్ణము గలిపి తేనె, అవునెయ్యితో రెడు మాసములు కేవలిచి, ముగిలినముపోవును. విశేష వీర్యవృద్ధి గలుగును. మోతాదు 2 మొదలు 6 గుంబల యెత్తువరకు.

గంధ ఫేరోజా :— Pinus Longifolia-regin of Eng. Gandha Bl: oza or Galbonum. సంక సుకశస్రావ. శ్రీచాన, శ్రీవేష్టక, హింక గంధఃరోజా ఇది సంక దేవదారు జగురు. దీనినే శ్రీవేష్టక మందురు. క్రొత్తది తెల్లగ పూసగట్టిన నెయ్యివలె నుండును. గాలి తొరికితరువాత గోధుమరంగుగా మారును. దీనినుండి టర్ పెంటాయిను (Turpentine) అనుతైలమును తీయుదురు. దీనినికూడ టర్ పెంటాయిను చూడడు. ఈజగురు ఇంచుమించు ఇంగువ గుణము గలది. పట్టిది గుడ్డపయివ పూసినగాని, కొబ్బరిమాసిలేక స్థిరయినులో కలిపిగాని పై పట్టించిన కరుగని కంతులను, అడ్డగ్రలను కరిగించును; పగులని గడ్డలను పగులగొట్టును; ప్రాతబెబ్బుచావును అణగ గొట్టును; గడ్డలను త్వరగపక్వపరచును; లోపలికిచ్చిన దేహములోని దుష్టమలజలమును వెడలించును; ఈడ్పులను కట్టును; సెగరోగమును పోగొట్టును; స్తేష్మమును వెడలించును; విరేచనకాళి; స్త్రీల ఋతురక్తమును జారీచేయును. సుఖప్రసవము గావించును. అపస్మా రము (Hysteria) అణగిన వెనుక గలగు నరముల వికృతిని

(Nervous Irritation) ను ఆణచును. చాతము, శిరోష్ఠిక
రోగములు, దురద, వ్రణములు, యోనిరోగము, అర్బుము హరిం
చును. కంఠస్వరమును బాగుచేయును. లోపలికిచ్చేది మోతాదు
6 మొదలు 20 గోధుమగింజల యెత్తువరకు.

గంధమాంసి:—*Nardostachys Jatamansi* - a variety of. సంఘ
గంధమాంశీ, పూతన, ఇది జటామాంశిలోభేదము. దీని చూర్ణము
లేక కషాయము చేదుగా, శారమగా మారును, వీర్యమునకు
బేడితేయును, ప్రమేహము, చర్మదోషము, విషవేగము, చాతము
దీని నణచును, చూర్ణపు మోతాదు 2 మొదలు 4 చిన్నముల
యెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు 2 మొదలు 4 తులముల
యెత్తువరకు.

గంధము:—మంచిగంధము చూడుడు.

గ్లగ్ల:—*Oclmum Ballatum*. సంఘ ఫణిర్బక, చిల్వగంధా. అనిగా
తులసిభేదము. దీనిగుణముకొరకు అడవిగ్లగ్ల చూడుడు.

గచ్చకాయ:—*Caesalpinia Bondué, C. Bonducella*. Eng.
Molucca Bean or Bondué Seed. Fever nut. సంఘ కులే
రాక్షి, క్రకచికా. హింఘ కరంజావా, కటకరంజ్. వీనిలోని పప్పు
పెగుటుగ చేదుగోమందును. గుండెలనొప్పి, క్షూలనొప్పి, జ్వరము,
వరుసజ్వరము, చలిజ్వరము, మన్యపుజ్వరము, దీనివలన గలిగిన
కడుపులోబల్ల మొదలయిన రోగములు, త్రివిరోగము వీనిని హరిం
చును. ఈడ్పులు (Convulsions), డబ్బుసదగ్గు, నీరసము, అన్న
భేది, పాషాణము. లోహము, ఇత్తడి, రాగి మొదలగువాని
విషదోషములను హరించును. బలముతేయును. గచ్చకాయలోని
పప్పు చూర్ణము ఒకపాలు, విరియాల చూర్ణము ఒకపాలు కలిపి
గ బాకార్యుగల నీనాలో భద్రపరచి దీనిని వాడతగియుండును.

మోతాదు 5 మొదలు 20 గోధుమగింజలయెత్తు చొప్పున రోగి వయస్సు, బలము, రోగబలము మోచించి దినమునకు రెడు పూటలను లేక మూడుపూటల విశ్యానగును; జ్వరము మొదలగు వానిచేత కిరిసపదీనచారి. ఆ చూర్ణము పైన చెప్పిన మోతాదులుగ నిచ్చిన బలముకేయును; కిరిసము పోగొట్టును. అన్నభేది, సామాన్యముల విషమును విరుచుట. || చెప్పడు మోతాదు 30 మొదలు 40 గోధుమగింజలయెత్తువరకు ఇయ్యవగును. గచ్చకాయ పచ్చ చూర్ణమునకు సుమముగ శొంఠి, పిప్పలి, మిరియాల చూర్ణముల యొకను కలిపి వాడవచ్చును. గచ్చపచ్చలో వాంతిచేయు గుణమున్నది. గచ్చపచ్చ ప్రత్యేకముగ రోపరోచ్యునదల ఒక కాయ పచ్చలో సుగమునుగాని కొంచె వృధికముగా గాని 24 గంటల కాలములో అప్పుడప్పుడు కొద్దికొద్దిగ నియ్యవగును. గచ్చకాయలోని పచ్చగంధము తీసి తేలుకట్టినచోట అంటించి నిప్పులో కాచిన తేలు విషము హరించును. కుంఠము ఆగంధమును, గవదలిళ్ళలు (Glandular swellings) అడ్డగ్రలు, వృషణములవాపు వీని ప్రథమదశలో పైన పట్టువేసిం బవి హరించును. దీని చూర్ణము అముడములో గలిపి త్రొత్తగా లేచిన బుడ్డకు పట్టువేసిన నది హరించును. గచ్చపచ్చలోనుండి తీసిన తైలము పూసిన శుద్ధువ్యాధి (Convulsions), పక్షవాతము మొదలగునవి నివృత్తించును. గచ్చకాయపచ్చ ముక్కలు హుక్తలో పెట్టి పొగపీగ్గిన కడుపునొప్పి నయమగును; గచ్చకాయలు కాల్చిన బొగ్గు, పటిక, పోకచెక్కల బొగ్గు ఇవి సమభాగములుగ గలిపి పొద్దుతోడిన చిగుళ్ళ పుండ్లు, చిగుళ్ళ వెంట చీము నత్తుకుకాకుట, చిగుళ్ళ డిబ్బు, నొప్పి మొదలగునవి నివారణమగును. ఒక కోడిగ్రుడ్డులో నుండుచొక్కలో 3 గోధుమగింజలయెత్తు గచ్చపచ్చ చూర్ణము గలిపి వానిని నేతిలో

అప్పుగపాసి వేరి తినిన క్రొత్తగ గనుపించిన వృక్షముల వాపు నొప్పి (Orchitis), గర్భకణులముల (Ovaries) నొప్పి వయసు గును. పైన తెప్పిన రీతిని అట్టగ వేసి దినమునకు రెండుపూటల చొప్పున 2-3 దినములు తినినలెను.

గచ్చ చెట్టు :—Caesalpinia Bonducella, C. Bonduce; Eng. Molucca Bean Tree. Bonduce Tree, or Fever Nut Tree. సం॥ కుళేరాక్షి, యక్షద్వక్. హిం॥ కరంజావా, కటకధరణ్. దీని వేరురసము వగరుగా, కారముగా నుండును. వాతమును, వాత శూలలను, కష్టువ్యాధులను, అగ్నిమాంద్యమును పోగొట్టును. దేహములోని దుష్టజలమును వెడలించును. ఋతురక్తమును బారీ చేయును. మోతాదు ఒకటి మొదలు రెండుతులముల యెత్తువరకు. దీని లేతఅకులు లేక చిగుళ్ళు పెగటుగ చేదుగ నుండును. వీరికషాయము లేక రసము వేడితేయును; శ్లేష్మరోగము, వాతము, జ్వరము, శూల, అండవాతము వీనిని హరించును. ఋతురక్తమును బారీచేయును; దేహములోని మలముల వెడలించును. చిగురుటాకులను ఆమువముతో పెచ్చువేసి కట్టిన బుడ్డ, అండవాతము హరించును. కషాయము లేక రసముయొక్క మోతాదు 2-3 తులములయెత్తు.

గజనిమ్మకాయ:—Citrus Lemonum-fruit of. సం॥ బృహజ్జంబీర. హిం॥ బడాచాచీర్. చేదు, పులుపు, వగరు రుచులు గలిగి యుండును. చలనతేయును; పైత్యము, క్రిమిరోగము, కఫపైత్యము, చర్మి, దాహము, శూల, వీనిని హరించును; నోటిని తృప్తపరచును; జఠరదీప్తి నిచ్చును; మలబద్ధమును విప్పును.

గజపిప్పళ్ళు:—Pothos Officinalls. Scindapsus Officinalls. సం॥ గజకణా, గజపిప్పలి. హిం॥ గజచీపర్, దీనిని వనుగుపిప్పలి

యందును. ఇది కారముగ నుండును. అగ్నిదీప్తి నిచ్చును; కాక జేయును; వాతము, శ్లేష్మము, అరిసారము, శ్వాస, కంఠరోగము, క్షుణ్ణము వీనిని హరించును. వీని కషాయపు మోతాదు 2; మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు; చూర్ణపు మోతాదు 3 మొదలు 6 చిన్నముల యెత్తువరకు.

గడ్డిదవనము: — Wild Indian Southern Wood. సంశ్చోరక, కుష్మణ్డి. దీవికషాయము లేక చూర్ణము లేక రసము చలవ జేయును; పైత్యకుష్టములు, విషము, రక్తదోషము వీనిని నొట్టును. బలమును, పుష్టిని, శాంతిని యిచ్చును. కషాయపు మోతాదు 3-6 తులములయెత్తు. చూర్ణపు మోతాదు 3 మొదలు 6 చిన్నములయెత్తు. రసపు మోతాదు 2 తులములయెత్తు.

గడ్డిపిట్టమాంసము: — A small bird-flesh of. కాక జేయును. వాతమును హరించును. బలముజేయును. సభ్యమయినది.

గన్నరుచెట్టు: — Plumieria Alba. Eng. Sweet scented oleander. సంశ్చందాతక, అశ్వఘాతుక. హింశ సఫేదకనక. దీనిని పెద్దగన్నరు చెట్టుని యందును. ఇది చెద్దలకులును లోపల సచ్చరంగునుగల తెల్లని పువ్వుములుపూయు పెద్దచెట్టు. దీనివేరు లేక మ్రానుచెక్క మారి కట్టివ గడ్డలు, కంఠము హరించును. దీని మ్రానుచెక్క లేక వేరు చెక్క లేక అకులుమారి. మూనాలో లేక చేతిలోవేసి కారి పూసిన కుష్టు, దద్దుర్లు, దురదలు, జంతునము హరించును. దీనిపాలు గాఢవిరేచనములు చేయును; మోతాదు ఎక్కువ యైనను చంపును, దీనివేరును విషమే. వీని విరుగుళ్ళు 1 కలకుడ (పటికిపంచ దార) చూర్ణము గలిపిన పెరుగు, 2 జల్లేడు వేరుచెక్క చూర్ణము కలిపిన గోదెపాలు, 3 కరక్కాయలు నీళ్ళతో మారి తీసిన రసము లేక కషాయము లేక కరక్కాయల చూర్ణము.

గన్నేరుపుష్పములు:—తెల్ల గన్నేరు చూడుడు.

గద్దీలము:—రిశి. దీని మాంసము అతిమూత్రమును కట్టును. కుష్ఠ రోగమును, వాతమును గొట్టును; మాంసపుకండలకు బలమిచ్చును. నేత్రములను శుభ్రపరచును. దీనిరక్తము నేత్రములకు కాటుకవలె బెట్టిన నేత్రరోగములు మానును. దీని మాంసము వండితీసిన చమురుతో మర్దనచేసి కీళ్ళలోని వాతపునొప్పులు, నడుము నొప్పులు హరించును.

గబ్బునల్లి చెట్టు:—దీనిగుణము నల్లి, చిరునల్లి చూడుడు.

గరళము:—Snake poison. అసగా సర్పవిషము. దీనిని లోపలి దీప్తిక దారుణమగు కాళతేయును. కండ్లకు వేడితేయును. దారుణమగు సన్నిపాతము, ద్వారము, వాతము, సర్వాంగ శీతలము సర్వదోషములు దీనిని హరించును. సర్వాంగములకు వేడినిచ్చును. స్మృతి దెచ్చును, అక్షిర్ణవిరేచనముల రంగు పనుపుపచ్చగ మార్చును. దీనిని సాధారణముగ నితర మిందుదీనుసులతో గలిపి నూరి సన్నముగ మూత్రము చేసి ప్రయోగించును. దారుణ సన్నిపాతము మొదలగు అపాయకరములగు వ్యాధులుగల రోగి జీవించుట దుర్లభమని యెంచినప్పుడు మూత్రము గరళమును ప్రశ్నేకము వాడనగును. మూలాదు అరగుంజెత్తు ఘోషలు 4 గుంజలయెత్తువరకు విక్కమారు చనుకాలలో గలిపి ప్రయోగించనగును; పెటినే మజ్జిగ అన్నము పెట్టవలసియుండును. గ్రహాణి, రక్తగ్రహాణి, కడుపులో పుండుగల రోగులకు పూసిరితిస్తులు పుండియ్యేరోగము (Phenonia) గరళముగాని గరళ మిత్రమమైన ఔషధములుగాని యియ్యకూడదు; ప్రాణహాని దెచ్చును. మరియు. గాయమునకు, వ్రణములకు గరళ స్పర్శకలిగిన సర్పదష్టమువలె చంపును.

౫౮:— *Cynodon Dactylon*, *Agrostis Linearis* - Eng. Huriallee grass, couch grass & creeping panic grass. సంక దూర్వా, కతవర్వ, హింక దూర్వా, దూబ్, ఇందు తెలుపు రంగు గలదియు నున్నది. వీని వేళ్ళరసము లేక కషాయము చలవ జేయును. విసర్పి రక్తరోషము, విదాహము, త్రిమిరోగము, మూత్రరోషమును, పైత్యము, కఫము, క్షౌర, తాపము వీనిని పోగొట్టును. గంధక రోషమును, విషమును విరుచును. తెల్లగరికి ౧౦ యివే గుణములు, గాది తెల్లగరికి శ్రేష్ఠము. రసముమోతాదు ౩-౪ తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు ౩; మొదలు ౪ తులములయెత్తువరకు.

౫౯ తేరుచెట్టు:— తెల్లగరితేరు చూచుడు.

౬౦ వ్యలు, దీనిభస్మము:— *Cypraea Moneta* - Eng. Porcelainous shells. సంక పరాల్క, కరాట, హింక కారి, యది కి జాతులు. తెలుపు, ఎరుపు, పసుపు రంగులు గలిగియుండును. దీనిని శుద్ధిచేసి, భస్మముచేసి వాడుదురు. కారిముగ చేదుగనెందును. దగ్గు, వగర్పు, కఫము, శామిల, యకృత్ స్త్రీహారోగములు (Enlargement of liver & spleen) ఉబ్బుసము, అగ్నిమాంద్యము, కూలలు వీనిని హరించును, మోతాదు ౩ మొదలు ౧౫ అణాలు యెత్తువరకు.

౬౧ సాలు:— *Papaver Somniferum*. Eng. poppy seeds. సంక ఖసఖస, హింక ఖసతిల, ఇవి నల్లమందు చెట్టుగింజలు. చలవ జేసి నీరుచెట్టును; ఉష్ణ జేహముగలవారిపొట్టకు బలమిచ్చును; కాక నణచును; మలబద్ధము జేయును; గ్రహణిని కట్టును; కొంచెము మత్తు గలిగించును. పిర్యపుష్టి జేయును; నీళ్ళని రేచనములుకట్టును; నిద్ర దెచ్చును; బలము జేయును; పైత్యమును పక్వపరచును. కడుపు లిగ బట్టును; పంచ

చారతో 10 ప్రాములు తినిత గుండెలకు శుభ్రపరచును; పొడిదగ్గులకు, యెలకు మేలుతేయును. మెదడుకు (Brain) గురచాలకు (Kidney) సత్తువతేయును. చాదముపప్పుతో తినిత మంచిరక్తమును బుట్టించును. దేహపుష్టి నిచ్చును. వీనిని కొంతము పెచ్చతేసి చూపించి తేనెతో బుచ్చుకొనిత భాతుపుష్టితేయును. ఎల్లప్పుడు దినుచుండిత ఇంద్రియమును జెరుపును. వీనిని కొద్దిగ పెచ్చతేసి గుడ్డను చూటగట్టి చాగునజూచిత నిద్రదెచ్చును. మూతాదు 4 అణాలు మొదలు 8 అణాల యెత్తువరకు.

గాజరగడ్డలు:—Daucus Carota. Eng. The Carrot. సం॥ గర్జర, పిండమూల, పీతకండ. హిం॥ గాజర్. ఇది ముల్లంగిదూపలవలె ఎర్రగాను, పచ్చగాను, రెండువిధములుగా నుండును. దీనిని తేరటు దుంప లందురు. పైత్యము, కఫము, చాతము, కాకదగ్గు వీనిని హరించును, ముంతగుండె (Heart) కు శుభ్రపరచును. బలము తేయును. పొట్టకు బలమిచ్చును. మృదువుపరచును. పుంస్త్యమును హెచ్చించును. వీర్యమును పుట్టించును. లింగమునకు బలమిచ్చును. కఫమును తీసివేయును. దగ్గురణచును. రొమ్ము, పొట్ట, మూతగుండె వీనిలోని నొప్పులను పోగొట్టును. గురచాల (Kidneys) లోను, మూత్రపుసంచి (Bladder) లోను, పుట్టెడు రాళ్ళను తీసివేయును; మూత్రము గావించును. త్వరగ జీర్ణమగును. ప్రాతదగ్గులను, డిబ్బులను పోగొట్టును. దీనియాకు మూత్రమును జారీచేయును. దీనివిత్తనములు మూత్రకట్టుచుండిత లింగమునకు సత్తువనిచ్చును. కొద్దిగ చాతములు శీఘ్రప్రసవము గావించును. దీనిపుష్పములలోని కింజల్కములు పూటకు తులము చొప్పున యిచ్చిన మూర్చను హరించును. తేనెతో చేసిన దీనిదుంపల మురల్పా విత్తనములకంటె మంచిది. దుంపగాని ఆకుగాని కంచిమేతపాలతో వండి తినిత మంచిరక్తమును

బుట్టించుచు. ఈదుంపలకూర అనుదినముపుచ్చుకొనుచుండిన ఒక్కరి
స్త్రీసంభోగ కక్తి కలుగును. దీని కషాయముయొక్క మోతాదు
3 తులములు విత్తనముల మోతాదు 2 అణాల యెత్తు మురబ్బా
మోతాదు $\frac{1}{2}$ తులము మొదలు 1 తులము.

గాజగిన్నె :—Taking food in porcelain dish or cup. దీనిలో
ఏపదార్థము వేసినను కిలమూరకుండును పరిశుభ్రముగాను, సంతో
షముగా నుండును. దీనిలో భోజనము త్రిదోషహరమైనది. ఆరోగ్య
ముగ నుండును.

గాజప్రతిః—కాచలవణము చూడుడు.

గాడిదగడపాకు :—Aristolochia Bracteata. సుఖబంతాండ్రీ, విషగం
ధికా, కీట కూర. హింశీదామూరీ దీని వేరు, కాడ, అకువికారమైన చేదుగ
బెగటుగ నుండును. విరేచనము జేయును. వాతము, శర్మమము,
క్రిమిరోగము, కామర, గడ్డలు, పోక్కులు, చిడుము మొదలగు
చర్మరోగములు, కడుపునొప్పి, ముట్టుకూల పీనినిహరించును. ఋతు
రక్తమును జారీ చేయును. కడుపునొప్పిగల విరేచనములకట్టును. పచ్చి
అకునకు అముదముపూసి వెచ్చజేసి బొడ్డునకు కట్టిన బిడ్డలకు విరేచ
నము జేయును. క్రిములు చచ్చిపకును. పచ్చిఅకు నూరి అముదము
కలిపిపూసిన బిడ్డల కరపాణి, పెద్దల కామర మొదలగు చర్మరోగ
ములు నివారిణమగును పచ్చిఅకులు అముదములోవేసి కాచియిచ్చిన
బిడ్డల కడుపునొప్పి నివృత్తిచును. గాయములలో, వ్రణములలో
అకురసము పోసినను, అకునూరి కట్టినను, వానిలోని పురుగులు
చచ్చును. దీని అకు పసరులో మాల్యంగిణి విత్తులు, సముద్రసాల
విత్తులు, దురియాలు వేసి నూరి ఒంటికి పూసిన అహికజ్వరము (వరుగు
జ్వరము) నివృత్తించును. ప్రసవ వేదనలో స్త్రీలకు అకు రసము
90 చుక్కలుగాని, వేరుమార్జము 90 గోధుమగింజల యెత్తుగాని,

సమూలపు తేలిక కషాయము 6-8 తులములయెత్తుగాని యిచ్చిన సుఖప్రసవమగుదురు. పై చెప్పిన వాతము మొదలగువానికి పచ్చి ఆకులు, వేరుశూర్ణము, సమూలకషాయము, లోపలి కియ్యనగును. పచ్చిఆకులు దినమునకు 2-3 అకులియ్యలెను. దీనిని నూరి నీళ్ళలో గలిపి యియ్యవచ్చును. వేరుశూర్ణము 2 మొదలు 4 అశాలయెత్తు చొప్పునను తేలికకషాయము (సమూలముతో చేయబడినది) 2½ మొదలు 5 తులములయెత్తు చొప్పునను దినమునకు రెండుపూటల నియ్యనగును. తేలికకషాయము కేయిదిధము. తులమున్నర సమూలమును 80 తులముల వరుగు నీళ్ళలో వేసి దింపి మూతవేసి అర గంటయుంచి వడియకట్టి వాడనగును. పువ్వుకాయతోనున్న చెట్టు కషాయమునకు అనుకూలించును. ఎండినఆకుల తేలిక కషాయమిచ్చినను త్రిదివ్యాధి, జంతువాతము నివారణమగును; నెత్తురుగడ్డలు, పోక్కులు, పుండ్లు మొదలైన చర్మరోగములును నివారణమగును. ఆకులు ఆముదములోవేయించి మారినముద్ద సుమారు నారింజకాయంత తినిపించిన గుట్టములవాతము, పశువులవాతము, కడుపునొప్పి నివారణమగును; విరేచనముచేయును. చూలుతోనున్న పశువులకు, గుట్టములకుఁబచ్చిన గర్భప్రావము గలుగును. దీని ఆకులు 5 మిరియములు 11 కలిపినూరి కనగలవలె మాత్రలుగట్టి వ్రదయము సాయం కాలము మంచినీళ్ళలో వారందినములు యిచ్చిన కడుపులోని పాములు నులిపురుగులు పడిపోవును. చిన్నబిడ్డలకు అరమోతాడు.

గాడిదపాలు:—Ass milk. ఇది మనిషి పాలవలె పలచగ నుండును, తేలికగ జిర్ణమగును. మిక్కిలి కాక జేసి వాతమును కూరి చును. శిశువులకు వచ్చెడు దగ్గులు, ఉబ్బుదగ్గు, పొడిదగ్గు, నీరుచురుకును జోగొట్టును; ప్రేగులకు; మాత్రపుసంచికి బలమిచ్చును; విడిచివిడిది వచ్చు జ్వరమును కట్టును. యాపాలు శిశువు పుట్టిన రోజు మొదలు

శి దిగములు పోసిన యడల శ్లేష్మ చాత దోషములు రాకండ
తేయును.

గాడిదమాంసము:—Flesh of an ass. దీని మాంసము వేడితేయును,
ఋతరదీప్తి నిచ్చును. మూతరోగము, శుష్ణదోషము, మలబద్ధము,
క్రిమిరోగము వీనిని హరించును.

గాడిదమూత్రము:—Ass urine. కొంచెము ఉప్పుగ పెగట్టుగ నుం
డును. నిష్క్రియ వేడితేయును. ఉన్నావము, అపస్మారము, పైత్య
రోగము, కుష్ఠరోగము, క్రిమిరోగము వీనిని హరిగొట్టును. లోపలి
ఁబ్బడు మోతాడు 2 మొదలు 4 తులముల యెత్తువంతు.

గాడిద లద్దె:—Ass dung. దీనిరసము లోపలికిచ్చిన ప్రసవస్త్రీల
గర్భమందుఁబెడు కుష్టరక్తమును స్రవించునని సూతికలను హరిం
చును. దీనిని పెచ్చుతేసి పొత్తికడుపునకు కట్టినను ప్రసవస్త్రీల మైల
రక్తమును పెడలతేయును. పొత్తికడుపులోని కూలను హరిగొట్టును;
లోపలిఁబ్బడు మోతాడు 2-3 తులముల యెత్తు.

గాదరదుంప:—అశవియుల్లి చూడుడు.

గానము:—Singing or Music. అనందకరముగ నుండును, విచార
మును, మనోవ్యాకులతను హరిగొట్టును. అయుర్వృద్ధి నిచ్చును.
మనశ్శాంతి నిచ్చును.

గాయపాకుచెట్టు:—బీజసక్రము చూడుడు.

గాయిలబాన్:—గాళిబాన్ చూడుడు.

గారచెట్టు:—Balanites Roxburghii, Ximenia Aegyptiaca.

సంక ఇంగుదీ, అంగారవృక్ష. హింక హింగోత్, గోన్ది. దీనిచక్క
లేక వేళ్ళరసము లేక కషాయము గారముగ, చేదుగను, లఘుగుణము
ఉష్ణవీర్యము, కటువిపాకముగలది. క్రిమి, విషము, కూల, బొల్లి,
కుష్ఠ, వ్రాము, కఫము హరిగొట్టును. దీనివిత్తుల చూర్ణము కల

మును, వీర్యవృద్ధి నిచ్చును. రసపుమోతాదు 2-3 తులముల యెత్తు
కషాయపు మోతాదు 2½ మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు.
చూర్ణపు మోతాదు 3 మొదలు 6 చిన్నముల యెత్తువరకు.

గారమాని:—Oil of the seeds of do. విరేచనము గావించును.
శీఘ్రముగ దేహమున వ్యాపించును. పైత్యమును హరించును.
చలనశీయును. దేహపుష్టి, బలము, కాంతి వీనినిచ్చును.

గారపండు:—Fruit of do. చేడుగ, తియ్యగ నుండును. ఉష్ణవీర్యము
కటుచిపాకముగలది. వేడిశీయును. కఫవారములను, క్రిమిరోగమును
హాగొట్టును. శేనతోగాని, చనుబాలతోగాని నరుగదీసి యిచ్చిన
విడ్డలదగ్గు, శ్లేష్మము హరించును.

గారెలు:—A kind of round cakes. వీర్యవృద్ధి నిచ్చును. వార
హరించును. శేలికగ నుండును. విరేచనము శీయును. నేతితో వండి
నది మేహవారమును హరించును. గ్రహణిరోగమును హాగొట్టును.
మానోశేసినది శీతపైత్యముశీయును. కఫమును దగ్గును పుట్టించును.
గురుత్వముగ నుండును. గారెలకు విరుగుట్టు 1 ఖండకర్కర,
2 బిడాలవణము, 3 ఇంగువ, 4 అల్లము.

గారిలో పరుండుట:—Sleeping in open air. చల్లనిగాలి అమిత
ముగ వీచెడుచోట పడుకొనుటవలన బద్ధకము, దేహమునందు
నొప్పులు గలుగును. వారము ప్రకోపించును. జ్వరమున్నయెడల
దోషించును. అసాఖ్యమైనదిగను, అనారోగ్యమైనదిగ నుండును.

గిరిగిచ్చ — *Crotolaria Verrucosa*, *C. Sculcea*. పంక ఖంటా
రవ, బృహత్పూష్పి, హింక శిణహలీ, ఝున్ ఝునిరూ, గిరిగిరి
యనియు నందురు. దీని మేలు లేక అకురసము లేక కషాయము పెగ
టుగ నుండును. స్త్రీహ (enlargement of spleen). గుల్మము,
జ్వరము వీనిని హరించును. దీని అకు రసపుపట్టువలన నోటవచ్చెడు
చోట్లును కట్టును. అకును కాడలను మారి పై నబూసిన కుప్ప, సర్పి,

చికుము మొదలగు చర్మరోగములు నివృత్తిచును. రసపుమాతాదు 2-3 టులములయెత్తు. కషాయపు మాతాదు 2 మొదలు 5 టులములయెత్తువరకు.

గుంటకలగర :- Eclipta Prostrata, E. Erecta & Verbesina Calendulacea. (white-yellow-Blue varieties) సంః భృంగ రాజ, శేకరాజ, కుంకిలవర్ధన. పచ్చపువ్వుల జాతికి సంస్వర్ణ భృంగ హరివాస, దీనిలో తెలుపు, పసుపు, నలుపు అను మూడు జాతులు గలవు. ఇందులో నల్లపువ్వులది శ్రేష్టమైనది. నల్లగుంటకలగరకు యాదిగువ గుణములుగాక యొక్కవ గుణములకు నల్లగుంటకలగర చూడుడు. హింః భాన్ గా, భంగరియా. దీనిఆకురసము లేక కషాయము చేదుగనుండును. పైశ్యము, వేడిజేయును. దేహములోని మలముల ఖేదించును. పాండువు, కుష్ఠం, దురద, ఎగ్గు, జ్వరము, ఉబ్బు, ఉదరము, కఫము వీనిని హరించును. కండ్లకు చలువజేయును. పెండుకలకు నలుపుచెచ్చును. బలమిచ్చును. బుద్ధిని, ఆయుర్వృద్ధిని యిచ్చును. దీనిని కూరజేసి పుచ్చుకోవచ్చును. రుచిగనుండును. రక్తమును శుభ్రపరచును. పై నెఱిగిన గుణములు గలిగియుండును. దీని సమూలము పచ్చిది. మారి మానెలోగలిపి పూయుచుండిన ఏనుగు కాలిరోగము (Elephantiasis) నివృత్తిచును. అకురసము నొప్పిని తీయును. ఈరసములో మానగలిపి వ్రాసుకొనిన తలనొప్పి హరించును. దీని వేళ్ళను మారి కొద్దిగ ఉప్పుగలిపి తినిన మాత్రపు మంట నివృత్తిచును. మాతాదు ఆరటలముయెత్తు. దీని సమూల రసములో కాళ్ళు చేతులు గంటకాలముండిన దేహములోని పాచరసము దిగిపోవును అనుదినము ఉదయపుపూటలను 3 చిగుళ్ళు (వళములు) 3 మియపుగి. బలు చొప్పున 15 లేక 20 దినములుతినిన, అస్త్రగత, పురాణ, అహికజ్వరములు, పాండువు మొదలగు రోగములు నివృ

త్రిమను. అకరగము పుష్కరించిన నోటిరసపుపట్టు నివృత్తిచును. పుచ్చకొను రసముయొక్క మోతాదు పూటకు 2-3 తులముల యెత్తు. 1 సాయపు మోతాదు 3 యుదలు 4 తులములయెత్తువరకు. దీని వేగు విశేషకారి. వమనకారి. కార్దము (liver), స్లీహ (spleen) వీని రోగములను పోగొట్టును. దీని వేరురసము లేక కషాయము వాడవగును.

గుగ్గిలము:—Balsamodendron Pubescens - resin of. Eng. Bdellium. గుగ్గి గుగ్గులు, జేవధూప. హింఃగుగుల్. ఇది గుగ్గిలపు చెట్టు నగును. గుగ్గిలములు నాలుగు విధములు. 1 రత్నపురి గుగ్గిలము, 2 తెల్లగుగ్గిలము, 3 పుట్టగుగ్గిలము, 4 మహిసాక్షి గుగ్గిలము అని. ఇందు రత్నపురి గుగ్గిలము, తెల్లగుగ్గిలము, మహిసాక్షిగుగ్గిలము ఔషధోపయోగములు. పుట్టగుగ్గిలము ధూపములకు, రంగులకు వుపయోగింతురు. మహిసాక్షిగుగ్గిలముయొక్క గుణములు వేరుగ వ్రాయబడినవి. మృదువుగ, జగటగ, సువాసనగ, చేదుగనుండును. వేడితేలి ఆర్పును. లోపలికిచ్చిన రక్తము శుభ్రపరచును. చెమట పుట్టించును. మూత్రమును జారీచేయును. పొట్టకు బలముజేయును. మృదువు పరచును. శరీరమునకు కాంతిదెచ్చును. రక్తపైర్థిము, కఫము, మేదోరోగము, శ్లేష్మము, క్రిమి, తీర్వాదము, మూల వ్యాధి, దుష్టవ్రణములు, గ్రంధులు, గండమాలలు, వాతము, దుష్ట రక్తము, ప్రాతనొప్పలు, విషము వీనిని హరించును. గడ్డలను, కంటులను, కరగించును. సరములరోగములు, గొంతుకనొప్పి, గుండె లలోని దోషములు, అమిత నడకవలన గలిగిన కాళ్ళవాపు వీనిని పోగొట్టును. బుద్ధికి బలమిచ్చును. 3 దుపులోను, గుండెలలోను కూడి యున్న చెడురక్తమును శుభ్రపరచును. శీఘ్రుప్రసవము గావించును. స్త్రీల ఋతుబద్ధమును విప్పను. నడుమునొప్పి, కాళ్ళనొప్పి, కీళ్ళ నొప్పి వీనిని హరించును; స్త్రీలకు పాలు పడజేయును. మూత్రపు

సంచి (bladder), పులవకాయల (kidneys) వీనిలో పుట్టు రాళ్ళను, నరముల మార్గములలో పుట్టు గట్టిపదార్థములను దీసి వేయును. విరేచనముల కట్టును. వేడిశేనెడు విరేచనావధములలో గలిపిన వాని వేడిని తగ్గించును. ఎర్రగుగ్గిలము శేనతోగలిపి గొంతుక వాపుకు పట్టువేసిన నయమగును. ఆవుపాలలో గుగ్గిలము గలుపుకొని పుచ్చుకొనిన పుంస్త్యమునకు బలముజేయును. ఇతర దుష్కృతలకు దీని చూర్ణము వేడినీళ్ళలో గలిపి పుచ్చుకొనవచ్చును. దీనిగత్తువ 20 సంవత్సరములవరకు జేహమందు నిలచియుండును. ఉదయమున నోటవచ్చు ఉమ్మిలో దీనిని అరగదీసి పై నపూసిన లేక పట్టువేసిన గడ్డలు హరించును. బుడ్డకుపూసిన వది కరగిపోవును. దీనిని సురంజాను అను దుఃఖ (its Latin name is *Hermodactylus*) లో పుచ్చుకొనిన మూలవ్యాధి ములకలు ఊడిపడును. దీనిని మూలవ్యాధి పట్టువేసినను మేలుజేయును. దీనిపొగపుచ్చుకొనినను, దీనిపొగ బట్టినను మూలవ్యాధి నయమగును. దీనిపొగ దుర్గంధపుగాలికి, అంటు విషపు గాలియొక్క దోషమును పోగొట్టును. తేలు కుట్టినచోట దీనిని పూసిన విషము హరించును. దెబ్బరగిలిన చోట పూసిన వాపు హరించును. పట్టువేసిన గాయములో కూడియుండు దుష్టిరక్తమును శుభ్రపరచును. గండమాలలకు, కంఠముపైన నయ్యెడు గడ్డలు మానును, దీనిని మానెవేసిమాచుచూ నీళ్ళలో 4-5 పర్యాయములు కడుగుచుండిన జగురువచ్చును. దానిని దళసరిగుడ్డకు వేసి పట్టువేయ వలెను. దీనిని తినిన కడుపులోని వాపుల తీసివేయును. నల్లదబ్బ (spleen) కు బబ్బుచేయును. దీనికి విరుగుడు జాపత్రి. మోతాదు పూటకు 3 మొదలు 10 చిన్నములయెత్తువరకు.

గుడ్లగూల మాంసము:—Owl-flesh of. దీనిని పోగొట్టును. జ్వరమును, పైతిక్యమును హరించును.

గుమ్మడికాయపండినది:— *Cucurbita Maxima*. Eng Squash gourd. Pumpkin-ripe. సం * కూమ్మాండ, గ్రామకర్కారు. హి * లాలపేకా, బలయాకద్దూ. బాగుగా ముదిరిన పండిన గుమ్మడికాయ పండిన మధురముగ నుండును చుదిబుట్టించును. కేహపుష్టి, బలము, వీర్యస్పృధ్ధి, మేహశాంతి కేయును. మల మూత్రముల గావించును. పైశ్యరోగము, మూలవ్యాధి, దాహము, తాపము, కడుపుబ్బు వీని నణచును. దుష్టరక్తమును బుట్టించును. ఆలస్యముగ తీర్లమగును; వాతముకేయును; దీని విరుగుళ్ళు 1 శొంఠి, 2 కాక కొవధములు, 3 కానుగవేళ రసము. కొవధవేళలో పథ్యమైన వస్తువు.

గుమ్మడికాయ లేతది:— *Pumpkin-tender*. దీని కూర మిక్కిలి వాతము, రక్తపైత్యము, అగ్నిమాంద్యము కేయును; దుర్బలదేహులు; రోగులు దీనిని పుచ్చుకొనగూడదు; మిక్కిలి అపథ్యమైనది. దీని విరుగుళ్ళు గుమ్మడికాయ ముదిరినది చూడుడు.

గుమ్మడిపువ్వులు:— *Flowers of pumpkin plant*. పైత్యమును, నన్ని పాతిములను హరించును; వీనిని కూరవండుదురు.

గుమ్మపాలు:— ధారోష్ణాలు చూడుడు.

గుమ్మడికొవలకూర:— *Curry of the tender leaves of pumpkin plant*. తియ్యగుమ్మడి తీగకొవల అనగా లేత ఆకులకూర అనుకోవము, వాతము, గుల్మము, జ్వరము, ఊబ్బు, విదాహము వీని నణచును; జఠరదీప్తి నిచ్చును.

గుమ్మడు చెట్టు:— *Gmelina Arborea & G. Parviflora*. సం * గంభారి, కాశ్మీరి, శ్రీశర్ణి. హి * కుంభేర్, కంభడా. దీనిని పెద్దమ్మడని, గుమ్మడిటేకని, టేకగుమ్మడనియు అంటారు. ఇది పెద్దవృక్షము, మానుతెల్లగముడును. ఆకులు రావాకులను వోలి పెద్ద

విక దళసరిగనుండును. కాయలు చిన్ననిమ్మకాయలవలెను అక్షయ
 శ్రాత ఆకారముగనుండి బూడిదసరసి యుండును. చెట్టువరికిన పాలు
 వచ్చును. యిది దళమూలములలో నొకటి. దీని లేతలకుల తేలిక
 కషాయము, పెగరోగము, మూత్రపుగుండినుండి దువ్వెడలము కాగు
 రోగములు మాన్పును. మోకాదు పూటకు 2½ మొదలు 3 తుల
 ములు వేరు చెక్క, చెట్టచెక్క కషాయము, చూర్ణము, గుమస్త
 జ్వరములు, కఫము, వాతము, గుల్మము, మేహము, గ్రహణి,
 షయ, పాండువు, శోథ, ప్రసరము, రక్తపైత్యము, రసజోషము,
 సహయిరోగము, వాత, మేహవాతసోషలు వీనిని హరించును.
 కీరతత్వమును మాన్పును. చూర్ణపుమోకాదు పూటకు 3 మొదలు
 6 చిన్నముల యెత్తువంకు. కషాయపుమోకాదు 3 మొదలు 6 తుల
 ములయెత్తు చొప్పున సేవించవలెను. దీని వేరుచూర్ణము యష్టిచుఘ్నక
 చూర్ణము కలిపి తేనె పంచదారతో నిర్మిత స్త్రీలకు పాలు వృద్ధి
 చేయును.

గురజకాయ:- Green fruit of certain plant. పెగటుగా, చేదుగా,
 వ్యాధుగా నుండును. జఠరదీప్తినిచ్చును. తేలికగ నుండును. రుచి
 బుట్టించును. కఫవాతము, గ్రహణి, పాండువు, టిబ్బు, క్రిమి, మేహము,
 కుష్ఠ, స్త్రీల రజోశూల వీనిని వోగొట్టును. విరేచకబద్ధము, వాత
 పైత్యమును తేయును.

గురజకూర:- Curry of the leaves of do. కంఠ ఉత్తుండిగా,
 కాకరుండి. చేదుగా, పెగటుగా నుండును. వేడితేయును. అగ్నిదీప్తి
 నిచ్చును. జ్వరము, కఫము, పాండువు, టిబ్బు, మేహశుష్ట, క్రిమి
 రోగము, శ్యాస, కాస, వీనిని హరించును. వాత పైత్యము
 తేయును.

గురుగింజచెట్టు:- గులేవింద చెట్టు చూడడు.

గురుగుకాయ:—Green fruit of certain pot herb. దీని కూర పుల్లగా, వెగటుగా నుండును. రుచి బుట్టించును. కాకను అగ్నిమాం ద్యమును నణచును మలమూత్రబద్ధము, శూలలు దీని పశ్యముగ నుండును. మిక్కిలి శ్లేష్మము జెంచును. వాతపైత్యము జేయును.

గురుగుచెట్టు:—A certain pot herb. దీనియాకు కూర వండి తిందురు. రుచిగా నుండును. మేహకాంతి, పైత్యకాంతి జేయును. అగ్ని దీప్తి నిచ్చును.

గుర్రపుపాలు:—Milk of mare. ఉప్పుగా పుల్లగా నుండును. జీతరాగ్నిని వృద్ధిజూపించును శ్వాసకు, వాతమును హరించును. తేలిక నుండును. వీర్యవృద్ధిజేయును. కొద్దిగ మత్తుజేయును. క్రిందిని హరించును 12 సంవత్సరములలోపు వయస్సుగల విద్వలకు 3-6 దినములు విడవకుండ నీపాలు త్రాగించిన పోటకము రాకుండ జేయును.

గుర్రపుమాంసము, నురుగు, డెక్కలు :—Flesh, forth & hoof of a horse. దీని మాంసము రుచిగా నుండును. గురుత్వము జేయును. బలము నిచ్చును. వాతపైత్యరోగుల కనుకూలముగ నుండును. వీర్యవృద్ధి, దేహపుష్టి జేయును. గుర్రపుతోడలలోని నురుగు అడుపిల్లల చంకలకు బూసిన ఎక్కడ పెండుకలు లేవకుండును. అడగుర్రపు డెక్కలపాట్లు (scrappings) స్త్రీయొనికి పొగబట్టిన చచ్చిన పిండము పడిపోవును.

గుర్రపులద్దె:—Horse dung. దీని రసముదీప్తి తేనెతో బుచ్చుకొనిన శ్వాసకాశలను, శూలలను హరించును. దీని రసము ముక్కులో పిండిన, ముక్కు పెంట రక్తముపడుట మానును. నరుకునకు, గాయమునకు వేసిన అనవాలు కనపడకుండ మానును. దీనిని ప్రసవమయిన స్త్రీలకు త్రాగించిన మైలరక్తము జారితగును. మోతాదు 3-4 తుల ములయెల్లు.

గుర్రము నక్కడము:—అశ్వరోహణము చూచును.

గులబారు:— Confection of roses. గులాబి పువ్వుములతోను, పంచదారతోను తేయుదురు. ఇది మిక్కిలి మేహకాంతి, పైత్యకాంతి, చలనతేయును. ధాతువులకు సౌమ్యునిచ్చును. గుండెలకు బలమును, తీర్థకక్తిని, మనోల్లాసము గలుగజేయును.

గులాబిపువ్వు:— Rosa Damascena, R. Glandulifera. Eng. Rose flower. సంక శతపత్రి, సౌమ్యగ్రాహ. హింక గులాబ్ కే ఫూల్. ఇది గులాబీరంగు, తెలుపు, మిక్కిలి యొరగ చిన్నవిగ వుండును. ముద్దపువ్వులు యొదలగు అనేకరకములు గలవు. వీని ధారణ వలన సువాసనగలిగి మనోహరముగ, ఆరోగ్యముగ నుండును. ఈ పువ్వుల కషాయము సమధాతువు తేయును. బలము నిచ్చును. మనస్సుకు సంతోషము, మూతగుండె (heart)కు బలముతేయును. పొట్టలోని వాతమును, పైత్యమును, కఫమును వారింపును. దీని రేకులు సుమారు 4 అగాలయెత్తు తినిన విరేచనమగును. దీని రసమును ముక్కులో ■ దీని తలనొప్పిని, శిరోరోగములను పోగొట్టును. గులాబివిత్తులు యాత్రికృత్రమును పోగొట్టును. ఎండగులాబిపువ్వులు గాని, యొగ్గలుగాని నేతిలో దోరగావేయించి భోజనకాలమందు ప్రథమ ■ బళముతో తినిన శీఘ్రముగ సుఖవిరేచన మౌను. మరియు వీనిని నీళ్ళలోవేసి కాచిపుచ్చుకున్నను సుఖవిరేచనమగును. విరేచనబద్ధమును పోగొట్టును. ఈ పువ్వుములతో వరబత్తులు చేయుదురు. ఇవి మిక్కిలి రుచిగనుండి చలన, మేహకాంతి, పైత్యకాంతి చేయును.

గుల్షబ్ పువ్వుల చమురు:—Oil of lilies. ఇది అత్తరువలె చేయబడును. దీనితో మర్దనచేయకముచేతి నడుమునొప్పులు నివ్వగించును. లింగమునకు రేపనముచేసిన పుత్తువచేయును. పుంస్త్యమును పొచ్చించును.

గురివిందచెట్టు :—*Abrus Precatorius*. Eng. Indian Ilquorice.

పంక గుంజ, శిఖండి, చూడామణి. హిందీ గుమ్చి. దీనిని గురివింద అనిన్ని అందురు. అనగా పూసగురివింద. ఇది యెరుపు, తెలుపు, వలుపు రంగుల పూసలు (గింజలు) గల 3 జాతుల చెట్టుండును. తెల్లజాతి శేష్ఠము. దీని వేరు, తీగ, అకురసము నాధురముగ నుండును. కాక తేయును. దురద, కుష్ఠ, వ్రణము, క్రిమి, రక్తముపడెడు మూల వ్యాధి, వాతము విషము, వాతరక్తము, ప్రమేహము దీనిని హరించును. కాంతి, బలము నిచ్చును; దీనిగింజలలోని పచ్చ వీర్యపుష్టి, స్తంభనతేయును; దీని వేరు ఎండినది అతిమధురమువలె నుండును; తర్చియును మృదువుపరచును; గింజల గంధము కంటికిచెట్టు, కణి లకు పట్టువేసి వాతసంబంధమైన కణ్డయెరుపు, పోటు, తలనొప్పి నయమగును; గింజనండి తీసినతైలముగాని, గింజల గంధముగాని రాయుచుండిన ఇంద్రులుప్తము (పేనుకొరుకు రోగము) కలెంచును. యీ తైలము శిశ్నమునకు రాని మర్దన చేసిన దానికి బలముకలుగును, ప్రత్యేకము మూడుగురిగింజల చూర్ణము మనుష్యుని చంపదగిన విషముగా నుండును. దీనికి విరుగుఁగ్గు 1 కర్రర గలిపిన చిర్జీకూర రసము, 2 ఆవుపాలు, 3 తేనె, ఖర్జూరపుకాయ, ద్రాక్షపండు, పుల్ల శ్రబ్బలి, చింతపండు, దానిమ్మపండు, పెద్దయారపండ్లు, తీసికొని కాయల రసము దీనిని సమముగ నేకముచేసి పుచ్చుకొనడమువలన గురిగింజల విషము హరించును. అకు రసములో తేనె గలిపి పూసిన వాపు హరించును. అకు చూర్ణమునకు సమముగ పంచదార గలిపి తీసిన దగ్గులు హరించును. రసపు మోతాదు 2-3 తులముల యెత్తు. చూర్ణపు మోతాదు 2 మొదలు 4 చిన్నముల యెత్తువరకు.

గొల్లచిప్పలు:—*Cockle Shells-flesh of*. చిప్పల మాంసము చూడుడు.

గొల్లసున్నము:— సున్నము చూడుడు.

గువ్య:—Dove-flash of. దీని మాంసము రుచిగా నుండును. కాక
తేనీ ఆర్పును. త్రిదోష హరమైనది. పావురపుట్టి మాంసముకంటె
ప్రళయమైనది; మంచి ఆహారపదార్థము. శుభ్రమైన రక్తమును
బుట్టించును. వాతరోగమును, కడుపునొప్పి, కామిల, పాండురోగ
ములను హరించును. దేహతత్వమునకే సామ్యత నిచ్చును. రాతి
గువ్యమును బానిశిని యివే గుణములు.

గువ్యగు త్తిచ్చెట్లు:—రగవపుటగచ్చె చూడుడు.

గంజాయి :— *Cannabis Sativa*, C. *Indica*, Eng. Indian
Hemp, Ganja. ఈ విజయ, సిద్ధపత్రి, మదన. హిందీ గంజా.
దీనిని గంజాయి అనియుండును. లేహ్యము మొదలగువానిలో గలిపి
గాని, భంగుచేసిగాని మితముగ బుచ్చుకొనిన మత్తుకేయును; ఉత్సా
హము, మనోవికాసము, మనోద్బుధిరం, దేహపుష్టి, బలము,
వాచాలత్యము, వీర్యపుష్టి, వీర్యస్తంభన, బుద్ధిసంబంధ, కామవికార
రము వీనిని గలుగజేయును; అకరదీప్తి నిచ్చు. మూలవ్యాధి,
అగ్నిమాంద్యము, మహాసాహసములు, కుక్షిరోములు, వాత
శ్లేష్మములు, క్షయ, కాశ, క్వాస, ఎక్కిళ్ళు. ఉ, కఫరోగము
వీనిని హరించును కాయకుద్ధి కేయును. అరోగ్యమిచ్చును. అమిత
సేవకలని పైత్యమును హెచ్చించి మత్రితమ మొనలగు ననేక రోగ
ములకు దెచ్చును. మలమూత్రబద్ధము కేయును. దీనికీ విరుగుళ్ళు
1 అప్పుడు కాచిన ఆవునెయ్యి, 2 పచ్చిబామిలకు. దీని పొగ మిత
ముగ బుచ్చుకొనిన మత్తుకేయును. మనోవికారత, నిర్భయము వీని
నిచ్చును. వాంఛము, శ్లేష్మము, దగ్గు, క్వాస, అకలిని అణచును.
రక్తమును క్షీణింపజేయును. అమితముగ బుచ్చుకొనిన బుద్ధిని కెరచి
యనేక దుర్గుణములను బుట్టించును. మరియు దీని యాకుచూర్ణము
ముక్కుపొడిగా పిచ్చిన మెదడును శుభ్రపరచును. దీని అధురసము

తలకపూసిన చుక్కలు వేయించును. వేయవచ్చును. రసము చెవిలో
 పోసిన చెవిపోటు నొప్పి నివ్వబోయినను. పురుగులు తచ్చును. ఆ
 రసము లోపలికిచ్చిన నీళ్ళవిరేచనములు కట్టును. నెగరోగము,
 మానును. మూత్రమును తోరచేయును. అకులమార్గమును త్రోత
 గాయములకు వేసినను పుండ్లకు వేసినను పవి మానును. వ్రణము
 లకు వేసిన పవి ఆ మోట్టిమానును. సమూలము త్రోకి, కట్టు
 (Poultice) కట్టిన యెరబడి పుడగుట, దద్దుర్లు, పోకులు,
 వరముల సంబంధమైన నొప్పి (Neuralgia) మొదలయినవి
 నివృత్తిచును. ఆకు లోపలికిచ్చుడు మోతాదు 1 అణయెత్తు.
 దీని ఆకునూరి పాలుగలిపి కట్టిన రక్తముపడు మూలవ్యాధి నివృ
 త్తించును. దీని ఆకు, పసుపు, నీరుగలిపాయలు మానెలో వేసి కాచి
 అనూనూ మూలవ్యాధి మొలకలకు పట్టించిన నొప్పి కరుించును.
 పచ్చియాకును నీటిలో పెచ్చుచేసి లిక్కగాచేసి అందుపై న పెన్నగాని
 వడకట్టిన పెరుగుగాని దళసరిగా వేసి అలిక్కకు గువస్తానమాదు కట్టిన
 మూలకంక బాధ నివృత్తించును. పచ్చిఆకు చిదుకగొట్టి కొద్దిగ
 పెచ్చుచేసి క డ్లకుకట్టిన కండ్లయెదుట బొమ్మలు చక్రములు కనుపడు
 (Photophobia) అను నేత్రరోగము నివృత్తించును. దీని యొడు
 ఆకు లోపలికిచ్చిన తిబ్బుపదగ్గు. గాయపుసంధి (Tetanus) నివృ
 త్తించును. మోతాదు పావు (1/4) మొదలు 2 గోధుమగింజల యెత్తు
 వరకు వియ్యనగును. గంబాయి నేతిలోవేసి విరియాల చూర్ణము
 పంచదారతో నిచ్చిన పురాణ నీళ్ళవిరేచనములు కట్టును. గసగసా
 లతో నిచ్చిన రక్తగహాణికట్టును. ఇంసుపతోనిచ్చిన అపస్మారము
 (Hysteria) కట్టును దీనిసారము (Extract) 1 గోధుమగింజ
 యెత్తు ఇపికాక్యక (Ipecacuna) 2 గోధుమగింజయెత్తు కలపి
 యిది న పురాణ కడుపునొప్పులు అద్భుతముగ మారును; దీని

విత్తులను కోళ్ళకు తినిపించిన విస్తారముగ గ్రుడ్లు పెట్టును. కొన్ని
పక్షులకు తినిపించిన వానిరంగుమారును. దీనిని భంగుగా చేయువిధము;
గంజాయిని ముందుగ నీళ్ళతో వేసి కొద్దిగ పిసికి కనలేని వేసి యెండించ
వలెను. 1 తుల గంజాయి, 1 తుల మిరియాలు, యాలక్కాయ
1 తుల యెండుగులాలి పువ్వులు, గనగపాలు, బాదంపప్పు దోస
విత్తులు, బాజికాయ, లవంగాలు, మరాటీమొగ్గలు యివి 1 తులం
చోప్పన సమభాగములుగా మెత్తగ చూర్ణించి, అందు కొద్దిగ
కుంకుమపువ్వుకూడా మారి కలిపి, ఈచూర్ణమును 1 శేరు పాలు
1 శేరు నీళ్లు కలిపి బాగుగా కాచి వడియగట్టి అందుకు సరిపడునంత
పంచదార కలుపుకొని శరీరబలమును, అలవాటునుబట్టి 1 మొదలు
3 షోన్సులవరకూ పుచ్చుకనేది. మత్తుజేయును. అష్టాదశరముగను,
సంతోషముగను వ్రుండును భాతువులకు బలమిచ్చును. వ్రక్కాకాయ,
మనోహకాసుము, వాచాశర్వము, దేహపుష్టి, వీర్యపుష్టి. వీర్యస్థంభన
బుద్ధికుశలత, కామవికారములనుగలుగ జేయును. జకరదీప్తినిచ్చును.
నిద్రదెచ్చును. గ్రహాగ్ని, రక్తగ్రహాగ్ని కట్టును. అమితముగ బుచ్చు
కొనిన వాంతి, వికారము, తలదిమ్మ మొదలగు దుర్గణముల దెచ్చును.
విగుళ్ళపై న చప్పలడిపి. దీనితో మాంసమునుకూడా చేయుదురు.
అదియు మత్తుజేయును.

గంజయ:—దంతైన చూడుడు.

గచ్చచెట్టు—గచ్చచెట్టు చూడుడు.

గద్దమాంసము:—Kite - flesh of. త్రిదోషములను, నీరసమును
గొట్టును. దేహపుష్టి, ఆయుర్వృద్ధి, బలము వీనినిచ్చును. వయస్సును
నిలుపును. నేత్రరోగుల కనుకూలముగ నుండును. కాస, శ్మయను
గొట్టును. గురుత్వముగ నుండును. దీనికి విరుగుఱ్ఱు 1 సిరకా,
3 నెయ్యి.

గనునుగడ్డలు:—చిరగడము చూచుదు.

గేదంగిపువ్వు:—మొగలిపువ్వు చూచుదు.

గేదెచల్ల:—Buffalo butter-milk. కామిల, పాండురోగము, జ్వరము, కఫరోగము, కక్షమునఁగించు మూలవ్యాధి వీనిని కవింప జేయును. ఈరోగులకు మిక్కిలి పథ్యముగ నుండును. దేహపుష్టి నిచ్చును. అగ్నిమాంద్యము చలవజేయును. వాతరోగమును బెంచును. దీని విరుగుళ్ళు చల్ల చూచుదు.

గేదెనెయ్యి:—Buffalo ghee. రుచిగా నుండును. బలము, దేహపుష్టి జేయును. పైత్యము, పాండురోగము, మూలవ్యాధి, కామిల, రక్తపైత్యము వీని నణచును. చలవజేయును. శ్లేష్మమును, దగ్గును బుట్టించును. అకలి మందగింపజేయును: దీనికి విరుగుళ్ళు నెయ్యి చూచుదు.

గేదెపాలు:—Buffalo milk. చిక్క-గా, రుచిగా నుండును. బలము, దేహపుష్టి, వీర్యవృద్ధి. వీర్యమునకు చలవ జేయును. పైత్యము, మూర్ఛ, రక్తపైత్యము నణచును. నిర్భుజేడి తగిలిన వారికిని, అలి నిద్రానక్తులకును, సంగమదోషము నొందినవారికిని, క్షీణదేహులకును గేదెపాలు మంచిది. అగ్నిమాంద్యము, బుద్ధిమాంద్యము, అశీర్ణము, శీతపైత్యము, శ్లేష్మము జేయును. నిద్రజెచ్చును. స్వప్నముల గలుగజేయును. తూలను బుట్టించును. మాత్రముసంది యుండును, గురదాలయండును రాళ్ళకు పుట్టించును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 తేనె, 2 పంచదార, 3 పైంథవలవణము, 4 భస్మము, || నిమ్మ పండ్లరసము.

గేదెపొగు:—Buffalo curd. జిడ్డుగా, రుచిగా నుండును. దేహపుష్టి, వీర్యపుష్టి నిచ్చును. కామిలరోగము, గ్రహాణి ప్రదరమనెడు యోనిరోగము (కుసుమ) వీనిని కవింప జేయును. వాతపైత్యములను

పొద్దుచూను, అగ్నిమాంద్యమును గలుగజేయును దీనిని విరుగుళ్ళు పెరుగు చూడుదు.

గేదపేడ:—Buffalo dung. జలవజేయును. కాదిలరోగము నణచును. కాలుపు మంటను శనింపజేయును. మేహవణమును, గడ్డ వీనిని బోగొట్టును. మంటలను అణచును. కాదిలరోగమునకు దీని రసము తేనెతో గలిపి లోపలి కిచ్చు నగును. మోతాకు 1-2 తులములయెత్తు రసముతో కొద్దిగ తేనె గలిపి యాచొప్పున ఉదయపూటలను 5 - 6 దినము లిచ్చునగును. మంటలు గల గడ్డలకు గేదపేడగాని; గేదపేడ, అన్నము, అరటిపండు గలిపిగాని కట్టిన వయమగును. ఈపేడను మడమలూల (పుండు)కు కట్టిన కాగవును.

గేద కూండుము:— Buffalo - flesh. వేడిజేయును. గురుత్వముగ నుండును, స్వప్నములకు గలుగజేయును; బలమిచ్చును

గేదమూత్రము:—Buffalo urine. కాశ, పైత్యముజేయును; మూల కలు గలమూలవ్యాధి, ఉదరరోగములు, కూలలు, కాదిల, గుల్మము, పొండుపు, క్రిమి, ఉబ్బురోగములను బోగొట్టును. దీనిని లోపలికి పుచ్చుకొను మోతాకు 4 మొదలు 12 తులములయెత్తు చొప్పున ఉదయపు పూటలకు మూత్రము పుచ్చుకొననగును.

గేదపెన్న — Buffalo-butter. బలము జేయును; పైత్యమువలన గలిగిన తాపము, శ్రమ వీని నణచును; శుష్కమును, మేదస్సును, వాతశ్లేష్మములను వృద్ధిజేయును; గురుత్వముగ నుండును. దీనిని విరుగుళ్ళు పెన్న చూడుదు.

గేదసుగంధి :— Ichuocarpus Frutescens. Eng. Country Sarsaparilla సంక అనంతా, ఉత్పలకారిబా. హింద అనంత మూల్. దీని తేళ్యరసము, కషాయము, లేక చూర్ణము తీసి, చేదు

రుచులు గలిగియుండును. బకరదీప్తిని, బలమును ఇచ్చును. గ్రహణి, వాతరోగము, పురాణజ్వరము, కఫపైత్యము, విదాహము, అగుచి, రక్తపైత్యము, శూలలు వీనిని బోగొట్టును. రసపు మోతాడు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాడు 2 మొదలు 4 తులముల యెత్తువరకు. చూర్ణపు మోతాడు 3 మొదలు 6 చిన్న ముల యెత్తువరకు.

గేరు:—గైరికము చూచుడు.

గైరికము:—Bole Armenic, Redochre. సుఖ గైరిక. హింః గేరు. ఇది పాషాణగైరికమని, స్వర్ణగైరికమని రెండు విధములు. అనగా, 1 తేగురురాళ్ళు, 2 వంటతేగురు. వీనిని గేరు అనియు అందురు. తేగురురాళ్ళలో నోడలకు స్థంభములకు రంగువేయుదురు గాని, లోపలికి తినరు. వంటతేగురు తీసి, వగరు రుచులు గలవి; అత్ర పాలతో సేవించిన చలవవేయును. రక్తపైత్యము, చర్మి, ప్రదర రోగము, (కుసుమ), ఎక్కిళ్ళు, ప్రమేహము, సర్పి, చోళ్ళు-లు, పామునిషము, క్వాస, కాస వీనిని వారించును; కండ్లకుచలవవేయును. అతిసారము, వీనిని బోగొట్టును; అకలి పణచును. మోతాడు 1 అణ మొదలు 2 అణలయెత్తువరకు. దీని అమిత సేవవలన అగ్నిమాం ద్యము గలుగును. దీనికి విరుగుడు గాడిద లద్దెరసము. తరసము యొక్క మోతాడు పూటకు రెండుతులములయెత్తు మొదలు 4 తుల ములయెత్తువరకు. మరియు వంటతేగురు పై రోగములకు బలముగ పనివేయును.

గొంగలిగొర్రెపాలు:—కురమగొర్రెపాలు చూచుడు.

గొంతిమగోరుతీగ:—Paederia Foetida. సుఖ ప్రసారిణి, చాచు పర్ణి, సుప్రసార. హింః ప్రసారిణి. దీనిని సవరపుకాడనియు, లంఘ సవరమనియు వందురు. ఇది తీగగా ప్రాకును; జగటగా నూచును.

వీర్యవృద్ధిని, పుంస్త్వమును ఇచ్చును. విగర్భి, క్వాగ, కాగ, ఉబ్బు, బాతము, విషము, ద్వారము వీనిని జలుంచును. దీని సమూలము గాని, కషాయముగాని, వాడుక చేయనగును. రసపు మోతాడు పూటకు 2-4 తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాడు 4-6 తులములయెత్తు. దీని ఆకకూర వండితిందురు. గాని ఉత్తర దేశములో ప్రసారిణియను చెట్టుగా దీనిని వాడరు. మరియొక తీగను వాడుదురు. దాని! కాస్త్రములయందు చెప్పిన గుణములు గలిగియుండును.

గొడుగు:—Umbrella. దీనిని ఉపయోగించుటవలన దుక్కిరి శాఖ్యము నిచ్చును. నేత్రములకు చలవ జేయును, గాలి, వర్షము, ఎండ వీని వాధను పొందకుండ జేయును. కాంతినిచ్చును.

గొడ్డుకాకర:—Dioeca Momordica which does not bear fruit. సంః పంథ్యాకరోటకీ, యోగీశ్వరీ, నాగమధనీ. హింః కాంజీకకోడా. దీనిని పోతు కాకర అనియుందురు. దీనిదుంభ, ఆకు రసము, సర్పవిషమును, గ్రహవీడను, నివారణజేయును. ఎలుక విషము, ఖపాతము, వ్రణములు, కంటియాదు బుడ్టగులారచును వ్రణము, భగందర రోగము వీనిని హరించును. దీని దుంభ చూర్ణములో కొంచము కచ్చూరము ఒకటి రెండు లవంగముల చూర్ణము కలిపి నస్యము చేయడమువలన శిరోరోగములు వీరసరోగము పోవును. రసముయొక్క మోతాడు 2-3 తులములయెత్తు. దీనిదుంభ చూర్ణమును పూటకు సుమారు జేడయెత్తు చొప్పున సుమారు 10 తులములయెత్తు పచ్చి ఆవుపాలలోగలిపి స్త్రీలు బహిష్ట అయి యున్న 2-4 దినములలో ఉదయపు పూటలను పుచ్చుకొని పాలు, నెయ్యి, పంచదార వీనితో పథ్యముగ అన్నము దినుచుండిన పంచ్యాదోషము నివృత్తించును.

గొడ్డుమాంసము:—ఎడ్డు మాంసము చూడుడు.

గొచ్చిగింజలు :—Asterecantha Longifolia-Seeds of. గుం

కోకిలాక్ష, హింశ తాల్మఖానా, అజగా నీరుగొచ్చినిత్తులు, మేహ
కాంతి, వీర్యవృద్ధి, చలనశేయును; వీనిని నీళ్ళలోనానవేసి వడియ
కట్టిక జగటగ, గుజ్జగవచ్చును. దీనిలో శర్కర కలిపి పుచ్చుకొని
నను, చానకములో వీని చూర్ణము కలిపి పుచ్చుకొనినను. పెంటనె
మేహకాంతి చలనశేయును; గుంతోవము నిచ్చును; బలముశేయును;
పుంస్త్యమును హెచ్చించును; ఇంద్రియమును ఘట్టిపడతేయును;
రక్తములోని దుర్గుణము నణచును. మెత్తగా మారిన వీని చూర్ణము
2 మొదలు 4 అణాలయెత్తువరకు. చూర్ణములో గుసుభాగముగ
శర్కర గలిపి ఆపు గుచ్చుపాలలో వేసి యువయపు పూటలను 16
లేక 20 లేక ■ దినములు పుచ్చుకొనిన వీర్యవృద్ధి తేయును,
వీర్యమును ఘట్టిపడతేయును, ఇంద్రియస్థులనము. మూత్రము పెంట
ఇంద్రియము పడడము వీనిని గట్టును. నీరుగొచ్చి నిత్తులను మిరి
యొకజాతిగింజలు గలవు. వానినిన్ని యివే గుణములు.

గొచ్చి చెట్టు:—నీరుగొచ్చి చూడుడు.

గొర్రెచల్ల:—Sheep butter-milk. వాచనగ నుండును. త్రిదోషము
లను బుట్టించును. నీరసము దెచ్చును. ఉష్ణగలిపి పుచ్చుకొనిన
జకరదీప్తినిచ్చును. అపథ్యమయినది. దీనికి విరుగుళ్ళు చల్ల చూడుడు.

గొర్రెనెయ్యి:—Sheep ghee. వాతము, ఉబ్బు, చేతులు కాళ్ళు
వణకెడు రోగము వీనిని హరించును. కఫవాతము, యోనిదోషము,
విషదోషము ఈరోగములు గలవానికి పథ్యముగనుండును. పైత్యము,
శ్లేష్మము తేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు నెయ్యి చూడుడు.

గొర్రెపాలు:—Sheep milk. వీనిని కాది పుచ్చుకొనిన దేహపుష్టి
నిచ్చును. ఎక్కిళ్ళు, వాతము, క్వాస వీని నణచును. వీర్యమునకు
వేడినిచ్చును. కేవల వాతరోగులకును, మిక్కిలి రక్తపూరితమైన
దేహులకును, మదోద్రేకముగల వారిని అనుకూలముగ నుండును;

మెదడుకు, గుండెలకు, ప్రేగులకు మేలుకేయును. ఈపాలు బాగుగా కాదుకగాని, పచ్చివిగాని పుచ్చుకొనిన పైత్యము, కాక కేయును; గురుత్వముగ నుండును. ఊపిరిగొట్టుకొప్పి, కాన, క్వాన, కఫము, నీరసము, వీనిని గలుగకేయును; అగ్నిమాంద్యము కేయును; తల యొక్క నరములకు నవ్వుముకేయును; మూత్రకృచ్ఛమును బుట్టించును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 కేనె, 2 పంచనార, 3 మజ్జిగ, 4 నిమ్మ పండ్లరసము, 5 పెరుగులో నీళ్ళుపోసి మరగ పెట్టిననీళ్ళు. దీనిపాలు గొర్రెపొక్కల (అనగా తెల్లగా బయలుదేరే పొక్కలు) కు రాసి ఆ పైన పసుపు అంటించిన చిదిలిపోయి నయమగును.

గొర్రెపెరుగు:—Sheep curd. కఫవాతములను, మూలవ్యాధిని వృద్ధి కేయును; శ్లేశ్మరొగములను, అనేకదోషములను బుట్టించును; అపథ్యమైడి. దీనికి విరుగుళ్ళు పెరుగు చూడుడు.

గొర్రెపేడ:—Sheep dung. అనగా గొర్రె పెంటికలు. దీనిపొగ చెమట నణచును; వారిరోగుల కనుకూలించును.

గొర్రెమాంసము:—Sheep flesh. దీని మాంసము రుచిగా నుండును. మేధస్సుకు పెంచును. పీఠ్యవృద్ధి, బలము చేయును గురుత్వముగ నుండును. దీనికి విరుగుళ్ళు మాంసము; పొట్టెలుమాంసము చూడుడు.

గొర్రెపెన్న:—Sheep butter. వాతమును గొట్టును; కిరీరపుష్టి నిచ్చును; గురుత్వముగ నుండును; అగ్నిమాంద్యము గలుగకేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు పెన్న చూడుడు.

గొర్రెమూత్రము:—Sheep urine. క్లేష్మపైత్యముల నణచును; కాక పైత్యము కేయును; కఫవాతము, శూల, ఉదరము, మలమూత్ర బద్ధము, క్రిమి, దురద, పొక్కలు వీనిని బోగొట్టును.

గొలకొనకోడి:—నీరుకోడి చూడుడు.

గొలకోరగడ్డ:—A sort of edible root. రుచిగా నుండును. కఫ వాతమును, క్రిమిరోగమును బుట్టించును. పైత్యమును హరించును.

కుచిలుట్టించును. మూత్రబద్ధము చేయును. బలము చును. జీర్ణము చేయును.

గొలిమిడి చెట్టు:—నీరుగోల్చి చెట్టు చూడుడు.

గొలుగు చెట్టు:—A medicinal plant. దీని ఆకురసము లేక కషాయము, బల్లి, మూలవ్యాధి, వాతము, గుల్మము, కఫము వీనిని పోగొట్టును. దీని పండ్లు కుచిగ నుండును. దీని వేరురసము క్రిమిని జంపును. పాముబిషమునకు హరించును. రసపు మోకాడు 3-4 తులములయొత్తు. కషాయపు మోకాడు 3 ముదలు 6 తులములయొత్తు వరకు.

గోంగూర :— Hibiscus Sabdariffa-Red sorrel and Thorny and red varieties. సంక పీలు, అట్లుపీలు, కంటకపీలు. హింక పీలు, లాల తారి. ఇది దేశవాసీగోంగూర, పుల్ల గోంగూర, ధనానారి గోంగూర యను మూడు రకములు. ఇందు ధనానారి గోంగూరకు ముండ్లుండును. గోంగూరను విశ్వలో ప్రదీక్షించి పాఠవంచి రసవర్ణములు చేర్చి వండివకూర, పచ్చడి కుచిగా నుండును. జీతరదీర్తి నిచ్చును. నుంచి విత్తమును బుట్టించును. కార్జము (liver) కు బలము చేయును. రేజికటి, మలబద్ధముల పోగొట్టును. వీర్యవృద్ధి బలముచేయును. దీనిలో యినుము (Iron) గలదు. దీని ఆకును వాసినిపై నుగాని, ప్రదీక్షించిగాని అముదము కొద్దిగ చేర్చి గడ్డలపై న వేసి కట్టుచుండిన వానిని శీఘ్రముగ పక్వపరచి పగులచేయును. దీనినే కాకుదెబ్బలపై నమా, వాపులమీదను వేసి కట్టిన వేరుకున్న రక్తము విరిగి వాపు నొప్పిని హరించును. (ఇందుకు పుల్ల గోంగూర శ్రేష్ఠము) వీని పువ్వులను పప్పులోగాని, కూరలలోగాని వేసి వండుకు తినిన కుచిగా నుండును. దీని ఆకుకూర వరుసగా వారం-పది దినములు వండుకుతినిన రేజికటిమానును. వీని పువ్వుల రసములో హవదార,

మరియపుచూర్ణము గలిపి పుచ్చుకొనిన పైత్యము హరించును. ఈగోంగూరలలో కృష్ణా, గుంటూరు జిల్లాలది శ్రేష్ఠము. దీనిని పచ్చడిక్రింద తయారుచేసి నిలవయుంచుకొని యప్పుటికప్పుడు పచ్చడి క్రింద చేసి వాడుదురు. దీనిని కొన్ని రోగములలో పథ్యముగా వాడుదురు.

గోదావరి నీళ్ళు:—The Godavari water. రుదీగా, మనోహరముగా నుండును; పైత్యవికారము, మేహము, రక్తపైత్యము వీనిని పోగొట్టును; అకలి బుట్టించును; చాహమునణచును; దుష్టవ్యాధుల నణచును; శ్లేష్మము, చాతిము, శిరోరోగము, పాండువు, తీబ్బు వీనిని హరించును; యాపవిత్రమైన నదిలో స్నానము చేయుచుండిన మేహపైత్య రోగములు హరించుటయేగాక దేహపుష్టి, బలము, కాంతి, బుద్ధిబలము, ఆయుర్వృద్ధి అరోగ్యము నిచ్చును.

గోధుమఅన్నము:—Boiled wheat rice. వేడిచేయును; దేహపుష్టిని, వీర్యవృద్ధి, బలముయిచ్చును; అతిమూత్రమును కట్టును; అరిపోయిన గుండెలు గలవారికిని, దగ్గుగలవానికిని మేలుచేయును; అలస్యముగ తీర్లమగును; దీనికి విరుగుడు సికింజీదీను; అతిమూత్రరోగులు నిత్యము పుచ్చుకొనుచుండిన చాలమేలుచేయును. మూత్రములో పంచదార (Sugar) పోవువారికి పథ్యకరమైన ఆహారము.

గోధుమ తాప:—Gruel of wheat grits. గోధుమ నూకల తాప పథ్యమైనది; చర్దిదోషమును, శీతపైత్యమును హరించును; తేలికగ నుండును; బలము నిచ్చును; జ్వరాదిరోగములకు పలచని గోధుమ తాప నివ్వతగియుండును; ప్రేగులకు వష్టము తేయును. దీనికివిరుగుడు గలదు.

గోధుమతాప బాదముపప్పుతో చేసినది:—Do. Prepared with peeled almonds. ఈక చేసి చలవచేయును. దగ్గును, గురచాల

నొప్పిని శమింపజేయును. గుండెలకు బలముజేయును. దీనిలో తేనె గలిపి పుచ్చుకొనగూడదు.

గోధుమనూక పాయసము:—Wheat grits boiled with milk. రుచిగా మనోహరముగ ముందును; బలముజేయును; వాతపైత్యముల నణచును.

గోధుమసిండి రొట్టెకూర:—Curry of Wheat flour cakes. అనగా గోధుమసిండి నీటిలోకలిపి అరబెట్టి, చిన్న చిన్న ముక్కలు చేసిగాని రొట్టెగాకాల్చి ముక్కలుచేసిగాని, రసవర్ణములుబేసి చేసిన కూర మిక్కిలి వీర్యవృద్ధి జేయును. రుచి బుట్టించును. వాతపైత్యములను హరించును.

గోధుమసిండి నేటిలోచేసిఁ బిండివంట:—Cakes made of wheat flour with Ghee. వాతపైత్యరోగమును, హృద్రోగమును బోగొట్టును; వీర్యవృద్ధిని, బలమును ఇచ్చును. రుచిబుట్టించును; కండ్లకు చలనజేయును.

గోధుమసిండి సత్తు:—Flour of fried wheat. వేసివిసిరిన గోధుమసిండి సమధాతువ నిచ్చును; అనుకూలముగ జీర్ణమగును; తాపము విణచును. దీనిలో బెల్లముగాని, శర్కరగాని గలిపి అనుకూలముగ ముండును. గోధుమసిండి తేల్లమద్దిపట్ట చూర్ణము, మేకపాలు, ఆవు నెయ్యి, పంచదారల కలిపి వండి చల్లారినతరువాత తేనిచేర్చి బలానుసారముగ సేవించుచుండిన దారుణముగు హృద్రోగమును మాచును.

గోధుమరొట్టె:—Wheat Bread. కాకజేసి ఆర్చును; దేహపుష్టి నిచ్చును; అకలి బుట్టించును; బలము, వీర్యపుష్టి జేయును, దాహమెక్కువజేయును; ఉబ్బురోగులకు మంచిది, ఒంటిసీరు దీయును; రక్తమును వృద్ధిజేయును; విడినానబెట్టకుండ కాల్చినరొట్టె కడుపులో వాయువును బంధించును; గ్రహాగ్ని బుట్టించును; రాత్రి పిండి

నానబెట్టి ప్రొద్దుటచేసిన రొట్టె మిక్కిలి ఆరోగ్యముగ నుండును. నీలితో మెదిసి కలిసి కాల్చినరొట్టె ఆలస్యముగ జీర్ణమగును; దీనికి విరుగుట 1 కలకర్ర, 3 పుదీనా, 3 సింజీబీను, 4 దోసకాయ.

గోధుమరొట్టె:—Bread prepared in shops. అసగా గోధుమ మైదాపిండిని నీళ్ళతో నానబెట్టి అందులో కొద్ది కల్లుమట్టిగాని, బోడా గానివేసి బాగా మర్చించి రొట్టెలపాఝ్యలలో కాల్చిన రొట్టెలు, బన్నులు, చిక్కత్తులు వగయిరాలు రుచిగా నుండును. తేలికగా జీర్ణమగును. సమస్త జనులకు. రోగులకు మంచి ఆహారము. ప్రపంచములో అనేక దేశములలో దీనిని ముఖ్యమైన ఆహారముగా పాచుదురు. దేహపుష్టి, బలము, రక్తవృద్ధి మొదలగు మంచి గుణములు గలుగి తేయును. పథ్యకరమైవది.

గోధుమలు:—Triticum Sativum, T. Vulgare. Eng. Wheat.

సంజ గోధుమా. హింజ గేహూ. ఇవి వేడివేసి ఆర్పును; అన్ని ధాన్యములకంటె మిక్కిలి బలముచేయును; రక్తమును వృద్ధిబొందించును. అగ్నిదీప్తి, వీర్యపుష్టి, ఆయుర్వృద్ధి, దేహకాంతి వీని నిచ్చును; వాత పైశ్యములను, ఉబ్బురోగమును హరించును; నేత్రములకు చలువ తేయును; ఒంటి చెడ్డను నీయును; విరేచనము గాదించును; ఉబ్బు రోగము గలవారికిని, వాతరోగులకును, గాయములు తగిలినవారికిని. అగ్నితప్తమైనవారికిని మిక్కిలి పథ్యముగ నుండును; గురుత్వముగ నుండును; కాకతిత్వము గలవారికిని, అశర్లరోగులకును, గ్రహాగ్ని, కడుపుబ్బు, అగ్నిమాంద్యము, అశర్లము గలవారికి అపథ్యముగ నుండును. దీనికి విరుగుట 1 దోసకాయ లేక ములుదోసకాయ, 2 తెల్లయుత్తరేణురము, 3 బెల్లము, 4 పంచవార, 5 గులకందు.

గోపీచందనము:—Yellow ochre or clay. ఇది రసపుష్పచ్చని సుదృఢ.

దీనిని గోడలకు సున్నమువలె వేయుదురు. కొపథమునకు ఉపయో

గించదు. పేరునకు దీనిని గోపీచందనమందురు గాని నిజమయిన గోపీ
చందనము తువరిమన్ను గమక తువరిమన్ను చూడుడు.

గోమూత్ర శిలాశిత్తు:—శిలాశిత్తు చూడుడు.

గోమేధిక ఖస్మము:—Calx of agate. జతరదీ ప్రినిచ్చును. వాతము,
పైత్యము, క్షయ. దగ్గు, వగర్పు, జ్వరము, పాండువు, కామిల
వీనిని హరించును; కాంశిని, అయూరారోగ్యముల నిచ్చును.

గోరిపిట్ట:—Maina-flesh of. దీని మాంసము రక్తపైత్యమును
బోగొట్టును, బలముజేయును.

గోరింకపిట్ట:—Gracula Indica. సం॥ శీరికా, దూరికా. దీని
మాంసము రుచిగనుండి చలవజేయును. శలకగ నుండును.

గోరింతచెట్టు:—Lawsonia Alba. L. Inermis. Eng. Henna
plant. సం॥ నఖరంజన, మేధికా. హిం॥ మెహాదీ. దీనిని గోరింట
చెట్టు అనియునందురు. దీని మ్రానుచెక్క రసము లేక కషాయము
లేక చూర్ణము శరీరతత్వమును మంచి మార్పును; పాండురోగము
స్థిశూరోగము (enlargement of spleen), మూత్రకృచ్ఛము,
కుష్టు మొదలగు కఠిన చర్మవ్యాధులను పోగొట్టును. విరేచనబద్ధము
జేయును; దీని కషాయమును పై నబోసిన కాలినపుండ్లు, వేడిసిగ్భవలన
గలిగినపుండ్లు మూడును. దీనియొక మారికట్టిన వ్రణములుమానును.
అకులకషాయము పై నబోసిన పుండవడము (inflammation), కాలిన
పుండ్లు (burns), వీనిమంట, పోటు నివృత్తించును; అకషాయము
పుక్కిరించిన నోటిపుండు పూత నయమగును. అకుమారి కణతలకు
పట్టువేసిన తలనొప్పి నివృత్తించును; అకు మారివముద్దలో కొద్దిగ
నూనెయును తుమ్మజగురును గలిపి యుపయోగించనగును; దీని అకు
మారి స్ఫోటకము వచ్చినవాండ్ర ఆరిపాదములకు కట్టినకండ్లలో
స్ఫోటకము తగులదు, అకుమారికట్టిన గ్రంథులు హరించును; గాయ

ములు మానుచు; ఒంటి బూసిన చికుము మొదలగు చర్మరోగములు నివృత్తిండును తల పెండుకలకు, గోళ్ళకు కట్టిన నవి ఆరోగ్యముగ, బలముగ లేవును. అకురకముతో చేసిన తైలము పుండును, ప్రణమును మాన్పును; అకురకములో కొద్దిగ నీళ్ళుగలిపి యిచ్చిన ఇంద్రియశక్తిముకట్టును; పాలతోనిచ్చిన చలిద్యురము కట్టును. అకుమారి నీర కాకలిపి అరిచాదములకు కట్టిన పాదముల మంటలు నయమగును. అకి చూర్ణములో కమముగ నీళ్ళుగలిపి యుడికించి కట్టిన (poultice) వార మేహవారిపు నొప్పులు నివృత్తిండును; ఈకట్టు క్షాత్రికట్టి ఉదయమున తీసివేయవలెను. అకుమారి వాపు నొప్పిగల చోట కట్టిన లేక పట్టించిన నవి హానించును. శ్రోత్రగమనినపుండు పైక చేసిన చర్మము దళిదిచారి కాగనును; అకల తేలికపాదముతో గడిగిన ఓడవాండ్రకువచ్చెను Scurvy అనురోగము, అన్ని ప్రణములు నయమగును; పువ్వులతోనింపిన తలగడ తలకరింద నుంచు కొనిన నిద్రబెచ్చును. పువ్వులతో చేసిన తైలమును క్షుల్పగాయముల (bruises) మాన్పును; వీనిగాఢకపాయముగాని, పువ్వులు, అకల, చిగురుటాకులు వీనితో చేసినవారము (liquid extract) గాని పుచ్చుకొనిన కీడ్లు మొదలగు చర్మరోగములు నివృత్తిండును. దీని విస్త్రులుతనిన నూధి (dellirium) మానును. పచ్చిఆకులు, ఎండు ఆకులు మారి ఒంటి బూయునగును చెక్కరకము లేక అకురకముయొక్క మోతాదు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు చొప్పున, గాఢకపాయపు మోతాదు 2 తులములయెత్తుచొప్పున, కపాయపు మోతాదు 2½ మొదలు 3 తులముల యెత్తుచొప్పున, చూర్ణపు మోతాదు లేడెత్తు మో పావలామెత్తు చొప్పున, పాలపు మోతాదు 60 చుక్కలు చొప్పున, దినమునక రెండు పూటల నియ్యవగును.

గోరుచిక్కడుకాయకూర: — Curry of Dolichos Fabeiformis.

సంక గోరాలి. హింక గ్వారకీఫలి. చలవజేసి ఆర్పును; రుచిగా నుండును; మిక్కిలి పైత్యముజేయును; అజీర్ణము, కడుపుబ్బు వీనిని బుట్టించును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 గులకందు, 2 శీర్షపుటోవధములు.

గోరోచనము : — Bezoar. Eng. Gall stone (a concretion found in the stomach in the gall-bladder of an Ox or Cow) సంక రోచనా, గోపిత్తమఘాత. హింక గోరోచన. ఇది ఆవు లేక యెద్దు పిత్తికోశములో పచ్చనిగడ్డలుగ కట్టియుండును. పైత్యము, కాశజేయును. శైత్యకాపము, మదనజ్వరము, విషదోషము, పైత్యమూర్ఛ, క్రిమి, వాతము, కఫపైత్యము, భూతజ్వరము వీనిని హరించును. వీర్యవృద్ధి జేయును; శాంతినిచ్చును; శిశువుల అజీర్ణము, వాతము హరించును; జ్వరమును. మాంద్యమును బోగొట్టును; గుండెలకు సత్తువ జేయును; అగ్నిమాంద్యమును బోగొట్టును; వరములకు సత్తువ జేయును; చెమట బుట్టించును; చిద్దలకు చనుకాలతో లేక జీలకర్ర తేలిక కషాయముతో నిచ్చిన దోషజ్వరము నివృత్తించును; శామ కరచినచోట, తేలుకుట్టినచోట నీళ్ళతో గంధములిసి పూసిన విషము విరుగును; మిరియాల కషాయముతో నిచ్చిన మరిడిజాడ్యము (cholera) నివృత్తించును. లోపలికిచ్చెడు మోతాడు గోధుమ గింజయెత్తు మొదలు 4 గోధుమగింజలయెత్తువరకు. దీనిని నేతిలో వేసి కాచి అనేతిని నవ్వుముచేసిన తలనొప్పి నివృత్తించును; ఆవునేతి లోగాని ఆవు పెన్నలోగాని గోరోచనము నూరి కలిపి దానితో మర్దన చేసిన పట్టుదప్పిన కాళ్ళవరములకు సత్తువ జేసి నడువక క్రి గలుగును.

గోదము: — రమ్మసారాంబు చూడుడు.

గోజబాక : — Cacalia Kleinia, Elephantopus Scaber. Eng. Prickly Leaved Elephants Foot. సంక గోజబాక.

గోధీ, హింః గోధీ, దీనినే ఎద్దునాలుక చెట్టుదురు. దీని యాకులు సుమారు 1-2 అంగుళముల పెడల్పు 4-5 అంగుళముల పొడవును కంగోరాగలిగి గరుకుగా గబ్బువాసవ గలిగి యుండును. వగరుగ చిరుచేదుగ. నుండును. దీని సమూలముగా వ్రుపయోగించవలెను. దీనియాకు కషాయము, పాఠము (Extract), చూర్ణము పాకము (Syrup) వాడతగి యుండును. ఇది ఘుంతగుండె (Heart) కు మిక్కిలి బలముజేయును. గుండె లదురు Palpitation of the heart) వణచును. మెదడు (Brain), హృదయము, కండ్లు, చెవులు మొదలగు ముఖ్యావయవములకు మిక్కిలి బలము జేయును. మన స్సుకు శంతోషము గలిగించును. చాతము, పైత్యము, కఫము, ప్రమేహము, జ్వరము, గన్నిపాతము, కామిల, గుండెలమంట, దగ్గు, ఊసిరిగొట్టునొప్పి, మూత్రాశ్మరి (అంగములో రాయి) మేహవాత నొప్పులు వీనిని నివారణ జేయును. కుష్టు రోగము కాంతించును. మూత్రమును నారీచేయును; కాంతి విచ్చును. కషాయపు మోతాదు 3 మొదలు 4 తులములయెత్తువరకు. పాఠము 10 మొదలు 20 చుక్కలవరకు. చూర్ణము అణయెత్తు థుదలు 3 అణాలయెత్తువరకు దినమునకు రెండు పూటలు కొన్నిదినము రియ్య దగును. మరియు దీని లకులు 1 పాలు వేడినీళ్ళుగాని, చన్నిళ్ళు గాని 10 పాళ్ళు వేసి చేసిన తేలికకషాయమిచ్చిన జ్వరములోని విదా హము, ఆయాసము, కుదురులేకయుండుట, కడుపులో వికారము, క్షితిరిక, మూత్రకోశములోని మంట, నొప్పి, బొట్టుబొట్టుగాపడుట వీని వణచును. మోతాదు 1 - 2 కొన్నుల చొప్పున తరు చుగా నియ్యవగును. దీని సమూల కషాయములో కొద్దిగ తేలకర చూర్ణమున్నూ, మజ్జగ (Butter milk) యున్నూ కలిపి యిచ్చిన స్త్రీల కుసుమరోగములు, అర్ధవిరేచనములు, గ్రహణి విరేచన

ములు కట్టును. మరియు యిది అగ్లపౌట్టకు వష్టముజేయును; దీనిని విరుగుడు శ్రీగంధము.

గ్రద్ధమాంసము:—గ్రద్ధమాంసము చూడుడు.

గ్రంధితగరము:—Valeriana Wallichii, & Menyanthes Cristata. Eng. Indian Valerian. సంక తగర, కాలానుసార్య, బర్హిష్టం. హింక తగర మూత్. దీనిని నేలతప్పిట యని అనుగుత పిట్టయని యుదురు. యిది ఏటా లేచెడు చిన్న మొక్క. భూమిని అంటి దీనియాకులు ఒకచాని నొకటి ఎదురుగా నుండును. దీని వేరు కొద్ది తీపిగ, చేదుగ నుండును. దీనిరసము లేక కషాయము కఫ హితములు, కాశము, జ్వరము, కన్నిపాతము, దోషజ్వరములు, సూతికపాతము, ఉన్మాదము, రక్తప్రైత్యము, అతిసారము వీనిని తయించును, మూత్రము గావించును; పచ్చియాకు నూరి ఆముద ములో గలిపి చిడ్డలకు దంతములు వచ్చునపుడు లేచెడు పొక్కులకు పూసివ అది మానును. రసపు మోకాడు పూటకు 2-3 తులములు; కషాయపు మోకాడు 24 మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు.

—f—

మ

ఘృతమరీచి:—Eating ghee and pepper just before taking meals. భోజనకాలమందు నుండుగా నేతితో నిరియపు పొడుము కలిపి పుచ్చుకొనివ జతరదీప్తి నిచ్చును. రుచిబుట్టించును; ముఖము, కంఠము వీనిని బుట్టినరోగములు, క్రిమి, కుష్ఠ, దురదలు వీనిని హరించును; బుద్ధిబలము, దేహపుష్టి, బలము వీనినిచ్చును.

ఘృతాపాశనము:—Sipping of ghee just before taking meals.

భోజనకాలముందు ముందుగ కొద్దిగ నయ్యిపుచ్చుకొని ఆ వెనుక భోజనముజేసిన మూలవ్యాధి, మాత్రబద్ధము, విషదోషము, వాతాదిదోషములు. గుల్మరోగము, మొలకలుగల మూలవ్యాధి, పై తోయ్యన్నాదము వీనిని హరించును; రుచి బుట్టించును; బలము, భాతుపుష్టి, కాంతి, బుద్ధిబలిని, వీర్యవృద్ధి, ఆయుర్వృద్ధి వీనిని గలుగజేయును; నీత్రములకు చలనజేయును.

—f—

చ

చంగలువ:—ఎర్రగలువ చూడుడు.

చంగల్వకోష్ఠ:—కోష్ఠ చూడుడు.

చంగలువ పువ్వు:—ఎర్రకలువపువ్వు చూడుడు.

చంచలికూర:—Marsilea Quadrifolia. సం॥ మునిషల్లక; శిరి వారా. హిం॥ శిరియారి, చాపతియా. దీనికూర వండుకు తిందురు. రుచిబుట్టించును. అగ్నిదీప్తినిచ్చును. బలముజేయును. జ్వరము, శ్వాస, మేహము, కుష్ఠ వీనిని హరించును. వీర్యవృద్ధిచేయును. త్రిదోషహరమైనది. దీని పసులు తేలువిషమును హరించును. విశేషన బద్ధముజేయును. గ్రహాగ్నికట్టును.

చంద్రచెట్టు:—Mimosa Catechu & Acacia Catechu. Eng. Catechu. సం॥ ఖదిర, తిక్తసార. హిం॥ ఖైర్. ఈచంద్రలో నల్ల చంద్రతెల్ల చంద్రయును రెండుజాతులు. యీతెల్లచంద్రనే దేవ చంద్ర యందురు. దీని సారమె కవిరి దీనిని చంద్రచెట్టు అనియందురు. దీని చెక్కరసము. కషాయము, చూర్ణము, నగరుగ చేదుగ, నుండును. శీతపైత్యము రక్తపైత్యము వీనిని జయించును. అగ్ని

దీప్తి నిచ్చును. కుష్టు, అమచికారము, కఫము, దగ్గు, రక్తదోషము, శ్వేతకుష్టు, దురద, చాపు, అమవాతము, క్రిమి, తిబ్బరోగము, ఉవరరోగము, విసర్పి. పైత్యము, పుష్కాదము, మేహము, జ్వరము, పాండువు, దంతవాతము, అశర్లము వీనిని హోగొట్టును. వ్రణముల మాన్పును. దీని పుకలతో దంతధావనము చేసిన దంతరోగములు హరించును. దంతములు ఘట్టిపడును. గర్భస్థావము నాపును. రసపు మోతాదు 2-3 తులములు కషాయపు మోతాదు 2½ మిదలు 5 తు. చూర్ణపు మోతాదు 2 మిదలు 4 అణాలయెత్తు. భూత బాధలను హోగొట్టును.

చంద్రకగురు:—Gum of do. రుచిగా నుండును. బలవిచ్చును. వీర్య వృద్ధిచేయును. దంతములు ఘట్టిపడతేయును.

చంద్రనీళ్ళు:—Juice extracted from the root of do. కేళి నుండి మేడిచెట్టునీళ్ళు తీసినట్లుతీసిన చంద్రచెట్టు నీళ్ళు సర్వదోషము లను, క్రిమిరోగమును, కుష్టు, గుల్మము, అగ్నిమాంద్యము, ఫోల్యము, మేదోరోగము వీనిని హరించును.

చందినీ తైలము:—Santalum Album-oil of. ఇది మంచి గంధము చెక్కునుండి తీయబడు మానె. సువాసనగ మనోహరముగ నుండును. ప్రళస్తమైన చందినీ అత్తరు 3 - 4 చుక్కలు చక్కర కేళి అరటిపండులో వేసి పుచ్చుకొనిన, సెగరోగము నివృత్తిండును. దీనిని కురుపులకును, గజ్జీని, చిడుము, దురదలు మొదలైన చర్మరోగము లకు వట్టిదిగాని కొద్దిగ కొద్దిరిమానలో కలిపివ్రాసిన నయమగును.

చంద్రము:—గంగసింధూరము చూడుడు.

చంద్రకాంతచెట్టు:—Mirabilis Jalapa. Eng. Four-o'clock flower. A plant bearing flowers of different colour in the evenings only. సంః సంధ్యారాగ, సంధ్యాకాలి. ఇది

సాధారణముగ దొడ్లలో ఏటా లేచెడు పూలముక్క; ఇది అనేక రంగుల పువ్వులు పూయును; దీని పువ్వుములు పాయంకాలము మాత్రము విడిచిచేయును; దీనిఅకులకుఅమువముచివిరిచ్చి పెచ్చుచేసిగడ్డల కూడవేసికట్టిన తర్వాతగాపగిల్లి నాచునుగును. దీనిదుంపమారి, అముదంతో పెచ్చుచేసి కట్టిన, గడ్డలు పగులును లేక వూరించును; దీనిదుంప ఒక తులమును, సాపుతులము విరియములు కలిపి నూరి 3-4 మాత్రల త్రింద చేసుకొని ఒకపూటక తినవలెను. ఈవిధముగా ఎప్పుడు కప్పుడు నూరుకొని 10 దినములు ఉదయము పాయంకాలము సేవించిన ఎరుపు, వసుపు, తెలుపు పెగలు నివృత్తింతును. ఏరంగు పెగలు అరంగు పువ్వులు పూయచెట్టు దుంప సేవించవలెను.

చందనము:—మంచిగంధము చూడుడు,

చంపక పువ్వుము:—అనగా గుంపెంగ పువ్వుము చూడుడు.

చంపలు అనేచేపలు:—A sort of fish. ఇది గుండ్రముగా, పలచగా నుండును. అగ్ని దీప్తి నిచ్చును. ఋషవాలముల వణుచును. పథ్యమైనది.

చకోర పక్షి:—Greek partridge --flesh of. దీని మాంసమురుచిగ నుండును. శరీరపుష్టి, బలము, ఉష్ణము తేయును. వాలమును వూరించును.

చక్కిలములు చురికలు నూరితో తేసినవి:—Twist rings of paste fried in gingily oil. రుచిగా నుండును; విరేచవలద్ధముతేయును; అకలిని పోగొట్టును. శఫవాలముల వొచును. గురుత్వము తేయును.

చక్ర కేరీ అరటిపండు:—A sort of plantain. దీనిని తెల్లచక్ర కేరీ యందురు. అరటిపండ్లలో రాజపండు. అందముగా, గువానవగ, మంచి రుచిగా, మనోహరముగ నుండును. పండు తొక్కలోని గుంజలో Vitamins పొచ్చుగా నుండును. మంచి మేహకాంతి

తేయును. చలువతేయును. అకలివప్పిలను కాంతింప తేయును. మరియు అరటిపండు సామాన్యగుణము చూడుడు.

చక్రవర్తికూర:— *Chenopodium Album*. Eng. White goose foot. సం॥ చాస్తుక, చక్రవాస్తుక. హిం॥ బధూవచ్చి, అరుదిని అగ్నిమాండ్యమును, అనువికారమును, విషమును తోగొట్టును. నులిపురుగులను బంపును; బకరదీప్తినిచ్చును; తేలికగనుండును; మిక్కిలి బలముతేయును; గ్రహణి, కుష్ఠ, త్రిదోషములు, మూల వ్యాధులు మొదలగు రోగముల నణచును. మిక్కిలి యుష్ణమును, మలబద్ధమును తేయును. దీని విరుగుడు చంద్రచెక్క చూర్ణము.

చక్రవాళపక్షి:— *The brahminy duck-flesh of*. సం॥ చక్రావ్వా, చక్రరథ, కామీ. దీనిమాంసము మిక్కిలి తేదీతేయును; వాతమును హరించును; రుచిగనుండును; బకరదీప్తినిచ్చును.

చతుర్విధక్షీరములు:— *Milk of cow buffalo, goat & sheep*. గుమ్మ చల్లారకముందు అవుపాలును, గుమ్మచల్లారికవిగేదెపాలును, కాగి వేడిగానున్నవి మేకపాలును, కాచినవి గొర్రెపాలును, అమృత సమావముగ నుండును; కాచినవెనుక నీ నాలుగింటపాలును పుచ్చు కొనదగి యుండును.

చతుర్విధక్షీర విశేషగుణములు:— *Special qualities of do.* శిశువులకు మేకపాలును, వృద్ధులకు అవుపాలను, గాయములు తగిలిన వారికి గేదెపాలును, వ్యాసరోగముగలవారికి గొర్రెపాలును మిక్కిలి పథ్యముగ నుండును.

చనుకాలు:— *Human milk*. కొంచెము జిడ్డుగా మధురముగ నుండును, మేహకాంతి, శరీరపుష్టి, బకరదీప్తి నిచ్చును. త్రిదోషము లను, త్రిదోషప్రకోపమువలన గలిగిన జ్వరములను, వాతపైత్యమును హరించును. వీర్యవృద్ధి తేయును. స్త్రీరోగము, సన్నిపాతము

అభిఘాతము, అకలి, దద్దిక, తాపము, రక్తపైత్యము, రక్తకాశ, మాత్రబద్ధము వీనినణచును, రక్తపైత్యమునకు నస్యము చేయుదురు; మరియు అగ్నిమాంద్యము, దీపక, క్షయరోగము, శీతజ్వరము, అతిసారము, అనువికారము, గ్రహణి, పాండువు, కూల, ఉబ్బు, అరుచి, లల్లి, వికూచి, ప్రమేహము, ఉదావర్తము అనగా పౌర్తికడుపున బుడ్డెడు కూల శురోగము గలవారికి మిక్కిలి అనుకూలించును. కేవలము చనుకాలనుగాని, అందు రుద్రాక్ష అరగదీసిగాని, కర్కర గలిపిగాని ఇయ్యవచ్చును. ఔగళిశువు తాగడిచనుకాలు లఘువుగా పథ్యముగా నుండును; అనువిల్ల తాగడుకాలు గురుత్వము చేయును; మరియు వాతరోగికి తెల్లనిదేహకాంతిగల స్త్రీపాలును పైత్యరోగికి యెరుపువన్నె స్త్రీపాలును, క్షేచ్ఛరోగికి చమురుకాంతిగల స్త్రీపాలును ద్వంద్వరోగులకు చామనచాయగల స్త్రీపాలును, పన్నిపాతరోగికి నల్లని స్త్రీపాలును శ్రేష్ఠమైనవి; జ్వరములకు, పన్నిపాతజ్వరములకు మాటిమాటికి నియ్యకగి యుండును.

చనుకాల విత్తులు:—*Cassia Absus seeds of.* హిందీ చకోను, బనార్, చకూర్. వీనిని నీళ్ళతో మారి పూసిన తామర నయము గును; విశేషనబద్ధ ప్రకృతిగలవారిని, గర్భిణీస్త్రీల విశేషనబద్ధము నకును వీనిని యిచ్చిన విశేషనము చేయును. మోతాదు లేదయెత్తు మొదలు పావలాయెత్తువరకు. గర్భిణీస్త్రీలకు గులకందుతోడను, అతి మధురముతోడను ఇయ్యవగును. అగ్నిమాంద్యము (*dyspepsia*); అశర్ణము, కడుపుబ్బు పైత్యపురలవోప్పి వీనికి యావిత్తులమార్గము, దీనికి సమము శొంఠి, ఇందుప్ర, త్రిఫలము వీనిమార్గము కలిపి యిచ్చిన నయముగును.

రన్న చెల్లగడ్డ:—అనగా పౌర్తికుంప. పౌర్తికుంప చూడుడు.

చన్నీ శృష్ణా నము.—Cold bath. జేహామలినమును, అలకుటను బోగొట్టును; అరోగ్యమును, బలమును ఇచ్చును. వాతము, కఫము జేయును; చన్నీ శృష్ణా నము ప్రాతఃకాలముం దే చేయవలయును. అయితాళిగ్యములను వృద్ధిపరచును. ప్నానవర్జ్యములు చూడుడు.

చపల భస్మము:—Calx of a sort of medicinal stone. క్రమముగ జేయబడిన ఈ భస్మము అనుపాన విశేషములతో నిచ్చిన మేహకాంతి జేయును. పైత్యరోగమును, మేహరోగమును పోగొట్టును. వీర్యవృద్ధి జేయును. అగ్ని దీప్తిని, అరోగ్యమును ఇచ్చును. మోతాదు 2 మొదలు 4 గింజలయెత్తు.

చప్పరము:—Pandal or canopy formed of green leaves, boughs & c. పచ్చియాకులు మొదలయిన వానితో నిర్మింపబడిన గృహము చల్లగా మనోహరముగ నుండును; కండ్లకు చలన విచ్చును; విసర్పిని పోగొట్టును; అష్టాదశరముగ నుండును; ప్రమేహము, తాపము బోవణచును.

చమ్మకాయకూర:—Curry of a sort of bean. సంఖ ఖడ్గశింబ, ఘోలశింబో. రుచిగానుండును; శుక్లవృద్ధి నిచ్చును, వాతము, పైత్యము, శ్లేష్మము, మూలవ్యాధి వీనిని బుట్టించును; అగ్నిమాంద్యము, మలబద్ధము జేయును. అపథ్యమైనది. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 నుత్య చెట్టు కాల్చి చేసిన తొరము, 2 చండచక్క చూర్ణము.

చలవమిరియాలు:—Cubeba officinalis. Eng. Cubeba. సంఖ కంకోల, సుగంధమరిచ. హింఖ కబాబ్ చీనీ, శీతల్ చీనీ. వీనిని తోక మిరియాలని యుండును. కొద్దిగ తారము, చిరిచేడుగ యుండును. కొద్ది పరిమితము, మనోహరముగ నుండును. బలము నిచ్చును; శీర్ణము జేయును; సెగరోగము, నీరుచురుకు, మూత్రబద్ధము మొదలగు వ్యాధులను తమింప జేయును; ప్రేగులకు, పొట్టకు బలమిచ్చును; సౌమ్యపరచును, పొట్టలోను, ప్రేగులలోను వయ్యెడు పుండ్లను మాన్పును; అగ్ని మాంద్యము (dyspepsia) ను, గ్రహణిని పోగొట్టును;

పొట్టలోని వాతమును వెడలించును; పరములకు సత్తువ తేయును; ఊహము పగించును; పుండగుటను ఆపును; హృద్రోగము, కఫము, నోటియందలి దోషములను పగించును. మహాశ్రపునందిత పష్టము తేయును. దీనికీ విరుగుడు రూపిణి స్తుతి. దీనిచూర్ణపు మోతాదు 1 మొదలు 3 గాని యెక్కువద్రాములుగాని నీళ్ళలో వేసి యియ్య వచ్చును. దీని అరఖ మోతాదు అరద్రాము మొదలు 3 ద్రాములవరకు. దీని చమురు మోతాదు 5 మొదలు 10 చుక్కలవరకు.

ఛలిదిఅన్నము:—Cold rice. రుచిగానుండును; పైత్యము పగించును; బలమిచ్చును; నిద్ర, బుద్ధిమాంద్యము, అశిర్ణము గలుగ తేయును; వాతము, శ్లేష్మము, గురుత్వముతేయును. దీనికి విరుగుడు అన్నము చూడుడు, నీళ్ళలో వేసిన అన్నమునుకూడ చూడుడు.

చలిపందిరి:—Water Shed. అవగా చలిశీద్ర. దాహమును, కాపమును, మారస్థుల ఆయాశమును పోగొట్టును; నిద్రదెచ్చును; దేహకాంతి నిచ్చును; చల్లగ నుండును.

చలిమిడి:—Sweet meat made of rice flour. పరిపిండి బెల్లములో నీళ్ళుగాని, పాలుగాని పోసికలిపి చేసినది; అకలిని, దాహము నివారించుతేయును; బలమును, కాంతిని యిచ్చును; నీరసదోషములకు కబ్బుచేయును; గురుత్వముగ నుండును. దీనికి విరుగుడు 1 ఉప్పు వేసిన కలి, 2 వేడినీళ్లు, 3 పెరుగు.

చలిమిడి, పాకముతో చేసినది:—Sweet meat made of rice flour in boiled syrup molasses. పరిపిండిని బెల్లము పాకములట్టి అందులో వేసికలిపి చేసినది రుచిగనుండును. అకలిని కమింప తేయును. శ్లేష్మమును, దగ్గును దెచ్చును; అశిర్ణము, గురుత్వము తేయును, దీనికి విరుగుడు అరిరసములు, పిండివంటలు చూడుడు.

చలిమిడిచెట్టు:—A medicinal plant. దీనివేరు, అకురగుము, చలవ
తేయును; వీర్యవృద్ధి నిచ్చును; రక్తముపడకు మూలవ్యాధిని, బాత
మును, కాగును, స్థావరజంగమ విషములను పోగొట్టును. మోరూడు
3-4 తులములయెత్తు.

చల్ల:—Butter-milk. గుండ్రతక్ర, చలవచేసి నీరుకెట్టును; తేలిక
కమ్మగ నుండును; పగరు పులుపు రుచులు గలిగియుండును; జకర
పుష్టి నిచ్చును; కఫవాతముల నణచును; త్రిజోష హరమైనది;
ఉబ్బు, ఉదరరోగము, మూలవ్యాధి, గ్రహణి, మూత్రబద్ధము,
అరుచి, గుల్మము, కడుపులోని చల్ల, కామిల, పొండురోగము,
హృద్రోగము మొదలగు రోగములను కమింపజేయును; మార్గా
యానమును పోగొట్టును. అప్పుడు చేపించి, వెన్న తుళ్యముగ
తీసివేయబడినది, అప్పుది శ్రేష్టము; రక్తములోని వేడినితీసివేయును;
మేహకాశ కరీసులకు బలముజేయును; దేహపుష్టినిచ్చును; ఊయి,
జ్వరమును నివృత్తింప జేయును; విషముయొక్క బలమును విరు
చును; పొట్టలోను, కార్జము (Liver) లోను ఉండు వేడిని చల్లా
చ్చును. ఇనుపగుండ్లుగాని మేకుగాని కాల్చి చల్లలోపేసి అచల్ల
బుచ్చుకొనిన పొట్టను వేడితేసి శిర్గకత్తిని పెచ్చించును. లోహము
కాల్చి వేసినచల్ల బుచ్చుకొనిన ప్రైశ్యమువలన నయ్యెడు రక్త
విరేచనముల గట్టును. దియ్యమును కొద్దిగ పెచ్చజేసి చల్లలోపేసి
వండిన అన్నము దినిన కాశవిరేచనములకట్టును; దేహపుష్టినిచ్చును.
అన్నముతోగాని రొట్టెతోగాని చల్లబుచ్చుకొను అభ్యాసముంచిన
కల్యగత జ్వరమును పోగొట్టును. అగ్నిమాద్య రోగము
(Dyspepsia) గలవారి పొట్టను పామ్యపరచును; తేయాకు
(Tea) అమితముగ బుచ్చుకొనుటవలన గలిగిననరముల వికలత్వము
(Nervous Irritation) ను పోగొట్టును; ఊయరోగముయొక్క

ప్రారంభమున ఉదయకాలముననే చల్ల బుచ్చుకొనిన మేలుజేయును. మొదట కొద్దికొద్దిగా పుచ్చుకొనుచు క్రమక్రమముగ వృద్ధిజేసి పుచ్చుకొనవలయును. తియ్యనిచల్ల పైత్యమును, పుల్లనిచల్ల వాతమును, మరియు పులిచల్ల ఉదరము, శఫరోగము, కాస, క్వాస, వాతము, ఈరోగములను శమింపజేయును; కొంచెము పులిసినది వీర్యవృద్ధినిజేయును; మిక్కిలిపులుపు గలిగినది తేలికయి ఆకలి బుట్టించును; త్రిదోషములను హరించును. వాతమునకు పులిసిన చల్ల పైంధవ లవణముతోడను, పైత్యమునకు తియ్యనిచల్ల శర్కరతోడను, శ్లేష్మమునకు నగజగానున్న చల్ల, శొంఠి, పిప్పలి, మిరియాలు, వీలకులు, అకుపత్రికము, లవంగములు వీని చూర్ణముతోడను; గ్రహాణి రోగమునకు, అగ్నిదీప్తి ఉపైతోడను, మూత్రకృత్తమునకు బెల్లముతోడను, పాండురోగమునకు శొంఠి చూర్ణముతోడను, మూలవ్యాధికి కోడికచెక్క చూర్ణముతోడను, ప్రమేహమునకు తేనెతోడను ఇచ్చిన నయమగును. కొన్ని తత్వములవారును కొందరురోగులును బుచ్చుకొనిన శ్లేష్మము, వాతము, అగ్నిమాంద్యము, ఆతర్లము, తలత్రిప్ప, జ్వరము మొదలగు వ్యాధులు జనించును. దీనికి విరుగుటకు 1 కాశకోషధములు, 2 అల్లపుమురిబొప్పి, 3 శొంఠి, 4 పైంధవలవణము, 5 శంఖభస్మము, 6 ఉప్పు, చల్ల బుచ్చుకొనకూడనివారు చూడుడు.

దశవిధ తక్ర గుణములు.

1. మధితమనుచల్ల:—సిక్కు గలపకుండ జేసినచల్ల మధితమనబడును. ఇదితిడ్డుగా, చిక్కగానుండును; శోష, ఉదరరోగము, పైత్యవాతమును అరుచి వీనిని బోగొట్టును; బలము జేయును; మూత్రఘాతమును శమింప జేయును; గ్రహాణి రోగమును హరించును; ఇది శ్రీవృక్షర

దృతువులయందును, హేమంత శిశిరఋతువులయందును పుచ్చుకొన దగియుండును.

2. మిరితమను చల్ల:—1 పాలు పెరుగు, 3 పాళ్ళు నీళ్ళుపోసి చేసిన మజ్జిగ మిరిత మనబడును. దీర్ఘము, ఆరుచి, జిరిసారము, రక్తవాతము మొదలగు వనేక రోగములకు హరించును; అన్నికాలముల యందు పుచ్చుకొన దగినది.

3. శోథమను చల్ల:—ఒకవంతు పెరుగు, వంతున్నరసీరు గలిపి చేసిన చల్ల శోథమనబడును. ఇది వీర్యవృద్ధి చేయును; కాంతినిచ్చును, నేత్రములకు మేలుజేయును; మందాగ్ని, విషదోషము, మేహము, ప్రమేహము, శ్లేష్మరోగము, అకురోగము వీనిని తోగొట్టును. ఇది శ్లేష్మ వర్ష ఋతువులయందు పుచ్చుకొన దగినది.

4. పాదభమనుచల్ల:—1 పాలు పెరుగు, 3 పాళ్ళు ఉదకము పోసి చేసినది పాదభమనబడును. శ్లేష్మముజేయును; గుల్మరోగమును, రక్తము ప్రవించెడు మూలవ్యాధిని తోగొట్టును; కాంతినిచ్చును; లఘువుగ నుండును; జఠరదీప్తినిచ్చును.

5. కాలశేయమను చల్ల:—పెరుగునకు రెండువంతులు నీళ్లుగలిపి చేసిన చల్ల కాలశేయ మనబడును. ఇది గ్రహణి, విషము, ఉబ్బు, అగ్నిమాంద్యము, వాతము, దేహము ముడతలుపడెడు రోగము, మూలవ్యాధి, పీనసరోగము వీనిని తోగొట్టును. ఇది కరదృతువు నందు పుచ్చుకొన దగియుండును.

6. కరమధితమనుచల్ల:—పెరుగునకు సమముగ నీళ్ళు గలిపి చేతితో చిలికి చేసినచల్ల కరమధిత మనబడును. ఇది కొంచెము వగిరుగా, పుల్లగా, స్వాదుగా, మనోహరముగా నుండును; కొద్దిగ కాక, విరేచనబద్ధముజేయును. అగ్నిదీప్తినిచ్చును; ప్రమేహము, చర్ది, ఉబ్బు, మూలవ్యాధి, భగంధరము, కామిల, కఫవాతము, ఆరుచి వీనిని

గొట్టును; వీర్యవృద్ధి, బలము చేయును; శ్రమను బోగొట్టును; ఇదివర్ష
కాలమందు బుచ్చుకొన దగియుండును.

7. ఉదశ్వితమనుచల్ల:—పెరుగునకు నాలుగవపాలు నీళ్ళుపోసి చేసినది
ఉదశ్విత మనబడును. (ఇదియే తక్రమని కొందఱి మతము) ఇది
గుల్మము, అభిఘాతము, అన్నివారములు, దారుణముగు గ్రహణి,
త్రివ్యరోగము యెదలగు సమస్త రోగములను పోగొట్టును; దేహ
పుష్టిని, సౌఖ్యమును ఇచ్చును. ఇది గ్రీష్మఋతువునందు బుచ్చుకొన
దగియుండును.

8. తక్రమనుచల్ల:—పెరుగునకు సగము నీళ్ళుపోసి చేసిన చల్ల
తక్రమనబడును. (ఇదియే ఉదశ్వితమని కొందఱి మతము) ఇది లఘు
పుగనూడును; పైత్యము నణచును; పాండురోగము, గ్రహణి, ఉబ్బు,
శ్లేష్మవారము, గుల్మరోగము, కడుపులోబల్ల, భగందరము, ఉదర
రోగము, అరుచి వీనిని బోగొట్టును. వసంతఋతువునందు తొంకి,
పిప్పలి, మిరియాలు ఉసిరికపప్పు వీని కషాయము కలిపి పుచ్చుకొన
దగియుండును.

9. దండా హితమనుచల్ల:—పెరుగునకు రెండు వంతుల నీరుపోసి కవ్వ
ముతో కలికిచేసినది దండాహిత మనబడును. ఇది స్వాదుగా, రుచి
గానుండును; దేహపుకాకను వృద్ధిబొందించును; కఫమును, చిక్కగను,
కల్లువలెను, చెరుకురసమువల్లను, పిండివలెను, పడుమూత్రమేహ
మును, పిటికామేహమును; ప్రమేహమును, మూలవ్యాధి వీనిని బో
గొట్టును; అన్నమును జీర్ణము చేయును. ఇది యెల్లప్పుడు బుచ్చు
కొన దగియుండును.

10. ఆతిమిశితమనుచల్ల:—పెరుగునకు తొమ్మిదిపాళ్ళు నీళ్ళుపోసి చేసిన
చల్ల ఆతిమిశిత మనబడును. ఇది యనేక ముఖ రోగములను;
గుల్మము, బల్ల, భగందరము, ఉదరరోగము, మూలవ్యాధి వీనిని
బోనణచును.

చల్లకాచినది:—Bofled butter-milk. ఇది అతిసారము, కఫముతో కూడిన అన్నిరోగములు, మూర్ఛాయాసము, నోటిపూత మొదలగు నోటిరోగములు, వీనస, దగ్గు మొదలగు క్లేష్మరోగములు వీనిని పథ్యముగ అనుకూలముగ నొందును.

చల్లగుమ్మడు:—Gmelina Asiatica. ఇది అడవులలో లేచును. దీని కాాయలు చిన్నవిమ్మపండ్లవలె ఉచ్చగమును. దీని కర్ర చల్ల కవ్వములకు వాడుదురు. దీనివేరు చూర్ణము లేక కషాయము లేక అరుగ దీసిన గంధము కొద్దిగ విరేచనము చేయును. సగ, సవాయిలను హరించును. వేరుగంధము పట్టువేసిన వాతమేహవాతనొప్పులు నయమగును. చూర్ణపు మోతాదు 1 మొదలు 3 అణాల యెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు 2 మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు; గంధము మోతాదు 3 మొదలు 6 అణాలయెత్తువరకు. దీనిలకు లేక లేత అకులు చల్లని నీళ్ళలో వేసి వీనిని విప్పివేసిన తగురు గలిగియుండును. దానిని నిచ్చిన మూత్రవృద్ధియును పోగొట్టును. తగరోగమును కొంతింప చేయును. మూత్రకోశము (bladder) నందు దోషమును పోగొట్టును.

చల్లగడ్డలు:—Asparagus Lamentosus. అనగా చిన్నదుంపలు గల పిల్లివీచర. దీని చూర్ణము మిక్కిలి మేహకాంతి, వీర్యవృద్ధి, జేహపృష్టి నిచ్చును; వీనిని దంచి చల్లని నీళ్ళలో వేసి యూరనిచ్చి అసీర్ణు స్ఫోటకము తగిలినవారి కిచ్చిన పొక్కులలో బాగుగ నీరు నిండి చిదుకును. కొన్ని జీతములలో నీదుంపలను పాలలో వేసి వండి అహారముగ తిందురు. దీని చూర్ణము పాలతో వ్రుడికించి పంచదార గలిపి పుచ్చుకొనిన అమితవీర్యవృద్ధి, బలము, పుష్టి, కాంతి గలుగుదు; కఫమును హరించును. ఆలశ్యముగ జీర్ణమగును.

చల్లఃస్లిగడ్డలు:—కడ్డపిల్లివీచర చూడుడు.

చల్లదాన:—Seasoned acid butter-milk. పులి చల్లను రసవర్ణములు చేర్చి పోగిలినది చకరాన్ని నిచ్చును; మనోహరముగ నుండును. గ్రహణి కట్టును. చలువతేయును సమస్త. రోగములను శమింపజేయును, పథ్యముగ నుండును.

చల్లని నీళ్లు:—Cold water. మూర్ఛ, పైత్యము, ఎండచేతగలిగిన చాచాము, మనాశ్మయము అనగా విశేషమద్యపానమువలనలుట్టడు రోగము, విషప్రయోగము, రక్తప్రవాహము, అలగుట, పాశ్చి, భ్రమ, ఒర్ధి వీని నణచును; క్షూది (cholera), రక్తపైత్యము, ఊర్ధ్వాగ వాతము వీనిని శమింప జేయును. రక్తనంతరమునందు మితిముగ చల్లనీళ్లు పుచ్చుకొనదగియుండును; మూర్ఛస్ఫారణము తప్పడము, కండ్లు చీకట్లుకమ్మడము వీనికి చల్లని నీళ్లు ముఖముమీద గట్టిగొట్టిన తెలివి వచ్చును. మిరిడికాడ్యము (Cholera) తగిలిన వారికి గలిగెడు విచాచామునకు మిక్కిలి చల్లని నీళ్లు ధారాళముగ నిచ్చిన చాల మేలుజేయును.

చల్లనినీళ్లుకూడని రోగములు:—Diseases in which cold water would not agree. పార్శ్వపుకూల, దీనన, పడిసెము, చాతము, గళరోగము, కడుపుబ్బు, తిమ్మిర, కుష్మరోగము, అప్పుడు పుట్టిన చర్ది, జ్వరప్రసారంభము, క్వాస, కాగులు, వాతజ్వరము ఈరోగులు గలవానురు, విరేచనములకు కొవడము పుచ్చుకొన్నప్పుడు చల్లని నీళ్లు పుచ్చుకొనగూడదు.

చల్లనినీళ్లుగడలు:—పెద్దవిల్లివీచర చూడుదు.

చల్ల పుచ్చుకొనగూడనివారు:—Those who should not drink butter-milk. శ్లేష్మ తత్వము, వాత తత్వము గలవారు, దంత రోగులు, ఉబ్బువ్యాధిగలవారు, శ్లేష్మవాత రోగములు గలవారు, ప్రసవమైన స్త్రీలు, రక్తక్షీణదేహులు, ఒంటిరక్తము తీయబడిన

చారు, బెబ్బలు, గాయములు తగిలినవారు, మూర్ఛ, భ్రమ, విదాహానా, తాపము, నవజ్వరము, రక్తపైత్యము, నీరసము, కార్యరోగము యివి గలిగినవారును, చాతశ్లేష్మజ్వరము గలిగినవారును, చల్ల తరచు యెక్కువగ పుచ్చుకొనగూడదు.

చల్లయీడి నీళ్లు:—Water standing over butter-milk sediment. చలపశేయును; పైత్యము నణచును; శేలికనిచ్చును; శ్లేష్మమును పృథ్విహొదించును; దుష్పకను, ఎడవలన గలిగిన ఆయాసము నుబోగొట్టును; మేహరోగము నణచును; విరేచనబద్ధము శేయును. చల్లములక లేక ములక:—తెల్లములక చూచుడు.

చల్లమేడిద:—Sediment of butter-milk. అనగా చల్లమడ్డి అగ్ని దీప్తినిచ్చును; మనోహారముగ చూడును; గ్రహణిరోగమును బోగొట్టును. తలకర్ర మొదలగువానితో పొగించినది సమస్త రోగములను శమింపజేయును.

చల్లలో ఊరనిచ్చి పొగించిన అన్నము:—తృణాన్నము చూచుడు.

చల్లారిన అన్నము:—Cooled rice. జ్వరదీప్తిని అణచును. మలబద్ధము శేయును; శ్లేష్మమును శేంచును; గురుత్వముగ నుండును. దీనికి విరుగుల్పు అన్నము చూచుడు.

చవటికొమ్మ అనుమూలిక:—A medicinal plant. పెదురు మొలకలను చవటికొమ్మలని కొందరందురు. కొద్దితీవిగ, చేదుగ, రుచిగలదిగనుండును, చాహము నణచును, పైత్యవికారమును బోగొట్టును.

చవటి ఉప్పు:—Earth salt. గుల్మము, క్షూల వీనిని శమింపజేయును.

చవులపిల్లి:—కుంజేలు మాంసము చూచుడు.

చవులపిల్లితీగ:—Imonava Biloba. దీనిని బాలబందకాడ యిండురు. దీని వేరు, ఆకు, కాడలు జిగుగు గలిగియుండును. దీని ఆకులు వెచ్చలేసి పైనవేసిన వాత జీహవాతనొప్పులు, కడుపునొప్పులు నివృత్తిం

చును. ఆశల రసము లోపలికిచ్చిన మాత్రము జారీచేయును. ఉబ్బు, నిమ్మలించును. దీని ఆకుమూలి పై నపూసిన ఉబ్బుతీయును. రసపు మోతాదు పూటకు 3-4 తులములయెత్తువరకు. నీళ్ళలో దీని యాళలు వేసి కాచి అనీళ్ళతో కాపడము లేక ఒత్తడము (Fomentation) యిచ్చిన వాతమేహవాత నొప్పులు నివారణ మగును.

చాగనారమట్టలు:—*Sansevieria Zeylanica, S. Roxburghiana*. సంః మూర్ధ్వా, దశాని, మధుస్రవా. హింః మూర్ధ్వా. దీని దుంప రసము చేదుగా, కారముగా నుండును. వేడిచేయును. శ్వాదోగము, కఫవారము. కుష్ఠు, దురద, వ్రణములు, విషజ్వరము, విషము హరించును. దీని దు-పతోచేసిన వారము (Extract) లేక లేళ్యము తీయును, పురాణపు దగ్గులను హరించును. మోతాదు పూటకు పావుతులయెత్తు మొదలు తులయెత్తువరకు. దీని లేతమట్టల రసము బిడ్డలకిచ్చిన శ్లేష్మము, కఫము కడిపోవును. మోతాదు పై ప్రకాశమే. దీని మట్ట కుమ్ములో వ్రడికించి దానిరసము నెవులో పిండివ చెవిపోటు నయరుగును. దీనితో చేసినతైలము చెవిలోని పోటు, కడుపులను, వ్రణములను మాన్పును.

చాతుర్ధాతకము:—*Four drugs - Cordamoms & c.* అనగా ఏల కులు, చాల్పినచెక్క, అకుశత్రకము. వాగ కేసరములు. వీని చూర్ణము లేక కషాయము వాంతి, వికారము, ఎక్కిళ్ళు వీనిని కవింపజేయును; అగ్నిదీప్తినిచ్చును. తత్వమును సామ్యపరచును, ఆకలిబుట్టించును. పొట్టకుబలముచేయును. మేహకాంతి, పైత్యకాంతి జేయును. మోతాదు పూటకు 3 మొదలు 4 అణాలయెత్తువరకు.

చాదరాసికూర:—*Fumaria Officinalls, Eng. Common famitory.* సంః ఝృషీ. దీనిని చాతరాసికూర చెదలాసికూర అనియు వందురు.

రుచిగ, చిరుచేదుగా నుండును. వేడితేయును. రుచి బుట్టించును. మూలవ్యాధి, మూత్రకృచ్ఛము, నీరసము, మేహము, ఉదరము, నలిపురుగులు, ఎలుక విషము వీనిని హోగొట్టును. నిద్రపట్టకుండుటను, శ్లేష్మపైత్యమును, కన్ని పాతమును, వాతమును జయించును. పొట్టకు బలముజేయును. విరేచనముగావించును. ప్రసవస్త్రీలకు మైలరక్తమును బెడలించును. దీని సమూలమును కషాయముగగాని, తేలిక కషాయముగగాని కాచి వాడనగును. మోతాడు పూటకు 4 మొదలు 8 తులముల యెత్తువరకు. దీని యాకులు అముదముతో పెచ్చజేసి చెనికనుక క్రిందుగ కట్టు గట్టిన చెనివొప్పి నిమ్మరించును; దీని విరుగుళ్లు 1 దిరిగిచక్క, 2 పెలగచక్క. దీనిని కూరగవండి భజించిన పై రోగములయందు పథ్యముగ నుండును.

కాడువడియాలు:—Buns or cakes made of gingelly seed & c నువ్వులు, నల్లేరు, శీలకర్రతో వగయిరాలతో చేసినవి. జకరదీప్తి నిచ్చును. వాతమును, శ్లేష్మమును జారించును. రుచిబుట్టించును.

కామంతిచెట్టు—*Anthemis Nobilis*. Eng. Chamomile plant. సంక తరుగీ, కరవత్రి, కామంతి. హింక సేనంతి. దీని వేరు అకు రసము లేక కషాయము తిర్ధ్యక్వాస, కఫము, పైత్యము, విషము, అనాహము, మలమూత్రబద్ధము, జ్వరము, గుల్మము, మూల వ్యాధి, క్రిమిరోగము, తిబ్బురోగము వీని నణచును. గసముయొక్క మోతాడు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు; కషాయపు మోతాడు 2½ మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు.

కామంతి పుష్పము:—*Chamomile flower*. వీనిభారగావలన సువాసనగా, కడుకోత్యమ్ముగా నుండును కండ్లకు చలవజేయును. శిరోజములకు వృద్ధినిచ్చును. వీనిచూర్ణము లేక తేలిక కషాయము లేక

సారము చేదుగ, కారముగ నుండును. తలత్రిప్ప, పైత్యశ్లేష్మము, జ్వరము, క్రిమిరోగము వీనిని హరించును. బకదీప్తి బలము, తేలిక వీని నిచ్చును. ప్రేగులకు మిక్కిలి అనుకూలముగ నుండును. సమస్త రోగములను శమింపజేయును. దేహములో కూడికొనిన దుష్టద్రవకూటమిని కరగించును. అనగా నీరుజేయును. నరములకు సత్తువ నిచ్చును. పొట్టలోని వాతమును వెడలిగొట్టును. నొప్పిని శమింపజేయును. మూత్రమును బారీచేయును. ఋతుబద్ధమును పోగొట్టును. ఉలకకాయల (Kidneys) రోగమును శమింపజేయును. వరుస జ్వరము, అగ్నిమాంద్యము (Dyspepsia), స్త్రీల విరహ తాపజ్వరము, అశ్లేష్మకూట వీనిని హరించును. మరియు దీని తేలిక కషాయములో గాయములు, వ్రణములు, గడ్డలు వీనికి ఒత్తడమిచ్చిన కళ్ళు పట్టకుండ చేయును. నొప్పి శమించుటకు దీనిని ఓచ్చికారీ (Injection) చేయవగును. తేలిక కషాయపు మోతాదు 21 మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు. మూర్ఛపు మోతాదు 20 మొదలు 60 గోధుమగింజల యెత్తువరకు. సారపు (Extract) మోతాదు 10 మొదలు 30 చుక్కలవరకు. దీని గాఢమైన కషాయము వమనము చేయును.

చామంతిపువ్వుల ఆరకు:-Distilled water of chamomile flower.
చామంతి పువ్వుల ఆరకు అనగా బట్టి బెట్టి కాచి తీసినది రక్తపైత్యము, జ్వరము, మూర్ఛ, క్వాస, దాహము, తాపము, అరుచి, అగ్నిమాంద్యము వీనిని హరిగొట్టును. మోతాదు పూటకు 21-5 తులములయెత్తు చొప్పున దినమునకు 2-3 పూటలను పుచ్చు కొనవగును.

చామ అన్నము:— Boiled rice of millet *Panicum*. రుచిగ నుండును శ్లేష్మమును హరించును. వీనిలో ప్రాత మండిచామలు శ్లేష్మము, శరీరమునకు బలమిచ్చును; కీర్ణము గావించును; చలన చేయును; పైత్యమును తాచును; విరేచనము గావించును; మూత్రములో సుద్ధపుట్టించును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 నెయ్యి, 2 పాలు, 3 పంచదార, 4 పెరుగునీళ్ళు.

చామకూర:—Curry of the leaves of *Colocasia Antiquorum*.

చామ ఆకుకాడలకూర మూలవ్యాధి, మూత్రకృచ్ఛము, అగ్ని మ్హింద్యము వీని నణచును. మూత్రపురీషబద్ధమును విఘ్నము. గురు త్వముగ నుండును; కఫవాతముల తేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 పులుసు, 2 తల్లెడ చెక్క చూర్ణము, 3 పులుసుతో వండడము, నల్లచామకూర గూడ యించుమించు యివేసుకొనుములు.

చామ చెట్టు:— *Colocasia Antiquorum*. Arum *Colocasia*. Eng.

Coccol. సంక కచు, విశంధ. హింక కచు. దీనిఆకు, కాడలు రక్త ప్రావమును, రక్తనాడులనుండి పారెడు రక్తప్రవాహమును కట్టును. దీని కాడలు మూరివేసి కట్టిన గాయములు అతిత్వరగా మానును. కాడలరసము చెవిలో జోసిన చెవి నొప్పి మానును. రసి, చీము కాయలు కట్టును. నల్లచామకాడలరసములో ఉప్పుగలిపి పూసిన కోలువరములు లేక గవదల వాపు పుండు (Inflamed glands), అడ్డగ్ర్రలు హరించును. నల్లచామదుంపరసము పూసిన మోడ్డుకలు రాలిపోవడము మానును. లోపలికిచ్చిన విరేచనము తేయును. మూలవ్యాధి, కార్షము (Liver) లోని ద్వారముగ నుండెడు రక్త నాడి గట్టిపడిపోవడము (Congestion of portal system) కుదురును. పైవపూసిన కందిరీగలు మొదలగు పురుగులకాలు విషము హరించును. అప్పుడు తగిలిన గాయములు, నరుకులు వీనికి

ఈ దుఃపరగుము వేసినను లేక దుంపమాలి వేసినను ఒక గంటలో
తమంతటకొకట కలుసుకొని త్వరగా మానును.

చామదుంపలు:—Curry of roots of do. . వీని కూర చలవ
జేయును. రుచిబుట్టించును; వీర్యపుష్టి నిచ్చును; రక్తమును వృద్ధి
జేయును; గురదాలకు (kidneys) అనగా మూత్రము పుట్టెడు అవ
యవములకు బలమిచ్చును; విరేచనబద్ధము, అజీర్ణము జేయును;
క్రిమిరోగము, చాతము, శఫము వీనిని బుట్టించును. దీనికి విరుగుగ్గు
నీళ్ళతో బాగుగ కడగడము, పులుసు పెట్టడము, నల్లచామ దుంప
లకు యివే గుణములు.

చామరము:—A fly brush or chowri. దీనిని వింజామరయనియు
నందురు. దీనిగాలి క్రమ, చెమట, భ్రమ వీనిని హరించును. గుంతో
షము నిచ్చును.

చామలు నల్లటివి:—Panicum Frumentaceum. సంశ్చ క్యామాక.
హింశ్చ సమా. సావా. దీని అన్నము శ్లేష్మమును హరించును.
గురుత్వముగ నుండును; రక్తపైత్యము, చాతము, సుగ్రహాణి వీని
నణచును; మిక్కిలి యుష్ణముజేసి దేహమును శోషింప జేయును;
దీనికి విరుగుడు మందము అనగా వేలపిండి, నయ్యి. చెల్లము
చానిమ్మపండ్ల రసము, ఇవిచేర్చి పుచ్చుకొనవలెను.

చామరొట్టె:—Bread of do. సమధాతువుజేయును, రుచిగ నుండును;
దేహపుష్టి, బలముజేయును. యెక్కువగ తినిన కడుపులోనొప్పి,
గ్రహాణిని బుట్టించును. దీనికి విరుగుడు సింజిబీను.

చారు:—చింతపండు పాతది చూడుడు.

చాల్ మొగరాయిలు:—నీరుడువిత్తులు చూడుడు.

చించలము:—Turk's cap. అనగా కోడిజాట్టు చెట్టు. ఇది ఎర్రతోట
కూర చెట్టువలె నుండును; దీని విత్తులు లేక వేరుదూర్ణము, లేక

దీని సమూలకషాయము లోఁగలిగిచ్చిన బకరాగ్నిని, వీర్యమును వృద్ధి చేయును; దగ్గును, గ్రంథివారమును, ఉబ్బురోగమును హరించును. దీని ఆకు నూరి యుడికించి కట్టిన వ్రణముల శోధించి మాన్పును. దీని ఆకుకూర తరుచు పుచ్చుకొనిన గ్రహాశిమిదలగు దోషములను పుట్టించును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 పులుసు, 2 చంద్రచక్కపాడి, చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 2-3 చిన్నములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు పూటకు 3-4 రెండుముల యెత్తు.

చింతకాయ:—Green tamarind fruit. పుల్లగ రుచిగా నుండును. విరేచనము చేయును; వాతమును గొట్టును; రక్తపైత్యమును, ఆకు పైత్యమును, నీరసమును, ఉష్ణమును చేయును; బకరదీప్తినిచ్చును; రక్తమును విరుచును; పైత్యము చేయును; చక్కగా ఉడికిన కఫవాతములను జయించును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 ఉప్పు, 2 అల్లము, 3 మిరియాలు, 4 పసుపు.

చింతగింజలు:—Tamarind Seeds. ఇవి వగరుగ నుండును. కఫము, క్రిమిరోగము, గ్రహాశి, ఇంద్రియ నష్టము, రక్తవిరేచనములను కట్టును; బలముచేయును. స్త్రీల అమిత రక్తస్రావమును కట్టును; ఇంద్రియమును గట్టిపడజేయును. దీనిని నీళ్ళతో గంధము తీసిగాని, లేహ్యముగా చేసిగాని ఇయ్యవచ్చును. గంధపు మోతాదు పూటకు పావలాయెత్తు చొప్పున, లేహ్యపు మోతాదు పూటకు 2 వరహాల యెత్తు చొప్పున, దినమునకు రెండుపూటల నియ్యవగును.

చింతచిగురు:—Tender leaves or shoots of tamarind tree.

పుల్లగా, రుచిగా నుండును; క్షేహకాంతి చేయును. పాక్షికదుపును శుభ్రపరచును. వాతము, ములకలుగల మూలవ్యాధి, గుల్మము, క్రిమి, దురద, విషము, కఫము వీని నణచును. వ్రణములను మా

స్పృశు. వీర్యమునకు వేడి బుట్టించును. నీరసమును పోగొట్టును. రుదిబుట్టించును. మేధస్సును పెంచును. పథ్యమైనది. కొద్దిగ క్లేష్మము, పైత్యమును చేయును. దీనికివిరుగుళ్ళు 1 అల్లము, 2 మిరియాలు, 3 తిప్ప.

చింత చెట్టు:—Tamarindus Indica. Eng: The Tamarind tree.

సంః తిన్త్రిణీ, వృక్షాణ్ణు, ఫలాణ్ణుక. హింః అంష్టి. దీని ఆకు రసము గాని, ఈనెలు, బెరడుచెక్క వీని కషాయముగాని వాడుదురు. చర్దిని అణచును; దువ్వర క్తమును విరుచును; పైత్యమును గొట్టును; రుదిబుట్టించును; మిక్కిలి అగ్నిదీప్తి నిచ్చును; ఉష్ణము తేయును; కఫమును, వాతమును, క్రిమిని, వృద్ధోగమును, గుల్మమును, క్లేష్మ వాతమును పోగొట్టును. దీని బెరడుముళ్ళు అసగా గ్రంధులు వీని కషాయము మిక్కిలి ఉష్ణము తేయును; కఫవాతమును గొట్టును. మోతాదుపూటకు 2 క్షయముల రతులముల యెత్తువరకు. చింతాకును బియ్యపుకడుగు లేక కలిలోవేసి కాచి వేడిగానున్నప్పుడు ఆయాకును గుడ్డలోవేసి దానితో కాపడము (fomentation) పెట్టిన కవుకు దెబ్బ, గాయము వీనినొప్పి, పోటు నివృత్తిచును. చింతబెరడు భస్మము ఉబ్బును, శూలను హరించును. మోతాదు చిన్న మెత్తు మొదలు 2 చిన్నముల యెత్తువరకు వెన్నలో పొదిగిగాని, తేనెలో గలిపిగాని యియ్యవగును. చింతకట్టలయొక్క లేక చింతబెరడు యొక్క నిప్పులలో అముదపు పలుకులు (గింజలలోనికప్పు) సమముగ గలిపి మెత్తగమాం చిక్కవలెచేసి గడ్డలకుగాని, రాచపుండ్లకుగాని, ప్రణములకుగాని నాభిలో లేచడి విద్రధి ప్రణములకుగాని పై నవేసి దినమునకు రెండుసార్లు కట్టుకట్టుచుండిన వని హరించును. లేదా వానిని పగులతేయును; శుభ్రపరచును; మాన్పును. దీని ఆకులరసము రోపలికిచ్చిన కామిలరోగమును పోగొట్టును; కార్జమును (liver) కాగుతేయును, మోతాదు పైనవ్రాసివ ప్రకారము.

చింత చ్ఛాయనీడ:—Shade of do. చల్లగనుండును; వాతమును హరించును. జ్వరదీప్తినిచ్చును. వాతరోగులకు, ఉబ్బురోగులకు అనుకూలముగ నుండును.

చింతపండు (క్రొత్తది):—Tamarind new. తియ్యగ, పుల్లగ, రుచిగానుండును; విరేచకము జేయును; వాతము నణచును; శ్లేష్మమును పెంచును. రోగులకు అపథ్యమైనది.

చింతపండు (ప్రాతది):—Tamarind Old. ఇది చలువ జేయును. రోగులు సంవత్సరమునాటి చింతపండు పుచ్చుకొనదగి యుండును. వాత పైత్య శ్లేష్మ రోగములను కాంతింప జేయును. అభిఘాత జ్వరము అనగా బడలికవలన గలిగిన జ్వరము నణచును. వీర్యపుష్టి జేయును. సమస్త రోగములను శమింపజేయును. పథ్యమైనది. హృదయమునకు బలము జేయును. మేహకాంతి జేయును; విరేచకకారి; నల్బుపడిన లేక నీరపడదిన వారి పొట్టకు సత్తువ జేయును. వికారము నణచును; పైత్యవమనమును కట్టును; చింతపండు పులుసులో కాటుక గింజల చూర్ణము పావలామెత్తు మొదలు అర్థచాపాయ మెత్తువరకు కలిపి పుచ్చుకొనిన సుఖవిరేచకముల గావించును. చిక్కని పులుసు కొద్దికొద్దిగ నాకుచుండిన గొంతుకపుండు రోగమునుమాన్పును. మోకాడు అరజొన్న మొదలు 1 జొన్నవరకు, రక్తముయొక్క విస్తారమును, తాపమును హరించును, వేడిచేతగలిగిన మతిచాంఛల్యమునణచును; దాహమునణచును; ఉష్ణముచేత పుట్టిన గజ్జని పైత్యార్థమును పోగొట్టును. ఇందుకు చింతపండు నీళ్ళలోనాన వేసిబాగుగ నానిన వెనుక విసుకకుండ త్రిప్పి దానిలో తుక్కుతీసివేసి వడియకట్టి పుచ్చుకొనవలెను. మోకాడు 3 మొదలు 6 తులముల మెత్తువరకు, రక్తమును శుభ్రపరచును; దీనిని ఆమితముగ పుచ్చుకొనకూడదు; దగ్గును, సుద్దమపుట్టించును; వల్లవబ్బు (Spleen) కు,

గుండెలకు నష్టము జేయును; అశ్లేష్ణ రోగులకు, స్త్రీహారోగులకు, నష్టము జేయును దీనికివిరుగుట్లు 1 బాదముజగురు, 2 గుగ్గూలు, 3 పటిక బెల్ల, 4 పంచదార, 5 తేనె, దీనిలో అనేక సంభారములు చేర్చిన్నీ అనేక కాయకూరలు చేర్చి పులుసుక్రిందను, ప్రత్యేకముగ పలచని చారు క్రిందను, ఒరియాల చారుక్రిందను అనేక విధములుగ తయారుచేసి ప్రతిదినము ఆహారముతో పుచ్చుకొనుట ఆచారమైయున్నది. ఇది మిక్కిలి ప్రపయోగకరమైనట్టి ఆహార పదార్థము.

చింతపండుపానకము - Sherbeth made of Tamarind juice, & c.

చింతపండు పులుసు, దానిమ్మపండ్ల రసము, కర్కర పానకములో కలిపి అందులో కొంకి, విప్పలి, ఒరియాలపాడి కలిపి, కొత్త కుండలో ఉంచి వడపోసి కొద్దిగా పచ్చకద్దూరము లేక హారతి కద్దూరము కలిపి పుచ్చుకొనిన చాతశ్లేష్మములను గొట్టును; వీర్య పుష్టి నిచ్చును; జఠరాగ్నిని వృద్ధిబొందించును; బలము జేయును, పెంటనే దాహము నణచును.

చింతపువ్వు :— Tamarind flowers పుల్లగా, వగరు, తేలికగా ముండును. కాంతి నిచ్చును. చాతమును గొట్టును. రుచి బుట్టింపును. శ్లేష్మమును, రక్తాతినారము, పైత్యము నణచును. అగ్ని దీప్తి నిచ్చును. దీనితో చేసిన లేహ్యము కార్జము (Liver) లో పుట్టుకురుపులు, దుష్ప్రదవకూటమిని కరగించును. పైవజెప్పిన అన్ని రోగములకు దీని మార్జములో సమముగ పటికపంచదార మార్జము కలిపి పుచ్చుకొనవచ్చును. పువ్వుమార్జపు మోతాదు 3 మొనలు 10 దిన్నముల యెత్తువరకు.

చింతపొట్టు :— Dried tender leaves of tamarind tree. ఇది చింతచెట్టుయొక్క ముదురు చిగురును ఎండబెట్టిన వరుగు. మిగుల పథ్యకారక ముండును; దీని చారు పైత్యవికారమును అణ

చును. సాధారణముగా అన్నిరోగములకు పథ్యముగ నుండును. శ్రమ, భ్రమ, దర్పి, బడలిక వీనిని హరించును; హృదయమునకు మేలు జేయును.

చింత:—Sorrow or melancholia. అసగా విచారము; క్లేష్మమును వృద్ధిజేయును; నడు ప్రేంద్రియములను, భావపుటను, రక్తమాంసములను క్షీణింపజేయును; బుద్ధిలలిమిని తగ్గించును; రుద్రవాతము, పక్షవాతము, శ్మయ మొదలగు కారుణ్యరోగములను గలుగజేయును. దేగముగ నాయుక్ష్మము జేయును.

చిక్కుడుకాయకూర:—Curry of the beans called Dolichos Lablab. చలవజేసి నీరుజెప్పెను; కుదిగ నూడును; అడువాండ్రకు పాలు గలిగించును; మూత్రము గావించును; నుద్దమ బుట్టించును; గుండెలను, తెల్లదబ్బు (Lungs)ను శుభ్రపరచును; నత్తువజేయును; పుంస్త్యమును హెచ్చించును; విరేచనబద్ధము, గురుత్వము, అశిర్గము, కడుపునొప్పి చెచ్చును; విదాహమును పుట్టించును. క్లేష్మమును పెంచును. పైత్యమును హెచ్చించును దీనికి విరుగుళ్ళు చిక్కుడుగింజలు చూడుడు.

చిక్కుడుగింజలు:—Seeds of do. కమ్మగ, కుదిగ నుండును. శ్లేశ రోగము, శ్మయ, విదాహము, కడుపుబ్బు, అపానవాయువును వీనిని బుట్టించును. పైత్యము జేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 తెల్లయుత్తరేణి తొరము, 2 ఓమము, 3 శొంఠి, కరక్కాయపిండెలు, ఉప్పు ఈమూటి చూర్ణము, 4 నీళ్ళతో వండి పారవంచడము; 5 పుడీనా, లవంగములు మొదలగు మసాలావస్తువులువేసి వండడము.

చిట్టామువపు చెట్టు:—Ricinus Communis-smaller variety of castor oil plant. గంక వరండ, గంధర్వహస్త. హి * చోటా

వరెండ. దీని వేరుక పాయము వాతమును, శ్లేష్మమును, హృద్రోగమును పోగొట్టును. దీనివేరు, ఎండు నిరపకాయలు, పొగాకువేసి మారిన ముద్ద నిమ్మకాయంత తినిపించిన గుట్టములకు వచ్చు కడుపు నొప్పి హరించును. దీని ఆకులకు అమలము చరిమి వెచ్చతేసి ప్రసవ స్త్రీల చన్నులు పైనివేసి 12, లేక 24 గంటలసేపు ఉంచిన తప్పక పాలు చేపువచ్చును. ఆయాకులను పొత్తికడుపున వేసియుంచిన ఋతురక్తమును బారీచేయును. దీని ఆకులను 3-4 మాడపట్టున ఉంచి అందుపై న తలకమాలుగాని బోపీగాని యుంచుకొనిన శిరోవాతము, తలనొప్పి అణగును; మెదడులోని వేడి నణచును.

చిట్టాముదము:—Oil of the seed of do. దీనిని లోఁలికి పుచ్చుకొనిన వాతములను హరించును. దేహపుష్టినిచ్చును. పంచగుల్మలను, రసదోషమును, అన్నితూలలను, శిరోవాతములను పోగొట్టును; విరేచనము చేయును; దీనిని పైన మర్దనచేసిన వాతమేహ వారినొప్పులు, ఈడ్పులు నయమగును. దీనిని శిరస్సునకు మర్దన చేసుకొని శీతాయతోరుద్ధుకొని స్నానము చేయుచుండిన మెదడు నందు వేడిని తమింపజేసి నేత్రరోగములు హరించును. దీనిని అముదము (పెద్దఅముదాల అముదము) యొక్క గుణములు గలిగి యుండును; దాని కంటే నిది యెక్కువ పనిచేయును. అముదము చూడుడు, మోతాదు 1 మొదలు 4 తులముల యెత్తువరకు.

చిట్టిరపండ్లు:—Phoenix Farinifera. Eng. Fruit of wild date, smaller variety. గుంజ పరూషక, పండినపండ్లు తియ్యగ రుచిగా నుండును. వాతపైత్యములను గొట్టును.

రెట్టుడుకుసిర్కు:—తేటగంజి చూడుడు.

రెట్టెలుకమాంసము:—Flesh of a sort of rat. రుచిగా, లఘువుగా నుండును; వీర్యవృద్ధి చేయును. నేత్రములకు, మెండుకలకు

బలవిచ్చును. రక్తవాతమును శమింపజేయును. మలమూత్రములను విడిపించును. మూలవ్యాధి, కాస, క్వాస వీనిని హరించును.

చిత్రమూలము:— *Plumbago Zeylanicum*, *P. Rosea*, *P. Capensis* Eng. Ceylon Leadwort. చిత్రక, దహన, వహ్ని మూల. హింశ చిత్రక, చీకా. ఇది తెలుపు, ఎరుపు, నలుపురంగు పుష్పములుగల మూడుజాతులు. ఈమూటిలోను ఎరుపు పుష్పములు గలది శ్రేష్ఠము. ఎక్కువ పవిత్రమును, ఇవి కారముగ నుండును. వీని వేరుయొక్క-రిగము, లేక కషాయము, మూర్ధము జ్వరములు, సర్వవాతములు, ద్వంద్వరోగములు, కడుపులోని బల్లలు, ఉదర రోగము, మూలవ్యాధి, గ్రహణి, కఫము, చాతపునొప్పులు, పక్ష వాతము, ఉబ్బురోగము, క్రిమిరోగము, దురద, వ్రణములు, కుష్టు, క్వాస, కూల వీనిని హరించును; విషమజ్వరము, అతీర్ణజ్వరము, అగ్నిమాంద్యము, పురాణజ్వరము వీనిని బోగొట్టును; అకలి టుట్టించును; గర్భస్రావమును నివారించును. దీనిని యితిరమందులతో నూరి లోపలి కియ్యనగును. గాని వట్టిదే లోపలి కియ్యకూడదు; ఇద్దిన కడుపులో పుండగును. దీనివేరు పయిచెక్క చియ్యపు గంజతో నూరి త్రోత్తగా లేచిన గడ్డలకు అడ్డగ్రల (Buboes) కు పై న పట్టువేసిన అవి హరించును, పట్టిడినూ దేహమునం దెక్కడ వేసినను పుండగును; కొన్నిటిరని చాతపునొప్పులకు నొప్పిగల చోటను, పక్షవాతమునకు పడిపోయిన అవయవముయొక్క కీళ్ళ మీదను, కుదరని రక్తవిరేచనవాద్యములకు వాళిచుట్టును సుమారు చిటికెనవేలి వెడల్పున నంటించిన ఆప్రదేశమున పుండ్ల అవ్యాధు లను నివృత్తించును. దీనివేరు చెక్కనూరి కొబ్బరినూనెలోగాని, నుత్వల నూనెలోగాని వేసి కాచి మర్దన చేసిన చాతపు నొప్పులు, పక్షవాతము, ధమర్వాతము నివారణ మగును. దీనిలకు నూరి

అర్థగర్జిమీదను, చీముపట్టని గర్జలమీదను పెట్టిన నవి వూరించును; మేరుమూరి పుటివొప్పిగల చోట పైన (topically) పెట్టిన కాథ నివృత్తించును. దీని లేతలకలకూర కాక చేయును; అగ్నిదీప్తినిచ్చును; క్రిమిరోగమును, వాత శ్లేష్మరోగములను వూరించును.

చిత్రవర్ణముగల పచ్చడము:—Wollen cloth (cloak) of different colours. కాంతిని, దేహోష్ణమును ఇచ్చును; పైత్యమును హెచ్చించును; హేమంత శిశిర ఋతువులయం లనుకులముగ నుండును; వాతమును శ్లేష్మమును తొలచును.

చినరణభేరి:—భూకాంతుశపుచ్చెట్టు చూచును.

చిన్నదూలగొండ:—Hedysarum Alhagi & Alhagi Meurorum, Eng. camell thorn. సుశుమరాలభా, ధవ్వయాస, యవాస, హింశ బవాసా. యిది రెండు జాతులుగలవు. మొదటిది చిన్న పొడవలె వేచి కామగ్రీవర్ణముగల తీగలుండును. అకలు పొడవుగా మిరవాకువలెనుండి చెట్టంతయూ నూగు గలిగియుండును. యానూగు శరీరమునకు తగిలిన విస్తారము దురద గలుగును. యిది విస్తారముగ లేగలోభూములలో లేచుటవలన లేగటిదూలగొండి యుండును. రెండవదికూడ పొడవలె లేచునుగాని చిన్నవియగు గుండ్రని యాకులు గలిగి చెట్టంతయు నూగుగలిగియుండును. శరీరమునకు తగిలిన విస్తారము దురదబెట్టును. యిది విస్తారముగ గరువు భూములలో లేచును. యిదిర భూములలోగూడ లేవవచ్చును. దీనిని దూలగోనెలయని, తీటకసివిందయని యుండును. యీ రెండుజాతులును సమానగుణము గలిగియుండును. దీని వేరు రసము లేక కషాయము, తీవ్ర, చేదు, తగరు రుచులు గలిగియుండును. శీతవీర్యము గలది. చెమట బుట్టించును. రక్తమును తృప్తపరచును. తత్వమును మంచిత మార్పును. మేహము, ముఖవ్యాధులుగలవారి తత్వమును మార్చి కాగుచేయును.

మూత్రమును బారీచేయును. పైత్యము, కాపము, చాహము, చర్ది, మేహజ్వరము, శీతమైనజ్వరము, సన్నిపాతము, విషమజ్వరములును హరించును. అపస్మాదము (Hysteria)ను బాగుచేయును. రక్తపైత్యమును కట్టును. ఋతురక్తమును బారీచేయును. వీర్యవృద్ధి నిచ్చును. మేతవార నొప్పులు, కీళ్ళనొప్పులు, అనుచారపు నొప్పులు (Gout) వీనిని పోగొట్టును. అగ్నిమా ద్వను ను హరించును. ■ సపుమోతాదు 2-3 తులముల ఎత్తు. కషాయపు మోతాదు 2½ మొదలు ■ తులముల ఎత్తువరకు. దీనిని సమూలము గన్నముగ తరిగి నీడను ఎండించి పొగలుచుకొనిన క్వాగు, కాసుల కమింపజేయును. దీని వేరు రసముగ గాని. కషాయముగ కాని రజస్సుఅయిన దినము మొదలు 15 దినములవరకు ఉదయం పాయంకాలములయందు పుచ్చుకొనుచుండిన వంధ్యత్వదోషము పోయి సంతానయోగ్యత కలుగును. నష్టసంతానముగల స్త్రీలకు యిది అమృతత్యుల్యముగ పనిజేయును.

చిన్నపల్లెరు:— Tribulus Terrestris. Eng. Small Caltrops. సం॥ గోతుర, ఇతుగంధా. హి॥ గోఖరు, గోఖూ. ఇది నలు పల్లికవలె ప్రాకెడు సన్ననియాకులుగల తీగ. పసుపుపచ్చనిపువ్వులు పూచి చెట్టంతటను ముండ్లుగల కాయలు కాయును. దీని సమూల కషాయముగాని, కాయలకషాయముగాని, మూర్ణముగాని చలవ జేయును. మూత్రమును బారీచేయును. వీర్యవృద్ధి, బలము నిచ్చును. ఇంద్రియవృద్ధి, మూత్రము పెంటపోవు ఇంద్రియమును, గురచాలలోని రోగమును పోగొట్టును. ఋతుశూల, మూత్రకృశ్రము, ఉబ్బురోగము, సర్వమేహములు హరించును. ఇంద్రియమును ఖుట్టి పడజేయును. పుంస్త్యమును హెచ్చించును. దీనికాడల కషాయము ఇచ్చిన పెగరోగము హరించును. దీని సమూలరసము పుచ్చుకొనిన సపుగకత్వము నివారణముగను. కషాయపు మోతాదు పూటకు

3 మొదలు 5 తులములయెత్తువరకు. రసపుమోతాదు 2 మొదలు 4 తులముల యెత్తువరకు. చూర్ణపుమోతాదు 2 మొదలు అణాల యెత్తువరకు ఇందులోని యెరుపుజాతికికూడ యజేగుణములు.

చిన్నముత్తువపులకము:—*Acalypha Betulina*. ఇది పాలచెట్టువంటి యొక చెట్టు, అడవులలో వుండును. దీనియాకులు కోలగ సుహాసనగ నుండును. దీని తేలిక కషాయము, అగ్నిమాంద్యము (*dyspepsia*) ను పోగొట్టును. మరిడికాడ్యము (*cholera*) తగిలినవారికి యిచ్చిన వారి పొట్టకు బలముజేయును. శరీరతత్వమును మంచి మార్పును. దుష్టపదార్థకూటమిని (గుల్మము) కరిగించి విడగొట్టును. దీని తేలిక కషాయపుమోతాదు 3 మొదలు 5 తులములయెత్తు.

చిన్ని పువ్వుతనె:—*Honey & Sugar of the flowers of do.* ఇది చిన్ని చెట్లపూవులలోనుండి తీయబడినది మేహకాంతి జేయును; అరుదని; చర్దిరోగమును అణచును; మధుమేహమును పోగొట్టును; ఈతేనెపట్టులలోనుండు శర్కర మధురముగ నుండును. పైగుణము లేకాక జ్వరము, ఉన్మాదము, వాతము, గ్రహణీ వీనిని పోగొట్టును. రక్తపైత్యమును శమింపజేయును. వీర్యవృద్ధి, బలము గలిగించును.

చిప్పగడ్డి:—*A kind of grass*. కారముగ, చేదుగవుండును. శ్లేష్మము, వాతము, క్రిమి, హృదోగము, జంతువాతము వీనిని హరించును. రసముయొక్క మోతాదు 1 తులములు.

చిప్పలమాంసము:—*Flesh of cockle shells*. అనగా ఆలచిప్పలు, గుల్లచిప్పలు వీనిమాంసము. వీనిలోని మాంసము మాత్రపురీషము లను గావించును. పైత్యమును గొట్టును. కండ్లకు చలనజేయును. వీర్యపుష్టి, వేడిజేయును.

చిప్పసున్నము:—*Lime of do*. జకరాగ్ని వృద్ధిజేయును. గుల్మము, గాల, క్రిమి, అరుచి, కఫము, వాతము వీనిని హరించును.

చిమిడిన అన్నము:—Over boiled rice. అనారోగ్యమైనది. గురుత్వముగనుండి అగ్నిమాంద్యము చేయును. అపథ్యమైనది. దీనిని విరుగుళ్ళు అన్నము చూడుదు.

చిమ్మిలి :—Sweetmeat made of gingily seed dhal and jaggery. బెల్లము, నువ్వుపప్పు వేసి త్రొక్కి చేసినది రుచిగనుండును, బలమును, వీర్యవృద్ధిని యిచ్చును అగ్నిమాంద్యము, కఫము తేయును. దీనికి విరుగుడు మందిరళ్ళు.

చిరికా:—Vinegar. కల్లుపులుసు చూడుదు.

చిరగడదుంపలు (ఎరుపుని, తెలుపుని):—Dioscorea Purpurea సంకర క్షపిండాలు, రక్తాలు. హింకరిండాల్, వీనిని కూరకేఫలపు దుంపలనియు; గనుసుగడ్డలనియు నందురు. ఇవి కోలగ సుగ్రహముగా నుండును. వీనిని కూరగను, ఉడగ బెట్టియు, కాల్చుకొనిన్ని తిందురు. కమ్మగ, తియ్యగ, రుచిగ నుండును. అకలిని శుభంబు తేయును. అనారముగ నుపయోగింతురు. చలవ చేయును. రక్తమును వృద్ధిచేయును. కడుపులోని వాతమును బంధించును. వాతము, గురుత్వము, క్లేష్మము, పైత్యము తేయును. వీనికి విరుగుళ్ళు 1 పంచదార, 2 మోడుగ చక్కరము, 3 ఉప్పు.

చిరుతిపులి మాంసము:—Leopard-flesh of. రుచిగా, శేలికగా నుండును. వీర్యపుష్టి నిచ్చును. కండ్లకు చలవతేయును. రక్తకైశ్యము; రక్తవాతము వీనికనుకూలముగ నుండును; మలమూత్ర విసర్జన గావించును; మూర్ఛరోగము, కాశ, క్షౌర, మూలవ్యాధి వీనిని హరించును. దీని అశర్ణమువకు విరుగుడు నువ్వులమాగి.

చిరింజిపప్పు:—సారపప్పు చూడుదు.

చిరికండులు:—కందులు చూడుదు.

చిరగొట్టు:—Flowers of a sort ■ Bignonia Stereospermum. సుగంధము గలిగి, అతిమనోహరముగా నుండును. కఫ చారదోషములను బోగొట్టును. నీటి కలువమును విరుచును.

చిరినెల్లికూర:—నెల్లికూర చూడుడు.

చిరువేరు చెట్టు:—శిరివేరు చూడుడు.

చిరువేరు రంగుబట్టు:—శిరివేరు రంగుబట్ట చూడుడు.

చిరిపెనగలు:—శనగలు చూడుడు.

చిరికూర చెట్టు:—Amaranthus Campestria. సంక తండుల, గ్రంధిల, పథ్యకాక. హింక చొలాయి. దీని సమకాలపు కషాయము లేక రసము లేక వేరురసము, త్రిదోషములను, చెడుక క్షమును బోగొట్టును; అగ్నిదీప్తి నిచ్చును; కండ్లకు మంచిది; మేదస్సును, రక్త పైత్యమును, విషమును, వాతమును తరించును. గుండెలను శుభ్రపరచును. దీని వేరు కషాయము లేక చూర్ణము తత్వమును సౌమ్యపరచును. మూత్రబద్ధమును విస్మయ. రసదోషమును, నాభివిషమును హరించును. కషాయపు మోతాదు పూటకు 2 మొవల 6 తులముల యెత్తువరకు. రసముయొక్క మోతాదు పూటకు 1 మొదల 4 తులముల యెత్తువరకు. దీనిలకుకూర మదిగ నుండును. వేడి చేయును. శేలికగ జీర్ణముగాను, పథ్యకరమైనది.

చిరుపాల చెట్టు:—చిన్న పాల చెట్టు చూడుడు.

చిరుబొద్ది:—పాక చెట్టు చూడుడు.

చిలుకకూర చెట్టు:—Hingtaha Repens. సంక చిలమోచికా, చలబ్రహ్మ. హింక హోకుచ్. ఇదిసోకృపార లేచెడు చిన్న మొక్క; సరస్వతి చెట్టునుబోలియుండును. చిన్న చిన్న పల్లవిపుష్పాలు పూయును. దీని సమకాలరసము లేక కషాయము చేడుక నుండును. కఫపైత్యమును, క్షిరోగమును బోగొట్టును. మేదస్సును బెంచును. అగ్ని

దీప్తి, బలము జేయును. సర్వదోషములను హరించును. కాంతినిచ్చును. బుద్ధిని పెచ్చించును, కడుపులోని బిల్లును, జ్వరము, గ్రహణి, మూలవ్యాధి, ఊబ్బు వీరిని పోగొట్టును. తెల్లచిలుక కూరను ఇవే గుణములు. రసముయొక్క మోతాదు పూటకు 2-3 తులముల యెత్తు. కషాయపు మోతాదు 3 ముదలు || తులముల యెత్తు వరకు. దీని ఆకుకు రైరోగులకు పథ్యముగ నుండును.

చిలుకతోటకూర:— A species of garden herb, దీనిని దొగ్గలి కూర యిందురు. ఇదితోటకూరలో భేదము. పెరటిదొడ్లలోను పొలములలోను పెరుగును. దీనికూర వండుకుని తిందురు. దీనికూర సమూలరసము లేక కషాయము, కేలిక నిచ్చును. త్రిదోషముల నణచును. అగ్నిదీప్తి నిచ్చును. రక్తదోషము, క్లిమిరోగము, శాము విషము, అస్పృగ్యరమణు కుసుమరోగము వీనిని పోగొట్టును. కొద్దిగ వేడి జేయును. రైత్యశ్లేష్మములను హరించును. రసము యొక్క మోతాదు పూటకు 2½—4 తులముల యెత్తువరకు. దీని ఆకుకూర రైరోగులకు పథ్యముగ నుండును.

చిలుకమాంసము:—Parrot flesh of. దోషయుక్తమయినది. గురుత్వము జేయును. మూత్రమును విప్పును. అగ్నిమాంద్యమును, చాతమును జేయును.

చిలుక రెక్కలగంధకము:—గంధకము చూడడు.

చిల్లగింజలు:—ఇండుపగింజలు చూడుడు.

చివురు పెలుగు చెట్టు:—పెలుగుసంధి చూడుడు.

చీకటిమాను:—తమాలవృక్షము చూడుడు.

చీనాపంచదార, తెల్లపంచదార, చక్కిపంచదార:—Sugar. ఇవి చలన జేయును. రుచి బుట్టించును. వీర్యవృద్ధి, బలము జేయును. మూర్ఛ, సర్వప్రమేహములు, దాహము, ముఖరోష, జ్వరము, బడలిక,

శ్వాస, వాతి, ధాతుక్షయము, మందాగ్ని, దుర్బలము, క్షయ, రక్తపైత్యము, చర్ది, ఎక్కిళ్ళు, మేహాతిసారము, మాత్రకృత్తము, పైత్యవికారము, ఉన్నాదము, కామిష్టు, మదము, తాపము, తల త్రిప్పు స్ఫురితప్రళము, శాండురోగము, ప్రదరమును మోనిరోగము వీనిని శమింపజేయును. ద్వ్యద్యరోగములకు అనుపానముగ నియ్యతగి యుండును. నరుకులను, దెబ్బలనుమాన్పును. గొంతుకను, రొమ్మును, కార్ణము (liver) ను మృదువుపరచును; శ్మశ్మపరచును; రొమ్ము (గుండెలు) లోని రోగములకు, తెల్లదెబ్బ (Lungs) కు మేలు జేయును; వేగముగ జేహము తట వ్యాపించును; ప్రాణమును కాపాడును; కడుపులోని వాతమును పెడలించును; మందరక్తమును పుష్టిగచును; నరములకు, ఎముకలకు, కార్ణము (Liver) నకు నత్తువ జేయును; ముసలితనమును వేగముగ రాకుండ నాపును; ఔషధమున కనుపానముగనిచ్చిన దానిని త్వరగ జేహమునకు వ్యాపింపజేయును; కడుపు నొప్పిని శమింపజేయును. శిదివముల (సున్నాదురతులయెత్తు) మోతాదుగనిచ్చిన రక్తమును శ్మశ్మపరచును; తత్వమును మృదువు పర్చును; జేహమందు గట్టిపడిన దుష్టపదార్థకూటమిని కరిగించును; నీరుజేయును; కళ్ళునాపును; చీనాపంచదార తెల్లగపిండివలెనుండును; తెల్లపంచదార ఇసుకవలె తెల్లగ శ్మశ్మముగ నుండును; చక్కిపంచదార ఇసుకవలెనుండునుగాని కొంచెము ఎర్రగనుండును. ఈమూటి గుణము నించుమించునొకటిగనుండునుగాని మొదటిదానికంటె తక్కిన రెండును ఒకదానికంటె ఒకటితక్కువ చలవ. వేడిఅధికముగలవై యున్నవి పరగడుపున ప్రోద్బుటపంచదార వట్టిదే తినినను, అధికముగ తినినను అకలి మందగించును; అతీర్ణముజేయును; దీనికి విరుగుళ్ళు క్షయము స్తలచూర్ణము, శిబాదముపప్పు, కి పచ్చిపాలు, కపులుపు పదార్థములు. దీనికి సాధారణపు మోతాదు పావుతులము

ముదలు తులమిత్తువనక. చట్టిజీ పంచదారని నిర్భూతాగమూనను, అలాగు త్రావిన బలులు, వాతము, శ్లేష్మము శేయము. బ్వరము దెచ్చును; అగ్నిమాంద్యము శేయము.

చీరమాను:—A small variety of fish. ఇది వదులలో క్రొత్తనిగు వచ్చినప్పుడే వచ్చును. ఇది మిక్కిలి చిన్నవిగనుండెను చెపలు. దీని కూర రుచిగా మూను. బలముశేయము. వీర్యవృద్ధి నిచ్చును; పాచ్చుగ తినిన గురుత్వముగ నుండును. వాతముశేయము. దీని విరుగుట చేపలుచూడుడు.

మంచుమాంసము:—Flesh of a musk rat, mouse. దీనిని చుం చెలుక యందురు; ఇది గల్బువానన గలిగియుండును; దీనిమాంసము కఫపైత్యములను, కుష్ఠగోగములను జోగొట్టును. దీని మాంసము ఎండించి చూర్ణముజేసి వ్రంచుకొని వశ్యము చేయించిన కామునిషము హరించును.

చుక్కకూర:—Rumex Vesicarius- Eng. Bladderack. సం॥ చుక్రికా, పత్రాక్షు. హిం॥ చూకాకాకా. దీనికూర పుల్లగ రుచిగ నుండును; పైత్యమును, కఫమును వృద్ధిపరచును. వాతమును హరించును; రుచిబుట్టించును; చులకనగా శీర్ణమగును; వంకాయలో కలిపివండి తినిన బహురుచికరముగా నుండును; అగ్నిదీప్తినిచ్చును; నేడిశేయము; పథ్యజైవది; కూలను, గుల్మమును, అగ్నిమాంద్యము ను, శ్వాదయవేదనను, మలబద్ధమును, ఆమవాతమును వీనిని హరించును; వదునమును, దాహమును కట్టును; ఈకూర మాంసాదులలో వేసి వండి తిందురు.

చుట్ట:—Cigar. పుగాకు చూడుడు.

చెక్కి-పంచదార:—దీనిపంచదార చూడుడు.

చెంబేలి పువ్వుము:—A sort of flower. ఇది సువాసన గలది; నేడి శేసి తిచ్చును; పెదకును బలమిచ్చును. వాతమును హరించును;

ఈపుష్పములతో చేసిన మానమును పైవతెల్పిన గుణములు గలిగి యుండును.

చెట్టుగుంపెంగ:—Michelia Chempaka—a sort of. యీ చెట్టు పెద్దవృక్షమగును; దీనిపుష్పము పసుపుపచ్చగ తెల్లగానుండెడి రెండు బాతులుగలవు. మృదువుగ మిక్కిలి సువాసనగలిగియుండును. మనస్సుకు సంతోషమును, అవందమును బుట్టించును. పైత్యకాంతి, మేహకాంతిశేయును. ఈపుష్పములతో వర్షతుకూడ చేసివాడుదురు.

చెప్పలు:—పాదరక్షల గుణము చూడుడు.

చెప్పచెముడు:—నాగచెముడు చూడుడు.

చెప్పరట్టాకు చెట్టు:—The Asarabacca plant. సంగ చవ్వార, కాకాండ. దీనిపేరు మిక్కిలి ఉష్ణముశేయును, వాతమును, సన్నివాతమును, వాతజ్వరములను పోగొట్టును, పెరికుక్క విషమును హరించును. దీనిరసపు మోతాదు 1-2 తులములయెత్తువరకు.

చెముడుచెట్టు:—Euphorbia Tirucalli. Eng. Milk Hedge. సంగ సుహి. హింగ తూహల్. అనగా కాడ చెముడు. దీనిమాను చెక్కలేక కాడలు, వీని రసము లేక కషాయము మిక్కిలి వేడిశేయును; కడుపులోనిబల్ల, అట్టోవరములు, గుల్మము, క్వాస, కఫము, గ్రంథివాతము, అగ్నిమాంద్యము, అన్ని తూలలు, పాండురోగము, ఉబ్బురోగము, కర్ణవాతము వీనిని పోగొట్టును. మోతాదు పూటకు పావలా యెత్తు మొదలు తులముయెత్తువరకు. దీనిచాలను అరచుక్క మొదలు 2 చుక్కలవరకు తులమెత్తు మొదలు 2 తులములయెత్తువరకు వెన్నతో లేక నీటితో నిర్చిన విరేచనము లగును. దీని కంఠము దిగువనూడు గుంటలో వీనిపాలు అంటించి దాని పై న పసుపుజల్లిన దగ్గులు నిమ్మగించును. పండుకాడలు పెచ్చుకేసి రసముదీసి చెవిలో పోసిన చెవిపోటు నిమ్మగించును. రాచపుండు

లేచినతోడనే దీనిమానుపాలు దట్టముగా దానిపై నపూసిదానిపై న
గుడ్డలంటించి ప్రతిదినము దానిపై న పాలు అంటించుచుండిన ఆపుండు
హరించును. దీని మానుకాడల పాలు కీళ్ళనొప్పులకు నొప్పిగల
చోటను, పురాణ కుక్షిరోగులకు నాభికిని పట్టువేసిన అవి నివారణ
మగును. దీనికాడలు, కొమ్మలు యెండించి కాల్చి చేసిన భస్మము
శేనతోగాని, పంచదార పాకముతోగాని లోపలికిచ్చిన దగ్గులు,
కూలలు హరించును; వాతమును గొట్టును; ఉష్ణముజేయును.
మోతాదు గుంజయెత్తు మొదలు 4 గుంజలయెత్తువరకు. దీనిపాలు
శరీరము మీదపడిన పొక్కును. లోపలికి మోతా దెక్కువై న దాచుణ
విశేషణముల గావించి చంపును; ప్రేగులకు మిక్కిలింష్టముజేయును.
దీనికి వియగుళ్ళు 1 తింజేడు చిగుళ్ళరసము, 2 నీరుల్లి పాయలరసము,
3 వెన్న. 4 చల్లనినీళ్ళలో కలకండ కలిపిచేసిన పానకము, 5 పొక్కి
వచోట చింతాకు నీళ్ళలోనూరి పూయవలెను; వెన్నయైనను పూయ
వలెను; దీనిచెక్క, కాడలు, వీనిరసము లేక పాలు లోపలి కిచ్చు
నపుడు రోగి దేహచార్ద్యము మొదలగునవి గమనించి క్వల్పపు
మోతాదులతో నారంభించి క్రమముగ పెంచించుచు జాగ్రత్తో
కాడవగును; సుకుమారులగు గోగులకు వానిని లోపలి కియ్యంజనదు.

చెముడుకాకిమాంసము:—Flesh of king crow. వేడిజేసి అర్చును;
జ్ఞాపకశక్తి నిచ్చును; వాతరోగమును, మూర్ఛను, పక్షవాతమును
హరించును. దీని చేడుకట్టును మ్రొంగించిన మూర్ఛరోగము నయ
మగును. దీని మాంసము తినిన చెముడుతగ్గును.

చెరుకకొన, మొదలు, కణుపులు:—Both ends and joints of a
sugar cane. చెరుకకొన అనగా దవ్వ ఉప్పగా, చప్పగా నుండును
మొదలు పుప్పి, ఇసుక మొదలయినవి గలిగి ఉప్పగా కణుపులు
చప్పగా నుండును; ఇవి దాహమును గలుగజేయును; గురుత్వముగ

నుండును; విరేచనబద్ధము, వాతము, శ్లేష్మము కేయును గావ వీనిని పరిహరించవలయును.

చెరుకు:— Saccharum Officinatum. Eng. Sugar cane. సంక
 థికు, మధుర్మణ, హింక ఈళ, గన్నా. ఇవి బాగారుతీగ చెరుకు,
 మొగలిచెరుకు, నామాలచెరుకు, ఎర్రచెరుకు, నల్ల చెరుకు, తెల్ల
 చెరుకు, అడవిచెరుకు మొదలగు ననేక జాతులుగలవు. బాగాడు
 తీగచెరుకు నమిలి రసమువీల్చి తినుటకు మృదువుగానుండును.
 కాగా ముడిరిసచెరుకు మొదలుచుక్క- కణుపులు, చివరదవ్వ విస
 ర్జించి మిగిలినది చర్మముతీసి నమిలి రసము వీల్చుకుని తినినదియ్యగా
 మనోహరముగా నుండును. ఆకలి దప్పికలకు కాంతింపజేయును.
 చలవ జేయును. రక్తమును శుభ్రపరచును. పైత్యము. రక్తైత్యము,
 నీరుచురుకు, గుండెలలో మంట వీనిని వోగొట్టును, మలమూత్రముల
 గావించును; పీర్యపుష్టి నిచ్చును; కంఠమును పొట్టను శుభ్రపర
 చును; నోటిచేడు నణచును; బలము, పుష్టినిచ్చును; బుద్ధిని హేచ్చిం
 చును; భోజనానంతరము మితముగ దినుచుండిన తర్ల తీర్తిని వృద్ధి
 పరచును; చెరుకులన్నియు యించుమించు సమానగుణము గలిగి
 యుండును. శ్లేష్మము, వాతము కేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 సోపు,
 2 అల్లము. చెరుకు తరుచు భోజనాత్పరమిండు బుచ్చుకొన దగినది;
 పంచదారకు తిండు గుణములు దీనికిని గలవు. దీనివేళ్లు కాంజినముతో
 కాచియిచ్చిన స్త్రీలకు పాలు వృద్ధిపరచును.

చెరుకు తేనె లేక పాకము:— Treacle. అనగా చెరుకురసము తేనె
 పాకముబట్టి యుంచినది. తియ్యగ, చుదిగానుండును. పైత్యవాత
 ములను హరించును. విరేచనబద్ధము కేయును. శ్లేష్మమును తెంచును.
 గురుత్వము, చలవ జేయును, దీనికివిరుగుళ్ళు చెరుకురసము చూడుడు.

దీనిని మిశ్రపగాఁజేసి, ఇద్దెనులు వగయిరాలలో మూంచుకుని తినిన మిక్కిలి రుచిగ, ఆరోగ్యముగ నుండును.

చెరుకు తినకూడనివాడు:—Those who should not eat sugar cane. కుష్టు, ప్రమేహము, అగ్నిమాంద్యము, ఉదరము, వీనస, కఫము, ధవడతీపు: నులిపురుగులు, అరుచి, గుల్మము, బ్వరము, ఉబ్బు, భగందరము, శ్లేష్మప్రకోపము ఈరోగములు గలవాడును పుచ్చుకొనకూడదు..

చెరుకు పాయరము:—Rice boiled in sugar cane juice. చెరుకు రసముతో వండిన అన్నము మిక్కిలి మధురముగ నుండును; పైత్యమును హెచ్చించును; వీర్యవృద్ధి, శ్లేష్మము, గురుత్వము జేయును. దీనికి విరుగుఁజుచెరుకురసము చూడుడు.

చెరుకురసము:—Juice of sugar cane. గానుగనాడి తీసిన చెరుకు రసము మధురముగ నుండును; వేడిజేసి చలవజేయును; మూత్రమును గావించును; కఫము, హిమము, రక్తపైత్యము వీనిని హరించును; రుచి బుట్టించును; వీర్యపుష్టి, కాంతి, బలము, పుష్టి, వాచాలత్యము వీని నిచ్చును; పొట్టను శుభ్రపరచును; శీతపైత్యమును; విదాహమును, క్రిమిని బుట్టించును; విరేచనబద్ధము జేయును; ఝాముకంట ఎక్కువ కాలము నిలవఁజూచిన రసము మిక్కిలి గురుత్వము జేయును; త్రిదోషములను హెచ్చించును. దీనికి విరుగుఁజు 1 అల్లము, 2 మోహగజ్జారము, 3 సోపు.

చెరుకురసము నమలిపీల్చినది:—చెరుకు చూడుడు.

చెరువు చేపలు:—కొలనుమీను చూడుడు.

చెరువునీళ్లు:—Tank water. (ఈ చెరువునకు మరుగొమ్మ లుండిన దీని నీరు మిక్కిలి ఆరోగ్యకరము) చెరువునీరు రుచిగా నుండును; పైత్యము నణచును; ప్రాణప్రదమయి యుండును; శ్రమను పోగొ

ట్టును; రుచిని బుట్టించును; దేహపుష్టి, వీర్యపుష్టి జేయును; కఫవారములను జేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు ఉదకము చూడుడు.

చలమనీళ్ళు:—Water of a pit in river or tank. రుచి, కేలిక, స్వచ్ఛత గలిగియుండును; వీర్యవృద్ధి జేయును; సుఖమిచ్చును; పైత్యమును, కఫమును, వాతమును అణచును; ఆప్యాయతను, అగ్ని దీప్తిని యిచ్చును; దప్పికను, తాపమును అణచును.

చెవుల పిల్లి:—కుండేలు చూడుడు.

చెవ్యము:—Fiper Chaba. P. Officinatum. గంఠ చవ్యం. హింఠ చవ్య. ఇది గజపిప్పలియొక్క తీగ. దీని ఫలముననే గజపిప్పళ్ళకు దురు, యీతీగనువాసనగ నుండును. దీని కషాయము అగ్నిదీప్తినిచ్చును; కఫము, వాతము, మూలవ్యాధి, క్రిమిరోగము, పాండువు, ఉబ్బు, శూల, కష్ట, శ్వాద్రోగము, అగ్నిమాంద్యము, అతిసారము సర్వజ్వరములు వీనినిబోగొట్టును; వీర్యవృద్ధి జేయును; వాతపైత్యమును శమింపజేయును; బలముజేయును. మోతాదు పూటకు 3 మొడలు 5 తులముల యెత్తువరకు.

చేకోణిచెట్టు:—A medicinal plant. యిదియొక తీగచెట్లమీద ప్రాకను. దీని తేరు, ఆకురసము వాతరోగమును, జ్వరమును బోగొట్టును. రసపుమోతాదు 2-3 తులములు. దీని ఆకురసము, వావిలాక్షరసము, వాతనారాయణాకు రసము నువ్వులమానె సమభాగముగా చేర్చి కాచినతైలము, వాతములు, పక్షవాతములు, మీహవాత నొప్పులు నయమగును.

చేదలాసికూర:—చాదరాసికూర చూడుడు.

చేదు అనబడెట్టు:—Bitter gourd plant. గంఠ కటుతుంది. దీని ఆకుపసరు చేదు, వగరు గలిగియుండును; పమహముల జేయును; కాస, శ్వాస, జ్వరము, అగ్నిమాంద్యము, వ్యావర జలగమవిషములు,

పొడుపు, కష్ట, ఉబ్బురోగములు వీనిని జయించును. మోతాదు 1-2 తులముల యెత్తువరకు.

చేదుజీలకర్ర:—అడవిజీలకర్ర చూడుడు.

చేదుదొండ:—దొండచూడుడు.

చేదుగుణము:— Properties of bitter things. అనగా చేదుగా నుండు వస్తువుల సామాన్యగుణము. క్రిమి, కష్ట, పైత్యము, జ్వరము, దగ్గు, విదాహము, అరుచి, నీరసము, అగ్నిమాంద్యము వీనిని వోగొట్టును. వేడితేయును. రక్తమును, చర్మరోగములను హరించును. మిక్కిలి గాఢమైన చేదుపదార్థముల నమితముగ సేవించిన రాజయక్ష్మ, మూలవ్యాధిని బుట్టించును.

చేదుజోసకాయ:—Cucumis Melo-bitter variety. Eng. Bitter-cucumber. సం॥ తిక్తకర్కటి, కకాండులీ. హిం॥ కడవీ. క్రిమి రోగమును, పైత్యోద్రేకమును నివారించును; వాంతి బుట్టించును; వాతము తేయును.

చేదుపొట్టితీగ:—Trichosanthes Cucumerina, T. Diolca. Eng. Wild Snake gourd. సం॥ పటోల, తోకల్పి. హిం॥ కడవేప ల్వార, బాన్ పటోల. ఇది డొంకలమీద తీగబాకును. దీని కాడల, అకులు, కాయలుపచ్చివిగాని, యెండువిగాని మిక్కిలి చేదుగ నుండును. వీని కషాయము వాత, పిత్త క్లేష్మజ్వరములు, శీత జ్వరము, పురాణజ్వరములు, మన్యపుజ్వరము, అన్నిజ్వరములు, క్రిమిరోగము, త్రిదోషములు, అరుచి, కష్ట, మేహము, శేత్రరోగములు, వ్రణములు, పొడుపు, ఉబ్బు, మందాగ్ని, కామిల వీనిని జయించును. దీని విత్తనములు కషోరోగములను వోగొట్టును; దీని చిగుళ్ళు, ఎ.డుకాయ తొక్కలు విరేచనముతేయును; వీని తేలిక కషాయముచేసి పుచ్చుకొనవచ్చును. వీని కషాయములో పంచదార

వేసి పుచ్చుకొనిన ఆహారమును జీర్ణము చేయును. దీని పచ్చికకుల రసము వాంతిచేయును. దీనివేరురసము 4-5 తులములయెత్తు పుచ్చు కొనిన విరేచనములగును. దీనికాడల కషాయము శ్లేష్మమును పెడలించును. దీని సమూల కషాయము దేహమునకు బలము చేయును; దీని పచ్చికాయల కూర, ఆకుకూర చేదుగ నుండును; పైన చెప్పిన రోగములు గలవారికి మిక్కిలి పథ్యముగ నుండును; ఆరోగముల నణచును. దీని ఆకురసమును పేనుకొరిగినచోట 4-5 దినములు రాసిన ఇంలుప్తము వారించి మరల వెంట్రుకలు వచ్చును. రసముయొక్క మోతాదు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు 2½ టుడలు 3 తులముల యెత్తువరకు.

చేదుబీర కాయ:—*Luffa Amara*-green fruit of. చేదుగ నుండును; వాతమును, కఫమును గొట్టెను; అగ్నిదీప్తి నిచ్చును; లేతకాయ నిష్ఫలమైన నుడికించి రసముతీసి కణతలకు పట్టించిన తలనొప్పి నివృత్తిచేయును.

చేదుబీర తీగ:—*Luffa Amara*, *E. Pluckettiana*. సం॥ కృత వేతన, తిక్తకోశాతికీ, హిం॥ కశవితురాయి. దీని సమూల రసము లేక కషాయము చేదుగ నుండును; ఉష్ణము చేయును; మూత్రము గావించును; కడుపులోని బల్ల, పాండువు, మూలవ్యాధి, గుల్మము, ఉబ్బు, కుష్ఠ, క్వాస, కాస, సర్పవిషము వీనిని జయించును; బలము చేయును; వమనము చేయును; అన్ని వాతములను, సన్నిపాతమును వారింతును; పెట్టుమందును కక్కించుట కుపయోగించును. చేదు బీర కాయలు పలచగ చక్రములుతోని గొడ్డిగ అముదము మంగళ ముతోవేసి అందులో అముక్కలు వేసి వేయించి వానిని పెచ్చు పెచ్చుగ నూడగ గుడ్డలోపోసి తలకుకట్టిన సన్నిపాతము మానును. మూడుపూటలు కట్టవలెను. దీని గింజల చమరు నేటిలోగాని,

నూనెలోగాని, అముదములోగాని కలిపి తలకు మర్దనచేసిన ఖరొ
 వాతము హరించును. అముదములో కలిపి మర్దనచేసిన వాతము
 మేళావాతనొప్పులు హరించును. వరములకు సత్తువకేయును; పడి
 పోయిన కాళ్లు చేతులు కాగగును. పట్టిచమురు తలకు పట్టించిన
 నన్ని పాతము హరించును. దీని పచ్చికాదల తేలిక కషాయములో
 Nitro Hydro Chloric Acid అను పులును కలిపి 1 మొదలు
 2 ఔన్సుల చొప్పున దినమునకు 3-4 సార్లు ఇచ్చిన మన్యపు బ్వర
 మువలన కలిగిన నల్లదబ్బు పెరగడము (Enlargement of spleen)
 ను, కార్జము (Liver) నకు కలిగిన ఉబ్బు (Dropsy) నివారణ
 మగును. తేలిక కషాయము కాచువిధమునకు 50 తులముల మరుగు
 నీళ్ళలో 20 చిన్నములయెత్తు కాదలు పచ్చిచేసి దింపిన తేలిక
 కషాయమగును. రసముయొక్క మోకాదు 2-3 తులములయెత్తు
 కషాయపు మోకాదు 3 మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు.

చేదుపుచ్చకాయ:—పిరిపుచ్చకాయ చూడుడు.

చేదుకాదము:—Bitter Almonds. ఇవి చేదుగ నుండును, వీనిని
 లోపలి కియ్యవచ్చును; వీటిని నీళ్ళతోమారి పై న చేసిన శుభ్రపర
 చును; నీరు తేయును; కరగించును; దృష్టి కి బలమిచ్చును; మూత్రపు
 నంది, ఉలవకాయలు (Bladder and kidneys) వీనిలోని రాళ్ళకు
 కరగించును, మూత్రము గావించును; కార్జము (Liver) నల్లదబ్బు
 (Spleen) వీనిలోని అభ్యంతరములకు, బబ్బులకు తీసివేయును;
 నిద్రదెచ్చును; ఋతురక్తమును జారీచేయును. వీనిని సిరకాతో
 మారి పట్టవేసిన వరములనొప్పి (Neuralgia) ని పోగొట్టును;
 వీనిని నీళ్ళతోమారి తలకు రుద్దిన పేలుచచ్చును; ఒంటికి పూసిన
 కురుపులు, చిడుము మొదలగు చర్మరోగములు నివృత్తించును.
 దీని పప్పుతో అత్తిపండ్లు కలిపి యిచ్చిన విరేచనము చేయును.

ప్రేగులలో వాట్న కనించును. దీని మేరుగడ్డలను కరగించును; కరీర తత్వమును మంచికి మార్చును.

చేప నయ్యి:—Fish oil. అసగా చేపచమును. వీర్యవృద్ధి, దేహపుష్టి నిచ్చును. క్షయదగ్గు, కార్యము వీనిని బోగొట్టును. పైత్యము, కాక జేయును.

చేపలు పుచ్చుకొనకూడనివి:—Fish unfit for consumption. ఉబ్బి నది, కల్పినది, యెండిపోయినది, జానికదితది నీటిపై న తేలినవి పుచ్చుకొనకూడదు.

చేపల సామాన్య గుణము:—Fish generally. వేడితేసి అర్చును. అప్పుడుపట్టిన చేపలు రుచిగా, అరోగ్యముగామందును. పైత్యచాత ములను గొట్టును. తేలికగ జీర్ణమగును. బలమును, దేహపుష్టి, వీర్య పుష్టి జేయును. ఉష్ణకరీరులకు, శస్త్రము చేసెడువారికి అనుకూలముగ నుండెను. చేపను చమురులో నేపుటకంటె నిప్పుపెగమీద కార్చిన ముందది. త్వరితగ జీర్ణమగును. ధాతువులకు సత్తువజేయును. దేహ స్థితిని బోయిగా నుంచును. దేహపుష్టి, ధాతుపుష్టి జేయును. స్త్రీలకు పాలుబడజేయును. గురదాల (kidneys) పై న క్రొవ్వబుట్టించును. ధాతుపుష్టి చేయును. లింగమునకు బలముజేయును. గుండెగు శుభ పరచును. క్షయ, ఉబ్బునములకు మేలు జేయును. మహాధిక్యము వలన హృదయము (heart) నకు, కార్జము (liver) నకు కలిగిన నీరసమును తీసివేయును. ముండివి తాళాచేపలు గ్రహణీ విరేచనము లను కట్టును. అప్పుడు పట్టిన చేపలు నీరుల్లిపాయలువేసి నేతిలో వేపించినవి తిని సారాయి మోతాదుగ బుచ్చుకొనిన మిక్కిలి ధాతుపుష్టి జేయును. చేపలు గడిగిన నీరు పుచ్చుకొనిన సర్పవిషమునకు, అన్నములో కలిపిపెట్టిన విషమునకు మేలుజేయును. నరములలో చాత మున్నచారు, బలోదరము గలవారును ఏ చేపలను తినకూడదు.

హెచ్చుగ దినిన శ్లేష్మము, అశర్ణము, వాతము తేయును. దగ్గును హెచ్చించును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 నయ్యి, 2 బాదముమానె, 3 తేనె, 4 నువ్వుల మానె, 5 ఆల్లపు మురకా, 6 సింకా. వేయించినమీను కాల్చినమీను మొదలగునవి చూడును. చేపలు వేసి వండిన యన్నము అనగా దానిలో రసవర్ణములు చేర్చినది విరేచనబద్ధము చేయును. పొత్తికడుపును క్షుణ్ణపరచునుగాని అనారోగ్య కరమైనది.

చేపలు ఋతువులనుబట్టి పుచ్చుకొనెడు క్రమము :— *Preferable according to seasons.* హేమంత ఋతువునందు నూరిచేపలును, శిశిర ఋతువునందు కొలనుచేపలును, వసంత ఋతువునందు నదిలోని చేపలును, శరదృతువునందు సముద్రములోని చేపలును, గ్రీష్మఋతువునందు కావులలోని చేపలును, వర్ష ఋతువునందు చెరువులలోని చేపలును అనుకూలముగనుండి దేహసౌఖ్య మిచ్చును.

చేపకెన అనగా గ్రుడ్లు:—*Flesh Spawn or eggs.* దీనిని నీళ్ళలో నుడికించి తీసి ఉప్పు, కారము మొదలగు రసవర్ణములకూర్చి నీటిలోగాని నూనెలోగాని వేయించి పుచ్చుకొనిన రుచిగా నుండును; బలము నిచ్చును; పుంధ్యమును హెచ్చించును; లింగమునకు బలమిచ్చును; క్రొవ్వును, కఫమును బెంచును; విరేచనము గావించును; వాతము తేయును; పొట్టకు వస్టము తేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు శర్ణావధములు.

చొక్కా:—అంగీ చూడును.

చొరచేప:—సొరచేప చూడును.

చోడిజాన:—అంటలి చూడును.

చోళ్ళు, తవిడెలు:—*Ekusine Coracana. Eng. Ragl.* గుంజరాజక. హింజరాగి. దీనిని రొట్టెగాను, తోపగాను, అంటలిగాను వాచిన వీర్యవృద్ధి, దేహపుష్టి, బలము తేయును. మంచి అహారపదార్థము.

ర్థము. సాధారణముగా దీనిని అంబలిగాను కావగాను పుచ్చుకుదురు. మేహశాంతి, పైత్యశాంతి కేయును. వెండ్రుకలకు బలము కేయును. అంబలి చూడుడు.

—3—

జంగారి పచ్చ:—Acetate of copper or Verdigris. ఇది రాగి యొక్క లవము. దీనిని సాధారణముగ లోపలికియ్యరు. దుష్టివణములు, కుశ్మప్తవణములు దీనిపైన వేసిన వానిని క్షుభపరచి మాన్పును. లోపలి కిచ్చిన వెంటనే వమనముకేయును. మోతాదు 1 మిదలు 3 గోధుమ్య గింజల యెత్తువరకు. వెంటనే వమనము చేయుచవలసినప్పుడు పైప్రకారము లోపలి కియ్యవగును.

జంగిరీహల్దా:—అనగా కరక్కాయ పిండెలు. కరక్కాయ పిండెలు చూడుడు.

జంతికలు:—A kind of sweet meat. వరిపిండి కుడుములు వండి వానిని యంత్రములో నుంచి యదిమివ. నన్నముగ చారమువలె పడును; బెల్లపు పాకములో వేయుదురు. ఇవి వృద్ధువుగ రుచిగ నుండును; బలవిచ్చును; పైత్యము నణచును; క్లేష్మచారములను పెంచును. దీనికి వియ్యుక్తు 1 వేడినీళ్ళు, 2 ఉష్ణవేసినకలి, 3 తల కగ్ర, 4 పుడీనా. జంతికలను పేనుతో మదియొక విధముగా చేయుదురు. చక్కెలములు చూడుడు.

జటామాంసి:—Valeriana Jatamansi. Nardostachys J. Eng. Indian Spikenard. Sambal. సంజ జటామాంసి, భూతజటా. హింజ జటామాన్ 3, బాల్ ఛద్, ఇది ఒక గ్రంథి దినుసు. మహాకలిగి మనోహరముగ నుండును; తీపి, వగరు, చేదురుచులు గలిగియుండును.

శీతవీర్యముగలది. మేహశాంతికేయును. శ్లేష్మము, పైత్యశ్లేష్మము, రక్తపైత్యము, విషము, జ్వరము, మూర్ఛ, అపస్మాఃము (hysteria) కాపము, అతిసారము, మేహరోగములు, ఈడ్పురోగములు వీనినణచును. రక్తమును శుభ్రపరచును. పొట్టకు, శ్వాసరోగమునకు, హృదయమునకు, నరములకు సత్తువకేయును. బలముకేయును. దేహములోని తులముల పెడలించును. మూత్రము గావించును. ఋతు రక్తమును పెడలించును. గుండెదడ (palpitation of the heart) అదర్శము. మరిడిజాడ్యములోని నరముల ఈడ్పు, వీనిని కట్టును. మోకాడుపూటకు 10 యెడలు 20 శోధుతుగింజల యెత్తువరకు.

జనక చెట్టు:— *Crotolaria Juncea*, Eng. Indian Hemp plant. గుంజ కణ, మూల్యపుష్ప, హింజ సన్. దీని అకరసము లేక కషాయము చేదుగనుండును. వమనమును, పైత్యమును గొట్టును. వీర్యవృద్ధికేయును. రక్తస్రావము, తిబ్బు, కఫము, కాజయత్న, రక్తపైత్యము, పొండురోగము వీనిని తమింప కేయును. రసముయొక్క మోకాడు పూటకు 2-3 తులముల యెత్తు. కషాయపు మోకాడు 2½ యెడలు 6 తులముల యెత్తువరకు.

జనక పువ్వు:— Flower of do. దీనిరసము, కషాయము లేక చూర్ణముచేదుగా నుండును. పైత్యముకేయును. అగ్నిదీప్తి నిచ్చును. రుచి బుట్టించును. హఠాతిసారమును తోగొట్టును. గర్భమును పోరించును. రసపు మోకాడు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపు మోకాడు 2-4 తులములయెత్తు. చూర్ణముయొక్క మోకాడు 3 యెడలు 6 చిన్నముల యెత్తువరకు.

జనక పిత్తులు:— Seeds of do. చలన, గురుత్వము, తులబద్ధము కేయును.

జర్మిచెట్టు:—*Acacia suma*, *Mimosa Suma*. సంశ్శరీర; శేక
హంత్రి. హింశ చికురా, కాన్. దీనిమాకు శేక చెక్కరసము శేక
కషాయము పెగటుగ, కారముగ నుండును. వేడితేయును పెంట్టుగ
లూడ తేయును. శ్వాస, కుష్టు, మూలవ్యాధి, కఫము వీనిని హరిం
చును. దీని చెక్క దంతరోగములను పోగొట్టును. రసముయొక్క
మోతాదు పూటకు 2-3 రులములయెత్తు వరకు.

కల్ల:—A kind of fish. నల్లజల్లచేపలు రుచిగానుండును. దేహపుష్టి,
బలముచేయును. క్రిమిని, మూత్రరోగమును పోగొట్టును. రక్తపై
త్యము, వాతమును కమింపజేయును. శ్లేష్మవృద్ధితేయును. దీనిక
విరుగుడు చేపలు చూడుడు.

జవ్యాది:—An odorous secretion of a kind of civet cat.
ఇదియొక విల్లికాతి మృగముయొక్క మదము. చేదుగా, నువ్వుగా
నుండును; సువాసనగలిగి మిక్కిలి మనోహరముగ నుండును; త్రిదో
షహరమైనది; ఉష్ణముతేయును; వీర్యమునకు వేడినిచ్చును; మదము
ను గలుగజేయును; దురద, కఫము. వాతము, కుష్టు, మురిహీనత,
పైత్యము, నేత్రరోగము, భ్రమ, దుర్గంధము, చెమట వీనిని పోగొ
ట్టును; బుద్ధిని హెచ్చించును. దీని ధూపము భూతప్రేత వికారము
లను నోలును; దేహరోగ్యము నిచ్చును.

జాజికాయ:—*Myristica Fragrans*, *M. Officinalis*. Eng.
Nutmeg. సంశ్శరీరఫల. హింశజాయిఫల, జాఫల. ఇది వేడితేని ఆర్పు
ను. కొద్ది వగరు, కారముగల రుచులు గలిగి చమురు గలిగి సువాసనగ
యుండును. పైత్యము, వాతము, కఫము, చర్మి, దాహము, గ్రహణి,
జ్వరాలిసారము, అరుచి, కూల, ప్రమేహము, క్రిమిరోగము, నోటి
దుర్గంధము, నోటిపూత, ఉబ్బు, పార్శ్వవాతము వీనిని హరించును.

మిక్కిలి నీర్యవృద్ధిచుచును; ముత్తుకేమును; బుద్ధికి బామించుచును; కం
 తోవమించుచును; క్షుభ్రపరచును; రుచిబుట్టించును; బలముకేయును;
 రతిసాఖ్యముచుచును; రక్తపుష్టికేయును; మలబద్ధము గావించును;
 మెవడు గట్టిపడుకోగమును పోగొట్టును; లకలి దప్పికలవలన గలిగిన
 తోవముల వణచును కంఠమునకు, పొట్టకు బలమించుచును; దేహపు
 కాళవిలుపును; లింగముక్షీణించి (పన్న మైపోయి) దుర్బలమునదానిని
 చక్కకేయును; కామిష్టు, పాడుపు, దేహము యొక్క వికర్ణత,
 ముచ్చలు, వారివిరేచనములు, వికారము, బలోదరము, అగ్ని
 మాంద్యము, బలులు ఏనిది నాించును; దేహమునకు కాంతినిచ్చును;
 చిక్షల దుర్బలత్వమును పోగొట్టును; శ్వాదయమునకు, రొమ్మునకు,
 కార్జమునకు మత్తువకేయును; వాతతత్వముగలవారికి ఛాతుపుష్టికే
 యును. క్షుద్రవాతము (Apoplexy) రాతగిన తత్వముగలవారికి
 ఇయ్యకూడదు. ఉష్ణతత్వముగలవారికి తలనొప్పి గలుగకేయును.
 అమిశముగ దీనిన ముత్తు, మునుత, కునిపాట్లు, గలుగకేయును. మి
 క్కిలి ఉష్ణముకేయును. దీనికిఁగూఁగఁగ్గు 1 (ముఖ్యముగ తలనొప్పికి)
 ధనిమూలు లేక కొత్తిమీర, 2 ముఖ్యముగ కెల్లదెబ్బ (Lungs)
 నొప్పికి లేక, 3 సముద్రపు నునుగు, 4 గులాలిపువ్వు. చూర్ణపు
 మోతాదు 3 మొదలు 10 గోధుమగింజలయొత్తువరకు. దీనిక మాయము
 2-3 కులములయొత్తు లోపలి కిచ్చిన నిద్రపట్టనివారికి నిద్రదెచ్చును.
 దీనిని నేతిలో తోరగ వేయించి కొద్దిగ వల్లముచువేసి మారి మాత్ర
 లుచేసి యిచ్చిన చిక్షలకు, పెద్దవాడకు గ్రహణి, రక్తగ్రహణి
 కట్టును దీనిని నీళ్ళతో గంధము తీసిగాని నీళ్ళతో మారిగాని పట్టు
 వేసిన తలనొప్పి, పక్షవాతము మొదలైనవి విచారణమగును; కంటి
 కి చుట్టు పట్టవేసిన దృష్టికి బలమించును. జాతకాయ నీళ్ళతోమారి
 పట్టించిన కర్ణికలు (చెవివెనుక లేచెడు వాపు చిక్కలు), గవదచిక్కలు

మొదలగు బోలునరముల వాపులు (Glandular swellings) నివృత్తింపజేయును. జాజికాయ మానోగోని అముదముతోగాని కూరి మర్దనచేసిన మరిడిజాడ్యము, లోపలి అవయవములు గట్టిపడడము (Congestion) నివారణముగను. జాజికాయ, నెయ్యి, పంచదారతో చేసిన లేహ్యము లేక మిఠాయి దిద్దల గ్రహణి కట్టును. జాజికాయ, సర్వుచెట్టుకాయ మారిపెట్టిన పుప్పిపంటినొప్పి హరించును. దీనిని నీళ్ళతో వరగదీసి పట్టుచేసిన జలుబు, తలనొప్పి, శిరోవాతము హరించును. దీనిని నీళ్ళతోమారి ఆరసమును పోసిన చెదినొప్పి, కండ్లనొప్పి నివారించును. పచ్చికాయలరసము నీళ్ళలోగలిపి కండ్లలోపోసిన నీతరోగములు హరించును. దీనిని లోపలిచ్చువప్పుడు వయస్సు, దేహదార్ధ్యము మొదలగునవి గమనించి జాగరూకతతో వాడనగును.

జాజికాయనూనె—Nutmeg oil. అనగా దీనిలోనుండి తీసినదమును. అగ్నిమాంద్యమును, అశర్ణమును, నపుంసకత్వమును పోగొట్టును. దేహబలిమిని, బుద్ధిబలిమిని యిచ్చును. వాతాశిసారమును హరించును. నరములకు సత్తువనిచ్చును. స్వంతోషము గలుగజేయును. మోకాడు 2 మొదలు 5 చుక్కలవరకు. దీనిని పయిన పూసిన మేహవాతము, పక్షవాతపునొప్పులు వయమగును. మరియు దీనికి జాజికాయయొక్క గుణములు కలిగియుండును.

జాజిపువ్వుల తీగ:—Jasminum Grandiflorum. Eng. The Spanish Jasmine. దీనివేరు చూర్ణము లేక దీనివేరు కషాయము లేక ఆకురసము చేదుగా, పెగటుగా నుండును. వాతపైత్యము, కఫము, రక్తకఫము, ముఖరోగము, దంతరోగము, నరుకలు, వ్రణములు, శిరోరోగము దీనిని హరించును. చూర్ణపుమోకాడు పూటకు 2 మొదలు 3 చిన్నముల యెత్తువరకు, కషాయపు మోకాడు

పూటకు 2 మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు. ఆకురసపు మోతాదు 2-3 తులములయెత్తు, ననుకులకు, వ్రణములకు దీని ఆకునూరి కట్టవగును. దీని ఆకు శిరోవాతములకు కట్టుకట్టిన నయమగును. దీని పేరు చూర్ణముతో పండ్లతోమివ దంతరోగములు హరించును.

జాబువృక్షము:—Flowers of do. సంక జాతీ, సురభిగంధా. త్రిదోషములను, శరీరముయొక్క తాపమును హరించును. సుఖము నిచ్చును. మనోహరముగ నుండును. శ్లేతరోగమును పోగొట్టును.

జాపత్రి:—Myristica Fragrans, M. Officinalis Eng. Mace.

సంక జాపత్రి, జాతీశ. హింక జాయపత్రి, జావిత్రి. చిరుచేదుగా, కొద్దివగరుగ, స్వాదుగా నుండును. వేడితేసి అర్చును. మనోల్లాసమును గలిగించును. త్రిదోషహరమైనది. అరోగ్యమిచ్చును. పొట్టకు, ధాతువులకు బలమిచ్చును. మదమును బుట్టించును. జకరాగ్నిని హెచ్చించును. బుద్ధికి బలమిచ్చును. ఇంద్రియపుష్టి, రేతస్సంభవ తేయును. క్వాస, హృద్రోగము, తుల, కాస, శ్మయ, మూత్రిదోషము, అతిసారము వీనినిపోగొట్టును. లింగమునకు బలమిచ్చును. నోటికి సుగంధము దెచ్చును. దేహములోని అన్ని మార్దములను విహ్వలము. ప్రసవస్త్రీల మైలరక్తమును పెడలించును. నడుము నొప్పి, లోజ్వరము, ఉబ్బునదగ్గు వీనిని పోగొట్టును. వాతమును హరించును. నిద్రపట్టనివారికి నిద్రదెచ్చును. విరేచనము కట్టును. దీని చూర్ణపు మోతాదు 8 మొదలు 12 గోధుమ గింజల యెత్తువరకు. కొన్ని వేళలలో 1 గోధుమగింజల యెత్తువరకు ఇయ్యవచ్చును. కషాయపు మోతాదు 2 మొదలు 4 తులముల యెత్తువరకు. గుండెలకు, కార్జమునకు నష్టము తేయును. దీనికి విరుగుటకు 1 తుమ్మెదగును, 2 గులాబిపువ్వు, 3 సముద్రపునురుగు, 4 (తలనొప్పికి) పన్నీరు.

జాపత్రితరళులు:—Mace Oil. అనగా జాపత్రితోనుండి తీసినదమును.
వీర్యపుష్టి కేయును; బలకరమయినది; పుంస్త్యము నిచ్చును; వాత
గుల్మమును హరించును; మదమును బుట్టించును; పైత్యము కేయును.
మోతాదు జాతికాయ అరళువలెనే యియ్యకరియిండును.

జామి చెట్టు:— *Psidium Guyava*, *P. Pomiferum*. Eng. Guava
tree. సం॥ పేరుకం. హిం॥ లాలసఫరీ, నఫేద్ సఫరీ, అమ్మాద్.
దీనివేరు లేక అకులం లేతవిగాని ముదిరినవిగాని వీని కషాయము
పురాణ నీశ్వవిరేచనముల కట్టును; అగ్నిమాంద్యము నణచును;
దీని అకుల కషాయము మరిడిజ్వరము (Cholera) లోని విరేచ
నములను, వాంతిని కట్టును; పుష్టి-హిందిన కండ్లనొప్పులు, చిగుళ్ళ
తాపు హరించును. పచ్చికాయలు నమలి ద్రుంగినను లేక వీని
కషాయము పుచ్చుకొనినను నీశ్వవిరేచనముల కట్టును. మలబద్ధము
కేయును. దీని పచ్చిఅకు మారితట్టిన ప్రణములు మానును. అకులు
నమలి ద్రుంగిన లేక వీని కషాయము పుచ్చుకొనిన గంజాయి
మత్తును, వికారమును పోగొట్టును. జామిచెట్టు ఎరుపు, తెలుపు
రెండుజాతులు. మొదటిదానియందు వగళ గుణము అధికము.
వేరు లేక అకుయొక్క కషాయపు మోతాదు పూటకు 2 మొదలు
3 తులముల యెత్తువరకు.

జామిపండు:—Guava fruit. దీనినే అమ్బాదుపండందురు. కాగుగ
పండినపండు రుచిగ నుండును. కీర్ణ ముకేయును. లఘువుగ నుండును.
ఎక్కిళ్ళను పోగొట్టును. కంఠోషమిచ్చును. పొట్టను మృదువు
పరచును. మూత్రము గావించును. ఉష్ణతత్వము గలవారి హృద
యము (Heart) నకు, పొట్టకు బలమిచ్చును. విరేచనము గావించు
చునుగాని పొట్టకు జబ్బుచేయును. వాతతత్వముగలవారి కడుపు
నందును తలయందును నొప్పి పుట్టించును. ముక్కు-నెట నీరు

దెచ్చును. వాతమోచుచు, పాచ్చించును. కడుపులో చిటపటలాడ
జేయును. జ్వరము దెచ్చును. కడుపుబిగబట్టును. శామిపండులోని
విత్తులు, చర్మము గురుత్వముగ నుండును. మూలవ్యాధిని బుట్టిం
చును. కుశ్చినపండు మిక్కిలి అనారోగ్యకరమైనది. పండుయొక్క
దూర్ణణములకు విరుగుడు పోవు.

శామిపువ్వు:— Flowers of do. సుగంధము గలిగి మనోహర
ముగ నుండును. త్రిదోషములను హరించును; సమస్తరోగములను
శమింప జేయును. నేత్రరోగముల నణచును.

శావ:—వియ్యపుమాకల శావ, గోధుమశావ చూడుడు.

శంక:—Flesh of Antelope. పంక హరిణ, చారులోపన,
సారంగ. అనగా లేడి. దీనిమాంసము రుచిగా, శేలికగా నుండును.
త్రిదోషములను గొట్టును. జ్వరదీప్తి నిచ్చును; మేహకాంతిజేయును;
బలము, వీర్యవృద్ధి, ఆరోగ్యమును యిచ్చును.

అట్టుడి న్ని:—A species of Eolanum Trilobatum. దీనిని కాసీ
పున్తియందును. దీనిచెట్టు పంగచెట్టువలె నుండును. కాయలు ఉసిరి
కాయలకన్న పెద్దవిగానుండును. దానికన్న గుణము తిక్కుప.
శ్లేష్మమును హరించును. శిశువుల దగ్గులకును, అగ్నిమాంద్యము
నకును నేతిలోగాచి పట్టుదురు. విరేచనము గావించును.

జిన్ను:—Gln. ఈసారాయి మూత్రమును అధికపరచును; దగ్గు
శమింపజేయును; పెగరోగుల కనుకూలముగ నుండును; మిరియు
దీనికి బ్రాండిగుణములు గలిగియుండును.

జిలిలిక తీగ:—నాగముత్తవ పులగము చూడుడు.

జిరికి విత్తులు:—కాటుక గింజలు చూడుడు.

జిలమలను ధాన్యము:—బుడమలను ధాన్యము చూడుడు.

జలాబీలు:—A kind of sweet meat. ఇది ఒక విధమైన చిరుతిండి. మినపపిండితో చేయబడినది శ్రేష్ఠము. వేడితేనె చలవ తేయును; దేహపుష్టి, బలము, ఆరోగ్యము వీనినిచ్చును; వీర్యమునకు పుష్టి, వేడినిచ్చును. ఆకుకూలముగ తీర్ణమగును; గుర బాలకు బలమిచ్చును; వీనిని వేడినీళ్ళలో గలిపి పుచ్చుకొనిన గ్రహణి, నీళ్ళవిరేచనములను కట్టును. మిక్కిలి దీనిన శీతపైత్యము తేయును; మూత్రములో సుద్ధ బుట్టించును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 చానిమ్మరండు, 2 వేపగింజల రసము, 3 లవంగముల కషాయము, 4 తీర్థావధములు.

శల్లేదాకు విస్తరి:—Platter of the leaves of Asclepias Gigantea. దీనిలో భోజనము మిక్కిలి వేడితేయును; దీనిని, త్రిమిరోగము, కూల, విషము వీనిని హరించును; సర్వాంగములయొక్క అతివృద్ధి నణచును; శేలిక పరచును; సమస్తదోషములను హరించును.

శల్లేడు చెట్టు:—Asclepias Gigantea & Calotropis G. Eng. Gigantic Swallow wort. సంజ అర్క, శీరవృక్ష. హింజ మదార్, అక. దీనివేరు చెక్క చూర్ణము లేక కషాయము లేక శేలిక కషాయము చేదుగ వెగటుగ నుండును; మిక్కిలి ఉష్ణము తేయును; విరేచనముతేయును; త్రిదోషములు, వ్రణములు, సహాయి రోగము, పొక్కులు, దురదలు, చర్మరోగములు, కుష్ఠము, వాతము, గుల్మము, ఉదరము, పక్షవాతము, మూర్ఛ, పాము, తేలు విషము, త్రిమి, అభిఘాతజ్వరము, సన్నిపాతము, తీర్ణజ్వరము, వరుసజ్వరము, దగ్గు, ఒగర్పు, శ్మయ, వాతపునొప్పలు, గ్రంథులు వీనిని హరించును; నరములకు సత్తువతేయును; శరీరతత్వమును మార్చును; ఏనుగు కాలిరోగము, ఎగుపులు (Spasms) వీనిని తోగొట్టును; దేహములోని మలముల పెడలించును; ఋతురక్తమును జారీ చేయును; నాడాపామును (Tape worm) చంపును;

ప్రసవానంతరము స్త్రీలకుండెడు వాపు (ఉబ్బు)ను నివృత్తించును. వేరుచక్క చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 3 మొదలు 12 గోధుమ గింజల యెత్తు చొప్పున దినమునకు రెండు లేక 3 సార్లు ఇయ్య నగును. క్రమక్రమముగ మోతాదెక్కువ చేయవగును. వేరుచక్క చూర్ణముకంటె ఎండించిన దీని పాలచూర్ణ మెక్కువ పనికేయును, వేరుచక్కయొక్క తేలికకషాయపు మోతాదు పూటకు 1 మొదలు 3 తులముల యెత్తు చొప్పున, కషాయపు మోతాదు పూటకు అరతులము మొదలు 2 తులముల యెత్తు చొప్పున దినము నకు రెండుపూటలను గాని ఒకపూట (ప్రొద్దుటపూట) ను గాని యియ్యవగును ఏనుగు కాలి రోగము (Elephantiasis)నకీ సగము గోధుమగింజ యెత్తు రసభస్మము (Calomel) 3 గోధుమగింజల యెత్తు సురమారాయి భస్మము (Antimonial powder), 6 మొదలు 10 గోధుమగింజల యెత్తువరకు జల్లేడువేరు చూర్ణము కలిపి 1 మాత్రతేని 3 గంటల కొకమాత్రచొప్పున కొన్నిదినము లిచ్చిన నివారణముగను. అకులపై న నూడెడు తెల్లని పిండిపంటిది గీచి ప్రోగుతేని జల్లేడుపాలలో కలిపి సుమారు గచ్చకాయలవలె మాత్రలుతేని పాము కరచిన మనిషికి ఒకమాత్ర తమలపాకులో చుట్టి నమలించి మ్రింగించవలెను; ఒంటికిరిమ్మిరి పుట్టువరకు అర గంటకొకసారి ఒకమాత్రచొప్పున ఇయ్యవలెను. అ వెనుక మోతాదు తగ్గించి గంటకొకసారి యియ్యవలెను. ఎట్టిస్థితిలో నయినను బాగ గుటకు 3 మోతాదులకంటె ఎక్కువ నియ్య నక్కరలేదు. పాము కరచిన మనిషి స్వృతి తప్ప మాత్రమింగుటకు శక్తి లేకపోయిన యెడల ఆమాత్రను నీళ్ళలోగలిపి త్రాగించవలెను. విషము హరించిన వెనుక విరేచ నావధమిచ్చి తేలిక ఆహార ఇయ్యవలెను. కొన్ని దినములవరకు మత్తుద్రవ్యములు (Stimulants) ఇయ్య

కూడదు. మూత్ర మ్రింగిన వెనుక వమనమైనయెడల శీఘ్రముగ నయమగును. పాముకరచిన వెంటనే 2-3 జిల్లేడాకలు నమలి మ్రింగినను, దీనివేరు నీళ్ళతో నరగదీసిన గంధము కరచినచోట పూసి, కలికమువేసి, సుమారు తులమిత్తు గంధము లోపలికిచ్చినను విషహరమగును. అకులకు అముదము చరిమి పెచ్చకేసికట్టినను లేక గుప్పెడు అకులు గట్టిగ కట్టగట్టి మధ్యకుజోసి కోతపై న అముదము పూసి పెచ్చకేసి దానితో కాపడము పెట్టినను వాత మేహ వాతపు నొప్పులు, అమవాతపు నొప్పులు (Gout), వాతగ్రంధులు కీళ్ళ నొప్పులు, సన్నిపాతము, పక్షవాతము వివారణమగును. దీని వేరు చూర్ణమును వేపమానలో గలిపి అమానతో మర్దనకేసిన వాత మేహవాతపు నొప్పులు నయమగును. పండుజిల్లేడాకలు పెచ్చకేసి రసముదీసి చెవిలో జోసిన చెవిసొప్పి, చీముకారడము కట్టును. అకులకు అముదముపూసి పెచ్చకేసి గుదస్థానమందు కట్టిన మూల వ్యాధి మొలకలు పోరించును. జిల్లేడుకాయల చూర్ణము 12 గోధు మగిజల యెత్తు. 12 మిరియములు ఈరెండు గలిపి చూర్ణింపి యిచ్చిన పాండు రోగము నివర్తించును. ప్రొద్దుట సాయంకాలము ఇయ్యవలెను. మరియు నీరోగికి ప్రతిదినము అర్ధశేరు (రవ్వెడు) పాలవిరుగునీళ్ళు (Whey milk) లో తులం పావు నల్లడిప్పు గలిపి యియ్యవలెను. వారము దినములలో నయమగును. జిల్లేడు చెట్లు తెల్లపువ్వులది, నలుపు ఎరుపు పువ్వులది అని రెండు జాతులు. ఇందులో తెల్లనిపువ్వులది శ్రేష్ఠము. దీని ప్రయోగమున గలిగడు దారుణపువేడి మొదలగు వికారములకు విరుగుఘృకారకు జిల్లేడు పాలు చూచుడు.

జల్లేడుదూది వరుపు:—Bed of cotton of do. వాత శ్లేష్మములను
లోగొట్టును. వసులములైత్రునం దనుకూలముగ నుండును.

జల్లేడుపాలు:—Milk of do. చిక్కగ, తిప్పగ నుండును. శ్లేష్మజీర్ణ
మును, కమస్తవాతములను హరించును. పచ్చిపాలు తిప్పితో గలిపి
పై నపూసిక ద్వల్పగాయములు, ఇరుగునొప్పులు, పెరికకక వక్క
విషములు హరించును. పంటిలోబెట్టిన పంటినొప్పి మానును. వాత
నొప్పులు ఇతరనొప్పులు తిన్నచోట పూసిన నొప్పులు హరించును.
కొత్తగ లేచెడు గడ్డలపై న పూసిన నది హరించును. వానిని పగుల
జేయును. ఈపాలు ఎండించి చేసిన దూర్ణము క్షుద్ధం, సవాయి
పొక్కలు, పల్లికలు, తిమ్మ, తిదరము, వాతనొప్పులు, విడువని
జ్వరము, వరుసజ్వరము, రోషజ్వరము (Typhus fever), అన్ని
చర్మరోగములు వీనిని పోగొట్టును. గేహారక్తమును మించిమాపు
ను. విరేచనము జేయును. మోతాదు పూటకు 2 ఔడలు కి గోధుమ
గిలలయెత్తు చొప్పున తినమునకు రెండుపూటలను కొన్నిచారము
లియ్యవలెను. జేహారక్తము ఔడలగునవి మోచించి క్రమక్రమ
ముగ మోతాదెక్కవ జేయవగును. ఎండించినపాలు జగురుగల
కీళ్ళ (in water with mucilage) పైనవేసి యిచ్చిన పురాణ
వాత మేహవాతపు నొప్పులు నయముగును. మోతాదు 10 గోధుమ
గిలల యెత్తు చొప్పున తినమునకు మాచుపూటల నియ్యవగును.
జల్లేడు పాలవలన గలిగెడు అమితవిరేచనములు ఔడలగు వికారము
లకు విరుగుల్పు 1 నీరితకరకము, 2 చల్లవీళ్ళతోజేసిన కలకండపాన
కము, 3 వీళ్ళతో గూరి తీసిన చింతాకరకము, మరియు జల్లేడుపాలు,
జేరు దూర్ణము, కషాయము, పువ్వులు ఔడలగువాని సేవకలన
కొందరికి వికారము, వాంతిబుట్టును. అప్పుడు అముదము (Castor oil)
ఒక మోతాదు లోపలిచ్చిన నది నివారణముగును.

జల్లేడు పువ్వులు:—Flowers of do. వెగటంగ నుండును. కఫము, గుల్మము, మూలవ్యాధి, కూల, దగ్గు, రక్తజ్వర వీనిని హరించును. పుంస్త్యమును బోగొట్టును. పచ్చి (యెండని) పువ్వులు, ఇందుకు సమభాగము మిరియములు నూరి మాత్రలుజేసి యిచ్చిన ఉబ్బుసము (Asthma), అపస్మారము (Hysteria), మూర్చ (Epilepsy) ఇవి నివృత్తించును. పైన చెప్పిన రెండువస్తువులు నూరి || గోధుమగింజల ఎత్తు మాత్రలుజేసి బాగుగ బవి అరినపెనుక, కాక్కు (బిరడా) గల గాజుబుడ్డిలోనుంచి ప్రతి 5-6 గంటల కొకమారు రోగ బలి వినిబట్టి నియ్యవలెను. ఎండించిన పువ్వులు 10-12 సుమారు 5 తులముల యెత్తు నతిలోవేసి కాది ఆనతిని పూటకు అరతులయెత్తు మొదలు తులయెత్తు చొప్పున తినిన దగ్గు మానును. ఎండించిన పువ్వుల చూర్ణము గంటకొకసారి 3 గోధుమగింజలయెత్తు చొప్పున యిచ్చిన మరిడిబాడ్యము (cholera) నివృత్తించును. వాంతి : ప్టును. లేదా తగ్గును. ఎండించిన మొగ్గలచూర్ణములో కొద్దిగ మిరియముల చూర్ణము, ఉప్పుగలిపి యిచ్చిన గుండెఅడుగుగల అగ్నిమాంద్యము (dyspepsia) ను, మరిడిబాడ్యమును (Cholera) నివృత్తించును. మొగ్గల చూర్ణపుమోతాదు 6 గోధుమగింజల యెత్తు. ఎండించిన పువ్వులచూర్ణము 1-2 గోధుమగింజలయెత్తు. మోతాదుగ పంశ దారతో నిచ్చిన కుష్ఠం, సవాయి, పెగరోగము నివృత్తించును. పాల పథ్యము. పచ్చి (యెండని) పువ్వులు మారికట్టిన మడమలనొప్పి హరించును. లేక మొగ్గలరసము చెవిలోపోసిన చెవినిొప్పి నయము గును. వీని ప్రయోగమువలన గలిగెడు అతిదారుణపు వేడి మొదలగు వికారములకు విరుగుళ్ళకొరకు జల్లేడుపాలు చూడుడు.

జీడిగింజలు:—Semecarpus Anacardium. Marking nuts. సంః భల్లారక, అగ్నిముఖ, అర్చోహిత. హింః భిరావ. అనగా నల్లి

జీడిగింజలు; పెగటుగా, చేదుగా నుండును; చమురుగలవి; పై త్యము, ఉష్ణము జేయును. క్రిమిరోగము, క్షూల, గుల్మరోగము, గండమూల, సుఖిరోగములు, మూలవ్యాధి, గ్రహణి, కుష్ఠం, వాతము, కఫము వీనిని హరించును. దీని జీడితో వాతములకు, క్షూలలకు, తీరని గ్రహణులకు గురి (దీనిని అంటించి పుండుచేయడము) వేసిన నివారణమగును, దంఢిరోగములకు దీనిని పట్టించిన నవిమానును; మడములు, అరిసాదములు, వీనిలో నొప్పి, పోట్లు, తిమ్మెర యివిగలవారికి దీని నంటించి అందుమీద పొడిసున్నము బల్లిన నివారణమగును; గోరుచుట్టు, కణుపుబిచ్చ అను పుండ్లు, మాదలు, ఇవి పుట్టినప్పుడు వానిపైన జీడి అంటించిన అవి అణగిపోవును. ఆరికాలున ముల్లు పోలు, గాయము వీనికి జీడి అంటించిన చీముపట్టనియ్యక నొప్పి తీయును. కొన్నితర్కములవారికి దీని పొగరువలన దేహము వాచును. స్త్రీలు జీడిగింజలు తినిన వంధ్యత్వము గలుగును. ఉష్ణపైత్యతర్కము గలవారికి తలత్రిప్ప, వికారము, దృష్టిరాంచల్యము, అరుది మొదలగు వనేక వికారములు గలుగును. దీనికి విరుగుఁగ్గు 1 మోడుగ చెక్క రసము, 2 దూలగొండి వేళ్ళరసము, 3 తాడికాయరసము లేక కషాయము, 4 కలకండ గలిపిన చిత్రికుర రసము, 5 కలకండ గలిపిన అవుపాలు. జీడిగింజ చమురుయొక్క పొగరువలన గలిగిన దేహముయొక్క వాపు, పుండి, పొక్కులు వీనికి విరుగుఁగ్గు 1 నీళ్ళలో మారి తీసిన చింతాకురసము, 2 చింతపండు, 3 కొబ్బరి పిండెల గంధము, 4 ఆవాలు, చిత్రికూర, పెన్న వీనిని సమభాగములుగ నూరిన ముద్ద, 5 పెన్నలోగలిపిన ఆవాలు, తుంగముస్తల చూర్ణము, 6 పెన్నలోగలిపిన నువ్వులపిండి, వీనిలో జేనినైన పైన పూసిన నివృత్తిచును.

జీడినూనె:—Oil prepared of do. సోలెడు కొబ్బరినూనెలోగాని, నువ్వులనూనెలోగాని 2-3 జీడిగింజలు ముక్కలుకేసికాచి అముక్కలు తీసివేసి అనూనెను తలకు వ్రాయుచుండిన నది తల పెంటుకలకు నలుపును, బలమును ఇచ్చును. పేలను జంపును. నల్లజీడిగింజలు మంచివి 10 లేక 12 గింజలు ముక్కలుకేసి సోలెడు నీటిలోవేసి మరగజెట్టి గుల్లలు తీసివేసి అనీని పూటకు 4 మొదలు 8 అణాల యెత్తువరకు దీపమునకు 8 పర్యాయములు పుచ్చుకొనుచుండిన క్రిమిరోగము, కుష్టు, వాతాడలు, సుఖివ్యాధులు విచారణమగును. రక్తమును శుభ్రపరచును. కొన్ని తత్వములవారికి, సుమారులకు దేహము వాచును. మిక్కిలి పైత్యముచేసి తలతిప్ప, దృష్టిలో వికారము గలుగును. స్త్రీలకు సంతానయోగ్యత చెడిపోవును. దీనికి విరుగుళ్ళు జీడిగింజలు చూడుడు.

జీడిపండు:—Fruit of do. పెగటుగ, నగరుగ, రుచిగనుండును; ఉష్ణము కేయును. కుహరోగమును వృద్ధిచేయును. జ్వరకశక్తి, పిండిపుష్టి, దేహపుష్టి వీనినిచ్చును. చలనకు, కఫవారములను, దగ్గును అణచును.

జీడినూనె చిట్ట:—Anacardium Occidentale. Eng. Cashew-nut tree. సంక స్థూలచూర, శోభనార, హింక కాక. దీని గింజల చమురు పూసిన కుమ్మ, మచ్చలు, పొడలు. పులిసిరికాయలు, బొటినులు, అనికాయలు, వ్రణములు వారించును. దీనిని దేహము పైన బూసిన యెర్రబడును. పుండగును; కంటులు, గడ్డలు, వాపు వీనిపైన పూసిన నవి వారించును. ఆయోడాయిను (Iodine) చేసిన పని కేయును. నిర్మలపెచ్చలు భూమిసారాయిలో నానవేసి తీసిన చమురు పూసిన కాళ్ళపగుళ్ళు, సాధారణపు కురుపులు, పొక్కులు, పుండ్లుమూనును. దీనిని ముంతమానిడి చెట్టని, ముక్క జీడిచెట్టని అడుగు.

శీడినూమిడిపండు:—Fruit of Cashew nut. దీనిని మొక్క-శీడిపండుని అందురు. తియ్యగ, కొద్దివగరుగ నుంచును. దీనిపండ్లు దాహము తీర్చును. మేహశాంతి, కేయును. క్రిమి, వాతము, మేహవాతపు నొప్పులు, అండవాతము, ఓడవాండ్రకు ఎచ్చెడు (scurvy) అను రోగము, ఉబ్బును పోగొట్టును. అగ్నిదీప్తిని, దేహపుష్టిని యిచ్చును. పంటిబుట్టునీరు వీయును. వీనితో చేసిన వారాయి దీపనకారి, ఉబ్బు రోగమును పోగొట్టును. పచ్చిని తినిన గొంతుక నున, దగ్గు గలుగును. దీని 1 నిరుగుళ్ళు 1 కాదిముపప్ర, 2 వేడినీళ్ళు, 3 వేదగింజలు, మధ్యాహ్నము ఈపండ్లు ప్రతిదివము తినుచుండిన ఆరోగ్యమిచ్చును.

శీడినూమిడిపప్పు:—Kernels of do. దీనిని శీడిపప్పు అని యందురు. కఱ్ఱగా, రుచిగా నుంచును. వీర్యవృద్ధి, బలము, శరీరపుష్టి నిచ్చును. పైత్యము కేయును. దీనికి నిరుగుళ్ళు 1 వేడినీళ్ళు, 2 పెల్లము, 3 నీటితో చేయించడము.

శలకర:—Cuminum Cyminum. Eng. Cummin seeds. సంశ్శ శలక, శర. హింశ్శ పఫేద్ శరా. దోరిగ చేయించిన శలకర గాని, శలకర చూర్ణముగాని, శలకర కషాయముగాని, నీళ్ళతో నూరి తీసిక రసముగాని ముపాసనిగలిగి, స్వాదుగా నుంచును. రుచి బుట్టిం చును. జ్వరదీప్తి, వీర్యవృద్ధి, బలము కేయును. దేహోష్ణమును వృద్ధిబొందించును; పైత్యము, చర్ది, మేహపైత్యము, కఫము, కఫ వాతము, ఉన్నాదము, జ్వరము, వాతము, చలన, రక్తపైత్యము, శూల, తలత్రిప్ప, రక్తాతిసారము వీనిని జయించును; స్త్రీలకు పాలు బడకేయును; అగ్నిమాంద్యము (dyspepsia), గ్రహణి, విరేచన ములు, అతిసారము వీనిని పోగొట్టును; పొట్టకు వేడి నిచ్చును. రక్తములోని తీవ్రమైన వేడి వణచును. దేహములోని దుష్టపదార్థ కూటమును కరగించును. కడుపు కొద్దిగ బిగబట్టును; విరేచనబద్ధము

జేయును; పొట్టకు, ప్రేగులకు, కార్జము (liver) నకు, గురదాల (kidneys) కు సత్తువజేయును. కడుపులోని దుర్గంధమును, ఎక్కిళ్ళకు, కడుపునొప్పిని, అశీర్ణమును లోచించును. నల్లదబ్బు (spleen) డబ్బును తీసివేయును. మూత్రము గావించును. స్త్రీలు బహిష్టగుటను క్రమపఠించును. అధికముగబుచ్చుకొనిన తెల్లదబ్బు (lungs) కు వాతకరీరుల నల్లదబ్బు (spleen) కు నష్టము జేయును. దీనికి విరుగుటకు 1 కరీరా అనగా కాదముచెట్టు తగును. 2 జీలకర్ర దోరగా వేయించడము. జీలకర్ర సగమువేయించినది సగముపచ్చిది చూర్ణము చేసి వీనికి సమభాగము పంచదార తిప్పినది. పూటకు పావలాయెత్తు పుచ్చుకొనినగాని, వీనిని ఆవునతితో వేసి కలిపి పూటకు పెద్దగచ్చు కాయంతచొప్పున దినమునకు రెండుపూటలను 10-15 దినములు పుచ్చుకొనిన మేహశాంతి, పైత్యశాంతి జేయును. నీరసము, కాళ్ళు లాగుట, పైత్యము నణచును. జీలకర్రను నిమ్మపండ్లరసముతో సూర్యపుటమున వడిమార్లు భావనజేసి పూటకు బేడయెత్తు మొదలు పావలాయెత్తువరకు బుచ్చుకొనిన తలత్రిప్ప, కడుపులోని వేడిని మొదలగు దారుణ పైత్యరోగము లణచును. జీలకర్ర, తేనె, ఉప్పు, నెయ్యి కలిపిమూసి తేలుకుట్టినచోట కట్టు (poultice) కట్టిన తేలు విషము పొరించును వేయించిన జీలకర్ర మోతాదు పూటకు బేడయెత్తు మొదలు పావలాయెత్తువరకు. చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 3 మొదలు 6 రిన్నముల యెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు 30 మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు. రసముయొక్క మోతాదు 3-5 తులముల యెత్తు. అరతులమెత్తు జీలకర్రను ఇనుపగరిటిలో చూడబెట్టి అందులో 5-6 తులముల నీళ్ళుపోసి దించి వడియకట్టి అనీటిని నీళ్ళనిరేచనములు కట్టుటకు వుపయోగింతురు. వేయించిన జీలకర్రతో సమంగా పైంధవలవణం కలిపి మారి నీన లో వ్రంచుకుని

కొంచొంచొం చాంతలు అగుచున్నవాళ్ళ కచ్చిక చాంతలు కట్టి పోవును.

తలకర్ర సన్నలను ధాన్యము. — A sort of paddy. దీని రియ్యము చాలా సన్నముగా నుండును. వండిన యన్నము చాలా మృదువు గాను, రుచిగా, భోగ్యముగా నుండును. ముకుమాకులకు, బాబుచేసిన బారి! చాలా అనుకూలముగా నుండును కర్కరపొంగలి, శేసరీ చాతుచేసిన చాలా భోగ్యముగా నుండును. మరియు ధాన్యములు చూడుడు.

తలుగుచెట్టు, దీనికల్లు :— *Caryota urens*. Eng. Jaggary palm. ఈ చెట్టు కొబ్బరిచెట్టువలె పొడవుగ, లావుగ నెరుగును. అది కొద్ది భేదిముగ కొబ్బరియాకులవలెనే యుండును. ఈతపువ్వువలె నెన్ను పొడవుగావుండి, గుర్రపుతోక అకారముగా 1½ మొదలు కిగజ మ్మల పొడవుగలిగి, కంచెవలె నుండును. ఈచెట్లు విస్తారముగా మన్యములలోను, కొండ లోయలలో నెరుగును. దీని నెన్నుకొని కల్లుగీయుదురు. దీని కల్లు చిక్కగా తీసినప్పుడు తియ్యగా, తరువాత క్రమముగా పులుపు, చేదు, వగరు రుచులుగలిగి విస్తారముగా నిషా చేయును. దీనిని కాచికూడా పుచ్చుకొందురు. వీర్యనష్టమును, వత్సాతదోషమును వొగొట్టును. బలము, పుష్టి నిచ్చును. ఈకల్లును గాని, దీనిగింజలు మూరి పట్టివేసినగాని పోర్చుపు తలనొప్పికి మర్దన చేసిన నయునుగును. విరేచనకారి. ఈచెట్టుయొక్క లోపలిభాగమును యెండించి, దంచి, పిండిచేసి, రొట్టెలుగాను, జావగాను వ్రపయోగిం తురు. భోజనమునకు మారుగా వ్రపయోగపడును. ఆకలికీరును. బలము, పుష్టి నిచ్చును. ఈకల్లు విస్తారము క్రాగి మత్తైక్కిపోయిన యీర కాటికల్లుల విరుగుళ్ళ వ్రపయోగపడును.

జీవం జీవమను పక్షి:—A bird, like turtle-dove--flesh of. అనగా పెన్నెల పులుగు దీని మాంసము రుచిగా నుండును. త్రిదోషముల నణచును. బలమిచ్చును. శీఘ్రముగ జీర్ణమగును.

జీవకము:—A medicinal plant. సంజీవక, దీర్ఘాయు. ఇది ఒక మూలిక. ఇది అష్టవర్గములలో నొకటి. దీని రసము లేక కషాయము లేక చూర్ణము మధురముగ నుండును. రక్తవాతమును, తాపజ్వరమును, క్షయరోగమును పోగొట్టును. అయిదును, కుష్మమును వృద్ధి చేయును. రసముయొక్క మోతాదు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు 2-4 తులములయెత్తు. చూర్ణపు మోతాదు 2 మొదలు 4 చిన్నముల యెత్తు.

జీవనాశ్శ పంచమూలములు:—Compound of five drugs. ఒల్లి దీపక, పెద్దుమ్మడు, జీవంతి, జీవకము, వృషభకము, దీని కూటమి నేత్రములకు మేలుకేయును. కుష్మవృద్ధి నిచ్చును. పైత్యవాతమును హరించును. చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 3 చిన్నములు కషాయపు మోతాదు పూటకు 2 తులములు.

జంటితేనె:—Virgin honey. అనగా మాతవముగ, పట్టిక తేనెపట్టు, తేనె మిక్కిలి మధురముగ నుండును నేత్రములకు మంచిది. విరేచనము చేయును. విచాళము, శ్లేష్మము, తిరిగిగొట్టునొప్పి, రక్తపైత్యము, మేహము, క్రిమిరోగము, చాతి, దగ్గు, వగర్పులు వీనిని హరించును. ప్రణాముల ముచ్చును.

జెట్టుగ చెట్టు:—దుష్టుపు చెట్టు చూడుడు.

జన్ను:—Castorium. Testicle of water dog. సంజీవనా. హిందూ, జంద్ బెదస్తర్. దీనిని అదిపచ్చుఖానా అని అందురు. దీనిని లోపలికిచ్చిన పైత్యము, శ్లేష్మము, తిరిగిగొట్టునొప్పి వాతము

సన్నిపాతము, సూతిక చాతము, పశ్యాంగచాతము, జ్వరము వీనిని
చూచుచును. మోకాడు 1 మొదలు 4 గోధుమగింజల యెత్తువరకు,
శొంఠి, దిప్పలి. మిరియములతో గాని యిరరమందు దినుసులతో
గాని మారి మూతలుతేసి వాడవగును. మరియు గర్భిణీస్త్రీల
చాతము, కేకాపునొప్పులు, జ్వరము, కడుపునొప్పి, అకస్మికముగ
వడినందున గలిగిన నొప్పులు వీనిని యిచ్చిన వయమగును. మోకాడు
4 గురిగింజలయెత్తు. రెండు తమలపాకులు, అర్థ (పగము) పోక చెక్క,
తగుమూతము సున్నముతో వమలి అందులో జన్ను నమలి
మింగించవచ్చును. 1-2 పూట లియ్యవచ్చును. కస్తూరి మూతలు
చేయుటకు ముఖ్యమైనవస్తువు.

జన్ను :—Bofled milk of newly calved cow or she buffalo
అనగా ఆవు లేక గేదెయొక్క మురుపాలు కాచివేచినది రుచిగా
నుండును. శరీరపుష్టి, వీర్యవృద్ధి తేయును. ఉష్ణము నణచును. పైశ్య
మును కమింపజేయును; నిద్రజెచ్చును, శ్మశ్మముగు రక్తమును
బుట్టించును; గుండెలకు, గొంతుకకు మేలుతేయును; విరేచనబద్ధము,
అగ్నిమాంద్యముతేయును; కఫమును బెంచును, ఆలశ్యముగ శీర్ష
మగును; కడుపునొప్పిని బుట్టించును. దీనిని విరుగుల్పు 1 పుడినా,
2 తేని, 3 మిరియములపొడి.

జావ్వి, రావి, ముత్రిచెట్లనీడ :—Shade of the trees Ficus Infe-
ctoria, Religiosa, Bengalensis. చల్లగ మనోహారముగ
నుండును, యెండబాధను, వడబాధను కమింపజేయును. మేహపైశ్య
ముల నణచును; రక్తమును శ్మశ్మపరచును; చలవజేయును; కాంతి
నిచ్చును.

జావ్విఆకువిస్తరి :—Platter of leaves of Ficus Infectoria.
దీనిలో భోజనము చలవజేయును; మేహము, అధిసారము, గ్రహణి,
రక్తప్రావము, వీనిని కమింప జేయును.

జివికెట్టు:—Ficus Infectoria. సంజా చాక్కటి, క్షుత్తు, హింజాఖర్. దీనికాలు వ్రణములు, పురుగులుండెడు పూడ్లు, తినివేయు లేక కుల్చిపోవు రాచపుండు మొదలగు పుండ్లను మాన్పును. దీని పచ్చి ఆకు లేక పచ్చి పువ్వులు వీనితో దంతధావనము చేసిన పండ్లు భుజిపడును; ఆరోగ్యమిచ్చును. దీని ఆకుల విస్తరలోని భోజనము చలవ, మేహకాంతి జేయును, అతినారము, గ్రహాగ్ని వీనిని కమింపజేయును.

శేగురురాయి:—అవగా పాషాణగైరికము చూడుడు.

శొన్నంగిపిట్ట మాంసము :— A kind of bird-flesh of. వేడి చేయును. రుచి బుట్టించును. మూత్రమును బంధించును.

శొన్న పెల్లము:—Jaggery made of the juice of fresh cholum stalks. అవగా శొన్నకరల రసముదీసి వండినది. కొంచెముప్పగా, పెగటుగా, తియ్యగా నుండును. వీర్యవృద్ధి జేయును. హారము, కఫమును హరించును. పైత్యము జేయును; అనుదినము బుచ్చుకొనిన దురద, కుష్ఠం, విచాహము, తాపము, అగ్నిమాంద్యము వీనిని గలుగజేయును. అనారోగ్యమైనది.

శొన్నలు:—Holchus Sorghum. Eng. Cholum. సంజా యావనాల వృత్తరండుల. హింజా జవార్, పనేరా. ఇవి ముఖ్యమైన అహార పదార్థముల లోనిది. ఇవి తెలుపు, పసుపు, యెరుపు కాతులు గలవు. ఇండు తెలుపుని శ్రేష్ఠము. ఇవి తియ్యము గోధుమలుయెన్ని విధములుగ మపయోగింతురో అట్లే యివన్నీ వ్రుపయోగపడును. రుచిగా నుండును. బలము, పుష్టి, వీర్యవృద్ధి జేయును. మలమూత్రములను హరి చేయును. దీనికివిరుగుట్లు 1 పాలు, 2 నెయ్యి, 3 టినుము. (గురుత్వం జేయును గుల్మము మూలవ్యాధినిబలపరచును) కరీరమును అర జెప్పును. కఫపైత్య

ములను హరించును. దేహపరిశ్రమ చేయువారికి మంచి యాహారము.
 జొన్నలుతొక్కి కడిగిన కడుగు నల్లమందు విషమును హరించును.
 జ్యోతిష్మతిచెట్టు:—పిప్పమావేరు, పెద్దమావేరు చూడుడు.
 జ్యోతిష్మతితైలము:— అనగా, మాలింగిణిఆరకు. పెద్దమావేరు
 చూడుడు.

— 3 —

ట

టంకణతొరము:— నెలిగారము చూడుడు.

టర్పెంటైను తైలము:—Oil of Turpentine. ఇది సరళ దేవదారు
 తగుగు అనగా గంధ ఫెరోజానుండి తీయబడినమానె. ఇదిచూడు రక
 ములు. 1 రంగులలో కలుపుకొనునది, 2 పై నప్రవాసికొనుటకు వుప
 యోగించునది, 3 (Pure) పరిశుద్ధమైనది. లోపలికి పుచ్చుకొనునది.
 అట్టి నిర్మలమయినది లోపలికిచ్చిన ఉష్ణముజేయును. దీపనకారి
 (Stimulant) విరేచనకారి. మూత్రకారి. పురాణవాలపునొప్పలు,
 కీళ్ళనొప్పలు, వాపులు, మూర్చ, దాగుణమలబద్ధము, ప్రసవస్త్రీలకు
 వచ్చు జ్వరము, మిక్కిలి నిస్త్రాణజేసెడు మరికొన్ని జ్వరములు సర
 ముల సంబంధమైనపోట్లు, నొప్పలు (Neuralgia) వీనినిబోగొట్టును.
 శ్రమములు, ఏలికపాములు, నాడాపాము (Tapeworm) వీనినిచంపును.
 సన్నపాటిర క్తనాడులు నడలుటచే గలిగెడు రక్తప్రవాహము లేక
 ప్రసవానంతరము కొందరికగు అధికరక్తస్రావము (Haemorrhage)
 వీనిని కట్టును. దీనిని కాలినచోట పెంటనె పూసిన మంట అగును.
 పుండుగాకుండాజేయును. దీనితో మితముగ పైన మిర్దన జేసినను,
 లేక తగుమాత్రపు బట్ట గుడ్డగాని ప్లానెలు గుడ్డగాని ఓంబి దానిని
 యామానెలో ముంచి నొప్పిగలచోట అగుడ్డమ పట్టిగా వేసి పెంటనె

స్నానముగూర్చి లేక బట్టగూర్చి మూటగకట్టి లేక బంతిగ చుట్టి దానిని నిప్పులపై న కాచి ఓర్వగలిగినంత వేడి యుండగా దానితో అపట్టి పై న కాపడము పెట్టిన లోపలిపుండు (Internal Inflammation), తెరలు తెరలుగ వచ్చు కడుపునొప్పి (Spasmodic affection of the bowels) ప్రసవస్త్రీలకు పొత్తికడుపులోవచ్చు నొప్పి, ప్రాత వడిన లేక ముదిరిన (Advanced stage) రక్తక్రమణి, నీళ్ళ విరేచనములు, దారుణవాంతి (Obstinate vomiting) అశర్లము, అశర్లకూల; వగర్పుగల దగ్గు (Bronchitis) దగ్గు, డబ్బుసపుదగ్గు మొదలగునవి నివారణమగును. పై న తెప్పిన పట్టీలు విక్కలకు, అరిపాదములకు వేసి కాపడము పెట్టిన మూర్ఛ, తెలివితప్పడము (Insensibility), తుడ్పులు (Convulsions), సన్నిపాతము (Delirium) వీని చాల మేలుకేయును. ముక్కులోని పురుగులకు, (Pecnash or maggots in the nose) ఈ మానము ఆవ్యాధిచేత చర్మములోపడిన ప్రతి రంధ్రములోని నొప్పించిన (Injection) వానిలోని పురుగులు చచ్చి బయటపడును. ఒకవంతు ఈమాన 15 వంతులు గంజిలో కలిపి దీనిని గుదస్వారముగుండ విచితారి (Enema) చేసిన మూర్ఛ, తెలివితప్పడము, తుడ్పులు, ముఖ్యముగ ప్రసవస్త్రీలకు వచ్చు తుడ్పులు, అపస్మారపు మూర్ఛలు (Hysteria fits), తెర తెరలుగ వచ్చు కడుపునొప్పి, అశర్లము, అశర్లకూల మొదలగువానికి మేలుకేయును. దీనితో చేసిన తైలము అనగా ఒకపాలు హరితికదూరము 16 పాళ్ళుగల ఈ మానెలలో కలిపి అందులో రెండుపాళ్ళు మంచిసబ్బు కలిపి తాగుగ కలియనటుల రుద్ది (మారి)న తైలమగును. దీనితో నొప్పిగలచోట తుర్దనచేసిన పురాణవాత, మేహవాతపు నొప్పులు, నడుమునొప్పి, చులుగునొప్పి మొదలగు నరములనుబంధపు నొప్పులు, పురాణపు

మోతాళ్ళవాపు నొప్పులు, పోటు, కొట్టుకుపోవడము (Bruises), ఇరుకు నొప్పులు, మాంసపుకండ నొప్పులు మొదలగువని నివారణ చేసును. ఈనూనెలో దీనికి సమర్థాగముగ పండికొత్తగాని వెయ్యి గాని కలిపి గుడ్డకుపూసి దానిని రాచపుండుపై న దినమునకు రెండు మూడుమార్లు వేయుచుండిన దానిలోని కుళ్ళు చీము మొదలగువని పోయి మానును. ఈనూనెకు లోపలి కిచ్చు మోతాడులు నాదా పాముక, ఏలికపాములకు ఇచ్చు మోతాడు 1 మొదలు 3 ద్రాముల వరకు; విరేచనములగుట కిచ్చు మోతాడు 4 ద్రాములు మొదలు ఒకటిన్నర పౌండులవరకు. దీపన కారక (Stimulant)ను లేక చూత్రకారకను, ఇతరవ్యాధులకును ఈనూనెను ఇచ్చు మోతాడు 1 మొదలు 20 చుక్కలవరకు. కొన్ని తర్కములవారికి దీనిని లోపలి కిచ్చిన నొప్పితోకూడిన పలుచూరు మూత్రము కావడము సంభవించును; వాటిపుట్టును. దీనికి విడుగుళ్ళు 1 అముదము, 2 జగట గల పదార్థములు కలిపి చేసిన పానీయము (Mucilaginous drinks), నాదాపాము; ఏలికపాములకు ఇచ్చునపుడును, విరేచనము లగుటకు ఇచ్చునపుడును మోతాడురెక్కించి సమముగ అముదముగలిపి ఇయ్యవగును. తక్కిన లోగముల కిచ్చునపుడు ఏలకులు, లవంగములు చాల్చినిచక్క మొదలగు వస్తువుల చూర్ణముతో, లేనలోగాని జగటగల పదార్థముల పానకములోగాని గలిపి యిచ్చిన నిర్బాధకముగ నుండును. దీనిని 3 మొక చుక్కలవరకు. కొద్దిగ పంచదార పై నవేసి యిచ్చిన ఎత్కిళ్లు కట్టును. కట్టనియడల కి ఖా, 1/4 ఖంబలో కి-4 పర్యాయము లియ్యవచ్చును.

ఔషధము:—కొబ్బరికాయ చూడుడు.

టేకు చెట్టు:—Tectona Grandis-Teak tree. సంకళాకవృక్ష, మహాపత్ర, ఖరపత్ర హింకసాగవన్. దీని యాకు లేక చక్కకపాయము

చేదుగ, వగరుగనుండును; చలనతేయును; రక్తపితము అను
దోషము, మూలవ్యాధి, కృష్ణ, ప్రదరము, శ్లేష్మము, వాతరక్తము,
వాతము వీనిని హరించును. గర్భదోషములను హరించి సంకాస
యోగ్యతను గలిగించి గర్భమును నిలుపును. ఈశ్వరమంది వాతాళ
యంత్రముచేత తీసిన తైలమును రాసిన చర్మరోగములు హరించు
ను. రసపుమోతాదు 2-3 తులములయెత్తు; కషాయపు మోతాదు
4-5 తులములయెత్తు. దీని అకులలో భోజనము వాతమును కడివింప
తేయును. అనుము, పైత్యమును బోగొట్టును

నోమోనో పళ్లు:—కాయలు వీనువంకాయలు చూడుడు.

—3—

ఉ

కావరదంగి:—దేవదారితిగ చూడుడు.

జేగమీంసము:—Hawk-flesh of. పక్షవాతమును గొట్టును; విష
మును హరించును; జ్వరదీప్తి నిచ్చును; బలము తేయును; నేత్రేం
ద్రియ, కర్ణేంద్రియములకు బలమిచ్చును; వీర్యపుష్టి తేయును; కఫ
మును, పైత్యమును హరించును.

ధిల్లీ భోగాలను ధాన్యము:—A sort of paddy. వీని చియ్యము
బహు సన్నముగానుండును. వీని యన్నము బహు మృదువుగ, రుచిగా
భోగ్యముగానుండును. సున్నిత దేహులకు రోగులకు చాలా అను
కూలముగానుండును. వీర్యవృద్ధి, బలము, పుష్టి. ఆరోగ్యము
నిచ్చును. మరియు ధాన్యములు చూడుడు.

—3—

త్ర

తంగేడుకాయకూర:— Curry of the green fruit of Cassia Auriculata. లేతకాయల కూర మేహమును, క్రిమిరోగమును, సర్వప్రమేహములను, మూలవ్యాధిని హరించును; దప్పిక నణచును; స్త్రీములకు మేలుజేయును; అతిమూత్రరోగులకు పథ్యముగ నుండును.

తంగేడుపువ్వు:— Flowers of do. చలవజేయును; మేహము, కఫము, అన్నిప్రమేహములు, గ్రహణీ వీనిని బోగొట్టును; కాంతినిచ్చును; అతిమూత్రమును గట్టును. వీనిని నీడను ఎండించి చూర్ణించి సమముగ చీరపంచదార గలిపి పూటకు పావలాఘృత్తు మొదలు అర్ధరూపాయ ఘృత్తుచొప్పున రెండుపూటలను 20 లేక 40 దినములు పుచ్చుకొనిన అతిమూత్రకాడ్యము కట్టును; లేదా పచ్చిపువ్వులను తెలకపిండిలోతీసి కూరవండి 20-30 దినములు అనుదినము పుచ్చుకొనిన అతిమూత్రము కట్టును. ఈ పువ్వుల కషాయమునకు పైగుణములు గలిగియుండును.

తంగేడుబంక:— Gum of Cassia Auriculata. వగరు గలిగి యుండును; రక్తగ్రహణీ, మధుమేహము, అతిమూత్రము నణచును. మోతాదు 3 మొదలు 6 చిన్నముల ఘృత్తువరకు.

తంగేడు విత్తులు:— Seeds of do. వీనిచూర్ణము వగరుగ నుండును; చలవ, మేహకాంతి జేయును; దేహమునోని ఘట్టిపడిన పదార్థములను కరగించును; అమిత కారకముచేత బెడిపోయిన దేహాతిర్వమును బాగుపరచును; అతిమూత్రము, మధుమేహము, విషము, రక్తాతిసారము వీనిని హరించును. వీని చూర్ణముకు సమముగ సంచదార కలిపి పుచ్చుకొన వచ్చును. వీనిచూర్ణముతో తేనెగలిపి పుచ్చుకొనినను, అతిమూత్రము కట్టును. చూర్ణపు మోతాదు 3 మొదలు 6 చిన్నముల ఘృత్తువరకు. వీని చూర్ణముతో చేసిన

శేవ్యామును ఉపయోగించవచ్చును. అది పూటకు అరతులవెత్తు చొప్పున దినమునకు రెండుపూటలను పుచ్చుకొనవలెను. మిక్కిలి మృదువుగా చేసిన వీనిచూర్ణము కండ్లలోవేసిన నేత్రరోగములు వర్తించును.

తంగేడు యిగుళ్ళు:—Shoots or tender leaves of do. వీని రసము అతిమాత్రమును కట్టును; అన్ని ప్రభుహముల నణచును; మిక్కిలి దేహపుష్టి నిచ్చును; బాతరోగమును కమింపజేయును; నేత్రములకు చలవజేయును; వీనిని తలమీదనుంచి తలరుమాలు (పగటివేళ) పెట్టుకొనినగాని లేక గుడ్డవేసి కట్టుకొనినగాని తల వొప్పి, పోటు పయమగును. నేత్రరోగములను బోగొట్టెను. రసము యొక్క మోతాదు పూటకు 2-3 తులముల యెత్తువరకు.

తంగేడుచెట్టు:—Cassia Auriculata. Eng. Tanner's Cassia. సం॥ గోశ్రేణీ, తలపోటక. హిం॥ తిర్వార్. ఈ తంగేడు 3 జాతులు గలవు. తంగేడు, నేలతంగేడు, కొండతంగేడు అని. ఇందులో కొండ తంగేడుకు వైద్యోపయోగము అంతగాలేదు. దీని గింజలలోని పప్పు వేయించుకు తినిన కమ్మగ. రుచిగ నుండును. వీర్యవృద్ధి, బలముజేయును. నేలతంగేడుకు గుణమధికము. ఇది పసుపుపచ్చని పువ్వులు పూయు చిన్న చెట్టు. దీని మూనుచెక్కతో తోళ్ళు బాగు చేయుదురు. దీని సమూలముయొక్క చూర్ణములో సమముగా పంచదారగలిపి పూటకు బేడెత్తుమొదలు అర్ధరూపాయ యెత్తువరకు నీళ్ళతో రెండుపూటలను 20 లేక 40 దినములు పుచ్చుకొనిన ఇరు పది వేహములను హరించును. వీర్యపుష్టి జేయును. అతిమాత్రము, పశ్చేంద్రియము కట్టును. దీని వేరుచెక్క నూరినముద్ద పూటకు గచ్చకాయంత చొప్పున పెరుగుతో నచ్చిన గ్రహణీ కట్టును.

తంబెపుచెట్టు:—తగిలిక చెట్టు చూడుడు.

తక్కలికూర:—దీనినే చిరినల్లికూర యందును, నల్లికూర చూడుడు.

తక్కిడ చెట్టు:—A medicinal tree. దీని వేరు చక్క లేక అకరసము లేక కషాయము కాంముగ, చేదుగ నుండును. వేడిజేయును, వాతము శోష, క్షేష్ణము, అగ్నిమాంద్యము, మలబద్ధము వీటి నణచును. విరేచనము జేయును. దీనియాకు తలకు వేసి కట్టిన శిరో వాతము, శిరఃశూలు హరించును. రసపుమోతాదు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపుమోతాదు పూటకు 2½ మొదలు 5తుల ముల యెత్తువరకు.

తక్కిలములు:—Hibiscus Abelmoschus & Abelmoschus Moschatum. సంకలతాకస్తూరికా, తక్కిల. హి. 4 ముషకో కానా. దీనినే కర్పూరపు బెండ యనియు, కస్తూరిబెండ యనియు నందును, దీని విత్తులుమిక్కిలి సువాసనగ నుండును. దీనిచూర్ణము, రసము లేక కషాయము స్వాదుగా, సుగంధముగా నుండును. మేహ కాంతి జేయును, త్రిదోషములను, అకుచిని పోగొట్టును. మూత్రకృత్రము, మూత్రఘాతము, శ్రమ, మూలవ్యాధి, జ్వరము, నేత్రరోగములు, ముఖరోగములు అనగా నోటిలోబుట్టెడి రోగములు, జ్వరము, విషము వీనిని హరించును. మూతగుండె (heer)కు, పొట్టకు బలము జేయును రుచి బుట్టించును. చక్కరాగ్నిని వృద్ధిబొందించును; బలము జేయును, కఫవాతము, వాతపైత్యములను జయించును; చెమట బుట్టించును; చూర్ణపుమోతాదు పూటకు 2 మొదలు 4 చిన్నముల యెత్తువరకు. నీళ్ళతో మారితీసిన రసపు మోతాదు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు; కషాయపు మోతాదు పూటకు 2½ మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు. వీనిని కాంబూలములో నుపయోగించి తగి యుండును.

తృణాన్నము:—Boiled rice soaked in butter-milk & seasoned. అనగా చల్లలో తొరనిచ్చి పొడిచిన అన్నము. మహాహారముగ నుడును; క్రొవ్వను వృద్ధిజేయును; సమస్త మేహములను గొట్టును; వాతముజేయును; ఉష్ణదోషములను, పాండురోగము, గ్రహాగ్ని వీనిని హరించును; దేహపుష్టి, బలరదీప్తి, ఆయుర్వృద్ధి, కాతి, సౌఖ్యము వీనిని గలుగజేయును; గర్భిణీస్త్రీలకు నుకూలముగ నుండును.

తగరము:—Tin. సంక వంగ, రంగ, హింక వంగ, కత్తిల్. ఇదియొక భూమిలో పుట్టు లోహము. దీనితో గిన్నలు, పాత్రలు చేయుదురు. ఈపాత్రలలో భోజనము చేయుదురు. యాపాత్రలలో వాత్తగపులును నిలనయుంచిన కిలము పెట్టకండ యుండును. యేవిధమైన దోషములు కలుగకండ ఆరోగ్యమిచ్చును. మేహకాంతి, పైత్యకాంతి జేయును. దీనితో రాగి, యిత్రది పాత్రలకు కళాయి చేయుదురు. అందువలన ఆపాత్రలకు కిలము మొదలగు దోషములు లేకండ జేయును. తగరము కడియముగా జేసి యేచ్చెప్పవేరుకైనను తొడిగిన ఆచ్చెట్టుయొక్క కాలులు చాలవు; ఎక్కువ కాలులు కాయును.

తగరభస్మము:—Calx of Tin. క్రమముగ శుద్ధిచేసి చేయబడిన వంగభస్మము. మేహములను, మధుమేహము, పైత్యములను హరించును; శుక్లగచ్ఛము, ప్రమేహము, పెగరోగము, కాపము, పాండువు, క్రిమిరోగము వీనిని హరించును; దీర్ఘవృద్ధి జేయును; కఫము, శ్మయరోగము, క్వాస, శూల, విమనము, ప్రదరరోగము వీనిని పోగొట్టును; ఆయుర్వృద్ధి, బలము, దీర్ఘము, కామము, అగ్నిదీప్తి, బుద్ధిబలము, భార్యైగ్యము వీనిని గలుగజేయును; అశుద్ధ, అపక్వ వంగభస్మ సేవవలన కాంతి, క్రాంతి, శుక్లనాశనము, కాపము, కడుపు, గుల్మము, పాండువు, ప్రమేహము, పోళ్ళలు, వాతము, పక్షవా

తము, రక్తవికారము మొదలగు వనేక రోగములు గలుగును. దోషములు గలుగును. దోషయుక్త వంగభస్మ సేవవలన గలిగిన వికారమునకు విరుగుళ్ళు 1 ఒద్దివేరు చెక్కచూర్ణములో నమముగ కలకండ గలిపి పూటకు లేదెన్నుచొప్పున 10-15 దినములు పుచ్చుకొనడము, 2 తాడికాయ, ఉసిరికాయ, కరక్కాయ, విప్పళ్ళు వీనిచూర్ణము పైన చెప్పిన విధమున సేవించడము. వంగభస్మపు మోతాడు పూటకు 2 మొదలు 4 గింజల వరకు.

తగిరిసిచ్చెట్టు:—Caesia Tora. సం॥ చక్రమర్ద, ప్రపున్నాట, దద్దుళ్ళు. హిం॥ చకవడ్, బవాడ్. దీనిని తంటెపుచెట్టని అందురు. దీనిసమూల రసము లేక కషాయము చేదు, కారముగా నుండును. శీతపైత్యమును, శ్లేష్మవారిమును, శిల్పకుష్మను, కఫమును హరించును. జీహాకాంతి నిచ్చును. దీని ఆకు జగటగ నుండును; కొద్దిగ విరేచనకారి. దీని కషాయము దంతములు వచ్చునప్పుడు వచ్చెను చిడ్డలబ్బరమును హరించును. రసపు మోతాడు పూటకు 2 మొదలు 4 తులముల యెత్తువరకు. కషాయపు మోతాడు 2 మొదలు 6 తులములయెత్తుచొప్పున దినమునకు రెండుపూటల నియ్యనగును. దీని ఆకుకు కొద్దిగ ఆముదము చరిమి పెచ్చజేసి నూరికట్టినను, ఆముదములో దీనిఆకును ఉడికించి నూరికట్టినను వ్రణములు, మురికివ్రణములు మానును. దీని వేరు నిమ్మకాయరసములో నూరి పూసిన తామర మానును. ఆకు నూరి యుడికించికట్టిన గడ్డలు త్వరగ చీముపట్టి పగులును. దీనిఆకులు నలిపి తేనెనీగలు కట్టినచోట రుద్దిన బాధనయిమగును. దీని ఆకును చిదుకకొట్టి ఆముదము చరిమి పెచ్చజేసి దానితో కాపకముబెట్టి కట్టిన అనుచాతపునొప్పులు (Gout), నడుమునొప్పి, మలుగునొప్పి, కీళ్ళనొప్పులు హరించును. దీని ఆకులు కూరవండి తినిన వాతము, కఫము, కుష్ఠ, విపర్వి, దురదలు, పోక్కులు, మూలవ్యాధి, ఉబ్బ

యారోగములయందు పథ్యముగ నుండును. పైత్యము జేయును. అగ్నిదీప్తి నిచ్చును.

తగిరిసదిర్తులు:— *Seeds of Cassia Tora*. వీని చూర్ణము లేక కషాయము వాతమును, కఫమును, దురదను, కుష్టును, క్రిమిరోగమును హరించును; కాంతినిచ్చును. చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 2 మొదలు 5 చిన్నముల యెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు పూటకు 2 మొదలు 5 గుణముల యెత్తువరకు. దీని తైలము రాసిన చర్మరోగములు హరించును.

తడచెట్టు:— *Grewia Elastica*. సంః ధన్యవా, ధనువృక్ష. హింః ఛామిన్. దీని పట్టనగుగ కారముగ నుండును. దీని చెక్క లేక అకురసము లేక కషాయము కఫము, వాతములను రక్తకాస, శాండు, ప్రక్షేహములు హరించును. రసముయొక్క మోతాదు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు 2-3 మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు. దీని సంష్లు తియ్యగా, వగరుగా నుండును. కఫ, పిత్తములను హరించును. మలబద్ధము జేయును. కొద్దిగ వాతము జేయును.

తడిచీర:— *Wet cloth*. దీనిని ధరించిన వణుకు బుట్టించును; మిక్కిలి వాతముజేయును; మాత్రకృతము, అగ్నిమాంద్యము, పైత్యము, దగ్గు మొదలగు వనక రోగములను బుట్టించును.

తడియొత్తిన గుణము:— *Rubbing of body with a cloth after bathing*. అనగా స్నానముజేసి వస్త్రముతో తుడుచుకొనడము వలన కాంతినిచ్చును; శుద్ధిగానుండును; దురద, చిడుము, గజ్జ మొదలగు చర్మరోగములను హరించును.

తపసిచెట్టు:— *Trophis Aspera*. సంః కాళిందా. భూతవృక్ష, హింః సహోదా. దీని చెక్క, అకురసము, కషాయము వాతరక్తము, రక్త

దోషము, కఫవాతిము, అతిపాచము వీనిని హరించును. రసపు మోతాదు పూటకు ౨-౩ తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు పూటకు ౩-౪ మొదలు ౬ తులములయెత్తు వరికు.

తమూలవృక్షము:—*Garcinia Xanthochymus*. సంః తమూల, నీలతల. హింః తమూలు. అనగా సముద్రతీరమునందు లేచెడు నల్లని యాకులుగలచెట్టు. దీనిని చీకటిమాను అని యందురు. దీని చక్క, లేక అకురసము, కషాయము వగరుగ తియ్యగ నుండును. చలువ చేయును. కఫము, మేహపుబ్బు, వాపు, కాపము, స్ఫోటము వీనిని వోగొట్టును. వీర్యవృద్ధి లలము నిచ్చును. మరియు వీటి చెట్ట గుణములు దీనికిని గలవు. రసపు మోతాదు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు పూటకు ౪ మొదలు ౬ తులముల యెత్తువరికు.

తమలపాకులు:—*Piper Betel*. Eng. Betel leaves. సంః తాంబూలి, నాగవల్లి, భక్షప్రతా. హింః పాన్. చిరుచేడు, కారము, తీపి రుచులు గలిగియుండును; తమలపాకులు లేతవి, ముడిదిసవి, పండించినవి, దక్షిణదేశపువి (దశసరిగొడ్డిగ నలుపుగలిగియుండును) లంగాళాదేశపువి (అనగా కారాకీర్ణి వృషయోగించే), అను భేదములుగలవు. మొదట ౩ రకములున్నా కొవ్వధోపయోగమునకను తాంబూలమునకను వృషయోగించవలెను. నోటిజగట, దుర్గంధము, శ్లేష్మము, వాతము, గుండెలలో భారము, రసదోషము, అజీర్ణము వీనిని వోగొట్టును; వీర్యమునకు వేడి బుట్టించును; విరేచనము చేయును; సమశీతోష్ణమయివని; మిక్కిలి కఠోపమునిచ్చును; అకలి బుట్టించును, పొట్టకు, హృదయమునకు, బుద్ధికి బలమిచ్చును; జ్వరకేశక్తిని హేచ్చించును, తాళా పరచును. సౌఖ్యమిచ్చును. దేహములోనుండి దుష్టపదార్థములను తీసివేయును; దంతవాతమును తగ్గించును; శ్లేష్మదాహము వణచును; గొంతుకను, రొమ్మును

శుభ్రపరచును; దగ్గు వణచును; శీర్ణము తేయును. తమలపాకులు నమిలినముద్ద పుర్రెమాదలపైన వేయుచుచేసిన నయమగును. తమల పాకులు పెచ్చతేసి తీసిన రుసుము జ్వరమును, దగ్గును, శ్లేష్మము హరించును; మోతాకు పూటకు 1 కుండలు 1 తులముల యెత్తు వరకు. అకులరసుమును కండ్లలో పిండిన నేతరోగములు, రేతకటి వీనిని రోగొట్టును; అరసుము రోషలికిచ్చిన మెదడు గట్టి పడడమును, కామోదేకమును అణచును; అరసుములో తేనగలిగి యిచ్చిన దగ్గులూ, శ్లేష్మము హరించును. మోతాడు ప్రైవకారము, తొడి మును అముదములో ముంచి చిద్దల అరసుమున జొనిపిన విరేచనము తేయును; అకలు పెచ్చతేసి అవమాన చరిమికట్టిన గొంతుక పుండు నిమ్మొంచును. పురియములలో అకలు 4 మలి తినిన స్త్రీలకు సంతానము కలుగుకయుండునుగాని గర్భాశయము (Ovaries) కు బిల్బు తేయును. అకులరసుము చిద్దలదగ్గు, శ్లేష్మము, జ్వరము వీనిని హరించును. వీనిరసుములో కొద్దిగ కప్తూరి గలిపి యిచ్చిన అపస్మారము (Hysteria) వాతములు, సన్నిపాతములు హరించును. అపిలకు అముదము చరిమి పెచ్చతేసి రొమ్ముపైన అకుమీద అకును దళసంగ వేసిన చిద్దలదగ్గు, వగర్పు అణచును; కుడ్డిపక్క చింకక్రింద అట్లువేసిన అప్రక్కనొప్పి, కార్జము (Liver) గట్టిపడడము మెదలగు కార్జపురోగములు హరించును; స్త్రీల చన్నులపైన పెచ్చతేసి వేసిన పాలు హరించును; గవదలపైన వేసిన గవదలిళ్ళలు (Glandular swellings) హరించును; తమలపాకులు అప్పుడు కోసినవి, రేతవి మృదువుగానుండునవి, తాంబూలమునకు మిక్కిలి అనుకూలముగా నుండును. పండించిన అకలు బాలింతలు తాంబూలము వేసికొనిన మిక్కిలి ఆరోగ్యకరమగును. విరోషముగా

నుండును. దిక్కిలి పథ్యమైనవి. తమలపాకలు యెడినవి, వడిలింపి, పురుగుకొట్టినవి, సున్నముంచినవి పుపయోగించగూడదు.

తమలపాకు తీగ, వేళ్ళు:—Roots of betel leaf plant. ఏమి చూర్ణము అతిమధురపు చూర్ణము సమముగ గలిపి తేనెతో నిచ్చిన దగ్గులు కమించును. ఈవేరును నమలి తీట్టుదింగిన కంకర్లము కాగుగఁబుండును. పాటకులు, వాటకులు దీని నుపయోగించ దగియుండును.

తరువాతి, అన్నము, చారు:—Rice Cunjee aoid. ఒక శుభ్రమైన మండలో గంజి దినదినము పోయుచుండునది; అనగా ప్రతిదినము నిలవయున్న కొంతగంజిని తీసివేసి శ్రోత్రగంజి పోయుచుండిన పులియును. దీనిలో ప్రతిదినము రాత్రులయందు అవసరమైనంత యన్నమును వేయుచూ మరునాడు ప్రదయము ఆ యన్నమును నుండి తీసి అందులో కావలసినంత తరువాతి తేటను చేర్చికొని, అందులో మట్టిగజేర్చిగాని, చేర్చకగాని పుపయోగించును. ఇది మేనాకాంతిని, పైత్యకాంతిని వేయును. దాహము, కాపము, శ్రమను, అణచును. జఠరదీప్తిని, కరీరపుష్టిని, బలమును వేయును. నిక్కాశతర్కము గలవారికి దిక్కిలి అనుకూలముగా నుండును. వేసవికాలమందు దిక్కిలి ఆరోగ్యముగా నుండును. కొందరు యీ పిండిన అన్నములో మంచిమాన, పచ్చళ్ళతో పుచ్చుకొనిన బలము, పుష్టి, ఆరోగ్యమును గలుగజేయును. తరువాతిలో రసవర్ణములు చెర్చి కాలిన చారు రుచిగ నుండును. పైన చెప్పినగుణములు గలిగియుండును.

తిరిపితప్రపాలు:—ఆప్రపాలు చూడుము.

తరుబూబా:—Citrullus Valgaris, Cucurbita Citrullus. Eng. Water melon. సం: కృష్ణబీజ, ఉర్వారు. హిం: తర్బూజ్, తరుబూబా. ఇది పెద్దపుచ్చపండు. గుండ్రముగనైన, కోలగనైన నూడును; పైన అనుపచ్చ తెలుపుచున్నది నున్నగ నుండును; దీనిలోని విత్తులు వల్లగనైన, ఎరగనైన, తెల్లగనైన నుండును. దీనిలో గుంజ ఎరగనైన, గులాబిపువ్వు రంగుగనైన, తెల్లగనైన నుండును. దీనిలో అధికముగ నీరుండును; తియ్యగ; చల్లగ నుండును. చలవజేసి నీరుపెట్టును. దీనిలోని నీళ్ళు లేక రసము వేసవి కాలములో ఎండవేళ పుచ్చకొనుటకు మిక్కిలి అనుకూలముగ నుండును. చాచామునగాచును; మార్గాయాసమును, బడలికను; దోష బృధము (Typhus fever) లో దీనిని లోపలికిచ్చిన కడుపులో పుంకు కానియ్యదు; పైత్యముయొక్క తీవ్రమును, రక్తములోని అతివేడిని అణచును; మూత్రము గావించును; పలుచని రక్తమును పలుచని శ్లేష్మమును పుట్టించును; శరీరము నల్లబడజేయును; పైత్య బృధము నణచును; ఎండిన దేహము గలవారికిని, ఉష్ణతత్వము గలవారికిని దేహమును మంచిస్థితిలో నుంచును. దేహమునకు పాల తోడను, పైత్యమునకు చింతపండు పులుసుతోడను ఇమిడ్చిన మేలు జేయును; మూత్రపుసంచిలోని రాలిని కరగించును; జలుబు లేక వాతరిత్యము గలవారి తెల్లదబ్బకు, పొట్టకు నష్టము జేయును. దీనిని విరుగుళ్ళు 1 తేనె. 2 పంచదార, 3 గులకందు దీని విత్తులకు పండు గుణము గలిగియుండును.

తలంటుకొని ప్లానము చేయుట:—అభ్యంగవ ప్లానము చూడుడు.

తలగడగుణము:—Pillow. ఇది మత్తగా నుండవలెను. రక్తప్రవాహమునకు అనుకూలించును. తలరిప్ప, తలనొప్పిని కాంకింప జేయును. సుఖనిద్ర నిచ్చును; అరోగ్యము గలుగ జేయును.

తలపాగ:— Turban. శిరస్సునకు వేడినిచ్చును. మనోల్లాసము గలుగ జేయును; శిరోవాతము తరించును; తలబొట్రుకలకు చులుమును, పలుపును ఇచ్చును; శీతలమును, ఎండిబెట్టును తప్పించును; కండ్లకు చలజేయును; కాని ఓ క్కిరి భారమైనదిగ నుండగూడదు.

తవరాకము:— Sugar Candy. అనగా కలకండ. పటికపంచదార చూడుడు.

తవాక్షిరి:— Bamboo manna. గంక వంశలోచన, తుగాక్షిరి, పై గుమ్మి, హింక వంశలోచన. అనగా పెడురుపాలు. ఇది ముదురు పెడురు క్రొత్తలో దొరకును; చప్పగా, వగరుగా నుండును; మిక్కిలి మేళాకాంతి, చలన, చలము, వీర్యపుష్టి జేయును; పైత్యము, మూత్రకృచ్ఛము, తలత్రిప్పరొగము, అతిసారము, దగ్గు, జ్వర, కఫము, కాషము, అరుది వీనిని జయించును. లోపలి గాయములను మాన్పును, మనోల్లాసము నిచ్చును. ముంతగుండె (heart)కు మేలు జేయును. విరేచనబద్ధము జేయును; పాతతత్వముగలచారి నల్లచట్టు (spleen)కు నవ్వుము జేయును. దీనికి వియ్యుమ్మ 1 తేనె, 2 కుంకుమ పువ్వు, మోరకాడు 1 లేక 2 అణులయెత్తు.

తదిదలు:— చోర్మచూడుడు.

తాంబూలము:— The chewing of betel leaves & nut. కారము, వగరు, తీపి, ఉప్పు రుచులు గలది; సువాసనగ మనోహరముగ నుండును. వాతము, క్రిమిరోగము, కఫము, మలబద్ధము, కౌల, అరుది, అగ్నిమాంద్యము, వీనస వీనిని లోగొట్టును; మనస్సునకు సంతోషము, దేహోష్ణము, అగ్నిదీప్తి వీని నిచ్చును. విరేచనము గావించును. వీర్యవృద్ధి జేయును. కర్ణము గావించును. ముంత గుండెకు, పొట్టకు, బుద్ధికి బలమిచ్చును. అకలివేళను, ఉష్ణతత్వము గల వారును, తాంబూలము వేసుకొనిత తలనొప్పి, పైత్యము వీనిని

బుట్టించును; పైత్యరోగులకును, అధ్యాసము లేనివారికిని, చక్క-
దోషమువలన తిక్క బుట్టించును. దీనికి విశుగుణ్య 1 కల్లనిసీగ్గు,
2 చింతపండు, 3 కలిసీగ్గు, 4 పెరుగు.

తాంబూలనిర్ణయము:— Rules to be observed in chewing
betel leaves & nut. తాంబూలమునకు ఒకచెక్క, అయిదు
అకులును, అనపబద్ధంత మున్నమును, అందులో సగము పచ్చకమ్మ
రమును, మూడు తక్కిలములు, రెండు లరంగ ముగ్గులు, ఒక
యాలుక్కాయ, తనగసింజంత జాతికాయయును వేసుకొనవలెను.
ఈలాగు క్రమముగా తాంబూలము చేసిన సర్వదోషములను తరిం-
చును. పోక చెక్కలో పురుగులుండిన గళరోగమును, గండమాల
రోగమును పుట్టించును. అకుల యానెలసండున కటుకాంశములుండిన
ముఖరోగము చెచ్చును. సున్నములో సన్నపాటి రాళ్ళుండిన మా-
త్రాశ్మరీ రోగమును బుట్టించును; గనుక చెక్క, అక, సున్నము
శుభ్రపరచి వాచుక చేయవలయును. ముందు నోటిలో నొక అకు
తిండుకొని అపెనుక చెక్క వేసుకొనవలెను. చెక్కలు పంటితో కటు
క్కున కొరకడిమువలన దూతములకు, నేత్రములకు, కర్ణములకు జబ్బు
చేయును. గనుక చెక్కలు సన్నముగా కత్తిరించి వానినే యుపయోగ
పరచవగును. మరియొ భోజనాత్పూర్వమందు ఏడాకలును, భోజనా-
త్పరమందు అయిదాకలును, రాత్రివేళ రెండయినను మూడయినను
అకులును, తాంబూలము చేయవగును రతాంతరమున భోజనా-
త్పూర్వమందు అయిదయినను, ఆరయినను, భోజనాత్పరమందు మూ-
డయినను, నాలుగయినను అకులును, రాత్రివేళ రెండయినను, మూ-
డయినను అకులును తాంబూలము చేయదగినది. ఇది నిత్య తాం-
బూల సేవాక్రమము. మరియొ అకుల మొదళ్ళు, చివరలు, తానెలు.

ఏనిని తీసివేయవలెను. సున్నపాకును, క్రొదపడిన ఆకును వర్జింపవలయును. రొండాకులు కలిపి వేసుకొనగూడదు.

తాంబూలము పుక్కిటనుంచుకొని నిద్రపోయినగుణము:—Sleeping with a quid of betel leaves & nut. మిక్కిలి చొంగబయలు జేయును; వివర్ణత కలిగించును; దంతములకు దుర్బలము జేయును; ముఖరోగమును, గళరోగమును విస్తరింపజేయును. గావున నోటిలో తాంబూలము (తిమ్మి) ఉంచుకొని నిద్రించకూడదు. నిద్రపోవుటకుముందు నీళ్ళతో పుక్కిలింది పరూడవలెను.

తాంబూలము వర్జించవలసినవారు:—Those who should avoid the chewing of betel leaves & nut. కుష్ఠం, మధుమేహము, మూత్రరోగము, నేత్రరోగము, క్షయ, జ్వరము, తిబ్బు, మూత్రకృచ్ఛము, ప్రదర్శరోగము (ఈసుమ రోగము), పాండువు, త్రిప్ప, మతిచాంచల్యము, శోష, మూర్ఛ, శ్వాస, హృద్రోగము, చర్మరോഗములు, అపస్మారము, గ్రహణి, అతిసారము ఈరోగములు కలవారును, ఎండిన జీహ్వము కలవారును, విశేషముగ ఆకలిదప్పికల గొన్నప్పుడును, గాయము తగిలినప్పుడును, సర్పదంష్టమయినప్పుడును, ఇతర విషజీవమున్నప్పుడును తాంబూలము విడువవలయును.

తాంబూల విరుద్ధములు:—Things which are inimical to the chewing of betel leaves & nut. పాలు, నీళ్ళు, పెరిగపండు, పనసపండు, మామిడిపండు, అరటిపండు, చెరుకు, మద్యము, పప్పుకట్టు, తేనె, కొబ్బరికాయ, ఇవి పుచ్చుకొనిన ఒకగడియవరకును తాంబూలము వేసికొనగూడదు.

తాంబూల వివాక్రమము:—How to chew betel leaves & nut
తాంబూలములో ప్రాతఃకాలమున చెక్కయును, మధ్యాహ్నమున

సున్నమును, కాత్రియ, బాకులును అధికముగ నుడవలెను. కాంబూలము నమలగా మొదట బయలుదేరిన రసము విషతైల్యముగ నుండును. రెండవమారు బయలుదేరిన రసము నీరసము దెచ్చును. విరేచనము తేయును. అగ్నిదీప్తి నిచ్చును. మూడవమారు బయలుదేరిన రసము అమృతతైల్యముగ నుండును. సున్న మెక్కువయైన దుర్గంధమును, చెక్క యెక్కువయైన వీర్యపుష్టిని తేయును. ఆకులు ఎక్కువ చేసుకొనిన సుగంధము నిచ్చునుగాని అలాగున సమానముగ కాంబూలముకేసి బానిరసము మింగిన ఉష్ణము, ఆరుచి, అగ్ని మాంద్యము, వీర్యనష్టి, దీనస, శ్వాస, పాండురోగము, మూత్ర కృచ్ఛము, ప్రమేహము ఈరోగములను గలుగజేయును. కాంబూలములో సున్న మెక్కువై నోరుపొక్కినందుకు విరుగుడు కర్కర. నూనె కలిసిఘృగలిపి పుక్కిటనూచుకొని యుద్మిషేయవలెను. తద్విద్రుంగడమువలన పొట్టకు, మూత్రగుండె (heart)కు నష్టముతేయును; హృద్రోగము పుట్టును.

కాంచేలు:—Tortoise flesh of. గంభీరశర్మ, కచ్చన, దీని మాంసము చమురుగలిగి రుచిగానుండును. గురుత్వము, వీర్యవృద్ధితేయును; పైత్యము వణచును. అయుర్వృద్ధి నిచ్చును. పైత్యమును తేయునని కొందరందురు. దీనిగ్రుడ్లు ఉష్ణము, గురుత్వము తేయును. దీనికి విరుగుడు యవతొరము. కాచేటి గ్రుడ్డులోని చందమామ (పచ్చనిది) మూడు 1 తులంయెత్తు, పావుకేరుగాని, అర్ధపావుకేరుగాని అవుపాలలో వేసి యిచ్చుచుండిన దగ్గులు నిష్కళించును. దీని చిప్పను భస్మముచేసి, అముదములోగాని, కొబ్బరిమానెలోగాని కలిపి వ్రాయుచుండిన కురుపులు, వ్రణములు, చర్మరోగములు పోవును.

కాంచేలు చేదుకట్ట (అనగా మెట్టకాంచేలుయొక్క చేదుకట్టు):— Gall of etc. దీనిని చంటిబిడ్డలకు పోసిన భయము, దగ్గు, జ్వరము హరిం

ఋను. దీనిని వాతహారమును కొవ్వధములలో గలిసి నూరి మూత్రములు గట్టి యిచ్చిన వాతములు, నన్ని పాతము, మాతికావాతము, అశీర్ణ విరేచనములు, అశీర్ణము, కలకా విరేచనములు నయమగును. మూతాదు 2 వద్దగింజల యొత్తు యెదలు గురువిందగింజ యెత్తువరకు.

తాచుపాము మాంసము:— **Flesh of a Cobra.** దీని మాంసము పైత్యమును, అష్టాదశ కుష్టులను పోగొట్టును. వయస్సును నిలుపును. వీర్యపుష్టి తేయును. పెంట్టుకలు నరియడమును, దేహము ముడతలు పడడమును పోగొట్టును.

తాటికలకండ:—**Sugar Candy of Palmyra plant.** ఇది గంధ యిసుకవలెనుండి, కొద్దిగ ఎర్రరంగు గలిగియుండును. ఇది మిక్కిలి మేహకాంతి, పైత్యకాంతి తేయును. శ్లేష్మములను, దగ్గులను హరించును. వీర్యపుష్టి, దేహపుష్టి, బలముచేయును. ఇంద్రియ నష్టము కట్టుటకు ఇచ్చు కొవ్వధములలో దీనిని ఉపయోగించుట మంచిది.

తాటికల్లు:—**Borassus Flabelliformis-Toddy of palmyra tree.** తియ్యనిది; కొద్దిగ మత్తుతేయును; దేహపుష్టి, దేహశోష్ణము, వీర్యపుష్టి, బలము, తేలిక వీనినిచ్చును; వాతమును, కఫమును హరించును; బకరదీప్తినిచ్చును; మూత్రము నిధికపరచును; విరేచనము గావించును; నిక్కాకను, మేహమును, ప్రమేహమును, పైత్యోద్రేకమును అణచును; మూత్రపుచ్చుకును పోగొట్టును; మనోహారము గనుండిచలవ తేయును. వాతపైత్యమును, మేహపైత్యమును అణచును సెగగడ్డలను పోగొట్టును. కొంచెము తలనొప్పి తేచ్చును. అప్పుడుతీసిన కల్లు శ్లేష్మము, పులిసిన కల్లు మెగటుగ నుండును. పైత్యమును బుట్టించును. ఉష్ణము తేయును. విరేచనము గావించును. గురుత్వముగ నుండును ఎక్కువమత్తును, గ్రహాగ్ని, కఫపైత్యముగొట్టును.

పోతుకాటికల్లు సూర్యోదయాశ్చూర్వమందు అనుదినము 40 దినములు పుచ్చుకొనిన పాండువు, మంచాగ్ని, దేహకార్యము ఈరోగములుగలవారికి చాల మేలుకేయును. నాము కాటికల్లు అనగా కాయలకాచెడు చెట్టుకల్లు. క్రొత్తగా గీతపెట్టిన చెట్టుకల్లు జలుబు, శ్లేష్మము, వాతముకేయును. దేహమున నొడ్డులను బుట్టించును. దీని వియగుళ్ళు 1 కలి, 2 నిమ్మకాయ.

కాటిచెట్టు:— *Borassus Flabelliformis*. Eng. Palmyra Palm. సం॥ శేఖ్యపత్ర, దీర్ఘతరు, కాల. హిం॥ కాల్, కాడ్. దీని నీడ మిక్కిలి హితవుగ నుండును. పైత్యకాపమును పోగొట్టును బలమును కాంతినియిచ్చును. దీని చమ్మల రసము లేక కషాయము ప్రదరరోగములను హరించును. లేతకాటిచెట్టు యువ్వలో నుండి తీసిన నీళ్ళు అతిసారము, ప్రమేహము, పైత్యవాతము వీని నణచును. చలువకేయును.

కాటితేగలు:— Edible sprouts of Palmyra fruit. ఈ తేగలు కాల్చిగాని, తంపటవేసిగాని తినవలెను. రుచిగానుండును. బలము, పుష్టి, వీర్యవృద్ధి నిచ్చును. అకలికాధను శమింపకేయును. విరేచనకారి. పైత్యము, గురుత్వము కేయును దీని వియగుళ్ళు 1 తెల్లము, 2 నెయ్యి.

కాటిపండు:— *Palmyra fruit*. ఆహారవస్తువు. మ్రిమిరోగము, కుష్ఠ, రక్తపైత్యము వీని నణచును. వాతము, పైత్యము, శ్లేష్మము వీనిని ప్రకోపింపకేయును. రక్తమును, శుక్లమును వృద్ధి పొందించును. గురుత్వమును, అగ్నిమాద్యము కేయును. అతిమాత్రము, తంద్ర, నేత్రరోగము యెదులగు రోగములను బుట్టించును. దీని వియగుళ్ళు 1 కడుగు, 2 బియ్యము, 3 పొగడఫండు, 4 మిరియములు,

తాటి కెల్లము:—Jaggery made of Palmyra toddy. దీనిని నున్న పుకల్లుతో వండదురు; కొద్దిగ వానపగను, పెగటుగల తీపిరుచి గలిగియుండును. వాతము హరించును. బలము కేయును. క్రిములను, వీరిక పాములను బుట్టించును. కొన్ని యాచధములలో వేయుదురు. పోతుతాటికెల్లము శ్రేష్ఠము. పశువులకు వేయుమందులలో తరుచు వాడుదురు. దీనిని వండి పంచదార చేయుదురు. పొరాయికూడ తీయుదురు.

తాటిముంజలు:—Young kernels of unripe Palmyra fruit. చలవ, మేహకాఠి కేయును. వాతమును బుట్టించును. మేహపు రాళ్ళను పోగొట్టును. నీరసమును దెచ్చును. మేహపైత్యకూలలను ఆణచును. గురుత్వముగ మండును. దాహము నణచును. ఉష్ణతల్పి ముగలవారికి పుంస్త్యమువకు మంచిది. పైత్యము నణచును మూత్రమును గాదించును. అలస్యముగ కర్ల మగును అమితముగ దీనిన తిబ్బు రోగము పుట్టును. దీనికి విరుగుడు 1 మాదిడికాయ, 2 వేడిగంజ, దీనిని పరిగడుపున తినకూడదు.

తాటిముంజ నీరు:—Water in unripe Palmyra fruit. రుచిగా నుండును. పైత్యవాతమువలన బుట్టిన రోగముల నణచును. శ్రమను పోగొట్టును. బరువుమోసెడువారికిని, మార్గాయానము నొందినవారికిని, దప్పిగొన్నవారికిని, వడగొట్టినవారికిని అపారాయక నిచ్చును. చలవ, వాతము కేయును. నీరసము దెచ్చును. దీనికి విరుగుడు మాదిడికాయ.

తాటియాకు మొదలగుఅకులచేత కట్టబడిన యింటిగుణము:—House thatched with palm or other leaves. చలవ కేయును. పైత్య వికారమును, దేహకాపమును ఆణచును. చల్లగా మనోహరముగ నుండును.

కాటియాకు విసవకర్ర:—Palmyra leaf fan. దీనిచే వివరించిన గాలి
త్రికోషములను శమింపజేయును; చల్లగ, మనోహరముగ నుండును;
శ్వాసను, తౌషణ్యము, చతుట నణచును. మనస్సునకు బుద్ధిని అనంద
మిచ్చును.

కాడికాయ:—Terminalia Bellerica. Eng. Belleric myro-
balan. సంశ్క కలివృక్షఫల, విభీతకఫల. హింశ బహేదా. దీనిని
కాడికాయ అనియు నందును. చలవజేసి అర్చును; విగడియును; వగ
కుగనుండును; నీరసమును తోగొట్టును; అకలి బుట్టించును; త్రికోష
ములను, ద్వంద్వరోగములను హరించును. దగ్గు, వగర్పు, కర్ణశ్లేత
రోగములు, కంఠరోగము దీనిని శమింపజేయును. వీర్యవృద్ధిని, బల
మును ఇచ్చును. తలబెండుకలకు వృద్ధి, కాంతి నిచ్చును. దుష్ట
పదార్థ కూటమిని కరిగించును. పొట్టుకు సత్తువ జేయును.
తక్కిమును నొమ్మకరచును. బలమును, బాతమును, తలనొప్పిని,
మూలవ్యాధిని తోగొట్టును. ఉబ్బురోగము, కుష్ఠము, స్థిరా
(Enlargement of spleen), పురాణ విరేచనములు, నీళ్ళ
విరేచనములు దీనిని మాన్పును. నిర్మలలోని కష్టాదిని తొలగి
జేయును. అపప్రసవ జేసినతో అరగదీసి కంటిలో పెట్టిన శ్లేతరోగ
ములు నివారణమగును. దీని పై బెరడు కొద్దిగ కాల్చి చూర్ణింపి
వాడుక చేయవగును. దీని పై బెరడు లేక పెచ్చుల కషాయ
మైనను వాడవచ్చును. చూర్ణపు మోతాదు పూటను 3
మొదలు 6 చిన్నముల మొత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు
3 మొదలు 6 టులములమొత్తు చొప్పున దినమునకు రెండుపూటల
నియ్యవగును. వడుముక్రింది అవయవములకు బుచ్చు చేయును,
విరేచనబద్ధము జేయును. దీనికి విరుణశ్శు 1 తేనె, 2 పంచదార.

నొప్పులు, వాపులు, కాఢలు పోయిపోయి, ముప్పిరిమిప్పులు భస్మము చేసి పోయిపోయి, దీనివిశ్పంధిభస్మమునందును, శృంగిభస్మముచూచుచు,

మిథ్యసచ్చా:—తు త్తరేణంక చూచును.

మధ్యపురిగ:—Odina Wedler. Rhus odina. O. Pinnata, సంక జిగిసి, పయశ్యయగ్గవలూ, సొంక జిగిన్, జిగిసి దీనిని జట్టుగ తీగనియు వందును పాలుండును. దీని వేరు, అకు లేక సమూల రసము లేక కషాయము, మిక్కిలి ఉష్ణముజేయును. గాఢవిరేచనము జేయును. అకలి లుట్టించును. పక్షవాతము, రుద్రవాతము (Apo-plexy) మొదలగు ఘోరమైన వాతములు, ఉబ్బు, పొండుపు, క్రిమిరోగము, యోనిరోగము, చలిజ్వరము, వరుసజ్వరము, సర్ప వృశ్చికవిషములు, ఉబ్బువపుదగ్గు దీనిని హరించును. దీని ఆకురసము 60 మొదలు 180 చుక్కలవరకు ఇచ్చివ విద్వల క్రిమిని, శ్లేష్మమును హరించును. దీనివేరు మూల లోపలికిచ్చిన మిక్కిలి ఉష్ణము, గాఢ విరేచనము జేయును. వారుగా రుద్రవాత, విద్వలకువచ్చు కాలపాప చిన్ని (Conbalsions) అను రోగము, పక్షవాతముల కియ్యదగు యుండును. దీనిమోకాడు 2 మొదలు 4 అణాలయెత్తువరకు. కషాయపు మోకాడు 2 మొదలు 4 తులములయెత్తువరకు. దీనివేరు గాని, అకుగాని సమూలముగాని మూల వట్టిదిగాని మానెలో ఉడికించి గాని కట్టివ ముష్టవణములను, గాయములను శుభ్రపరచి మాన్పును. దీని వేరు రసముగాని ఆకురసముగాని లోపలికిచ్చిన గర్భస్రావమును గలుగజేయును. దీని ఆకురసము 1-2 తులములయెత్తులో నువ్వుల మానె 6-7 లేక 9 చుక్కలువేసి ఉదయము పూటలను 3 లేక 4 దినములిచ్చిన చలిజ్వరము, వరుసజ్వరముకట్టును. సుమారు 2 తులముల మానెలో, 1 లేక 1½ తులముల ఎత్తు ఆకురసము కలిపినదిఒక మోకాడు చొప్పున 6 లేక 7 ఉదయపుపూటల నిచ్చిన ఉబ్బు,

త్రిదోషములను హరించును. వీర్యవృద్ధినిచ్చును తెల్లతామరదూపను ప్రసాదించరీకమందును. పై గుణములు చేయును.

తామర పువ్వు:—*Flower of do.* సంక పద్మ, కమల ఇది చలన చేయును; ర క్తపిత్తము, దద్ది, తాపము, ర క్తదోషము, విస్ఫోటము, విషము, వికర్షి వినిని నివర్తించును. దేహమునకు కాంతి నిచ్చును.

తామరాకు విస్తరి:—*Lotus leaf platter.* పచ్చితామరాకులో భోజనము హితవుగ నుండును. వాతమును, జ్వరమును, అగ్నిమాంద్యము గలుగజేయును. ఎండిన అకు అనుకూలముగ నుండును.

తామ్రము:—*Cuprum. Eng. Copper.* సంక తామ్ర, శ్లేష్మముఖ. హింక తాంబా. అనగా రాసి; తీసి, పెగటు. చేదుగరిగి యుండును. వాతమును హరించును. ఉష్ణము జేయును. చర్మి, విజాహము, పైత్యము వినిని బుట్టించును. నేత్రరోగములను కాగుచేయును. వ్రణముల మాన్పును. దీని తిలము నమనమును. కలుగజేయును.

తామ్రపాత్రలో భోజనము:—*Taking food in a copper dish or cup.* వీర్యమునకు వేడి బుట్టించును. ఉష్ణము జేయును. పైత్యమును, కఫమును గొట్టును. జలరాగ్ని నిచ్చును. కష్ట, అమవికారములు, గుండెలు, గర్భము వినిలోని రోగములు, విషము వినిని హరించును. మనోవికాసమును గలుగజేయును. శరీరస్థూల్యమును మట్టుపరచును. పుష్టినిచ్చును. మూలవ్యాధి, మయ, పాండురోగము వినిని కనింపజేయును. కండ్లకు నిష్క్రిలి మేలుజేయును.

తామ్రభస్మము:—*Calx of copper.* శుద్ధతామ్రభస్మసేవనలన విరేచనము జేయును. దగ్గులను జోగొట్టును. తూలను హరించును. గుల్మములు, పాండువు, పరిణామశూల, క్రిమిరోగము, కడుపులో బల్ల, కష్ట, ఉదరరోగము, పలువిధములగు వ్రణములు, శ్లేష్మము

హాతము, జ్వరము, వాంతి, మూలవ్యాధి, ప్రమేహము, శిశోరోగము, ఎక్కిళ్ళు, క్వాస, కాసలు, వాపు, తండ్రి, భ్రమ, మూర్ఛ, అతిపాచము, క్షయ మొదలగు అనేక అసాధ్యరోగములను హరించును. అన్నిదీప్తిని, ఆరోగ్యమును ఇచ్చును. మోతాదు 1 మొదలు 3 గుంటల యెత్తుంరకు. క్రమముగ శుద్ధిభస్మము చేయుటదని తామ్రభస్మ సేవలన వదునము, విరేచనము, పంచాభయము, మూర్ఛ, భ్రమ, మేహము, పాకము (జీహ్వము దోషపండు పరివృతములగుట), శుక్లక్షయము, దౌర్బల్యము వీనిని గలగు జేసి ఆయుషీణము జేయును. ఇందుకు విరుగుడు అజవిధాన్యము (నివరిధాన్యము) యొక్క విద్యుము, కలకంఠ నమముగ నీళ్ళతో మూలి ప్రారాళికమున 3 దినములు సేవించినను, శుద్ధగంధకమును కొన్నిదినములు సేవించినను తామ్రదోషము నివృత్తించును. తామ్రభస్మమును గ్రీష్మ, శరదృతువులయందు పుచ్చకొనగూడదు. తామ్రభస్మమును ఆయా రోగములకు తగిన అనుపాద చూర్ణములతో గలిపి పొట్లములుగట్టి అనుపాద భేదములుగా నివ్వవలయును.

తారంబూరికూర:— A kind of garden herb. రక్తపైత్యమును హరించును. కఫవాతములను హరించును. మంచి బుట్టించును. మూలవ్యాధిని శమింపజేయును.

తారమూషికము:— హేమూషికము చూడుడు.

తాళకము:— Yellow orpiment. సంఘ హరితాల. హింఘ హరితాల. పత్రతాళకమని పిండతాళకమని రెండు విధములు. పత్రతాళకము రేసురేకులుగను, పిండతాళకము పసుపుపచ్చగ ముక్కలుగ నుండును. శుద్ధిచేసిన పచ్చతాళక మీ ఓషధిపయోగము. మరిన్నిదీనిని చాలా ఓషధములలో వ్రుపయోగింతురు. క్రమముగ శుద్ధి చేయుటదని జ్వరమును, కఫమును, మేహమును హరించును.

and red. కొద్ది తీపి వగరు రుచులు గలిగియుండును. పైత్యశ్లేష్మ జ్వరములను బోగొట్టును. గర్భమును నిలుపును. చర్మి, విదాహము, అరిసారిము, ప్రదరమును యోనిరోగము వీనిని హరించును. చలవ, మేహశాంతి జేయును. కండ్లకు చలవ జేయును.

తెల్లకలువగడ్డ:— Nymphaea Lotus-white water lily tuber of. సంక కుముద, ధవలోత్పల, హింక కుయూ, కుముద్. దీని రసము కషాయము లేక చూర్ణము వెగటుగా, రుచిగా నుండును. పైత్య శ్లేష్మములను హరించును. మిక్కిలి మేహహరమైనది. తెల్ల కుసుమును బోగొట్టును. రసముయొక్క మోతాదు పూటకు 4-5 తులముల యెత్తు. కషాయపు మోతాదు 8 మొదలు 6 తులములయెత్తువరకు. చూర్ణపు మోతాదు బేడెత్తు మొదలు పావలా యెత్తు వరకు.

తెల్ల కాకర కాయ (పెద్దది) :—కాకర కాయ చూడుడు.

తెల్ల కామంచి పూరి:—కామంచి పూరి చూడుడు.

తెల్ల కరువేరు:— Lavendula Carnasa white variety. శీతపై త్యము, తాపము, వాంతి వీనిని హరించును. పైత్యజ్వరమువలన బుట్టిన విదాహమును, తాపమును బోగొట్టును.

తెల్లకోడి మాంసము:—Flesh of a white fowl. చమురు గలిగి రుచిగా నుండును. జఠరదీప్తిని, మిక్కిలి వీర్యవృద్ధిని, దేహపుష్టి, బలమును యిచ్చును. ఉష్ణముజేయును.

తెల్లగన్నేరు, ఎర్రగన్నేరు, వాడగన్నేరు:—Nerium Odorum. Eng. Sweet scented oleander white & red variety. సంక కరవీర, హయమూరక, చండారక, హింక కశేర్. ఇవి గున్నపాటి ఆకులు గలిగి తెల్లని లేక యెర్రని పువ్వులు బూయును ఇవి ఈకాటి పువ్వులన్నియు పూజార్హమైనవి. వీని వేరుమూలి నేరిలోగాని, నూనె లోగాని, ఉడికించినదిగాని, వేరుగంధముగాని, మారినదిగాని

పై వపూయుటవలన కఠినమగు కుష్టులు, దురదలు, చర్మముపై క పాలుసులువలె కావడము, దద్దుర్లు, పొక్కులు, జంతువిషము, పంటి మీద చీరపేలు, పుడుగులు, చాట్టు పెట్టుకొనుచోట పుట్టెడు దురద, పుండు, గడ్డి, చిడుము మొదలగు చర్మరోగముల తోగొట్టును. వేరును నేరొో వేయించి అనెయ్యి లింగమునకు బూసిన వీర్యస్థాభన, లింగ మునకు బలమును గలుగును. దీనివేరు చక్క లేక అకుమారికట్టి గడ్డలు, కంఠులు, తామర చూరొచ్చును. అకుమారికమును వెచ్చనిది పై వపూయుటవలన వాపులు చూరించును. వేరురసము కండ్లలో వేసిన కండ్లవెంట నీరుకారు నేత్రరోగము మానును. దీని వేరు పువ్వులు తినిన దారుణ విషమై చంపును. దీని విషచిహ్నములు నరముల బలహీనత, ముంతగుండె (heart) పని నిలిచిపోవడము అనగా నాడి కనుపడకుండడము గలుగును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 వీళ్ళ తోమారి తీసిన కరకాట్టయల రసము లేక కషాయము, 2 కుంకుమ కాయలు కొట్టి నీళ్ళుపోసి వీనికి తీసిన రసము. తెల్లగన్నేరు, ఎర్ర గన్నేరు చెట్లు పింటి లేక పువ్వులు పూచును. ఎర్రగన్నేరుతో ఎర్రనిపువ్వులు పూచునవి; గులాబి, ఉదారంగు పువ్వులుపూచు నవి రెండుకావులు. వాడగన్నేరుచెట్టు గులాబిపువ్వుల రంగుగల ముద్దపువ్వులు పూయును. ఇవి అన్నియు ఒకజాతిచెట్లు. వీని గుణ ములు సమానముగావున యేజాతి చెట్టు అయినను పై వ వ్రాయబడిన పనుల కుపయోగించవగును. ఈపుష్పధారణము వలన, తలదురద, ర క్తదోషమును చూరించును. తలవెంక్రిుకలకు బలమిచ్చును. పేనుకొరకడము మొదలగు దోషములను తోవరాచును.

తెల్లగతేక:—గరికచూడుడు.

తెల్లగల్లేరు, ఎర్రగల్లేరు, నల్లగల్లేరు:—Boerhavia Diffusa-white red & black varieties. B. Repens. గుంపు సుంపున, శోభిష్ణి.

హింస విషభవరా. యీ మామూలుజాతులలో తెల్లగలిజేరు శ్రేష్టము. వీని వేళ్ళు లేక అకురసము లేక సమూల కషాయము, చూర్ణము దొరేడు, వగరుగ నుండును. వేడిజేసి అర్చును. వారిము, కాస, క్వాస, ఉదరరోగము, మూలవ్యాధి, ఉబ్బు, కామిల, జ్వరము, గుల్మము, పాండువు, హృద్రోగము, శ్మయ, కార్జము (liver), తెల్లదబ్బు (Lungs) వీనిలో పుండగురోగము, మంచాన్ని వీనిని హరించును. విరేచనము జేయును. హృదయము (heart) యొక్క బల హీనతవల్ల వచ్చిన ఉబ్బును, మూత్రపిండములను (kidneys) బాగు చేసి మూత్రము అధిక పరచును. ఉబ్బును హరించును. విషమును హరించును. వీని ముదురువేళ్ళను పాలావిరిమీద వండి చూర్ణము చేసి ప్రాతఃకాలమందు తెల్లము, నయ్యి గలిపి పుచ్చుకొనిన మూల వ్యాధి, ఋతురక్తబంధము, పాండురోగము, ఉదరము, క్వాస, కఫము, వారిము, అరుచి, గుల్మము, అప్తకూలలు, ఉబ్బు వీనిని బోగొట్టును. ఒక మాసము సేవించిన కష్టరోగమును బోగొట్టును. ఒక్కలి ఆయుర్వృద్ధిని, ఆరోగ్యమును ఇచ్చును. దీని వేరు ఆపు నేతిలో నంగదీసి కండ్లకు అంజనము వేసిన పుష్పమును, నేనలో నరగదీసి వేసిన కండ్లదురదలు, నీరుకారుట, ఎరుపులు బోవును. వీని వేరు నీళ్ళలోగాని, గోమయరసముతోగాని అరగదీసి కండ్లకుబెట్టిన తిమిరము, రేజీకటి నయమగును. దీని యాకురసము సుమారు 1 టులము పెరుగులోగలిపి ఉదయం, సాయంకాలములు పుచ్చుకుని పెరుగు అన్నము పుష్పలేకుండ తినిన కామిలరోగము హరించును. యిటుల కి దినములు చేయవలెను. దీని వేరు గంధము, మిరియం గంధము తీసి కండ్లకు కలికంవేసిన స్త్రీసంగమ దోషము హరించును. దీని అకు దంచి వెచ్చజేసి కట్టిన వృషణముల వాపును తగ్గించును. వీని అకు కూరవండి నేతిలోపొగిచి పుచ్చుకొనిన ఉబ్బు మొదలగు పై నజెప్పిన

కోగముల వణచును; ఆరోగులకు పథ్యముగ నుండును. గలిజేరు సమూల రసములో ఖాటు సారాయి (brandy) కలిపి పుచ్చు కొనిన కాళ్ళు చేతుల డబ్బులు, నొప్పలు, కడుపునొప్పి, విషము, వ్రణము వీనిని హరించును. చెడిపోయిన శ్లేష్మమును, పైత్యమును, రక్తమును కాగుపరచును. చొట్టను మృదువు పరచును. వీని ఆకు కూరకును, సారాయివలె కాచికీసిన వీని అరఖనకను ఇవే గుణములు. దీనిని యెక్కువ దినములు సేవించిన గొంతుకనొప్పి చెచ్చును. దీని: విరుగుడు కావల. సమూలరసపుమోతాదు పూటకు 2 మొదలు 4 తులముల యెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు 1 మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు. సమూలదూర్ణపు మోతాదు తేడెత్తు మొదలు పావలా యెత్తునొప్పన దినమునకు రెండుపూటల నియ్యనగును. ఎర్రగలిజేరు, నల్లగలిజేరునకును ఇవేగుణములుగాని తెల్లగలిజేరు నకు గుణమధికము. దీని ఆకులలో రసవర్ణములువేసి పెట్టిన వడియములు నేతిలో వేపుకొని తినిన గుల్మము, కఫము, కుష్టు, పుట్టు, కామలరోగులకు పథ్యముగ నుండును.

తెల్లగురివిందచెట్టు:—గురివిందచెట్టు చూడుడు.

తెల్లగులాచిపువ్వు:—గులాచిపువ్వులు చూడుడు.

తెల్లచంద్రచెట్టు:—చంద్రచెట్టు చూడుడు.

తెల్లచక్రకేరీపండు:—చక్రకేరీ అరటిపండు చూడుడు.

తెల్లచేమకూర:—Colocasia Antiquorum - White variety. రుచిగా నుండును. అకరిదీప్తి నిచ్చును. మేధస్సు వణచును. మైకోగములను, మూలవ్యాధిని, అరుచిని జోగొట్టును. వీర్యమునకు చలవజేయును. మలమూత్రములను విడిపించును.

తెల్లచిలకకూర:—చిలకకూర చూడుడు.

తెల్లచెరుకు:—White Sugarcane. చెరుకు చూడుడు.

తెల్లజిల్లేడు:—Asclepias Gigantea - white flowers of. సంఘ రాజారక్క, శ్వేతారక్క. హింఘ సఫేద్ అక్, సఫేద్ మదార్, జిల్లేడు చెట్టును, తెల్లజిల్లేడు చెట్టును సమాన గుణములుగలవి. అయినను తెల్ల జిల్లేడుచెట్టు శ్రేష్ఠము. బలముగ పనిజేయును. కావున సాధ్యమయిన యెడల తెల్ల జిల్లేడుచెట్టు నుపయోగించవగును. దీని నుపయోగించు విధములు, మోతాదులు, వియగుళ్ళనుగూర్చి జిల్లేడుచెట్టు, జిల్లేడుపాలు, జిల్లేడుపువ్వులు చూడుడు.

తెల్లజొన్నలు:—Cholum white. జొన్నలు చూడుడు.

తెల్లతామరపువ్వు:—Nelum blunc Speciosum- Eng. white lotus. సంఘ పుండరక, శ్వేతపద్మా. హింఘ సఫేద్ కమల. దీనిని ప్రబాండరీక మందురు. దీని రసము లేక కషాయము తీసి, వగరు చేదు రుచులు గలిగియుండును. చలువ మేళకాంతి జేయును. కర్ణ, నేత్రరోగములను శాంతిపరచును. రక్తదోషము, రక్తపైత్యము, కఫము, పైత్యము, శ్రమ, శరీరకాపము, దాహము, జ్వరము వీనిని హరించును. వ్రణములను మాన్పును. స్ఫోటములను శాంతి పరచును. రసపు మోతాదు 1-2 తులముల యెత్తు. కషాయపు మోతాదు 2½ మొదలు ౪ తులములయెత్తువరకు. నాళములు, కింజల్కములు, బీజములయొక్క గుణము తెల్లకలువ చూడుడు.

తెల్లతామర, కింజల్కములు, నాళములు, బీజములు:—Anthers, films & seed of white Lotus. నాళములను సంస్కృతమున మృగాళ, పద్మనాళ, నళినీరుహ యనియు, బీజములను, పదబీజ, పద్మగర్భట, వికతింధుక అనియు నందురు. తెల్లకలువ చూడుడు.

తెల్ల తుమ్మచెట్టు:—Rusty Memosa. దీని చెక్క, మద్దిచెక్క, కొంత నీని కషాయము 4-5 దినములు పుక్కిలించిన, కదిలిన పండ్లు, దంతములు ఘట్టిపడును. తెల్ల తుమ్మచెక్క నీళ్ళతో నూరిన రసముదీసి పంచదారకలిపి యిచ్చిన కుసుమరోగములు మానును, పూటకు 2-3 తులములు.

తెల్ల తెగడ:—Convolvulus Turpethum. Ipomaea T. Eng. Indian jalap, China jalap. సంక్రమిపుట, క్రివృత్. హిందీలో, తిర్బత్. ఇది తెలుపు, ఎరుపు, నలుపు 3 జాతులు. తెలుపు శ్రేష్ఠము. దీనివేరు క్షుద్రముగా కడిగి చితుకగొట్టి లోపలి వేరు తీసివైచి పైచెక్కను పాలు అనిరిపైన వుడకబెట్టి యోడించి వుడయోగించవలెను. ఇది కొద్ది తీసి, చేదు రుచులు గలిగియుండును. దీని చూర్ణముగాని, కషాయముగాని విరేచనకారి, విరేచన యాషధముగా వాడుదురు. మలదోషమును పోగొట్టును. క్రిమి రోగము, శ్లేష్మము, వాతము, ఉదరరోగము కఫపైత్యము, వాతపైత్యము, బల్లలు, గుల్మము, అష్టకూలలు, ఉబ్బు, పొడుపు వీనిని హరించును; సుఖవిరేచనముల గావించును. మిక్కిలి ఉష్ణము, పైత్యము వేయును. దీనికి విరుగుడు తుమ్మచెక్క రసము లేక కషాయము. నల్ల తెగడ, ఎర్ర తెగడలకు ఇవే గుణములు. తెల్ల తెగడ శ్రేష్ఠము. మోతాదు ■ మొదలు 6 చిన్నముల యెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు 2-1/2 ము! 5 తులముల యెత్తు. విరేచనాషధముగ పుచ్చుకొను మోతాదు 2 అ! ము! 4 అ! యెత్తువరకు. విరేచనములు అధికమైన చిన్నమెత్తు తుమ్మజగురు చూర్ణము నీళ్ళతో యిచ్చేది. నీను తెగడ యను వై నా దేశపు తెగడ యొకటి లదు, దీనిని పై గుణములు కలిగియుండును. గాని యిది సామ్యముగ పనిచేయును. ఎర్ర తెగడకు యివే గుణములుగాని తెల్ల తెగడ శ్రేష్ఠము.

తెల్ల దింతిన:—దింతిన చూడుడు.

తెల్ల వట్టు కూర:—మేక తెల్ల వట్టు చూడుడు. (Lungs of gout)

తెల్ల నేలములక:—నేలములక చూడుడు.

తెల్ల పంచదార:—చీనాపంచదార చూడుడు.

తెల్ల పుడుగుడు:—Fluggea Leucopyrus. గుంక రాశపర్ణి, కాంభోజి.

గుంక కాంభోజి, దీని పండ్లు తెల్ల గనుండును. దీని వేరుచెక్క.

లేక అకురసము, లేక కషాయము చేదుగ, వగరుగ నుండును;

రక్తగ్రహణి, రక్తప్రావము వీనిని కట్టును; మేహము వణచును;

వయస్సును నిలుపును; వీర్యమునకు బలమిచ్చును; కండ్లకలకలను

కోగొట్టును. దీని వేరు చూర్ణము విరేచనములను కట్టును. దీని

పచ్చిపుల్లతో 40 దినములు విడువకుండ దంతధావనము చేసిన

ఇంద్రియ నష్టమును కట్టును. రసముయొక్క మోతాదు పూటకు

2 మొదలు 3 తులముల యెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు

2½ మొదలు 3 తులముల యెత్తువరకు. చూర్ణపు మోతాదు

బేడెత్తు మొదలు 3 అణాల యెత్తువరకు.

తెల్ల బాడిదపు చెట్టు:—బాడిదపు చెట్టు చూడుడు.

తెల్ల బరిమె:—Srophis Aspera, Streblus Aspera - white

variety. దీని అకులకషాయములో నూనె కలిపి పూసిన వ్రణ

ములు మానును. దీని వేరుచెక్క కషాయముతో కండ్లు కడిగిన

నేత్రరోగములు మానును; పుష్కళించిన చిగుళ్ళకు బలముజేయును;

లోపలికి పుచ్చుకొనిన మూత్రమును జారేచేయును. మోతాదు

3-4 తులములయెత్తు. ఈ కషాయములో నూనెగలిపి చెవిలో బోసిన

కర్ణవ్రణములు, చెముడు నివృత్తించును. వేరుచెక్క మ్రూనుచెక్క

నీళ్ళలో వేసి కాచి స్నానముచేసిన కుష్ఠరోగము నివృత్తించును;

అనీళ్ళతో కడిగిన కాళ్ళుచేతులు నొప్పులు నయమగును.

తెల్ల బోడతరము:—Sphoranthus Indicus-white variety.
 సంః శ్రావణి, భిక్షు, ముండి, హింః సఫేద్-ముండి. దీనిని యితర
 బోడతరముల నుగుణములు గలవ్రగాని యిది మిక్కిలి శ్రేష్ఠము,
 దీని విత్తకములు అనుదినము ప్రాతఃకాలమందు 4-5 తొలముల
 యెత్తు చొప్పున నమఠాగము శర్కరలో ఒక సంవత్సరము పుచ్చు
 కొనిన యోవనము గలుగును; తెల్ల పెండ్లుకలు నల్ల నగును; దిన
 దినము శరీరబలము పెంచును. మరియు నీ చెట్టు పువ్వులు పూచి
 నప్పుడు తెచ్చి నీడను ఎండించి చూర్ణించి ఉదయమున గోధును
 పిండిలో గలిపి రొట్టెచేసి కాల్చి దానిని ఆవు నతితోడను, పంచ
 దారతోడను ఒక సంవత్సరము తినినను, లేదా యీ చెట్టువేళ్ళును,
 గుంటకలగర, వేళ్ళును నీడను యెండించి చూర్ణించి అందులో
 నమముగ పంచదార గలిపి దీనిని ఆవునతిలో గలిపి యొక సంవత్స
 రము పుచ్చుకొనినను తెల్లని పెండ్లుకలు నల్ల బడును. మిక్కిలి
 వీర్యవృద్ధి, బలము గలుగును. దీనిని సేవించిన దానిలో సంగమము
 చేసిన స్త్రీలకు అతిసౌఖ్యము గాని దీనిని సేవించు కాలమున నీమ
 ములో తుండి నూనె, పులుసు, అవ, బచ్చలి స్త్రీ సంభోగము
 యొక వర్జించవలెను విస్తారము శారమును, అధిక వ్యాయామమును
 వర్జించి వక్షస్నానపానములలో నీమముగ నుండవలెను. గోధును,
 పాలు, పండ్లు సేవించవచ్చును. సంతోషము గలుగును. దీనితో
 కామము నువర్ణముగ వండును. బోడతరము చూచుడు.

తెల్ల మద్ది చెట్టు:—Pentaptera Arjuna & Terminalla Glabra.
 సంః అర్జున, కకుభ, పార్థా. హింః సఫేద్-కోహ్, సఫేద్-అర్జున్.
 దీని మూనుచెక్క చూర్ణము లేక కషాయము చలవ, మేహశాంతి
 చేయును; వ్రణములు, విదాహము, గుండప హృదోగము, జ్వరము
 నోటిపూత, పుండు నివృత్తిచును. లేత ఆకురసము చెవిలో పిడివ

చవికొప్పి హరించును. దీనికాయలు దేహములోని మలముల వెడ
లిచును; ఋతురక్తమును జారీ చేయును. ఆకురసము పూసిన ఆమ
వాతపు (Rheumatism) నొప్పులు హరించును; గాయములు,
వ్రణములు శీఘ్రముగ మానును. దీని ఆకులభస్మము మానవి
మొండివ్రణములను మాన్పును. చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 2
మొదలు 4 అణాల యెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు పూటకు
2 మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు. చెక్కభస్మము తాంబూల
ములో సున్నమువకు మారుగ వాడిన కఫమును, గుల్మమును
హరించును. యీ చెక్కతో అర్జునార్జితము తయారుచేయుదురు.

తెల్లనిరియములు:—Piper Album. Eng. white pepper.
సూ* శ్వేతమరీచ, పితవల్లిజ. హిం* సఫేద్ మరీచ. ఇవి నల్ల మిరి
యములు నీళ్ళలో నానబెట్టి పైపొట్టు లేక పొరతీసినవి; కారముగ
నుండును. ఉష్ణము తేయును. పొట్టకు బలము తేయును. విషమును
హరించును. మూత్రమును జారీచేయును. ఆయురారోగ్యాభివృద్ధి
నిచ్చును. వీనితోని పల్లనిరియముల గుణములు గలిగియుండునుగాని
వానికంటె నివి సౌమ్యముగ పనితేయును.

తెల్లములక:—నెలములక చూడుడు.

తెల్లమేకపాలు:—Milk of a white goat. కఫము తేయును. వాత
మును హరించును. అపథ్యమైనది. దీనికి విరుగుడు మేకపాలు
చూడుడు.

తెల్లలొద్దుగ:—లొద్దుగ చూడుడు.

తెల్లవట్టివేళ్ళు:—వట్టివేళ్ళు చూడుడు.

తెల్లనివస్త్రము:—White cloth. శుచిగా, అశోగ్యముగ మనోహర
ముగ నుండును. సమస్తదోషములను బోగొట్టును. సమకీతోష్ణము
నిచ్చును.

తెల్ల బాకుడు:—బాకుడు చూడుడు.

తెల్ల వాచిలి:—వాచిలి చూడుడు.

తెల్లపుప్పి చెట్టు:—తిప్పి చెట్టు చూడుడు.

తెల్ల పెంపలి చెట్టు:—పెంపలి చూడుడు.

తెల్ల పెసగలు:—White Bengal gram. దిర్యము యొక్క వేడిని అణచును. అసగా పుంస్త్యమును తగ్గించును. వాతమును వృద్ధి జేయును. రక్తమును జౌచును. కఫమును, పైత్యద్వారమును హరించును.

తెల్లపుపాలు:—Milk of a white cow. ఆపుపాలు చూడుడు.

తెల్లవాలు:—White Mustard. సంఘ రాజుగర్వ ప, సిద్ధార్థ, హింస సఫేదరాయి. ఆవాలు చూడుడు.

తేగలు:—తాటి తేగలు చూడుడు.

తేటగంజ:—Cunjee taken out while rice is undergoing boiling. అసగా చిట్టుడుకునీళ్ళు అన్నముడుకు చుండగ తీసిన గంజ మనోహరముగ, కీవాధారముగా నుండును. అనులోమ వాతమును, అగ్ని మాంద్యమును బోగొట్టును, బలరదీప్తినిచ్చును. రుచి బుట్టించును. విరేచనము గావించును. తక్షణమే చెమట బుట్టించును. చెవులు గడియలు పడియుండడమును నివర్తింప జేయును. ధాతువులకు బలమిచ్చును. శ్రమ, బడలిక, విదాహము, దోషజ్వరము వీని నణచును; కండ్లకు మంచిది; క్రిమిని హరించును; చలన, కఫము జేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 పుదీనా, 2 గులకందు.

తేనె:—Honey. సంఘ మాక్షిక, మధు, పుష్పరస, హింస శహాత్, శాస్త్రములలో తేనె అనేక నామములతోను, అనేక విధములైన పుష్పములనుండి, అనేక రకముల తేనెటీగలవలన పట్టి నవి, రంగుభేదము, రుచిభేదము, గుణభేదములు, చిక్కన, పలచన భేదములతో వివరింపబడినవి, గాని పుష్పములను బట్టి రుచి, వర్ణము.

గుణభేదములు గలిగియుండును. అవగా వేదపువ్వువలన పట్టినతేనె చిరిచేదుగనుండి పైత్యకాంతి, మేళకాంతి తేయును. చింతపువ్వు నుండి పట్టినతేనె వేడితేయును. వాతహారముగ నుండును. గానుగ పువ్వునుండి పట్టినతేనె త్రిదోషహారముగ నుండును. అడవులలో అనేక విధములగు పుష్పములనుండి పట్టినతేనె త్రిదోషహారముగ నుండును. ఈ తేనెలు, చిన్న పట్టుతేనె, పెద్దపట్టుతేనె, తొర్రతేనె, పుట్టతేనె అను 4 విధములు. చిన్నపట్టుతేనె శ్రేష్ఠము. పెద్దపట్టు తేనె కూడ మంచిదిగానే యుండును. తొర్రతేనె, పుట్టతేనె కొంచము గుణము తక్కువగ నుండును. తేనెను కాచకుండ వ్రుప యోగించగూడదు. కాచి చానిలోనుండు మైదము, మలినములు తీసిన గాని నిర్మలముగ నుండదు. నిలువయుండదు.

తేనెకాయువివరము:—తేనె 8 సాళ్ళు. నీళ్ళు 1 పాలు చేర్చి కాగు చున్నప్పుడు నీళ్ళకు 15 అణాలయెత్తు పసుపుకుండగాని నేలవేముగాని చేర్చి, చానినుండి తెట్టెమైనము, బల్లి 1 గరిలతో తీసివేయుచు నీరు యిగురువరకును కాచి, తేనె పోకము చూచుకొని దింపుకొన వలెను. బల్లారినవెనుక వన్నని తుళ్ళమైన 'గుడ్డతో' వొడచోసి, నీసారో జాగ్రత్తపెట్టిన నిలవయుండును. గుణదోషముండదు.

తేనె, సామాన్యగుణము:—Honey generally. తియ్యగా కొద్ది పులుపు రుచులు గలిగియుండును. వేడివేసి అర్చును. త్రిదోషహార మైనది; విరేచనకారి; బలముకేయును; పైత్యము వన్నిపాలములు, కడుపునొప్పి, ఎక్కిళ్ళు, వమనము, మూర్ఛ, క్రిమిరోగము, అనేక విధములగు గొప్ప విషదోషములు, దప్పి, చర్ది, రక్తపైత్యము, కుష్ఠ, ఊపిరిగొట్టునొప్పి, వాతము, శ్లేష్మము, దగ్గు, వగర్బులు, మేహము, అతిసారము, శీతపైత్యము, కఫము, పక్షవాతము వీనిని హరించును. వరములయొక్క మూర్ధములను విర్వను; దేహములోని దుష్టవస్తువులను దీసివేయును; తుళ్ళపరచును; మూత్రరోగమును,

నేత్రకోగములను అణచును; మూత్రపు సంచిలోని రాతిని కరసి
చును; పొట్టకు, వృద్ధయములకు కత్తువచేయును; ప్రణముల
మాన్పును; ఉష్ణకరీరులకు తలనొప్పి బుట్టించును; విక్లి-లి ఉష్ణము
తేయును. దీనికి విరుగుడు 1 నయ్యి, 2 నీళ్ళు, 3 దానిమ్మకాయ,
4 నిమ్మకాయ, 5 నారింజకాయ, 6 భద్రయములు. మోతాదు 4
ముదలు 3 అణాలయెత్తువరకు. తేనె, నయ్యి కమముగ గలిపి
త్రాగిన విషమయి చంపును. దీనికి విరుగుడు బట్టకాల్చిన మసీ గలి
పిన నీళ్ళు. తేనె కొద్దిగ బుచ్చుకొనిన విరేచనము కట్టును; అధి
ముగ బుచ్చుకొనిన విరేచనము తేయును. సుమారు తులయెత్తు
తేనెను 2-4 తులములయెత్తు నీళ్ళలో కలిపి పుచ్చుకొనిన శీతదాహ
మిదగును. ఇటుల వేసవికాలపు ఉదయపు పూటల బుచ్చుకొనిన
విక్లి-లి సౌఖ్యముగ నుండును. వైవ్రవాసిన భాగముల వరుగును
తేనెను వేడినీళ్ళలో కలిపి పుచ్చుకొనిన గుండెలనొప్పి, వికారము,
ఊపిరిగొట్టునొప్పి, తాంబూలము మ్రింగినప్పుడు గలుగు గుండెనొప్పి
(డెక్కు-పట్టుట) శీఘ్రముగ తొలించును. పక్షచాతము వచ్చిన వెంటనే
సుమారు పోలేడుచొప్పున ప్రకృతమైన తేనె 2-3 పర్యాయములు
త్రాగించిన పక్షచాతమును అపును, తగ్గును.

తేనెకొత్తది:—Honey new. మధురముగ నుండును; ఉష్ణము,
పైత్యముతేయును, కొద్దిగ శ్లేష్మమును తొలించును, దేహపుష్టి;
వీర్యపుష్టి నిచ్చును. కాచినగాని కొవడోపయోగముగాదు.

తేనెతెట్టు:—Beehive. సంక మధుర, మధూరిత. అనగా తేనెపట్టు.
ఇది మృదువుగ, తగలగ నుండును; ప్రణముల మాన్పును; విరిగిన
ఎముకల నమ్రమకొనతేయును; చాతము, కుష్టు, విసర్పి, రక్తదోషము
వీనిని తోగొట్టును; దీనిని పైన పూయరగియుండును. దీని ధూపము
పిశాచబాధను తొలగించును.

తేనెతోనలను భక్ష్యములు:—A sort of sweet meat. తేనె,పిడి,

పంచదార గలిపి చేసిన ఒకవిధమైన భక్ష్యము. శ్లేష్మమును హరించును; పైత్యముజేయును, వీర్యపుష్టిని, జేహపుష్టిని యిచ్చును. తేనెతో చేసిన మద్యము:—Liquor prepared from honey. వీర్యవృద్ధి, రక్తవృద్ధిచేయును. వేడిజేయును, కష్ట, విషము, మేహము వినివి హరించును. జఠరదీప్తి నిచ్చును. ఆరోగ్యమైనది.

తేనె పంచదార కలిపిన గుణము :—Honey mixed with sugar.

తేనె పంచదార కలిపి పుచ్చుకొనిన అన్నిరొగములకును అనుకూలముగ నుండును. దాహమణచును. అతిపారశోగమును కట్టును. వీర్యవృద్ధి నిచ్చును. శ్రమను బోగొట్టును. దోషధములకు అనుపానముగ వాడవచ్చును.

తేనె ప్రాతది:—Honey old. మేదస్సును, శ్లేష్మమును, అమమును, త్రిదోషములకు హరించును. మనోవికాసత నిచ్చును. భోజనాత్పరమందు బుచ్చుకొనిన జేహపుష్టి జేయును. భోజనాత్పర్యమందు బుచ్చుకొనిన జేహమును శుష్కింపజేయును. సామాన్య ఉష్ణమును బోగొట్టును. చర్దికిని, జ్వరమునకును అనుకూలించదు.

తేనె పుచ్చుకొనగూడనివారు:—Those who should not take honey, మూతనజ్వరము, ఉష్ణము, పైత్యమేహమువలన గలిగిన వమనము, విదాహము, మతిభ్రమ, శిరోరోగము వీనియందు తేనె పుచ్చుకొనదగదు.

తేయాకు:—Camellia Thelfera. Eng. Tea plant. సం॥ చాహా, హిం॥ ఛాయ్, ఛా. దీనితో చేయబడిన తేలిక కషాయములో పాలు పంచదార కలిపినది ఉష్ణముజేసి అర్చును. దీనిని మితముగ బుచ్చుకొనిన అకలి బుట్టించును. వీర్యము జేయును. ఔషధ బుట్టించును. వరమాలకు సత్ప్రసజేయును. కాళ్లు చేతులు వణకెడు రోగమును హరించును. నిద్రబడలికను బోగొట్టును. బుద్ధికి, పుంస్త్యమునకు, పోట్లకు, ప్రాణమునకు బలమిచ్చును. కులోషము కలుగజేయును.

దేహమునకు బలము తేయును; బడలికను పోగొట్టును; మూత్రము గావించును. విదాహము నణచును. జలము, తలనొప్పి వణచును. పొట్టలోని చెడ్డ కాకను తగ్గించును. వాతాశ్లేష్మమును తణచును. శరీరపు రంగును కాగుచేయును. ఏయోషధముతోనైన అనుపానముగ నిచ్చిన ఆ యోషధమును కాగుగ శరీరమునకు వ్యాపింపజేయును. తునోవికాసత నిచ్చును. నోటి దుర్గంధమును పోగొట్టును. హృద్రోగము, ముసలితనము, వణకురోగము వీనిని దూరపరచును. విచారమును, బద్ధకమును పోగొట్టును. పాండురోగము, కామిష్టు, తిబ్బు, మూలవ్యాధి, మూత్రబద్ధము, గురదాల (kidneys) నీరసము వీనిని పోగొట్టును. మార్గాయాగము నొందినవారు, విడువని జ్వరతులు, యెల్లప్పుడు దేహప్రయాన, బుద్ధిప్రయాన నొంది అలసిన వారికిని మేలుజేయును. మనోహరముగ నుండును, రక్తములోని వేడిని తీసివేయును. ఎండిపోయిన లేక అరిపోయిన దేహము చెమటపట్టి న్నుడువ్రుపడును. పోయిన బలము తిరిగి వచ్చును. నీడను కూర్చుని పనిచేయువారికి, తీర్పులు వ్రాయువారికి, కవిశ్వరులకు బుద్ధిసూక్ష్మత, ఊహాపోహలు కాగుగ కలుగును. దీని అమిత సేవవలన నిద్రపట్టక యుండును. నరముల చలనము (Nervous agitation) గలుగజేయును. దీనిని పరగడుపున బుచ్చుకొనిన బిల్బుచేయును. ఉష్ణరోగమును బుట్టించును. గనుక భోజనాత్పరమంజీ పుచ్చుకొనరగియుండువని కొందరి మతము. మరియు కొందరు ఘనమైన అంగ్లేయ వైద్యుల అభిప్రాయప్రకారం తేయాకు అమితముగ బుచ్చుకొనిన వారికి నరముల సంబంధమైన చేతులు, కాళ్ళు, నేహము వీనియందు వణకు, దడ పుట్టువందురు. శీర్షిక ౨, పుంస్త్యము తగ్గును. ప్రాణము నకు నిస్త్రాణ గలుగును. విషమజ్వరము (Typhus fever), ఉదరరోగము, పాండురోగము, తిబ్బురోగము, విరేచనబద్ధము గలుగును. ధలవ ప్రదేశములలో పుట్టినవారికిని, నివసించువారికిని, వాల్గేష్మ

తత్వములుగలవానిని తేయాకుఅనుకూలించును. ఉష్ణప్రదేశములలో పుట్టినవారికిని, నివసించువారికిని, ఉష్ణపై త్య తత్వములు గలవారికిని ప్రతికూలించును. అసౌఖ్యముగ నుండును. తేయాకు తెలుపు, ఆకు సుచ్చ, పొగగండు, నల్లరంగు గలవి నాలుగు విధములు, వీనిలో తెల్లరంగుగలది శ్రేష్ఠమని కొందరి మతము. నల్లనిది శ్రేష్ఠమని కొందరి మతము. మోతాదు సుమారు 10 తులములయెత్తు (4 కొంస్సులు) వేడినీళ్ళలో 3 అణాలయెత్తు తేయాకువేసి తీసిన తేలికకషాయము, శాలు, పంచదార కలిపి ఒకపారిగాని రెండుపార్లుగాని పుచ్చుకొన భరియూడును. దీనివలన గలిగెడు దుర్గణములకు విరుగుళ్ళు 1 పోపు, 2 పాలు, 3 పంచదార.

తేలుమణి చెట్టు:—*Heliotropium. indicum. Eng. Indian turnsole, Heliotrope.* ద్వా* వాస్త్రీకుండి, త్రి* వాస్త్రీని, భాగర ఒత్రిక. హిం* వాస్త్రీకుండి. దీనిని గురుగుచెట్టు అనియు అందురు. దీని వేరు లేక అకురసము లేక వేరుకషాయము కీకర్పరము, తేలు విషము, హతము, ఉబ్బురోగము, విచాహము, దగ్గు, మధుమేహము వీని నణచును. చిగుళ్ళకొప్పి, ముఖముమీది బొటిమలు వీనిని బోగొట్టును. కంటిరెప్పలు పుండగుచానిని, లేక పొక్కులు లేచెడు చానిని పైనపూయుటవలన మాన్పును. తెగి విడిపోయిన గాయముపై నవేసిన కలుసుకొని మానును. అకును అముదములోవేసి కాచి లేక వుడికించి ఆ యాముదమును తేలుకట్టినచోట పూసి రుద్దిన విషము విరుగును. విచ్చికుక్క కాటుపై నవేసిన విషము హరించి మానును. రసపు మోతాదు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు 2-3 తులముల యెత్తు.

తేలుమణిరాయి:—*Bezour Oriental.* ఇది మేకజాతి మృగముల పొట్టలోగాని; ఎద్దు, ఒంటె, అడవిపంది, కోతి మొదలగు కొన్ని

మృగముల పొట్టలోగాని, చేతుల క్రిలోగాని పుట్టును. చెమట బట్టి చును. విషమును, అటులోగమును నివృత్తిచును. రోగిని పు మోకాడు కి మొదలు కి గోధుమగిలయెత్తు. ఈరూపి పైక అంటించిన కర్పవీషము, కేరవిషము వారించును. దీనిని నిరియము చూర్ణములో నిచ్చిన మరీచికాశ్యము నివృత్తిచును.

తైలగంధూచము:—Gingelly oil-gargle of. ఉదయమున కి.క భావనానంతరముందు మంచి నువ్వులమానె నోటిలో కొంత పిచ్చువుని పుక్కిలిచడమువలన ముఖరోగములు, నుద్యపాదము మొదలగునాని వలన గలిగిన దుష్కంఠము, నోటిపూత, దంతముల చిగుళ్ళపైని క క్షముపడడిము వీనిని పోగొట్టును. దంతములకపటుత్వమునిచ్చును. క్రిమిని, అరుచిని, కస్తూరము వారించును. కదలిక పండ్లు గట్టిపడును. ఇతరదీప్తి నిచ్చును; రుచి బుట్టించును.

తైలాన్నము (అనగా అన్నములో నువ్వులమానె కలుపుకని తిడుట) (Boiled rice mixed with gingelly oil). మానె గలిపిన అన్నము దేహశోష్ణమును వృద్ధిజేయును. వాతమును వారించును. దేహముయొక్క అతిబలుపును దీనివైచి గట్టిపరచును. క్రొవ్వకు గొట్టను. కాంతి నిచ్చును. మలబద్ధము జేయును. చర్మరోగమును బుట్టించును. పైత్యము, ఉష్ణముజేయును. మేహకారక కక్షిములకు వానిజేయును. దీనికి విరుగుడు కలిసిస్సు.

తైలాశ్యంగవము:—అశ్యంగవము చూడుడు.

తొంత్రసూండుము:—తొంత్రపెల్లి మాయము చూడుడు.

తొగరమ్మె:—Marenda Umbellata సంక ప్రపాదిని, అంబరకాళి దీనిని మోలుగచెట్టని, మోలుగుచెట్టని అందును. దీని చెక్క పో అంబరము లేక కషాయము లేక దీని చూర్ణము కషము, వారిపూ ప్పి. పో. మేహము, వ్రణము వీనిని వారించును. అత్తనికేళి

ముల కట్టును. కషాయపు మోతాదు పూటకు 2½ మొదలు 5 తులముల యెత్తు. రసము 2-3 తులములయెత్తు. చూర్ణము 2 మొదలు 4 చిన్నముల యెత్తువరకు. దీని పండురసము, కషాయము దేహములోని మలములను వెడలించును. ఋతుబద్ధమును విప్పును. మూత్రకృచ్ఛమునకు వీని కషాయములో కొద్దిగ సూరేశ్వరము గలిపి యియ్యవలయును. కషాయపు మోతాదు 2½ మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు. దీని కాయకూర, కఫము, వాతము, విగర్భి, గుల్మము, కష్ఠ, మేహము, మూత్రకృచ్ఛము వీనిని కడివింపజేయును. అగ్నిమాంద్యము జేయును. దీని అకులు విస్తరలో భోజనము మేహమును, కఫమును, వాతమును కడివింపజేయును. విగర్భి మొదలగు చర్మరోగముల హరించును.

తొలిమూలు ఆవుపాలు:—ఆవుపాలు చూడుడు.

తోకమిరియములు:—చలవ మిరియములు చూడుడు.

తోటకూర:—కొయ్యతోటకూర, పెరుగుతోటకూర, ఎర్రతోటకూర, చిలకతోటకూర చూడుడు.

తోటలోని చప్పరము:—A canopy or pendal of Mango leaves. లేతమామిడి అకులతో వేయబడిన చప్పరము మిక్కిలి చలవజేయును. పైత్యమును హరించును. అష్టాదశరముగ నుండును.

తోడలుమాంసము:—Wolf's flesh. ఉబ్బు, మూత్రబద్ధము, గ్రహణీ వీనికి పథ్యముగ నుండును. కఫమును హరించును. బలము నిచ్చును. వాతమును హరించును. అగ్నిదీప్తి నిచ్చును. దీనిమాంసము తిని, దీని చమురు మర్దనచేసిన పక్షవాతము హరించును. మిక్కిలి ఉష్ణము జేయును. దీనికి విరుగుడు బూరుగబంక లేక బూరుగ అకు.

తోపుచీర:—Red Black lint coloured cloth. అనగా ఎరుపు నలుపు కలిసినరంగు వస్త్రము వాతమును, కఫమును హరించును.

హేమంత శిశిర ఋతువులయం దనుకూలముగ నుండును.

తోయవిప్పలి:—చొక్కెన చెట్టు చూడుడు.

తోరమల్లిభస్మము:—Calx of false diamonds. విరేచనము

జేయును. వాళము, శూలలు, త్రిదోషములవలన బుట్టిన రోగములను హరించును, మోతాదు 1-2 గురిగింజల యెత్తువరకు.

త్రికటుకము:—Pepper, dry ginger and long pepper.

అనగా శొంఠి, విప్పలి, నిరియములు. వీనిని త్రియామమునీ యందుకు,

నిరియములు 1 పాలు, శొంఠి 2 పాళ్ళు, విప్పళ్ళు 3 పాళ్ళు

ఈమూటిచూర్ణము కఫము, క్రొత్త అనగా స్థూల్యము, క్వాస, కాస,

గుల్మము, కష్ట, గళరోగము, శ్లేష్మద మనగా ఏనుగుకాలురోగము,

వీసన, జలులు వీనిని హరించును, జఠరదీప్తినిచ్చును, ఉష్ణముజేయును,

మోతాదు పూటకు 1 మొదలు 1 చిన్నముల యెత్తువరకు. వీటిని

సమానభాగముగ తేనీ చాడవచ్చును

త్రికాతము:—Cardamoma, Cloves, leaves of Cassia

Lignea or Cinnamon. అనగా వలకులు, లవంగములు, ఆకు

పత్రికము లేక చాల్చినచెక్క వీనిచూర్ణము దేహోష్ణము, జఠరదీప్తి

వీని నిచ్చును, ఉష్ణముజేయును. పైర్వికాంతి, మేహకాంతి జేయును,

శ్లేష్మము నణచును, అరుదినీ బోగొట్టును. మోతాదు పూటకు

1-2 అణలయెత్తు.

త్రిఫలము:—Chebulic, Belleric and Emblic Myrobalans.

అనగా కరక్కాయ, రాడికాయ, ఉసిరికాయ. కరక్కాయ 1 పాలు,

రాడికాయలు 2 పాళ్ళు, ఉసిరికపప్పు 4 పాళ్ళు. వీని చూర్ణము

సేవించిన నేత్రములను కాగుచేయును. కుష్ణవృద్ధినిచ్చును. కఫపైర్వి

ములను, కుష్టులను, జలుబులను, శిరోరోగములను, మధుమేహము,

ప్రమేహము, మూలవ్యాధిని, మేహమును బోగొట్టును. మరియు

సైతతోగాని, తేనెతోగాని, పంచదారతోగాని, బెల్లము, మానె

సమముగా కలిపిగాని, ప్రాతఃకాలమందు బుచ్చుకొనిన సమ స్త రోగ ములను హరించును. మోతాదు పూటకు 3 మొదలు 4 అణాల యెత్తువరకు. వీనిని సమాభాసగములుగను వాడుచున్నారు. ఈమూడు వస్త్రపులును విడివిడిగా చూర్ణించి తూడుకొని కలుపుకొనవలెను. త్రిఫలముల నీళ్ళతో మూరి రసము దీని కషాయము, తేనె గలిపి సేవించిన కామిలరోగము మూరును, పూటకు 2-3 తులములు పుచ్చుకొనవలెను. మొదట వ్రాసిన పాళ్ళప్రకారం తయారుచేసిన త్రిఫలచూర్ణము రాత్రి పడుటలోత్రవపుడు నిత్యము శూల, మధు మేహ, ప్రమేహరోగులకు కొద్దిగ తేనె, 4 కొమ్మల నీళ్ళు కలిపిన్నీ, కృశులకు తేనె, నయ్యి కలిపిన్నీ సేవించుచుండిన విరేచనబద్ధమును తగుండచేసి అరోగ్యము నిచ్చుచుండును.

త్రియామకము:—త్రికటాశము చూడుడు.

త్రిసమము:— Compound of Chebulic Myrobalana. Dry ginger and jaggery. అనగా కరక్కాయ, శొంఠి, బెల్లము వీనిని సమముగ కలిపి ప్రాతఃకాలమందు సేవించిన అగ్నిమాంద్యము, వాతము, భ్రమ, పైత్యము, కఫము వీనిని జోగ్జ్యూటయేగాక కాయసిద్ధి నిచ్చును. మోతాదు 4 మొదలు 6 అణాల యెత్తువరకు.

త్రిసుగంధములు:— Compound of Cardamoms. Mace and Cinnamon. వలకలు. జాపత్రి, చాల్పినచెక్క- వీని సముదాయ చూర్ణము మేహశాంతి, పైత్యశాంతి జేయును. జవరదీప్తి, వీర్య వృద్ధి నిచ్చును. వాంతి, వికారముల నణచును. నోటికి అరోగ్యముగ నుండును. మోతాదు 2-3 అణాల యెత్తు.

ద

దంతాహారమును చల్లు:—చల్లు చూచుడు.

దంతధావనము:—Cleaning teeth and washing face. ప్రాతః
కాలము దంతధావనము చేయుటవలన ప్రైత్యశ్లేష్మములను హరిం
చును. నోటికి రుచి బుట్టించును. పరిశుభ్రపరచును. నేత్రములకు
చలనజేయును. దంతములకు నిర్మలత, దార్ధ్యము గలిగించును.
ముఖ శిరోరక్తనాడుల వదుకూలస్థితియం దుంచును.

దంతధావనమున కనుకూలించెడుపుడకలు:—Sticks fit to be used

In cleaning teeth. పాలు, ముండ్లు, చేదు, వగరు గలిగిన పుడ

కలు అనుకూలముగ నుండును. వీనిలో, ఉత్తరేశి, రావి, మర్రి,

బావ్వి, చంద్ర, అంకుడు, మద్ది, కానుగ, సినిమిలిక, బుర్రెంక, వేప,

కడిమి, మారేడు, మేడి, మామిడి, దానిమ్మ, బాక, దిరిసెన,

సంపెంగ, వావిలి, నేపాళము, నేరేడు, తిడుగ, తక్కిలము వీని

పుల్లలతో దంతధావనము చేయుటవలన దంత దార్ధ్యము గలుగును.

దంతరోగములను హరించును. రుచిబుట్టించును. సౌఖ్యము నిచ్చును.

తుమ్మ, చింత, కంది మొదలగు ఇతరములయినవానితో దంతధావ

నము చేయుటవలన దంత వక్త్రరోగములు పుట్టును. అసౌఖ్యముగ

నుండును.

దంతధావనము చేయకూడని వారు:—Those who should not

clean teeth with stick. దంతములు, దవడలు, చిగుళ్ళు, పెద

వులు వీనియందు వాపు పొక్కులు, నొప్పి గలవారును, ఎక్కిళ్ళు,

వాంటి, తలనొప్పి, మూర్ఛ, శోష ఇవి గలవారును దంతధావనము

చేయకూడదు. అనగా పుల్లలతో పండ్లతోమకూడదు. చూర్ణము

లతో చేయవచ్చును.

బియ్యము, లేక దధిదనము:—Boiled rice soaked in curd & seasoned. అనగా అన్నము అల్లము, మిరియములు, కలకర్ర, ఇంగువ మొదలగు వ్యవసాయముతో పోషించిన పెరుగుతో కలిపి వది. స్వాదుగా రుచిగానుండును. కఫమును, పైత్యమును, క్షయమును, వీర్యవృద్ధి, బలము చేయును. దేహపుష్టి నిచ్చును; నిద్రచేయును. బ్యరమున్నవ్రుడు పుచ్చుకొనగాడదా.

ద్రు:—Poa Cynosuraldes. Eng. Sacrificial grass. సంక కుశ, దర్భ, యజ్ఞభూషణ. హింక కుశ, చాళ, తెల్లదర్భ. వీరి వర్ణము నుండు దర్భ, రెండుకాకులు, దీనివేళ్ళు, లేక అనల లేకులు గడ్డి, రసము లేక కషాయము వగరు, తీసి రుచులు గలిగియుండును. దిగ పీయును. (Astringent); వేళ్ళరసము లేక కషాయము దుష్ట వీర్యమును పోగొట్టును; పైత్యవృద్ధియువలన బుట్టినరోగముల హరించును; సవాయిరోగముల నివృత్తిండును; మూత్రమును జారీ చేయును. వేరు చలి కషాయము రక్తముపడు మూలబ్యాధి, శిశ్నము, యోని వీని లోని నుంట, దురద మొదలగు వానిని పోగొట్టును; వేరు మూరి పెరుగుతో నిర్ద్రు, యోని, శిశ్నము వీని నెంటు కాదు సెగ సంకటపు రసి (Gleet) కట్టును; అకురసము గాని, మూత్రముద్రగాని, క్రొత్తగాయములకు, నరకులకు, వేసిన రక్తము కట్టి మూనును. లోపలికిచ్చిన మూత్రమును జారీచేయును; ఉబ్బు (Dropsy), పురాణ నిశ్చయిరేచనములు, రక్తగహణి, రక్త వమనము రక్తస్రావము, వరుసబ్యరము వీనిని పోగొట్టును. అకురసము కండ్లలో పోసిన నిశ్చయకారుట కట్టును. ఒంటికి పూసిన గడ్డి, చిడుము మూనును; ముక్కులోపోసిన ముక్కు-పొట రక్తముపడుట కట్టును. వేరు, అకు వీని రసముయొక్క మోకాదు పూటకు 2-3 తులముల యెత్తువరకు. చలికషాయపు మోకాదును అలాగునే యియ్య

వచ్చును. దీనిని పాలతో నియ్యవచ్చును. పెగరోగమునకు వేరు
యిచ్చును మూతాదు 1 తుల్య మెత్తువరకు.

దవనము, పెద్దదవనము:—*Artemisia Vulgaris*. A. Sieversiana
Eng. Southern wood. larger variety. గుంజ దవనము,

గంధోత్కట. కొంజ బాన్, దవనా, సువాసునగ, మునోహరముగ
మందును, చేదుగ, కగరుగ మందును; శీతవీర్యముగలది; విషదోష
మును పోగొట్టెను; భూతభయమును నివర్తింపజేయును; త్రిదోష
హరమైనది; దురద, కుష్ఠ, కఫచారిములు, రక్తదోషము, అగ
స్థానము, విస్ఫోటము, విరుగ్ని, పాండురోగము, హృద్రోగము వీనిని
హరించును. దీని చూర్ణమును మానెలో గలిపి స్నానానంతరము
పింటిలూసుకొనిన సువాసునగ, అరోగ్యముగ మందును. వీర్యవృద్ధి
నిచ్చును, దీనిని స్త్రీలు శిరస్సున ధరించుటవలన సువాసునగ మునో
హరముగ మందును. అంటువ్యాధుల దూరపరచును.

దశమూలి:—*Daedalaecanthus Koscur*. దీని వేరును పాలతో
వేసి అపాలు ఇచ్చిన కనుమరోగము నివృత్తించును. చూలుతో
నున్న ఒకట్రులకు దీనిని తినిపించిన కడుపులోని దూడ బాగుగ వృద్ధి
బొందును.

దశమూలములు:—Compound of ten roots. అనగా మారేడు,
మందిలము, గుమ్మడు, కలిగొట్టు, నల్లి, ముయ్యాకుపొన్న, కోల
పొన్న, వాకుడు, ములక, పల్లెరు అనునవి, వీని సముదాయ కషా
యము సర్వజ్వరములు, గున్ని పాతము, శ్వాసకాసులు, వాత, పిత్త,
శ్లేష్మదోషములు, శిరోరోగము, తిబ్బు, అనాహము, అరుచి,
పక్షహతము, భ్రమ, దాహము, త్రిమి, వాతశ్లేష్మ దోషములలో
గూడిన విషమజ్వరములను హరించును. దశమూల కషాయములో
సైంధవలవణము, యిహాక్షీరము కలిపి సేవించిన శ్వాసకాసులు

హృద్రోగము

దవనము

హృద్రోగము

గంజ

గంజ

గంజ

గంజ

గంజ

శృంగము, గుల్మము, శూల హరించును కషాయపుమోఠాదు
గి ము క తు మెత్తువరకు.

వక్షిణదిక్కుగాలి:—అష్టదిక్కులగాలి చూడుడు.

కానిమ్మచెట్టు:—Punica Granatum. Eng. Pomegranate

1188. సంక చాడిమ, దంతవీజ, శుకవల్లభ. హింః అనార్, చాడిమ,

చాల్మ. దీనిచూడుచెక్క, వేరుచెక్క, ఆకు, మొగ్గ, పువ్వు,

లేతకాయ, ముదురుకాయ, తొక్క వీనిరసము, చూర్ణము లేక

కషాయము వగరుక ముండును; చిగడియును; గ్రహణి, రక్తగ్రహణి,

నీళ్ళవిరేచనములు వీనిని కట్టును, వేరుచెక్క కషాయము క్రిమిని,

వీరిక పాములను, నాదాపామును చంపును; ప్రసవానంతరము

మోనిని సంకుచితపరచును; గ్రహణిని, రక్తగ్రహణిని, నీళ్ళవిరేచ

నములను కట్టును; పుష్కరించిని నోటిపూత నివృత్తించును, ఆకురసము

లేక లేతకాయల రసము గ్రహణిని, రక్తగ్రహణిని కట్టును.

పువ్వుల రసము లేక లేతఆకుల రసము 3-4 చుక్కలు ముక్కులో

పోసిన ముక్కు పెంట రక్తముపడుట కట్టును. లేతఆకులు గుప్పెడు

తెచ్చి నూరి అందులో గచ్చకాయంత పెన్న, గచ్చకాయంత పటి

పంచనాక చూర్ణము గలిపి గచ్చకాయలకంటె ఉర్రుతగా మూత్రము

చేసి పూటకొకటి చొప్పున సుమారు తులమెత్తు పెరుగు, పెరుగుతో

దినమునకు 3 పూటల చొప్పున పుచ్చుకొనిన గ్రహణి, రక్త

గ్రహణి కట్టును. కాయల తొక్కలు 3 తులముల మెత్తు

ముప్పావుశేరు పాలలో వేసి నాల్గవంతుగ ఉగరగాలి పుచ్చు

కొనిన పురాణ రక్తగ్రహణి కట్టును. మొగ్గలచూర్ణము దగ్గు,

గ్రహణి, నీళ్ళవిరేచనములు కట్టును. పచ్చిపువ్వులునూరి పండ్లకు

పూసినచిగుళ్ళ పెంటరక్తముపడుటకట్టును. రసముయొక్క మోఠాదు

పూటకు 1 మొదలు 31 తులముల మెత్తువరకు, కషాయపు

మోతాడు 2-3 తులములయెత్తు. చూర్ణపుమోతాడు 2 మొదలు 4 అణాల యెత్తువరకు. 100 తులములయెత్తు నీళ్ళలో 5-6 తులముల యెత్తు పచ్చి నేరుచక్క-వేసి ముకూరు 50 తులముల నీళ్ళు యుండు వరకు యిగరగాది దానిని ఉదయము మొదలు అరగంట కొకసారి 2 తులములయెత్తు కషాయము చేపూస అది అంతయు పరిపోవువరకు పుచ్చుకొనిన నాదాహము దావంతట అదే పడి పోవును. లేదా మరునాడు ఉదయమున 2-3 తులములయెత్తు అముదము పుచ్చుకొనిన అది చచ్చి పడిపోవును. దానిమ్మకాయల పై తర్కము పచ్చిదిగాని, యెండినదిగాని, రసముగాని, కషాయముగాని, యెండినదాని చూర్ణముగాని, అకరదీప్తినిచ్చును. అకుది, గుల్మము, శూల, ప్రమేహము, గ్రహణి, అతిపాఠము, రక్తముపడు చూలవ్యాధి, పైత్యము, విదాహము వీని నణచును. వీర్యవృద్ధిచేయును. చూర్ణపు మోతాడు 1-2 అ. యెత్తు. కషాయపు మోతాడు 2 తులముల 5 తు. రసపు మోతాడు 1-2 తులములు.

దానిమ్మపండు :— Pomegranate fruit-generally. సామాన్య గుణములు; చాతమును. పైత్యమును, కఫమును, దుష్టరక్తమును హరించును; త్రిదోషహరమైనది; పొట్టకు బలము జేయును; అకలి పుట్టించును, తేలికనిచ్చును; క్షేష్ణరక్తము గలవారికి బల్బుజేయును; జ్వరములో పుట్టిన విదాహము నణచును; నిక్కాక దేహములకు దీని రసములో తుకుమపువ్వుగాని, పసుపుగాని కలిపి యిచ్చిన మేలు జేయును.

దానిమ్మపండురియ్యనిది:— Pomegranate. fruit sweet. చలవజేసి నీరుపెంచును; గూడలకు బలమిచ్చును; జీర్ణము గావించును; రుచి బుట్టించును, మేహమును గొట్టును; పైత్యకాంతి జేయును; రక్త గ్రహణి నణచును; పొట్టకు, హృదయమునకు బలము జేయును;

గుండెలలో వికారమును, నొప్పిని, దగ్గును తొలించును; ఉష్ణతత్వము గలవారి పుంస్త్యమునకు బలమిచ్చును; కంకష్యరమును బాగు చేయును; దేహపుష్టి, రక్తపుష్టి నిచ్చును; రక్తము క్షుభ్రపరచి కాఁజేసిచ్చును; భోజనాత్మకమందు బుచ్చుకొనిన అన్నమును జీర్ణము చేయును; జ్వరరోగులు పథ్యముపుచ్చుకొనిన తరువాత మితముగ పుచ్చుకొనుచుండిన మిక్కిలి ఆరోగ్యముగ నుండును.

జానిస్కృపండు పుల్లనిది:—Pomegranate fruit acid or sour. చలనశీలి చేడిచేయును; పాక్షికదాహకు బలమిచ్చును; రుచి బుట్టించును; రక్తపైత్యమును తొలించును. రక్తాఘాతమును, మేహమును నొప్పిను. ఉష్ణ దేహులకు అనుకూలముగ నుండును. విరేచన బద్ధముచేయును. ఈ పుల్లనిగింజలు మితముగ పుచ్చుకొనుచుండిన ఆరోగ్యము నిచ్చును.

చాల్పినిఅరకు:—Cinnamomum Zeylanicum - oil extracted of (Cinnamon oil) ఇది మిక్కిలి కారముగ, తియ్యగనుండును. వీర్యపుష్టి చేయును. వాతము, క్రిమిరోగము, శ్లేష్మము, దగ్గు, కడుపుబ్బు, అజీర్ణము, మందాగ్ని, కౌల. ఎక్కిళ్ళు. చర్మి, దంత కౌలలు, చిగుళ్ళవాపు వీని నణచును. పొట్టలోని వాతమును వెడలించును. మరియు దీనికి చాల్పిని పెక్కయొక్క సుగుణములు గలిగియుండును. మూతాదు 1-2 చుక్కలు తమలపాకుమీద వేసి నమలి మ్రింగవచ్చును. లేదా నీళ్ళలో వేసి పుచ్చుకొనవచ్చును. పుప్పిపంటికి దూదిని తడిపి పంటిపై న బెట్టవచ్చును. చిగుళ్ళవాపు నొప్పికి పై న బూయవగును. లేదా తమలపాకుపై న దీనిని పూసి ఆయాకు నమలి దానిని నొప్పిగల చిగుళ్ళపై బెట్టి ట్రూచినను నొప్పి, వాపు నయమగును.

చాల్పినిచెక్క:—Cinnamomum Zeylanicum. Eng. Cinnamon bark. సం॥ గుడర్వక్. వరాంగక. హిం॥ చాల్పిన్. దీని చూర్ణము, కషాయము నీళ్ళతోమారి తీసివరకుము సువాసనగలిగి వగరు, తీసి, కారపురుచులు గలది. వేడివేసి అప్పుడు. మేళాకాంతి తేయును. పొట్టలోని వాతమును వెడలించును. విగడియును. అశర్ణము, కఫము, వాతము, పైత్యము, చర్ది, గుల్మము, శూల, దగ్గు, గ్రహాణి, సంగ్రహాణి, నీళ్ళవిరేచకములు వీనిని కట్టును. రక్త వమనము కట్టును. దేహముయొక్క అన్నిచూర్ణములను విప్పును. దేహములోని దుష్టవస్తుకూటమును కరగించును. అన్నివిషముల విరుచును. శిరస్సు, హృదయము (Heart) కార్జము (Liver), వీనికక్షుల కాపాడును. కండ్లకు కాంతినిచ్చును. శిరోవాతము, ఉబ్బు (వజ్జ) వీని నణచును. మాత్రమును, రశోరక్తమును శుభ్రపరచును. జారీచేయును. శీఘ్రప్రసవము గావించును. ధాతుపుష్టి, బలము చేయును. పొట్ట, హృదయము, బుద్ధి (Brain) వీనికి వాతఘుచేతి గలిగిన నీరసమును పోగొట్టును. బలము చేయును. గొంతుకలో గురగుర మును శబ్దమును హరించును. గుండెలను శుభ్రపరచును. తర్లముతేయును. అలులు, తలనొప్పికి, నరముల సంబంధపు తలనొప్పి (Neuralgic headache) కి, కణతలకు దీనిని నీళ్ళతో మారిగాని. నీళ్ళతో గంధము తీసిగాని పట్టువేసిన నయచుగును. పావుకేకు గుమ్మపాలలో పావుతులము దీని చూర్ణము వేసి కలిపి ఉదయపు పూటలను 15 దినములు పుచ్చుకొనిన వీర్య వృద్ధి చేయును. పూర్ణమును హెచ్చించును. చాల్పినిచెక్క అపూర్ణమునకు సమలి ద్రవము మ్రింగుచుండినను, దీని మాన కొద్దికొద్దిగ తమలపాకుమీద వేసి అకుతో నమలి తినుచుండినను ముత్యబద్ధము మానును. చాల్పినిచెక్కను నీళ్ళతోమారి రసముతీసి గరిలలో

నుడికించి గట్టిపడునప్పుడు అందులో కొద్దిగ పటికపంచదార
చూర్ణము కలిపి అందులో కొద్దిగ ఆవునెయ్యి వేసి కలిపి దిసి
పూటకు గోరీకాయఃత చొప్పున దినమునకు రెండు పూటలను
2-3 దినములు పుచ్చుకొనిన గ్రహాణి, రక్తగ్రహాణి కట్టును.
ఎరుపుగలిగి పలచనగ చుట్టచుట్టుకొనియుండు చార్చినిచక్క
శ్రేష్ఠము. ఇది ఉష్ణతత్వము గలవాణిని, మాత్రపు సుందిని,
నడుమునకును నష్టము లేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 పంచదార,
2 కాదము జగురు. చూర్ణపు మోతాదు 1 అ! ఔం 2 అ!
యెత్తువరకు. దీనిని నీళ్ళతోనూరి తీసివరసుముగాని, కషాయముగాని
తైలోగములకు పనిచేయును. రసపు మోతాదు 1-2 రు! కషా
యపు మోతాదు 2½ - 3 రు! దీనిని లవంగపట్టయని వాడుకలో
అందుకు గాని లవంగాలచెట్టు చక్కగాదు.

చానిలిఃతకూరః— Curry of the leaves of a garden herb.

దీని అకుకూర మంగ్రహాణి, ప్రత్యము, ప్రమేహము వీని నణచును;
జ్వరదీప్తి నిచ్చును.

చాసానిచెట్టు:—మంచారచెట్టు చూడుడు.

చాసానిపుష్పము:—మంచారపుష్పము చూడుడు.

చాళువాధాన్యము:—A sort of paddy. దీనిని గరికసన్నానందురు.

యిది రెండవసంట ధాన్యమగుటవలన దీని యన్నము రుచి, బలము
తక్కువగానుండును. తేలికగా జీర్ణమగును. అరోగ్యము తక్కువగా
నుండును. మరియు ధాన్యములు చూడుడు

డింతిన:—Clitoria Ternatea (white & black) సంక గిరికర్ణిక,
అపరాజిత. హింక కోయల్. దీనిని దింతెనయని, గంటెనయని
యందురు. ఇదియొకతీగ. తెలుపు, నలుపు (పూదా) రెండుజాతులు.
తెలుపు శ్రేష్ఠము. దీని వేరు, గింజలు వృషయోగింతురు. దీని వేరు

కారము, చేదు, వగరు యములు గలిగియుండును. దీని వేరునము, కషాయము లేక చూర్ణము, విరేచనము చేయును. వాతమును హరించును. పైత్యము, కఫము, కుష్టు, శ్వేతకుష్టు, అయిదోషము, గుల్మము, ఉదరము, కౌల, ఉబ్బురోగము, క్రిమి వీధిని హరించును. ఐరదీప్తి నిచ్చును. శ్లేష్మవాతము, ఉష్ణాశము, కానక్వానలు, యేని దీనియందు బాగుగా పనిచేయును. దీని పుష్పములరసము కండ్లలోకిండిన శ్లేతరోగములు హరించును. దీనివేరు గంధమును పాముకరచినచోట మర్దనచేసి కండ్లలోకిండి మూరినముద్ద సుమారు గచ్చకాయంత ముంగించిన పామువిషము హరించును. దీని గింజలు పెత్తగా నీళ్ళలోనూరి పైప్రకార ముపయోగించిన పామువిషము హరించును. దీనిచూర్ణము 2 అణాలయెత్తు 3 తులముల అవుపాలలో గలిపి ఉదయపుపూటల నిచ్చుచుండిన వారుణమగు ఉబ్బురోగమును, ఉదరరోగములను, నివృత్తించును. మిక్కిలి పథ్యముగా నుండవలెను. రసపుమోకాడు 1-2 తులములు, కషాయపు మోకాడు 2½ మొదలు 6 తులములు ఎత్తువరకు. చూర్ణపు మోకాడు 1 మొదలు 4 అణాల ఎత్తువరకు. దీనివేరు చూర్ణము చదువాలలో గలిపిగాని, వేరునముగాని లోపలికిచ్చిన విద్వలకు వాతము లేక అదుపువారిము (Croup)న వికారపెట్టి వమనముకేసి శ్లేష్మము పడిపోయి వ్యాధి నయమగును. 2-3 ఏండ్ల విద్వలకిచ్చు మోకాడు 5 చిన్నములయెత్తు. వమనమునకు విరుగుడు పుల్లనిచల్ల.

దిరసరిధాన్యము:—A kind of paddy అనగా చూడున్నర మానములకు పొడు ధాన్యము. దీని అన్నము చమరుగలిగి కుదిగా ముండును. వాతపైత్యములను జయించును. మలమూత్రము గావించును. వీర్యపుష్టి, బలము చేయును. మురియు ధాన్యములుచూడుడు.

అనెనచెట్టు:—Mimosa Sirissa, Albizzia Lebbek, Acacia Speciosa. Eng. Sirissa Tree. సం॥ శిరీష. మృదుపుష్ప. హిం॥ శిరీష. దీనిచెక్క, అకురసము చేదు, కొద్ది కారపురుచి గలిగి యుండును. దీని రసము లేక కషాయము వేడితేయును. విషదోషము, స్త్రీసాంగత్య దోషము, చర్మరోగము, కుష్టు, దురద, శ్వాస, కాస, రక్తశ్లేష్మము వీనిని హరించును. తాళక, మణిశిలల దోషమును హరించును. దీని విత్తులు మూలవ్యాధిని, నీళ్ళవిరేచలములను కట్టును. దీని పువ్వులు గడ్డలను, పొక్కులను, వాపును, విషములనో హరించును. అకులు నేత్రరోగములను హరించును. మూనుపట్ట కషాయము లోపలిచ్చుచూ దీనిగంధము కరచినచోట వాయుచుండిన ఎలుక, కందిరీగ. తెగ్గి, తేలు, తేనెరీగ, తుమ్మద, పామువిషములను హరించును. ఎండించిన చెక్కచూర్ణముతో పండ్లు తోముకొనిన వాపు, నలుపు, రక్తము. చీమునచ్చుట, పిద్విపన్ను మొదలగు దంతరోగములను నివారణతేయును. వ్రణములపై న యీ చూర్ణము బల్లుచుండిన అందుంబడి త్రిములను బంపి మాన్పును. విత్తుల తైలము లోపలి పుచ్చుకొనిన శ్వేతశీర్షు హరించును. మోతాడు అరతులమెత్తు మొదలు తులమెత్తునరకు. రసపు మో॥ 1-3 తులములు. కషాయపు మో॥ 21 మొదలు 3 తుల వరకు.

దీపము గుణము:—Lamp Light. చీకటిని పోగొట్టును. లక్ష్మీకరమై, మనోహరముగ నుండును. కాంఠినిచ్చును. వాతమునగణించును. పైత్యమును పోషించును. భయమును పోగొట్టును.

చుండిలపు చెట్టు:—Bignonia Indica, Colosanthus Indica & Oroxyllum Indicum. సం॥ శ్యావాక, అరలు. హిం॥ అర్లు, సోనాపాట. దీనివేరు, చెక్కకషాయము, చేదుగ, కొద్ది వగరుగ, కారముగ నుండును. ఇది దశమూలములలో నొకటి. జఠరాగ్నిని

వృద్ధి జూరించును. జ్వరము, గుల్మము, మూలవ్యాధి, పొత్తికడుపున బుట్టెడు రోగములను, రామవారము, క్రిమి, సన్నిపాతము, అమ వాతనొప్పులు, నిర్తము, శ్లేష్మము, అతిసారము, క్వాస, కాస, అరు చిని జయించును. రసముయొక్క మోతాదు పూటకు 2-3 తుల యెత్తు. కషాయపు మోతాదు 2½ మొదలు 5 తుల యెత్తు. దీని తేరుచూర్ణము అపునదితో కలిపి యిచ్చుచుండిన స్త్రీలకు పాలుబడ జేయును. మోతాదు 2 మొదలు 4 అణాల యెత్తువరకు. దీని లేత కాయల కూర చిగుళ్ళకు రుచిబుట్టించును. పై రోగములలో పథ్య ముగ నుండును. దీని లేత కాయలకూర పై నెత్పిన రోగములమీద పనిజేయును. ఆ రోగములకు పథ్యముగ నుండును.

దుంపరాష్ట్రము:— Vanda Roxburghii ■ Cymbidium Tess-
aloïdes-larger variety. Eng. Galangal greater.
సింః రాన్నా, గంధనాశరీ. హింః రాన్నా. ఇది దుంపరాష్ట్రముని,
సన్నదుంపరాష్ట్రముని, కళింగరాష్ట్రముని అందురు. యాకళింగరాష్ట్ర
మునకు గుణమధికము. చేదు, కారము గలిగియుండును. వేడి
జేయును. జ్వరము, శ్లేష్మము, క్వాస, కాస, వాతము, జ్వరములు,
సన్నిపాతము, అమవాతము, వాత మేహవాతనొప్పులు, ఉబ్బు,
ఉదరము, మూలవ్యాధి, గుల్మము, విద్రధియను నాధియందుబుట్టెడు
వ్రణము వీనిని జయించును. విరేచనము గావించును. క్షంతస్వరమును
బాగుచేయును. సమస్త వాతరోగములను పోగొట్టును. విషమును
హరించును. అగ్నిమాంద్యమును పోగొట్టును. వీర్యపుష్టి జేయును.
వరములకు సత్తువజేయును. దీని చూర్ణముగాని, కషాయముగాని
తేనెతోగాని, నీళ్ళలోగాని తీసివగంధముగాని వాడనగును. చూర్ణపు
మోతాదు 1 మొదలు 2 అణాల యెత్తువరకు. కషాయపు మో
తాదు 2½ మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు. గంధము 1-2 అణాల

మొత్తపరకు. దీని ముంపయ, కాల్చిన లవంగ మొగ్గలు, అక్కలకర్ర, ముప్పిమధుకం యిని తేనెతోగాని, తమలపాకుల రసము, తేనె గలిపి గాని అరగదీసి యిచ్చిన చంటిబిడ్డల దగ్గు, శ్లేష్మము, దొక్కలుయొగర వేయుట మొదలగు వాతశ్లేష్మరోగములను హరించును. వీనిని పెద్దల కున్న వాడదగియుండును. మరెన్నీ దీనితో వాతశ్లేష్మహారమైన యాషధములు వరగదీసి యిచ్చిన అమోఘముగ పనితేయును.

మంపలు సామాన్యగుణము:—Roots. edible generally. రుచిగ నుండును. దేహపుష్టి, బలము, వీర్యవృద్ధి తేయును. శుక్రము నివారించును. గురుత్వముగ నుండును. శూల బుట్టించును. వాతము, శ్లేష్మముతేయును. వీని విరుగుకొప్పు 1 నెయ్యి, 2 బెల్లము, 3 పులుసు, 4 తమలపాకులు, 5 చంద్రచక్కపాడి లేక కషాయము, 6 నువ్వు చెట్టుకాల్చి చేసిన తొరము.

దుచ్చెన చెట్టు:—ఈ త్రరేణి చెట్టు చూచుడు.

దున్నపోతు మాంసము:—Flesh of a he-buffalo. మిక్కిలి గురుత్వముగ నుండును. దేహపుష్టి, వీర్యపుష్టి నిచ్చును. శిరోఽర్చి మును, రక్తైర్ధ్యమును హరించును.

దుప్పిమాంసము:—Spotted deer-flesh of. చమురుగలిగి, మృదువుగ, రుచిగా నుండును. కొద్దిగ వేడిచేయును. దేహపుష్టి, వీర్యపుష్టి, బలము, అగ్నిదీప్తి, ఆయురవృద్ధి వీనినిచ్చును. ముదిరుని బోగొట్టును. గుల్మరోగము, విద్రధి యను నాభివ్రణము, శూల, వాతపిత్తములు, కఫము వీని వణచును. శీఘ్రముగ జీర్ణమగును. దీని తోకను విషముండును.

దుప్పికొమ్ము:—Spotted Deer horn. దుప్పికొమ్ము గంధము తీసి పట్టువేసినమా, యాగంధముతో కొంతిగంధము, మంచిగంధము, రక్తచందనము, తవ్వగంధము అరగదీసి పట్టువేసిన వాత, మేహవాత

శాస్త్రాలు, వాపులు, శాధలు హరించును. దుప్పికోమ్మును భస్మము చేసి వాడుదురు. దీనిది కృంగిభస్మమందురు. కృంగిభస్మముచూడుడు.

దుష్టనశ్చెట్ట:—ఈ త్తరిబెడ చూడుడు.

దుష్టపురీక:—Odina Wedler. Rhus odina. O. Pinnata.

గుంజిరి, పయశ్యయగ్గఫలా, హింజిరి, జింగన, జింగిసి దీనిని బట్టుగ తీగనియు పండురు. పాలుండును. దీని వేరు, అకు లేక సమూల రసము లేక కషాయము, మిక్కిలి ఉష్ణముజేయును, గాఢవిరేచనము జేయును, అకలి బుట్టించును. పక్షవాతము, రుద్దవాతము (Apoplexy) మొదలగు ఘోరమైన వాతములు, ఉబ్బు, పాంశువు, క్రిమిరోగము, యోనిశూల, చలిజ్వరము, వరుసజ్వరము, సర్ప, వృశ్చికవిషములు, ఉబ్బుపపుడగు వీనిని హరించును. దీని అకురసము 60 మొదలు 180 చుక్కలవరకు ఇచ్చివ రిద్దల క్రిమిని, శ్లేష్మమును హరించును. దీనివేరు మూలలోపలికిచ్చిన మిక్కిలి ఉష్ణము, గాఢ విరేచనము జేయును. దామణ రుద్దవాత, రిద్దలకువచ్చు కాలపాప చిన్ని (Conbalsions) అమ రోగము, పక్షవాతముల కియ్యదగు యుండును. దీనిమోతాదు 2 మొదలు 4 అణాలయెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు 2 మొదలు 4 తులములయెత్తువరకు. దీనివేరు గాని, అకుగాని సమూలముగాని మూల వట్టిదిగాని మానెలో ఉడికించి గాని కట్టిన దుష్టవణములను, గాయములను శుభ్రపరచి మోన్పును. దీని వేరు రసముగాని అకురసముగాని లోపలికిచ్చిన గర్భస్రావమును గలుగజేయును. దీని అకురసము 1-2 తులములయెత్తులో నువ్వుల మానె 5-7 లేక 9 చుక్కలువేసి ఉదయము పూటలను 3 లేక 4 దినములిచ్చిన చలిజ్వరము, వరుసజ్వరముకట్టును. సుమారు 2 తులముల మానెలో, 1 లేక 1½ తులముల ఎత్తు అకురసము కలిపినదిఒక మోతాదు చొప్పున 6 లేక 7 ఉదయపుపూటల నిచ్చిన ఉబ్బు,

పాండురోగములు నివర్తింతును; సమూలకషాయమిచ్చినను విటిని నివర్తింతును; దీనివేరు గంధముతీసి నేయికలిసి పూటకు ఆరతులము మొత్తు చొప్పున స్త్రీలు బహిష్టమున 4 దినములు ప్రాద్యుటిపూటల నిచ్చి కైదుగన్నము పథ్యము పెట్టిక సంతానము లేనివారికి సంతానము గలుగును. దీని వేరు నీళ్ళతో గంధముతీసి కలికమువేసి కొద్దిగ (ఆరతులమొత్తుకు లోపుగ) లోపలికిచ్చిన కర్పవిషమును, కట్టిన చోట గంధము వేసిన వృత్తిక విషమును వారించును. దీని అకు సమూలక సున్నముగలిసి కైవలూసిన టిబ్బు వాపు వారించును. దీని వేరు లేక అకురసము లోపలికిచ్చినపుడు లోగి దేహబలము లోగబలము మోచించి జ్వరగతిగ వాడతగియుండును. దీనికాయల కూర చిరిచేడుగనుండును, వేడివేయును; అకరదీప్తినిచ్చును; క్రిమి, మూలవ్యాధి, గుల్మము, పాండువు వీనికి పథ్యముగనుండును.

దూదిపరుపు (ప్రతిమాది):—Bed made of cotton. పాఖ్యముగ నుండును; దేహోష్ణమును నిలుపును. వాతమును పోగొట్టును; వర్షకాల, శీతకాలములయు దనుకూలముగ నుండును.

దూలగొండితీగ:—కెడ్డదూలగొండి చూడుడు.

దూలగోవిల చెట్టు:—చిన్నదూలగొండి చూడుడు.

దూసరతీగ:—Cocculus Villosus. Marsilea Quadrifolia.

మొక వత్సాపనీ, పాతాళగరుడ, కొంక చిరహటా. దీనిని దుయ్యతీగ అనియు నందురు. దీని సమూలరసము లేక కషాయము పంచ వాతగాని, అపునెయ్యిగాని, చేర్చియిచ్చిన, వ్రవ్వాదము చిత్తభ్రమ తగ్గును. తీవ్రమైన పైత్యము, మూరికృచ్ఛము, కగరోగము, మేహమువారింది దేహపుష్టినిచ్చును. చమట బుట్టించును. విరేచన కారి, చలవచేయును. రసపుమోతాదు 2-3 తులములు, కషాయపు మోతాదు 2½ ము 6 తుల. దీని సమూలకషాయములో అవుపాలు

గలిపి పుచ్చుకొనుచుండిన మిథుమేహమును హరించును. దీని సమూల కషాయములో తగుమూత్రము మిరియాలచూర్ణము మేళవాలలో గలిపి (సుమారు 20 తులయెత్తు) వ్రదయపుపూటలను పుచ్చుకొనుచుండిన వాత మేహవాత నొప్పులు హరించును. సుమారు 2-3 తులయెత్తు దీని అమరసము 10 తులయెత్తు నీళ్ళలో వేసి గడ్డకట్టును. ఈగడ్డకట్టిన తగుమూత్రము పటికబెల్లము చూర్ణముతో పుచ్చుకొనుచుండిన పంటనే కగరోగముయొక్క బాధను నివారించి పోగొట్టును. దీని అశలకూర వండుకురిగిన మేహశాంతి, పైత్య శాంతిచేయును. పైరోగములకు పథ్యముగ నుండును.

దేవశాంచన వృక్షము:—శాంచన వృక్షము చూడుడు.

దేవచంద్ర:—చంద్ర చూడుడు.

దేవదాళిరీగ:—*Andropogon serratus*. సంశ్చ దేవదాలి, శిమూతక, హింశ్చ దేశారా, బుదాల. దీనిని దావరదంగి యందుదు. దీనివేరు కషాయము లేక దీనివేరురసము జ్వరము, కాస, క్వాస, ఊపిరిగొట్టు నొట్ట, అరుచి వీనిని జయించును; ఊబ్బు, పొండుపు, సర్పవిషము, విషప్రయోగము, వమనము వీనిని హరించును. కషాయపు మోతాదు 3-4 తులములయెత్తు. రసముయొక్క మోతాదు 1-2 తులముల యెత్తు.

దేవదారుచెట్టు:—A medical Small tree available in forests.

సంశ్చ చంద్రదారు. ఇదియొక చిన్న చెట్టు. దీని అకులు గోరింకాశలకలె చిన్నవిగను, దీనిపండ్లు పగడములవలెను వుండును. దీనిచెక్క, అమరసము లేక కషాయము చేదుగ నుండును; శీతపైత్యజ్వరము, శ్లేష్మవాతము, అమదోషము, క్రిమిని పోగొట్టును; ప్రమేహము, కసుమరోగములు, వీనిని జయించును. దీని లేత అకులు, చిగుళ్ళు, పలవ, మేహశాంతి చేయును, వీనిని పలియగొట్టి మానో

వనీ కాచి అమానితో తల యంటుకొనిన కండ్లకు చలవజేయును. దీని ప్రమానుచెక్క తేలిక కషాయము జ్వరమును బోగొట్టును; రసముయొక్క మోతాదు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు, కషాయపు మోతాదు పూటకు 3-4 మొదలు 5 తులములయెత్తువరకు నియ్యవగును.

దేవదారు దీని తైలము:—సుఖదేవదారు చూడుడు.

దేశవాళి గోంగూర:—గోంగూర చూడుడు.

దొండలిగ దీనికాయ:—*Coccolia Indica*, *Momordica Monodelpha*, *cephalandra Indica*. సంఘ రక్తఫలా, తుండి శేరి, కుందురుకే, పమా, హింఘ కుందురు, కండాశీ, యాతీగ తోటల లోను, కట్టవలమీద లేచును. తెల్లనిపువ్వులు పూయును. దీని కాయలు పొడవుగానుండి పారలుడును; చేదుగా నుండును; పండిన ఎర్రగానుండును, దీనిని చేదుదొండకాయఅందురు; దీని అకురసము పైత్యము, ఉబ్బు, పాండువు, యియ, మూలవ్యాధి వీనిని హరించును; దీని యాకుమూరి పై నవేసికట్టిన లేక పూసిన మానవి ఏవిష జంతువుయొక్క కాటువలన గలిగిన పూచునైనను, ప్రణమునైనను శీఘ్రముగ మాన్పును. వీనికాయలు పచ్చివి చేదుగానుండును; పండిన తియ్యగానుండును; కాయకూర చలవ, మందము, గురు త్వముజేయును; పైత్యము, రక్తస్రావము, వాఙ్మోగము, శోథ, పాండువు, అపానవాతము, క్రిమిమోగము వీనిని హరించును; కఫము నణచును; నమనముజేయును; దీనికి విరుగుగ్గు గూకందు ఉష్ణ వధములు. దీని పచ్చికాయలు కుమ్మరలోబెట్టి వుడికించి రసముతీసి ఆరసములో ముత్యం, పగడం, అక్కిలకర్ర, సముద్రపుకొబ్బరి, చంగల్వొడ్డు, యష్టిమధుకం, శీతాంశురసం, సైంధవలవణం, అరగ

దీని నన్ని పాతములో జాహ్నదోషమునకు 2 పర్యాయములు రాని
బంగారపుత్రాగలో నాలుక గీచివయెడల జాహ్నదోషము హరించును.
దొండపాకు:—Fruit of do. గురుత్వము, స్లేష్మము తేయును; కాష,
కృష్ణ, వమనము, పాతపైత్యములు, రక్తపైత్యము, కామిల వీని
నణచును; అగ్నిమాంద్యము తేయును.

దొంతర గన్నేరు పుష్పములు:— Nerium Odorum - flowers of
Oleander. వీని ధారణవలన శోష, దురద, కఫపాతములు వీని
నణచును; తల్మతిష్ఠ బుడలతి శిరోరోగములను బోగొట్టును.

దొగ్గలికూర:—దిలకతోలకూర చూడుము.

దోననీళ్ళు:—Fountain or Spring water. అనగా ధానినీరు నిర్మలముగ,
లఘుప్రక, దుదిగ, చల్లగనుండును; వీర్యవృద్ధి, బకరచీత్తి
నిచ్చును; సౌఖ్యమును, తృప్తిని కలుగజేయును; పాతపిత్త కఫ
ముల నణచును; చలనజేయును, గాని యా నీరు పుట్టువలమును
బట్టి గుణభేదములుండును; దుస్వప్న దోషములు, లోయలలో పుట్టి
నది బట్టి చేయును. గమక కాచి వడపోసుకుని వ్రపయోగించవలెను.

దోనకాయ:—Cucumis Sativus. Eng. Common Cucumber.

సంక కర్కటి, త్రిపుషా, హింక ఖరా. గురుత్వముగ నుండును;
మూత్రమును విడిచించును; విరేచనబద్ధము తేయును; మూత్ర
కృచ్ఛము, మూత్రాక్మోరి, మూలవ్యాధి, దాహము, రక్తపైత్యము
వీనిని కనుంపజేయును; చలన, పాచిము, అజీర్ణము, స్లేష్మము, శూల,
వీనిని బుట్టించును. దీని 1 విరుగుళ్ళు 1 శోక, 2 సోపు, 3 ఉష్ణ,
4 శేన, 5 పొంగించిన కానుగవిత్తులరసము, 6 పెరిపుచ్చమే
రసము, 7 విరియముల చూర్ణము. లేతకాయ పైత్యమును హరిం
చును, బలము, వీర్యమునకు చలన జేయును. ముదురుకాయ
పైత్యము తేయును.

కోసపండు:—Fruit of do. చలవకేయును; మూత్రమును పెడలిం
చును; శ్లేష్మవాతములను బుట్టించును; గురుత్వముగ నుండును;
విరేచకము గావించును. దీనికి విరుగుడు గోధుమపిండి. మరియు
కోసకాయ చూచుడు.

కోసవిత్తులు:—Seeds of do. వీని చూర్ణము రుచిగ నుండును; మేహ
కాంతి, పైర్వకాంతి, బలము, వీర్యవృద్ధికేయును; మూత్రకృచ్ఛ
మును, కడుపులో పుండగు జ్వరము (Typhus fever) ను, అతి
మూత్రమును అణచును. వీని నూనెను పైగుణములు కలిగియుం
డును; సూకాదు పూటకు 2 మొదలు 3 అణాలయెత్తువరకు; పంచ
కార చూర్ణమునకు నమముగ గలిపి పుచ్చుకొనవచ్చును.

కోసాకుసూర:—Curry of the leaves of do. రుచిగ నుండును;
పైర్వమును తొలించును మూత్రమును జారీకేయును.

కోసెలు:—Oil of do. చూచుడు.

ద్రాక్ష చెట్టువీడ:—Shade of Grapes tree. మనోహరముగ, హిత
వుగ నుండును; వీర్యవృద్ధిని, కాంతిని, బలమును ఇచ్చును.

ద్రాక్షపండ్లు (యెండినవి):—Vitis Vinifera. Eng. Grapes. పండ్లు
ద్రాక్ష, మధుఫలా. హిందీ అంగూర్, దాఖ్. వీనిని అంగూరు
పండ్లనికూడ అందును. చలవ, మేహకాంతి కేయును. రియ్యగ,
పుల్లగ, వగరుగ, రుచిగ నుండును; రుచినిబుట్టించును; రక్తపైర్వము
జ్వరము, క్వాస, దాహము, దోషజ్వరము, వాతిపైర్వము, శ్లేష్మ
వాతము, శోష వీనిని పోగొట్టును. మందమును బుట్టించును,
చర్మి, అరుచి నణచును. రక్తవృద్ధి, శుక్లవృద్ధి నిచ్చును. నేత్రములకు
మేలుకేయును. మలమూత్రబద్ధమును విస్తాను. అతిమూత్రమును
పోగొట్టును. శుభ్రమైన రక్తము బుట్టించును. పొట్టను మృదువు
నరచును. ఇతర ఫలవచనములలో నన్నిటికంటె శ్రేష్టమైనది.

కత్తమును కృత్రిమమును. మంచి అశోగము నిచ్చును గుండెలకు, నురబాలకు అలముతేయును. అంతలతో తినిత ప్రేగులు, పొట్ట, మూత్రపుంబి వీనిలో పుట్టిక నొప్పిని అణచును. త్వరగా శస్త్రము గాదించును. అదిరముగ తినిత వాతమును, కడుపులో నొప్పి బుట్టించును. అగ్నిమాంద్యము, నురుశ్యము, శ్లేష్మము తేయును తినిత విరుగుటకు 1 తోపు 2 తుంగము క్షణ. ఈపండ్లతో బ్రాహ్మదంతము, బ్రాహ్మదంతము తయారు చేయుదురు. ఇది విక్రియి కొవ్వోపయోగమైనది. చక్కగ పరిచేయును.

బ్రాహ్మదంతపచ్చిది, పల్లవిది:—Green. Black or unripe grapes. పచ్చిదిని పులుపు పెంచుకొనుము. పల్లవిని తియ్యగా నుంచును తియ్యనిది త్వరగశస్త్రమును. శరీరమునకు అలము పుట్టినిచ్చును. కృత్రిమమున కత్తమును బుట్టించును పుల్లవిని తురి బుట్టి చును. అగ్ని మాంద్యమును పోరొచ్చును. అలముతేయును. అబ్బుపడి లేచినవారికి విక్రియి హితకరముగ పథ్యముగ నుంచును. పైత్యమును, కఫమును గలుగ చేయును. తినిత విరుగుటకు 1 తులకర, 2 కరణ పిడుము, 3 నోపు, 4 నిలవదీను.

బ్రాహ్మదంత పిడుక:—Grapes vinegar. పుల్లగ, తుదిగ నుంచును. అలత తేయును. పైత్యమును, వాతమును పోరొచ్చును. కార్యమును, పొట్టకు అలనిచ్చును. పిడుకదేహాలకు మెవడును. క్షేణకచ్చున పట్టుముతేయును. తినిత విరుగుటకు 1 తులకర, 2 నోపు.

బ్రాహ్మదంత పిడుక:—Wine. అదిగా బ్రాహ్మదంతతో తినిత సారమును తుదిగ, తునోకారముగ నుంచును. బుద్ధిని పెంచుచును. శౌంధము మెరుగుతేయును. తునోకారముగ నిచ్చును. కొద్దిగ తేలిది, కొద్దిగ పైత్యమును తేయును. కొద్ది అదిగా తినిత పొట్ట, మూలద్యాని, వాతము, బ్రాహ్మదంతము, మెవడును పిడుక శరీరము తేయును. శరీర

పుష్టి, రక్తపుష్టి అగ్నిదీప్తివీనిచ్చును. పొట్టకుబలమును, హృదయ
కుశకు మేలును జేయును. సంకోషమును, దేహసౌఖ్యమును యి
చ్చును. బడలిక, నిస్త్రాణపద్ధతారి! మేలుజేయును. జ్వరములకు మంచిది
కాదు. కార్షణ్యము (liver) లో పుండయినవారి! నివళుల్యముగ
మండును.

—f—

ధ

ధనాసారిగోంగూర:—గోంగూర చూడుడు.

ధనియాలు:—Corlandrum Sativum-seeds of-Eng. Corle-
nder seeds. గూఁ ధన్యాక, కనుంబరీ. హింఁ ధనియ. చలనజేసి
ఆర్పును. తీసి, వగరు చుచులుగలిగి స్వాదుగ మండును. వీని రసము,
చూర్ణము లేక పోషయము తలఁచిపర్వ, పైత్యవికారము, చర్మి,
ఎక్కిళ్ళు, అగుచి, క్రిమి, విదాహము, జ్వరము, మేళాడు, ఆర్మ్య
క్షము, తరుణజ్వరము, కడుపురోమంట, కాపము వీనిని హరించును.
సంకోషమిచ్చును. చెమట బుట్టించును. పొట్టలోని వాతమును తల
కెక్కనియ్యదు. అకలి బుట్టించును. ఉష్ణముచేత హృదయము
(heart)న బుట్టిన జబ్బును తీసివేయును. విరేచనమును కట్టును.
పొట్టకు బలమిచ్చును. నిద్ర దెచ్చును. మూత్రముమెంట పడెడు
ఇంద్రియమును కట్టును. వీనిని నీళ్ళతో మారి పట్టువేసిన కాక, తల
నొప్ప నణచును. వట్టివి విస్తరించి పుచ్చుకొనిన వీర్యమునకు నష్టము
జేయును. ఉబ్బున రోగమును, బుద్ధిమౌఢ్యమును, పరాకును దెచ్చు
ను. మూత్రమెక్కువ జేయును. దీని! విరుగుళ్ళు 1 చాల్చిన చెక్క,
2 వేసిన కోడెగ్రుడ్డు, 3 తేనె, 4 లవంగములు. దీనిరసపు (నీళ్ళుపోసి
మారి తీసినది) మోకాడు 2-3 తులముల యెత్తువరకు. చూర్ణపు
మోకాడు 2 మిదలు 4 అణల యెత్తువరకు. కషాయపుమోకాడు

21. మొదలు 5 తలముల యొత్తవరకు. వట్టివి తినెడు మోకాడు లేదెత్తు మొదలు పావలా యొత్తవరకు. మరియు పచ్చి ధనియములు చేడుగ, మధురముగ నుండును. మూత్రమును అధికపరచును. పైత్యమును హరించును. ధనియాలు నేతిలోగాని, మానలోగాని వేసి అందు తగుమూత్రము కారము క్రిప్పు కలిపి పొడుముచేసి పూచుకుని అన్నములో కలిపి పుచ్చుకొనుచుండిన అశర్కము, అశర్కవిశేషములు కట్టును; ఇవ్వరపడి లేచినవారు, ప్రపవస్త్రీలును వాడిన అనుకూలముగ నుండును.

ధాన్యములు:—Paddy. అనగా వరిపంట ధాన్యములు లేక వడ్లు; ఇవి సాధారణముగా తెలుపుగలవిన పసుపురంగుగనుండును; కొన్ని ఎరుపు వాటుగను, కొన్ని నలుపువాటుగ నుండును; కొన్ని సన్నముగ, లావుగా, పొడవుగా, పొట్టిగనుండు అనేకవిధములైన ధాన్యములు వేరువేరు పేర్లుగలిగియున్నవి; వీనిలో కొండలమీదను, కొండలోయలలో పండించునవి, మొరక భూములలో పండించునవి, చెరువులక్రింద పండించునవి, నీటికాలువలవలన సాగుచేసి పండించునవి, నదులకు ఆనకట్టలుకట్టి అనీటి కాలువలవలన సాగుచేసి పండించునవి గలవ్రు. యీ ధాన్యములు 3 విధములుగ విభజించడమైనది.

1. కొండలమీదను, కొండప్రాంతములు, కొండలోయలలోను ఎడచల్లి పండించు ధాన్యములు మిక్కిలి సన్నముగ నుండును; వీని బియ్యముతో వండిన యన్నము చమురుగలిగి, రుచిగానుండును; సున్నిత దేశములకు అనుకూలముగ నుండును; యీ ధాన్యము మిక్కిలి శ్రేష్ఠము.
2. మొరక లేక మెట్టభూములయందు ఎడచల్లి పండించు బుడమ, జిలను ఎరడాము మొదలగు ధాన్యములు చమురుగలిగి రుచిగా నుండును. గాని కొంచము మోటుగ నుండును; బలమైన పనులు జేయువారికి

అనుకూలముగ నుండును. యీ ధాన్యములనుకూడ శ్రేష్ఠమైనవి. బలము, పుష్టి, ఆరోగ్యకరము.

5. చెరువులక్రింద, వాగులు లేక ఏటికాలువల ఆధారమున పండించు ధాన్యములు. సంవత్సరమునకు ఒకేపంట యగుటవలన రుచికరముగ బలకరముగ నుండును గనుక శ్రేష్ఠముగానే యుండును.

■ డెల్టా భూములలో. సంవత్సరమునకు ఒకేపంట; బలమైన భూములలో పండించు ధాన్యములు బలకరముగ, రుచికరముగ నుండునుగాని పైవానిని పోలవు.

6. కాలువలక్రింద బలమైన భూములలో పండించు ధాన్యములు. యీ భూములలో రెండవపంట పండించెదడు గనుక పైవానియంత బలకరము, రుచికరముగ నుండవు.

7. కాలువలక్రింద భూములలో సముద్రమునకు దగ్గరగా నుండు భూములు, పర్రలలో పండించు ధాన్యములు రుచి, బలము లేక్కువగనుండి గుణహీనముగ నుండును.

7. 3-4 మాసములకు పండించు రసంగి, బసంగి, రెండవపంట పండించు ధాన్యధాన్యము (గరికిసన్నములు) కూడా రుచి, బలములేక్కువగా నుండును గనుక గుణము, రుచి లేక్కువగా నుండును.

8. బాసుమతీ మొదలగు వడ్లు పోట్టివిగా నుండును. ఈ బాతులలో కొన్ని సన్నముగ పొడవుగా నుండును. యీ బాతుల దియ్యము, అన్నముకూడ మువాసవగలిగి యుండును. యీదియ్యముతో పులాపులు, షీరాన్నము, కేసరీబాతు, కర్కరపొంగలి మొదలగువనిచేయుదురు. మంచి మువాసవ, మిక్కిలి రుచిక, మనోహరముగా నుండి బలము, పుష్టి, వీర్యవృద్ధి నిచ్చుటయేగాక మంచి ఆరోగ్యముగ నుండును. మన దేశములోని ధాన్యములు ముదుగులు, సన్నములు, మిక్కిలి సన్నములు అనేకరకములు గలవు. ముదుగులు, అక్కుళ్ళు,

కొణామణి, బుడమ, జలమ, ఎరడాము మొదలగునవి. సన్నములు, కిడిది, కృష్ణకాటుకలు, అట్రగడ, సన్నాట్రగడ మొదలగునవి, మిక్కిలి సన్నములు- జీలకర్రసన్నలు, థిల్లిభోగాలు, బయ్యూరు సన్నలు, వంకసన్నలు, రాజనాలు, బాసుమతి మొదలగు ధాన్యములు అనేకరకములు గలవు. ముదుగులు ఆలశ్యముగ జీర్ణమగును. పండిన భూములనుబట్టి గుణము గలిగియుండును. ప్రతివారియొక్క శరీరతత్వము, బలాబలములు, దేహరోగ్యము, జీర్ణ శక్తి ననుసరించి పైవ్రవాసిన ధాన్యములయొక్క వియ్యములను వండి భుజించుట శ్రేయస్కరము. పండిన 4 మాసములయిన తరువాత నుపయోగించిన బియ్యచేయకుండ వుండును. సంవత్సరమైన తర్వాత ఆవియ్యము రోగులకు, బియ్యపడి లేదినవారికి, బాలింతలకు ఉపయోగించవచ్చును. దంపినవియ్యము తెల్లగ కాక కొంచము తవుడురేఖగలిగినవి నుపయోగించుట ఆరోగ్యకరము. మిల్లులలో నాదించువియ్యము అంత ఆరోగ్యముగా నుండవు.

ధారాగృహము:—Remaining in a house containing artificial springs or jets of water. దీనిలోనుండిన చలన, మేహ శాంతి జేయును. నిద్రదెచ్చును. ఎండకాలములో వసుకూలముగ నుండును, మేహఉష్ణ శరీరులకు మాత్రము సరిపడును.

ధారోదకము:—దొననీళ్ళు చూడుడు.

ధారోష్ణాలు:—Cow milk just drawn. అనగా గోపూష్ణధారలు. (అప్పుడు పిరికిన గుమ్మపాలు) ఆమ్లతయల్యముగ నుండును. గర్భములోని కాపమణమును, వీర్యపుష్టి జేయును. వాతమును, పైత్యమును శమింపజేయును. శరీరము ఎండిన లేక తుష్కించినవాండ్రకు దేహపుష్టి, బలము జేయును. పాడువు, కామిల రోగములను మాన్పును. సర్వేంద్రియములకు బలమిచ్చును. రక్తపుష్టి జేయును. జ్వరరాగ్నిని వృద్ధిబొందించును. మాత్రకృచ్ఛము, పురాణ జ్వరము,

మహాపైత్యము, మేహరోగములను, రక్తపైత్యమును, దేహము, శరములు, చేతులు, కండ్లు దీనియందుండెడు కాపమును అణచును, వివిధపుషాడి, కర్కరగలిపి పుచ్చుకొన దగియుండును. ఉష్ణధారలు చల్లరినవేనుక బుచ్చుకొనిన త్రిదోషముల వేయును. చతుర్విధ భోజనాలు చూడును.

భావగోళము:—A coarse woollen cloth-wearing of. దీనిని భరించుటవలన వాతమును తోగొట్టును పైత్యమును వృద్ధి బొందించును. చెమట బుట్టించును. కొద్దిగ దాహమును పుట్టించును. క్వాస, శూల దీనిని కవింపవేయును; సదా శుద్ధిగ నుండును.

భూపదవృక్షము దీనితగురు అనగా అరపూస:—Vateria indica. V. Malabarica—white dammer, Indian cohel tree- its resin. హిందూ సఫేద్దామర్. ఇది యెల్లప్పుడు పచ్చగనుండెడి పెద్ద వృక్షము. యాచెట్టుకు నాల్గువేసిన తగురువచ్చును. దీనిని అరపూస యందురు. దీనితో వార్మనులు చేయుదురు. యీ తగురు పెరిగించిన దీపమువలె వెలుగును. సువాసనగలిగి కొద్దిపొగమాత్రము వచ్చును. దీని నూనెలలోకలిపి వండి క.లా.స్త్రీలు తయారుచేసి చేసిన కురుపులు, ప్రణామములు మానును. దీనిపండ్లనుండి తీసిన తైలము రాసిన వాత మేహవాతనొప్పులు, కరీరమును పోట్లు వయచుగును. అరపూస మెత్తగానూరి చెబ్బుతగిలిన గాయములో వేసి కానిమీద కొంచము కిరణనాయిలువేసిన రక్తము కట్టును. గాయము చీముపట్టకుండ మానును.

భూమము:—Inhaling incense or smoke of offering by fire. దేవకాస్త్రీకొరకు తేనెను హోమభూమము, సాంకాణి, గుగ్గిలము మొదలగువాని భూపభూమము అరోగ్యమును, ఆయుర్వృద్ధి నిచ్చును. ఈభూమమువలన పోటకము, పొంగులు, యితర దుర్గం

ధస్తలములయందు వేయించుచు దోపములను నివృత్తింపును. మరియు దోపములు మొదలగు క్రిములను చంపును. రానివ్వకుండ జేయును. తదితరములై పథూమములు అవగా గోళ్ళు. పెంట్టుకలు, కేసములు మొదలగుచాని ధూమములు కాపరోగమును, నేతరోగమును ప్రకోపింపజేయును. అయిష్టము గలిగించి అనారోగ్యముగ నుండును.

—3—

న

నంది వర్ధనము:— *Tabernaemontana Coronaria - Ceylon Jasmine.* సం॥ నంద్యవర్త, నందివర్ధన, తగర. హిం॥ తగర, ఛడీని. యీ చెట్లను దొడ్లలోనూ, పుష్పవనములలోను పెంచుదురు. యిది రెండుజాతులు. ముద్దపుష్పము, లేక పుష్పములు పూయును. తుంచి సువాసనగలిగియుండును. పూజార్చనమునది. వంటిలేక పుష్పములను గరుడవర్ధనముని యుండును. దీనియాకు కట్టిన రక్తదోషము, శిరోరోగము, నేతరోగము నీనిది తొలగించును. కఫవాతముల జేయును. దీని పండుటాకుల రసమును కండ్లలోవేసిన కలకలు మానును. దీని పుష్పములను కండ్లకద్దుకొనిన చలవజేయును. యీ పుష్పములరసము కండ్లలో వేసిన లేక రాత్రి పరుండతోపునపుడు కండ్లకువేసి కట్టినను కండ్లకలకలు, ఎరబడుట, కండ్లమంటలు మొదలగునవి మానును. మేలుజేయును.

నందిప్పొత్తము:— *Cetrela Toona, Eng. Indian Mahagamy tree.* సం॥ నందిప్పొత్త, తూణీ. హిం॥ తూన్, తూన. ఇదియొక పెద్ద ప్పొత్తము. హిమాలయా ప్రాంతములలో పెరుగును. దీని ఆకు నిమ్మ ఆకులవలె తెలుపురంగు చిన్న పుష్పములు పూయును. దీనికర్ర గట్టిది.

దీనితోచేర్చిన సామానులు గట్టిగా, నునుపుగా అందముగా నుండును. ఇది రిక్త, కటు, కషాయ రసములుగలది. దీని ఔషధరసము లేక కషాయము తేలిక నిచ్చును. ఉష్ణము తేయును. విషమును హరించును. వాతపిత్త శ్లేష్మముల ప్రకోపము వణిచును. తుక్లవృద్ధి చేయును. దురద, కుష్ఠ, శ్వేతకర్షు వీనిని బోగొట్టును రక్త దోషము, చర్మరోగములను, స్త్రీ సుగమదోషము గ్రహణిని హరించును. రసముయొక్క మోతాదు 2-4 తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు 3-5 తులముల యెత్తు.

నక దీనిని:—ముక్కు-తుమ్మిడితీగ చూడుడు.

నక్కదోస దీని కాయ:—Cucumis Uthissimus, C. melo. Eng.

A smaller variety of Cucumber largely cultivated in Kistna & Guntur Districts. సంక కంఠి, లోమకీ.

హింక కిడి. ఈదోసకాయ చిన్నదిగను, పుల్లగనుండును. ఇది పథ్య కరమైనది. జ్వరము మొదలగు కారణములచేత గలిగిడి అరుదని బోగొట్టును. చలనతేయును. విరేచనము, మూత్రము గావించును. శ్లేష్మవాతముల ప్రకోపింప తేయును. గురుత్వముగ నుండును. దీనిని విరుగుళ్ళు దోసకాయ చూడుడు. ఈకాయలు ఊరుగాయలుగ పెట్టుకొని ఉపయోగింతురు. దీని అకులరసము చేదుగా నుండును. విరేచనముతేయును. పైత్యము, గుల్మము, ఉదరము, శ్లేష్మము, క్రిమి, కుష్ఠ, జ్వరము హరించును. రసముయొక్క మోతాదు 2 మొదలు 4 తులముల వరకు.

నక్కపుట్ట చెట్టు:—Justicia Procumbens. దీనిని నక్కచీలిరి

చెట్టు అనియు అందురు. ఈచెట్టు 2-3 అడుగులకంటె ఎక్కువ యెరుగదు. దీని పువ్వులు గులాబిరంగు గలిగియుండును. దీని అకులరసము కండ్లలోపిండివ కండ్లకలకలు మానును.

నక్క-పెంటిక చెట్టు:—A medicinal plant. ఇది భూమి పంటియుండును; చెట్టుమొదట కంచులవలె లేచును. దీనిని నక్క-పీచాక అందురు. దీని సమకాలము ఎ-దొది కాల్చి పెన్నలోగాని, మూనలోగాని వేడనూనలోగాని కలిపి పట్టించిన చిద్దలకు కాళ్ళపూసిన, చేతులమీదను అగు కర పాణి కరుపులు, గజ్జుకుపులు మానును.

నక్క-మాంసము:—Jabal-flesh of. కారముగ నుండును; త్రికోష పారమైనది; పాతమును గంధర్వరోగమును వయ. పోగొట్టును; దేహపుష్టి, బలములేయును; తిచ్చు, మలమూత్రవృద్ధియు, మూల బ్యాధి, గ్రహాగ్ని దీనికి వృద్ధియుగ నుండును. దీని చర్మధూరము పిశాచకాధను నివర్తింపలేయును; దీని మాంసము వలన గలిగిన అశ్లేష్మములకు విరుగుడు సువ్యులమాన. దీని మాంసమును మూనలో వేసి వండి అమానె పడుమునకు జూపిన రక్తముపడెడు మూలబ్యాధి నివృత్తింబును.

నక్క-నిరిగిపండు:—Fruit of certain jungle tree. పెగ్గుగ, దుడగ గురుత్వముగా నుండును; వేడిలేయును. పైత్యమును, క్షేమామును సంగ్రహాగ్ని రోగమును బుట్టించును. దీనికి విరుగుడు వర్షాక్షౌణ్యము. నక్క-ర చెట్టు:— Cardia Myxa & C. Latifolia Eng-Sebasten tree- మన క్షేమానికి, కేలు, హింక లభేరా. విసాదా, క్షీణితులు తీసి, పులుపు, వగరు రుచులు గలిగియుండును. దీనిని బంకవక్కరని, పెద్దవక్కరని, నిరిగిచెట్టుని యందురు. దీని ఎండిన పండ్ల ధూర్ణము లేక దీర్ఘతో దీనిని మూలి తీసిన రసము చలవ, మేహ కాంతి, వీర్యవృద్ధి లేయును; తక్వమును పౌష్యపరచును; రాహుమును కట్టను. గుండెలలోని వ్యాధులను, సువ్దపడెడు మూత్ర వ్యాధులను అణచును. గొంతకకు, గుండెలకు మేలులేయును.

ఉష్ణద్వారముల పోగొట్టును. చూర్ణపు మోతాదు పూటకు తేడత్తు
ముదలు పావలా యెత్తువరకు. రసపు మోతాదు 2-3 తులముల
యెత్తు. కండ్లగుంఠ 4-5 తులములయెత్తు బుచ్చుకొనిన సోమ్య
ముగ విరేచనము గావించును. దీని చెక్క, అకురసము, కమాయము
స్వాదుగానుండును. వీర్యమునకు వేడితేయును; రక్తపిత్తము, పరి
ణామశూలను, జ్వరమును హరించును; కండ్లకు చలవ తేయును.
మోతాదు పూటకు 4-5 తులముల యెత్తు. విత్తుల చూర్ణము
నూనెలో గలిపి పూసిన తామర నిమ్మలించును. దీనిగింజలలోని
కప్పు దుచిగనుండును. వీర్యవృద్ధి, బలము చేయును. నక్క-రాసుకూర
అగ్నిదీప్తి కాంతినిచ్చును. పైత్యవారమును హరించును. విరేచన
బద్ధము తేయును. శ్లేష్మము నణచును.

సఖముచిప్పలు:—Unguis Odoratus- సుంక సఖ, వ్యాఘ్రసఖ,
చక్రకారక. హింక సఖ. దీనిని వ్యాఘ్రసఖమని, శంఖసఖమని
యందురు. కొవ్వుములకు సువాసన గలుగతేయు వస్తువు. యివి
సముద్రములోను నదులలోను బుట్టు ఒకవిధముగు ఇంటివులయొక్క
చిప్పల పై భాగము. గోరునుతోలి చవరముగా అలుపు చిప్పలను
తోలియుండును. రేగాంత, కలువ రేకంత, గుర్రపుడెక్కంత, ఏనుగు
బెలియంత, పంది చెవిలంత వుండు విధములుగలవు. అఖరున వ్రాసిన
దానిని వుపయోగించరు. గుర్రపుడెక్కంత పురపుగల చిప్పలను
కొవ్వుదూలయం దుపయోగించుట శ్రేష్ఠము. సుగంధముగా
నుండును. గాన కైలాదులయం దుపయోగింతురు. యివి కారము
రీతి, దుములు గలిగి ఉష్ణవీర్యము గలవిగానుండును; వేడితేయును.
శ్లేష్మవారములను హరించును. ప్రమేహము, జ్వరము, క్రిమి,
వారరక్తము, కుష్ఠం, దురద, చర్మరోగములు, రక్తవోషము,
దీప్తిము దీనిని హరింపతేయును. వ్రణములు, విద్రధి, శూల, కఫము

వీనిని హరించును. బలము, పుష్టి, కాంతి, వీర్యవృద్ధి నిచ్చును. వీని భూషము గ్రహకాథలను కమింపజేయును. తైలములలో కాలి పుడయోగించిన శిరోరోగములు, నేత్రరోగములు మానును. వీనిని శుద్ధిచేసి వాడవలయును. పంచపల్లవముల కషాయము, కరకాయ కషాయము, బెల్లపునీళ్ళు, చింతాకురకము, అవుషేడరకము వీనితో నుడక బెట్టిగాని, డోలాయంత్రమున వండినగాని శుద్ధియగును. యీ చిర్బలను జల్లేడుపాలతోగాని, హంసపాదీయాకు రకముతోగాని నూరి పుకముబెట్టిన ఖస్మముగును. యీ ఖస్మమును పైరోగము లకు అనుపానభేదములుగ నిచ్చిన వయమగును. యీ ఖస్మము కొబ్బరినూనిలోగాని, వేపనూనిలోగాని, కలిపి రాసిన దురద, కుష్ఠ చర్మరోగములు నివారణమగును. వ్రణమును మాన్పును. వ్రణములమీద యీ ఖస్మమును చల్లుచుండిన మాన్పును. మాకాడు 1-2 అణాలవత్తు.

న త్రలు:—A kind of shells-flesh of. సంక జలశుక్తి, శంబూక. అనగా గుండ్రముగ నుండు నత్తగుల్లలు వీని మాంసము మలమాత్రముల గావించును; మదము నిచ్చును; పైత్యరోగము, రక్తపైత్యము, గుల్మము, వాతము, మూలవ్యాధి వీనిని వాగొట్టును; వీర్య పుష్టిని, వేడిని యిచ్చును; కఫము జేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 సిరకా, 2 వేడినీళ్ళు. నత్తగుల్లలు 40 దినములు తినిన మూల వ్యాధి వయమగును.

నమ్మదుంప:—Scirpus kysoor. సంక కశేరుకం. స్వల్పకండు. హింక కశేరు. దీనిని గొట్టుగడ్డ అనియు, నెమ్మటములనియు, నెమ్మిటాయి అనియు వందురు. చలవజేయును; శీయ్యగ, వగరుగ నూడును; మలమును బంధించును; వాతము, కఫము, అరుచి వీనిని

గలిగించును; ప్రేమలకు స్థవ్యవృద్ధి గలుగజేయును; పితృము, రక్త వికారము, చాచాము, నేత్రరోగము వీనిని నశింపజేయును.

నరమామిడి చెట్టు:—*Teranthera Monopetala* దీనిని నరమామిడి యందును. దీని ప్రమానుచెక్క- చూర్ణము లేక రసము లోపలి కిద్ది న నీళ్ళనిరేచనములను, అక్షిర్ణ విరేచనములను కట్టును; యీ చెక్కను మేక పాలతో లేక ఆవుపాలతో మారి పట్టువేసిన మేహ వాతనొప్పులు, వాతపునొప్పులు, గుండె, పక్కకులలు నివృత్తిం చును. చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 2-3 చిన్నములయెత్తు. రసపు మోతాదు పూటకు 1-2 తులములయెత్తు.

నరమూత్రము:—*Human urine*. కి పం చాటిన మొక పిల్లలు (అరోగ్యమైన) మూత్రమును వ్రుపయోగించవలెను. ఉష్ణ, చేదు, తగరు గలిగి యుండును; పైత్యముజేయును; కాత్కాలికములగు నదువలకు, కాల్పులకు దీనిని వేసిన, వాతము చీము మొదలగునవి పుట్టనియ్యక వేగమూన్పును; కాపమణిచును; కాలిన పుండుకు బాచీదలో కలిపివేసిన కీఘముగ పుండును మ్బాదును; కన్ని పాతము, అపస్మారము, గ్రహణి, ఉన్మాదములు, వికూరి, చారుణమైన ఉబ్బు, పొండురోగములు వీనిని వారించును; పై న చెప్పిన రోగము లకు నశ్యము జేయించవచ్చును. లోపలి కియ్యవచ్చును. కలిగిన కండ్లకు, దురదలు, పొక్కులు, పిల్లలకు కాళ్ళమీదనయ్యెడు కురు పులు మొదలగునవి నరమూత్రముతో గడిగిన వేగముమానును. లోపలి కిచ్చెడు మోతాదు పూటకు 24 మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు.

నర్మదోదకము:—*Water of the river Narmada*. తియ్యగా రుచి. గానుండును. వీర్యవృద్ధి, బలము జేయును. త్రిదోషహరమైనది, పథ్యముగ, అరోగ్యముగ నుండును.

వల్లర చెట్టు:—*Laurus involucreta*. ఇది కొండలమీద లేచి
చిన్న చెట్టు. దీని పచ్చి కక్కు-మిరియములతో మారి వేసిన గాయ
ములు మానును.

వలుగుపిండి వంటిది వలుగుబెట్టుకొనడము:— అభ్యంగన స్నానము
చూడుడు.

నల్లరాలచందకాయ:— అలచందకాయలు చూడుడు.

నల్లరీప్చెట్టు:— రీప్చెట్టు చూడుడు.

నల్లకలువ:— తెల్లకలువ చూడుడు.

నల్లకలువగడ్డ:— *Nymphoea Stellata-tuber of*. వగరు, చి
చేదుగ నుండును; చలవ తేయును; పైత్యమును హరించును; వాతము
తేయును; రక్తైత్యము, రక్తకుసుమ, రక్తస్రావము వీనివణచును;
దీనిరసము, కషాయము, లేక చూర్ణము వాడిదిగియుండును. 1 హ
యపు మోతాదు పూటకు 21 మొదలు 6 తులములయెత్తువరకు;
రసపుమోతాదు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు. చూర్ణపు
మోతాదు పూటకు 2 అణాల మొదలు 4 అణాలయెత్తువరకు.
చూర్ణమునకు సమముగ పంచదార కలిపి యియ్యవగును.

నల్లగగ్గర చెట్టు:— అదివిగగ్గర చూడుడు.

నల్లగలితేరు:— తెల్లగలితేరు చూడుడు.

నల్లగంటెన:— తెల్లదంతిన. నల్లదంతిన చూడుడు.

నల్లగుంటకలగర:— *Eclipta Prostrata-blue*. గుం* కృష్ణభృంగ
రాజ హిం* కాలా భృంగా. దీని పువ్వులు నీల వర్ణముగనుండును.
దీని సమూలము నీడను ఎండించి చూర్ణముజేసి ప్రతిదినము ఉదయ
మున సుమారు లేడయెత్తుచూర్ణము ఆవుపెరుగులో గలిపి ఒక
గుంపత్సరము విడువకుండ బుచ్చుకొనవలయును. ఈగుంపత్సరమును
బహుసీమముగ నుండవలెను. అవగా లఘువైన కాకాపాతములను

పులుసు, కారము తగ్గించి ప్నాన, పాన, భోజన కయనాదులలో నీవుముగలిగి జితేంద్రియుడై (ఆవగా స్త్రీసంగముము వర్జించి)యుండవలెను. మొదటి నెలలో నమ స్తకోగములు నివారణముగును; రెండవ నెలలో తెల్లని పెక్కుకలు వల్లుచును; మూడవ నెలలో ఋద్ధి కలుము గలుగును, దీక్షితి సౌఖ్యముగ నుండును; నాలుగవ నెలలో వాని కేత్రపులు చూచి భయపడుదురు; అయిదవ నెలలో వానినందకు మర్యాద చేయుదురు; ఆరవ నెలలో వాని కైశ్వర్యము గలుగును; ఏడవ నెలలో వాని దేహకాంతి భేదించును; ఎనిమిదవ నెలలో గొప్ప బాడగును; తొమ్మిదవ నెలలో వాడు ఒకప్పుడు కనిపించును; పురియొకప్పుడు కానరానుండును; పదియవ నెలలో వాని నెవ్వరును కనుగొనజాలరు; పదునొకండవ నెలలో బహుకూరుడగును; పండెండవ నెలలో మహాత్ముడగును. గుంటగలగరచూడుడు.

నల్లచంద్రః—చంద్ర చూడుడు.

నల్లద్విరేణులము:—ద్విరేణులము చూడుడు.

నల్లచేతుకూర:—చాతుకూర చూడుడు.

నల్లచేతుడుంభ:—చాతుడుంభ చూడుడు.

నల్లచెరుకు:—Sugar cane black. కొంచెము వలుపు, ఎరుపు గలది; కఠినముగ నుండును; కొద్దిగ వేడిజేయును; కుచిగానుండును; త్రిదోషములను హరించును; ధాతుపుష్టి, వీర్యవృద్ధి, బలము జేయును.

నల్లజీనుగింజలు:—జడిగింజలుచూడుడు.

నల్లతలకర్ర:—Nigella Sativa. Eng. Small Funnel or Black Cummin. సంక కృష్ణతరక, ఉపకుందికా, హింక కాలాశీరా, ఇది నల్లగ, సువాసనగలిగి శీమతుపాశిమండు రవ్వలవలె నుండును, కారముగ నుండును; లోపలి కీర్చిన అశీర్ణము, కడు

పుల్లు, విరేచనములు కట్టును; కఫము, శోథ, జ్వరము, శ్లేశ
వ్యాధులు, శిరోరోగములు మొదలగునవి హరించును. దీనిని గుడ్డ
లో మాటగట్టి నలుపుచు వాసన చూచుచుండిన పడికము, శిరో
భారము, రేలనొప్పి తగ్గును; దీనిని పెత్తగమారి అందులో మంచి
గంధము, హారతికదూరము మిశ్రమమువేసి వంటి; పూయుచుండిన,
దురదలు, దద్దుర్లు, చలితమును పోగొట్టును. దీని చూర్ణము గాని,
నీళ్ళువేసి మారి తీసిన రసముగాని ఇయ్యవచ్చును. దీనిని బట్టలలో
గాని, కాగితపు పుస్తకములలోగాని యుంచిన వానిని పురుగులు
కొట్టవు. దీని చూర్ణమును నూనెలోగాని, నీటిలోగాని కలిపిపూసిక
నప్పి మొదలగు పొక్కులు (కురుపులు) మారును. చూర్ణపు మో
తాడు పూటకు 3 మొదలు 6 అణాలయెత్తువరకు, రసపు మోతాడు
3-4 తులములయెత్తు.

నల్లకాచు కూసము:— Skin of black Cobra. దీనిని మసిచేసి,
దానిని తాడికాయ చూర్ణమును నూనెలో కలిపి, లేపనము చేసిన
తెల్లపొడల కిప్పు నివారణ మగును.

నల్లతుమ్మచెట్టు:— Acacia Arabica. A. Farnesiana. Eng.
Indian gum Arabic tree. సంఘ బహుర. హింఘ బబ్బుల్.
అనగా పెద్దముండ్లుగల సాధారణపు తుమ్మచెట్టు. వగరు, కొద్దిరీతి,
రుచికలిగియుండును. దీనిమానుచెక్క తేలికపాయము మిక్కిలిబల
ము కేయును; విరేచనబద్ధము కేయును; రక్తపొడ మొదలగు కొన్ని
సాములు కరచినప్పుడు నోటివెంటను, మూతద్వారము వెంటను
రక్తముపడు దానిని కట్టును; దానివలనకలిగిన అరిసిన సమును పోగొ
ట్టును. మోతాడు పూటకు 3-4 పొన్నులు చొప్పున దినమునకు
రెండుపూటలనియ్యవగును. దీనికపాయముతో దుష్ప్రణములుకడి
గినవయమగును; దీనిలోక విరిగాని, పటికగాని కలిపి పుక్కిలిపట్టుచుండిన

దంతరోగములు, చిగుళ్ళ నొప్పులు, నోటిపూరి నివారణముగను, దీని ఆకు పసులో నల్లమందు, పసుపు, కరకాయ, పొంగించిన పటి యిరుపగరిటెలో నిమ్మపండ్ల పులుసువేసి ఉడికించి కండ్లకు చుట్టు పట్టువేసిన కండ్లకలక, ఎరుపులు, నీరుకారడము, నొప్పి మానును. దీనిచెక్క కషాయములో పటికచూర్ణముకలిపి పుక్కిలిం దుచుండిన చిగుళ్ళచాపు, పండ్లనొప్పులు, కండ్ల పెంట రక్తము చీము పడుటమానును. దీనిచెక్క చూర్ణము మానరోగలిపి పూసిన నెలలు వేసెడు వ్రణములు నయమగును. దీని తగురు, పొట్టను గొంతుకను మృదువు పరచుటకు కౌషధములలో గలుపుదురు. గ్రహాణి విరేచన ములు కట్టును. దీని తగురు కొద్దిగ నీటిలో వేయించి చూర్ణమువేసి యిచ్చిన, హృదయమునకు బలముకేయును. ఇంద్రియనష్టముకట్టును. వీర్యవృద్ధి చేయును. మోతాదు 1 లేక 2 అణాలయెత్తు. షంపదార తోగాని, యితరచూర్ణములతోగాని కలిపి యియ్యవచ్చును.

నల్లతెగడ. — తెల్లతెగడ చూడుడు.

నల్లదింతిన:—దింతినచూడుడు.

నల్లనువ్వులమాన:—Sesamum Indicum-black variety-off of (Black glingily off). సంః తిలకైల, పాపఘ్నకైల, దీనిని పుచ్చ కొనిన క్రిమి, కఫము, ఆమము, త్రయాహికబ్బరము, శూల, గుల్మము, ఉదరరోగము వీనిని హరించును. మాన నువ్వులది చూడుడు. మోతాదు అరతులయెత్తు మొదలు తులయెత్తువరకు.

నల్లపుట్టకొక్కు:—Mushroom black. దీనికూర వీర్యవృద్ధిచేయును, కఫమును, సర్వదోషములను గలుగజేయును. దీనికి విరుగుడు తెల్ల పుట్టకొక్కు చూడుడు.

నల్లపురుగుడు:— Phyllanthus Multiflorus. P. Reticulaters. సంః పృష్ఠకాంభోజీ, కృష్ణపతంగివీ. దీని ఆకురసము, వేరుచూర్ణము

తేక కషాయము చలవ, మేహశాంతి జేయును. తత్వమును మూర్చి మూర్చును. దేహములోని దుష్టపదార్థ కూటమును కరసించును, మూత్రము గావించును. రసపుమోతాదు పూటకు 2-3 తులముల యెత్తు. చూర్ణపుమోతాదు 2 ఋదలు 4 చిన్నములయెత్తు. కషాయపుమోతాదు 2½ ఋదలు 6 తులముల యెత్తువరకు. దీనికలు కఠిరకర్పూరము, చలవమిరియములు వేసి మారి చిన్న గచ్చకాయల వలె మాత్రలుచేసి వానిలో నొక్కొకటి బుగ్గనుంచుకొనవ చిశుకృ వెంట రక్తముపడడము కట్టును.

వల్ల పెసరపప్పు:—Phaseolus Radiatus black-dhall of. సంః కృష్ణముద్గ. పొట్టుదీసినది స్వాదుగ నుండును. వాతరోగము, దగ్గును దెచ్చును, శీతపైత్యము జేయును. దీని విరుగుట్టు పెసరపప్పు చూడుడు, దీని పప్పుతో కూరలలోను, పప్పుగాను యితరవిధములు పచ్చ పెసరపప్పువలె వాడవచ్చును. కొంచె మెచ్చుతగ్గుగా ఆవిధము గానే వనిజేయును, అంత శ్రేష్ఠము కాదు.

వల్లబనాతుపచ్చడము:—Black woollen blanket. శరీరమువకు వేడి బుట్టించును. చలినాపును. వాతరోగమును హరించును. కఫమును, శ్రోవ్యను అణచును. శిశిర హేమంత ఋతువులయం దను కూలముగ నుండును. ఆరోగ్యము నిచ్చును.

వల్లమందు:—Papaver Somniferum. Eng. Opium. సంః అఘిన, అహిఫేన. హింః అఘిమ్. ప్రశస్తమైన మందు చేదుగ నుండును. పైత్యము, ఉష్ణము, మత్తు, విరేచనబద్ధము జేయును. మనోత్సాహము బుట్టించును, చక్కగమాట్లాడించును. క్రిమిరోగము, కఫము, వాతము, అరిసారము, గుదశూల, గుల్మము వీనిని హరించును. సరములకు సత్తువ, బలముజేయును. రతిసౌఖ్యమిచ్చును. వంటినొప్పులు దీయును. 2-3 యెండలోపు వయసు బిడ్డలకును, వృద్ధులకును

మందిది. క్యాస, కాసలు, కాపము, శ్మయ, ప్రణములు, కష్ట, వీసన, బొటకము, మూలవ్యాధి, గ్రహణి, ప్రమేహము, కుసుమ రోగము వీనిని హరించును; విరిగిన ఎముల నతుక్కొనజేయును. అగ్నిదీప్తిని శీర్ణశక్తిని యిచ్చును. నరుకులను, గాయములను మాన్పును. నిద్రజెచ్చును. చలిజ్వరము గలవారికిచ్చిన చలిని తగ్గించును. ఈడ్పులు (Spasms), గాయపుగుంధి లేక వాతము (tetanus), పెరికుక్క విషగుంధి (Hydrophobia), మూర్ఛ (Epilepsy), ముదిడిజ్వరము (cholera) మొదలగు రోగములు, నిస్త్రాణ (debility), కడుపులో పుండయ్యే జ్వరము (Typhus fever), వేడిగల జ్వరము (ardent remittant fever) వీనిని హరించును. నాడి (pulse) వేగమును, శరీరములోని వేడిని హరించును. బుద్ధికి బలమిచ్చును. రక్తస్రావము, వాత, మేహవాతపు నొప్పులు, అతిమూత్రరోగము వీని నణచును. దీని దుర్గుణములు దురదబుట్టించును. అమితముగ దినిన రక్తమునకు వేడి బుట్టించి క్షీణింపజేయును. కాంతిని హరించును. బుద్ధిబలమును తగ్గించును. గుండెలక, వీర్యమునకు, కార్జము (liver) కు హనిజేయును. దీనికి విరుగుడు 1 అక్రోటు, 2 బాదము, 3 నాల్చినిచెక్క, 4 మిరియములు, 5 ఆపునెయ్యి మోతాదు మిక్కిలి విస్తారముగ దినినను నూనెలో కలిపి పుచ్చుకొనినను విషతుల్యమై చంపును. దీనికి విరుగుడు 1 అల్లపురసము, 2 శొంఠిరసము లేక కషాయము, 3 రెండు మాషములయెత్తు ఇంగువ కలిపిననీళ్ళు, 4 ఎర్రజొన్నలపిండి నీళ్ళలో కలిపినది, 5 మంగకాయల రసము 3-4 తులములయెత్తు, 6 ముళ్ళ తోటకూర సమూలము (ముక్కలుదంచి) అష్టభాగముగా గాచిన కషాయము 4-5 తులములయెత్తు, 7 వాకుడు సమూలరసము, 8-9 తులములయెత్తు సుమారు పావుసేరు ఆపునెయ్యిలో కలిపి పుచ్చు

కొనడము, కి వన, పై రంధ్రవలనము, పిప్పళ్ళు, మంగళాయ ఒళ్ళో
 క్కటిపావుతులం చొప్పున ఉష్ణోదకముతోమారి పానముచేయుట,
 గి పెరిగారము, మైలతు త్రము వీనిని సమముగ (పావుతులం చొప్పున)
 చూర్ణించి అందులో నెయ్యిగలిపి నేవించడము. వీనివలన వరుసయై
 నల్లమందు విషము శీఘ్రముగ నివృత్తిచును. నల్లమందు, మానె,
 నాళి కలిపి పుచ్చుకొనిన అతిచారుణముగు విషమగును. దీనికివిరుగుడు
 వరమూత్రము. మోకాడు చిన్న దిడ్డలకు నన్న ఆవగింజలంతు మొదలు
 కి నన్న ఆవగింజలంత వరకు. పెద్దవాళ్ళకు అర్ధ పెసరగింజ మొదలు
 చిన్నగురిగింజ పూసంతవరకు. ఈనల్లమందును యితర మందులతో
 కలిపి కాచిన మిక్కిలి వుడయోగకరముగ నుండును పైరోగములకు
 బలముగ పనిచేయును. అతిసారము, గ్రహణి రోగులకు మిక్కిలిపని
 చేయును; దీనినిఅండ్లయపై ద్యులు అరకుగాను (Tinture) చూర్ణము
 లలో కలిపిన్ని, పిచికారీ (ఇంజక్షన్) (Injection)లోనూ కాచిన
 మిక్కిలి పనిచేయుచున్నవి.

నల్లమద్ది:—*Terminalia Arjuna* & *T. Tomentosa*. సంః అర్జున,
 కకుళ, ఇంద్రదృమ. హింః కాలాకర్ణున్, కాలాకోహ. దీని పట్ట
 చూర్ణము లేక కషాయము వ్రణము నాల్పును. కఫమును, శైత్యపు
 చెడుటను, మలదోషమును, పైత్యమును, క్రిములను హరించును.
 చూర్ణపు మోకాడు పూటకు కి మొదలు 4 అణాలయెత్తువరకు.
 కషాయపుమోకాడు ■ మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు.

నల్లవంకాయ:—*Brinjals Black*. రుచిగ, మనోహరముగ నుండును.
 కఫపైత్యముల వణచును. రుదిబుట్టించును, విరేచనము చేయును.
 నేత్రరోగము, గుల్మము, కుష్ఠ వీనిని బుట్టించును. దీనికి విరుగుడు
 వంకాయ చూడుడు.

నల్లవావలి:—*Gendarussa Vulgaris*. సంః నీలి నిర్గుడి, నేపాలికా.
 హింః నీలసంతాళు. దీని అక్షరసము లేక కషాయము పెగటుగ

నుండును; పైత్యము, ఉష్ణముజేయును; జ్వరము, పురాణ మేహ-
 వాతపునొప్పులు, వాతపునొప్పులు, శ్లేష్మము, క్రిమిరోగము,
 వాతము, కఫము, గుల్మము, ఆరుచి, కష్ట, దురద, ఉబ్బు, విషము
 వీనిని హరించును. దీని తేలిక కషాయము తలనొప్పి, పార్శ్వపు
 నొప్పి, చూతి వంకరలయ్యేవాతము వీనిని హరించును. రసము
 యొక్క మోతాదు పూటకు 2 తులములయెత్తు, కషాయపు మో
 తాదు పూటకు 2½ యెడలు 6 తులములయెత్తు వరకు. తేలిక
 కషాయము 3 యెడలు 6 తులముల యెత్తువరకు. దీని పసురు
 చెదిలో బోసిన చెదినొప్పి నివృత్తిచును. పార్శ్వపు నొప్పి, అనొప్పి
 యున్నదై పు ముక్కులో పసురు బోసిన నయమగును. దీని ఆకునలిపి
 అముదమున పెచ్చుతేసి నొప్పిగల మోతాళ్ళకు కట్టినను, దీనిఆకును,
 ఉప్పును, పెచ్చుతేసి బానితో కాడడముపెట్టి కట్టినను పురాణవాత
 మేహవాతపు నొప్పులు, మోతాళ్ళ వాపులుగల నొప్పులు హరిం
 చును. దీని ఆకులు వీళ్ళలోతేసి కాచి అనీళ్ళతో న్నానము చేయించి
 నను పురాణజ్వరములు విడుచును. దీని ఆకు రసము చిడ్డల దగ్గును
 పోగొట్టును. దీని ఆకుపసురులో నూనెకలిపి పట్టించి రుద్దిన, పెడ
 గొంతుక వీనింగల నరములవాపు(Glandular swellings) నివృత్తిం
 చును. దీని రసములో అవాలు కలిపి యిచ్చిన వాంతు లగును.
 వట్టి రసమిచ్చినను కొందరికి వికార పెట్టును; వాంతిజేయును. దీని
 రసములో నూనె వేసికాచి అమానె బూసిన గడ్డిపొక్కులు, రసి
 కారే పొక్కులు హరించును. దీని ఆకులను బట్టలలో నుంచిన
 వానిని పురుగులు కొట్టకుండును.

నల్లపుప్పి చెట్టు:—ఉప్పి చెట్టుచూడుడు.

నల్లపుమ్మెత్త చెట్టు:—*Datura Fastuosa*, D. Alba. Eng. *Datura*
 Thorn apple tree-purple. పంక కృష్ణవత్సర, కృష్ణోన్నత

హింః కాలా ధరూరా. దీని వేరు, అకు, లేక వీని రసము లేక అకుపసరు యెండించిన చూర్ణము, లేక అకు యెండించిన చూర్ణము, లేక వేరు చూర్ణము చేదు, వగరు, తీసి రుచులుగ నుండును; మత్తులేయును, విషవస్తువు; వాతము, మూర్ఛ, పిచ్చి, దారుణపు తలనొప్పి, కఫము, కాస, శ్వాస, క్రిమిరోగము, కుష్ఠం, విషము వీనిని పోగొట్టును. చూర్ణపు మోతాదు పూటకు పాతిక గోధుమ గింజలయెత్తు మొదలు 20 గోధుమ గింజల యెత్తువరకు క్రమముగ హెచ్చించుచూ 20 లేక 40 లేక ■ దినములు వరుసగా దినము నకు రెండుపూటలను పుచ్చుకొనవలెను. కుష్ఠరోగులు 80 దినములు పుచ్చుకొనవలెను. అయితే వీరు 40 దినములు పుచ్చుకొని ఒక మాసము వరకు పుచ్చుకొనడము మాని తిరుగా ఆరంభించి 40 దినములు పుచ్చుకొనవలెను. దీని అకురసము వంటి బూసిన దేహమున వ్యాపించియుండు రసదోషము, తామర, సర్పి, గడ్డి, చిడుము మొదలగు చర్మరోగములు హరించును. దీని సమాలముగాని, అకురుగాని నీడను ఎండించి సన్నముగ ముక్కలుగచేసి మూడు దినములు ప్రోద్దుట, పాయంత్రముగాని, లేక దగ్గు, ఒగర్పు కని పించినప్పుడు గాని పొగపుచ్చుకొనిన దారుణమగు దగ్గు, ఒగర్పు, డిబ్బుదగ్గు, మేఘరంజి మొదలగు దగ్గులు తోడనే కమించును. దీని పచ్చిఅకు నూరి అవుషేషలోగాని గేదెపేషలోగాని కలిపి ఊడికించి కట్టకట్టిన గడ్డలు, గండమాలలు, హెలువేయ పుట్ట వ్రణములు పగులును; శుభ్రపరచును; మానును, మూలశంక బాధ నివృత్తించును. దీని అకులు చన్నులపై వేసి కట్టినను, మారి కట్టినను పాలు హరించును; అకులకు అముదముపూసి పెచ్చుచేసిగాని, అముదముకాది అందులో అకులువేసి వడిలించినవిగాని, మారి అముదము గలిపి ఊడికించిగాని కట్టకట్టిన గడ్డలు, చనుకుదురు (పుండు) హరిం

చును; నొప్పి శీఘ్రముగ మానును. దీనివిత్తులు గ్రహణిని, రక్త గ్రహణిని కట్టును. ఏని తైలము పూసిన నరములకు సత్తువనిచ్చును; లింగమునకుపూసిన దానికి దార్ధ్యము, లేపనము (Erection) గలుగును. విత్తులను రిమా పుప్పిపంటిలో బెట్టిన నొప్పి హరించును; మూర్ఛకు, విచ్చికి, ముందు వచ్చెడి దాగుణపు తలనొప్పికి దీని వేరుచూర్ణమును అరగోధుమ గింజయెత్తు మొదలు 3 గోధుమ గింజల యెత్తు చొప్పున నిచ్చిన అది నివారణ మగును. దీని యెండు వేరు తమలపాకులో అరగోధుమగింజయెత్తు మోతాదుగ నిచ్చిన సహాయరోగము నివృత్తించును. దీనివిత్తులు వపుంసకర్మమును పోగొట్టును. ఇందుకు 15 పండ్లలోని గింజలను చిదుగగొట్టి 10 శేర్ల ఆపుపాలలో వేసి బాగుగ కాచి తోడుపెట్టి వెన్నతీసి నెయ్యి చేసి ఉంచుకొని ఈనేతిని లింగమునకు దినమునకు రెండుసార్లు పూయుచు దినమునకొకసారి ఆనేతిని 4 గోధుమ గింజలయెత్తు చొప్పున 15 దినములు పుచ్చుకొనిన, పూస్త్యము గలుగును. దీని ఆకులకు ఆముదము చమిరి పెచ్చజేసి కట్టిన వాత మేహ వాతపు నొప్పులు హరించును. దీని ఆకుల చిక్కని రసము, (Concentrated juice) పూసిన గాలిబిళ్ళలు, గవదలవాపు, బిళ్ళలు, మెత్తదనము (Tenderness) ఇవి హరించును. దీని ఆకుల రసము పెత్రికుక్క విషమును హరించును. దీనికి యిచ్చు విధము పెత్రికుక్క కరచిన రెండువారముల వెనుక, పది దినముల లోపుగ ఉదయము 6 గంటలకు చిన్నగంట (Dessert spoonful) కర్రబొగ్గు చూర్ణము తినిపించవలెను. అరగంట వెనుక దీని ఆకులరసము 2 తులములన్నర యెత్తు (1 ఓన్సు) త్రాగించ వలెను. ఇచ్చిన పెంటనే కొంచెము తాటిబెల్లముగాని మరి యేదయినగాని వాంతి కాకుండ ఉండుటకు తినిపించవలెను.

అమెనుక అమనుష్యుని యెండలో 4-5 గంటల వరకు కట్టి పెట్టి యుంచవలెను. తరువాతను ■ మనిషికి పెరియెత్తి పెరికుక్కవలె అరవడము యొదలుగు పిచ్చిపనులు చేయును. ఈలాగు జరిగిన అమనిషికి పెరికుక్క కరచినట్టు నిశ్చయించవలెను. మధ్యాహ్న త్వరమందు (Afternoon) అమనిషి నెత్తిదూర చాలాకుండల చన్నిళ్ళు పోయవలెను, తరువాత అమనిషికి పందిమాంసము ఉప్పుచేప, వంకాయలు, ఉలవలు, సెనగలు యాలాంటివి వండి ఆహార మియ్యవలెను. తరువాత తేలిక ఆహార మియ్యవలెను; పెరికుక్క విషము నివృత్తించును. వేరుచూర్లపు మోతాదు అకు చూర్లమువలెనే, మిక్కిలి కొద్ది మోతాదునుండి ఆరంభించి క్రమక్రమముగ పెంచించవలెను. రసమును అవిధమువలె పెంచించవలెను, మోతాదెక్కువయైన తలదిమ్ము పట్టను. కంటిపాపలు పెద్దవగును. స్మారకము తప్పును. పిచ్చెత్తును. చంపును. గనుక ఈ మూలిక ప్రయోగమందు అతిశయోగరూపతతో ఉపయోగించుచుండవలెను. దీని విషమునకు విరుగుళ్ళు ఉమ్మెత్తచూడుడు. తెల్ల, పచ్చ ఉమ్మెత్తలకును పైగుణములుగలిగి యుండునుగాని, నల్లయుమ్మెత్త యెక్కువ పనికేయును.

నల్ల ఉలవలు, దీనికట్టు: — *Dolichos Biflorus* - black variety (Black horse gram) boilings of. (వగరు, తీపి, రుచిగ నుండును; ఉష్ణము కేయును. శ్లేష్మము, గుల్మము, కూల, మూత్రకృచ్ఛము, మూత్రశ్మరి, వాతము వీనిని హరించును. దీనికట్టు లఘువుగా నుండును. విరేచనము కేయును. శ్లేష్మము, వాతము, మూత్రకృచ్ఛము, కూల, క్రిమి వీనిని హరించును. వీర్యనష్టము చేయును. ఉలవలు చూడుడు.

నల్లవాలు: — Mustard seed black. ఆవాలు చూడుడు.

నల్లపుపాలు: — Milk of a black cow ఆవుపాలు చూడుడు.

వల్లేరు:—*Vitis Quadrangularis*. *Cisacra*. Q. గుంక వల్లేరు, వజ్రవల్లి. హింక వాడ గుంక, వాడభాంగ. దీని ఆకులు, కాడలు దురదగలిగి యుండును. ఉష్ణము చేయును. వల్లేరు కాడలు కుమ్ములో ఉడికించి రసముదీసి అందులో కొద్దిగ తేనె గలిపి యిచ్చిన చారుణపు ఎక్కువని నిలుచును. కన్ని పాతమందుకూడ నియ్యవచ్చును. మోకాడు 1 మొదలు 2 తులములయెత్తురసములో సుమారు అరతులం తేనిపై చి యియ్యవచ్చును. కణుపులు పడిపోయింది కాడల చూర్ణము శ్లేష్మము, దగ్గు, బ్వరము, వాతము, గుల్మము వీనిని హరించును. విరేచనము చేయును. మూలకలంఠు మూలవ్యాధిని పోగొట్టును. జ్వరదీప్తినిచ్చును. ఆయుర్వృద్ధిని, కాంతిని యిచ్చును. అశీర్ణమును పోగొట్టును. శరీరతత్వమునుమాచ్చును. చూర్ణపుమోకాడు పూటకు 2 అణాలు మొదలు 4 అణలు యెత్తువరకు. చూర్ణమును సమముగ పంచదారకలిపి నీళ్ళతో లేక తేనెతోలేక కడుగు (rice washings) తోనైన నియ్యవచ్చును. దీని పడియములు అనగా లేత కాడలుదంచి త్రుప్త, కారము వగయిగా చేర్చి పడియములుచేసి యెడించి నేతి లోగాని, మానలోగాని వేయించి భోజనములో పుచ్చుకొనిన శ్లేష్మ హరముగ నుండును. మూలవ్యాధి, గుల్మము, అగ్నిమాంద్యము, వాతము వీనినిహరించును. వేడిచేయును. విరేచనకారి. మేహపైత్య రోగులకు అపథ్యముగా నుండును. దీనికాడల భస్మము ఉబ్బురోగ మును హరించును. మోకాడు 1-2 అణాల యెత్తు.

వనసీతము:—(Butter) పెన్న చూడుడు.

వహాసాగరము:—*Ammonium Chloride*. *Sal Ammoniac*. గుంక వరసార. అమృతలవణ. హింక వహసార. ఇది ఒంటెలదై కాల్చి చేసిన తొరము; కొన్ని గమలయందును పుట్టును. కొద్దిచేదు, ఉష్ణ రుచిగలది. చల్లదనము గలది, దీనిని లోపలికిచ్చిన కడుపులో

మంట, ఈడ్పులు, (spasms), పంచగుల్మములు, ఊబ్బు, మూల వ్యాధి, ఉదరరోగము, ఋతుబద్ధము మొదలగు యోనిదోషములు (womb complaint), గర్భాశయము పెరగడము (uterine enlargement) వీనిని హరించును. చెమట బుట్టించును. మూత్రమును పెడలించును. యకృతు, క్లీహారోగములు (liver & spleen diseases), పూసిరితిత్తుల (lungs) రోగములు, దగ్గులు త్రిదోషములను హరించును. నవాసాగరము సున్నముగలిపి అరచేత మర్చించి (ammonium carb) అని బజారులో అమ్ముదురు. వాననవాపిన శోష అనగా స్ఫుటితప్పడము, మూర్ఛ, అపస్మారము (Hysteria), కాలపాదచిన్నలు (Convulsion) శిరోవారము, శిరోక్రిమి, తలనొప్పి, కేలువిషము, కండ్లు చీకట్లుకమ్మడము వీనిని పోగొట్టును. కేలువిషమునకు కుట్టినచోట పచ్చిసున్నములో నవాసాగరము గలిపి అంటించవలెను. దీనిని నీళ్ళలోగలిపి పూసిన పుండు (Inflammation), గడ్డలు (Tumours), వ్రణము, కుళ్ళే లేక మాంసము తినివేసే రాచపుండువంటి వ్రణములు, ఎర్రపొక్కులు వీనిని పోగొట్టును. మోతాదెక్కువైన వాంతిజేయును. వాంతిచేయుచే మోతాదు 30 గోధుమగింజలయెత్తు. పాధారణపు మోతాదు పూటకు 3 మొదలు 20 గోధుమగింజల యెత్తువరకు. మూత్ర కేసిగాని, నీళ్ళలో గలిపిగాని యియ్యవచ్చును. మరియు 1 ఖొన్ను నవసారము, 9 ఖొన్నులనీళ్ళు, 1 ఖొన్ను అల్కహాల్ (alcohol) అనే ఘాటుసారాయి కలిపిపూసిన కుళ్ళువ్రణములు బాగుగును; 1 భాగము నవాసారము, 2 భాగములు నీమసున్నము వేరువేరుగ బాగుగ యెండించి కలిపి గాఢగ్నిని పుకముబెట్టి తీసినది వానన చూపుటకు మిక్కిలి అనుకూలముగ నుండును. ఇదియే అమోనియాకార్బు (ammonium carb) అని బజారులలో అమ్ముదురు. దీనిని వాడవచ్చును.

వృద్ధ్యయము:—Phragmites Karka & Arundo karka. Eng. Burgrass two sorts. సంక వళ, రంధ్ర. హింక వర్సల్. అనగా రెండుకాతుల కిక్కి-సగడ్డి. వీనిరసము అనగా వేస్సు లేక సమూల కషాయము చేదుగ, స్వాదుగ నుండును; కఫమును హరించును. దీర్ఘమునకు వేడినిచ్చును; చాహామణిచును; మోతాదు రసము2-3 తులములయెత్తు; కషాయము 21 మొదలు 6 తులములయెత్తువరకు ఇయ్యనగును

నాగకేశరములు:—Mesua Ferrea. Eng. Cobra's saffron. సంక నాగకేశర, చాంపేయ. హింక నాగకేశర్. నాగేశ్వర్. వీని రసము లేక కషాయము చేదు, వగరు రుచులుగలది. త్రిదోషహర మైనది. రసదోషము, కఫము. దుర్గంధము, శీతైర్ద్రము, మేధరోగము, శ్లేష్మమునడచు దగ్గులా, కుసుమరోగము, రక్తగుల్మము, వంధ్యత్వము, పౌత్తికకుపురోని రోగములు, అగ్నిమాంద్యము, శ్వాద్రోగము, దురదలు, సుర్పదిషము వీనిని పోగొట్టును; చర్మి, దర్మి, సర్వ రోగములకు శమించునటుల చేయును. బలమిచ్చును; తేలికనిచ్చును; రుచిపుట్టించును; పొట్టకు బలమిచ్చును; దీని చూర్ణము గాని, మూరిన ముద్దగాని పెన్న, పంచచారతో నిద్రిన రక్తమూల వ్యాధిని కట్టును. దీని చూర్ణమును అవుపాఃలోగలిపి యిచ్చుచుండిన తెల్ల కుసుమ, యోనిరోగములు, ఋతుదోషములను హరించును. దీని చూర్ణమును నేలపుసిరిక అకు పసురులోగలిపి ఋతుకాలమందు 3 దినములు యిచ్చి వత్సముగనుండిన గర్భదోషములను పోగొట్టి సంతానప్రాప్తి గలుగును. రసముయొక్క (నీళ్ళతోనూరి తీసిన రసము) మోతాదు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు 21 ము. 6 తులయెత్తువరకు. చూర్ణపు మోతాదు 3 ము. 4 అంగులయెత్తువరకు.

నాగజెముడు:—*Opuntia Dillenii* & *Cactus ludicus*. Eng. Prickly pear. సంఘ విశ్వసార, విదరం. హింఘ ఫణిమనసా, నాగ ఫణి. దీనిని చెప్పుజెముడని, నాగ తాళి అని యందురు. తురకములో చెప్పలేకండి అందురు. దీని ఆకారము చెప్పు అట్టలవలె కోలగ, దళసరిగ ముండ్లు గలిగియుండును. దీనివేరు లేక ఆకులరసము వాత గుల్మములు, గ్రంథులు, క్షస్త్రసావము వీనిని హరించును. దీని ఆకులలోని గుంజనుగాని, పువ్వుల రేకులనుగాని మూరి కట్టుకట్టిన కఠినమైన గడ్డలు పక్వమై పగులును. గడ్డలు, వ్రణములు వీనిలోని మంట, పోటు అణగును. లేతమట్టలు రెండు శ్రవణముతో ముండ్లు తీసివేసి గుడ్డతో నూగు తుడిచి రెండు మురియోకుల మధ్యవుంచి చీపురు పుల్లతోకుట్టి కుమ్ములో కొంత సేపువుంచి వుడికినతరువాత తీసి కల్వములోవేసి నూరి దానిలో పడికిల్లెం చూర్ణముగలిపి పుచ్చుకొనిన మూలవ్యాధి, రక్తముపడెడు మూలవ్యాధి నయముగును. యీవిధముగా ఉదయసాయంకాలములు 9-11-12 దినములవరకు చేయవలెను. ఇచ్చాపత్యం. దీనిపండ్లు తినిన మేహాశంతి చేయును. సెగ రోగము మానును. రసముయొక్క మోతాదు 2-3 తులములమెత్తు. పండ్లు 1-2 ప్రతిదినము కొన్నిదినములు తినవలెను. పండ్లరసమును సిరపు లేక పానకము (syrup) గ తయారుచేసి పూటకు ఆరతుల మెత్తు మొదలు తులమెత్తువరకు రోజుకు 3-4 పర్యాయము లిచ్చు చుండిన తిబ్బవదగ్గు నయముగును.

నాగదొండచెట్టు:—ఆకాశగరుడ చూడుడు.

నాగభస్మము:—నీసభస్మము చూడుడు.

నాగమల్లిచెట్టు:—*Justicia Nasuta* & *Rhinacanthus Communis*

సంఘ యూధికా, పూర్ణి. హింఘ పాలకజహి. దీనివేరు గాని ఆకుకాని నిమ్మకాయరసముతో, మూరి పూసిన తామర మొద

లగు చర్మకోగములు మానును. దీని వేరుమారి అశ్రువేదిలో ఉడికించి అ నేనిని పూసిన పర్మి, చర్మి పోకులు మానును. దీనివేరు పాలలో వేసి కాచి పుచ్చుకొనిన మిక్కిలి వీర్యవృద్ధి గలుగును. దీని వేరు గంధము లేక. మూరినముద్ద పుచ్చుకొనిన సర్పవిషము హరించును. మోతాదు అరతులం యొడలు తులమెత్తు వరకు.

నాగముత్తువపులగము:—Sida Spinosa & S. Alba. సం॥ నాగ బలా, గాంగేరుకే. హిం॥ గాంగేరున్. దీనిని శిలిలికయనిన్నీ అందును. దీని అకలు నిత్యమల్లి అకలవలె నుండును. నేలపై తీగ ప్రాకును. ముత్తువపులగమువలెనే పూవులు పూయును. ముత్తువపులగము యొక్క గుణములు కలిగి యుండును. దీని అకులన్ను, బెల్లము (కొద్దిగ) కలిపిమారి గుడ్డకు దళసరిగా పట్టించి చెయ్యి, కాలు విరిగిన చోటవేసి పై న పెదురుబద్దలువేసి కట్టిన ఎముకలను త్వరగా అతుక్కొనజేయును. ఒకపులకమ్నా కట్టవచ్చును. ముత్తువపులగము చూడుడు.

నాగముషిణి చెట్టు:—ముషిణిచెట్టు చూడుడు.

నాగము స్తలు:—తుంగము స్తలు చూడుడు.

నాగాగ్ధవి:—రెడ్డివారి నాలుకాలు చూడును.

నానుకాలు:—Soaked rice mixed with gingelly seed and leggery. అసగా నానుకెట్టిన బియ్యం, మువ్వలపప్పు, బెల్లంగలిపి చేసినది. రుచిగ నుండును; అకలిని తీర్చును; గురుత్వముగ నుండును; కఫముజేయును; అపథ్యమైనది; దీనిని విరుగుక్కు 1 కలిపిక్కు 2 పెరుగుమీది నేర్చు.

నాథి:—Aconitum Ferox-root of. Eng. Indian aconite. సం॥ విష, వత్సనాథ, అమృత. హిం॥ మిళానేలియా, లిచ్ నాగ్. దీనిని వననాథి యని అందురు. ఇది విషము. సర్వవారములు,

జ్వరములు, దన్ని పాతములు, కష్టరోగమును హరించును; పైత్యము జేయును; నీరసం, చర్ది, తాపము వీనినిబుట్టించును. నాలుకనీడ్చును; మోతాదెక్కువైన చంపును; దీనిని సారాయితోగాని, నీళ్ళతోగాని గంధముతీసి అగంధమును చీముపట్టకుండ యుండెడు రాచపుండు, గోరుచుట్టు, కణపుజెప్ప, తేలువిషము వీనిపైన పట్టించిన నవి హరించును. మోతాదు పూటకు యవప్రమాణము (12 దన్న అవగిణుల యెత్తు), కష్టరోగిః పూటకు గుంజ (24 దన్న అవగిణుల) యెత్తు చొప్పున కొన్ని నెలలవరకు దినమునకు రెండుపూటల నియ్యవగును. నాధిని శుద్ధిచేయవలెను. అవగిణుల త చొప్పున ఆరంభించి క్రమక్రమముగా మోతాదు ఎక్కువ చేయవలెను. నల్లమందుతోగాని, వేప చెక్క, చింద్రచెక్క, కానుగ చెక్క, వీనిలో దేనియొక్క అయినా రసముతోగాని, కషాయముతోగాని, చూర్ణముతోగాని పుచ్చుకొన దగియుండును; కాల్కముముగ మోతాదు 4 గుంజల యెత్తువరకు పొచ్చించవగును; దీనినివిరుగుళ్ళు 1 చిర్రితేళ్ళరసము, 2 నల్లజీలకర్ర, 3 విరిగినార, పెన్నెరుడుంప వీనిని అవుపందితముతో నూరి తీసిన రసము. 4 అవుపాలు, 5 పయిడిప్ర త్రిచెట్టు అకు. పువ్వు, కాంబి వీని రసము.

నామదుంపలు:—కోవిలదుంప చూడుడు.

నారచీర:—Garment of bark worn by sages. దీని ధారణము వాతమును కమింపజేయును; చలి, ఎండ, వీని వాధల నణచును; శుద్ధిగ నుండును.

నారజెల్ల:—A kind of fish. కఫమును, వాతమును ఎక్కువ జేయును. అపథ్యమైనది. దీని విరుగుడు చేపలు చూడుడు.

నారదబ్బకాయ, పండు:—A kind of orange or Citron. సంతానారదం. చేడుగ, పుల్లగ, స్వాదుగ నుండును. చలవజేయును. రుచి

బుట్టించును; ఇతరదీప్తిని, తేలికను ఇచ్చును, చాతము, పైత్యము, మాంసగత చాతము, మేఢశూల, చర్మి, గుల్మము, గజ్జ, క్రిమి రోగము, మూలవ్యాధి, కఫరోగము వీనిని జయించును; నీరసము జెచ్చును: విరేచనబద్ధము జేయును; దీనికి విరుగుళ్ళు 1 ఉప్పు, 2 బెల్లము, 3 పంచదార. దీని ఆకు చిరుగగ్నాట్టి, పెచ్చజేసి తలకు గట్టిన తలనొప్పి, తలభారము, తలపోటు నయమగును; వీనిని మజ్జి గలో వేసిన సువాసనగ, ఆరోగ్యముగ నుండును.

నారదబృహండు ఊరినది:—Pickle of do. పండిన నారదబృహాయ పదిహేనుముక్కలుకోని కొంచెము పుప్పలో వేసి పదిహేను రోజులు ధాన్యములో నుంచి అటుతరువాత పదిహేనురోజులు నిత్యము ఒక ముక్క చొప్పున ఉదయముపూట పుచ్చుకొనిన మనోహరముగ నుండును. ఇతరాన్నిని వృద్ధిబొందించును. మిక్కిలి తీర్ణ కత్తి నిచ్చును; గుల్మములు, అష్టిలక మనురోగము, కడుపులోబల్ల, జ్వరము మొదలగువి హరించును.

నారదబృహాయపచ్చడి:—Pickle of do. దీనిపచ్చడి పుల్లగ, చేదుగ, రుచిగ నుండును. వాంతి, వికారము, పైత్యము వీనిని హరించును; గురుత్వముగ నుండును. క్రిమిని హరించును. ఆరోగ్యముగ నుండును, రుద్యమైనది. లేగదూడలకు యాపచ్చడిలో నొకముక్క ద్రుంగించిన యడల క్రిములు పడిపోవును.

నారదబృహ పువ్వు:—Flowers of do. కఫవాతములను, అతిపైత్యమును హరించును; మృదువుగ నుండును. కొద్ది వేడిజేయును.

సిరి: ఇపండు తియ్యనిది, పుల్లనిది;—Citrus Aurantium. Eng. orange sweet & sour. సంస్కృతానాం, ల్యోకసుగంధ, నాగరంగ, హి-నారి గి. దీనిని దబ్బపండుని అందురు. బాగుగ చెట్టుప బండినది తియ్యనిది చలవ జేయును. సర్వమేహములను, పైత్యములను హరిం

చును; మూత్రముగావిచును; పొట్టకు బలమిచ్చును; ఆకలిని వృద్ధి
 చేయును. ఉష్ణమువలన పుట్టినదగ్గును, ఉష్ణమును, జ్వరవిదాహమును
 నణచును. రక్తమును శుభ్రపరచును. పుల్లనిది ఉష్ణతత్వముగలవా
 కనుకూలముగ నుండును. చలనతత్వముగలవారికి శ్లేష్మముజెంచును,
 దగ్గు దెచ్చును. గుండెలకు కండ్లకు ఉష్ణముచేయును. దీనికి విరుగుట
 1 ఉష్ణ, 2 వంచచార, 3 వెల్లము, 4 ఆకలియ్యము, 5 నల్లజ్వ
 రము, 6 కాకజ్వరములు, మరియు కమలాఫలము, బత్తాయినారింజ
 పండు, తియ్యనిమ్మపండు, ఈడెపండు వీనికిని సాధారణముగ నారింజ
 పండు గుణములు గలిగియుండునుగాని వీనిలో నేదైనను మేహ
 తత్వము, ఉష్ణతత్వము, ప్రైత్యతత్వము గలవారిని, అరోగ్యస్థితిలో
 నున్నవారికిని మితిముగ బుచ్చుకొనిన వీలుచేయును. ఎవ్వరైనను
 అమితిముగ పుచ్చుకొనినను, వాతశ్లేష్మ తత్వములు గలవారిని,
 వాతశ్లేష్మ జ్వరోగములు గలవారిని అనారోగ్యము, రోగవృద్ధి
 చేయును. ప్రైత్యజెప్పిన నారింజపండుజాతిలో దేనినైన భుజించిన
 తోడనే ఉదకపానముచేసిన పొట్టను తెరుపును. నీకృమిరేణనములు
 గావించును. వాతశ్లేష్మములను జెంచును. జ్వరము దెచ్చును.

నారింజపండుతోక్కలు:—Orange peel. నారింజపండు జాతిపం
 డ్లలో దేనితోక్కలు (ప్రైత్యము) అయినను సుచాసనగ, చేదుగ
 నుండును. వీని మూర్జముగాని, కషాయముగాని, తేలిక కషాయము
 గాని కడుపులోని వాతమును వెడలించును. అగ్నిహృంద్యము
 (dyspepsia)ను, ప్రైత్యజ్వరమును పోగొట్టును. మేహము నణచును.
 మూర్జపు మోతాడు పూటకు అణయెత్తు మొదలు చేడయెత్తువరకు,
 కషాయపు మోతాడు పూటకు 2½ మొదలు ౩ తులములయెత్తువరకు.

నాలుక చేప:—Sole fish. ఇది పలచగ నాలుకవలె నిడుపుగ నుండును. దీనిమాంసము మృదువుగ, సువిగనుమును; త్వరగ క్షర్ణమగును; నీరసులగును, జిమ్మపడి లేచినవారికిని పెట్టవగియూడును.

నాలుగు లేక ఆరకంటె ఎక్కువ ఈతల ఆవుపాలు:—ఆవుపాలు చూడుడు.

నిడుపుకొమ్ముల ఆవుపాలు:—ఆవుపాలు చూడుడు.

నిద్రగన్నిక:—Mimosa Pudica-variety of. Sensitive Plant.

గుంజ లజ్జాలు. శమిషత్ర. నమస్కారీ. హింజ లజ్జాలు. దీనిని అత్త పత్తి చెట్టని యందురు. యాచెట్టు నేల వ్రాకయిది పెరుగు చిన్న మొక్కలు. దీని ఆకులు జమ్మనులవలె నుడి నలుదిశలు అందముగా విస్తరించును. పసుపుపచ్చని పువ్వులు పూయును. మనుజుని చెయ్యి తగిలినంత మూత్రమువ ఆకులు పైకి ముడుచుకొనిపోవును. దీని సమాలకషాయము లేక చూర్ణము మేహకాంతి, పైత్యకాంతి, వీర్యవృద్ధి చేయును; ఇంద్రియవృద్ధులకు కట్టును; మూలవ్యాధిని, భగందరమును పోగొట్టును; చూర్ణము ఆవుపాలతో నియ్యనగును. వేరుకషాయము మూత్రకృత్తమును పోగొట్టును. దీనియాకు రుచికోషమును విరుచును. దీని పచ్చిఆకు మారి కట్టివ బుడ్డవారించును; గడ్డల కరగగొట్టును; వ్రణములకు కట్టిన కుళ్ళును ఆపును. దీని ఆకుచూర్ణము శరీరతిత్వమును మంచికి మార్చును; రక్తము లేక పైత్యము చెమటవలన గలిగెడు ముంచికి మార్చును; రక్తము లేక పైత్యము చెమటవలన గలిగెడు వ్యాధులను పోగొట్టును. దీని ఆకు మారి పూసిన భగందరము వ్యాధులను పోగొట్టును. దీని ఆకు మారి పూసిన భగందరము మూనును. దీనిసమాలమును ఆదివాసులతో గలసిన ముంచితిథి నక్షత్రమున లేచి నీడను. ఎడించి చూర్ణించి పుచ్చుకొనిన మొదటి వారమున అన్ని పైత్యరోగములు, అన్ని పురాణజ్వరములు నిమ్మ వారమున అన్ని పైత్యరోగములు, అన్ని పురాణజ్వరములు నిమ్మ వారమున, రెండవవారమున, మూలకంక, పాండువు మొదలగు

వ్యాధులు. మూడవవారమున, కుష్టు, పల్లికలు. పొలుసు చార
డము, పొక్కులు నివృత్తిచును. దీని రసములో గుర్రపు
చూతము గలిపి చేసిన అంజనము కంటి పొరలను రోసివేయును.
పైప్రకారము వుండిదినమున తెచ్చిన దీనివేరు పెడలో కట్టిన
కొన్ని దగ్గులు నివృత్తిచును; యిలకు కట్టిన వీర్యవస్త్రము కట్టును;
దీని అకు పసములో దూది తడిపి అదూదిని గాయపు గుండలోను,
వ్రణముల రంధ్రములలోను లేక గోతులలోను వేసి కట్టిన పది
కొండపెట్టి పూడి మానును. చూర్ణపు మోతాదు 2-4 అణాల
యెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు 2½ యివలు క తులముల
యెత్తువరకు. చూర్ణములో సగము పంచదార కలిపి పుచ్చుకోవ
వగును.

నిద్రగుణము:—Sleep. రాత్రినిద్ర జేహపుష్టి, బలము జేయును.
ఉత్సాహమును బుట్టించును; జీరాన్నిని వృద్ధిబొందించును; ఆహార
మును శీర్ణముగావించును. భాతువులకు సర్వేంద్రియములకుసామ్యత
నిచ్చును; శ్రమను, తృప్తి, వాతమును గొట్టును; వీర్యపుష్టి
జేయును; ముఖము, బుద్ధిబలిని, కాంతి, ఆరోగ్యమును, వీని
నిచ్చును.

నిద్రలేని గుణము:—Want of sleep. ఉష్ణము, నేత్రములకు బుబ్బు,
బడలి, అశీర్ణము, బలహీనము వీనిని గలుగ జేయును; రోగమును
బుట్టించును; బుద్ధిబలమును తగ్గించును, పెదడు, నరములు వీని!
సంబంధించిన రోగములను బుట్టించును. దగ్గు, పడిసెమును
బుట్టించును.

నిద్రాభంగ గుణము:—Diseases caused by disturbed sleep.
ఇందువలన శ్రమ, తృప్తి, ఒడలునొప్పి, తలబరుపు, అప్రచింతలు,

బలహీనత, బడలిక, అశర్థము, సోమతిలేవము గలుగును. త్రిదోషములను బుట్టించును.

నిమ్మకాయ:—Lime green. పచ్చినిమ్మకాయ రసము దాహము, శూల, ఎక్కిళ్లు, చర్ది, క్వాస వాతశ్లేష్మము వీనిని రోగొట్టును; పైత్యము జేయును.

నిమ్మగడ్డి:—కామచిపూరి చూడుడు.

నిమ్మపండు:—Citrus Bergamia, Citrus Acida. Eng. Lime or Acid lime fruit. సం॥ జంబీర. దంతశక. హిం॥ పింబుఫల. దీనిరసము పుల్లగనుండును; చలవజేసి ఆర్పును; ఆకలిని, జీర్ణశక్తిని వృద్ధిజేయును; త్రిదోషహారమైనది; మతిభ్రమ, నేత్రరోగము, శ్రమ, దురదలు, స్తావర జంగమ విషములు, అరుచి, దాహము, శూల, ఎక్కిళ్లు, చర్ది, క్వాస, కఫము, గుల్మము, పాండువు, మలబద్ధము, దారుణమయిన పైత్యములు, వాతము, ముక్కు, ముఖము, కంఠము వీనియందు బుట్టెడు రోగములు వీని నణచును; ఆయుర్వృద్ధి, కాంతిని యిచ్చును; శుభ్రపరచును, దేహములోని దుష్టపదార్థ కూటమును విఘ్నను; సారాయి మొదలగు మత్తుద్రవ్యముల మత్తును హరించును; రక్తములోని వేడిని, కడుపులోని వేడిని, మంటను, వికారమును అణచును, భోజనము చేసిన వెంటనే వాంతి అయ్యెడు గుణముకట్టును; పొట్టకు, కార్జమునకు బలముజేయును. పైత్యజ్వరము, శీతపైత్యజ్వరము వీనికి మేలుజేయును. 1/2 మొదలు 1 టాన్సు చొప్పున నిమ్మపండురసం యిచ్చుచుండిన పొంగు, పోటు కములలో గలుగు వేడి, మంటలు శరీరవాతముతో కూడిన జ్వరమును శాంతిపరచి మేలుజేయును. ఊపిరితిత్తులు, పొట్ట, ప్రేగులు, యోని, మూత్రపిండములు మొదలగు అవయవములనుండి వచ్చెడు రక్తమును కట్టును. అమవాత మేహవాత నొప్పులకు కూడ పని

తేయును. 1 భాగము రసము 8 భాగములు నీళ్ళు గలిపి యిచ్చుచుండిన చాడవాళ్ళకు వచ్చు స్కర్వ (Scourgy) రోగమును హరించును. రాకుండతేయును. లేడినిమ్మపండు రసము యిచ్చిన నెమోనియా (Pneumonia) ఇన్ఫ్ల్యుయెంజా (Influenza) లకు చాలా మేలుతేయును. 1 కొన్ను నిమ్మపండురసము కొద్దిగ నీళ్ళలో వేసి యిచ్చిన గుండెలలోని మంట తగ్గించును. కాఫీకషాయములో (Strong decoction) యిచ్చిన పాలుతేయకుండా నిమ్మపండురసము వేసి మలేరియాజ్వరము తగ్గించును. 1 గ్లాసు నీళ్ళలో నిమ్మపండురసము గలిపి పగుండచోవునపుడు పుచ్చుకొనిన కడుపు, పేగులు క్షుభపరచి నుఖనిరేదనము తేయును. కొద్దిగ నిమ్మపండురసము నమభాగము నీళ్ళుగలిపి యీ రెంటికి నమానముగ పంచదారగలిపి యిచ్చిన బాంతి కట్టును. అగ్నిమాంద్యము వోగొట్టును. మమారు రెండు తలముల రసముచొప్పున యిచ్చుచుండిన అపస్మారమువల్ల గలిగిన గుండెదడ (Hysteric palpitation of the heart) నివృత్తించును; పోడాలో నిమ్మపండు పులుసు వేసి యిచ్చిన వతునము, పైత్యకూల నివృత్తించును. నిమ్మకాయ రెండుముక్కలుగకోసి ఒకముక్క డిప్పు చూర్ణము నద్ది నాలుకవీచ రుద్దిన అరుది, నోటి అసహ్యము నివృత్తించును. నిమ్మపండు రసములో రుదాక్షకాయను అరగదీసి ఆ గంధము నాలుకకు పట్టించి రుద్దిన నన్ని పాతాడులయందు గలుగు జహ్వదోషములను నివృత్తించును. మానెలో నల్లమందు వేసి కాచి ఆవేడిమానెలో నిమ్మకాయ బద్దనుముంచి దానితో కాపడము బెట్టిన కవుకుదెబ్బ, గాయము, వీనివల్ల గలిగిననొప్పి, పోటు నివృత్తించును. దగ్గుగలవారికి, వాతశ్లేష్మశత్రవములవారికి, నంజ (తిబ్బు) బ్యాధిగలవారికి, బిల్బు తేయును; పరగడుపున దినిన పొట్టకు హాని తేయును; వాతము, శ్లేష్మము తేయును; తలకు, గుండెలనరములకు,

ప్రేగులకు నవ్వునుజేయును. దీనికి విరుగుట 1 తేనె, 2 పంచదార, 3 ఉప్పు, 4 ఆరేకబియ్యము, 5 నేరేడుచక్క, 6 ఖమ్మారపు పండ్ల రసము, 7 నిమ్మపండ్లరసమును అముదములోకలిపి శిరస్సుకు మర్దన చేసి స్నానము చేయించుచుండిన శిరస్సునందుండు దుష్టవేడిని తగ్గించును; మొదటికి చలువజేయును. ఉన్నాదము భ్రమ మొదలగు రోగములను శమింపజేయును.

నిమ్మ, దబ్బు, నారింజ, మొదలగు ఈ జాతి చెట్లనీడ:—Shade of the trees of orange kind. కునోహరముగ, చల్లగానుండును; దాహము నణచును; పై త్యమును వారించును.

నిర్విష:—Kyllingla Monocephala Delphineum Denudatum. సం* నిర్విషా. హిం* నిర్భిషీ. దీనిని ఫార్మి భాషలో జడ్వార్ అందురు. యిది కారముగ, చేదుగా నుండును. శీతవీర్యముగలది. దీని ముంప నాభికొమ్మును. జ్వాలి గట్టిగ యుండును; వాతశ్లేష్మములను, రక్తదోషమును, విషములను, వ్రణమును హరించును; తేలు, పాము మొదలగు విషములను హరించు శక్తిగల దగుటచేత దీనికి నిర్విషమని పేరు గలిగెను.

నివారము:— Sleeping in a place where there is moderate wind or breeze. అనగా అమితముగ గాలితగిలెడుచోట రాత్రి పరుండడము. ఆయుర్వృద్ధి నిచ్చును; నిరోగముగ నుండును; వాతరోగిని, శ్రీష్మకాలమందుదరికిని మిక్కిలి సఖ్యముగ నుండును. నివారిధాన్యపు బియ్యము:— Oryza Sativa - wild variety of (A sort of paddy) సం* నీవార. దీని అన్నము రక్తపైత్యము నణచును; తేలికగ నుండును; జ్వరశక్తిని, జ్వరదీప్తిని, అరోగ్యమును యిచ్చును. యాధాన్యము కొదవమీదను వాటుంటుని లేచి నుండును. అచ్చట వున్నవారికి లభించును.

నీటిపిప్పలి:—బోకోన చెట్టు చూడుడు.

నీటి ప్రబ్బలిచెట్టు :— Celamus Rotung- a sort of. (A sort of Ratten tree.) సంజ నికుంచక. జలవేరస. హింజ బల్ బేల్. దీని వేగు ఆకురసము లేక కషాయము వగరుగ, చేదుగ నుండును; చలప తేయును; శ్లేష్మము, వ్రణములు, రక్తస్రావము వీనిని బోగొట్టును, రసపుమోతాదు పూటకు 4-5 తులముల యెత్తు. కషాయపు మోతాదు పూటకు 3 మొదలు 6 తులములయెత్తు.

నీటిపుత్తరేణి:— Water Achyranthes Aspera. ఇది పుత్తరేణి వలెనేయుండి నీటిపై ప్రాకును. దీని సమూలరసము లేక కషాయము కారముగ నుండును; చాపు, కఫము, కాసు, క్వసు, చాతము, శోష వీనిని బోగొట్టును. రసపు మోతాదు పూటకు 2 మొదలు 3 తులముల యెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు 2½ మొదలు 5 తులములు.

నీడగుణము:—Restling under shade, చాపము, శ్రమ, బడలిక, పైత్యము, కాపము వీని వణచును; సుఖము నిచ్చును.

నీరుకాయినస్త్రము:— Watery reddish tint coloured cloth. సౌఖ్యమును, దేహోష్ణమును యిచ్చును; రుద్దిగనుండును; చలిని, చల్లనిగాలిని దేహమునకు తగులకుండ నాపును.

నీరుకొంగమాంసము:—Water crane flesh of. చమురు గలిగి యుండును; విరేచక బద్ధమును, కఫపైత్యములను తేయును; గురుత్వముగనుండును.

నీరుకోడిమాంసము:—Water fowl.flesh of చమురుగలిగి రుద్దిగ నుండును; వీర్యవృద్ధి నిచ్చును; శరీరమునకు వేడితేయును; సర్వేంద్రియములకు సౌమ్యతను గలుగజేయును; రక్తమును బుట్టించును; దీనిని గొలకన్నికోడి అని అందురు.

నీరుగొచ్చి చెట్టు:—Hygrophila Spinosa. Asteracantha Longifolia. Ruellia longifolia. సంః ఇముగంధా, కోకిలాక్షా. హింః తాళమఖానా. దీనినే గొలియిడిచెట్టు అనికూడ వందురు. దీని వేళ్ళ కషాయము మేహశాంతి, చలవజేయును. మూత్రబద్ధము, బొట్టు బొట్టుగా బాధతో పడేమూత్రము, తిబ్బు, తిదరము, మూత్రకృచ్ఛము దీనిని హరించును. మూత్రమును బారీచేయును. కషాయపు మూతాదు పూటకు 4 మొదలు 8 తులములయెత్తు చొప్పున దినమునకు రెండుపూటల నియ్యవగును. దీని సమూలముగాని, వేళ్ళుగాని కషాయము కాచి యిచ్చిన మూత్రమును బారీచేయును. తిబ్బురోగము హరించును. దీనిసమూలమును దాచి, ఆముదముతో పెచ్చుతేసి వేసికట్టిన, వడుము, వెన్న, తేంటి వీనియందు నొప్పులు నివారణమగును. దీని ఆకుకూర తుచిగానుండును. తిబ్బు, పాండువు, శ్మయ దీనిని పోగొట్టును. దీని ఆకుకూర పైరోగులకు పథ్యమైనది. దీని విత్తులే గొచ్చిసింజలు. గొచ్చిసింజలు చూచుడు.

నీరుడివిత్తులు దీనికైలము (చాల్ మొగరాయిలు):—Gynocardia Odorata, Hydrocarpus withania Eng. Chalmogara seeds & oil. సంః కుష్మపరి, తువిరక, హింః చాల్ మొగల, జింగిలి బాదం. దీని చెట్టుఎల్లప్పుడూపచ్చగనుండును. దీనినిఅడవిబాదామందురు. యీవిత్తులు కుంకుడు సింజలకంటె కొంచెము పెద్దవిగ, బూడిద రంగుగ, గుండ్రముగానుండును. యీవిత్తులలోని పప్పునూరి అముదములోగాని చల్లలోగాని కలిపి రాసిన గజ్జి, చిడుము, దురద మొదలగు చర్మరోగములు మానును. యీవిత్తులు మొత్తగానూరి అందు కొంచెము పాదరసముచేర్చి బాగుగ కలిపి కీరమునకు రాసుకుని 2-3 గంటలు వుండి వేడినీళ్ళతో స్నానము చేయుచుండిన గజ్జి, చిడుము, దురదలు, చర్మరోగములు, కుష్మపు నయమగును. యీ

విత్తులనుండి తీసిన తైలమును చాల్ మొగ రాయిల్ (Chalmogear oil) అందును. యీ తైలమునుగాని దీనితో సమభాగం వేడతైను (Vacilline) కలిపిగాని శరీరమునకు రోజుకు 5-8 సార్లు రాయుచుండిన చిజుము, గజ్జి, తామర, దద్దుర్లు, దురదలు, మచ్చలు, కష్టపు మొదలగు కుదరని చర్మరోగములు తప్పక నివారణ యగును. యీ తైలమున్ను ఆలివుఆయిల్ (Olive oil) సమభాగం కలిపి రాయుచుండిన ఇమవాలపు నొప్పులు (Rheumatic pains) జెనుక నొప్పులు కయమగును. యీ తైలము రోషలికి వేదించిన కుళ్లు రోగము, దారుణమగు చర్మరోగములు, కంటిపెంట నీరుకార నేత్రరోగము, వాతరక్తము, సవాయిరోగము, మచ్చలు, దద్దుర్లు, తామర మొదలగు రోగములు నివారణజేయును. మోతాడు ప్రారంభమున 5 చుక్కలు మొదలుపెట్టి క్రమేనీ 60 చుక్కలవరకు పొచ్చించవచ్చును. పంచదారమీద వేసిగాని, ఆవుపాలలో కలిపిగాని భోజనమైన తరువాతి రోజుకు 2-3 సర్వాయములు యివ్వవలెను. యీ విత్తులనుండి తీయబడిన గైనోకార్డిక్ ఏసిడ్ (Gynocardic acid) అనునది బహుశా దొరకును. దీనినికూడ పై నప్రవాసిన రోగములకు యిచ్చిన బాగుగ పనిజేయును. మోతాడు పూటకు గోధుమగిజలో నాలుగవవంతు మొదలు అర్థగోధుమ గింజవరకు ($1/4$ to $1/2$ grain) ప్రారంభించి క్రమేనీ 2-3 గోధుమ గింజలవరకు పొచ్చించి గుల్కందులో బెట్టి యివ్వవచ్చును.

నీరుల్లి పాయలు—Allium Cepa. Eng. Onions సంః పలాండు, ముఖదూషణ, సుకంద, హింః ప్యాక్. కారము అజో రుదిగలది. వేడిజేసి అర్చును. చలవజేసి అర్చునని కొందరిమతము. పైత్య కాంతి, మేహకాంతి చేయును. దుష్టరక్తమును, మూలశంకను

పోగొట్టును. రక్తాతిపారము, గ్రహణీ, రక్తగ్రహణీ, నడుమునొప్పి, ఉదరము, ఊబ్బు వీనిని హరించును. మూత్రములోని సుద్ధను పోగొట్టును. నరములకు సత్తువ, వీర్యపుష్టి, బలము, దేహపుష్టి జేయును. కాంతినిచ్చును. ఆకలి బుట్టించును. విరేచనము జేయును. మూత్రము గావించును. దేహమునకు ఉష్ణము, ఇంద్రియములకు చురుకుదనము బుట్టించును. దీపనకారి (stimulant), రక్తమూత్రము కట్టును. ■ క్త నాళములను శుభ్రపరచును. శ్లేష్మము, ద్వారము, దగ్గు, పురాణబగర్పు గలదగ్గు (Bronchitis), అకర్ణము, కడుపునొప్పి వీనిని హరించును. పొట్టలోని వాతమును పెడలించును. వీనిని మారి వంటికి పూసిన పీడ వాండ్రకు వచ్చెడు (Scurvy) అనురోగము నివృత్తించును. వీనిని బచ్చివి తినిన నిద్రనెచ్చుచు; మూత్రమును, ఋతురక్తమును జారీ చేయును; పురుగులు కట్టినచోట దీనిరసము రుద్ది మంటలగును; వీనిరసముగాని వీనినడుమ నుండెడు పాయ యుడికించి తీసిన రసము గాని చెవిలో పోసిన చెవినొప్పి, పోటు, ఆగును; ఇతర కర్ణరోగములు నివృత్తించును. వీనిరసములో అవనూనను నడుముగ గలిపి మర్దనజేసిన వాత మేహవాతనొప్పులు హరించును. వీనిని సిరకాతో వండి పుచ్చుకొనిన పొండుపు, స్లీహ (Enlargement of spleen), అగ్నిమాంద్యము (dyspepsia) హరించును. సిరకాలో వీనిని ఉర బెట్టి పుచ్చుకొనిన శర్లక క్షిని, ఆకలినిపెచ్చించును. పైత్యవికారము వణచును. చెడుగుణములుగల కూరలలో వీనిని వేసి వంట చేసిన వాని చెడుగుణములను విగచును; మాంసములో వేసి వంటచేసిన పుల్లిపాయలు దీనిన దేహపుష్టి, ఆరోగ్యముగలుగును; వీనిని వండి లేక యుడికించి తినిన కఫమును, పొట్టలోని నొప్పిని హరించును. వీని రసము 2-3 తులములయెత్తు త్రాగించి వీని మారిన ముద్ద గుడ్డలో కెట్టి వాగున చూపించి 2-3 పుల్లిపాయలు మారిన ముద్ద కాటుపై న

లేక కట్టినచోట వేసికట్టిన సర్పవిషము, పెరికుక్కవిషము, తేలు
 విషము తేలుకట్టినచోట మంట నివృత్తించును. వీని రసము పూటకు
 సుమారు 1 మొదలు 2 తులములయెత్తు వరకు. రసములో ఏగాని
 యెత్తు పంచదార కలిపి ఉదయపు పూటలను పుచ్చుకొనిన రక్తము
 పడే మూలవ్యాధి నివృత్తించును. సాధారణ ఉరవగల యుల్లిపాయ 2
 లేక 3 మిరియపు గింజలతో రోజుకు రెండుపూటల తినిన మన్యపు
 బ్వరము నివృత్తించును. 1 పెద్దఉల్లిపాయ రెండు ముక్కలుగ కోసి
 అందుపై న సున్నపుపొడిజల్లి చానితో బాగుగా తేలుకట్టినచోట
 రుద్దిన మంట తక్షణమే నివృత్తించును; మూర్ఛ వచ్చినపుడు ఉల్లి
 పాయల రసము ముక్కులో పిండిన పెంటనే తెలివినచ్చును; ఉల్లిపా
 యలు కుండలోపోసి, పై న మూతవేసి, చీలమన్న ఇచ్చి, అవువేడ
 గోతిలో పూడ్చిఉంచి 4 నెలలు వెనుక తీసినవాటి నుపయోగించిన
 వీర్యవృద్ధి గుణమధికమగును. ఉల్లిపాయల కషాయము పుచ్చుకొనిన
 బొట్టుబొట్టుగా బాధతోపడే మూత్రము కట్టును. ఒక యుల్లిపా
 యలో 1 గోధుమగింజయెత్తు నల్లమందుంచి, కుమ్ములోఉడికించి తినిన
 రక్తగ్రహణి కట్టును, మూడుపుల్లిపాయలున్న, గుప్పెడు చింత
 కన్న మూరి ఇచ్చిన విరేచనము చేయును; వడగొట్టిన మనిషికి వీని
 రసము వంటికి పూసిన వడతీరును; వేసవి కాలములో చిద్దల పెడను
 ఉల్లిపాయకట్టిన వడగొట్టదు; వీనిని ఉడికించి చిద్దలకు తినిపించిన వారి
 పొట్టకు బలము కేయును; మరిడిజాడ్యము (cholera) కేహపు
 నొప్పులు, జ్వరములు మొదలగు రుగ్మతలను బుట్టించెడు విషవా
 యువు దోషములను పోగొట్టును; అట్టి రుగ్మతలు రాకుండ వీనిని
 దండగా చేసి పెడలో ధరించుచుందురు; వీనిదండలను గుమ్మములకుతోర
 గములుగ కట్టుదురు; వేసవికాలములో ఎండలో నడుచునపుడు ఒక
 యుల్లిపాయను నడినెత్తినిఉంచి చానిపై వతలరుమాలుగాని టోపిగాని

శంకుకొని వడిచిన వడగొట్టదు. రసము లోపలికి బుచ్చుకొనిన
 మాత్రములో పుట్టెడు రాలిని కరగించును; తీసివేయును; మోతాదు
 పూటకు 2-3 తులములయెత్తు. పైవజెప్పిన దీని కషాయపు
 మోతాదు 2½ మొదలు 3 తులముల యెత్తు వరకు. వీని రసము
 కండ్లకు పెట్టిన రేచీకటి మానును. వీనిరసములో తేనె గలిపి కండ్లకు
 పెట్టిన తేజస్సు గలుగును. వీని రసమును, తేనెయును సమముగగలిపి
 కాగుగ పొంగించి ఉదయపు పూటలను వారముదినములు పుచ్చు
 కొనిన వీర్యవృద్ధిగలుగును. రసముయొక్క మోతాదు 1-2 తుల
 ఎత్తు వీనిని తినుటవల్లను, కొద్దిగఉల్లి పాయతిని జబ్బునీరుపుచ్చుకొనిన
 నీటిదోషమును హరించును. వీనిరసము కండ్లలో పిండిన కండ్ల కలక
 నజ్జచేత నీరు కారడము కట్టును; ముక్కులోపోసిన ముక్కుపెంట
 నీరుకారడము మానును; వీని విత్తనములు మెత్తగ మారి కండ్లకు
 మిరమావలె పెట్టిన కండ్ల రెప్పల పాండిమ (తెలుపు) మానును.
 ఉల్లి పాయలను మారి దానితో కండ్లలోమిన పండ్ల పెంట చీము,
 రక్తముపడుట కట్టును; నొప్పిమానును వీనిని మారికాళ్ళకు చేతు
 లకు రుద్దిన మంటలు, తిమ్మిర్లు హరించును. సుమారు బేడయెత్తు
 మెంతులు, ఒకయుల్లి పాయను సన్నగ కోసిన ముక్కలు, ఉల్లి పాయ
 అంత వెన్న కలిపి తినిన గ్రహణి, రక్తగ్రహణి కట్టును. దినమునకు
 రెండుపూటలను 2-3 దినములు పుచ్చుకొనవలెను. ఉల్లి పాయలను
 తిమ్మిత్త, సంబరేణి అకులతో మారికట్టినను, ఉల్లి పాయలుమాత్రము
 కుమ్మ(పొయ్యి)లో వుడికించికట్టినను గడ్డలు త్వరగాపగులును; పచ్చివి
 మారి క్రొత్తగలేచిన గడ్డలకుట్టిన నవి హరించును; వీనిదుగ్ధణములు,
 బుద్ధిమాంద్యము, అజీర్ణము, కడుపు పుబ్బు, శ్లేష్మము, వాతము
 వీనిని బుట్టించును; గురుత్వముగ నుండును; రక్తపైత్యము గలుగును
 దీని విరుగుట్టు 1 వీనినిపుష్ప సీతతో కడగడము నీరకాలోఁజీరబెట్టి

డము. || పులుసులో వేయడము లేక వీనిని వండడము, 4 నటిలో వేయించడము.

వీరుల్లియాకుకాళ్ళ కూర:—Curry of the onion leaves. వీనిని కూరవండిగాని, యితర కూరలలో వండిగాని పుచ్చుకొనిన రుచిగా నుండును. గుండెలలోని వాతము గుల్మము, మూలవ్యాధి వీనిని పోగొట్టును; మాత్రబద్ధమును విఘ్నను; అగ్నిదీప్తి నిచ్చును; లఘు పుగ నుండును.

వీరువావిలిచెట్టు:—Vhox Trifolia. సంః జలనిర్గుండి, ఫలంః బల గుణాలు. దీనిని వీరువావిలి యందురు. ఇది నీళ్ళయొద్దనను, ఇసుక పర్ర భూములలోను లేచెడు చిన్న చెట్టు. దీని ఆకు కొద్దిగ, మువ్వనగ నుండును. దీని లేతచిగుళ్ళు, ఆకును ఆముదముతో పెచ్చుకేసి కట్టినను లేక దానితో కాపడము పెట్టినను, వారి మేహవాతపు నొప్పలు, ఇరుకు నొప్పలు, ఇరిర నొప్పలు, వృషణముల వాపు, పొటు, గాయములు, చెతులు కాళ్ళు ముడుచుకొనిపోవడము లేక బిగదీసుకు పోవడము, ఈడ్పులు (Convulsions) వానియందలి వాపు వీనిని వారించును. పరములకు సత్తువ జేయును. అకుమారి కట్టిన గడ్డలు వారించును. అకుమారి పట్టించిన చర్మరోగములు, టిబ్బు వారించును. దీని ఆకు చూర్ణమును (సమూల చూర్ణము) నీళ్ళతో పుచ్చుకొనిన అహికబ్బరము నివృత్తించును. దీని కాయలు పరములకు సత్తువజేయును. తిలనొప్పిని పోగొట్టును. ఋతురక్తమును వారి చేయును. ఇందులకు కాయలను యెండించి చూర్ణముచేసిగాని, కషాయముచేసిగాని, లేహ్యము చేసిగాని యియ్యనగును. చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 1 మొదలు 3 అణాల యెత్తుచొప్పనను, కషాయపు మోతాదు పూటకు 2½ మొదలు 5 తులములయెత్తుచొప్పనను, లేహ్యము పూటకు అరతులయెత్తు చొప్పన దినమువకు రెండు పూటల నియ్యవగును. దీని వేరుతో సుగంధముగలమానె చేయుదురు.

నిలకకమను పక్షిమాంసము:—A kind of bird-flesh of, క ఫము, వాతము, ర క్తదోషము వీనిని నివారణ జేయును. ఉష్ణము జేయును. దీనికి విరుగుడు పసుపు.

నిలభస్మము:—Calx of Sapphire. సం* నీలమణి, ఇంద్రనీల, ఇది పవరత్నములలో నొకటి. ఉష్ణము, పైత్యము జేయును. జకరదీప్తి నిచ్చును. వాతక్షయ, విషమజ్వరము, కఫపైత్యము, వాతము, శీత పైత్యము, దగ్గు వీనిని హరించును. క్వాసకాసలను, త్రిదోషములను హరించును. దీని ధారణవలన గ్రహ (నవగ్రహ) దోషములతోనొట్టును. ఆరోగ్యమిచ్చును. మోతాదు పూటకు 24 మొదలు 1 గురి గాఢ యెత్తువరకు.

నిరాంజనము:—Antimony Sulfide. Eng. black antimony or geteng. సం* సోపానాంజన, ప్రోతోంజన. హిం* సుర్మా. దీనిని సుర్మారాయయని, సోపానాంజనమని యందురు. దీనిని క్రమముగ శుద్ధిచేసినదిగాని, భస్మము చేసినదిగాని మిక్కిలి మృదువుగా నుండును. వ్రణములు, వాతపైత్యము, గుల్మము, క్రిమిరోగము, కాస, రక్తకాస, ప్రమేహము, మూలవ్యాధి, మేహరోగము, ఎక్కిళ్ళు, క్వాసకాసలు, శ్లేషము, విషదోషములు, నోరు, కండ్లు, ముక్కు వీని రోగములు హరించును. విరేచనములు, రక్తగ్రహణి, రక్తప్రావము వీనిని కట్టును. వాతజేయును. ఆహారజ్వరమునందు దీనినిచ్చి వాంతి జేయించిన నయమగును. దీనిని దానిమ్మపండ్ల రసముతో 7 సార్లు కాల్చి ముంచితిసిగాని, త్రిఫలకషాయముతో 7 సార్లు చనుకాలతో 7 సార్లు కాల్చి ముంచితిసి ఎండిన తరువాత మెత్తగా నూరి కండ్లకు జెట్టుకొనుచుండిన దృష్టికి బలమిచ్చును. వెలుగు చూడ లేకపోవుట (glare of the sight). నీళ్ళుకాదుట, కండ్లమంటలు, ఎరుపులు

మొదలగు వనేక స్వేదరోగములు నయమగుటయేగాక కండ్లకు చలువ, తేజస్సు కలుగును.

నీలి చెట్టు:—*Indigofera Tinctoria*. Eng. Indigo plant. సం*
 నీలిపి, నీలి. హిం* నీల్. ఇది పిన్ననీలి, పెద్దనీలి అని రెండు జాతులు.
 రెంటినుండి నీలిమందు తీయదురు. ఇది రెండుకు సమానగుణములు
 గలవి. దీనిలో దేనియొక్క యైన సమానరసము లేక అకు రసము
 చేదుగనుండును. ఉష్ణము జేయును. సర్పవిషము, క్వాస, కాస,
 కఫము, శూల, అగ్నిమాంద్యము, అనువికారము, వాతము, కష్ట
 దీనిని జయించును. దీని అకుచూర్ణమును తేనెతో నిచ్చిన పక్కి-
 శూల, కార్ణపు (liver) పుండు (hepatitis) నివృత్తించును. దీని
 అకు కషాయము మాత్రాకృచ్ఛమును, సమస్తవిషములను హరిం-
 చును; తత్వమును మండికించును. మోతాదు పూటకు 2-3 తుల-
 ములయెత్తు చొప్పున దినమునకు రెండుపూటల నియ్యవగును. దీని
 లేతఅకుకాడలరసములో తేనె గలిపి పూసిన చిద్దలనోటిపూరి నయ-
 మగును. దీనివేరు పాలలోవేసి కాచి నిచ్చిన విరేచకములగును.
 దీనికాడలకషాయము పుష్కలించిన నోటియొక్క రసపుపట్టణు విరు-
 చును. నీలి అకును సలిపి రసమును పిండివేసి దానిని పుప్పిపంటిపైన
 ఉంచి దానికియెదురుగనుండు పంటితో నొక్కిపట్టిడించిన పురుగు
 చచ్చును; నొప్పి ఆగును. అకుమారి మానెలో గలిపిపూసిన గడ్డి,
 చిడుము మానును. వేరును రమ్మసారాయిలో ఉప్పుబెట్టిన అసారా-
 యిని లోపలికిచ్చిన తలలోని క్రిమికాలిని హరించును. మోతాదు 3-4
 తులములయెత్తు. నీలిఅకురసము (Extract) మూర్ఛ, వరముల
 వ్యాధులు, ఒగడ్చుగల దగ్గు (bronchitis), పురాణ మెదటిరోగ
 ములు దీనిని పోగొట్టును. మోతాదు పూటకు 3 మొదలు 12
 గోధుమగింజల యెత్తువరకు; అకును. సీశ్యతోమారి పొత్తికడుపుకు

పూసిన లేక అకుసు అముదముతో వెచ్చచేసి పొత్తికడుపుకు కట్టిన మూత్రబద్ధము నివృత్తిచును. మూత్రము చారీచేయును. దీనివేరు లేక అకుక పాయము జంతువిషములను, పాపాణ విషములను హరించును. మోతాదు పూటకు 4 మొదలు 8 తులములయెత్తుచొప్పున కొన్నిపూట రియ్యవలెను. అకు పడకులో చాల్చిని అరఖుకలిపి దూదిని తడిసి పుస్పిపంటిలో బెట్టిన పురుగులు చచ్చును. నొప్పి తీయును. రెండుమూడుమాస్లు తలగున చేయవగును.

నీలిమందు:—Indigo. ప్రస్తుత కాలమున నీలిమందు రెండువిధములు. నీలిచెట్లనుండి తీసినది. రసాయన కాస్త్రప్రకారము తయారుచేసినది. (Chemical) మరియొకటి గలవు. ఈకింద వ్రాయబడిన పుష్కయోగములు మొదటి రకమున నీలిమందును నీళ్ళలోవేసి కాచి యిచ్చిన గురచాల (kidneys) రోగమును వాగొట్టును. దీని చూర్ణమును నీనలోనిచ్చిన పురాణమొదటి రోగములు, వరముల రోగములు, ఒగర్చుగల దగ్గు (bronchitis), చూర్చ వీనిని హరించును. దీనిని నూనెలోగలిపి పూసిన వ్రణములు, పుండ్లు, అక్కి, డబ్బుకు (erysipelas), కజ్జి, చిడుము, కురుపులు మానును. పెంట్రిక్ రెడుగును. దీనిని నీళ్ళలోగలిపి పొత్తికడుపుకు పూసిన మూత్ర బద్ధము కడుపుకపూసిన కడుపుబ్బు నివారణమగును. కాలిన పుండుకు వేసిన మంట అగును. ఉబ్బు (swelling) గలచోట పూసిన ఉబ్బు హరించును. పశువులు, గుర్రములు వీనిపుండ్లకు దీనిని వేసిన మానును. మురికివ్రణములపైన దీని చూర్ణమును జల్లిన నవి మానును. కపాసుపు మోతాదు పూటకు 2-4 తులముల యెత్తు. చూర్ణపుమోతాదు పూటకు 2 మొదలు 6 గోధుమగింజలు యెత్తువరకు. నీలిమందును వాఢారణముగ లోపలి య్యకూడదని కొందరిమతము.

నీళ్ళలో వేసిన అన్నము:—Rice soaked in water. రాత్రి కుండలో నీళ్ళలో వేసిన వేడియన్నము ఉదయమున బుచ్చుకొనిన మిక్కిలి చలన, మేహశాంతి, పైత్యశాంతి జేయును. మంటలు, విదాహము, మూలవ్యాధి, మూత్రకృచ్ఛము వీనిని శమింపజేయును.

నీళ్ళు కొద్దిగ పుచ్చుకొనదగిన రోగులు:— Those who should drink water in small quantity. అకుచి, ఒడిసెము, ముక్కడిబ్బున, శ్మయ, జ్వరమాంద్యము, ఉదరరోగము, కష్ట, జ్వరము, నేత్రరోగము, అతిసారము, ప్రమేహము ఈరోగములు గలవారు ఉదకపానము అల్పముగ జేయవలయును.

నీళ్ళు సామాన్యగుణము:—Water generally. ఉదకము చూడదు.

మలకమంచము:—Cot woven with lobbiln or grass of hemp. దీనిమీద పడుండదమువలన క్షయవృద్ధి ములను, కమస్తరోగములను శమింపజేయును. చలికాలమునందు వృద్ధులకును, చలిజ్వరము మొదలగు రోగులకు, పురటాశ్శకును, వాతాది రోగములు రాకుండ నాపుటకును అనుకూలముగ నుండును.

మలిదడ చెట్టు:— Helicteres Isora. Eng. Indian screw tree. సంకరంగలక, అవర్తని. హిందీ మురద్ ఫరీ. దీనిని చామంతి చెట్టని, దీనికాయలను మలికాయలని, అరవమున చాలంబ్రిచెట్టని యందును, ఇది చేదు, వగరు రుచులుగలది. దీనివేరు, అకురసము లేక కషాయము, క్షయ, శ్లేష్మము, గుల్మము, ఉదరము, దగ్గు, వ్రణము, పైత్యము, ఉబ్బు, దురద, విషము వీనిని రోగనాశము, వీర్యస్థులన జేయును. కండ్లకు మేలుజేయును. దేహములో నేయ వయవమందైన ముఖ్యముగ రొమ్మననుండదు చీము, రక్తము లేక దుష్టపదార్థములను దీసివేయును; పొట్టలోని రోగములను పోగొట్టును, దీని లక కషాయము వస్త్రీకర్మ (డియరీ) కషయొగించును.

దీనికాయ చుట్ట చుట్టుకొని యుండును. దీనిహార్దము అముదమున గలిపి చెవిచుట్టు బూరిన చెవిలో కురుపులు మానును. రసపు మోతాదు 1-2 టులములు, కషాయపు మోతాదు 3 టులములు క టుల మెత్తు వరకు.

నూరివేడివంటకము:—Boiled rice slightly hot. మనోహరముగ, రుచిగ నుండును; పైత్యమును, వాతమును తగ్గించును; భ్రమ, రక్తపిత్తము, క్రిమి, కడుపుబ్బు, గుల్మము, అశిర్లము, క్షయ, మూలవ్యాధి, ఎక్కిళ్ళు, క్వాస వీనిని శమింపజేయును; జ్వరదీప్తిని, బలమును ఇచ్చును. ఆరోగ్యముగ నుండును.

నువ్వుచెట్టు:—Sesamum indicum. Eng. Gingily oil plant. గోళిలవ్వు, స్నేహఫల. హిందీ లో కాకాజ్. దీని సమూలమును, నువ్వులను మూరి తేనెతో ఉడికించి కట్టిన గట్టికనుండి పగులని గడ్డలు త్వరగా పక్వమై పగులును. దీనిసమూలము ఎండించి కాల్చిన బూడిద ఉష్ణము జేయును; అశిర్లమును, కడుపునొప్పిని వోగొట్టును.

నువ్వుపప్పు:—Cleaned gingily seed. వేడిజీవ చలనజేయును; శరీరమునకు, గుండెలకు, తెల్లవబ్బ (Lungs) కు నీరుబెట్టును, దగ్గుకుగడుపాయము జేయును, దానంతటది జ్వరేమాత్రమునుగట్టును; కొల్పరితోబుచ్చుకొనిన మూత్రవ్యాధిని శమింపజేయును; కఫపైత్యముజేయును. దేహపుష్టి, బలము, వీర్యవృద్ధి జేయును. దీనికి నిరుగుళ్ళు 1 వేయించడము, 2 తేనె.

నువ్వుపువ్వు:—Flower of gingily plant. వాతము తగ్గించును. వీర్యవృద్ధి జేయును. దీనిరసము కండ్లలో పిండిన నేత్రరోగముల తగ్గించును.

నువ్వుపండ్లు:—Sweetmeat made of gingily seed. బెల్లము పోకముబట్టి నువ్వుపప్పు వేసివేసినవి వాతమును, నేత్రరోగమును వోగొట్టును; వీర్యవృద్ధి నిచ్చును, పుంస్త్యమును పోషించును.

మధ్యపచ్చడి:—Pickle of gingly seeds with Chillies etc.

ఇది మధ్యలలో కారమువగయరా రసవర్గములువేసి చేసినపచ్చడి, బకరదీప్తినిచ్చును; వాతమునుగొట్టును; వేడిని, కఫమును తేయును; బలము నిచ్చును.

మధ్యపాడి:—Powder of fried gingly seed. కఫపైత్యము

లను తేయును; బలనిచ్చును; వాతమునుబోగొట్టును; వంటిసిరార్చును,

మధ్యపడియాలు:—Buns of gingly seed. వాతమును హరి

చును; ఉష్ణము తేయును; బలము, బకరదీప్తి నిచ్చును; కఫమును

తెంచును. దీనికి విరుగుడు మధ్యలు చూడుడు.

మధ్యలు:—Sesamum Indicum. Eng. Gingly seed. సంకతిల,

వీర్యతర్పణ, పాపభ్ను. హింకతిల్. తీసి వగరు రుచిగలది. ఉష్ణము

తేయును; వాతమును, చర్మదోషమును హరించును; బకరాన్ని

నిచ్చును, మాత్రమును కొద్దిపరచును; మేదస్సును తెంచును;

మేహమును వృద్ధిబొందించును; దేహపుష్టి; బలముతేయును; వ్రణ

ములను మాన్పును; విగడియును; మంచియాహారము; రక్తము

వృద్ధి, వీర్యపుష్టి తేయును. కంఠధ్వనిని కాగుతేయును; గొంతుకకు

కొంచెము సప్తముతేయును; ద్వంద్వజాతితత్వములకు, మూలవ్యాధి

రోగులకు మేలుతేయును; కడుపును, మలద్వారమును మృదువు పర

చును; మేహవజ్జను తీసివేయును; ఋతురక్తమును హరించేయును;

కఫపైత్యముల తేయును; అలస్యముగ తీర్చునుగును. దీనికి విరుగుడు

1 పెరుగు, 2 ఉప్పు, 3 కలిసిళ్ళు కలిపిన తేనె. 4 కలిసిళ్ళు,

5 పెచ్చితేయడము; 6 తేనె, వీని కషాయ మిచ్చిన ప్రసవస్త్రీల

మలరక్తమును పెడలించును. మోతాదు 4-6 తులముల

యెత్తువరకు.

మాశలకావ:—Gruel of grāks. వియ్యపుమాశలు కావ చూడుడు.

మాగుతోటకూర:—A kind of Amaranthus Tristis. తల్లిక
నుండును; ఉష్ణము, పైత్యము కేయును; కూల, గుల్మము వీనిని
హరించును; పౌత్తికడుపును తృణపరచును.

మాగుదోసకాయ:—మాతరులుండదు చూడుడు.

మాతివేపలు:—Well fish. పైత్యము కేయును; కఫమును, కఫవార
మును బయించును.

మాతినీరు:—Well water. ఉష్ణమాతినీళ్ళు, తియ్యమాతి నీళ్ళు
చూడుడు.

మాన పిండివంటలు:—Cakes & prepared or fried in gingilly
oil. చాచాము, చర్మరోగము, పైత్యము, కాశ వీనిని బుట్టించును;
గుర్యముగ నుండును. శండ్లకు జబ్బుకేయును; రక్తపైత్యమును
దెచ్చును. దీనికి విరుగుళ్ళు పిండివంటలు చూడుడు.

మాన నువ్వులది:—Gingilly oil. నువ్వులు కాగుచేసి అడివమాన
అరోగ్యముగ నుండును; జఠరదీప్తి, జేహపుష్టి, బలము, వీర్యవృద్ధి,
వీనినిచ్చును; ఋతుంక్తమును వారీచేయును; పంటినీరు దీయును;
దురద మొదలగు చర్మరోగములను, క్రిమిరోగమును, హఠమును
గొట్టును; శండ్లకు నుంచిది; ఉష్ణము. పైత్యముకేయును. దగ్గు
దెచ్చును; కఫమును, పృచ్ఛాలను; క్వాసును హెచ్చించును;
కూలను బుట్టించును; మేహజ్వరమును బలపరచును; విరేచనబద్ధము
కేయును; అమితముగ బుచ్చుకొనిన గర్భస్రావము గలిగించును.
దీనికి విరుగుళ్ళు 1 కలిసీళ్ళు, 2 పాడిపత్రియాకురసము, 3 నీళ్ళుకలి
పినతేనె. దీనికి పై నపూసిన గాయమును మృదువుపరచి మాన్పును.
గడ్డలను కరగించును; పూడు మాచును; తుప్పలను కట్టును.
వడరగిలిన మనిషికి మానరో చనుపాలుపోసి రంగరించి దెవులలో

పోసిన వడలేరును. వేడిచిట్టుకుకు నీళ్ళవూద 1 కొద్దిగ నెయ్యివేసి యియ్యవలెను.

మూనె, హఠతికర్పూరము కలిపి పుచ్చుకొనిన విషమగును. దీనిఁ విరుగుళ్ళు 1 నీలిచెట్టువేరు, మిరియములు ఈ రెంటిని మూరి తేనెలో కలిపి యియ్యవలెను. 2 తంగేటి చిగుళ్ళుమూరి ముళ్ళిగలో కలిపి యియ్యవలెను.

మూనె, తమలపాకు రసము కలిపి పుచ్చుకొనిన విషమగును. దీనిఁ విరుగుళ్ళు 1 బూరుగుచెక్క, పర్పాటకము. నీళ్ళతో మూరి లోని కియ్యవలెను, 2 కలిసిళ్ళు, 3 పొడపత్రియాకురసము.

ఇంగున, మూనె రుచి బుట్టించును; ఐకరదీప్తినిచ్చును; చాతమున తునుగాని వింక్తిలి ఉష్ణము, పైత్యము జేయును; క్షుహరోగమును హేచ్చించును. దీనిఁ విరుగుళ్ళు 1 ఔగలి తన్నులరసము, 2 పొడ పత్రియాకు. తైలవిద్యములు, మూనె పుచ్చుకొనకూడని వాడు చూడడు.

మూనెను వండిన అనుకులు:—Flattened rice fried in gingly oil.

గురుత్వముగ నుండును; చాతమును గొట్టును; కఫమును పెంచును. దీనిఁ విరుగుళ్ళు 1 కలి, 2 నీళ్ళుగలిపిన తేనె, 3 ఉప్పు.

మూనెకూడనిది:—Gingly oil unfit for use. చాతది, పురుగులు పట్టినది, విరోధద్రవ్యములలో మిశ్రమమైనది, ఉప్పు మొదలగునవి కలసినది పరిహరించవలయును.

మూనెపుచ్చుకొన కూడనివారు:—Those who should not use or drink gingly oil. స్త్రీతరోగులు, బ్బరము, కుష్ఠము, విషము, క్షూల, భగందరము, పిచ్చి. మర్రిభవ, స్మృతిలేకపోవడము ఈ రోగములు కలవాడును, రసము దివిసవాడును మూనెను ఉపయోగించకూడదు.

సత్తళ్ళు పచ్చివి: — Sparats-fresh-flesh of. దీనిని పెత్తళ్ళని యాచును. ఇది సముద్రములోనుండెడి చిన్న చేపలు. రుచిగా నుండును; ఉష్ణములేయును, త్వరగా తీర్ణమగును.

సత్తళ్ళు ఎఱువి: — Go dried. ఉష్ణము, పైత్యము లేయును. వాటి నీరాళ్ళును. బాలికలకు పథ్యముగ నుండును. కొన్ని కాయలూరలలో వేసి పండి తిందురు, అరోగ్యముగ రుచిగ నుండును.

నెమలిచుగు చెట్టు: — Caesalpinia Bonducella. సంఘ పూరికరంజు, హింఘ పూరికంజ్. దీనిని నెమలి చెట్టుని యాచును. దీనిచెక్క, అకు. రసము లేక కషాయము కావముగ నుండును; ఉష్ణములేయును; యోనిదోషము, కుష్టు, గుల్మము, మూలవ్యాధి, వ్రణము, క్రిములు, కఫము దీనిని హరించును. రసపు మోకాడు పూటకు 2-3 రేలు ములయెత్తు; కషాయపు మోకాడు ముదలు 6 రేలుముల యెత్తు వరకు. దీనిచెక్క పెత్తగామారి మడచుకూలకు గుడ్డవేసి కట్టి అప్రదప్రదం తడుపుచుండిన క్రొత్తగాలేచుచున్న మడచుకూల హరించును. దీనికాయలలోని పప్పు నిమ్మపండురసములో అరగ దీని పూసిన గజ్జి, చికుము వశించును. అకు మూరికట్టిన బావులు, నొప్పులు హరించును. పొక్కలేయును. గనుక కొంచముసేపు త్రచి తీసివేసి కొబ్బరిమానె వ్రాయవలెను.

నెమలిసూత విరనకర్ర: — Fan made of peacock whisk. చల్లగా మనోహరముగ నుండును; కాంతినిచ్చును, కండ్లకు మేలులేయును; కాపమును, పైత్యమును, వాతమును అణచును. దేవతా వ్రేయమైనది.

నెమలిమాంసము: — Peacock-flesh of. సంఘ మయూర, చిక్రి డంఛక. హింఘ మూరక. చమురు గలిగి రుచిగ, తేలికగా, తృప్తి కరముగా నుండును. పైత్యమును, రక్తపైత్యమును కమింపజేయును;

చివమును హరించును; నేత్రములు, చెవులు, బుద్ధి, జఠరాగ్ని, బలము, శాంతి, కంఠస్వరము, ఆయుష్య వీనికి మేలుజేయును, చేతులు, కాళ్ళు, ముడుచుకు పోయెడు రోగము (Contracted limbs) గలవారి కనుకూలముగ నుండును; వేడిజేయును, వారిమును పక్షవాతమును హరించును; వీర్యవృద్ధి బలముజేయును, దీని మాంసములో కొబ్బరివేసి వండి పుచ్చుకొనిన విషతుల్యముగ నుండును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 గుమ్ముడువేరు చూర్ణమును పోవర్చులవని చూర్ణమును గలిపినీళ్ళు, 2 నిమ్మపండ్లరసము గలిపినకొంఠి, కరక పిండెలు ఉప్పు వీనిచూర్ణము, 3 పెసరపప్పు. దీనిమాంసము మార్గ శిర, పుష్క, మాఘ, ఫాల్గుణ, చైత్రమాసములయందు పుచ్చు కొనుట పథ్యకారిగను; అశ్వీజ, కార్తిక, శ్రేష్ఠ ఆషాఢమాసముల యందు అపథ్యకారిగను; సర్పములను భక్షించుచుండినదైనయెడల శ్రావణ భాద్రపద మాసములయందుగూడ పథ్యకారిగ నుండును. దీని చమురు (కొవ్వు) మర్దన చేసినయెడల విరుసుగ నుండెడి కీళ్ళ పట్టు విడిపోవును.

నమ్మిచ్చెట్టు:—Ougent Dalbergioides. Dalbergia Oojelensis గుం* తినిక, నేమీ. హిం* తినిక, తిరైచ్చ. దీనికి తినిక చెట్టు అనియు నందును. దీని చెక్క కషాయము పైర్యము, శ్లేష్మము, రక్త దోషము, మేదోరోగము, కుష్ఠం, క్రమచూషము వీనిని హరించును. నమ్మిపండ్లు రుచిగానుండును; వారిపిత్తములను బోగొట్టును. చలవజేయును. హృదయమునకు, శరీరమునకుగూడ బలము పుష్టి సేచ్చును. వీర్యవృద్ధిజేయును. క్రుదరము, రక్తపిత్తము బోగొట్టును. శ్లేష్మవృద్ధి జేయును. కషాయపు మోతాదు 3-4 తులములు.

నెయ్యి అప్పుడు వెన్న కాచినది:—Butter Just Clarified. సంక
కడ్యోగ్యతము. సువాసనగ, మనోహరముగ రుచిగ నుండును. నేత్ర
ములకు చలవ చేయును. దీర్ఘవృద్ధి, అయుర్వృద్ధి, కాంతి, బుద్ధి
బలము, ఆరోగ్యము వీనినిచ్చును. గొడ్డి వేడిచేయును. జఠరాగ్నిని
వృద్ధిబొందించును, విషమును హరించును.

నెయ్యి పుచ్చుకొనగూడనివారు:—Those who should not use
ghee. క్రొత్తగ జ్వరము తగిలినవారిని, క్వాస, ఉదరము, శ్లేష్మ
ప్రకోపము, అగ్నిమాంద్యము, కుష్ఠ, భగందరము శురోగములు
గలవారికిని, నెయ్యి అపథ్యముగ నుండును.

నెయ్యి వ్రడుతువులయందు పుచ్చుకొనెడు క్రమము, గుణము:—
Mode of taking ghee on 6 seasons. గ్రీష్మఋతువునందు
కర్కరతోను, వర్ష ఋతువునందు పంచకోలముల చూర్ణము
తోను, శరదృతువునందు యవధాన్యపు పేలాలపిండితోను, హేమంత
ఋతువునందు పైంధవలవణముతోను, శిశిరఋతువునందు దిప్పళ్ళ
పొడితోను, వసంతఋతువునందు త్రిటకచూర్ణముతోను అపు
నెయ్యి కాచి ప్రాతఃకాలమందు బుచ్చుకొనిన ఆరోగ్యము,
అయుర్వృద్ధి గలుగును.

నెయ్యి సామాన్యగుణము:—Ghee generally. త్రిదోషహరమై
నది. పైత్యము, విషము, శోష, వాతపైత్యము, ఉబ్బు వీనినణ
చును. కండ్లకు చలవ జేయును. బుద్ధి, జ్ఞాపకశక్తి, దేహపుష్టి,
కాంతి, బలము, అయుర్వృద్ధి సుర్వరము, శిబ్దియపుష్టి, జఠరదీప్తి
వీని గలుగజేయును. పిల్లలకు పెద్దలకు మూడుకాలములయందును
కూలముగ నుండును. గాయము తగిలినవారికిని, వాడిన దేహము
గలవారికిని, జ్వరపడి లేచినవారికిని, మయ, కార్యరోగము, విషద్వి
యారోగములు గలవారికిని అగ్నితప్తమైన వారికిని నెయ్యి,

మిక్కిలి పథ్యముగను, అనుకూలముగ నుండును. దీని ఆజీర్ణమునకు విరుగుభ్యు 1 ఉష్ణోదకము, 2 నిమ్మపండ్ల పులుసు, 3 మిరియములు, 4 పుల్లనిమ్మజ్జగ, 5 ఇండుపగింజల గంధము కలిపినచల్ల, 6 నారింజపండు.

వెరసి:—*Eleodendron Roxburghii*. దీనిని నిరిజయని యందురు. దీని వేరుగంధము లోపలికిచ్చి గాయమునకు బూసిన దర్పవిషము హరించును. దీని గంధము పై నపూసినచో నెటువంటివాపు, ఉబ్బు యినను హరించును. బలమయిన వగరుగలది. విశేషన బద్ధము జేయును. లోపలికిచ్చే మోతాదు అరతుల మొత్తువరకు నీళ్ళతో తీసినగంధ మియ్యవగును..

నెల్లి, చిరినెల్లి చెట్టు:—*Premna Integrifolia*, *P. Spinoza*. సంక గనికారిక, అగ్నిమంద, జయంతి, హింక అరణి, అగధు. దీనిని తక్కలిచెట్టని, తక్కలి చెట్టనియందురు. అనగా పెద్దనెల్లి, చిరునెల్లి, గబ్బునెల్లి, కూర నెల్లి యని అందురు. వీనిచెక్క, వేరు, ఆకురసము లేక కషాయము చేదుగ, కొలదికారము, వగరుగ నుండును. వేడి జేయును. వాతము, పాండువు, ఉబ్బు, శ్లేష్మము, జ్వరము, మధ్యపు జ్వరము, క్రిమి, అగ్నిమాంద్యము, మలబద్ధము వీని నణచును. శరీర తత్వమును మంచికి మార్చును. సవాయి, వాతపునోష్ణులను హరించును. దీనివేరు మూత్ర వైనుసారాయితోగాని, ఆవుపాలతో గాని కలిపియిచ్చిన కడుపునొప్పి నయమగును. దీని వేరుకషాయ ములో శిలాజిత్తు కలిపి సేవించుచుండిన స్థూల్యరోగము మానును. దీనివేరు గంధము పూసిన దర్ప మొదలగుపొళ్ళలు మానును. రసపు మోతాదు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు కషాయపు మోతాదు పూటకు 2½ మొదలు 5 తులములయెత్తువరకు. నెల్లి కాయలవరుగు మేహకాంతిజేయును.

నల్లికూర, చిరి నల్లి కూర:—Curry of the leaves of do. చిరి చేదు, స్వాదుగ నుండును. వాతపై త్యములను, ఋమును శమింప జేయును; అగ్నిదీప్తి నిచ్చును. గుల్మము, మూలవ్యాధి వీనిని హరించును. పై త్యము జేయును.

నరి తలయంటు :— Anointing with ghee. అభ్యంగనము చూడుడు.

నరికొండకాయ:—A sort of Coccinia Indica రుచిగ నూడును. చలువ జేయును. పైత్యకాంతి, మేహకాంతి జేయును. పథ్యమైనది, వీనిని కూర జేసి పుచ్చుకొందురు.

నరిపండిపంటలు:—Cakes Puddings Sweeta. Hots prepared in ghee. రుచిగ, మనోహరముగ, తేలికగ నుండును. వాతపై త్యములను హరించును. బలము, వీర్యవృద్ధి. కాంతి వీని నిచ్చును. శండ్లకు మంచిది. ఉష్ణము, గురుత్వము జేయును. దీని విరుగుళ్ళు పండిపంటలు చూడుము.

నరివీరకాయ :— A sort of Cucumber-curry of. సూ* ఘృత కోకాతలి, రుచిగ నుండును. వీర్యపుష్టి జేయును. ఎక్కిళ్ళు, విషము, విషజ్వరము, ప్రమేహము, పైత్యము, దాహము వీని నణచును. జీహ్వత్యమును సౌమ్యపరచును. సుమశీతోష్ణముగ నుండును. పథ్యమైనది.

నేపాళపుచెట్టు పెద్దది:—Jatropha Curcas, Eng. Angular leaved physic nut or country croton shrub. సూ* బృహద్దంతి, గుచ్చ ఫలా, కాపస్తవరండ. హి* ముగలాయీలాడ్, పహారీ, దీనిని అడవి ఆముదపు చెట్టు అనిన్ని, పెద్దనేపాళపుచెట్టునిన్ని అందురు. దీనిపాలు మర్దనఫలన వాతములను, మేహవాతపు నొప్పిలను హరిం

ఛూను, పుండ్లను శుభ్రపరచి మాన్పును. చిడుము, తామర, మొదలగు చర్మరోగములను పోగొట్టును. దీని మ్రానుచెక్క దంచి ఆముదముతో పెచ్చజేసి కట్టిన మోతాళ్లువాపు పోటుగల మేహవారపు నొప్పులు నయమగును. దీని విత్తులు దినప విరేచనము గావించును. గాని కొందరికి వమనములగును. విత్తులలోని ఆకులు తీసివేసి 2-3 విత్తనములను తిగవచ్చును; ఎక్కువతినిన విషమగును; దీనికి విరుగుళ్లు నేపాళము చూడుడు. దీని ఆకులను ఆముదముతో పెచ్చజేసి కట్టిన గడ్డలు వారింతును; దీని ఆకునూరి కొద్దిగ ఆముదముతో ఉడికించి కట్టిన గడ్డలు పగులును. దీని విత్తులనూనె గడ్డి, చిడుము, విసర్ప మొదలగు చర్మరోగములను పోగొట్టును. దీనిలో కొద్దిగా కొబ్బునూనెగలిపి మర్దనజేసిన పురాణమేహవారపు నొప్పులు నిమ్మలించును. వేరుచూర్ణము పూటకు ఒక చిటికిచొప్పున ఇచ్చిన ఉదరరోగములు హరించును. 20-30 దినము నియ్యవలెను. దినమునకు రెండుపూటల నియ్యవలెను.

నేపాళము:— Croton Tiglium. Eng. Purgative Croton (Croton oil Seeds) సం* జయపాల, బీజరేచన. హిం* జమా రగోటా, కేపార. కొషధములలో వాడే నేపాళగింజల పప్పు లేక దీని చమురు మిక్కిలి పైత్యము, ఉష్ణము జేయును. వాతమును వారింతును, మూత్రము గావించును, వికారముపెట్టి వమనమును బుట్టించును. మోతాదెక్కువైన చంపును. దీనికి విరుగుళ్లు 1 నెయ్యి, 2 పసుపు, 3 తంగేటిదిగుళ్ళు, 4 తుమ్మచెక్క రసము, 5 చంద్రచెక్క రసము, 6 మునగ చెక్క రసము, 7 మునగఆకు కషాయము, 8 నీరుల్లిపాయారసము, 9 వసకాల్చిన మసి, 10 ధనియాలు, కలకందనూరి పెరుగుగలిపి త్రాగడము. దీనివిత్తులను దీపముమీద కాల్చి దాని పొగపీల్చిన ఉబ్బసపుదగ్గు అణగను. దీని విత్తుల చమురు ఒక

సంతు, ఆవనూనె లేక ఆలివునూనె (Olive oil) 10 వంతులుగలిపి
 రొమ్మకు పూసిన విడ్డలబగర్పుగల దగ్గు (Bronchitis) ఆగును;
 నిత్తుల గంధము పైవపూసిన యెర్రబడతేయును. (rubefacient);
 ఆగంధము కణతలకు పట్టువేసిన తలనొప్పి నివృత్తించును. మరియు
 నేపాళము పిచ్చి, పెరికక్క, పెరినక్కకాటు విషజన్ని, రుద్రవా
 తము (apoplexy) మొదలగు చారుణవ్యాధులు గలవారికి తోడనే
 విరేచనములు చేయించుట కనుకూలముగ నుండును. నేపాళపునిత్తు
 లలోని పలుకులు (పత్రములు) దీసివేసిన గాఢవిరేచనము చేసెడు
 దుర్లుగాము తగ్గును. ఒకగింజలోని పప్పులో ఒకబద్ద మోతాదుగ
 ఇయ్యవచ్చును. గాని తేనెతో మారి అంతకు రిక్కన మోతాదుగ
 ఇయ్యడము మంచిది. ఒక గోధుమగింజయెత్తు దీనిపప్పు, 3 గోధుమ
 గింజలయెత్తు హారతికర్పూరము గలిపి యిచ్చిన అనుకూలమైన
 మోతాదు. ఏడేండ్లలోపు వయసుగల పిల్లవాండ్రకు, ముగలివారికి
 నేపాళ మియ్యకూడదు. పిచ్చుక గ్రుడ్డంత పేడలో ఒకగింజయుంచి
 నిప్పులమీద పేడమాడవరకు దానినుంచి తీసి ఆగింజలోని పప్పును
 తేనెతో రెండుమాత్రలు చేయవలెను; అట్టి 2-3 మాత్రలు పెద్ద
 వారికి మోతాదు. తేనె 48 1 పాలువేసి మారిన మాత్రయగును.
 ఈగింజలను పాలలో ఉడికించి లోని పత్రము తీసివేసి గింజకొక
 మాత్రతేసి పెద్దవారికి ఒకమాత్ర నియ్యవగును; గింజలలోని పప్పును
 గుడ్డను మూటగట్టి పేడలో ఉడికించితీసి వానిలోని అకులను తీసివేసి
 1 వంతుపప్పు, 2 వంతులు కవిరివేసి మారిన విరేచనావధముగ
 పాడవగును; మోతాదు 1 గులిగింజ యెత్తు పెద్దవారికిచ్చెడు మో
 తాదు. కడుపులో బల్లలు గలవారికి దినమునకు 1 గోధుమగింజ
 యెత్తుచొప్పున కొన్ని దినములు ఇచ్చిన నయమగును. గింజలనూనెతో
 తుర్దవచేసిన వాతపునొప్పులు హరించును. ఈనూనె 1 చుక్క విరే

చనములగుట శిచ్చే మోతామ. గింజలలోని అకులను నీళ్ళలో నాన బెట్టి అనీళ్ళనిచ్చిన విరేచనము లగును. ఆయాకుల చూర్ణము పాము కరచిన గాయములో వేసిన విషము హరించును.

నేరేడుచెట్టు:—Syzygium Jambolanum & Eugenia Jambolana Eng. Jambul, the black plum. గంజ బంబు, మరలి పత్ర. హిందూ అమూన్. దీనినే కాశీనేరేడుందురు. అల్ల నేరేడు కంటే దీనికే గుణ మధికము. దీని మాను చెక్కరసము లేక కషాయము గ్రహణి, క్షగ్రహణి, అతిసారము, నీళ్ళవిరేచనములు, జ్వరము వీనిని కట్టును. వలకలు, చాల్చినిచెక్క మొదలగు వస్తువులు చేర్చి యియ్యవచ్చును. దీని కషాయమును పుక్కిలించిన గొంతుకపుండు (sore throat) నివృత్తించును. రసము తినుటచేతగాని ఇతర కారణ ములచేతగాని నోటి కంట చొల్లు (saliva) కారుటకట్టును. దీని లేత అకులరసమును మేకపాలతో నిచ్చిన రక్తగ్రహణి కట్టును. దీనిఅకులునూరి తేలుకట్టినచోట కట్టిన విషమును హరించును. బాధ నివృత్తించును. అకులరసమును పుక్కిలించిన ఉబ్బి మెత్తబడిన చిగుళ్ళు ఘట్టిపడి నొప్పి హరించును. దీని పండ్లతో చేసినపాకము (syrup) నీళ్ళవిరేచనములు, గ్రహణి కట్టును. పండ్లతినినను నీళ్ళవిరేచనములు గ్రహణి కట్టును మూత్రపు సందిలో రాళ్ళు పుట్టుట మానును. పండ్లతో చేసిన పిరకా పొట్టకు బలముకేయును. స్త్రీహరోగమును బోగొట్టును. ఎండించిన దీని విత్తుల చూర్ణమిచ్చిన అతిమూత్రమును కట్టును. మధుమేహము అనగా మూత్రములో పంచదార పుట్టుట మానును. పుట్టకుండ పోవును. వీని చూర్ణమును, మామిడిపంకల చూర్ణమును సమముగ కలిపి యిచ్చిన నీళ్ళవిరేచనములను, రక్తగ్రహణిని కట్టును. నేరేడు అకులు ఒకగుప్పెడు, ప్రత్తిగింజలు అరగుప్పెడు, రుబ్బురోటిలో అమ్రాలు సుమారు ఒక పోలేడు

వేసి బాగాచుట్టి, గుడ్డతో ఆ రసంపిండి 1-2-కి పర్యాయములు యిచ్చిన పాపాణాదివములను వారించును. దీని ఆకుల విస్తరిలో భోజనము చేసిన అతిసారము, గ్రహాగ్నికట్టును, పైత్యము సణచును, అరోగ్యము నిచ్చును. విరేచనబద్ధము జేయును. ఎండించిన విత్తల చూర్ణము 160 గోధుమగింజల యెత్తు ఇచ్చిన ముషిగింజల విషమును వారించును. పచ్చివిత్తుల రసముచ్చిన అతిమాత్రము కట్టును. ప్లి హరోగము (enlargement of spleen) పోగొట్టును. పండ్లతో చేసిన నీర కా చలవ జేయును. అశర్ణముకు పోగొట్టును. చెక్కయొక్క గాఢ కషాయముతో మురికి పూడ్లు. ప్రణాములు గడిగిన నవి తుద్ర పడి మానును. దీని యాకలచూర్ణముతో పుడ్లు తోముచుండిన నవి ఖుట్టిపడును. మాను చెక్కరినపు మోతాదు 1 మొదలు 3 తులముల యెత్తు వరకు. కషాయపు మోతాదు 3-4 మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు. విత్తలచూర్ణపు మోతాదు పాపలా యెత్తువరకు. అకరసపు మోతాదు 3-4 తులముల యెత్తు. పచ్చివిత్తుల రసము యొక్క మోతాదు 2 తులములు. పండ్లతో చేసిన నీర కా మోతాదు 1 మొదలు 2 తులములు.

నేరేడు నీళ్ళు:—అవగా నేరేడు చెట్టు వేరునుండి మేడి చెట్టునీళ్ళు తీసి కట్టు తీసిననీళ్ళు వగరుగను దును. చలవ జేయును. రక్తపైత్యమును, మేహమును, అతిసారమును, రక్తగ్రహాగ్ని అణచును. మోతాదు 2 మొదలు 4 కున్నులవరకు. ఈ చెట్టుయొక్క నీడ చలవ జేయును. వీర్యవృద్ధి నిచ్చును. అతిసార, రక్తాతిసారములను కమింప జేయును. శ్లేష్మవృద్ధి చేయును.

నేరేడుపండు:—Fruit of do. వగరు, తీపి, పులుపు రుచులు గలది. చలవ జేసి ఆర్పును. అకలి బుట్టించును. మేహకాంతి, పైత్యకాంతి జేయును. పుస్త్యమునకు బలమిచ్చును. శిరోపైత్యములను, మేహ

మును, కఫపైత్యమును అణచును. శ్లేష్మము తేయును. వేడివిరేచనములు కట్టును. వీర్యపుష్టి, గురుత్వము, విరేచనబద్ధము, చలన, వాతముతేయును. ఉష్ణతత్వముగల వారిపొట్టకు బలమిచ్చును ముంతి గుండె (heart), రక్తము వీనిలోని వేడిని పోగొట్టును. కడుపులో వాతము బంధించును. గొంతుకడ, రొమ్ముకు, గడ్డికోస్త్రీలకు బబ్బు చేయును. నేరేడుపండ్లకు విరుగుటకు 1 శౌంతిమార్గము, 2 ఉసిరిక పప్పు. తియ్యనిపండ్లకు విరుగుడు కడిగి ఉప్పుతో పుచ్చుకొనడము. నేరేడుపండ్లు తినుటవలన ప్రేగులలోగాని, పొట్టలోగాని చేరిన తల పెంట్టుకలు, లోహపుముక్కలను హరించివేయును.

నేరేడు విత్తులు:—Seeds of do. నేరేడుచెట్టు చూచుడు.

నేలరిమ్మ చెట్టు:—A ground gourd plant. సంక నాగదుంబి, ఖాతుంబి. ఇది యేటా లేచెడు చిన్నతీగ. యిది తరుచు పుట్టపైన లేచును. దీనిపేరు లేక సమూలము లేక కషాయము చేదుగ, కారముగ నుండును. ఉష్ణము తేయును. సన్నిపాతము, గళగండము, ధనుర్వాతము, పక్షవాతము, మహావాతములు వీనిని హరించును. రసపుషాకాదు అరతులము మొదలు తులమెత్తువరకు, కషాయపు షాకాదు 2 తులముల యెత్తువరకు.

నేలరిమ్మదపు చెట్టు:—Jatropha Glandulifera. ఇది యేటా లేచెడు చిన్న చెట్టు. దీనికి బటానీగింతాత కాయలూడి వానిపైన సన్నని వంకర మూడ్లుగడును. వీని విత్తులలోనుండి తీసిన అముదము ఉష్ణము తేయును పురాణ మేహవాతనొప్పులు, వాతనొప్పులు, పక్షవాతము వీనిని పోషణచును. ఇదిపైన మర్దనచేయుటకు మిక్కిలి ఉపయోగముగనుండును. ఈచెట్టునుండి బయలుదేరెడి తెల్లనిచొన లేక రసము కండ్లలోపోసిన పొరలను కోయును.

శ్లోకోబ్బరి:—రత్నపురుష చూచుడు.

శలగుమ్మడి—:Ipomaea Digitata, Convolvulus Paniculatus.
 సం॥ విచారి, వృష్యకండ, భూమికూష్మాండ, హిం॥ విచారీకండ,
 విలాయి, యిదిపాలుగల నేలగుమ్మడి. నీరుగల నేలగుమ్మడని రెండు
 విధములు. తీసి రుచిగలది. దీనిదుంప తెల్లగ, జగటగలిగి యుండును;
 మృదువుపరచును; మేహశాంతి దేహపుష్టి, వీర్యవృద్ధి కేయును;
 నిర్మాక నణచును; వీర్యవృష్టముకట్టును. తత్వమును మంచిహిమార్చును;
 వపునకత్వమును, యును. రక్తపై ర్విమును, దేహము ఎండిపోవ
 డము వోగొట్టును; బలము కేయును. అయుర్వృద్ధి నిచ్చును. రక్తమును
 శుభ్రపరచును; స్త్రీలకు పాలుబడకేయును; ఋతురక్తమును వెడల
 డమును క్రమపరచును. గర్భమును నిలుపును. దీనిచూర్ణము అవు
 పెన్న, పంచదారతో తినిన మిక్కిలి దేహపుష్టి కీర్ణముగ కేయును;
 చూర్ణపు మోతాదు, పూటకు 1 అణాయెత్తు మొదలు 4 అణాల
 యెత్తువరకు. * పాయపు మోతాదు 1-2 కొన్నుల చూర్ణమునకు
 సమముగ పటికపంచదార చూర్ణము గలిపి సుమారు 5 తులముల
 యెత్తు అవుపాలతో సేవించ నగును.

నేలగురుగుడుచెట్టు:—A Medicinal plant. ఇదియేటా లేచెడు చిన్న
 మొక్క. దీనిని నేలపురుముడని నేలగొరిమిడని అందురు. దీని అకు
 లేడుక నుండును. సమూలదిగము లేక 3 పాయము, చూర్ణము వేడి
 కేయును. వాతము, శూల, ఋతుశూల, కుష్ఠ, వ్రణములు,
 ఉర్మిరోగము వీనిని వోగొట్టును. దతపు చిగుళ్ళనొప్పిని హరిం
 చును. ముఖముమీది బొటిమల వోగొట్టును. కంటిరెప్పలు పుం
 కగు లేక పొక్కుపొక్కి-దానిని మాన్పుటకు పైక పూయనగును.
 ఆకురసపు మోతాదు 1-2 తులముల యెత్తు. చూర్ణపు మోతాదు
 2 మొదలు 4 అణాలెత్తువరకు; చిగుళ్ళనొప్పికి అకు పలియ
 గొట్టి పెట్టనగును. ఋతుశూలన దీని సమూలచూర్ణము

ఒక భాగము, శంఖభస్మము కి భాగము, కర్పూరశిలాజిత్తు భస్మము కి భాగము ప్రకారము కలిపి నూరి, ఒక సీసలోపుంచుకొని బహిష్టు యైనది మొదలు కి దినములు రెండుపూటలా వియ్యపు కడుగుతో పూటకు 2-3 అణాలయెత్తు చొప్పున యిచ్చిన ఋతుకూలలు 2-3 బహిష్టులకు వరుసగ యిచ్చిన ఋతుకూలను బోగొట్టి సంతానము గలుగజేయును. వియ్యపుకడుగులోకలిపి 11 దినములు ఉదయ సాయం కాలములయం దియ్యవలెను. యిచ్చాపథ్యం.

నేలతంగేడుచెట్టు:—*Cassia Obovata*-Eng. Country senna. సం॥ హేనుపుష్పి, స్వర్ణపత్రి, కర్కాశి. హిం॥ చుయాకాఫాసా. దీని వేరు, ఆకు చేదు, వగరు రుచులుగలిగి యుండును. వేడితేయును, శ్లేష్మము, వాతము, పైత్యము వీనిని బోగొట్టును. జ్వరదీప్తిని, వీర్యపుష్టిని యిచ్చును. కష్ట, మేహము, జ్వరము వీనిని హరించును. విరేచనము జేయును. అనుపానవిశేషముగ నిచ్చిన సమస్తరోగము లను హరించును. దీని సమకాలమును నీడను ఎండించిన చూర్ణమును 20 లేక 40 లేక 60 దినములు అనుదినము ఉదయపు పూటలను తేనెతో బుచ్చుకొనిన బలముగలుగును. పంచదారతో తినిన ఉష్ణమును, నీరసమును అణచును. పటిః పంచదారతో తినిన కీళ్ళకు బలమిచ్చును. శరీరమునకు బలముజేయును. చాతబెల్లముతో తినిన కడుపులోనుండెడు మలమును దీసివేయును. క్షుభపరచును. ఆపునెయ్యి, పంచదారతో నిత్యముతినిన యెప్పటికిని ఆరోగ్యముగ నుండును. ఆపుబెన్నతో తినిన ఎండిపోయిన రొమ్ము తిరిగి పుష్టియిచ్చును. కడుపులో నొప్పియును తాగగును. పెరుగుతో తినిన విషమునిన్నను తాగింపదు. శరీరముననున్న మచ్చలు, తామర మానును. దూగడతోతినిన విషమెక్కదు. కడుపులోని మలమును దీసివేయును. ఆపునీలతో తినిన దేహకాంతి నిచ్చును. రొమ్మును క్షుభపరచును.

జీవాబలము గలుగును. గోరెపాలతో బుచ్చకొనిన బలము, భాతుపుష్టి పొందును. పదిమంది స్త్రీలతో రమింపవచ్చును. లేడిపాలతో బుచ్చకొనిన చాలబలము గలుగును. ఎప్పటికి ఆల నట గలుగదు. పింఠెపాలతో బుచ్చకొనిన ఎల్లప్పుడు మనస్సు సంతోషముగ నుండును. ఖడ్జూరపు కాయితో పుచ్చకొనిన నోటి దుర్గంధము లేకుండును. ఏమి భుజించినను రుచిగ నుండును. ఖడ్జూరపు పండుతో తినిన ఆకలి, దాహము గలుగదు. బలముగ నుండును. దానిమ్మపండ్ల రసముతో పుచ్చకొనిన ఎల్లప్పుడు సంతోషముగ, సుఖముగ నుండును. రొమ్మునొప్పి హరించును. నార దబ్బు పండ్ల రసముతో బుచ్చకొనిన రొమ్ము చులకనగ నుండును. కఫము హరించును. ఆకలి, శీర్ణ క క్తి గలుగును. గుంటకలగ రాకు రసముతో పుచ్చకొనిన పెంటుకలు నెరియకుండును; పత్తువగలిగి యుండును. పాలతోను, ఆరటిపండ్లతోను తినిన నీరములు పొగుగ నుండును; అల్లపు రసముతో బుచ్చకొనిన ముఖకాంతి, కండ్లకు లేబస్సు గలుగును; మెదటికి మేలుకేయును; పుంస్త్యము, శీర్ణ క క్తి పొచ్చును; పెగగుంటము, మాడపట్టు మంట, అతి మూత్రము, మూత్రద్వారము పెద్దదగుట, మూత్రకృచ్ఛము, దంతదౌర్బల్యము వీనిని నివృత్తించును. మోతాదు పూటకు 3 అ. మొదలు 6 అ. యెత్తువరకు.

నేలకప్పిట చెట్టు:—గంధితగరము చూడును.

నేలకాడి:—Hypoxis Orchloides, Curculigo O. గుం* ముసలీ, వారాహీ, కాలమూలీ. హిం* కాలీముసలీ. ఇది నలుపు, తెలుపు రెండు జాతులు. సన్నముగా నుమారు జానెడు పొడవుగల దూపలు. దీని ఆకులు లేతవి ఖడ్జూరపు ఆకులనువోలి చిన్నవిగ నుండును. పసుపుపచ్చని పువ్వులు పూయును. జగురుగలిగి తీవ్ర,

చేదు రుచిగలవి. దీని దుంపలమార్గము లేక కషాయము వేడికేసి
 అస్పృశు; వీర్యవృద్ధి జేయును; ఉష్ణమును, మేహమును, అమితరక్తము
 వలన గలిగడి రోగమును, శయిరోగమును బహిష్కరించుములను
 (అనగా ఋతురక్తకోషములు Menstrual derangements)
 ఈసుమరోగము, క్షగరోగము. శుక్ల నవ్తము బోగొట్టును; బలమును,
 ఆయుర్యృద్ధిని, సౌఖ్యమును ఇచ్చును. మార్గపు మోతాదు
 2 మొదలు 4 అణాలయెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు 2½ ము.
 ■ తు. యెత్తువరకు. దీనిచూర్ణము సమభాగముగ పటికపంచదారతో
 బుచ్చుకొనిన ఉబ్బురరోగమును, మూలవ్యాధిని అణచును; ధాతు
 పుష్టి జేయును. 4 అ. చూర్ణము. 1 నీచూ తలకర్ర రసముతో
 కలిపి పుచ్చుకొనిన కామిలరోగమును, శౌంతిరసముతో పుచ్చు
 కొనిన శ్లేష్మవాంతి, విరేచనములను హరించును; ఓమము రసముతో
 పుచ్చుకొనిన దగ్గును, దిప్పకరసముతో పుచ్చుకొనిన పెత్రికుక్క
 విషమును, స్ఫోటకమును నివృత్తించును. కల్లుప్రతోతినిన ఆకలిపుట్టును.
 వేడినీళ్ళతో త్రాగినకడుపునొప్పితగ్గును. ఆపుపాలతో త్రాగినధాతు
 పుష్టి, వీర్యపుష్టి, పుంసత్వము హెచ్చించును; దేహపుష్టి జేయును.
 ముందినూనెతో కలిపి తినిన దగ్గు, కఫమును హరించును; నీరుల్లి పాయ
 రసముతో తినిన దేహశాంతి హెచ్చును; తులసి ఆకురసముతో
 కలిపి యిచ్చిన బిడ్డల కడుపునొప్పులు, నివర్తించును. త్రిఫలకషాయ
 ముతో యిచ్చిన పెగరోగము హరించును. మరియు అనుపాన
 విశేషములతో నిచ్చిన వనేక రోగములను బోగొట్టును. దీనిని పటిక
 పంచదారతోను, వేడినీళ్ళతోను 40 దినములు పుచ్చుకొనిన హృద
 యము, మెదడు, దేహము వీని మేలుజేయును; దేహపుష్టి, వీర్య
 పుష్టి జేయును. వీని పథ్యము పులుసు, బలుబు వస్తువులు, స్త్రీ

సాంగత్యము, విచారము, కోపము, అలసట, చల్లనినీళ్ళు, చల్లని గాలి వర్జింపవలెను.

శుభ్రుత్తురు బొడ:—Ground Mallow. దీనిని నేలబొండ అని యందురు. ఇది నేలపాకును; పసుపుపచ్చని పువ్వులుండును. దీని ఆకులును, కాడలును జగురు గలిగియుండును; మేహకాంతికేయును; దీని సమూలమును మూరి పటికపంచదార కలిపి యిచ్చిన గ్రహణి, రక్తగ్రహణి వీనిని కట్టును. మోతాదు మంతుకుకాయంత చొప్పున దినమువకు రెండుపూటలకు 3-4 దినములు ఇయ్యవలెను.

నేల నెమలిపట్టు:—Florikin-flesh of. దీని మాంసము రుచిగ నుండును; వాతము హరించును; గురుత్వము, వేడికేయును; దేహపుష్టి, వీర్యపుష్టి, జకరదీప్తి వీని నిచ్చును; స్వరమును బాగుకేయును; అరుచిని బోగొట్టును.

నేల నేలేడుచెట్టు:—Premna Herbacea. సంఘాతములు, నాడెయి, దీని వేరు రసము లేక కషాయము వగరుగ, రుచిగ నుండును; కఫ విత్తముల హరించును. మలబద్ధము కేయును; కంఠరోగమును బోగొట్టును; శుక్లవృద్ధికేయును. కషాయపు మోతాదు పూటకు 1 యెడలు 1 తులముల యెత్తువరకు. రసపుమోతాదు 2-3 తులములు.

నేలపరుగడము:—Sleeping or lying on the ground. వాతము కేయును; ఎంటినోప్పులను, కర్ణధిరోనాశికా రోగములను బుట్టించును; ఆసోఖ్యమైనది.

నేలమూలిగ:—Living in an under ground house. నేల కొట్లు లోనివసించడమువలన జకరాగ్ని నిచ్చును; మూర్ఛ, చాహము, శ్రమ, చెమట, వీనిని హరించును. వేడిని, శీతవాధను, వాతమును, మేదస్సును అణచును, దేహకాంతిని బోగొట్టును, వివర్ణతదెచ్చును.

నేలములక (పెద్దనేలములక):—*Solanum Jacquini*. S. Xantho-
carpum. సంక బృహతీ. వారాకీ, హింక బడిక కేలీ. ఇది పసుపు,
తెలుపు, నలుపు, కాయలుగల వాచులుగలవు. దీనిపువ్వులు తెలుపు,
పూదారంగు కలిసియుండును; పంగ చిట్టనుజోలి చిన్న ఆకులుండును.
ఇది దశమూలములలో నొకటి. దీని సమూలము పువయోగించ
వలెను, యీ మూలము యించుమించు సమానగుణముగాని తెల్లని
శ్రేష్ఠము. దీని సమూల కషాయముగాని, చూర్ణముగాని కారము,
చేదుగ నుండును; జ్వరదీప్తినిచ్చును; త్రిదోషముల వణచును;
శ్లేష్మము, దగ్గు, జ్వరము వీనిని హరించును; హృద్రోగము, కాశి,
కృష్ణ, కాసలు, ఆమరదోషము, తులబద్ధము వీనిని హరించును;
బలములేయును; దీని పండ్లరసము బూసిన మేధదోషమును హరించి
వార్ధ్యమిచ్చును; తెల్లములక రసబంధమునకు పువయోగింతురు.
దీనికాయలు పైరోగములకున్నా పనిచేయును; ■ రోగముల
యందు పథ్యముగ నుండును; దీని పండ్లను మూరి పసుపుగలిపి యోని
పై న వ్రాసుకొనినను, ధూపము వేసికొనిననూ యోనికూల దురదలు
హరించును; దీనికాయలుగాని, వేరురసముగాని తేనెగలిపి మర్దన
చేయుచూ దీనినే లోపలికి పుచ్చుకొనుచుండిన యింద్రు ప్రమును
అనగా పేరు కొరకుటను పోగొట్టును; దీని వేరును చనుబాలలో
అరగదీసి కండ్లకు జెట్టుచుండిన నేత్ర రోగములను హరించును;
దీని సమూలకషాయపు మోకాడు 3-4 ము. || తు. యెత్తువరకు.
చూర్ణము మో. 1-2 అణలయెత్తు. దీని కాయలకూర వార,
శ్లేష్మ రోగులకు పథ్యముగ నుండును; దీని విత్తులచూర్ణము వీర్యవృద్ధి
లేయును; నేత్రరోగములు, స్వరభంగము, వీరస, మాత్రకృష్ణ
మును హరించును; మోకాడు 3-4 చిన్నములయెత్తు.

నలరేగుచెట్టు.—Ground Zizyphus Jujuba. దీనిపండ్లు తియ్యగ, పుల్లగనుండును; కఫహారములను హరించును; అగ్నిదీప్తినిచ్చును. విరేచనము గావించును; రక్తపైత్యము బుట్టించును.

నలపులిరకచెట్టు.— Phyllanthus Niruri. P. Usnaria. సంఘాతానూనామలకీ, ఘోరదాశ్రి. హిమఘోరాయామలా, నీహారి. ఇందులో కాడలు యెరుపు, తెలుపు రంగులనుబట్టి రెండుజాతులు. యెరుపు, రసవాఙ్మోహయోగము. తెలుపు, జాత. పోషణోపయోగము. దీని సమూల రసము, లేక కషాయము, లేక చూర్ణము వగరు, తీపి, చేదుగనుండును. వీర్యవృద్ధిజేయును. పొట్టకు బలమిచ్చును. వారము, పైత్యము, కఫము. నీనిని హరించును; వ్రణమును మాన్పును. పొత్తికడుపులోని కాపమును, పోట్లను అణచును. మేహకాంతి చేయును. గ్రహణి, పాండువు, కామిల, ఉబ్బు, ఉదరరోగము, నెగరోగము, మూత్రరోగము వీనిని హరించును. దేహములోని మలములను, మూత్రమును వెడలించును. దీని వేరు పూటకు తులముపావు మారి ఆవుపాలు సుమారు పావుశేరులో కలిపి యీ పోషణ రెండు పూటలను కొన్ని దినములిచ్చిన పాండురోగము నివృత్తింతును. సమూలరసములో మానెవేసి కాచి కండ్లలో వేసిన నేత్రరోగములు హరించును. అకుచల్లతోనూరి పూటన విద్దల చిగుము, గడ్డి నివృత్తింతును. దీనివేరు, ఆకుల చూర్ణము వరికడుగుతో నుడిపించి కట్టు (Poultice) కట్టిన వాపు, పోటుగలవ్రణములు మానును. అకలో కొద్దిగ ఉప్పువేసి మారి కట్టిన మురికిపుండ్లు, వ్రణములు మానును. అకుమారి పూసిన గడ్డి, పల్లెకలు, పొక్కులు, నోటిలోని పొక్కులు, పుండు నయమగును. అకుమారి పాలతోనిచ్చిన మూత్రరోగములు, ఉదరము, ఉబ్బురోగము మానును. అకుమారిని ముద్ద పూటకు

కరక్కాయంః ఉండవలెను. దీని లేతయాకుల తేలిక కషాయముతో బేడెత్తు మొదలు పావలాయెత్తువరకు మొత్తులు తినిన పురాణరక్తగ్రహణి కట్టెను. 5-6 పూటలియ్యవలెను, దీని ఆకులును మొత్తులును మారినది పూటకు గెచ్చకాయంత చొప్పున పెరుగు తులమెత్తుతో దినమునకు 2 పూటలను పుచ్చుకొనిన పురాణ రక్తగ్రహణికట్టెను. దీని వేరు కడుగుతో నూరి సుమారు జాజికాయంత యిచ్చిన స్త్రీలరక్తప్రాసము కట్టెను. ఒకతులమెత్తు రసములో ఒక అణాయెత్తు మిరియాలచూర్ణము కలిపి బహిష్కరించిన మూడు దినములూ యిచ్చిన దాడుగా ముతుకుల ముతుబద్ధము హరించును. ఇట్లు 2-3 బహిష్కలకు యివ్వవలెను. ఈ మూడు దినములు, పొంగు నీళ్ళు అన్నము, పాలుఅన్నము పథ్యము చేయవలెను. (పుష్పకూడిదు) సంకాపయోగ్యత గలుగును. దీని సమూలము 1 తులమెత్తు వరకు. 2-3 తులముల పెరుగులో గలిపి త్రాగించి, మజ్జిగ అన్నము (ఉప్పు లేకుండా) 3 దినములు వ్రదయం, సాయంకాలముయందు పుచ్చుకొనిన కాదిల రోగము తప్పక నివారణయగును. 8-4 పూటలియ్యవలెను. దీని పచ్చియాకులో కొద్దిగ (10,12) ఓరియములు వేసి నూరి పూటకు సుమారు జాజికాయంత చొప్పున దినమునకు రెండుపూటలను 5-6 దినములిచ్చిన వరుస జ్వరము, చలిజ్వరము నివృత్తించును. రసముయొక్క మోతాదు పూటకు 2-3 గులములచొప్పునను, కషాయము పూటకు 21 మొదలు 6 తులములయెత్తు చొప్పునను, చూర్ణము పూటకు 2 అ1 మొదలు 4 అణాల యెత్తువరకు.

సేవకము:—Swertia Chirata, Gentiana Chirata. G. Kuroor, Agathotes Chireyta. Eng. The Chirata, Hymalaya or Indian Gentiana. సంక భాసింబ, జ్వరాంతక, కిరాతకిక్త.

హింస చిరాకా, చిరాయతా, నితకట. ఇది ఏటాలేచెడు చిన్న చెట్టు. ఇది మన దేశములో ఎస్తారముగ దొరకునదిన్నీ రెండు హిమా లయప్రాంతములో దొరకు చానిని సీమనేలవేమని వాడుదురు. దీని యందు గుణముధికము. దీనిసమూలక సాయముగాని, తేలికక సాయ ముగాని, చలిక సాయముగాని, చూర్ణముగాని వెగటు, దుక్కిలి చేదుగ నుండును. పైత్యక్షేష్ణవాతములు, కన్నిచాతజ్వరము, శీతజ్వరము, అహికజ్వరము, మనస్యపుజ్వరము, అమచాతపునోష్ఠలు (Rheuma- tism) విచాహము, గుల్మము, కూల, రక్తకాస, దగ్గు, కుష్టు, దురద, వ్రణము, గండమాల, అన్ని జ్వరములు వీనిని హరించును; కార్జము (Liver) స్లీహము (Spleen) ల యొక్క జబ్బులను (Enlarge- ments etc.) నివృత్తించును. పామువిషమును హరించును; నీర సమును బోగొట్టును, జతరదీప్తినిచ్చును; బలముజేయును; రక్తము ను శుభ్రపరచును; చిడుము మొదలగు చర్మరోగముల బోగొట్టు ను; క్రిమిని హరించును. కసాయపు మోతాదు పూటకు 2-1/2 మొదలు 5 తులములయెత్తు, చూర్ణపు మోతాదు 1 మొదలు 1 అంగులయెత్తు వరకు. పైన చెప్పిన గుణములనేగాక దీని సారము (Liquid extract) నీశ్యవిరేచనములను, గ్రహణిని, రక్తగ్రహణిని కట్టును. మోతాదు 30 మొదలు 60 చుక్కలవరకు. ఇది దుక్కిలి యుపయోగకరమైన వస్తువు. దీనితో సుదర్శనచూర్ణము మొదలగు యనేక యోగములుచేసి వాడుదురు.

నైఋతిదిక్కుగాలి గుణము:—అష్టదిక్కులగాలిగుణము చూడుడు.

ప

పంచ కోలములు:—Compound of five or six drugs. అనగా శొంఠి, విప్పలి, విప్పలిమూలము, చెవ్యము, చిత్రమూలము ఇది ఐదును పంచకోలములని, మరియొక సాంప్రదాయ ప్రకారము కరక్కాయ, అజామోదము, సాందర్యలవణము, శొంఠి, ఇంగువ యీ ఐదుదాయచూర్ణముఃకున్న యీ దిగువ గుణములే కలిగి యుండును. వీనితో మిరియములు కలిపిన మహామములని పేరు. వీని చూర్ణము లేక కషాయము వాతము, కున్నిపాతము, తీదరము, కడుపులోనిబల్లలు, మలమూత్రబద్ధము, గుల్మము, కౌల, అజీర్ణము, అగ్నిమాంద్యము, పడిసెము, జలుబు, మూలవ్యాధి వీనిని హరించును. చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 2-1/2 మొదలు 6 తులములయెత్తు వరకు.

పంచ నారపుచ్చుకోన కూడనివారు:—Those who should not eat Sugar. కుష్ఠు, గుల్మము, మూలవ్యాధి, క్రిమి, కౌల, మహాదరము, తీబ్బు, జ్వరాతిసారము, అతిమూత్రము, మధుమేహము (Sugar Complaint) ఈ రోగములు గలవారు పంచదార మానవలయును.

పంచదార:—Sugar. చీనాపంచదార చూడుడు.

పంచపల్లవములు:—Compound of tender leaves of five trees. అనగా రావి, మర్రి, జివ్వ, మేడి, నేరేడుచెట్లు వీనిదిగుళ్ళ కషాయము వగరుగ నుండును; శీతపైత్యము, అతిసారము, కాళ్ళు చేతులుఁగుంటలు, మేహము, పైత్యము వీనిని హరించును; వీర్యస్థంభన జేయును. పై అయిదు చక్కలయొక్క కషాయమిచ్చిన రక్తప్రదరము, కుసుమరోగములు మానును. మరియు మామిడి, నేరేడు, వెలగ, మాదీఫలము, మారేడు అను 6 చెట్లయొక్క

చిగుళ్ళనుకూడ పంచపల్లవములని గ్రంథాంతరమున చెప్పియున్నది. వీనికిన్ని పై గుణములేగాక వీని కల్మషమునుగాని కషాయమునుగాని యిచ్చిన పిత్తాతిసారిము, గ్రహణిని కట్టను. విరేచనబద్ధము చేయును. కషాయపు మోతాదు 2-1/2 మొదలు 5 తులములు. రసపు మోతాదు 2-3 తులములు.

పంచపల్లవపత్రములో భోజనము:—Taking food in a Platter of leaves of do. ముర్రీ, అద్వి, రావీ, కేడి, బ్రహ్మకేడి వీని అకుల విస్తరి ఉత్తమమైనది; చలనశేయును; బుద్ధినిపెచ్చించును; పైత్య మణచును; కొద్దిక ఘము, చాతము శేయును.

పంచముటి గంజ:—Cunjee made of five sorts of grain. అనగా ఉలవలు, పెసలు, కనగలు, యగలు, బియ్యము వీనిని గలిపి గాచిన వేడిగింజ త్రిదోషహరమై యుండును. మాంద్యమునకు, నర్వ జ్వరములకు మంచిది.

పంచమూలములు(లఘు):—Compound of five drugs-small అనగా కోలపొన్న, ముమ్మాకుపొన్న, నేలములక, వాకడు, పల్లేకు అనునవి. వీనిని కనిష్ఠపంచమూలములందురు. వీని సమూలసమభాగ కషాయము పైత్యజ్వరము, కఘము, శ్లేష్మపైత్యములనుహరించును. మోతాదు 2 మొదలు 5 తులముల యెత్తునరకు.

పంచమూలములు(గురు):—Compound of five drugs-Big. అనగా మారేకు, గుమ్మడు, నెల్లి, కలిగొట్టు, దుందిలము అనునవి. వీనిని మహాత్పంచమూలములందురు. వీని వేరు లేక చెక్కల సముదాయకషాయము చేదుగ, వగరుగ మండును. చాలిరోగములు, క్వాసకాశలు, అగ్నిమాంద్యము, అజీర్ణము, జ్వరములనుహరించును. కషాయపు మోతాదు పూటకు 3 మొదలు 5 తులములయెత్తు

వరకు. పై రెండు విధములు పంచమాలము గలనీ దశమాలము లగునూ, దశమాలములు చూడుడు.

పంచసుగంధములు:—Compound of five spices. తక్కిలములు, పోకచెక్కలు, లవంగములు, కాకికాయ, పచ్చకర్పూరము వీని సముదాయచూర్ణము రుచిగ నుండును. త్రిములును, పైత్యమును హరించును. అస్మిదీప్తి నిచ్చును. మోతాదు పూటకు పావుతులము. మరియు ముదిగంధములో అగరుగంధముకలిపి, కొద్దికొద్దిగ పచ్చకర్పూరము, కుంకుమపువ్వు, కస్తూరి కలిపినది పంచసుగంధ మౌదురు. దీనిని శరీరమునకు వ్రాసుకొనిన చల్లదనముగలిగి సుగంధము గలిగి యుండును. చర్మదోషములు, రక్తదోషము, శిరోరోగము లను, విషములను హరించును. శరీర కాంతినిచ్చును. మనోహారము గ ఆరోగ్యముగ నుండును.

పండుమీను:—The perch or cockup-fish. అనగా పండుగొప్ప అను చేపమాంసము చమురుగలిగి రుచిగ నుండును, బలము కేయును. జ్వరదీప్తినిచ్చును. మేహమును, మూలవ్యాధిని, జ్వరమును, అరుచిని పోగొట్టును; త్రిదోషహరమై పథ్యముగ నుండును.

పండ్లుసామాన్యగుణము:—Fruits generally. స్వాదు, రీపి, పులుపు, వగరు రుచులు గలిగియుండును; బలము, వీర్యవృద్ధి, కా.తి, జ్వరదీప్తి, రక్తపుష్టి వీనినిచ్చును; అకలి, చాహముల నణచును; అమితముగ దీనిన గురుత్వముకేయును; దీనికి విరుగుల్పు 1 సజ్జాహారము, 3 సవ్యుచెట్టు కాలిచ్చి చేసిన హారము.

పందికొక్కు:—Bandicoot. దీనిమాంసము రక్తపైత్యమును, పైత్య హత రోగములను జయించును. సమస్తధాతువులకు బలమిచ్చును. కష్ట, జ్వరము, పశువులరోగమును పోగొట్టును. గురుత్వముగ నుండును, మేదస్సును బెంచును.

హరిమౌంసము:—Fork. అడవిపగిమౌంసము, ఊరపందిమౌంసము చూడుడు.

పందిరి దోసకాయ:—Cucumis Sativus. a sort of. సంః చీనా కర్కటి. హింః చీనాకకడి. తియ్యగనుండును. గురుత్వము తేయును. చలవ, వాతము, శ్లేష్మములను వృద్ధిపఱచును. దాహము, రాపమును క్షయింపజేయును.

పందిరినీడ:—Shade of a Pandal. చల్లగనుండును. క్రమము పోగొట్టును. నేత్రములకు చలవజేయును. విసుర్పి వణచును బుద్ధివికాసము నిచ్చును. ప్రమేహమును, వికారమును క్షయింపజేయును.

పంపర పనాపపండు:—Citrus Decumane. Eng. Shaddoe or Pemelmooos. గుండముగ, కోలగ పెద్దగా పైచర్మము గరుకగ నుండును. పండు చర్మము దళసరిగ దూదివంటి కండగలిగి లోపల తొవలుండును. ఇవి ఎర్రగను, కొన్ని తెల్లగను ఉండును. కొంచము పులుపు తీసి రుచులు, కీతివిర్యము, గురుగుణము, మధురవిపాకము గలది. చలవ, మేహకాంతి చేయును. తృప్తినిచ్చును. కొద్దిశ్లేష్మము, అగ్నిమాంద్యము జేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 కరక్కాయముల కాపూడి పంచదార.

పక్కి చట్ట:—Tamarix Gallica. Eng. Tamarisk. సంః పిచుల, ఝావుక. దీనికి పాలుండును. ఈపాలు కాళ్ళపగుళ్ళకు, చర్మము మీద బొచ్చలేది పైచర్మము ఊడిపోయిన దానికిని వేసిన వానిని మాన్పును. దీని చక్కరసము లేక పాలు లేక కషాయము చేడుగ, కారముగ నుండును. మూత్రకృచ్ఛమును కలింపజేయును. మాంసమును కుళ్ళు పుట్టకుండ జేయును. దీనిపుల్లతో దంతభావనముజేసిన దంతవారము నివారణమగును.

పగటి నిద్ర:—Sleeping in the day time. బద్ధకమును బుట్టింపును. వాతముజేయును. అన్న మరుగక యుండును. మేదస్సును

పాద్యించును; బుద్ధిమాంద్యము జేయును. నీరసము జేయును. దుష్ఫల శరీరమును గలుగజేయును. గాని వేసవికాలమందు మితముగ పగటి నిద్ర సౌఖ్యమిచ్చును.

పగటినిద్ర కూడినివారు:—Those who should not sleep in the day time. జ్వరములు (అన్నము పుచ్చుకొన్న వారు), పాదపు, తిబ్బు, వాతము, అగ్నిమాంద్యము ఈరోగములు గలవారు పగటినిద్ర మానవలయును.

పగడిపులిగ చెట్టు:—Arum Colocosta. గుంజ నలికా, కపోతాంఘ్రి, విద్రుమలతా. హింజ నలికా. దీనిని గువ్వగుత్తి చెట్టని యందును. ఇది సుగంధద్రవ్యము. కారము, చేతు రుచులుగలది. దీనివేరు, ఆకు రసము లేక కషాయము రుచిబుట్టించును; రక్తపైత్యము, కష్టు, విషమును, ప్రమేహమువలన గలిగిన రక్తవాగ్రివమును, సుఖరోగములను బోగొట్టును. మేహకాంతి, చలవజేయును; నేత్రములకు మేలు చేయును; మూత్రకృచ్ఛమును హరించును. రసపు మోతాదు పూటకు 2-3 తులముల యెత్తు చొప్పుననూ, కషాయము పూటకు 23 మొదలు 3 తులముల యెత్తు చొప్పునను పుచ్చుకొనదగి యుండును.

పగడభస్మము:—Coralium Rubrum Eng. Corals. Calx of. చక్కగశుద్ధిజేసిచేసిన భస్మము శ్లేష్మము, పైత్యము, అగ్నిమాంద్యము. దగ్గు, మేహకారకము, మేహవాహము వీనిని హరించును; త్రిదోషముల నణచును, వీర్యవృద్ధి, బలము, దేహపుష్టి చేయును. అతి మూత్రము, రక్తమూలము, త్వయ, పొట్టలోని వాతము, త్రిమిరోగము వీనిని హరించును. హృదయమునక, పొట్టకు బలముజేయును మోతాదు పూటకు 2 మొదలు 4 గురిగింజలయెత్తు చొప్పున దినమునకు 2 పూటల నియ్యవగును. వట్టిది తినిన నాలుక పొక్కును గావ శోంఠి

చూర్ణము, కలకర చూర్ణము, వెన్న, తేనె మొదలగువానిలో జీనితోనయిన కలిపి పుచ్చుకొనవలెను. నయ్యి, తేనె, కలకండ వీనిని సుమభాగముగ పరిగ్రహించి అపురాలతో ముచ్చుకొనిన దోష యుక్త ప్రవాళ (పగడ) ఖస్మసేవవలన గలిగిన వికారము నివృత్తిం చును.

పగడము:—Corals. సం॥ ప్రవాళ, విడుమ, హిం॥ మూంగా, సముద్రమందు ముట్టును. నవరత్నములలో నొకటి. దొండపండువంటి ఛాయగలిగి గుండ్రముగ, కోలగ, వంకరలే నున్నగ, గొడ్డులు పుచ్చులులేక స్థూలముగనుండుపగడము శ్రేష్ఠము. తియ్యగ, పుల్లగ నుండును. వీని భారవలన పాలపిత్తాది దోషములను హరించును. వీర్యవృద్ధిని, కాంతిని, ఆయురారోగ్యములనిచ్చును. తేనెతో అరగ దీసి పూసిన జిహ్వాదోషమును పోగొట్టును.

పగలు నిద్రించకూడినవారు:—Those who should sleep in the day time. సుచాఃము, స్త్రీరంభోగము, అశ్వారోహణము, దూరము నడవడము, వీని నధికముగ నొనర్చుటచే అలసటనొందిన వారును, అతిసారరోగులును, కూల, శ్వాస, దాహము, ఎక్కిళ్ళు ఇవి గలవారును, కృశించినవారును, క్షీణకథము గలవారును, శిశువులు, మత్తులు, వృద్ధులు, అశ్రద్ధరోగులు, ఉపవాస మున్నవారు, అల్పాహారం బొనర్చినవారును, రాత్రులందు పాగహారణములేసిన వారును, పగటియందు నిద్రింపవగును. సౌఖ్యకరిముగ నుండును. పై నజెప్పినవారు పగటినిద్ర పోకవాయిన త్రిదోషప్రకోపము గలుగును. రోగము జనించును. ఉష్ణరోగ మధికమగును.

శుద్ధకర్పూరము:—Laurus Camphor-Refined or Purified Camphor. సం॥ హిమకర్పూర, హి॥ హింకాపూర్, చీనీయా కాపూర్. భీమశేనకర్పూరము. Eng. Borneo Camphor. సం॥

తీమ శేనకర్పూర. హింశ తీమ శేనకపూర్. యిది ఒకవిధమైన పచ్చ
 కర్పూరము. యిది బోర్ని యో, నుమత్రా దీవులనుండి, సింగపూరు
 నుండి తయారయి వచ్చును. పచ్చకర్పూరమునగా హరితికర్పూర
 ములో కొన్ని సుగంధద్రవ్యములు చేర్చి బట్టిపెట్టి తయారుచేసినది.
 చిన్నచిన్న విశ్వలుబిశ్వలులాగున నుండును. తెల్లగా కొద్ది పసుపు
 పచ్చగా లేక గారవర్ణముగ నుండును. యావిధముగానే 2-3 పర్యాయములు
 బట్టిపెట్టి తయారుచేసినది చాలా శుద్ధముగాను, గుణాధి
 క్యముగా నుండును. పచ్చకర్పూరము తయారుచేయు పద్ధతులనుబట్టి
 కాస్త్రములలో అనేకములు గలిగియున్నవి. వంటభేదములనుబట్టి
 గుణభేదము గలిగియుండును. పచ్చకర్పూరము చిరిచేడుగ మిక్కిలి
 సువాసనగలిగి మనోహరముగా నుండును రక్తపైత్యము, క్రిమి
 రోగము, నేత్రరోగములు కఫము, బాహము, కాపము, భ్రమ,
 మూర్ఛ, ఉన్మాదము, అరుచి, పైత్యవికారము, వాతపైత్యము,
 వాతశ్లేష్మము, పైత్యశ్లేష్మము, దగ్గు, క్షయ, అరువిధములగు
 మూత్రవ్యాధులు వీని నణచును. విరేచనము చేయును. వీర్యపుష్టి
 నిచ్చును. బుద్ధిని పొచ్చించును. వాచాలత్యము నిచ్చును. బలము
 చేకూపుష్టి చేయును. చెమట సమస్త దుర్గంధముల నణచును. విష
 దోషము, చర్మము, దంతములు, శిరస్సు వీనియందలి రోగములను
 కమింపజేయును. మిక్కిలి కామజనకమైనది. మరియు అశ్వరోహ
 ణము చేసినప్పుడును, కడుపుబ్బు గలిగినప్పుడును, రతికాలమందును,
 ఎండబడినప్పుడును, తుప్పిరాగుల నధికముగ బొందినప్పుడును,
 దోషించినప్పుడును, కాపము పుట్టినప్పుడును ఇది సేవించడము
 ప్రశస్తము; పచ్చకర్పూరము చలనజేయును. పడిసెము దెచ్చును.
 తిమ్మిరి బుట్టించును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 కస్తూరి, 2 సముద్రపునుగు.
 మోతాదు 1 మొదలు 2 గురిగ్గ పూగుల యెత్తువరకు.

పచ్చకాంచనము:—కాంచనవృక్షము చూడడు.

పచ్చగడ్డిమేసిన ఆవుపాలు:—Milk of a cow fed with do. ఆవు పాలు చూడుడు.

పచ్చగన్నేరు:—Thevatia Nerifolia. Eng. The Exile or yellow Oleander. స. * వీరికరవీర. హి. * వీలాకనక్. ఈ చెట్టు జేచాల యములలో, పూలతోటలలో వేయుదురు. ఈ చెట్టు పాలుగలిగి సన్నని యాకులుగలది. దీని పువ్వులు పసుపుపచ్చగను పొడవుగను సువాసన గలిగియుండును. తెల్లని పువ్వులుపూయ జారియునుగలదు. దీని చెక్క చేదుగనుండును. గాఢ విరేచనకారి. మూతాదెక్కువైన విషతుల్యముగును. దీని చెక్క చూర్ణము 1. మొదలు 2 గోధుమగిం జలయెత్తు ఇచ్చిన అహికబ్బరము కట్టును. దీనికాయలోని పచ్చతినిన విషమై శీఘ్రముగ మునిగిని చంపును. ఇందుకు విరుగుడు 1 ఆవుపేడ నీళ్ళలోగలిపి వడపోసి పెంట్లలో పరిచిచ్చిన విషము విరుగును. 2 కంకాయ నీళ్ళతోనూరి తీసిన రసము. 2-3 పర్యాయములు యివ్వవలెను. దీనిపాలుకూడా విషము.

పచ్చపావుము:—Green Pigeon. దీనిని పోలుగుపిట్ట అనియుండును. దీనిమాంసము ఐమురుగలిగి రుచిగానుండును; ఉష్ణము వేయును. వాతమును హరించును. వీర్యమునకు వేడిని, పుష్టిని యిచ్చును. బలము వేయును; పథ్యకరమైనది.

పచ్చపిట్ట:—A deep yellow bird. దీనిని పచ్చాకులుడ్డియని యుండును. ఇది పసుపురంగు గలిగి మిక్కిలి యుండముగ నుండును. దీని మాంసము క్రొవ్వుగలిగి రుచిగా నుండును. త్రిదోషములను హరించును; మిక్కిలి జకరదీప్తి నిచ్చును.

పచ్చ కెరపప్పు:—Dhall of green gram. చలవజేసి అప్పును. త్రిదోషములను హరించును; జకరదీప్తి నిచ్చును. దాహము నణ

చును. గళరోగము, నేత్రరోగము, కుష్ఠము, క్షయము, మూలశంక, అశ్మము, విచాహము, జ్వరము, రక్తపైత్యము, మేహపైత్యము వీనిని శమింపజేయును విరేచనము జేయును; దేహపుష్టి నిచ్చును, మంచిరక్తమును బుట్టించును; త్వరగ జీర్ణమగును; వేదవికాలములో దినుటకును, ఉష్ణపైత్య తత్వములు గలవారికిని, పైత్యజ్వరము, ఉష్ణజ్వరము గలవారికిని, వీనసరోగులకును, ఉష్ణరోగులకును, దంధ్యరోగులకును అనుకూలముగ నుండును; కడుపు విగబట్టడమును పోగొట్టును; పొట్టుచీయని పప్పు శ్రేష్ఠము. పొట్టుచీసినది మిక్కిలి జబ్బుచేయును; వేయించి పొట్టుతో ఉంచిన పప్పువండి తినిన జీరణదీప్తి నిచ్చును; పైత్యరోగమును గొట్టును; సర్వేంద్రియములకు బల మిచ్చును; శ్లేష్మవాతతత్వములు గలవారికిని, వృద్ధులకును, వాతకఫరోగులకును మిక్కిలి జబ్బుచేయును; పుంస్త్యమునకు, ధాతుపుష్టి నప్తముజేయును; వాతరక్తము గలవారి గురదాలకు నప్తముజేయును. వాతమును, తలనొప్పిని బుట్టించును; దీని విరుగుడు 1 టప్పుళ్ళు, 2 టనుము, 3 ఉదకము, 4 శొంఠి, 5 రక్కాయపిండిలు, ఉప్పు వీని మూర్ధము, 6 పంచదార, 7 తేనె, 8 ఉష్ణవృషధములు, 9 తలకర.

పచ్చపెసలు:—పెసలు చూడుడు.

పచ్చరటిపండ్లు:—A sort of Plantain. వీనిని పట్నంలో పచ్చవాళ ముందురు. పొడవుగా, అరుపచ్చగానుండును. కాగాపండిన కొంచెం పసుపుపచ్చగావుండును. మువ్వనగా, మంచిరుచిగావుండును. మేహకాంతి, పైత్యకాంతిజేయును. అకలిని కాంతింపజేయును. అరటి పొడు సామూన్యగుణము చూడుడు.

పచ్చలభస్మము:—Calx of Emeralds. మంజు గరుత్మక, మరకత. హింజు పన్నా, అకు పచ్చరంగుగలిగి, బరువుగలిగి, కాంతిగలిగి యుండు పచ్చశ్రేష్ఠము. దీని ధారణవలన అయూరారోగ్యైశ్వర్య

ములు గలుగును. పైత్యము జేయును; శ్లేష్మవారము, క్షయ, రాజయిష్క, పాండురోగము, మూలవ్యాధి, కఫము, కన్నిపాత జ్వరము, ఊబ్బు, చర్మి, వ్యర్థములు వీనిని హరించును. మోతాదు 1/2 మొదలు 1 గురికింజ యెత్తువరకు.

పచ్చాకు:—Dried fragrant leaf sold in Bazaars. సంఘామశ్య పత్ర. హింజ పనడి. వగరు, చేదుగ, సువాసనగ నుండును; కాక జేయును; ముద్దనోదేకమును గలుగ జేయును. దీని ధూపము ధూత వీడల బోగొట్టును. దీని తేలిక కషాయము పొట్టకు బలము జేయును; జీర్ణక క్రియిచ్చును; నిద్రబెచ్చును. దీని చూర్ణముగానికషాయముగాని కఫవారముల హరించును చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 2-3 అణాల యెత్తు. కషాయపు మోతాదు 2: - 3 తులములయెత్తు. దీనిని వంటిక నలుగు పెట్టుకొను నుండిరోను, కసుపుకోను కలుపుకొని వాచిన కరీరమునకు కాంతినిచ్చుచు సువాసనగ ఆరోగ్యముగ నుండును.

పచ్చిచేదలు:—చేదలు చూడుడు.

పచ్చిపాల పెరుగు:—Curd of unbolled milk. రుచిగ నుండును; పైత్యమును గొట్టును. కఫమును, మేదస్సును, అనుమును బెంచును. దీని విరుగుళ్ళు పెరుగు చూడుడు.

పచ్చిపోక నూనము:—Areca Catechu. Eng. Raw or unbolled betel nut. పచ్చి లేక ఉడకబెట్టని పోక రెక్క. చూర్ణము వగరుగ నుండును. నోటికంపు, కంఠదోషము, రక్తపైత్యము, అనుము, శ్లేష్మము, పైత్యము వీనిని కమింపజేయును. ఊబిగొట్ట నొప్పిని హరించును. చూర్ణపు మోతాదు 1-2 అణాలయెత్తువరకు. దీనిని కత్తిరించి కాంబూలములలో వాడుదురు. తమిళులు, బెంగాళులు,

ప్రధలు మొదలగువారు కారాకీర్తీలలోను, పుగాకు తాంబూలములలో వేసుకునేవారును నుపయోగించురు.

పటిక:—Alum. సంః స్పటికారి. హింః సుహగ. ఇది శ్రుతరహిందూస్తావములోని గనులలో దొరకును. పుల్లగ, వగరుగ, నుండును. విషమును హరించును. నేత్రరోగములను, వ్రణములను మాన్పును; గడ్డలను కరగించును. శుద్ధిచేయబడినది తినవచ్చును; రసపుష్టుకు, నాలుకపూతకు, గళరోగమునకు పటిక గలిపిన నీళ్ళు పుష్కలించిన వయమగును. అనీళ్ళను కంటిలో వేసిన కండ్ల యెరుపులు, కలకలు వయమగును. పొంగించిన పటిక, పసుపు మొదలగు దానిలోగలిపి కండ్లకు పట్టువేసిన నేత్రరోగములునయమగును. లోపలి కిచ్చిపనీళ్ళవిరేచనములకు, బహుమూత్రమును, రక్తవనునమును, రక్తస్రావమునుకట్టును. మోకాడు కీ అణ మొదలు కి అణల యెత్తువరకు. రక్తము పడకము కట్టువరకు గంటగంట కియ్యవలెను. పటిక కొద్దిగ ఋతద నీళ్ళలో వేసి కలిపిన ఋతద విరిగిపోవును; కోడి గ్రుడ్డు తెల్లచానలో వేసి కలిపిన పెరుగువలెనగును. దీనిని కండ్లకలకలకు పట్టువేసిన వయమగును. పటికనీళ్ళు పుష్కలించినను, లోపలి పుచ్చుకొనినను నోరు బెరడుకట్టును. దీనికి విరుగుడు నెయ్యి.

పటిక పంచదార:—Saccharum Purification Eng. Sugar Candy. సంః ఖండకర్కర. శీతోఫల. హింః మిస్రి, ఖాండ్. దీనిని కలకండయని, తవరాజయని, ఖండకర్కరయని, పటికెల్లమని యందురు. తెల్లగ పలకలు గలిగినముక్కలు (Crystals) లాగున యుండు దానిని కలకండయందురు. తెల్లగా అచ్చులులాగునయ్యడి లోపలపలకలు (Crystals) లాగున యున్న దానిని తెల్లపటికెల్లమని యందురు. రాగా రోడును శ్రేష్ఠము. మనమైపుర చేసినది అంత తెల్లగా యుండక తేమగలిగి అచ్చులులాగున యుండుదానిని పటిక

బెల్లనుని యందును. యిది అంత ప్రకస్తముకాదు; తియ్యగా నుండును; చలవ మేళాకాంతిజేయును, జకరదీప్తి, వీర్యవృద్ధి, దేహపుష్టి, బలమునిచ్చును; సీరసమును పోగొట్టును; చాతపిత్త క్లేష్మములవలన బుట్టిన రోగములు, దాహము, తాపము, భ్రమ, ఉన్మాదము, మూర్ఛ, చర్ది, శ్రమ, దగ్గు, రక్తపైత్యము, నేత్రరోగములు వీనిని కమింపజేయును. పైత్యక్లేష్మము, పొడిదగ్గు, మేళాము, పైత్యము, కాశక్యాసలు, క్షయ, వీని వణచును; మూత్రముగావించును; సర్వేంద్రియములకు బలముజేయును. అమితిముగ దివిస అకలి మందగింపజేసి విరేచకబద్ధము జేయును; గురచాలకు (Kidneys) నవ్వముజేయును; దీని విరుగుడు 1 కాదంపప్పు, 2 పుల్లగనుండు ఫలములు, దీనిని మత్తగాచూర్ణించి బాగ్లిగంజిలోను, నగ్గుబియ్యం బావలోను కలిపి యిచ్చిన జ్వరపడి లేచినవారికి, రోగులకు ఆరోగ్యముగానుండును.

పట్టుగొడుగు:—Silk umbrella. మనోహరముగ నుండును; కాంతి, బలము నిచ్చును; చలవజేయును; ఎండ, గాలి, భూరి, వీనినినాపును.

పట్టువస్త్రము:—Silk cloth. దీని భారణవలన చల్లగా నుండును; కఫము, చాతము, రక్తపైత్యము, మూర్ఛ, దాహము, శ్రమ వీనిని హరించును; బలమును, దేహపుష్టి, కాంతి నిచ్చును. శీతోష్ణములను శరీరమునకు పట్టకుండ జేయును.

పట్టెమంచము:—Cot woven with broad tape. సర్వాంగములకు సౌఖ్యముగ నుండును; దోషమున్న హరించును; సర్పభయము పోగొట్టును. ఆరోగ్యమైనది.

పతంగిచెట్టు:—Caesalpinia Sappan. Eng. Sappan wood. Brasiletto. సంక రుక్తముక్త, పతంగ, హింక పతంగ, యిది

పెద్దప్పక్షము. దీని చక్క రక్తచందనమువలె ఎర్రగానుండును. దీని ఆకులు పొడవుగాను, దీని పువ్వులు ఎర్రగానుండును; దీనిలోపలి చేవను పొడవమునకును, బట్టలకు రంగుకును పువయోగించును; యిది తియ్యగను, శీతవీర్యము గలిగి పైత్యకఫముల నణచును. రక్త చందనముయొక్క గుణములు గలిగియుండును. దీని న్రూను చక్క కషాయము బుర్రురక్తమును జాలిచేయును. అశర్ణ, గ్రహణి, విరేచనములను కట్టను. చక్క నూరి రానిక గడ్డి, చిడుము యెదలగు చర్మరోగములు మాచును. మోతాదు పూటకు 4-6 తులముల యెత్తుచొప్పున కొన్ని పూట తియ్యవలెను.

పత్రవీణపు చెట్టు:—దీనిపత్రము చూడుడు.

పద్మకాష్ఠము:— *Prunus Padam*. a fragrant wood brought from southern India. పంక పద్మకాష్ఠ. చారు, సుద్రవ. హింక పద్మకాష్ఠ, పద్మాక. దీనిని పద్మకముందురు. యిది పెద్ద వృక్షము. హిమాలయములో యులచును. ఇది కాలులుకాయదు. పసుపు ఎరుపురంగులగల పువ్వులు పూయును; పువ్వులు పరిమళముగ నుండును. దీని కత్ర కషాయము కాపణ్వరము, స్ఫోటకము, కుష్ఠ, కఫము, రక్తపిత్తము, దిప్తి, విఠర్పము, మేళము, జ్వరము, దురద, భ్రమ, చర్ది, మొదలగు రోగములను నివారణజేయును. వంధ్యాస్త్రీలు నవ్వసంతానముగల స్త్రీలు దీని కషాయముగాని, గంధముగాని నేవించిన సంతతి నిలుచునట్లుజేయును; గర్భప్రావము కలుగకుండ ఆపును; గర్భకోపముల నన్నిటిని మాచును. దీని గంధమునుకుండ పై రోగముల కుపయోగించవచ్చును. కషాయపు మోతాదు పూటకు 2-3 తులములు; గంధపు మోతాదు పూటకు అరతులము.

పద్మపుకాయ:—Berries of a creeping plant. అనగా పద్మపు
తీగ అను చెట్టుకాయ. అగ్నిమాంద్యము, గురుత్వము, అజీర్ణము,
విరేచనబద్ధముజేయును. దీనికి విరుగుడు నువ్వుచెట్టు కాల్చి చేసిన
తొరము.

పద్మపూతిక:—A sort of grass. దీని కషాయము లేక చూర్ణము
కారముగ, చేదుగనుండును; ఉష్ణముజేయును; రక్తపైత్యమును,
నీరసమును బయ్యించును; విషము, అపస్మారము, భూతజ్వరము
మొదలగు వానిని బోగొట్టును; మేదస్సును తొచును; కషాయపు
మోతాదు పూటకు 2½ మొదలు 3 గులముల యెత్తుచొప్పునను,
చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 2 మొదలు 3 అణాలయెత్తునరకు.

పద్మమధు:—Lotus honey. అనగా కామర పుష్పములనుండి తీసిన
శేన. దీనిని నేత్రములయందు బెట్టిన సర్వనేత్రరోగములను హరిం
చును. మేహకాంతి, వీర్యవృద్ధి. బలముజేయును. త్రిదోష
హారమైనది.

పపసకాయ కూర—Curry of unripe Jack fruit. కుచిక నుం
డును; వాతశ్లేష్మములు జేయును; మేదస్సును వృద్ధిజేయును; బల
మును, వీర్యపుష్టిని యిచ్చును; మిక్కిలి గురుత్వముజేయును;
గుణ్ణము, శ్లేష్మము, అగ్నిమాంద్యము, నీరసము ఇవి గలవారు
దీనిని బుచ్చుకొన కూడదు. దీని దుర్గుణములు పోవుటకు పాఠ హా
చుట, పులుసు, అవబెట్టుట పోగుచుట.

పపసగింజలు:—Seeds of Jack fruit. కుచిగా నుండును; వీర్యవృద్ధి
జేయును; మలమూత్రములు విడిపించును; దేహకాంతి నణచును;
పైత్యముజేయును; గురుత్వముగనుండును. దీనికి విరుగుడు నేర్తిలో
గాని, మానెలోగాని జేయించడము.

పనసచెట్టువీడ:—Shade of Jack tree. చాహము, కాక, పైత్యము
వీని నణచును; చలవ కేయును; మనోహరముగ నుండును.

పనసపండు:—Artocarpus integrifolia - fruit of. Eng. Jack
fruit. గుంజ పనసఫల, కంటక ఫల, మృదంగఫల, హింజ కటాహాల్
కాఫల్. దీని తొవలు తియ్యగ రుచిగా నుండును; పైత్య మణచును;
దేహపుష్టి, బలము, శుక్లవృద్ధి వీని నిచ్చును; రక్తమును బుట్టించును;
మెదటికి, నరములకు బలము కేయును; అశీర్ణము, అంధవృద్ధిరోగము,
అగ్నిమాంద్యము, కడుపునొప్పి, శీతపైత్యము, చాహము వీనిని
బుట్టించును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 మానె, 2 అరటిపండ్లు, 3 మామిడి
జీడిరసము.

పనసాకువిస్తరి:—Pletter of the leaves of Jack tree. దీనిలో
భోజనము మనోహరముగ నుండును; రుచిబుట్టించును; చాత
శ్లేష్మము నణచును; దేహపుష్టి నిచ్చును.

పన్నీరు:—Rose water. చలవకేయును; కండ్లకు చలవనిచ్చును;
రక్తపైత్యము, చాహము, తాపము, మూర్ఛ, మదము, క్వాస,
రక్తకుసుమ, శ్రమ, చెమట వీని నణచును; దేహపుష్టిని, కాంతిని
యిచ్చును; మెదటికి, పొట్టకు బలమిచ్చును; కాకచేత పుట్టిన విచా
హము నణచును; రొంప దెచ్చును. లోపలి పుచ్చుకొను
మోతాదు 2-3 టులముల యెత్తువరకు.

పప్పుచారు:—Tamarind water (boiled) added with
dhall onions. chillies & while boiling & Seasoned.
చారు కాగునప్పుడు పెసరపప్పుగాని, కందిపప్పుగాని, మడినదిగాని,
పచ్చిదిగాని వేసి అందులో వ్రల్లిపాయ, పచ్చిమిర్చి, ఉప్పు వగయ
రాలతో మరగనిచ్చి పోగించినది. ఈ మరుగునప్పుడు కొద్దిగ
జీలకాయ, మునక్కాయ, బెండకాయ వగయిరాలను చేర్చి

కాచినది గుచ్చిగానుండును; మేహకాంతి, తొడ్డిగ వాతముజేయును; గురుత్వముగనుండును; శ్లేష్మము జెంచును; తరుచు బుచ్చుకొనిన గుండెలలో భారము, నొప్పిబుట్టించును; దీనికి ఏరుగుళ్ళు 1 తేనె, 2 తొంతి, కరక్కాయపిండెలు, ఉప్పు వీని చూర్ణము.

పయిష్టిక త్రిశ్యు:—Gossypium Herbecum, Eng. Indian Cotton plant bearing red flowers. గుంజ రక్తకార్పాసీ, సూత్రపుష్ప. హింజ లాల్ కపాస్ కాళాజ్. దీనితన, కాయ, పువ్వు వీనిరసముగాని, అకు అవ్రపాలలో మూరి తీసిక రసముగాని నాభివిషమును, పామాణవిషమును, యెలంక, పాములవిషము హరించును; మోతాదు 5 యువలు 10 తులములవరకు. కండ్లకలకను, కండ్ల యెరుపును, కర్ణరోగములను హోగొట్టును. దీని యాకు, పువ్వు, కూరవాడి పెట్టిక కుసుమరోగములను హరించును; గ్రహాణినికట్టును; మేహకాంతి జేయును. అకులను నిప్పుపైన పెచ్చుజేసి తీసినరసము చెవిలో పిండిన చెవిలో చీము, హోరు, చెముడు తగ్గును. పువ్వుల రసము పిండిన కండ్లకలకలు, యెరుపులు తగ్గును. అకులరసముతో మూరి 5-6 పుకములుపెట్టిన బాగారము, పెండిభస్మము దీని గింజలు చితుకగొట్టి కషాయము కాచి వడపోసి అందు పాలు, పంచదార గలిపి, పుచ్చుకొనుచుండిన స్త్రీలకు పాలు వృద్ధిపరచును. రసము రోపలికచ్చు మోతాదు 2-3 తులములయేర్తు.

కరమాన్నము:—Rice pudding or rice boiled in milk. అసగా పాయసము, ఇది పాలలో రియ్యమువేసి పంచదారగాని, బెల్లము గాన చేర్చి వండినది గుచ్చిగానుండును. బలము, కాంతి, బుద్ధి బలము వీనినిచ్చును, వీర్యపుష్టి జేయును. వాతైర్మయును, పరిణామకూలను, అణచును. దాహమును బుట్టించును. గురుత్వము, అగ్ని మూంవ్యము జేయును. విరేచనబద్ధము జేయును. కఫమును

జెంచును. దీనికి విరుగుళ్ళు పాలసా కూన్యగుణము చూడును. దీనిలో కొద్దిగ జీడిపప్పుగాని. కాదముపప్పుగాని, కిసిమిసిపండ్లు, యాలు కామలు చేర్చిన అది మిక్కిలి రుచిగా మనోహరముగ నుండును. ఆప్యాయత నిచ్చును.

పరికెగడ్డలు:—కోవిలదుంపలు చూడుడు.

పరిమిపండ్లు:—Berries of a wild tree. బాగుగ పండినవివగరుగ, తియ్యగ నుండును. కాతమును గొట్టును. పథ్యమయినవి. బాగుగ పండనివి పైత్యశ్లేష్మముల జేయును.

పరులుగట్టిక వస్త్రము:—Cloth worn by others. అలక్ష్మీ కర మైనది. గడ్డి, చిడుము, కుట్టు, కామర, మొదలగు చర్మరోగము లను, అంటువ్యాధులను గలుగ జేయును.

పర్పాటకము:—Oldenlandia Corymbosa Biflora. సంకపర్పట, తృష్ణారి. హింక పిత్తపాపద. ఇది యురనిది. తెల్లనిది రెండుజాతులు. దీని కషాయము లేక చూర్ణము చేదుగనుండును. సమస్తవిదాహముల నణచును. వేడిజేయును. రక్తాతిసారము, దగ్గు, మదము, క్రిమిరోగము, ప్రలాపము, శీతపైత్యము, పైత్యశ్లేష్మజ్వరములు వీనిని బోగొట్టును. పైత్యము, భ్రమ వీని నణచును. మలబద్ధము జేయును. చెమట బుట్టించును. కషాయపు మోతాదు 2 మొదలు 4 తులములయెత్తుచొప్పున, చూర్ణపు మోతాదు 1 అ 1 మొదలు 2 అ 1 యెత్తుచొప్పున దినమునకు 4-5 సార్లు ఇయ్యవచ్చును.

పల్లకియోక్కడము:—Palanquin - going in. అందలము చూడుడు.

పల్లె మొట్టలను చేప:—A sort of fish. నలుపు, ఎరుపు రంగులు గలది. వాతరోగము, మందాగ్ని, అరుచి, శ్లేష్మమును గొట్టును.

పల్లెరు:—పెద్దపల్లెరు, చిన్నపల్లెరు చూడుడు.

పశ్చిమవిక్కుగాలి గుణము:—అవ్విదిక్కులగాలి చూడుడు.

పసగడుగు:—లియ్యపుగడుగు చూడుడు.

పసుపు:—Curcuma Longa-Eng. Turmeric. సంక. హరిద్రా, నికా. హింక. హల్దీ. చేదు, వగరు, కారపు రుచి గలిగియుండును. ఉష్ణముకేసి అర్చును. శ్లేష్మమును, మేహమునుహరించును. తేలికను, జ్వరదీప్తిని యిచ్చును. రక్తమును శుభ్రపరచును. క్షర్ణముచేయును, త్రిమిరోగము, తంబ్ర, దగ్గు, జ్వరము, విషము, కష్టు, దురద, మేహవణములు, కఫరోగములు, అర్శరోగము, మూత్రమునెండు సుద్ధపడెడు మేహరోగము, ఉబ్బు వీనిని శోగొట్టును; ముంతగుండె (heart) కు, పొట్టుకు బలముకేయును. నీళ్ళవిరేచనములు కట్టును; సుఖపగువము గావించును; మూత్రమును జారీచేయును. పొండుపు, కామిలరోగము హరించును; కండ్లకు కాంతిదెచ్చును. కార్జములో పుండగురోగము (Hypertitis) ను శోగొట్టును; కార్జము (liver)ను శుభ్రపరచును. పసుపుకొమ్ము నిర్మలమీద కొద్దికాల్చి నవలిన పండ్లనొప్పులు హరించును. దీని (కాల్చిన పసుపుకొమ్ము) ఊట మ్రొగుచుండిన ఒగర్పుగల దగ్గు (Bronchitis) కయించును. పసుపు నీళ్ళతోఅరగదీసి కండ్లలోపెట్టిన నేతరోగములుహరించును. పసుపు మారి కట్టినను లేక పసుపుగుండ నీళ్ళతో గలిపి కట్టినను గడ్డలు, ప్రణములు, దువ్వప్రణములు. హరించును. శుభ్రపడును. మానును. పసుపు, నల్లమందు, పటిక కలిపి వ్రదికించి కండ్లకుపట్టువేసిన కండ్ల యెరుపులు, పోటు మానును. దీని పువ్వులరసము పూసిన శోధి తుచ్చలు నివృత్తించును. తేలు కట్టినచోట పసుపుగుండ కాల్చిన పొగ లట్టించిన తేలువిషము హరించును; పచ్చిపసుపు మారి తలకు పట్టించిన తలదిమ్ము, తల తిరగడము నివృత్తించును. ఎండు పసుపు కొమ్ము పొగలట్టిన అపస్మారము (Hysteria) యొక్క మార్చ నివృత్తించును. ఒకవంతు పసుపు 2 వంతులు పటిక (Alum) రెండు కూర్చించి కలిపి చెవిలోనికి చొచ్చునటల ఊదిన చాలకాలముగ

నుండు రసి, చీముకారుట కట్టును. పసుపును, సున్నమును కలిపి వేసిన స్వల్పగాయములు, కొట్టుకపోవడము నివృత్తించును. పూడు కాకుండ చేయును. నొప్పి వారించును. నీళ్ళతో పసుపు, సున్నము గలిపికట్టిన గోరుచుట్టు, మడిమకుల, కణుపుకూడ, కెవ్వ యెదలగు నవి వారించును. ఈకట్టునీళ్ళతో తడుపుచుండవలెను. పసుపుకట్టిన లేక పసుపు నీళ్ళలోగలిపి పోసిన వ్రణములలో పురుగులు చచ్చును. ఇతర చిన్నచ తువులు, పురుగులు చచ్చును. పసుపుపొగ లేక పసుపు కలిపి వేడినీళ్ళ యావిరిపట్టిన దగ్గు, పడికెము, శిరోధారముమానును. పసుపుగూడ పాలలోగలిపి అందులో మిరియాలపోడి గలిపి దినము నకు రెండుపూటల నిచ్చిన జ్వరముగల దగ్గు, పడికెము అణగును. వట్టి పసుపుగుండ నీళ్ళలోగలిపి యిచ్చిన గుర్పవిషము, పడికెము, దగ్గు నివృత్తించును. పసుపు చిక్కగ నీళ్ళలోగలిపి పూసిన గాయములు, కవుకుదెబ్బలు, ఇరుకునొప్పులు మానును. గడ్డి, చిడుము యెదలగు చర్మరోగములును మానును. పసుపుచూర్ణము, కెల్లము నమముగగలిపి పూటకు 1/2 తులమువంతున గోమూత్రముతోగలిపి సేవించుచుండిన శ్లీపదము వారించును. పసుపుకషాయముతో కండ్లు కడిగి తడిపసుపుగుడ్డ కండ్లమీద ఉంచిన లేక చానితో కండ్లునుడుచు చుండిన కండ్లకలకలు నివృత్తించును దూదిపింకెమీదగాని, పచ్చి నూలుచుట్టమీదగాని పసుపుగుండ దళసరిగతోసి చానిని కంటిమీద వేసి కొట్టుకట్టిన కంటి దెబ్బతగిలి యెర్రబడడము, బాపు, నీరుకారడము కట్టును. పచ్చిపసుపు దుంపను నీడనులర బెట్టి చానిని ఒకనిమ్మ కాయలో రంధ్రమువేసి అందులోఉంచి మూడుదినములు నిమ్మ కాయలోనేఉంచి నాలుగవనాడు పసుపుకొమ్ముతీసి చానిని ఒకరోజు ఎండబెట్టి మరునాడు చానిని మరియొక నిమ్మకాయలో 3 దినములు ఉంచి నాల్గవదినము ఎండించి ఈ చొప్పున 7 నిమ్మకాయలలోఉంచి

తీసికొని రోగిడిమ్మితో పసుపుకొమ్మును గంధముతీసి కండ్లకు కాటుక
వలె ఉందిన కంటిరెప్పలమీది పెంటుకలు రాలిపోవు రోగము నివృ
త్తించును. రెప్పలమీద పెంటుకలు లేచును. పచ్చిపసుపుకొమ్ము
తెచ్చి బ్రహ్మచేముడు చెట్టుమానులో రంధ్రముచేసి అందులో
పసుపుకొమ్ముఉంచి రంధ్రము దాని ప్రానికర్రతో పూశ్చి 7 దిన
ములు ఉండనిచ్చి యెనిమిదవనాడు పసుపుకొమ్మును తీసి యారబెట్టి
యాపసుపుకొమ్మును నీళ్ళతో గంధముతీసి పూయుచుండిన శ్వేత
కుమ్మపు, తెల్లపొడలు, మిచ్చలు మానుడు. పసుపుగుండను, నరమూ
త్రముతో కలిపి క్రాగించిన సర్పవిషమును హరించును. పసుపు
బెల్లుల్లికలిపినూరి అరికాళ్ళకు, అరిచేతులకు అవసరముండినయావత్తు
శరీరమునకు రుద్దిన శీతలముతగ్గించి వేడిని బుట్టించును. ప్రతిదినము
లిడ్డలకుగాని, స్త్రీలకుగాని వంటికిపూసుకొని స్నానము చేయుచుండిన
చర్మరోగమును హరించుచూ శరీరమునకు కాంతి, ఆరోగ్యమును
యిచ్చును. మరిన్ని స్త్రీ బహిష్టుయై స్నానముచేసిన పెంటనే పసుపు
నీళ్ళలోకలిపి 8 పురికట్టు క్రాగిన లేక కొద్దిగా 4 అలె యెత్తు
పసుపుముద్దను మ్రింగిననూ, రజోదోషములను హరించుచూ పిండ
కోశము శుభ్రపరచి ఆరోగ్యము నిచ్చును. వేపఆకునూ, పసుపునూ
మారిరాసిన మళూదికపు పొక్కులకు, దిగబారిన తిరువాల దురదను
పోగొట్టిఆరిపూడిపోవునట్లుచేయును. దుర్గంధమును హరించును మున్య
ప్రాంతములకు వెల్చినప్పుడు కరిశుభ్రమైన నీరు దొరకనప్పుడునూ,
నీళ్ళయందు కొద్దిగ పసుపుగుండ చేర్చి కాచిన నీటిదోషముండదు.
పసుపు అధికముగ తినిన ముంతగుండ (heart) కు, ఇంద్రియము
నకు నష్టముజేయును. దీనినివిడుగుటకు 1 నిమ్మపండు, 2 పంపరపనాగు
పండు, 3 నారింజపండు, పసుపును లోపలిచ్చు మోతాడు
పూటకు 2 మొదలు 4 అణాల యెత్తువరకు.

వసుపువ న్నె జగురు:—*Stalagmifis Gambogioides & Garcinia*

Pictoria, Eng. Mysore Gamboge. ఇది యొక చెట్టు జగురు.

అరవములో ముక్కియందురు. గాఢవిరేచనకారి; ఉదరరోగమును

హరించును; కడుపులోని క్రిమిని నాశలించును. మోతాదు 1 ముదలు

11 అణాల యెత్తువరకు పంచదారతో నియ్యనగును. మరియు

గాంజేక 10 గోధుమగింజల ఎత్తు. అన్న భేది 6 గోధుమగింజల ఎత్తు,

పక్షిబెల్లము 20 గోధుమగింజల ఎత్తు. దిప్పరమోటా ఆయిలు

3 చుక్కలు, నీళ్లు 11 ఘోన్నులు కలిపి 4 గంటలకు 1 ఘోన్ను

చొప్పున క్రిమి. (నాదాపాము) పడిపోవువరకు ఇచ్చిన పడిపోవును.

వసుపువ క్రిము:—*Yellow Cloth*. కఫమును హరించును. వసంత

కాలమున అనుకూలముగ నుండును.

పాకపుచలిమిడి:—చలిమిడి చూడుడు.

పాచికిగ లేక నీరమ్మ మాలుపోగులు:—*Cuscuta Reflexa*, Eng.

Dodder. సంక అకాశవల్లి, అమరవల్లి, హింక అకాశలేల్, అమర

లేల్, అరబ్బిభాషయందు అభితిమాన్ అందురు. యీతీగలు చెట్ల

మీద సన్నముగా దారములవలె విస్తారముగా ప్రాకును. వేరు

భూమి నాటియొండదు. పచ్చని రంగుగనుడి గోరింత కాయలవలె

కాయలుండును. దీని కాడ జగురుగలిగియుండును. కొంచెము చేదు,

వగరు, తీపి రుచులు ఉష్ణవీర్యము కటువిపాకము గలది. దీని రసము

లేక కషాయము నేత్రరోగము, కైత్యశ్లేష్మము, అమదోషము, అగ్ని

మాంద్యము వీనిని హరించును. విరేచనము చేయును. క్రిమిహరము,

బలము, వీర్యవృద్ధి గలిగించును. దీనిని కార్చి మసిచేసి మసి రెట్టింపు

మురదాళింగుచేర్చి జిల్లేడుపువ్వుల రసముతో యెత్తగామారి భగం

దరవ్రణములకు వేయించుండిన శీఘ్రముగ మానిపోవును. యిర

దుష్టవణములొకూడ మానును. రుపు మోతాదు 2-3 తులముల

ఎత్తు. కషాయపు మోతాదు 21-3 తులముల ఎత్తు.

పాచిన అన్నము:—Rotten boiled rice. పైత్యమును జెంచును. దోషము జేయును; గురుత్వముగ నుండును; అపథ్యమైనది. దీనిని విరుగుభ్యు అన్నము చూడుడు.

పాటల గంధి:—A medicinal shrub. దీనిని పాటల గన్ని అనియు నందురు. ఇది తీగ ప్రాకును. దీనికాడ బూడిదరంగుగ నుండును. దీనివేరు చేదుగ నుండును. పొట్టకు బలము జేయును. జ్వరము, రక్తగ్రహణి, కడుపునొప్పి, ప్రేగులలోవ్యాధి, మరిడిజాడ్యము వీనిని పోగొట్టును. పాము, కేలు, పెరిశుక్క మొదలగు జంతువుల విషమును హరించును శీఘ్రప్రసవము గావించును. దీని కషాయము లేక చూర్ణము లోపలికియ్యవగును. చూర్ణము గాయముల పై ని జేయవగును. కషాయపు మోతాదు 24 గంటలలో 60 రూపాయల యెత్తు కొద్దికొద్దిగా అప్రదప్ర దియ్యవలెను. దీని చూర్ణము జ్వరములకు, విషములకు, శీఘ్రప్రసవములకు నియ్యవగును. మోతాదు 2 మొదలు 4 చిన్నముల యెత్తువరకు. దీని ఆకుండుము కండ్లలో పిండిన కూనలు మొదలగు వేతరోగములు పోగొట్టును.

పాక తీగ:—Cissampelos Hernandifolia & Sida Acuta. సంక పాకా. హింక పాకా. దీనిని చిరుబొద్ది లేక విషబొద్దియనియు, దీని వేళ్ళను అగరు శొంఠి అనియు నందురు. తీగ ప్రాకును, చేదుగ, వగరుగ నుండును. వేడిజేయును త్రిదోషములను, వ్రణములను, విషము, కష్ట, దూరద, జ్వరము, చర్ది, గ్రహణి, అతిసారము వీనిని జయించును. అమదోషము, కుసుమరోగము, దాహము నణచును. పొట్టకు బలము జేయును. దీనివేరు శొంఠితో కషాయముగాచి యిచ్చిన అహికజ్వరము విడుచును. మోతాదు రెండున్నర మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు. దీనియాకులకు అముదముపూసి వెచ్చజేసి గడ్డలపైన వేసికట్టిన త్వరగా చీముపట్టి పగులును. దీని వేళ్ళచూర్ణ

ముగాని, కషాయముగాని, శ్లేష్మము, వాతము, అత్యుష్ణము, విషము వీనిని హరించును. చూర్ణపు మోతాదు 1 మొదలు 2 అణాల యెత్తువరకు.

పాతచింతపండు:—Old Tamarind. చింతపండు చూడుడు.

పాత నెయ్యి, పాతన నెయ్యి:—Old ghee or ghee burried in the ground. ఒక సంవత్సరము నిలువయించిన నెయ్యి పాత దగును. ఇదియైనను, సువత్సరము నేలలో పాతన నెయ్యియైనను అపస్మారము, మదము, ఉన్మాదము, మూర్ఛ వీనిని, శీరః, కర్ణ, నేత్ర, యోనిజములగు పురాణరోగములను బోగొట్టును. వ్రణములను శుభ్రపరచి మాన్పును. పదిసంవత్సరములు నిలువయన్న నెయ్యి పై న చెప్పిన రోగములను, మరియు వనేక రోగములను బోగొట్టును. ఉష్ణము, గురుత్వము కేయును. దీనిని విరుగుడు పన్నీరు, మరియు నెయ్యి చూడుడు. దీనిని లోపలికి పుచ్చుకొనెడు మోతాదు 4 మొదలు 8 అణాలయెత్తువరకు.

పాదప్రక్షాళనము:—Washing feet and legs. అనగా కాళ్ళు మోకాళ్ళనుండి కాళ్ళు కడుగుకొనడమువలన పరిశుభ్రమగును. మూర్ఛాయానమును, శ్రమను నివారణకేయును. అగ్నిదీప్తి, ఆరోగ్యము, ఆయుర్వృద్ధి నిచ్చును. కండ్లకు చలవకేయును. రక్తమున క్లిష్ణత వేడి వణచును.

పాదరసము:—Hydrargyrum. Eng. Mercury. సం॥ పారద, మూత. హిం॥ పారా. శుద్ధికేసినపాదరసము త్రిదోషములను, సమస్త పాతరోగములను, కుష్టురోగములను, భాతురోగములను, విషములను హరించును. అమవికారమును, క్రిమిరోగమును, సవాయిరోగమును పోగొట్టును. జ్వరదీప్తి నిచ్చును. వీర్యవృద్ధి, దేహపుష్టి, బలము కేయును. ఆయురారోగ్యముల నిచ్చును. పుంస్తవ్యమును

హేద్భించును. చక్షుర్నిద్రాయములకు బలమును, ప్రకాశమును, స్మృతిని, దూషమును ఇచ్చును. ముదిమిని పోగొట్టును. తత్వమును శీఘ్రముగ మంచికి మార్చును. అనుపాన విశేషములచేత సమస్త రోగములను జయించును. దీనితో చేసిన పలాశ్రి సేసిన యిండి వ్రణములు, కురుపులు, సవాయివ్రణములు నివారణమగును. దీనిని లోపలికి పుచ్చుకొను విధముః శుద్ధిచేసిన పాచరదము (ఇంగిలీకము లోనుండి తీసినది శ్రేష్ఠము) కు తెల్లములక చెట్టు వేళ్ళ చూర్ణము తగుమాత్రము అరచేతిలో నుంచుకొని కొద్దికొద్దిగా నీళ్ళతో పాద రసమును, చూర్ణమును బాగుగ మిశ్రమచేసి మ్రింగుటకు మాత్రగ లేక మాత్రలుగకేసి ఉదయమందు సాయంకాలమందు పుచ్చుకొన ఫలయును. ఇట్లు 20-40-60 దినములుగాని, ఆరు నెలలవరకుగాని, సంవత్సరము వరకుగాని సేవించవగును. పైన ఉదహరించిన రోగ ములువారిండును. నిరోధులును పుచ్చుకొనదగియుండును. మోతాదు పూటకు 1 మొదలు 5 చిన్నముల యెత్తువరకు. ఇచ్ఛాపథ్యము. రోగవీడితులు మాన, అవ, చేప, పులును వర్జింపవలసి యుండును. చిరకాలసేవ జేయువారు ఇచ్ఛాపథ్యమున నుండవచ్చును. క్రమముగ శుద్ధిగాని పాదరస సేవవలన రసపుష్ట్లు, క్షుణ్ణాస్థులు మొదలగు వనేక వికారములు గలుగును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 ఆవుపాలలో శుద్ధి చేసిన గంధకమును కొన్నిదినములు పూటకు 1 మొదలు 2 అణాల యెత్తుచొప్పున సేవించడము, 2 పైనబెప్పిన మోతాదులను, గంధక మును, తమలపాకులోబెట్టి తినడము, 3 తమలపాకులు, గుంటకలగ రాకు, తులసియాకు వీనిలో ఒక్కొక్కదాని పసురు సేరున్నర, మేక పాలు సేరున్నర వీనిని యేకముచేసి సర్వాంగములపైన రెండు బాములు మర్దనచేసి కీతోదకస్నానము జేయడము. ఈ చొప్పున 3 దినములు చేయవలెను.

పాదరక్షలు, చెప్పలు:—Slippers or shoes. ఆరోగ్యమును, ముఖమును ఇచ్చును. శ్రోత్ర, నేత్రేంద్రియములకు మేలుజేయును. శిరస్సుకు వేడినక్కకుండ జేయును. మడియ కేను, చాచునవేడి, అశుభ్రము, ముండ్లు, రాళ్ళు, కేలు, చెర్రి, మొదలగు విషపు పురుగుల బాధలు కలుగకుండ జేయును.

పాదకలు:—Sandals. అనగా కర్రతో చేయబడిన పావుకోళ్ళు. పాదరోగములను హరించును. నిర్మలినముగ నుండును. త్రిదోషములను శమింపజేయును. భూమిలోని కీలోష్ణములను దేహమునకు ఎక్కనియ్యక ఆరోగ్యమిచ్చును. వీనిని స్నానము చేయునపుడును, కర్ర చెప్పలను మలమూత్రవిసర్జన కాలమందును ముఖ్యముగ మరుగు పెరడులోనికి వెళ్ళినప్పుడును ఉపయోగింప తగియుండును.

పానకము:—Sherbeth or drink made of Jaggery or Sugar. అనగా బెల్లముతోగాని, పంచ బాదతోగానికొద్దిగ మిరియాల చూర్ణము కలిపి చేసిన పానకము. శ్రమను బోగొట్టును. కఫమును గొట్టును. ఆకలిని, దాహము నణచును. ఆప్యాయత నిచ్చును. గురుత్వముగ నుండును. మూత్రము గావించును. విరేచనబద్ధముజేయును. పరగడుపున బుచ్చుకొనిన యాకలి మంచగొప్పజేయును. భోజనాత్పరమున పుచ్చుకొనదగియుండును. మిరియపుపొడివేసి కొంచెముచిక్కగ జేసిన పానకమును కర్పరీప్తమైనవారికి కడుపునిండ త్రాగించి యాపానకమును దేహమంతటను పూసిన కర్పరీప్తము పెరిగిపోవును.

పానయోగ్యముగాని నీళ్ళు:—Water unfit for drinking. నిన్నారమై, బురదగనుండెడు నీరు, నాచు, నీటికనవు, అక్షలు నీటిచేత కప్పబడిననీరు, సూర్యచూద్రకిరణ బ్రసారముచేత గాలి తగలక జిడ్డుగా, బరువుగా నుండెడు నీరు, మలినమై నురుగుగట్టిన నీరు, దుర్గంధముగల నీరు, క్రొత్తనీరు కలసిన నీరు, పురుగులుండెడు నీరు,

శంతములకు వీడకరమైనంత చల్లగ నుండెను నీరు, ఎండ నుడిగిన నీరు. కలగబారిననీరు, దువ్వవస్తువులు గలనీన నీరు పానయోగ్యములు గావు. దీనికి విరుగుస్థు డెకము చూడుడు.

పాపర చెట్టు:—పిన్న పాపర చూడుడు.

పాపరబుడమకాయ:—పిన్న పాపర చూడుడు.

పాపర చెట్టు:—*Pavetta Indica*. *Ixora l.* *Pavetta Eomentosa*.

సంః పర్పణ, ఘృతధూపక. హింః పవార. ఇది అడవిపాంతము లలోనుండు చిన్న చెట్టు. తెల్లని పుష్పములు గుత్తులుగుత్తులుగా పూయును. దీని కాకులకూర పెగటుగ, రుచిగనుండును. కాక తేయును. రుచిబుట్టించును. బకరాగ్నిని వృద్ధిబోదించును. జ్వరము, వాతపైత్యము, గుల్మరోగము వీనిని హరించును. దేహపుష్టి, బలముతేయును. వీర్యమునకు వేడిబుట్టించును. గురుత్వము, విరేచన బద్ధముతేయును. దీని ఆకులను చియ్యపుకడుగులో వ్రడకబెట్టి పెచ్చ పెచ్చగా అకుపైన ఆకులు దళసరిగావేసి కట్టు కట్టుచుండిన చను కుదురు, వాపులు, బాధలు నివారణమగును.

పాము:—*Serpent-flesh of*. సంః సర్ప, భుజాగ. హింః సాంప్.

దీని మాంసము చిరిచేడుగ నుండును. పైత్యము, కాక తేసి యొచ్చును. క్రిమిరోగము నణచును. మూలవ్యాధిని పోగొట్టును. దీనిమాంసమును పైనవేసి కట్టిన గడ్డలు, కంతులు, గండమూలలు హరించును. కొండపాము మాంసము ఎండినది కుష్టురోగమును పోగొట్టును. పాము మాంసమార్తము కానుగనూనెలో గలిపి తంటికిబూసిన కాకి చెమ్మలను మూర్ఛరోగము (*Epilepsy*) నివారణ మగును. పాము మాంసమును దేహముయొక్క యేభాగమందు కట్టినను విడువని జ్వరము విడుచును. పాము మాంసముయొక్క పొగ అసునిమునకు పట్టిన మూలకేక బాధ నివృత్తించును.

పాచుసముః—పరమాన్నము చూడుడు.

పాచులకూర :—Portulaca Oleracea, P. Quadrifida. Eng. Spinach. సం* లోసి, ఘోటికా, లోనికా. హిం* లోన్యాకాక, కుట్టా, దీనిని ఫార్మి భాషలో కుర్చాయందురు. దీనిని సన్నపాచులయని, గోలికూరయని, యందురు. చలవజేసి నీరుపెట్టును. త్రిదోషహరమైనది. సుగ్రహణి. కుష్టు, మూత్రాశ్మరి, మూలచ్యాధి మొదలగు రోగములను జయించును. దాహమును, నీరుడుచుకును పోగొట్టును. పెండ్రుకలకు బలమిచ్చును. వీర్యపుష్టిజేయును. రక్తమును శుభ్రపరచును, పైత్యమును, మైదడు, పొట్టవీనిలోని వేడినణచును. ఉష్ణ, పైత్యజ్వరము, రక్తవమనము వీనిని కట్టును గుండెలను శుభ్రపరచును. ఉష్ణపువగ్గు, వాంతి, వికారము, రక్తపైత్యము వీనినణచును మూత్రములో పుట్టెడురాళ్ళను హరించును. వేడివిరేచనములను కట్టును. నీరసులకు, మేహాత్య శరీరులకు మిక్కిలి అనుకూలముగ నుండును. విస్తరించి తినిన శ్లేష్మమును బెంచును, కండ్లకాంతిని తెరుపును. గురదాలకు (kidneys) తల నరములకు నష్టముజేయును. దీనికి విరుగుఱ్ఱు 1 పటికపంచదార, 2 పుదీనా, 3 దామినుస్తక.

పారిజాతపుచ్చెట్టు:—Nyctanthes Arbortritlis, Erythrina Fulgens, E. Indica. Eng. coral tree or night jasmine. సం* పారిజాత, పారిభద్ర, నాలకుంకుమ. హిం* ఫర్ హాద్. దీని ఆకురసము గాని, కషాయముగాని, జ్వరము, పైత్యజ్వరము, పురాణజ్వరము, పైత్యము, శ్లేషము, వాత మేహవాతపు నొప్పులు, నడుమునొప్పి వీనిని హరించును. విరేచనము జేయును. నరములకు సత్తువజేయును. చెమట బుట్టించును. మూత్రమును జారీచేయును. ఆకురసములో కొద్దిగ ఉప్పుగలిపి యిచ్చిన క్రిమిని హరించును. ఆకురసములో

కొద్దిగ తేనెగలిపి యిచ్చిన పురాణ ద్వారములు హరించును. కషాయము వాతపునొప్పులు హరించును. 6-7 లేత ఆకులలో కొద్దిగ అల్లమువేసిమూరి యిచ్చిన వరుగు ద్వారము నివృత్తింపును. ఆకు రసము భిక్షులద్వారమును హరించును. దీని విత్తుల చూర్ణము నీళ్ళలో గలిపి పూసిన తలదొడ పొక్కులు, చుండ్రు మానును. ఆచూర్ణము లోపలికిచ్చిన పైత్యమును, శ్లేష్మమును హరించును. పైత్యద్వారమును పోగొట్టును. రసము యొక్క మోతాదు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు పూటకు 2½-3 తులములయెత్తు. అకు రసములో విరేచనము చేసెడు గుణ మధికముగ నున్నది. అకును పప్పువేసికురవండి తినిన పైత్యహరము. బలములేయును.

పారిజాతపుష్పము:—Flowers of coral tree. పూజార్చితమైనది, సువాసనగ నుండును. కఫపైత్యములను హరించును. వీనిరసము చెవిలో పిండిన చెవిపోటు నివారణమగును. విక్కిరి చలవజేయును.

పాల కుకూర:—Beta Maritima, B. Bengalensis (A sort of ground herb) సంక పాలంకి, పాలక్యా, హింక పాలక్, జగటగ నుండును. గురుత్వము, శ్లేష్మము, చలవజేయును. ప్రమేహమును, పైత్యరోగమును కరింపజేయును. మూలవ్యాధిని హెచ్చించును. దీనికి విరుగుడు ఆవాలచూర్ణము.

పాలతనబకాయ:—A kind of gourd. సంక దుగ్గతుంబీ, ఖీర తుంబీ, రుదిగనుండును. పైత్యము, వాతము వీని నణచును. స్త్రీల గర్భమును, శుక్లమును వృద్ధిజేయును. బలము పుష్టినిచ్చును.

పాలకు అనుకూలించెడు వస్తువులు:—ఖీరవిత్తములు చూడుడు.

పాలకు అనుకూలించని వస్తువులు:—ఖీరవిరుద్ధములు చూడుడు.

పాలకూకు (గోకుడు):—Crust of burnt milk. అనగా పాలకుండ
అడుగునయుండు గోకుడు. బకరదీప్తినిచ్చును. కఫము, వీర్యపుష్టి,
చలనజేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 పంచదార, 3 తేనె.

పాలకూర:—మనుకాల చూడుడు.

పాలగొడిక విత్తులు:—గొడికపాల విత్తులు చూడుడు.

పాలగుండ:—Curcuma Angustefolia. Eng. Country or
Indian arrowroot. సం॥ క్షీరపిష్ట, హిం॥ తిరోరా. ఇదియొక ముంప
మండి తయారుచేసినది. తెల్లగనుండును. తియ్యగ, రుచిగ నుండును.
కైత్యము, ఉదయ, క్వాస, కాస, దాహము, మేహము, బహుమూ
త్రము వినిది శుంపజేయును. వీర్యవృద్ధి నిచ్చును. దీనినే మోస
ముగ తవాక్షిరియని యమ్ముదురు. మోతాగు 3 మొదలు 4తరాల
యొత్తువరకు. దీనిని పాలలోపేసి కాచి పంచదారచేర్చి చిక్కలువలె
చేయుదురు. అందు యాలక్కాయలు, కిసిమిసిపండ్లు చేర్చి చిక్కల
వలె చేయుదురు. రుచిగ నుండును. వీర్యవృద్ధి, బలము చేయును.
ఇదియొక ఫలహారముగ నుపయోగింతురు. ఈ టండిని ఆరోహూటు
(Arrowroot) కిందివలె వాడవచ్చును. దీని గంజి గ్రహణి, రక్తగ్ర
హణి, జ్వరములు, మూత్రబద్ధము, శగరోగము, విషమజ్వరము
(Typhoid fevers) ప్రేగులయందును, మూత్రకోశమునందును
పుండగుట, వరుసుటయందును, స్త్రీల ముట్టు శూలలయందును
కాగ్లేగంజివలె కాచి అందు పాలుచేర్చిగాని, చేర్చకగాని, స్నానోజ్
కలిపిగాని యిచ్చిన చక్కని యాహారమగును.

పాలగుమ్మడి:—అనగా పాలుగల నేలగుమ్మడిచెట్టు. నేలగుమ్మడి
చూడుడు.

పాలగురుగు:—మనుకాల చూడుడు.

శాలకారీలు:—A sort of puddings boiled in milk. చాలలో శేషము భక్ష్యవిశేషము. గుచ్చిక, మనోహరముగ నుండును. బలమును, దేహపుష్టిని యిచ్చును. పైత్యమునాచును, దాహము పుట్టించును, గురుత్వముగ నుండును.

శాలకీ:—A kind of milk plant. చాలముజేయును. పైత్యము నణచును. వీర్యవృద్ధి జేయును. శ్లేతరోగమును హరించును. ప్రీతిలకు చాలు బడజేయును.

శాలతుల్యము:—White vitriol. జిగటగు, కారముగ నుండును. విరేచనము జేయును. శ్లేతములకు మేలుజేయును. క్రిమిరోగము, దురద, కుష్ఠ, విషము హరించును. మనోహరము నిచ్చును. మోకాడు 6 మొదలు 12 గోధుమగింజల యెత్తువరకు. క్రమముగ కుద్ధిచేయకయున్నను, అమితసేవవలనను పైత్యవికారము, వమనము పుట్టును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 నిమ్మపండ్ల పులుసు (పూటకు 3-4 తులముల చొప్పున 8 దినములు ఉదయపు పూటలను పుచ్చుకొనవలెను), 2 నీళ్ళలో వేసి వీసిన వరిపేలాలు 3-4 దినములు రెండు పూటలను పుచ్చుకొనవలెను;

శాలపండు:—Mimusops Hexandra. M. Indica-fruit of. పండు కీరీ, రాజాదని, రాజఫల, హింజు భస్మి, భరోసీ, అనగా చాల చెట్టుపండు. చిన్న వేపపండ్లవలె నుండును. మధురముగ, జిగటగు నుండును. చాలపైత్యము రక్తపైత్యమును హరించును. దేహపుష్టి, బలము, వీర్యవృద్ధి. చలవ జేయును. కండ్లకు, పొట్టకు, మూతగుండెకు బలమిచ్చును. దాహమును, స్పృశితప్రదమును పోగొట్టును. సంతోష మిచ్చును. శిరోభారమును, జ్వరమును, వాతని కట్టును, ఆకలిని పుట్టించును. పూర్వమును, ఉండ్రయమును వృద్ధిజేయును; శ్లేష్మము జేయును; కడుపులో వాయువును బంధించును; ప్రేగులలో నొప్పి బుట్టించును. దీనికి విరుగుడు వామ్మ, ఉప్పు నమిగ్గినింగుట.

పాలపిట్ట:—The bird called Jay. దీని మాంసము బలముకేయును; కామిల, పాండురోగములను జయించును.

పాలబచ్చలి:—A sort of spinach. దీనివూర జగటక, గురుత్వముగ నుండును; చలవ, క్లేష్మవృద్ధి, విరేచనము కేయును; అపథ్యమైనది. దీనికి విరుగుళ్ళు కాక పామాన్యగుణము చూడుడు.

పాలదూదిదూగడ:—Cream of milk. కమ్మగ; గుచిగ, నుండును; రుచి బుట్టించును; దేహపుష్టి, బలము, కాంతి, వీర్యవృద్ధి నిచ్చును; అనువాతమును, చాతమును, రక్తపైత్యమును బోగొట్టును; నేత్రములకు చలనకేయును; ప్రణాముల మాన్పును. అగ్నిమాంద్యము, గురుత్వము కేయును; దీనికి విరుగుళ్ళు 1 కేసి, 2 అల్లమురబ్బా.

పాలలోవేసిన అటుకులు:—అటుకులు చూడుడు.

పాలవిరుగుడు:—Curdled milk. అసగా కాగి విరిగిపోయినపాలు. రుచిగ నుండును; త్రిదోషములను కేయును; నాభిశూల నిచ్చును; రక్తమును విరుచును; అపథ్యమైనది. దీనికి విరుగుళ్ళు పెరుగు చూడుడు.

పాలసాపర్య:—Grewia Asiatica. G. Elastica. సంఘ పరూషక. పారావత. హింఘ ఫాలసా. దీనిని పాలాక్షిపాద్లందురు. యాపండ్లు చిన్నవిగా, పుల్లగా, రుచిగా నుండును; చలవ, కరీరమువకు బలము కేయును; రుచి బుట్టించును; ఆరోగ్యమునిచ్చును. యాపండ్ల రసముతో వర్షలు చేయుదురు. రుచిగా, ఆరోగ్యముగా నుండును. చలవ, మేహకాంతి కేయును.

పాలసుగంధి:—Hemidesmus Indicus, Asclepias Pseudo-sarsa-Eng. Sarasaparilla. సంఘ అవంతా, సుగంధా, కాష్ఠ శారబా. హింఘ అవంతమూల్. దీనిని సుగంధి యనియు, సుగంధ పాలయనియు నందురు; తీసిగ, చేదుగ, వగరుగ, సువాసనగ

నూడును; చలవజేయును; మూత్రకారి; బలకారి; పైత్యశ్లేష్మము
 లను హరించును; సర్పి మొదలగు చర్మరోగములను బోగొట్టును;
 మేహకాంతి జేయును; సర్పవిషమును హరించును; దీని చూర్ణము
 అవుపాలలో వేసి యిచ్చిన మూత్రకృచ్ఛము, మూత్రబద్ధము నివృత్తిం
 చును. పచ్చివేళ్ళు మారివడియు పాలలో గలిపి యియ్యవగును.
 పావుళేరు పాలలో 2 మొదలు 4 అణాలయెత్తు చూర్ణముగాని,
 పచ్చిదినుమారివడి పావుళేరులము మొదలు అరతులయెత్తుగాని కలిపి
 యియ్యవగును. దీనికషాయములో కలకర చూర్ణము (సుమారు
 లేదయెత్తు గలిపి యిచ్చినను, దీనితో కలకర కలిపి కాదిన కషాయ
 మిచ్చినను రక్తమును శుభ్రపరచును; రక్తములో నుండెడు శీర్ష్ణము
 నణచును. దీని కషాయము ఇచ్చిన చర్మవ్యాధులు, రసపుష్కలు
 గండిమాలలు, సవాయిరోగములు, కుష్టువ్యాధులు, నివృత్తించును.
 మోతాడు పూటకు 2½ మొదలు 5 తులములయెత్తు చొప్పున
 దినమునకు 2-3 పూటల నియ్యవగును. పాలసుగంధి వేరు పచ్చిది
 గాని, యెండినదిగాని (సుమారు తులయెత్తు) అవుపాలతో నూరి
 సుమారు అర్ధపావుళేరు పాలలోగలిపి 3 దినములిచ్చిన రక్తవమ
 నము, రక్తపైత్యమునుకట్టును; దినమునకు రెండుపూటల నియ్య
 వగును. దీనివేరును వెన్నలో వేయిది యొడించి, చూర్ణించి
 తేనెతో నాకించిన చిడ్డలనోటిపూత, పుండువయమగును. మోతాడు
 2 అణాలయెత్తు చొప్పున దినమునకు రెండుపూటల నియ్యవగును.
 దీనివేరు చూర్ణమునుగాని, కషాయమునుగాని లోపలిచ్చిన వాత
 మేహవాతపునొప్పులు, గడ్డలు (Bolls) నయమగును; దీని కషాయ
 ములో నీరుల్లిపాయల రసమును, కొబ్బరిమానిన గలిపియిచ్చిన
 రక్తమూలము నివారణమగును, దీనిని నీళ్ళతో నూరి రసము తీసి
 యిచ్చిన నీళ్ళనిరేచనములు కట్టును. దీని తేలికకషాయము మూత్ర

మును జారీ చేయును. తేలికకషాయము చేయువిధము; 30 తులముల యెత్తు మరుగునీళ్ళలో 5 తులములయెత్తు దీనివేరునువేసి చేయవగును. దీనిని 3 యెడలు 10 తులములయెత్తు చొప్పున దినమునకు 2-3 మార్లుగాని, యెక్కువ మార్లుగాని యియ్యవగును. దీని పచ్చి వేళ్ళుసూరిగాని, ఎ. దిన వేళ్ళు అపురాలతో గట్టిగ ముద్దగసూరిగాని, అపురాలతో ఉడికించినది పూటకు అరతులయెత్తు చొప్పున 3-4 దినములు రెండుపూటల నిచ్చిన దాచుకనుగు గడ్డి, చిడుము, పర్పి యెడలగు చర్మరోగములు పెద్దవారికిగాని, చిడ్డలకుగాని నివృత్తియగును. కండిపప్పు, అపునెయ్యి, అపురాలు తేక ముద్దగ అన్నము తినవలెను. కౌషధ సేవాదినములలో ఉచ్చ తినకూడదు. (Sarasa-parilla) కు మాకుగ వాడతగియుండును; దానికంటె అధిక గుణముగ నిది పనిచేయును.

పాలాక్షిపండ్లు:—పాలసాపండ్లు చూడుడు.

పాలుఅన్నము:—Eating rice with hot milk. వేడిపాలన్నము అష్టచరముగ నుండును; వాతమును గొట్టును; బలము చేయును. విరేచనము గావించును; రక్తపుష్టి, వీర్యపుష్టి, ఆయుర్వృద్ధినిచ్చును; బాలురకు, వృద్ధుల కనుకూలించి యుండును; దాహము బుట్టించును, కొద్దిపైత్యము, శ్లేష్మము చేయును. దీనికి విరుగుళ్లు 1 పంచదార, 2 పైంధవలవణము, మిరియాలపొడి, పంచదార కొద్దిగ చేర్చి పుచ్చుకొనిన సౌమ్యముగ పనిచేయును.

పాలు కాదినది:—Boiled milk. వేడిపాలు తాపమును, శ్లేష్మమును హరించును; దేహసౌఖ్యము, జ్వరదీప్తి, వీర్యపుష్టి, బలము వీని నిచ్చును. కాగి చల్లారినపాలు పైత్యమును హరించును; సగము పాలు, సగము నీళ్ళుపోసి నిగరగాదినపాలు మిక్కిలి అనుకూలముగా, లఘువుగా నుండును. పాలు పైత్యము, కాక, శ్లేష్మము చేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు పాలు చూడుడు.

పాలుకూడనివి:—Milk unfit for drink. జ్వరము, వివర్ణము, రుచిపోవడము, అధికముగ నీళ్ళతోగాని, ఉష్ణ మొదలగు క్షీరవిరుద్ధ వస్తువులతోగాని మిశ్రమమై యుండడము. ఇట్టి యష్టలబోందిన పాలు పుచ్చుకొనకూడదు. పచ్చిపాలు పోకిన వెనుక 10 గడియలకు వికృతినొందును. కాచినపాలును 20 గడియలకు వికృతినొంది విష తుల్యమగును. పదిగడియ లనగా 8 గంటలు.

పాలు పచ్చివి:—Unboiled Milk. రుచి తక్కువగ, గురుత్వముగ నుండును. బలములేయును. అమవికారము, అశీర్ణము, చారము బుట్టించును. అపథ్యమైనది. దీనికి విరుగుట్టు పాలు చూడుడు.

పాలుపుచ్చుకొనడు కాలవిశేషగుణములు:—Benefits according to the times at which milk is drunk. మధ్యాహ్నాహ్నార్వ మందు పాలు పుచ్చుకొనిన వీర్యవృద్ధి, జేహపృష్ఠి, జఠరదీప్తి, బుద్ధి, బలము వీనినిచ్చును. మధ్యాహ్నము పుచ్చుకొనిన బలమును, వీర్యపృష్ఠిని ఇచ్చును. కఫమును, ప్రమేహమును, క్లేష్మమును హరించును. జేహపుకాక నిచ్చును. రాత్రివేళ బుచ్చుకొనిన యనేకదోషముల నణచును. బలము నిచ్చును. వీర్యపృష్ఠి కేయును. అమృత తుల్యముగను, పథ్యముగను ఉండునుగాని రాత్రిపాలు పుచ్చుకొనిన తోడనే నిద్రింపకూడదు.

పాలుపుచ్చుకొనకూడనివారు:—Those who should not drink milk. ఆమము, జ్వరము, వ్రణము, కష్ట, కఫము, మేహము, ఖగందరము, అతిసారము, వికూచి, గ్రహణి, అశీర్ణము, రక్తవిరేచనములు, నీళ్ళవిరేచనములు, క్లేష్మరోగము, పైత్యరోగము, గళరోగము, శురోగములు గలవారికి పాలు అపథ్యమైనవి గనుక వారు పుచ్చుకొనకూడదు.

పాలుపుచ్చుకొనవలసినవారు:—Those who should drink milk.
 వ్యాధినొంది నీరసపడినవారిని, కౌషధసేవ జేయువారిని, గర్భిణి
 స్త్రీలకును, ప్రసవించిన స్త్రీలు, చాట్లు మొదలగు సాధనపు పనులు
 చేసేవారిని, శరీరము శుష్కించి యున్నవారిని, బాలురకును,
 వృద్ధులకును, నల్లమందు అభ్యాసము గలవారిని పాలు అమృత
 తుల్యమై పథ్యముగ నుండును.

పాలు పుచ్చుకొనవలసిన కాలములు:—Occasions and seasons
 in which milk should be drunk. ఆకలి, చాచాము గలిగి
 యున్నప్పుడును, శరీరమున వేడి తగ్గియున్నప్పుడును, గుట్టము,
 రథము, ఏనుగు, పర్వతము వీని నెక్కడమువలన గలిగిన యా
 యాన మొదలును, స్త్రీగుంధోగమందును, శరత్, శిశిర, గ్రీష్మయుతు
 వులందును శీతపానము ప్రశస్తము.

పాలుండెడు పాత్ర విశేషగుణములు:—Properties of milk accor-
 ding to the vessel in which it is kept. రాగి పాత్రలోని పాలు
 వాతమును, సువర్ణపాత్రలోని పాలు పైత్యమును, పెండి పాత్రలోని
 పాలు క్షేష్ణమును బోగొట్టును. కంచుపాత్రలోని పాలు త్రిదోషహ
 ర్హమై, తేలికను, రక్తపుష్టిని యిచ్చును. మట్టిపాత్రలోని పాలు వీర్య
 పుష్టి నిచ్చును. శఫలపైత్యముల నణచును. రసపాత్రలోని పాలు వీర్య
 వృద్ధి నిచ్చును. కష్టమను హరించును. గంధకపాత్రలోని పాలు కాస,
 క్వాసలను, క్షయను బోగొట్టును. ఆయస్కాంత పాత్ర లోని పాలు
 సూర్యవిధములచేత శ్రేష్ఠమైనవి. త్రిదోషములను హరించును.
 శుభ్రమైన రక్తమును బుట్టించును. గాజపాత్రలోని పాలు పరిశుభ్ర
 ముగనుండి యేదుర్గుణములును యుండవు.

పాలు సామాన్య గుణము:—Milk generally. రుచిగ నుండును,
 ప్రాణపదమైనవి. జీవాపుష్టి, వీర్యవృద్ధి, బలము జేయును. మేద

స్పృశు బొంచును. వాతపైత్యమును హరించును. అహారపు సంచిలో
బుట్టెడుదుర్గుణమునుబోగొట్టును. విరేచనముగావించును. పైత్యము,
శాక, క్లేష్మము, గురుత్వముజేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 పంచదార,
2 తేనె, 3 పెసలువేసి మరగబెట్టిన నీళ్ళు, 4 నిమ్మపండ్లరసము.

పావుదార:—Camel's gall. హింః పావ్ జాక్. ఇది ఒంట చేదులో
బుట్టువస్తువు. దీనిని పావుజేర్చు అనియు అందురు. పైత్యము, శాక
జేయును సర్వవాతములను, సన్నిపాతములను, సమస్తదోషములను
హరించును. సర్వాంగములకు వేడిజేయును. మోతాదు 2-3 గుం
జల యెత్తు.

పావురము:—Pigeon. సంః పారావత. దీని మాంసము శాకజేసి
అర్చును. రుచిగ నుండును. పైత్యవాతము, రక్తపైత్యము, విషము
జ్వరము, కూల, వీనిని జయించును. వీర్యపుష్టిని, పుంస్త్యమును
ఇచ్చును. పక్షవాతమును, తిబ్బును బోగొట్టును. తేలిక నిచ్చును.
గురదాలకు బలమిచ్చును. రెక్కలు పూర్ణముగ రానిపిల్లల మాంసము
మృదువుగ మిక్కిలి ఆరోగ్యముగ నుండును. పావురపు మాంసము
శాకరత్వముగలవారికి ఖలనాష్టి చెచ్చును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 సిరకా,
2 బ్రాహ్మపండ్లరసము. దీనిరెట్ట (మలము) యెండించినదాని చూర్ణము
పూటకు బేడయెత్తుచొప్పున తేనెలోగలిపి దినమునకు రెండుపూట
లను 10-15 దినములు పుచ్చుకొనిన పక్షవాతము, మూతినంకర పోవ
డము మానును. దీని రక్తము పైవ్యాధులచేత జబ్బుకలిగిన భాగ
ములకు పూసిన మేలుజేయును.

పాషాణము:—White oxide of Arsenic. అసగాళంఖపాషాణము.
ఇది విషవస్తువు. అయినను దీనిని క్రమముగ శుద్ధిజేసినది ఖస్మము,
లేక సింధూరము, లేక కట్టు, తగు మోతాదులుగ నిచ్చిన అహిక
జ్వరము, చలిజ్వరము, విడవని జ్వరము, శీతపైత్య, సన్నిపాతజ్వర

ములు, ఏనుగు కాలిరోగము (Elephantiasis), కుద్రవాతము (apoplexy), కవచవిశ్వలు మొదలగు తోలునరముల వ్యాధులు (Glandular complaints), దారుణములగు పాతరోగములు, కుష్టురోగము, మూర్ఛ, వ్రణములు, పుట్టవ్రణములు (Cancers), ఉదరరోగము, పెరికుక్క విషజిన్ని, పురాణవాత మేహవాతపు నొప్పులు, కంటలు మొదలగు పనేక రోగములను జయించును, బలము జేయును. పుంస్తవమును, వీర్యవృద్ధిని యిచ్చును. మత్తు జేయును. దీనిని విశేషతాగ్రతతో వాడుక చేయరిగినది. పాషాణము వట్టిది మోతాదు యొక్క ప దినపచంపును. దీనినివిరుగుల్పు 1 కయిడి ప్రిత్తిలకు, పువ్వులు కాయలు వీని రసము, 2 నీలివేరు, మిరియాలు వేసి క్రాచిన కషాయము, 3 నేరేడుచిగుళ్లు, 4 కాకరాకు పసురు, 5 పెరిగపండ్లరసము, 6 తమలపాకుతీగ, మిరియాలు వేసి క్రాచిన కషాయము, 7 నికా, 8 సబ్బునీళ్లు, (40తులయెత్తుసబ్బు 160 తులయెత్తునీళ్ళలోగలిపి 4నిముషములకోక సారి 8-10తులములయెత్తు పుచ్చుకొనవలెను), 9 పెంటనే పాంతిచేయించడము, 10 సున్నపు నీళ్లు (సున్నపుకండలో పైన తేరిన నీళ్లు), 11 నేరేడుచిత్తుల చూర్ణము 180 గోధుమగింజలయెత్తు యియ్యవలెను. పాషాణ మిశ్రిమయైన క్షవధములు జేవించిన కొన్నితత్వములవారికి జేహము ఉబ్బడము మొదలగు దుర్గుణములను బుట్టించును. దీనికి విరుగుడు పనస చెక్క రసము లేక కషాయము. తయదగ్గులమీద పాషాణము లోపలి కియ్యబడదు. పైనవేసిన పొక్కును, వ్రణములను తినివేయును, అనగా పెద్దపుండు జేయును. దీనినిమానలోగలిపి పైనపూసిన గడ్డలు, వ్రణములు పారించును. ఒక్కయైనవానిపైన వేసిన వానిని పగుల జేయును. పాషాణము వట్టిదే లోపలికిచ్చు మోతాదు గోధుమగింజ యెత్తులో 60వ భాగము యెత్తు మొదలుకొని 12వ భాగముయెత్తు

విరళు. ధస్మ, సింధూర, కట్ల మోతాడులు, అవి చేయబడు విధములు, వానిసత్త్వము వీని ననుసరించి అవగింపంత మొదలు రెండు వర్ణగింపల యెత్తువరకు యుండును.

హిడికుండ చెట్టు :—*Tranquibar Justicia*. దీనిని అరవములో తనకు మురలగి, పూనక పూడు అనిన్ని అందురు. దీని సమూలరసము చలవతేయును; విరేచనకారి. దీనిని దిక్షల పోటుకమున కిచ్చిన మేలు తేయును; మోతాడు పూటకు అరతులమెత్తు మొదలు తులమువరకు. దీని యాకు మూరి కట్టిన గాయములు, కవుకు దెబ్బలు నయినుగును. సమూలరసము రొమ్మునొప్పిని, ప్రక్కనొప్పిని, (చార్మపు) నొప్పిని తగ్గొట్టును. మోతాడు క తలములయెత్తు.

హిడికొండ చెట్టు :—*Lycopodium Imbricatum, Selaginella Imbricata*. సంకపామణిభేది, శిలాగర్భజ, అశ్వరిఘ్న. హింక హస్తాశోర. పాతర్చూచి. దీనిని కొండ పిండి చెట్టని, తెలకపిండి చెట్టని యందురు. చేదు, వగరుగ నుండును. దీని సమూలరసము లేక కషాయము మేహకాంతి, కైర్యముతేయును; మూత్రమును గావించును; మూత్రబద్ధమును క్షిప్తును; డిబ్బు, కూల, శుక్రదోషము, హృద్రోగము, కడుపులోల్ల, గుల్మము, మూలవ్యాధి, మూత్రకృచ్ఛము, మూత్రాశ్శో, వ్రణములు, అతిమూత్రము, మూత్రనాళము పుడగుట, శిగరోగము వీనిని హరించును; వీని వేర్లరసమునందు యవాక్షరము గలిపి యిచ్చిన శీఘ్రముగ మూత్రమును జారీచేయును. పొత్తికడుపును శుభ్రపరచును. రసముయొక్క మోతాడు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు, కషాయపు మోతాడు పూటకు 2 మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు.

హిడిపంటలు సామాన్యగుణము:—*Cakes or puddings generally*. హిడిపంట గురత్వముగ నుండును; అగ్నిమాంద్యము

తేయును; నీళ్ళతో వండినవి నీరసము దెచ్చును. నీటితో తేసినవి పైత్యమును తోగొట్టును; వీర్యవృద్ధి తేయును. మానలో వండినవి పైత్యము, శ్లేష్మము తేయును; వాతమును గొట్టును. నిష్పలమీద కాల్చినవి తేలికనిచ్చును, కమ్మలోనుంచినవి దేహపుష్టి నిచ్చును. యవలు, గోధుమలు, పెసలు వీనిచేత చేసిన ఖడ్వములు తేలికగ నుండును; తక్కినవానితో చేసినవి ఛాతుపుష్టి తేయును; గురుత్వముగనుంగును; శ్లేష్మమును బుట్టించును. పిండివంటలకు విరుగుళ్ళు 1 వేడినీళ్లు, 2 ఉప్పువేసినకలి, 3 నెయ్యి, 4 పులిమిజ్జగ, 5 నారింజ పండు రసము, 6 మిరియాల కషాయము.

తిక్క-చెట్టు:—*Trigonella Corniculata*. గుం* స్పృశా, త్రిశా, వధూ. హిం* లాకాయితా, పూరి. దీని పేరు రసము లేక చూర్ణము స్వాదుగనుండును; చలవ, వీర్యవృద్ధి తేయును; కష్టలను, త్రిదోషములను హరించును; ఆరోగ్యమిచ్చును. రసపు మోతాదు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు. చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 1 అణా మొదలు 2 అణాల యెత్తువరకు.

పిగిలిపిట్టమాంసము:—*Bulbul-flesh of*. చమురు గలిగి దుదిగ నుండును; బలమునిచ్చును; వాతమును హరించును.

పిచ్చికసుమచెట్టు:—బలురక్తి-గుచెట్టు చూడుడు.

పిచ్చికమాంసము:—ఊరపిచ్చిక మాంసము చూడుడు.

పిట్టు వాసినమీద వండినది:—*Flour boiled in steam*. బలము తేయును; వాతము కణచను; రుచిగనుండును; శ్లేష్మము, పైత్యము గురుత్వము తేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు పిండివంటలు చూడుడు.

పిన్నదూలగొండి చెట్టు:—పిన్నదూలగొండి చూడుడు.

పిన్న నేరేడు:—*A species of Myrtus Cyminum*. దీని చెక్క రసము లేక కషాయము సగరుగనుండును; మలబద్ధము తేయును;

కఫపిత్తములు, వ్రణము, రక్తదోషము వీనిని హరించును. రసపు మోతాదు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు 2½ మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు.

పిన్నపాపర:—*Citrullus Colocynthis*, smaller variety. సంః ఇంద్ర, క్షుద్రఇంద్రవారుణి. హింః చోటాయింద్రాయన్. దీనినే పామరబుడును యందురు. దీని సమూలరసము, కషాయము, వేరు రసము, కాయలు లేక వేరుచూర్ణము చేదుగ, కారముగ నుండును; విరేచనము జేయును; క్రిమి, జ్వరమును హరించును; పొత్తికడుపు, చిడ్డల కడుపులోనుండు మైలను వెదలింది శుభ్రపరచును. క్వాస, కాస, చాలము, గుల్మము, కష్ట, వ్రణము, ఉదరము, శూల, బల్లలు, పాండురోగము, అమశూల వీనిని జయించును; కాక జేయును; అగ్నిదీప్తి నిచ్చును. రసపు మోతాదు 1-2 తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు 2-3 తులములయెత్తు. చూర్ణపు మోతాదు 1 మొదలు 4 అణల యెత్తువరకు.

పిన్నపాలచెట్టు:—*Asclepias Rosea*. *Oxystelma Esculentum*. సంః దుద్ధికా, క్షీరావి, క్షీరిణి. హింః ధూధియా, ధూద్ధి. దీనిని చిరుపాలచెట్టనియు, కాంచనక్షీరి యనియు నందురు. దీనివేరు లేక అకురసము, చక్కచూర్ణము చేదుగ నుండును; పైత్యము, క్రిమి, విషము, దురదలు, కష్ట, వాతరోగము, కఫము, హృద్రోగము వీనిని లోగొట్టును. గర్భమును నిలుపును; శుక్రమును వృద్ధిబొందించును. రసపు మోతాదు 2-3 తులముల యెత్తు. వేరు చూర్ణపు మోతాదు 1 అణ మొదలు 2 అణల యెత్తువరకు.

పిన్నమావేరు:—పెద్దమావేరు చూడుడు.

పిన్నసదాప:—*Peucedanum Graveleno*, P. Sowa. Eng. Dill seed plant. సంః కరపుష్పి, మిశ్రేయా. హింః సోయా,

దీని విత్తులు కారముగ, తియ్యగ, నువ్వానగ నుండును; వీని చూర్ణము, రసము లేక కషాయము అగ్నిదీప్తి నిచ్చును; పొట్టక, హృదయమునకు మేలుకేయును; కాక, మలబద్ధము, వీర్యనష్టి చేయును. వీని తేలిక కషాయము స్త్రీలు ప్రసవముయొక పెంటన యిచ్చిన ప్రసవాయానములేరి శాశ్యముగ నుండును దీని యాకుల రసము వాతమును, శ్లేష్మమును హరించును. వీనిని అమువమున వెచ్చజేసి గడ్డలకు కట్టిన త్వరగ చీముపట్టి పగులును. దీని చూర్ణము తిడ్డల అశీర్ణము, కడుపునొప్పి వీనిని నివారించును; ఎక్కిళ్ళు తాంబిని కట్టును. వీనికాయలు దగ్గును, వాతమును హరించును. కషాయపు మోతాదు 3 మొదలు 4 తులములయెత్తు వరకు. రసముయొక్క మోతాదు 1 మొదలు 2 తులములయెత్తు వరకు. చూర్ణపు మోతాదు 1 అణ మొదలు 2 అణల యెత్తువరకు.

విప్పలికట్ట:—A Medicinal drug largely cultivated in agency tracts. దీని రసముగాని, కషాయముగాని ప్రసవస్త్రీల మైల రక్తమును పెడలించును. వాతము, సూతికావాతమును హరించును. దీని చూర్ణము తాలింతలకు కాయములో వేసి వాడుదురు.

విప్పలిమూలము:—*Piper Officinatum*. Eng. Piper root, Root of long pepper plant. ౧౦౭ విప్పలి మూల, సర్వగ్రంధి, కోల మూల, హింక నీస్లామూల్. దీనిని మోషియని యందురు. కారము గనుండును. పైత్యము, కాక జేయును. అగ్నిదీప్తినిచ్చును. శ్లేష్మము, క్రిమిరోగము, స్త్రీహ వాతగ్రంధులు, సర్వవాతములు, శ్లేష్మ వాత జ్వరములు, కాస, క్వాస, గుల్మము, హృద్రోగము, పొండుపు, డిబ్బ, అగ్నిమాంద్యము, ఎక్కిళ్ళు, శూల వీనిని హరించును. గర్భాశయముపై న కాగుగ పనిచేయును. తాలింతల దువ్వరక్తమును పెడలించును. దీనిచూర్ణము పీల్చుట చేత శిరస్సున పుట్టినరోగములు నూనును. దీని కషాయము పుష్క

లింతులచేతగాని దీని పొడితో పండ్లుతోముటవల్లగాని పుష్ట జలుబు. చిగుళ్ళవాపులు, జలుబు వారించును. పొట్టలోని వాతమును వెడలించును. శరీరతత్వమును మంచికి మార్చును. విరేచనకారి, గొంతుక బొంగురువారడమును వారించును. గాయపురంధి (Tetanus), ఘ్నవాతము, రుద్రవాతము, ఆచువాతము (Rheumatism) నడుము నొప్పి, గుండెలనుతట్టిర శ్లేష్మము వీనిని వారించును. కాకతత్వము గలవారికి జబ్బుచేయును. దీనిని పిప్పళ్ళగుణము గలిగియుండునుగాని కొంచెము తక్కువ పనిచేయును. దీని మోతాదు పిప్పళ్ళవలెనే వాడలిగియుండును.

పిప్పళ్ళదావకము:—Tincture of long pepper పైత్యము తేయును, విరేచనము గావించును. అకలి బుట్టించును. మూత్రకృచ్ఛమును, వాతమును, శ్లేష్మమును వారించును. అతిరాగ్నిని వృద్ధిబొందించును.

పిప్పళ్ళు: —Piper Longum- Eng. Long pepper. సం॥ పిప్పరీ, కణ, మాగధీ, హిం॥ పీపల్, పీష్ట. చమురుగలిగి, కారముగ నుండును. పైత్యము, కాశ తేయును. జకరదీప్తి, వీర్యపుష్టి, బలము వీనినిచ్చును. శ్లేష్మము, వాతము, జ్వరము, సర్పవిషము, దగ్గు, ఒగర్పు, ఎక్కిళ్ళు, త్వయ, వికూదిరోగము వీనిని వోపణచును. ఆచు వాతము (Rheumatism), ఘ్నవాతము, గాయపురంధి, రుద్ర వాతము, మూకావాతము వీనిని వారించును. గర్భాకయము (Uterus) పై న పనిచేయును. ప్రసవస్త్రీల దుష్టగర్భమును వెడలించును. గర్భిణీస్త్రీల కిచ్చిన గర్భప్రాసము గలిగించును. దీనికి విరుగుడు కొంతిమార్గము గలిగిన పొదినీళ్ళు. మోతాదు పూటకు 1 అణ మొవలు 3 అణల యెత్తువరకు. వీని కషాయము దగ్గును, రొమ్మున తట్టియుండెడు శ్లేష్మములు వారించును. పిప్పళ్ళను కొద్దిగ వెచ్చతేసిన తుడ్డియగును. మోతాదు 2-3 తులముల యెత్తు.

పిరంగిచక్క:—Smilax China-Eng. China root. సం॥ చీనీ, అమ్మ తోపహిత. హిం॥ చోప-చీనీ. ఇదియొక చెట్టుదుంప. ఇది రక్త

మును శుక్రభవరచును. చర్మరోగములు, సర్వకుష్ఠములు, సర్వచైత్యములను, క్రిమిరోగములను, సర్వదోషములను, పురాణ సుఖవ్యాధులను, సవాయిరోగములను, మేహవారమును హరించును. సర్వాంగములకు వేడితేయును. దేహపుష్టి, వీర్యపుష్టి తేయును. చెమట బుట్టించును. ఓడవాండ్రకు వచ్చెడు (Scurvy) అను రోగమును నివారణ తేయును. ఇంగిలీకము, రసము వీని దోషములను వోగొట్టును గాని ఇది కొన్నితత్వములవారికి జబ్బు చేయును. యౌవనములోనున్న వారును, కాకతత్వముగలవారును దీనిని పుచ్చుకొనకూడదు. మరియు దీనిని సేవించు కాలములో అపథ్యము చేసినయెడల చాల జబ్బు చేయును. మరణమును కూడ గలిగించును. దీనిని సేవించవలసి వచ్చినయెడల దేహమును చులకన పరచవలెను. 7 దినములు ప్రయాణముచేసి మరీసేవించవలెను. 20 దినములుగాని 40 దినములుగాని దీనిని సేవించవలెను. దీని కషాయముతో దీని చూర్ణమును పుచ్చుకొనిన త్వరితముగ పనితేయును. చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 1 మొదలు 2 డ్రాముల చొప్పున, దీని కషాయపు మోతాదు 3 మొదలు 6 తులముల యెత్తుచొప్పున, విశమునకు రెండుపూటల నియ్యవగును. దీని చూర్ణము, కషాయము పుచ్చుకొనడముకంటె దీనితో సనుభాగము పాలసుగంధియు, మరీకొన్ని వస్తువులను గలిపి చేసెడు ఖరంగాది లేహ్యము సేవించిన యనుకూలముగను, నిర్బాధకముగ నుండును.

పిరంగిసాంబాళి:— *Boswellia Glabra*, *B. Thurifera*. Eng. Indian Olibanum or Frankincense. సంఖ కొంకనదూపం, నాలాక్షి, కందురు. హింఖ కుందురు. ఇది అందుగ చెట్టు జగురు. ధూపద్రవ్యము. దీనిని కుందురుష్క-మని యందురు. సువాసనగ, చేదుగ, కారముగ, జగటగ నుండును. త్రిదోషములు, కుష్ఠ ప్రణ

ములు, చర్మవ్యాధులు, గాయములు, సర్వజ్వరములు వీనిని హరించును. గుండెలోని వ్యాధులను పోగొట్టును. పైత్యప్రకోపమును, రక్తపైత్యము నణచును. విరేచనములను, గ్రహణిని, రక్తగ్రహణిని కట్టును. ప్రసరము, తీర్మాదము, తాపము నణచును. హృదయము నకు బలమిచ్చును. వీర్యవృద్ధి, బలము జేయును. దీనిని నేతిలో గాని సుగంధిక మాయముతోగాని, వేడచక్కరసముతోగాని యిచ్చిన కుష్టురోగమును కాంతిపరచును. సెగరోగము నివృత్తించును. మోతాడు 2 మొదలు 6 గురిగింజల యొత్తువరకు. దీనిని నీళ్ళలో వేసి తాచి వడపోసిన శుద్ధియగును. దీనిని తరుచు పలాశ్రిలలో జేయుదురు.

పిల్లిచర్మము, తెట్రాకలు:—Skin & hair of a cat. వీని ధూపము గ్రహణాధలను కాంతిపరచేయును. జ్వరదోషము, కుష్టు, దురద, దద్దుర్లు వీనిని హరించును.

పిల్లిపీచర:—పెద్ద: పిల్లిపీచర చూడుము.

పిల్లి పెసరకట్ట:—Phaseolus Trilobus - bollings of pulse. పైత్యరోగము, మూత్రకృచ్ఛము, తాపజ్వరము, రక్తపైత్యము, తలత్రిప్ప వీనిని పోగొట్టును. వీర్యపుష్టిని, జేహపుష్టిని యిచ్చును.

పిల్లి పెసలు:—Phaseolus Trilobus. సూక్ష్మ ముష్ణపర్ణి, కాకముష్ణ, హింక్ ముగవన్. వీనినే కారుపెసలని అందురు. వీనిపప్పు చలన జేయును. పైత్యరోగులకు మోచిది. తేలికగ తీర్ణమగును. పైత్య, మేహజ్వరములకు ననుకూలించును.

పిల్లి మాంసము:—Flesh of a Cat. విషమును, క్రిమిని, గుదరోగమును నివారణ జేయును.

పిస్తాపప్పు:—Pistacia Vera, Eng. Distachid-nut. సంక్లిష్టక, ముఖాలక. హింక్ పిస్తా. దీనిపప్పు తియ్యగ కమ్మగ నుండును. పొట్టకు,

ముంతగుండకుబలమును, దేహపుష్టిని, శుక్లవృద్ధి, వీర్యవృద్ధియిచ్చును. శీతలమువలన పుట్టిన వికారము నణచును; పైత్యముజేయును, ఆలస్యముగ జీర్ణమగును; దీనికి విరుగుటకు ! పులుసుపదార్థము, 2 దానిమ్మకాయ, పండు. దీని గుణములును బావమురప్పు గుణములతో సమానముగానుండును.

శీతచందనము:—మందిగంధం చూడుడు.

శీతలు:—Crabs flesh of. చెరువులనుండును, వరిమళ్ళయందును నుండు శీతలకూంసము రుచిగా నుండును, తృప్తినిచ్చును. మిక్కిలి వీర్యపుష్టి, బలముజేయును. గురుత్వముగ నుండును; కాశజేయును; వాతమును జయించును; నడుము నొప్పిలను బోగొట్టును; ఈశీతల రంధ్రములలోని నీళ్ళు నన్ని పాతము ముసలగు త్రిదోషయుక్తమగు యెక్కిళ్ళను కట్టును.

శీతలు (సముద్రపువి) Sea Crabs flesh of. దీని కూంసము తమురు గలిగి రుచిగానుండును. వాతమును హరించును; వీర్యపుష్టి, స్తూభన గలుగజేయును; మనమూతవిరక్తవగాచించును; బుద్ధికి, జఠరాగ్నికి బలమునిచ్చును; కార్యశోగమును, ఉబ్బును పోగొట్టును. దీని కండ్లలోని రాయ విషమును నీల్చును.

పుగాకు:—Nicotiana Tabacum-Eng. Tobacco. సం॥ టొర ప్రి, ధూమ్రపత్తి. హిం॥ తమాఖ. చేదుక, పెగటుక, కారముగ నుండును; మితముగ దీనిపొగబుచ్చుకొనుటవలన వాతమును, శ్లేష్మమును హరించును; విరేచనము జేయును; ఉబ్బునపు దగ్గును, ఎగు పులుగల దగ్గు (Spasmodic cough)ను, నరముల వికలతను (Nervous irritability), జలుబును హరించును; మత్తును, వ్రతాహమును గలుగజేయును; దేహతత్వమును సౌమ్యపరచును, వీర్యస్వరదోషము, నోటి దుర్గంధము, పొండుపు, రక్తక్షీణత, పొత్తికడు

పున బుట్టెడు రోగము, ముఖరోగము, కొన్ని జాతుల అగ్నిమాం
ద్యము (Dyspepsia), పోషకతనము, బుద్ధిప్రమాద జీవాప్రమాద
వలన గలిగిన అడలిక వీనిని బోగొట్టును. చుట్టవీకలు తెచ్చి కొబ్బరి
నూనెలో వేసి పలాశ్రీ పదుమగ కాటుకవలెనూరి మానని పూర్ణకు
వేసిక మానును.

పుగాకు వేసి దిసికి తీసి వడియకట్టివసిన కండ్లలో పోసిక కండ్ల
మెంట నీరుకారడము, చీమువలె కారడము కట్టును. కండ్లకలకలు,
పువ్వులు, కాలపాపచిన్నలు నిమ్మొంచును. చెవిలో పోసిక చీము
కారడము కట్టును. పుగాకును కొబ్బరినూనెలో వేసి దిసికి వడియకట్టి
త చమురు తలకు పూయుటవలన మోటుకలు రాలిపోవడము
చుండ మొవలగు దోషములు నివృత్తిండును. పుగాకు, గచ్చపలు
కులు కలిపి నీళ్ళతోనూరి అండమునకు పట్టించిన వరిబీళ్ళపుబాధ,
వాపు నిమ్మొంచును. పుగాకుకాడల మోరము, విప్పలిచూర్ణము
భాగముగ కలిపి, నిమ్మపండ్లరసముతో నిచ్చిక కూలలు హరిం
చును. మూత్రము గాదించును. ఘోషుగల పుగాకును చిన్నచిన్న
ముక్కలు 3 తులములు, మువ్వలమానె 4 తులములు ఒకమూతి
తెనల్పు సీసాలో గట్టి కారుకుతో మూత వేసి 2 మాసములుపుంచి,
తీసి చెతితో మురియొక గాజపాత్రలో వేసి దిసికి వడియకట్టి మురియొక
సీసాలో కారుకు వేసి యుంచినది 20 మొవలు 40 చుక్కలవిరకు,
పాము కరచినచారోచ్చిక తక్షణము వచునమై విషము దిగును,
విశేచనమగును. ఈ తైలమును తేలు, తెల్ల కుట్టికచోట మర్దన
చేసిన బాధ నయమగును. దీని తేలిక కషాయమవగా ముప్పావు
శేకు వేడినీళ్ళలో 3 తులములయెత్తు పుగాకు వేసి చేసికది లోపలి
తెచ్చిన ఉదరరోగము, ఉబ్బురోగము (Dropy), మూత్రబద్ధము వీనిని

పోగొట్టును. మోతాదు పూటకు 60 ముదలు 90 చుక్కలచొప్పున పెద్దవాండ్రకు దినమునకు రెండుపూటల నియ్యవగును.

పుగాకు గుదస్థానమందు కట్టిన మలబద్ధము నివృత్తించునుగాని కొందరికి వమనములగును.

దీనిపొగ దేహమునకు పట్టించిన సవాయిపొక్కులు, రసదోషమును, వాతమును హరించును. దీని పొగ విషవాయువును విరుచును. ఈపొగను గుదస్థానమునకు పట్టించిన నివారించును.

పుగాకును మెత్తగ మారి కట్టిన లేక మెత్తచేసి కట్టినను మురికి వ్రణములు, చీముపట్టియున్న వ్రణములు మానును. పుగాకు, చచ్చి శీతాఫలపాకు, చాతి కయ్యారము మెత్తగ మారి కట్టిన పురుగులు పట్టిన వ్రణములలోని పురుగులు చచ్చి వ్రణములు మానును.

దీనిచూర్ణము (ముక్కుపోడుము) పిల్చుటవలన నిద్రమాంద్యమును పోగొట్టును. బుద్ధికి చుగుకుదనమును బుట్టించును. తుమ్ములను గలిగించును. దృష్టిబలమును, ఖూణేంద్రియ బలమును తగ్గించును. ఎండలో నడచుచు పొడుము వీల్చిన తలనొప్పి, వికాసము బుట్టించును.

హుక్కాపొగ పుచ్చుకొనిన వెనుక దాని బుడ్డిలోని నీళ్ళతో గడిగిన కుళ్ళువ్రణములు, పురుగులుపట్టిన వ్రణములు నయమగును. హుక్కాపొగగొట్టము లేక కాడలో చేరియుండెడి నల్లని తైలమును పట్టించిన చీముపట్టిన వ్రణములు మానును. అతైలమును కండ్లలో పెట్టిన కండ్లవెంట చీమువలెకాదు రోగము, రేజికటి మానును. హుక్కా పొగ అవగా పుగాకును శుభ్రపరచి, కొన్ని సుగంధ ద్రవ్యములు చేర్చి తయారుచేసినది కార్చి, పొగ వీల్చిన, చుట్టలు కాల్చుటకంటె సుగుణములు కలిగియుండును. కఫవాతముల హరి

మను. పుగాకుమారి వెన్నపూసకు పట్టి (Poultice) వేసికట్టిన గాయపుసంధిరోగము (Tetanus) మానును.

వేడిగానుండు పుగాకుయొక్క గాఢకషాయముతో ■ త్రడము (Fomentation) ఇచ్చిన మాంసపుకండల లిగింపు, విరుసుదనము (Muscular tension) మానును. గాయపుసంధి (Tetanus) లోని శుక్చులను (Spasms) కట్టును. అండ్త్రయముల నొప్పి నివారించును. పుగాకును మారిపట్టించిన వాతపునొప్పులు, చర్మరోగములు మానును. పుగాకుతడిచి వేసిన లేక అంటించిన మొలగజ్జ మానును.

పుగాకు కాడను నున్నగగీసి అముదములో ముంచి లిడ్డల అసనములో నెక్కించిన మలబద్ధము వారించును. విరేచనము చేయుచు గాని కొందరికి వికార పెట్టును.

ఎండుపుగాకు తడిచి మెత్తగ వేసి కట్టిన త్రొత్తగ లేదిన బృహత్తు యొక్క వాపు, నొప్పి నివృత్తించుచుగాని కొందరికివారి, వికారము పుట్టును. గడ్డలపై నవేసి కట్టిన వానిని వారించును. పగులవేయును. నొప్పిలేయును. మాన్పును. పచ్చిపుగాకు కట్టినను పై నవేసిన పనులు చేయును. పున్నిపంటిపైన కట్టిన నొప్పిని వారించును. పుండై రిసికారు వృషణములకు పుగాకు కట్టిన నయమగును.

పుగాకు మారినదిగాని, హుక్కాబుద్దీలో అడుగున చేరు ముద్దీగాని, పుగాకుపిసికిన నీళ్ళుగాని వేసిన గొంతుకలో లేక ముక్కులో లేక చేహామండెక్కడైన పట్టియూడు బలగలు గొడిచెడును.

పుగాకు లేక కాడలు కాల్చిన బూడిద మానలోగలిపి పూసిన చిడుము, చర్మరోగములు మానును. ఎండుయాకుల చూర్ణములో నిమ్మపండ్లరసము గలిపి పట్టువేసిన స్లీహరోగము (Enlargement of spleen) వాగగును.

పుగాకు పొగ అమితముగ బుచ్చుకొనినను, పుగాకుఅమితముగ
 ఎములుట (నోటిలో నుంచుకొనుట) వలనను గుండెలలో వేడి
 పుట్టును. రొమ్మువార్చును. మెదడువార్చును. గుండెదడను, గుండె
 నొప్పిని, తలనొప్పిని బుట్టించును. అకలిని, జీర్ణశక్తిని తగ్గించును.
 నరములకు, మూసపుకండలకు బలహీనముచు బుట్టించును. పక్ష
 వాతమును గలిగించును. దృష్టిని, శార్దూమయొక్క పరిని జెగచును.
 పుగాకు తినిన వమనమును, విరేచనమును చేయును. అధికముగ
 తినిన మత్తెక్కించును. చంపును. దీనికి విరుగుఁగ్గు 1 పాలు,
 2 నెయ్యి, 3 కొబ్బరికాయనీళ్లు.

పుచ్చకాయ (కూరపుచ్చకాయ):—A sort of cucumber. ఇది
 దోసకాయలవలె చిన్నవిగను కొలగను ఉండును దీనికూర రుచిగ
 నుండును. వాతముజేయును. మూర్ఛను, పైత్యమును అణచును.
 నేత్రరోగులకు, మూలశంక రోగులకు మేలుజేయును. శుక్రమునకు
 హానిచేయును. కఫమును వృద్ధిజేయును. చలన అగ్నిమాంద్యము
 జేయును. దీనికి విరుగుఁగ్గు 1 తేనె, 2 కాశవస్తువులు.

పుచ్చపండు:—తరుబూకాపండు చూడుడు.

పుట్టకొక్కుల సామాన్యగుణము:—Mushrooms-curry of-gene-
 rally. ఇది తెలుపు, పసుపు, ఎరుపు, జాతెలుగలవు. ఇందులో
 తెలుపు, పసుపుజాతెలు మంచివి. ఎరుపు, వలుపుజాతులు దోష
 యుక్తమైవవి. రుచిగ నుండును. బలముజేయును. దేహపుష్టిని,
 కాతిని యిచ్చును. పైత్యము నణచును. వాతము, క్లేష్మము మల
 మూత్రబద్ధము, మేదోరోగము, మేహము, వాతరక్తము దీనిని
 గలుగజేయును. అగ్నిమాంద్యము జేయును. దీనికి విరుగుఁగ్గు
 1 ఆవాలు, 2 జీర్ణకరాషధములు. ఎర్రపుట్టకొక్కు, తెల్లపుట్టకొక్కు,
 నల్లపుట్టకొక్కు చూడుడు.

పుట్టతేనె:—Honey in an ant hill. తేనె చూడుడు.

పుత్రజీవచెట్టు:—Putrajiva Roxburghii, Nagela Putranjiva.
 సం॥ పుత్రజీవ, గర్భకర. హిం॥ జయాపోతా, పుత్రజయా. దీనివేరు
 చెక్క. లేక విత్తుల రసము లేక కషాయము త్రిదోషములను కలుం
 పచేయును, తాపము, దప్పి, మూలవ్యాధి వీనిని బోగొట్టును. శుక్ర
 వృద్ధి చేయును, గర్భధారణ కలుగజేయును. మలబద్ధము చేయును.
 మూత్రము గావించును.

పుదీనా:—Mentha Sativa & Mentha Arvensis. Eng. The
 Marsh mint. సం॥ పూరినీ, పుదీనా, వ్యంజన. హిం॥ మం. త.
 పాదీనా. కొద్ది తీపిగలది. దీని యాకు కాడలు వేడిచేసి అర్చును. దీని
 సమూలకషాయము లేక చూర్ణము అన్నమును శీర్ణము చేయును;
 కఫదోషమును, వాతదోషమును హరించును; పొట్టకు బలము
 చేయును; అగ్నిమాంద్యము (Dyspepsia)ను, వాతిని కట్టును;
 పొట్టలోని వాతిమును వెదికించును; అపస్మానిమును (Hysteria),
 తేరతేరలుగా వచ్చు కడుపునొప్పి (Spasmodic colic), పాండు
 రోగమును బోగొట్టును; వికారము కలుగును; రుచి బుట్టించును.
 శుద్ధులను(Spams)కట్టును; అప్యాయతనిచ్చును; బడలిక తీర్చును;
 దీపనకారి; శీర్ణకారి; విరేచకము చేయును; మూత్రము గావించు
 చును; దేహమును, సామ్యస్థితిని, శుభ్రముగను తీంచును;
 గుండెలను శుభ్రపరచును; అత్రితేనుపులను కట్టును; కోరగల
 బితువుల విషమును హరించును; మూత్రక్షయము జారీచేయును.
 పర్చియాకును వాగున బాచుటవలన తలలోనుండు బుబ్బును,
 ముఖము తిరగడము(Fainting) ను బోగొట్టును. పాలలో వేసిన
 వానిని త్వరిత విరిగిపోయెడు. వల్లమిరియములతో బుచ్చు

కొనిన అశర్ణము పోగొట్టును. చలి శేలిక కషాయము (Cold In-
fusion), చిడ్డల పొట్టలోని వాతమును హరించును; మిక్కిలి తినిన
ప్రేగులకు నిష్ప్రముజేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 తవాక్షిరి, 2 బాదాం
జగురు. కషాయపు మోతాదు 3-4 తులముల యెత్తు. శేలిక కష
ాయపు మోతాదు 3-6 తులములయెత్తు. చూర్ణపు మోతాదు 1
మొదలు 4 చిన్నముల యెత్తువరకు. దీని ఆకును చింతపండువేసి
కొద్దిగ తలకర్ర వల్లెరాలను చేర్చి పోగించి మారిచేసిన సచ్చడి
మిక్కిలి రుచిగను, ఆరోగ్యముగ నుండును. రుచి బుట్టించును, వికార
మును పోగొట్టును. దీని సమూలమునుండి పూదీనాపువ్వు తీయు
దురు. తైలమున్నూ తీయుదురు. పైగుణములు వీనిని కలిగియుం
డును. పువ్వు మోతాదు 1-2 గింజల యెత్తు. తైలపు మోతాదు
2-3 చుక్కలు.

పునుగు:—Viverra Zibetha. Eng. Civet produced by the
civet cat. సంః గంధమార్జారీ, గంధచేలికా. ఇది పునుగుపిల్లి
మదము; సుగంధముగనూడును; దీనిని చందనము మొదలగు సుగం
ధద్రవ్యములతో చేర్చి స్నానానంతరమున శరీరమునకు పూసుకొను
చుండిన సువాసనగా, మనోహరముగా నుండును. మదన వికార
మును బుట్టించును. రక్తపైత్యము, వాతిరోగము, కఫము, కుష్టు,
పోక్కులు, దురద, చర్మరోగములను, క్రిమిరోగము, విషము,
వ్రణములు వీనిని హరించును. కాంతినిచ్చును. దేహాదుర్గంధమును
పోగొట్టును. దీనిని గోరోజనము, గుగ్గిలము, తేనెగలిపి లోపలికి
పుచ్చుకొనిన వాతము, యాద్భుతాతమును శమింపజేయును. పుక్కా
హమును, కామోద్రేకమును కలగజేయును. మోతాదు అనగా
వ్రపయోగించువిధము, పునుగు 1 అ యెత్తు, గోరోజనము, 2 అ

యెత్తు గుగ్గిలము 4 అ॥ యెత్తు ఈ మాడును కలిపిన చూర్ణము 1
అ॥ యెత్తు మొదలు 1 అ॥ యెత్తువంకు తేనెతో పుచ్చుకొనవలెను.

పురుగుడు చొట్టు:— తెల్ల పురుగుడు, నల్ల పురుగుడు చూడుడు.

పులగము:— Rice boiled with green gram Dhall. అ॥ గా
దియ్యముతో కొద్దిగ పెసరపప్పు, ఉప్పు చేర్చి వండిన అత్తెసరిన్నము
రుచిగ నుండును. కాక తేయును. వాతమును, చలననణచును. దేహ
పుష్టి బలము జేయును. గురుత్వముగ నుండును. కాక పైత్యశరీరు
లకు, అజీర్ణము, గ్రహణి గలవానికి బిల్బుజేయును. దీనికి విరుగుళ్లు
పైంధవలవణము మరియు అన్నము చూడుడు.

పులకచేప:— A kind of sea fish. తెల్లగ నుండును. మిక్కిలి
చమురుగలిగి రుచిగ, గురుత్వముగ నుండును. కాక తేయును. పైత్య
వాతరోగులకును, రసము దీనిని వాడినది, సుఖరోగులకును మిక్కిలి
బిల్బుజేయును. అపక్వమైనది. దీనికి విరుగుళ్లు చేపలు చూడుడు.

పులిగడుగు:— ఒక్కచారు చూడుడు.

పులిచర్మము:— Skin of a Tiger. పన్యాసుల శయనాసనములకు
అనుకూలముగా నుండును. గ్రహణోపములను బోగొట్టును. అయు
ర్వృద్ధి నిచ్చును. దేహమాను వృద్ధిబోంజించును. నిరోగమైనది.

పులిచంచలి:— Oxalis Corniculata, Eng. The Indian
Sorrel. సం॥ అల్లులోనికా, చాంగేరీ. హిం॥ ఆమ్బూలే కాక్.
దీనిని పులిచింత యనియు పండురు. దీని యాకు పుల్లగ, పలచగ,
ఓన్నదిగ, రుచిగ నుండును. దీని సమూలరసము లేక చూర్ణము
లేక కషాయము బతరదీర్తి నిచ్చును. వాతరక్తము నణచును.
వాతమును, అగ్నిమాంద్యము (Dyspepsia) ను, నీరసమును,
గుల్మమును, మూలవ్యాధిని శమింపజేయును. మూత్రమును బారి
జేయును. పీడ్యములకు వేడి పుట్టించును. దేహపుకాకను వృద్ధి

తేయును. లఘుత్వమునిచ్చును. గర్భములోనుండు రోగములను, చర్మరోగములను, గ్రహణి, సంగ్రహణి రోగములను నిశ్శేషముగ హానణచును. దీని ఆకను కీళ్ళువాపిగాని, పొయ్యకగాని మారి యెర్రబడి పుండుగా నుండుచోట కట్టిన చల్లబడి నొప్పి, మంట, పోటు నివృత్తింపును. దీని యాకును వేడినీళ్ళతో నూరి రసము తీసి అందులో తెల్లనీళ్ళల్లిపాయల రసము కలిపి తలకు పూసిన పైర్తిపు తలనొప్పి మానును. దీని యాకులరసము పూసిన పులిపిరికాయలు హరించును. ఆరసము కండ్లలో కండిన కంటిపొరలు, దుర్మూస ములు హరించును. దీని సమూలముతో చేసిన రేహ్యము బలము, మేహకాంతి, చలనతేయును. దీనియాకుతో చేసిన పచ్చడి పుల్లగ రుచిగా నుండును. రుచిబుట్టించును. అగ్నిదీప్తినిచ్చును. రోగులకు మిక్కిలి పథ్యమైతి. దీని యాకులను ఉప్పుతోనూరి కండ్లకు కట్టిన కండ్లమసక, పొరలు, దుర్మూసము హరించును. రసముయొక్క మోతాదు పూటకు 1-3 తులముల యెత్తుచొప్పున, చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 1-2 అణాల యెత్తుచొప్పున, కషాయపు మోతాదు పూటకు 3 మొదలు 6 తులముల యెత్తుచొప్పున, రేహ్యపు మోతాదు పూటకు 4 మొదలు 8 అణాల యెత్తువరకు దినమునకు రెండు పూటల నియమింపును.

పులినెయ్యి:—Fat of Tiger. ఇది పెద్దపులియొక్క క్రొత్వ దీనిని వాత, మేహవాతములచే కాళ్ళుపడినవారికి అపునెయ్యిగాని, అముదముగాని మిశ్రమముజేసి మర్దనచేసిన నరములకు సత్తువతేసి, కాళ్ళువచ్చును.

పులిమాంసము:—Flesh of tiger. ఉప్పుగ నుండును. కాకను, కఫమును తేయును, బద్ధిని హెచ్చించును. లఘువుగ నుండును. వాతమును, పైర్తిమును, మూలవ్యాధిని, ఊబు, మలమూత్రబద్ధము,

గ్రహణీ దీనిని పోషించును. దీనిని అపాలమానలో వేసి వండి యా
మాన దేహమునకు పూచిన లే మధ్యవశేన రక్తమాంసక్షయమైన
దేహము తిరిగి రక్తమాంస పూరితమగును.

పులుగుడుచెట్టు:—తెల్ల పురుగుడు, కల్ల పురుగుడు చూడుడు.

పులుపుగుణము:—Acidity. అసగా పుల్లగ నుండెడు వస్తువుల
సామాన్యగుణము. కుదిబుట్టించును, శీర్ణము గావించును. జీరణదీప్తి
నిచ్చును. అమితముగ పులును బుచ్చుకొనిన కఫము, పాండువు,
కార్యరోగము, దగ్గు, వాతరోగము గలవానికి అపథ్యముగ నుండును.

పుల్లగోంజూర:—గోంజూర చూడుడు.

పుల్లదబ్బకాయ:—Sour orange. తలవశేయును; పైత్యమును
పోషించును ముంతగుండె (Heen) ■ బలమిచ్చును; ఆకలి బుట్టించును;
వికారముగొట్టును; విరేచనము గట్టును; రొమ్మను, తల
నరిములను బబ్బుచేయును. దీనికి విరుగుడు గరుగపాల పానకము.
దీనిని ముక్కలుకొని కొని నిమ్మకాయ పచ్చదీపలే దెప్పిచును.
పైత్యహరముగ నుండును. మేహపైత్యరోగులకు పథ్యముగ
నుండును. ఆకలి వృద్ధిపరచును. అరోగ్యమిచ్చును.

పుల్లనిగొంజ:—Sour conjoe. సుశుక్లముగ, చక్కగ నుండును;
అపాయతను, దేహపుష్టిని యిచ్చును; దాహమును, కాపమును,
శమింపజేయును; వాతమును పోషించును; క్షేమమును, పైత్యమును
గలుగజేయును.

పుల్లపాయలకూర:—యిది నీటి వాసనలేచును కొంచము పుల్లగా
నుండును. పాయల, పెద్దపాయల గుణములు గలిగియుండును.

పుల్లద్రబ్బలి:—అష్టవేదము చూడుడు.

పుల్లబచ్చలి:—Country sorrel. దీని రసము లేక కషాయము వేడి
తేసి అర్చును; గుల్మము, హృద్రోగము, మూలవ్యాధి, యెయ,

మహాము, పైత్యము, రక్తపైత్యము, పైత్యభ్రమ, పాము, కేలు
విషములు, కడుపు లిగబట్టడము, కడుపులోమంట వీనిని పోగొట్టెను;
ఆకలి బుట్టించును; విరేచనము కేయును; మూత్రము గాదించును;
బుద్ధి! బలమిచ్చును; కడుపులోని చెడుకాకను తీసివేయును; పైత్య
విరేచనములను. రక్తగ్రహణిని కట్టును. దీని కుమారుల రసమును
పుష్కరించిన లేక దీని ఆకు నమలి యుమ్మివేసివ. పండ్లనొప్పులు
మానును; పండ్లు గట్టిపడును. ఆకుమారి కట్టిన గడ్డలు త్వరగా
పక్వమై పగిలి మానును; పై నపూసిన గడ్డిమానును. దీనిని మాంస
ములో వేసి వండిన అది త్వరగా శీర్ణమగును; కాక తిత్వము గల
చాచి విక్కిలి యనుకూలముగ నుండును; పుంస్త్యమును తగ్గిం
చును; శ్లేష్మవారముల కేయును. దీనికి విరుగుఁగ్గు 1 లవంగాలు,
2 కొబ్బరి, 3 ఆవాలు, 4 బెల్ల పుసావకము రసపుమోతాదు
పూటకు 4-5 తులములయెత్తు కషాయపుమోతాదు 3 మొదలు
5 తులముల యెత్తువరకు. దీని కూరకు పై గుణములుండును.

పుల్లరేగుపండు:—A sort of berries. ఈ చెట్లు అడవులలోలేచును.
దీనిని కొన్ని ప్రాంతములందు నల్లరేగుచెట్టని యందురు. పులుపు,
తీసి రుచులు గలిగియుండును. రుచిబుట్టించును. కాక కేయును. వాత
మునగాచును. మలబద్ధము, శీతపైత్యము కేయును. జ్వరము
దెచ్చును. దీనికి విరుగుడు నువ్వులచెట్టు కాల్చిన ఔరము.

పువ్వుల చప్పరము:—A canopy of flowers. సువాసన గలిగి
మనోహరముగ నుండును. చలవ నిచ్చును. కామోదకమును
బుట్టించును. వాతము కేయును.

పువ్వులపాన్పు:—Bed of flowers. సువాసనగలిగి మనోహరముగ
నుండును. మన్మథోద్రేకమును బుట్టించును; శ్రమ తాపమును

హరించును. సౌఖ్యమునిచ్చును. మృదువుగనుండును. చాతశ్లేష్మముల నధికపరచును.

పుష్కరమూలము:—*Iris Florentina* l. *Germanica*. సం* పుష్కరమూల, పద్మ పుష్కర. హిం* పోహకర్ మూల్. దీనివేరు సువాసనగ నుండును. దీని నుండి తీసినతైలము అత్తరువుగా యుపయోగింతురు. దీనిని సువాసనగల తైలములలో నేయుదురు. చంగల్యకోష్ఠును బోలియుండును. దీని చూర్ణము లేక కషాయము చేదుగ, కారముగనుండును; వేడితేయును, కఫవారము, జ్వరములు, క్వాసు, కాసు, హిక్కు, అరుచి, శోథ, పాండువు, ఉల్బుపదగ్గు, హృద్రోగము, పార్శ్వకూల, వారము, నన్నివారజ్వరములు వీనిని హరించును. రక్తైర్ధ్యమును గొట్టును; గర్భము నిలుపును; శ్లేష్మజ్వరము, విషము, క్రిమిరోగము వీనిని హరించును. బుద్ధిని హెచ్చించును. చూర్ణపు మోతాదు 2 మొదలు 4 అంగుల యెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు 2½ మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు.

పుష్ప కాసీసము:—*Sulphate of Iron, yellowish variety*. సం* పుష్పకాసీస, అన్న బేడి చూడుడు.

పుష్పధారణగుణము:—*Decorating hair with lock of flowers*. శిరోభారమును, దుర్లంఘమును బోగొట్టును; కండ్లకు చలనతేయును; సుఖమును, సంతోషము నిచ్చును; కామోదేకమును గలుగజేయును, మనోహారముగ నుండును.

పుష్కరాగధస్మము:—*Calx of Topaz*. ఇది నవరత్నములలోనొకటి. వారమును బయించును; మిక్కిలి జలంబి తీనిచ్చును; ఆయుర్వృద్ధి బుద్ధిబలము, వీర్యవృద్ధి వీనిని గలుగజేయును; కాంతినిచ్చును. మోతాదు పూటకు 1 మొదలు 4 గురిగింజల యెత్తువరకు.

పుష్పాంజనము:—*Zinc oxide*. సం* పుష్పాంజన, కునుమూంజన. హిం* పుష్పాంజన్. అవగా నస్త్రుధస్మము. నేత్రములనుండి కారెడి

నీళ్ళను కట్టును; ఎక్కిళ్ళను శ్వాసను, దురదను, కఫమును, పీవగు రోగమును పోగొట్టును; చాలమును నేత్రవణమును, ఇతర నేత్ర రోగములను, ఎలుక విషమును, ఊబిరిగొట్టు నొప్పిని హరించును, మోతాదు 3 మొదలు 4 గురిగింజల యెత్తువరకు.

పుష్పాసపము:—Wine made of flowers. అనగా పుష్పములతో చేసిన సారాయము. మిక్కిలి రుచిగనుండును; మనోవికాసమును గలుగజేయును; కాక చేయదు, పైత్యము, చాతము, పాండువు, మేహము, మూలవ్యాధి, క్రిమి వీనిని కలుంపజేయును.

పూతట్ల:—A sort of cakes. వరిపండితో రేసులుచేసి పంచదార నెయ్యిచేసి చేసెడు ఒకభక్ష్యము. రుచిగనుండును. బలము, దేహపుష్టినిచ్చును; కొద్దిగ గురుత్వముగ నుండును. దీనికి విరుగుర్పు పండివంటలు చూడుడు.

పూతిక పండ్లు:—పూతిక పండ్లు చూడుడు.

పూలేడు పిట్ట:—A sort of bird like a quail. దీని మాంసము వేడిచేసి చలవ జేయును; రుచిగనుండును; తేలిక నిచ్చును; వాత పైత్యములను హరించును; రుచిబుట్టించును; అగ్నిదీప్తి నిచ్చును; కఫమును, శ్వాసకాగుల నణచును; క్షయము పోగొట్టును; అతివేగముగా జీర్ణముగును. శరీరమునకు బలమిచ్చును. మిక్కిలి పథ్యమైనది.

పూర్ణ పుండ్రాశు:—ఉదంబరములు చూడుడు.

పూర్ణ పుబూరలు:—బూరలు చూడుడు.

పెండలము (ఇది య్ర. తెల్ల, తీగలుగలిగివుండును.):—Dioscorea Alata. The yam. సూక్ష్మమాలకంద, గ్రామకంద. రుచిగ, స్వాదుగను, మేహకాంతి, నీర్యపుష్టి, బలము జేయును. రుచిబుట్టించును. మూత్రముగా పోచును. కొద్దిగ కఫవాతములను జేయును. ముంతగుండును;

పొట్టకు బలమిచ్చును; పైత్యపుకాకను, చాహము నణచును, అగ్ని
మాంద్యము, మలబద్ధముజేయును. కడుపులో గాలి బంధించును.
దీనికి విసుగుళ్ళు 1 కెల్లము, 2 తమలపాకు. ఈ పెండలపు తీగలు
ఛాలాలోజాలు నిలవయండినవానికి గుండ్రనికాయలు కాయును.
మూర వండికొనిన రుచిగా నుండును. దేహపుష్టి, బలము జేయును.

పెగ్గుమ్మడు:—గుమ్మడుచెట్టు చూడుడు.

పెట్టుప్ప:—సూరేకారము చూడుడు.

పెట్టుప్పచావకము:—సూరేకారపుచావకము చూడుడు.

పెద్దఅంకుడుచెట్టు:—కొడిక పాలచెట్టు చూడుడు.

పెద్దఅరె:—అరెచెట్టు చూడుడు.

పెద్దకచోరము:—కచోరము చూడుడు.

పెద్దకాకరకాయ:—కాకరకాయ చూడుడు.

పెద్దగన్నేరుచెట్టు:—గన్నేరుచెట్టు చూడుడు.

పెద్దగురువిందచెట్టు:—బండిగురివిందచెట్టు చూడుడు.

పెద్దకలకర :- Anethum Forniculum. Eng. Sweet fennel
seed. ఇది పోపువలెనుండును. పోపుఅని దీనిని అమ్ముదురు. సువా
సగ, కారముగ నుండును. పొట్టలోని వాతమును బెడలించును.
పొట్టకు బలముజేయును. అకలి బుట్టించును. స్త్రీలకు పాలుపడ
జేయును. దీనిఆకుల కషాయము మూత్రమును జారీజేయును. కండ్ల
జలహీనమును బోగొట్టును. దీనివిత్తుల తేలికకషాయము పై నుతో
బుచ్చుకొనిన తేలు విషము హరించును; కషాయపు మోలాడు
21-5 తులముల యెత్తు.

పెద్ద దవనము:—దవనము చూడుడు.

పెద్దమాలగొండచెట్టు:—Dolichos Pruriens & Mucuna Pruriens-
Eng. The cowhage. ఈ ఆత్మగుప్త, కపికచ్ఛ.

కూకళింబీ, హింక కాచ, కివాంచ, యిది చిక్కుడుతీగవలెపాకును,
 పువ్వులు, కాయలు చిక్కుడువలె నుండును. కాయలపైన నవ్వుని
 నూగు యుండును. యానూగు శరీరమునకు తగిలిన విషరీతమైన
 దూరదపెట్టును. దీని వేరు, యాకుకాడల రసము లేక కషాయము
 తీసి, చేదు దుచులుగలిగి యుండును. రక్తపై ర్థ్యము, వాతము,
 దుష్టవ్రణములు, అరిసారము, అండ్వృద్ధి, మేహాతిసారము, వాత
 జ్వరము వీనిని హరించును. దీని వేరు కషాయములో తేనెకలిపి
 యిచ్చిన వికూచిహద్యము (cholera) నివృత్తింపను. దీని కాయ
 మీది నూగు తెల్లములో పొదిగి కాచి పంచదార పాకములోగాని,
 తేనెలోగాని కలిపియిచ్చిన యేలికపాములు, క్రిములు చచ్చును.
 నూగు మోకాడు 1-2 గురిగింజలంత మూడుదినములు తీదయము
 పూటలను ఇచ్చి, నాల్గవదినము విరేచనములకు ఇయ్యరలెను. దీని
 విత్తనములు రియ్యగనుండును. మదమును బుట్టించును. వీర్యపుష్టి
 చేయును. కుసుమరోగమును, వీర్యనష్టమును కట్టును. దీని విత్తుల
 చూర్ణము 1 పాలు, పెద్దపల్లెరు విత్తుల చూర్ణము 1 పాలు, రెంటికి
 సజ్జము చీనాపంచదార కలిపి దీనిని గోరువెచ్చని పాలతో పుచ్చు
 కొనిన మిక్కిలి వీర్యవృద్ధి, రతిసౌఖ్యము గలుగును. విత్తులను ఆవు
 పాలతో పండి విత్తుల పై చర్మముతీసి వేసి త్రొక్కి, పంచదార పాకము
 పట్టి లేహ్యముగ చేసి పుచ్చుకొనినను వీర్యవృద్ధి కలుగును. దీని వేరు
 దేహమునకు బలము తేయును. మూతిపంకర వాతము, పక్షవాతము
 మొదలగు వరముల రోగములను కుదుర్చును. విత్తులకను అటువంటి
 గుణము కలదు. విత్తులను ఇతర మూలికలతో నిచ్చిన వీర్యనష్టము
 కట్టును. దీని వేరుకషాయము లోపలికిచ్చిన నన్ని పాతము కుదురును.
 దీని వేరు గంధము లేక వేరుమూరినది పంటికి పూసిన ఉబ్బురోగము
 నివర్తించును. దీని వేరుముక్కలు ఒకటి ముంతిరికి, ఒకటి చీలమండకు

కట్టిన ఊబ్బురోగము నివర్తించును. దీనివిత్తును కొద్దిగ నీళ్ళలో అరగ నీసి తేలుకుట్టినచోట అంటించిన దాని విషమును నీల్చి వేయును. దీని వేరుకషాయము మూత్రమును జారీ చేయును. గురజాలకు(kidneys) శుభ్రపరచును. దీని కాయ మాగుతోచేసిన పలాశ్రి యంటించిన కొద్దిగ యెర్రబడి పోక్కును. కసుమరోగము, వీర్యనష్టము ఇవి కట్టుటకును, వీర్యవృద్ధి చేయుటకును ఇచ్చునిత్తుల మార్గపు మోతాదు 2 మొదలు 4 అణాల యెత్తువరకు దినమునకు రెండు పూటలచొప్పున 15 లేక 20 దినములు నియ్యవలెను. కషాయపు మోతాదు 2½ మొదల 5 తులముల యెత్తుచొప్పున నియ్యవగును. దీని వేరు కషాయము సుఖవ్యాధులుగలవారి కరీరతత్వమును మార్పును. మూత్రబద్ధమును మాన్పును. దీని కాడల కషాయము ఊబ్బురోగమును తాగొట్టును. దీని వేరురసము అపుహలలో గలిపి యిచ్చిన జ్వరము, గజ్జి, చిడుము నివృత్తించును. కషాయపు మోతాదు పైప్రకారము. రసపు మోతాదు 1-4 తులములయెత్తు. దీనిఅకులకు అముదము చరిమి పెచ్చుకేసివేసిన వ్రణములు మానును. దీని సమూలమును ఎండించి సన్నముగ ముక్కలుకోసి వానిపొగ బుచ్చుకొనిన దగ్గు, విగర్పులు నివృత్తించును; దీనివేరుతోచేసిన కైలము వీనుగుకాలు (Elephantiasis) రోగమును మాన్పును.

పెద్ద దేవ దారు:—దేవ దారు చూడుడు.

పెద్దకోసకాయ:—Large species of cucumber. కుహము నణచును. నిక్కిలి కీతలముచేయును. వాతమును, శ్లేష్మమును బుట్టించును. గురుత్వము చేయును. దీనివిరుగుళ్ళు కోసకాయచూడుడు.

పెద్ద నేపాళము:—నేపాళపు చెట్టు పెద్దది చూడుడు.

పెద్ద నేలములక:—నేలములక చూడుడు.

పెద్దపల్లెడు:—*Pedallium Murex*. Eng. Caltrops. సంక పద్మపండ్లు, పూలకృంగులు, గోతుర. హింక బాదాగోలులు, పెద్దపల్లెడును ఏనుగు పల్లెడు అని పేరుగలదు. వీనివేళ్ళు, అకులు, కాయలు తీసి, చేదు రుచులుగలిగియుండును. పడుకీతోష్ణముగనుండును. వీనిరసము లేక కషాయము, చూర్ణము మృదువుపరచును. పైత్యకాంతి, మేహ కాంతి తేయును, జీరణదీప్తి నిచ్చును. వీర్యవృద్ధి, భాతుపుష్టి తేయును; త్రిదోషములను హరించును. క్షూల, హృదోగము, మూత్రకృచ్ఛము, మూలద్యాధి, ప్రమేహము, కఫరోగము, అగ్నిమాంద్యము, శోష, కాశము వీనిని నివృత్తిచును; గుండెలను శుభ్రపరచును; మూత్రమును జారీచేయును; మూత్రపు సంచి (bladder). గురదాలు (kidneys) వీనిలో నొప్పిని, పుండును, వేడి నణచును. మూత్రపుమంటను పోగొట్టును; మూత్రబద్ధమును విడగొట్టును; క్షుణ్ణస్థమును కట్టును; మూత్రము పెండుపోవు. ఇంద్రియమును కట్టును; ఋతురక్తము జారీచేయును; ప్రసవస్త్రీల మైల రక్తమును పెదలించును. రక్తపాదలు లేక పల్లికలు వీనిని పోగొట్టును. దీనియాకు కూర తినిన కడుపులో లల్ల నివారణమగును. సమూలరసమును పాఠాయలో కలిపి పుచ్చుకొనిన మూలికల విషము (Vegetable poison) ను హరించును. దీని సమూల రసము మూత్రద్వారముల పుట్టెడువణమును, బాపును హరించును. రసపుమోకాడు పూటకు 2 మొదలు 4 తులముల యెత్తు చొప్పున, కషాయపు మోకాడు 2½ మొదలు 6 తులముల యెత్తు చొప్పున తినమునకు రెండుపూటల నియ్యవగును. సమూలరసములో తేనెగలిపి పుక్కిలించిన నోటిపూత, దుర్గంధము నివృత్తిచును. ఏనుగుపల్లెడు సమూలరసము 2-4 తులములయెత్తులో తిగు. మూత్రము పాఠాయ కలిపి పుచ్చుకొనిన సర్పవిషము విరుగును. దీని

ఆకరసము రెండువంతులు, నువ్వులమానె ఒకవంతుకలిపి తైలపక్వముగ గాచి యా తైలమును మర్దనచేసి లోపలికి పుచ్చుకొనిన. కీళ్ళ నొప్పులు, వడుము నొప్పులు, గురదాల (kidneys) నొప్పులు మానును; ధాతుపుష్టి తేయును; ముఖకాంతి దెచ్చును; చుక్కచుక్కలుగ పడెడు మూత్రమును కట్టును. లోపలికి పుచ్చుకొను మోతాడు 1-2 తులములయెత్తు సారాయికోగాని, తేనెకోగాని పుచ్చుకొనవలెను. దీనియొకపాక టుచ్చుకొనిన ధాతుపుష్టి తేయును. ముండ్లుతీసిన పెద్దపల్లెకుకాయలను కిమాన్లుఆవుపాలతో వండి, కిమాన్లు ఎండబెట్టిచూర్చించిదీనికివడుముగ పంచదారగలిపి పుచ్చుకొనిన దేహపుష్టి, బలము వీర్యపుష్టి తేయును. ఇగ్గడియనవ్వుముకట్టును. పంచదార గలిపినచూర్లపు మోతాడు పూటకు రేడయెత్తు మొదలుపావలయెత్తు చొప్పున దినమునకు రెండుపూటల నియ్యవగును. ఏనుగు పల్లెకు చెట్టును రిగుమ్మాత్రము మంచివీళ్ళలో కి-4 చూర్లు త్రిప్పి జాగించి యానీళ్ళు వడపోసి వానితో ఆతైలరన్నము క్రొత్తకుండలో వండి స్త్రీలు టుతున్నావము మొదలు కి దినములు వరుసగ ఉదయపు పూటలకు పులుసులేకుండ పుచ్చుకొనిన గర్భవతులగుదురు. ఆనీళ్ళు గాని, కాయల కషాయముగాని పుచ్చుకొనిన మూత్రకృచ్ఛము, సెగకోగము నిమ్మరించును నీళ్ళ మోతాడు పూటకు ■ మొదలు 10 తులముల యెత్తు కషాయపు మోతాడు పూటకు 2న్నర మొదలు 6 తులముల యెత్తు. దినమునకు రెండుపూటల నియ్యవగును. దీని లకుకూర రుచిగనూడును. వాతము, మూత్రకృచ్ఛము, మూత్రాకృతి, కఫము, నావాము, మేధాకూల, ప్రమేహము వీని వణచును.

వైద్యపాదర:—వెరిపుచ్చ చూడుడు.

వైద్యపాదరీకూర:—Portulaca Oleracea-big variety. సంక బృహ
జ్జోని. హింక బడలోని. దీనిని బొడ్డుపావిల, గంగపావిల యుడును.

దీని రసము చలవజేయును. కాపణ్యరము నణచును. దీనియాకుమారి కణతలకు పట్టించిన అలగుట, నిద్రలేమి, వీనివలన గలిగిన తలలోని వేడిని, నొప్పిని పోగొట్టును. ఓడవాండ్రకు వచ్చుదీరసము, నొప్పులు మొదలగు చిహ్నములుగల (scoury) అను రోగము గలవారికిని, కార్జముయొక్క రోగములుగలవారికిని యిచ్చిన ఆయాసమును తీర్చును. శరీరతత్వమును మార్చును. దీని విత్తులు క్రిమిరోగమును, బగ్గను, ప్రేగులు మొదలగువానిని కప్పియుండు పొరయొక్క రోగములను (mucus disorders) పోగొట్టును. దీరిరసము పొట్టలోని పుండు (inflammation of the stomach) ను, నోటిపంటరక్తము పడుటను మాన్పును. రసముయొక్క మోతాదు 2-4 తులముల యెత్తు. గింజలచూర్ణపుమోతాదు 2-3 అణాలయెత్తువరకు.

పెద్దపిల్లిపీచర, పిల్లిపీచర:—*Asparagus racemosus*. A. Gonocladae. సం॥ శతావరి, శతమూలి. హిం॥ శతావరి. దీనికి పిల్లి తేగలని, చల్ల పిల్లిగడ్డలని పేర్లుగలవు. తీపి, చేదుగ నుండును. దీనింపము గాని, కషాయముగాని చలువ, మేహకాంతి జేయును. రక్తపైత్యమును, కఫమును, అతిసారమును జయించును. పెగరోగమును, ప్రజేహమును శమింపజేయును. వీర్యవృద్ధి, దేహపుష్టి, బలము జేయును. ఇంద్రియక్షయము కట్టును. పుంస్తవము నిచ్చును. మేహవాతమును గొట్టును. భ్రమ, మూర్ఛ, తయ, దేహకార్శము వీనిని జయించును. ఆయురారోగ్యవృద్ధి జేయును. స్త్రీలకు పాలు వృద్ధి జేయును, గర్భాశయమునకు సత్తువ జేయును. కుసుమరోగమును పోగొట్టును. గర్భమును నిలుపును. తత్వమును సౌమ్యపరచును. శరీరములోని మార్గములను సరిగా జేయును. పడుముకు సత్తువనిచ్చును. పొట్ట(stomach), కార్జము (liver), గురజాల (kidneys) వీని పేడిబుట్టించును. దీనికి తేనతోచేసిన దీని మురబ్బా పై వచెప్పిన

సుగుణములు గలిగియుండును. దీనిని నూనెలో వేసి కాచి పూసిన చర్మరోగములు హరించును. నేతిలో వేసి కాచి బిడ్డలకు పెట్టిక చలన దేహపుష్టి, బలము జేయును. రసపు మోతాదు 2-3 తులముల యెత్తు. కషాయపు మోతాదు 2న్నర మొదలు 3 తులముల యెత్తు వరకు.

పెద్దబచ్చలి:—బచ్చలి చూడుడు.

పెద్దమానుచెట్టు:—పెనువేప చెట్టు చూడుడు.

పెద్దమావేరు, పిన్నమావేరు:—*Celastrus Paniculata*, *Cerdiospermum Halicacabum*, Eng. Staff tree. సంజ్యోతిష్మతి, శారావతాంఘ్రి, స్వర్ణలత. హింజమాల్కాంగనీ. దీనిని పెద్ద పెక్కడని, చిన్న పెక్కడని, మావేరని, మాలకంకిణి యని యందును. దీని వేరు లేక యాకురసము లేక కషాయము, దీని యెత్తులతైలము కారముగ, చేదుగ నుండును. కాకతేయును, కఫ రోగము, క్రిమిరోగము, విసర్పి, స్ఫోటకము, ఉబ్బురోగము, శాండువు, బలోదరము, భగందరము, నేత్రరోగము, శిరోరోగము, పీచున కారరోగము దీనిని హరించును. విరేచనము జేయును. తరుచుగా దీనియెత్తులున్నా మరొకొన్ని వస్తువులను చేర్చితిసిన తైలమును మాలకంకిణి అరకందురు. దీనిని ఉబ్బు మొదలగు రోగములకు తగిన పథ్యముతో నిచ్చిన నివారణమగును. మోతాదు 2 మొదలు 3 చుక్కలవరకు. రసముయొక్క మోతాదు 2-3 తులముల యెత్తు. కషాయపు మోతాదు 2న్నర మొదలు 3 తుల యెత్తువరకు. దీని కాయలను కెక్కుడుకాయలాడును. (heat pea) యాకాయల రసము లేక కషాయము కాక, పైత్యము జేయును. బలము, బుద్ధి ప్రకాశము నిచ్చును. కఫవాతములను హరించును.

పెద్దముత్తవపులగము:—ముత్తవపులగము చూడుడు

పెద్దయేలకులు:—ఏలకులు చూడుడు.

పెద్దవరగోగు:—వరగోగు చూడుడు.

పెద్దవరివంటకము:—Bolled rice of coarse sort of paddy.

దుచిగనుండును. తీవ్రమైన జకరాన్ని గలవారి కనుకూలముగ నుండును. బలము నిచ్చును. వీర్యవృద్ధి తేయును.

పెద్దవానింట చెట్టు:—వాయింట చెట్టు చూడుడు.

పెద్దవెక్కుడు:—పెద్దమా వేరు చూడుడు.

పెద్ద సర్పాక్షి:—సర్పాక్షి చూడుడు.

పెనువేప చెట్టు:—Allanthus Excelsa. సంః మహానింట, హింః లకా

యన్. దీనిని పెద్దమాను అని పియ్యవయని, గండుగయనియుండును.

దీని చెక్కరసము లేక కషాయము లేక చూర్ణము వగరుగ, చేడుగ నుండును. శీతజ్వరమా, పైత్యము, గ్రహణి, రక్తగ్రహణి, రక్తాతిసారము, కష్టరోగము, కఫము, దురద, విశూచి వీనిని హరించును.

దీని పచ్చిచెక్కరసములో సమముగ పెరుగుగలిపి 3-4 పూటల నిచ్చిన గ్రహణిని కట్టును. దీని మానుచెక్క కషాయ మిచ్చిన పురాణ రక్తగ్రహణి కట్టును. దీని చూర్ణమిచ్చినను కట్టును. కషాయపు మోతాదు పూటకు 2న్నర మొదలు 3 తులముల యెత్తు

చొప్పున, రసపు మోతాదు 2-3 తులముల యెత్తువరకు. చూర్ణపు మోతాదు 2 మొదలు 4 అణల యెత్తువరకు. పచ్చిచెక్క మారిన

ముద్ద గచ్చకాయంత పెరుగుతో రేపుమాపు 2-3 దినములు పెరుగుతో పుచ్చుకొనిన గ్రహణి, రక్తగ్రహణి కట్టును. చెక్క

చూర్ణమునకు సమముగ పంచదారగలిపి పుచ్చుకొనవచ్చును.

పెన్నేరు చెట్టు:—Physalis Flexuosa. Withania. Somnifera,

P. Somnifera. సంః అశ్వగంధా, వాచికరీ, వారాహశర్క్తి. హింః ఆస్ గండ్. ఇదిపటాలేచెడు చిస చెట్టు. గుర్రపువాసనగలిగియుండును.

దీని దుంపరసము లేక కషాయము లేక చూర్ణము, వగరుగళించెము చేదుగ నుండును. ఉష్ణవీర్యముగలది. క్షయరోగము, కఫము, వాతము, వ్రణము, మేహము, కార్యరోగము, రక్తప్రైత్యము వీనిని పోగొట్టును. బలమును, దేహపుష్టి, కాంతిని, పుంస్త్యమును ఇచ్చును. వీర్యవృద్ధి జేయును. బకరాగ్నిని వృద్ధి జేయును. వయస్సును నిలుపును. దగ్గు, ఉబ్బునము, క్షుద్ధ, సన్నివారము, పురాణ రోగములు, సూతికరోగము వీనిని హరించును. సింహోర్బిత్తి జేయు అవయవములకు నడుముకు సత్తువ జేయును. దేహములోని మలముల వెడలించును. మూత్రమును జారీ చేయును. దీని పచ్చిదుంపను మూరికట్టినను, ఎండుది నీళ్ళతో మూరికట్టినను ముండివ్రణములుమానును. దీని దుంప శొంఠితో మూరికట్టినను దీని దుంపయొక్క, శొంఠియొక్క గంధములుతీసి కలిపి పట్టువేసినను, వార మేహవారపు నొప్పులు నివృత్తించును. దీని దుంపను నేతిలోవేసి కాచి ఆ నేతిని పూటకు 1-2 తులముల యెత్తు చొప్పున దినమునకు రెండుపూటల పుచ్చుకొనినను, ఆ నేతిని భోజనకాలమున ప్రథమ కలశముతో పుచ్చుకొనినను మేహవారిపు నొప్పులు, కీళ్ళనొప్పులు, నడుమునొప్పి నిర్మూలించును, నరములకు సత్తువ జేయును. దీని దుంపరసముయొక్క మోతాదు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు పూటకు 2½ మొదలు 3 తులముల యెత్తు చొప్పున, చూర్ణపు మోతాదు 2 అణాలయెత్తు మొదలు 4 అణాల యెత్తు చొప్పున దినమునకు రెండుపూటల నియ్యనగును. దీని యాకులకు అముదము పూసి పెచ్చజేసి వేసిన రాచపుండ్లు, గడ్డలు హరించును. దీని యాకుల తేలిక కషాయ మిచ్చిన జ్వరము హరించును. మోతాదు పూటకు 4 మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు. దీని పండ్లు మూత్ర

మును పెరిగించును; దీనివిత్తలు చూర్ణము పెన్నతీయుటకు తగినట్లుగ
చాలను తోడుకొనజేయును. మూత్రము జారీచేయును. దీని గంధ
మును లింగమునకు రాయుచుండిన లింగదోషమును పోగొట్టి పటు
త్వము, బలుపుగలిగించును. పెన్నేరు కషాయములో కుమముగ
చాలు గలిపి తగినట్లు పంచదార కలిపి పుచ్చుకొనుచుండిన స్త్రీల
గర్భకోశమును బాగుపరచి కుంఠానయోగ్యత గలుగజేయును.
పురుషులకు పుంస్తవము పొచ్చించును.

పెరుగులన్నము:—Boiled rice mixed with curd. మేహము
పైత్యము నణచును; బలము, దేహపుష్టి నిచ్చును; క్రొవ్వుబెంచును;
గురుత్వముగ నుండును; దేహమునకు బూడిద బూసినట్లుండెడు
రోగమును, కాశను అణచును; ఇతము, విరేచనబద్ధముజేయును;
అమితముగదివిన రోగము బుట్టించును. దీనికి విరుగుళ్ళు పెరుగు
చూడుడు.

పెరుగుపుచ్చుకొన గూడనికాలములు:— Seasons or times at
which curd should not be taken. భోజనమునకు ఆదియందును
రాత్రియందును, వసంత, గ్రీష్మ, శరత్కాలములయందును, అగ్ని
మాంద్యముగ నున్నప్పుడును, పరగడుపునను పెరుగుపుచ్చుకొన
గూడదు. మిక్కిలి చలిప్రదేశములయందును, చలిజ్వరబాధ గలి
గెడు మన్యపు ప్రదేశములయందు నివసించెడువారును, ఎప్పుడును
పెరుగు తినకూడదు. ఉష్ణప్రదేశములలో నివసించెడు వారును,
జరిరదీప్తిగలిగిన ఘోరాకారక, పైత్యతిత్వములు గలవారును, చిన్న
తనమునుండి రాత్రి పెరుగు బుచ్చుకొను అభ్యాసము గలవారును,
సల్లమందు తిను అభ్యాసముగలవారును రాత్రి అన్నముతో
పెరుగు బుచ్చుకొనవచ్చును. ఎవ్వరైనను రాత్రి అన్నముతో
పెరుగు బుచ్చుకొనునప్పుడు కొద్దిగ నీళ్ళు గలిపిగాని, పైఠవలవల

మును, శౌంఠి చూర్ణమును తగుమాత్రము పెరుగు అన్నములో గలిపి పుచ్చుకొనిన తోమరహితమును, పోఖ్యమును ఉండును.

పెరుగు పుచ్చుకొనవలసిన కాలములు: — Seasons in which curd should be taken. హేమంత, శిశిర ఋతువులయందు పెరుగు మిక్కిలి పథ్యముగ నుండును; దేహదార్ధ్యమును, కాంశినినిచ్చును.

పెరుగుకు సరిపడిని వస్తువులు: — Articles Incomparable with curd. పెసరపప్పు, మినపప్పు, గంజి, పాలు, తేనె, ఉసిరికాయ వీనితోను, పందిమాంసము, కోడిమాంసము ఇవి పుచ్చుకొనినప్పుడును బుచ్చుకొనగూడదు. ఈ నిషేధములను లక్ష్యముండక పెరుగు బుచ్చుకొనిన జ్వరము, రక్తపైశ్యము, సన్ని, కుష్టు, పాండువు మొవలగు రోగములను బుట్టించును. కురియు పెరుగు మజ్జిగగాని, మజ్జిగ పాలుగాని, పెరుగు పాలుగాని కలిపి పుచ్చుకొనిన విష తుల్యముగ నుండును.

పెరుగు తియ్యనివి: — Sweet curd. జడ్డుగ, కమ్మగ, తియ్యగ, రుచిగ నుండును. కఫమును క్రొవ్వను వృద్ధిబొందించును; పైత్య కాంతికేయును; కాశనశించును; విరేచనబద్ధము జేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 శౌంఠిచూర్ణము, 2 పైంథవలవణము, 3 ఉప్పు.

పెరుగు తోటకూర: — Amaranthus Tristis. సుంక మానిష, కాశ వీర, ప్రణీక, హింక మరసా, నవడా. దీనికూర రుచిగ నుండును; చలనజేసి ఆర్పును; శుభాకాంతి చేయును. దీనిసమూల కషాయము మూలవ్యాధి పణచును; నులిపురుగుల గొట్టును; వాతమును హరించును; గొంతుకనుడి పడెడు రక్తమును, పురాణ విరేచనములను కట్టును; స్త్రీల ఋతురక్తమును విసారము పోకుండ జేయును; ఎముకలలోని వేడిని హరించును; అప్పుడప్పుడు వచ్చెడు జ్వరమును కట్టును; విషమును విరుచును. దీని యాకలను మారి

కట్టిన గాయములు, వ్రణములు మానును. శీతపైత్యము జేయును; కడుపు బిగబట్టును; నల్లదబ్బు; (Spleen) కు నష్టము జేయును; మాదము జేయును; గురుత్వముగ నుండును; మలబద్ధము వణచును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 అంతరు, 2 నువ్వుచెట్టు కాల్చి చేసిన మోరము. దీని సమాంశకషాయపు మోరము పూటకు 24 మొదలు 3 తులములయెత్తు వరకు.

పెరుగు పుచ్చుకొనకూడనివారు:— Those who should not take curd. దీబ్బు, చాపు, దగ్గు, వగర్పు, జ్వరరోగము, అగ్నిమాంద్యము, వ్రణము, అమబ్దరము, కుష్ఠ, కఫరోగము. ఈ రోగములు గలవారు పెరుగుపుచ్చుకొనకూడదు.

పెరుగు పుచ్చుకొనకూడినవారు:— Those who may take curd. దీనన, అతిపారము, గ్రహణి, అకుచి, మూత్రకృచ్ఛము, కార్య్య రోగములు గలవారికి పెరుగు అనుకూలముగ నుండును.

పెరుగు పులిసినది:— Sour curd. శ్లేష్మపైత్యములను, అశీర్ణమును బుట్టించును; రక్తమును పాడుజేయును; అసౌఖ్యముగ నుండును. దీనికి విరుగుళ్ళు పెరుగు చూడుడు.

పెరుగుమీగడతోనున్నది:— Curd with cream. మిక్కిలిరుచిగా, జిడ్డుగలిగి మనోహరముగా నుండును; బలమిచ్చును; గురుత్వము జేయును; తేదస్సు (కొవ్వు) ను, వీర్యమును వృద్ధిజేయును; మిక్కిలి జీరణదీప్తిగలవారి కనుకూలముగ నుండును.

పెరుగుమీగడ లేనిది:— Curd without cream. రుచిగ నుండును; మలబద్ధమును, జీలికగనుండును; కాంతినిచ్చును; పుచ్చుకొనదగి యుండును.

పెరుగు మీడి నీళ్ళు:— Water in or over the curd. కొంచెము పుల్లగా, రుచిగా నుండును; చాపము, శ్రమ వీని వణచును;

శేలికగ నుండును; శ్రోత్రేంద్రియముగను బలమిచ్చును; కఫవాతములను గొట్టును; వీర్యపుష్టి చేయును; జఠరదీప్తి నిచ్చును; శ్లేష్మమును హరించును. రాత్రియందు పుచ్చుకొనగూడదు.

పెరుగుమీది మీగడ;—Cream of curd వాతమును హరించును; వీర్యపుష్టి, బలము చేయును; కంఠము, చెవులు వీనికి మేలుచేయును; మేహవ్రణములను మాన్పును; మంటలను కాంతింపజేయును; గురుత్వముగ నుండును; కఫమును బెంచును; రోగమును బలపరచును; అగ్నిమాంద్యము, గురుత్వము చేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 శేన, 2 అల్లపు మురచ్చు.

పెరుగు సామాన్య గుణము:—Curd its effect generally- స్వాదుగా, రుచిగ నుండును. చలువజేయును; పైత్యముచేయును. జఠరదీప్తి, వీర్యపుష్టి, బలము చేయును. మేదస్సును పెంచును. గురుత్వముగ నుండును. రక్తపైత్యము, శ్లేతరోగము కాంతింపజేయును. కాంతినిచ్చును. విరేచనబద్ధము చేయును. పొట్టలో బుట్టెడు కాపమును హరించును. ఊపిరిగొట్టునొచ్చని బోగొట్టును. శీతబ్దరమును, మరీకొన్ని దుర్గుణములను బుట్టించును. పాలుగాకుడ. పెరుగుగాకుండ అసగా తోడుకొన్నది త్రిదోషములను కలుగజేయును. గనుక పుచ్చుకొనగూడదు. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 వేడినీళ్ళు, 2 తలకర్ర, 3 వర్ణావాలి, 4 ఉప్పు, 5 సైంధవలవణము, 6 శొంఠిపొడి, 7 బెల్లము, 8 కంఠధస్యము, వడకట్టిన పెరుగుతో సున్నము కలిపి పట్టువేసిన మేహవాతపు నొప్పులు నివృత్తింపబడును.

పెసరకట్టు:—Boillings of green gram dhal. రుచిగా నుండును, కీర్ణముచేయును. జఠరదీప్తినిచ్చును. కఫపైత్యములను హరించును. శ్లేష్మము, విదాహము, కాపము, వ్రణములు, క్షయక శ్లేతరోగములు, బ్దరము, క్వాస, కాస, ప్రమేహము శ్రమ, మదము,

విషము, పైత్యము, కుష్ఠము, స్ఫోటకము, మేహము, కాయ, నీర
గుము, యోనిరోగము, పాండురోగము, మూలవ్యాధి వీనిని
శమింపజేయును.

పెసరగంజి:—Cunjee prepared with rice & green gram.
అనగా పెసలు, బియ్యము కలిపి కాచినగంజి. విదాహము, బ్వరము
దీనినణచును. పైత్యబ్వరములకు మిక్కిలి మంచిది, కొద్దిగ వాతము
జేయును. పైత్యమును గొట్టును. మిక్కిలి తేలికగనుండును.

పెసరపప్పుపులగము:—పులగము చూడుడు.

పెసరబూరలు:—A sort of cakes made with green gram
dhal. అనగా పెసరపప్పు, పెల్లము కలిపి పూర్ణముగపెట్టి చేసినవి.
కుదిగ మృదువుగ నుండును. పైత్యమును గొట్టును. బల మిచ్చును.
శ్లేష్మము, గులుత్వము జేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 తేనె, 2 అల్లము,
3 ఉత్తరేణి తొరము, 4 కలిసిళ్ళు.

పెసల సామాన్యగుణము:—Phaseolus mungo. Eng. Green
gram. సంశ ముద, హరిమంద. హింశ మహాంగ్. యివి పచ్చ
పెసలు, నల్ల పెసలని రెండుజాతులు. పచ్చపెసలు శ్రేష్ఠము. కండ్లకు
మంచిది. మేహకాంతిని, పైత్యకాంతిని, కొద్దిగ వాతమును జేయును.
తేలికగనుండున్న రక్తపైత్యము, కఫము వీనిని జోగొట్టును. విరే
చకబద్ధము జేయును. చలువ తత్వముగలవారికి గురచాల (Kid-
neys) లో వాయువును, తలనొప్పిని బుట్టించును. దీనికి విరుగుళ్ళు
1 సంచదార, 2 తేనె, 3 ఉష్ణావధములు, 4 కలిసిళ్ళు, 5 అల్లము.

పేసలు అను ఛక్యము:—A kind of cakes made of wheat flour,
సర్వేంద్రియములకు బలము జేయును. పైత్యవాతమును హరించును.

వీర్యపుష్టి. బలము వీని ని స్సను. గురుత్వముగ నుండును. దీని విరుగుళ్ళు 1 లవంగాలు, వేదగింజలర సము.

చేపకొనలు:—Tender leaves of rattan plant. చేప చెట్టు చిగుళ్లు రుదిగా నుండును. క థపై త్యములను హరించును. వాతము తేయును.

చేపకండు:—Cane or rattan fruit. సుంక శ్చేత. హింక చీత్ కా ఫల్. పుల్లగనుండును. అగ్నిదీప్తి నిచ్చును. పైత్యము, చాహము వణచును.

చేప విసనకర్ర:—Fan made of rattan leaves. క థచామములను గొట్టును. చెమట వణచును. చలువతేయును.

చేయమనుగంజ:—A sort of drinkable cunjee. ఒక ఛాగము బియ్యమున 14 ఛాగములు నీరుపోసి మెతుకు లుండునటుల గాచి నది చేయము. ఇది మిగుల శ్రేష్ఠమయినది. వాతవిత్తశ్లేష్మములను, అనులోమ వాతమును, అకలి, చాహము, అయాసము, నీరసము, కక్షిరోగము, జ్వరము వీనిని హరించును. అగ్నిదీప్తి నిచ్చును. జీర్ణముతేయును. విరేచనము గావించును. మిక్కిలి ఔధ్యముగ నుండును.

చేరింట చెట్టు:— Corchorus olitorius. ~~C. Tricocutaria.~~ సుంక నాడికా. హింకోష్ఠా. ఇది ఏటేట మొలచును. దీని యాకుకూర వాడుదురు. జిగటగనుండును. మేహకాంతి, పైత్యకాంతి తేయును. దీని ఆకు ఎండబెట్టి గుండచేసి నీటిలో వేయించి పుచ్చుకొనిన అజీర్ణమును బోగొట్టును. దీని విత్తనముల రసము లోపలి కిచ్చిన సుర్పవిషమును గొట్టును. విత్తనములచూర్ణము కంచదారతో బుచ్చు కొనిన శిరోరోగములను, కుష్ఠరోగములను బోగొట్టును. ముద్ధికి

బలమిచ్చును. విత్తులయొక్క కాదు పావలామెత్తు. చూర్ణపు
మోతాదు లేదమెత్తు.

లేలాలగంజి:—Cunjee of fried rice. తేలికగ నుండును. చలువ
తేయును. గ్రహణీరోగము, విజాహము, కాపము, మూర్ఛ జ్వరా
తిసారము, అతిసారము, మహాదికజ్వరము, మేహము, కఫము
వీని నణచును. ధాతువులలో సామ్యత నిచ్చును. రోగుల కనుకూల
ముగా నుండును. •

లేలాలు, లేలాలిండి:—Fried corn or paddy & its flour-. సంక
లాజ. హింక ఖైర. వడ్లువేయించి చేసినది లేలాలు. వీని పిండి
వగరుగ, రుచిగ నుండును. పెంటనే ఆహారమును, బలమును
ఇచ్చును. రక్తపైత్యము, ప్రమేహము, అకలి, కాపము, విజా
హము, శ్రమ, చర్మి, ఎక్కిళ్ళు, అతిసారము, పైతియము, వమనము
వీని నణచును. జ్వరదీప్తినిచ్చును. చలువ తేయును. నేత్రరోగముల
కమింపజేయును. మేదస్సును, శ్లేష్మమును తగ్గించును. తేలికయై
యుండును. అన్ని జ్వరముల యార్తిని, శిశువులును, కాస, క్వాస
లను తీర్చును వారించును. ప్రణముల వూర్చును.

లేలాలు వర్జింపవలసిన వారు:—Those who should not eat
fried corn. అశ్లేష్మముగను, అగ్నిమాంద్యముగ నున్నప్పుడు,
భోజనముచేయకముందు, రాత్రివేళల, జబ్బుచేసినప్పుడు వట్టివి
విస్తారముగ తిప్పుకొనకూడదు.

పొగ:—Smoke. ధూమము చూడుడు.

పొగచుట్ట:—Cigar. పుగాకు చూడుడు.

పొగడ చెట్టు:—Mimusops elenggi. సంక పకుళ, శింధుగంధా, మధు
పైష్పా. హింక మపురసీరి, బకుల్. దీని చెక్కరసము లేక
కషాయము తీసిగ, వగరుగ నుండును. చలువ తేయును. సంక్రహణీ
రోగమును, విషమును వారించును. దీని మానుచెక్క కషాయము

గాని, పద్మికాయ కషాయముగాని పుచ్చకొనిన మూత్రపుసుంచి (bladder) లోను, మూత్రమార్గములోను(Urethra)ను పుండును మాన్పును. ఆపదేశములనుండి రసికారుటను కట్టును. జ్వరమును హరించును. ప్రకషాయమును పుష్కలించిన చిగుళ్ళ రోగము, దంతరోగము హరించును. కదలెడు పండ్లు పుట్టిపడును. దీనిచక్క- చూర్ణము పుచ్చకొనిన సంతానయోగ్యతను నిచ్చును. రసము యొక్క మోతాదు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపుమోతాదు 3-4 తులముల ఎత్తు. చూర్ణపు మోతాదు 3 యు 4 అంగులయెత్తు.

పోషకచైత్యవీడ:—Shade of do. చల్లగ మనోహరముగ నుండును, శిరోరోగములను, నేత్రరోగములను హరించును; కాంతినిచ్చును.

పోషకఫలము:—Fruit of do. తీపిక, తగరుగా, కురిగా నుండును. గ్రహణరోగమును పోగొట్టును. చలవశేయును. ప్రమేహమును హరించును. పొట్టకు బలముశేయును. దంతదార్ద్ర్యము నిచ్చును. ప్రైర్యమును హరించును. ప్రేగులలో వాతము బంధించును. దీనిని విరుగుడు ఉష్ణపువధములు పండిన పండులోని గుంజలో పంచదార కలిపి యిచ్చిన పురాణరక్తగ్రహణి కట్టును.

పోషక పుష్పములు:—Flowers of do. సువాసనగ మనోహరముగా నుండును. వీనిధారణవలన చాచుకముగు తలనొప్పిని, శిరోవాతములు నేత్రరోగములను హరించును. కాంతి నిచ్చును. మనోహరముగ నుండును. పుష్పల చూర్ణమును వస్యముగాచేసి కీర్చిత తిరజ్వరము తలనొప్పి, భుజములు మొదలగు దేహముయొక్క అన్ని భాగముల యందు నొప్పిపుట్టు హవాయనే బంగాళా దేశములో వచ్చెడువ్యాధి, ముక్కపెట కారెడు పడిసెపు నీరు, తలనొప్పి వీనిని కట్టును. ఈపుష్పలతో తీసెడు సారాయివంటి యరకు మనోహరముగ నుండును; కాక, బలము చేయును; దీపనము పుట్టించును.

పొట్టెలుమాంసము:—Flesh of ram. రుచిగ నుండును. త్రిదోష హరమైనది; బలము, వీర్యపుష్టి, జేహాపుష్టి వీని నిచ్చును; వీరస, జ్వరము, వాతము వీని నణచును; గురుత్వము జేయును; కఫమును తొచును; దీనికి విరుగుళ్ళు మాంసము చూడుడు.

పొట్టికాకరకాయ:—Green fruit of Momordica muricata. చేదు గనుండును, త్రిదోషములను హరించును; జ్వరము, దద్దురు, కుష్ఠ, విషము, కఫము, వాతము, క్రిమిరోగము వీనిని హరించును. రుచి బుట్టించును; కండ్లకు మేలుజేయును; తేలికగ నుండును; జఠరదీప్తిని కాంతిని యిచ్చును; కొద్దిగ పైత్యము, కాకజేయును; దీనికి విరుగుళ్ళు కాకరకాయ చూడుడు.

పొట్టికాకరచెట్టు:—Momordica muricata. దీని సమూలరసము, చాల్చిచెక్క, విప్పళ్ళు, చియ్యము, నీరుడివిత్తుల మాన వీనితో చేసిన మాన లోపలికిచ్చిన గడ్డకరుపులు. చిడుము యెదలగు చర్మ రోగములను మాన్పును. సమూలచూర్ణము పైన ఇల్లిన కుష్ఠవ్రణములు, మురికివ్రణములు మానును.

పొట్టిపట్ట:—A sort of fly catcher bird. దీని మాంసము వాతమును గొట్టును; అగ్నిదీప్తి నిచ్చును, రుచి బుట్టించును; విషమును, విరర్పి యెదలగు రోగములను పోగొట్టును. పథ్యమైనది.

పొట్ల ఆకు కూర:—Curry of the leaves of Snake gourd. కఫపైత్యము, జ్వరము, కాస, క్రిమి వీనిని హరించును. కాంతి నిచ్చును; చలువజేసి వేడిజేయును; వాతమును తమింపజేయును.

పొట్లకాయకూర:—Curry of Snake gourd. రుచిగ నుండును; సమశీతోష్ణముజేయును; కఫపైత్యమును, జ్వరమును, క్రిమిరోగమును, అమవాతమును గొట్టును; అగ్నిదీప్తినిచ్చును. విరేచనము గావించును. త్రిదోషములను హరించును. పైత్యవాతములనణచును.

వీర్యపుష్టి తేయును; తేలికయై అన్నిరోగములను పథ్యమైయుండును, హృదయమునందలి పురుగులను పశింపజేయును. శరీరములో కాకను కాపమును బోగొట్టును.

పొట్లచెట్టు:— *Momordica charantia*. *Trichosanthes angina*. Eng. The snake gourd plant. సం॥ పటోలా, శ్వేత రాతి, సుదీర్ఘ. హిం॥ చిచేండా. అనగా పొడవుగా కాయలుకాచు పొట్ల. దీనివేరు విరేచనము జేయును. విషమును హరించును. దీనిని శియ్య పొట్ల అందురు. దీని కాడలకూర కఫమును హరించును. ఆకు, కాయల గుణములు చూడుడు.

పొడవ్రతిఅకు:— *Leaves of a sort* ■ *Asclepias vomitoria* సం॥ పొడవ్రత. దీనిని పుట్టపొదర అని యందురు. దీని ఆకుల నిజ రసముగాని కొంచము నీళ్ళుపోసి తీసివరసము పొంగించినదిగాని దీని ఆకు కషాయముగాని వెగటుగ, చేదుగ నుండును. పిల్లలకుగాని, పెద్దలకుగాని యిచ్చిన విరేచనము జేయును. నలిపురుగులనుచంపును; కాక జేయును; చాతము, జ్వరము, దగ్గు, పడికము, పిల్లలకు వచ్చుడి యితరబబ్బులు హరించును. నేత్రములకు మేలుజేయును. తేలువిష మును హరించును. నిజరసపు మోతాదు 1 మొదలు 2 తులముల వరకు. నీళ్ళుపోసి మూరి తీసిన రసపు మోతాదు 2-3 తులములవరకు. కషాయపు మోతాదు 23 మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు. యీ ఆకు పరీక్ష. దీనిఆకులరసము ఒక చిన్న బెల్లపుముక్కమీద కొంచెము వేసి 5 నిమిషములు అయిన తరువాత బెల్లపుముక్క తినిన రీతి ఏమియు లేక తప్పగా నుండును. దీని ఆకుల కషాయము మధు మేహము (Sugar complaint) ను హరించును. దీనిని యూనానీ వైద్యులు నూడ్ మాశూటీ అని అందురు.

పొత్తిచీర:—Cloth made of fibres. మిక్కిలి పవిత్రమైనది. హిమంశ శిశిర ఋతువులయం దనుకూలముగ నుండును. వాతప్రకోపము నణచును, వీర్యమునకు వేడితేయును.

పొత్తిదుంప:—Gloriosa Superba (country poison root) నంశ లొంగరి, అగ్నిశిఖా, కలికారి, హింశ కలిశా. దీనిని అడవి చాళియని, చన్నచర్లగడ్డయని, నాగేటిగడ్డయని, కనుగుట్టు గడ్డయని యు నందురు; దీని చూర్ణము దేహమున శీఘ్రముగ వ్యాపించును; పెగటుగ, చేదుగ నుండును; కాక చేయును; కుష్ఠ, వాపు, మూల వ్యాధి, కడుపుబ్బు, వాతము, వ్రణము, శూల, కఫము, డిబ్బు, అగ్నిమాంద్యము వీనిని పోగొట్టును. నురిపురుగులను జూపును. పైత్యము తేయును. గర్భస్థానమును గలిగించును. దీనిని నీళ్ళలో గంధములేసి క్రొత్తగా తేచెడు గడ్డలకు పట్టించిన అది హరించును. తేలు, పురికొన (Centipede), తెరి ఇవి కుట్టిన తేక కరచినచోట దీని గంధముపూసి నిష్కరోకాదిన నొప్పి, మాట యగును. దీనిని పంటికీబూసిన చీరపేలు మొదలైనవి చచ్చును. దీని దుంప గంధమును ప్రసవవేదన పడుచుండెడు స్త్రీల పొదములకు, చేతులకు బూసిన శీఘ్రముగ ప్రసవమగుదును. దీని దుంపను నూరి నీళ్ళలో కలిపి పిసి తేరనిచ్చి నీళ్ళు పారబోసి అకుగుమడ్డిని, తిరిగి నూరి నీళ్ళలో కలిపి పిసి తేరనిచ్చి యానీటిని విడదొంది యావిధముగ చేయుచుండిన తెల్లనికత్తు కయలుదేరును; ఇది చేదుగ నుండును. దీనిని తేనెలో నిచ్చిన పెగరోగము మానును. దీనిదుంపచూర్ణమును పూటకు 1 అణామొత్తు మొదలు 1½ మొత్తువరకు మాత్రమే నిచ్చిన శరీరతత్వములు మార్పును. బలముతేయును. అహిక (వసుకు) బ్వరమును పోగొట్టును. పై మోతాదుకంటె అధికముగ నిచ్చిన విషమై చంపును. దీనికి విరుగుడు శౌంతి కషాయము.

పొన్నగంటిపూర:—Achyranthes Triandra. సంజ మత్స్యాక్షి,
 తోనామారక, తీతపూర. హింజ మవేదీ. కొంచెము వీని, వగరు,
 యివేడు కలిగి స్వాదుగ నుండును. చలువ, మేహకాలి తేయును.
 రక్తైర్య మణచును; త్రిదోషహారమైనది రుదిబుట్టించును; నేత్రో
 ద్రియములకు బలముతేయుచూ సమస్త నేత్రరోగములను వాగొ
 ట్టును. వీర్యవృద్ధి తేయును. దగ్గు, క్వార, బ్యూరము, విచాహము,
 మాలవ్యాధి. మూత్రకృచ్ఛము, ప్రమేహములు, వాతము, క్రిమి
 రోగము వీనిని జయించును. పథ్యమైనది; దీని పగురుకు సమముగ
 నువ్వులనూనెగాని, కొబ్బరినూనెగాని గలిపి పగురు ఇగరరాచి తలకు
 మర్దనచేసిన నేత్రరోగములు హరించును. దీని యాకు పగురుపోసిన
 లేక అకుమారి గాయముపై ప వేసి కట్టిన గాయము మానును.

పొన్న చెట్టు:—Calophyllum Inophyllum, C. Apetalum.
 Eng. Alexandrian Laurel panny tree. సంజ పున్నాగ,
 వద్దదాలము. హింజ సుల్తాన్ చాపక, యూడి. దీని చెక్క లేక
 యాకురసము లేక కషాయము మూత్రమును హరించేయును. దీని
 మాకుచెక్క గంధమును పట్టించినను, అకులు పెచ్చజేసి కట్టినను
 గడ్డలు హరించును. దీని విత్తల తైలముతో మర్దనచేసిన వాత,
 మేహవాతపునోప్పులు హరించును. గడ్డ, చిడుము మొదలగు చర్మ
 రోగములను పోగొట్టును, దీని తైలముతో దీపములు వెలిగింతురు.
 గాని యీ తైలమును లోపలి కివ్వగూడదు. రసపు మోతాడు
 పూటకు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాడు 2½ మొదలు
 3 తులముల యెత్తు; ఈచెట్టు నీడ చల్లగ, మనోహారముగా నుండును.
 చలువ తేయును; వీర్యవృద్ధిని. కాంతిని యిచ్చును; త్రిదోషహార
 మైనది. దీని పువ్వులు మనోహారముగ పూడును; పైర్యము,

చాతము వణచును; కాక తేయును; మఱిచలవము, నేత్రరోగములు, తలత్రిప్ప మొదలగు వనేక శిరోరోగములను బోగొట్టును.

పోక చట్టనీడ:—Shade of areca tree. పంచేంద్రియములకు హిత ప్రగా, మనోహారముగ నుండును; చలువ తేయును.

పోకపొత్తి:— The coat or skin covering of the areca nut bunch. దీనిలో భోజనము పరిశుభ్రముగా, ఇంపుగ నుండును. కాంతిని, అగ్నిదీప్తిని యిచ్చును. పైత్యమును, చాతమును లాచును. ఎండినపొత్తి కాళ్ళు, చేతులు విరిగినప్పుడు కట్టు గట్టుట కనుకూలముగ నుండును.

పోక మామిడికాయ:— Fruit of a wild Mango tree. సంశ్చుద్రామృతి. ఇది మామిడికాయవలె పుల్లగ రుచిగ నుండును. జ్వరదీప్తి నిచ్చును రుచిబుట్టించును. వీర్యమునకు చలువ నిచ్చును. శ్లేష్మమును, ఆమపైత్యమును, చాతమును, కఫమును తేయును. దీనిని విరుగుల్లు మామిడికాయ చూచుడు.

పోకలు సామాన్య గుణము:—Areca Catechu. Eng. Areca nut or Betel-nut. సంశ్చ పూగీఫలా, క్రముకఫల. హింశ గుపారీ. అసగా పోక చెక్కలు పోక కాయలను కత్తిరించి ప్రదక బెట్టినవి పోక చెక్కలందురు. దీనిలో చక్రములక్రింద కత్తిరించినవి లవంగచూర్ణమందురు. వీటిని దీని తాంబూలములో చాడుదురు. వీరీలను, మెత్తని పోకల నుపయోగించుట శ్రేష్ఠము. పోకలను కత్తిరించకుండా ప్రదక బెట్టినవి వల్లగపోకలుదురు. వీనిచూర్ణము వగరుగ నుండును. పైత్యము, కాక తేయును; చాతమును హరించును. విరేచనము తేయును. కఫపైత్యములను, కాసు, క్షౌసు, జ్వరము, క్రిమిరోగము, నోటిదుర్గంధము వీని వణచును. ముంతగుండ (Heart) కు, పొట్టకు

బలమిచ్చును. నిశ్శబ్దచేతనములను కట్టును. పండ్లకు బలము లేదు. చెడువస్తువులను దేహమునందు వ్యాపింపకుండ యాటాక ధరచును. కడుపులోని వాతమును తలకెక్కకుండ చేయును. ధరము లకు సత్తుక చేయును. నోటివరముల బబ్బును, బలులును హరించును. సుతోషము గలంగ చేయును. విరేచనముతో చెడునీరును తీసి చేయును. దీని కషాయమెన్నడును పుచ్చుకొనగూడదు. వట్టిపోకలు దీనిన రక్తమును తెరచును. పొండురోగము బట్టును. వీర్యవృద్ధిము చేయును. కడుపులో వాతమును బంధించును. గుండెలకు నష్టము చేయును. పట్టు బట్టును. దీనికి వియగుళ్ళు 1 కీరీరా(కావము తిగురు) 2 సముద్రపు నురుగు, 3 గ్రాహిచేసిన కానుగవిత్తుల రసము. పోక చెక్కవలన గలిగిన తిక్కకు వియగుళ్ళు 1 చన్నిళ్ళు, 2 చింతపండు, 3 తడిపినబట్టగాలి, 4 శర్కర, 5 తేనె గలిపిన శర్కర. దీనిచూర్ణము వట్టికే లోపలికి పుచ్చుకొను మోకాడు 2-3 అణాలయెత్తు. పోకల నుని పండ్లతోము కొనుట కనుకులముగ నుండును. వీనిని కాంబూలములో వేసుకొనుటకు సర్వకా వ్రుదయోగింతును.

పోతులగాకర:—గొడ్డులగాకర చూడుడు.

పోతువడ్ల:—మూఢవిధిగ చూడును.

పోలుగపిట్ట:—Green Pigeon. పచ్చపావురము చూడుడు.

పోస్తుకాయ:—Capsules of the fruit of Poppy tree. గుంజి ఖసతిల. కొంజి పోస్తుకెఫలి. ఇది వల్లనూడు చెట్టుకాయ పెచ్చులు. చేడుగ నుండును. కొద్దిగ వుత్తులేయును. వీని తేలిక కషాయము. లోపలికిచ్చిన విరేచనముల కట్టును. నిద్రచెచ్చును. వీని చూర్ణము నై నులో గలిపియిచ్చినను నిద్రచెచ్చును. దీని తేలిక కషాయము యొక్క మోకాడు 1 తులము మొదలు 3 తులముల యెత్తువరకు. చూర్ణపు మోకాడు 1/2 యెత్తు మొదలు 2 అణల్ యెత్తువరకు.

వీనిని నీళ్ళలో వేసి ఆనీళ్ళను చక్క-గ మరగనిచ్చి అదేదీనీళ్ళలో బట్ట గుడ్డగాని, స్లేతలు గుడ్డగాని ముంచి నీళ్ళు పిండి వేసి అగుడ్డతో వత్తడ మిచ్చిన కవుసుదేబ్బ, గాయము, గడ్డ, పలుకుకుపు, చిగుళ్ళచాపు వీనివలన గలిగిన నొప్పి కలుచును.

ప్రతిగింజలు:—Cotton seeds. వీనిలోని పచ్చ వాతపి త్తక్షేష్ణము, వలన గలిగిన వమనమును కట్టను, మేహమును, కాక, నణచును, వీనిని నీళ్ళతో నూరి లోపలికిచ్చిన రక్తవిరేచనములు, గుండెలలో నొప్పి, మిగుట, దగ్గు, ఒగర్పు, పాపాణవిషము వీనిని బోగొట్టును, మోతాదు 2-3 తులముల యొక్క. వీనిలోని చమురు పూసిన మచ్చలు, పొడలు నివృత్తిచును. యాగింజలను పాలలో వేసి కాచి ఆపాలు యిచ్చిన స్త్రీలకు పాలు వృద్ధిపరచును.

ప్రతిగింజలు మేసిన ఆవుపాల గుణము:—Milk of the cow fed on cotton seeds. ఆవుపాలు చూడుడు.

ప్రతిచ్ఛా:—Gossypium Herbecum. G. Indicum - Eng. Cotton plant. సం॥ కార్పాసీ. మూత్రపుష్ప. హిం॥ కాపాస్. దీని ఆకులరసము రక్తగ్రహణిని కట్టును. ఇకుదంచి అముదముతో బెచ్చవేసిగాని ఆకులునూరి అముదము కొద్దిగ గలిపి యుడికించిగాని నొప్పులుగల మోకాళ్ళకు (Gouty joints) కట్టిన నయమగును. దీని రేతఆకులు, వేళ్ళు వేసి నీళ్ళుకాచి అనీళ్ళు తగుమూత్రము వేడిగ నుండగ ఆనీళ్ళలో బడుము మునుగువరకు (Hip bath) కూర్చుండ బెట్టిన యోనిశూల నిమ్మలించును. దీని రేతఆకులు ఎండించి బానితో తేయాకనీళ్ళ (Tea) వలె కాచియిచ్చిన విరేచన జాడ్యములు నూనును. దీనియాకువేసి కాచిన నీళ్ళయోవిరి గుదస్థానమునకు పట్టించిన మాటిమాటికి విరేచనమగునట్లుండు గుణము కట్టును. దీని వేరు రసముగాని కషాయముగాని మూత్రబద్ధము, మూత్రకృచ్ఛము, ముతుబద్ధము వీనిని నివృత్తిచును. గర్భస్రావము గలిగించును,

ముతర క్తమును జారీచేయును. అకు లేక వేరు రసముయొక్క మూతాదు 2-3 తులములయొత్తు వేరుచెక్క 10 తులముల యొత్తు, 60 తులములయొత్తు నీళ్ళలో వేసి నీరు పగమిగురువరకు వాచిన కషాయమును ప్రతి యరగంట కొకసారి 6 తులముల చొప్పున నియ్యనగును. దీని సారము (Fluid extract) ఆయిన యడల మూతాదు ■ మొదలు 60 చుక్కల వరకు ఇయ్యవచ్చును. దీని అకులరసములో కొద్దిగ సూరేశారము, రేవలచిన్ని అరగదీసిన చిక్కని గంధము పొత్తికడుపునకు పట్టువేసిన, మూత్రబద్ధమును విప్పి జారీచేయును.

ప్రపాండరీకము:—తామరదుంప చూడుచు.

ప్రబ్బులిచెట్టు:—Calamus rotung (A sort of rattan) సంక వేరిన, నిచుళ, మంబరీ, హింక లేల్. దీని సమూలరసము లేక కషాయము వారముగ, చేదుగనుండును. వేడిజేయును. శ్లేష్మరోగము, నీరసము, మూలవ్యాధి, గుల్మరోగము, కుల, క్రిమి, ఉదర రోగము వీనిని హరించును. రసపుమూతాదు పూటకు 2-3 తులములయొత్తు. కషాయపు మూతాదు పూటకు 2-3 తులములయొత్తు.

ప్రవాహోదకము:—Current water. త్రిదోషములను హరించును. లఘుప్యగ నుండును. అకలి బుట్టించును. ఇందు స్నానముచేయుట వలన శరీరమునందలి, శరస్సునందలి దుష్టవేడిని తగ్గించి, శరీరకాంతి బుద్ధిబలము నిచ్చును. ఆయురారోగ్యమును కలుగ జేయును.

ప్రాతఃస్నానగుణము:—Bathing in the morning. బలము, జేహ పుష్టి, జతరదీప్తి, ఆస్థాయము, అరోగ్యము, ఆయుర్వృద్ధి, మనో వికాసము వీనినిచ్చును. పైత్యము, జేహమాలిన్యము, దుస్వర్ష మూలు, చర్మరోగములు వీనిని పోగొట్టును.

ప్రాతఃకాలపుడిదక పానము:—Slipping of water early in the morning. బంగారు, పెండి, రాగి, కంచు, అయస్కాంతము, ఇనుము, మన్ను, గొజ, పింగాణి వీనిలో దేనితోనైన చేయబడిన పాత్రలో రాత్రి పడుండిపోవునపుడు ఉంచబడిన ఉదకమును రాత్రి నాల్గవజామున సూర్యోదయము గాక మునుపు మలమూత్రమువిసర్జన సేయకముందు పుచ్చుకొనిన మలమూత్రములను చాలిచేయును, అన్నిదోషములు, వాతవిత్తశ్లేష్మప్రోపము, హృద్రోగము, కాగ, క్వాగ, క్షయ, అక్మరి, గ్రహణి, కార్యరోగము, అతిసారము, అతి మూత్రము, ఆకుము, విశూచి, శూల, ప్లిహ, క్రిమి, గుల్మము, విస్ఫ, కుష్టు, మూర్ఛ, పాండువు, హలీమకము, అపస్మారము, త్రివిధ విషజ్వరములు, అగ్నిమాంద్యము, పాత్తికడుపు నొప్పి, ప్రమేహములు, గజ్జలలో చిక్కలు, గళరోగము, శిరోరోగములు, కర్ణరోగములు, నాసికా రోగములు. నేత్రరోగములు, ఇంద్రియ కష్టము, శ్వేతము మొదలగు సమస్తరోగములు హరించును. సంతోషము, బలము, దేహపుష్టి, ఆయుర్వృద్ధి, వీర్యవృద్ధి, ఆరోగ్యము వీనినిచ్చును. నిరోగియై యుండునూ రేండ్లు జీవించును. మరియు ప్రాతఃకాలముందు మూత్రపుచిప్పెడు నీళ్ళను ముక్కు రంధ్రముల పెంట పీల్చిదాచిన ఇంద్రియస్థులజీమును కట్టును. ఆయుర్వృద్ధి గలుగును. నిరోగియై యుండును. దవడలయందు బుట్టుపడసొకండు రోగములు, దంతములయందు బుట్టు 11 రోగములు, ముక్కున బుట్టు 7 రోగములు, గొంతుకయందు బుట్టు 8 రోగములు, చెవులయందు బుట్టు 26 రోగములు, నేత్రములయందు బుట్టు 90 రోగములు, శిరస్సునందు బుట్టు 21 రోగములు హరించును. ఉదక పాన క్రమము—రాత్రి సంగ్రహించి యుందిన నీళ్లు కాక చేరు నీళ్ళతో 1-2 మార్లు పుక్కిలించి రెడుచేతులను కడుగుకొని అచే

మలతో కండ్లు తుడుచుకొని ఆ సంగ్రహించి యుంచిన నీళ్ళను
 ౩ అరపురిసెళ్ళ నీళ్ళతో నారంభించి క్రమక్రమముగ వృద్ధిచేయుచు
 అనగా కొన్ని దినములు ౩ అరపురిసెళ్ళ నీళ్ళు, కొన్ని దినములు ౪
 అరపురిసెళ్ళనీళ్ళు ఈచొప్పున వృద్ధిచేయుచు దోసెడు నీళ్ళవరకు
 వృద్ధిజేసి మాసమువరకుగాని, ౬ మాసముల వరకుగాని, సంవత్సరము
 వరకుగాని, రోగాంతము వరకుగాని, యెల్లప్పుడుగాని తీర్థశక్తి,
 జేహదార్థ్యము, ఆరోగ్యము మొదలగు వానిని గమనించి అను
 దినము క్రోధతో బుచ్చుకొనిన పై వజ్రెప్పినరీతిని ఆరోగ్యము మొద
 లగునది గలుగును. పుచ్చుకొను నీళ్ళను తనకడిచేటి పురిసెటిలో
 నుంచుకొని (పోసుకొని) కొద్దికొద్దిగ పానము చేయవలయును.

ముక్కు పెంట నీళ్ళునీల్పడమును ఒకటిరెండు చుక్కలు నీళ్ళు
 నీల్పడముతో నారంభించి క్రమక్రమముగ నింపాదిగ హెచ్చించుచు
 అధ్యాసముజేసి ముర్యపుచిప్పపట్టుకన్ని నీళ్ళు అనుదినము ముక్కు
 రంధ్రములపెంట దీర్చి పై వజ్రెప్పిన కాలపడిమిలి వరకు పానము
 చేయుచుండవగును. ప్రాతఃకాల ఉదకపానము నేయువారు ఉద
 యపు పూటను టీ (Tea), కాఫీ (Coffee) పుచ్చుకొనకుండుట
 శ్రేయస్కరము. వాని అవసరమును ఉండదు. మరియు ప్రాతఃకాల
 ఉదకపానపు దినములలో రోగులు అనారోగ్యకర పదార్థములను
 పుచ్చుకొనకూడదు.

ప్రేంఖణపు చెట్టు:—*Aglaia roxburghiana*. పంక ప్రియంగు, ఫలిసీ,
 వనితా, హింక ప్రియంగు, పూర్వ ప్రియంగు. దీనివేరు మానుచెక్క
 రసముగాని, కషాయముగాని, చేదుగ, ఎగరుగనుండును. వాతము,
 పైశ్యము, రక్తాతిపాతము. శరీరదుర్బలధము, చమట, దాహము,
 వాంతి, జ్వరము, రక్తదోషము, గుల్మము, ప్రమేహము
 వీనిని హరించును; బలము, కాంతినిచ్చును. దీని ఫలములు,

చలవజేయును. హఠురముగ, వగరుగ నుండును; మలబద్ధము జేయును; కఫపైత్యములను హరించును; గురుత్వముగ నుండును; బలము జేయును. రసపు మోతాదు 2-3 తులములు. కషాయపు మోతాదు 2½ ము! 3 తులములు, చూర్ణపు మోతాదు 1-2 అణాల యెత్తు.

ప్రాద్దు తిరుగుడుచెట్టు:—*Croton plicatum*, *Helianthus annuus*, Eng. Sun flower. సంః సువర్చల, సూర్యభక్తా. హింః హుల్ హుల్, హుల్ హుల్. దీనిని సూర్యావర్తి యని యందురు. చేదు, కారము రుచి. దీని సమూలరసము లేక కషాయము లేక చూర్ణము కష్ట, క్షయ, గ్రహణి, మేహము, క్రిమి, దగ్గులు దీనిని పోగొట్టును. దీని వండిన కాడలు అవాలతో కషాయము కాచి యిచ్చిన కష్టవ్యాధి నివారణమగును. దీని యెండిన అకుల చూర్ణము కడుపు నొప్పిని పోగొట్టును. మూత్రమును జారీ చేయును. చెవిలో పోసిన చెవిపోటు నివారణమగును. దీని సమూల కషాయముతో ఒత్తడ మిచ్చిన వరముల బలహీనము (Nervous weakness) ను పోగొట్టును. సమూలరసపు మోతాదు పూటకు 3-4 తులముల యెత్తు; కషాయపు మోతాదు 2½-3 తులముల యెత్తు. చూర్ణపు మోతాదు 1 ముదలు 2 అణాల యెత్తువరకు.

—f—

బ.

బ. కనక్కర చెట్టు — కనక్కర చెట్టు చూడుడు.

బంగారు అరటిచెట్టు:—*Yellow plantain tree*. సంః సువర్ణకదరీ, సువర్ణరంభా. ఈ చెట్టు పసుపుపచ్చని రంగుగలది. దీని పండ్లు రుచిగ నుండును; చలవజేయును, అగ్నిదీప్తి నిచ్చును; అధిక ఆహార

శుక్ల బుట్టించును; దప్పిక, తాపము, కఫము వీని వణచును; శుక్రమును వృద్ధిజేయును; గురుత్వముగ నుండును,

బంగారుతీగ చెరుకు:—చెరుకు చూడుడు.

బంగారు పల్కెమున భోజనము, దీని పాత్రతో వీరు, పాలు పుచ్చుకొనుట:—Taking food drinking water, milk &c. in a gold plate dish or Cup. దేహపుష్టి, వీర్యవృద్ధి, ఆయుర్వృద్ధి, సుఖము, కాంతి, వీని నిచ్చును; కండ్లకుచలువ, మోటుకలకు బలము జేయును; మిక్కిలి ఆరోగ్యముగ నుండును.

బంగారపు భస్మము:—స్వర్ణభస్మము చూడుడు.

బంగారపు వరకు:—Gold leaves. అనగా మేలిమి బంగారమును మిక్కిలి పలుచగ చేయబడిన రేకులు. కాకితోకూడిన సమధాతువు జేయును; విషదోషమును, పైత్యవికారము వణచును; ఇంద్రియ నష్టముకట్టును; దారుణ మేహముల న...చును; హృదయము (Heart) కు బలముజేయును. యు, నిస్త్రాణ (General debility) వీనిని పోగొట్టును. దేహపుష్టి, బలము. కాంతి, బుద్ధిబలము, జ్ఞాపకశక్తి, వీర్యవృద్ధి, కానుము వీనిని గలుగ జేయును. ముసోల్లాసమును, ఆయుర్వృద్ధి, ఆరోగ్యము నిచ్చును, దీనిని వేడిఅన్నముతో కలిపిగాని, లేహ్యములతో గలిపిగాని పుచ్చుకొనవగును. మోతాదు పూటకు ఆరలేకు మొదలు ఒక లేకువరకు.

బంగారుగంధము (అనగా మురిసినపై మేలిమి బంగారును అరిగదీసిన గంధము:—Gold grinded on stone in whet stone or hone. మేలిమి బంగారుమును నీళ్ళతోగాని, తేనెతోగాని గట్టిసాన (అనగా కురంజిసాన) మీద అరిగదీసిన గంధము. దీనిని వెన్నతోగాని, నీటితోగాని వెన్నపంచదార లేక నయ్యిప చదారతోగాని, తేనెతోగాని దినమునకు రెండుపూటలను 30 లేక 40 దినములు

సేవించిన విచారపు విచ్చిని పోగొట్టును. మెదటికి సత్తువ, జ్ఞాపక శక్తి, జేహాపుష్టి, కాంతి, బలము, వీర్యవృద్ధి, కామము వీనిని గలుగజేయును. మేహకాంతి జేయును. హృదయమునకు బలము నిచ్చును. ఆయుర్వృద్ధిని, ఆరోగ్యమునిచ్చును. మోతాదు పూటకు 1 మొదలు 2 వడ్లగింజల యెత్తువరకు. (1 or 2 grams) చిడ్డలు పుట్టినది మొదలు సుమారు 1 సం॥ వరకు ప్రతి వృదయపు పూటను చనుబాలతోగాని, తేనెతోగాని స్వల్పముగ నడుగదీసి యిచ్చుచుం డిన నిరోగులను చేయుటయేగాక బలము, పుష్టి, ఆయురారోగ్యము నిచ్చును.

బంగాళాదుంపలు:—ఆలుదుంపలు చూడుడు.

బండారుచెట్టు:—*Cinchona excelsa*. దీని మానుచెక్క చేదుగ, వగరుగ నుండును. దీనిరసము తేక కషాయము గ్రహణిని, రక్త గ్రహణిని కట్టును. శీతైర్లమును హరించును. రసముయొక్క మోతాదు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు పూటకు 2½ మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు.

బండిగురివింద చెట్టు:—*Adenanthera pavonia* - big variety సం॥ మాధవీ, వాసుంతికా. హిం॥ నేవారీ, వాసుంతీ. ఇది పెద్ద వృక్షము. దీని చెక్కకషాయము లిగదీయును (Astringent.). బలము జేయును. ప్రాణమును క్షీణింపజేయు నీళ్ళవిరేచనములు, రక్త గ్రహణి వీనిని కట్టును. దీని విత్తుల చూర్ణములో నీళ్ళుకలిపి నొసట (Forehead) పట్టువేసిన అలసటబడుటవలనను; చలి, వాన, యె డలో తిరుగుటవలనను గలిగిన తలనొప్పి నివృత్తించును. దీని విత్తు లను నీళ్ళతో అరుగదీసిన గంధము పంటికిబూసిన పేలడము (Prickly heat) నివృత్తించును. వృషణములపై న బూసిన వాని వాపు, నొప్పి నయమగును. వీని చూర్ణము 60 గోధుమగింజల

యెత్తు వేడినీళ్ళతో లోపలికిచ్చిన వనువములగును. దీనిని పెద్ద
గురివింద అనియు నందురు. మోతాదు 3 శే యు 5 టు. యెత్తు
వరుకు, దీని పువ్వులు, మనోహరముగ నుండును. కఫవాతములను,
శ్లేశరోగములను బోగొట్టును. మదనోక్తేమును గలుగజేయును.

బండియెక్కిన గుణము:— Going in a cart. శకటా రోహణము
కూడును.

లచ్చలి:— Basella alba. Brubra. Eng. Indian spinach. సంక
తపోదక. లోగి. హిందూ పోయి కాకాక. నోనియా దీని తీగలు
ఎరుపు, తెలుపు 2 రకములుగలవు. దీని యాకులు, కాడలు క్రమ
ముగ వండినకూర రుచిగ, స్వాదుగ నుండును. చలువజేయును.
విశేషనము గావించును. మేహము, మేహవాతము, పైత్యము,
దగ్గు, శ్లేష్మము, రక్తపైత్యము, మదమా, తాపము, చాచాము
దీని నణచును. విషమును గొట్టును. జకరదీర్తినిచ్చును. వీర్యపుష్టి
జేయును. గాని జ్వరము మొదలగు రోగములచే బాధపడువారికి
అపభ్యజ్ఞునది. ఈ లచ్చలి జాతిలో మట్టులచ్చలియని దుబ్బులు
తెరిగడి యొక జాతి గలదు. అదిన్నీ లచ్చలివలెనే వండుకుందురు.
పైగుణములే దీనినిన్నీ కలవు. దీనికి విరుగుళ్ళు నీళ్ళలో కొద్ది వ్రది
కించి పొరవంచుట, పులుసు పెట్టుకొనుట, అవపెట్టుట, యెండు,
పచ్చి నిరపకాయలువేసి వంచుట, నువ్వుచెట్టు సమూలము కాల్చి
చేసిన తొరము. దీని యాకుల రసముగాని, యాకునూరిన ముద్ద
గాని కాలినచోట పైవపూసిన ముట వంచును. మంటలుగల
పోక్కులు (Erysipelas) ను మాన్పును. దీని యాకుల తేలిక
కషాయము మూత్రమును జారీచేయును. మోతాదు పూటకు
3 శే మొదలు 5 టులముల యెత్తు. చోష్పన దినమునకు రెండు
పూటల నియ్యవగును. ఆకుమాలి కణతలకువేసిన తలలోనుండెను

తీవ్రమైన వేడితగ్గును. నిద్రపట్టును. కఠిరా అనగా కాదాంతగురును దీనియూకు రసముపోసి మారి మూత్రగట్టి యిచ్చిన నోటివంట పడదు రక్తమును కట్టును. మూత్రప్రమాణము సెనగగింజలం తేసి పూటకు 2-3 యిహ్యునగును. దీని పువ్వులు, కాయలు కూరవండుతుని తిడును. రుచిగానుండును. శ్లేష్మము, వాతము తేయును. గురుత్వముగ నుండును. అపథ్యమైనది. దీనికి విరుగుత్తు వైవ చూచుడు.

బటాణీలు:—*Pisum. Sativum. Eng. Peas.* సంక కలాయ.

హింక సతీనా, మతర్. వివిధ వేయించి పైచాప్పర తీసివేసి తిందురు. కమ్మగ, తియ్యగ కొద్ది వగరు గలిగియుండును. చలువ, వాతము తేయును. పైత్యము, కఫము వివిధ వారిండును. వీర్యవృద్ధి, బలము, దేహపుష్టి తేయును. రక్తదోషమును పోగొట్టును. అష్లుదోషమును కలుగతేయును విరేచనము తేయును. రక్తదోషమును కాంతిపరచును; పచ్చి బటాణీలను కూరలలో వేసుకొందురు. రుచిగా ఆరోగ్యముగా నుండును. బటాణీలు కఫపైత్యమును వృద్ధిపరచునని కొందరందురు.

బత్తాయి నారింజపండు:—*Batavia orange.* ఇది తియ్యగ, రుచిగ కొద్ది పులుపు గలిగియుండును. చలువ, వేచాకాంతి తేయును; రక్తములోని అతివేడిని, పైత్యమును, కాకడగ్గును అణచును; బబ్బుపడి లేచినవారిని, వీరసదేహులకును రక్తవృద్ధి గలుగతేయును. రుచిబుట్టించును. మూత్రము గాదించును; (Typhoid) తీర్ణజ్వరములు మొదలగు జ్వరములయందు అవయవముగ దీని రసమును యిచ్చుటకు అనుకూలముగ నుండును. వృద్ధయమునకు బలము తేయును. వీరసదేహులకు దీనిరసములో (Glucose) కలిపిగాని, కలుడకగాని వాడదగియూడును. బలము, పుష్టి, రక్తవృద్ధి, ఆరో

గ్యమునిచ్చును. చాతశ్లేష్మ రోగులకు జబ్బుజేయును. దీనికి విరుగుర్లు మొదలగువానిని గురించి నారసింహపండు చూడుడు.

బదినిక:—*Lemodorum spatulatum*. సం* వృక్షగుహ. శేఖరీ, వృక్షభక్ష. ఇది అనేక వృక్షములయందు లేచును. యిది అనేక రకములు గలవు. చెట్లనుబట్టి గుణభేదము గలిగియుండును. వగరు, చేదు, తీపి రుచులు గలిగియుండును. చలువ జేయును; విరేచనబద్ధము జేయును. వ్రణములను, విషమ వ్రణములను, గాయములను మాన్పును దీని చూర్ణమును తేనెతో గలిపియిచ్చిన పైత్యము, మతిచాంచల్యమును అణచును. అనేక రంగులు పూయును. బంగారు వన్నెగల దీని పువ్వుల చూర్ణము తేనెతో నిచ్చిన యయ, ఊబ్బునపు దగ్గు, పెచ్చి మానును. చూర్ణపు మోతాదు 2 మొదలు 4 అణాల యెత్తువరకు. వాతక ఫములను హరించును. రక్తమును శుభ్రపరచును. విషహరము. క్షమాయపు మోతాదు 8 మొదలు 6 తులములవరకు. తాంత్రికలు దీనిని శుద్ధిగాతీసి పితాచబాధలకు నుపయోగింతురు. (తరువాయి బదినికకూడ చూడుడు)

బదినిక:—*Lemodorum spatulatum*. సం* వృక్షగుహ, వృక్షాదదీ. హి* బంచాల్. యాతీగ మూడి, చింత, ముషిణి మొదలగు అనేక చెట్ల కొమ్మలయందు పుట్టి వేళ్ళు లేకుండగనే పెరుగును. బదినికలన్నియు ఒకేవిధముగ నుండునుగాని రంగులు భేదములుగల పువ్వులు గలిగియుండును. దీనిరసము లేక కషాయము చేదు, వగరు, తీపి రుచులు గలిగియుండునుగాని వృక్షభేదములనుబట్టి రుచిగుణ భేదము గలిగియుండును. చలువ జేయును; గాయములను, వ్రణములను మాన్పును; కాయసిద్ధి గలిగించును; విరేచనబద్ధము జేయును. దీని చూర్ణము తేనెతో నిచ్చిన పైత్యము, మతిచాంచల్యమును తాంత్రింపపరచును; బంగారువర్ణముగల దీని పువ్వుములను, చూర్ణ

మును తేనెకోనిచ్చిన కాయకోగము, ఉబ్బస రోగము, పిచ్చి కడుగును, భూతబాధలను నివారణజేయును. రసపు మోతాదు 2-3 తులములపెత్తు. కషాయపు మోతాదు 2 - 1/2 మొదలు 5 తులముల పెత్తువరకు. చూర్ణపు మోతాదు 3 మొదలు 4 అణాల పెత్తువరకు.

బరిహంక చెట్టు:— *Trophis aspera*, *Streblus aspera*. గుంజాఫూట, క్యాఫూట, హింజ సహారా, సిహోడా. దీనిని బర్రెంక చెట్టనియు, బరింక చెట్టనియు వందురు. దీని ఆకులు గరుకుగ నుండును. దీని మానుచెక్క, అకు దీని చూర్ణము లేక కషాయము కుష్ఠరోగమును బోగొట్టును. పైత్యము జేయును. మేకయొక్క పాలను హరింపజేయును. చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 2 అ మొదలు 4 అణాల యెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు పూటకు 2-1/2 మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు. దీని పాలను వ్రదయము ననే గుడ్డకుపట్టించి, వేసిన కంతులు, గవద చిక్కలు హరించును. దీని పుడక దంతధావనకు షిక్కిలి యుపయోగకరము. దీని ఆకులో కండ్ల రెప్పల లోపగు మానలకు వ్రాసిన (Rubbing) 3-4 దినముల కొకసారి యవి హరించును. దీని పండ్లు మధురముగ నుండును. కఫపిత్తములను హరించును. మేహకాంతి జేయును.

పలపపుతాయి:— శుభశరకము చూడుడు.

బలారక్కసి చెట్టు:— ఏనుగ చెవి చామ చూడుడు.

బల్లి:— *Lizard*. దీనిని కొన్ని గ్రంథి దినములతో లేహ్యముచేసి యిచ్చిన కుష్ఠరోగము, ముఖరోగములు నివృత్తించును. అకుపచ్చని బల్లుల మాంసము కుష్ఠరోగము, గండమాల, వ్రణములు వీనిని జయించును.

అలుకల్గిన చెట్టు:— Argemone mexicana. Eng. Yellow
thistle. Prickly or Mexican poppy. పంక స్వర్ణక్షీరి, స్వర్ణ
దుగ్ధ, కృంగాలకంటికి. హింక చోక, కుట్టెలా. యిదియే యూలికా
కంకువ్వము. దీనిని కొన్ని ప్రదేశములలో నులిపుచ్చుచునియు, పిచ్చి
కుసుమ లేక తెల్లకుసుమచెట్టునియు నాడును. ఇది పసుపు పచ్చని
పువ్వులు పూచెడు ముండ్ల చెట్టు. ఏటా లేచును. దీనిపచ్చని పాలు
కండ్లలోనేసిన కండ్ల కలకలు, పురాణ నేత్రరోగములు హరించును.
పైన పూసిన సవాయి పొక్కులు, వ్రణము, ఇతర పొక్కులు,
గాయములు, కొట్టుకొనిపోవుట వీనిని మాన్పును. దీని సమూలపు
రసము లోపలికిచ్చిన మూర్ఛరోగము నివృత్తింపును. విరేచనము
తేయును. నొప్పిని హరించును; నిద్రచెచ్చును. సమూలమును నూరి
కట్టిన యిండివ్రణములు మానును. పచ్చి నేరు నూరికట్టిన తేలు
విషము హరించును. దీని విత్తులనుండి తీసిన చమురు కుష్టు, పుత్రి
మాద, ఇతర చర్మరోగములు, ఎండవలన గలిగిన తలనొప్పి వీనిని
హరించును. లోపలికిచ్చిన విరేచనము తేయును. దేహములోని మల
ములను పెడలించును. పంచదార గడ్డవూచ ఈచమురు 80
చుక్కలు తీసి యిచ్చిన కడుపునొప్పి, పొట్టలోని వ్యాధులు క్షీణు
ముగ వింతగ నివృత్తింపును. రోగి విరేచనమగును. మంచి నిద్ర
పట్టును. దీనిసమూలపు తేలిక సేవాయము మూత్రకారి; మూత్రబద్ధ
మును విడిపించును. దీని యెండించినపాలు ఉబ్బు, ఉదరరోగము,
చర్మరోగములు వీనిని హరించును. దీని గింజలలో నల్లమందువంటి
విషమున్నది. వీనిని ఇది కేవలనాకు మారుగ వాడుదురు. వాంతి
తేయును. సమూలరసపు మోతాదు 1-2 తలముల యెత్తు;
కేవలపు మోతాదు 2-1/2 మొదలు 6 తలముల యెత్తువరకు.
చమురుమోతాదు 10 మొదలు 30 చుక్కలవరకు.

బలురక్కిసిపులప:—Soured curry of the tender leaves of do.

బలురక్కి-న లేతఅవలు చల్లలో డొరింది రసవర్ణములలో చేసినది తేలికగ నుండును. పైత్యము తేయును. కఫమును, వాతమును, కడుపులో బల్లను కవింపజేయును. పులియజేయు క్రమముగూర్చి కసినిచపులప చూడుడు.

బలుసుచెట్టు:—Webera Tetrandra. Canthium parviflorum.

సంః బలాకా, భారవాతీ, వృక్షగంధివీ. దీనివేరు లేక మానుచక్క లేక అకులకషాయము అతిసార విరేచనములు, రక్తగ్రహణి, నిశ్య విరేచనములు వీనిని కట్టును. వేరురసము లేక కషాయము క్రిమిని తొపును. వేరురసపు మోతాడు పూటకు 2-3 తులముల యెత్తు. వేరు, చెక్క, అకు వీని కషాయపు మోతాడు 2: ముదలు 6 తులముల యెత్తు.

బలుసుఅకుకూర:—Curry of the leaves of do. దుదిగ, కొద్ది

వగరుగ నుండును. మేహశాంతి జేయును; గ్రహణి రోగములకు, వింకతి మేహములకు, పైత్యములను జయించును. జ్వరమును హరించును, పులుసు చేసి వండిన దీనియూకులకూర గ్రహణి, రక్తగ్రహణి రోగులకు విశ్కిలి పథ్యముగ నుండును.

బలుసుకాయకూర:—Curry of the young fruit of do. వగరుగ,

దుదిగనుండును. కొద్ది వేడి, వీర్యముయొక్క చలువను, కఫవాతమును గొట్టును, మేహములను హరించును.

బలుసుపండు:—Fruit of do. వగరుగ, మధురముగ నుండును.

వారము, పైత్యము, మేహమును కవింపజేయును. పథ్యమైనది.

బసంగిరసంగి అను ధాన్యములు:—A sort of paddy. 4 మాసము

లకు పండెడు తేలికపంట ధాన్యములు గనుక వీని వియ్యపు అన్నం రుచి తక్కువ, బలము తక్కువగ నుండును. గనుక మంచివికావు. మరియు ధాన్యములు చూడుడు.

రాడిదచెట్టు:—Erythrina Indica. సంక పారిభద్ర, రక్తపుష్పక, బహుపుష్ప. హింక పర్వాద్. ఇది ఎరుపు, తెలుపు రెండువారులు, తెల్లపువ్వులది శ్రేష్టము. దీనిచెక్క లేక అనురసము లేక కషాయము వగరు, కారముగ నుండును. కఫము, వాతము, ప్రమేహము, ముఖ రోగము, కర్ణరోగము, విషజోషము, క్రిమి వీరిని హరించును. పైత్యముజేయును. దీపనపాచనములను గలిగించును. రసపు మోతాదు 2-3 తులముల యెత్తు. కషాయపు మోతాదు పూటకు 31 మొదలు 6 తులముల యెత్తు. దీని రసము చెనిలోహాసిత చెని పోటు తగ్గును. దీనిచెక్క చూర్ణము పంచదార కలిపి సేవించిన సవాయి మద్దలు, పుండ్లు, మేహపాదలు హరించును. మోతాదు 3 అణాల యెత్తు. దీని అకు మూత్రిమును జారీచేయును. గర్భస్థావ మును గలిగించును. విరేచనము జేయును. దీనిచెక్క గ్రహణీని కట్టును. దీని అకు, చెక్కరసము రాసిన కురుపులు, ప్రణములలో క్రిములను జంపి మాన్పును; దీని అకుమారి కట్టి వికృతలను హరింప జేయును; తెల్ల రాడిదపు లేత వేళ్ళనుమారి చల్లని అవురాలలో గలిపి సేవించిన వీర్యవృద్ధి జేయును.

రాడిదపువ్వు:—Flowers of do. దీని రసము లేక కషాయము వగ రుగ నుండును; కడుపులోని బల్లలను హరించును; తీవ్రములగు క్షౌలలను జయించును; పువ్వును మూరి కుంకుడు గింజార వ్రదయ సాయంకాలముల తినుకుండిన గుల్మము, కూల, అగ్నిమాంద్యము హరించును; పథ్యము కాగ్రతగా చేయవలెను.

రాత్తుగుడ్డు:—Duck egg. కుచిక నుండును; దేహపుష్టి, బలము వీనినిచ్చును; అకర్ణము జేయును. దీనికి విరుగుగ్గు కోడిగుడ్డు చూడుడు.

బాతుమాంసము:—Duck-wild and tame-flesh of. అదవి బాతు మాంసము చలువజేసి అర్చును; తాళ (Refresh) పరచును; రక్తమును బుట్టించును; బలమిచ్చును; గురుత్వముగ నుండును. పెంపుడుబాతు మాంసము కాక జేయును; దేహపుష్టినిచ్చును; వాతమును బోగొట్టును; గురజాల (Kidneys) కు, ముంతగుండె (Heart)కు, రొమ్ము, (chest)కు, బలముజేయును; పుంస్త్ర్యమును పొచ్చించును. శీర్ణమగునేని అన్ని మాంసములకంటె మంచిది. దీని ప్రక్కలమాంసము మంచిది. ముదిరక్తమును బుట్టించును, రక్తిక భాగముల మాంసము అలర్యముగ శీర్ణమగును; తలనొప్పి జెచ్చును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1. నిరకా, 2. శిలింజీబీను, 3 శొంఠి, 4 అల్లము.

బాదము గంజి:—Almond cunjee. బాదముపప్పు నీళ్ళతోనూరి నీళ్ళతో పలుచగా గలిపి నీటితో పొగచి యుడికించినది కాక జేసి చలువ జేయును; పొట్టకు బలమిచ్చును; శీనతో గలిపి పుచ్చుకొన కూడదు.

బాదమునూనె:—Almond oil. మృదువు పరచును; శ్మయ, దగ్గు వీనిని బోగొట్టును; మూత్రపుగుండెలోని పుండ్లను మాన్పును; మెదడు (Brain), గుండెలు (chest), హృదయము (Heart), కండ్లు (Eyes)వీని మేలుజేయును. మోతాదు 2 ద్రాములు మొదలు (120 చుక్కలు) కి కొన్ను వరకు. దీనితో తలయంటుకొనిన లేక మోడ పట్టు (Crown of the head) న మర్దన జేసిన తలలోనిపోటు, దువ్వజేడిమి, వికారము నణచును; నేత్రములకు మేలుజేయును.

బాదముకాయలు:—Amygdalus communis & Prunus amygdalus. Eng. Almonds sweet. సంక బాతవైరి, బాదాచు. నేత్రోపమ. హింక బాదామ్. పప్పు గుమకీతోష్ణమైనది.

క్రోత్తకాయలలోనిపప్పు శ్రేష్టమునది; వేడితేసి ధలువ తేయును; వీర్యవృద్ధి, శరీరపుష్టి తేయును; మేహవాతమువణచును; రొమ్ముకు (Chest) బలమిచ్చును; మూత్రపుసాదిలోని పూర్ణము మాచును; అన్ని అవయవములకు సత్తువతేయును; కొంతకను, రొమ్ముచున్నదువు పరచును; దగ్గు, కార్జపు (Liver) నొప్పి, క్షయ వీనినణచును; మంచియింద్రియమును బుట్టించును; పొట్టకు, గురదాలకు (Kidney) బలముతేయును; వాతమును హరించును; పండ్లనొప్పి, ద్వంద్వ గుణము, జేహము ఆర్చుకొనిపోవడము, శిరోరోగము దీనిని పోగొట్టును; పొట్టుతీసిన కాదముపప్పు వీర్యవృద్ధితేయును; విడిదివిడిది వచ్చు బద్ధమును పోగొట్టును. దీనిపాలు లేక తీసినరసము పైన బూసిన పోక్కులు బోటిమలు హరించును; మంచి కాదముపప్పు నీళ్ళతో నూరి తీసినపాలు లేక రసము లోపలికిచ్చిన బొట్టుబొట్టుగా పడెడు మూత్రముకట్టును; మూత్రముగావించును. కాదముపప్పు పైత్యమును హెచ్చించును; పొట్టకు నీరసము దెచ్చును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 దూమిను స్తకి, 2 శర్కర, 3 అజూయపండ్లు, 4 నేటిలో వేయించడము. చెడిపోయినపప్పు చేడుగానుండును; ఇది తినడము వలన బబ్బుతేయును. దీనికి విరుగుడు పులుపువస్తువులు కాదము కాయలపెచ్చులు కాల్చినమనితో పండ్లతోమిన పండ్లనొప్పి, దంత రోగములు నివారణమగును. 5, 6, 7, 8 కాదంపలుకులను నీళ్ళలో నానవేసి పొట్టు తీసివేసి, యిందులో సుమారు ఒక 1/2 తులం గన గపాలున్నూ వేసి నీళ్ళతో 2-3 పర్యాయములునూరి పాలుతీసి ఇనుప మూకుడులో పోసి కాచి చిక్కపడేవరకు వదిలి, పంచదారచూర్ణము, 2 యాలక్కాయలచూర్ణము వేసి గరిటితో త్రిప్పుచు దగ్గరపడు వప్పుడు కొద్దిగ మంచి నేయినివేసి దింపుకొని పరగడుపున పుచ్చు కొనుచుండిన వీర్యవృద్ధి, బలము, బుద్ధిబలము, ఆప్యాయతను

యిచ్చును. సరముల బలహీనమును సీరసమును పోగొట్టును. చేదు బాదము చూడుడు.

బాగ్లీ బియ్యము:—యవలు చూడుడు.

బాలబంద కాడ:—చవులపిల్లితీగ చూడుడు.

బాలింతబోలు:—Balsamodendron myrrh-resin of. Eng.

Myrrh. సంః బోళ, గంధకక, హింః బోళ. దీనిని బోళమనియు నందురు. సువాసన, వగరు, చేదు గలిగియుండును; రక్త హతము, కంతులు, పొత్తికడుపులో బుట్టెడు క్షూలలు, మూలవ్యాధి, క్షూలలు గ్రంథులు, గ్రహణి, గుల్మలు, ప్రణములు వీనిని బోగొట్టును; జకర దీప్తి నిచ్చును; వీర్యమునకు చలువ జేయును; పైత్యము నణచును; కాక జేయును; సరములకు సత్తువ జేయును; బల మిచ్చును; శ్లేష్మమును, కఫమును వెడలించును; విరహ-తాపజ్వరమును బోగొట్టును; కృద్వయమునకు మేలు జేయును; కంఠోష్ణమిచ్చును; దీనిని నిమ్మ పండ్ల రసముతో మారి బలమైన కవుకు దెబ్బలకు పట్టువేసిన నొప్పి తీయును; గడ్డలకు, కంతులకు పట్టువేసిన వానిని హరించును; శ్మయ, దగ్గు, ఊబ్బునము, పురాణపు దగ్గులు, అతిసీరసము వీనిని బోగొట్టును గాని హఠాత్తుగ కాక జేసి నాదిలో వేగము పుట్టించునుగాన అట్టి రోగులకు బ్రాగతతో వాడతగియుండును. దీనిని సారాయి (Alcohol) లో గలిపి పైవపూసిన చిగురువాపు, ప్రణములనుండి దుర్గంధము గల నవీకారుట వీనిని బోగొట్టును. మరియు కుసుమ రోగములు, యోనిరోగములు, మొదలగు గర్భాశయ దోషములను హరించును; లోపలికిచ్చు మోతాదు 15 మొదలు 20 గోధుమగిజల యెత్తువరకు. 2 వంతులు బాలింతబోలు, 1 వంతు నల్లమందు, 1 వంతు రససింధూరము వేసి కొద్దిగ నీళ్ళతో మృదువుగ మారి కందిగింజలంజేసి మాత్రలుజేసి పూటకొకమాత్ర లేక 2 మాత్రలు

జూసిన చార్పివచక- రసముతో నిర్మిత గ్రహణి, రక్తగ్రహణి, నిశ్శవీరేచనములు, కాకవిరేచనములు కట్టును.

బావంచాలు:— Psoralea corylifolia. Vernonia anthelmintica. Trifolium unifolium. Eng. Pabchi seeds. హా* సోమరాతీ, బాకూచీ, కుష్టాఫీన్సీ. హిం* బావచీ. ఏనిని బావచిగింజలని, క్రాలుగిచ్చ విత్తులని, కాకుగిచ్చవిత్తులని, కాకు బోగివిత్తులని, కాలగింజలని యందుకు. చేడు, కారము, న్యల్ప తీసి రుచులుగలది. ఏనిని లోపలి కియ్యవచ్చును; పైన పూయవచ్చును; ఇది సువాసనగలిగి చేడుగనుండును; ఏనిచూర్ణము లేక రసము లేక కషాయము వాతము, కఫము, క్రిమి, పైత్యజ్వరము, కుష్టు, శ్వేత క్షు, దద్దుర్లు, చికుము, దురిద మొదలగు చర్మరోగములు పోరించును; పొట్టకు బలముజేయును; మూత్రము గావించును; దేహము లోని మలముల వెడలించును; ఇంద్రియపుష్టిజేయును; రక్తపిత్తము, వాతరక్తము, పొండుపు, డిబ్బుల కమింపజేయును. క్వార, కాసులను హరించును. బావంచాలు, సుగంధి, దీని కషాయము పూటకు 2-3 కొమ్ముల చొప్పున సేవించుచుండిన సర్వారోగము పోగొట్టును. మరియు బావంచాలు చంద్రచెక్క; పునీకపద్మ సమభాగము కషాయము పూటకు 2-3 కొమ్ములచొప్పున కొంతకాలము సేవించుచుండిన శ్వేతక్షులు పోగొట్టును. బావంచాలు, పిండిరోగల సమభాగ చూర్ణమును పూటకు 2-3 అణాల యెత్తు చొప్పున సేవించుచుండిన చెవుడు నూనును. బావంచాలు మజ్జితోగాని ఆవుపందిరముతోగాని వాఃబెట్టి మారి కరీరమునకు పూసుకొనుచుండిన చర్మరోగము మానును. చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 1 అణా మొదలు 3 అణాల యెత్తువరకు. నీళ్ళతో మారి తీసిన రసపు

మోతాదు 1-2 తులములయెత్తు. కషాయము మోతాదు 2-1/2 తులములయెత్తు.

కావినీళ్ళు:—Well water. కొంచెముప్పుగ, తియ్యగ నుండును. వేడిజేయును. శ్లేష్మమును, వాతమును పోగొట్టును. జఠరదీప్తి నిచ్చును పరీచనము గావించును. పైత్యముజేయును.

విడాలనము:—Vitisalt. సంఘాత నిద్రలవణ, కృష్ణలవణ, హిం కాలా నమ్మక; ఇది కొద్ది యెరుపుగా కొంత ఋదేదవర్ణముగా కలిసి అక్కడక్కడ మోరు గలిగియుండును. దీని చూర్ణము జఠరాగ్నిని వృద్ధిబొందించును; హృద్రోగము, వాతము, మలబద్ధము, కడు పుబ్బు, ఆమళూల, క్వాస, కాస, ఆరుచి వీనిని జయించును. వేడిజేయును. దీనిని విరుగుడు మొగలిచన్నులరసము. మోతాదు పూటకు 3 మొదలు 4 చిన్నములయెత్తువరకు.

దియ్యపుకడుగు:—Rice washings. దియ్యము కడిగిన నీళ్ళకు కడుగు అనియు పగుగడుగనియు అందురు. ఈనీళ్ళతో పంచదార కలిపి పుచ్చుకొనిన మాత్రము బాఠియగును. నీరుడు చురుకుకట్టును. చలువజేయును; తాపము, దద్ది తగ్గును. ఎక్కువత్రాగిన జలుబు జేయును. దియ్యము మొదట గడిగిదీసిన కడుగు బుచ్చుకొనిన రక్తపైత్యము, అగ్నిమాంద్యము, అతిసారము, మేహమును జయించును. రెండవమారు కడిగి తీసినది కష్ట, ప్రమేహము, విషము, రక్తపైత్యము వీనిని శమింపజేయును. వేసవికాలమున ఎండ తగిలిన వానికి గలిగిన ఆయామము. మొదలగు బాధల నణచును. మోతాదు 4 మొదలు 20 తులముల యెత్తువరకు.

దియ్యపురొట్టె:—Rice bread. పరిపిండిలో ముందుగ వేడినీళ్ళుపోసి పిసి అందులో కొద్దిగ నయ్యవేసి మెదిపి చేసిన రొట్టె మృదువుగ, రుచిగ నుండును. శ్రితవహారమై యుండును. కాక జేసి చలువ

శేయును. బలమిచ్చును. కష్టపుపని శేయువారి కనుకూలముగ నుండును. నీళ్ళతో చేసిన రొట్టె గురుత్వముగనుండి కడుపునొప్పి జెచ్చును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1. కలకర్ర, 2 పుడీనా.

దీయ్యము:— *Oryza sativa*. Eng. Rice. గుంజ తండుల. హింజ చావరో. పచ్చివి తినుటవలన అన్నిమాంద్యము, పొండరొగమును బుట్టించును. ప్రేగులలో సుద్దబుట్టించును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 పెరుగు, 2 పాలు గలిపిన నీళ్ళు. అన్నము చూడుడు.

దీయ్యపునూకలజావ:— *Rice grits gruel*. దీయ్యమును కొద్దిగ వేసి మాకలుగ విసిరి పిండితీసివేసి ఆ మాకలతో పలచగ జావకాచి నది రుచిగ నుండును. మేహకాంతి, పైర్యకాంతి శేయును. దాహము, కాపము, శోష నణచును. మూత్రముగావించును. బలముశేయును. ఇ్వరపడి పథ్యముయిచ్చుటకు అనగా అన్నము పెట్టుటకుముందు ఒకటి రెండు దినములు ఈ జావ యిచ్చిన తేలి కగ తిర్గమై ఆరోగ్యము నిచ్చును.

విరుసయిన అన్నము:— *Imperfectly boiled rice*. మూత్రపురీష ములను బంధించును. ఆరుగకుండ నుండును. రొగమును, అమవికార మును గలుగ శేయును. నీరసమును జెచ్చును. దీనికి విరుగుళ్ళు అన్నము చూడుడు.

విలంబితాయలు:—విళంబితాయలు చూడుడు.

దీజప్రకములను చెట్టు:— *Kalanchoe laciniata*, *Cotyledon laciniata*. గుంజ, హేమసాగర. హింజ హేమసాగర. దీనిని ప్రత దీజమన, గాయపాకు చెట్టని, తురకములో జక్కేహయాతని పేర్లు గలవు. దీనిఆకులమీద మొక్కలు మొలచును. ఆకుల రసము చలువ శేయును. దేహపుష్టినిచ్చును. దీని ఆకులు పచ్చడిచేసిగాని పచ్చలోవేసి వండిగాని పుచ్చుకొనిన మూలవ్యాధి బాధ నణచును.

మీసాకాంతి, పైత్యకాంతి తేయును. దీని ఆకురసముగాని మూచిన ముద్దగాని గాయములను, తేలువిషమును మాన్పును. ఆకు కాడలు మూరికట్టిన వ్రణములను, పుండ్లను మాన్పును. గాయమును త్వరగ కలుసుకొని పుండుగాకుండ మాన్పును. వాపుతీయును. ఇరుజనోష్ఠలను హరించును.

చీరకాయ:—Luffa acutangula. Eng. Sharp angled cucum-ber. సం॥ కోకాతక్కి, హేనుపుష్పికా, ధామార్గవ. హిం॥ తోరయా. దీని కూర రుచిగ నుండును; చలువ తేసి నీరు పట్టును; వాతపైత్యములను కడింప తేయును; పొట్టను మృదువు పరచును; తేలిక నిచ్చును; జ్వరపుష్టిని, పుంస్త్యమును ఇచ్చును; కుక్షిరోగముల నన్నిటిని జయించును; కుష్ఠ, మేహము, శ్మయ, క్వాస, కాస, అరుచి, పెగరోగము, శ్లేష్మరోగము, కాకజ్వరము వీని మేలుతేయును; కొద్దిగ కాక తేయును; దీనికి విరుగుళ్ళు 1 నెయ్యి, 2 మాసము, 3 గుగ్గళు (Spices). ఇది అన్ని రోగములకు పథ్యముగ నుండును. చీరకాయలో అనేక భేదములున్ననూ గుణములో సామాన్యముగా సమానముగా నుండును.

చీరకాయపచ్చడి:—Pickle of do. స్వాదుగ నుండును; కఫమును హరించును; అరుచిని బోగొట్టును; జ్వరగీర్తినిచ్చును; వేడితేయును.

చీరకాయపొట్టు:—Dried scrapings of do. ఎండించి నీటిలో వేయించినది రుచిగ నుండును. తేలికగ తీర్ణమగును. పథ్యమైవది.

చీరాకు:—Leaves of do. దీనిరసము తేక కషాయము వేడితేసి నీరు పట్టును; శ్లేష్మమును పండించును; హరించును; ఉబ్బును బోగొట్టును; చెడురక్తమును తీసివేయును; పైత్యమును హరించును. రసపు మోతాదు 1 మొదలు 3 తులముల యెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు పూటకు 2½ మొదలు 3 తులముల యెత్తువరకు.

బుగ్గనీరు:—Spring water లేక చలమనీరు నిర్మలముగా లఘువుగా
రుచిగా, చల్లగా నుండును; త్రిదోషహరమైనది; పైత్యకాంతి, మేహ-
కాంతి తేయును; అగ్నిదీప్తినిచ్చును; ఆరోగ్యమైనది.

బుడమకాయ :— Bryonia callosa-green fruit of. చేదుగ
నుండును; జకరాన్ని నిచ్చును; పైత్యము, బాతము, మూలవ్యాధి,
శూల, ఉదావర్తము, మూత్రకృచ్ఛము, గుల్మ, మేహము వీని నణ-
చును; మలమూత్రములను గావించును; పథ్యమైనది; లేతకాయ
చేదుగనుండి పైత్యమును తీరించును. ముదురుకాయ చేదుగ
పుల్లగనుండి రుచి బుట్టించును; పైత్యము తేయును. పండుకాయ
మేహకాంతి తేయును. మరియు పచ్చికాయలను ముక్కలుకొని
ఆముదమువేసి యుడికించి ఆ యాముదమును లోపలికిచ్చిన క్రిములు
తీరించును; విరేచనము గావించును. ఈ కాయలలో కొన్ని పండి
నవి తియ్యగనుండును. వానికన్న పైగుణములే కలిగియుండును.
పచ్చికాయలను ముక్కలుకొని తరగుచేయుదురు. నేతిలోగాని,
నూనెలో వేయించుకుని భోజనముతో తినిన పైరోగులకు పథ్యముగ
నుండును. మోకాదు రెండుమోకాదు తులములయెత్తు. ఆ యాముద
మును గొప్ప మోకాదుగా గుర్రములకుపోసిన వాని కడుపునొప్పి
మొదలగు కడుపులోని వ్యాధులు నివారణమగును. రుచిబుట్టించును;
లఘువుగ నుండును.

బుడమరీగ:— Bryonia callosa. Pubescent cucumis. సం-
చిర్బిట, గోరక్షకరక్కటి. హింస కచరియా. దీని వేరురసము లేక
సమూలరసము లేక కషాయము చేదు, వగరు రుచులు గలిగి
యుండును. శ్వాస, గుల్మ, ప్లేహ, వ్రణము, ఉదరము, కాస
మొదలగు రోగముల బోగొట్టును. రసమాయొక్క మోకాదు
పూటకు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపు మోకాదు 2½ మొదలు

■ తులములయెత్తు. అకు మారితట్టిన ప్రణములు మానును. బుడనువరుగు:—Dried bits of do. బుడమకాయలు ముక్కలుగా చేసి ఎండించినవి నేతిలో వేయించి పుచ్చకొనిన జికరదీ ప్తినిచ్చును. వేడితేయును. తేలికగ జీర్ణముగును. కుదిబుట్టించును. జీర్ణముగాచిం చును. వాత శ్లేష్మ రోగములకు పథ్యమునకు పుపయోగించును. మానెలో వేయించి పుచ్చకొనిన అధిక జలపాన దోషమును హరించును.

బుడమలను ధాన్యములు:— A sort of paddy. వీని యన్నము యురగా నుండును. మిక్కిలి కుదిగానుండును. అలక్యముగ జీర్ణ మగును. రక్తపైత్యము, బాహము, మేదోరోగము, త్రిదోషము లను హరించును; వాతగిల్గిన తరువాత నుపయోగించవలెను; పథ్య కరము. మరియు ధాన్యములు చూడుడు. జలములను ధాన్యముకూడ యివే గుణము పెట్టరంట యగుటవలన నుండివి.

బుడ్డకాశర చెట్టు:— A species of heart pea. సంక సూక్ష్మ మాలా, వల్లికాక్షయా. దీని నేరు లేక సమూలకషాయము లేక అకురగుము జిగటగ నుండును; రక్తపైత్యము, మూత్రదోషము, కామిల, క్షయ వీనినణచును; విరేచనము తేయును. రసపుమోకాడు 1-2 తులములు. కషాయపు మోకాడు 2½ ము. 6 తు. యెత్తు వరకు. దీని అకు మారితట్టిన ప్రణములు మానును. దీని అకు రస ములో ఆముదమువేసి కాచి లోపలికిచ్చినను, పై న భుర్జనచేసినను వాత మేహవాతపు నొప్పులు, నడుమునొప్పి నయముగును. దీని సమూలరసమును ఆముదములో లేక మ్మానెలో వోసి కాచి దేహ మంతట బూసిన పైత్యసంబంధమగు దద్దుర్లు మొదలై నవిమానును సమూలమును నీళ్ళతోనూరి పట్టించిన వాత మేహవాతపు నొప్పులు కాళ్ళు చేతుల చిరుసుతనము (Stiffness) నయముగును. వీని

అకులు, బెల్లము, అముదములో వేసి కాచి ఆయాకులను కండ్ల మీద వేసి కట్టినను ఆయాముదము కండ్లలో వేసినను కండ్ల కలకలు ఎరుపులు నయమగును. సమాలము పాలలో ఊరనిచ్చి తీసికట్టిన పావు తీయును; కఠినమగు గడ్డలు, మేహపుగడ్డలు వీని మంటలు, పోటు అణచును; మెత్తబడును; పగులును.

బుర్రగుంజ:—Pulp in a palmyra nut. కాటి పెంకలోని గుంజ మధురముగ నుండును; పాతపైత్యమును, మేహమును, పైత్యమును పోగొట్టును; మూత్రము గావించును; రక్తపైత్యము నణచును; వీర్యపుష్టి, చలన, గురుత్వము, శ్లేష్మము కేయును. దీనికి విరుగుడు దియ్యపు కడుగు.

బుర్రబచ్చలి:—Cissus alitosa. Vitis. S. హింః వార్వాల. దీని అకలు దళపరిగ, కొద్ది పులుపు, కారముగ నుండును. దీనికి అముదముపూసి తెచ్చుకేసి గడ్డలకు వేసి కట్టిన అవి పక్వమై త్వరగా పగులును. దీని మందను ముక్కలుగ కోసి మెడిసి చూర్ణించి అచూర్ణము 2-3 అణాలమొత్తు పంచదార కొద్దిగ గలిపి పుచ్చుకొనిన మూలవ్యాధి కమించును.

బాచీవగుమ్మడికాయ:—enincasa cerifera, Cucurbita pepo. Eng. White gourd melon-ash colored gourd. సంః కూమ్మాండకీ, బృహత్ఫలా, పుష్పఫలీ. హింః పేకా, కుంహడా, చలువ తేపి నీరుపెట్టును; మూత్రము గావించును; పొట్టను మృదువు పరచును; పొండురోగమును, జ్వరమును పోగొట్టును; మంచి రక్తమును బుట్టించును; కార్జము (Liver) లో, కడుపులో నుండు వేడి నణచును, విదాహమును కట్టును; దేహపుష్టి నిచ్చును; మేహ, కాకకరీరుల కనుకూలముగ నుండును, తేలది తీప్పగ నుండును; పొత్తికడుపును శుభ్రపరచును; వీర్యపుష్టి,

బలము కేయును, కఫము, పైత్యము, మంథాగ్ని, గ్రహాగ్ని, మూత్రకృచ్ఛము, మూత్రాశ్మరీ, అతిమూత్రము, క్రిమిరోగము, ప్రమేహము, మేహపైత్యము వీనిని జయించును; దీనితో కాచిన నీళ్ళ అవిరిపట్టిన సవాయి పుండ్లు వయమగును, ముదిరిన కాయ గుంజరసము విరేచనకారి; తత్వమును మార్పును; విదాహము కట్టును; దేహపుష్టినిచ్చును; దీని మురబ్బా త్వరగ జీర్ణమగును; క్షయరోగి ఆహారముగ నిచ్చిన కాగుగ పనికేయును, దీని గుంజరసముగాని, పోతుకాడికల్లుగాని 10 తులముల యెత్తులో పసుపు గుండ 100 గోధుమగింజల యెత్తు. ఎరడాచియ్యపు తవుడు 100 గోధుమగింజలయెత్తు గలిపి ఈ చొప్పున రేపు మాపు 3-6 దినము లిచ్చిన అతిమూత్రము కట్టును. పథ్యము ఇగురుకూర అన్నము, దీని గుంజరసము నిచ్చిన రసము (Mercury) ఒంట జీర్ణించినవారికి మేలుకేయును. దీనికూర గురుత్వము, అగ్నిమాంద్యము కేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 జీలకర్ర, 2 పుదీనా, 3 లవంగాలు, 4 శర్కావధములు, దీని ముక్కలతో పులుసుగాని, చల్లపులుసుగాని వండి పుచ్చుకొనిన, రుచిగనుండి మేహకాంతి, పైత్యకాంతి కేయును. ఈపండిన కాయలతో కూష్మాండ లేహ్యము హల్వా, మురబ్బలు చేయుదురు. అవి మిక్కిలి మేహకాంతి, పైత్యకాంతిగా ఆరోగ్యముగా నుండును. క్షయాది రోగులకు అనుకూలముగా నుండును.

బూడిదిగున్నుడి వడియాలు :— Dried cakes of do. బూడిద గున్నుడికాయ పెసరపప్పు లేక మినపప్పు లేక ఉలవపప్పుతో చేసి నవి రుచి బుట్టించును; కొద్దిగ పైత్యమును. వాతమును, కార్మ్యరోగమును అణచును; మూత్రమును తక్కువపరచును; వీర్యపుష్టి, బలము, కాకకేయును, గురుత్వముగ నుండును. దీనికి విరుగుడు ఉప్పువేసివ కలి.

బాతుగ చెట్టు:— *Bombax malabaricum*. *B. Heppaphylla*, Eng. Silk cotton tree. ఖంః కల్పనీ, మోచ. హింః శేమలే. ఇది మూగ్లూడువది, మూగ్లూలేనిది అని రెండువిధములు. ఇందులో మొదటిది శ్రేష్ఠము. మరియొకటి పువ్వులుగలది, యొరనిపువ్వులు గలది అని రెండు విధములు; ఇందులో మొదటిది శ్రేష్ఠము. వీనిచక్కరను చిక్కగనుండును; వేడితేసి నీరుకట్టును; లేక అచ్చును. చక్కరను లేక కషాయము కొద్ది వగరు, తీసి రుచులు గలిగియుండును; చలక కొద్దిగ పైత్యము తేయును, రక్త విశ్రమయి పడు కఫరోగము, శ్మయ, శ్లేష్మము, జ్వరము, తిబ్బు, వికర్షి, రక్తపైత్యము, నెక్కురుగడ్డలు, గణ్ఠి, అతిమూత్ర రోగము, కుష్ఠము వీనిని బోగొట్టును; విరేచనలభ్యము తేయును; మూత్రము గావించును; శుక్రవృద్ధి నిచ్చును; దేహపుష్టి తేయును. (పువ్వులు పూయకుండనుండి గుప్పెడులావుగల) లేతచెట్టుయొక్క వేరును తీసి క్రొక్క త్రినో ముక్కలుతేసి నీడను ఎండించి గంధము తీసి దిశ్యచేసి అరనిచ్చి దీనికి ననుముగ పటికపంచజాచ గలిసి చూర్ణముతేసి అది ప్రతిదినము 6 అణాలయెత్తు మొదలుకొని 12 అణాల యెత్తువరకు 40 దినములు పుచ్చుకొనిత అద్భుతముగ భారపుష్టి తేయును; నిక్కాన నణచును; పైత్యవిరేచనములు, రక్తవిరేచనములు కట్టును; దేహమున మంటలు, ఇంద్రియము మూత్రము పెంట పడుట నిద్రలో స్థలనము వీనిని అశ్చర్యముగ నివృత్తితేయును.

బాతుగ నిళ్ళు:—Juice of the root of do మేడిచెట్టు వేరునుండి నిళ్ళు తీసినటుల ఈచెట్టు వేరునుండి తీసిన నీరు గర్భి, వాపు, రక్త కుసుమ, రక్తపైత్యము, రక్తజోషము, రక్తకాస వీనిని బోగొట్టును; వీర్యవృద్ధి, దేహపుష్టి నిచ్చును; మూత్రమును తీరచేయును; వాతము, గురుత్వము తేయును.

బూరుగదూదిపరుపు:—Bed & pillows stuffed with the cotton of do. మృదువుగ నూడును; కఫబాతములను శమింపజేయును; నిద్రసౌఖ్యము నిచ్చును; వీర్యవృద్ధి జేయును; అన్నికాలముల యందనుకూలముగ నుండును.

బూరుగ పువ్వు:—Flowers of do. వగరుగ, రియ్యగ, శీతలముగ, మనోహరముగ నుండును; కఫము, రక్తపైత్యములను పోగొట్టును; మేహశాంతి జేయును; గ్రహాగ్ని కట్టును. ప్రదరరోగములను హరించును.

బూరుగ బంక:—Gum of do. సంఘ మోచరస, కాల్యూటీవేషక, మోచనిర్యాస. హింఘ మోచరస. వగరుగ నుండును; మలమును బంధించును; గ్రహాగ్ని, రక్తగ్రహాగ్ని, అతిసారము, కుసుమరోగమును గట్టును; వీర్యవృద్ధి స్తంభనజేయును; గర్భమును నిలుపును; బాతము, రక్తదోషము, పిత్తదాహము వీనిని శమింపజేయును; ఒక మాసము దీనిని సేవించిన పాచరస దోషములను హరించును. 2-3 అణాలయెత్తు.

బూరెలు, పూర్ణపుబూరెలు:—A sort of cakes. దుచిగ, గురుత్వముగ నుండును; శుక్రవృద్ధిని, పుష్టినియిచ్చును; శ్లేష్మము జేయును, దీనిని విరుగుళ్ళు విండివంటలు చూచుదు.

బెండకాయ:—Abelmoschus esculentus, Hibiscus E. Eng. The edible hibiscus, Okra. సంఘ భిండ, భిండితక, చతుష్పద. హింఘ భిండి. జగటగ కొద్ది రియ్యగ నుండును; నాభి శీతలించును; కడుపునొప్పి బుట్టించును; చలువ, బాతము, కఫమును పోచును; మేహశాంతిజేయును; బలము, వీర్యవృద్ధిజేయును; ప్రేగులు అరియుండుటను పోగొట్టును; కాకశరీరుల కనుకూలముగ నుండును; బాత, కఫ శరీరులకు బల్బుజేయును. దీనిని విరుగుళ్ళు 1 కలకర,

3 పుల్లమజ్జగ, 3 నీళ్ళతోగాని, పులిమజ్జగతోగాని ఉడకబెట్టి పాఠ
వంచి పొగచడము, మిక్కిలి లేతకాయలు 1 గాని, 3 గాని ఉడ
యపు పూటలను 10 లేక 15 దినములు అనుదినము పుచ్చుకొనిన
య్యాద్రీయవస్త్రము కట్టును.

బెగ్గురుపక్షి:—Cyrus or Indian crane. అనగా పాఠపక్షి. దీని
మాంసము రుచిగ నుండును; చలువ చేయును; పైత్యమానగాచును.

బెల్లపు సారాయి: — Jaggery liquor or rum. రమ్మసారాయి
చూడుడు.

బెల్లము:—Jaggery. గుంజ గుడ, ఇక్షసార, హింజ గూడ్, జ్వరము
కూల, ఉదరరోగము, వాతము వీని బోగొట్టును; కడుపులో పురు
గులు బుట్టించును; బలము చేయును; ఒంటిపొరుగు దీయును. బాలింత
లకు, ముతూచికము పడినవారికి, గాయము తగిలినవారికి పథ్యముగ
నుండును.

శ్రీసాంగత్యము చేసినచోడనే సుమారుతులమెత్తు బెల్లము
వదిలి మ్రుంగిన నీరసముండదు. క్రొత్తబెల్లము దోషయుక్తముగ
నుండును; జకరదీప్తినిచ్చును.

బ్రాతబెల్లము శ్రేష్ఠము; పర్వదోషములను, జ్వరమును, తాప
మును బోగొట్టును; రుచి బుట్టించును; మూత్రవిసర్జన గావించును;
జకరదీప్తి నిచ్చును; పొండుపు, ప్రమేహము వీనినగాచును; శ్రమను
బోగొట్టును; పథ్యమైనది. బాలింతలకుకూడ నుపయోగించును.

కరుగుబెల్లము ఊయను బుట్టించును; గురుత్వము, విరేచన
బద్ధము చేయును; మూత్రముగావించును; బెల్లముయొక్క అజీర్ణము
నకు విరుగుఁగు శొంఠి, బెల్లపు పానకము కొద్దిగ మిరియాలపొడి
గలిపి పుచ్చుకొనిన వడదెబ్బ తగ్గును. విడాహము కట్టును. గుండె
దడ నాపును. చలువ చేయును. నిద్రదెచ్చును. కడుపులో భంటును

కమింపజేయును. బెల్లము పాతది పథ్యముగను, క్రొత్తది అపథ్యముగా నుండును.

లేడిన చేపలు:—Silver fish. వీనికూర రుచిగ నుండును; వాతమును; కఫమును హరించును; పథ్యమైనది.

బేదానాగింజలు:—Quince seed. వీని శ్లేశిక కషాయముగాని, కషాయముగాని, చూర్ణముగాని, వగరుగ నుండును, శుభాకాంతి జేయును; క్షయరోగమును, గ్రహాణి కమింపజేయును; పౌష్టిక బలముజేయును; నోటిపూత, పొక్కులు నివృత్తిండును. కషాయపు మోతాదు పూటకు 30 మొదలు 5 రులముల యెత్తువరకు; చూర్ణపు మోతాదు పూటకు అణయెత్తు మొదలు పావలా యెత్తు వరకు. దీని గింజలు వీళ్ళలో నావబెట్టి కొద్దిగ పంచదార గలిపి పుచ్చుకొనిన గ్రహాణి, రక్తగ్రహాణి కట్టును.

తాంతఆరటిపండ్లు:—A kind of plantain. పైత్యకాంతి, శుభాకాంతి, క్షుకవృద్ధి జేయును; రక్తపైత్యము, ప్రశుభాము, రక్తదోషము, కుసుమరోగము, వీనివణించును; గురుత్వముగ నుండును.

తాంతచేప:—Mullet. దీని మాంసము రుచిగ నుండును; మిక్కిలి శ్రోద్వియుండును; వాతజేయును; వాతమును, చలువను అణచును; శుభ మొదలగువాని మాంసములకంటె త్వరగ జీర్ణమగును; శ్లేశిక రోగులకు పథ్యముగ నుండును; ముకుమాకులకు ఇతర రోగులకు గురుత్వము జేయును; దురదలు పుట్టించును; పుంస్త్యమును తగ్గించును; ఈచేపల కూరయును పాలును భోజనకాలమున తరచు బుచ్చుకొనిన కష్టరోగము బుట్టును, అపథ్యమైనది; దీనికి విరుగుట చేపలు చూచుడు.

తాండుగ పువ్వు :— Flowers of certain tree. ముగంధముగ నుండును; కఫమును, వాతమును హరించును.

జాక్రీన చెట్టు:—*Lippia nodiflora*. *Commelyna Bengalensis*.

సూ* జలపిప్పలి, తోయపిప్పలి. హి* జలపీపల్. ఇది నీటియోక
లను లేచెను చెట్టు. దీనినే నీరుపిప్పలి లేక నీటిపిప్పలి అనియుచును.
నలప్రాకును; దీని చిన్న ఆకులు గొట్టుకొట్టుక నూడును. దీని రసము
లేక కషాయము వగరుక, కాలముగనుండును; కాక జేయును; వాత
మును, క్రిమిరోగమును హరించును; ఋతుర క్తమును జానీచేయును;
పామువిషమును హరించును; కడుపుకొప్పి మొదలగు ననేక కుష్ఠ
వ్యాధులను పోగొట్టును. దీని ఆకులు పెచ్చజేసి చేసిన తేలికకషాయ
మిద్ధిప విద్వల అశేర్లమును గొట్టును; ప్రసవస్త్రీల మైలర క్తమును
పెడలించును. దీని మోతాదు పూటకు 2-3 తులముల యెత్తువరకు.
కషాయపు మోతాదు 24 మొదలు 6 తులముల యెత్తు చొప్పున
దినమునకు రెండుపూటల నియ్యవగును. మరియు దీని సమూలమును
జటామాంసితో కషాయము కాచి యిద్ధిప ఉదర రోగము నివృ
త్తించును; జేహముగోని మలములను పెడలించును. ఉదరరోగము
నకు దీని ఆకును కడుపువేసి కట్టిన నయమగును. ఈ ఆకును నూరి
గాయములకు వేసిన రక్త ప్రవాహము కట్టును; గాయమును
మాన్పును; ఇతర పుండ్లను మాన్పును; దీని ఆకును అమువముతో
పెచ్చజేసి కట్టుకట్టిన వాతపుకొప్పలు, క్రమపదెడ్బలు, వాపుతో
కూడిన ఇతర నొప్పులు, గడ్డలు హరించును. దీని ఆకును తలకు
కట్టిన నన్ని పాతము (Dellrium) నివారణ మగును. దీని ఆకు పెచ్చ
జేసి కట్టిన దుష్టర క్తమును విరుచును. నేత్రవాతమును, వాపును,
నొప్పిని అణచును. దీని పగులు చెవిలో బోసిన చెముడును పోగొ
ట్టును. లోపలకిద్ధిప కఫము, విష జేగము, ఉబ్బు వీనిని పోగొట్టును.
దీని ఆకుకూర వేడిజేయును. శ్లేష్మమును హరించును. తేలికగ
నుండును. జీతరదీ ప్తి నిచ్చును.

బొగ్గులు:—Charcoal. ఇవి నీటిలోని మైలును, కుళ్ళిపోయిన మాంసము మొదలగువాని దుర్గంధమును తీసివేయును. వీని చూర్ణమును వరిపిండి లేక గోధుమపిండి నీళ్ళతో ఉడికించి అందులో అధిక భాగముగ గలిపి కట్టుకట్టిన చాపులు, వ్రణములు మాన్పును. వాని దుర్గంధమును, మైలును తీసివేయును. కావ లేక గంఠలో వీని చూర్ణము కొద్దిగ గలిపి త్రాగించిన నోటివెంట వచ్చెడు దుర్గంధమును, అగ్నిమాంద్యమును (Dyspepsia) పోగొట్టును.

బొడ్డ చెట్టు:—Fig tree. మేడి చెట్టు చూడుడు.

బొడ్డుపాచిలకూర:—పెద్దపాచిల చూడుడు.

బొడ్డుమల్లె:—Double Jasmine. మల్లెపువ్వులు చూడుడు.

బొద్దితీగ:—Cissampelos Parelra. Osyris peltata. సంఘ అంబూ. హింఘ మాయి, మాయిమా. ఇది తీగి బాకును. దీని ఆకులు గుండ్రముగ, పెదల్పుగ, దళపరిగ వ్రుండి బూడిదపూసినట్లుండును. దీని వేరు చేదుగ, సువాసనగ నుండును; దీని రసము లేక కషాయము లేక పాకము (Syrup) పోట్టకు బలముజేయును; పోట్టలోని నొప్పుల వణచును; కాక జేయును; పైత్యమును, వాతమును, కఫమును అణచును; పురాణవిరేచన బాధ్యముల కట్టును; మూత్ర కృచ్ఛము, ఇతర మూత్రరోగములు, శయ, గురదాల (Kidneys) మూత్రపుసంది (Bladder) వీనిపుష్టు (Ulcers) పాండురోగము, విషములు వీనినిహరించును. ఉబ్బసము (Asthma) ను పోగొట్టును. దీని ఆకు మేహకాంతిజేయును. దీనిని మూరికట్టిన కొత్త గాయములు మానును. రసముయొక్క మోతాదు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు 2-1/2 మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు. దీని అకకూర త్రిదోషహరమైనది. విరేచనబద్ధము జేయును. దీనిని చిరిబొద్ది అనియు వందురు.

కొప్పాయిచెట్టు:—మదనానబచెట్టు చూడుడు.

కొప్పాయిపండు:—మదనానబపండు చూడుడు.

కొబ్బిళ్ళ:—*Dolichos catling*. సంక రాతమాష, నృషమాష. హింకలోలియా; కమ్మగ, రుచిగనుండును. వేడితేసి చలువతేయును. గుండెలను మృదువుపరచును. పురుషులకు ఇంద్రియమును, స్త్రీలకు పాలును కలుగజేయును. మూత్రమును, విరేచనమును గావించును. దేహపుష్టి నిచ్చును. రకోరక్తమును శుభ్రపరచును. గురదాల (Kidneys) నొప్పిని, అక్కరి రోగమును పోగొట్టును. బుద్ధిని తెరచును. వికారమును బుట్టించును. అపానవాయువును ఎక్కువజేయును. మేహపైత్యమును, రక్తపైత్యమును, శ్లేష్మపైత్యమును చేయును. గురుత్వముగ నుండును. చెతురక్తమును బుట్టించును. మలమును విస్తరింపజేయును. దీనినివిరుగుట్టు 1 పులుసు, 2 చార్చిని చెక్క, 3 కొంకి, 4 వీలకర్ర, 5 ఉప్పు, 6 తీర్థాషధములు.

కొమ్మచెముడు:—కోలచెముడు చూడుడు.

కొమ్మిడాలు అను చేపలు:—*Tobacco pipe fish*. చమురు గలిగి రుచిగ నుండును. చాతమును, కఫమును గొట్టును. లఘువుగ తీర్ణమగును. జ్వరమును, పైత్యమును పోగొట్టును.

కోడరిరము పెద్దకోడరిరము:—*Sphoranthus hirtus*. S Indicus. Indian globe thist. సంక మూడి, శ్రావణి, భిక్షు. హింక మూడి. దీనిని కోడరిరముని యందురు. దీనివేళ్ళు, కాడ, అకుళవృక్ష, వీనిరసము లేక కషాయము లేక మార్గము చేదుగ, కొద్ది తీసిగ నుండును; తేలికనిచ్చును. వేడిచేసి నీరుపెట్టును లేక చలువనిచ్చును. వీర్యవృద్ధి జేయును. జ్వరము, రక్తవాతము, అనులోమ వాతము, ఉన్మాదము, అపస్మారము, ఆంతర్వృద్ధి, ఆండవృద్ధి, భ్రమ, మేహము, కుష్ఠ, శూల, కఫము, దగ్గు, క్షయ, గళరోగము,

గుల్మము, మూలవ్యాధి వీనిని హరించును. క్లేపదమును వీనుగుళాలు
 రోగమును మాన్పును. వాచాలత్యము, కాయసిద్ధి గలుగజేయును.
 జడత్యమును, ముదిరిని బోగొట్టును. హృదయమునకు, మెదటి,
 నల్లపట్టుకు (Spleen) ప్రాణమునకు, పొట్టుకు బలము జేయును.
 దేహములోని దుష్టద్రవకూటముని విడగొట్టును. కరగించును. శుశ్ర
 పరచును. మనోచంచలతను, భయమును, ఆందోళనమును పోగొ
 ట్టును. కామిష్టు, ద్వంద్వరోగమును, మాత్రపుచురుకు వీని వణ
 చును. దేహములో పుట్టు అన్ని వ్రణములను పోగొట్టును. దీనిని
 పుచ్చుకొను క్రమము. దీని సమూలము నీటిలో ఊరబెట్టి సారాయి
 వలెనే అరకుతీసి పూటకు చూడు. నాలుగు తులముల యెత్తు
 చొప్పున పుచ్చుకొనవచ్చును లేదా దీని సమూలమును నీడిను
 ఎండించి చూర్ణముచేసి సమముగ పంచదారగలిపి ఉదయపు పూట
 లను పూటకు 2 అణాలయెత్తు మొదలు 8 అణాలయెత్తువరకు క్రమ
 క్రమముగ పెచ్చించి క్రమేణా 2 అణాలవరకు తగ్గించి పుచ్చుకో
 వలెను. 20, 30 లేక 40 దినములు పుచ్చుకొనవలెను. పైక
 చెప్పిన గుణము లిచ్చును. మరియు దీని సమూలముయొక్క పసు
 రులో నాల్గవవంతు నువ్వులనూని బోసి కైలపక్యముగ గాది. ప్రతి
 ఉదయపు పూటకు అర్ధరూపాయి యెత్తుచొప్పున 41 దినములు
 పుచ్చుకొనిన పుంస్త్యమును మిక్కిలి పెచ్చించును. ఇది పుచ్చు
 కొను దినములలో పులుసు, మజ్జగ మొదలగు చలువ పదార్థములు
 మిక్కిలి చల్లనినీళ్ళు, మిక్కిలి వేడినీళ్ళు, అమిర భోజనము, పసు
 గత్తడము, అతివ్యాయామము, కోపము, దుఃఖము, స్త్రీ సంగ
 త్యము, శిరస్నానము మానవలెను. సగము కాచిన నీళ్ళు పుచ్చు
 కొనవలెను. ఇది ఫిరంగి చెక్కతో సమానమైనది. దేహమును
 శాగు చేయుటకు దీనికంటె మంచి వస్తువు వీడియునులేదు. సవాయి

మొదలగు సమస్త సుఖవ్యాధులయందు కాగుగపనిజేయును. దీని విత్తనముల చూర్ణము క్రిమిహరమైనది. వేరుచూర్ణము పొట్టకు లలము జేయును. దీని వేరుచెక్క పెరుగుతో నూరి. ఆసవమునకు వేసికట్టిన మూలవ్యాధి బాధ నివారణమగును. దీని ఆకునూరి కట్టిన చనుకుడారు అన్ని వ్రణములు మానును. విత్తులు, వేరు వీని చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 2-3 అణాలయెత్తు చొప్పున దినము నకు రెండుపూటల నియ్యవగును. పెద్దబోడతరమునకును ఇవియే గుణములు. దీని ఆకుకూర వండి పుచ్చుకొనిన పై 3 కెప్పిన రోగము లలో అనుకూలముగ నుండును.

కోడిఆవుపాలు:—Milk of an hornless cow. ఆవుపాలుచూడుడు.

కోదారుకృంగి:—మురదారుశింగు చూడుడు.

కోశము:—బాలింతకోలు చూడుడు.

బ్రహ్మచేముడు:—కత్తిమండుచెట్టు చూడుడు.

బ్రహ్మదండిచెట్టు:—*Tricholepsis galaberrina*. సం* బ్రహ్మదండి. కొంట్వత్రఫల. హిం* బ్రహ్మదండి, ఊలూకటారా. ఇది ఏటా రే చెడు చిన్నముండ్లచెట్టు. దీని బంతులు బంతులుగనుండి ముండ్లు గలిగియుండును. దీని ఆకులు లేక సమూలము వేడిజేయును. చేదుగా నుండును. దీని ఆకురసము, లేక కషాయము. 3 ఫము, పైత్యము, బాతము, శోథ, కూల, అజీర్ణము, మూత్రకృచ్ఛము నశించును. రసపుమోతాదు 1-2 తులములు; కషాయపు మోతాదు 2 మొదలు 4 తులములవరకు. యీ చెట్టుకాల్చి చేసిన తొరము కూడ పై రోగములను హరించును. మోతాదు 2 మొదలు 4 అణాలయెత్తువరకు.

బ్రహ్మమేడిచెట్టు :— *Ficus hispida* (A species of fig tree)

సం* కాకోదుంబరికా, ఫల్లు. హిం* కకూమర, కకగులూర.

దీనిని బొడ్డమేడి యని యందురు. దీని చెక్క, అకురసము కఫ పైత్యము, కుష్టు, వ్రణములు, రక్తపైత్యము, డిబ్బు, పాండు రోగము వీనిని హరించును. దీని కాాయలు లేక పండ్లరసమును తేనెతోగాని, పంచదారగాని కలిపి నేవించిన రక్తపైత్యమును (నోటివెంట, ముక్కువెంట, మూత్రమువెంట, గుదస్థానమువెంట రక్తముపడుట కట్టును. రక్తవీర్తమునకు యుపయోగ పడుటోషణము లకు అనుపానముగా నిచ్చిన శీఘ్రముగా గుణముకేయును. దీని అకులవిస్తరిలో భోజనముకేసిన మేహము, పైత్యమును హరించును.

త్రాండి:— Brandy. దీనిని దేహదార్ధ్యము మొదలగువానిని గమనించి మితముగ పుచ్చుకొనిన మనోల్లాసము, పొట్టకు బలము వీని నిచ్చును; కాక చేయును; పురటాశ్శకు, దేహాశ్రమ, గాయము, దెబ్బలు తగిలినవారికి, బడలిక, వంటికొప్పులు తీయును. చెవిపోటు, నొప్పిగలవారి చెవిలోపోసిన నొప్పి నివృత్తించును; వారము చేయ నియ్యదు. గుండెలనొప్పి, వాతపునొప్పి, పక్షవాతము మొదలగు నొప్పిగల లేక నరముల బలహీనతగల ప్రదేశమున పూసిన లేక మర్దనకేసిన నొప్పులు హరించును; నరములకు సత్తువ నిచ్చును; పన్నునొప్పి, చిగురువాపుగలవాడు దీనిని నోటయుంచి పుక్కిరించిన నొప్పి నివారించును. కాలిపచోట వేసిన పొక్కనియ్యక మంట (తాపము) ను నివృత్తింపకేయును. అగ్నిమాంద్యము అజీర్ణమును పోగొట్టునుగాని అజీర్ణముగా నున్నప్పుడు దీనిని పుచ్చుకొని తిరిగి ఆహారము తినకూడదు. మితముగ బుచ్చుకొనిన వాతతత్వము గల వారికి మేలుకేయును; పైత్య మేహతత్వములు గలవారికి అంతగా మేలుకేయదు. విరేచనముల కట్టును. దీనికి విరుగుఁగు మద్యము చూడుడు.

భ

భంగు:—Bhang. ఇది గంజాయిలో తేయు మత్తుద్రవ్యము. గంజాయి చూడుడు.

భద్రదేవదారు:—దేవదారు చూడుడు.

భద్రము స్త్రలు:—తేరింగము స్త్రలు చూడుడు.

భారంగి:—గంటుభారంగి చూడుడు.

భారద్వాజపిట్ట:—King crow-flesh of. దీని మాంసము చిరి చేడుగ, రుచిగనుండును; వీర్యపుష్టి, బలముతేయును; కఫమును హరించును; రుచిబుట్టించును; చాచామును గలగ తేయును.

భీమసేన కర్పూరము:—Dryobalanops aromatica. Eng. Bornea camphor. పచ్చకర్పూరము చూడుడు.

భీర, మహాభీర:—Certain medicinal plants. ఈ చెట్ల ఆకు, కాడ భస్మము తేసి మానలో కలిపి బూసిన చికుము, గజ్జి, వ్రణములు వీనిని మాన్పును. వీని ఆకుండుము పైర్చికొంటి తేయును. వీని ఆకును ఎండించి ధూపము తేసిన ఏకాచబాధ నివర్తించును. ఆకు రసపు మోతాదు 3-6 తులములయెన్ను.

భుజపత్ర చెట్టు:—Betula bhojapathra. సుంక భూర్జపత్ర, భూతఘ్న, శేఖ్యపత్ర, హింక బోజపత్ర. దీనిని భూర్జవృక్షమని యుండును. దీని పట్టను వలచిన పొరలు పొరలుగా కాగితములవలె పలచగ వచ్చును. మరిన్ని యీ పలచని తేకులపైన పూర్వము గ్రంథములు వ్రాసియుండిరి. దీని ఆకులు అరటి ఆకులవలె యుండుటచేత వస్త్రములగ నుపయోగించియుండిరి. వీనిపై ముత్ర కాస్త్రజ్జాలు యుత్రములను వ్రాసి గ్రహబాధల నివారించుచుండును. ఇది కారము, సగడు రుచులు గలది; దీని ఆకుపట్ట లేక కషాయము రక్తపైత్య

మును, శ్లేష్మమును హరించును; మేహశాంతి కేయును. కర్ణరోగమును జయించును; దీని ఆకుల ధూపము గ్రహబాధల నివృత్తిచును, కషాయపు మోతాదు పూటకు 2½ తులములయెత్తు.

భూమిచంపకము:—*Kaempferia rotunda*. సం॥ తామ్రపుష్ప, భూమిచంపక, హిం॥ భూయితపక్. ఇది పసుపు లేక అల్లపుచెట్టు వంటిచెట్టు. దీని పువ్వులు ఊదాగ, తెల్లగ, సువాసనగ నుండును. దీని దుంప ప్రేలిలావుగ నుండును; అల్లపుచాసన గలిగి కారముగ నుండును. దీని దుంపరసము శామునిషమును హరించును. దీని సమకాలముగాని, దుంపగాని నూరి కట్టిన క్రొత్తగాయములు, వ్రణములు, వ్రణసంబంధమైన వాపులు, గవదలు, రక్తము పేరుకొనుట మొదలగునవి హరించును. పైముద్దలు మానలోపేసి కాచిన తైలమునకుమ్నా పైగుణములు గలిగియుండును. దీని కషాయముతో కాపడమిచ్చిననూ, కడుగుచుండిననూ పైన వ్రాసిన వానికి మేలుకేయును. దీనిచూర్ణమును లోపలిచ్చిన రక్తము శుభ్రపరచి దేహములోపల పేరుకొన్న లేక భుజ్జీపడిన రక్తమును లేకకూడియున్న చీమును వెడలించును; వాపులను ఉదరిరోగ సంబంధపు ఉబ్బును హరించును. చూర్ణపు మోతాదు 1 అణ మొదలు 2 అణల యెత్తువరకు.

భూతిపిల్లిగెడ్డ:—*The sac of a wild cat containing substance like musk*. సం॥ పూతిగంధా, మార్జాలవృషణ. దీనిని పూతిపిల్లిగెడ్డ అనియు, వందురు. సువాసన గలిగి యుండును; అతినారము, దుర్గంధము, వాతము, శ్లేష్మము, కాపము, శ్లేష్మముచేత బుట్టిన తలనొప్పి వీనిని పోగొట్టును; వీర్యవృద్ధినిచ్చును. దీనిని చనుబాలతో అరుగదీసి చంటిపిల్లలకు పోసిన వాతము, దగ్గు, ఉబ్బున

దిగ్గు, వగర్పుగలదిగ్గు, శ్లేష్మము, జ్వరము, అశర్లమును హరించును, దీనిని వాసవచూచిన తలనొప్పి, శిరోవాతము, జలుబును హరింపజేయును. దీనిని దగ్గర యుంచుకొనిన అంటువ్యాధుల చేరనివ్వదు.

భాకాంకుశపు చెట్టు:—*Nepeta malabarica*. దీని అకు కొంచెము చేదు, సువాసన, వగరు గలిగియుండును; శర్లశక్తినిచ్చును; పొట్టకు బలము జేయును. దీని అకు పసురుగాని, తేలిక కషాయముగాని బిడ్డల కడుపునొప్పి, అశర్లము, పండ్లు వచ్చునప్పుడు వచ్చు జ్వరము వీనిని పోగొట్టును. దీని వేరుయొక్క లేక సమూలముయొక్క కషాయము కుషీరోగములు, పురాగ్రహణి, రక్తగ్రహణి, వరుగు జ్వరము వీనిని పోగొట్టును. దీని అకుల తేలిక కషాయ మిచ్చిన తలనొప్పి హరించును; ఋతురక్తమును వారీచేయును; చలిజ్వరము వచ్చుచారి. దీని సమూలపు తేలిక కషాయపు అవిరి పట్టిన చెమట అధికముగ పట్టును. ఆ తేలిక కషాయము పుచ్చుకొనుచుండిన చెమట పట్టుట అధిమగును; చలిజ్వరము నివృత్తిచును. దీని సమూలమునుండి బట్టితో తీసిన చమురు మర్దనచేసిన వాత, మేహవారిపు నొప్పులు హరించును. దీని సమూల కషాయముతో దేహము కడిగిన ఆనువాతిపునొప్పులు హరించును. రసపుమోతాదు సుమారు 2 తులములయెత్తు, కషాయపు మోతాదు పూటకు 2½ మొదలు 3 తులముల యెత్తువరకు. తేలిక కషాయపు మోతాదు 3 మొదలు 4 తులముల యెత్తువరకు.

భూతులసి:—*A species of oclinum sanctum*. ఇది తులసి యాకారముగనే యుండునుగాని, భూపై న వాసన గలిగియుండును. దీని అకుపసురు లేక సమూలపు కషాయము పై ర్యము కాక జేయును; కారముగనుండును; కఫమును, క్రిమిదోషమును హరించును; అగ్ని దీప్తినిచ్చును. పసురు మోతాదు 2-3 తులములయెత్తు; కషాయపు

మోతాదు పూటకు 2-1/2 మొదలు 5 తులములయెత్తువరకు, ఈ చెట్టును ఇంటిలో ప్రేలాడగట్టిన దోమలుండవు. దీని విత్తనములు కంటిలో నలుసుపడినప్పుడు వేసిన అనలును తొడిపోవును.

ఘోరకర్కరదుంప:—A sort of sweet root. ఇదిశియ్యగనుండును, మేహకాంతి, కేహపుష్టి, వీర్యపుష్టి కేయును; కఠీర తత్వమును మంచికి మార్చును. ఇందుచే రోగులకు దీని కషాయము అనుదినము ఆహారముగ (Diet) నిత్తురు. మోతాదు 6 మొదలు 20 తులముల యెత్తువరకు. దీనిని శేఘ్యములలో నుపయోగింతురు.

ఘోర్యమాంసము:—Mutton or flesh fit for consumption. నిరోగక్షయి, శేతిదయి, మృదువుగనున్న జంతువుల మాంసము కఠీరపుష్టిని, శోఘ్యమును ఇచ్చును.

—3—

మ

మంజీవచెట్టు:—Pentapetes phoenicea. గుంజ బంధూక, బంధు జీవక, అర్కవల్లభ, హింజ గోళనియా, దువ్ హరియా, దీని అక్కలు కోలగ, సన్నముగ నుండును; ఎర్రని చిన్న పువ్వులు బూయును. దీని కూర స్వాదుగ, చేదుగ, ఔగటుగ నుండును; విరేచనబద్ధము కేయును; కఫవారములను బోగొట్టును; కేలిక నిచ్చును. అకు నూరి కట్టిన గడ్డల కణించును; మృదువుపరచును; నొప్పితియును. దీని విత్తులు మేహకాంతి, పైత్యకాంతి కేయును. వీని చూర్ణము నీళ్ళతో నిచ్చిన ఔషధోగము నివ్వగించును. మోతాదు లేదెత్తు. దీని పువ్వులు కఫమును, మలబద్ధమును కేయును; వాతపైత్యముల హరించును.

మంగచెట్టు:— *Randia dumetorum*, Posquerla D. Eng.
 Emetic nut tree. సంక పిడితక, మదన, హింక మైన్ ఫల్.
 వేరు లేక దీని మానుచెక్క లేక చెక్కచూర్ణము లోపలి కియ్య
 నగును; పైన పూయనగును; కారముగ, వగరు, చేదుగ నుండును;
 దురద, జ్వరము, వ్రణము, గుల్మము, విద్రధి యనగా నాభిలో
 బుట్టెడు వ్రణము, చాతము, ఉబ్బు, నీళ్ళవిరేచనములు, రక్తవిరేచ
 నములు, పొండుపు, కాస, శ్లేష్మరోగము, అతిశ్వాస, హృద్రోగము,
 పీనస, పడిసెము, అస్తిగరజ్వరము, పొత్తికడుపున బుట్టెడు రోగము
 వీనిని హరించును. దీని వేరుచెక్క నూరి తల గుడ్డుకొనిన శిరోవాత
 ములను హరించును; పేలుజచ్చును. మానుచెక్క మారి పట్టువేసిన
 యెముకల నొప్పి, పోటు నివృత్తింపును; ఆపుపేడతో మారి వుడికించి
 కట్టిన లేక పట్టువేసిన గాయపునొప్పి తీసివేయును. రసముయొక్క
 మోతాదు 1-2 తులములయెత్తు; దూర్గపు మోతాదు 1 మొదలు
 2 అణాల యెత్తువరకు. దీని చెక్క, కాయల కషాయముతో వస్త్ర
 కర్మకు నుపయోగకరముగ నుండును.

మంగకాయకూర:—Curry of young fruit of do. లేత కాయల
 కూర త్రిదోషహరమైనది; సర్వరోగములను బోగొట్టును; రుచి
 పుట్టించును; జీరణదీప్తిని, దేహపుష్టిని యిచ్చును; శ్రిమిరోగమును,
 కఫవాతమును, కాస, శ్వాస, శ్మయ వీని నణచును; గాయముల
 మాన్పును; దీని కాయలను మెత్తగానూరి (నీళ్ళతో) సవాయి
 మొదలగు రోగములచే శిశినిము వారియుండిన దానిని కీర్ణముగ
 వాపును తగ్గించును. ఇట్లు 3-4 కట్లు ప్రదయ సాయంకాలముల
 యందు కట్టవలెను.

మంగకాయ పండు, యెండుది:—Dried fruit of do. దీని చూర్ణము
 వాంతిజేయును; వికారపెట్టును; శ్లేష్మమును వెడలించును; చెమట

బుట్టి చును; రక్తవిరేచనములు కట్టును; క్రిమిని జంపును; అన్నివిధములను యిది కాశ్యనాతో సమాన గుణముగలది. మోతాడు వాంతిచేయుటకు 15 మొదలు 40 గోధుమగింజల యెత్తువరకు. రక్తవిరేచనములు కట్టుటకు 15 మొదలు 30 గోధుమగింజల యెత్తువరకు; వికారపెట్టి శ్లేష్మము పడజేయుటకు, క్రిమి జారమునకు, చెమట పుట్టుటకు 5 మొదలు 10 గోధుమగింజల యెత్తువరకు. 2-3 కాయలు చిదూకొట్టి 3-4 బొమ్మల నీళ్ళలో పావుగంట నాననిచ్చి కాగుగ వీసికీ పడియకట్టి యిచ్చినను వాంతిచేయును; కీడినీళ్ళు పుచ్చుకొనుచుండిన శీఘ్రముగ వాంతి చేయును. వాంతి చేయుచుటకు వ్రుపయోగించు వస్తువులలో మిక్కిలి సుకుమారమైనది. మంగకాయలోని గింజలను నీళ్ళతో నూరి చిక్కని రసము దీసి గిడ్డెడు రసమును వ్రుదయమున నిచ్చినవెంటనే 2-3 బాంతులై పక్వాకాయమును, అమాశయమును శుభ్రపరచును. శ్లేష్మమును పెడలించును. జ్వరము తగ్గును. కాయలు నీళ్ళతోనూరి పట్టువేసిన వాత మేహవాతపువొప్పలు, గడ్డలు, గాయములు, చర్మరోగములు మానును, జరములకలబ్బు; ఈడ్పుగుణములు కట్టును. దీని గింజను నీళ్ళతో నరగదీసి వేరములకు పెట్టిన నన్ని పాతదోషమును హరించును.

మంగుస్తానుకాయ దీని గింజలమాత్రము:— *Garcinia mangostana*.

G. Purpura. Eng. Red mango oil kokam. హిందీ మంగుష్టీన్, యీ కాయలు దీని చక్కలేత అకుల కషాయము గ్రహణీ విరేచనములు కట్టును, గుండ్రముగ మంచును. దీని తొక్క గుంజ తినినను దీని కషాయ మిచ్చినను అతిపార విరేచనములు, గ్రహణీ విరేచనములు కట్టును. పిల్లలకకూడ నివ్వవచ్చును. యీ కాయ తొక్క నీళ్ళలో వేసి కాచి నగము యిగిరిన తరువాత వడియవోసి

చానితో నమభాగం పంచదారకలిపి తేనెసాకముగ (Syrup) కాచి యిచ్చినగ్రహణి, అతిసారము, జ్వరము నివారణమగును మోతాదు 2 మొవలు 2 తులముల యెత్తువరకు. దీనికాయను ముక్కలుగా చేసి పంచదార పద్దుకొని నమిల్చిమింగిన గ్రహణి, రక్తగ్రహణి కట్టును. దీని గింజలనూనెను కోకం (Kokam butter) అందురు. యిది చలువ తేయును. విరేచనముద్వారా పైత్యమును వెడలించును. వృద్ధులు పరచును. ఓడవాళ్ళకు నచ్చు స్కర్వి (Scurvy) అను రోగమును పోగొట్టును. గ్రహణి, అతిసార విరేచనములమీద బాగా పని తేయును. మోతాదు 2 తులం పావుకేసు నీళ్ళలో కలిపి యివ్వ వలెను.

మంచముమీద పరుండడము:— Sleeping on a cot. వారము, చలువ దీనిబాధల నొందికుండతేయును; తేలికను, సౌఖ్యమును ఇచ్చును. అరోగ్యముగ నుండును.

మందిగంధము:— Santalum album. Eng. Sandal wood. ఈ చందన భోగవల్లభా, హరిచందన, హిం చందన, దీని శ్రీగంధ మని, గంధపు చెట్టని, చందనపు చెట్టని, పసుపుపచ్చగా నుండుదానిని వీరచందనమని యందురు. దీని మూను లేక వేరుచెక్క (ఔరడుగాను) ఉపయోగించును. ■ చెక్క చూర్ణము లేక కషాయము వగరు, చేదు రుచులుగలది; చలువతేసి వేడితేయును; మనోహరముగను, సువాసనగను ఊడును; కండ్లకు చలువ తేయును; దుష్టరక్తమును హరించును; వీర్యవృద్ధి, కాంతి నిచ్చును; రక్తమును శుభ్రపరచును; వీర్యమునకు చలువ తేయును; చెమట బుట్టించును, రక్తపైత్యము, కసుమరోగము, కాపము, దాహము, జ్వరము, మేహబ్ధరము, తీవ్రమగు కాపబ్ధరము, అతిసారము, కఫము, అరుచి, మేహము, ప్రమేహము, కుష్టు, క్రిమిరోగము, అన్నివిషములు, శ్లేష్మము,

యరదలు, పొక్కులు, విసర్పి, మనము, భ్రమ, తిష్ఠాదము, అప
స్మారము, జలబు, కాయ, రాజయక్ష్మ శ్వాస, కాస, వీసన,
పాండురోగము, విద్రధియను నాభిలోనిపుండును, రక్తకాస, గంధర్వ
రోగము, వాతము, వైత్యము, శ్రమ, చర్మి, ఎక్కిళ్ళు వీనిని హరి
చును; బలము జేయును; అధికముగను, వట్టిది పుచ్చుకొనిన పుంస్త్య
మును తగ్గించును. దీని విరుగుళ్ళు 1 తేనె, 2 పటిక పంచదార,
దీని చూర్ణమును నీళ్ళలోగలిపి యిచ్చిన తాపజ్వరము నయమగును;
చెమటబుట్టించును. ఈచూర్ణమును అవుపాలతో నిచ్చినను, ప్రత్య
క్షమైన చందినిఅత్తరు 6 మొ 10 చుక్కలు వత్కిరకేరీ అరటి
పండుతో పుచ్చుకొనినను పెగరోగము నివృత్తించును. లేకొబ్బరి
కాయ నీళ్ళలో దీని చూర్ణము గలిపి యిచ్చిన విదాహము కట్టును.
వేసవికాలములో స్నానానంతరము ఈచూర్ణమువంటికిబూసికొనినను
లేక గంధము బూసికొనినను చలువజేయును; అదితముగ చెమట
బట్టకుండ జేయును; సుగంధముగ, మనోహరముగ నుండును. మంచి
గంధములో హరికర్పూరము, కర్పూరములు, కలబందరసము
కలిపి పట్టువేసిన మేహవారిపు నొప్పులు నివృత్తించును. మంచిగంధ
ములో రసకర్పూరము గలిపిపూసిన పొక్కులు, గడ్డలు అణగిపోవును.
చూర్ణపు మోతాదు 2 మొదలు 4 అణాల యెత్తువరకు. కష
యపు మోతాదు 2 మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు. దీనితో
చందనాది చూర్ణము, చందనాది తైలము తయారుచేయుదురు.
ఇది ప్రమేహము, కగరోగము, కుసుమరోగములు మొదలైన రోగ
ములయందు విక్కిలి వ్రుషయోగకరమైనది. దీని గంధము సువాస
నగా నుండి దుర్గంధము లేకుండ జేయును.

మంచిమాతి నీళ్ళు:—దియ్యనిమాతి నీళ్ళు చూడుడు.

మంచినీరు:—మన చూడుము.

మంచినీరు దీని నీరు:—Ice & ice water. చల్లగ నుండును, చలువ
 తేలి వేడితేయును. కార్డుమువకు (Liver), పొట్టకు బల మిచ్చును.
 తల్లక త్తగలిగించును. మంచినీరు ముక్కలు నోటిలో వేసుకుని చప్ప
 లించుచుండిన పొడి, వికారము, దాహము, చర్మి, నోటిపొట
 ర్తముపడుట కట్టును. మంచినీరు ముక్కలు వేరవికాలములో వగ్గు
 తులు, సోడాలు, పానకములలో వేసి పుచ్చుకొనిన చల్లగ మనో
 తాపముగా నుండును. నారి జ, నిమ్మ, లత్తాయి రసములలో వేసి
 పానకముగా వేసి పుచ్చుకొనిన దాహము కట్టును. మనస్సుకు హితవు
 గను, ప్రాణములకు హితవుగా నుండును. జ్వరము హెచ్చుగా
 (High temperature) యొక్కప్పుడు రబ్బరుబుడి (ice bag) లో
 మంచుముక్కలు వేసి తలదూచును. నొసలుదూచును పెట్టుచూడిన
 తాపజ్వరము (Temperature) తగ్గును. పన్నిపాత జ్వరమునందు
 పరావర్తితమును. విస్తారము వేడివలన తలనొప్పి, తలపోటుగా
 యొక్కప్పుడు మంచినీరు ముక్కలు రబ్బరుబుడిలో వేసి తలదూచును,
 నొసలుదూచును పెట్టుచూడిన నయగును. మంచినీరు ముక్కలు
 విస్తారము నోటిలో వేసుకొనుచూడిన, నొ. తొక్ నొప్పి, దగ్గును
 కలుగజేయును. పండ్లకు జబ్బుచేయును. దీని విరుగుడు పటిక పంచ
 దార తేనెగలిగిన నీరుల్లిపాయల రసము.

మంచినీరు:—Dew water. మిక్కిలి చల్లగ నుండును. శ్రమను
 తోనగచును. పన్నిపాతజ్వరమును, క్వాస, కాస, మూత్రాశ్మము
 వీనిని నొప్పును. చతరదీప్తి వగచును.

మంజిష్ఠ:—Rubia cordifolia. R. Manjista. Eng. Bengal or
 Indian madder root. సంజీ మంజిష్ఠ, జ్వరనాశనీ, రక్తాంగీ,
 హింజీ మంజిష్ఠ. దీని మూర్తము లేక కపాయము కొద్దిగ చేదుగ,

వగరు, తీపిగ నుండును; కాక జేయును; కఫోదేకము, వ్రణము, జ్వరము, మేహము, మూలవ్యాధి, రక్తాతిసారము, విసర్పి, విష దోషము, నేత్రరోగము వీని నణచును; స్త్రీల యోని రోగములను పోగొట్టును. స్త్రీల ఋతురక్తమును, ప్రసవమైన స్త్రీల మైలరక్తమును వెడలించును; శుద్ధిపరచును; కంఠస్వరమును కాగుచేయును. శరీరకాంతి నిచ్చును. ఉదరము, కామిల, అరిమాత్రిము, శిశువుల శ్లేష్మరోగము వీనిని హరించును. చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 10 మొదలు 20 గోధుమగిజల యెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు పూటకు 8 లేక 4 తులముల యెత్తుచొప్పున దినమునకు రెండు పూటల నియ్యవగును.

మండమను గంజ:—A sort of cunjee. ఒక భాగము బియ్యములో 14 భాగములు నీరుబోసి మెతుకులు లేనటుల ఉడికిచినది మండమని చెప్పబడును. ఇది త్రిదోషములను హరించును; అనులోమ వాతము, దాహము, ఆయాసము, దోషము వీని నణచును; జీర్ణము జేయును; ధాతువులకు బలమును, సామ్యతను, అగ్నిదీపమును, చెమటను గలుగజేయును.

మందార చెట్టు:—Hibiscus rosa sinensis. Eng. China rose or Shoe-flower plant. సం॥ అపా, రుద్రపుష్ప, హిం॥ గుడ్ హల్. దీనిని దాసాని చెట్టనియు వందురు. దీని ఆకులకు అముదము పూసి పెచ్చజేసి గడ్డలకు వేసిన మృదువుపరచును; అణగ గొట్టును; నొప్పి తీయును. ఆకుల పసరు లోపలి కిచ్చిన మూత్రబద్ధమును, మూత్ర కృశమును పోగొట్టును; విరేచనము జేయును; దీనివేరు నూరి నువ్వులమానె గలిపి యిచ్చిన స్త్రీల రక్తస్రావము కట్టును. మోతాదు గచ్చకాయంత; ఆకుపసరు మోతాదు 3-4 తులముల యెత్తు.

మొదల పుష్పము:—Flowers of do. దీనిని చాసాని పుష్పమని, జపపుష్పమని అందురు; వీని రేసులతో చేసిన తేలిక కషాయము గాని, పాకము (Sirop) గాని హృదయమునకు బలమిచ్చును; మృదువుపరచును; ఆస్థాయత నిచ్చును, తాపజ్వరములో నియ్యకమును; పైత్యకాంతి, మేహకాంతి జేయును; మూత్రపు మంట మూత్రకృచ్ఛము వీనిని మేధము, యోని వీని మంటను, నొప్పిని, అణచును. ఆలివు ఆయలు (Olive oil) లో గాని కొబ్బరినూనెలో గాని నూనెకు సమముగ పువ్వులరసము జోసి వీరిగురువరకు గాచి తలకు పూసుకొనుచుండిత పెండుక లెరుగును. ఈ పువ్వులు 2-3 నేళ్ళలో వేయించి యిద్దించ స్త్రీల ఋతుర క్తస్రావము కట్టును. ఈ పువ్వులు ఒకటిగాని, రెండుగాని ఉదయపు పూటలను 6-8 దినములు తినిన కన్యలు ఋతుమతు లగుచును. కషాయపు మోతాదు 30 మొవలు || తులముల యెత్తువరకు. దీని పువ్వులను వలిపి పేరు కొరికినచోట దినమునకు రెండుమూడుమార్లు రుద్దుచుండిన అది మాని పెండుకలు తిరిగివచ్చును.

మట్టగిడక:—The sucking fish. దీని మాంసము చమురుగలిగి రుచిగనుడును. తేలికగ జీర్ణమగును. వేడిజేయును. హృదయమునకు బలమిచ్చును. అరుచి, జ్వరము, ఉబ్బు, వీని నణచును. వీర్యమునకు వేడిబుట్టించును. వీర్యృద్ధి బలము నిచ్చును. పథ్యమైనది.

మట్టితైలము:—Petroleum or rock oil. ఇది భూమిలోనుండి, తాళ్యలోనుండి బయలుదేరును. మండునట్టి పదార్థము. దీనిని లోపల కిచ్చిన కాక జేయును; గురదాల (Kidneys) పై న పనిజేసి మూత్రమును అధికపరచును; ఉబ్బువ్యాధి (Berl-berl) ని వాగొట్టును. దీనిని లోపలికిచ్చి పై న పూచునగును. మోతాదు 30 చుక్కలు ఏదయినదిగురుగలవస్తువు (Mucilage) పై న వేసిగాని, పంచదారపై న

వేసిగాని యియ్యవగును. లోపల కీచ్చిన కడుపులోని నాడాపామును
తంపును, వాతమును, శూలలను పోగొట్టును. మోతాదు 10
మొవలు 30 చుక్కలవరకు జగురుగల పదార్థము (Mucilage)
పైన వేసిగాని, పంపదారపైనగాని యియ్యవగును. పైన మర్దన
జేసిన చాతపు, మేళాచాతపు నొప్పులు, మూర్చ, అపస్మారము
(Hysteria), పక్షవాతము నివృత్తించును. దీనిని పైన పూసిన
చర్మరోగములు, రసికారు పొక్కులు (Eczema), వ్రణములు,
కుళ్ళు మురికివ్రణములు, రాచపుండ్లు మానును. దీనిని నల్బులోగాని,
నూనెలోగాని స్లిస్కరైను (Glycerine) లో గాని, కలిపిగాని, వట్టిది
గాని పైన పూయవగును.

మట్టుబచ్చలి:—బచ్చలి చూడుడు.

మడుగునీరు:—Pond water. చెరువు నీరు చూడుడు.

మద్దిపాల:—తురుష్కము చూడుడు.

మణిశిల:—Realgar or red orpiment. సంజ మనస్సిల, నైపాలీ,
కునటి, హింజ మనశిల్. చేతుగ, కారముగ నుండును; దీనిని లోప
లికి పుచ్చుకొనుటకు శుద్ధిచేయవలెను; అనగా ముక్కలక్రింద కొట్టి
గుడ్డ 4 మడతలువేసి అందులోఘించి డోలాయంత్రమున సున్నపు
నీటిలో ఒక యాము వండిన శుద్ధియగును. మోతాదు 1-2 గింజల
యెత్తు. దీనిని పైన బూయుటవలన గజ్జని, కురుపులను, దద్దురు రోగ
మును, బొట్టుంచుకొనెడుచోట బుట్టెడు చర్మరోగములను హరిం
చును; లోనికి బుచ్చుకొనిన వేడిచేయును; భూతద్వారమును, ఇతర
ద్వారములను, విషమును, కఫవాతమును, కుష్టును పోగొట్టును;
దేహదార్ధ్య మిచ్చును; కొన్ని క్షేమభములలో నుపయోగింప
బడును. క్రమముగ శుద్ధిచేయనది యుపయోగించుటవలన అనేక
క్షేమములు కలుగును. దీనికి విరుగుడు అవుపాలలో తేనెవేసి చూడు

దినములు సేవించిన శుద్ధిచేయని ముగిసిన సేవలన గలిగిన వికార ముగగును.

మదనగడ్డి:—A sort of grass. దీనిరసము లేక కషాయము పెగటుగ చేదుగనుండును; చాతము, క్లేష్మము. విషము వీనిని హరించును. రసముయొక్క మోతాదు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు 2½ మొదలు 3 తులముల యెత్తువరకు.

మదనబుడతనీడ:—Spermacoce hispida. Eng. Shaggy button weed. సంః మదనఘంటా. హింః మదనఘంటి. దీని వేరు పాలసుగంధివేరు రుచి గలిగియుండును. దానివలెనే పనితేయును. తత్వమును మంచి స్థితికి మార్చును; రక్తమును శుభ్రపరచును; దీనివేరు కషాయము పూటకు 2½ మొదలు 3 తులముల యెత్తు చొప్పున దినమునకు రెండుపూటల నియ్యవగును. దీని విత్తులు ఇంద్రియవృద్ధి తేయును.

మదనానలచెట్టు:—Carica papaya. Eng. Papaya tree. సంః నలికాదళ, ఏరండదిట్టిటా, మధుకర్కటీ హింః పోమ్మయ్యా, అండఖర్బూజా. బొప్పాయిచెట్టని యందును. దీనిపువ్వు నలిపి వేరు కొరిగినచోట రుద్దిన మానును. 4-5 దినములు రుద్దవలెను. దీని మానుపాలు 2-3 సార్లు పూసిన తామర, గజ్జి, చికుము మానును; ఈపాలు స్లీహ (Spleen), కార్దము (Liver) వీనిని పెరుగుటను పోగొట్టును. ఇందుకు 60 చుక్కల పాలలో గుమముగ పంచదార కలిపి దానిని మూడు మోతాదులుచేసి ఒక దినమునకు ఇయ్యవలెను. శ్మశ్మకారముగ నిద్రిన అగ్నిమాంద్యము మానును. పచ్చికాయచెట్టి నిలుపున కత్తితో గీతలుపెట్టిన పాలుకారును; అపాలను ఒక చిప్పలోగాని, గాజగిన్నెలోగాని తీసుకొని కాలుచున్న యిసుకలో పెట్టిన తెల్లని చూళ్లచును; ఇట్లగుటకు 24 గంటలుండ

వలెను. ఈచూర్ణము పెద్దవాండ్రకు 1 మారు 2 గోధుమగింజల యెత్తుచొప్పున, పంచదారతోగాని, పాలతోగాని లోపలి కియ్యవచ్చునుగాని భోజనానంతర మియ్యవలెను. పచ్చికాయకుండి తీసిన పాలవంటి రసము మిక్కిలి తీర్థక క్తి నిచ్చును; అగ్నిమాంద్యము (Dyspepsia) మీద బలముగ పనిజేయును; పాలరంటి రసము యొక్క మోతాదు పూటకు 30 చుక్కల చొప్పున దినమునకు 2-3 సార్లు నియ్యనగునుగాని ప్రతిసారియు కొద్దిగనీళ్ళుకలిపి యియ్యవలెను ఆరసము కాయకుండి తీసితోడనే పుచ్చుకొనవలెను; నిలువయుండిన త్వరగ చెడిపోవును; ఈపాలు గ్లాసులోనే యుంచవలెను; ఈపాలు మర్దనచేసిన తేలువిషము హరించును; అపాలు లోపలిద్విక కడుపునొప్పికారించును; కొద్దిగ విరేచనముజేయునుగాని గర్భిణులకు ఇయ్యకూడదు; ఎందుచేతనన నీనిః ఋతురక్తము జారీచేయుగుణము గలదు, గనుక గర్భప్రావమును గలిగించును. ఈపాలు ప్రైతకారము ఇచ్చిన క్రిమిరోగమును హరించును. పచ్చికాయ స్త్రీలు వండుకు తినిన పాలుపడును. దోరకాయ చక్రములుగకోసి యొడించి చూర్ణించి యిచ్చిన అగ్నిమాంద్యము (Dyspepsia) హరించును. మోతాదు 5 మొదలు 20 గోధుమగింజల యెత్తువరకు. పచ్చికాయ కూరవండి తినినను కాక జేయును; వాతమును, వంటిసీరును హరించును; పచ్చికాయను కొబ్బరికోరువలె తీసి కట్టినను, కుమ్ములో వ్రడిజీంచి దంచికట్టినను, వృషణముయొక్క చాపు (Hydrocle) నొప్పి నయచుగును. హృదయము, పొట్ట వీనిలోని చెడువేడిని పోగొట్టును; స్త్రీలకు పాలుపడును; పొట్టకు నష్టముజేయును. దీని విరుగుడు పండు చూడుడు. కాయనుగాని, చూర్ణమునుగాని మాంసములో వేసి వండిన త్వరగా పెంత్తగ మడుకును. ఆకులు దంచి కట్టిన వీనుగుకాలి రోగము నివృత్తించును; మరియు నీవ్యాధికి పేరు

కొన్న దీని రసము పూటకు 3 మొదలు 4 గోధుమగింజలయెత్తు మోతాదుల నొప్పున మాత్రలుకట్టి యియ్యవగును. ఆకులు పైన వేసి కట్టిన నరముల సంబంధమైన నొప్పులు మానును. ఆకులు వేడి నీళ్ళలో ముంచిగాని లేక నిప్పులమీద పెచ్చచేసిగాని నొప్పిగల చోట వేసి కట్టవలెను.

మదనానబండు:—Fruit of do. ఈ పండు తియ్యగ, స్వాదుగ, రుచిగ నుండును. చలువజేసి నీరుపెంచును. శరీరతత్వమును మార్పును. రక్తస్రావము, రక్తముపడు మూలవ్యాధి, మాత్ర ద్వారమున పుట్టిన వ్రణములు, పుండ్లు వీనిని నివృత్తించును. అగ్నిమాంద్యము (Dyspepsia) ను పోగొట్టును. ప్రతిదినము ఉదయమున బుచ్చుకొనిన విరేచనబద్ధ ప్రకృతి మారును. పురాణపు నీళ్ళవిరేచనములు కట్టును. రొమ్ములోనుండి రక్తముపడు వ్యాధికి మేలుజేయును. కాకవణించును. మూలవ్యాధిని శమింప జేయును. హృదయమునను, పొట్టలోను బుట్టిన దుష్టవేడిని అణచును. అలస్యముగ జీర్ణమగును. కఫవారములను బెంచును; చలువ శరీరులకు జబ్బుజేయును; కడుపు నిండుగనున్నప్పుడు దీనిన బ్వారము పెచ్చును. దీనికి విరుగుడు శొంఠి, పిప్పలి, మిరియాల చూర్ణము లేక కషాయము. పండుగుంజ వంటి పూసిన వేలడము మానును. పండులోని విత్తులు క్రిమిని హరించును. వీని చూర్ణ మియ్యవగును. మోతాదు 1/2 అణ మొదలు 1 అణ యెత్తువరకు.

మద్దత్తు:—Opium & prepared for smoking. ఇది నల్లమందు పుగాకు కొద్దిగంటాయి తుమ్మక వగయిరాలతో చేయుదురు. మత్తుజేయును. దీని పొగ చేహమును కుప్పింపజేసి నీరస పరచును, రక్తమును, ఇంద్రియమును హరించును. వర్జనీయ మైనది.

మద్దిచెట్టు:—తెల్లమద్ది, వల్లమద్ది చూడుడు.

మద్యము:—Liquor or arrack. సంత మదిరా, మద్య. హింః
 చారు, అనగా సారాయి. ఇది కాటి, యాత, కొబ్బరికల్లుతోగాని,
 తెల్లముతోగాని, ఇప్పపువ్వుతోగాని ఇందులో మేలయినది ద్రాక్ష
 పండ్లతోగాని తీసినది. వగరు, చేదు, కారము గుచులుగలది,
 కాక, పైత్యము జేయును. దీనిని మిఠముగ బుచ్చుకొనిన జతర
 దీప్తి, కాంతి, ఆరోగ్యము, ఆయుర్వృద్ధి, శేలిక, సంతోషము, కుష్టి,
 పుష్టి వీని నిచ్చును. క్వాస, కాస, కఫము, శ్లేష్మము, వాతము,
 విచారము వీని వణచును వ్రణములను, గాయములను మానును,
 విరిగిన యెముకలను, మాంసమును ఆతుకుకొన జేయును. అల
 సుట, ఆయాసము వీనిని బోగొట్టును. విరేచనము జేయును.
 కర్ణశ్లేత్రేంద్రియములకు బలము జేయును. సాహసమును, ధైర్య
 మును గలిగించును. నిద్రమేలుకొనువారికి, నిద్రజేచ్చ గలవారికి,
 చిక్కినవారికి, బలసేనవారికి అనుకూలముగ నుండును. జ్వరమును,
 రక్తపైత్యమును హెచ్చించును. అమితముగ బుచ్చుకొనిన
 బుద్ధిని తెంచును. దృష్టిబలమును బాగొట్టును. వీర్యనష్టము
 జేయును. దేహము శుష్కింప జేయును. మరియు పలువిధము
 లైన రోగములను దెచ్చి శీఘ్రముగ బంపును. దీనికి విరుగుళ్ళు
 1 నీరు కలిపిన తేనె, 2 వసుషాయము, 3 నిమ్మపండ్ల రసము, 4 తర
 వాణి. మరియు నీరుకలియని సారాయి కాలిన ప్రదేశమందు
 పెంటసేసోసి తడుపుచుండిన మంట, తాపము ఆగును. వాతము
 జేయనివ్వదు. విక్టరించి పుండుగాకుండ జేయును. ఇరుకునొప్పి,
 పక్షవాతము, నొప్పులు వీనికి నొప్పిగలచోట లేక వాతముచేత
 పడినాయివ భాగమున మంచి(రెండు మూడు వంటలది)సారాయిలో
 తడుపుచు రుద్దుచువచ్చిన అవి వయమగును. సారాయిలో

అనగా 1/2 మొ॥ 1 కొన్నులో 3 మొ॥ 10 చుక్కల ఎరకూ
(Camphordine) కర్పూరపు అరకువేసి యిచ్చుచుండిన కలరా
విరేచనములు, అశర్ణ విరేచనము కట్టును. శ్రోత్రగా కాచిన మధ్య
ము (పారాయి) కంట పాతది శ్రేష్ఠము.

మధ్యము వర్జింపవలసినవారు:— Those who should avoid
drinking liquor. కష్టు, మేహము, విదోషము, శక్తపైత్యము,
జ్వరము ఈ రోగములు గలవారును, ఎండదెబ్బ, గాలుపు తగిలిన
వారును, పైత్యరోగులును, మిగుల అన్నము దినుటవలనను, మిగుల
జలపానం బొనర్చుటవలనను కడుపుబ్బియుండిడు వారును, అన్నము
భుజించినతోడను, దర్పలులును, హృద్రోగము గలవారును మధ్య
పానము జేయకూడదు.

మధ్యముపంచమూలములు:—Decoction of certain 5 roots.
ముత్తవపులగము, గజ్జేరు, అముదపువేరు, అడవిపెసర, పిల్లిపెసర
దీని వేళ్ళు లేక సమూలముల కషాయముగాని, చూర్ణముగాని
కఫవారముల వణచును. ఆరోగ్య మిచ్చును. మలాదులను
కేదించును.

మధికమనుచల్ల:— A sort of Butter milk. చల్ల చూడుడు.

మధుశర్కర:—చిన్నిపువ్వుల తేనె చూడుడు.

మనుచాల:—Tylophora asthmatica. సుంక జీవంతి, అంత్రి, అంత్రి
పాచక, హింక అంతముల్, బంగ్లీపిక్వాన్. దీనిని పెరిపాలయని,
పాలగురుగు అని, పాలకూర చెట్టని అందురు. సన్నముగ పొడవుగ
నుండు అకలును, పాలుగలిగి తీగ్రపాకడు చిన్న చెట్టు. తెల్లని
పువ్వులుపూయును. దీనివేళ్ళు సన్నముగా చీపురుపుల్లలావున
గుత్తిగానుండును. దీని అకు, వేరు కషాయము లేక చూర్ణము
చేమటబుట్ట చును. (Diaphoretic), కొద్దిమోతాదులుగ నిచ్చిన

ప్రేగులయందు బుట్టు గ్రహణి రోగమును కట్టును. పెద్ద మోతాదులుగ నిచ్చిన వాంతిజేయును. యిపెకాక్వనా (Ipecacuna) ఈ సమానముగ పనిజేయును. యావేళ్ళను మెత్తగామారి అపుచాలలో గలిపి యిచ్చిన వాంతులయి పెట్టునుందు పడిపోవును. దీని అకునుగాని, వేరుగాని మెత్తగదంచి కట్టిన నేత్రరోగములు నయమగును. దీనివేరు కషాయము దగ్గును, వగర్పుతోకూడిన దగ్గును నివృత్తి చేయును. కైరరోగమునకు మిక్కిలి మేలుజేయును, దీని అకతో వండిన కూర తినిన పై వజెప్పిన సుగుణములు గలిగి యుండును. కషాయపు మోతాదు 2-1/2 మొదలు 5 తులముల ఎత్తువరకు. చూర్ణపు మోతాదు 1/2 అం మొదలు 1 అం ఎత్తువరకు. వాంతిచేయించుటకు యిచ్చు మోతాదు 2 అం మొదలు 4 అం ఎత్తువరకు. స్వల్లజీవతి చూడుడు.

మనుజోతు మాంసము:—Flesh of bison or wild buffalo, బలము నిచ్చును. అమితముగ బుచ్చుకొనిన వేడిజేసి గ్రహణిరోగమును బుట్టించును. గురుత్వముగ నుండును.

మనుష్యుడు:—Man or woman. మట్టిలోతిండి చీలిపోకుండ నున్న మనిషి పుర (Skull) చూర్ణముజేసి సుమాకు అణామెత్తు చొప్పున సుమాకు పావుజేరు (20 తులములయెత్తు) అపుచాలలో గలిపి శ్రీ దెలుకలయన్నప్పుడు మూడు దినములు ప్రోద్దుటపూటల నిచ్చిన గర్భము నిలుచును. వంధ్యాదోషము నివృత్తించును. పథ్యము నెయ్యి, పాలు, అన్నము తినవలెను. మగవారికి నిచ్చి యెత్తిన అడుదాఁ మూత్రము, అడుదాఁకి నిచ్చియెత్తిన మగవాని మూత్రమును త్రాగించిన వయమగును. మనిషి చెవిలోని గురిమి పైన పూసిన అనికాయలు మానును. మనిషి కిత్తము, అరచక్కలేక చుక్క అపుచాలలో వేసి పుచ్చుకొనిన సాహసుడు, నిర్భయుడు

అగును. చచ్చినవాని యెముకను భస్మముచేసి సత్యము చేయించిన కాకిచమ్మలు, మూర్ఖులు, మానును; ఆ భస్మముయొక్క పొగ కూడ పట్టవలెను. మనిషి గోళభస్మము మొగవానికి తినిపించిన వశ్యుడగును. మనిషి వెంట్రుకలు మానెలొముంచి కాల్చి మసిచేసి దానిని గాయములో పెట్టిన ఎలుక, పిల్లి, దుప్పి, పులి వీని కాళ్ల విషము హరించును. బహిష్ట అయిన స్త్రీ మూర్ఖ రోగిని మూర్ఖ యున్నప్పుడు ముట్టుకొనిన మూర్ఖ నివారణముగను దురిమతియై స్త్రీతో రమించిన పురుషుండు పందయై నిర్భాగ్యుడై పోవును; కళ కాంతులు నశించును. మనిషి మెదడు రెండు గురివంద గింజలంత విషకాతి పురుగు కాటుపై అంటించిన విషము విరుగును. మొదటి సారి యూడిన పిల్లవాని దంతము లేక పన్ను క్రిందపడకుండ బ్రాగత చేసి పెండికావీలలో పెట్టి స్త్రీ తన యొద్దనుంచుకొని సంభోగము చేసిన గర్భము కాకుండును. అట్టి పంటిని లేక దంతమును నూరి కాముకాటుపై న పెట్టిన విషము విరుగును. కాథలేకుండ నూడిన మనిషి దంతముపై న వడ్లంగిపిట్ట రోక్క, వెంట్రుకలు చుట్టికట్టి నిద్ర లోపుచూడు మనిషి తల్మక్రిందనుంచిన అమనిషి ఆదంతమును తీసి వేయువరకు నిద్ర మేలుకొనడు. చనిపోయినవాని ఎముక దగ్గరనుంచిన రాతుర్థికజ్వరము కట్టిపోవును; ఆ యెముకను నూరి చూర్ణముచేసి సత్యము చేయించిన నిద్రవచ్చును. బహిష్ట అయిన స్త్రీయొక్క ఋతురక్తమును వెరికక కాటుపై న పెట్టిన దానివిషము విరిగి పోవును; శ్వేతకుష్ఠ మచ్చలపై న బూసిన అవిమానును. మూల శంకరక్తమును కుక్క తినిన దానికి మైయెత్తును. మనిషి యింద్రియమును శ్వేతకుష్ఠ (తెల్లబొట్టి) మచ్చలపై న బూసిన అవిమానును. మనిషియొక్క యామ్మి గాయమును నూర్చును; ఋతు విషమును విరుచును. మనిషి మూత్రము మరగబెట్టి నొప్పి, పోటుగల కాలి

ప్రేళ్ళను అమ్మత్రముతో తడిపిన లేక కడిగిన నొప్పులు, పోటు నిమ్మ
 రించును; ఆ కాచిన మూత్రమును లోపలికిచ్చిన యెటువంటి విష
 మైనను విరిగిపోవును. కడుపులోబల్లయున్న మనిషి తన మూత్ర
 మును ప్రోద్దుట పూటలను ఇరువై యయిదు తులముల చొప్పున
 10-15 దినములు పుచ్చుకొనిన బల్ల కరిగిపోవును, అయిదారు సంవ
 త్సరములలోపు ఈడుగల పిల్లవాండ్ర మూత్రముతో ఉదయము
 లను కండ్లు కడిగిన కండ్ల కలకలు నయమగును. ఈ మూత్రము 1-2
 షోన్సు (oz)ల చొప్పున యిచ్చుచుండిన సన్ని సాతజ్వరమును నివృ
 త్తించును. మనిషియొక్క మూత్రము పాముకరచిన పెంటనే
 యిచ్చిన పామువిషము హరించును. కాలినప్రదేశమును తనయొక్క
 గాని, యితరులయొక్కగాని మూత్రముతో తడిపిన చూట అణగి
 పోవును. పెంటనే తడిపిన పాక్కు పోక్కుకుండును. పైన చెప్పిన
 రాగాడుగలవిడ్డల మూత్రములో మెత్తగ తాల్చిన లేక వస్త్రభూరి
 తము చేసిన విడక బూడిదను కలిపి కాలిన పుండుపైన పూసిన
 నొప్పి, పోటు అణగి శీఘ్రముగ మానును.

మయిలతుత్థము దీని భస్మము:— Cupri sulphas, Blue vitrio
 or sulphate of copper & its calx. సంక తుత్థ, మయూర
 గ్రీవక, కామగర్భ, హింక నీలాశుతియా, ఇది భూమిలో పుట్టును.
 మరిన్ని రసాయన కాస్త్రరీత్యాకూడ తయారుచేయుదురు. కారము,
 వగరుగనుండును. దీనిలో కామము, గంధకము యుండును. దీనిని
 మయూరతుత్థమందురు. దీనిని యితర వస్తువులతో కలిపి పైన
 పూయుటవలన దుష్ప్రవణములు, దురద, గణ్ఠి, కుష్టు వీనిని హరిం
 చును. దీనిని నేయి, తేనె వేసి మారి అవి యిగిరిపోవువరకు మారి
 ఒకగరిటలో వేసి కాచి, దానిని కలిలోగాని, కడుగులోగాని, కి దిన
 మాలు పూచి తిరిగి కాచిన తుద్ధియగును. దీనిని లోపలికిచ్చుటకు

పుష్పయోగించుట మంచిది. దీనిని త్రాగివ ఆనుపానములతో శ్లేష్మ వాతరోగములు మొదలగు అనేక రోగములకు వాడవచ్చును. దీనిని లోపలికిచ్చిన వమనమును, విరేచనమును గావించును. దీనిని క్షయరోగముయొక్క ప్రారంభమునను, నల్లమందు విషముగా తిని నప్పుడును, అమితముగ తిండితిని యూపిరిసలుపక యుండినప్పుడును, రుద్రవాతము (Apoplexy) వచ్చు చిన్నెలు కనుపడినప్పుడును, దీనిని లోపలికిచ్చిన వెంటనే వాంతిచేసి మేలుకేయును. వాంతి యగుటకు మోతాడు † అణ మొదలు † అణ యెత్తువరకు. ఎనిమిది తులములయెత్తు నీళ్ళలో కలిపి ఇయ్యవలెను. మోతా డెక్కు వయైన అనేకవికారములను బుట్టించును; చంపును. దీనిని విరు గుళ్ళు 1 పుల్లనిమిడ్డగ, 2 నిమ్మకాయ రసము, 3 వరిపేలాలనుచేసి పిసికిన నీళ్ళు. ఇందులో చేనినైనను మోతాడు నాలుగు దినములు యియ్యవలెను. దీనిని క్రమముగ శుద్ధిచేసి చేసినభస్మమును సేవించినకూలలు, అమపైత్యము, కుష్టు, క్వాస, కాస, వీనిని హరించును. పెన్నతో సేవించిన దురద, విషము, కుష్టులను, వాయువిడంగ చూర్ణముతో సేవించిన త్రిమిరోగమును, తమలపాకుల రసముతో సేవించిన కఫరోగమును హరించును. ఈభస్మమును తేనెలో గలిపి అంజనము చేసిన దారుణమైన నేత్రరోగములు నివారణ మగును. ఆముదములో గలిపి పుచ్చుకొనిన విరేచనమగును.

మయూరతుత్థము:—అనగా మైలతుత్థము చూడుడు.

మయూరశిఖ:—*Celosia cristata* & *Adiantum melanacaulon*, Eng. Maiden hair. సంక మయూరశిఖ, శిఖనీ, శీలి శిఖా. హింక మోత్ శిఖా, ఈచెట్టు నెమలి జాబ్బవలె నుండును. చేదు, తీసి, వగరు రుచులుగలది; లఘువుగ నుండును; పైత్యము, శ్లేష్మము, అతిసారము. మూలవ్యాధి, వీరసము, దగ్గు, క్షయ,

గొంతుకలో పుండు అగు రోగము వీనిని బోగొట్టును; బలము జేయును; గాయమును మాన్పును. మోతాదు 3 అ. మొదలు 4 అ. యెత్తువరకు నియ్యవచ్చును.

మరాటి మొగ్గలు:—A certain aphrodisiac drug. సం॥ మహా రాష్ట్రీ, మరహాట్టిక. హి॥ మ రేతీ. ఇదియొక చెట్టుపువ్వు (మొగ్గలు); లవంగ మొగ్గవలె నుండునుగాని వానికంటె లావుగ పెద్దవిగ నుండును; మత్తుజేయును; నిద్ర జెచ్చును; విరేచనము కట్టును; నొప్పిని బోగొట్టును; వీర్యస్థంభన జేయును. వీనిని పాలలో కలిపి నియ్య నగును. ఒక మొగ్గ దానిలో విత్తుతో మారిన చూర్ణము ఒక సారి నియ్యలేగియుండును. కూరలలో వ్రపయోగించు మసాలా వస్తువు లలో నొకటి.

మరువము:—Sweet marjoram. సం॥ మరువక, గంధపత్ర. హి॥ మరువా. యిది మంచి సువాసనగల మొక్కలు, వీనిని విస్తారముగ పెంచుదురు. సువాసనకొరకు స్త్రీలు శిరస్సున ధరింతురు. మనస్సుకు సంతోషమును, ఆనందమును కలుగజేయును. దీని సమూలపు రసము లేక కషాయము లేక చూర్ణము సువాసనగలిగి వగరుగ, చేదుగ నుండును; వేడిజేయును; పైత్యము, శ్లేష్మము, విషము, మేహము, కాశ్యరోగము, క్షయరోగము వీనిని బోగొట్టును; పైత్యభయ, దాహము, తాపము వీని వణచును; విరేచనబద్ధము జేయును. అకలి పుట్టించును. శర్లశక్తిని వృద్ధిజేయును. ఇంద్రియ పుష్టి జేయును; కామ్రేచ్చను వృద్ధిపరచును. దీనిని తైలములో వేసి కాచి బాడిన సువాసనగలిగి పెదటికి చలువ, పెంటుకలను వృద్ధి పరచును. దీని అరకుకూడ పై వ్యాధులకు దీనిని మానవలె వ్రపయో గింతురు. రసముయొక్క మోతాదు పూటకు 3 తులములయెత్తు; కషాయపు మోతాదు 2; మొదలు 3 తులముల యెత్తువరకు;

చూర్ణపు మోతాదు 2 అం మొదలు 4 అం యెత్తువరకు. ఆరకు 30 మొ 60 చుక్కలవరకు. మానె (Oil) 6 మొ 10 చుక్కలవరకు.

మర్దన:—అంగమర్దన చూడుడు.

మర్దన వర్జింపవలసినవారు:—Those who should avoid rubbing of body. పైత్యరోగులు, జ్వరముగలవారు, చాచామ, ఆకలి చేత సాత్వియున్నవారు, రక్తపైత్యము, ప్రమేహము గలవారు అంగమర్దనమును వర్జింపవలయును.

మృరిచెట్టు:— Ficus indica & F. Bengalensis, Eng. Banian tree. గంధ న్యగోధ, వట, హింజి బద్, వద్. దీనిరక్క కషాయము. లేక చూర్ణము పుచ్చుకొనిన అజీర్ణము, జ్వరాతిసారము, ఉబ్బు వీనిని బోగొట్టును; బలముజేయును; అతిమూత్రవాద్యము నిర్వర్తించును. దీని గంధము చిరకాల కేవలచేసిన కాయసిద్ధి, ఆయుర్వృద్ధినిచ్చును. కషాయపు మోతాదు పూటకు 2-1/2 మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు. గంధపుమోతాదు 1 తులమెత్తు మొదలు 2 తులముల యెత్తువరకు. చూర్ణపు మోతాదు 2 అం మొ 4 అం యెత్తువరకు.

మృరిఅకలు:—Leaves of do. వీనిరసము లేక కషాయము విరేచనబద్ధము జేయును; రక్తపైత్యము వణచును; మేహకాంతి జేయును.

మృరిదిగుళ్ళు:—Young leaves of do. వ్రణములను, సమస్త విసర్పులను మాన్పును; కాపమణచును; నోటిపూతను. మాన్పును.

మృరిచెట్టునీడ:—Shade of do. ఇద్విచెట్టునీడ చూడును.

మృరిపండు:—Fruit of do. దీనిలోని విత్తులు మేహకాంతి, వీర్యపుష్టి, బలముజేయును. ఎండించిన పండ్లచూర్ణము, అతిమధురచూర్ణము సమభాగములు, ఈరెంటికి సమముగ భంచఢారగలిపి

పుచ్చుకొనిన రక్తవమనము కట్టును. మోతాదు పూటకు ఆరకుండు మువలు తులయెత్తువరకు.

మృరిపాలు:—Milk of do. వీనిని లోపలికి పుచ్చుకొనిన మేహకాంతి కేయును; కుష్ఠరోగమును పోగొట్టును; వీర్యపుష్టి కేయును; వీనిని పుక్కిలించిన నోటిపూత నిమ్మలించును. ఆరటిపండు నగము ముక్కలో నిలుపున ప్రేలితో రగింపముచేసి దానినిండుగ మృరిపాలు పోసి 10-15 దినములు ఉదయపుపూటలు పుచ్చుకొనిన వీర్యనష్టము కట్టును. వీర్యవృద్ధి, ధాతుపుష్టి కేయును; పెగరోగములు నిమ్మలించును; కాళ్లు పగిలిన దానిపై న పూసిన అవి మానును. ప్రణమల పై న పూసిన దానిలోని పురుగులను బంపును.

మృరియాకుల విస్తరి:—Platter of the banian leaves దీనిలో భోజనము పై త్యము నణచును; విషరోగము, ప్రణమలు, క్రిమిరోగము, అతిసారము, గ్రహణి, కుసుమరోగము వీనిని హరించును, చలువ, దంతములకు బలముకేయును.

మృరియాడలు:—Drops of banian tree. వీని రసము లేచూర్ణము వగరుగనుండును; పైత్యమును, మేహమును అణచును; వీర్యపుష్టి కేయును; క్రిమిరోగమును, గ్రహణి, కుసుమరోగమును పోగొట్టును; అగ్నిమాంద్యము, శాలము కేయును; దీని విరుగుళ్లు 1 ఇంగువ, 2 జీలకర్ర, 3 చాల్చినిచెక్క, లవంగాలు వీనిచూర్ణము, మృరియాడలతో దంతభావనముకేసిన దంతరోగములు మానును; రసముయొక్క మోతాదు పూటకు 2-3 తులముల యెత్తుచూర్ణపు మోతాదు 2 ముదలు 4 అ! యెత్తువరకు.

మలుగుమీను:—Eel-flesh of. తేలికగనుండును; జ్వరమాంద్యము కేయును; నేత్రరోగములను బంపించును.

మల్లి చెట్టు:— *Jasminum sambac*. Eng. Jasmine or arabian jasmine. సంక మల్లికా, బార్నికీ, హింక బాల్ ఫూల్. దీనియాకు లేక వేరురసము తృణవృద్ధితేయును; వాతపైత్యము, రక్తదోషము వీనిని హరించును. దీని యాకులను కొద్దిగ నెచ్చితేసి నేత్రములపై న వేసి కట్టిన లేక ఆకులను దట్టముగ తలపై నవేసి కట్టినను కండ్ల యెరుపులు మొదలగు నేత్రరోగములు నివృత్తిండును. దీని యాకు లను మానెలోవేసి కాచిన తైలమునుగాని, ఆకుపసురును మానెలో వేసి కాచిన తైలమునుగాని కలకు మర్దనవేసిన నేత్రరోగములు మానును. పసురు 2 పంచులు, మానె ఒకపంచు ఉంచి పసురు (ఆకు రసము) ఇగర గాచవలెను.

మల్లి పువ్వులు:— *Flowers of do.* ఇది నిష్కిలి సువాసన గలిగి మనోహరముగ శిరస్సుక ధరించుటకు నిష్కిలి. అనుకూలముగ నుండును. కామమును వృద్ధిపరచును. వీర్యమునకు వేదిపుట్టించును; క్లేష్మమును హరించును; నేత్రములకు బలమిచ్చును; పెండ్లుకలకు మేలుతేయును; పేలు పడును. వీనిని రెండుచూడు గుప్పెళ్ళు వట్టివి గాని, చిమక గొట్టిగాని చమ్మలపై నవేసికట్టిన పాలుచేపు రాకుండును. రెండు చూడు రోజులు రోజుకు పికటి రెండుసార్లు కట్టవలెను. చను కుడుకు అగునని తోచినప్పుడు ఇట్లు చేయవలెను. బొడ్డుచుట్లై పువ్వులకున్నా పై గుణములు కలిగియుండును.

మసక పప్పు:— *Lens esculenta*. Eng. The lentil. సంక మసుర, హింక మసూర్ బాల్. దీనిని నీరిపెనగ పప్పు అనియు నందురు. ఇది మోరగను, రుచి గలిగియుండును; వేడితేసి నీకుపెట్టును; పొట్టకు బలమిచ్చును; కేలిక, కాంతి, బలము, ఆయువు, దేహపుష్టి వీని నిచ్చును; బ్వరము, కఫము, పైత్యము, రక్తపైత్యము, గ్రహణి, అతిపాచము, వాతము, మలబద్ధము మొదలగు

ప్రేగుల రోగములను హరించును; గొంతుక పట్టును విప్పును; గురుత్వము జేయును; కడుపు చిగలట్టును; నీరుడు బంధించును. దీనికి విరుగుభూ 1 నెయ్యి, 2 పంచదార, 3 మాంసము, 4 కల్లు, 5 సిరకా. మరియు దీనిని ఉడికించి కట్టు (Poultice) కట్టిన పోటు కములో పుట్టిన ప్రణములను, మానసి మరియు ప్రణములను మాన్పును. దీనికట్టు కమ్మగ రుచిగ నుండును. ప్రమేహము, కంఠ హణి, నీరసము, మూత్రకృచ్ఛము, కఫైర్వము వీని నణచును; జేహపుష్టి నిచ్చును; జ్వరమును పోగొట్టును.

మహామేద:—A medicinal plant. మేదచూడుడు.

మహీసాక్షి:—Balsamodendron mukul. B. Agallocha. Eng. Gum guggul. సంఘ మహీసాక్షి, గుగ్గులు, బటాయు, హింఘ మహీసాక్షిగుగ్గుల. వగరుగ, చేదుగనుండును; వేడిజేయును; అద్దగరలు, అమవాతనొప్పులు. ఉబ్బు, గంజిమాలలు గ్రంధులు, మూలవ్యాధి, రక్తమునకు మూలవ్యాధి, త్రిమిరోగము, పొక్కులు, పురుగులు పట్టిన ప్రణములు, నెత్తురుగడ్డలు, మాంసపుకండల వాతపు, మేహవాతపు నొప్పులు, ప్రమేహపిటికలు (Carbuncles) ములుగు నొప్పి (Sciatica), కుష్ఠ, రక్తగ్రహణి, సైగరోగము, ఓడవాండ్రకు వచ్చు రోగము (Scurvy), భగందరము, అపస్మా రము, (Hysteria). రక్తక్షయ, అశర్ణము, అగ్నిమాంద్యము, దగ్గులు వీనిని హరించును; జ్వరదీప్తిని, వీర్యవృద్ధిని, తేలికనిచ్చును; వాతము, శ్లేష్మము, ఆయాసము, మేతస్సు వీని నణచును; అని సారము కట్టును. దీనిని యుడికించి గడ్డలు మొదలయిన వానిపై పట్టువేసిన హరించును. విరేచనబద్ధముజేయును. లోపలిచ్చునపుడు ఖరీర ■ స్తుత్రులతో నియ్యవగును. వీనిని పద్మిటతో యెంత విస్తా

రముకొట్టిన దీని గుణములంత అధికముగను, మోతాదు 2-3 అణాల యెత్తు.

మాఝాకప్రస్థా:—సరస్వతియాకు చూడుడు.

మాంధూరము:—Refuse of melt iron (or dross iron) Calx & reddened calx of. సంఘ మంధూర, లోహాక్షిప్త, సాంఘ. మంధూర, ఇది యనుపచిట్టము పిక్రగామ భూమిలో 100 సంవత్సరముల పైకాలము భూమిలో నున్నది శ్రేష్ఠము. క్రమముగ చేయబడిన దీని భస్మము లేక సింధూరము అనుపానయుక్తముగ నిచ్చిన రక్తమును శుభ్రపరచును. మంచిన రక్తమును బుట్టించును. పాండువు, కాయల, ఉబ్బు, ఉదరరోగము, శ్మయ, జ్వరము, క్రిమి రోగము, చారము, పైత్యము, స్థూలత్వము, గ్రహాగ్ని, ప్రమేహము, కాస, క్యాసలు, మూలవ్యాధి, అగ్నిమాంద్యము, రక్తపైత్యము, కార్యరోగము, అమచారము, అకుశూల, అరుది వీనిని పోషింపజేయును. అరోగ్యమును, ఆయుర్వృద్ధిని యిచ్చును; ప్రాత చిట్టమును ఎర్రగ కార్చి 7 మార్లు గోమూత్రములోగాని, మేక మూత్రములో లోగాని వేసివేసి దూర్ణముచేసి తేనె మొదలగు అనుపానములతో నిచ్చిన పాండువు, ఉబ్బు మొదలగురోగములు హరించును. మోతాదు పూటకు 1 అణా మొదలు 1 అణా యెత్తు వౌషధి. దినమునకు రెండు పూటల నియ్యనగును. కరకాయ చూర్ణము 1-2 అణాలయెత్తులో తేనెగలిపి 5-6 దినములు పేవించిన దోషయుక్త మాంధూర పేవనలన గలిగిన వికారము నివృత్తించును. మలీయు దీనిని లోహ భస్మముయొక్క గుణములు గలిగియుండును. దీని పేవయాదును, లోహభస్మ పేవయందు తేయవలసిన పథ్యములు చేయవలయును. లోహభస్మ అనుపానముతో పేవించనగును.

మాంసము ఆకుకూరలు, లేక కాయకూరలతో వండినది:— Mutton cooked with vegetables. రుచిగ నుండును; బలము, తృప్తి, దేహపుష్టి వీనినిచ్చును; గురుత్వముగ నుండును; మరియు ఏయాన లేక యేకాయ వేసివండిన ఆయాగుణములు గలదిగ నుండును.

కొయ్యతోటకూర వేసివండినది రుచిగ, మనోహరముగ నుండును; కాకజేయును; వాతము నణచును.

మెంతికూరవేసి వండినది రుచిగ, మనోహరముగ నుండును; గురుత్వముజేయును; ఛాత్రపులకు సోమ్యతను, బలమును ఇచ్చును; హృద్రోగము నణచును; శ్రితోషహరమై యుండును; వీర్యపుష్టి జేయును.

మామిడికాయవేసి వండినది రుచిగ నుండును, వేడిజేయును, బలనిచ్చును; పైత్యశ్లేష్మ వికారముల నణచును, వాతమును, హృద్రోగమును తరింపజేయును.

వంకాయవేసి వండినది అగ్నిదీప్తినిచ్చును; వాతమును, శ్లేష్మమును తరించును; జ్వరము, మూలవ్యాధి, వీనిని గలుగజేయును.

మునగకాయవేసి వండినది దిట్టిలి రుచిగనుండును; మేహకాంతి జేయును. జఠరదీప్తిని, వీర్యవృద్ధిని యిచ్చును; గురుత్వముగ నుండును.

చిక్కడుకాయవేసి వండినది రుచిగనుండును, గురుత్వము, పైత్యము, అగ్నిమాంద్యము జేయును.

మాంసము నిప్పులదొడ కాల్చినది:— Roasted flesh or balls of minced meat. అనగా మాంసము ముక్కలుకోసిగాని, మెత్తగా నలియగొట్టిగాని, అల్లము, ఉప్పు చేర్చి పుల్లకుగాని, యినుపయూసకుగాని గ్రుద్చి నిప్పుదొడ కాల్చిన మాంసము రుచిగానుండును; శీఘ్రముగ కీర్ణమగును. వేడిజేయును; క్రొవ్వను

బెంచును; శ్లేష్మమును, మూతరోగమును గొట్టును; జఠరదీప్తి నిచ్చును; బలముజేయును; వాతశరీరులకు మిక్కిలి యనుకూలముగ నుండును; సులభముగ జీర్ణమగును.

మాంసము యెండించినది:—Dried Mutton. అనగా కొద్దిగ ఉప్పు అల్లము లేక కారము మసాలాను మూలి మాంసమునకు పట్టించి యెండించినది. దీనిని పలచగ సాగగొట్టి నేరిలో వేయించి పుచ్చు కొనిన మిక్కిలి రుచిగా నుండును. పథ్యకరమైనది నమ స్తరోగముల యాదును పథ్యమైనది. దేహపుష్టి, బలము జేయును. శుక్రవృద్ధి, శరీర కాంతి, బుద్ధిబలము నిచ్చును. ఉబ్బును తీసివైచును. మరీయు ఘోరమాంసము గుణములు గలిగియుండును.

మాంసములు కూడనివి:—Flesh of animals unfit for consumption. వ్యాధిచేతను, విషప్రయోగముచేతను, నీళ్ళలో లేక పొగలోపడి చచ్చిపోవుటచేతను, మిక్కిలి కృశించుటచేతను, చచ్చిన జంతువుల మాంసము దినుటవలన వ్యాధి జనించుచుగాన వానిని వర్జింపవలెను.

మాంసము కొబ్బరికాయ వేసివండినది:—Mutton cooked with kernel of coconut. రుచిగ, మనోహరముగ నుండును; వీర్య వృద్ధిని, దేహపుష్టినిచ్చును; గురుత్వముగ నుండును; పైత్యము జేయును.

మాంసము దుంపలు వేసి వండినది:—Mutton cooked with edible roots. అనగా పెండలము, బంగాళదుంపలు మొదలగునవి వేసి వండినది రుచిగ, గురుత్వముగా నుండును; వాతము జేయును; వీర్యపుష్టిని, దేహపుష్టిని యిచ్చును.

మాంసము పెరుగుచేసి వండినది:—Mutton cooked with curd.
మిక్కిలి రుచిగ, మేహశాంతిగ నుండును. బలము, దేహపుష్టి,
వీర్యవృద్ధినిచ్చును. సులభముగ జీర్ణమగును. త్రిదోషహారముగ
ఆరోగ్యముగ నుండును. వీర్యవృద్ధి నిచ్చును; రక్తపైత్యమును
హరించును.

మాంసము వర్జింపవలసినవారు:—Those who should not eat
mutton. మారినముగ జ్వరము తగిలినవారును, ఉదరరోగులును,
క్షుప్తరోగులును, ఆకలి మందముగలవారును, విశూచి రోగులును,
అతిస్థూల శరీరులును, అశీర్ణము, కడుపుబ్బుగలవారును, గ్రహణి
రోగులును, ఆమము, అతిసారము గలవారును మాంసజాలెల
వర్జింపవలయును.

మాంసము వేసినది:—Fried or roasted mutton or flesh.
నేతిలో వేయించినది కాక వేసి చల్లవజేయును; మంచియాహారము,
శరీరమునకు బలమిచ్చును.

అల్లముగలిపి నేతిలో వేయించిన మాంసము తేలికగ నుండును;
బలము, ఆయుర్వృద్ధినిచ్చును. త్రిమిరోగము, కఫము వీనినణచును;
వీర్యవృద్ధి నిచ్చును.

మానెలోవేయించిన మాంసము గురుత్వముగ నుండును;
పైత్యము, వీర్యమునకు వేడిచేయును.

కొబ్బరినూనెలో వేయించిన మాంసము రుచిగ నుండును;
బలము, వీర్యవృద్ధిచేయును. కొద్దిగ అగ్నిమాంద్యము జేయును.

మాంసము సామాన్యగుణము:— Mutton or flesh generally.

ఇది ఆహారపదార్థములలో మిక్కిలి యుపయోగమైనది. శరీరపుష్టి
ని, బలమును ఇచ్చును; సర్వేంద్రియములకు పుష్టి జేయును; మితముగ
బుచ్చుకొనిన అమృత తుల్యముగ నుండి ఆరోగ్యము నిచ్చును. అమి

తముగా దినిన అశర్లము, అగ్నిమాంద్యముజేయును. దీనిని అల్లము, యాలక్కాయలు, లవంగములు, చాల్పినచెక్క, గగగసాలు మొదలగు ద్రవ్యములుమూరితముద్ద మాంసమునకు పట్టించి, పుష్పకారము కొద్దిగ, చేర్చి, ఉల్లిపాయ ముక్కలు, కొద్దిగ పెల్లుల్లిచేర్చి, పొయ్యిమీద వేసి అందులో పూయ నీరు ఉగిరినతరువాత, నయ్యిలో పోగించి అప్పుడు పెరుగుగాని, నీరుగాని తగుమాత్రమువేసి వండినది శ్రేష్ఠము. మానెతో వండుట అంత శ్రేష్ఠముకాదు. పల్లరంగుమేకమాంసము

9 ఇతర రంగుల మేకలమాంసములకంటెను, కాలములోనున్నదాని మాంసము ముగిలదాని మాంసముకంటెను, బలములోనున్నదాని మాంసము నీరసముగనున్న దానిమాంసముకంటెను, తిరిగి మేసిన దానిమాంసము కట్టి మేసిన దానిమాంసముకంటెను, పిచ్చలు తీసిన దానిమాంసము తీయనిదాని మాంసముకంటెను శ్రేష్ఠము. అన్నిటికంటెనుపిక గుంపత్సరము ఈడుగల పిచ్చలు తీసిన గొర్రెపాతు మాంసము శ్రేష్ఠము. మేకపోతుమాంసముకంటె. అడుమేక మాంసము మంచిది. అడుగొర్రె మాంసముకంటె పొట్టేలు మాంసము శ్రేష్ఠము. అమితముగా బుచ్చుకొనుటంలన వచ్చిన మాంసముయొక్క అశర్లమునకు వియగుళ్ళు 1 ఉపర్ల, 2 పిరకా, 3 అనాలచూర్లము, 4 మామిడిపప్పు, 5 వేడినీళ్ళు, 6 బాజికాయ.

మాంసరసము:—Sourp. పేరువా. అనగా మేకయొక్క మాంసము నుండియు, యెముకలయొక్కయు, మూలుగులయొక్కయు, ప్రత్యేకము పెన్నిముకయొక్కయు రసములు. అనగా కొట్టముక్కలువేసి నీరుచేర్చి కాగుగా పుడికించి దానియొక్కరసము వడియబోసి దానిలో సుగంధద్రవ్యములు, అల్లము (గరమసాలా) వేసి నేతితో పోగించి పుచ్చుకొనవలయును. మరియు మనుష్యునకు యేయవ యవమునకు బబ్బుగలిగిన మేకయొక్క ఆ అనయవము పచ్చిది

తెచ్చి చితుకగొట్టి రసముదీసి కొద్దిగా యాలుక్కాయల చూర్ణము గలిపి పుచ్చుకొనవచ్చును. నేత్రములకు చలువజేయును; మిక్కిలి జేహపుష్టిని, బలమును ఇచ్చును; వ్రణముల మాన్పును; వీర్యవృద్ధి జేయును; తృప్తినిచ్చును; స్త్రీలకు పాలుబడజేయును. వ్యాధిపీడితులై తేలి నీరసపడినవారికిని, తామర బాధచేత క్షీణించినవారికిని, మంచాగ్నిగలవారికిని, జ్వరముపడి తేలి నీరసపడినవారికిని, క్షీణాద్రియులకును తాపవ్యాధిచేత క్షీణించి శ్రమనొందినవారికిని, కాళ్ళు చేతులు మొదలగువాని ఎముకలు విరిగిపోయినవారికిని, బెబ్బలు, గాయములు తగిలినవారికిని, వాత రోగులకును, విర్యము వ్యాధాదుము. స్త్రీ సాంగత్యము, మద్యపానము చేసెడివారికిని మాంస రసము మిక్కిలి కథ్యముగనుండి సౌఖ్యమిచ్చును.

మాంస రసము పుచ్చుకొనకూడనివారు:— Those who should not take soup. జ్వరము గలవారును, మేహరోగులను, అర్థము, అరిసారము, కష్టము, వికూచి ఈరోగములు గలవారును మాంసము పుచ్చుకొనకూడదు.

మాంసరోహిణి (రోహిణి):— *Soymlbe febriflga*. Eng. Red wood tree. సంక రోహిణి, మాంసరోహిణి, హింక మాంస రోహిణి. ఇది యొక గ్రంధిదీనును. విగరు, కారము దుచిగలది. రక్తపైత్యము, అస్యగ్ధరమనెడు యోనిరోగము (కుసుమ), కౌల, రక్తముపడెడు మూలవ్యాధి వీనిని రోగొట్టును. విరేచనబద్ధము జేయును. వ్రణవతి, వీర్యవృద్ధి జేయును.

మాదిపత్రి, మాసిపత్రి :— *Artemisia Indica*. A. Vulgaris. Eng. worm wood. సంక ప్లానేయక, బర్హిచూడ, కుకశ్చద. హింక ధునేర్. దీని అకులు, వెన్నులరసము లేక కషాయము, తేలిక కషాయము, వ్రణములు, దద్దుర్లు, కష్టములు, వాతములు

వీనిని పోగొట్టును; మనసునకు వికాసమును గలుగజేయును; పొట్టకు బలము జేయును; దేహములోని మలములను వెడలించును; నీరసముతోకూడిన ఈడ్పురోగములు, వరములరోగములు (Spasmodic and nervous affections) వీనిని పోగొట్టును; క్రిమిని హరించును; వరుసజ్వరము, అగ్నిసూంద్యము (Dyspepsia), మూర్ఛ, మరిడిబాద్యము, అపస్మారము, వీనిలోని ఈడ్పులు (Spasms), ఋతుబద్ధము వీనిని నివారించును. దీని అకు పెచ్చజేసి దానితో గాని, అకులు పెన్నులతో చేసిన తేలిక కషాయముతో గాని కాపడముపెట్టిన వ్రణములనాపును; నొప్పిజేయును. దీనియాకు వేసికట్టిన తలనొప్పి, వాతపునొప్పులు హరించును. దీని యాకును నీటితో పెచ్చజేసి కండ్లకు కట్టిన కండ్లయెరుపులు, పోటు, నొప్పి నివృత్తించును. దీని రసముయొక్క మోకాడు పూటకు 1-2 తులముల యెత్తువరకు, కషాయపు మోకాడు 2½ మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు, తేలిక కషాయపు మోకాడు 3 మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు.

మూచికాయ:—*Quercus infectoria*. Eng. Oak galls. సంక

మాయాఫలం, మాయక. హింక మూకాఫల, మాఫల. దీపిమూసి కాయఅనియు, మాఫలకాయ అనియు పేర్లు. ఇది చలువజేసి అర్చును; వగరుగనుండును; గ్రహణిరోగములను కట్టును; నాలుక పూత, గళ రోగము, వ్రణములు, గాయములు వీనిని మాన్పును; దంతములకు బలమునిచ్చును; నీళ్ళవిరేచనములను కట్టును; స్తనముల పగుళ్ళు, మూలకంక బాధ వీనిని మాన్పును; నోటనీయారుట, పండ్ల వెంట రక్తముపడుట కట్టును. దీనిని నీళ్ళతోనూరి తీసిన రసమును చెవిలో పోసిన చెవినొప్పి, చీముకారడము వీనిని కట్టును. దీని చూర్ణము తేనెతో రోపలికిచ్చిన చర్మ రోగములను పోగొట్టును.

శ్మశ్మపరచును. నోటిపూత, కంఠములో యొరుపు (Irritation of the throat) కొండనాలుక వాలుటను పోగొట్టును. చూర్ణిత మొకాడు 1 యెడలు 2 అణల యెత్తువరకు.

మాదీఫలపు మంప:—దిరిగడము చూడుడు.

మాదీఫలము:—Citrus medica, Eng. citron. సం॥ మాళులుంగ, బీజపూర, హిం॥ విశోరాసింబు. పుల్లగ, చిరిచేడుగ ముడును. బకరదీప్తినిచ్చును. చాతము, శ్లేష్మము, పైత్యము, గుల్మము, ఉదరిరోగము, చాతపైత్యము, కాస, శ్వాసలు మహాశ్మయమును అతి మద్యపానమువలన గలిగెడు రోగము, ముఖము తిరిగము, మూలవ్యాధి, చర్మి, అరుచి, సంక్రమాణిరోగము, క్షుద్ధ, శూల, మంచాగ్ని వీనిని బయించును. విరేచనము గావించును. బలముజేయును. ఈ మాదీఫల రసముతో యితరపైత్యహర రసములు జేర్చి పంచదారతో పాకంబట్టినది మాదీఫల రసాయన ముండును. ఇది మిక్కిలి పైత్యహరమైనది. మరియు యిది అనేక పైవికారదోషములను హరించును.

మాదీఫల రసపానకము:—Sherbet of the juice of do. మాదీఫలరసము పంచదార కలిపి కాచి వడనాసి అందులో సుగంధ ద్రవ్యములు గలిపి పుచ్చుకొనిన పైత్యములు, చాతశ్లేష్మముల నణచును; రుచిబుట్టించును; దాహమును, శ్వాస, కాసులను అణచును.

మాధవి:—బండిగిలివిందచెట్టు చూడుడు.

మంసుపసపు:—Berberis asiatica. B. Lycium. Eng. Indian barberry. సం॥ దారుహర్మిదా, దార్వీ. హిం॥ దారుహలదీ. దీని క్ర్ర, వేరు చూర్ణము లేక కషాయము చేడుగ కారముగ నుండును; ఉష్ణవీర్యము, కటువిపాకముగలది. చెమట బుట్టించును. జ్వరము, మేహజ్వరము, కఫజ్వరము, దోషజ్వరములు, వేహ

ప్రణములు, కర్ణవేతరోగములు దీనియందు బుట్టెడు ప్రణములు, వాతము, పెగరోగము, మేహము, కుష్టు, నాసారోగము; శూల, తెలుపు, యెరుపు కుసుమరోగములు హరించును. దీనిని నేలవేము చేదుపొట్ల, తిప్పరీగ మొదలగు చేదువస్తువులతో కలిపియిచ్చిన చలి జ్వరము (మన్యపుజ్వరము) విడిచిదిడిచినచ్చే జ్వరము, పురాణ జ్వరములు హరించును. కషాయపు మోతాడు పూటకు 3-4 తులముల యెత్తు. చూర్ణపు మోతాడు 1-2 అణాలయెత్తు ఇది స్త్రీల ఋతు దోషములను హరించి గర్భమును శుద్ధిపరిచును. పసుపుయొక్క గుణములు దీనియందుమా కలుపు. దీని సమకాల కషాయముతో తయారుచేయబడినది రసాంజన మనబడును. రసాంజనము చూడుడు.

మానుప్ర:—Carbonate of potash-impure. ఇది అరణిసాముగు లేక కొబ్బరికాయలు మొదలగు కొన్ని చెట్లను కాల్చి తీసిన మౌరము, దీనిని లోపలికిచ్చిన మూత్రమును గావించును; పులికేసుపులు, అశర్ణము, ఉదరము, శూలలు, తిమ్మ, కుష్టు దీనిని లోగొట్టును. మూత్రకృచ్ఛమును హరించును. పైనివేసిన గడ్డలను కరగించును. ప్రణముల మాన్పును; లోపలికిచ్చెడు మోతాడు 1 అణా మొదలు 1 అణా యెత్తువరకు. తిమ్మ, ఉదరము, మూత్రకృచ్ఛము దీనికి అంతకంటె అధిక మోతా దియ్యవచ్చును. ఈ ఉష్ణతో ప్రాసక మును తీయుదురు. మేహకాంతికొరకు, మూత్రమును తరచీచేయించడము మొదలగువానికి మోతాడు 2 అణాల యెత్తు. ఈ మౌరము నిమ్మపండ్లరసముతో వేసి యియ్యవగును.

మాధరి:—భూతాంతుకపుచెట్టు చూడుడు.

మామిడల్లము:—Curcuma amada. Eng. Mango ginger. Sc. కర్పూరకారిద్ర. హిం. కర్పూరకాన్టీ. దీని ముండులను మారి

అందులో సారాయిని (Spirits) కోడిగుడ్డు తెల్లసానను వేసి కలిపి కట్టువేసిన పురాణవార మేహవారపు నొప్పులు, కవుకు వెచ్చలు, గాయములు, నరుకులు, ఇరుకనొప్పులు హరించును. దీని దుంపలను తినిన శ్లేష్మము హరించును; మేహము, సెగరోగము, నీళ్ళవిరేచనములు వీనిని కట్టును. మోకాడు పూటకు 1-2 తులముల యొక్క ఇది అల్లమువలెనే యుండును. మామిడికాయ వాగున గలది. నిమ్మకాయ రసముచేర్చి పచ్చడిచేసిన మిక్కిలి రుచిగా, పైత్యహరముగ నుండి రుచిబుట్టించును.

మామిడిచెట్టు: — *Mangifera indica*. Eng. Mango tree. సంకల్పము, రసాల. హింక అమ్. పచ్చిమామిడాకు చుట్టచుట్టి చివర పంటితోగోరి! దానితో దంత భావనము చేసిన నోరు శుభ్రముగ, మనోహరముగ నుండును; దంతములకు, చిగుళ్ళకు బలము కేయును. మామిడాకుల కషాయము పుక్కిరించిన దంతరోగములు, చిగుళ్ళ వాపు, నొప్పులు, నోటిపూత నివ్వగించును. ఆకులు కాల్చిన పొగ పట్టిన కొన్ని గొంతుకరోగములు నివారణమగును. ఆకుల మధ్య యానెలు కాల్చిచేసిన మసి నీళ్ళలోగలిపి అంటించిన కంటిరెప్పల మీద అగు పులిసిరికాయలు హరించును.

మామిడాకువిస్తరి: — *Platter of mango leaves*. దీనిలోభోజనము సౌఖ్యము నిచ్చును, రుచిబుట్టించును; సమస్త దోషములను, పిత్తరోగములను హరించును; చలువ, విరేచనబద్ధము కేయును; మేహకారకపు మంటలను, రక్తానినారములను జయించును.

మామిడికాయ: — *Green mango*. తేరకాయ (అంకకట్టినది) పుల్లగ రుచిగా నుండును; కాక కేయును; వాతపైత్యము గొట్టును; రక్తపైత్యమును, వాతమును, గ్రహణిరోగమును వృద్ధి కేయును; అంకకట్టినది, వర్షునొప్పులు కేయును; కఫముబెంచును; విరేచనబద్ధము.

ర క్తపైత్యమును గలుగ జేయును; రుధిబుట్టించును. దోరపండు విరేచనబద్ధము జేయును; గురుత్వముగ నుండును. వాతమును గొట్టును; పైత్యము జేయును. జఠరదీప్తి నిచ్చును; అపథ్య మయినది. మామిడికాయకు విరుగుళ్ళు 1 చల్ల, 2 ఉప్పు. దీని వేడి అనగా చౌనవంటిది మోచబడిన పోళ్ళును; నోటి దగిలిన చినుచిమలాడి వికారముగ నుండును; దీని విరుగుళ్ళు 1 కొబ్బరియాకు రసము, 2 కొబ్బరిచిప్పల గంధము. వచ్చిమామిడికాయల ఊరగాయ (Pickle) పొట్టకు బలముజేయును; అకలి బుట్టించును. దీని వరుగు ఓడవాడ్రకు వచ్చెడు రోగము (Scurvy) ను పోగొట్టును; వచ్చి మామిడికాయ కుమ్ములో (వేడిబూడిద) నుడికించి రసముతీసి పంచ వార కలిపిగాని కలుపకగాని 2-3 తులములయెత్తు వడగొట్టిన మని వీరి త్రాగించిన వడతీరును.

మామిడికాయ తినకూడనివారు:—Those who should not eat green mangoes. మూలవ్యాధి, విషస్త్రి, గ్రహణి, క్వాస, కాస, నేత్రరోగము, పైత్యరోగము, వాతరోగము, ర క్తపైత్యమును ఈ రోగములు గలవారును, రసమిశ్రమమైన యామధము నేవించిన వారును మామిడికాయ, దీని పచ్చడి, ఊరగాయ మొదలగునవి విర్జింకవలయును.

మామిడి చిగుళ్ళు:—Young leaves of mango tree. వీని కషాయము వాతపైత్యములను కమింపజేయును మేహశాంతి, విరేచన బద్ధముజేయును. మోతాదు 2-3 తులములయెత్తు. వీని వేడి కషాయమును పుక్కిలించిన పండ్లనొప్పులు, చిగుళ్ళవాపు కమించును.

మామిడి చెక్క:—Bark of mango tree. దీని మానుచెక్క లేక వేరుచెక్క వగరుగ నుండును; చలువజేయును. వీని రసము లేక మారినముద్ద లేక చూర్ణము అమవాతము, గ్రహణి, నీళ్ళవిరేచన

ములు వీనిని కట్టును; పొట్టకు బలముకేయును. రసపు మోతాదు పూటకు, 2-3 తులములయెత్తు మూతనముద్ద మోతాదు గచ్చ కాయంత మొదలు కరక్కాయంతవరకు. చూర్ణపు మోతాదు 3-4 అణాల యెత్తువరకు. తెల్లదబ్బు (Lungs), గర్భాశయము (Uterus), ప్రేగులు (Intestines) వీనిమీది పడు రక్తమును అదృశ్యముగ కట్టును. వీనిని యిచ్చువిధము చెక్క సారము (Liquid extract) 10 చుక్కలు 120 చుక్కల నీళ్ళలో గలిపినది ఒక మోతాదు. ఈచొప్పున గంటకు లేక రెండుగంటల కొక మోతాదియ్యవలెను. లేదా పచ్చి చెక్కరసము 2-3 తులముల యెత్తుచొప్పున వట్టిదిగాని, అందులో కొద్దిగుడ్డు తెల్లచొనగాని, దేదయిన అగురుగలవ స్తుత్ర (Mucilage) యును కొద్దిగ నల్లముండును కలిపినదిగాని జాముకొనారి లేక రెండు జాములకొనారి యిచ్చినకట్టును. దీని తేలికకషాయము ఋతురక్తస్రావమును, కుసుమ రోగమును పోగొట్టును. దీని రసము కొద్దిగుడ్డు తెల్లసాన కలిపి అందులో కొద్దిగ నల్లమూడు గలిపియిచ్చిన నీళ్ళవిరేచనములు, రక్తవిరేచనములు కట్టును. తేలికకషాయపు మోతాదు పూటకు 4 మొదలు 6 తులములయెత్తువరకు. మామిడిచెక్క రసము 2-3 తులములయెత్తు యిచ్చిన గ్రహణి, రక్తగ్రహణి, కుసుమరోగములు మానును. ఇతర కొవధములకు అనుచునముగాకూడ వాడవగును.

మామిడి చెట్టునీడ:—Shade of do. చల్లగనుండ పంచేంద్రియములకు హితవుగ నుడును; జేహపుష్టి, వీర్యపుష్టి, బాలపైత్యములను, తీవ్రమును కమింప కేయును; శ్రమను బోగొట్టును; తాపమునణచును.

మామిడి అగురు:—Gum of do. దీనిని కాళ్ళపగుళ్ళకు వేసి కాచిన వయమగును; దీనిలో నిమ్మపండ్ల పులుసుగాని, మానెగాని కలిపి పూసిన గడ్డ, చిరుఘు మొదలగు చర్మరోగములు వయమగును.

మామిడి పెంకలు:—Seeds of do. వీనిలోని పచ్చా మూర్తము వగరుగ నుండును; చలువ జేయును; విరేచనబద్ధము జేయును; క్రిమిని హరించును; రక్తక్రస్రావము, అమిశములైన రక్తక్రస్రావము, యోనిరక్తక్రస్రావము, నీళ్ళవిరేచనములు వీనిని కట్టును; ఉబ్బునమును (Asthma) హరించును. మోతాదు పూటకు 2 అ! మొదలు 4 అగాల యెత్తువరకు. దీనిని సమముగ పంచదార కలిపి తినవచ్చును. పద్మికాయలలోని పచ్చతీసి చూర్ణించి సమభాగపు పంచదారతో లేహ్యము వండి, మారి (Plague), వాంతిభేది (Cholera) యున్నప్పుడు దానిని తినుచు ఆ పెంకల గంధము వంటికి పూసుకొనుచుండిన ఆ జాడ్యములు తగులవు. మామిడి పెంకల పిండి జావ నీళ్ళవిరేచనములను కట్టును.

మామిడి కాండ:—Dried juice or jelly of mangoes. గంధ: అమావర్త, తియ్యగ, పుల్లగ రుచిగా నుండును; వీర్యవృద్ధి, దేహపుష్టి, బలము వీనినిచ్చును; పైత్యమును, అరుదిని, శ్రమను పోగొట్టును.

మామిడిపండు తియ్యనిది:—Mango sweet ఇది వేడి జేసియాచ్చును; బాగుగ పండి సువాసన గలిగి పలుచని రసముగల తియ్యని మామిడి పండు రుచిగా, మనోహరముగ నుండును; వాతమును హరించును; విరేచనము జేయును; శ్రోవ్రుజించును; వీర్యవృద్ధిని, వీర్యమునకు వేడిని యిచ్చును; అరుదిని పోగొట్టును; గురజాల (Kidneys) కు, ప్రాణమునకు, హృదయమునకు, మెదిటికి, రొమ్ముకు, ప్రేగులకు, మాత్రపుసంచికి, పూర్వమునకు బలము జేయును; శరీరమునకు కాంతి దెచ్చును; గుండెలలోని వికారమును, దగ్గును, తలనొప్పిని, బద్ధకమును పోగొట్టును; దేహపుష్టినిచ్చును; మాత్రముగావించును. పొట్టను మృదువుపరచును; అమిశముగ దీనిన కాక పైత్యము

తేయము; గురుత్వముగ నుండును, కడుపు విగబట్టును, తుబ్బును, ఆమము, శ్లేష్మము వీనివి గలుగజేయును; వాత, శ్లేష్మరక్తములు గలవారికి, ద్వంద్వకోగులకను అపథ్యమైనది. దీనికివిరుగుటకు నెయ్యి, 3 పరివేశ్య కషాయము, 8 పాలు, 4 శొంఠి లేక శొంఠినిప్పలి, మిరియాలచూర్ణము, 5 వీపు, 6 పైంథవలవణము, 7 చల్ల, 8 చల్లని నీళ్ళు. తియ్యగ పలచగనుండు మామిడిపండ్ల రసము, పంచదార, యాలుక్కాయలకు లలకర సుగంధద్రవ్యములతో చేసిన లేహ్యము పుచ్చుకొనిన మిక్కిలి రుచిగనుండును; దేహపుష్టి, బలము, వీర్యవృద్ధి, ఆరోగ్యముల నిచ్చును. ఈ పండ్లు అనేక రకములు గలవు. వీనిలో పలచని రసముగలవి, సులభముగ జీర్ణమగును. చిక్కని రసముగలవి అలస్యముగ జీర్ణమగును. గురుత్వముగ నుండును. మామిడిపండ్లలో అనేకరకములు గలవు అందులో మృదుత్వగ నుండునవి కఠినముగ నుండువానికంటె సులభముగ జీర్ణమగును. వీనిలో లేహ్యములు, ముర బ్బాలు చేసి వాడుదురు. బలము, దేహపుష్టి, వీర్యవృద్ధి నిచ్చుటయేగాక ఆరోగ్యము నిచ్చును.

మామిడిపండు పుల్లనిది:—Mango sour. మిక్కిలి కాక, గురుత్వము తేయును. పైత్యమును, శీతపైత్యమును, ఆమవికారమును గలుగజేయును. పొండుపు, కామిలరోగములను బుట్టించును; అపథ్యమయినది. దీనికి విరుగుటకు మామిడిపండు తియ్యనిది చూడుడు.

మామిడిపండ్ల పానకము:— Sherbet of mangoes. పండిత తియ్యనిమామిడిపండ్ల రసములో కొంచెము ఇండుపగింజల గంధమును తేనెయును గలిపి అందులో వలకులు, లవంగాలు, అకుపత్రికము, నాగ కేసరములు, ఇవి నీళ్ళతోమారి వడకట్టి పైనకెప్పిన మామిడి పండ్లరసములో గలిపి అందులో లవంగపుష్పము, శొంఠి, మిరి

యాలు, శీలకర్ర వీని చూర్ణమువేసి కలిపి పుచ్చుకొనిన బుద్ధికి, సమస్తేంద్రియములకు బలమును, సౌఖ్యమును యిచ్చును.

మామిడిపిండెలు ఎండినవి:—Dried very young fruits of mango tree. వీనిని వడపిండెలని యందురు. వీని చూర్ణము విరేచన బద్ధముజేయును; గ్రహాగ్నికట్టును. అగ్నిదీప్తినిచ్చును; వీర్యమును గట్టిపడజేయును. చూర్ణపుమోతాదు పూటకు బేడయెత్తు మొదలు 4 అశాల యెత్తువరకు. ఈ చూర్ణమునకు నాలుగురెళ్లు పంచదార గలిపి అనుదినము ఉదయపుపూటలను 15 లేక 20 లేక 30 దినములు వేవించిన ఇంద్రియనష్టము, శీఘ్రస్థులనము, మాత్రముపెంట ఇంద్రియము పడిపోవడము, అతిమాత్రమును కట్టును.

మామిడిపువ్వు:—Flowers of do. వగరు, తీపి రుచులు, సువాసన గలిగియుండును; పైత్యశాంతి, మేహశాంతిజేయును; విరేచనబద్ధము గావించును; వీనిపచ్చడికి, వీనిని వేసివండిన పప్పుకు పైగుణము లుండును. వీని కషాయము పుష్కలించిన దంతిరోగములు, చిగుళ్ళు వాపు, నొప్పి నయమగును. ఈ కషాయము లోని పుచ్చుకొనిన నీళ్ళవిరేచనములను, గ్రహాగ్ని కట్టును. మోతాదు పూటకు 2½ మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు.

మామిడి:—Maghall root. సంః బ్రహ్మాతీ. దీనిని అరవములో ముఖాళికవంగు అందురు. సుగంధివలె సువాసనగలిగియుండును. దీని కషాయము అరుచి, దాహము, రక్తపిత్తము, కఫము ననుగ్ర మేహములను హరించును. మోతాదు పూటకు 2-1/3 మొదలు 6 తులములయెత్తువరకు; దీని పచ్చిదుంపతో ఊరగాయ చేయుదురు.

మామిడిచెట్టు:—Aegle marmelos, Eng. Boel tree. Bengal quince. సంః చిల్క, శ్రీఫల, మహాపిద్ధ. హింః చిల్. దీని వేరు లేక అకురసము లేక కషాయము చలువ, మేహశాంతి, పైత్య

శాంతిచేయును; జ్వరదీప్తినిచ్చును; శ్లేష్మవాతములు, అగ్నిమాంద్యము, అనుశూల, విచారపువీధి, అశర్లపువీధి, తాపము, జ్వరము, మూత్రకృచ్ఛము వీనిని హరించును; కరీరతత్వమును మంచికి మార్చును. వేరు కషాయము గుండెదడ (Palpitation of the heart), విరేచనబద్ధము వీనిని పోగొట్టును. వేరుగంధము గుర్చి విషమును హరించును. అకు కషాయము తిబ్బునమును, వచనమును ఆణచును. రసముయొక్క మోతాదు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపుమోతాదు 24 మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు. గంధపు మోతాదు 2-3 తులములయెత్తు. పువ్వులు నీళ్ళలో ఊరబెట్టి కాచి తీసినఅరఖ (సారాణ్యువలెతీసినది) విషమును, కలరా మొదలగు అంటువ్యాధులను పోగొట్టును. సచ్చికాయ (లేతకాయ) గ్రహణి, రక్తగ్రహణి, నీళ్ళవిరేచనముల కట్టును; అగ్నిదీప్తి నిచ్చును. అకాయను 6 గంటలవరకు కుమ్ములోనుంచి తీసినది చాల పనిచేయును. అకు కండ్లకు కట్టిన నేతరోగములు నివృత్తింపును. దీని లేతకాయలు ముక్కలుగకొట్టి యెండించినది చిల్వశోణియందును. ఇది గ్రహణి, రక్తగ్రహణి, గ్రహశాంతిసారములను కట్టును. దీని వేరు దళమూలములలో నొకటి. ఇది జ్వరములు జ్వరాతి సారములు మొదలగు రోగములమోద పనిచేయును. దీని అకుతో తీయబడిన సారము (సారాయము) కూడ మిక్కిలి పనిచేయును.

మారేకుపండు:—Fruit of do. దీని పండు మిక్కిలి పండినది గాక దోరపండు శ్లేష్మము. దీనిగుంజ పంచదారతో కలిపి పుచ్చుకొనిన గ్రహణి, రక్తగ్రహణులకు మిక్కిలి మేలుతేయును. బలమిచ్చును. వాతశ్లేష్మములను హరించును. అగ్నిమాంద్యము (Dyspepsia) ను, శూలను ఆణచును. విరేచనబద్ధముతేయును. గ్రహణి, రక్తగ్రహణిని కట్టును. పండురసము లేక కషాయముతో పుండ్లను, వ్రణము

లను కడిగిగవి తుళపడి మానును. పండుగుంజ, చింతపండు, పంచ
దారతో చేసిన పానకము చలాన, మేహకాంతి జేయును. దీనిని
శిదయపు పూటలను బుచ్చుకొనిన సాధారణపు అగ్నిమాంద్యము
(Dyspepsia) కుదురును.

మూలకంఠిచెట్టు, దీనివిత్తులు:— పెద్దమామేరు, చూడుకు.

మూలతిరిగ దీని పుష్పములు:— *Aganosma caryophyllata*,
Echites. C. గంక మూలతి. హింక మూలతి. యిది తిగ ప్రాకును.
దీని అకులరసము లేక కషాయము కఫపైత్యమును హరించును.
దీని పుష్పములరసము లేక కషాయము కఫపైత్యములు ముఖ
రోగము, వ్రణము, క్రిమి, కుష్ఠమును హరించును. నేత్రములకు
చలువజేయును. యీ పుష్పములు సుచాగునగ నుండును. ధరించు
కొనిన మనస్సుకు గులోవమును తిత్సాహమును కలుగజేయును.
రసపుమోతాదు 2-3 తులములు, కషాయపు మోతాదు 2-3
తులముల యెత్తు.

మామేరు:— పెద్దమామేరు, పిన్నమామేరు చూడుకు.

మాసిపత్రి:—మాదిపత్రి చూడుకు.

మానినచీర:—Dirty cloth. కట్టిమాసి విడిచినవస్త్రము ధరించుట
వలన చర్మరోగములను బుట్టించును. చీర పేలుపుట్టును. అనారోగ్య
కరముగను, అలక్ష్యప్రదముగ నుండును.

మాక్షిణును తేనె:—A sort of honey. ఇది మంచిగంధపు చెట్లు
పుష్పములనుండి దీనిన తేనె. చేదు, వెగటు గలిగి స్వాదుగ నుండును.
మానెవలె పలుచగ నుండును. వేడిజేయును. అగ్నిదీప్తి నిచ్చును.
లఘువుగ నుండును. వాతము, కుర్వమేహములు, రాజయక్షు, కష్టు,
నేత్రరోగములు, పాంశువు, చర్మి, ఉబిరిగొట్టునొప్పి, విషదోషము
వీనిని హరించును. వ్రణముల మాన్పును. మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైనది.

మినుపకుడుము:—పానీనపోలి చూడుడు.

మినుపకోనెలు:—అల్లు చూడుడు.

మినుపపప్పు:—Split pulse of black gram. గురుత్వము, చలువ
తేయును; బలమిచ్చును; మేహకాంతి, వీర్యవృద్ధి తేయును; కూలకు
మేహవాతమునణచును; విరేచనబద్ధము తేయును, కఫపైత్యములను
తొంచును; గురదాల (Kidneys) కు బలము నిచ్చును; కడుపు
కుట్రతేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు మినుములు చూడుడు. దీని కట్ట
కొద్దిగ వేడితేయును. వాతహారముగ నుంచును, బలము తేయును.

మినుపపిండి:—Flour of do పొట్టుతీసిన, పచ్చిమినుపపప్పు పిండి
పిండితేసి ధానిని కొబ్బరికాయల (లేతవి) నీళ్ళతో 7 మార్లు ధావ
తేసి అనగా యెండించి తిరిగి నీళ్ళతో తడిసి యెండించి యీచొప్పున
7 పర్యాయములు ధావన తేసిన మినుపపిండి పాలలో పంచదారకలి
పండి తినిన మిక్కిలి ధాతుపుష్టి, వీర్యపుష్టి తేయును; పుంస్త్యమును
పొచ్చించును.

మినుపపిండివంటలు:—Cakes made of black gram. మృదువుగా
తేలికగా నుండును. వీర్యవృద్ధి తేయును; బలమిచ్చును. మేహవాత
మును హరించును.

మినుపపులగము:—Rice boiled with split pulse of black
gram. మాంసమును వృద్ధిబొందించును; వీర్యవృద్ధి తేయును; వాత
మును హరించును; గురుత్వముగ నుండును. దీనికి విరుగుడు ఖంఠ
శర్కర.

మినుపసున్ని:—Flour of fried black gram mixed with sugar
and ghee. మినుపపప్పు వేయించి పిండిచేసి పంచదార, లేక బెల్లము
నెయ్యివేసి కలిసి వేసినది బలము, వీర్యపుష్టి నిచ్చును. గురుత్వ

ముగ నుండును, అకలి వణచును, మేహవారమును హరించును, విరేచనము జేయును.

మినుములు:— *Phaseolus radiatus*. *P. Roxburghii*. Eng.

Black gram. సంక మాష. హింక ఉడద్, యురీడ్, అనగా మిన పప్పుతో చేయు గారెలు, కుడుము, (అవిరి) రొట్టె మొదలగువాని సామాన్యగుణములు. అర్చి నీరుపెట్టును; స్వాదుగనుండును; కాశ తైర్యముజేయును; జగురు, చమురు గలిగియుండును; జీహమునకు గురదాలకు బలముజేయును; వాతమును గొట్టును; వీర్యమునకు జేడిని, వృద్ధి నిచ్చును; విరేచనము చేయును; కడుపులో వాయువు బంధించును; అలస్యముగ జీర్ణమగును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 నయ్యి, 2 జీర్ణమోషధములు, 3 ఇంగువ, 4 అల్లము, 5 ఖండ్వర, 6 ర. మిను ములను నీళ్ళతోనూరి లింగమునకు రేపనముజేసిన దానికి బలము జేయును. అలాగు నీళ్ళతోనూరి కొద్దిగ పలుచగ జేసి కుష్టురోగపు పుండ్లకు వేసిన అవి మామను.

మిరపకాయలు ఎండువి:— *Capsicum annuum* L. Frutescens.

Eng. Spanish pepper or chillies-dried. సంక రక్తశురిచ, కటువీర, అజడా. హింక లాల్ మిరచ్. బాగుగ పండియొడిసిన మిరప కాయలు కారముగనుండును; కాశ జేయును; వాతతర్కిమున కను కూలముగనుండును; పాము విషమును హరించును; అహారమును జీర్ణముజేయును; తేలిక నిచ్చును; విరేచనము గాదించును; వరము లకు సత్తువజేయును; పొట్టకు బలముజేయును. కీళ్ళలో సత్తువలేని అమవాతము (Rheumatism) పక్షవాతము, చెవిలోనిపుండు, అజీర్ణ ముతో నున్న అగ్నిమాంద్యము (Dyspepsia), ఉదర రోగము వీనిని హరించును. వ్రణములు, సవాయి మొదలగు వ్యాధులవలన చెడిపోయిన తర్కిమును బాగుపరచును. దీని చూర్ణపు మోతాదు

3 ఆ మొదలు 3 అణల యెత్తువరకు. మాత్రలుగాచేసి యియ్య వచ్చును. దీని అరళు (Tincture) మోతాదు 1 మొదలు 3 ట్రాంసు (60 మొదలు 120 చుక్కల) వరకు ఒక గ్లాసు (మనము 8 తులములయెత్తు) నీళ్ళలో వేసి యియ్యవచ్చును. విరపకాయలు అముదములోగాని, నేతిలోగాని వేయించిమారి పలాస్త్రీగా వే పట్టువేసినను లేదా విరపకాయల చూర్ణమును పండిక్రోత్స్ లే అముదములో గలిపి ముద్దవజేసినను పక్షవాతియు నిన్యక్రించును, క్రొత్తగ తగిలిన గాయముపైని విరపకాయల గుండపోసి అందు పై వ మానపోసిన అది నొప్పిచేయక శీఘ్రముగ మానును; వాత మును చేయనియ్యదు. వరహాయెత్తు విరపకాయలును, బేదయెత్తు తీప్పను ఇవిరెండు పెండ్లగమారిన ముద్దను వాపుతేరు (20 తుల ముల యెత్తు) వేడినీళ్ళలో కలిపి చల్లారిన పెరుక అందులో 6 గ్రాములు వీరకాకలిపి పుక్కిరించిన అంగిటిలోని పుండ్లను క్రొత్త వరచి మాన్పును. ఎండు విరపకాయలలోని గింజలు వేదెత్తు మొదలు అర్థరూపాయ యెత్తువరకు నోటిలో వేసుకొని నీళ్ళతో ద్రవీంగిన కూలలు పెంటనే నివృత్తించును. విరపకాయలు మంగల ములో మాడ్చి అందులో నీళ్ళుపోసి అనీళ్ళు తేర్చి త్రాగించిన అత్యము, ముడిజాత్యము (Cholera) నివృత్తించును; కా కీర్త్యము గలవారికి నవ్వుముతేయును; పైత్యమును పొచ్చించును. మిక్కిలి తినిన వీర్యనవ్వుము తేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 నయ్యి, 2 వీరకా, 3 పులుసు, 4 విరియాలు. విరపకాయలు చాలజాతులు గలవు. అందులో ఎర్రగ పొడవుగ నుండెడు విరపపండ్లు శ్రేష్ఠము.

విరపకాయలు పచ్చివి:— Green chilies. వీనిని కూరలలో వేసి వండిన సుదిగానుండును కాక, పైత్యము తేయును. మిక్కిలి తినిన వీర్యనవ్వుము తేయును. అకుసారలు, కాయగురలు వీని శీతల

గుణమును పోగొట్టును, కాకతర్కము గలవారికి నష్టము జేయును. దీని విరుగుఁపు 1 నెయ్యి, 3 పులుసు, 3 సిరకా.

మిరియాల ఆరణ్యము:—Distilled water of black pepper. అనగా బట్టిలో సారాయువలె మిరియాలతో తీసినది. శ్లేష్మవైర్యములను, చాతమును, గుల్మమును, జ్వరమును హరించును, జఠరదీప్తి నిచ్చును. మోతాదు పూటకు 2-3 రులములయెత్తు.

మిరియాలు:— Piper nigrum. Eng. Pepper black & white. సంః మరీచ, యవనవ్రషియ, వల్లిజ. హింః కాలీమిరచ్. సాధారణముగ బజారు మిరియములను నల్లమిరియములనియు నీళ్ళలో నానబెట్టి పొట్టుతీసినవి తెల్లమిరియాలనియు వాడుదురు. వీని చూర్ణము, కషాయము లేక నీళ్ళతోనూర తీసినరసము కారముగనుండును; కాక తేనీ ఆర్చును; శ్లేష్మమును, కఫమును కరిగించును; కరీరములోని నీటిని ఆర్చును. రక్తమును శుభ్రపరచును; శ్లేష్మము, చాతము, క్రిమి, కుహము, హృద్రోగము. కుష్టు, పురాణజ్వరము, అస్తిగతజ్వరము, అగ్నిమాంద్యము, కాశ, క్వాస, క్షయ, తిబ్బురోగము, మూలవ్యాధి, విషము వీనిని జయించును; మూత్రమునందు బుడ్తెడు సుద్దను పోగొట్టును; అహారమును జీర్ణముజేయును; వీర్యమునకు వేడిని, వృద్ధినిచ్చును; సమధాతువు జేయును; దేహములోని మలముల వెడలించును; మూత్రమును బారీచేయును; జ్ఞాపకశక్తికి బలమిచ్చును; పరముల రోగములకు (Nervous affections) మేలుజేయును. పొట్టకు వేడి పుట్టించును; బలముజేయును; జీర్ణశక్తినిచ్చును; అకలి దెచ్చును. వీని తేలిక కషాయము గురుత్వ పదార్థములను త్వరగా జీర్ణింపజేయును; చెడురక్తమును శుభ్రపరచును. కర్మర, పాలతోకిలిపి పుచ్చుకొనిన ధాతుపుష్టిచేయును. మిరియ లు నీళ్ళతో మారికముద్ద గచ్చకాయలంతేని యుడలు ఒకటిగాని,

రెండుగాని, మూడుగాని తినిన చాంతిభేది (Cholera) కట్టును. ఇండుపకాయలంతేసి యుండలు పూటకు, ఒకటిగాని, రెండుగాని, మ్రొంగిన సీశ్యవిరేచనములు కట్టును; మిరియాలు చితుకగొట్టి దానితో నమంపామ్ముగాని, లవంగాలుగాని గరిటలో వేసి మాడిపోయేట్లు వేసి దానిలో నీళ్ళుపోసి వడియపోసి ఆ నీళ్ళు యిచ్చుచుండినగాని, తగిన కొవ్వధంబుచ్చు దానికి అనుపానముగా నిచ్చుచుండిన, అక్కర్ల విరేచనములు, సీశ్యవిరేచనములు కట్టును. పొట్టకు బలముకేయును; కడుపులోని వాతమును వెడలించును; అమవాతము (Gout), పక్ష వాతములకు మేలుకేయును. వేవిన మిరియాల తేలిక కషాయమిచ్చి నను లేక మిరియాలను గరిటలో జోసి వానిని మాడ వేయించి అందులో తగుమాత్రము నీళ్ళుపోసి దిండి అనీళ్ళ నిచ్చినను విరేచన ములను, కలరా విరేచనములను వాంతిని కట్టును. వీని తేలిక కషాయము పుష్కరించిన కొండనాలుక వాలడము నివృత్తించును. మిరియాల చూర్ణమును తేనెతోగలిపి పుచ్చుకొనిన దగ్గు, గొంతుక నునకట్టును. సుమారు పావుతులమెత్తు మిరియాలు చెక్క, ముక్కలుగాకొట్టి సుమారు తులమెత్తు బెల్లములో నీళ్ళుపోసి ముదురు పాకముపట్టి అందులో మిరియపు ముక్కలుపోసి కలిపి ఇండుపగింజలంతేసి యుండలువేసి యాయుండ నొక్కొక్కటి అప్పుడప్పుడు నోటిలోనుంచుకొని ద్రవము మ్రొంగుచుండిన దగ్గు, నున కట్టును. మిరియాలు, బియ్యము, గవ్వపలుకు సాంబాణి, మెత్తగామారి గరిటలో వ్రడికించి వేడివేడిగా కణతలకు, నొసలకు పట్టువేసిన పడిక భారము తలనొప్పి, జలుబు, జ్వరము నయమగును. సుమారు ఆరేతులమెత్తు బెల్లము పాకముపట్టి ముదురుపాకము వచ్చునపుడు అందులో సుమారు లేడెత్తు మిరియాలు చెక్కముక్కలుగా కొట్టి వేసి కొద్దిగ నయ్యివేసి కలిపి వేడిగనుండునపుడు ఉదయపు పూటల

నిచ్చిన గ్రహాణి, ర క్తగ్రహాణి కట్టును. 3-4 దినము లిట్లు చేయ
వలెను. కొద్దిగ మిరియాలు చెక్క-ముక్కలుగా కొట్టి సుమారు
తులమెత్తు నేరిలో బాగుగ వేయించి యా నేరిని మిరియాలముక్కలు
సహా ప్రథమ కబళముతో రెండుమూడు పూటలు పుచ్చుకొనిన
గ్రహాణి, అమవిరేచనములు, సిశ్యవిరేచనములు కట్టును; 8 లేక 10
మిరియములు రాత్రి సుమారు రెండుతులముల మెత్తు ఆవుబుట్టగలో
నాన వేసి ఉదయమున అమిరియములను అనుజ్ఞతో మారి అందులో
గుంజెత్తు మొదలు 4 గుంజల మెత్తువరకు రససింధూరము
చూర్ణించి 1 లిపి సుమారు పాఠము దినములు ఉదయపు పూటల
నిచ్చిన పురాణ మేహాద్యరములు, అహికల్పరములు కట్టును. మిరి
యాలు 1 తుల. సీమసోపు (Carraway seeds) 1½ తుల. వీనిని
మెత్తగ చూర్ణించి యేడున్నర తులముల మంచి తేనెలో వేసి
చక్క-గ మిశ్రమమగునటుల మారియించి పూటకు సుమారు 1 తుల
మెత్తు చొప్పున దినమునకు రెండు లేక మూడు పూటలను ఇచ్చిన
వృద్ధులకు, బలహీనులకు నుండు మూలవ్యాధి కుదురును; మరియు
దీనివలన గుదస్థానము బయటికి వెడలినది వయమగును; కొద్దిగ
మిరియాలు (లేడమెత్తు) చిడుగొట్టి తులమెత్తు ఆవునెయ్యిలో
వేసి కాచి చల్లారనిచ్చి యా నేరితో మర్దనచేసిన కాళ్ళు దేతులు
మంటలు వయమగును. వీనితో చేసిన తైలముతో మర్దనచేసిన
వాత మేహవాతపు నొప్పులు మానును. వీనిని నానబెట్టి పైపొట్టు
తీసివేసినవి తెల్లమిరియాలు అందురు. ఇవి పనిలో నల్లమిరియాల,
కంటే సామ్యముగ అనగా తక్కువవేడితో పనిచేయునుగాని రెండు
గుణములు సమానములే. మిరియాలు దేహమునకు తక్కువ
రక్తము గలిగియున్నవారికి కనుపడిన యుబ్బుగలవారికిని, పెగ
రోగము గలవారికిని, కాకతత్వము గలవారికిని తిలనొప్పి దెచ్చును;

గొంతుకకు, గుండెలకు, కార్జము (Liver) కు నవ్వుము కేయును; దీనికి విరుగుళ్ళు 1 నెయ్యి, 2 పులుసు, 3 తేనె, చూర్ణపుమోకాడు పూటకు 1 అ। మొదలు 3 అ। యెత్తువరకు. కషాయపు మోకాడు 2-1/2 మొదలు 3 తులముల యెత్తువరకు. తేలిక కషాయపు మోకాడు 4 మొదలు 8 తులముల యెత్తువరకు; రసముయొక్క మోకాడు 2-3 తులములయెత్తు.

విరియాలచారు:—Pepper water. విరియాలంటేసి కాచినచారు రుచిగ నుండును; సుమధాతువు కేయును; జఠరదీప్తి నిచ్చును; త్రిదోషములను శమింపజేయును; విరేచనము గావించును. పథ్యము ముగను ఆరోగ్యముగ నుండును.

విశిలమనుచల్ల:—A sort of butter milk. చల్ల చూడును.

మీగడిసామాన్యగుణము:—Cream generally. కమ్మగ, రుచిగ నుండును; చలువజేయును; మేహకాంతి, పాడిదగ్గును, ఎక్కిళ్ళను అణచును; గుండెలకు, దేహమునకు బలమిచ్చును; కార్ష్యరోగము హరించును; వీర్యవృద్ధి, బలముజేయును; పైత్యచాతములనణచును; రుచిబుట్టించును; రక్తపైత్యమును హరించును; ఆలస్యముగ కీర్ణ మగును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 తేనె, 2 అల్లపుమురల్పా, పామిర మీగడ, పెరుగుమీర మీగడ చూడుడు.

ముంగి.—Mongoose flesh of. సంః సకుల, సర్పవైరి. దీని మాంసము క్వాస కాశలను, క్రిమిరోగమును జయించును; జఠర దీప్తినిచ్చును; వాతము అణచును; బలము జేయును; పైత్యమును, హెచ్చించును.

ముంజలు:—కాటిముంజలు చూడుడు.

ముంజదర్భ:—Saccharum munja. సంః ముంజ, స్థూలదర్భ, బ్రహ్మమేఘుల. హింః మూంజ్. దీని వేళ్ళు సమాలకషాయము

మేహకాంతిజేయును; మూత్రరోగము, విసర్పి, రక్తదోషము, నేత్ర
రోగము వీనిని హరించును. కషాయపు మూతాదు విశేషములకు
శత్రులములవరకు.

మంత మూదిచెట్టు, పండు:—తడిమామిడిచెట్టు, పండు చూడుడు.

ముక్కుతుమ్మిడితీగ:—*Centipeda orbicularis. Artemisia*
Sternutatoria Eng. Sneezwort. సంఘి ఛిక్కిక, యవకృత్;
ఛిక్కిపత్ర. హింఘి నకచిశి. దీనిని నకచిని యని యందురు. దీని
అకు నలిసి వానన చూచినను, సింజుల చూర్ణము వీర్చినను అదిత
ముగ తుమ్ములువచ్చును. పడికము, తలనొప్పులు, వీనసరోగము
నయమగును. దీని అకు మెత్తగామూరి ఉడికించి దవదకు పట్టువేసిన
పన్నుపోటు, వాపు నయమగును. పోర్చ్యపు తలనొప్పి పట్టువేసిన
తగ్గును. దీని సుమూల కషాయము వేడిజేయును. వాతము, పక్షవా
తము, కీళ్ళనొప్పులు, క్రిమి వీనిని హరించును. దీని తేలిక కషాయ
ముతో కళ్ళ కడుగుచుండిన నేత్రరోగములు మానును.

మూత్రాది హారగుణము:—A necklace or string of pearls &c.
ముగ్యము, పగడము, మైదూర్యము, వజ్రము, స్ఫటికము మొదలగు
వానితో నిర్మింపబడిన హారములు ధరించుటవలన మేహకాంతి
జేయును. వీర్యమునకు బలమునిచ్చును. విషమునుగొల్పును. దృష్టికి
బలమిచ్చును. అరోగ్యమును, సంతోషమును గలుగజేయును. లక్ష్మి
ప్రదముగ నుండును.

ముఖప్రక్షాళనము:—Washing of the face. చల్లని నీళ్ళతో
ముఖముకడుగుకొనిన రక్తపైత్యము, శోష, మొటిమలు(పోక్కులు)
వీనిని హరించును. కండ్లకు, మెదటికి మేలుజేయును. మనస్సుకు
విర్మలత్వము గలుగును. గోరువెచ్చని వేడినీళ్ళతో గూడ ముఖ

ప్రతాపనము చేయుటవలన మరింత ఆరోగ్యముగా నుండును. పశుపోటు, కుదుళ్ళచాపు, పువ్విదట్టు త్రన్న పాళ్ళకు అనుకూలముగ నుండును.

ముచుకుండము:—*Pterospermum Suberifolium*. సం॥ ముచుకుండ, ఛత్రవృక్ష. హిం॥ ముచుకుంద్, ముచుకుండ. అనగా లోలుగ చెట్టు. దీనివేర్లు చెక్క, అకు వీనిక పాయము చేదుగ కారముగ నుండును. రక్తపైత్తియు, ముఖరోగము, శిరోరోగము వీనిని హరించును. దీనిచెక్క మారి ప్రదీక్షించికట్టిన కీళ్ళనొప్పులు, చాపు, పుండగునవి మానును. దీనిచూర్ణము 1-2 అల యెత్తు 10-15 తులముల ఆవుసాలలోవేసి పుచ్చుకొనుచుండిన బలము జేయును; స్త్రీలకు సాలుబడ జేయును. 3 అ. యెత్తుకంటె అధిక మోకాదిచ్చిన వసువముజేయును. కపాయపుమోకాడు 2½ మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు. దీని ఆకలు పొడవుగా చివర చిల్లులుగలిగి యుండును. వీనితో విస్తరణలు కట్టుదురు.

ముచుకుండపుష్పములు:—*Flowers of do.* అనగా లోలుగ చెట్టు పుష్పములు. యీ పుష్పములు పొడవుగా, గుండ్రముగా, గట్టిగా మిక్కిలి సువాసనగలిగి కారముగ, చేదుగ యుండును. వీని రసము, చూర్ణము లేక కపాయము శ్లేష్మము, దగ్గు, శోథ, వ్రణము, తామర, చర్మరోగము, శిరోరోగము, రక్తపిత్తము, పిత్తరక్తనిరోధము, విషము, త్రిదోషములను హరించును. కేసుమరోగమును నివారణజేయును. కంఠస్వరమును కాగుచేయును. రసపుమోకాడు 1, 2 తులములు; చూర్ణపుమోకాడు 2-3 అణాలయెత్తు; కపాయపుమోకాడు 2½-5 తులములయెత్తు. యీ పుష్పములను కర్మిణిలో మోచి పట్టువేసిన పార్శ్వపుతలనొప్పి వయవగును.

ముత్తువపులగము:—*Pavonia odorata*, *Sida cordifolia*. Eng. Country mallow. సుంక బలా, వాట్యాలకా. హింక ఖరైంటి. యీ ముత్తువపులగములు నాలుగు జాతులు. బలా చతుష్టయ మందును.

1. బల. సుంక బలావాడ్యాలక (*Sida cordifolia*) అనగా చిన్న ముత్తువ ములగము— కోల్లగా కంగోరాలు గలిగి యుండును.

2. మహాబలా. సుంక వీరపుష్పి, వర్షపుష్పి (*Sida Asatica*) అనగా పెద్దముత్తువములగం గుండ్రని ఆకులు కంగోరాలు గలిగియుండును. యీ రెండూ ఒకే జాతిలోనివి.

3. నాగబలా. సుంక గాగేరుకీ. వాగబలా (*Sida Alba*) నిత్యమల్లి ఆకులులాగున యుండి నేలపాకును. యీ మూడింటి పుష్పములు ఒకేమోస్తరుగా యుండును. పై వాని గుణములు గలిగియుండును. వాగముత్తువపులగం చూడుడు.

4. అతిబలా, కీరపుష్పి (*Sida rhombifolia mealya Rotandifolia*) అనగా దువ్వేస చెట్టు. గుండ్రని పెద్దఆకులు ఒచ్చని పూవులు పూయును. దీనిని తుత్తురుబెండ యందును. తుత్తురుబెండ చూడుడు. వీనిసమూలక పాచయము లేక చూర్ణము మధురముగ సువాసనగ నుండును. దేహపుష్టి, బలము, వీర్యపుష్టి కేయును. ఇంద్రియ నష్టమును కట్టును. పూస్త్యమును పొచ్చించును. మూత్రము వెంట ఇంద్రియము పోవుదానిని కట్టును. హృదయమునకు బలము కేయును. బలము, కాంతి నిచ్చును, రక్తాతిసారము, తిబ్బు, వాతము, కూల, అరుచి వీనిని పోగొట్టును; మేహకాంతి కేయును. వాతరక్తము, శక్తపిత్తము, గుండెల హృద్రోగము, క్షయ వీనిని హరించును. దీని కేలిక కపాచయముగర్భిణీ ప్రీలజ్వరము, తిబ్బు యెధలగు జబ్బులను దీసివైచును; జ్వరితుల

శర్లజ్వరితుల కిచ్చిన. మేలుజేయును. కషాయపు మోతాదు పూటకు 2-1/2 మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు. తేలిక కషాయపు మోతాదు 4 మొదలు 8 తులముల యెత్తువరకు. చూర్ణపు మోతాదు 1 అ. మొదలు 2 అ. యెత్తువరకు. బలా చతుష్టయ మనగా, బలా, అతిబలా, మహాబలా, నాగబలా యని 4 విధములు గలవు. ఇంచుమించుగ వీనికి గుణములు సమానమే.

ముత్యపుచిప్పల సున్నము:—Line of pearl oysters shells. సంశ్చక్తి, ముక్తాస్ఫట. దీనిని తాంబూలములో వాడుక చేసిన కాలేజేయును; విరేచనము గావించును; జఠరదీప్తిని, తేలికను నిచ్చును; గుల్మము, కృమి, క్రిమిరోగము, అరుచి, కఫము, వాతము వీనిని జయించును.

ముత్యముల ఖస్మము లేక దీని సున్నము:—Calx or Lime of pearls. క్రమముగ చేయబడిన ముత్యముల ఖస్మము మేహకాంతి, పైత్యకాంతి జేయును; సర్వకృమలను, క్రిమిని, జ్వరమును, కడులను, కఫమును హరించును; వీర్యవృద్ధి, దేహపుష్టి, ఆయుర్యృద్ధి వీని నిచ్చును; అకలి బుట్టించును; అక్షర్ల విరేచనములు, గుండెలో మంట (heart burning), కడుపులో పుండజ్వరము (Typhus fever) వీనిని తోగొట్టును. హృదయమునకు మేలుజేయును; కల్లా సము నిచ్చును. మోతాదు పూటకు 1 మొదలు 2 గుంజలెత్తువరకు. అపరిశుద్ధమైన ముత్యముల ఖస్మము లేక చూర్ణమువలన గలిగిన వికారము నయ్యి, తేనె, కలకండ, అవుపాలు వీనిని సమముగ నేకముచేసిపుచ్చుకొనిన హరించును. దీనిసున్నము తాంబూలములో నేవించుచుండిన పైగుణముల నిచ్చుటయేగాక త్రిదోషములను, క్షయిరోగములను హరించును. నేత్రములకు, భాతువులకు, బుద్ధికి

బలమిచ్చును. వీర్యవృద్ధి నిచ్చును. కాపము, అతిసారము, మూర్ఛ, భ్రమ, విషము వీనిని హరించును, కాంతి నిచ్చును.

ముత్యములు:—Pearls its powder. సం* ముక్తా, శతప్రళ, మాంగల్యదర్శన, హిం* మోతీ, యిది ముత్యములను ధరించుట వలన దేహకాంతి, బుద్ధిబలము, ఆరోగ్యమును, సంతోషమును గలుగ జేయును. గ్రహదోహముల కాంతింప జేయును. దీనిని పన్నీ తో మారి యెండించిన చూర్ణమగును. నేత్రముల బలహీనము పోగొట్టును; దృష్టిని హేచ్చించును; గుండె అదురు (Palpitation of heart), నరముల బబ్బుచే కాళ్ళు చేతులవగుకు, పైత్యము వలన గలిగిన విచారము, రక్తసావము వీనిని పోగొట్టును. దీనికి ముత్యభస్మముయొక్క గుణములన్నియు గలిగియుండును. చూర్ణపు మోతాదు 1/2 మొదలు 1 గుంబలయెత్తువరకు.

ముద్రబెండ చెట్టు:—తుత్తురు బెండ చెట్టు చూడుడు.

మునగ కాయ:—Green fruit of horse radish. మునగకాయ దీని కూర రుచిగ, కమ్మగ నుండును. వీర్యపుష్టిని, మిక్కిలి జలరాన్నిని యిచ్చును; మేహకాంతి జేయును; మూలవ్యాధిని పోగొట్టును; కఫపైత్యముల నణచును; శూల, కుష్ఠ, క్షయ, క్వాగు, గుల్మము వీనిని హరించును. లేతది కఫమును, వాతమును గొట్టును; వీర్యపుష్టి జేయును; కఫముగ నుండును. ముదురుకాయ శ్లేష్మము, వాతము జేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 బెల్లము, 2 నయ్య, మిక్కిలి లేతది వీర్యస్తంభక జేయును.

మునగ చెట్టు:—Moringa pterygosperma. Eng. horse radish tree. సం* శిగ్రు, తిక్తగంధా, శోభాంజన. హిం* సహింజన్, పైంజనా, దీని లేత ఆకుకూర వండి తినిన చిరుచేదుగ, స్వాదుగ

నుండును; తుక్రవృద్ధినిచ్చును; విరేచనము చేయును; వంటిసికును దీయును; ప్రసవమైన స్త్రీలకు పాలుపడును; నేత్రరోగములను, వాత పైత్యములను, విషములను హరించును; దీనికి దీనిరసము లోపలికిచ్చిన తుడుపులను (spasms)కట్టును; వాతమును హరించును. దీనిరసములో కొద్దిగ ఉప్పుగలిపి యిచ్చిన విద్వల అశీర్ణము హరించును. దీనిరసములో కొద్దిగ మిరియాలునూరి కలిపి కండ్లపైన నుదుటను పట్టువేసిన తలదిమ్ము (vertigo) మానును. అకు నూరి కట్టిన గడ్డలు త్వరగ చీముపట్టి పగులును. మునగఅకు, వస, ఓమము నూరి నూనెలో ఉడికించి కట్టిన గాయములు, చెబ్బులు, కవుకు చెబ్బులు మానును; నొప్పిరీయును. అకులను ఆముదములో పెద్ద చేసికట్టిన బుడ్డ (Hydrocele) అణగును. అకునూరి కట్టిన ప్రణములు, నారికురుపులు మానును. అకురసములో మానెకలిపి కాచి ఆనూనెచెనిలో పోయుచుండిన కర్ణరోగములు మానును. రసము లోపలికిచ్చు మోతాదు 1 మొదలు 2 తులముల యెత్తువరకు. యెరని పువ్వులును, కొద్దిగ యెరుపురంగుగ నుండుకాయలుగల చెట్లును గలవు. దీనికిని మామూలు మునగచెట్టు గుణములే గలిగి యుండును.

మునగచిగుళ్ళు:—Tender leaves of do. లేతమునగ చిగుళ్ళును ఉదయపు పూటలను పుచ్చుకొనిన వాతమును, పైత్యమును, క్రిమిరోగమును, మేదస్సును, కఫమును హరించును; నేత్రవాతమును పోగొట్టును; వీర్యమునకు వేడినిచ్చును. మోతాదు అరతులమెత్తు మొదలు తులమెత్తువరకు.

మునగతిగురు:—Gum of do. దీనిని పాలలో గలిపి కణతలకుపట్టించిన తలనొప్పి మానును. దీనిని పైవపట్టించిన అడ్డగ్ర్రలు, సుఖ

వ్యాధి సంబంధముగ కాళ్ళు చేతుల నొప్పులు వారిచును; గోరు చుట్టకు పైనపట్టించిన అది వూరించును.

మునగపువ్వు:—Flowers of do. వగరుగ నుండును; త్రికోషహర మైనది, వీర్యపుష్టి కేయును; చాతపైత్యమును, క్రిమిరోగమును, నేత్రబాతములను వారింపును; తేజస్సు నిచ్చును; రుచిబుట్టించును. దీనితో లేహ్యము చేయుదును; కూరవండి తిందును. వీనిని నేతితో వేయించి పుచ్చుకొనవగును. వీనిచూర్ణమును తేనెతో పుచ్చుకొన వచ్చును. మోతాడు పూటకు 1-2 అణాలయెత్తు. పచ్చిపువ్వులు పెచ్చుతేనె నేత్రరోగములకు కట్టిక వని వాగగును.

మునగవిత్తులు:—Seeds of do. వీనిచూర్ణము వేడికేయును; వీర్య స్తంభన, వీర్యవృద్ధి కేయును. ముక్కు, కంఠు వీనియందు బుట్టెడు రోగములు, రక్తపైత్యము, సుఖవ్యాధి, ఉదరము, క్షూల, ప్రమే సమును వారింపును. మోతాడు 1-2 అణాలయెత్తు.

మునగవిత్తులతైలము:—Oil of seeds of do. కారముగ నుండును, వేడికేయును. చర్మరోగములు, వ్రణములు, దురద, చాతము, కఫము, క్రిమి, ఉబ్బురోగము వీనిని వారింపును. పైనపూసిన లేక మర్దన చేసిన చాత మేహవాతనొప్పులు; ఆమవాత (Rheumatism) నొప్పులు, కీళ్ళనొప్పులు, కాళ్ళు చేతుల నొప్పులు నివృత్తింపును.

మునగ వేరు:—Root of do. దీని చెక్క కారముగ నుండును; కాక కేయును; చాతము, క్రిమి, ఉబ్బు, ఉదరము, సన్నిపాతము, అధి ఘాతజ్వరము, శ్లేష్మము, జలుబు వీనిని జయించును, అగ్నిదీప్తి నిచ్చును; పక్షవాతము, అపాకజ్వరము, మూర్ఛ, అపస్మారము (Hysteria) వీనిని వారింపును; ఈడ్పులు కట్టును. దీనిని యితర కాక మందులతో నూరి లోపలికిత్తురు. వేరుచెక్క లేక భూసుచెక్క-

రసము ఆవాలతో మారి పట్టువేసిన వాతపునొప్పలు, పక్షవాతము, శ్వాస ఇది వారిచును; చర్మము ఎర్రబడును. వేరుచెక్క మారిన ముద్ద పుప్పిపంటిలో బెట్టిన పంటినొప్పి వారిచును. దీనిని బియ్యపు కడుగుతో జీలకర్రవేసి మారి పట్టించిన చిగుళ్ళవాపు, వానిపుడు, పన్నునొప్పి మానును. దీని తేలికకషాయముతో చేసిన పాకము (syrup) పుచ్చుకొనిన గొంతుక బొంగురు పారడము మానును. దీని చెక్క (వేరుచెక్క ప్రశస్తము) చితుకగొట్టి పెచ్చుచేసి కట్టిన గండమాలలు, కఠినమైన గడ్డలు పగులజేయును.

మునుగుకామర:—Mimosa pudica. Eng. sensitive plant. సం॥

లజ్జావతి, రక్తపాది, స్పర్శలజ్జా. హిం॥ లజ్జావంతి, శరమూసి. యిది ఎరుపు నలుపు కలసిన రంగుగల తీగ. నేలపై ని ప్రాకును; బద్దియా కులవంటి చిన్న అకులును మృదువైన కొద్దిపాటి ముండ్లును పచ్చని పువ్వులు పూయును. నిద్రగన్నినలెని దీని యాకులను ముట్టు కొనిన ముడుచుకొని పోవును. దీనియాకుల కషాయము కారముగ నుండును; రక్తైర్ధ్యము, అతిసారమును బయ్యించును; మూలవ్యాధిని శమింపజేయును. దీని వేరుకషాయము మూత్రకృచ్ఛమును పోగొట్టును. దీని వేరును, అకును మూలవ్యాధిని, భగందరమును పోషించును; అకు చూర్ణముచేసి కొద్దిగ (5-6 తులములయెత్తు) పాలలో గలిపి నియ్యనగును. కషాయపు మోతాదు పూటకు 2-1/2 మొదలు 3 తులముల యెత్తువరకు. చూర్ణపుమోతాదు పూటకు 2-3 అయెత్తు. దీని వేరు గంధము భంగదరమునకు పూయనగును. దీని యాకు పెచ్చుచేసి మూలవ్యాధికి గుదస్థానమున కట్టనగును.

ముయ్యాకుపొన్న:—Desmodium Gangeticum, Hedysarum G.

సం॥ శాలిపర్ణి. విచారిగంధా. హిం॥ సారివస్. దీని సమూలరసము కషాయము చేదుగ నుండును; ఇది దశమాల

ములలో నొకటి. వేడితేయును త్రిదోషహరమైనది. క్వాస కాసులను శమింపజేయును. పడిశము, జ్వరము, విదాహము, తాపము, విషమ ద్వారము, మేహము, తిబ్బు, కఠినమగు వాతరోగము వీనిని హాననము. మోతాచు పూటకు 2½ మొదలు || తులముల యెత్తువరకు.

మూరదారుసింగు:—*Plumbi oxidum or Litharge.* సంక వాగ సత్వ, మృదాచుశృంగి, ప్రణఘ్న, హింక మూరదారుంగి. దీనిని కొవ్వములలో వేయుదురు. యిది ఖనిజకంఠుష్టము దీనిని హాతారు శృంగి యందురు. గుజరాతు దేశము (Guzerat) వ' తర్కతముల యందు బుట్టును బరువుగా, పచ్చగ, తళుకు గలిగియుండును. రసబద్ధముజేయును. పెంట్రికలకు కాంతిదెచ్చును. సుఖవాష్యములు, ప్రణములు, పాశులు మొదలగు చర్మరోగములను హాగొట్టును. దీనిని వట్టిజే లోపలి యియ్యును. విరేచనబద్ధముజేయును. దీనిని నీరకాలో కలిపి పూసిన ముఖముమీది చాటిమలు అణగిపోవును. అందమిచ్చును. దీనిని అల్లపుకముగాని, మాదీఫలరసముతో గాని రెండింటితోగాని కీ దినములు భావనచేసిన శుద్ధియగును. దీనిని తీగ జల్లేడుగాని, జల్లేడుపాలతో మారి పుటముబెట్టిన నల్లని భస్మమగును. దీనిని అనుపాస భేదములతో వాచిన తగ సవ్యాయిలు చర్మరోగ ములయందు మిక్కిలి పనిజేయును. మోతాచు 1-2 గుదిగింజల యెత్తు.

మూరయను గ్రంధ్యము:—*Murraya exotica.* సంక మూర, గంధ వతీ, మూరామాంశీ. హింక మూర. ఏకాంగి. ఇది చేదుగ, తగరుగ, తీపి రుచులు గలిగియుండును. వేడితేయును. పైత్యము, క్లేష్మము, విపర్ణి, తరీరము నన్నగిల్లుట. గాయము, క్షయ, భ్రమ, కుష్ఠ, వాతము, రక్తదోషము వీనిని హరించును. చూర్ణపు మోతాచు

2 అగలయెత్తు, 3 హాయపు మోతాదు 2 మొసలు 3 తలముల
యెత్తువరకు.

మురుదొండ చెట్టు:—అకాశగరుడ చూడుడు.

మురుగిబాలు:—Beestings. (అనగా అవుగాని, గేదెగాని యిచ్చు
పాలు) దీనిలో ముఁకొన్ని పాలు గలిపి బెల్లముగాని, పంచదారగాని
గలిపి యాలుక్కాయలు మిరియాలతో జమ్మగవండి పుచ్చు
కొందురు. దోషయుక్తమై గురుత్వముగ మందును. మూత్రము
గావించును. కఠీరమునకు పుష్టిని, బలమును ఇచ్చును. ఆకుము
పెంచును. అపథ్యమైది. దీనికివిరుగుడు పటికీ పంచదార మిరియము.

ములక:—అనగా నేలములక, నేలములక చూడుడు.

ములుకశిడింద:—కొండకశిడింద చూడుడు.

ములుగోరింతరిగ:—*Barleria prionitis-yellow variety*, *Barleria*
dichotoma - white variety, *Barleria cristata* B. Cae.
rulea గుంజ తెల్లపువ్వులది పైరేయక, పచ్చపువ్వులది కురంతక,
ఎర్రపువ్వులది కురువక, నల్లపువ్వులది అర్చగళ, హింజ కాళ
పరైయా. దీనిని కోరింతరిగ యాడుదురు. దీనికి ముండ్లు విస్తారముగ
మందును. గుత్తులు గుత్తులుగ పూవులు పూయును. దీనివేరు, ఆకు
రసము లేక 3 హాయము చేదుగ, కారముగ మందును. కాకతేయ
ను; తిబ్బు, విచాపాము, తాపము, వాతరక్తము, కఫవాతము,
కాసు, జ్వరము, త్రిదోషములు వీనిని జయించును. చిడ్డల జ్వరము,
దగ్గు, క్షేష్ణప్రకోపము వీనికి దీనియాకురసము తేనెలోగాని పంచ
దార పాకముతోగాని యిచ్చిన నివృత్తించును. ఆకురసములో పం
చదార గలిపి అయినను నియ్యనగును. దీని ముదురుకాడలలోనుండి
తీసిన చొవను చనుకాలలో గలిపి పట్టిన చిడ్డలకు వచ్చెడు గోరింతదగ్గు
(Hooping cough) ను పోగొట్టును; రసముయొక్క మోతాదు

పూటకు 1-2 తులములయెత్తు వొప్పున, కషాయపు మోతాడు పూటకు 2½ ముదలు 6 తులముల యెత్తువొప్పున దినమునకు రెండుపూటల నియ్యవగును. దీని యాకను చిదుకగొట్టి ఉచ్చివ చిరుగు (Gum) పైన బెట్టియుంచిన బానిసొప్పి, బాపు కూరించును. దీని ఆకను పెచ్చుకేసి కట్టిన తలనొప్పులు, వాత మేహవాతనొప్పులు నయమగును. దీని నారను దీని పసుపు చ్రాచి తామవలెపేసి మొదటి వారము 7 ముదలు, 2వ వారము 9 ముదలు, 3వ వారము 11 ముదలు పేసి ఆతాడు చిద్దల కంఠమునకు గట్టిన కోరింతదగ్గు అనగా పుక్కినదగ్గు Hooping cough ను బోగొట్టును. దీనిఆకుకూర వండుకొనిన చిరిచేడుగనుండును. వేడిచేయును. పైన తెల్పిన రోగములకు పథ్యముగనుండును. దీని సమాలము కాల్చి చేసిన ఖమ్మము నీళ్ళలో గలిపి యిచ్చిన ఉబ్బు, ఉవరరోగము కూరించును. దీనిని దగ్గులకు తేనెలో గలిపి నియ్యవగును. ఖమ్మపు మోతాడు పూటకు 1 మొదలు 3 చిన్నముల యెత్తువరకు.

ములుదోసకాయ:—Cucumis sativus. Eng. Prickly-cucumber.

సంః త్రపున, త్రపుకర్కటి. సంః భరా. తిరిగ, స్వాదుగ, కొద్ది పులుపుగనుండి చలువతేయును. మూత్రమును బారీచేయును. మేధా మాదు, మూత్రద్వారమందు బుట్టెడు మంటలు, రక్తపైత్యము, పైత్యము, దాహము, తాపము వీని నణచును. మూత్రకృచ్ఛము ను కూరించును. పొత్తికడుపును శుభ్రపరచును. తాపద్వారమున కనుకూలించును. గురుత్వము, అగ్నిమాంద్యము తేయును. పడిసెము దెచ్చును. వాతముతేయును. దీనికి వీరుగుళ్ళు 1 టనుము, 2 ఉప్పు, 3 నిరియాల.

ములుదోసక:—Leaves of do. దీనియాకుపసురు పెగటుగ నుండును; పైత్యము, మూత్రకృచ్ఛము, పాండురోగము, హృదోగము;

జ్వరము, విదాహము, తాపము వీని నణచును; అకలి బుట్టించును; జకరదీప్తినిచ్చును; మోతాదు పూటకు 2-1/2 మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు. దీని అకుకూర, స్వాచుగ గునుత్వముగ నుండును; విరేచనబద్ధము జేయును; మూత్రము గావించును; చలువజేయును; ములుదోసవిత్తులు:—Seeds of do. వీని చూర్ణము చలువ జేయును; మూత్రము గావించును; చెడిపోయిన పైత్యమును మూత్రము గుండ పెడలించును. మూత్రము అగునపుడు గలుగు మంటను, చురుకును పోగొట్టును; కల్లగుండెలోని పాపును గరగించును; కాకవలన గలిగిన జ్వరమును హరించును; పాతకరీరులకు జబ్బు జేయును. దీనికి విరుగుడు పోపు. మోతాదు పూటకు ఆరతులము.

ములుపెండలము:—A sort of yam. పథ్యమైనది; రుచిగ నుండును; వీర్యవృద్ధి నిచ్చును; కొద్దిగ కఫము జేయును.

ములుమోడుగ చెట్టు:—Andersonia rohitaka. Amoora R. సంః రోహితక, స్త్రీహాశత్రు. హింః రోహిడా. దీని అకు లేక వేరురసము లేక చెక్క కషాయము కరీరములో క్షీఘ్రముగ ప్యాపించును; గుల్మము, స్త్రీహా, ఉదరము, నల్లదబ్బు, (Spleen), శార్దము (Liver) లో పుట్టినరోగములను హరించును. క్రిమి, వ్రణము, వాతము, మలబద్ధము, మేదోరోగము, శూల, అణగును. వీనిని నివృత్తిచును. మోతాదు పూటకు 2-1/2 మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు.

ములుపెంపలిచెట్టు:—Tephrosia purpurea-variety of. సంః శరపుంఖా, ఖంశపుంఖా. హింః శరపుంఖా. దీని కాయలకు మాగు యుండునది మాగుపెంపలి యుండును. దీనియాకు లేక వేరురసము కారముగ నుండును; కాక జేయును; క్రిములు, శూలలు వీనిని హరించును. మోతాదు 2-1/2 మొదలు 5 తులముల యెత్తు

సరకు, దీనివేరు అవ్రపాలతోమారి రసముదీసి యిచ్చుచుండిన పరి
గ్రామశూల వయమగును.

ముల్లంగి:— *Raphanus sativus*. Eng. Garden radish. గుంజ
మూలక, మహాకంద, దీర్ఘ మూలక. హింజ మూలి. పెగటాగ, కార
ముగ నుండును. లేతది త్రిదోషహరముగ నుండును. తేపగలేది
దీచు తక్కువగ నుండును. దుంపశ్రేష్ఠము. దీనిని ముక్కలుగాకోసి
యొడించిన వరుగును నేతిలోవేయించి వాడనగును. దీనిదుంప, అకు
వేడితేసి నీరు పెట్టును. త్రేసుపుదెచ్చును; క్వాసకోస మయరోగము,
అశర్ణమును బోగొట్టును; పెగరోగమును, మేహపైత్యమును
కాంతిపతేయును. త్రివచుగు అనుదోషము, త్రిదోషములు,
మూత్రాశ్మరి, మూత్రకృచ్ఛము, విషము, శఫము, రక్తముపదేడి
కాన దీనిని హరించును; వీర్యమునకు చలువతేయును; మూత్రము
గావించును. దీనివిత్తులు మృదువుపరచును; మూత్రబద్ధము, బొట్టు
బొట్టుగపడు మూత్రము, మూత్రాశ్మరి, మూత్రకృచ్ఛము దీనిని
హరించును; మూత్రము బారీచేయును; దుంపరసముగాని నీళ్ళతో
మూరిన గింజలరసముగాని వాడతగియుండును. మోతాదు 1
మొదలు 3 కొన్నులు అప్పుడప్పుడు మూత్రము బారీఅగువరకు
వియ్యవలెను; వట్టివిత్తనములను యియ్యవగును. మోతాదు 2
మొదలు 4 అణాలయెత్తువరకు. దీనిదుంప కడుపునొప్పిని, గళ
రోగము, అతిసంభావణ, దద్దుర్లు, దీనస, శూల, మూలవ్యాధిని
పోగొట్టును. వసంతయుతువులో దీనిఅకును నేతిలోవేయించి పుచ్చు
కొనిన మేలుతేయును; శ్లేతములకు, చంతములకు మంచిది; మూత్రపు
గుండిలో తాగుపుట్టుకుండ తేయును; భోజనాత్పరమందు దీనివిత్త
నములను కొద్దిగతినిన తీర్ణముతేయును; పొట్టుకు బలముతేయును;
కడుపునొప్పి బుట్టించును, రక్తమును తెరచును; గొంతుకకు, తలకు

వస్త్రములేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 తేని, 2 తలకర, 3 ఆచార
చూర్ణము, 4 తిప్ప. దీని కాచారలకూర చుచి నుండును; వీర్యము
వకు వేడిబుట్టించును; గుల్మము, కడుపులోలల్ల, నీరసదేహము ఇది
గలవారలకు అనుకూలముగ నుండును.

ముల్లంగిదిన్నది:—Do do small variety. దీని కూర త్రిజోషహర
మైనది. అగ్నిమాంద్యమును, ఇంద్రియ వస్త్రమును హరించును.
ముల్లంగి గుణములు గలిగియుండును.

ముళ్ళతోలకూర:—Amaranthus spinosus. ఇది రెండు మాత్రము
గుల యెత్తువరకు లేచును. ముండ్లుండును. తెలుపు ఎరుపు రెండు
జాతులు. దీని యాకు కాడల కూర పైత్యకాంతి, మేహకాంతి
లేయును; తర్వమును మృదువుపరచును. దీనిలోనియొక్క సమూల
రసమయినను సర్పదోషమును హరించును. దీని వేరురసము కడుపు
నొప్పిని, సెగరోగులకు ప్రవించెడు చీము, రసి వీనిని కట్టును; స్త్రీల
ఋతురక్తస్రావమును కట్టును. దీని ఆకులు మూరి అముదముతో
పెచ్చవేసి కట్టిన మేహపుగడ్డలు, రక్తపుగడ్డలు త్వరగ చీముపట్టి
పగులును; ప్రణములకు కట్టిన త్వరగ మానును. దీని యాకును
పప్పువేసి వండి స్త్రీలకు పెట్టిన పాలుపడును. అకు చకువులను తిని
పించిన వానికి పాలుపడును. దీని వేరు మాం యుడికించికట్టినను అడ్డ
గరలు, రక్తపుగడ్డలు త్వరగ చీముపట్టి పగులును. దీని వేరు కషా
యమిచ్చిన సెగరోగము వివృత్తించును; చలువవేసి మాత్రమును
జారీచేయును; దీని వేరు తేలికకషాయ మిచ్చినను సెగరోగము అణ
గును; మాత్రద్వారపు మంట, నొప్పి కాంతించును; కడుపునొప్పి,
తేలుపేషము హరించును. రసముయొక్క మోతాదు పూటకు 2-3
తలములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు 2; మొదలు 3 తలముల
యెత్తువరకు. ఎరుపు జారికంటె తెలుపుజాతి చెట్టు గుణమధికము.

దీనిని కాల్చి చేసిన తొరము నిచ్చిన కూలలు, అశర్లములు, అగ్ని మాంద్యము, శ్లేష్మమును హరించును. మోకాడు 3 మొదలు 4 గురిగింజల యెత్తువరకు.

ముశ్యముష్టి చెట్టు:—ఈ స్త్రీచెట్టు చూడుడు.

ముషిగింజలు:—*Strychnos nux vomica*. Eng. The nux vomica or strychnine seeds. సుశ విషముష్టి, తిందుక, హింక కచ్చలా. ఇది మిక్కిలి చేదుగ నుండును; మనిషిని చంపగల బలమైన విషము. సుమారు 9 గోధుమగింజలయెత్తు. వీని చూర్ణము మనిషిని చంపును. అంతకు తక్కువ అయిన మతిచాంచల్యమునైన బుట్టించును. క్రమమైన మోకాడుగ దీని నిచ్చిన మొదటికి వేడి బుట్టించు కుండ పెన్నునరము లేక పెన్నునాము (spinal cord) పైన పని చేయును; బలములేయును; విరేచనమును కట్టును; వాతమేహ వాతపు నొప్పులు, కీళ్ళనొప్పులు, వాపులు, కుష్ట మొదలగు ముండి చర్మ రోగములు, నరములలో సంబంధించిన రోగములు (nervous affection), పక్షవాతము, పిచ్చి, అమవాతము (gout) సర్వాంగవాతము (general paralysis), సవాయి వ్యాధులు, మూర్ఛ, అపస్మారము (hysteria), కుసుమరోగము, వీర్యనష్టము, సర్పవిషము వీనిని బోగొట్టును. నిద్ర చెచ్చును. మమత బుట్టించును. వీనిసారము (extract) పూటకు 6-8 చుక్కలు చొప్పున దినము నకు రెండు పూటలను లేక మూడు పూటలనుగాని నియ్యవచ్చును. పక్షవాత వ్యాధులకు తరుణములో ప్రతిభాము కొకమారు ఇయ్య వచ్చును. వీని మృదువైన చూర్ణమును వేపమానలో గలిపి (20 తులములయెత్తు వేపమానలో సుమారు అరతులయెత్తు వీని చూర్ణము గలిపి) ఆమానెను పూటకు వాపుతులయెత్తు మొదలు తులయెత్తువరకు క్రమక్రమముగ పెంచుచుచు దినమునకు రెండు

పూటలను పైవ్యాధుల కిచ్చిన వానిని పోగొట్టెను. శుద్ధిజేసిన దీని చూర్ణము పైవ్యాధులకు పూటకు ఒక గోధుమసింజ యెత్తు చొప్పున యారంభించి క్రమక్రమముగ 6 గోధుమసింజల యెత్తు వరకు పెచ్చించుచు దీనమునకు రెండుపూటల నియ్యనగును. కుష్టు మొదలగు కఠిన చర్మవ్యాధులకు, పక్షవాతము మొదలగు మొండి వ్యాధులకు 1-2 నిలవరకు నియ్యతగియుండును. గాని దీని ప్రయోగమందు జాగరూకతగలిగి యుండవలెను. ఆయా రక్త్య భేదములనుబట్టి మోతాదు అధికమైనచో మరణము సహితము గలుగును. గావున ప్రథమమందు అతిస్వల్పపు మోతాదుతో నారంభించి క్రమక్రమముగ వృద్ధి చేయుచుండవలెను. అలాగున యిచ్చునప్పుడు రోగి నరముల వికలత లేక చురుకు దనము (undue sensibility in the nervous system), కాళ్ళుచేతుల నరములు పీకడము లేక పెనివేసుక పోవడము (nervous twisting of the limbs and hands), ఎగుపులు, ఈడ్పులు (convulsive attacks), అధికమైన తత్తరపాటు ఉలికిపాటు (extreme excitement) మొదలగు లక్షణములు కనుపించి నప్పుడు ఇచ్చుచుండు మోతాదు తగ్గించవలెను. లేదా దీని నిచ్చుట మానివేయవలెను. దీని విషమునకు విరుగుళ్ళు 1 వాంతులకు, విరేచనములకు ఇచ్చి జగటగల వస్తువుల (mucilaginous drinks) ను నీళ్ళలో గలిపిగాని వండిగాని త్రాగించుట, 2 నేరేడు చెక్కరసము, 3 మొగలిచెక్కరసము, 4 వేపచెక్కరసము (ఈ 3 రసములలో ఏదైనను అర్థ సేద (12 రు.) రసము వరకు త్రాగించవలెను), 5 నేరేడుగింజల చూర్ణము (సుమారు తులపెత్తు), 6 నెయ్యి, తేనె, పటిక పంపదాగ దీనిని సమముగ గలిపిపుచ్చుకొనడము. మరియు దీని చూర్ణమును తోడిగ్రుడ్డు తెల్లచొనలో గలిపి పూసిన

గడ్డలు తొరించును. వీనినుండి తీసిన తైలములో ఆముదము గలిపి గాని, వీనిని ముక్కలుచేసి ఆముదములో వేసి కాచి ఆయాముదము నుగాని, మర్దన చేసిన కాళ్ళుచేతులు పడిపోవు చచ్చువారము, పక్ష వారము బాగుగును. నరములకు సత్తువ గలుగును.

ముషిణీచెట్టు:—*Strychnos nux vomica*, Eng. The nux vomica or strychna tree. దీనిని విషముష్టి చెట్టనియు అందురు. ముషిణీ, నాగముషిణీ అని రెండు జాతులు. దీని వేరు చెక్క, మానుచెక్క, దీని గంధము లేక చూర్ణము చేడుగ నుండును; పైత్యము, కాకతేయును; వారము, క్రిమిరోగము, కుష్ఠము మొదలగు చర్మరోగములను, అహి జ్వరమును పోగొట్టును. దీని వేరుచెక్క రసము లేక గంధము సర్పవిషమును హరించును; మానుచెక్క ధూపము వికాచబాధను తొలగించును. దీని పండు గుంజతో మర్దనచేసిన వారపునొప్పులు, కాళ్ళుచేతుల కీళ్ళు పట్టు తప్పియుండడము వీనిని పోగొట్టును; నరములకు సత్తువనిచ్చును; పైసపూసిన పొక్కులు, కామర, చిడుము మొదలగు చర్మ రోగములు నివృత్తిచును. ఆకులను కరకాకాయతో మారి వేసిన దుష్టవ్రణములు మాన్పును. వేరు లేక మానుచెక్కయొక్క గంధపు మోతాదు పావుతులమెత్తు మొదలు అరతులమెత్తువరకు. చూర్ణపు మోతాదు 1 మొదలు 2 అణాల మెత్తువరకు. సర్పవిషమునకు గంధము 1/2 మొదలు 1 తులమెత్తువరకు. చూర్ణము 4 అణాల మెత్తువర కియ్యవచ్చును. ఇతరవ్యాధులకు వీనిని యిచ్చుటలో ఈగదూతతో కొద్దిమోతాదులతో నారంభించి క్రమక్రమముగ మోతాదును పెంచించుచు నుండవగును. సర్పవిషమునకు నాగ ముషిణీ చెట్టు ఎక్కువ బలముగ పనిచేయును. దీని బదినిక కుష్ఠ రోగము హరించును.

ముసాంబ్రము:—Aloe Indica. Eng. Dried juice of aloes.
 సంఘ వరీయక, కన్యాసార. హింక వరీవా. ఇది కలబంద రసము
 ఎండించి చేయబడును; చేదుగ నుండును; మిక్కిలి కాక, పైత్యము
 జేయును; విరేచనము గావించును; మలబద్ధమును పోగొట్టును;
 పొత్తికడుపును శ్మశ్మపరచును; ఋతురక్తమును జారీచేయును;
 ఇంగువతో నిచ్చిన అగ్నిమాంద్యమును పోగొట్టును; పై న పట్టు
 వేసిన పురాణ నేతరోగములు, బాతపునాప్పులు, దెబ్బనలన గలి
 గిన నొప్పులు వీనిని పోగొట్టును. దీనిని లోపలికిచ్చి పై న పట్టువేసిన
 గుదస్థానమందలి పురాణపుపగుళ్ళు, పుండ్లు, వ్రణములు మానును.
 దీనిని పన్నీటిలో గలిపి కండ్లలో వేసిన నేతరోగములును, ఒడుపు
 లేక మానుపనుపు రసములో గలిపి పోసిన చెవిలోనుండి లేక
 ముక్కులోనుండి చిరకాలమునుండి కారు రసినీకు, చీమును కట్టును.
 రెండువంటల ఖాటుసారాయిలో గలిపి పెండుకలకు పూసిన నలు
 పెక్కును; తలకు పూసిన పెండుక లేదుగ జేయును. దీనిని వేడి
 నీళ్ళలో చిక్కగ గలిపి తమలపాకుకు పూసి కడుపుకు కట్టిన చిడ్డలకు
 విరేచనము చేయును. దీనిని పొత్తికడుపుకు పట్టువేసిన కడుపుబ్బు,
 విరేచనబద్ధము నివృత్తిండును; నొప్పియున్న చోట పట్టువేసిన రొమ్ము
 నొప్పి, పాశ్చ్యకుల నయముగును. దీనిలో కొద్దిగ గంధకము గలిపి
 యిచ్చిన మూలవ్యాధి నయముగును. దీనిలో ఇంగువ గలిపి పట్టు
 వేసిన చిడ్డల కడుపునొప్పి, తెల్లదబ్బు (ring) పుండు యయరోగము
 మానును. అయితే లోపలికి 1 గోధుమగింజయెత్తు ముసాంబ్రమును
 1 గోధుమగింజయెత్తు పొంగించిన వెలిగారమును చనుపాలలో గలిపి
 పోయవలెను. దీనిలో కర్కర గలిపి తరుచు ఇచ్చిన పెగరోగము
 నయముగును. దీనిని పూకు 1 అణ యెత్తు మోకాడులను
 నెయ్యిలో దినమునకు 2-3 మాళ్లు ఇచ్చిన అగ్నిమాంద్యము

(dyspepsia) వలన గలిగిన దగ్గును, ప్రైవకారమే ప్రైమోరూడు లనే అన్నభేదితో నిర్దిష్ట కఫవిరేచనములును కట్టుకు; యోని, గుదద్వారముమొల రక్షము ప్రవించెడు రోగులకును, గర్భిణీ స్త్రీల కును దీనిని ఉపయోగింపగూడదు. సాధారణముగ చిక్షలకును రోపలి కియ్యకూడదు; దీనిని 1 మొదలు 1 అంజు యెత్తువరకు నిర్దిష్ట విరేచనముజేయునుగాని వట్టిదే ఇయ్యకూడదు; ఉంతదారగాని, తేనెలో గాని కలిపి యివ్వవలెను. దీని వికారమునకు విరుగుళ్ళు 1 నిమ్మ పండ్ల పులుసు, 2 నెయ్యిగలిపిన వేడినీళ్ళు.

మూడవ శుభ ఆపుపాలు:— Milk of a cow that calved third time. ఆపుపాలు చూడకు.

మూత్రసముదాయ గుణము:— Urine generally. ఆపు, గొర్రె, గేదె, ఏనుగు, గుర్రము, ఒంట, గాడిద, మనిషి వీని మూత్రము ప్రైత్యము జేయును; మిక్కిలి వేడిబుట్టాయును; ఉప్పుగ నుండును; క్రిమిరోగము, కోభ, కూల, అనాహము, ఉదరరోగము, కఫము, పాండువు, వాతము, గుల్మము, అరుది, విషము, కష్ట, మూల వ్యాధి, సమస్తజ్వరములు వీనిని పోగొట్టును; ప్రైవకారమున వానిలో పూర్వార్థమక్రమణిక నొకదానికంటె నొకటి శ్రేష్ఠము.

మూర్కొండ చెట్టు:— Acalypha indica. Eng. Indian acalypha. సంశ్చ మాపగంధా, హరితమంజరీ, విశ్వహూవి, హింశ కుపి. దీనిని కుప్పింటచెట్టని యందును. అరవములో కుప్పారుణి యని యందును. యిది సాధారణముగా దొడ్లలోను, పొలములలోను ప్రతిసంవత్సరము జేరెడు చిన్నచెట్టు. యిది రెండు జాతులు ఒకటి అకులు గూడముగాను, రెండవది అకుల చివర కోణము గలిగి యుండును. యిది రెండును సమానమైన గుణములు గలవి. దీని యొకలు 9, మిరియాలు 9, కొంచెం హరితికదూరం కలిపి నూరి

శనగలవలె మూత్రలుగట్టి ఉదయం, సాయంకాలం సేళ్ళతో వేసుకుని
 పత్యముగ నుండి పాలు తీసుకుంటూయుండిన కామిలరోగము హరిం
 చును. దీనియాశు, వేరురసము లేక కషాయము లేక చూర్ణము కాక,
 పైత్యము కేయును; దుష్టరక్తమును బోగొట్టును; కాస, శ్వాస,
 మలమూత్రబద్ధము, శూల, గుల్మము, మూలవ్యాధి వీనినిహరించును.
 దీనియాశుపగురుబూసినచిడుము మొదలగుచర్మరోగములన్ని బోగొట్టు
 ను. పగురుదీసి గేదెపెన్నలో గలిపి లోపలికిచ్చిన మూర్చరోగమును
 బోగొట్టును. దీనివేరురసము వాతములను హరించును. దీని వేరుతో
 దంతధావనము చేసిన దంతరోగములు నశించును. దీనియాశుపగురు
 కండ్లలో లేక ముక్కులో పిండిన చాలపాపచిన్నెలు నివృత్తిచును;
 చెవిలోపిండిన చెవిలోపోటు నివృత్తిచును. దీని వేరుచెక్క మారి
 నది రోగలలమును బట్టిస్తే, రోగిబలమును బట్టిస్తే, 1. మొదలు
 2 యిండుపగింబలంతముద్దరెండుపూటలా2తులముల తేనెతో పుచ్చు
 కొనుచుండిన పక్షవాతిము, మూతి వంకరపోవడము హరించును.
 దీనివేరు చిడుకగొట్టి వేడినీళ్ళలో వేసియుంచి 2నకి వడియొట్టి
 అనీళ్ళు 5-6 తులములయెత్తుఇచ్చిన విరేచనమగును. దీని ఆకుల
 కషాయము 5-6 తుల ఇచ్చిన విరేచనమగును. దీని ఆకుమారి
 దానిలో మున్నముగాని ఉప్పుగానికలిపి మారి పూసిన గజ్జి, చిడుము
 మానును. దీనిసమూల కషాయములో ఆముదము గలిపి యిచ్చిన
 ఆకువాతపునోప్పులు (9000) నివృత్తిచును. దీని ఆకుల కషాయమి
 చ్చిన చెవిపోపు నయమగును. దీని ఆకులరసముగాని సమూల
 రసముగాని విడ్డలకుగాని పెద్దవారికిగాని లోపలికిచ్చిన వాంతులు
 వేయును; విరేచనము గాదించును. మోతాదు వియస్సునుబట్టి 1
 మొదలు 2 ద్రాముల వరకు. విడ్డలకు 30 చుక్కలు ఇచ్చిన
 చక్షుగవమనము వేయును; శ్లేష్మమును వెడలించును; దగ్గు, వగర్పు

గల దగ్గు (Bronchitis) నివృత్తిచేయును. దగ్గు నివృత్తిచేయును. దీని
 అకుమారి కట్టిన సవాంఘ ప్రణామములు మానును. అకుమారి కట్టిన
 వోట పట్టించిన తెల్ల, పురికొను, తేలు, కందిరీగ, తేనెరీగ మొద
 లగు విషపు పురుగులు కట్టినందువలన గలిగెడు బాధ నివృత్తిచేయును
 దీని అకుమారి, వెల్లుల్లిపాయ, తమలపాకు మారి కట్టిన వేళ్ళకణుపులను,
 గుండులను తేచెడు జవ్వలు, పుండ్లు, గోరుచుట్టు వీనిని పగిల్చి
 మాన్పును. దీనియారు పలికి పుప్పిపంటిలో నుంచిన బాధ అణగును.
 పిచ్చియెత్తిన ప్రథమదశలో దీని సమూలరసము 1 ట్రాసులో 6
 గోధుమగింజల యెత్తు ఉప్పుగలిపి కరిగించి రెండు ముక్కురంధ్రము
 లలో జోసి పెంటనే 1-2 కడవలసివచ్చు (చల్లని నీళ్ళు) భారలుగా
 పడునట్లు (shower bath) నెత్తిపై న పోయవలెను. ఈవరుగును
 చూడు ఉదయపు పూటలను విడవకుండ తేసిన తెల్ల నయమగును.
 పైనబెప్పిన రసము లోపలికిచ్చిన క్రిములు హరించును; దీని అకుల
 యొక్క లేక సమూలముయొక్క కషాయము కొద్దిగ ఉప్పుగలిపి
 యిచ్చిన విరేచనములగును అముదముతోనిచ్చినక్రిములు చచ్చిపడి
 పోవును. దీని అకుమారి గుదస్థానములోపలి కెక్కించిన రిద్దలచారుణ
 ములబద్ధము నివృత్తిచేయును. దీని అకురసములో సున్నము గలిపి
 పట్టించిన వాత మేహవాతపు నొప్పులు, తామర నివృత్తిచేయును.
 దీనిరసములో గుడ్డతడిచి నత్తులపలెను చేసి రెండు ముక్కురంధ్రము
 లలో బ్రయోగించిన నాసారంధ్రములనుండి రక్తము స్రవించి
 తలలోరక్తము గూడినందువలన గలిగెడు చారుణపు తలనొప్పి
 నివృత్తిచేయును. సమూల చూర్ణము పైనబెప్పిన ప్రక్కపుండ్లు (Bed
 sores), పురుగులుపట్టిన గాయములు, పుండ్లు నయమగును. పచ్చి
 అకు మారికట్టినను పురుగులుపట్టిన పుండ్లు, ప్రణామములు నయ
 మగును, సమూలచూర్ణముగాని, కషాయముగాని లోపలికిచ్చిన

ఉబ్బరదగ్గు, వగర్పుగలదగ్గు (Bronchitis) కయ, క్రిమిరోగము వీని పోగొట్టును; చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 10 మొదలు 90 గోధుమసింజల యెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు 2 మొదలు 3 తులముల యెత్తువరకు. చిడ్డలకు ఇచ్చెడు చూర్ణపు మోతాదు 2 మొదలు 3 గోధుమసింజల యెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు 1 మొదలు 1 తులము యెత్తువరకు. చిడ్డలకు పెద్దలకు చూర్ణము ఇచ్చునపుడు దానిని పంచదార పాకము (Syrup) లో గాని, తేనెలోగాని గలిపి ఇయ్యవచ్చును.

పెంకికూర:—Fenugreek-leaves of. స్వాదు, చిరితేదుగ నూరును; మృదువుపరచును; కరగించును, ఒక్కపరచును; రుచి బుట్టించును; పైత్యకాంతి, మేహకాంతి తేయును; క్రిమిరోగమునైనది; జేహపుకాకను నిలిచి బలమిచ్చును; క్షౌద్రోగము, గుల్మము, వాత శ్లేష్మము, విషము, సంగ్రహణి, కుష్టు, మూలవ్యాధి, మేహప్రణములు, రక్తపైత్యము, శ్లేష్మము వీనిని హరించును. విదాహము పఠించును; జేహకాంతి, వీర్యవృద్ధి, జేహపుష్టి వీని నిచ్చును; గుండెలకు, గొంతుకకు, నడుమునకు బలమిచ్చును. గర్భాశయములోని నొప్పిని పోగొట్టును. మూత్రమును, స్త్రీల ముత్యరక్తమును హరి చేయును; కాళ్ళుచేతులు ఉబ్బుగల రోగులకు మేలుతేయును. మూత్రపుసంచి (Bladder) యొక్క బలులు హరించును. దీని యాకులను హరి పెండునలకు కట్టిన వానికి మృదుత్వము దెచ్చును. దీని యాకులను అముదముతో పెచ్చజేసి గడ్డలకు కట్టిన వానిని ఒక్కపరచి ఒగులతేయును. దీనికూర ఒక్కమైనది గాని నిత్యమును బుచ్చుకొనినను, అమితముగ బుచ్చుకొనినను తలనొప్పి దెచ్చును. వికారమును బుట్టించును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 పులుసు వస్త్రపులు, 2 సికింజరీను, 3 కాకతత్వము గలవారికి కానిది అకు. దీనితో ఇతర

అశుకూరలు చేసి వంజకుండ ప్రత్యేకము దీనియారు కూరవండి పుచ్చుకొనిన మేలుకేయును.

మొత్తులు:— *Trigonella foenum graecum*. Eng. Fenugreek seeds. సం॥ దీపనీ, మేధికా, విక్ర॥ హిం॥ మేధీ. మృదువు పరచును. పక్వపరచును. కరిగించును. మేహకాంతికేయును. విరేచనము బంధించును. గ్రహణీని కట్టును. నీపునొప్పి, కాళ్ళపు (Liver) నొప్పిని తీయును. ధాతువులకు బలముకేయును. శ్రీల ముత్యరక్తమును చాచివేయును. వల్లదబ్బు (Spleen) కు సత్తువ కేయును. దగ్గును, కఫమును హరించును. గుండెలను శుభ్రపరచును. కాక తత్వము గలవారు కాసిని యాకతో కలిపి తినవలెను. వేయించిన మొత్తుల తేలిక కషాయము పుచ్చుకొనినను, మొత్తులు పెన్నలో గలిపి తినినను, మొత్తుల అట్టు తినినను, రాతి పడుండు వేళను మొత్తులు నీళ్ళతో తినినను రక్తగ్రహణీ కట్టును. చిన్న నిమ్మకాయంత పెన్నలో ఒక యుల్లిపాయ (Onion) నన్నముగ కొనిన ముక్కలను, మొత్తులను కలిపి రెండుపూటలను 2-3 దినములు తినిన గ్రహణీ, రక్తగ్రహణీ కట్టును. మొత్తులు అచ్చముగ గాని పెన్న మొదలగు వానితో గలిపిగాని పుచ్చుకొనకు మోకాడు తేడెత్తు మొదలు పావలా యెత్తువరకు. మొత్తులను నమలకుండ మ్రుంగవలెను. మొత్తుల దిండిని నీళ్ళతో నుడికించి కట్టిన గడ్డలు త్వరగ చీముపట్టి పగులును. ముల్లు విరిగినచోట కట్టినది మలభముగ ఊడిపచ్చును. గడ్డలకు దీనితో కాపకమిచ్చిన వానిని మృదువు పరచును. శీఘ్రముగ పగులకేయును. అమితముగ దీనిని తినిన పైత్య వికారము, తలనొప్పి బుట్టించును. దీనికి విగ్రహుల్గు 1 పులుసు, 2 సింజిబీను, 3 పుల్లచానిమ్మ.

మొట్టకామర:—*Hibiscus Mutabilis*. గుంజ స్థలపద్మినీ, పద్మచారిణి. హంజ స్థలకమలినీ. దీని సమూలము లేక పుష్పములు శీతలముగ, చేదుగ, వగరుగనుండును. పైత్యము, కఫము, మూత్రాశ్మరి, మూత్రకృచ్ఛము, వాతము, శూల, అతిసారము, వమనము, దాహము, మోహము, ప్రమేహము, రక్తవికారము, కాస, క్వాస, అపస్మారము, విషము వీనిని హరించును. స్థనములను దృఢపరచును. అనగా గట్టిపడజేయును.

మొత్తపు:—మొత్తపు పచ్చివి, ఎండువి చూడుడు.

మేకకాళ్ళు:—*Curry or soup of goat's legs*. వీని మాంసము లేక పేరువా సమధాతువు జేయును; వేడిజేసి నీరుపెట్టును. శరీరమునకు, ఎముకలకు, వరములకు బలముజేయును. కొద్దిగ చేచాపుష్టిజేయును. రొమ్ముకు, గొంతుకకు మేలుజేయును. కాకదగ్గు వణచును. గుండెలను, పొట్టకు మృదువుపరచును. దీనిలో గోధుమలువేసి వండి తినడము శ్రేష్ఠము. త్వరగ తీర్లమగును. అకలిని హెచ్చించును. దీనిలో నీరకాగాని లేక చింతపండుగాని వేసివండిన దీనిలోని వాతగుణము, జగటగుణము అణగిపోవును; సూరకపూతను, ప్రేగులు కరియుండడమును అణచును. రక్తమును బుట్టించును. విరేచనబద్ధము జేయును. ప్రేగులలో గాలి బంధించును! గురుత్వముగ నుండును. వాతము జేయును. దీని విరుగుళ్ళు 1 తేనె, 2 నీరకా, 3 చింతపండు పులుసు.

మేకఎరివి:—*Dung of goats*. ఎండినమేక పెంటికలు వాతరోగులకు దీనిపెగ (వేడి) చెమట పుట్టించును. కాకజేయును. మేకపెంటికలను మేకపందిరములో కలిపి శరీరమంతట పూయుచుండిన శ్మయరోగులకు మేలుజేయును.

శుకకోమ్యుః—Goat's horn. దీనిని కాల్చి మసీచేసి నూనెలో గలిపి తలకు రాసిన తెల్ల పెంటుకలు నల్లబడును.

శుకశ్రోవుః—Goat's fat. దీనితో పలాశ్రి చేయుదురు. దీనిలో జాజికాయ, చలువ మిరియములు, సంగమరంపండు కలిపియిచ్చిన రక్తకాస, శ్మయ విచారణమగును. దీనిని తీసిన పెంటనే పచ్చిదిగాని కొంచెము పెచ్చుజేసిగాని తివిన గుండెలకు బలము జేయును. తిబ్బు సపుదగ్గును, చూత్రపుమంటను ఆణుచును.

శుకగురచాలు (వ్రలవకాయ):— Goat's kidneys. గురచాలకు, నడుమునకు బలమిచ్చును. అలస్యముగ జీర్ణమగును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 సిరకా, 2 మానె, 3 తిప్ప, 4 చాల్చినిచక్క.

శుకచల్ల :—Butter milk of goat. సంఘాతగ్ర, హింఘాతగ్ర, తేలికగనుండును. త్రిదోషములను హరించును; జ్వరదీప్తి నిచ్చును; గుల్మము, మూలవ్యాధి, సంగ్రహణి, శోథ, పాండువు, శుశూపైత్యము, జలోదరము వీనిని హరించును.

శుక తలకాయ మాంసము:— Flesh of goat's head. ఇకలేసి ముంతగుండెకు, పొట్టకు, పెదటికి బలమిచ్చును; దేహమునకు సమ భాతువు చెచ్చును. శుకయొక్క మాంసములలో శ్రేష్ఠము.

శుక తెల్లదబ్బు:—Lungs of goats. చలువజేయును; గురుత్వము జేయును. శుకయొక్క అవయవముల మాంసములో యిది దుర్లభములను గలుగ జేయును. అపథ్యమైనది. దీనికి విరుగుడు సిరకా.

శుకనల్లదబ్బు:—Spleen of do. నాలుకపూతను పోగొట్టును; అలస్యముగ జీర్ణమగును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 నెయ్యి, 2 గరమపాల.

శుక నాలుక:—Tongue of do. రుచిగనుండును; భాతువుగనుండును; తాపము నణచును; వేగముగ జీర్ణమగును; కాశ క్షయధములకు పథ్యముగనుండి వృద్ధి జేయును.

మేక నెయ్యి:—Ghee of do. సంః ఛాగీఘృత. హింః బకోరీకాఘీ.
 రుచిగ నుండును; జఠరదీప్తి నిచ్చును; కేలికగ నుండును; కండ్లకు
 మేలుకేయును, పాక్షికదుపును శుభ్రపరచును; బలము కేయును;
 చాతము, కాస, క్వాస, శ్మయ, వాతపైత్యము, గుల్మశూల,
 మూలవ్యాధి ముందాన్ని, అతిసార జ్వరము వీనిని జయించును;
 పథ్యమైనది.

మేక పంచితము:—Urine of goat. సంః ఛాగీమూత్ర. హింః
 బకోరీకామూత్ర. త్రిదోషహరమైనది; మిక్కిలి కాక కేయును;
 దగ్గు, ఒగర్పు, కుష్టు, క్రిమి, గుల్మము, కడుపుబ్బు, హిద్మ అనగా
 తీసిరిగొట్టుకొప్పి, అంతవృద్ధిరోగము, ఉదర రోగము, ఎక్కిళ్ళు,
 పాండురోగము, కుష్టు, చర్ది వీనిని లోగొట్టును. దీనిని చెవిలో పోసిన
 చెవిపోటు నయముగును. తక్కిన రోగములకు దీనిని లోపలి కియ్య
 నగును. మోకాడు 6 మొదలు 20 తులముల యెత్తువరకు, ఉద
 యపు పూటల నియ్యనగును.

మేక పాలు:—Milk of do. సంః ఛాగీదుగ్ధా. హింః బకోరీకాదూధ.
 కియ్యగనుండును; వేడికేయును; అన్ని పాలకంటెను శ్రేష్ఠమయినది.
 జఠర పుష్టిని, శరీరమునకు బలమును ఇచ్చును; త్రిదోషహరమైనది;
 వాతము, శూల, విషము, క్రిమిరోగము, దగ్గు, ఒగర్పు, శ్మయ,
 జ్వరాతిసారము, ఉబ్బు, పాండువు, జ్వరము, రక్తపైత్యము వీనిని
 హరించును. కాలురకు, శిశువులకు మిక్కిలి యనుకూలముగ
 నుండును; పురాణజ్వరము, రక్తకాస, రొమ్ములో పుండు వీనికి
 మేలుకేయును; గడ్డిని శ్రీలంక, కార్జునిరోగులను తలనొప్పి గల
 బాండ్లకు నష్టముకేయును. దీని విరుగుళ్ళు 1 పంచదార, 2 నిమ్మ
 పండ్ల రసము, 3 పెరులుపోసి మరగబెట్టిన నీళ్ళు, చొన్నాటి మేక
 పాలు, తెల్లమేకపాలు చూడుడు.

మకపెరుగు:—Curd of do. సంక ఛాగీదది. హింక బక్రీకాదహీ, తేలికగ నుండును; త్రిదోషహారమయినది; కఫవారములు, క్రిమి వ్యాధి, గుల్మము, ఉయ వీనిని హరించును; మూలవ్యాధి, శ్వాస, కాసలుగలవారికి మిక్కిలి పథ్యముగ నుండును. జీతరదీప్తి నిచ్చును గాని నీరసము తేయును; వీర్యమును క్షీణింపజేయును. దీనికి విరుగుఁగ్గు పెరుగు చూడడు.

మకప్రేగులు:—Guts of do. దుష్టరక్తమును బుట్టించును. ఆలస్యముగ జీర్ణమగును. కడుపునొప్పి బుట్టించును. దీనికి విరుగుఁగ్గు 1 రేగుబండు, 2 గులకండు.

క్రోత్వప్రేగు అనగా పెంటికలుండునది విరేచనబద్ధము జేయును; గ్రహణి రోగమునకు పథ్యముగ నుండును.

మకపొట్ట:—Stomach of do. పైత్యమును హరించును. పులుగు వేసి వండిన అనుమాలముగ నుండును. కడుపునొప్పి జెచ్చును. దీనికి విరుగుడు జవారిష్. ఈపొట్టలోని నదరు (జీర్ణముకాని అకు వగయిరాలు) ఎండబెట్టిచేసిన చూర్ణము చురుకలమ్మ వ్యాధిని నివృత్తిచును. మోతాడు సుమాను లేదత్తు చొప్పున 3-4 పూటల నీళ్ళతో నియ్యవలెను.

మక మాంసము:—Mutton of flesh of goat. సంక ఛాగీమాంస, హింక బక్రీకాఘోష్. చమురుగలిగి రుచిగ నుండును. దేహపుష్టి, బలము, శాంతి, వీర్యవృద్ధి వీనినిచ్చును. సులువుగ జీర్ణమగును. ఛాతువులను సౌమ్యపరచును. ఒంటినిరుదీయును. శ్వాస, కాసలు, వారము, ప్రదరమును యోనిరోగము (కసును), కూల, రక్తవారము, గుల్మము, మూలవ్యాధి, పైత్యము, ఉయ, ఉబ్బునదగ్గు, కఫము వీనిని హరించును. అనేకదోషముల నణచును; తేలికను, రక్తపుష్టిని యిచ్చును. మరియు నీజంతువుయొక్క యేయవయవమును దీనిన

మనుష్యుని ఆ యవయవమునకు బలముజేయును. మేకమాంసము నీళ్ళతో చిముడయుచుక నిచ్చి యానీళ్ళుతీసుకొని అందులో కొద్దిగ సిరకా (Vinegar) యును తేనెయును గలిపి యనుదివము పుచ్చుకొనిన మిక్కిలి సుత్తువజేయును. తలకు, హృదయమునకు బలముజేయును. ఎండిపోయిన శరీరము పుష్టిజేయును. పాము, గేలువిషమునకు మేకమాంసము కార్చి కట్టినవిషము విరుగును. దీనిని కార్చి పారాయిలోముంచి పెరికుక్క కాటుపై వేసి కట్టిన దాని విషము విరుగును. అడుమేకమాంసము కాకతత్వముగలచారికి, వ్యాధిగ్రస్తులకు (కాయిలాపదినచారికి), కాకప్రదేశములలో నుండివారికి అనుకూలముగనుండును. మేకపావు మాంసముకంటె అడుమేక మాంసము శ్రేష్టము. మేకపిల్లమాంసము సుఖవ్యాధులుగలచారికి, వరముల వ్యాధులు (Nervous affections) వలన చేతులుకాళ్ళు మోర్లు (Contraction of limbs) దిగినచాండ్రకు అనుకూలముగనుండును; మేకమాంసము మేకపావులమును పొచ్చించును. రాత్రి వేళ అధికముగ అశర్మముజేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 సిరకా, 2 నిమ్మపండు పులుసు, 3 చింతిపండు పులుసు (దీనితో వండడము), 4 కొబ్బరికాయ.

మేక ముంతగుండె:—Heart of do. ఇది కాకజేయును; ముంతగుండె బలముజేయును. పైత్యవికారము నణచును. గురుత్వముజేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 నెయ్యి, 2 సిరకా.

మేకమాంబుగ:—Marrow of do. కాళ్ళయెముకలలో నుండిది కాకతేసి చలువజేసి అర్చును. మృదువుపరచును. మిక్కిలి బలమును, ఆరోగ్యమును, మేకపుష్టిని, రక్తపుష్టిని వీర్యవృద్ధినిచ్చును, మిక్కిలి దీనిన పొట్టను. బుద్ధిబలిమిని తెరచును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 కార్చినచక్క, 2 ఉప్పు, 3 చీలకర్ర, 4 పులుసు.

మేక మెదడు:—Brain of do. చలువతేయును, రక్తపైత్యము వృద్ధి
బొందించును; మెదటికి అవగా బుద్ధికి బలమును, దేహమునకు
అరోగ్యమును ఇచ్చును; ఆలస్యముగ తల్లమగును; దీనికి విరుగుఁజ్ఞు
1 పుదీనా, 2 సిరకా, 3 అవాల.

మేక పెన్న:—Butter of do. పంక ఛగీసవనీత, హింక బోరీకా
నానీ, శ్మయరోగము, దగ్గు, మేహము, ప్రమేహము, గుల్మము,
కుల, ఉదరరోగము. మూలవ్యాధి, బ్వరము, దురదలు, పాండు
రోగము, చర్ది మొదలగు పనేదోషముల నణచును; అగ్నిమాంద్య
తేయును. దీనికి విరుగుఁజ్ఞు పెన్నచూకుకు.

మేడలో నివాసము:—Living in a palace or upstairs house.
నిర్మలమగు గాలి, అష్టదశరమగు చూపు మొదలగునవి కలుగును
అనేక దోషముల నివర్తింపజేయును; దేహపుకాకను వృద్ధితేయును;
శ్మయరోగము, మూర్ఛ, భ్రమ, శోకము వీనిని బోగొట్టును, అయు
ర్వృద్ధిని, అరోగ్యము నిచ్చును.

మేడికాయకూర:—Curry of country green figs. లేతకాయలు
వగరుగ నుండును; కుదిబుట్టించును; చలువతేయును; మూలవ్యాధి,
శైత్యము, కఫము, చర్ది, వాతము, అతిసారము, చాచాము,
ప్రదరరోగము (కుసుమరోగము), ప్రమేహము వీనిని బోగొట్టును,
ముదిరిన కాయలు వాతము, అగ్నిమాంద్యము, గురుత్వము
తేయును. దీనికి విరుగుచు శౌంఠిచూర్ణము గలిపిన నీళ్ళు.

**మేడిచెట్టు:—Ficus racemosa. F. Glomerata. Eng. The gular
fig or country fig tree.** పంక ఉదంబర, క్షీరవృక్ష, హేమ
చుగ్గ, హింక గూలర్. దీనిని అత్తిచెట్టుని యందును. దీనిచక్క-
రము లేత కషాయము లేతచూర్ణము వగరుగ నుండును. ప్రణాము
లను శోధించును; మోసిరోగము, కర్మి, ఉబ్బు, అతిసారము,

ప్రమేహము, విదాహము, తాపము, రక్తపైత్యము వీని వణచును; చలువజేయును; రక్తమూత్రమును, స్త్రీల రక్తస్రావమును, కుసుమ రోగమును కట్టును. చెక్క కషాయము అతిమూత్రమును, విరేచనములను కట్టును. ఈకషాయమును పుక్కిరించిన ఉబ్బి మెత్తబడిన చిగుళ్ళు గట్టిపడును. చెక్క చూర్ణమును నూనెలో గలిపి పూసిన వ్రణములు మానును. లేత యాకుల చూర్ణము తేనెలో బుచ్చుకొనిన పైత్యరోగము లణగును. రసముయొక్క మోతాదు పూటకు 2-3 తులముల యెత్తు. కషాయపు మోతాదు పూటకు 2-1/2 మొదలు 3 తులముల యెత్తు చొప్పునను, చూర్ణపు మోతాదు జేడెత్తు మొదలు పావలా యెత్తువరకు దినమునకు రెండుపూటల నియ్యవగును. చూర్ణము పుచ్చుకొనునప్పుడు దానికి సమముగ చీనాపంచదారగాని పటికపంచదారగాని కలిపి పుచ్చుకొనవచ్చును. మరియు భూమిలోనుండు దీనిజేరును కొని దానికి శుభ్రమగు కుండను (చిన్నకుండను) తగిలించి యాకుండలో నున్న పడకుండ తగు జాగ్రతగ పనిచేసి యనుదినము అకుండలోనికి దిగుచుండెడి రసము నుదయపు పూటలను 16-30 లేక 30 దినములు పుచ్చుకొనిన ఆయుర్వృద్ధి, బలము, వీర్యపుష్టి జేయును; అతిమూత్రము, వీర్యనష్టము కట్టును; 100 ఏండ్లు జీవించురు. దీనికి కల్ప మని పేరు. మోతాదు 3 మొదలు 15 తులముల యెత్తువరకు. దీనిమాను లేక కొమ్మపాలు శంతులు, గవదలిశ్యలపైన దట్టముగపూసి పైన దూది అంటించిన పది వారించును. ఇట్లు 2-3 మార్లు చేయవలెను. దీని అకుల విస్తరిలో భోజనము మేహకాంతి, కండ్లకు చలువజేయును. వీర్యవృద్ధి, క్రిమి, అతిసారము బోగొట్టును.

మీడిపండు:—Country fig. దీనిని అత్తిపండుని యందురు. వగరుగ, రియ్యగనుండును; చలువజేయును; రక్తవృద్ధి, వీర్యవృద్ధి, వీర్య

స్తంభన కేయును; మేహము, ర క్తపైత్యము, పైత్యము, శ్మయ రోగము, అతిసారము, వీనిని బయ్యించును, కండ్లకు చలువ కేయును; శ్లేష్మమును బెంచును; అలస్యముగ కర్ణమగును. దీనికి విరుగుభ్యు 1 పుదీనా, 2 జీలకర్ర. ఈ పండ్లను విసికి గడ్డలకు కట్టిన త్వరగ చీముపట్టి పగులును. దేశవారి మేడిపండుకంటె నీను మేడిపండ్లలో అన్నివిధముల గుణమధికము.

మేదా, మహామేదా:—Grygnema aurantiacum. సంజ మేదా, కల్యదా, కల్యపర్ణి. హింజ మేదా, మహామేదకు. సంజ మహామేదా, త్రిదంతి, మేదోద్భవ. హింజ మహామేదా. దీనిదుంప తెల్లగ, గుండ్రముగ పాలుగలిగి యుండును. దీని దుంపల రసము మధురముగ, స్వాదుగా నుండును; చలువ కేయును; ర క్తపైత్యము, ర క్తచారము, త్రిదోషములు, శ్మయ, తాపము వీనిని బోగొట్టును; శుక్రవృద్ధి నిచ్చును; జ్వరమును హరించును. గర్భిణుల గర్భదోషములను హరించును. పిండిమునకు బలము, అయుర్వృద్ధి నిచ్చును. మోతాడు పూటకు 2 మొదలు 4 అణాల యెత్తు.

మైనపుటిల్లు:—Living in a tent of wax cloth. మైనపు బట్టలతో నిర్మింపబడిన జేరా అష్టాదశమును గలుగ కేయును; తీవ్రమగు గాలి పెట్టు నణచును; కేవలమును హరించును; పైత్యమును వృద్ధి కేయును; వర్షకాలమందనుకూలించును; మేహవారరోగములను నివారించును.

మైనము, దీనితైలము:—Cera alba. C. Flava. Eng. Wax. Wax oil. సంజ మృధూచ్ఛిష్ణ, మధుజమే, సిక్త. హింజ మోక్ష, పసుపుపచ్చగ, తెల్లగ, మృదువుగ, నుండు రెండురకములు. జగటగ నుండును. చలువను, భూతకాథ, జ్వరమును బోగొట్టును; వ్రణములను, గాయములను మాన్పును; విరిగిన అవయవముల నెరుకుకొన కేయును; సర్పవిషమును, విషస్నిహి హరించును. దీని తైలముతో

మర్దనజేసిన దువ్వునీరును దీసివై చును; వరములకు సత్తువనిచ్చును; మాంసపుకండల పురాణచాత మేహవారపు వొప్పలను, కీళ్ళనొప్పులు, మోకాళ్ళనొప్పులు, వాపులు నివృత్తించును; పట్టుల్పిన కాళ్ళు చేతులకు పట్టుగలుగును.

మొలతుత్తము:—మొయిలతుత్తము చూడుడు.

మొక్కజీడి చెట్టు, పండు:—జీడిమామిడిచెట్టు, పండు చూడుడు.

మొక్కజొన్నపొత్తులు:— *Ziz maize. Eng. Indian corn.* సంజుకాయ, మహాకాయ, సిఖలు. హింజు మక్కా, భంట, లేత మొక్కజొన్నపొత్తులు నిప్పులమీద కాల్చి తినిన దుదిగ, పుష్టికరముగ నుండును. ముదిరినవి కొద్దికాక తేసి అగ్నిమాంద్యముజేయును, బలము, ధాతుపుష్టిజేయును; అలస్యముగ తీర్లమగును. ఈ మొక్కజొన్నలు దేహపరిశ్రమ జేయువారికి మంచి ఆహారము. దీని పిండితో రొట్టెలుజేసి వ్రుపయోగింతురు. మిక్కిలి బలము, పుష్టి, వీర్యవృద్ధి జేయును.

మొక్కపుకాయ:— *Schrebera swietenoides fruit of.* దుదిగ నుండును; మాలవ్యాధి, మేహము, గుల్మరోగము, భగందరము, దారుణమగు కఫరోగము, సన్నిపాతము, పొండుపు వీనిని జయించును; విరేచనము జేయును; మిక్కిలి అగ్నిదీప్తినిచ్చును. లేతకాయ కాఠినిచ్చును; పథ్యముగ నుండును; సమస్త కుక్షిరోగములను, అంగముపైట రాళ్ళుపడెడు రోగమును పోగొట్టును; శుక్రమును క్షీణింపజేయును.

మొక్కపు చెట్టు:— *Schrebera swietenoides.* సంజు ముమ్మక, మొర్రశ్రేష్ఠ, ఖంటాపాటలి. హింజు మోషా. మోళా. దీనివేరు చెక్క, మానుచెక్క కారముగ, చేదుగ నుండును; జ్వరము హరించును; దేహములోని మలమును వెడలించును; కఫము, వారము,

గుల్మము, విషము, మేదోరోగము, మలిపురుగులు, దురద వీనిని హరించును. దీని పుష్పములు కఫపిత్తములను హరింపబడును; దీని జగురు మిక్కిలి వీర్యవృద్ధి చేయును; శోష, పిత్తము, వాతము వీనిని నివారించును. దీని కషాయపు మోతాదు పూటకు 2-1/2 మొదలు 5 తులముల మొత్తువరకు.

మొగ పిచ్చుక:—పిచ్చుక మాంసము చూడుడు.

మొగ భీర:—భూకాంక్షకపు చెట్టు చూడుడు.

మొగలి పువ్వు:— *Pandanus odoratissimus*. Eng. Fragrant screw-pine, Caldera bush. సంశ్లేష, శూచికాపుష్ప, స్థిర గంధా, హింశ శేషదా. దీనిని గేదంగి పువ్వు అందును. సువాసనగ, మనోహరముగ నుండును; దీని కషాయము సమస్త వాతములను, శ్లేష్మమును హరించును; కాశ, పైత్యము, కామ వికారము వీనిని కలుగ జేయును; ముంధగుండెను బలపిచ్చును. దీని రేకులను ఎండించి యుంచి ఉబ్బునదగ్గుచేత విస్తారముగా వాడగా నున్నప్పుడు (Asthmatic fit) చుట్టవలె చుట్టి కాలిన శ్లేష్మము పెటసే పడి పోయి వాడ తగ్గిపోవును. మోతాదు 3 మొదలు 5 తులముల మొత్తువరకు. యీ రేకులను స్త్రీలు శిరస్సుయందు ధరించును. మిక్కిలి సువాసనగ, మనోహరముగ నుండును. కామోదకమును గలిగించును. యీ రేకులను బట్టలలో వేసిన సువాసనగా నుండును. యీ రేకులనుండి అరకు తీయుదురు. సువాసనగలిగియుండును. పైన తెల్పిన రోగములందు దుపయోగించిన మిక్కిలి పనిజేయును.

మొగలి చన్నులు:—The drops that grow from the branches of do. అనగా మొగలిచెట్టున బుట్టెడు నీళ్ళవంటి ఊదలు. వీని రసము వగరుగ నుండును; గుల్మము, శూల, మూలవ్యాధి, ఉదర

కోగము దీనిని బోగొట్టెను. మోతాడు పూటకు 2-3 తులముల
యెత్తువరకు.

మొగలియాకువి స్తరి:—Platter of leaves of do. దీనిలో భోజనము
మునోహరముగ, మేహకాంతిగ నుండును; మూతకృచ్ఛము, రక్త
పైత్యము దీని వణచును; చలువ జేయును.

మొగలియాకు విరుసకశ్ర:—Fan of the leaves of do. మునోహర
ముగ నుండును; పైత్య, శ్లేష్మమును, చెమటను, రక్తపైత్యమును,
మేహమును అణచును.

మొమ్మాయి:—Momia or The gummy substance that ex-
under from certain mountains of perala. సంక శిలాజతు,
శైలధాతుజ, అశ్మలాక్ష. హింక శిలాశీత. ఇది హిరణి యిస్త
బనావ మొదలగు పర్వతములలో బయలుదేరిడి రాతిమదము.
దీనిని మోమియా యనియు మొమ్మాయి అనియు వందును. ఇది
కీలువలె బల్లగా కాంతిగలిగి మైసమువలె కొంచెము మెత్తగా
నుండును, కాక జేపి యార్చును; మిక్కిలి కాక జేయును. దీని
మోతాడు ఒక వడ్లగింజ మొదలుకొని రెండు గురిగింజల యెత్తు
వరకు నియ్యవచ్చును. దీని బలము శరీరమందు 40 సంవత్సరముల
వరకు నిలదియుండును. ఇది శీఘ్రముగ జీహమంతట వ్యాపించి
పెంట్ల నే గుణము గనుపించును.

దీని పరీక్ష.

అగలు మొమ్మాయి అయినయెడల కొంచెము నీళ్ళలో వేసిన
నీళ్ళ యొరబడును. ఒక కోడికాలు విరుగొట్టి కొంచెము నెయ్యి
పెచ్చజేసి అందులో గనగపాగింజల మోమియా కలిపి యానెరిసి
కోడికి తినిపించి, అనెయ్యి కొద్దిగా గాయముపై న పూసిన అగలు
మోమియా అయినపక్షమున రెండు గంటలలో గాయము మాని

కోడి చక్కగ వడుచును; మోమియా కొంచెము జబ్బుదయిన
యెడల యామరునాటికి బాగును. అసలు మోమియా సీరాసి
రాజయొద్దనే గాని యితరులయొద్ద సాధారణముగ దొరకదు.

దీని గుణములు.

హృదయమునకు, ప్రాణమునకు బలమిచ్చును; మనస్సుకు సంతో
షము కలుగజేయును; పొట్ట మొదలగు అవయవముల శుభ్రపర
చును; సమస్త భాతువులకు, అవయవములకు, వరములకు బలము
జేయును; మిక్కిలి వీర్యవృద్ధిని, పుంస్త్యమును యిచ్చును; వరముల
జబ్బును దీనివైచును; శ్లేష్మమును హరించును; విరిగిన యెముకలను
వసిలిపోయిన కీళ్ళును బాగుచేయును; గాయముల మాన్పును;
దబ్బులుతగిలి లోపల గడ్డకట్టియున్న రక్తమును విడుచును; కాలిన
పుండును, వ్రణములను శుభ్రపరచి మాన్పును; ఎక్కిళ్లు, కడుపులో
మంట, గుండెలలో దడ, అశర్థము, పరాగము మొదలగు తూలలు,
జ్వరములు, జ్వరపు చిశ్చలు, కీళ్ళనొప్పులు వీనిని హరించును; గుర్ప
వృశ్చిక విషములను, తక్కిన స్థావరజంగమ విషములను బోగొట్టును;
పక్షిభూతము, పక్షివారము, సర్వాంగచారము, కంపవారము మొద
లగు సమస్త చారములను, ఆతిమాత్రము, మాత్రకృతము,
మాత్రాశ్మరి మొదలగు మాత్రరోగములను, ఊబ్బు, జబ్బులు,
శ్వాసకాసలు, మతిచాంచల్యము. మూర్ఛ, రక్తవదునము,
ముక్కుకు వాగున తెలియనిరోగము, ముక్కులోపలబుట్టెడివ్రణము,
శర్లకోశము నంటియుండెడు ప్రేగు గట్టిపడెడురోగము, ఒక చెయ్యి
యొక్క లేక ఒక కాలియొక్క కీళ్ళలోబుట్టి నిలిచియుండెడు నొప్పిని
నివర్తింపజేయును. స్త్రీలు గర్భము ధరించెను అవయవమునబుట్టెడు
పురుగులను జంపివేయును; అనగా పంధ్యదోషమును బోగొట్టును;
సుఖజాడ్యములు, కుష్టు, శ్వేతకుష్టు అనగా బొల్లి, దద్దుర్లు మొదలగు

చర్మరోగములు, ఏనుగుకాలు అవగా బూరకాలురోగము, వత్తి, నాలుక దళసరిక్కువ్యాధి వీనిని వారించును.

అనుపానములు.

దవడలో బుట్టెడు నొప్పులు, నాలుకలో బుట్టెడు నొప్పులు వీని! ఒకవడ్లగింజయెత్తు మొమ్మాయి నీళ్ళలో కలిపి ఆయా స్థలములలోను, పైభాగముమీదకు పట్టించిన బాగగును.

ముక్కునొప్పి, చెవి నొప్పి! వడ్లగింజయెత్తు మొమ్మాయి తగు మాత్రము తేడినీళ్ళలోగాని పన్నీటిలోగాని కలిపి చెవిలోను, ముక్కులోను వేసిన నయమగును.

ప్రాతరలనొప్పులకు ఒకవడ్లగింజంత మొమ్మాయి సమభాగము కస్తూరి, పచ్చకాయారము వీనిని తమలపాళల రసములో కలిపి పట్టించిన బాగగును.

మూతివంకరయగు పక్షవాతమునకు పడిచిన్నాల ప్రత్తిగింజలలోని పప్పు కిర్మానీకీరా అవగా పాకీరా ఈరెండువస్తువులు నీళ్ళలో వేసి కషాయముగాచి దానితోగాని, కిర్మానీకీమము, కిర్మాని తలకర్ర యా రెంటి కషాయముతో గాని, వక వడ్లగింజ యెత్తు మొమ్మాయి కలిపి యిచ్చుచుండిన నివారణమగును.

చెవులో గుయ్యను ధ్వనియిచ్చుదానికీ, చెవిలో పుండుకును వక చిన్నగుడ్డలో మొహమ్మాయి ముక్కయొంది చుట్టి యాగుడ్డ చెవిలోనుంచిన వివి నివర్తించును.

పక్షవాతమునకు, పక్షభూతమునకు వెల్లుల్లిపాయ, కిర్మానీ తలకర్ర కషాయముతో గురిగింజంత మొమ్మాయి కలిపియిచ్చుచుండిన నివృత్తించును; మరియు మరువపులకు రసములో వక గురిగింజ యెత్తు మొమ్మాయి కలిపి పైనవేప్పిన వ్యాధులకు నశ్యము చేయవచ్చును.

వత్తికిని, నాలుక దళసరితారిన రోగమునకును తేనెలో మొమ్మాయి కలిపి నాలుకకు పట్టించుచుండిన బాగగును.

మాట్లాడిన వచ్చు వగర్పుకు కొంచెము మొమ్మాయి ముక్కలుగను తొంచుకొనిన నివర్తించును.

ఆకంఠ దళయందుండు పిచ్చితనమునకు వడ్లగింజయెత్తు ముక్కగాడిదపాలతో అరగదీసి యిచ్చిన బాగగును.

కొండసాలక చావుకును, గొంతుక చావుకును వక గురిగింజయెత్తు మొమ్మాయి యిప్పపువ్వు సారాయితో నైనను, కహూతు (తూరిక) పండ్లరసముతో నైనను, మసరపచ్చ కషాయముతో నైనను కలిపి అంగిటను బట్టించిన బాగుచేయును.

పొడిదగ్గుకు అడవిరేగు కాయల రసముతో నైనను, నీళ్ళు తేనె గలిపి కాచి దానితో నైనను, పాలు, తేనెగలిపి కాచి దానితో నైనను పూటకు రెండు వడ్లగింజలయెత్తు చొప్పున మొమ్మాయి మూడు రోజులు ప్రోద్దుట, నాయంకాలము ఇచ్చిన నయమగును.

పైత్యము వలన బుట్టిన మతిచాంచల్యము, మూర్ఖ అనగా నడుచుచు భావాత్తుగ స్మృతిలేక పడిపోవు బాధ్యము, అన్నకోశము యొక్క బలహీనము, కడుపులో గుర్రు గుర్రు మసడము, అపాన వాయువులు, కడుపులో చేరిన ఆమము, అన్నముశర్లముగాక బుట్టెడు బాధ్యములు, రొమ్మునొప్పి (గుండెనొప్పి) నీటి కిర్పానీకరా అనేకలక్రతులము, ఓమము తులము ఈరెండును కషాయముగాది అందులో రెండు గురిగింజలయెత్తు మొమ్మాయి గలిపియిచ్చిన నయమగును.

ముంతగుండెలలో నొప్పి అనగా హృద్రోగమునకు రెండు దమ్మిడిలయెత్తు అర్జిని యనెడు చిన్నగులాచి పువ్వులయొక్క రసముతోగాని కుంకుమపువ్వు నీళ్ళతో మారి తీసిన రసమణిగాని కామాక్షి యాకు రసముతోగాని, రేలపండ్ల గుంజతోగాని వక గురిగింజయెత్తు మొమ్మాయికలిపి యిచ్చిన పైవఱెట్టిన రోగములు బాగగును.

శీతపైత్యజ్వరముచేత కడుపులో బల్లలు పెరిగినదానిని ప్రతి
విత్తుల కషాయముతోగాని, కిర్యాసేతలకర్ర కషాయముతోగాని వక
వడ్లగింజ యెత్తు మొమ్మాయి కలిపి యిచ్చుచుండిన వయమగును.
పైన చెప్పిన బల్లలు గోధుగ జెడియండిన ధనియాల కషాయముతో
కొన్నిరోజులు నిచ్చిన తారించును.

చాతకు బంధమగు మూలవ్యాధి! ఒక వడ్లగింజ యెత్తు మొమ్మాయి
ఆవునేతిలో గలిపియిచ్చిన మలద్వారమందు బుట్టెడు నొప్పి, చీము,
రక్తము కట్టును.

మూలవ్యాధి వలన గలిగెడు బాధలు, అపానవాయువు వీనికి
ఆవునేతిలో రెండు గురిగింజలయెత్తు మొమ్మాయి కలిపి వారమునకు
ఒకపరియాయము పుచ్చుకొనిన నివృత్తించును.

స్త్రీలు గర్భము ధరించెను సందిలో చాతముచేత నొప్పి పుట్టి
స్పృహకప్పిపోయి సంధించెను గుణమునకు ఆకుపత్రికము కషా
యము రెండుతలములలో రెండువడ్లగింజలయెత్తు మొమ్మాయి
కలిపి యిచ్చిన తాగగును.

మంటలో నూడిన మూత్రకృచ్ఛమునకు ఒక వడ్లగింజ యెత్తు
మొమ్మాయి గోధుమపిండితో కలిపి పత్తివలెజేసి మూత్రద్వార
ములో నొందిన వయమగును.

ఆసనము పెలుపలి! జరివచ్చిన రోగమునకు వడ్లగింజ యెత్తు
మొమ్మాయి కొచ్చరిమానలో గలిపి రెండుమాడు రోజులు పట్టించి
న వయమగును.

గుదస్థానములో నొప్పిని, మేధముయొక్క తలలాపై మొదలు
నన్నయైన దానిని చెంచేరీ పుష్పముల నూనెలో ఒకవరహ యెత్తు
మొమ్మాయి గలిపి పట్టించిన వయమగును.

సంక్షయమునకు సగముడికిన కోడిగుడ్డులోనుండు పచ్చని చంద
మాసులో ఒక గురిగింజయెత్తు మొమ్మాయి కలిపి రోజుకు ఒకసారి

నాపూన మామరూపాలు మామము, రొట్టె పథ్యముతో బుచ్చుకొనినను పూస్త్యము శీఘ్రముగ పుట్టును. కొద్దిమానెలో రెండు గురిగింజలయెత్తు మొమ్మాయి కలిపి శిశ్నమునకు, బీజములకు బూని కొంచెము మర్దన చేసిన పూస్త్యమును వృద్ధియగును. మరియు రాత్రి వేళ పెనగలు నానవేసి యుదయమున నీళ్ళునడపాని దానితోగాని లేదా కాగుచున్న నేతిలో కోడిగుడ్డు చిదుకగొట్టివేసి పచ్చచొన అనగా చందమామ గట్టిపడకుండ నుండులాగున పెంటవేసి దానితోగాని ఒక గురిగింజయెత్తు మొమ్మాయి కలిపి పుచ్చుకొనిన మొగతనము వృద్ధియగును.

అతి సాంగత్యము వలన వీర్యము బాత్రిగా నశించిపోయిన వారికి రెండువడ్ల గింజలయెత్తు మొమ్మాయి అరతులయెత్తు నేనతో కలిపి పుచ్చుకొనుచుండిన శీఘ్రములోనే సంగమము చేయుటకు ఇచ్చయను, వీర్యమును పుట్టును.

శీఘ్రముగ వీర్యవృద్ధి కావలసినందుకు స్త్రీ సంభోగము చేసిన తోడనే ఒక గోధుమగింజయెత్తు మొమ్మాయి వాతశరీరులు తెల్ల నేనతోడను, కాశరీరులు తియ్యని దానిమ్మపండ్ల పానకముతోడను బుచ్చుకొనిన పెంటనే వీర్యవృద్ధియయి సంభోగేచ్ఛ గలుగును.

శిశ్ననాపూలకును, పెన్ను పొడుగున ఉడు నొప్పికిని, చేతిలో నుండెడు నొప్పికిని, కోడిగుడ్డుయొక్క చొనతో రెండు వడ్ల గింజలయెత్తు మొమ్మాయి పట్టువేసి పన్నిటితోగాని, ఏలకుల కషాయముతోగాని, ఇప్పపువ్వు సారాయితోగాని, యిప్పమానెతోగాని, మత్స్యల నూనెతోగాని ఒక వడ్ల గింజయెత్తు మొమ్మాయిని రోపలి కిచ్చిన నయమగును.

పెరికుక్క కాటుకు తేలుకుట్టుకు తుమ్మపట్ట సారాయితో ఒక వడ్ల గింజయెత్తు మొమ్మాయి కలిపి గాయములకు పట్టించిన నయమగును.

తేలు, పాము మొదలగు పురుగుల విషములకు గులాబి మానె
అవగా మంచిమానె నీసాలోహాని అందులో విడుచుచు విడుచుచు
మందు గులాబిమొగ్గలువేసి 40 దినములు ఎండలో ఉంచి తరువాత
ఆమొగ్గలు దీపివేసి వడియపొసినమానె కొద్దిగాతీసి యందులో ఒక
వడ్లగింజయెత్తు మొమ్మాయి కలిపి అమానె లేక నేతితోగాని లోని
కిచ్చిన నిమ్మొలించును.

జలుబువలన వచ్చిన తలనొప్పులు, పార్శ్వపు నొప్పులు, తల
త్రిప్పు, మూర్చ, పిల్లలకువచ్చు కాలపాప చిన్నలు, తిమ్మెడ్డు వీని
దవనము, మరువము కషాయముగాచి దానిలో ఒక గురిగింజయెత్తు
మొమ్మాయి గలిపియిచ్చినను, మరువపులకు రసములో ఒక గురిగింజ
యెత్తు మొమ్మాయి కలిపి నస్యము చేసినను నయమగును.

ఎముకలు విరిగిన వాని నొప్పులకు, కాకుదెబ్బలకు గుండెత్తు
మొమ్మాయి నేతిలోగాచి కొన్నిదినము లిచ్చిన నయమగును.

చాలకాలమునుండి యుండు తలనొప్పులకు గురిగింజయెత్తు
పొరతికర్పూరము, గురిగింజయెత్తుజన్ను. గురిగింజయెత్తు మొమ్మాయి
ఇవి మూడు చూర్ణముచేసి నస్యముచేసిన మానును.

శిరోభారమునకు, చెవులలో బుట్టెడు ధ్వనికి పైచూర్ణములో
తేనెగలిపి ముక్కులోను చెవిలోను పోసిన నిమ్మొలించును.

దీనసజాడ్యమునకుయష్టిమధుక ముయొక్క కషాయములో రెండు
గురిగింజలయెత్తు మొమ్మాయి కలిపి యిచ్చిన నిమ్మొలించును.

కడుపులో వికారము, గుండెలలో మంట, వెర్రిమాటలు, అశ
ర్లము, కడుపుకుట్ర, కడుపుబ్బరము, కడుపులో గుడగుడధ్వని,
గుండెలమీద తగిలిన దెబ్బలు వీనికి ఖర్జూనీ జీలకర్ర, సోపు ఈరెండు
వస్తువుల కషాయములో రెండు గురిగింజలయెత్తు మొమ్మాయి కలిపి
యిచ్చిన నిమ్మొలించును.

ఉబ్బు రోగములకు కలకర్ర కషాయముతో వడ్లగింజయెత్తు
మొమ్మాయి కలిపి యిచ్చుచుండిన నయమగును.

సుఖజాడ్యమువలన మూత్రద్వారములో నగు పుండ్లు నొప్పులు
మొదలయిన వానికి పచ్చి ఆవుపాలలో ఒక వడ్లగింజయెత్తు
మొమ్మాయి కలిపి కొన్నిదినము లిచ్చిన నిమ్మగించును.

నోటిపంటలును రక్తము అనగా రక్తవమనమునకు, ఒక గురి
గింజయెత్తు మొమ్మాయి గాడిదపాలలో కలిపియిచ్చిన నిమ్మగించును.

గొంతుక వాచి ఉబ్బిరి తిరుగకుండ నుండెను రోగమునకు ఆరు
వడ్లగింజలయెత్తు మొమ్మాయి నీలింజీరీయతో నయనను, పుడీనాఆకు
రసములో వయినను కలిపియిచ్చిన నయమగును.

ఎక్కిళ్ళకు అయిదు వడ్లగింజలయెత్తు కుంకుమపువ్వు, పది వడ్ల
గింజలయెత్తు అర్జునీఆనె చిన్నగులాలిపువ్వు రేగులు, ఆరు వడ్లగింజల
యెత్తు మొమ్మాయి కలిపి కామాక్షియాకు రసముతోగాని లేల
గుంతోగాని కలిపి యిచ్చిన నిమ్మగించును.

నల్లగుండెకాయ లేక నల్లదబ్బయొక్క నొప్పికి కరంజీపిమము,
ఖర్జూనీకలకర్ర యారెండువస్తువులు కషాయముబెట్టి దానితో ఒక
గురిగింజయెత్తు మొమ్మాయి కలిపి యిచ్చిన నిమ్మగించును.

నల్లగుండె ఉబ్బినరోగమునకు ధనియాల కషాయముతో నయ
నను తుమ్మనేకు కషాయముతో నయనను ఆరు వడ్లగింజల యెత్తు
మొమ్మాయి యిచ్చిన నిమ్మగించును.

మూత్రద్వారములో పుట్టిన నొప్పి, పూడు, మూత్రపురుందిలో
పుట్టిన నొప్పి, పుండు వీని ఆవుపాలతోగాని, పటి పంచదారతో
గాని ఆరు వడ్లగింజలయెత్తు మొమ్మాయి యిచ్చిన నిమ్మగించును.

కీర్త్యనాష్టకాలు, కీర్త్యనాలగిపోయి యూదుట, దేహములోపోటు
 ప్రాకుచు నొప్పులు, కర్మసరములలో పుట్టునొప్పులు, గాయములు,
 ఎముకలు విరిగిపోయి యూదుట, బెట్టులు మొదలయినవి తగులుట
 వీనిని గులాబీ పువ్వుల మానలో నయినను రెండు మూడు కోడి
 వ్రుక్ష వచ్చుచోనతో నయినను 1 గురిగింజయెత్తుగాని 1½ గురిగింజ
 యెత్తుగాని మొక్కాయి కలిపి విచ్చినను పై ప్రకారము
 మొక్కాయిలోని గులాబీపువ్వులమాన మర్దన చేసినను నయమగును.

అంబుబెట్టులు తగిలినవారికి ఒక గురిగింజయెత్తు మొక్కాయి
 నేరిలోగాని పుచ్చుకొనినను, గాయముపై ని పూసినను నయమగును.

బ్యరములకు, బ్యరహార కషాయములలో విచ్చిన నిమ్మళించును.

బొల్లిఅనగా శ్వేతికర్మమును, లోదకాశ్యమును రెండున్నర వక్ష
 గింజలయెత్తు మొక్కాయి నీరమ్మవారి తీగల (అప్రిమాన్) కషా
 యములో విచ్చిన నయమగును.

తేలు, పాము విషములకు ఆరు వక్షగింజలయెత్తు మొక్కాయి
 అప్రనేతిలో గలిపి విచ్చిన నయమగును.

నిమ్మగడ్డ కషాయములో 2 గురిగింజలంత మొక్కాయి గలిపి
 వస్యము చేసినను, లోపలి విచ్చినను కండ్లు మూతలుపడిన మాంద్య
 రోగము కుదురును.

మిరియం అనుపాన విశేషములలో విచ్చిన సమస్త రోగములను
 లోగొట్టును.

మొక్కాయి చూర్ణములలో కలుపవలసినవిచ్చినప్పుడు పన్నీటిలో
 గలిపి యెండబెట్టి కలుపుకొనవలెను. లేహ్యములలో కలుపవలసి
 వచ్చినప్పుడు అప్రనేతిలో మొక్కాయి కలిపి కాచి చల్లారనిచ్చి
 కలుపవలెనుగాని ప్రత్యేకము మొక్కాయి కలుపగూడదు.

మరియు శిలాజిత్తు అను మొమ్మాయి మనదేశమందు లాఢి
యానా, లాహోరు ప్రాంతములందును, స్వల్పారు మొదలగు కొండల
యందును దొరకునుగాని యీ శిలాజిత్తును తాగుగ పరిశుభ్రము
(Purify) అనగా శుద్ధిచేసినది పై ప్రవాహిత రోగములయందు, పని
చేయునుగాని పెద్ద మోతాదులుగను, హెచ్చుదినములును పుచ్చు
గొడవలయును.

మొరలి పండు:— *Celtis orientalis* & *Buchanania latifolia*.
fruit of. సుంక ద్రిశూల, ఖరష్కంధ. రాజావన. హింక చిర్రోంజీ కా
ఫర్. అనగా వారపప్పు చెట్టుపండు. తీసి, పులుపు రుచులు గలిగి
శీతివీర్యముగలది. గురుత్వముగ, జగటగ నుండును. వాతము,
పైత్యము, తాపము, దద్ది, జ్వరము, రక్తనికారము, కాగ, శ్మయ
దీనిని హరించును. వీర్యవృద్ధి జేయును. యీ చెట్టు ఆకునకు వేరుక
ఇదేగుణములు. యీపండులోని పప్పు సారపప్పు అందును. సార
పప్పు చూడుడు.

మొరలిబంక:— అనగా మొరలి చెట్టు జగురు. దీనిని కవుకుదెట్టులు లేగి
లిసవాళ్ళకును, చెట్లు మొవలగు వాల్లదూవనుండి పడిసవాళ్ళకును
కీ యెలం మొవలు యెలమెత్తువరకు మేకపాలలో గలిపి 3-4 దినము
లిచ్చిన త్వరలో కాయమగును. మొమ్మాయి గుణము గలిగియుం
డును. అనసరమైన మరినాలుగు దినము లివ్వవచ్చును. పథ్యముగ
లోజనము చేయవలెను.

మొల్లలను పుష్పములు:— *Jasminum pubescens*. సుంక కుంద,
కచాపుష్ప, మువోహార. హింక కుండేకాఫూల్. యీ పుష్పములు
గుఢురముగ, వగరుగ నుండును. వీని తేలిక కషాయము దీపన
సాచనములను గలిగించును. హృదయమునకు మేలుజేయును. పైత్య
క్షేష్మములను హరించును. రక్తమును శుభ్రపరచును. మువాసనగ,

మనోహరముగ నుండును. కండ్లకు, శిరస్సునకు చలువ జేయును, పేలను నశింపజేయును తలవెక్కుకలను వృద్ధిపరచును.

మొసలి చేదుకట్టు—Dried gall of crocodile. మిక్కిలి వేడి చేయును. వాతము, పన్నివాతము, కూతికవాతము, సర్వాంగ వాతము, జ్వరములు మొదలగు రోగములను హరించును. మోరొడు 1 మొదలు 2 గుంటల యెత్తువరకు. దీనిని యితర మందులలో వేసి మాత్రలుజేసి అనేక వాతసంబంధమైన రోగములకు వాడవచ్చును.

మొసలిమాంసము:—Flesh of do. చమురుగలిగి దుదిగ నుండును. పైత్యము వేడిజేయును. శ్లీణదోషాలకు బలము నిచ్చును. మిక్కిలి వీర్యవృద్ధినిచ్చును. ఉబ్బుగమును బోగొట్టును. వాతరోగులకు మిక్కిలి అనుకూలముగ నుండును. బలముజేయును.

మోచన:—A medicinal plant. సంశ్చివమర్చి, దీని వేరురసము వెగటుగ, కారముగ నుండును. కాశజేయును. వాతము, శ్లేష్మము, విషము, తుపిరిగొట్టునొప్పి, గొప్ప ఉబ్బులు, పొండువులు వీనిని నయించును. మోరొడు పూటకు 3-4 తులములయెత్తు.

మోడుగ చెక్క:—Butea frondosa. Eng. Bastard teak. సంశ్చింకుక, పలాశ, యాక్షక. హింశ్చ ధాక, పలాశ. దీనిచెక్కరసము, కషాయము వగరు, కారము, చేదుగ నుండును. క్రిమి, గ్రహణి, క్షీణ, గుల్మము, మూలవ్యాధి, వాతము, శ్లేష్మము, యోనిరోగము వీనిని హరించును. దీని చెక్కను అల్లముతో నూరి యిచ్చిన కర్పవిషము హరించును. దీని జగురు వీర్యవృద్ధి జేయును. వీర్యవృద్ధికర శిష్యాములలో చేర్చుదురు. దీనిచెక్క కషాయముతో కడుగుచుండిన పుండ్లును, వ్రణములను మాన్పును. మోడుగచెక్క కాల్చిన మోరము, గుల్మము, మూలవ్యాధి, అతిర్లము, కడుపుబ్బ

రసము, డిబ్బు, వాతశ్లేష్మములను హరించును. రసముయొక్క మోతాదు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు 1-4 తులములయెత్తు. తొరముయొక్క మోతాదు 5 మొదలు 6 చిన్నముల యెత్తువరకు. మోదుగ వేరు గంధమునుగాని, రసమును గాని కండ్లలో వేయించుచుండిన ముసకలు, రేకకటి, పువ్వులు నయ మగును.

మోదుగ పువ్వు:—Flowers of do. దీని రసము లేక కషాయము వగరు, కారము, చేదు గలిగియుండును; మేదోరోగము, శ్లేష్మము, క్రిమి, మూలవ్యాధి, మూత్రకృచ్ఛము, కగరోగము, రక్తదోషము, పైత్యమును హరించును; మేహకాంతి, వీర్యభ్రాంశన చేయును. రసపు మోతాదు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు 2½ మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు.

మోదుగాకు విస్తరి:—Platter of leaves of do. దీనిలో భోజనము పరిశుభ్రముగ నుండును; పద్మితమైనది; వాతము, శ్లేష్మవారముగ నుండును; గుల్మము, ఉదరము రక్తపిత్తము, పైత్యము వీని నణచును. జకరదీప్తి నిచ్చును. విరేచనము గావించును. శ్రేష్ఠమైనది.

మోదుగ మాదలు:—Seeds of do. సంక పలాగవీజ. హింక పలాశ పాష్టా, డాక్ కాబింక్. అవగా మోదుగ చెట్టు విత్తులు. దీని రసము లేక కషాయము చేదుగనుండును; కాక తేలి విరేచనము చేయును; నాపాదము (Tape worm). క్రిమిరోగము, శ్లేష్మము, దగ్గు, ఒగర్పు వీనిని హరించును వీనిని నీళ్ళతో మారి నిమ్మపండ్లరసము గలిపి పూసిక తామర మొదలుగు చర్మరోగములను బోగొట్టును. రసముయొక్క మోతాదు 2-3 తులములయెత్తు; కషాయపు మోతాదు పూటకు 2½ మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు.

దీనిక పాఠములో కొద్దిగ మాత్రేకారము కలిపి యిచ్చిన మూత్రమును బోచేయును, మూత్రస్పృశమును హరించును.

వృత్తి:—Earth of soil. పెత్తని పొడిజున్న వేసిన గాయము మానును; రక్తముకట్టును. ఎర్రమన్నను ఉడికించి వేసిన గడ్డలు, కంటిమీది కురుపులు హరించును. కుమ్మరిపానయొద్ద కండలో మన్ను కంటిచుట్టు పట్టువేసిన కండ్లయెరుపులు, పోట్లు మానును. ఎడికపంటిగడ్డ పై నగాని మంటిగోడపై నగాని నీళ్ళుపోసి వారన జారిన వాంతికట్టును. బలదారిపద్ద బురద మన్నులో ఉప్పు నూరి కలిపి కాలివచోట పూసిన మంట అగును. మన్ను తినిన ఆకలి మందగించును; పాండురోగము పుట్టును దీనికి విరుగుడు గాడివలదై రసము పూటకు 2-3 రేలముల యెత్తు చొప్పున 6-8 దినములు పుచ్చుకొనవలెను. నడులలోని వండుమట్టి గడ్డలమీద వేసికట్టి నీళ్ళతో తడుపుచేడివ యిది యుగానిపోవును; లేక పగుల జేయును, వృద్ధాదుకృంగి:—మురదారుకింగు చూడుడు.

—f—

య

యమునోడకము:—Water of the Jamuna river. రుచిగా నుండును. ఇంద్రసిల కాంతిగలిగి మనోహరమై యుండును; గ్రీష్మయుతువు పండు సోరకగినది, అకలిదీప్తి, మనోవికాసము, బుద్ధి, బలము, కాంతి వీనినిచ్చును; ఆయాసమును బోగొట్టును, ఆరోగ్యమునిచ్చును. యవలు, దీనిపేరి:—Hordeum vulgare, H. Decorticated. Eng. barley. హా యవ. శితకూక, పచ్చిత్రధాన్య. హింక కౌ. గోధుమలపంటి ఒక ధాన్యపు గింజలు. ఉత్తరహిందూ స్థానమున పోడును. యూరపు దేశములనుండికూడ వచ్చును. వీనిని బాన్ల గింజ

లాదురు. కొద్ది తీరి. కొద్దివగరుదుచి గలిగియుండును. వీనిలో కొన్నిరక ములు గలవు. తెల్లగా ముత్యములవలె నుండునవి శ్రేష్ఠము. యీ గింజలను చితుకగొట్టి నీళ్ళలోవేసి కాగా కాచి వడియబోసిన గజ వేడిగా నున్నప్పుడు వ్రుపయోగింతురు. దీని పిండినిగూడ నీళ్ళలో, వేసి కాచి వాడుదురు. పడిశము, గొంతునొప్పి, జ్వరము, దాహము, తాపము తగ్గించి కోవ, బలహీనము వీనిని పొరించును. మూత్ర కోశమునందుల మంటను పోగొట్టును. మూత్రము గావించును. జ్వరములో మిక్కిలి పుచ్చుకోతగిన లఘువైన ఆహారము. దీనిలో కొద్దిగ పంచదారగాని, గ్లూకోసు (Glucose) కలిపి యిచ్చిన మేలుకేయును. కొన్ని స్థితులలో కొద్దిగ నిమ్మపండురసముగూడ కలిపి యివ్వవచ్చును. జ్వరము తగ్గినవాళ్ళకు కొద్దిగ ఆవుపాలుగూడ కలిపి యివ్వవచ్చును. పాలు కలిపినప్పుడు నిమ్మపండురసము కలుప గూడదు. చంటిపిల్లలకు తార్లీ గ. జిన్ని పాలున్న సమభాగం కలిపి పంచదారకూడ చేర్చి యిచ్చిన మంచి ఆహారము. వట్టి తార్లీ గంజ యిచ్చినప్పుడు కొద్దిగ వ్రుప్పకలిపి యివ్వవచ్చును. తార్లీ గంజపుచ్చు కుని నిద్రపోయినను జల్పుచేయదు. వీర్యమునకు పుష్టి, మేహకాంతి కేయును; గుల్మము, మూలవ్యాధి, కైత్యము, కఫము, దీనన, దగ్గు, ఒగర్పు, తొగుస్త్రుళ్ళ వాతము, కంకరోగము, చగ్గరోగము, మేహము వీనిని జయించును; బలమునుకేయును; విరేచనము గావించును; కంఠస్వరమును బాగుచేయును. స్త్రీలకుపాలువృద్ధిపరచును.

యవతొరము:—Potassium carbonas. Impura Impura Eng. Carbonate of potash pearl ash (A kind of soda prepared from barley shoots). సంక యవతొర, యవ కూకజ. హింక జవాఖార్. యవభావ్యపు గడ్డినికాల్చి బూడిదచేసి నీళ్ళలో గలిపి గుడ్డను వడకట్టి, దీనిని కుండలోవేసి నీరు యిగురు

వరకు కాచిన యవతొరమును. మరొకొన్ని వాటినుండి కూడ యవ
 తొరము చేయదును. యిది తెల్లగ, ఒకసరిగ రసకర్పూరపుచిక్కవలె
 నుండును. తిప్పగ, కారముగ, పుల్లగ నుండును. విరేచనము,
 మూత్రము గావించును. వాతము, కఫము, గుల్మము, అమము,
 అమవాతిము (Rheumatism), తూల, కఫపైత్యములు, త్రిదోష
 ములు, యశ్వత్థిహారోగములు, మూత్రకృచ్ఛము, మూలవ్యాధి,
 అగ్నిమాంద్యము, గ్రంథులు, అండవాతము వీనిని హరించును.
 మోకాడు 1 అణయెత్తు మొదలు 2 అణల యెత్తువరకు. కర
 కాాయ, ములుమోడుగ చెక్క వీని కషాయముతో యవతొరము
 కలిపి యిచ్చిన యశ్వత్థిహారోగములు హరించును. యవతొర
 మును పంచదారితో కలిపి యిచ్చిన గుల్మము, మూత్రబద్ధము,
 ఋతుశూల హరించును. యవతొరము 1 అణయెత్తు, అద్దసరపాకు
 రసం 10 తుక్కలు, లవంగాలు చూర్ణము 1/2 అణయెత్తు చొప్పున
 కలిపి కాంటూలముతోగాని, తిమలపాకులతోగాని యిచ్చిన దగ్గు,
 వగర్బులమీద పనిచేయును. యవతొరము, సైంధవలవణము,
 శీఠి ఒక్కొక్క భాగము కరకాయ చూర్ణం 2 భాగములుగ
 కలిపిన చూర్ణము పూటకు 1 అణ ఎత్తు చొప్పున మజ్జిగ, కడుగు,
 వేడిగంజి, వేడిగాయన్న తోతోగాని యిచ్చిన మూలవ్యాధి,
 గ్రహాశి, కడపువొప్ప వీనిని శమింపజేయును. యవతొరం 1/2
 తులం, తెల్లతెగడ చూర్ణం 1-1/2 తులం, త్రిఫలములు 1-1/2
 తులం, వాయువిరోగములు 1/2 తులం, మిరియాలు 1/2 తులం
 చొప్పున చేసినచూర్ణము పావలాపిత్తు మొదలు అవసరమైనంతవరకు
 పంచదారితోగాని, పాకముతోగాని యిచ్చిన. విరేచనము లగును.
 క్రిమి నివారించును. అగ్నిదీప్తి నిచ్చును. వాత, క్షేష్ణ సంబంధమైన
 రోగములను శాంతింపజేయును. యవతొరమును నీళ్ళతోగాని,

గలిపి రాసిన గజ్జి, చికుము, కురుపులు మొదలగు చర్మరోగములు
మూనును. అమవారనొప్పులు, వాపులుకూడ నయమగును.

యష్టిమధుకము:— *Glycyrrhiza glabra*. *G. glandulifera*
Eng. Liquorice root. సంః యష్టిమధు, మధుయష్టికా.
హింః ములే కాటి, మిశీలకడి. దీనిని అతి మధురమనియు అందురు.
దీనిచూర్ణము లేక కషాయము అతి తియ్యగ, కొద్ది చిరిచేదుగ
నుండును. చలువ, మేహకాంతి కేయును. మృదువు పరచును.
మూత్రమును జారీచేయును. కొద్ది విరేచనకారి. దగ్గు, పొడిదగ్గు,
పైత్యశ్లేష్మము, రక్తపిత్తము, శుయ, ఊపిరితిత్తుల గొట్టములు,
ప్రేగులు, మూత్రనాళము వీనియందు వరువు. వాపు (Irritation
of Inflammation) ఎర్రబడటకు మాన్పును. గొంతుకు పొంగురు
బాతుట (స్వరభంగును), ఉబ్బునము, మేహము, మేహపైత్యము
వీనిని హరించును. ఉబ్బు, విషదోషములను పోగొట్టును. దాహము,
కడుపులోమంట, పైత్యము, తిలలిప్ప, కాపము, ఆరుచి, చర్ది,
వాంతి వీనిని కట్టును. జ్వరము, పైత్యజ్వరము, జీర్ణజ్వరము,
మేహజ్వరము, సన్నిపాత జ్వరములయందు మిక్కిలి పనికేయును.
ప్రణామములను మాన్పును. శ్వాసరోగమును కాంతిపరచి హృదయ
మునకు బలముకేయును. శగరోగమును శమింపజేయును. వీర్యవృద్ధి,
బలముకేయును. రసాయనద్రవ్యము, కుసుమరోగములను హరిం
చును. దీని చూర్ణమును పాలలో గలిపి నేవించుచుండిన ముసలి
తనమును అపును. అయుర్వృద్ధినిచ్చును. యష్టిమధుకము, నేల
గుమ్మడి వీని కషాయము వాతరక్తమును హరించును. యష్టిమధు
కము, మంచిగంధము వీని చూర్ణమును పాలలోకలిపి పుచ్చుకొనిన
రక్తపిత్తము కట్టును. దెబ్బతగిలి రక్తముకారుచుండిన దీని చూర్ణ
మువేసి కట్టిన రక్తముకట్టును. త్వరలో పుండు మాన్పును. దీనిని

నమిలిన నీయారతేయము. యష్టిమధుకము, సర్పాకుకము నీళ్ళలో వేసి కాచి ఆ నీళ్ళు కొద్ది కొద్దిగా యిచ్చుచుండిన జ్వరములలో దాహము కట్టును. దీని చూర్ణము పాలలోగలిపి పుచ్చుకొనుచుండిన స్త్రీలకు పాలను వృద్ధిపరచును. కాంటూలములో దీని చూర్ణము వేసిన రుచిగా ఆరోగ్యముగా నుండును. దీని సారము (Liquid extract) తీసి దానిని మారి కణికలుగా తయారుచేయుదురు. దీనిని నోటిలోవేసుకుని చప్పలించుచుండిన దగ్గు, నుగు, అగుచి, శైత్యము మొదలగు అనేక రోగములకు హరించును. శ్లేశరోగములకు మేలు చేయును. పెంటుకలను వల్లబడజేయును. వృద్ధిపరచును. మృదువు పరచును. చూర్ణపు మోతాదు 1 మొదలు 3 అణాల యెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు 2½ మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు.

యాలకులు:—వీలకలు చూడుడు.

యాలకుల అరకు:—వీలకుల అరకు చూడుడు.

యూక్లిప్టను ఆయిలు:—Euclyptus oil. యీ తైలమును మన దేశ మందు నీలగిరి కొండలయందు యొక జాతిచెట్ల ఆకులనుండి దీయుదురు. ఖాటుగ, సువాసనగ, నుండును. దీనిని శరీరముపై న రాసిన కొద్దిగ చిరుచిను లాడును. దీనిని గుడ్డపై న వేసి వాగునజూచిన పడిశ భారము, పూరితిత్తులయందు వరుపు (Inflammation of the lungs) ను, దగ్గును బోగొట్టును. దీనిని నొప్పిగలచోట రాసి వేడి నీళ్ళలో కొద్దిగ తైలమును వేసి అనీళ్ళతో వత్తడమిచ్చిన (Fomentation) నొప్పి, వాపు, కూల, హరించును. కణికలకు రాసిన తల నొప్పి, శిరోభారమును తగ్గించును. ఈ చెట్ల ఆకులను నీళ్ళలో వేసి కాచి ఆ నీళ్ళతో స్నానముచేసిన జ్వరము, వంటి నొప్పులు, పడిశము నివృత్తించును. యూక్లిప్టమును మర్దనచేసిన వాత, మేహ

చాతపు నొప్పులు, కీళ్ళనొప్పులు, కీళ్ళచాపులు, పట్టు రేకనొప్పులు, వరముల నొప్పులు (Neuralgia), యిలుకునొప్పులు, పక్షవాతము హరించును. దీనిని లోపలికిచ్చిన జేహమునకు పెంటనే వ్యాపించి వేడితేయును. దగ్గు, వగర్పు, చాతము, అపస్మారము, అతర్లకూల, అతర్లవిరేచనములు, జ్వరము, తలనొప్పి వీనిని హరించును. మోకాడు తగుమాత్రము పంచచారగడ్డమీద 3 మొదలు 10 చుక్కలవరకు వేసి నియ్యవగును. యిది దుర్గంధములేకుండ తేయును. యిరుగుడుచెట్టు:—ఇరుగుడుచెట్టు చూచుడు.

—f—

ర

రక్తచందనము:—Pterocarpus santalinus. Eng. Red sandal wood. సంక రక్తచందన, కుచందన. హింక లాల్-చందిన్. దీనిని కుచందన మనియు చందనమనియు నందురు. దీని మూలు యొరగ నుండును. దీనితో చొమ్మలు, ఛరిణెలు, గిన్నెలు, చచ్చీలు చేయుదురు. దీని చూర్ణము, గంధము, కషాయము తీసి, చేదు, వగరుగ నుండును. అనుకూలమైన చలువతేయును. కుష్ఠ, సర్పి, పైత్యము, రక్తపైత్యము, రక్తోదేకము, శ్వేతము. విడువని జ్వరము, ఉస్మాదము, మదము, చాహము, అగ్నితప్తవేదన (చంట), శ్లేష్మము, అతిసారము, మాత్రకృచ్ఛము, కాళ్ళు, చేతులు, కండ్లు వీనియందలి మంటలు, కూల, గుండెనొప్పి, వీనిని జోగొట్టును. చర్మమును శుభ్రపరచును. దీని గంధము దుప్పికొమ్ము, శొంఠి, తవ్వ గంధములు తీసి పట్టువేసిన మేహవాతపు నొప్పులు, చాపులు హరించును. కాలినపుండు, సర్పి మొదలగువానిలో దీని గంధము పై వ

పూయనగును. చూర్ణపు మోతాదు 4 అణాలయెత్తు మొదలు
 1 తులయెత్తువరకు యియ్యవగును. కషాయపు మోతాదు పూటకు
 ■ మొదలు 1 తులముల యెత్తువరకు. గంధపుమోతాదు పూటకు
 అరతులము మొదలు తులము యెత్తువరకు. గుండల నొప్పికి, శూల
 నొప్పులకు పాలలో గంధముగాని చూర్ణముగాని 1 లిపి నియ్యవగును.

రక్తి-సచ్చెట్టు:—బలురక్తి-స చూడుడు.

రశతము:—Silver. సంః రావ్య, కార. హింః చాండి, దూపా,
 అనగా పెండి, వగరు, పులుపు, తీపి రుచులుగలది. యీ పాత్ర
 లలో భోజనము, పానముచేయుటవలన మిక్కిలి ఆరోగ్యమును
 కలుగజేయును. చలువజేయును. వయస్సును నిలుపును. బుద్ధివికాసత
 నిచ్చును. వాతపైత్యమును, వాతశ్లేష్మములను, మేహమును
 హరించును. వీర్యవృద్ధి, బలము, కాంతి నిచ్చును. శరీరమందు
 ధరించుటకూడ మంచి ఆరోగ్యము.

రశతభస్మము:—Calx of silver. క్రమముగ తుద్ధిచేసి చేయబడిన
 పెండిభస్మము అనుపాన విశేషముగ బుచ్చుకొనిన ఆయువు, కాంతి,
 బుద్ధి, స్మృతి, ఆరోగ్యము, కామము, భార్యసౌమ్యత, దేహపుష్టి,
 బలము, వీర్యవృద్ధి వీనిని గలుగజేయును. త్రిదోషములు, జ్వరము,
 మేహము, కాస, క్వాస, క్షయ, పాంచురోగము, పైత్య కఫరోగ
 ములు, ఉదరరోగములు, మూలవ్యాధులు, శూల మొదలగు నవిస్త
 రోగములను హరించును. యింద్రియము మాత్రములోపోవుట,
 నిద్రాక్కులితము మొదలగు యింద్రియ నష్టములను కట్టును. వయ
 స్సును నిలుపును. శ్వాదయమునకు కలముజేయును. పిరేచనము
 జేయును. మేహకాంతి జేయును. ముడిమి, దోషయుక్త
 విషమరోగములు, దోషమలము, పిత్తవారము, గుల్మము,
 శ్లేష్మము, క్షయకాఢ, ప్రవేహమా, వాధుమేహము. వాపు, స్త్రీహ,

యుక్తమైన అనగా కార్జము (Liver) యొక్క రోగము, విచారము, క్షీణత్యము, గాయము వీనిని జోగొట్టును. మోకాడు పూటకు 1 మొదలు 3 గురికింజల యెత్తువరకు. ఆహారోగములకు అనుకూలమైన అనుపానములతోగాని, ఇతరవన్న మొదలగు అనుపానములతోగాని బుచ్చుకొనిన బాగుగ పనికేయును.

రత్నపురుషుడు:—*Violla suffruticosa*. హిందూ రత్నపురుషుడు. దీనిని రత్నపురుష అని నేలకొబ్బరి అని యందురు. దీనియాకు, కాడ జగటగలిగి రుచిగ నుండును. దీని సమూలముయొక్క కషాయము లేక చూర్ణము లేక లేహ్యము మేళకాంతి, పైత్యకాంతి, మిక్కిలి వీర్యవృద్ధి, బలముకేయును; మూలవ్యాధిని జోగొట్టును; వీర్యవృద్ధి మును కట్టును. దీని ఆకులు, కాడలు మృదువు పరచును. దీనివేరు తేలిక కషాయము మూత్రమును జారీచేయును; పెర్రోగము నణచును; మూత్రావయవముల (urinary organs) రోగముల మాన్పును. దీని యాకులు, కాడలు నూరి కొబ్బరినూనెలోగాని, మంచినూనెలోగాని వేసి కాచి తీసిననైలము తలకు రుద్దిన చలువ కేయును; ఏనుగుకాలి రోగమునకు దీనిని మూరికట్టిన నయమగును. దీని సమూల చూర్ణమునకు సమముగ కర్కర గలిపినది పూటకు రెండు మొదలు నాలుగు అణాల యెత్తువరకు. దీనిమునకు రెండు పూటల సేవించనగును. కషాయపు మోకాడు పూటకు 2½ మొదలు 3 తులములయెత్తుచొప్పున, లేహ్యముయొక్క మోకాడు పూటకు 3 మొదలు 4 అణాల యెత్తువరకు నియ్యనగును.

రమ్మసారాయి:—*Rum or jaggery liquor*. అనగా జెల్లముతో చేసిన సారాయి. దీనిని గొడమని యందురు. మత్తుకేయును. ఆప్యాయత నిచ్చును. మూలమూత్రములు గానీయదు. వారిమును హరించును. కాక కేయును; చెమట బుట్టించును; కర్ణము కేయును;

అశ్లేష్మము, శూలను తోరించును; జఠరాగ్నిని వృద్ధిపరచును; బలము చేయును. బ్రాందీగుణములు గలిగియుండును; శ్లేష్మరోగులకు మేలు చేయును. ఉష్ణశరీరమునకు నష్టముచేయును. దీనికి విరుగుఁజేయు మద్యమును చూచుడు.

రసంగిధాన్యము:—బసంగిధాన్యము చూచుడు.

రసకర్పూరము, రసభస్మము:—Hydrargyri subchloride or calx of the same. రసకర్పూరముగాని, క్రమముగ కుద్ధిచేసి చేసిన రసభస్మముగాని రోగబలము మొదలగువానిని గమనించి క్రమముగ వడివించిన (ఇచ్చిన) 30 ఘాతములు, 18 కుష్టములు, 20 మేహములు, దుష్ప్రవణములు, దుష్టరక్తము, భగ్నందరము, ఉదరము, కఠరోగము, క్రిమిరోగము, సన్నిపాతము, అనాహము, హిష్మ, శూల, క్షయ, పీడన, రక్తైర్ష్యము, విషములు వీనిని తొలగించును. విరేచనము చేయును; ప్రణములు, కోరుకు, సవాయి, అద్దగర్భలు, చర్మవ్యాధులు, గండమాలలు, పొక్కులు, దురదలు, గుల్మలు, కాస, క్వాస, దంతమాద వీనిని తోగొట్టును; దేహములోని మలముల వెడలించును; శరీరతత్వమును మంచికి మార్చును; వాత మేహవాతపు నొప్పులు (Rheumatic pains) కార్జపు (liver) వ్యాధులు, కీళ్ళలో పుట్టెడు కంటులు, గడ్డలు మొదలగువానిని తోగొట్టును; పైత్యము చెడుట వలన గలిగినవ్యాధులు, అస్థిమాంద్యము (dyspepsia), మూర్ఛ, చిడ్డలకుపచ్చు లింకవాయువు (croup) బాలవాద చిన్నలు (Convulsions) తలవాదపచ్చువ్యాధి (Hydrocephalus), పైత్యజ్వరము, పిచ్చి, విచారపుపిచ్చి, బాహ్య గ్రహణి రోగము మొదలగు అనేక కఠిన వ్యాధులను తోరించును; శ్లేష్మమును, కఫమును తోరించును; పైత్యమును తాగుచేయును; కాంతి, బలము, అగ్నిదీప్తి కామోత్పత్తి, ఆయువు వీనిని గలుగజేయును. మూతాదు చిడ్డలకు

3 మొదలు 20 గోధుమగింజల మొత్తువరకు. బిడ్డలకైన పెద్దవారికైన కొన్ని దారుణ రోగములయందు చిన్న మొత్తు మొదలు అరతులము వరకుగాని ఒకసారిగ లేక 3, 4, 5, 6 పూటలలోగా అయధిక మోతాదుగ నుండు రసకర్పూరము లేక భస్మమును చిన్న చిన్న మాత్రలుగ తేసి పైన తెప్పిన 3, 4, 5, 6 పూటలలో ఆ మాత్రలకు భాగించి రోగమునుబట్టి అనుపాన భేదముగను పథ్యభేదముగను ఇయ్యవగును. ప్రణాములకు పైన వేయుటకు రసకర్పూరముతో మరికొన్ని దినుసులుగలిపి పలాశ్రీగా చేసి వేసిన మానుడు.

రసము:—పాదరసము చూడుడు.

రస సింధూరము:—Mercuric sulphide-red oxide of mercury దీనిని ఆయా రోగయుక్తానుపానములతో నిచ్చిన జ్వరములు, కీర్ణ జ్వరములు, ఉడుకుజ్వరములు, అగ్నిమాంద్యము, రాజయక్ష్మ, యక్షయ, పాండువు, శోష, ఉదరము, గుల్మము, షమేహము, శూల, స్త్రీహ, దుష్ప్రణాములు, అర్చస్సు (మూలవ్యాధి), గ్రహణి, భగం దరము, వాంతి, త్రిదోషములు, శీతపైత్యము, కుష్ఠ, కంఠరోగము, వాతము, పైత్యము, మేహములు, కాస, క్వాసలు మొదలగు అనేక రోగముల బోగొట్టును; మిగుల వీర్యపుష్టి, బలము, కాంతి, ఆయుస్సు వీని నిచ్చును. మోతాదు పూటకు 1 మొదలు 6 గుంజలెత్తు చొప్పున దినమునకు రెండు పూటలనుగాని ఉదయపు పూటలనుమాత్రముగాని ఇయ్యవగును. శుద్ధిచేసిన 3 దినములు చదు బాలలో రససింధూరమును నానబెట్టిన శుద్ధియగును. ప్రతిదినము పెనుకటిదినమున పోసిన పాలను తీసివేసి కడిగి క్రొత్తపాలను పోయుచుండవలెను) రససింధూరము, నల్లమందు సమముగ గూర్చి మారి చిన్నలకు పెసరగింజలం తేసి, పెద్దలకు కందిగింజలం తేసి మాత్రలు చేసి దినమునకు రెండుపూటలనుగాని సాయంకాలపు

పూటలను మాత్రముగాని ఇచ్చిన కాశ్యపీత యణగిపోవును; ప్రేగులలోని బలహీనత కట్టును. విరేచనములు కట్టును. రాత్రికొద్దిగ ఆపుచల్లలో నానవేసిన మిర్యాలు 5-7 లేక 9 ఉదయమున అది ఊనిన చల్లతో మారి అందులో గుంజెత్తు మొదలు 4 గుంజలెత్తు వరకు రససింధూరము మారి కలిపి 5-7 లేక 9 ఉదయపు పూటలను ఇచ్చిన చలిద్వారము, పురాణద్వారముకట్టును. మరియు 2-3 చిన్న ములయెత్తు విరియాల పాడిలో గుమ్మపాలు పిరికి అందులో గుంజెత్తు మొదలు 4 గుంజలెత్తు రససింధూరము చూర్ణముచేసి 10, 15, 30 లేక 40 దినములు ఉదయపుపూటల ననుదినముపుచ్చు కొనిన నిక్కాకలు, అత్తిగతద్వారములు, మేహములు, పైత్యములు, మేహపైత్యములు, క్షయలు, దగ్గులు హరించును; జీహాపుష్టి, వీర్య వృద్ధి గలుగును. మరియు తగు ననుపానయుక్తముగ డీనిని వాడిన యనేకరోగముల బోగొట్టును. శుద్ధిచేసిన రససింధూరము పాలు, నల్లనుండు పాలు, కసిద వేరుచెక్క (తెరడు) పాలు, ఇవిమూడును కొద్దిగ నీళ్ళుపోసి 1 గంట మిర్దనచేసి కందిగింజలవలె మాత్రలుచేసి పూటకోకటి చొప్పున యిచ్చిన ఇంద్రియసప్తమును కట్టును. ఈమాత్రల ననుపానవిశేషముతోనిచ్చిన మేహములు, అతిమాత్రము, దగ్గులు, ఉబ్బసము, కాశ్యపీత మొదలగు రోగములను బోగొట్టును.

రసాంజనము;—*Extractum berberis*. Extract of Indian berbery.

శుభ రసాంజన, దార్ద్రత్వాబోధ్యవ. హింశ రసోత్. అనగా మ్రానిపసుపును అష్టమాంశము కషాయముగాచి దానికి సమము చేసేపాలు గలిపి ఘట్టిపడువరకు యినుపపాత్రలో కాచి ఎండించినది చేదు, కారము, వగరు రుచులుగలది; వేడితేయును; కఫము, రక్తపైత్యము, కాలపైత్యము, విషము, ముఖరోగము, హాసికారోగము, క్షృణ, కాశ, నేత్రరోగము, ఊపిరిగొట్టుకొప్పి,

ఎక్కిళ్ళు, చాతము, కసుమరొగము, చర్మి, అధిక ఋతురక్త్రావము వీనిని బయ్యించును. మోతాదు పూటకు 1/2 మిన్నలు 1 అణా యెత్తు. మరియొక రసాంజనము(White antimony)గలదు. యిది నీసపుముక్కవలె మెరుగుగ నుండును. దీనిని శుద్ధిచేసి సురమా చేసి నేత్రములకు దెట్టిన వనేక నేత్రరోగములు హరించును. మరియు కొన్ని వైషధములలో వేయుదురు.

రాకాసిగడ్డ చెట్టు:—ఆకాశగరుడ చూడుడు.

రాకాసిమట్టలు:— *Agave americana*. Eng. American aloë, Carata. సం॥ కంటాల. హిం॥ రాకానపట్టా. దీనియాకులమధ్య నుంజ కండ్లకువేసి కట్టిన యెరుపులు, పోట్లు నిమ్మళించును. అగుంజాను పంచదారతో నిచ్చిన పెగరొగము కుదురును. మోతాదు పూటకు 2-4 తులముల చొప్పున రెండుపూటల నియ్యనగును. దీని వేళ్ళు మూత్రమును జారీచేయును; పురాణ పెగరొగమును పోగొట్టును.

రాగి:—కామ్రము చూడుడు.

రాగిఫాత్రలో భోజనము:—కామ్రపాత్రలో భోజనము చూడుడు.

రాగులు:—చోళ్ళు చూడుడు.

రాచయుసిరికాయ:—*Averrhoa acida*. Eng. Country goose berry. సం॥ రాకామలక, స్వర్ణామలక. హిం॥ చల్ మిరి. పులుపు, తీపి, వగరు, రుచులు గలది మిక్కిలి చలువజేయును; శుద్ధి బుట్టించును. పలలమేహమును కాంతిజేయును, సర్వమేహములను సర్వ పైత్యములను, దప్పిని, కాపమును తాచును; దీని వేరురసము మూత్రమును జారీచేయును; మూత్రకృచ్ఛమును హరించును. యీ కాయలను ఉప్పులో ఉరవేసి కారము గలిపి తిందురు; దీనివలన నోటియాదు నీరూరును; దప్పిల్గ్గును, రుచిబుట్టించును; యీ కాయ.

లను పప్పులో వేసి కూరవండుకొనిన రుచిగా నుండును. శ్లేష్మవృద్ధి జేయును; కఫమును బుట్టించును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 తేనె, 2 స్వర్ణాక్షరము.

రాచబచ్చలి:—పరబచ్చలి చూడుడు.

రాజనాలు అనుధాన్యము:— A sort of paddy. దీని యన్నము చమురు గలిగి రుచిగ నుండును; బలము, వీర్యపుష్టి, కాంతి వీని నిచ్చును; వాతశ్లేష్మములను కొద్దిగ జెంచును; పైత్యమును, నేత్రరోగమును ఆరాచును; అకలిని బుట్టించును; మనోహారముగ నుండును; బుద్ధికి బలమిచ్చును; బాహము నణచును; మూత్రము గావించును. మరియు ధాన్యములు చూడుడు.

రాజావర్తభస్మము:—Calx of a sort of lapis lazuli having illactint. ఈ రాజావర్త. హింక లేటి. ఇదియొక రాయి. దీనిని క్రమముగ శుద్ధిచేసి చేసిన భస్మము కూలలు పైత్యములు, పాండుత్వ, కఫము, మూలవ్యాధి, వాతములు వీనిని హరించును; జ్వరదీప్తి, శ్లేష్మకత్తి, దేహకాంతి వీనినిచ్చును. మోతాదు పూటకు 1 మొదలు 2 చిన్నముల యెత్తు.

రాతిగువ్వ:—గువ్వ చూడుడు.

రాతిపువ్వ:—కిలాధాతువు చూడుడు.

రాతినార:—Stone hemp, An article like as asbestos. దీనిని ఆరవములో కలనార్ అందును. ఇది ఇంచుమించుగా పవాసాగరమును బోలియుండును. దీనిని దొండాకు పసురుతోగాని, కలబంద రసముతోగాని మూరి పుటమువేసిన భస్మమగును. యీ భస్మము మేహకాంతి జేయును; కుసుమరోగమును హరించును. తగిన అనుపాన చూర్ణముతో గలిపి యెచ్చిన ప్రమేహము, మూత్రకృష్ణము, శగరోగము, పొడిదగ్గు వీనిని హరించును. మోతాదు 1-2 చిన్నముల యెత్తు.

రాతియిల్లు:—Living in a stone house. దీనిలో నివసించుటవలన చలి, ఎండ వీని బాధలు నివర్తింపజేయును; ముత్యోదేకమును, కఫమును అణచును; పైత్యమును జేయును; జఠరదీప్తినిచ్చును; వాతరోగమును కాంతింపజేయును; నిశ్చలముగు బుద్ధినిచ్చును; స్త్రీసాంగత్యమువలన గలిగిన శ్రమను బోగొట్టును గాని సదా నివాసయోగ్యము గాదు.

రాత్రిఉష్ణోదకపానము:— Drinking hot water at night. రాత్రి పరుండబోవునపుడు వేడినీళ్ళు పుచ్చుకొనిన వాతమును, కఫమును, అమదోషమును, అరుదిని బోగొట్టును; అన్నముజీర్ణము గావించును; జఠరాగ్నిని వృద్ధిపొందించును.

రామఫలము:— Annona reticulata. Eng. The netted custard apple or bullock's heart. సంశ్ రామఫల. రక్తర్వచ. హింశలవనీఫల, ఎనోనా. దీనికి రాంబాళఫలమని యుండును. ఇది మదము వాసనగలిగి రుచిగ నుండును; దప్పి, కాపము, శ్రమ, ఆకలి వీనిని జయించును, అగ్నిమాంద్ర్యము, శూల, శిరోవాతము వీనిని బుట్టించును; బలవ జేయును, గురుత్వముగ నుండును; కఫవాతములను పెంచును. పొట్టకు భారమును దెచ్చును; తలనొప్పిని బుట్టించును. దీని విరుగుళ్ళు 1 గులకందు, 2 కరక్కాయ ముర కా.

రామలు:—A sort of red fish. ఇది సముద్ర ప్రాంతములలో దొరకు చేపలు. య్రగమండును, రుచికరమైనవి. త్రిదోషములను శమింపజేయును. ముంతగుండె (Heart) క, భాతువులకు బలమిచ్చును. వీర్యవృద్ధిజేయును. పథ్యకరమైనవి. యెక్కువ తినిన గురుత్వము జేయును. దీని విరుగుడు చేపలు చూడుడు.

రావిచిగుళ్ళు:— Tender leaves of pepaul tree. పెగటుగ నుండును; కఫపైత్యములను బోగొట్టును; విరేచనబద్ధము జేయును;

గ్రహాశి, రక్షగ్రహణి, అతిసారము వీనిని కట్టును. వీనిని మాత్రమే ముద్ద గచ్చకాయంత లేక కరకాయంత లేక రసము 1-2 తులములయెత్తు పూటకు మోతాదు.

రావిచెట్టు:—Ficus religiosa. Eng. Peepul tree. సం* అశ్వత్థ, గజాశన, పిప్పల. హిం* పీపల్ కావృక్ష. దీని చెక్క రసము లేక కషాయము వగరు, తీపి, చేదు రుచులు గలిగియుండును; జ్వరమును మేహమును, యోనిదోషము హరించును; నోటి రసపుడట్టును, నోటిపూతను కమింపజేయును. రసపుడట్టుకు, నోటిపూతకు దీనికషాయము పుష్కరించఁజేయుండును. వ్రణములను, కుకుపులను కడిగిన త్వరలో మానును. లోపలిచెచ్చడు మోతాదు పూటకు 2-1/2 ముదలు 5 తులముల యెత్తువరికు. విస్తరిగా దీనిఅకలు విస్తరాకులు కుట్టి నానిలో భోజనము చేసిన దంతములకు బలము, విరేచన బద్ధము జేయును. రావిచెక్క కాల్చిన బూడిదనుండి తీసిన తొరము కూల, అగ్నిమాంద్యము, గుల్మము, బల్లలు హరించును.

రావిచెట్టు:—Shade of do. ఇద్విచెట్టునీడ చూడుడు.

రావిపండ్లు:—Fruits of do. తియ్యగ నుండును; చలువజేయును. పైక్యము, చర్మి; అరుచి వీనిని పోగొట్టును. ఆమవాతమును, గురుత్వమును జేయును. దీనికి విరుగుర్పు సర్వచెట్టు అకు రసము లేక కషాయము. ఈపండ్లను ఎండించి చూర్ణముజేసి పూటకు మోడు దిన్నముల చొప్పున దినమునకు రెండుపూటలను పుచ్చుకొనిన తీబ్బురొగమును (asthma) నివారణముగును; రావిపండ్ల చూర్ణమును పంచదారగలిపి పాలతో పుచ్చుకొనుచుండిన స్త్రీల గర్భదోషమును పోగొట్టి సంకాపయోగ్యత గలుగును. పురుషులకు వీర్యవృద్ధియు గలుగును.

రావి విత్తులు:—Seeds of do. వీనిని యోజించిన చూర్ణముతో శనిన లేహ్యమునుగాని, వీని చూర్ణమునుగాని పుచ్చుకొనిన దేహ తత్వమును మార్చును. వీర్యవృద్ధి, బలము, మేహశాంతి జేయును, లేహ్యపు మోతాదు పూటకు ఆరతులము చొప్పున, చూర్ణపు మోతాదు 2 అణాలయెత్తు చొప్పునను దినమునకు రెండుపూటల నియ్యనగును. చూర్ణమునకు సుమముగ చీనాపంచదార గలిపి పుచ్చుకొనవచ్చును. లేహ్యము పంచదారపాకముతో చేయనగును.

రాసున్నము:—Stone line. మిక్కిలి తారముగ నుండును. మేహ శాంతిజేయును. వాత పైత్యకుల, ఋతుకుల, క్షేమము వీనిని వాఁించును. దంతదార్ధ్యము నీచ్చును. తేనతోగాని, బెల్లముతో గాని కలిపి పట్టువేసిన కవుకబెల్లులు, వాపులు మానును.

ఋతుభేదములనుబట్టి పుచ్చుకొనదగిన నీరు:—Water of a tank, well &c. to be drunk according to seasons. హేమంత ఋతువునందు తామర పువ్వులుగలిగిన కొలనునీరును, శిశిరఋతువు నందు తామర, కలువ పువ్వులు గలిగిన కొలనునీరును, వసంత ఋతువునందు నూరినీరును, గ్రీష్మఋతువునందు కుండను పట్టి యుంచిన కొండకాలువనీరును, వర్ష శరద్రతువులయందు చవిటి కాలువయొక్కయు, ఏటిప్రవాహములయొక్కయు, బొడ్డనకాపుల (ఆనగా దిగుడుబావి) యొక్కయు నీరును మిక్కిలి యనుకూలముగ నుండి యారోగ్యము నిచ్చును.

దృద్ధి (ఋద్ధి), వృద్ధి:—The medicinal plants. ఈ రెండును తీగ కాలిలోనివి. యుంచుమించుగ సమానముగ నుండును, గుణములు గూడ సమానమే. హిమాలయప్రాంతములందు దొరకును. ఋద్ధి కంటె వృద్ధియొక్క దుంపలు కొంచెము స్థూలముగను పొడవుగ నల్లగ సాలామిశ్ర దుంపలెనెందునుగాని తగుదమాత్ర ముండదు.

నోటిలో వేసుకొనిన మాకలవలె విడిపోవును. యీతీగలకు ప్రతి కాయలవలె భూమివర్ణము (పొగరంగు) గల కాయలుండును. తీపి రుచి, శీతవీర్యముగలవి. త్రిదోషములను హరించును. మూర్ఛ, రక్తపిత్తము, జ్వరము, క్షతకాస, కఫవాతము, క్షయరోగము, కాపము వీనిని నశింపజేయును. వీర్యవృద్ధి, శరీరపుష్టి, బలము, కాంతి వీనిని గలుగజేయును. ప్రాణములను కాపాడును. గర్భదోషములను బోగొట్టి గర్భమును నిలుపును.

రుద్రజడ చెట్టు:— *Oclum Basilicum*. O. Gratiissimum. (sweet basil). సం॥ రుద్రజట, విశ్వతులసి, జటాపర్ణి, సుగంధా. హిం॥ సుబ్బా, దీనిని తురకములో సబ్బాచెట్టుని యందురు. ఇది మిక్కిలి సువాసనగల చిన్న చెట్టు. తులసివలె పెన్నులు వేయును. దానిలో గింజలుండును. వానిని సబ్బాగింజలుందురు. నల్లగ నుండును. దీనివేరు వీర్య క్షుంభనజేయును. దీని విత్తనములు నీళ్ళలో నానజేసిన గుజ్జగా, తగురుగా, తెల్లగ నుండును. దానిలో కర్కరగలిపి పుచ్చుకొనిన మేహకాంతి, పైత్యకాంతి, వీర్యవృద్ధి జేయును. నిక్కాక నణచును. వీనియొక్క తేలిక కషాయము పెగరోగము, మూత్ర కృచ్ఛము, నీరుచురుకు వీనిని పోగొట్టును. మోతాదు పూటకు || తులముల యెత్తుచొప్పున రెండుపూటల నియ్యవీగును. దీని వేరు, ఆకుపసురు చేదుగ, కారముగ నుండును. కర్ణరోగములను, తల నొప్పిని, తేలువిషమును నివారించును. స్త్రీలకు గర్భము నిలుపును.

రుద్రాక్ష చెట్టు:— *Eloeocarpus ganitrus*. సం॥ రుద్రాక్ష. భూత నాశన. హిం॥ రుద్రాక్ష. యీ చెట్టు విస్తారముగా ఉత్తరహిందూస్తానమున పెరుగును. యీ చెట్టు కాయలలోని గింజలు రుద్రాక్షలుండును. యిది కొన్ని చిన్నవిగాను, కొన్ని పెద్దవిగా నుండును. కొన్ని రెండుగింజలు కలసియుండును. యీ రుద్రాక్షలను తొలవేసి

మాలికలుగా సూర్యి ధరించును. యిది మిగుల పాపహరమైనవి. పద్మితమైనవి. భూతబాధలను తొలగించును. శివప్రీతికరము. పండ్లు పులుపు, రుచి ఉష్ణవీర్యము గలవి. వాతశ్లేష్మమును హరించును. రుదాక్షలు వీళ్ళలో నానవేసి అవీళ్ళను యిచ్చుచుండిన ముఖాచిక ములను రాకుండజేయును. రుదాక్ష, పగడము, ముత్యము అక్కల కర్ర, చంగల్వకోర్టు, యష్టిమధుకము, పైంధవలవణము, కొండ కాయ కమ్ములోబెట్టి రసముదీసి దానితో అరగదీసి నాలుకకు రాయుచు బంగారపు తీగతో గీయుచుండిన సన్నిపాత రోగములలో జ్వరదోషము అనగా నాలుకగరి హరించును. పై విస్త్రువులు అల్లపు రిసం, నిమ్మపండు రసం కలిపిన రసముతో కూడ అరగదీసి రాయ వచ్చును.

రుచ్చేరేవంద లేక రుచ్చేరేవన్:—Extract Rheum Emodi. [Extract rhubarb. అనగా రైవల్చిర్ని పత్వము లేక పాలు. యిది పసుపు పచ్చని రంగుగల కణికలు లాగున యుండును. దీనిని 2 మొదలు 4 గుంజల యెత్తువరకు ద్రాక్షపండుతో మూరిగాని యితర ఖేదధవస్తువులతో మూరిగాని మంచినీళ్ళతో నిద్దిన విరేచనములు కాగుగ నగును అమము, గుల్మము పడిపోవును. యుక్త, స్త్రీ, పౌ, శూల లను హరించును.

రుషభక. మను మాలిక:—A medicinal plant. సంజ వృషభ, విషాణి, ఇంద్రాక్ష, దీని కషాయము రక్తపైత్యము, వాతము, యక్షరోగము, ద్వారము, కాపము వీనిని హరించును. శ్లేష్మమును, వీర్యమును వృద్ధిజొందించును.

మొమిమ స్త్రీ:—Pistacia lentiscus. Eng. Mastiche. సంజ ధూప రుచి. ఇది యొక చెట్టుజగుడు. జేడితేనె య ర్చును. దీనిని నోటిలో నుంచుకొని వసులుంటచేత మెదటిలో నుడు కఫమును, శీతల

మును పోగొట్టును. అరగదీసి వాసనచూచుటవలన జలుబు కలనొప్పి జోగొట్టును. ఇది యితర క్షోషధములలో కలిసి పుచ్చుకొనిన పిచ్చి తనమును, మఱిచాంచల్యమును కుదుర్చును. ద్వంద్వరోగము నణచును. పన్నీటితో గుడ్డతడిపి యాగుడ్డకు దీని పొగబట్టి యది కండ్లపై నవేసిన గుమస్త నేత్రరోగములును నయమగును. ఇది వట్టిది నమలుటవలనగాని, యితర వస్తువులలో కలిసి హఠ్లకు పూయుట వలనగాని హఠ్లు గట్టిపడును. కాని మాంసము జగిపడును. నోటి రుచిబుట్టించును. నోటి దుర్గంధమును పోగొట్టును. దంతరోగములను పోగొట్టును. దీనిని కుందురహమ్మముతో కలిసి తినిన క్షౌచకకత్తి గలుగును. బుద్ధి, హృదయమునకు బలమిచ్చును. వట్టిది తినడము వలన పొట్టకు, ప్రేగులకు, నల్లదబ్బుకు, కార్జమునకు, గురడాలకు మేలుకేయును. తేజస్సు, బలము నిచ్చును. అకలి బుట్టించును. చాతము, అకర్లము, ఎక్కిళ్ళు, ప్రేతుపులు, కడుపులో గుడగుడ లాడుట వీని నణచును. కడుపు నొప్పికి మంచిది. సుగంధము గలది. నాలామ్మికితో తినిన చాలబలము, వీర్యపుష్టి కేయును. మూత్రమును జారీ చేయును. విరేచనము కట్టును నమలి తినునప్పుడు వేడినీళ్ళతో తినినరెను. దీనిపొగ యాహూనించిన తెల్లదబ్బుకు (Lungs) నష్టము కేయును, విషమగును. మోతాకు 2 మొదలు 3 గురిగింజ పూసల యొత్తువరకు.

రెండవసారాత ఆవుపాలు:—Milk of a cow that calved second time. ఆవుపాలు చూడుడు.

రెడ్డివారినానుకొలు అను చెట్టు:—*Euphorbia pulifera*, E. Hkta. Eng. Australian asthma weed; గుంజ దుడ్డికా, హింజ దుడ్డి. ఇది రెడ్డది చిన్నది అని రెండు జాతులు. ఈ రెంటిలో తెల్లనిది, మొరనిది రెండు విధములు. దీనిని నాగార్జుని యందుకు

తీసి కారము, చేదు, రుచులు గలిగియుండును. దీనియాకురసము, చూర్ణము లేక కషాయము, పైత్యము, మేహము, క్రిమిరోగము, విషము, కంఠరోగము, వేత్రరోగము, పెగరోగము, కుష్టు మొదలగు ననేక మేహరోగములను హరించును. కొద్దిగ వాతముజేయును. చిన్నబాఠిచెట్టు చూర్ణము చిద్దల క్రిమిరోగమును హరించును. చిద్దల జ్వరములు, విరేచనములు కట్టును. దీని రసములో నిరియాల చూర్ణము గలిపి స్త్రీలు బహిష్టు అయిన కి దినములు ఉదయపు పూటలు యచ్చిన ఋతుకూల, రక్షోదోషము హరించి గర్భధారణ యోగ్యత గలిగించును. ఒభ్యముగ నుండవలెను. దీనిపాలు స్ఫోట కములో వచ్చిన కండ్లలోని పువ్వులు, పొరలా, చుక్కలు హరించును. రసపు మోతాదు 1-2 తులములయెత్తు. చూర్ణము 2 మొదలు 4 అణాలయెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు 21 మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు.

రెడ్లుగడ్డి:—Reed grass. సరిః కాక, సుకాండ, హింః కాంస్. దీని వేశ్యరసము లేక కషాయము తీసి, చేదు రుచిగనుండును. మాత్రకృచ్ఛము, మాత్రాశ్మరి, కాపము, గక్తదోషము, పైత్యము, శయ వీనిని జోగొట్టును. చలువజేయును. రసము యొక్క మోతాదు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు 21 మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు.

తేనుగుంపెంగ:—Michulia chempaka- a sort of. యీ పువ్వు ములు అందిముగను, మృదువైన సువాసనగలిగి యుండును. ధరించిన మనస్సుకు మతోషమును అనందమును గలుగజేయును. మేహకాంతి, పైత్యకాంతి జేయును.

రేగటిమూలగొండ:—చిన్నమూలగొండ కూడుదు,

లేకునింజలపప్పు:—Kernels of the seeds of *zizyphus jujuba*.
వాహము, చర్ది, శ్వాస, కాస వీనిని బోగొట్టును.

లేకు చెట్టు:—*Zizyphus jujuba*. Eng: Jujuba tree. సం॥ బదరీ, ఘేనిల. హిం॥ జేర్. దీని చెక్కరసము లేక కషాయము వగరుగ నుండును. కాక తేయును. బలమిచ్చును. వాతము, అతిసారము, రక్తదోషము వీనిని హరించును. మూతాదు పూటకు 3-4 తులములఁజెత్తు. దీని జగురు నాళికి బూసిన వీర్యస్తంభన గలుగును. దీని లేతయాకులు ఉదయమున ఏకోత్తరవృద్ధిగ 1-2 నిరియపు గింజలతో 16 లేక 20 దినములు పుచ్చుకొనిన వీర్యనష్టము కట్టును. దీనియాకును నీళ్ళతోగాని, కలితోగాని దంచి కవ్వముతో చిలియందు పెడలెడి నురుగును పూసిన కాళ్ళుచేతుల మంటలు హరించును. దీని యాకులు సూరి తలరుద్దకొని స్నానము తేయుచుండిన పెంట్టుక లెడుగును. మృదువుగనుండి పగులక యుండును. దీని యాకులు యష్టిమధుకము చితుకగొట్టి కషాయముకాచి అందు స్తంభవలనగము గలిపి పుచ్చుకొనుచుండిన స్వరథంగము అనగా గొంతుక బొంగురుబారిడమును మానును.

లేకుపండు:—Fruit of do. జగురుగ, పుల్లగ, తియ్యగ నుండును. చలుకతేసి యార్చును. విగడియును. వాతమును, మేహమును, మూలవ్యాధిని గొట్టును. క్షుభ్రమైన రక్తమును బుట్టించును. ప్రమేహమును, శ్రమను అణచును. కాంతిని, బలమును యిచ్చును. ఆలస్యముగ జీర్ణమగును. విరేచనబద్ధముతేయును. గొంతుకను బొంగురుపరచును. కఫము, పైత్యము, గురుత్వము తేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 అరటిపండు, 2 పంచదార, 3 ఉష్ణోదకము, 4 గులకందు.

లేకుపండువడియాలు:—Dried cakes made of the fruits of do. రుచిగ నుండును. శ్రమను బోగొట్టును. అగ్నిదీప్తిని, తేలికను యిచ్చును. రక్తవిరేచనములు కట్టును.

లేగుపండ్లుపుల్లనివి:—Fruit of do sour. చలువజేయును; వాతము నణచును; తీర్థముగావించును; రొంప నెక్కువజేయును; పొట్టకు చలువజేయును; దీనికి విరుగుత్పు 1 తేనె, 2 పంచనార.

లేగుకలు:—Piper auranticum. సం॥ లేగుకా, హలేగుకా. హిం॥ లేగుకా. సంఖ॥ యాకెబీజ్. ఇవి యించుమించుగ మిరియాలంత తీరవుగ, చప్పనిరుచిగ, తీతపైత్యము, చాచాము, దురద, కాస, కఫము, చాతిము, అతిసారము, జ్వరము, ఉన్మాదము వీనిని జయించును. బుద్ధిని హేచ్చించును; అగ్నిదీప్తి నిచ్చును; గర్భస్రావమును గలిగించును.

లేదెరుగు:— Tender leaves of cassia fistula. విరేచనము జేయును; కఫపైత్యమును హరించును. దీనిని సచ్చడిగాజేసి పుచ్చుకుందురు. విరేచనముగను. దీనిని చల్లతోనూరి కరీరమునకు కాసుకొనిన చర్మరోగములు మానును.

లేచెట్టు:—Cassia fistula. Eng. Pudding pipe tree & purging cassia. సం॥ ఆరగ్వధ, దీర్ఘఫల, స్వర్ణపుష్ప. హిం॥ అకురీ కాన్. దీనిపట్ట లేక అకురసము లేక కషాయము చేదుగ నుండును; మిక్కిలి వేడిజేయును; కష్ట, క్రిమి, శూల, మేహము, ఉదరము, వ్రణములు, గుల్మము, జ్వరము, విషము వీనిని జయించును; విరేచనము గావించును; మూత్రమును జారీచేయును, యీ చెక్క-కషాయ మిచ్చుచుండిన (Black water fever) అసగా మన్యపు జ్వరముతో రక్తము మూత్రద్వారమునుండి పోయెడి రోగము తప్పక నివారణమగును. రసపు మోతాదు పూటకు 4-6 టెలముల యెత్తు. కషాయపు మోతాదు పూటకు 3 మొదలు 6 టెలముల యెత్తువరకు.

రేలపండుగుంజ:—Pulp of the fruit of do. దీనిలోని గుంజ తియ్యగ, రుచిగనుండును; విరేచనము జేయును; మలదోషమును పోగొట్టును. వాతపైత్యము, జ్వరము, విరేచనబద్ధము, అనుదోషము వీనిని హరించును. బలముజేయును. మోతాదు పూటకు 4 మొదలు 8 అణాల యెత్తువరకు.

రేలపువ్వు:—Flowers of do. దీనికూర పచ్చడి వగరుగ నుండును; రుచి బుట్టించును; జ్వరపడి లేచినవారికి మిక్కిలి పథ్యముగ నుండును; మలదోషమును హరించును. దీనికషాయము కక్షిరోగముల పోగొట్టును; కష్ఠము, కఫము, మేదస్సును అణచును; విరేచనము గావించును; పైత్యమును పోగొట్టును; మూత్రమును జారీచేయును. కషాయపు మోతాదు పూటకు 1½ మొదలు 5 తులములయెత్తువరకు.

రేవలదెన్ని:—Rheum emodi. Garclima morella. Eng. Rhubarb. సంః రేవద్ చీనీ, వీరమూలీ. హింః రేవద్ చీనీ, రేవత్ చీనీ. ఇదియొక చెట్టువేరు. చేదుగ, కారముగ నుండును; పైత్యము జేయును; మూత్రమును గావించును; సమకీతోష్ణము జేయును; వంటి బబ్బునీరును దీయును; క్రిమి, తీబ్బు, పెగరోగము వీనిని పోగొట్టును; పొట్టకు బలముజేయును. మోతాదును బట్టి విరేచకము కట్టును; విరేచనము చేయును; అగ్నిమాంద్యమును, అశర్లమము పోగొట్టును. నీళ్ళవిరేచనముల కట్టును. మోతాదు ■ మొదలు 80 గోధుమగింజలయెత్తువరకు నిచ్చిన జాడించి విరేచనము జేయును; 1 మొదలు 3 అణాలయెత్తువరకు ఇచ్చిన పొట్టకు బలముచేసి విడ్డలకు పండ్లు వచ్చునప్పుడు అగువిరేచనములను కట్టును. రేవలదెన్ని నీళ్ళతో అరగదీసి కొద్దిగ మూరేకారమును గలిపి పొత్తి కడుపునకు కట్టువేసిన మూత్రమును జారీచేయును. దీనిచాలను రుజ్జు రేవద్ అందును. రుజ్జు రేవద్ చూడుడు.

రొయ్యపీత:—Cyprinus rohlta. Gaff of rohlta fish. సంజ
కోహితపిత్త. అనగా గండుమీను చేప చేడు. ఇది పైత్యము, కాశ
తేయును; చాతము, జ్వరము, విషజ్వరము, సన్ని పాతముచు హరించును;
విరేచనము తేయును; శైత్యవిదాహము నణచును. దీనిని సన్ని
పాతము, సూతికాపాతము మొదలగు చారుణవాతరోగముల కిచ్చు
మందులో చేర్చుదురు; వట్టిది యిచ్చినను పనితేయును. మోతాడు
1 మొదలు 4 గుంజలయెత్తు తమలపాకులలో నుంచి నమలించి
మ్రుంగించనగును. 1-2 గుంజలయెత్తు నీళ్ళపై నవేసి త్రాగిందిన
శైత్యవిదాహము కట్టును.

రొయ్యలు పచ్చివి:—Prawns-fresh. దీని మాంసము మృదువుగ,
రుచిగనుండును, బకరదీప్తి నిచ్చును; రక్తవృద్ధి తేయును; బలము
తేయును, క్షుకవృద్ధిని, బుద్ధికి బలమును ఇచ్చును; గ్రహాగోగులకు
పథ్యమైనది; గురదాలకు అనగా మూత్రము పుట్టెడు అవయవము
లకును, గర్భమునిలుచు స్థానములకును బలనిచ్చును, మూత్రము
గావించును; విరేచనబద్ధము తేయును; గురదాల (kidneys) కు
వేడినిచ్చును, అక్రోటుపప్త, అవునెయ్యి, కొబ్బరినూనె, తిల్లిపాయలు
వేసి వండినవి గాని, కోడ్లగుడ్లతో వండినవిగాని పుంస్త్యమును
మిక్కిలి హెచ్చించును; ఆలస్యముగ కర్లమగును; వాతశ్లేష్మముల
తేయును; ఉష్ణకరీరులకు దురద బుట్టించును. దీనికి విరుగుళ్ళు
1 పులుగు, 2 నెయ్యి, 3 కలి, 4 సిరకా, 5 పుల్లనిదానిమ్మగింజలు
రసము. వాతశ్లేష్మరోగులకు అపథ్యమైనవి.

ల

లొకలు:—*Sattyrus sativus*. Eng. Chickling vetch. సంక త్రిపుట.
 హింక భేసారీ, కస్సా, యిని చిన్న బహుళవలె నుండును. బోడికరగ
 లందురు. యాగింజలలో ఒకవిధమైన విషదోషముగను గనుక
 వేదినను, ప్రదక బెట్టినను ఆదోషము పోవును. తియ్యగా, కమ్మగా,
 కొద్ది వగరు, చేదుగూడ గలిగి రుచిగా నుండును. చలువ వాతము,
 విరేచనబద్ధము చేయును. కఫ, పైత్యములను హరించును. విస్తా
 రము దీనిన శ్మచాతము, పక్షవాతము, కూల, పైత్యభ్రమ, డిబ్బు,
 కాహము, మూలవ్యాధి, హృద్రోగమును బుట్టించును. వీనిని కూర
 లలో వేసి వండుకురిందురు, బలమైన ఆహారము. వాతులకు ఎడ్లకు,
 గుర్రములకు వేసిన మంచి బలము చేయును.

లంఘనము:—*Fasting*. అనగా వాతపిత్తశ్లేష్మ ప్రకోపముల వలన
 గలుగు జ్వరాదిరోగములయందు ఆహారము బుచ్చుకొనక పోవుటయే
 లంఘన మనబడును. గాని వాతప్రకోపమున ఆహార మేదియు బుచ్చు
 కొనకపోవుటయు, పిత్తప్రకోపమున లఘుమైన ఆహారము బుచ్చు
 కొనుటయు, శ్లేష్మప్రకోపమున ద్రవరూపమైన ఆహారము బుచ్చు
 కొనుటయు లంఘనమగును. లంఘనము చేయుటవలన నన్ని పాతాది
 రోగములయందు (*Typhus & Typhoid fevers &c*) పొట్ట
 యందు, ప్రేగులు, ఊపిరితిత్తులు మొదలగు యవయవముల యందలి
 దోషములను హరించి త్వరలోరోగ నివృత్తికేయును.

లంజముండ చెట్టు:—*A large tree*. దీనిని అరవములో తెచ్చికుట్టి
 మరమని యందురు. దీనియాకులు పెద్దవిగ పొడవుగ నుండును,
 పాలుండును. దీని ముడుగు ఆకులకు అముదముపూసి పెచ్చుకేసికట్టిన
 శ్మచాతవాపు నొప్పులు మానును. లేత ఆకుల కూర రుచిగా

నుండును. వాతమును హరించును. కీళ్ళయూదు, వడుమునందుండు
దోషములు హరించును.

లంజనవరపు కాడ:—గొం తెమగోర చట్టు చూడుడు.

లక్క:—Coccus lacca. Eng. Lac. సంక లాక్షా, కీటజ, రక్త
మాత్రుక, హింక లాభ, లాభ హి. అనగా లక్కపట్టు ఎండించిన
దానిని బియ్యము, అందు దీనిచూర్ణము లేక కషాయము వగరు,
చేదుగ నుండును. అధికముగ రజస్సు పోవుట, శ్మయ, విసర్పి; చర్మి,
ఎక్కిళ్ళు, నరుకులు, వ్రణములు, శ్లేష్మ, పైత్య, మేరూర్జ్వరములు,
పురాణ అంతర్గతర్జ్వరములు, విశాచకాథ, అపస్మారము వీనిని
బోగొట్టును అశిసార విరేచనములను, పురాణ ర్జ్వరములకు కట్టును.
ర్జ్వరములలో పొట్టయందు, ప్రేగులయందు గలవరుపును (Irritation
at the stomach & bowels) మాన్పును. లక్క నూనెలోవేసి
కాచి తలకు పూసిన పురాణ ర్జ్వరమువలన గలిగిన నీరగుమును
పోగొట్టును. చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 2 మొదలు 5 చిన్నముల
యెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు పూటకు 3-4 తులములయెత్తు.
చూర్ణము పూటకు సుమారు బేడయెత్తు చొప్పున తేనెలో కలిపి
పుచ్చుకొనిన గుండెలలో నొప్పి హరించును; 4-5 దినములు పుచ్చు
కొనవలెను. లక్క పట్టిలోనుండు ద్రవపదార్థము దూదికి పట్టించిన
దానిని లత్తుకక (దూది) అందురు. దీనితో రంఘలు ద్రవముచేసి
పాదములకు, పెదవులకు, కండ్లకు అందముకొరకు రంగు వేసికొందురు.

లక్ష్మీతులసి:—తులసి చూడుడు.

లత్తుక:—Cotton steeped in lac-liquid. లక్క చూడుడు.

లలితకూర:—A kind of ground herb. రుచిగనుండును, జగటుగ
నుండి గురుత్వము, శ్లేష్మము, చలువ జేయును; రక్తపైత్యమును
బోగొట్టును; వీర్యవృద్ధి నిచ్చును

లవంగపట్ట, లవంగపత్రి:—అనగా చాల్చినచక్క, లవంగపత్రి అనగా ఆకు పత్రికము గనుక అవి చూడుడు.

లవంగపుష్పము:—అనగా లవంగ మొగ్గలు; లవంగములు చూడుడు.

లవంగాలమానె:—Oil of cloves. కారముగ నుండును; బలమును, ఇంద్రియపుష్టిని యిచ్చును; వాతపైత్యములను, శ్లేష్మములను, దగ్గును, త్షయను హరించును. అక్షర్ణమును, కడుపునొప్పిని పోగొట్టును; పుష్పిసంటిలో బెట్టిన దాని బాధను పోగొట్టును. పళ్ళు ఖట్టి బడచేయును. పైన పూసిన చిగుళ్ళవాపును పోగొట్టును; మరియు లవంగముల గుణము గలిగియుండును. మోతాదు 3 మిడలు 12 చుక్కలవరకు నీళ్ళలోగాని, చాకము (syrup) లో గాని వేసి త్రాగింపవచ్చును. లేదా. పండులమలపాకులమీద వేసి నమలించి మ్రింగింపవచ్చును.

లవంగాలు:—Myrtus caryophyllus. Caryophyllus aromaticus. Eng. Cloves. సం॥ లవంగ, వరాంగా, దేవకుసుమ. హిం॥ లోంగ, దీనిరసము, చూర్ణము లేక కషాయము కారముగ, చిరిచేడుగ నుండును. వేడిచేసి యార్చును; మనోహారముగ నుండును; మేహశాంతి చేయును; పైత్యరోగమును, మధుమేహము, జ్వరము, చర్ది, ఆకుచి, ఆకువికారము, చలువ, శ్లేష్మము, కఫము, దగ్గు, విషవేగము, దురద, విదాహము, వాతము, త్షయ వీనిని పోగొట్టును; బలముజేయును. రక్తప్రవాహమునకు గలిగెడు యాటంకములకు నివర్తింపజేయును; తలనొప్పిని, వికారమును శాంతిపరచును; ముంతగుండె (heart), గర్భోత్పత్తిస్థానము (uterus), మెదడు (brain), వల్లదబ్బు (spleen), కార్జము (liver), ప్రేగులు (intestines), గురదాల (kidneys), పొట్ట (stomach) వీనికి బలముజేయును; వీనిక క్తులను కాపాడును; నిస్త్రాణతో గూడిన అన్ని మాంద్యము (atonic dyspepsia), అక్షర్ణము, అక్షర్ణవిరేచనములు

వాంతి, గర్భిణీ స్త్రీలకు గలిగియు వాంతి, కడుపులో మంట, త్రేసు
పులు, కడుపునొప్పి, చాచాము వీనిని కట్టును; పొట్టలోనివాతమును
బెడలించును; జీర్ణము గావించును. 6 అణాలయెత్తు లవంగాలు
చితుకకొట్టి 15 తులముల యెత్తు మురుగునీళ్ళతోవేసి చేసిన శేలిక
కషాయము నిచ్చిన బడలికను, నీరసమును, అగ్నిమాంద్యము
(dyspepsia) ను పోగొట్టును. మోకాడు 6 తులములయెత్తు
లవంగాలును, జాలపు (jalap) ను సమశాఢ్యుగా కలిపివ్రుచి 6
గోధుమగింజలయెత్తు మాత్రము చేసి యిచ్చిన విరేచనముగను, లవం
గాలయొక్క, నేలవేముయొక్క శేలికకషాయములు సమశాఢ్యుగా
గలిపియిచ్చిన నీరసము, అకలి తేకపోషడము మానును; జ్వరపడి
తేదినవారికి మిక్కిలి యనుకూలముగ నుండును. దీని చమురు పైన
పూసిన వాత, మేహవాతపు నొప్పులు, తలనొప్పి, పన్నునొప్పి,
చిగురు వాపునొప్పి నయముగను; చిగుళ్ళకు ఖట్టిపంచును; నోటికి
నువాసన చెచ్చును; దీపనకారి (stimulant), జలుబున (cold)
వచ్చిన యన్ని శిరోరోగములను, ద్వంద్వరోగములను, శిరోసరము
లలో సంబంధించిన రోగములను హరించును. వీనిని తినుటవలన, వీని
చమురుగాని గంధముగాని పూయుటవలన, పొగలుచ్చు కొనుట
వలన, నశ్యము చేయుటవలన పైన చెప్పిన శిరో ద్వంద్వరోగములు
హరించును; వీనిని నమలుటవలన కండ్లనొప్పులు నిమ్మగించును;
గొంతుక నున నెక్కును. చిగుళ్ళకు సత్తువతేయును. వీనిని నీళ్ళతో
పరగదీసి కండ్లకుపెట్టిన కాంతిగలుగును; జలుబుచేరి కండ్లలోపుట్టు
రోగములు హరించును, హృదయములోని భయమును, నీరసమును,
తిబ్బుపమును పోగొట్టును; బుద్ధివికాసమును గలిగించును; భాతు
పుష్టి నిచ్చును; సూరికావాతము వణచును; ఎక్కిళ్ళు, త్రేసుపులు,
నోటిదుర్గంధము, తిబ్బురోగము, చలువ చేతనగు అతిమాత్రము,

శ్లేష్మగుణంధమున రోగములు వీనిని పోగొట్టును. వీని చూర్ణమును దీపము (కొన్ని వారములు) ఆపుచాలలో వేసి పుచ్చుకొనిన ధాతుపుష్టి కేయును, స్త్రీలు ఋతుస్నానమైన వెనుక 1 వ్రాం లేక 5 అణల యెత్తు వీనిచూర్ణము పుచ్చుకొనిన గర్భోత్పత్తియగును. వీనిలో యొగ యొగ్గను సాంకత్యము చేసినతోడనే స్త్రీరినివను, అనుదినము నను స్త్రీ యొక్కొక్క లవంగ యొగ్గచొప్పున దినుచూడినను గర్భోత్పత్తి కాకుండును. యొగ లవంగ యొగ్గ పెద్దదిగను, రంగుతక్కువ గదు ఉండును, లవంగ యొగ్గలను దీపముమీచగాని, నిప్పుమీదగాని కాల్చి వానిని (2-3) నోటిలోనుంచుకొని నమలి ద్రవము మ్రింగు చుండిన దగ్గు, శ్లేష్మస్పరోపము అణగును; లవంగాలు అమితముగ తినుచుండిన ఇంద్రియమునకు వేడిపుట్టి యది నీరయి స్థలనగుణము పుట్టును; శ్రేణులకు, గురదాలకు. (kidneys) నష్టము కేయును. దీని విరుగుడు గుమ్మకగుడు. లవంగాలు పైద్యమునకు చాలయుపయోగముగ నూడును. వీని కేలికకషాయము, చూర్ణము, మానె ఉపయోగింపబడును. కేలికకషాయపు మోతాదు పూటకు 3 ముదలు 3 తులములయొత్తువరకు, కషాయపుమోతాదు 2 ముదలు 3 తులములయొత్తువరకు. చూర్ణపు మోతాదు 1 ముదలు 3 అణల యొత్తువరకు. మానె 3 ముదలు 10 చుక్కలవరకుగాని యంతకు యధికపు మోతాదులుగగాని నియ్యతగియుండును. మహాలవంగాది చూర్ణము చాలా గొప్పపనికేయును. అనేక క్షోషధములు యీ చూర్ణముతో కలిపియిచ్చిన చాల గొప్పపనిచేయును.

లవణత్రయము:—Compound of three salts. అవగా ధైర్యంధవ లవణము, సోవర్పలవణము, బిడాలవణము వీనినముడాయము అగ్ని మాండ్యము, గుల్మము, విద్రధి, వాతము వీనిని హరించును.

లక్ష్మణఫలము:—A sort of custard apple. దీని యాకు, పువ్వు శీతాఫలపుచెట్టు అకు, పువ్వువలె నూడును. దీనిపండుకు పనసకాయ

వలె ముండ్లుండనుకాని, మృదువుగనుండును. సీతాఫలములోని తోటలు, గుంజ, విత్తనములవలె దీనికిని యుండును; సీతాఫల, రామాఫలముల రుచులకంటె మంచి రుచిగలది; మేహకాంతి, పైత్య కాంతి జేయును, వీర్యవృద్ధి చేయును; గురుత్వముగ నుండును; చలువ జేయును.

లక్ష్మణపంజ:—Mandragora officinalis. M. Autumnalls. Eng. Mandrake. సంజ లక్ష్మణా, పుత్రచా, రక్తచిందుపత్రా. హింజ లక్ష్మణీ, దీని అకు, వేరుచక్క- రసము లేక కషాయము పైత్య మును పోషించును; శ్లేష్మముజేయును; గర్భదోషములను తోగొట్టి గర్భమును నిలుపును. ప్రమేహమును బంపించును; వీర్యవృద్ధి నిచ్చును. కుసుమరోగములను పోషించును.

లక్ష్మీచారు:—Rice washings added with little cunjee acid, అనగా శుభ్రమైన కుండలో బియ్యపుకడుగులో కొద్దిగ గంజ చేర్చి పుల్లబెట్టినది. అనగా ప్రతిదినమున్నూ పైవిధముగ యుంచిన దానిలో కొంత తీసివేసి త్రోవ్రది చేర్చుచుండవలెను. ఇట్లు తయారు చేసి పుల్లబెట్టిన దానిలో కొంతభాగము తీసికొని అందు రసవర్ణము బుమ్మ, లేతవంకాయ, మునక్కాయ, తోటకూరకాడలు, నల్లి అకులు వగయిరాలలో కొన్నిగాని, అన్నీగాని కాగుగా మరగబెట్టి పొంగించినది పుల్లగ, రుచిగ నుండును. శ్రమ, శ్రమ, దాహము, కాపము దీనిని కాంతిపజేయును. పైత్యకాంతి, మేహకాంతి జేయును. వేసవికాలమందు మిక్కిలి అనుకూలముగ నుండును. గురుత్వముగ నుండును. రోగులకు అపథ్యముగ నుండును.

లక్ష్మీనారాయణచెట్టు:—విషమంగలపుచెట్టు చూడుడు.

రావుకపిట్ట:—A sort of quail-flesh of. సంజ లావ. దీనిని లాగ పిట్టయనికూడ యుండును. దీనిమాంసము రుచిగనుండును. సమ

ధాతువు నిచ్చును; తేలికగ జీర్ణమగును. శుభ్రమైన రక్తమును బుట్టించును; అగ్నిదీప్తినిచ్చును; వాతమును పోగొట్టును; మిక్కిలి బలము నిచ్చును; దేశాతర్థమును సామ్యపరచును; పథ్యమైనది.

లింగదోండ:— *Bryonia lacínosa*. సంః లింగినీ, బహుపుత్రి. హింః లింగినీ. దీనిని శివలింగముని యందురు. దీనియాకు లేక పేరు రిసము కారముగ నుండును; వేడిజేయును; రసమును బంధించును; కుష్టును శాంతిపరచును. వశీకరణమునకు యుపయోగింతురు; ముది మిక్కిలిని పోగొట్టును; గర్భశోషమును పోగొట్టి సంకాసము గలిగించును; ఆయురారోగ్యముల నిచ్చును; రసముయొక్క మోకాడు 2-3 తులములయెత్తు.

లింగపొట్లకాయ:—A sort of snake gourd-curry of. దీనికూర చేదుగ నుండును; వాతపైత్యములను హరించును; శాంతినిచ్చును; అరుదినీ, ఉబ్బును పోగొట్టును; జ్వరదీప్తి నిచ్చును.

లేగటియావుపాలు:—Milk of newly calved cow. అవుపాలు చూడుడు.

లేడిమాంసము:—Flesh of an antelope. రుచిగ, లఘువుగ నుండును; బలము, వీర్యవృద్ధినిచ్చును, త్రిదోషములను, జ్వరమును, ఉబ్బురోగమును, శోషము పోగొట్టును; రక్తమును కాగుజేయును; అరుచి, మలమూత్రబద్ధము, మూత్రకృచ్ఛము వీనిని హరించును; పార్శ్వవాతములను హరించును; పథ్యమైనది. దీని కొమ్ములను ముక్కలుగ్రాద కొట్టి శుద్ధిజేసి పుకముబెట్టి భస్మముగను దీనిని అను పాన భేదములఁగా యిచ్చిన మేహరోగములమీద పనిజేయును.

లోద్ధుగ చెట్టు:—*Symplocos racemosa*, Eng. The lodh tree-red and white. సంః లోద్ధ, లోధా. హింః లోద్. ఇది తెలుపు, యెరుపు రెండునామము గలవు. వీని చక్కలరసము లేక కషా

యము వగరుగ నుండును. పైత్యము, కఫము, అరుచి, నమనము, జాహము, అతినరము, గ్రహణి, విషజోషము, క్రిమిరోగము, యోనిరోగములు లేక కుసుమరోగములు వీనిని హరించును. ఋతు రక్తకావమును కట్టును దీని పుష్పములను పైగుణములు గలిగి యుండును. రసపు మోతాదు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు పూటకు 2 1/2 మొదలు || తులముల యెత్తువరకు. మరియు దీనితో లోభారిష్టము తయారుచేయుదురు. స్త్రీల రోగములను నివారణజేయును.

లోలుగుచెట్టు: — అనగా ముచకుందము, ముచకుందము చూడుడు.

లోహాభస్మము, లోహసింధూరము:—Calx and reddened calx of iron or steel. గుం. లోహం. ఉక్కును క్రమముగ శుద్ధిజేసి చేయబడిన లోహాభస్మము లేక సింధూరము. చేదు, వగరు, తీపి రుచులు గలిగియుండును. క్షయరోగము, జ్వరము, క్రిమి, పాచుపు, వాతిము, పైత్య, ప్లూలర్యము, మూలవ్యాధి, గ్రహణి, క్లేష్మము, ఉబ్బు, ప్రళుహము, గుల్మము, కడుపులోని గడ్డలు, విషములు, కుష్ఠ, అగ్నిమాంద్యము, రక్తపైత్యము కాసు, క్వాసు, కఫము, నేత్రరోగము, కామిల వాతాక్షీణర్యము, వీనస, ఆమవాతము, భ్రమ, రక్తవికారము, అరుచి, బద్దలు. శ్వేతకఫు, సర్పవిషము వీనిని హరించును; దేహమునకు బలమును, కాంతి, రక్తవృద్ధి. ఆరోగ్యమును, శామమును, ఆయుర్వృద్ధిని ఇచ్చును, మృత్యువును, వలీపలి తములను పోగొట్టి సంభోగకర్తని గలిగించును. మరియు దీనిని అచూ రోగములకు దగిన అనుపానములతో పుచ్చుకొనిన మృత్యుసమాన మగు ననేకరోగములు పోగొట్టును. లేహ్యములోగూడ కలిపి సేవించ వచ్చును; అపరిశుద్ధ లోహాభస్మ సింధూర సేవవలన హృద్రోగము, గూల, అశ్మరి, వాంతి, తాపము, అశక్తత, హృదయమున దారుణ

మైన పీడ మొదలగు ననేక రోగములు జనించుటయేకాక ఆయా రోగములను ప్రకోపింపజేయును; దీనికి విరుగుళ్ళు 1 సైధవలవణము, తెల్లతెండ వీనిని సమముగ చూర్ణించి ఉష్ణోవకముతో పుచ్చు కొనడము. వీనిలో దేనినైన కొన్నిదినములు సేవించిన యపరిశుద్ధ లోహభస్మ సింధూరసేవ వలన గలిగిన వికారము నివృత్తిచును. మొదటిదాని మోకాడు 2 అణలయెత్తు మొదలు 4 అణలయెత్తు వరకు. లోహభస్మ సింధూరముల మోకాడు పూటకు 1 మొదలు 4 గురిగింజలయెత్తువరకు. లోహభస్మ సింధూరముల సేవించుకాల మున మాన, ఆప, గుమ్మడి, రునుము, పొద్యము, పులుసు, అకు సూరలు, అరటికాయ, కంద, తియ్యనికంద పుల్లనికలి, వాక్కాయ, పెదురు బోడను, కాకరకాయ, స్త్రీసాంగత్యము వీనిని వర్జింపవలయును. మఱియు చింత, కోడము, వ్యాయామము, మనోప్రయాస (mental labour). ఎండలో సంచారము వీనిని వర్జింపవలయును.

—3—

వ

వత్ససన్నములను భాగ్యము:—A sort of paddy. వీని బియ్యము సన్నముగా నుండును. అన్నము రుచిగా నుండును. తేలికగ తీర్థ మగును. పైత్యము పణించును. మేహశాంతి, వీర్యవృద్ధి, బలము, పుష్టి నిచ్చును. విరేచనము జేయును. కొత్తబియ్యము వాడము జేయును.

వంకాయ, అల్లమువేసి చేసినపచ్చడి:—A sort of green sauce ■ brinjals. లేతవంకాయ కాలి, అల్లము, బెల్లము లేక కర్కర గలిపి చేసినది సువాసనగ రుచిగ నుండును; కొద్దిగ వాడమును, కఫ

మును తేయును; అరుదిని పోగొట్టును; పైత్యరోగులకును, గాయములు తగిలినవారికిని అనుకూలముగ నుండును.

పంకాయపండుది:—Curry of ripe Brinjal. దీని కూరరుచిగ నుండును; పాతమును పెంచించును; గురుత్వము తేయును; వీర్యమునకు చలువ తేయును; రసదోషమును విరుచును; వికారమును గలుగ తేయును; ప్రక్కయెముకలలో నొప్పిబుట్టించును. దీనికి విరుగుళ్ళు పంకాయ చూడుడు. వీని ఒప్పుడి రుచిగా నుండును. కఫమును వృద్ధి తేయును. అశుదినము పుచ్చుకొనిన గడ్డి, దద్దుర్లు, సర్పి వీనిని బుట్టించును. అపథ్యమైనది.

పంకాయమిక్కి లితేతది:—Curry of quite young brinjals. వీని కూర రుచిబుట్టించును; కేలికగ నుండును; పైత్యమును, పాతమును, శ్లేష్మమును అణచును; క్షుక్రవృద్ధి, జ్వరదీప్తిని యిచ్చును; కఫపాతములను, నేత్రరోగములను జయించును, రక్తమును వృద్ధిబొందించును; పథ్యమయి యుండును; క్రిమిరోగమును బుట్టించును. దీనికి విరుగుళ్ళు పంకాయ చూడుడు.

పంకాయ ముడిరినది:—Curry of matured brinjals. వీనికూర పాతపిత్తశ్లేష్మములను వృద్ధిబొందించును; వీర్యమునకు చలువ తేయును; కీతపైత్యము తేయును; రసదోషమును విరుచును; దురదల గలుగ తేయును; అపథ్యమైనది. దీనికి విరుగుళ్ళు పంకాయచూడుడు.

పంకాయ వరుగు:—Dried slices of green brinjals. వీనికూర రోగ పులుసు రుచిగా, గురుత్వముగ నుండును; పైత్యము తేయును; రసదోషమును విరుచును.

పంకాయ సామాన్యగుణము:—Solanum melongena. Eng. Brinjals. సంక పార్తాకీ, కంటపత్రికా, రాజకూష్మాంధ. హిందీ బైంగన్. వీనికూర రుచిగ నుండును; అగ్నిదీప్తినిచ్చును; పొట్టను

మృదువుపరచును; కండ్లకు చలువజేయును; తేలికగనుండును; సుద్దను తీసివేయును; రగడోషమును విరుచును; కీఠపైత్యము, క్లేష్మము జేయును; దురదలను, క్రిమిరోగమును హెచ్చించును; ప్రక్క పెము కలలో నొప్పిబుట్టించును; వికారము గలుగజేయును; కార్జమును, వల్లనెబ్బ (spleen) ను, దేహవర్ణమును తెరచును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 నెయ్యి, 2 మాంసము, 3 అవాలచూర్ణం, 4 తీపి, 5 అల్లము, 6 గరనుసాలా వస్తువులు (spices).

వంగపండ్ల వడియాలు:—Cakes made of ripe brinjals. వండిన వంగపండ్లలో నువ్వులు, మిరియములు, తేలకర్ర, ఇ.గువ, ఉప్పు దీనినిచేర్చి చేయబడినవి. కాక, పైత్యము జేయును; రుచిగ నుండును; మానలో జేయించినవి అస్మిదీప్తి నిచ్చును; రుచి బుట్టించును; పైత్యము జేయును.

వింగపండ్ల వరుగు:—Dried slices of ripe brinjals. దీనిని వంగ వరుగందురు. పులుసులో వేసినను, చారులో వేసినను చాల రుచిగా నుండును. పైత్యము జేయునుగాని వాతమును హరించును; రిగడోషమును విరుచును; రుచిబుట్టించును; బలము, కఠీరపుష్టి జేయును; హృదయమునకు మేలుజేయును; సురుత్వముగ నుండును.

వంగభస్మము:—తగరభస్మము చూడుడు.

వజ్రభస్మము:—Calx of Diamonds. ౧౦౩ హీరక, వజ్ర. హింస హీరా. శ్రమముగ శుద్ధిచేయబడిన వజ్రభస్మము తగిన అను పానములతో నేవించిన విరేచనముజేయును; క్షూల, గుల్మము, ఉదర రోగములు, క్లేష్మరోగములు, కాస, క్వస, క్షయ మొదలగు వనకరోగముల బోగొట్టును; మిరియు అయివు, బలము, రూపము, కఠీరపౌఖ్యము వీనిని గలుగజేయును. మోతాదు అరగుంజెత్తు మొదలు గుంజెత్తువరకు. అపరిశుద్ధ వజ్రభస్మ సేవవలన గలి

గిరి పాదమునకు విరుగుచు నెయ్యి, తేనె, కలకంఠ దీనిని సమముగ గలిపి యావుపాలతో నేదింపవలయును.

వజ్రాభరణ భారణ గుణము:—Wearing diamond jewels. కర్వ రోగములకు జోగొట్టును; మనోహరముగ నుండును; సౌఖ్య మిచ్చును.

వట్టివేళ్ళ విసవక్ర:— Cuss-cuss fan. సువాసనగడుండును చేతుట నార్పును. చలువజేయును దాహము, కాపము నణచును.

వట్టివేళ్ళు — Andropogon muricatus. A. Iwarancusa, Eng. Roots cuss-cuss grass. సంక డిశర, దాహహరణ, లాఠి జ్ఞక. హింక ఖస్ మూర, దీరణ్ మూర. ఇది తెల్లజాతి గడ్డివేళ్ళు. యెరుపు, తెలుపు రెండుజాతులు. తెలుపుజాతినే నీమవట్టివేళ్ళందును. యిది కొంచము సన్నముగా నుండును. వట్టివేళ్ళు మిక్కిలి సువాస నగ, మనోహరముగ నుండును. చేదు, వగరు, తీరి రుచులు గలిగియుండును. దీనితో చేయబడిన తడికలు వేసనికాలమున ద్వారములకుకట్టి తడుపుచు వ్రువయోగింతురు. మిక్కిలి చల్లగాను, కాపహరముగాను సువాసనగను వ్రుండును. దీని రసము లేక కషా యము లేక చూర్ణము చలువజేయును. పైత్యోదేకము, అంతర్దా హము అవిగా కడుపులోని మూతులు, కాపము, పైత్యపుమంటలు, హంతి, పైత్యజ్వరమువలన పుట్టిన కాపము, విదాహము, తరిసా రము, రక్తగ్రహాశి, విత్తము, రక్తవచనము, మూర్ఛ, భ్రమ, తేయ, మేహము, కుసుమరోగములు, మేహద్వారము దీని నణచును. చేతుట బుట్టించును. ఋతురక్తకాపమును కట్టును. మోకాడు పూటకు పో మొదలు 1 తులముల యెత్తు. రసపు మోకాడు 2-3 తులములు. చూర్ణపు మోకాడు 1 మొదలు 2 అణుల యెత్తువరకు.

వడియగట్టిన పెరుగు:—Strained curd. ఉడ్డుగ, గురుత్వముగ నుండును. వాతము, ిఫముతేయును. దేహపుష్టినిచ్చును, పైత్యము నణచును. రుచిగ ముడును.

• వడగండ్ర నీరు:—Hall stone water. మిక్కిలి పైత్యము తేయును. దంతపటుత్వము బోగొట్టును. అగ్నిమాంద్యమును, త్రిదోషజనిత మగు జ్వరములను, చారుణమగు క్వాసకాగలను, అరుచిని, క్లేష్మ రోగమును, పైత్యమును గలుగజేయును, దీనికి విరుగుళ్ళు కాక కొవడములు.

వడ్లయారాలు:—మూర్ధవీరీగ చూడుడు.

వడ్లు:—ఛాన్దములు చూడుడు.

వరగలు:—Paspalum scrobiculatum. Eng. Punctured paspalum. సు+ వరక, శోద్రవ. హిం+ శోదో. కాకను, అగ్ని మాంద్యమును జేయును. కఫశిత్తములను, విషమును హరించును. ఛాతువులను శోషింపజేయును. మలబద్ధము గావించును. జ్వరాతి సారిమును గట్టును. వ్రణరోగములకు పథ్యకారిగ నుండును.

వరగోగు:—Salvadora oleacea. S. Persica Eng. The tooth brush tree. సు+ వీలు, కరళవల్లభ. తీక్ష్ణవృక్ష. హిం+ వీలు. దీనితేరు, చెక్కరసము లేక కషాయము మిక్కిలి కేడి తేయును. చారుణమగు వాతములు, శూలలు, సూతికరోగములు, పన్నిపాతము, లోజ్వరము వీనిని హరించును. ముతుబద్ధమును విఘ్నను. బలముజేయును. దీపనము (Stimulant) గలిగించును. పొక్క పొక్కజేయును. రసముయొక్క మోతాదు అరతులము మొదలు తులమెత్తువరకు. కషాయపు మోతాదు 2-3 తులములయెత్తు. పెద్దవరగోగుకూడా యివే గుణములు.

వరగోగుపండు:— Fruit of do- చేడుగలిపి స్వాదుగ నుండును; కాక, పైత్యము తేయును. విరేచనము గావించును. త్రివిరోగము, గుల్మము, బల్ల, మూలవ్యాధి, కఫపైత్యము, త్రిదోషములు వీనిని హరించును.

వర్షపునీరు:—Rain water. సంఘ వృష్టిల తేలికగ, నిర్మలముగ, రుచిగ నుండును. తృప్తిని, ఆహారమును, బుద్ధిబలమును నిచ్చును. స్మృతిబెచ్చును కండ్లకు చలువ, వీర్యవృష్టి తేయును; కఫము, మేహము, పైత్యము, ముఖరోగము, విషము వీని నణచును. మిక్కిలి యపథ్యముగ నుండును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 నీరుల్లి, 2 సిగి జీలీను.

వరిఆస్న పుసారాయి:—కూటిసారాయి చూడుడు.

వరిగడ్డితో నేసిరయిల్లు:—House thatched with straw. ఇండు లో నివసించిన వారమును హరించును. కాక తేయును. చలి, యెండ వాధలకు లాందకుండ తేయును. అప్యాయత నిచ్చును.

వరికావ:—లియ్యపుమాకల కావ చూడుడు.

వరిఁండిరొట్టె:—లియ్యపురొట్టె చూడుడు.

వరియక్కలోనినీరు:—Water in the paddy fields- రుచిగ నుండును; బలమిచ్చును; మిక్కిలి స్లేష్మము, శీతపైత్యముతేసి గొప్ప దోషముల బుట్టించును. దీనికి విరుగుళ్ళు ఉదకము చూడుడు.

వర్తలోహము:—Compound of five metals. అసగ్గ కంచు, రాగి, ఇత్తడి, యినుము, సిసము అనుపంచలోహములు కలసిన దానిని వర్తలోహమందురు. దీనిని శుద్ధి చేసి ధస్తము సేవింపదగును. పులుపు, కారము, రుచి గలిగియుండును. జ్వరము, కఫము వీని వికారముల నణచును. పైత్యరోగముల బోగొట్టును. త్రివిని హరించును. మలమును బెడలించును. మోకాడు 2 యెడలు 4 గుంజల యెత్తువరకు.

వల్లారిలకు:—గురస్వతియొక్క చూడుడు.

వరిసేనూనె:—Oil of niger seeds. కషాయ, దగ్గు, పైత్యమును వృద్ధిజేయును; గాయమును, పుండును మాన్పును. వరిసేలు సన్నముగ నువ్వులవలెనుండును. నువ్వులలోగలిపి నూనె తీయుదురు.

వస:—Acorus calamus. Eng. Sweet flag. సంక వచా, ఉగ్ర గంధా. హింక బచ్. ఘౌఘ్న వాసవగ, చేదుగ, కారముగ నుండును. దీని చూర్ణము లేక కషాయము లేక తేలిక కషాయము కాక, పైత్యము జేయును. బాచాలత్యము, బుద్ధిబలము, జేహబలము వీనినిచ్చును. శ్లేష్మము, విషము, జ్వరము, మూల వ్యాధి, కంఠరోగము, క్రిమిరోగము, మలబద్ధము, కడుపుబ్బు, దగ్గు, ఒగర్పు, ఉబ్బునదగ్గు, కూల వీనిని హరించును. వ్రణములను దురదలను మాన్పును. శిశువుల ఆశ్మర్యమును, కడుపునొప్పి, అగ్ని మాంద్యము, ముఖ్యముగ విరేచనములగునట్టి అగ్నిమాంద్యము, నల్లదబ్బు(Spleen), కార్జము(Liver) వీనిరోగములు, వరుగుజ్వరము అగ్నిమాంద్యము(Dyspepsia) వీనినిపోగొట్టును. దీపనమునిచ్చును. (Stimulant). కడుపులోని వాతమును వెడలించును. పొట్టకు బలముజేయును. అకలిబుట్టించును. వికారపెట్టి హంతిజేయును. శుద్ధుల (Spasms) ను కట్టును. బలమైన విరేచనములు చేయు హావధములలో దీనిని కలిపిన అనుకూలముగ పనిజేయును. పురాణపు దగ్గుల నణచును. దీనిచూర్ణము పంచదార పాకములోవేసి వండి లేహ్యముగ లేక చిక్కలు (Lozenges)గ జేసి మరిడిజాడ్యము (Cholera) మొదలగు అంటురోగములు వ్యాపించి యుండునపుడు తినుచుండిన వానిని రాక్షుడనాపును. అనేక విషములను విరుచును. యూరొమెన్తలో కలిపి పుచ్చుకొనిన బుద్ధిబలముజేయును. పక్షవాతమును, నరముల బలహీనమును పోగొట్టును. చిన్నపిల్లల నాలుకకు దీనిగంధము పూసిన మామలు కీఘ్రముగ వచ్చును.

బిల్బలకు దీనిని కొద్దికొద్దిగా తినుచుచుండిన నాలుక పలుచబడును. పస, చంగల్యకోష్ఠ, మిరియాలు, పిప్పళ్ళు, పాత వేసు, తుంగము స్త్రులు వీనిని నీళ్ళతో గంధముతీసి నాలుకకు రాయుచుండిన నాలుకయందు, కంఠమునందు గలుగు రోగములను హరించును. దీనిగంధము నేత్రములకు బెట్టిన కండ్లపజ్జ హరించును; కాంతి యధికముగును. దీని పచ్చివేరునము వృద్ధులకు సత్తువనిచ్చును; నరములు, పెదకు, పొట్ట, ముంతగుండ (heart) వీని తీతలము (బులుబును) హరించును; రక్తమును శుభ్రపరచును; జుందిపిత్తము (bile) ను పుట్టించును; గుండెనొప్పి, ప్రక్కనొప్పి కడుపునొప్పి వీని నణచును; క్షేచ్ఛుపు వర్ణును నివారించును; వాతతత్వము గలవాఁ పొట్టకు కార్షము (iliver) నకు చాల సత్తువ చేయును; చలువచేత కొద్దికొద్దిగా నయ్యెడు మూత్రమును కట్టును; మూత్రములోని రానిని కరగించును; గురచాల (kidneys) కు వేడిపుట్టించును; పుంస్త్యమును పెండ్చించును; మూత్రముగావించును, ఋతురక్తమును జారీచేయును. దీని గంధము పూయుటవలన కఠినమగు డిబ్బు, చాపు, నొప్పి వీనిని హరించును. తేలు, తెల్లరి మొదలగు విషపు పురుగుల విషమును హరించును. వాత తత్వముగలవాఁకిని, వృద్ధులకును మేలుకేయును. దీని తేలిక కషాయముతో దిడ్డలకు స్నానము చేయించిన మూర్ఛ రోగము (epilepsy) నివృత్తించును. లోచ్చరము (low fever) గలవారి కిచ్చిన దీపనము (stimulation) ను గలుగజేయును, చెమట బుట్టించును. ప్రాణమును నిస్సత్తువ చేయు పైత్యగుంబంధ మైన నీళ్ళవిరేచనములు కట్టును. దీనిచూర్ణమును తడిచూడిదీపండు సారాయిలోగాని, యితరసారాయిలోగాని కలిపి పూసిన పురాణ వాత, మేహవాతపు నొప్పులు, కవుకుడెబ్బ నొప్పులు హరించును. దీనిపొగ గుదస్థానమందు పట్టిన మూలవ్యాధి తీపు. నొప్పి నయ

మగును. ఇందుకు వస, గంజాయి, పసుపు సమభాగములుగ పొడుముచేసి పొగవేయవలెను. విడ్డలరక్తగ్రహణి బాగుగకట్టును. ఒగర్పుగల దగ్గు (bronchitis) ను అణచును. శ్లేష్మమును వెడలించును. చిదుకగొట్టిన వస 1 ఖొన్ను, 14 ఖొన్నుల మరుగు నీళ్ళలోవేసి చేసిన తేలిక కషాయము పూటకు 4 తులములయెత్తు చొప్పున దినమునకు 3 పూటల నిచ్చిన అశర్లమును పోగొట్టి, పొట్టకు బలముజేయును. వసను నీళ్ళతోగాని, సారాయితోగాని గంధముతీసి విడ్డల రొమ్ముకు పట్టించిన దగ్గు, శ్లేష్మము హరించును. దీనిని వేసి కాచిననీళ్ళతో రొమ్ముకడిగిన బాధకరమగు దగ్గు శమించును. దీనిని కొద్దిగకాల్చి నోటిలో నుంచుకొని నమలి ద్రవము మ్రొంగుచుండిన నోట నీరూచును. నాలుకకు ద్రవము గలుగును. దాహమణగును. పొడిదగ్గు, గొంతుకపుండు, దగ్గు అణగును. వస, నేలవేము వీని కషాయ మిచ్చిన వరుసజ్వరము, రక్తగ్రహణి, అశర్లము, అగ్నిమాంద్యము (dyspepsia), నీరసము వీనిని పోగొట్టును. ఆకలి బుట్టించును. బలముజేయును. జ్వరపడి లేచినవారికి చాల మేలుజేయును. వస, అతిమధురము వీని కషాయమిచ్చిన దగ్గు, ఒగర్పుగల దగ్గు, ఇతర దగ్గులు శమించును. వస, శొంఠి వీనికషాయ మిచ్చిర పొట్టలోని వాతమును వెడలించును. అశర్లమును పోగొట్టును. వట్టి వసకషాయ మిచ్చినను రక్తగ్రహణి కట్టును. మృదువైన దీని చూర్ణము 1 గోధుమగింజయెత్తు వేడి యావుపాలలోవేసి పుచ్చుకొనిన గొంతుకనుగ, దగ్గు, గొంతుకపుండు నిమ్మొనించును. ఈ చూర్ణము 30 గోధుమగింజలయెత్తు నిచ్చిన వమనముజేయును. 85 గోధుమగింజలయెత్తుకంటె అధిక మియ్యకూడదు. 40 గోధుమగింజలయెత్తు ఇచ్చిన దారుణ వమనముల జేయును. ఉబ్బునపు దగ్గుకు 15 మొదలు 20 గోధుమగింజల యెత్తువరకు లోపలకీయ్యవలెను. ఆ

జెనుక 2-3 గంటల కొకకూడు 10 గోధుమగింజల యెత్తుచొప్పున ఆయాసముతగ్గువరకియ్యవలెను, ఇది ఒకర్చుగలదగ్గు (bronchitis), అపస్మాగము (Hysteria), వరములనొప్పి (Neuralgia) కొన్ని జాతుల యగ్నిమాద్యము (dyspepsia) వీనిమీద యెక్కువగ పనిజేయును. దగ్గు, జ్వరము, కడుపునొప్పి లేక కడుపు ఉబ్బు; అతీర్ణము, నీళ్ళనిలేవనములు విడ్డలకుగాని, మిక్కిలి చిన్నవిడ్డలకుగాని యున్నప్పుడు వసకొమ్ము కొద్దిగ దీపముమీద కాల్చి చనుపాలతో అరగదీసి పోసిన నయమగును. మరియొ విడ్డలకు దగ్గు ఉన్నప్పుడు దీనిని నీళ్ళతో గంధముతీసి కొమ్మును, కడుపుబ్బు, అతీర్ణము, కడుపు నొప్పి యున్నప్పుడు బొడ్డునకు, పొత్తికడుపునకు పూసిన వానిని హరించును; లేదా కాల్చి, మసీచేసి దానిని కొబ్బరినూనెతోగాని, ఆముదములోగాని కలిపి, బొడ్డునకు, పొత్తికడుపునకు పూసినను నయమగును. లేదా వసకు కొద్దిగ కాల్చి చూర్ణించి 3 మొదలు 10 గోధుమగింజల యెత్తుచొప్పున మూతాదుల నిచ్చినను నిమ్మిళించును. వస కాల్చి చేసిన మసిన 10 మొదలు 20 గోధుమగింజల యెత్తువరకు నీళ్ళతో గలిపి యిచ్చిన నేపాళవిషము, వికారము అణగును. వసగంధము కణతలకు, నొసటనుపట్టించిన తలనొప్పి నిమ్మిళించును. ముక్కుపై పట్టించిన విషపు పడిసెము (Influenza) యొక్క, ఒకర్చుగల దగ్గు (bronchitis) యొక్క యుద్రేకము నాపును. వస, ఓమము, పనుపు నీళ్ళతోనూరి నూనెలో ఉడికించి కట్టిన గాయములు, కవుకు దెబ్బలు వీని నొప్పి మాన్పును. పైకూట మిలో ముసగాకుగాని, దుష్టుపు వేరుగాని వేసినూరిన యెక్కువపని జేయును; మిడినల్లులు, నుసమలు మొదలగు పురుగుల పట్టనియ్యదు. చేరనియ్యదు. వానిని చంపును. దీని తేలికకషాయముగాని పొడుముగాని చల్లిన పారిపోవును. ఉన్నిబట్టలలో వసకొమ్ము ముక్కల

నుంచిన వానిని పురుగు పట్టకు యను. దీని వాసన త్రాచుకొనునకు తైక్క తేయును. గమక దీని దరికి చేరదు. ఇందువలన యీ పెట్టును ఇండ్లలో చేసిపెంచుదురు; దీనిచూర్ణమును, తేలికకషాయముగ లేక కషాయముగ చేసి వాడవగును. చూర్ణపు మోతాదు పెద్దవారికి 20 మొదలు 30 గోధుమగింజల యెత్తువరకు. చిద్దలకిచ్చు మోతాదు 3 మొదలు 12 గోధుమగింజల యెత్తువరకు. మిక్కిలి చిన్నచిద్దలకిచ్చు మోతాదు 2-3 గోధుమగింజలయెత్తు. 1 కొమ్మపప్పు వన చిరుకగొట్టి 10 కొమ్మల ముకుగు నీళ్ళలో వేసి చేసినది తేలికకషాయము. దీని మోతాదు 1 మొదలు 2 కొమ్మలవరకు. 20 కొమ్మల నీళ్ళలో 2 కొమ్మలయెత్తు వన, ధనియాలు 1 బ్రాం (60 గోధుమగింజల యెత్తు), మిరియాలు 10రబ్రాం (80 గోధుమగింజలయెత్తు) వేసి సుమారు నగమునీరు ఇగురువరకు కాచి చేసినది కషాయము. దీని మోతాదు పూటకు ఒక వయసుగ్లాసు నిండువంత దినమునకు 3 పూటల నియ్యవగును. చిద్దలకిచ్చు మోతాదు 2 మొదలు 6 బ్రాములవరకు (one to three teaspoonfuls) దినమునకు రెండు లేక మూడుపూటల నియ్యవగును. ఈ కషాయములో కొద్దిగ పంచ దార కలిపి నియ్యవగును.

వననాభి:—నాభి చూడును.

వస్త్రములు కూడనివి:—Cloths which should not be worn, మిక్కిలి యెరుపు, మిక్కిలి వలుపు రంగులుగలవి; మానీషవి, ప్రాత గిరి వదలి వేయబడినవి, అగ్ని, ఎలుక, కీటకములు, ముల్లు వీనివలన శిథిలపరచబడినవి, రెండు చీలి తిరుగ కట్టబడినవి, అన్యాయార్థితముగ వచ్చినవి, విషస్పర్శగలిగినవి, చేతకార్పితములైనవి ఈవస్త్రములు వివర్జింపవలెను. ధరించిన ఆయాగమును, అనారోగ్యమును గలుగును.

వస్త్రములకొత్తవి.—New cloths. వీని ధారణవలన సంకోషము
నిచ్చును. చలువజేయును; జ్వరము, క్షేమ్యము హెచ్చించును.

వస్త్రసామాన్యగుణము:—Cloths generally. అసగా బట్ట దేహము
నకు అలంకారముగ నుండును. చెమటబుట్టించును. గాలి, యోడ,
చలి వీని బాధ గలుగకుండజేయును. పోష్యమును, ఆరోగ్యమును
ఇచ్చును. దీనిపొగ ఎక్కి శ్మశ్మ కట్టును. దీనిని మత్తగ నలుగగొట్టి
రక్తముకారు గాయమునకు పెట్టిన రక్తముకట్టును.

వాళ చెట్టు:—Carlssa carondas. Eng. Bengal currants. సంఖ
కరమర్దక, కృష్ణపాకఫల కరాష్లు, హింఖ కరోపదా. దీని వేరును,
గుర్రపుమహాత్రము, నిమ్మకాయలరసము, వచితకర్పూరము వీనిని
గలిపి నూరిపూసిన గజ్జ, చిడుము నూనును. దీనివేరు గంధము
పూసిన ఈగలువాలపు. వేరురసములో ప్రణమును కడిగిన పురు
గులు చచ్చును. పుండుమానును.

వాళపండు:—Fruit of do. పుల్లగ, తియ్యగ నుండును. దాహము
నణచును. పైత్యము, రక్తవీర్యము హరించును. దీనిపండ్లరసములో
యాలుక్కాయల చూర్ణముకలిపి పంచదార వేసి పాకముబట్టి పుచ్చు
కొనుచుండిన పైత్యమును అరుచిని పోగొట్టును.

వాక్కాయ:—Green fruit of do. పుల్లగ, వగరుగ నుండును.
దాహమునణచును, రుచిబుట్టించును, వీర్యమునకు చలువజేయును.
జకరదీప్తినిచ్చును. పైత్యము, వాతము చేయును. ఆలస్యముగ
తీర్లమగును. గొంతుకకు నవ్వుముజేయును. దీనికి నిరుగుళ్ళు 1 శొంకి,
3 వేడికొవధములు, 3 బెల్లము. దీనియగు రక్తపైత్యమును
హెచ్చించును. అగ్నిదీప్తిని, కాంతిని యిచ్చును. నోటిని శుభ్రపర
చును. వాక్కాయలను కందిపప్పులోవేసి వండుదురు. రుచిగా
నుండును. వాక్కాయలు కొబ్బరికాయవేసి పచ్చడి చేయుదురు.
పుల్లగ, రుచిగ నుండును. కొంచము వాతముజేయును.

వాకుడుకాయ, పండు:—*Solanum Indicum*. fruit & green fruit of. కారముగ, చేడుగ నుండును. త్రిదోషములు, శ్లేష్మ వాతము, క్షయ, దగ్గు వీనిని హరించును. గుల్మము, ప్లిహ, ఉదరము, మూలవ్యాధి, పొత్తికడుపురోనిశాల, ఉబ్బునదగ్గు వీనిని బోగొట్టును. శ్లేష్మమును పెడలించును. మూత్రమును బారీచేయును. జకర దీప్తి నిచ్చును. కాక జేసి విరేచనము గావించును. శర్దముజేయును. తేలికగనుండును, వీనిరసము లోపలి కిద్దిస గొంతుకపుండు రోగమును బోగొట్టును. వీని గింజల పొగ బట్టిన పంటినొప్పి హరించును. వాకుడుకాయలు, పండ్లు కూరగ పులుసువేసి వండి పుచ్చు కొందురు. కాన, క్వాస రోగులకు పథ్యముగనుండును. శ్లేష్మము హరించును. వీని కషాయము, లేహ్యము, వాడుమగు. కషాయపు మోకాడు పూటకు 3-4 తులములయెత్తు. లేహ్యము పూటకు అరతులము చొప్పున దినమునకు రెండుపూటల నియ్యవగును.

వాకుడుకాయ:—*Solanum Indicum*. Eng. Indian night shade blue & white. సం॥ కంటకారి, వ్యాక్రీ, నిదిగ్ధికా. హిం॥ కలాయి ఇది నేలపాకును. చెట్టరయు ముండ్లు కలిగియుండును. దీని పువ్వులు పూదారంగు (blue) గ యుండును. తెల్లపువ్వులు బానిసూక గలదు. ఇది శ్లేష్మము. దీని వేరు, సమూలము కారముగ, చేడుగ నుండును. వీని వేరు లేక సమూలరసము లేక కషాయము కాక జేయును. మూత్రమును బారీచేయును. ఉబ్బు, క్వాసకాసలు, రక్తపైత్యము, అరుచి, జ్వరము, వాతము, శ్లేష్మము, క్షయ, ఉబ్బునదగ్గు, అనుదోషము, కాపము, తృప్తిదోగము వీనిని జయించును. వీర్యవృద్ధి నిచ్చును. పొట్టలోని వాతమును పెడలించును. రసపు మోకాడు పూటకు 2—3 తులముల యెత్తు చొప్పున, కషాయపు మోకాడు 3—4 తులములయెత్తు చొప్పున

దినమునకు రెండుపూటల నియ్యవగును. దీని సమూల కషాయము తోడను, మరికొన్ని మందు దినుసులతోడను చేసిన రేహ్యము సమస్త కాసక్వాసలు, ఉయలు నివృత్తించును. రేహ్యపు మోతాదు పూటకు అరతులము చొప్పున నియ్యవగును. సమూలరసము పూసిన కాళ్ళపై న పొక్కులతోనున్న మంటలు వయమగును. దీని సమూలమును నీడను ఎండించి కాల్చిచేసిన ఖర్జుమును తేనెతో గాని, గంటుభారంగి, అక్కలక్కర, దుంపరాష్ట్రము, శొంఠి మొదలగు శ్లేష్మరూపవస్తువుల చూర్ణము తేనెతోగాని యిచ్చిన సమస్త కాసక్వాసలు, ఉయలు నివృత్తించును. ఖర్జుపు మోతాదు పూటకు 1 మొవలు 3 చిన్నముల యెత్తువరకు.

వాచగన్నేరు:—తెల్లగన్నేరు చూడుడు.

వామ్మ లేక వామము, వామ్మపువ్వు—ఓషము, ఓషపువ్వు చూడుడు.

వారనారాయణ చెట్టు:—A medicinal tree. దీనిని దిటికేశ్వరపు చెట్టుందురు. దీని యాకులు సన్నముగ నుండును. దీనిపువ్వులు ఒక కొమ్మనే తెల్లనిపువ్వులు, ఒకపు ఒకచ్చని పువ్వులు పూయును. దీనియాకును అముదముతో పెచ్చకేసికట్టినను నొప్పిగలచోట అముదముపూసి అందుపై న దీని యాకులను దట్టముగ కట్టినను, గూడనొప్పి, రోక్క గూడునొప్పి, పెన్నులోనొప్పి మొదలగు లోపలి నొప్పులు వారిండును.

వానయొక్కగుణము:—Rajin. చల్లగనుండును. చలువ, వాతము, మలబద్ధము తేయును. వీర్యముయొక్క వేడినణచును,

వామము:—లేక వామ్మ. ఓషము చూడుడు.

వాయువ్యదిక్కు గాలి గుణము:—అష్టదిక్కులగాలి గుణము చూడుడు.

వాయు విడంగములు:— *Embellia ribes*. F. Robusta berries of, సంః విడంగ, జంతుఘ్న, చిత్రతండుల. హింః వాయువిడంగ, వీచూర్ణము నీళ్ళతోనూరి తీసివరసము లేక కషాయము కొద్దిచేడుగ, కారముగ నుండును. వేడితేయును. పైత్యకాంతి తేయును. త్రిదోషములను హరించును. విరేచనకారి, అన్ని క్రిములను చంపును. ఎక్కిళ్ళు, చర్ది, గుల్మము, హృద్రోగము, బల్లలు, శూలలు, క్వాస, కాస, అగ్నిమాంద్యము, మూలవ్యాధి, ఊబ్బు, పొండుపు వీనిని జయించును. వేతములకు మేలుతేయును. మూత్రమును జారీ చేయును. సమస్త జ్వరములమీద పనితేయును. చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 1 మొదలు 3 అణాల యెత్తువరకు. రసపు మోతాదు 2-3 తులముల యెత్తు కషాయపు మోతాదు 1½ మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు,

వాయుంటచెట్టు, పెద్దవాయుంటచెట్టు:— *Cleome pentaphylla*. సంః అజగంధా, బర్పరే హింః తిలచన్. దీనిని వావింటచెట్టనియు, వాదింటచెట్టనియు అందుకు. దీనియాకు లేక వేరురసము కారముగ నుండును కాక, పైత్యము తేయును. హృదయమునకు మేలు తేయును. అగ్నిదీప్తి నిచ్చును. వీర్యమునకు వేడితేయును, స్త్రీవృద్ధి, వాతము, సమస్తకర్మరోగములు, క్రిమిరోగము, వ్రణములు, మూలవ్యాధి, గుల్మరోగము వీనిని జయించును. దీనియాకు చితుకగొట్టి చర్మముపై న వేసిన చర్మము ఎర్రబడును. దుష్టజలమును లాగును. అనగా పోక్కు పలాస్త్రీ చేసిన పని చేయును. దీని విత్తనములను నీళ్ళతోనూరి లోపలి కిచ్చిన జ్వరము, పైత్యరోగములు నివృత్తిం చును. దీని యాకును ఉష్ణతోంది యారసమును చెవిలో పిండిన చెవిసొప్ప, పోటు నివృత్తిం చును. దీని సమూలమును నూరి నూనెలో నుడికించి పూసిన సర్పి మొదలగు పోక్కులు లేచెడు చర్మవ్యాధులు

మానును. దీని సమూలర సమును నూనెలో వేసి తైలపక్వముగ గాది పూసినను చర్మరోగములు, కష్ట మానును. దీనియాకు పిడికెను నలిపి బిళ్ళగ కేసి మాడపట్టున వేసి కట్టుకట్టిన తలపోటు, నొప్పి, శిరో వాతము వీనిని వారించును. కట్టుకట్టిన కొంత సేపటికి యధికమగు వేడిపుట్టును; అప్పుడు కట్టునిప్పి అకబిళ్ళను పిండిన తలనుండి వీర్చిన నీరు పెడలును, మరల నాయాశుబిళ్ళను తలకు కట్టవలెను. ఈవిధ మున రెండుమాడుమార్లు చేయవగును. దీనియాకు మారికట్టిన వ్రణ ములు మానును; దీనిఃత్తులు అగ్ని దీప్తి నిచ్చును, గాని దృష్టిమాం ద్యము, వీర్యఃష్టము గలిగించును. దీని యాకు, గింజల కషాయము ఈడ్పురోగముల (Convulsive affections) ను జోష జ్వరము (Typhus fever) ను నివారించును; రసముయొక్క- మోతాదు పూటకు 1-2 తులములయెత్తు; కషాయపు మోతాదు పూటకు 2½ యెడలు 3 తులముల యెత్తువలెను. దీనియాకుకూర రుచిగ నుండును. కాక తేయును; పైన తెప్పిన సుగుణముల తేయును.

వార్చినగంజ:—Rice cunjee. అనగా బియ్యపు అన్నము వార్చిన గంజ. కేహపుష్టి, చలనతేయును; అకలిదప్పకల వణచును; పైత్యము వణచును, శ్రమవలన గలిగిన అజీర్తిని తోగొట్టును; జ్వరమును బల పరచును; కొద్దిగ వాతము, శులబద్ధము తేయును. దీని విరుగుళ్ళు 1 గులకందు, 2 పుదీనా.

చాలుగ చేప:—A kind of fish. దీనిమాంసము చమురుగలిగి రుచిగ నుండును. వీర్యపుష్టి, బలము తేయును; వాతమును, క్లేష్మమును వృద్ధిబొందించును. అగ్నిమాంద్యము తేయును; రుబ్బు రోగమును బుట్టించును; మూత్రముగావించును. అపథ్యమైనది. దీని విరుగుళ్ళు చేపలు చూడుడు.

వాచిలిచెట్టు:—*Vitex negundo*. V. *paniculata*. Eng. Five leaved chaste tree. సంక నిర్దుండి, సింధువార. హిందీ సంహాలు, నిర్దుండి. దీని వేరుకషాయము చేతుగ, వగరుగనుండును. వరుస జ్వరము, దోషజ్వరము (Typhus fever), క్రిమిరోగము, తిబ్బు రోగము వీనిని జయించును. దీని పచ్చియాకులను వెచ్చజేసి కట్టిన వాత మేహవారిపు నొప్పులు, ఇరుకునొప్పులు, కీళ్ళనొప్పులు, వాపు, పెగరోగము ఒంట జర్గించుటచే గలిగిన వృషణముల (testicles) వాపు, నొప్పి వీనిని తరించును; నొప్పి, వాపు తగ్గు వరికు దినమునకు 3-4 కట్టుకట్టవలెను. దీని యెండిన యాకుల పొగ బుచ్చుకొనిన దగ్గు, తలనొప్పి నివృత్తించును. దీని యెండుకాయల చూర్ణముగాని, కషాయముగాని క్రిమినిజంపును. దీనియాకులచేసి కాచిననీరు పురటాండకు స్నానము చేయించుట వలన వాతము, జలుబును రాకండజేసి అరోగ్యము నిచ్చును. దీనిఅకురసము చెవిలో తోసిన కర్ణిరోగములు తరించును. దీని చెక్క లేక అకురసములేక కషాయము కాక జేయును. వాతమును, శ్లేష్మమును హరించును; జ్వరదీప్తి నిచ్చును; నులిపురుగుల జంపును. దీని లేతయాకు కూర వండి తినినను పైనజెప్పిన గుణములు కలిగియుండునుగాని యమిత ముగ దీనిన నేత్రములకు జల్లుజేయును. రసపు మోతాదు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు 2½ ముదలు 3 తులములయెత్తువరకు. చూర్ణపు మోతాదు 2 ముదలు 4 అణలయెత్తు వరకు. దీనికంటె నల్లవాచిలి శ్లేష్మము.

వాసెనపొలి:—Cakes boiled in steam. అనగా వాసెనమీద జండిన మినుకకుడుము. కొద్ది కాక జేయును; బలమునిచ్చును; వాతమును, మేహవారిమును, మేహతిబ్బును, పరిణామకులను హరించును; వీర్యవృద్ధి, బలము జేయును.

నిటముగి లేకలు:—*Rauwolfia serpentina*. సంక నాకలీ, నర్మ
గంధా, హింక నకల్కండ్. దీని అకు చిక్కుడాకను జోలియు,
దుపలు తెల్లచిలగడదుంపలను జోలియుండును. దీనిలో సువాసన
గల మరియొక జాతిగలదు. దీనిని గంధనాకులియుండురు. యీ రెండును
చేదుగనుండును. త్రిదోషములను, విషహారమున నుండును; కంఠ
మున బయలుదేరు గ్రంధుల (Glands enlargement) కు దీనిని
మూరి కట్టిన అవి హరించును.

నిత్తు జోడతిరము:—*Juniperus communis*. Eng. Juniper,
సంక హాపుషా, స్థీహానాశ. హింక ఆరాల్. దీని కాయలు, చక్క,
గింజలు సువాసనగ నుండును. వీనిక మాయము వేడితేయును; చమట
బుట్టించును. హస్త్రము గాదించును. శూల, క్రిములు, గుల్మము,
స్థీహా, మూలవ్యాధి, కగరోగము, కిసుకురోగములు, దిగ్గు
శ్లేష్మము, తిబ్బు వీనిని హరించును. కాయలను నీళ్ళతో మూరి ఆమ
హతి నొప్పులు (Rheumatic pains) వాపులను రాయుచుండిన
నయకుగును. యీ నిత్తులలో నుండి తీసిన తైలము పైరోగములకు
పనితేయును. దీనిగింజలు వేయించి చూర్ణమువేసి కాఫీపొడుముకు
బడలుగా వాడుదురు. కషాయం మోతాడు 3-4 తులములు,
తైలము మోతాడు 1-2 చుక్కలు.

నిభూతి:—*Sacred white ashes*. దీనిని శరీరమందు ధరించుకున్న
యడల శరీరిదీడ తీర్పును; శ్లేష్మము, వాతము, పైత్యము, చమట,
శీతపైత్యము, తాపము, విజాహము, రక్తముమొక్కవేడి, చలి
వీని నణచును.

నిచులము, దీనిధస్పము:—*Calx of a kind of stone*. ఇది ఒక
రాయి. మహారాష్ట్రములలో నొకటి. బంగారు వన్నెగలది. పెండిరంగు
గలది. కంచువలెనుండువదని మూడువిధములు గలదు. పై రెండునూ

చాదవిద్యయం దుపయోగింతురు కంచువలె నుండుచానిని కొషధముగా నుపయోగింతురు. ఇది గుండ్రమై మెరుగుగలిగి, అంచులు పలకలు గలిగియుండును. దీనిని చావిలాకు రసముతో 1 జాము వండి వను, దుష్టుపాకు, గలిజేరు, అడ్డరసపాకు వీనిలో దేనిరసముతోనైన శ్వేదనము జేసివను శుద్ధియగును. దీనితో సుమథాగము గంధకము చేర్చి, నిమ్మపండ్లరసముతో మారి, చిక్కజేసి ఆరనిచ్చి ప్రమ్మోదలో బెట్టి పుటముబెట్టివీసి చానిలో సుగంధాగం గంధకంచేర్చి నిమ్మపండ్లరసముతో మారి చిక్కజేసి పుటముబెట్టి చానిలో నాలుగవంతు గంధకముచేర్చి నిమ్మపండ్లరసముతో మారి, పుటముబెట్టిన ఖర్జూరుగను. చానిని నిమ్మపళ్ళ రసముతో మారి 7 పుటములు వేసిన పరిశుద్ధముగా ఖర్జూరుగను. త్రిఫలచూర్ణము, త్రికటకచూర్ణములు కలిపి పూటకు 3 యెవలు 4 గుంజల ఎత్తువకు సేవింపుచుండిన కాండపు, పైత్యభ్రమ, ఉబ్బు, జ్వరము, త్వయ, చారము, ప్రమేహము, కష్టు దీనిని హరింప జేయును. బలమును గలిగించును.

విరజాతి పుష్పము:—Double jasmine. ౧౦౫ నెవలీ, శ్రీమలీ, ఎన మల్లికా, సన్నని మొగ్గలు, చిన్న పుష్పములు విస్తారముగా పూయును. సువాసనగ నుండును. వేడిజేయును; పైత్యమును హెచ్చించును; ధరించిన మనోహరముగ నుండును; చారము, శ్లేష్మమును హరించును, కాంతినిచ్చును; మన్మథోద్రేకము గలుగజేయును. తల పెండుకలకు బలమిచ్చును.

విరజాతి పుష్పగువము:—Double jasmine wine. కొంచెము కాక జేయును; అగ్నిదీప్తిని, కాంతిని ఇచ్చును; అపాఠమును తీర్చును.

విరిగి చెట్టు:—వక్కెర చెట్టు చూడుడు.

విలేపియను గంజ:—A kind of gruel or conjee. ఒక భాగము తియ్యము, 4 భాగములు నీళ్ళుగలిపి మిగులమెరుకు లుండువట్టుల పాకము తేనెనది విలేపి యనబడును. ఇది మనోహరముగ నుండును; వాతవిత్తలేష్మమును, అనులోమ వాతిమును హరించును; త్పిత్తి నిచ్చును; వ్రణములను, శ్లేశిరోగములను మాన్పును; నీరసులకు బలముగలుగ జేయును; అరోగ్యము నిచ్చును; ఆకలిని, జర్ణశక్తిని గలుగ జేయును; గ్రహణిరోగము వణచును; చెమట బుట్టించును.

విలంబికాయలు:—*Averrhoa carambola*. A. Bilimba. సం॥ కర్మరంగ, కారుకా, హిం॥ కడురక. దీనిని కురక కాయలనియు విలంబికాయలనియు అందురు. యీ కాయలు నాలుగుపలకలుగ కోణములుగలిగి మద్దికాయలకన్న చాలా పెద్దవిగ నుండును. కాయతయ నీరుగలిగి పుల్లగనుండును. యీ కాయలను పప్పుల లోను కూరిలలోను వేసుకొందురు; చలువజేసి తిచ్చును; పొట్టకు బలమిచ్చును; ఆకలిబుట్టించును; దీని పండ్లరసముతో పానకము (Syrup) తేసి జ్వరములో చల్లదనము జేయుటకు యిచ్చెదరు. యీపండ్లు దీనిన బిల్బు జేయును; దగ్గు చెచ్చును. దీని విరుగుడు గలగసాలు.

విషకంటకాలు:—అడవి కంటకర చూడుము.

విషబొద్ది:—దీనినే చిటిబొద్ది యని పాతయని అందురు. కాకచెట్టు చూడుము.

విషమంగలపు చెట్టు:—*Crinum asiatum*. C. Deflexum Eng. Poison bulb. సం॥ విషమండల, సుదర్శన, హిం॥ చిండాక. దీనిని విషముంగలి యనియు లక్ష్మీనారాయణ చెట్టనియు తేనెర చెట్టనియు పండురు. దీనియాకులు కోలగా మృదువుగా నుండును; కొద్ది చేదుగ నుండును, దీని పువ్వులు తెల్లగ నుండును. దీని అకు

రసము యిచ్చిన వానికియును. దీనియాకు మారి కొద్దిగ అముదము గలిపి పెచ్చజేసి కట్టిన గోరుచుట్టు మొదలగు కాలి చేతివేళ్ళ కొనలయందు దయ్యెడు పుండ్లు, నొప్పి, కణుపుజెష్టులు, మాదలు, రాచపుండ్లు వీనిని వాడెంచును. అకురసము చెవిలో పోసిన చెవిలో పోటు, చీముకారుట, కరుపునొప్పి మానును. దీనివేరు నమలినను అకు పసురును ద్రుంగినను బాగుగ వమనము లగును. యుద్ధమున బాణముల కొనల నంటించెడు విషమువలన గలిగెడు రోగమును పోగొట్టును. దీని యాకును మాడ్చి పుండుమీద వేసి కట్టిన నది మానును.

విషముష్టి చెట్టు:—ముషిణి చెట్టు చూడుడు.

విష్టుకాంత చెట్టు:—*Evolvulus alsinoides*. సం॥ విష్టుకాంత. నీల పుష్పి, హిం॥ కోయల్. పన్నని అకులుగల నేలవాకెడు చిన్న తీగ. నీలఃర్ణముగల చిన్న పుష్పములు పూయును. దీనిలో తెల్లపుష్పములుగల జాతికూడ గలదు. దీని కషాయము పైత్య కఫజ్వరములను, పురాణ అంతర్గత జ్వరములను, ఉబ్బును పోగొట్టును. మూత్ర విరేచనములను వారీచేయును. మోతాదు పూటకు 3 తి మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు. దీని యెండించిన అకుల పొగ బుచ్చుకొనిన ఒగర్పుగలదగ్గు (Bronchitis) ఉబ్బుసపుదగ్గు (Asthma) నిమ్మ తించును.

విసిరిన వాయువు:—Air or wind created by fanning. పంకా, విసువకర్ర మొదలగువానివలన గలిగిన వాయువు శ్రమ, కోప, చెమట, విదాహము, మూర్ఛ వీనివణచును; నిద్ర చెచ్చును; ప్రీతి, సుఖము గలుగ జేయును; పైత్యము నణచును; వీర్యవృద్ధి జేయును.

విస్కీ:—Whisky, ఈసారాయి యూరోపు సారాయిల నన్నిటిలోను మంచిది; వేడిజేయును; వాలమును వారించును; మూత్రమును అధిక

పరచును; దగ్గును కమింపజేయును. మంచి కర్మకర్తని గలుగజేయును. మరియు బ్రాహ్మణులకు గుణములు గలిగియుండును.

శ్రుతరేణిచెట్టు:—శ్రుతరేణిచెట్టు చూడును.

వృద్ధచారు:—*Lettsonia nervosa*, *Argyrela speciosa*. Eng. Elephant creeper. ఈ వృద్ధచారక, కోటరపుష్పి, దీర్ఘవల్లరీ. హింక విధారా, ఇందు కీర్ణచారు అని మరియు కేదము గలదు; దీనికీ సంక కీర్ణచారు, అజరా. హింక కాలావిధారా. వృద్ధచారు పెద్దఅకులుగలిగి అకుల అడుగున మాగుగలిగి తెల్లగ ముఖమల్ రంగుగల తీగ. యిది విస్తారముగ చెట్లకు ప్రాప్తియొందును; దీని పువ్వులు తెల్లగ గుత్తులుగుత్తులవలె నుండును. దీనిని సముద్రపాల తీగయని, పాలసముద్రపుతీగయని యందును. దీని విత్తులను సముద్ర పాలవిత్తులని, కొక్కిరివిత్తులని, వృద్ధచారువిత్తులని నిఘంటువులు పరి కీలనజేసి స్థిరపరచడమైనది. దీని అకులకు అముదమురాసి పెద్దతేసి అకులపైపున వేసిన గడ్డలను పగులజేయును; పైపై పుక వేసిన మాన్పును. దీనివేరు కారము, చేదు, వగరు రుచులుగలిగియుండును. వేడిజేయును. దీనివేరు చూర్ణము పాలతోనిచ్చిన తత్వమును మంచికి మార్పును; ఉపదంకరోగములు (సవాలు రోగములు) హరించి బలముజేయును. దీనివేరు చూర్ణమును పిల్లి తేగలరసముతో కలపరా యములు భావనజేసి ఎండించి పూటకు 4 మొదలు 8 అణాలయెత్తు వరకు కరగించిన వెన్నతో 1 నెలదినములు పేదించిన వీర్యవృద్ధి, పుష్టి, బలము, కాంతి వీనిని గలుగజేయుటయేకాక వయస్సును నిలుపుచు మేధాకర్తని వృద్ధిపరచును; కంఠస్వరమును బాగుజేయును. దీనివేరు కషాయము పుచ్చుకొనిన పొండుపు, శోభ, ప్రమేహము, వాతము, కఫము, దగ్గు, మూత వీనిని హరించును. కషాయపు మోరొడు 8 మొదలు 8 తులముల యెత్తువరకు. మరియు దీనివేరు

సమభాగముగల అజామోచాది చూర్ణము కలిపి పుచ్చుకొనుట చలన అమచాతము, పార్శ్వచాతము (Hemiplegia) లను హరించును. శిర్ష వాచుణకు యివే గుణములుగాని దీనికన్న గుణము లేకువని పనితేయును. దీనివిత్తుల సముద్రపాల విత్తులందును. యావిత్తులు నీళ్ళతోమూరి తీసిన రసముగాని, కషాయముగాని యిచ్చిన గ్రహణి, అతిసారవిరేచనములు కట్టను. మోతాడు 1 మొదలు తులమెత్తు వరకు.

వృద్ధి:—రద్ధి చూడుడు.

వెంట్రుక :—A kind of mungie called veverra ichneumon.

దీనిని వెంట్రుక యనియు, భ్రువనియు పందురు. ఇది ముంగిరివలె నుండునుగాని పెద్దతోక గలిగియుండును. దీని మాంసము కార్య రోగము, క్రిమిరోగము. చాతము వీనిని బోగొట్టును.

పె. ట్రుల పాచిలకూర:—A kind of sorrel. దీని రసము లేక 1 షాయము నింకొలి వేడితేయును; చాతమును బోగొట్టును; పైత్యము తేయును; నీరసము పెచ్చును; చర్మరోగము, గుల్మము, వ్రణములు, శోష, కాష, ప్రమేహము, నేత్రరోగము వీనిని కాంతిపరచును. రసపుమోతాడు పూటకు 3-4 తులముల యెత్తు. కషాయపు మోతాడు పూటకు 3 మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు.

వెండి:—రజితము చూడుడు.

వెండిపల్చెము:—Taking food in a silver plate. దీనిలో భోజనము చాతపైత్యములను హరించును; చలువతేయును; ప్రమేహమును, రాశ్యుపడెడు మూత్రరోగమును బోగొట్టును; సౌఖ్యకరముగ నుండును; కేశములకు బలమిచ్చును. ఆరోగ్యము నిచ్చును.

వెండి వరక:—Silver leaf. మేహకాంతి, వీర్యవృద్ధి, బలము, ధాతు పృద్ధి తేయును; చలువతేసి యొచ్చును; మనస్సుకు బలము, సంతో

షము నిచ్చును. దోషములను హరించును. దగ్గురు, వాపురు క్రిమి ప
తేయును. ప్రేగులకు నవ్వుముతేయును. దీనికి విరుగుడు కత్తిరా అనగా
తాదము చెట్టు జిగురు. దీని తేహ్యములు పుచ్చుకొనినప్పుడు తాని
మాత్ర (మోతాదు) కొవడముపై నచుట్టి పుచ్చుకొనవగును.

మొపలిచెట్టు:—*Galega purpurea & Tephrosia P.* సంక కర
పుంఖ, స్త్రీహతి, కాండపుంఖ. హింక సర్వహిత. దీని సమూల కషా
యము లేక వేరుసము కొద్ది కారము, వగరు, తీపిరుచి గలిగియుం
డును. వాతము, గుల్మము, క్రిమిరోగము, పరిణామశూల, ఉదర
రోగమును హరించును. అగ్నిదీప్తి నిచ్చును. దీని వేరుకషాయము
అశ్లేష్మవిరేచనములు, అగ్నిమాంద్యము, చెవిలో పూడు వీనిని హరిం
చును. రసపు మోతాదు పూటకు 2-3 తులముల యెత్తు. కషా
యపు మోతాదు పూటకు 2½ మొదలు 3 తులముల యెత్తు. దీని
వేరుతో దంతభావనము చేసిన దంతరోగములు హరించును. ఆరో
గ్యముగా నుండును. తెల్లమొపలి శ్రేష్ఠము.

వెక్కుడుకాయ:—అనగా పెద్ద లేక చిన్న మావేగుల చెట్టుకాయలు.
పెద్దమావేగు చూడుడు.

వెగటుగుణము:—*Acerblityr* వెగటుగనండు వస్తువులు కాంతి, జీవర
దీప్తి, శీర్ణకత్తి, బలము వీని నిచ్చును. నీరసమును బోగొట్టును.
రక్తమును శుభ్రపరచును; మాత్రమును తెలుపుతేయును.

వెలుతురుచెట్టు:—*Capparis - aphylla plant. C. Spinosa &*
Mimosa cinerea, Eng. Caper. సంక కరీక, వేల్చెరు, హింక
కరిల్, కబ్బరా. దీనిని వెలుతురుచెట్టు అనియు నందురు. దీనియాకు
మార కారముగ నుండును. కాక తేయును. దోషములను భేదిం
చును; కఫవాతముల హరించును. అకు మాలి కట్టిన వ్రణము,

వాపు, విషదోషము వీనిని హరించును. దీని ఆకు లేక చెక్కరసము లేక కషాయము చేదు, వగరు, కారము రుచులు గలిగియుండును, మూత్రాత్మక, మలబద్ధము, మూత్రకృచ్ఛము, మూత్రదోషము, రక్తవిరేచనములు వీనిని హరించును. దీని వేరుచెక్క చూర్ణం లేక కషాయము క్షయరోగము, హృద్రోగము, శూల, అగ్ని, ఆమ వాతము, వాతము, మేహవాతము, తిమ్మరవాతము, పక్షవాతము, ఉబ్బు వీనిని హరించును. దీని కషాయముతో కరుపులను, వ్రణములను కడిగిన త్వరగా మానును. దీని ఆకుపసరు చెవిలోవేసిన పోటు, కురుపులు వీనిని మాన్పుటయేగాక పురుగులనుకూడ చంపును. చూర్ణము మోతాదు 2-3 అణాలయెత్తు. కషాయపు మోతాదు 2-1/2 ముదలు || తులముల యెత్తువరకు. దీని పువ్వులు కఫపిత్తముల హరించును. దీని పండ్లు లేక కాయలు మలమును గట్టిపరచును; శ్లేష్మైత్యము జేయును. దీని లేతయాకులు లేక చిగుడ్డు చలువజేయును. వీనిని నలియగొట్టి కండ్లపైన వేసికట్టిన కండ్లకలకలు, ఎరుపులు నివృత్తించును. దీని యాకులు గుర్రమునకు పెట్టు దానా గింజలతో నప్పుడప్పుడు తరుచు పెట్టుచుండిన దాని కడుపులోను, ప్రేగులలోను క్రిములు పుట్టుకుండును. గుర్రము కాగుగ నుండును.

వెదురు:—*Bambusa arundinacea*. Eng. Bamboo. సం॥ వంక, వేగు, దీర్ఘగంధి. హిం॥ వేన్, కాంస్. పచ్చివెదురుయొక్క లేత యాకులయొక్క కషాయము చేదు, వగరు, తీవ్ర రుచులు గలిగియుండును. చలువజేయును. కఫము, వాపు, మూత్రకృచ్ఛము, రక్తదోషము, తాపము, ప్రమేహము, మూలవ్యాధి, కష్ట, గుల్మము, శూల, విదాహము, జ్వరము వీనిని పోగొట్టును. ముతరక్తమును, ప్రసవస్త్రీల మయిలరక్తమును జారీచేయును; అగ్నిదీప్తి నిచ్చును; హృదయమునకు మేలుజేయును. మోతాదు పూటకు 3 ముదలు

6 తులముల యెత్తువరకు. పెడురాకు, విరియాలు, ఇటుకముక్కలు కషాయముగాచి యిచ్చినను ప్రసవస్త్రీల మూలరక్తమును పెడలించును. మోతాదు 10 తులముల యెత్తు. దీని శేతియాకులలో కొద్దిగ మిరియాలు, ఉప్పుచేర్చి దంచి తినిపించిన పశువుల విరేచన బాధ్యములు కట్టును.

పెదురుగొమ్మ లేక బోడు:—Young bamboo sprout curry of. లేత పెదురుబోడు తీసి, వగరు, చేదు గలిగియుండును. దీని కూర వీర్యమువకు వేడినిచ్చును; రుచి బుట్టించును, జఠరదీప్తి నిచ్చును; మలమూత్రములను గావించును; కఫమును, ప్రమేహమును, ఆణచును. వాతపైత్యములను, జ్వరమును, విజాహమును, నీరసమును, క్రిమిరోగమును, కడుపుబ్బును గలుగజేయును. అపథ్యమైనది. దీనిని విరుగుల్పు 1 అపాలచూర్ణము, 2 మోడుగఘౌరము. పెదురుబోడు దంచి దానిరసము పురుగులుగల వ్రణముపై న పోసి అముద్దవేసి కట్టిన అందులోని పురుగులు చచ్చును.

పెదురు బియ్యము:—Bambusa arundinacea. Eng. Rice or seeds of bamboo tree. సంక వేగుయవ, వేగుబీజ, హిందీ బాంస్ కాచావల్. దీని అన్నము తీసి, వగరు రుచిగ నుండును. కాక జేయును; వీర్యమువకు వేడినిచ్చును. జేహకాశ నశిచును. వాతము, పైత్యము, వాతపైత్యము, మేహము, క్రిమిరోగము, విషము వీనిని బోగొట్టును; కాంతి నిచ్చును.

పన్నకొత్తది:—Fresh butter. తీసి, కొద్దిగవగరు, పులుపురుచులు గలిగియుండును. చలువజేయును. కాంతి, వీర్యవృద్ధి, బలము, జఠర పుష్టి వీని నిచ్చును; వాతపైత్యము, మాయ, మూలశంక, గ్రహాగ్ని, సంగ్రహాగ్నిరోగము, రక్తపైత్యము, దగ్గు, వ్రణములు, గాయములు వీనిని మాన్పును. బాలురకు, వృద్ధులకు మంచిది; కన్నులకు చలువ

చేయును. యావనమును నిలుపును; వెన్నలో పంచదార కలిపి పుచ్చుకొనుచుండిన అధికమైన వీర్యవృద్ధి, బలము నిచ్చును. హృదయమునకు బలముజేయును. కఫము, అగ్నిమాంద్యము జేయును, అరిదిని బోగొట్టును. దీనికి విరుగుఁగ్గు వెన్న సామాన్య గుణము చూచుడు.

వెన్న పచ్చిపాలలో తీసినది:—Butter obtained from unboiled milk. సంక్రహణి రోగము, రక్తైక్యము, నేత్రరోగము వీనిని జయించును; కఫమును పెంచును. దీనికి విరుగుఁగ్గు వెన్న సామాన్య గుణము చూచుడు.

వెన్నప్రాతగిలినది:—Butter old ఉష్ణ, వగరు, పులుపు దుచులు గలిగియుండును. చర్మి, మూలశంక వీనిని బుట్టించును. గురుత్వముగ నుండును. కండ్లకు మేలుజేయును, శిరస్సునకు బలనిచ్చును.

వెన్న పుచ్చుకొనకు క్రమము:—Mode of eating butter in different seasons. ఆశ్రు వెన్నను శ్రీష్ణముతువున శర్కరతోడను, వర్షముతువున పంచకోలముల చూర్ణముతోడను, శరదృతువున యవల పిలపుండితోడను, శిశిరముతువున శైంధవలవణముతోడను, శిశిరముతువున విప్పకృచూర్ణముతోడను, వసంతముతువున తొంకి, గజవిప్పకృచూర్ణముతోడను ప్రాతఃకాలమున బుచ్చుకొనిన ఆయురారోగ్యవృద్ధిని, బలమును ఇచ్చును. వయస్సును నిలుపును.

వెన్న వర్జింపవలసినవారు:—Those who should not eat butter. కఫరోగము, కష్ట, ఉదరరోగము, మూర్ఛ, బాంతి, శిరోవ్యాధి, ఉబ్బు, జ్వరము, పాండువు ఈ రోగములు గలవారు వెన్న బుచ్చుకొనకూడదు.

వెన్న పెదురు కూర:—A kind of ground herb. సంక్రహణి, ఛిరీకా, ఛక్రీకా, పూరి. దీనిని నాగేటిచాలు కూరయని యందురు. దీనికూర

పండుకుని తిందురు. రుచిగా నూడును. కఫమును, నేత్రరోగమును, క్షయరోగమును గొట్టును. మేహశాంతి, పైత్యశాంతి జేయును; పథ్యమైనది. దీని విత్తులు మేహశాంతి జేయును. వీర్యవృద్ధి, పుష్టి నిచ్చును.

బెన్న సామాన్యగుణము:— Butter generally. సూక్ష్మ నవనీత, హింక నాని. వేడిజేసి చలువజేయును; దేహతత్వమును సౌమ్యపరచును. నీరు పెట్టును; పొడిదగ్గు. కణ్ణి వీనిని నూర్చును; బుద్ధికి బలమిచ్చును; శరీరము, రొమ్ము అరిపోయిన రోగులకు తేలుజేయును; గ్రహణిని బోగొట్టును; గుండెలకు బలముజేయును; దేహపుష్టి, వీర్యవృద్ధి, బలము, విరేచనబద్ధము జేయును, సుర్యమును శుభ్రపరచును; కఠినవస్తువులను ప్రేగులనూడి తీసిజేయును; పైన పూయూటకలన శరీరమునకు రంగుదెచ్చును; మృదువుపరచును; అమితముగ దివిస పొట్టను తెరచును; వాత తత్వములవారికి అకలి మందగింపజేయును. దీని 1 నిరుగుళ్ళు 1 తేనె, 2 చెరుకురసము, 3 అల్లస మురబ్బా, 4 పంచదార, 5 ఉప్పు.

బెన్నెలగుణము:— Moonlight. మనోహరముగ, ఆనందముగ, సంతోషముగ నుండును; రక్తపైత్యమును, తాపమును క్షమింపజేయును; మలబద్ధము జేయును; నేత్రరోగములను బోగొట్టును. రాత్రివేళ చంద్రుని నిబ్బరముగ తిరుచు చూచుచూడిన దృష్టి బలము తగ్గును; నేత్రములకు బబ్బు చేయును.

బెన్నెలపులుగు:— జీవంతవక మను పక్షి మాంసము చూడుడు.

బెయిదంతాలమీను:—A kind of fish. దీనిని చారమీనని యుండును.

దీని మాంసము రుచిగ నుండును; బలము జేయును; ఆనుమును, త్రిదోషములను శీఘ్రముగ బోగొట్టును.

బెరడాపు ధాన్యము:—ఎరడాపు ధాన్యము చూడుడు.

బెర్రకుసుము:—బలంకి సుచెట్టు చూడుడు.

వైరిచాత రాశి:—Pharnaceum mollugo-wild sort. దీనియాకు రసము పొట్టకు బలముజేయును; విరేచనము గావించును; ఋతు రక్తమును జారీచేయును; దీని యాకు మారి కట్టిన వ్రణములను మాన్పును. రసపుమోతాదు 3-4 తులముల యెత్తు.

వైరిశకుకు:—wild sugar cane. కొంచె ముప్పగా, చేదుగా, వగరుగ నుండును; కఫమునుగొట్టును; గర్భనాశమును గలుగజేయును; వైరికుక్క- విషమును తోగొట్టును.

వైరిపాల:—మనుకాల చూడుడు.

వెరిపుచ్చటిగ, కాయ:—Citrullus colocynthis. Eng. Indian colocynth or bitter apple. సంక ఇంద్రవాయుకి, గజభిష్టిట, హంక ఇంద్రచాయన్. దీనిని వేటిపుచ్చ చెట్టనియు, చేదుపుచ్చ చెట్టని, పెద్దకాపరనియు నందురు. దీని యాకు పసురు పైన పూయుటవలన చాతపునొప్పులు హరించును. దీనికాయలు ముక్కలుగకొనితిప్పులో మారజేసి ఎండించి చూర్ణించి తోని కిచ్చిన ఉదరములు, కడుపులో బుల్లలు, కార్షము, క్షీరము, క్షిరము, క్షిరము, క్షిరము, క్షిరము, క్షిరము హరించును; విరేచనముజేయును. దీనివేరు చూర్ణముజేసి నవ్యము జేసిన శిరోరోగములు హరించును; దీనికాయలోని గుంజ ఎండించి చేసిన చూర్ణము గాఢవిరేచనము చేయును; మూర్ఛ, విచారపు విచ్చి, ప్రాలుమూలిక, ఉబ్బు, ఉదరము, క్రిమిరోగము వీనిని జయించును. మోతాదు 4 మొదలు 10 గోధుమసింజల యెత్తువరకు. దీని అరకు (Tincture) అనువాతము (Gout), చాతపునొప్పులు, చారుణపు తలనొప్పి, పక్షవాతము వీనిని హరించును. మోతాదు పూటకు 1ర చుక్కల చొప్పున దినమూనకు రెండుపూటల నియ్యవగును. దీని కాయ గర్భాశయము (Uterus), విూద పనిచేయును. అవగాదాని వేడిపుట్టించును. దీని పొగబట్టిన ఋతురక్తమును జారీ

యరును. కాయకు పన్నువికల్పముచేసి కానిగుండ కొన్నిమిరియాలు
చూర్చి, రంధ్రము చూసి కాని! చీలమున్ను ఇచ్చి పోయ్యి సమీప
మున గొయ్యిరవ్వి యందులో కాయముంది వేడిబూడిద పైవ
లోనుంచు కొన్నిదినములుంది యాచెనుక నామిరియాలును దీసి
యెఱియి యూచి వానిని విరేకనావధముక వాడవచ్చును. ఈ
గుణలు గర్భములోని వాతమును వెడలించును; విరేకనముజేయును.
మిరియములకు మూడుగ రేపర్చిచ్చి దుంపను కాయలో నుంచి పై
ప్రకారము చేసి పైవచెప్పిన సమయకు వాడవచ్చును. మూత్రము
పట్టవచ్చును, మూత్రబద్ధముయగు (In suppression and res-
sion of urine) దీని కాయతోక్క, రేపర్చిచ్చి సమపాళ్ళుగ
తీసి మూర్చించి వాడకగియుండును, మూతాదుగుల చూర్ణమువలెనే.

కాయ కాయ:—Wood apple unripened. వగగు, పులుపు, తీసి
కుచులు గొది; నాలుగ్ బెరకుకట్టును; చలువజేసి యుచ్చును; రుచి
బుట్టించును; తృదయమువకు, పొట్టకు బలము జేయును; సంకోచ
మిచ్చును; దీని గుంజావసము పుక్కిలిందిన పండ్లకు బలముజేయును,
బోడిలోని ఉద్దిపాళ్ళులు, నోటిపూత మాచును; తినిన లకలి బుట్టిం
యును; కాశాచు తీర్చును; వాతసైర్యము, గ్రహణి, పుగ్రహణి,
దీని వగయును; కడుపు విగల్పము; కంఠము లోగురుతార జేయును;
క.కకోగమును బెచ్చును; క్రిమిరోగమును బుట్టించును; మలబద్ధ
మును, క్రికోవములను జేయును; దీనికి విరుగుళ్ళు 1 తేనె, 2 కాక
పచాక్షములు, 3 కాకోవధములు.

మృదంగుల్లు:—Tender leaves of wood apple tree. దీనిక మె
యము లేక రసము పువ్వునగ, చేరుగ, వగయు ముండును; విరే
కపబద్ధము జేయును; కడుపుబ్బు, చర్మి, వాచి, ఎక్కిళ్ళు దీనిని

హరించును, వెలగాకు రసములో లేనొలిపి యిచ్చిన వాంతులు కట్టును, వికారము తగ్గును. మోతాదు పూటకు 2 మొదలు 3 తులముల యెత్తువరకు.

వెలగ చెట్టు:—Feronia Elephantum. Eng. Wood apple tree.

సూ॥ కపిత్థ, గంధపత్ర, హిం॥ కైథ. వెలగాకు రసము హరి, అతి సారము, ఎక్కిళ్ళు వీనిని కట్టును దీనిమాను లేక వేరు చెక్క లేక కాయదీప్సను కలితో గంధముతీసి కనురెప్పలపైన, కణరలపైన, నొసటిపైన పూసిన విద్రవట్టనివారికి విద్రవట్టును. దీని జగురు గ్రహణిని కట్టును; తగ్వమును మృదువుపరచును; దీనిని నీళ్ళలో గలిపి నియ్యనగును. అకురసము పొట్టకు సత్తువ జేయును; జీర్ణశక్తి నిచ్చును; పొట్టలోని వాతమును హరించును; చిక్షల అజీర్ణమును పోగొట్టును; విరేచనముకల్పించును, రసముయొక్క మోతాదు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు. ఆకును తలకువేరి కట్టిన తలనొప్పి, పోటు నయచుగును; ఆకును ప్రక్కమీద ఒత్తుగ పరచి అందుపైన రోగిని పగుండబెట్టిన జ్వరతాపచుణగును; పైత్యమును హరించును; మంచి నిద్ర జేచ్చును.

వెలగ చెట్టునీడ:—Shade of do. ఊపిరిగొట్టు నొప్పి, అనాహమనగా మలమాత్ర ద్వారముల బుడ్డెడు శూల వీనిని పోగొట్టును; బల మిచ్చును. విషమును, శ్లేష్మవాతములను హరించును.

వెలగ పండు:—Fruit of do. పుల్లగ, తియ్యగ, కొద్ది వగరు గలిగి యుండును. త్రిదోషహరణునినది. కఫము, పైత్యరోగము, ఊపిరి గొట్టునొప్పి, గ్రహణి, చర్ది, ఎక్కిళ్ళు, శూల, అగ్నిహింద్యము, వికారము, మూలవ్యాధి, శ్వాస, కాసలు, అరుచి, శ్రమ, అలసట వలన గలిగిన నీరసము, వమనము, విషము, దాహము వీని నణచును. రుచిబుట్టించును. మిక్కిలి మేహశాంతి, పైత్యశాంతి జేయును.

మిక్కిలి పథ్యమయినది. విత్తనములు దీనివైచి శర్కరగలిపి పుచ్చుకొనదగియుండును. దీని విత్తనములు అలస్యముగ తేర్లముగును. గుండెలకు, గొంతుకకు నవ్వుముతేయును. శూలదెచ్చును. దీనికి నిరుగుళ్ళు 1 శర్కర, 2 వేపగింజలు, 3 పెద్దపోపు. వెలగపండ్లలోని గింజలు ఎండించి చూర్ణముతేసి శర్కర గలిపి పుచ్చుకొనిన వీర్యవృద్ధి తేయును. యాపండు గుంజతో తయారుచేసిన చారు మేహకాంతి, కైత్యకాంతి తేయును. పథ్యమయినది. యా పండుగుంజ బెల్లము తగుమాత్రము గలిపి అందుకొద్దిగ యాలక్కాయల చూర్ణము గలిపిచేసిన పచ్చడి మిక్కిలి రుచిగనుండును. అరుచిని బోగొట్టును. త్రిదోషహరమైనది.

వెలగపండ్ల పానకము:—Sherbet of fruit of do. శొంఠి కషాయము కాచి, బెల్లము, విల్లిపీచలవేళ్ళు, మిరియాలు ఇది చల్లతో నూరి వడియపోసి యందులో శొంఠికషాయము కలిపి యిది యన్నియు వెలగపండ్ల పానకములో కలిపి కాచి కొద్దికొద్దిగ పుచ్చుకొనుచుండిన చాచాము, కడుపుబ్బు, క్వాస, కాస వీనిని హరించును. స్త్రీలకు పాలుపడును.

వెలమగుంధి:—Leca hirta. గుంజ కాశజంఘా, పారావరపడి హింజ కాశజంఘా, మనీ. యిది ఏటాలేచెడు చిన్నచెట్టు. దీని ఆకులు ఒక చానికొకటి ఎదురుగా నాలుగుపైపులా వేయును. ఆకుల మొదలున నన్నని మొగ్గలుండును. కొద్దిగ మాగుండును. దీని సమూలరసము లేక కషాయము చేదుగ, వగరుగ నుండును. శ్లేష్మపైత్యము, కైత్యము, విషమజ్వరము, విషము, క్రిమి, అశీర్ణము, రక్తపైత్యము, కఫము, జ్వరము వీనినిహరించును. శ్మయరోగములకు మేలుతేయును. దీనిరసము చెవిలోబోసిన చెముడు తగ్గును. ఆకు మారికట్టిన గాయములు, కురుపులు మానును. రసపు మోకాడు పూటకు 3-4

తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాదు 2½ ఋషలు 6 తులముల
యెత్తువరకు.

పెలిగారము:—Sodi biborax. Eng. Borax or biborate of sodium. సంః టంకణతొర, లోహాద్రావీ, హింః సుహాగా. దీనిని టంకణతొరమనియు నందురు. అగ్నిదీప్తినిచ్చును; కఫము, శూల, జ్వరము, గుల్మము, వాతము, పైత్యము, అతిసారము, కాస, క్వాస, అపస్మారము, తాపము వీనిని బోగొట్టును; మూత్రము గావించును; దేహములోని మలముల వెడలించును. ఉదరము, మూత్రకృత్త్రము వీనిని హరించును; శీఘ్రప్రసవము గావించును; నేత్ర రోగములను మాన్పును. దుష్ప్రద్రవకూటమును కరగించును. నీరుతేయును; దీనిని పొంగించి వాడుదురు. మోతాదు పూటకు 1 ఋషలు || చిన్న ముల యెత్తువరకు. సుమారు వరహా యెత్తు పొంగించని పెలిగార మును సుమారు ఒక టొన్న తేనెతో చూర్ణముచేసి కలిపి వేలితో దివమునకు రెండుమూడు మార్లు పూసిన చిద్దకు నోటిలో నగు పొక్కులు, పుండు (aphthoe or thrush) నయమగును. క్షయ, జ్వరము ఋషలగు వ్యాధులలో పెద్దవారికి నాలుకమీద నగు పగుళ్ళకు ఒక టొన్న తేనెలో రెండు వరహాలయెత్తు పెలిగారపు చూర్ణమును ఎనిమిది టొన్నల నీళ్ళలోగలిపి పుక్కిలించుచుండిన నోటిర కపుపట్టు పుండుమానును. ఒక టొన్న నీళ్ళలో ఒక వరహాయెత్తు పెలి గారమును గలిపి చిద్దకు పాలిచ్చిన పెరుకను, పాలియ్యక ముందును చను ఋషలకు పూయుచుండిన బానిపై నుండు పగుళ్ళు మానును. లేదా అర టొన్న నీటితో వరహాయెత్తు పెలిగారపు చూర్ణము కలిపి పూయుచుండినను చను ఋషలపైని పగుళ్ళు నయమగును. ఆ నీటిని పుండై నొప్పిగల మూలమునకు పూసిన నది మానును. లింగము, యోని వీని నుంట, తాపము, గుల వీనికి తులముసావు పెలిగార

మును ఎనిమిది కొమ్మల నీళ్ళలోగలిపి ప్రయోగించిన వయమగును. పురుషులకు అనీళ్ళతో తడిపిన గుడ్డ లింగముపైన వేయవలెను; స్త్రీలకు యోనిలో ఏచికారీ (injection) చేయవలెను; మంట, తాపము, గుల వయమగును. పొంగించిన పెలిగారమున్న చాల్పిని చక్క చూర్ణమున్న సుమభాగముగ గలిపి పూటకు బేడెత్తు చొప్పున వేడినీళ్ళతో స్త్రీలకు ఋతువు కాకముందు వారము దినములు ముందునుండి యిచ్చుచుండిన ఋతువు చోరీ ఆయిపోవును. గర్భిణులు చాలసేపు ప్రసవము కాలేక నుండునపుడును (In prolonged or tedious labours). గర్భస్రావములో ఓండము త్వరగా పడిపోకుండ నుండునపుడును అరవరహితైత్తు పెలిగారపు చూర్ణమును 10 గోధుమగింజల యెత్తు చాల్పినిచక్క చూర్ణమును కొద్దిగ వేడిగంజలో గలిపి ప్రతిగంటకు లేక రెండుగంటల కొకసారి నిచ్చిన ప్రసవమగును; విండము పడిపోవును. పైన చెప్పిన మూతాదులు 8 లేక 4 మార్లకంటె అధిక నియ్యకూడదు. పైన చెప్పినట్లు ప్రసవాయాసమును వచ్చు ఈడ్పువారము, వణుకు (Convulsions attendant on labours) దీని కియ్యవచ్చును. 10 గోధుమ గింజల యెత్తు పెలిగారపు చూర్ణమును 10 గోధుమగింజల యెత్తు చాల్పిని చక్క చూర్ణమును గలిపి దినమునకు మూడుసార్లు చొప్పున నిచ్చిన ఋతుబద్ధము, క్రమము తప్పి అగు ఋతురక్తస్రావము. పురాణ యోనిరోగములు నివారణమగును; పెలిగారము, గంధకము, కాచు దీని చూర్ణము ఒక్కొక్కటి వరహితైత్తు, ఒక కొమ్మ పండిత్రోవున లేక నీటిలో లేక వేసలైదులో గలిపి వ్రణములు, పుండ్లపైన పలాస్త్రివలె వేసిన కీఘముగ వది మానును. గర్భ దిడుముకుకూడ రాసిన వయమగును. ప్రసవకాలమురాని గర్భిణీస్త్రీలకు పెలిగారము లోపలి కియ్యకూడదు; ఇచ్చిన గర్భస్రావము గలుగును.

వెలిదామర:—White lotus. పుండ్రాకము చూడుడు.

వెలిపిట్ట మాంసము:—Francolline portridge Flesh of. దీని నేకపింజలు ఓట్ట అని యందురు. దీని మాంసము రుచిగా నుండును. అగ్నిదీప్తి నిచ్చును. కాస, శ్వాస, క్షయ, జ్వరము, గాయమా, ప్రణామలయందు పథ్యముగా నుండును.

వెలుగుబంటి:—వెలుగుబంటి మాంసము చూడుడు.

వెలుతురు చెట్టు:—వెలుతురు చెట్టు చూడుడు.

వల్లుల్లి:—Allium sativum. Eng. Garlic. సంశ్చ లకున, రసోన, హింశ్చ లకున, లహసున్. దీని రసము కారముగ నుండును; కాశ తేయున; అర్చును. దీనిని లోఽలిః పుచ్చుకొనిన మిక్కిలి కాశ తేయును; కఫము, క్లేష్మము, వాతము, సూరికరోగము, నన్ని పాతము, దేహామంశయు చల్లబడెడు మహావాతము, పురాణజ్వరము, వాతపు నొప్పులు, శ్మశ్మనొప్పులు, పక్షవాతము, తిడిదిగొట్టునొప్పి, కూల, అగ్నిమాంద్యము, అశీర్ణము, అశీర్ణపు కడుపునొప్పి, తిబ్బు, బల్ల, గుల్మము, మూలవ్యాధి, శ్వాస, కాస, క్రిమి, కష్ట, క్షయ, అరుచి, హృద్రోగము, తిబ్బునదగ్గు (Asthma), సర్వాంగవాతము (General paralysis), అమవాతము (Rheumatism), మలుగునొప్పి (Sciatica), సరాశి, తలనరముల రోగములు, నశస్యగల దగ్గు (Bronchitis), నడుము మొదలు కాళ్ళవరకు నుండు నొప్పులు, దేహము పచ్చకారతేయు జ్వరము వీనిని లోగొట్టును; విరిగిన యవయవముల నతుకకొనతేయును; అగ్నిదీప్తిని, కాంక్షిని, బలమును, నేరికను ఇచ్చును; వీర్యవృద్ధి, ఆయుర్వృద్ధి వీని నిచ్చును; దీపనకారి (Stimulant), దుష్టరక్తమును, కష్టప్రవ మాటమును కరగించును; విడగొట్టును; పొట్టకు బలము తేయును; కడుపులోని వాతమును వెడలించును; మూత్రము, మూత్రరక్తము,

చెమట వీనిని శుభ్రపరచును. మూత్రమును, ఋతురక్తమును బారీ చేయును. చెమట పుట్టించును. విరేచనకారి, శరీరతత్వమును మార్చును. నరముల రోగములను (Nervous affections) పోగొట్టును. చెడుగాలి, చెడునీరు వీని దుష్గుణములను విరుచును. కంఠ స్వరమును బాగుచేయును దీనిని సిరకా (Venegar) లో ఊర బెట్టి తినిన మేలుజేయును. మాంసము కొద్దిగ దినెడువారి దేహము నకు బలము, ప్రాణమునకు సత్తువజేయును. గురుత్వ పదార్థములతో వండితినిన వానిని జీర్ణముజేయును. చేతులు కాళ్ళు పగిలెడు రోగమును పోగొట్టును. మూత్రపువ్వుచి (Bladder) లో పుట్టుకొని కరగించును. సర్పవిషము, పెరికుక్కవిషము వీనిని విరుచును. సదా వీనిని తినుచుండిన పెంట్రుకలు తెల్లబడక యుండును. కూరలలో వేరివండి తినిన స్త్రీలకు పాలు బడజేయును. అంజూరు, అక్రోటుతో తినిన విషమును విరుచును. పెల్లుల్లిపాయలను మేకపాలతో వండి నతితో జోరగవేయించి తేనతో లేహ్యముజేసిపుచ్చుకొనినమిక్కిలి ధాతుపుష్టి జేయును. వాతపు, మేహవాతపు నొప్పులను హరించును. పెల్లుల్లిపాయల రసముగాని, పెల్లుల్లిపాయలు వేసి కాచిన నూనె గాని చెవిలో పోసిన చెముడు, చెవినొప్పి మానును. పెల్లుల్లిపాయలలో పసుపువేసి మారి దేహమునకుపూసిన పక్షవాతము, ఇతర వాతములు, దేహము చలువకమ్ముట నివృత్తించును. పెల్లుల్లి పాయలు మారి కట్టిన గోరుచుట్టు, కణుపుకేష్ట, మడమశూల, గడ్డలు మొదలైనవి హరించును. విషమును పీల్చుటలో నిది చింతా మాణిపంటిది. ఒంటిరేక పెల్లుల్లిపాయను రెండుముక్కలుగ కోసి ఒక ముక్కను పాముగరచినచోట వంటించిన విషమును హరించును. పెల్లుల్లిపాయలు మారి పూసిన గుదస్థానమున బుట్టెడు దురద నివారణమగును. పచ్చి పెల్లుల్లిపాయలు తినిన బహుమూత్రము కట్టును.

మోతాదు పూటకు 1 రేక మొదలు 8 రేకలచొప్పున క్రమక్రమముగ వృద్ధిచేసి దినమువకు రెండుపూటలకు పుచ్చుకొనవగును. వెల్లుల్లిపాయలు నూరి వంటిబూసిన యెంచుచిడుము నివృత్తిగచును. వీనిని వేడిబూడిద (కుమ్ము)లో నుంచి యుడికించి తినిన మూలచ్యాధి నూనును. వీనిని నమలిన వోటిదుర్గంధము హరించును. వీని పొట్టు (పొప్పర) కార్చినమసిలో జయతూన్ మానె (Olive oil)లో గలిపి తలకు పట్టించిన వెండ్రుకలు విస్తారముగ బుట్టును. వృద్ధియగును. వెండ్రుకలు వంకరగా (సుశ్శుసుశ్శుగా) నుండును. వీని తైలమును జ్వరము, వాతము మొదలగు రోగములు గలవారికిచ్చిన నవి హరించును. దీని రసము లోపలికిచ్చు మోతాదు పావురేలము మొదలు తేలమువరకు. దీని రసము వంటిపై నలూసిన చర్మము ఎర్రబడును వెల్లుల్లిపాయలు నూరి పాత్రికడుపునకు పట్టించిన మూత్రకోశపు బలహీనమువలన గలిగిన మూత్రబద్ధము నివారణమగును. వీనిని నూరి సిగకా గలిపి పట్టువేసిన గొంతుకలో పుండగుటచే నడలిన గొంతుకను (Relaxed sore throat), నడలిన (వదులైన) మాటలాడుటలో కడులు గొంతుకవరములను విగడిసి బాగుచేయును. వీని చమురు వెండ్రుకలకు పూయుచుండిన నెయ్యగుండును. చలికాలములో వీనిని తినుచుండిన వాత మేహవాతపునొప్పులు, వరములనొప్పులు (Neuralgia) రాకుండ నావును. అవమానిలో వెల్లుల్లిపాయలు వేసి కాచి యామానెపూసిన గడ్డి, చిరుము నూనును. వ్రణములలోని పురుగులు చచ్చును. వెల్లుల్లిరసము పూసిన రేక వెల్లుల్లిపాయలను ఉప్పుతో నూరి కట్టిన కవుకుదెబ్బలు, బొప్పి. గాయములు వీని నొప్పి తీయును. మానును. వెల్లుల్లిపాయలు నూరి కట్టిన వాత మేహవాతనొప్పులు, వరముల నొప్పులు (Neuralgia), కీళ్ళనొప్పులు,

అమచాతపునొప్పి (Gout) వీనిని హరించును. వీనిదండ మెడలో కట్టిన చిడ్డల ఉక్కి-సదగ్గు (Hooping cough) నయముగును. వీని రసమును వేడినీళ్ళలో వేసి త్రాగించిన ఉబ్బుసదగ్గు నివృత్తించును. చాతము, చాతపునొప్పులు, పక్షచాతము గలరోగులు వీనికూర వండిగాని, మరి యేవిధముననైన గాని తినుచుండిన మేలుతేయును. వీని రసము తలకుపూసిన పలుచచ్చును. వీనిని మూరి కణతలకు పట్టువేసిన చాచూమైన తలనొప్పి, ఒంటి పార్శ్వపునొప్పి నయముగును. ఒంటిరేక వెల్లుల్లిపాయ పామును చంపును. దీని దగ్గరకు పాములు చేరవు. వెల్లుల్లియొక్క దుర్గుణములు దిక్కిలి కాక తేయును. రక్తపైత్యమును బుట్టించును. హెచ్చించును. పుంస్త్రమును పోగొట్టును. తలనొప్పి బుట్టించును. రక్తమును దహించును. కండ్లు, నల్లదబ్బు (Spleen) ప్రేగులు, గర్భిణీస్త్రీలయొక్క గర్భము వీని హరితేయును. మూలవ్యాధి, గ్రహణి, రక్తవిరేచనములు, రక్తవమనము, రక్తకాశ, పైత్యము వీనిని హెచ్చించును. రక్తప్రవాహమునకు నేగము బుట్టించును. కాకతత్వము గలవారి దేహమును కృశింపజేయును. చాహము బుట్టించును. దీని విరుగుళ్ళు 1 నెయ్యి, 2 చానిమ్మకాయరసము, 3 పులుసు, 4 చాలు, 5 బొదము మానె, 6 ఉప్పుతో నీళ్ళుపోసి వండుట.

వెల్లుల్లియాకుకూర:—Curry of leaves of do. పైత్యము, కాక తేయును. కూల వణచును. అగ్నిదీప్తి నిచ్చును క్లేష్మమును హరించును. విరేచనబద్ధము తేయును.

వేగిసచెట్టు:—Pterocarpus marsupium. P. indicus. Eng. The Indian king. సం॥ అసన, వీణక, కీరసాల. హిం॥ అసున, దీనిని వేగిసచెట్టనియందును. కొండలమీదలేచెడు పెద్దవృక్షము. దీని ఆకులు, మానుచెక్క కషాయము వగరుగ, చేదుగనుండును. పండ్ల

నొప్పులు మొదలగు దంతరోగముల వాగొట్టాను. శీతపై ర్యమును గొట్టాను. అగ్నిదీప్తినిచ్చును. వ్రణముల మాన్పును. కష్టం, విగుర్చి, మేహము, జ్వరము, క్రిమి, క్లేష్మము, రక్తపై ర్యము, నిరేవణములు, గ్రహణీ వీనిని హరించును. చర్మమునకు, మెండ్రుకలకు బలము కేయును. రసముయొక్క మాతాదు పూటకు 3-4 తులములయెత్తు. | హయపు మాతాదు పూటకు 3 మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు.

వేట:—Hunting. మృగయా, విహారము, కౌర్యము, ధైర్యము, కార్యము వీనిని గలుగజేయును అలగుట. నిద్ర దీనిని దెచ్చును. పై ర్యమును పొచ్చించును. చాతము నగుచును. ఒలమును, పుష్టిని యిచ్చును గాని పెద్దపులి, చిరుతపులి, తోడేలు మొదలగు దుష్ట జంతువులను కేటాడిచంపుట ముందిదిగాని పక్షులను, యితరజంతువులను చంపుట చాలా పాపకార్యముగనుక దానివలన ఖర్చు గుఱవించును. శీతములకు హాని కలుగును.

వేడినీళ్ళ కాడము:—Fomentation with hot water. నీళ్ళు యిక్కిలి వేడిగగాని గొంగలిగుడ్డగాని, ముతక నూలుగుడ్డగాని యందులో ముంచి గట్టిగా నీళ్ళుపిండివేసి యాగుడ్డతో వత్తబదిచ్చిన చాతము, మేహవాతము, దంతవాతము, కూల వీనివలన గలిగిన వేదనను, రక్తము, చీముతోనూడిన పెద్దవ్రణముల బాధను, పొత్తి కడుపు మొదలగు పానియందు బుట్టినపోట్లు, నొప్పి వీనిని కమింపజేయును. కాచిననీళ్ళలో కొంచెము యూక్లిప్టస్ అయిలుగాని పొంగించిన బెరిగారము (Boric acid) గాని వేసి వత్తబదిచ్చిన క్వరగా పనిచేయును.

వేడినీళ్ళస్నానము:—Hot or warm water bath. త్రిదోషకమునను, భాతసామ్యత, అజోగ్యము వీనిని గలుగజేయును. దేహమనో

బలముల నిచ్చును; శ్రమ, బడలిక, ఎడకట్టు, మార్గాయానము, ముష్కములు దీనిని జోగ్జ్యము; పెగ్గతులకు, నేత్రములకు బలము తగ్గును; దేహశుభ్రత, కాచి, అపార్యయగము, అయ్యర్వవిధి దీనిని గలుగ జేయును, అతి వేడినీళ్ళ స్నానమువలన రక్తము ఉడికి పైత్య ప్రకోపము జేయును; అసౌఖ్య మిచ్చును. స్నానవర్జనము చూడుడు.

వేడినీళ్లు పుచ్చుకొనకూడనివారు:—Those who should not drink hot water. పైత్యరోగులు, కష్ట, చారమనెను కంటిలో బుచ్చెను శ్రమము, గండరూల, కామిల, నేత్రరోగము, మూలవ్యాధి, విష దోషము, గుదస్థానము పూకుపడెను రోగము, శుభ్రము పుండయి యుండెను రోగము, నోరుపుండయి యుండెను రోగము తిరోగములు గలవారును, కాలుగును, వృద్ధులును, గర్భిణీస్త్రీలును, గ్రీష్మకాల చూడును, ముత్తూరిగినవర్తకును విశేషముగ వేడినీళ్ళు పుచ్చుకొన కూడదు.

వేరుపాత్ర:—Taking food ■ the covering of a bamboo. పెనురు కలుపున లేచెను పాత్రలో భోజనము మిక్కిలి సౌఖ్యము గను, ఇంపుగనుండును; వాతము వణుకును; పైత్యము జేయును; బుద్ధికుశలత నిచ్చును.

వేరకల్లు:—Margosa toddy. వేరచెట్టు చూడుడు.

వేపచిగుళ్ళు:—Tender leaves of margosa tree. చేదుగ నుండును; జ్వరము, క్రిమి, పైత్యము, మేహము, ప్రమేహము, కష్టం దీనిని చూచించును. దుది బుట్టించును. జ్వరదీప్తి నిచ్చును. మూడు మొదలు అయిదువరకు మిరియమాలు వేసి వేపచిగురు టాకులు నూరిన ముద్ద గచ్చకాయంత మొదలు కరక్కాయంతవరకు ఉదయపు పూటలను కొన్నిమాసములవరకు పుచ్చుకొనిన వారు

మగు కష్టరోగములను, జీడెత్తు మొదలు పావలాయెత్తువరకు వేడ చిగుళ్ళు చాని కాడలు సహా కి మొదలు || మిరియములతో కొన్ని వారములు ప్రోద్దుట పూటలను తినివ మేహములు, పురాణ ఎరుక జ్వరములు నివృత్తించును.

వేప చెట్టు:—Melia Azadirachta, Eng. Margosa tree or Indian lilac. గుంజ నింబ, పిచుమంద, హింజ నీమ్, దీని చెక్క రసము లేక కషాయము లేక చూర్ణము చేదుగ నుండును దాహము, శ్లేష్మము, వికారము, వాంతి, రక్తపైత్యము, బలమగు పైత్యరోగములు, మేహము, చర్మరోగములు, క్రిమిరోగము, కుష్ఠం, దురద, వ్రణము, శీతపైత్యము వీనిని పోగొట్టును. విరేచనములను కట్టును. జకరదీప్తి నిచ్చును. శీతపైత్య విషమజ్వరముల హరించును. శరీర తత్వమును మార్చును. పొట్టకు బలము తేయును. దేహమునకు సత్తువ తేయును. చాత మేహ వాతపు నొప్పులను పోగొట్టును. దీని గాఢకషాయము ఘంటకొకసారి యిచ్చిన విడిచివిడిచి వచ్చుజ్వరము (Remittent fever) హరించును. దీని తేలికకషాయము బలము తేయును. వరుసజ్వరము (Intermittent fever) కట్టును. జ్వరపడి లేచినవారికి ఇచ్చిన బలముతేయును. జ్వరము తిరిగిరాకుండ తేయును. దీనిచూర్ణము తరుచు ఇచ్చిన వరుసజ్వరము, క్రిమి వీనిని హరించును. బలముతేయును. కొయినా (quinine) సరిపడని సుకుమార తత్వము గలవారికిని పురాణజ్వరమున్నప్పుడును దానికి బదులుగ నియ్యవగును. దీని కషాయము నీళ్ళ విరేచనములు, అశర్ణముతో గూడిన పురాణజ్వరము హరించును. వేపచెక్క రసముతో తేనె గలిపి యిచ్చుచుండిన కామిలరోగము మూనును. పూటకు 2-3 టులములయెత్తు. చెక్కబూడిద విస్తారము రసికారు విషపుపొక్కుల (eczema)కు వేసిన నయమగును. కషాయపు మోరారు

■ మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు; రసపుమోతాదు పూటకు
2 మొదలు 4 తులముల యెత్తువరకు; కేలికకషాయపు మోతాదు
3 మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు; గాఢకషాయపు మోతాదు
2 మొదలు 4 తులముల యెత్తువరకు. వేపపుడకతో అనుదినము
దంతధావనము చేయుచుండిన, పైత్యము వణచును. నిరోగముగ
నుండును. నోటిని శుభ్రపరచును. నోటిదుర్గంధమును హరించును.

ఒకానొక ముదురువేప చెట్టుమాను దానంతట యది పగిలి
యందుండి చాలదినములవరకు కల్లు పెడలును, దీనిని పుచ్చుకొనిన
పొట్టకు బలముజేయును; జ్వరమును, పైత్యమును హరించును.
కఠిరతిత్వమును మార్పును; బలముజేయును; రక్తమును శుభ్రపర
చును. మోతాదు 6 మొదలు 20 తులముల యెత్తుచొప్పున
తిదయపు పూటలకు పుచ్చుకొనవగును. మారుసంవత్సరముల ఈడు
గల వేప చెట్టుమాను (trunk) లో 2-4 సేర్ల నీళ్ళుపట్టునంత తొల
నిలుపుగ ఏటచాలుగ తొలచి అందులో మమారు సేరుదీయ్యము
అన్నమువంటి చల్లారకమునుపు వుంచి యావేప చెట్టు పచ్చికర్రతో
నాతొలమాతికి సగిపడు చిరదాచేసి విగించి యందుపై న అప్రదీక్ష
పూసి ఒక సంవత్సరము వుంచి యాకరుదినమున నాయన్నమును
తీసిన యొరగనుండును. దానిని యెండించి పూటకు శావలాయెత్తు
చొప్పున రెండుపూటలకు 40 దినములు పుచ్చుకొనిన కుష్మరోగము
నివృత్తించును.

వేప జగురు:—Gum of margosa tree. చేదుగనుండును. పైత్య
మును హరించును; గ్రహాగ్ని, రక్తగ్రహాగ్ని, అతిసారమును, అతి
మోత్రమును గట్టును; కఫము వణచును. శావలాయెత్తు వేపజగురు
చూర్ణమును దీనికి సమము పటికపంచదార చూర్ణమును గలిపి
2 విశేషనములయిన వెనుక ఒకసారిచొప్పున యిచ్చిన రక్తగ్రహాగ్ని

కట్టును, పోటకము, పొంగు ఈవ్యాధులు తగిలిన బిడ్డలకు అయ్యెడు జగటవిరేచనములు, రక్తవిరేచనములు వీనికి వేపజగురుపాలు వల్ల మందు పోలికపాలు మారి మాత్రలుచేసి పూటకొకటి చొప్పున యిచ్చిన నయమగును. చిన్నబిడ్డలకిచ్చు ఒకమాత్రలో వల్లమందు చోడిగింజంతకంటె అధికముగ ను తగు-త కలుపవలెను. వసుస్సును బట్టి నల్లమందుపాలు గలుపవలెను.

వేపపండు:—Fruit of deo. చేదుగ, మధురముగ నుండును; రక్త పైత్యమును, రక్తవాతమును, శ్లేతరోగమును, గాయమును మాన్పును. వీర్యమునకు చలువ చేయును; విరేచనముచేయును; మాత్రరోగమును, మూలకంఠను శమింపజేయును, శ్రమిగులలోని శ్రమిని హరించును.

వేపనూనె:—Margosa oil. వేపగింజలనుండి తీసిననూనె చేదుగ, దుర్వాసవగ నుండును; మిక్కిలి కాకజేయును; లోపలికిచ్చిన శరీర పైత్యమును మార్పును. కుష్ఠు, రసికారు విషపుపొక్కులు, గడ్డలు, దురదలు మొదలగు చర్మరోగములు, శ్రమిరోగము, శ్లేష్మము, వాతము, పాండురోగము, డిబ్బునము (Asthma), ఈడ్పులు (Convulsions), మూర్చ (Fits) మొదలగువానిని పోగొట్టును. ఈనూనె లోపలికి పుచ్చుకొను మోకాడు పూటకు 30 మొదలు 60 చుక్కలవరకు. దీనిని పైక పూయుటవలన లేక మర్దన చేయుటవలన పై వశిష్టిక చర్మవ్యాధులును. వాతపు, మేళ వాతపు నొప్పులును, ఎరుపులు (Spasmodic affections) ను హరించును; వ్రణములలోని శ్రమిలు చచ్చును; పురాణ వ్రణములు మానును; తలమీదిచుండ, పొరపొరలు లేచుట హరించును, వేలు చచ్చును; రసికారు విషపుపొక్కులు మానును. పశువుల, గుర్రముల వ్రణములను శుభ్రపరచి మాన్పును. మిక్కిలి యొత్తుగ

స్పృతకపు పోక్కులు లేచినప్పుడు ఈమానెను దేహమంతట బూయుచు, దీని బహుతేలికగ ఆపోక్కులుమాని కాగగును; కుక్కకొంజులు చచ్చును; దానిచిడుము కాగగును; జ్వరము, మరిడిబాద్యముతో చాతాత్తుగా ప్రాణశక్తులు క్షీణించుచున్నప్పుడు ఈమానెను ఎంటికి పూసిన కాక తేసి ప్రాణమునకు గర్భవ గలుగజేయును. వానలో నుండుట చలిలోనుండుట లేక వానలో తడియుట తటస్థించుటకు పూర్వము ఈమానెను కొద్దిగ లోపలికి పుచ్చుకొనిన జ్వరము, దగ్గు, పడిసెము మొదలగు బిల్బులు గలుగకుండ జేయురు.

వేపపువ్వు:—Flowers of margosa tree. చేదుగ, రుచిగ నుండును; క్షేష్ణము, ప్రమేహము, క్రిమిరోగము. పైత్యములు, కుష్టు వీనిని చోగొట్టును; రుచిబుట్టించును; వాతము వణచును; నీరసము జేయును; మరిడిబాద్యమును నివారించును. వేపపువ్వు నూనెతోగాని, నేరితోగాని వేయించి ఊప్పు, కారము గలిపి అన్నముతో పుచ్చుకొనిన చిరిచేదుగ నుండును; పైత్తిహారముగ నుండును; రుచిబుట్టించును; ఆరోగ్యమునిచ్చును.

వేపపువ్వు పడియాలు:—Cakes made of do. చిరిచేదుగ, స్వాదుగ నుండును; క్రిమిరోగము, పైత్యము, కఫము, పైత్తిజ్వరములు, మూత్రరోగము, అరుచి వీనిని చోగొట్టును.

వేపాకు, తీనెలు, కాయలు:—Margosa leaves, stalks & green fruits. ఇవిచేదుగ, పెగటుగ నుండును; కుష్టు, క్రిమి, కఫము, పైత్యము, జ్వరములు వీనిని హరించును; నేత్రములకు బలమిచ్చును. కుడ్డిని పొచ్చించును; మేదస్సువణచును; రుచిబుట్టించును; పథ్యముగ నుండును; ఆకులు, తీనెలు వీని రసము లేక కషాయము పొట్టకు బలము కలుగజేయును; పొట్టలోని వాతమును వెడల్పిచును. జ్వరమును హరించును; మూత్రమును జారీచేయును;

తగల విరేచనముల కట్టుచు. ఆకుల కషాయము అపస్మారము (Hysteria) కు పోగొట్టును. ఆకులపసురులో కొద్దిగ ఉప్పు గలిపి యిచ్చిన క్రిములను హరించును; లేనగలిసి ఇచ్చిన పాడురోగమును, చర్మరోగములను హరించును. ఆకుపసురు పావుతులము, ఉసిరి కాయలరసము పావుల మెత్తుకలిపి అందులో కొద్దిగ నెయ్యి గలిపి యిచ్చిన దురదపాళ్కులు (Prurigs), గడ్డలు (Boils), సూడులతో పొడిచినట్టు ఉండు పాళ్కులు (Urticaria) నిమ్మొలించును. ఆకులకు సమముగ నుప్పులు వేసి మూరికట్టిన దుష్ప్రణామములు (Unhealthy ulcerations) కుడురును. ఆకుమూరి రొమ్ములకు పూసినను ఆకు రొమ్ములకు కట్టినను స్త్రీలకు పాలు హరించును. ఆకుమూరి ప్రణామములకు కట్టిన కుక్కు పట్టనియ్యక మానుదురు. ఆకుపసురు కుష్టు మొదలగు చర్మరోగములకు నిచ్చిన కరీరతత్వమును మార్చి వానిని నివారణ చేయును. వేప చెట్టు క్రింద 12 సంవత్సరములుండిన కుష్టు నివృత్తిండును. ఆకు నేరిలో వేసి కాచి అందులో మైనముగలిపి పలాస్త్రీ (Plaster) గా చేసి వేసిన మాసవి ప్రణామములు (Indolent ulcers) మానును. ఆకును పెచ్చు వేసిగాని, నీళ్ళలో వేసి కాచిగాని వత్తడము (Fomentation) ఇచ్చిన మేహవాతపుసోప్పలు, ఇలుకు సోప్పలు, మాంస గ్రంధులు, కాయలు, వీనివాపులు (Glandular swellings) కుడురును. ఆకు మూరి కట్టిన నెత్తుకుగడ్డలు, రాచ పుండ్లు హరించును; లేదా త్వరగ చీముపట్టి పగుల చేయును. ఆకు కార్చిన బూడిదలో నెయ్యిగలిపి పూసిన గడ్డి మొదలగు కురుపులు మానును. ఆకును పసుపుతో మూరి మూసెగలిపి యుడికించి పూసిన పోటకపుకురుపులు, ఇతర చర్మవ్యాధులు త్వరగ మానును. ఆకు కషాయముతో ప్రణామములు, పుండ్లు గలిగిన వయమగును. ఆకు పస రుకు సమముగ కొబ్బరిమాసె గలిపి పస రిగురువరకు కాచి మాసె

దీని దానితో మర్దనచేసిన వాత మేహవాతపు నొప్పులు, పూసిన చికుము, దుర్బలము మానును. అకుమారి కట్టివ గాయములు మానును. పసరు మోతాడు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు. కషాయపు మోతాడు మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు. చిగుళ్ళ మోతాడు పావలా యెత్తు మొదలు అర్ధహాళాయి యెత్తు వరకు.

శేపుడుగంటి:—వియ్యపుమాకల వావ చూచుడు.

శేపుడువియ్యపుపిండి:—Flour of fried rice. చులకనగ జీర్ణ మగును; అకలి, దప్పి, శ్రమ, నేతరోగము, ప్రణము దీనిని హరించును; తృప్తినిచ్చును. వేడినీళ్ళలో కలిపిగాని, నీళ్ళలోవేసి కాచి గాని పుచ్చుకొనిన వెంటనే బలమిచ్చును.

తేయించినప ద్విమీను:—Roasted fresh fish. లఘువ్రగ నుండును. బలముతేయును; నేతరోగములను, పైత్యమును హరింపజేయును. చకర దీప్తినిచ్చును; చలంపతేయును; గురచాలకు బలమునిచ్చును; విరేచనమును శ్రమపరచును.

వేరుపనసకాయ:—Unripe fruit of jack tree. దీనికూర రుచిగ నుండును. వీర్యవృద్ధితేయును. పరిణామికులను, శ్రిదోషములను, శ్లేష్మమును హరించును; విరేచనబద్ధము తేయును; దీనికి విరుగుడు పనసకాయ చూచుడు.

వేరు పనసపండు:—A kind of jack tree. the fruit of which springs from the root. నంజు మూలఫల, బహిర్గంధీ. దీని తొవలు విక్కిలి రుచిగ నుండును; పనసతొవల గుణము గలిగి యుండును; వాతముతేయును; విచాహమును, మూలవ్యాధిని బుట్టించును. దీనికి విరుగుళ్ళు పనస పండు చూచుడు.

మేను సెనగకాయ:—*Arachis hypogaeae*. Eng. Groundnut.

గుంజ మండపి, రక్తబీజ, భూవనక. హింజ మూంగ్ ఫలీ. దీనిపప్పు మిక్కిలి రుచిగ గురుస్వముగ నుండును; మిక్కిలి పైత్యముజేయును; కఫవాతములను జెంచును; విరేచన బద్ధము జేయును; బలము నిచ్చును; వీర్యవృద్ధిజేయును. దీనిమానె విరేచనమాను బారీచేయును; మృదువు పరచును; మూత్రకోశముయొక్క జలుబుచేత గలుగు అధి మూత్రమును కట్టును. ప్రస్తుతకాలమున నువ్వులనూనెను బదులు యానూనెనే అన్ని విషయములకు వాడుక చేయుచున్నారు. కొంచె మెచ్చుకొనుగా అలాగే పనిచేయుచున్నదిగాని దాని గుణ ముండదు. ఈపప్పునే యాహారముగ పుచ్చుకొనుట యితర కాకా హారముల (Vegetable meal) కన్నటికంటె శ్రేష్టమైనది. దీనికి విరుగుట 1 బెల్లము, 2 పంచదార, 3 నీటిలో వేయించుట, వైదుసారాయి:—*Wine*. ద్రాక్షాసవిము చూడుడు.

వైదుసారాయి:—*Wine*. ద్రాక్షాసవిము చూడుడు.

వైక్రాంతభస్మము:—*Calx of white crystals like diamonds*.

గుంజ వైక్రాంత. కువబ్ర. హింజ వైక్రాంతముణి. క్రమముగ చేయ బడిన దీనిభస్మము యనుపావ విశేషముగా నిర్దిష్ట కాగ, క్వార్, షయ, అరుది, ప్రమేహము, మేహరోగములు, త్రిదోషములను, విషదోషములను, కుష్ఠ, బ్వరములను హరించును; అగ్నిదీప్తిని, ఆయుర్వృద్ధిని, బలమును, ఆరోగ్యమును, వీర్యవృద్ధిని యిచ్చును.

వైధూర్యము దీని భస్మము:—*Lapis lazuli- cat's eye its case*

గుంజ వైధూర్య. కేతురత్న. హింజ వైధూర్య. లహసునియ. యిది నవరత్నములలో నొకటి. దీని భారణవలన అనేక దోషము లను పోగొట్టి ఆరోగ్యమునిచ్చును. క్రమముగా చేసిన దీని భస్మము వేడిజేయును. కఫవాతములను, గుల్మము, క్షూణలను హరించును, పైత్యరోగమును పొందుబ్వరమును, శాంతింప జేయును.

వ్యక్ర సఖము:—సఖముచిప్పలు చూడుడు.

వ్యాయామము:—Walking exercise. ప్రోద్దుటగాని, సాయంకాలముగాని సంచారము చేయుటవలన ఆరుగని యన్నమును జీర్ణింపజేయును. అగ్నిదీప్తినిచ్చును; దుష్ప్రజలమును, మేదస్సును, చర్మదోషము మొదలగు సమస్తదోషములను హరించును; దేహము పగులేలిక, కాంతి, మిక్కిలి బలము, సౌఖ్యము, సుఖనిద్ర వీనిని గలుగజేయును; బద్ధకమును, నీరసమును తోగొట్టును; ముదిరిని రాకుండజేయును; ఆయుర్వృద్ధినిచ్చును. గాన వ్యాయామము మనుషిసము తప్పక చేయవలసినది.

వ్యాయామము చేయకూడనివారు:—Those who should not take walking exercise. జ్వరము, రక్తైక్యము, తిబ్బు, కాస, క్వాస, గాయము, నేత్రరోగము, శ్మదోగము ఇదిగలవారను, మిక్కిలి నీరసపడినవారును, భోజనము చేసినతోడుతను, అకలిగొని యున్నప్పుడును వ్యాయామము వర్జింపవలయును.

శ

శంఖశరకము:—Silicate of magnesia. soap stone. సుశంఖశర, శంకశర. హింశ పంగజరాహత్. దీనిని సంగజరాహత్ అని యందురు. ఆరవములో బలపురాయి అందురు. ఇది భూమిలో పుట్టెడు తేల్లని మృదువైన పదార్థము. ఇదిచేరి అంటుకొనునంత నునుపుగ నుండును. విరిచిచూచిన వెంటనే మెరయించుండును. మూత్రమును బారీచేయును. మేవాకాంతి, పైత్యకాంతిజేయును. వేడిని తగ్గించును. చార్మిని చెక్కరసముతో నిచ్చిన విరేచనములు,

గ్రహణీ విరేచనములను కట్టును. పాటిపంచదారతోగాని, వెన్నపాదారతోగాని యితర అనుపానములతోగాని యిచ్చిన స్త్రీల యెరుపు తెలుపు కుసుమరోగములు, శగరోగములు మానును. హృదయము నకు బలము కేయును. పైత్యశూలలు, వేడివలనవచ్చు దగ్గులకు మేలుకేయును. పైవ చెప్పిన అనుపానములతోగాని, బ్రహ్మమేడి కాయల రసముతో కొద్దిగ పంచదార కలిపి యిచ్చిన నోటిపెంట, ముక్కుపెంట, యోనిపెంట, గుదస్థానముపెంట పడు రక్తము కట్టును. మోతాదు 1-3 అణాలయెత్తు. పైవ నేతితోగాని, మానోతోగాని కలిపిరాసిన వ్రణములు, వాపు, విసర్పి, మంటలు సహాయి పుండ్లు, వరుపులు మానును. ఇతర అనుపానములతోగాని యివ్వ నగును. దీనిని నీమరాశినార యనియు నందురు.

శంఖద్రావకము:—A medicinal acid called Sankhadravaka, అశర్కము, శూల, ఉదరము, వాతము, క్రిమిరోగము, సర్వగుల్మములు నివారించును. శీతజ్వరము, ఉబ్బు, మేహము, మూత్రకృష్ణములు హరించును. మోతాదు సూరేశ్వర ద్రావకమువలె నుపయోగింప నగును.

శంఖ నఖము:—నఖము చిప్పలు చూడుదు.

శంఖపుష్పియను చెట్టు :—Xanthium strumarium, Canscora decussata, Pladera decussata, Eng. Broad leaved burweed. సంశ శంఖపుష్పి, శంఖాహ్వ, కంబుపుష్పి, హింశ శంఖాహులి, కొడియూలి. దీనివేరు, ఆకురసము లేక సమూల కషాయము ఉమటబుట్టించును. తల్లిందిన మనస్యపుష్కరమును హరించును; కొద్దిగ మూత్రమును ఆధికపరచును. దగ్గును హరించును; పెత్రికుక్క విషసన్నిపాతము (Hydrophobia) రాకుండ నాపును. అవగా చాని నివమును హరించును; కాక కేయును; స్మృతిదెచ్చును; శరీరమునకు

కాంతిని, బలమును ఇచ్చును. బుద్ధిని హెచ్చించును; ఆయురారోగ్యముల నిచ్చును; గ్రహపాదను దొలగించును. స్వరమును కాగు చేయును. చూర్ణపు మోతాదు 6-8 గుంజలయెత్తు, కషాయపు మోతాదు 2-3 తులములయెత్తు.

కంభాభస్యము Calx of Conch. సంక పారిభవ, దీర్ఘవాద, కంఠు, హంక శబ్ద. క్రమముగ తుద్ధిచేసి చేయబడినది కారముగ, ఉప్పుగ నుండును. వేడిచేయును. కూల, వాతము, ఉబ్బు, జ్వరము, క్షిరోగము, పొండుపు, కామిల, గుల్మము, కూలలు వీనిని హరించును. పుష్టి, బలమునిచ్చును, జకరాన్నిని వృద్ధిబొందించును. మోతాదు 1 మొదలు 2 చిన్నముల యెత్తువరకు.

కంభ మాంసము:—Flesh of Conch shell. ఆలస్యముగ నుడు తును. గురుత్వము చేయును; పైత్యమును బోగొట్టును; మలమూత్రములను జారీ చేయును. వీర్యమునకు వేడిచేయును. పరిణామ మొదలగు కూలలను, రక్తపైత్యమును అణచును. నేత్రములకు చలువ చేయును.

కంబూశము:—Flesh of Trumpet or bivalve shell. అనగా ముక్కుముక్కుగల పొడుగుగా నుండెడి నత్తగుల్ల. దీని మాంసము చమురు గలిగియుండును; వేడిచేయును. వాతమును హరించును. శ్లేష్మపైత్యములను వృద్ధిచేయును. బలమిచ్చును, గుల్మరోగమును బోగొట్టును. దేహపుష్టినిచ్చును.

కటారోహణము:—Travelling in a cart. రెండెద్ద కట్టిన మోట బండిలో ప్రయాణముచేయుట దాహమును పుట్టించును. దేహము, కీళ్ళు వీనినొప్పులు గలుగ చేయును. వాతమును, శ్లేష్మమును బోగొట్టును. పైత్యమును హెచ్చించును. జకరదీప్తినిచ్చును.

శనగ చెట్టు :— *Cicer arletinum*. Eng. Chicken - pea, Begal gram plant. సంః చనక. హింః చనా. దీని యాకకూర పుల్లగ నుండును. పైత్యమును, కఫమును గొట్టును. వాతముజేయును. గురుత్వముగ నుండును. మూత్రపు సంచిలో రాళ్ళు పుట్టించును. దీని సమకాలమువేసి కాచిన నీళ్ళయొవిరి యొనికి పట్టించిన ఋతులగ్ధము నివారణమగును.

శనగలుపచ్చివి:— Raw bengal gram not dried. ఎండకుండ పచ్చివిగ నుండెడు శనగలు తేలికగ నుండును. కఫమును బుట్టించును దేహపుష్టి నిచ్చును. వాతముజేయును. మూత్రపుసంచిలో పుండు బుట్టించును. దీనికి విరుఱుడు గుగ్గళులచూర్ణము.

శనగలు, చిరి శనగలు ఎ డినవి:— *Cicer arletinum* C. Lane. Eng. Bengal gram. సంః చనక, చాలభోజ్య, హరిమంధ. హింః చనకాల్లిః, వేయించని యెండ శనగలు వేడితేసియాచ్ఛును. బలము, దేహపుష్టి జేయును. రక్తపైత్యమును శమింపజేయును. వాతము, చలువజేయును. కఫమును బోగొట్టును. తేలికగ నుండును. మదము నణచును. స్త్రీలకు పాలు పెడజేయును. తెల్లదబ్బు (Lungs) కు, నల్లదబ్బు (Spleen) కు బలమిచ్చును. శరీరపు సహజమైన కాకకు బలమిచ్చును. కార్జము (Liver), తెల్లదబ్బు (Lungs), గురచాలు (Kidneys) వీనిని శుభ్రపరచును. గడ్డలకు మేలు జేయును. పొట్టను న్నెరుపుపరచును. మంచిరక్తమును బుట్టించును. అకలి బుట్టించును. ఇది మంచి యాహారము. శనగలు యొకరాత్రి నీరకాలో నానబెట్టి వానిని ప్రోద్దుట పుచ్చుకొని యాదివము మరి యేమియు పుచ్చుకొనకయండివ కడుపులోని క్రిము లన్నియు చచ్చిపోవును. శనగలు నీళ్ళలో నానబెట్టి పచ్చివి దినవలెను. ఆ శనగలు నానబెట్టిన నీళ్ళలో తేనె కలుపుకొని త్రాగవలెను. ఇలా

గున 30 దినములు తినిన పోయిన పుంస్త్యము తిరిగివచ్చును. ఇటుల
మేహాకాశతత్వములు కలవారే చేయవలెనది. పొట్టలో వాతము
బుట్టించును. కడుపులో భారముగ నుండును. దీనికి విరుగుళ్ళు
1 కాకపదార్థములు, 2 ముల్లంగిదుంప, 3 తెల్లయత్తరేణిహారము,
4 గులకందు, 5 మాతర, 6 గజగపాలు, 7 సికింజీను. అప్పుడు
వేయించిన కనగలు తినిన మాదిపై త్యమును బుట్టించును. వీర్యపుష్టి
తేయును. ఋతురక్తమును జారీచేయును. మాత్రబద్ధమును
మాన్యును; భోజనాత్పరమందు వీనిని వితిముగ బుచ్చుకొనిన అన్న
మును చక్కగ శర్లముతేయును.

కనగపప్పు వ. దీపది:—Bolled split pulse of do. కమ్మగ, రుచిగ
నుండును; పై త్యము, మేహము, వాతము, శీతపై త్యముతేయును.
క్వాస బుట్టించును. కడుపుబ్బును, మిక్కిలి అపానవాయువును
దెచ్చును. సర్వరోగములకు అపథ్యమైనది. దీనికి విరుగుళ్ళు కనగలు
ఎండువి చూడుడు.

కనగపప్పు వేయించినది:—Fried of do. తినిన పడిసెభారమును
ఁగ్గించును, వీర్యపుష్టి తేయును. దగ్గునణచును. దీనిని తినిన పెంటనే
వీళ్ళు త్రాగకూడదు. త్రాగిన శర్లముగాక నీళ్ళవిరేచనముల
గావించును.

కనగపులుసు:—A strong acid extracted from the plant of
bengal gram. అసగా కనగచెట్లవీడ నన్న బట్ట పరచిరిసిన
మంచునీరు అతిపుల్లగ నుండును. వాతమును, పై త్యమును కడివి
తేయును; అన్నముశర్లము గావించును; బరరాగ్నిని వృద్ధి పొందిం
చును; రక్తములోని వేడినణచును. కొన్ని కౌషధములకు అను
పానముగ నియ్యవలెయుండును.

కనగపుండలు:— A kind of sweet meat. బెల్లము పాకముబట్టి వేయించిన పప్పువేసి చేసినది. పైత్యమును, మేదస్సు వణచును, వీర్యవృద్ధిని, దేహపుష్టిని యిచ్చును.

కనగపిండి పచ్చిది, వేయించినది:— Flour of unfried & fried bengal gram. పచ్చికనగపప్పు విసిరినపిండితో అనేక పిండివంటలు మిఠాయిలు, పకోడీలు, కారపుపూస, బూడిద మొదలగునవి తయారుచేయుదురు. వేయించి విసిరిన పెవగలపిండి బలమిచ్చును, కడుపుతిబ్బు, అశర్లమశేయును. వేయించిన పప్పు పెత్తగా విసిరి దానిలో తగమూర్తియు ఉప్పు, కారము చేర్చి తించుకొనుదురు. దీనిని అన్నములో వేసుకని దానిలో నెయ్యిగాని, నూనెగాని వేసుకని భోంచేయుచుండిన బలము, శరీరపుష్టి వేయును. క్రొత్తవలెంచును. వీర్యవృద్ధి నిచ్చును.

కర్కర:— Sugar. చీనాపంచదార చూడుడు.

కర్కర వర్జింపవలసినవారు:— Those who should not eat sugar. పంచదార పుచ్చుకొన గూడనివారు చూడుడు.

కర్కరాసవము:— Liquor of do. ప్వాదుగ, రుచిగ, శేలికగ, మిఠవారముగ నుంచును; మత్తు చెయ్యదు. బలమువేయును.

కాలుపు:— Shawl. చలిని అపును. కాక వేయును. పైత్యమును హెచ్చించును. కఫమును, వాతమును హరించును. శిశిర, హేమంత ఋతువులయం దనుకూలముగ నుండును.

శిరిషేరుచెట్టు:— Oldenlandia umbellata, Hedyotis U. H. Hiplida. Eng. Chayroot plant or Indian medder గుంజ రాజవ. దీనిని నిరివేగు అని, చిరివేరు అని యుండును. దీని అకు లేక సమూల రగము లేక కషాయము లేక చూర్ణము క్షేన్ద్రమును వేడిచేయును. డిబ్బునపుడగ్గు, కాస, క్వాస, జ్వరము హరించును. పాము మొద

అగువాని విషమును హరించును. చలువ, బలుబు. చర్మరోగములు వీనిని నివృత్తించును. ఎడివ యాకుల పిండిగొట్టి వరిపిండిలోగాని, గోధుమపిండిలోగాని కలిపి రొట్టెలుచేసి పెట్టిన తయదగ్గులు, ఉబ్బు సపు దగ్గులు నివృత్తించును. దేహాస్థితి, రుగ్మత బాము వీనిని యనుసరించి పిండికి యాకచూర్ణము నాల్గవవంతుగాని, సగమువంతుగాని, సమముగగాని గలుపవలయును. రసముమొక్క మోతాదు పూటకు 2-3 తులముల యెత్తు. కషాయపు మోతాదు పూటకు 2 మొదలు 4 తులముల యెత్తు. చూర్ణపు మోతాదు 2 మొదలు 4 అణాల యెత్తువరకు నియ్యకగును. దీని వేరుతో చరివేరురంగని లట్టలకు వేయుదురు.

శివేరురంగులట్ట:—Cloth dyed with colour of chay-root. శ్లేష్మమును, వాతమును అణచును. వైర్యముజేయును. శరీరమునకు వెచ్చదనమిచ్చును. హేమంత శిశిర ఋతువులయందును క్షేమసరణమైన దినమందును అనుకూలముగ నుండును.

శిలాశతు:—A gummy substance procured from stones of certain mountains or hills. ఇది కొన్ని పర్వతములయందు, కొండలయందు పుట్టెడు రాలివదము. దీనిని మొమ్మాయి యందురు. ఈ దేశమందు దొరికే శిలాశత్తునకు మొమ్మాయిలో జెప్పినగుణము లన్నియు జేయకపోయినను కొంతవరకు జేయును. గోమాత్రపు హాసన గలిగియుండును. తుద్ధిచేసిన శిలాశత్తును లోపలి కిచ్చిన వాతములు, మేహములు, నొప్పులు, మేహవాతనొప్పులు, గాయములు, రద్దుర్లు, పొడలు, కడుపులు, బలుబు, పడికభారము, బద్ధకము వీనిని హరించును. జేలిక నిచ్చును. వేలిలో దీనిని వేసి కాచి యా వేలిని గాయములకు నొప్పులకు పైన పూయనగును. త్రిఫల కషాయముతో దీనిని నానబెట్టి కొంచెము కాచి 2-3 పర్యాయములకు వేయుదురు.

యములు నన్నగుడ్డతో వదియగట్టి చిక్కబడువరకు ఎండించిన శుద్ధి
యగును. మోతాదు పూటకు 1 మొదలు 4 గుంబల యెత్తువరకు.
అపరిశుద్ధి శిలాశత్రు సేవవలన కొన్ని దుర్బణములు పుట్టును. దీనికి
మిరియముల చూర్ణమును వేరిలో కలిపి 7 దినములు తినిన దాని
వికార ముగిగును.

శిలాభాతువు:—*Parmelia perlata*. Eng. Rounded lichen.

సంః శైలేయ, శిలాపుష్ప. హింః ఛటిలా, పత్తర్ కాపూల్.
అనగా రాతిపువ్వు. చేదు, వగరు, కారముగ నుండును. దీనిని శుద్ధి
చేసి చూర్ణము చేసిగాని, భస్మము చేసిగాని వాడుదురు. చలువ
జేయును. హృదయమునకు మేలుజేయును. జ్వరము, పొండువు,
ప్రజ్వేహము, మూత్రకృచ్ఛము, గుల్మము, కడుపులోని బల్ల, అగ్ని
మాంద్యము, మూలవ్యాధి, జ్వరరోగము, సైత్యము, దురద,
కృష్ణ, వ్రణము, విషరక్తము దీనిని హరించును. మోతాదు పూటకు
2 మొదలు 4 చిన్నముల యెత్తువరకు.

శిలారసము:—తేరుమ్మము చూడుడు.

శివంగి:—*Flesh of hyena*. దీనిమాంసము వాతము, హరము,
బలము నిచ్చును. దీని పెంటికల భూషము వాతమును, త్రిదోషము
లను అణచును. శీత, కంప జ్వరములకు పోగొట్టును.

శివనింబ:—*Aspalathus indica*. దీని యాకులు చిన్నదిగ, కొద్దిగ
తెలుపుగ నుండును. ఎర్రని పువ్వులు పూయును. 4 అడుగుల యెత్తు
పెరుగును. దీనియాకులు చలువజేయును. తత్వమును మంచికి
మార్చును. మృగువు పరచును. దీని కషాయము కృష్ణవ్యాధిని
పోగొట్టును. మోతాదు పూటకు 4 మొదలు 10 తులముల యెత్తు
వరకు. దీని వేరును బుగ్గలో నుంచుకొనిన పంటినొప్పి, నోటిపూత,
నోటిలోని పొక్కులు మానును.

శివలింగి:—లింగదొండ చూడుడు.

శీతాఘృతము:—నీతాఘృతము చూడుడు.

శీతాఫలచెట్టు:— *Anona squamosa*. Eng. White custard apple tree. సం॥ నీతాఫల, గండగారి, అతాఫల, హిం॥ మరీఫా, శీతాఫల. దీనియాకు మారి చానిలో ఉప్పుగలిపిగాని, కలుపకగాని కట్టిన శిద్ధలు మొదలై నవి త్వరగ చీముపట్టి పగులును. దీనివిత్తులు, అకులు, పచ్చికాయ నీనిలో పురుగులను చంపునుగాము కలదు. పచ్చికాయ మోడించి చూర్ణముచేసి అందులో ఉలవసిండి గలిపి పురుగులనుచంపుట కుపయోగింపవగును అకుల తేలిక కమా యునిచ్చిన విడ్డలప్రేమ లేక నూనె తైలనువచ్చినది కాగగును. దీనివేరు గాఢవిరేచనకారి. కొద్దిమోతాదులుగ నిచ్చిన క్రొత్తగవగు అగటనత్తుకు విరేచనములు కట్టును. ప్రాణ నిస్సత్తువను, తెగ్నా ముకయొక్క రోగమును నివారణచేయును. దీని విత్తులు మారి పూసిన పేలు చచ్చును. ఈ విత్తులగంధము మోనిలో జొనిపినను గర్భప్రావము గలిగించును. దీనియాకు మారికట్టిన నారికురుపులోని పురుగు బయటకు వచ్చును. అకులు నీళ్ళుపోయ్యకుండ మారికట్టిన మురికివ్రణములు మానును. పురుగులు చచ్చును. దీని యాకులు పొగాకును కాల్చి యందులో నీళ్ళుపోయని సున్నముచేసి మారి పశువులకు పురుగులుపడిన వ్రణములపై ప వేసిన పురుగులు చచ్చి వ్రణములు మానును. పచ్చికాయ మారికట్టినను పై పని చేయును. దీని మానుచక్క లోపలికిచ్చిన ప్రాణముయొక్క నిస్సత్తువ, జ్వరము, ఉబ్బుపదగ్గు మానును.

శీతాఫలము :— *Anona Squamosa*. White custard apple. సం॥ నీతాఫల, అతాఫల. హిం॥ నీతాఫల, మరీఫా. కాక తేలి చలువ చేయును. రక్తమును, ఇంద్రియమును వృద్ధి చేయును. ముంఠ

గుండెను, మనస్సును బలమిచ్చుచు జీర్ణకర్త నిచ్చును; క్రిమిని, కూరి
చును; మేహవాతము వణచును; శ్లేష్మమును బెంచును; కొద్దిగ
పైత్యముజేయును; అగ్నిమాంద్యముగలవారికి ద్వారమును బెచ్చును,
దీనికి విరుగుళ్ళు నీళ్ళు చాచాము పుచ్చుకొనుట. పండుగుంజ వేసి
కట్టిన గడ్డలు మొదలకునవి శీఘ్రముగ పక్వమై పగులును.

శీతోదకము పుచ్చుకొనగూడనివారు:— Those who should not
drink cold water. చల్లనినీళ్లు పుచ్చుకొనగూడనివారు చూడుడు.

శీతోదకము పుచ్చుకొనవలసినవారు:— Those who should drink
cold water. చల్లని నీళ్ళు పుచ్చుకొనవలసినవారు చూడుడు.

శేవ్యం:—చెవ్యము చూడుడు.

శొంఠి:—Zingiber Officinale. Eng. Dry ginger. గుంజ కుంజీ,
మహావధీ, కుష్మార్ద్ర. హింజ శొంఠి, దీని చూర్ణముగాని, నీళ్ళతో
నూరి తీసినరసముగాని, కషాయముగాని కారముగ నుండును; కా
జేయును, రుచిబుట్టించును; జ్వరదీప్తిని, బలమును, వీర్యవృద్ధిని,
కాంతిని, మనోవికాసమును, కండ్లకు నిర్మలమును ఇచ్చును; గుండె
నొప్పి, పూరిగొట్టునొప్పి, హృద్రోగము మానును. జీర్ణము గావించు
చును; ఆకుచి, చర్ది, శ్లేష్మము, అగ్నిమాంద్యము, అజీర్ణము, వాతము,
కఫరోగము, కఫవాతము, కడుపునొప్పి, ద్వారము, మలబద్ధము, కడు
పుబ్బరము, నీవస, ఉదరము, క్వాస, కాస, మూలవ్యాధి, అన్ని
తిరోరోగములు, పొండుపు, గ్రహాగ్ని, కడుపులోనిబల్ల, శ్లేష్మదమను
వీనుగుకాలి రోగము, క్రిమి వీనిని హరించును. విరేచనము గావించు
చును; ఆకువాతము (Rheumatism) రాకుండ నాపును. చూర్ణపు
మోతాదు 2 మొదలు 4 అణల యెత్తువరకు. రసముయొక్క
మోతాదు 2-3 కులముల యెత్తు. శొంఠిని సారాయిలో నూరి
పట్టువేసిన పక్షవాతము, వాతపుష్కలు, మేహవాతపు నొప్పులు

హరించును. శౌంతిని వైంధవలవణము లేక ఉప్పునీళ్ళలో అరగంట
 నీపు నాననిచ్చి యాశౌంతి నిప్పులపైన కొద్దిగ కాల్చి తీసి కాలిన
 దానిపై పొప్పుర కత్తితో గీసివేసి మారి మెత్తగ చూర్ణముచేసి
 దానిని 1 మొదలు 4 చిన్నముల యెత్తుచొప్పున దినమునకు 2-3-4
 మార్లు తేనెతోగలిపి పుచ్చుకొనిన దగ్గు, శ్లేష్మము లేక కఫాదేక
 ములు, ఎక్కిళ్లు, గొంతుకనొప్పి వీనిని హరించును; జ్వరదీప్తి
 నిచ్చును; కడుపులోని వాతమును పెడలించును లేక హరించును.
 శౌంతిని రాత్రి యాపుమణ్డిగలో నానబెట్టి ఉదయమున అమణ్డిగతో
 నాశౌంతిని మారి సుమారు కుంకుడు కాయలవలె మాత్రలుచేసి
 దానిని పూటకు 1-2 మాత్రల చొప్పున 2-3 దినములు పుచ్చు
 కొనినను వేడియన్నముమీద 4-5 చిన్నముల యెత్తు శౌంతిచూర్ణ
 మును వేసి యిందుపైన సుమారు తులయెత్తు కాగుగ మరిగిన
 నెయ్యివేసి వీనిని ప్రథమకలశముతో పుచ్చుకొనినను గ్రహణిని,
 రక్షగ్రహణిని కట్టును. శౌంతిగంధమును కణతలకు పట్టువేసిన తల
 నొప్పి, పార్శ్వపు తలనొప్పి నయచును; శౌంతిగంధములో కొద్దిగ
 నల్లమందు గలిపి నొప్పిగలచోట దట్టముగ పట్టించి నిద్రతోకాచిన
 చిగురుచావు, పిప్పిపంటినొప్పి, తలనొప్పి, పార్శ్వపు తలనొప్పి,
 వాతపు, మేహవాతపు నొప్పులు హరించును. శౌంతి, నోపు వేరు
 వేరుగ వానిని చూర్ణించి సమభాగములుగ గలిపి యా చూర్ణమును
 పూటకు బేడెత్తు మొదలు పావలా యెత్తు చొప్పున దినమునకు 2-3
 పూటలను నీళ్ళతో పుచ్చుకొనినను, చిక్కగ దీసిన శౌంతిగంధ
 ములో తగుమాత్రము నల్లమందు గలిపి యాగంధమును ఇనుప గరి
 పెలో నుడికించి పెనగగింజలంత మాత్రలుచేసి యామాత్రలను
 పూట కొకటిచొప్పున పుచ్చుకొనినను నీళ్ళవిరేచనములు కట్టును.
 పైచూర్ణము వలన కడుపు కుట్ర, కడుపులోని వాతము

హరించును. శోణిని యాచ్రుషుగుతో నూరి పెరుగు గలుపుకొని
త్రాగిన తుమ్మదకాటు కాధ నివృత్తించును.

శృంగాటకము:—శోణిలదుంపలు చూచుడు.

శృంగిభస్మము:—Horn of spotted deer-calx of. అనగా దుప్పి
కొమ్మును చిన్నచిన్న ముక్కలుగా కేసి దియ్యపుకడుగులో నానవేసి
కడిగిన తుమ్మియగును. అపుహలతోగాని, కలబూద రసముతోగాని
నూరి చిక్కలుకేసి ఎండించి, చూకుడుయండుంచి, శీలమన్ను యిచ్చి
100 పిదకలతో పుకముబెట్టిన భస్మయగును. పూటకు చిన్న పెన్ను
అనుపాన చూర్ణములతో గలిపి పొట్లములుగట్టి అనుపాన భేదము
లుగా నిచ్చిన మేహకాంతితేయును. ఉదము, వేడి తగ్గించును. మేహ
శూలలు హరించును. గుండెనొప్పి, హృద్రోగము, వేడిదగ్గు, ఉబ్బు
నము, జీర్ణజ్వరము, కుసుమరోగములు వీనిని హరించును. శగరోగ
ముఁగుకూడ పనితేయును. పెన్ను, పంచదార, అత్రనెయ్యి మొద
లగు అనుపానములతో నివృత్తలెను. వేడిచేయు రసములతో నూరి
పుకముబెట్టిన వేడితేయును. వాతహారముగ నుండును. మరియు
శిశ్యకొప్పలు, మేహవాతపునోప్పలుకూడా పనితేయును.

శ్రీగంధము:—మంచిగంధము చూచుడు.

శ్రీచూర్ణము:—Powder for marking on the forehead. దీనిని
ధరించుటవలన ముఖమునకు అందము వచ్చును. మనస్సునకు
సంతోషి, సంతోషమును గలుగజేయును. శేబస్సును, బలమును
ఇచ్చును. గాయమును మాన్పును.

శ్రీవేష్టకము:—అనగా గంధ ఫరోహ, గంధ ఫరోహ చూచుడు.

శ్వేతాశ్రక భస్మము:—Talc or mica white-calx of. నల్ల
ఉమ్మెత్తయాకుల రసముతోగాని తెల్లఉమ్మెత్తయాకుల రసముతో
గాని నూరి 10 గజపుటములు వేసి చేసినది శ్వేతాశ్రక తేయును; వాత

మణచును; వీర్యపుష్టి, బలముజేయును ఉబ్బు, పొండుక, ప్రళయ
కాము, ఇంద్రియవృద్ధిము, పాశివగ్గు, హృదోగము, గుండెలో
నొప్పి వీనిని హరించును. పల్లడిమ్మ తరసముతో మారుపుకములు
వేసిన ఖస్మము సంజీవన సమస్తరోగములను పోగొట్టును; ఆయు
రారోగ్యముల నిచ్చును; వీర్యపుష్టి, స్మృతి, బుద్ధిబలము వీనిని
గలుగజేయును. మోకాడు పూటకు 3 మొదలు 4 గురికింజల
మొత్తుకొప్పున దినమునకు రెండుపూటల నియ్యవగును. పండు
తమలకాకులో నూచి వమలి తినవచ్చును. మరియు వీర్యమునకు
శుద్ధ రంతరి ఖస్మమునకు గలిగిన గుణములు గలిగియుండును.

శ్రోతాంజరము:—A kind of antimony. ఇది ఒక జాతి సురమా
రాయి. క్రమముగ శుద్ధిచేయబడినది, ప్రణాములు, వాతము, పైత్య
ములు, ముఖ, నేత్ర, నాళికారోగములు, ఎక్కిళ్ళు, క్షార, కాస,
విషదోషములు వీనిని హరించును.

—f—

ప

పదామణములు:—పంచకోలములు చూడడు.

పద్మికాలు:—A kind of paddy. అనగా అరుమానములకు పండెడు
భాస్యవిశేషము. దీని యన్నము చమరుగలిగి లఘుప్రక, రుచిగ
నుండును; విరేచనబద్ధము, చలువజేయును; త్రిదోషహరమైనది;
జ్వరపుష్టి నిచ్చును; సర్వదోషములను హరించును; పథ్యమైనది. దీని
యశర్లమునకు నియమము 1 తెల్లడి త్రరేణిహారము, 2 నువ్వులనూనె.

పాశర:—Carum carmi. సంక శ్రీవృక్షక. హింక పా, శీరా, వేడి
వేసి యార్చును; వేడి నణచును; శ్లేష్మమును హరించును; కర

గించును. శుభ్రపరచును. కొద్దిగ దిగపట్టును. దీనిచూర్ణము నశ్యము చేసిన ముక్కు వెంట పడుకొత్తము (రక్తపైత్యము) కట్టును; నిరకాతోగాని, నీళ్ళతోగాని పుచ్చుకొనిన దగ్గును, తిబ్బుదగ్గును అణచును, మూతగుండె జలుబుచేత అదరుదానిని (Palpitation) బాగుచేయును. పొట్టకు, ప్రేగులకు, కాఠము (Liver) నకు, గురజాల (Kidneys) కు సత్తున చేయును; అకలి బుట్టించును; వాతము, శ్రేనువులను, ఎక్కిళ్ళను, కడుపులోని ఉష్ణనీరును తొలగించును; దీని ననుదినము బుచ్చుకొనిన దేహము ఎండిపోవుట, పచ్చబడుట వీనిని నివృత్తిచును; కొద్దిగ నల్లదబ్బు (Spleen) కు నవ్వుముశేయును. దీనికి పరుగుడు బాదముజగురు. మోతాడు పూటకు లేడయెత్తు మొదలు అర్థదూపాయి యెత్తువరకు.

పేరురా:—Soup. మాంసరసము చూడుడు.

—3—

స

సంగజరాహత్ లేక సంగజరాహత్.—శంఖరము చూడుడు.

సంద్రచెట్టు:—చంద్రచెట్టు చూడుడు.

సంతోషము:—Gladness or Joy. అనగా ఆనందము. నర్వేంద్రియములకు బలము నిచ్చును; ధాతువులను సౌమ్యపరచును; దేహపుష్టిని, బుద్ధిబలిని గలుగజేయును; కొన్ని రోగముల నాటంకపరచి మరికొన్ని రోగములను తోగొట్టును. ఆయుర్వృద్ధి నిచ్చును.

సందువాచేప:—Pomfret. దీనిమాంసము రుచిగ నుండును; త్వరగ జీర్ణమగును; బలముజేయును; వ్యాధిగ్రస్తుల శనుకూలముగ నుండును; రాశిపూట కూరగ బుచ్చుకొనదగియుండును. దేహరోగ్యము

గలవారును, దేహాస్వాదన పడువారును పగటిపూట కూరగను పుచ్చకొనదగియుండును.

సంహిత చెట్టు:— *Mitchellia chempaka*. *M. Murrantia*. Eng. Gold flower tree. సంక చంపక, మకుమాళ, హేమపుష్ప, హింక చంపా. దీనిని నకలగుణ సంహితయని, చాండీయమని, కాంచనవృక్షమని, స్వర్ణవృక్షమని, అంగారుచెట్టుని యనే పేర్లు గలవు. దీనిపువ్వులు పసుపురచ్చగ సువాసనగలిగి యుండును. దీని చెక్కరసము శారముగ, చేదుగ నుండును; కఫైత్యములును, విషదోషములు హరించును. దీని మానుచెక్క (యొడిసది) గాని, వేరు చెక్కగాని నూరి పెరుగులో గలిపి పూసిన గడ్డలు వారించును. క్షుధపరచును; త్వరగ చీముపట్టి పగులజేయును. దీనివేరు శ్లేశికాహాయము లేక చూర్ణము ఋతురక్తమును వారీచేయును; విరేచనము జేయును. మానుచెక్క జ్వరము వారించును. గోయాకం (*Guaiacum*) అను నీనుమూలికకు బదులుగ వాడతగియుండును; దీపనకారి (*Stimulant*); శ్లేష్మమును పెడలించును. రిగదీయును. (*Astringent*); బలముజేయును; మూత్రము గావించును. వరుస జ్వరమును కట్టును. ముప్పావుశేరు నీళ్ళలో ౬-౮ తులముల చెక్క వేసి నగము నీరిగురువరకు వారి దించిన కషాయముగును. ముప్పావు శేరు నీళ్ళు కాగుగ మరగవిచ్చి అందులో ౮-10 తులముల చెక్క వేసి మూత్రబిడ్డి అరగంటవరకు నుండి వడపోసిన శ్లేశికాహాయ మగును. కషాయపు మోతాదు పూటకు ౩ మొదలు ౪ తులముల యెత్తువరకు. శ్లేశిక కషాయపు మోతాదు 4 మొదలు 10 తులముల యెత్తువరకు నియ్యవగును. చూర్ణపు మోతాదు ౩ మొదలు ౬ చిన్నముల యెత్తువరకు. దీని యాకులకు న్యూటూరి వానిపై న శీలకర చూర్ణము బల్లి వానిని తలకు కట్టిన కాలింకలకు వచ్చు పెద్ది, నుధి, ముతాచాంచల్యపు ట్కుడకము అగును. అకులనాద

కర్తితో కోతలుకోసి నీళ్ళలో నానబెట్టి యానీళ్ళు కండ్లలోపోసిన దృష్టి! కాంతి, బలము కలుగును; అకుపగరు తేనెతో నిద్రినకడుపు నొప్పి నివృత్తించును; అకుపగరు నిద్రిన క్రిమిహరించును. జ్వరమును కట్టును; బలముజేయును. అకుపగరు మోతాదు 3-4 తులముల యెత్తు. మరియొ చెట్టుగుంపెంగ, రేకుగుంపెంగ చూడుడు.

పువ్వులు సుకుమారమైన సువాసన గలిగియుండును. ఎక్కువపని జేయును. చలువ, మేహకాంతి, వీర్యవృద్ధి. బలముజేయును; పొట్టకు బలమిచ్చును. పొట్టలోని వాతమును బెడలించును. అగ్నిమాంద్యము (Dyspepsia) ను, వికారమును, జ్వరమును, శుద్ధులను (Spasms) హరించును. గురజాల (Kidneys) వ్యాధి, సెగ రోగము వీనిని శమింపజేయును. మూత్రము గావించును. దీపక మును గలంగజేయును. ఈపువ్వులయొక్క తేలిక కషాయము, కషాయము, అరళు (Tincture) చేసి వాడవగును. పువ్వుల తేలిక కషాయము చేసెడు క్రమము సుమారు 60 తులములయెత్తు ముకుకు నీళ్ళలో 7-8 తులములయెత్తు పువ్వులు వేసి యరగంటయుంచి నీళ్ళు వడపోసిన తేలిక కషాయమగును. పైప్రకారము పువ్వులు నీళ్ళలో వేసిరగమిగర కాచిన కషాయమగును. మోతాదు 4 మొదలు 12 తులముల యెత్తువరకు. అరళు చేయుక్రమము 60 తులముల యెత్తు ఖాటుసారాయిలో 7-8 తులములయెత్తు పువ్వులు వేసి యూర నిద్రిన యరళు అగును. అరళు మోతాదు 60 మొదలు 120 చుక్కలవరకు. కషాయములుగాని, యరళుగాని దినమునకు 3-4 సార్లు ఇయ్యవగును. అరళు యెక్కువ పనిజేయును. పువ్వుల చూర్ణములో మానగలిపి తలకుపూసిన తలదిమ్ము (Vertigo) నివృత్తించును; పువ్వులను మానెతో మారి యామానె ముక్కులో పోసిన దుర్గంధపు చీము, నీరుకాగు పీసగరోగము చూడును. పువ్వులతో

జేసిన మానె సువాసనగ నుండును. తలకపూసిన తలనొప్పి, వేత
కోగములు హరించును; మర్దనచేసిన అనువాతపు నొప్పులు
(Rheumatism), వాతపు మేహవాతపు నొప్పులు కడుగును.
పండు చేడుగ నుండును; చలువజేయును; అగ్నిమాంద్యము
(Dyspepsia), వికారము, జ్వరము వీని నణచును; కాళ్ళ పగు
ళ్ళను మాన్పును. విత్తుల తైలమును పొత్తికడుపున పూసిన కడు
పులో వాతమును, కడుపుబ్బరమును నివృత్తించును; కాళ్ళకు
పూసిన కాళ్ళపగుళ్ళు మాన్పును. ఈ చెట్టు నీడ చల్లగ, మనో
హరముగ నుండును; వాతైత్యముల నణచును.

సంలక్షణి:—A medical creeper growing plentifully in
moist places. సుఖ సప్తలా, భూరిఫేనా. హింశ సాతలో. ఇది
నీటివార నేలపాకెడు చిన్నయాకులుగల చెట్టు. దీని సమూలపు
రసము లేక కషాయము మూత్రము గావించును; విరేచనము
జేయును; మలమూత్రబద్ధమును విప్పును. రసపుమోకాడు 2-3
తులములయొత్తు. కషాయపు మోకాడు 3 మొదలు 6 తులముల
యొత్తువరకు. దీని రసములో మట్టి తైలము గలిపి మర్దనచేసిన
వాత, మేహవాతపు నొప్పులు హరించును. దీని సమూలమును
మూరి కొద్దిగ యాముదము పూసి పగులని గడ్డలకు వేసి కట్టిన
త్యరలో చిముపట్టి పగులును.

సగ్గువియ్యము:—Saggo. దీనితో కారిన బావ లేక వండినయన్నము
జగటగ, తేలికగ నుండును; శీఘ్రముగ శర్ల మగును; మృదువుగ
నుండును; పొట్టకు బలమిచ్చును; గ్రహణీని కట్టును; కొద్ది కాక
జేయును; మూత్రము గావించును; విరేచనము జేయును; జ్వరము
తగ్గినచారిత, గ్రహణీ విరేచనములు గలవారి సగ్గువియ్యము
నీళ్ళతోగాని, పాలతోగాని బావకాచి అందు తిప్పగాని, మలదార

గాని కలిపియిచ్చిన అనుకూలముగ నుండును; కర్మనిష్ఠులముగో పాయకముకాది అను వలకాకాయల చిత్తము, కిందిపిష్టము, తిండిపచ్చ కలిపిపడి చుదిగా. మనోహారముగా నుండును. సుఖముగా జీర్ణమగును. వీర్యవృద్ధి, బలముజేయును. అశోగ్యముగా నుండును. కాకతీయులకు కష్టముజేయును. దీనికి విరుగుర్పు 1 నెయ్యి, 2 పులుసు.

పక్వాకౌరము:—Soda carbons impure. Eng. Dhobis earth. మంః క్షుద్ధికా, క్షుద్ధికౌరః, హంః క్షుద్ధి. అనగా పక్వాకౌరము. దీనిని పేపిందిన రక్తవారము, క్రిమి, గుల్మము, శివరము, తిబ్బు, హృద్రోగము, క్వఠ, కాస, అపస్మారము, చల్లలు వీనిని జయించును; కలర తీర్తి విచ్చును; కడుపులోని మంటను పోగొట్టును; దేహములోనిచూలముల పెరిపించును; అగ్నిమాంద్యము (Dyspepsia), పులికేసు పులు, గంజచూలలు వీనిని పోగొట్టును; అరుచి, పైర్యము, పైర్యవకుఠము, పైర్యకోశుల, అజీర్ణము, పరిణామకూల వీని నెరుచును. మోకాడు 10 మొదలు 40 గోధుమగింజలు మెత్తవరకుగాని, యంతకంటె యధిక మోకాడుగ గాని తినమువకు పెండు లేక మూడుమూళ్ల వియ్యకగును. దీనిని ఓక్సజో గలిపిగాని ఓక్సజో గలిపి అడలో సమ్మేళనశ్లశము గలిపిగాని యితర అనుపాదము లోగో గాని పుచ్చుకోవకగును.

లత్త, దీపిభగ్నము:—Zinc and calx. మంః కర్మ, హంః కర్మ, కర్మా క్రిమిముగ క్షుద్ధికేరి రేయలడివ దీని భగ్నము వగును. దేహుగ మునును. పైర్యమును, కర్మమీమామలగు, పైర్యశేష్మము లగు, కర్మమును వుండవలెను. తిత్తలేక, కెల్లగిరిది, గాతలో తిగింపవలెనది సహాయగోగములగు కర్మములనుతో రమయిచేపిపడి కర్మలలో నేమిదొనినది వానిపు, మంట, పోట్లు, కిరుగాడులు మొదల

లగు నేత్రములకును ఇప్పుడూనతో తయారుచేసినది యశ్వత్ శ్రీహ
రోగములకును పౌష్యమైవ మూలికలతో తయారుచేసినది మేహ
కాంతికేయును. కుసుమ రోగములు, వీర్యవృద్ధిము, కృదయ రోగ
ములమీదను బాగుగా పనిచేయును. అనుపానభేదములుగా యుప
యోగించవలెను. మోతాదు పూటకు 3 మొదలు 4 గురికింజల
మొత్తువరకు. సత్తుతో పాత్రలను తయారుచేయుదురు.

సత్తుబిండి:—Flour of fried rice &c. రియ్యము, గోధుమలు,
పెసలు, పెసగలు మొదలగువానిని కొద్దిగ వేయించి విరివిన మత్తుని
బిండి వ్యాచుగనుండును; చలువతేయును; శ్రికోషములను హరిం
చును; తుచ్ఛాధను, మాధ్వాయాసమును పోగొట్టును.

పచ్చాపచెట్టు:—Ruta graveolens. Peucedanum graveolens.
Anethum sorva. Eng. The garden tree. సంక కరపుష్పా,
మిసి. కూంక పతాఫ్. దీని పచ్చియాకురసము కారముగ, చేదుగ
కుండును. గబ్బువాసన గలిగియుండును; కాకతేయును; కరగిం
చును; పొళ్ళను, క్లేష్మము, కఫము, కైర్యము, వాతము,
జ్వరము, శ్మయ, క్రిమి, విషము, మేహము, మాత్రకృచ్ఛము,
అల్మము, వమనము, నేత్రరోగము, మేహవణములు, కామిల,
కాంచువు, వాత, మేహవాతపు నొప్పులు వీనివన్నిటిని జయించును;
బలము తేయును. దీని యాకుభూసమువలన భూతభయము నివర్తిం
చును; శిశువులకు విక్కిలి మేలుతేయును; పొత్తికడుపులోని రోగ
ములను పోనణచును; జకరాగ్నిని వృద్ధితేయును; వరములను సత్తువ
తేయును; మాత్రమును జారితేయును; విరేచనము గావించును;
యోనిరోగమును మాన్పును; ఎగువులను (ఈడ్చులు) కట్టును. ముత్య
రక్తమును జారితేయును; మూత్ర, అపస్మారము (Hysteria) ను
పోగొట్టును; అశీర్ణపు కడుపునొప్పిని పోగొట్టును; తేలు విషమును

హరించును; బుద్ధికి చురుకు బుట్టించును. అకును అముదముతో పెచ్చుజేసి కట్టిన గడ్డలను హరించును, లేక పక్వపరచును. దీనిపచ్చి యాకుతోగాని, యెండుయాకుతోగాని తేలిక కషాయము కాచి యాసనము పెంట వస్తి (పిచ్చికారీ) చేసిన చిడ్డలకు అజీర్ణమువలన గలిగిన ఈక్పుల (Convulsions)ను మాన్పును. పచ్చియాకు మారి అరాకు (Arrack) సారాయి లేక బ్రాంది లేక చిగురు సారాయిలో గలిపి పక్షవాతముయొక్క ప్రథమదశలో పూసిన లేక పట్టువేసిన ఆవ్యాధి కుదురును. ఎండివయాకులు పొగ తేసిన చిడ్డలదగ్గు నిష్కరించును. దీని యాకులను నీడను ఎండించి చాతు ర్జాతములతో గలిపియిచ్చిన అగ్నిమాంద్యము (Dyspepsia) కుదు రును. ఎండిన యాకుల చూర్ణములో హఠికర్పూరము, తాటి బెల్లము, పటికపంచదార గలిపి యిచ్చిన గర్భప్రాసాదమును గలిగించును. అకుచూర్ణము లోపలి కిచ్చు మోతాదు పూటకు 10 మొదలు 30 గోధుమగింజల యెత్తుగాని కొంచె మెక్కువగాని యీ చొప్పున దినమునకు 2 సార్లుగాని, 3సార్లుగాని నియ్యవగును. దీని యాకుతో చేసిన సూనెమోతాదు 1 మొదలు 4 చుక్కలవరకు. దీని పచ్చియాకు రసముయొక్క మోతాదు చిడ్డలకు 6 మొదలు 15 చుక్కలవరకు. పెద్దవాండ్రకు 10 మొదలు 40 చుక్కలవరకు నియ్యవగును. దీనిరసము యెక్కువ పుచ్చుకొనిన, విషతుల్యముగ నుండునుగావున కొద్ది మోతాదులతో ప్రారంభించి నియ్యవగును. రక్తపైత్యపురోగులకును, అధిక బలుపుచే అపసోపములు పడువారిని, తిర్విము సున్నితముగ నున్నవారికిని దీని నిచ్చు నదల 1/4-1 బాగితతో నుపయోగింప దగియుండును.

సదాపవిత్రములు: —Dill seeds. జ్వర కాపమును, క్లేష్మమును గొట్టును. మురియు పిన్న సదాప చూడుడు.

బట్యోప్పురిము:—Butter just clarified. అప్పుడు పెన్న గాచిన నెయ్యి మనోహరముగ, రుచిగ నుండును; విషమును హరించును; నేత్రములకు చలువ చేయును; వీర్యవృద్ధి, ఆరోగ్యము, ఆయుర్వృద్ధి, కాంతి, బుద్ధిలలిష: పీనినిచ్చును, కొద్దిగ వేడికేయును; కాలురస, వృద్ధులకు బల రాన్నిని వృద్ధిబొందించును; మిక్కిలి యరుకూలముగ నుండును.

సన్నజాజి:—Double jasmine variety of. విరజాజి పుష్పమువలె నుండును. ఆక, పువ్వు కొద్ది భేదముగానుండును. విరజాజి గుణములు గలిగియుండును. విరజాజి చూడుడు.

సన్నపొయలకూర:—పొయలకూర చూడుడు.

సన్నరాన్నము:—Vanda roxburghii, Cymbidium tessaloides, smaller variety of. Eng. Galangal lesser. సంక రాన్నా, గంధనాకులీ, హింక రాన్నా, రహానీ. దీనిని సన్న దుంపరాష్ట్ర మనియు కలింగరాష్ట్రమనియు పండురు. సువాసనగా, చేదుగ, కారముగ నుండును; కాక కేయును; క్లేష్మము, వాతము, క్వాస, కఫము, విషము పీనిని హరించును; అగ్నిమాంద్ర్యము (Dyspepsia) ను పోగొట్టును; వాత కుహవాత, అమవాత నొప్పుల (Rheumatism) హరించును. నరముల రోగములను హరించి సత్తువ కేయును. వీర్యపుష్టి కేయును. పొట్టకు బలమిచ్చును. అతిమూత్రరోగుల కిచ్చిన మూత్రమును తగ్గించును. నరములకు సత్తువ కేయును. దీనిని వసులిన నోటి దుర్గంధమును, ద్రవముమ్రుంగిన గొంతుక నునును హరించును. చిడ్డలకు తినిపించిన త్వరగ మాట్లాడుదురు. దీని చూర్ణములో నూనెగాని, నీళ్ళుగాని పోసి కలిపి పూసిన మచ్చలు మూనును. మరియు దీనికి దుంపరాష్ట్రపు గుణములు గలవు. దాని వలెనే దీనియొక్క చూర్ణము, కషాయము, గంధము

వాడవచ్చును. దాని మోతాదుల ప్రకారము దీనిని గూడ నియ్యక వచ్చును. దుంపరాష్ట్రము చూడుడు.

సన్నసూదు లను ధాన్యము:—A sort of paddy. దీని యన్నము కూలలను వూరించును; లఘువుగ జీర్ణమగును; వీర్యవృద్ధి, బలము, తొంచెము ముత్తుజేయును.

సన్నాట్రగడాధాన్యము:—అట్రగడా ధాన్యము చూడుడు.

సన్నాపాలు:—*Brassica nigra* & *B. Campestris*. Eng. Black mustard or mustard small sort. సంక రాజుసర్వ ప, శృష్టిసర్వ ప, హింక రాయ, చోటాసరసాం. వీనిని సరసాపాలనియు నందురు. వీనిని నలియగొట్టకుండ నీళ్ళతో బుచ్చుకొనిన పైత్యము, కాక జేయును; చాతిము నణచును; అగ్నిదీప్తి నిచ్చును; వీర్యమునకు జేడిపుట్టించును; దురదలు, విదాహము, కడుపుబ్బు వీని నణచును; రక్తపైత్యమును బుట్టించును. వీని మానెలో హఠరతికర్పూరము గలిపి పూసిన లేక మర్దన చేసిన మాంసపు కండల చాతపు మేహవాతపు నొప్పులు, మెడనరములయొక్క చిగింపు (Stiff neck) మొదలగు నవి నివృత్తించును. వీని చమురు ఎంటి బూసికొని స్నానము చేసిన తర్మమునకు బలముగలుగును; చల్లగ, శోష్యముగ నుండును. నల్ల మందు దీనిలో గలిపిన దానివిషము యెక్కువయగును. కాళ్ళు చేతులు కీళ్ళునొప్పులుగల జ్వరము (Dengue fever) గలవారికి వంటి బూసిన మేలుజేయును. దీనిని రొమ్ముకు బూసిన ముఖ్యముగ చిడ్డలరొమ్ముకు బూసిన వగర్పుగల దగ్గు (Bronchitis) నివృత్తించును. దీని (అవాల) పిండి నీళ్ళలో గలిపిగాని నీళ్ళతో మారిగాని పట్టు (Poultice) నొప్పిగలచోట వేసిన నొప్పి వూరించును. ఇది పెద్దావాలకంటె బలముగ పనిజేయును. వీని దుర్గణములు, విరుగుళ్ళు, మోతాదులను గురించి ఆవాలు చూడుడు.

సపోటాచెట్టుపండు:— Sapota, యాపండ్లు కోడిగ్రుడ్లవలె కోలగా గుండ్రముగా నుండును. గుండ్రముగా చిన్న వెలక్కాయలవలె నుండెడి మరియొకరకముగూడ గలదు. ఈపండ్లుపైచర్మముపలచగను, గరుకుగను, మట్టిపూసిన రంగుగలిగియుండును. లోపల కి నల్లనిసింజలుండును. చర్మము తీసివేసి లోపలిది తినిన మృదువుగ, తియ్యగ, రుచిగానుండును. మంచి రక్తవృద్ధి, విర్యవృద్ధి తేయటయేగాక సమస్తభాతువులకు బలము తేయును. పుష్కరత్వములు గలవారికి మిక్కిలి అనుకూలముగ నుండును. రోగులు, అరోగ్యము గోరు ప్రతివారును పుచ్చుకొనతగినది. దినమునకు 5-6 పండ్లు సేవించవచ్చును. పొచ్చుగ దివిస అగ్నిమాంద్యము గలుగజేయును.

సఫేదా:— Plumbi carbonas. Eng. White oxide of lead. హింః సఫేదా. దీనిని నీరముతో చేయుదురు. దీనితోచేసిన పలాస్త్రీ చేసిన కఠినులు వాఠించును; వ్రణములు మాన్పును; దీనిని కొబ్బరి మానలోగాని, పెన్నపూసలోగాని కలిపి రాయుచుండిన కురుపులు మానును. నొప్పియగును. దీనితో తెల్లరంగు వేయుదురు. ఈరంగు వేయువారికి పక్షవాతము కనుపించును.

సజ్జాచెట్టు విత్తులు:—రుద్రబడచెట్టు విత్తులు చూడుడు.

సబ్బు:—Indian soap. సబ్బుతో శరీరము, ముఖము తోముతుని న్నానము తేయుచుండిన సువాసనగ నుండును. పంటిచమట, బిడ్డు పోయి శుభ్రమగును. అరోగ్యముగా నుండును. సబ్బు నీళ్ళలో గలిపి అసీళ్ళతో గుడస్థానమునుండి పిచికారీ (Enema) చేసిన విరేచనము లాగా యగును. పొట్టలోని మలమంతయు వెడలించును. వాతము, కడుపుబ్బరము పోవుటయేగాక రోగనివారణమగును. దీనిని లోపలి కిచ్చిన గుల్మవాతము, మూత్రకృచ్ఛము వీనిని వారింపును; విరేచన కారి; పుండ్లకు పైసపూసి, కడిగిన శుభ్రపరచి త్వరగ మాన్పుదు;

దీనిని వేడినీళ్ళలో గలిపి యానీళ్ళతో చెవిలో పిచికారీ (Syringe) చేసిన చెవికొప్పి, పుండు, కర్ణవారము వారింతును.

సముద్రపు కొబ్బరికాయ:—*Lodolcea sechellarum*. Eng. Sea coconut. హిందీ దరియాకానారియల్. దీనికొబ్బరి దోవజ్వరమును, సుఖరోగమును, ఓడవారాడకువచ్చు ఒక విధమైన పాండురోగమును నివారించును; విషము, సన్నిపాత జ్వరములలో నాలుక మీద గరి లేక ముండ్లులాగున - యగు జిహ్వాదోవమునకు దొండకాయను కుమ్ములోబెట్టికీసిన రసములో సముద్రపు కొబ్బరి, అక్కలకర్ర, పైంథవలవణము, ముత్యము, పగడము అరుగదీసి దానిని నాలుకకు రాసి బంగారపుతీగతో గీయుచుండిన ముండ్లు పూడిపోవును; జిహ్వాదోవమును వారింతును. మోతాదు 3 అణాల యెత్తు. యాకొబ్బరి, దుప్పికొమ్ము, ముషీగివిత్తులును గంధముదీసి పట్టించుచుండిన మాంసపుగ్రంథులు (Enlarged glands) వారింతును. యాకొబ్బరిగంధము యిచ్చుచుండిన అతి మూత్రము (Diabetes) లో పంచదార (Sugar) పోవుట తగ్గును.

సముద్రపుచేపలు:—*Sea fish*. వీనిమాంసము చమురుగలిగి రుచిగా గురుత్వముగ నుండును; పైత్యముకేయును; వాతము, మేహము, క్రిమి వీనిని వారింతును; వీర్యపుష్టి కేయును; లేజస్సువిచ్చును; క్లేష్మమును బెంచును, మూత్రమును గావించును; రక్తపైత్యము బుట్టించును.

సముద్రపాలకీగ తిత్తులు:—వృద్ధదారుచూడుడు.

సముద్రపుమరుగు:—*Sapia officinalis*. హిందీ సముందర్ ఫీష్, సముందర్ ఝూగ్. యిది థిమల, అద్భిక్ ఫ. హిందీ సముందర్ ఫీష్, సముందర్ ఝూగ్. యిది తెల్లగ ముద్దవలెనుండి అతికేలికగనుండును. కొద్దిగ వగరుగ, నుండును. నేరికొగలకుకేయు కొవ్వధములలో కలిపివాడిన కండ్లలో

పువ్వులు, దుర్గాంకుములు మొదలగు నేతరోగములు కారించును. అనుపానభేదములుగా నిచ్చిన గుల్మము, బల్లలు, వాతము, కఫము, కూల, మూలవ్యాధి వీనిని జయించును. వాచాశత్యము నిచ్చును. మోతాదు 1 మొదలు అణా యెత్తువరకు. దీనిని మూయ్యుండాకు రసములో గలిపి రాసిన దురదగల చర్మరోగములు మానును.

సముద్రోదకము:—Sea water. ఉప్పుగ, చేదుగ నుండును. తీవ్రమైన నేడికేయును. వాతపిత్తశ్లేష్మములను హరించును. ఉబ్బు నణచును; వికారఘ్నము. వాంతికేయును. పొట్టకు హానికేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 నెయ్యి, 2 మాంసపు పేరువా, 3 చేపలు.

సముద్రలవణము:—ఉప్పు మాడుతు.

సరయానది జలము:—Water of the river Sarayu. హృదయా నందకరముగ నుండును. త్రిదోషహరమైనది; సువాసనగలిగి చల్లగ, మనోహరముగ నుండును మనస్సునకు కాంతి అనందము, బుద్ధి బలము నిచ్చును. జ్వరదీప్తినిచ్చును.

సరస్వతియాకు:—Hydrocotyle asiatica, Herpestis monniera, Eng. Indian pennywort. సంక బ్రాహ్మీ, మండుక ■గ్గీ, మువ్వపత్తి, హింక బ్రహ్మి, వరంభి. ఇది నీటియొద్దన లేచును. అకులు గుండ్రముగా 'ద' వంటి ఆకారముగా చుట్టును కంగోరాలు గలిగి కాడతో నుండును. దీనిని అరవంతో ఎల్నారి యాకందురు. దీని సమూలముగా యాపయోగించవచ్చును. తీపి, వగరు, చేదుగ నుండును. పైత్యము, ఉబ్బు, పొండువు, కామిల, జ్వరము, మేహ పైత్యము, కుష్మ, దురదలు, వాతరక్తము, పిప్పికము మొదలగు చర్మరోగములు, వ్రణములు, క్రిములుగల వ్రణములు, బల్లలు, వాతము, కఫము, మాంద్యము, అపస్మారము, ఉన్మాదము, పెద్ది, పైత్యభ్రమ వీనిని జయించును. రక్తమును శుభ్రపరచును; విరేచ

నమును జారీచేయును; బుద్ధిని హేచ్చించును; జ్ఞాపకశక్తిని వృద్ధి
 పరచును; జకరదీప్తి ఆయుర్వృద్ధినిచ్చును; కంఠస్వరము బాగు చేయును,
 గొంతుని నొప్పి, బొంగుచుపోవుట మొదలగు రోగములను హరించును,
 తురియు నిది చర్మవ్యాధులలో రక్తమును చక్కగ చర్మములో
 పారునటుల చేయును; రసిగారు పురాణపు పొక్కులు (Eczema) ను
 పోగొట్టును; కుష్టువ్యాధులమీద బలముగ పనిచేయును; సహాయి
 వ్యాధుల మాన్పును. పురాణపు మొండి గట్టివ్రణములను కంపుగల
 ముక్కులోపుండును, పీనస, చిద్దల నీళ్ళవిరేచనములను, గండమాలను,
 గవదలు, గ్రంధులు పెద్దవికావడము (Enlargement of glands)
 ను, పురాణవాత, మేహవాతములను పోగొట్టును; మూత్రమును
 గాదించును. గర్భదోషములను పోగొట్టును. బుతురక్తమును జారీ
 చేయును. ఇది లోపలఁబుటకు, పై వహాయుటకు నుపయోగించును.
 దీని ఆకుచూర్ణము పుండ్లకు, వ్రణములకు పైవజల్లవచ్చును. లేదా
 ఆకుమారి కట్టు (Poultice) కట్టవచ్చును; నొప్పులకు దీనితైలమును
 మర్దన చేయవచ్చును. ఆకుచూర్ణముగాని, సమూలచూర్ణముగాని
 లోపరిఁజియ్యవచ్చును. ఆకులుగాని, సమూలముగాని నీడను మొండించి
 చూర్ణముచేసి వాచిన శ్రేష్ఠము. మోతాదు || మొదలు 10 గోధుమ
 గింజల మొత్తుచొప్పున దినమునకు మూడుసార్లు యియ్యవలెను;
 అన్నిరోగములకు ఈప్రకార మియ్యవలెను. కుష్టురోగులకు దీని
 సమూల చూర్ణము ఈదిగున వ్రాసిన పద్ధతుల ప్రకార మియ్య
 వచ్చును. 20 మొదలు 40 లేక అంతకంటె మెక్కువ వయస్సు
 గలవారికి 20 గోధుమగింజల మొత్తుచొప్పున 20 మేండ్లకు రక్కువ
 వయస్సు గలవారికి వయసునకు దగినట్లు (Proportionately)
 తగ్గించి యియ్యవలయును. రెండువారములవరకు యిచ్చునది; ఆ
 ఘనక వారమునకు 5 గోధుమగింజల మొత్తుచొప్పున 60 గోధుమ

గింజలయెత్తు అగువరకు హెచ్చించి ఆచోప్పున నెలదినములు పుచ్చుకొనిన ఆపెరుక వారమునకు 5 గోధుమగింజల యెత్తుచోప్పున మోతాదు తగ్గించుచురాగా 10 గోధుమగింజలయెత్తు అయిన పెరుక ఆచోప్పున వారముదినములు పుచ్చుకొని యాపెరుక నెలదినములు పుచ్చుకొనడము మానివేయవలెను; తిరిగి పై నప్రదానన ప్రకారము పుచ్చుకోవలెను. ఈచూర్ణపు మోతాదు 30 గోధుమగింజల యెత్తు అగువరకు చాత్రులయందు పడుండజోవునపుడు మాత్రము పుచ్చుకోవలెను. మోతాదు ■ గోధుమగింజలయెత్తు అయిన పెరుక అది మొదలు పుచ్చుకొను చూర్ణమును రెండు సమభాగములుచేసి ఒక భాగమును ఉదయమునను, రెండవభాగము సాయంకాలమందును పుచ్చుకొనవలెను. దీనిని అనుపానము సుమారు 3 తులముల యెత్తు పై నుసారాయిని పెచ్చుచేసి అందులో బేడయెత్తుకు లోపుగ పంచ చార గలిపి చూర్ణమునకు అనుపానముగ పుచ్చుకొనవలెను. పై ను సారాయి దొరకనియడల ప్రాతఃకర్మతోను పుచ్చుకొనవచ్చును. ఈమూలిక మొదటిరోగములకు, పెరియెత్తినవారికి విఘ్ని లి యుపయోగించును. ఇందుకు దీని సమూల కషాయములో పెన్న చేసి ఇగరపెట్టి వాడవగును. ఈమూలిక సుఖవాద్యము, అన్నిజాతుల మొండి చర్మరోగములు గలవారికిచ్చిన కఠిరతత్వమును మార్చి మృదులమునను దీనిని నీళ్ళలోవేసి కాచి స్నానముచేసిన చర్మరోగములు మానును. మరియు దీనితో పాకము (Syrup), కైలము (Ointment), సారము (Fluid extract) కషాయముచేసి ఉపయోగించును. మరియు దీని అకును పెచ్చుచేసి మెంతులు వేసి చేసిన తేలిక కషాయము చిక్షల విరేచనములను, జ్వరమును కట్టును. కషాయపు మోతాదు పూటకు 3 మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు. దీని అకు మారి వేసిన బెల్బులు, గాయములు చీముపట్టకుండు

జేసి మాన్యును. నొప్పి వారింపును. ఈ ఆకుతో తయారుచేసిన ఘృతముగాని, సమాల రసముగాని, చూర్ణముగాని పైనఁజెప్పిన మోతాదుల ప్రకారము పుచ్చుకొనిన స్వరథంగము వారించి మంచి కంఠస్వరమును గలిగించును.

నరస్వరీలుము:—Water of the river saraswati. చల్లగా, నిర్మలముగ, తుదిగ నుండును. బలమిచ్చును; సర్వేంద్రియములకు నాప్యాయము గలుగ జేయును. అయుపునిచ్చును; పాపహరమైనది.

నరశరీరదారు:—Pinus longifolia. Eng. The long leaved pine, Himalayan cedar. సం॥ నరల, వీరదారు. హిం॥ నరల్, దీని క్రమానామ కషాయము లేక చూర్ణము చేదుగా నుండును. వేడిజేయును. వాతశ్లేష్మ రోగములు, అశువాతము, మేహవాత నొప్పులు, కఠినతాపము, మూర్ఛ, నోటి పెంట నీరుగుట, స్వర థంగము, కంఠవ్రణములు వీనిని తోగొట్టును. విషదోషమును, ప్రదోహము, ప్రదరము, క్రిమిజ్వరము వీనిని వారింపును. కషాయపు మోతాదు 2 శి మొదలు 3 తులముల యెత్తువరకు. చూర్ణపు మోతాదు 2 మొదలు 3 చిన్నముల యెత్తువరకు. దీని ఆకురసము చెవిలోఁజోసిన చెవిపోటు, చెవినుండి పురుగులు పడుట, చీము వయ మగును. ఈ చెట్టునుండి పుట్టుచు జరుగును గంధ ఘోహ యందును, గంధ ఘోహ చూడుడు. దీనినుండి తీసిన తైలమునే టర్పెంటయిను (Turpentine) అందును. టర్ పెంటైను చూడుడు.

నర్జరసము:—Shorea robusta resin of. సం॥ నర్జరస, సాల నిర్యాస, రాశ. హిం॥ రాల్. ఇది ఏదీ చెట్టు జగురు. తెల్లగుడ్డిలపు ముక్కలువలె నుండును. విరచినగాఱవలె పెరుగు (Transparent) గలిగియుండును. కరగించిన కరుగును. లక్కవలె పాగును, కొద్దిగ వగరుగ నుండును. కొద్దిగ కాశ జేయును. రక్తదోషము, జ్వరము, శూల,

అరిసారము, చెమట, వ్రణములు, విషము, విశూచి (Cholera) అరుచి, కాశ్యపగుడ్డు వీనిని హరించును. కామవృద్ధి, వీర్యవృద్ధి, వీర్యస్థంభనకేయును. విరేచనబద్ధము గలిగించును. దీని ధూపము భూతజ్వరములు, గ్రహబాధ, సర్పి అవగా మంక్రపు కురుపులు నివారణకేయును. దేవతాపూజక, బబ్బుగా యున్నవారి గడుల లోను సువాసనకొరకు ధూపము వేయుదురు. దీనిని మలామాగా తయారుచేసి కవుకుదెబ్బలకు, గడ్డలకు పట్టిగా వేసిన నయమగును. దీనిని పూసిన కాలిన పుండ్లు మానును. దీనిని మానోగలిపి పలాస్త్రీలు, మలామాలు (Ointments) తయారుచేయుదురు. దీనిని మెత్తగానూరి బ్రాంది, కోడిగుడ్డు తెల్లచొన కలిపి నూరి పట్టు వేసిన వాత మేహపాతనొప్పులు (Rheumatic pains) బాధలు, బాపులు కనింపకేయును. యీ జగురు అరగదీసి గూడపట్టున పట్టు వేసిన తలపోటు నయమగును. యీ జగురు పైంధవలవణము, బెల్లము, మైనము, తేనె, గుడ్డిలము, గైరికము, పెన్న కమధాగముగా నూరి కాలిన మలామా (Ointment) అగును. దీనిని గుడ్డకురాసి కురుపులకు, గడ్డలకు, వ్రణములకు వేయుచుండిన మాని పోవును. దీనిని చూర్ణించి పంచదారలో నిచ్చిన జగటవిరేచనములు, రక్తముపడెడు మూలవా్యాధి, పిల్లల గ్రహబాధవిరేచనములు కట్టును. మోతాదు 1/2 మొదలు 2 అణాల యెత్తువరకు. దీని దూర్ణము పూటకు 2 అణాల యెత్తుచొప్పున పోరెడు అవుపాలలో ఉరయపు పూటలు కలిపి పుచ్చుకొనుచుండిన వీర్యవృద్ధి, కామవృద్ధి గలుగును.
 కర్జరసశైలము:—Oil of do. కర్జరసమునుండి తీయబడిన శైలము; విశూచి, అరుచి, చర్ది, పోటకము, పాండువు, శ్లేష్మవారములు, కుష్ఠ, తామర, కురుపులు మొదలగు చర్మరోగములు మానును.
 కర్జరకొరము:—కర్జరకొరము చూడుడు.

సర్పాక్షి పెద్ద సర్పాక్షి:— *Ophiorrhiza mungos*. Eng. The mongoose plant. సంః సర్పాక్షి, సర్పగంధా. హింః సరహతి, దీని ఆకు, వేరు లేక సమూలరసము లేక కషాయము కారముగ, చేదుగనుండును. కాశ తేయును, పాము, వైరికుక్క, తేలు, ఎలుక, పందికొక్కు, పీట్ల విషమును, క్రిమిరోగమును పోగొట్టును. ప్రదర మనెను యోనిరోగము (కుసుమ) రక్తక్రవావము వీనిని జయించును. కుష్టు, వ్రణములు, హృద్రోగములను మాన్పును. వీనిని శమింప తేయును. విరేచనము తేయును. రసపు మోతాదు 2-3 తులముల యెత్తు. కషాయపు మోతాదు 2-1/2 మొదలు 5 తులముల యెత్తువరకు.

సర్వచెట్టు:— *Casuarina tree*. దీని యాకు కొమ్మలు కషాయము కాచి యిచ్చిన మూత్రబంధము విడుచును. దీనియాకు నూరి గాయ మునకు పెట్టిన మానును. దీని యోడిక పుల్లలు, ఆకులు కాల్చిన మసి కాలిన పుండ్లమీద, త్రోత్తగాయములమీద వేసిన మానును. సవరపుటిగ:— గొంతెనుగోరుచెట్టు చూడుడు.

సవ్వరము:— సోవరము చూడుడు.

సహదేవి:— *Conyza cinerea*, *Vernonia cinerea*. Eng. Ash-coloured flea-bane. సంః దండోత్పల, దేవగంధా, సహ దేవి. హింః సహదేయి. ఇది తెలుపు, ఎరుపు, పసుపు ఆను రి భేద ములు గలవు. దీని వేరు, ఆకురసము లేక సమూల కషాయము విషమజ్వరము, రక్తపైత్యము, మేహపైత్యమును హరించును. మూత్రబద్ధమును పోగొట్టును. చెవట బుట్టించును. తేలిక నిచ్చును. వీర్యవృద్ధి తేయును. దీని కషాయముతో తేనెగాని, పంచదారగాని కలిపి యిచ్చిన గబ్బిణీస్త్రీల జ్వరము గర్భవేదన నణచును. దీని

యాకు మారి కట్టినను మారినదానిలో కొద్దిగ ఆపునెయ్యి చేర్చి పెద్దజేసి కట్టినను కండ్ల యెరుపులు, పోటు తగ్గును. దీని సమూలము టోపీవలె నల్లి తలకు బెట్టిన బ్యరముయొక్క యుద్రేకము తగ్గించును. దీనివేరు చితుకగొట్టి శిరస్సునకు కట్టిన బ్యరమును హరించును. నిద్రదెచ్చును. రసముయొక్క మోతాదు పూటకు 2-3 తులముల యెత్తు. కషాయపు మోతాదు 2: మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు.

సాంబ్రాణి అరఖ:—Oil of benzoin. అసగా సాంబ్రాణి కైలము. ఇది క్రిమిరోగములను, కుష్టురోగములను బోగొట్టును; రోమకూపముల పెంట దీని సువాసన వ్యాపించును. మరియు దీనికి సాంబ్రాణి గుణములు గలిగియుండును. మోతాదు 1-2 చుక్కల నీళ్ళలో వేసి గాని తములపాకుమీద వేసిగాని నియ్యవగును.

సాంబ్రాణి:—Styrax benzoin. Eng. Benzoin. హిందీ టింద్, లోథాన్. ఇది యొక చెట్టు జగురు. పెనాంగు, సింగపూరునుండి వచ్చును. ధూపద్రవ్యము. మిక్కిలి సువాసనగ నుండును; త్రిశోష హారమైనది. మేహము, క్షయ, ఉబ్బునము, గ్రహణి, గుగ్రహణి, ఉబ్బు, క్రిమి వీనిని హరించును; వంటి నీరుదీయును. విరేచనబద్ధము జేయును; దంతజలము, వీర్యవృద్ధి వీని నిచ్చును. దీని ధూపము శేక పొగ శరీరమునకు, శిరస్సునకు పట్టుటవలన మనస్సునకు గుంతోషమును ఆరోగ్యమును యిచ్చును. దేవతా ప్రీతికరము. గ్రహబాధ నివారణము. దీని ధూపమును రోగులు పరుండు గదులలో వేయుచుండిన ఆరోగ్యకరము. దీని ధూపమును వ్రణములకు, కురుపులకు వేయుచుండిన దానిలోనుండు క్రిములను బంపును. దుర్వాసన లేకుండ జేయును. సాంబ్రాణి, లియ్యము, మిరియాలు మారి పుడికించి కణితలకు నొసలకు పట్టువేసిన పడిశభారము, బల్బులువలన

వచ్చిన తలనొప్పలు నివారణమగును. లోపలి కిచ్చు మోతాదు 4 మొదలు 16 గోధుమగింజల యెత్తువరకు. గవ్వపలుకు సాంబ్రాణి ప్రకృతము.

సాంబ్రాణి చెట్టు:—యీ చెట్టు సాంబ్రాణివచ్చెడు చెట్టుకాదు. ఇది చిన్న చెట్టుగ లేచును. పాలుండును. సాంబ్రాణి వాసనగల చిన్న యాకులండును. దీని చక్క, ఆకులు చేదుగ నుండును. వీని రసము లేక కషాయము మూత్రమును గావించును; విరేచనము జేయును; మలమూత్రబద్ధమును విప్పును; త్రిదోషములు, కడుపులో బల్లలు, గుల్మము, ఉబ్బు, ఉదరము, పాండువు, కఫపైత్యము వీనిని హరించును, ఆకులరసము మూత్రాశ్మరీ, మధుమూత్రము వీని నణచును; కరములకు నత్తువజేయును; పెరి, మూర్ఛ, అపస్మారము, గొంతుక మూతపడుట (Hoarseness) వీనిని పోగొట్టును. ఆకులు నీటిలో వేయించి యిచ్చిన గొంతుక మూతపడుట మానును. దీని వేరు పాషాణవిషములు (Mineral poisons) ను విడుచును. ఆకులరసము దిద్దలకిచ్చిన కాంతులు విరేచనములై దగ్గు, వగర్పు, ధ్వనిగల దగ్గు (Bronchitis) నివృత్తించును. మోతాదు అరతులము మొదలు తులయెత్తువరకు. ఆకులరసము అరతులములో 40 గోధుమ గింజలయెత్తు చంగల్యోష్ఠ చూర్ణ ముగలిపి అందులో తగుమూత్రము తేనిగలిపి యిచ్చుచుండిన విచ్చిత్రపమును కాంతిపరచును.

సాంబ్రాణి పువ్వు:—Acid benzoic. అనగా సాంబ్రాణి యంత్రమున పండితీసినది. దీనినినశ్యముజేసిన పాతపైత్యములను, పడికము, శిరోరోగములను హరించును; దేహమునకు సువాసన బుట్టించును. దీనిని తిములపాకు రసములో లవంగములు అరుగదీసి దానిలో 1 గుంజెత్తు సాంబ్రాణి పువ్వుకలిపి రోజుకు 2-3 పర్యాయములు యిచ్చిన కాస, క్షౌర, ఉబ్బుసము, మేఘరంజితగ్గును. సాంబ్రాణి

పువ్వు అరతులము, గోరోజనము పావుతులము, లవంగాలచూర్ణము
 కేడత్తు కలిపి తములపాకురసముతో మెత్తగామారి గురిసింజపూసల
 వలె మాత్రలుకట్టి వ్రవయుం సాయంకాలు రాత్రి పడుండతోవునపుడు
 వట్టిదిగాని తగిన అనుపాసములతోగాని వేదించిన కాస, క్యాసలు,
 ఉబ్బురము, శ్మయ, మేహరంజి దగ్గులు, అశర్థవిరేచనములు వయ
 మగును. పిల్లలకుగూడ వాడవచ్చును.

సానులు:—*Panicum frumentaceum*. సం॥ క్యామాకా, హిం॥
 సామా, సావా. వీని అన్నము చమురుగలిగి మృదువుగ, తియ్యగ,
 వగరుగ, గురుత్వముగ నుండును; చలువ, వాతము కేయును; మల
 మును బాధించును; కఫము, పైత్యము, విషము వీనిని హరించును;
 వంటిని రాత్తును; యానియ్యముతో పరమాన్నముచేసి పుచ్చుకొనిన
 రుచిగా మనోహరముగా నుండును.

సాముచేసిన గుణము:—*Practising athletic exercises*. దేహ
 దార్ధ్యము, అరోగ్యము, కార్యము, ధైర్యము, భుజులము, దేహ
 కాంతి వీని నిచ్చును, శ్రమకరమైనది; పైత్యమును పెంచుచును.

సారకండ:—*Dioscorea glieosa*. సం॥ గజకర్ణాలు, పిండాలు,
 తియ్యగ, రుచిగనుండును; బలమునిచ్చును; మాత్రము గావించును;
 చలువ కేయును; గురుత్వముగ నుండును; దీని కూర అపథ్యమైనది;
 దీనికి విరుగుళ్ళు 1 కెల్లము, 2 పులుసు.

సారపప్ప:—*Kernels of the seeds of celtis orientalis*. ఇది
 మొరలిచెట్టు పండులోని పప్ప. దీనిని సారపప్పనియు, చిరేంజి
 పప్పనియు వందురు. రుచిగ నుండును; వీర్యవృద్ధి, బలము నిచ్చును;
 పైత్యము కేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు కరక్కాయ, కరక్కాయ
 పిండెల కపాయము లేక నీళ్ళతో మారిప రసము.

సారసత్తులు:—జుంతికలు చూచుడు.

సారసః కడి:—దెగురుపడి చూడుడు.

సారాయి:—Liquor. మద్యము చూడుడు.

సాలామొళి:—Orchis mascula. O. latifolia. Eng. The salep orchid. సంక సభామాలి, హింక పాలమొన్నీ. యీ దుంపలు పెరిగి యీ, అభగనీస్థానముందు విస్తారముగా జొరకును. అచ్చటినుండి జాంబాయికి ఎగుమతియగును. ఖట్టిగా, చిన్నవిగా కొద్దిగ తెల్లగ జగురుగలిగి యుండును. వీనిని చూర్ణము చేసిగాని, పాలలోగలిపిగాని కాదుదురు. మిక్కిలి మేళాకాంతి, వీర్యవృద్ధి తేయును, దేహపుష్టి, బలము నిచ్చును; వీర్యమును ఖట్టిపడతేయును; యింద్రియ నష్టము కట్టును. కామోద్దీపనమును గలిగించును. వియస్సును నిలుపును. దీని చూర్ణమును బలము, వీర్యవృద్ధి తేయును, కొవ్వధములు లేహ్యములలో తేర్చుదురు వీనిని పాలతో బుచ్చుకొనదగియుండును గాని పొట్టకు నష్టము తేయును. దీనికి విరుగుడు పంచదార. ఈదుంపలను అహారముగా వాడిన త్వరగ శీర్ణమై బలము నిచ్చును; క్షయ, రక్తగ్రహణి, మూత్రబద్ధము, లోపల పుండగుట (Internal inflammation) వీనిని పోగొట్టెను. వీని జగురు లేక గుంజుడు తిప్పు నీళ్ళలో గలిపిన మంచి కీళ్ళవును. వీనిని పలుకుని లేకులుగ కొని ఆవుపాలలో నాననిచ్చి మొండించి చూర్ణించి ఆచూర్ణము పాలలో వేసి పుచ్చుకొనుటకు వీలుగ నుండును. చూర్ణపు మోతాడు పాత్ర తులము మొదలు తులమెత్తువరకు.

సింగాడిదుంపలు:—కోవిలదుంపలు చూడుడు.

సింధూరము:—సింధూరము, గంగ సింధూరము చూడుడు.

సింహము:—Lion-flesh of. సంక కేసరీ, పంచానన, మృగరాజ. దీని మాంసము తిబ్బు, మలమూత్రబద్ధము, మూలవ్యాధి, గ్రహణి రోగము వీనికి పథ్యముగ నుండును. వాతము, కుష్ఠ, దురద, మ

వ్రణము, స్థూలత్వము, గళరోగము వీనిని బోగొట్టును. దీనిచక్కము యొక్క ధూపము మూర్ఛరోగమును పోగొట్టును.

నీరకా:—Vinegar. కల్లుపులుసు చూచుడు.

నీకాయచెట్టు నీకాయ:— *Mimosa abstergens*, *Acacia concinna*-pods of. దీనిని నీకాయ చెట్టనియు నందురు. దీని కాయల పులుసుతో తలకుద్దొకొనిన తలలో వేడితగ్గును. మేళకాంతిజేయును. పెండుకలకు మృదుత్వమును, బలమును ఇచ్చును. నీకాయపొడుము నీళ్ళలోవేసి విసికినదానితోగాని, నీళ్ళతో మారినదానితోగాని వర్షుతోముకొనిన శుభ్రపడును. మృదువుపరచును. కాంతినిచ్చును. ఆరోగ్యముగనుండును. దీని చిగుళ్ళుపచ్చడి లేక అకులచారు లేక కషాయము పైత్యమును, అకుచిని బోగొట్టును; జ్వరదీప్తినిచ్చును; విరేచనముజేయును. నీకాయ గుంజ లేక చూర్ణముతో చేసిన లేహ్యము పుచ్చుకొనిన దేహములోని మలములను పెడలించును; శుభ్రపరచును; శ్లేష్మమును పెడలించును, పొండురోగము, పైత్య రోగములు వీనిని హరించును. మోకాడు పూటకు బండిగుడివింద గింజంత చొప్పున దినమునకు రెండుపూటలను 3 దినములు పుచ్చు కొనవలెను.

నీరమ్మ మూలుపోగులు:—పొదితీగ చూచుడు.

నీరు అవిసేవిత్తులు:— *Linum usitatissimum*. Eng. Linseed. variety of. సం॥ మసీనా. అరబీ. హింజి అలిసీ, తిసీ. దీని చెట్టు అచాల చెట్టును బోలియుండును. కాయలు గుండ్రముగా నల్లి కాయలవలెనుండి కాయలోని గింజలు బల్లపరుపుగా మెరుగుగలిగి చిన్నదిగానుండును. యాగింజలను పండించెదరు. దీనినుండి మాన తీయుదురు. వేడిజేయును. దీని ఆకు కషాయము లేక చూర్ణము శ్వాస, దగ్గు, వాతమును హరించును. యావిత్తుల కషాయము

వారము, కఫము, వాపు, వ్రణము, కడుపునొప్పి, వీరము, కష్టము, వారరక్తము వీనిని హరించును. యీ విత్తులు మేత్తగ చితుకగొట్టి చూర్ణించి నీళ్ళలో నుడకబెట్టి కట్టిన గడ్డలు, వ్రణములు, వాపులు శరీరములోని లోపలి అవయవముల వాపులను హరించును. రెండేసి గంటల కొకసారి కట్టుచిప్పి మరల కట్టు కట్టవలెను. యీపిండి పుడి పిండినది (Poultice) కట్టిన అమవారపు వాపులు (Rheumatic swellings), మేహవారపు నొప్పులు, వాపులు హరించును. దీని పిండి నీళ్ళలో నానవేసి వడియపాసి అనీర్సు కండ్లలో వేసిన కండ్ల వాపులు, ఎరుపులు నయమగును. దీని నూనె సున్నపునీరు కను భాగము బాగాకలిపినది కాలినపుండ్లకు రాసిన నయమగును. యీ పిండిల కషాయములో పాలు పంచదార కలిపిగాని, కలుపకగాని పుచ్చుకొనిన క్వాడుకోశములయందుగల వాపులు, అనాళములవాపు (Inflammation) లను హరించును. శరీర జీర్ణించుటవలన గలిగిన మూత్రకోశము, మూత్రనాళము, వీని వాపులు, మూత్రకృచ్ఛము, మూత్రబద్ధము నివారణకేయును. దీని తేలికకషాయము రక్తవిరేచ సములను కట్టును. ముత్యరక్తమును జారీచేయును. దీని నూనెను 1/2 మొదలు 1 కొన్ను మోతాదులుగ నేర్చిన మూలవ్యాధి శాంతించును. దీని నూనెను నొప్పిగలచోట మర్దనచేసి కాపడిము (వేడినీళ్ళలో) పెట్టిన, లేదా వేడినీళ్ళలో కడిగిన, వాపులు, వార మేహవార నొప్పులు నయమగును. మరియు యీనూనెను రంగులు వేయుటలో ముపయోగించుట.

స్త్రీమకద్యూరపురకు:—*Meriandra strobilifera* - leaves of. ఇది హరితికద్యూరపు వాగునగలిగి యుండును. దీని యెండిన యాకులలో చేసిన తేలిక కషాయము (Tea) గాని, యెండిన యాకుల దూర్ణముగాని స్వాదుగ నుండును. జ్వరమును నీరసమును పోగొ

ట్టును. దేహమునకు, పొట్టకు బలమిచ్చును. కడుపులోని వాతమును హరించును. కొద్దిగ విరేచనబద్ధము చేయును. అతిచెమటను కట్టును. దీని కషాయముగాని, కషాయములో కొద్దిగ తేనెయు, సిరకాను కలిపినదిగాని పుష్క-శించిన గొంతుక పుండు నివృత్తిించును. చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 1 ఋదలు 2 అణల యెత్తుచొప్పున నియ్య నగును. తేలిక కషాయము ప్రతి 3 గంటల కొకసారి 2 ఓన్సు లియ్యనగును. ఒకపైంటు (Pint) తేదీనీళ్ళలో 1 ఓన్సు యెండిన యాకువేసి చేసినది తేలిక కషాయ మగును. దీని పచ్చియాకుల రస మును 3 లేక 6 దినములు ప్రాద్దుట పూటల నిచ్చిక దినము నిడిచి దినము వచ్చెను ఇర్రము నివృత్తిించును. మోతాదు పూటకు 2-6 తులముల యెత్తు.

హిమగోరింట విత్తులు:—*Peganum harmala*. Eng. Syrian rue, హింః నార్ మల్. వీనిలో గంజాయనిషావంటి నిషాయున్నది. వీని చెట్టుయొక్క అన్ని భాగములలో విత్తనములు యెక్కువపనితేయును; తత్వమును మంచికి మార్పును; శ్మశ్మరమును; వీర్యవృద్ధి చేయును; స్త్రీలకు పాలుబడతేయును; చెడుపైత్యమువలన బుట్టిన వికారపు పిచ్చి ఋదలగు రోగములు, పక్షవాతము, నడుమునొప్పి వీనిని హరించును. వీనికషాయములో హందినూనె, తేనె గలిపిగాని, దైను సారాయిలో వీనిని చితుకగొట్టివేసి కాచిగాని యియ్యవచ్చును. ఈ విత్తుల మనీ విద్దల బొడ్డుకోత పుండును, ఇతర గాయములను మాన్పును. వీనిచెట్టు ఆకుల కషాయము వాతపు, మేహవాతపు నొప్పులను హరించును. వీనిచెట్టువేరు చూర్ణమును అవనూనెలోగలిపి తలవెండ్రుకలకు పూసిన పేలు చచ్చును; ఇతర పురుగులను జూపును; ఈవిత్తుల తేలిక కషాయముగాని, అరఖు (Tincture) గాని యిచ్చిన సౌమ్యముగ ఋతురక్తమును జారీచేయును. వీని అరఖు

(Tincture) ను అరద్రాము మోకాడుగ నిచ్చిన ఋతుబద్ధమును విప్పును; ఋతురక్తమును భారాశముగ జారీచేయును; గర్భిణీస్త్రీల కిచ్చిన గర్భస్థావమును గలిగించును; కడుపులోని క్రిములను జంపును. ఈవిత్తులు ఈద్దులకట్టును; నిద్రదెచ్చును; నొప్పిని కమింప జేయును; వికారపెట్టును, వమనముజేయును; జ్వరము, కడుపునొప్పి ఉబ్బునదగ్గు, ఎక్కిళ్ళు, అపస్మారము (Hysteria), వాతపు, మేహ వాతపు నొప్పులు వీనిని హరించును; మూత్రపుసంచిలోను, చేడు కట్టసంచి (Gall bladder) లోను పుట్టెడు రాతిని కరగించును; తూల, పొందురోగము, రజోశూల, వరములసంబంధమయిన నొప్పులు (Neuralgia) వీనిని పోగొట్టును. వీని చూర్ణమును ఘట్టివిరడా లేక కార్కుగల నీసారోపోసియుంచి వాడవచ్చును. నొప్పి కమించుటకై యిచ్చు మోకాడు అరద్రాము (80 గోధుమగింజలయెత్తు) మొదలు 2 ద్రాములవరకు. రెండుద్రాములు యిచ్చిన వికారము పెట్టును; నీరసపెట్టును. ఈవిత్తులపొగ వికాచబాధను, దృష్టిదోషమును పోగొట్టును, ప్రణముల కుళ్ళునాపును. వీని తేలికకషాయము ఉబ్బునపు దగ్గు నణచును. వీని చెట్లను విస్తారముగ దెచ్చి కాలి పొగ లేవజేసిన అచ్చోటనుండి మరిడిబాద్యము తొలగునని కొన్ని దేశములలో నమ్మి యట్లుచేయుదురు. ఈవిత్తుల పొగబట్టిన నవాయపుండ్ల బాధ యగును; నిద్రదెచ్చును. వీనిని వేసి కాచినమానె పుండ్లకు పూసిన దుర్గంధమును హరించును. గాయములకు పొగబట్టిన వానికి మేలు జేయును. కాయలామనుష్యులు, ముఖ్యముగ గాయములు తగిలిన వారు పుండుగడులలో వీని పొగ వేయుచుండిన దుర్వాసన తేుండ జేయును.

నీహుద్రితమూలము:—A medicinal shrub. ఈ చెట్టు కాదలవలె ఖిశి అడుగుల యెత్తు లేచును. కట్టవలకు వేయుదురు. అకులు దళ

సరిగా నుండును, దీనికి పాలుండును. పువ్వులు ఎర్రగ నుండును; కాదులుండవు. దీని ఆకుమారి కట్టిన గుణములు మానును. పాము మొదలగు విషములను హరించును. దీని పాలు కీళ్ళనొప్పులకు రాసిన నయమగును. ఈపాలు బొడ్డుకు పట్టింది పసుపు అద్దిన విశేషనములు కట్టును. దీని కాడలు కుమ్మరిబెట్టి దీనిని రసము వాతమును, శ్లేష్మమును హరించును. వాతశ్లేష్మములకు యిచ్చు కొవధములు దీని రసములో గలిపియిచ్చిన వెంటనే పనికేయును. రసపు మోతాదు 3 తులము మొదలు 1 తులమెత్తువరకు.

నీచు తెగడ:—తెల్ల తెగడ చూడును.

నీచు నేలకం గేడు:—సునాముళి చూడును.

నీచు నేల వేము:—యిది అరబ్బిదేశమునుండి వచ్చును. మామూలు నేలవేమువలె నుండక నీటిగొచ్చింకును బోలియుండును. తులసి వెన్నువలె వెన్నువేయును. నేలవేముకన్న మిక్కిలి చేదుగలిగియుండును. గుణములకు నేలవేము చూడును. దీనిని యూనానీ వైద్యులు విస్తారము వాడుదురు.

నీచు నేపాళము:— Country croton shrub-small variety. దీని చెట్టు పెద్దనేపాళపు చెట్టుకంటె చిన్నది. ఎర్రని కాడలుగల యాకులుగలది. విస్తారముగా లేచునది. దీనికి కొన్ని పెద్దనేపాళపు గుణములు గలిగియుండును. దీనిపాలు వాతమేహ వాపునొప్పులకు మర్దనచేసిన నయమగును. దీని ఆకు దంచి ఆముదము వెచ్చవేసి కట్టిన వాతపునొప్పులు, వాపులు హరించును.

నీచు పెన్నరు:— Physalis Flexuosa-smaller variety. యీ పెన్నరు నాగూరుదేశమునుండి వచ్చును. పెన్నరుకన్న పన్నముగా ముండును. దీనిని అస్ గంధ్ నాగూరీ యుండును. యూనానీ వైద్యులు

విస్తారముగా వాడుదురు. పెన్నేరుతో సమానమైన గుణములు గలిగియుండును. పెన్నేరు చూడుడు.

నీనుమిరపకాయ:— Very small sort of chillies, ఇవి దుక్కిరి చిన్నవిగా, విస్తారము కారముగా నుండును; పైత్యము, కాశ తేయును; వాతపుత్రుల వణచును. పచ్చికాయలుగాని పండినవానిని గాని నూరి ఇందుపకాయంత ముద్ద గొంతుకలోవేసి ద్రుగించిన దారుణమైన క్షూల పెంటనే నివృత్తించును. దీని ఎండినకాయలు అప్పడముచేయు పిండిలోవేసి విసిరి అప్పడములు తేయుదురు. చాల రుచిగా నుండును.

నీనుమెట్టకామర చెట్టు:— Cassia alata. Eng. Ringworm tree. సంశ్చ దదృఘ్ను. హింశ్చ డాడోమర్దన్. దీనిని మెట్టకామర యని యందురు. గాని కామరకు దీనికి ఏమిసంబంధము లేదు. ఇది పెద్ద చెట్టుగును. దీనిఅకు రాసిన కామర పోవుటవలన మెట్టకామర అను చున్నారు. దీనిచక్క- అకురసము లేక కషాయము పెగటుగానుండును. శ్లేష్మమును పెడలించును. త్రిదోషహరమైనది. రక్తకాస, అరుచి, వాతిము, అర్దగ్రలు, యితర సుఖవ్యాధులు, వ్రణములు వీనిని కూరించును. దీనియాకు నలిపి రాసిన కామర మొదలగు చర్మరోగ ములను జోగొట్టును. విషజంటెవుల విషమును విరుచును. దీనియాకు రసములో నిమ్మపండ్లరసము గలిపి పూసినను, అకునూరి అందులో వ్రుప్పుగలిపి పూసినను, అకు, వ్రుప్పు కలిపి రుద్దినను, వేరును పొంగించిన వెలిగారమును నూరి పూసినను, దీని పువ్వులు నూరి యుడిలించి పూసినను లేక కట్టివను కామర, చర్మరోగములు మాగును. పైన చెప్పినవానిలో దేన్నినైనను 10 దినములు పూయవగును. నూనిన వెనుక కొన్నిదినములు కామరయుండుచోట అకుతో రుద్దుచుండిన కామర తిరిగిలేవదు. దీని యాకురసముగాని, కషాయముగాని పుష్టి

భించిన నోటిపూత, పుండు (Stomatitis) మూమను. దీని ఎండిన యాకుల కషాయము సునాముఖ కషాయమువలె విరేచనము జావించును.

నీనువంకాయ:— *Physalis ackekenji*. Eng. Strawberry. Tomato or love apple. వీనిని టామేటో యని యందురు. దీని పండ్లు పులుపు, తీవి రుచులు గలిగియుండును. దీని కాాయలు పుల్లగ రుచిగ నుండును. అనేకవిధములుగ కూరలుగా, పప్పులుకూడా వేసి వండుతుండురు. మేహకాంతి, చలువతేయును; అగ్నిదీప్తి నిచ్చును; కాస, క్వాస, క్షయల నణచును; సెగరోగమును కరింపజేయును. వీర్యృద్ధి, రక్తవృద్ధి, బలము, జీహ్వాప్తి, అరోగ్యమును యిచ్చును. వీని వనేక దేశములలో పండించుచున్నారు. పైనుండికూడా వచ్చును. వీనిని పడమట దేశములో రాంములక్కాయ లందురు.

నీనుసాంబ్రాణి:—కుండురున్నము చూడుడు.

నీనుసున్నము:— *Chalk*. ఇది వగరుగ నుండును; విరేచనబద్ధము జేయును; గ్రహాగిరోగమును కట్టును; కడుపులోని మంటను నివారిండును; దీనిని తరుచుగ నితర మందుదినుసులతో గలిపి వాడుదురు. కడుపులోని మంటలకు వట్టిదే నియ్యవచ్చును. మూతాదు మొదలు 10 చిన్నములయెత్తు నీళ్ళలో గలిపి నియ్యవగును.

నీరవిూను:—Small kind of fish. చిన్నవిూను చూడుడు.

నీరుము:—*Lead and its calx*. పంక నాగ, నీడక, భుజంగ, దీనిని చిక్కలుగచేసి కట్టిన శంఠులు, చిక్కలు వూరించును. క్రమముగ శుద్ధిచేసి చేసిన నీరుభస్మము అనుపాన భేదముతో సేవించిన కాస, భగందరము, పాండువు, క్రిమిరోగము, క్షయ, గుల్మము, కఫము, మూలవ్యాధి వాతము, శూల, ప్రమేహము వీనిని తోగొట్టును; వీర్యృద్ధి, బలము జేయును; అయూరారోగ్యముల నిచ్చును;

నూతాడు పూటకు 1 మొదలు 1 గురిగింజ యెత్తువరకు; క్రమముగ శుద్ధి, భస్మముకాని నీసభస్మ సేవవలన కుష్టు, గుల్మము, పాండువు, అరుచి, క్షయ, కఫము, రక్తవికారము, మూత్రకృచ్ఛము, జ్వరము, అశ్మరీ, శూల, పక్షవాతము, వాతము వీనిని బుట్టించును. ఇందుకు విరుగుదు ఎగు, కరక్కాయ, కలకండ ఒక్కొక్కటి సుమారు బేడెత్తుచొప్పున నీళ్ళతో నూరి 10-12 దినములు ఉదయపు పూటలను పుచ్చుకొనిన దోషము నివృత్తించును.

సుగంధ రేపనము:—Smearing of sandal and their fragrant pastes. అనగా మంచిగంధములో సుగంధద్రవ్యములు చేర్చి శరీరమునకు పూసుకొనుట. మదము, మూర్ఛ, భ్రమ వీనిని హరించును. తేజస్సు, బలము, సంతోషము, ఆరోగ్యము, వీనిని వృద్ధి పొందించును. చెమట, దుర్గంధము, క్రమ వీనిని హరింపజేయును.

సుగంధిపాల:—పాలసుగంధి చూడుడు.

సుద్ధ:—White clay. సుంక ఖటికా, పాకశుక్ల, ఖడి, హింక ఖడియా, గార్ఖడి. ఇది తెల్లనిమట్టు. దీనిని గనులలో త్రవ్వి తీయుదురు. యీసుద్ధ తెలుపు, గారవర్ణము గల్గిన రెండు విధములు. గోడలకు తెల్లవేయుదురు. తడిచిన వెన్నవలె మృదువుగ నుండును. ఇది మధురతిక్తరసములు, గురుగుణము, శీతవీర్యము, మధురవిపాకము గలది. దీనిని దొండాకు పసురులో గలిపి రాసిన గజ్జె, చిడుము, కురుపులు, కుర్చి వీనిని మాన్పును. కాలినపుండ్లకు రాసిన మంట, తాపము కలిగించును. నేత్రములకు చుట్టు పట్టువేసిన కండ్ల ఎరుపులు వేడిమి శమించును. దీనిని బొడ్డుకు పట్టువేసిన చలువతేనె మూత్రమును గావించును. కడుపు కగపోవడము, మూత్రపు మంట నయమగును. దీనిని లోపలికి దీనిన పాండురోగమును గలుగ జేయును. గర్భిణులును, మరొకొన్ని తత్వములు గలవారైనను మాన్పుటకు ఎంత

ప్రయత్నము చేసినను రహస్యముగా తినుచుందురు. దీనిని సీశ్యతో
తడిచి వడియబోసి నామము కఠిణలు చేయుదురు. ఈ నామము
ధరించిన స్త్రీలములకు చలువ, బుద్ధికి స్థిరత్వమును గలుగజేయును.

సున్నపు కాయ:—Properties of chunam applied to betel
leaves according to the metal of which the chunam
box is made. కాంచూలములో నుపయోగించెడు సున్నము
ఇనుపపాత్రలో నుంచిన చలువజేయును; పైత్యము వణచును; పథ్య
మైనది. పెండిపాత్రలో నుంచిన సున్నము కఫమును హరించును.
బంగారపు పాత్రలో నుంచిన సున్నము త్రిదోషములు, ఆకుచి, కుష్ఠం,
మేహము, గళరోగము, కడుపులో బల్ల వీనిని హరించును. కంచు
పాత్రలో నుంచిన సున్నము తాపము బుట్టించును; పైత్యమును
ప్రకోపింపజేయును. రాగి, యిత్రడి పాత్రలలో నుంచిన సున్నము
పైత్యము, చర్ది మొదలగు దోషములను బుట్టించును.

సున్నము:—Quick lime. సున్నము వడకట్టబడి పదిదినములు నీళ్ళలో
నానినది శ్రేష్ఠము; చలువజేసి యాచ్ఛును. సున్నము బట్టకు చమిరి
యందుమీద కోడిగుడ్డులోని తెల్లనొనపూసి చుట్టుకట్టి ముక్కులో
నుంచిన ముక్కు పెంట రక్తముపడుట కట్టిను. సున్నములో ఆము
దమువేసి కలిపి గజ్జకురుపులకు పట్టించిన కీఢుముగ పగిలి నయ
మగును. గడ్డలకు, గాయములకు, నొప్పులకు, తలనొప్పికి, వాపుకు,
కవుకుదెబ్బలకు పై నపూసిన వవి నిమ్మొళించును. సున్నములో తేనె
గలిపి పట్టువేసిన రొమ్ము నొప్పులు, మేహవాతపు నొప్పులు నిమ్మొ
ళించును. సున్నము బెల్లముగాని, సున్నము చింతపండుగాని కలిపి
పట్టువేసిన కవుకుదెబ్బలు, నొప్పులు నయమగును. సున్నము వడ
కట్టిన పెరుగులో కలిపి పట్టువేసిన వడుము నొప్పి,

మోతాళ్ళనొప్పులు, మేహవాతపు నొప్పులు వారించును. సున్నపు నీళ్ళలో కొద్దిగ మంచిమానగాని, కొబ్బరిమానగాని వేసి చేతితో కొట్టిన వెన్నవలె బయలుదేరును. దానిని ఆరారగ పూసిన కాలిన పుండ్లు మానును. 20 తులముల సున్నము 12 పయింట్ల మరగ బెట్టిన మంచినీళ్ళలో వేసి కలిపి తేరబెట్టిన నీళ్ళలో కొద్దిగ మానె యును, శర్కరయును గలిపి లోపలికిచ్చిన శతినమయిన పెగసుంగ టము నివృత్తించును; మోతాడు 2 టొన్నులు మొదలు అరపైంటు వరకు ఈకూటమిలో కొద్దిగ పోగుకూడ కలిపి యియ్యవచ్చును. పైకప్రాసిన సున్నపు నీళ్ళు లోపలికిచ్చిన నీళ్ళవిరేచనములు, అమవిరేచనములు, అతిమాత్రము, కుసుమ రోగము, వాతపైత్య శూల ఇవి నివృత్తించును; చెయట బుట్టించును; మోతాడు పూటకు 2 టొన్నులు మొదలు 1 టొన్నుల వరకు. ఇండుపు కాయంత రాతి సున్నము చిన్న ఉసిరికాయంత వెన్నలోగాని, చింతపండులోగాని, బెల్లములోగాని పొదిగి (ఊంచి) స్త్రీలు బహిష్టయి యుండు నాలుగు దినములును ప్రోద్దుటిపూటల నిచ్చిన ఋతుశూలలు నివృత్తించును. సున్నము, కొట్టుపసుపు గుమముగ నీళ్ళలో గలిపి ఇండుపకాయలం లేసి మాత్రలుచేసి పూటకు ఒక్కొక్క మాత్ర చొప్పున 3 లేక 6 దినము లిచ్చిన చలిజ్వరము, విరుసజ్వరము నివృత్తించును. ఇండుప కాయంత సున్నములో అరచుక్క లేక ఒకచుక్క ఉడిగింబలోని చమురు గలిపి యిచ్చిన నీళ్ళవిరేచనములు, కలరా (Cholera) నివృత్తించును. సున్నము, పసుపు గలిపి పైనకట్టి తడియారకుండ నీళ్ళతో తడుపుచుండిన గోరుచుట్టు, కణుపుకేవ్వు, మదమశూల వారించును. సున్నము తినిన నోరు పొక్కును; అధికముగా దినిన చంపును. తములపాకులతో సున్నము అమితముగ వాడుక చేసిన విరేచన ద్వారమందు నొప్పిని బుట్టించును; నోరు పొక్కును; ఇంద్రి

యమును నీరు జేయును; సున్నమునకు విరుగుళ్ళు 1 తిప్పరీగ, 2 పసుపు, 3 చంద్రనార కషాయము, 4 గురివింద ఆకురసము, 5 కొబ్బరి, 6 కొబ్బరిమాన, 7 నువ్వులమాన, 8 నెయ్యి. కంటిలో సున్నము పడినందుకు విరుగుళ్ళు 1 గురుమిడాకుపసు, 2 నువ్వులమాన; తాంబూలములో సున్న మెక్కుచెయ్యవలెనను విరుగుళ్ళు తాంబూల సేవాక్రమము చూడుడు. రాలిసున్నము, గుల్లసున్నము రెండువిధములు. ఇందులో మొదటిది మిక్కిలి మేహకారిజేయును; లోపలిచచ్చట మిక్కిలి యనుకూలముగ నుండును.

సునాముఖ:— Cassia lanceolata. C. Angustifolia. Eng. Tinnevelly senna. Indian senna. సంకర్షణముఖ, శేచికా. హింక సున్నాముఖ, పన్నాకాపత్తా. ఇది సీమనల తంగేడుఆకు. దీని చూర్ణముగాని, కషాయముగాని లోపలి పుచ్చుకొనిన నైత్యము, కాకజేయును; వాతము వణచును; మలబద్ధమును బోగొట్టును. విరేచనము గావించును. మలదోషమును బోగొట్టును. వరహయోక్తు సునాముఖ తేనెతో పుచ్చుకొనిన ధాతుపుష్టిజేయును. పంచదారతో బుచ్చుకొనిన వాతము వారిండును; బెల్లముతో బుచ్చుకొనిన శరీరము బాగుపడును; ప్రాణబెల్లముతో బుచ్చుకొనిన జలుబును పోగొట్టును; నీలితో బుచ్చుకొనిన దేహములోని రుగ్మతల వన్నిటిని నివారించును; పెన్నతో బుచ్చుకొనిన మెదడు మెత్తబడును; పెరుగుతో బుచ్చుకొనిన విషమెక్కినియ్యదు; మేకపాలతో బుచ్చుకొనిన బలము జేయును; ఇంద్రియవృద్ధి గలుగును; అవ్రపాలతో బుచ్చుకొనిన శరీరమునకు కళకాంతులు వచ్చును; వేడిపాలతో బుచ్చుకొనిన మిక్కిలి బలము కలుగును; చనుబాలతో బుచ్చుకొనిన యావనము తగ్గక యుండును; జాజికాయతో బుచ్చుకొనిన

నోటిదుర్గంధము నివారణమగును. రాత్రియించిన నీళ్ళతో బుచ్చుకొనిన గజ్జమానును. ఖర్జూరపుకాయతో బుచ్చుకొనిన ప్రేగులలోని దుర్వాసన నివారణ మగును; తాజానీళ్ళతో బుచ్చుకొనిన గుండెలనొప్పి నివారణమగును; గుంటకలగరాకు రసముతో బుచ్చుకొనిన తెల్ల పెండ్రుకలు వల్లబడును; ద్రాక్షపండ్ల రసముతో బుచ్చుకొనిన కండ్లకు తేజస్సు గలుగును; ఉసిరికాయల రసముతో బుచ్చుకొనిన అనేక దుష్కరలు నివారణమగును; అల్లపు రసముతో బుచ్చుకొనిన పైత్యము హరించును, నిమ్మకాయ రసముతో బుచ్చుకొనిన కడుపునొప్పి నివృత్తించును; ఇంగు నీళ్ళతో బుచ్చుకొనిన బలుబును పోగొట్టును. మరియు సునాముఖ చూర్ణమునకు సమముగ చీనాపంచదారగాని, పటికపంచదారగాని గలిపి పూటకు బేదెత్తు మొదలు అరతుల మెత్తువరకు రెండు పూటలను కొన్ని దినములు పుచ్చుకొనిన తలనొప్పి, శ్మయ, దగ్గు, వాతపు మేహవాతపు నొప్పులు మొదలగువానికి మేలుకేయును; అయినను ప్రేగుల బుచ్చు (Irritation) అనగా గ్రహణి, రక్తగ్రహణి యున్నప్పుడు గర్భిణీ స్త్రీలకు సునాముఖ నియ్యగూడదు.

సురపొన్న పువ్వు:— *Calophyllum longifolium*-flower of. సువాసనగ, మనోహరముగ నుండును; చలువ, వీర్యవృద్ధి కేయును; వాతపైత్యమును, శేకరోగమును పోగొట్టును.

సురుగుడి చెట్టు ఎర్రసురుగుడు:—*Vayambadam tree*. దీని మూల తక్కు చూర్ణము మంచిమానెలో గలిపిపూసిన సర్పి, గజ్జ, చిడుము, పోక్కులు మొదలగు చర్మరోగములు నివృత్తించును. ఎర్రసురుగుడు నీళ్ళతో గంధములేసి సర్పిలకు, మంత్రపాక్కులకు రాయుచుండిన సయమగును.

సువర్ణమాల:— Wearing gold necklace. సువర్ణ అభరణములు మాల భారణవలన కాంతిని, సంతోషమును, ఆయుస్సును, దార్ఢ్యమును యిచ్చును. భూతగ్రహచాధలు తొలగును. వాతపైత్యములను జోగొట్టును. ఆరోగ్యము నిచ్చును.

సూరేకారము:— Potassium nitras. Eng. Saltpetre or Nitre.

సంజ సూర్యమౌర, అర్కమౌర. హింజ సోరా, సూర్యాభార. దీనిని పెద్దబుడ్డి అనియు కందురు. నీనిని లోపలిచ్చినను, పైవజేసినను చలావతేయును. మూతలబద్ధము, మూత్రకృచ్ఛము వీనిని నిరారింపును. దేహమునకి ఎక్కియున్న అతివేడి నణచును. 10 లేక 12 గోధుమగిలలు యెత్తు మాటిమాటి కిచ్చుచుండిన అతికాశను తగ్గించును. చాచామణిచును రక్తప్రవాహ శేగమును తగ్గించును. రేంబర్ని (Rhubarb) ■ నీళ్ళతో గంధముదీసి యందులో సూరేకారము గలిపి యాగంధము పొత్తికడుపుపై న పట్టుజేసిన మూత్రలబద్ధము విడును. సూరేకారమును నీళ్ళతో గలిపిన నీళ్ళకు చలువ యెత్తును. అనీళ్ళతో గుడ్డతడిచి మెవడు పుండయిన (Inflammation of the brain) తలగొరగించి యాగుడ్డను తలమీద వేసి యానీళ్ళతో తడుపుచుండిన దానిని చాగుతేయును. తలనొప్పికి ఒక పెద్దబుడ్డి (ముప్పావుసేరు) నీళ్ళలో 2 కొద్దుల సూరేకారము, 2 కొద్దుల నవాసారము గలిపి పై న ప్రవాసిన ప్రకారము గుడ్డలు తడిచి నత్తి మీద వేయుచుండిన నయమగును. విదాహముగల తీవ్రజ్వరము వకు పెద్దబుడ్డి (Quart bottle) అన్నము వచ్చిన గంజలో రెండు ద్రాముల సూరేకారము గలిపి యాబుడ్డి నీళ్ళు సమాన భాగములుగ విభజించి ఒకదినములో నిచ్చిన నయమగును. పైవజెప్పిన బుడ్డినీళ్ళలో కుదికొరకు తేనెగాని, పంచదారగాని కలుప తచ్చును. చెమటను బుట్టించును. చాచాము నణచును,

రక్తములోని యతివేడినణచును. మూత్రమును అధికపరచును. పైన
 జెప్పిన గంజి ప్రైప్రకారమిచ్చిన విషపుపడినెమున (Influenza) కు,
 బొట్టమునకు, పొంగుకు మేలుజేయును. పైనజెప్పిన గంజి చిద్దల
 కును ఇయ్యవచ్చునుగాని సూరేకారపు మోతాదులో నగముగాని,
 యంతకధికముగాని తగ్గించి గంజిలో గలిపి నియ్యవగును. గొంతుక
 పుండు అరంభదశలో కొద్దిగ సూరేకారపు ముక్కను నోటిలో
 నుంచుకొని కరగించుచుండిన నది నయమగును. తెల్లదబ్బు (Lungs),
 పొట్ట (Stomach), గర్భాశయము (Uterus) మొదలగు లోపలి
 యేయవయవమునుండినై నను రక్తముపడుచుండునప్పుడును, జ్వరము
 కలిగియుండునప్పుడును 10 మొదలు 15 గోధుమగింజలయెత్తు సూరే
 కారమును 3 కొమ్మల నీళ్ళలోగాని, గంజిలోగాని కలిపి రోజుకు
 4-5 మార్లు ఇచ్చిన నయమగునుగాని, రోగిని నెమ్మదిగ చల్లని
 ప్రదేశముం దుంచవలెను. ఉబ్బున దగ్గుకు ఆరపైంటు నీళ్ళలో 4
 కొమ్మలు సూరేకారము గలిపి యందులో అద్దుకాగితము (Blotting
 paper) దడిపి నిప్పుపెగనుగాని, గాలిలోగాని ఆరబెట్టి నాల్గుఅంగుళ
 ముల ముక్కలు చేసియుంచి ఉబ్బునపు చిహ్నములు కనుటించిన
 మొటనే అముక్కలలో నొకటిగాని, రెండుగాని నిప్పులమీదవేసి
 కాల్చి పొగపీల్చిన ఉబ్బున మూగును. ఆ పొగ ముక్కుకు దగ్గరగ
 వేయకూడదు. పెగరోగమునకు ఒక ప్రాం సూరేకారమును ఒక
 పైంటు అన్నపుగంజిలో గాని 3 రెండకాయలు వేసి కాచిన కషా
 యములోగాని కలిపి వానిని త్రాగించిన మూత్రము చల్లగ వెడలి
 శాంతించును. సూరేకారము 10 గోధుమగింజల యెత్తు, పటి 6
 గోధుమగింజలయెత్తు నీళ్ళలో గలిపి రోజునకు 3 పూటలను ఇచ్చిన
 మొండి కుసుమరోగము మానును. పైనజెప్పిన కూటుమిని మునగ

చెక్క తేలిక కషాయముతో నిచ్చిన కాగుగ పనితేయును. ఉబ్బు (Dropsy) రోగపు ప్రథమదశలో సూరేశ్వరమును పూటకు 10 మొదలు 80 గోధుమగింజల యెత్తుచొప్పున ఉత్తరేణి సమూల కషాయముతో నిచ్చిన మూత్ర మధికముగ పెదలించి ఉబ్బును పోగొట్టును. వారపు మేహవారపు నొప్పుల ప్రారంభమందు 40 మొదలు 120 గోధుమగింజల యెత్తుచొప్పున క్రమక్రమముగ వృద్ధి చేసి దినమునకు రెండుపూటల నిచ్చిన నయమగును. పైనజెప్పిన మోతాదుల సూరేశ్వరము అరపైయు ఉడుకు అన్నపు గంతలో గలిపి యియ్యవలెను. నొప్పులు తగ్గినకొలది సూరేశ్వరపు మోతాదు తగ్గించుచు రావలెను. ఒక పైయు నీళ్ళలో 3 కొద్దుల సూరేశ్వరము గలిపి అనీళ్ళలో గుడ్డతడిచి నొప్పులు, వాపులు గల కీళ్ళపై నవేసి యానీళ్ళతో తడుపుచుండిన కీళ్ళనొప్పులు, వాపులు హరించును.

సూరేశ్వరపు ద్రావకము:—Nitric acid. దీనిని పెల్లుబ్బ ద్రావక ముందురు. నీళ్ళుకలుపనిది దేహముపైన బడిన పొక్కి పుండగును, లోపలికి పుచ్చుకొనిన చలపును. గాఢమ దీనిలో 17 వంతులు నీళ్ళు గలిపి వాడవగును. అలాగు నీళ్ళు గలిపినదానిని లవంగాలు, నారింజ పండు తొక్కలు మొదలగు చేదునస్తువుల తేలిక కషాయములో కలిపి లోపలి కిచ్చిన మూత్రమును వారచేయును. బలము తేయును. పురాణజ్వరములను పోగొట్టును. ప్రణాముల కీళ్ళు నాపును. మరియు గంధకధృతి గుణములు గలిగియుండును. లోపలి కిచ్చు మోతాదు నీళ్ళుగలపనిది 1 మొదలు 3 చుక్కలవరకు. నీళ్ళలో కలిపితది 3 మొదలు 80 చుక్కల వరకు లేక 40 చుక్కల వరకు యియ్య వచ్చును. ఈపైన వ్రాసినది బలముకొరకును, నీళ్ళు నాపుటకును ఇచ్చు మోతాదులు. వారపు సంబంధమయిన జ్వరములకు రొమ్ము

పై న పూయుదురు. మూత్రకృచ్ఛమునకు బాగుగ నీర్ఘ్నకలిపినది మూత్రద్వారమునుండి లోనికి పిచికారీ కొట్టిన రాతిని హరించును.

నీలయేటిసీరు:—Water of a mountain torrent. కొండ కాలువ సీరు రుచిగా నుండును. మిక్కిలి చలువజేయును; శ్లేష్మవాతములను వృద్ధిబొందించును; పైత్యము నణచును; శీతపైత్యము జేయును; వాసన, జడ్డు గలిగించును. దీనికి విరుగుఁబ్బు ఉదకము చూడడు.

సేమియా లేక సేకోలు:—A kind of pudding. గోధుమపిండితో జేసిన భక్ష్యవిశేషము. కొద్దిగ జగటగలిగి రుచిగానుండును. పాలలో వేసి వండుదురు. వాతపైత్యమును హరించును. దేహపుష్టి, బలము నిచ్చును. రక్తపైత్యము నణచును.

పైంధవలవణము:—Sodium chloride-impure. Rock salt, సంజీ శీఘ్రాదృశ, లవణోత్తమ. హింజ సోంబానమ్మకో, పోంబా నోనో. దీనిని సింధుదేశమునందు గనులనుండి త్రవ్వి తీయుదురు. తెల్లగా గోధుమరంగుకలసిన రంగుగాను, గడ్డలుగడ్డలుగా, పటిఱ పఁచదారవలె మెరుగుగలిగి, పలకలుగలిగి యుండును. దీనిని పుత్తర దేశస్థులు పుష్పకుబదులుగా వాడుదురు. ఇది అన్ని లవణములలో పుత్తమమైనది. రుచిగలది. ఇది వర్షములేవునందు నీరగును. దీని ఇందుపై అనియ వందురు. ఉప్పుగా, చెమ్మగా, మనోహరమైన రుచిగలిగి యుండును; తేలికయైన వేడిజేయును, నేత్రరోగముల నణచును; జఠరదీప్తి, వీర్యపుష్టి జేయును; త్రిదోషములను హరించును; వ్రణములను శోధించి మాన్పును. విచాహము నణచును. విరేచనము గావించును. శ్లేష్మమును నీరుజేయును. పాలలో కలిపి పుచ్చు కొనిన ననుకూలముగ నుండును. దీనిని ఉప్పుయొక్క గుణములు గలిగియుండును. గాని ఉప్పుకన్న ననేకవిధముల మంచిగుణములు

గలిగియుండును. దీనిని అమితముగ బుచ్చుకొనిన పైత్యముజేయును. అతినారమును బుట్టించును. దీనికి విరుగుడు మొగలి చన్నుల రసము. మోతాదు 3 మొదలు 5 చిన్నముల వరకు. పైంధవలవణము, చంగల్వకోష్ఠం, అక్కలకర్ర, యష్టిమధుకము నీళ్ళతో గంధములేసి నాలుకకు ధాయించుండిన నివ్యాదోషము అనగా నాలుక రోగమును హరించును.

సాజ్జపాయసము:—A kind of wheat pudding. శోధుమపిండి లేక మాకతో వండిన పాయసము. చాతపిత్తములను హరించును. వీర్య పుష్టిని, బలమును ఇచ్చును. మూత్రమును జారీచేయును.

సోరకాయ:—అనబడాయ చూడుడు.

సోరపియ్య:— Shark fish-dung. అనగా సోరచేప మలము. సముద్రతీరములకు కొట్టుకువచ్చును. యిది విస్తారముగా దొరకును. 1 మొదలు 3 అంగుళముల పెదియ్య. 5 మొదలు 10 అంగుళముల వరకు పొడవు గలిగి, అడుగుల బల్లపరుపుగా పైవ కొద్ది శోరకారముగా, తెల్లగా, తేలికగా నుండును. దీనితో అద్దములు తోమిన శుభ్రమగును. మరికొన్నివాటిని పరిశుభ్రము చేయుటకు వాడుదురు. దీనిని సముద్రపు నురుగు (సముద్రఫెవము) అని తప్పుగా వాడుదురు. గాని అటుల వాడుట తప్పు. దీని చూర్ణమును కంఠభస్మమును కొబ్బరిమాన కాచి వడియగట్టి చెవిలోపోసిన చెవిపోటు, చీము కారుట మానును.

సోరచేప:— Squalus carcharias. Eng. Shark-flesh oil. ఇందులో వల్లసోర, తెల్లసోర యని రెండు విధములు. తెల్లసోరను చాలసోర యందురు. దీని మాంసము కాక జేయును. చాతమును, పైత్యమును బోగొట్టును. మూత్రరోగములను బుట్టించును. బుద్ధి మాంద్యమును గలుగజేయును. పాలసోర బాలింతలకు పాలుబడ

జేయును. వాతపునోష్పాలు, కడుమునోష్పాలు హరించును. పథ్యమైనది. వీని కార్జమునుండి తీసిన తైలమును (Sharkliver of oil) అందురు. కాడ్ లివరాాయిలుతో కుమాన గుణము గలిగియుండును. దానిఁ బడులు దీనిని వాడతగియుండును.

పోపు:— *Pimpinella anisum*, *Foeniculam vulgare*. Eng. Anise. సంక మధునికా. హింక పోంఫ్. ఇది పెద్దవలక రసరే నుండును. కాక తేసి అచ్చును; పొట్టకు, గుండెలకు, కండ్లకు బలమిచ్చును; వాతమును హరించును; గుండెలలో (Chest) వికారమును, నొప్పిని, ప్రక్కపెముకలలోని నొప్పిని, కడుపుబ్బును, అగ్నిమాంద్యమును బోగొట్టును; దేహబోధ్యమును, మనస్సుకు సౌమ్యమును ఇచ్చును; రొమ్ము (Chest), కార్జము (Liver), గురదాలు (Kidneys), పల్లదబ్బు (Spleen), మూత్రపు గుంది (Bladder) వీనిని శుభ్రపరచును; వీనినొప్పి నణచును; దేహములోని చెడ్డవస్తువులను తీసివేయును; వాని దుర్గణములను హరించును. మిలమూత్ర బద్ధమును విప్పను; చిడ్డల కడుపుబ్బును హరించును. స్త్రీలకు పాలుబుట్టి చును. ఋతురక్తమును వారీచేయును; విషమును విరుచును. కొంచెము తిగదీయును ఎద్దునాలుక చెట్టుయొక్క పువ్వులతో కషాయము కట్టియిచ్చిన ముంతగుండెయొక్క జబ్బు, దానిఅడుగు, స్నారకము లేకపోవుట వీనిని రాగుజేయును; దగ్గును, ఉబ్బుకమునకు ఇచ్చు కొవడములకు అనుపానముగ నిచ్చిన చాల మేలుచేయును. కొవడముయొక్క సత్తువను త్వరగ దేహమున వ్యాపింపజేయును. విరేచకరోగములకు, వికారమునకు మంచిది; తేనతో కలుపుకొని తినిన ఇద్దరము నణచును. ఇది చూర్ణముజేసి 1 ద్రం యెత్తును దానికే సమము పంచదారయును కలిపి. వేసవి దినములలో ఉదయపుప్పులను పుచ్చుకొనిన అసంవత్సర మేవ్యాధియును రాదు. శీతము

11]

హామ మేమేమగా నదిలో వేయించి నన్న పాటి గుడ్డితో తుడిచి
 మేమేమగా చూస్తాముచేసి నమధాగములుగ కలిపి మూడువేళ్ళకు
 వచ్చినంత చూర్ణము నోటిలో వేసికొని కొద్దిగ వేడినీళ్ళుపుచ్చుకొనిన
 నీళ్ళురేచనములు, కడుపుక్కుట కట్టుచు, పోపు, శోంఠి నీళ్ళతో
 మారి రసముతీసి కొంచెము తేనె, సిటికిపంచదార వేసి పుచ్చు
 కొనిన గుండెల నొప్పి నిమ్మలించును. పోపు, శోంఠి నీళ్ళతోమారి
 రసముతీసి నన్నముటను ఉడికించి ఘృతమునప్పుడు కొంచెము
 నయ్యయు, పటిక పంచదారయు వేసి ఉక్కిరిచేసి పూటకు పెద్ద
 గిచ్చకాయంతి చొప్పున దినమునకు మూడుసార్లు పుచ్చుకొనిన
 గ్రహణి, రక్తగ్రహణి కట్టుచు. పోపు, పసుపునీళ్ళతో మారి రసము
 తీసి త్రాగిన తుమ్మెదకాటు. విశామగుగును. దీని ఆకునము
 కండ్లలో వేసిన నేరికోగములను హరించును దీని వేరును తేనెతో
 గంధము తీసి యిచ్చిన పెత్రికుక్క విషము విడుగును, కాకతిర్విము
 గలవానికి కొద్దిగ బుచ్చుచేయును. పోపునుండి తీసిన మూలకు పోపు
 యొక్క సుగుణములు గలిగియుండును. పోపుఆలక (Distilled water)
 కను పోపు గుణములు గలవు. పోపు దుష్టగుణమునకు మిగులకు
 మించిగంధము, 2 శికింజీరీను. పోపునీళ్ళతో మారితీసిన రసము
 యొక్క మోతాదు 1 ముదలు 4 తులముల యెత్తు. బట్టిలోనుండి
 తీసిన పోపునీళ్ళ మోతాదు 3-4 తులములయెత్తు. ఖాటుసారా
 యిగో పోపుమానవేసి చేసినదాని మోతాదు 30 ముసలు 60
 చుక్కల వరకు. పోపుమాన మోతాదు 1 ముదలు 4 చుక్కల
 వరకు నీళ్ళ మీద వేసిగాని, తములపాకమీద వేసిగాని నియ్య
 నగును. నీళ్ళు 2-3 తులములయెత్తు పూడవచ్చును. రసము తీయుట
 కుపయోగించుటకు పోపు లేదెత్తు ముసలు తులయెత్తువరకు నుండు
 వచ్చును.

సోమరాజము:—అనగా బావంచాలు; బావంచాలు చూడుడు.

సోమలత:—*Asclepias acida*. Eng. Moon plant. సంక సోమ

లతా, చంద్రవల్లరీ, మహాగుల్సా. హింక సోమలతా. దీని యాకులు శుక్లపక్షమున రోజునకు ఒక యాకుచొప్పున పొద్ది, కృష్ణపక్షమున ఒక ఆకు చొప్పున పడిపోవును. ఇది హిమవత్సరవృత్ సమీపప్రదేశములయందు దొరకెడు చెట్టు. దీని రసము కారముగ, చేదుగ నుండును. త్రిదోషములను తోగొట్టును. పూర్ణవయస్సును, ఆయురారోగ్యవృద్ధిని, అధికమయిన పుంస్తవ్యమును యిచ్చును; కాయసిద్ధి గలిగించును.

సోమింత చెట్టు నల్లపువ్వులది:—*Coronilla picta*. దీని యాకులను అముదముతో పెచ్చుకేసి కట్టిన గడ్డలు త్వరగా చీముపట్టి పగులును. రొమ్ము, రక్తగూడు, మోకాళ్ళు వీనిలోని నొప్పులు మానును. పచ్చపువ్వులసోమింత చెట్టుకును పై గుణములు గలిగియుండును.

సోమింతకూర:—Curry of the leaves of do. సోమింత యాకు కూర చేదుగ, పెగటుగ, దుచిగ నుండును. చేడితేయును; త్రివిరోగమును, కఫమును, వాతమును తోగొట్టును.

సోయికూర:—*Aurthum graveolens*. సకాశ్యా, శతపుష్ప. హింక సోయా, యీ కూరపండుకుని తిందురు. యితరకూరలలోను వేయుదును. చిరిచేదుగ, కారముగా, లఘువుగా, అగ్నిదీపనకారిగా నుండును. వేడితేయును. వాతము, జ్వరము, యోనికూల, కడుపుబ్బు, నేత్రరోగము, వ్రణము, త్రివి వీనిని వారించును. పైత్యమును, మేదస్సును వృద్ధిపరచును.

సోనర్పలవణము:—*Sochal salt or alkali*. సంక సోనర్పల. హింక కాలానోన్. ఇది బాదవర్షముగా, గడ్డలుగడ్డలుగా యుండును. దీనికి పెరుగేయియూ నుండదు. కొద్దిగ వాడనగలిగి యుండును.

వీర్యమునకు వేడి, పుష్టి కేయును; గుల్మము, శూల, మలబద్ధము, కఫము వీనిని గొట్టును. బకరాగ్నిని వృద్ధిబొందించును. కాక కేయును. దీని విరుగుడు యుగళిచన్నుల రసము. మోతాదు 3 యుదలు 6 చిన్నముల యెత్తువరకు.

సావీరాంజనము:—Sulphate of antimony black. అనగా నీలాంజనము, నీలాంజనము చూడుడు.

సావీరము:—Hydrargyri perchloridum. mercuric chloride.

దీనిని సవ్వీరమనియు నందురు. దీనిని యితర మందు దినుసులలో గలిపిగాని సవ్వీర మైనముగా చేసిగాని కాడుదురు. మిక్కిలి కాక కేయును; సమస్త వాతములను, శ్లేష్మవాతములను, సహాయరోగములను, జ్వరములను, సన్నివాతజ్వరములను వారించును. విరేచనము కేయును; మోతాదు ఒక గోధుమగింజలో 32 వ వంతు ($1/32$) యుదలు 16 వ వంతు ($1/16$) వరకు. అమిలముగను, శుద్ధికేయకము బుచ్చుకొనిన విషతుల్యముగ నుండును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 కొబ్బరి కాయ నీళ్ళుగాచి దానిలో నిమ్మకాయరసము పిండి నియ్యవలెను. 2 మేక పందిరము, 3 గాడిద పందిరము, 4 చంటిపిల్లలమూత్రము, సవ్వీరము ఒక గోధుమగింజయెత్తు 3 కొన్నుల నీటిలో కరగించిన నీరు 30 యుదలు 60 చుక్కలవరకు పుచ్చుకొనిన సమస్తవిధములైన అంటుబాద్యములను గలుగ కేయు క్రిములను కొన్ని నిముషములలో జాపును. యానీటిలో కళ్ళుప్రణములను, మేహప్రణములను కడుగుట కుపయోగించును. పై మోతాదు ప్రకారము పుచ్చుకొనుచుండిన సహాయ మేహము వలన గలిగిన కొరుక పుండ్లు, కీళ్ళలో పట్టు, పోళ్ళు నివారణమగును. మరియు యానీటిని నేలవేము, కషాయముతో పుచ్చుకొనిన శ్రేష్ఠము. యామందును పరగడుపున పుచ్చుకొన గూడదు. భోజనమైన ఒక ఘంట తర్వాత

పుచ్చుకొనవలెను. సవాయి శీర్షించి రొమ్ముమీద, మోకాలియెముక మీద, నడుటిమీద, చిన్న చిక్కలువలె లేచి కురుపువలె నలుపుచు విపరీత వాధ గలుగజేయుచున్న స్థితిలో పై మోకాడు ఒకటి, 5 మొదలు 10 గోధుమగింజల యెత్తువరకు పొటాశీయం ఆయోడయిడు (Potassum iodide) కలిపి యిచ్చిన అద్భుత ముగ పనిచేసి వాధ నివారణమగును. శీర్షించిన సవాయిలకు పుచ్చుకొనడు. యోగము: నెలవేము కషాయము 1 టాన్సు, నవ్వి రపు నీరు 40 చుక్కలు, పొటాశీయం ఆయోడయిడు 10 గోధుమ గింజలయెత్తు కలిపి ఒక మోకాడుగా పుచ్చుకొనవలెను; రెండు పూటలా భోజనానంతర మొక ఘంటకు పుచ్చుకొనవలెను. యావిధ ముగ 2 మూసములు పుచ్చుకుంటూ నెలకు ఒకవారము దినములు పుచ్చుకొనుట మానుచుండవలెను.

స్నానము:— Bathing. దేహమును శుభ్రపరచును; జఠరదీప్తి, వీర్యవృద్ధి, ఆరోగ్యము, ఆయుర్వృద్ధి, బలము, హనోవికాసము వీనిని గలుగజేయును; దురద, శ్రమ, అలసట, తంద్ర, విదాహము, తాపము వీనిని బోగొట్టును; కండ్లకు మంచిది; ఎండపెట్టువలన గలిగిన ఆయాసమును, విషార్తిని హరించును; మేధస్సు నణచును, చన్నీశ్వస్నానము చూచుడు.

స్నానము వర్జింపవలసిన కాలములు:— Times or occasions at which bathing should be avoided. భోజనానంతర ముందును, భోజనానంతరమందైన యెడల భుజించిన యాహారము చక్కగ శీర్షముగాక ముందును, గాలివానకలిగిన దినముందును, దట్టముగ మబ్బు, మంచుగలిగియున్నప్పుడును, సూర్యాస్తమయకాలముందును, రాత్రియుందును, అభ్యంగనము, శిరస్నానము వర్జింపవలయును.

స్నానము వర్జింపవలసినవారు:— Those who should avoid bathing. అజీర్ణము, కడుపుబ్బరము, గ్రహణి, అరిసారము, కడుపునొప్పి, నీళ్ళచిరేచనములు, వ్రణము, మూర్ఛ, శ్మయ, వీనస, నేత్ర, కర్ణ, వక్త్ర, శిరోరోగములు, వాతరోగములు, విడలు (దేహము) నొప్పులు, నీరసము, బద్ధకము, జ్వరము, క్షేమోదకము, ఊబ్బురోగము ఈరోగములు గలవారు ఆభ్యాసము, శిరస్నానము మానవలయును. వ్యార్థిశ్య దశయందు తరచుక ఆభ్యాసము, శిరస్నానములు చేయరాదు.

స్పంజ:—Spongia officinalis. Eng. Sponge. ఇది సముద్రము లోనుండు రాశ్వనుబట్టి లేచును. ఇదివీళ్ళలో ముంచి, వ్రణము లను, పుండ్లను కడుగుట కుపయోగముగ నుండును; మరియు దీనిని కాల్చిచేసిన మనీ లేక భస్మము లోపలికిచ్చిన కడుపులోకుంట, పులి త్రేనుపుల నణచును; దేహమునకు లలముతేయును. దేహములో నుండు మలముల పెడలింనును. గండమాల, గొంతుకమీద లేచు కంఠి (Goktre), నర్సి మొదలగు పొక్కులు, తామర వీనిని మాన్పును. గడ్డకట్టిన వృషణముల కాగుచేయును. మోతాడులేహ్యముగ తేసినది 1 మొదలు 3 బ్రాములవరకు.

స్పృక్క-మొగ్గలు:— Trigonella carniculata. Buds of, గంక స్పృక్క, కోటివర్షా, మకున్మాలా. హింక అస్పరకోపురి. ఇది విక్క-చెట్టుయొక్క మొగ్గలు. చేదు, తీవ్ర, వగరు రుచులుగలిగి యుండును; విచాహము, తాపము, వాతజ్వరము, ఊబ్బురోగము, గుల్మరోగము, విద్రధి యనగా నాభిలోబుట్టెడు పుండు వీనిని హరించును. వీనిని నీళ్ళతో మారి తీసిన రసము లేక కషాయము లేక చూర్ణము వాడదగియుండును. రసపుమోతాడు పూటకు 2-3 తులములయెత్తు, కషాయపు మోతాడు 4-5 తులములయెత్తు, చూర్ణపు మోతాడు 2 చిన్నములయెత్తువరకు.

స్త్రీచనుబాల పెరుగు:—Curd of woman's milk. త్రిదోషములను, శ్లేతరోగములను హరించును. తృప్తి, బలము, అగ్నిదీప్తి వీని నిచ్చును.

స్త్రీచనుబాలలో తీసిన వెన్న, నెయ్యి:—Butter and clarified butter of do. శ్లేతరోగములను, సర్వరోగములను హరించును. అగ్నిదీప్తినిచ్చును, చులకనగ నుండును. పైత్యముజేయును.

స్వర్ణజీవంతి:—Dregla volubilis. సం॥ స్వర్ణజీవంతికా. హేమవల్లి. హిం॥ దీప్తిజీవంతి, సుఖకహరిజీవంతి. యీ జీవంతులు 6 విధములు. 1 జీవంతి (మనుబాల), 2 స్వర్ణజీవంతి, 3 చోటిజీవంతి, 4 తిక్తజీవంతి, 5 అర్కపుష్పి అను జీవంతి, 6 బృహత్జీవంతి, స్వర్ణజీవంతిబంగారుధాయయు పచ్చనిపాలుకలిగియుండును. దీనిసమూలము నుపయోగించనగును. దీనికషాయము, చూర్ణము తీలరుచి కలిగి చలువ జేయును; రక్తపిత్తము, వాతరక్తము, శరీరపుమంటలు వీటిని హరించును; శ్లేతములకు మేలుజేయును; వీర్యవృద్ధిచి, బలమును గలుగ జేయును. దీని కషాయము 21-3 తులములు. దీని చూర్ణము 3 మొదలు 6 గురిగింజల యెత్తువరకు.

స్వర్ణభస్మము:—Calx of gold. మేలిను బంగారమును క్రమముగ కుద్ధిచేసి చేయబడిన భస్మము చేదు, ఒగరు రుచులుగలిగి యుండును. దీనిని సేవించుటవలన శరీరకాంతి, బుద్ధిబలము, వీర్యపుష్టి, ఆయోర్యపుష్టి, అరోగ్యము, కామము, స్మృతి, వాచాలక్ష్మ్యము వీనిని గలుగ జేయును; జ్వరము, మేహము, రాజయత్స్న, ముదిరి, క్వాసు, కాసలు వాతము, శుక్ల నష్టము, పైత్యము, ప్రమేహము, సంగ్రహణి, అతిసారము, కుష్టు, విషము, ఉన్నాదము వీనినిబోగొట్టును; సర్వరోగములు గలుగు విషపురుగులను బంపిడి మహాత్తర క్తి (Antidote for all diseases) దీనికి గలదు. జీవకక్తిని కలుగ జేయును. వయస్సును నిలుపును. వృద్ధయమునకు బలము

జేయును. హృద్రోగమునుకూడ నివారణజేయును. సంతోష
నిచ్చును; సర్వేంద్రియములకు, వరములకు సత్తువను, శరీరసౌఖ్య
మును గలుగజేయును; మేలిమి బంగారముకాని బంగారభస్మము
జేవించిన రోగప్రబల్యమును, అసౌఖ్యమును, బలవీర్య నాశంబును
గలిగించును. దీనికి విరుగుభ్యు 1 శుద్ధిజేవిన కరక్కాయల చూర్ణ
మును ఖండకర్కరయు కనుపాభ్యుగ గలిపి పూటకు బేడెత్తు
చొప్పున రెండుపూటలను వారము దినములు పుచ్చుకొనుటయు.
2 బటామాంసి కషాయము పూటకు 4-5 తులములచొప్పున 10
దినములు పుచ్చుకొనుటయు, మోతాదు 1 మొదలు 2 గుంజల
యెత్తువరకు. లవంగాది, మహాలవంగాదిచూర్ణము, బ్రాహ్మది
చూర్ణము మొదలగు చూర్ణములతో పాట్లములు గట్టి ఆయా
రోగములకు తగిన అనుపానములతో జేవించిన సర్వరోగములను
నివారణజేయుటయేగాక అపుర్రుసకు పుత్రసంతానము సంతానం
లేని స్త్రీకి సంతానప్రాప్తి కలుగును.

స్వాతివర్షము:— Rain that falls in Swati (about October)
గంగానది యుదకమువలె నిర్మలముగను, సమస్త పాణులకు హితవుగ
నుండును. ఆరోగ్యము నిచ్చును.

—f—

హ

హంస:— Swan-flesh of. హంశ త్వేత. ఛార్తరాష్ట్ర, మనోరమ.
దీని మాంసము వాతమును హోగొట్టును; కాంతిని, బేహపుష్టిని,
వీర్యమునకు నేడిని, వృద్ధిని, యిచ్చును; ముష్కరమును గలుగ
జేయును.

హంఃతూలికపాన్పు:— Swan's down bed or couch. చలువ
 కేయును; అత్యంతమృదువునై, త్రిదోషహంఃమై యుండును; వీర్య
 వృద్ధి, బలము నిచ్చును; కాంతి, నేత్రములకు చలువ కేయును.

హంసపాదీ:—Vitis Pedata, Cissus pedatus. గుంః హంసపాదీ,
 గోధాపాదీ, విశ్వగంధి. హింః హంసపాదీ. దీని సమూలరసము
 లేక కషాయము చేదుగ, కారముగ నుండును; శీతైత్యమును
 హరించును. రక్తైత్యమును హరించును; వీర్యమునకు వేడి కేయును;
 పుండ్లను మాన్పును; అనేకరోగములను జోగొట్టును; రసముయొక్క
 మోతాదు 3 మొదలు 3 తులముల యొప్పువరకు, దీని ఆకు నూరి
 రాయుచుండిన కుడుపులు ప్రణములు మాయును. దీనిఆకు కొంచెం
 కవిరి మిరియాలు నేస్తలై న పుండలు అర్చితద్యూరం కలిపి నూరి
 రాసినను గజ్జకుడుపులు పుర్రెమూదలు, ప్రణములు మొదలగున
 వన్నియు మాని పోవును.

హంసోదకము :—Water of a tank or pond exposed to sun's
 & moon's rays. గుంః హంసోదక. హింః హంసోదక వక్షలకాదులు
 చెప్పబడక పగలు సూర్యకిరణములచేత గ్రాగి రాత్రి చంద్రకిరణముల
 చేత చలువకొనిన తటాకాదుల యుదకమునకు హంసోదకమందును.
 ఈ నీరు త్రిదోషములను గొట్టును; రుచిగలిగి మనోహరముగను,
 శేలికగను చలువ నిచ్చునదిగ నుండును; బలము కాంతినిచ్చును.
 విషమును, హరించును; కొవడతృప్యముగ నుండును. అరోగ్యము
 నిచ్చును.

హరిదళము దీనిభస్మము:—yellow orpliment & calx. గుంః
 హరితాళ, నటమండన. హింః హరితాళ. అనగా హరిదళ
 కము క్రమముగ తుట్టిచేయుటచేన హరిదళము లేక దీని భస్మము

శ్లేష్మమును, రక్తవాతమును, కుష్టు, విషము, విషమబ్జరము, ఎముబదివాతములు, కఫ, పిత్తరోగములు, ప్రమేహము, మూల వ్యాధి మొదలగు రోగములను హరించును; భూతముల పోగొట్టును, గర్భస్రావము గలిగించును; మోతాదు పూటకు 4 మొదలు రెండు గురికింజలయెత్తు. ఖస్మమును 1-2 అణాల ఎత్తు పటికపంచదార చూర్ణములో గలిపి సేవింపవలయును. అపరిశుద్ధ హరిదళము లేక అపరిశుద్ధ అపక్వహరిదళ ఖస్మము యొక్క సేవ వలన వాత రోగములు, పైత్యరోగములు, పంకుర్విము, కుష్టు వీనిని గలుగజేయును. వీరధూనువర్ణములదెచ్చును; నాశనము జేయును. దీనికి విరుగుళ్ళు 1 చియ్యపుకడుగు, 2 సర్పాక్షిరసములో సమముగ కర్మరగలిపి పుచ్చుకొనుట, 3 తులకర, శర్కర వీనిని సూచి ముగ నేకముజేసి పుచ్చుకొనుట, 4 దానిమ్మ పండ్లరసము, 5 చాకుడుజేళ్ళు నేలవేము వీనిని సమముగ గ్రహించిన కషాయము వీనిలో జేనివైనను 6, 6 దినములు రెండుపూటలు పుచ్చుకొన వలెను.

హరికదూరము:—కదూరము చూడుడు.

హింగుపత్రిము:—*Ferula Alliacea*-leaves of. Eng. Leaves of Assafoetida tree. సంక హింగుపత్రి. త్వక్పత్రి. హింక హింగు పత్రి. అనగా ఇంగువ చెట్టులకు. దీనిచూర్ణము లేక కషాయము కారము; చేదు రుచులు గలది; కాశజేయును; త్రిదోషములు కడుపులోనిబల్ల, ఉదరము, గుల్మము, మూలవ్యాధి, అనుము, క్రిమి, మలబద్ధము వీనిని హరించును; రుచిబుట్టించును; అగ్నిదీప్తి నిచ్చును; శీర్ణముగావించును; చూర్ణపు మోతాదు పూటకు 1 మొదలు 2 అణాలయెత్తు. కషాయపు మోతాదు పూటకు 31 మొదలు 6 తులముల యెత్తువరకు.

హేమసాగర:—వీజప్రథము చెప్పచూడును.

హేమాక్షికము, తారమాక్షికము:—Iron pyrites. ఈ సర్వస్వ మాక్షిక, రజతోపమ. హింక సోనామాళి, దూపామాళి, (తారా మాళి) హేమాక్షికము రసమువచ్చి బాగారమువలె పలకలుగ, ఘట్టిగాను; తారమాక్షికము రసమువచ్చి పెండిరూపముగ, పంక లుగలిగి ఘట్టిగానుండును. క్రమముగ శుద్ధిచేసి చేయబడిన వీని ఖర్బములు త్రిదోషహరములై యుండును. మూలవ్యాధి, క్రిమి రోగము, కుష్ఠ, రుద్నిపాతము, జ్వరము, ఉబ్బు, శఫసైత్యములు, ప్రణాములు, రాజయక్ష్మ, మేహము, శీతరోగము, భ్రమ, క్వాఠ కాస, పాండుర, చర్మి, ఉసిరిగొట్టుకొచ్చి వీనిని హోగొట్టును. వీర్య వృద్ధి, ఆయుర్వృద్ధి వీని నిచ్చును. తేలు, తైరి, పాము విషములను హోగొట్టును. దురిమాల రసముతో యివ్వవలెను. దోషయుక్త హేమాక్షిక సేవచలన గలిగిన వికారము ఉలవకట్టినైనను, జానిచ్చుకాయల రసమునైనను బ్రాగిన నివృత్తిండును. మోతాదు 3 మొవలు 4 గుంటల మొత్తువరకు.

హ్రస్వపంచ మూలములు:—నిష్ఠపంచ మూలములు చూడును.

—3—

శ్లో

హౌరద్యయము, హౌరత్రయము, హౌరపండికము, హౌరవద్కము,
హౌరసప్తకము, హౌరాష్టకము, హౌరదశకము:—Compound of
ashes of 2, 3, 5, 6, 7, 8, & 10 drugs.
హౌరద్యయమనగా షడ్జాహౌరము, యవహౌరము.
హౌరత్రయమనగా షడ్జాహౌరము, యవహౌరము, టంకణహౌరము.

తొరపంచకమనగా యవతొరము, సజ్జాతొరము, మొక్కపుచెట్టు, మోదుగ, నువ్వుచెట్టు వీని తొరములు.

తొరవడ్డమనగా నువ్వుచెట్టు, మోదుగ, వన, ఉత్తరేణి, కొడిక పాల, మొక్కపుచెట్టు వీనితొరములు.

తొరసప్తమనగా సజ్జాతొరము, యవతొరము, టంకణ (వలిగార) తొరము, సోవర్సలపణము, మోదుగ, సూరేశారము, ఉత్తరేణి వీని తొరసముదాయము.

తొరాష్టమనగా మోదుగ, మువగ, ఉత్తరేణి, చింతచెట్టు, జిల్లేడు, నువ్వుచెట్టు, యవతొరము, సజ్జాతొరము వీనితొరసముదాయము.

తొరదశకమనగా మువగ, ముల్లంగి, మోదుగ, చుక్కకూర, చిత్ర మూలము, అల్లము, వేము, చెరుకు, అరటి, ఉత్తరేణి వీనితొర ములు. పై నవివరించిన వీ సముదాయమునై నను పేరించిన సమస్త కౌలలు, గుల్మరోగములు, ఉదరము, ఆమము, వాతము, అశీర్ణములను హరించును. విరేచనముజేయును. జకరాగ్నిని వృద్ధిపరచును.

క్షీరకంచుకీ:—కాంచనక్షీరి చూడుడు.

క్షీరకాళోరి:—*Gymnema lactiferum*. Eng. cylon cow plant.

సంజ క్షీరకాళోరి, వయస్థ. హింజ క్షీరకాళోరి. దీనిదుంప పాలు గలిగియుండును. ఇది సిలోను దేశములో దొరకును. దీనిని బాలకు బదులుగా వాడుదురు. దీని ఆకులను కూర వండుకు తిందురు. దీని దుంప స్త్రీల గర్భదోషముల హరించి. పిండమునకు బలము, ఆయువునిచ్చును. స్త్రీలకు పాలు వృద్ధిచేయును. దీని కషాయము లేక చూర్ణము కఫప్రైత్యములు, క్షయ, హృద్రోగము, శ్వాస, కాస, జ్వరము, తాపము వీనిని జోగ్బాటును. వయస్సును నిలుపును; వీర్యవృద్ధి, కాంతి నిచ్చును. కషాయపు

మోతాదు 2-3 తులముల యెత్తువరకు, చూర్ణపు మోతాదు 1 అణా మొదలు 2 అణాల యెత్తువరకు.

క్షీరమిత్రములు:—Articles compatible with milk. పైందక లవణము, శొంఠి, పొట్లకాయ, చెంచలికూర, గోధుమలా, మినుములతో నెయ్యి, శర్కర గలిపి చేసినపదార్థములును, నెయ్యి, శర్కర, పెద్దఉసిరికాయ, బ్రాహ్మపండ్లు, అరటిపండ్లు, అల్లము, మిరియము, పెన్న, గంజి, తియ్యనిపండ్లు ఇవి పాల కనుకూలించును. వీనిలో పైంధవలవణము, శొంఠి, శర్కర, మిరియములు పాలలో గలిపి పుచ్చుకొన దగియుండును. తక్కినవి పుచ్చుకొనినప్పుడాపాలు గాని, పాలుపుచ్చుకొనినప్పుడా వస్తువులనుగాని పుచ్చుకొనిన ఆరోగ్యముగను, పోష్యముగనుండును.

క్షీరమిత్రమౌసములు:—Flesh of birds and animals compatible with milk. నిమలి, కొల, గువ్వ, పావురము మొదలగు అడవిపక్షులు, మేక, దుప్పి, కణ్ణు, లేడి మొదలగు వన్య మృగముల మాంసములు పాల కనుకూలించును. ఈమాంసమును పుచ్చుకొనునప్పుడు నేత్రశిరోరోగులుతప్ప తక్కినవారు పాలు పుచ్చుకొన వచ్చును. అందరును బలమును, కాలమును, దేశమును ఎరిగి పుచ్చుకొనవలెను.

క్షీరవిరుద్ధములు:—Articles incompatible with milk. పాలలో ఉప్పుగాని, జెల్లముగాని కలిపి బ్రాచిన కుష్ఠరోగమునై వను, మేహరోగమునై వను, మూత్రకృచ్ఛరోగమునై వను గలుగజేయును. చేపలు, కోడిగుడ్లు, క్రొవ్వగల పదార్థములు, మాంసము, జెల్లము, మినుములు, దుంపలు ఇవి పాలు పుచ్చుకొనినప్పుడు పుచ్చుకొనిన కుష్ఠరోగమును బుట్టించును. పాలుబ్రాచి కూరగాయలు, నేరేడు పండ్లు, కల్లు, సారాయి పుచ్చుకొనిన సర్పవిషమువలె హానిజేయును.

మరియు చి. తపండు, నిమ్మపండు, తెలకపిండి, తిలవలు, పెదురు దవ్వ, పెరుగు, చల్ల ఇవి పాలకు విరోధులు. పాలుద్రావినతోడనే కాంటూలము వేయకూడదు.

క్షరవిశేషగుణములు :— Properties of milk of different Animals. గొర్రెపాలు వాతమును, గేదెపాలు పైత్యమును, ఆవు పాలు వాతమును, పైత్యమును, మేకపాలు త్రిదోషములను తోగొట్టును. మేకపాలు శిశువులకును, ఆవుపాలు వృద్ధులకును, గేదెపాలు గాయములురిగిలినవారికిని, ధాతుక్షయమైన వారికిని మిక్కిలి పథ్యముగ నుండును.

క్షిరాన్నము:— Rice or sago or wheat grits boiled in with sugar. పాలు అధికముగను, దియ్యము లేక గోధుమనూక లేక సుగ్గలియ్యము తక్కువగను వేసి చేయబడినది రుచిగా మనోహరముగ నుండును; దాహమును బుట్టించును. బలము తేయును. వాతము, శ్లేష్మము, వాతపైత్యము, పరిణామకూల దీనిని తోగొట్టును; దీర్ఘస్థితివిచ్చును; కాలుంకు, వృద్ధులకు ననుకూలముగ నుండును; కొద్దికాక, పైత్యము తేయును. దీనికి విరుగుడు పెసరి పప్పు; మరియు పాలు చూడుడు.

పంపూర్ణము.

ఈ గ్రంథము ననుసరించి యేయే వస్తువులు యేయే వ్యాధులకు
 పయోగించునో వానిని కనుపరచు వర్గవారి పట్టిక

CLASSIFICATION OF ARTICLES ACCORDING TO THEIR THERAPETIC ACTION

—————

అ

అండవృద్ధి, అంతర్వృద్ధిహారములు:—Articles indicated for
 Hydrocele & Hernia. అముదము, ఏడాకలపొన్న, కత్తిమందు,
 కొబ్బరికాయచెట్టు, గచ్చకాయ, తడిమామిడిపండు, తూటికూర,
 నిద్రగన్నిక, పుగాకు, పెద్దదూలగొండుచెట్టు, గొండ్ చెట్టు, శొప్పాయి
 కాయ, బోడతరము, మేకపంచితము, యవతొరము, వానిచెట్టు.

అంతర్గతజ్వరహారములు:—Do for internal fever. ఇరుము, ఉక్కు
 గుంటకలగర, బాపరీ, తిప్పరీగ, మంగపెట్టు, రససింధూరము,
 లక్క, వరగోగు, వస, విష్ణుకాంతము.

అగ్నిదీప్తికరములు అనగా ఆకలిని బుట్టించునవి:—Articles that
 stimulate appetite or appetisers. అంబాళము, అణామోడ
 చెట్టు, అణామోడవిత్తులు, అడవిశలకర, అడవికంద, అడవిరులసి,
 అడవి నువ్వులు, అడవిపసుపు, అడవిమాదీఫలము, అరివన, అన్న
 భేది, ఆభ్రకభస్మము, ఆమూద్ పండు, అండ్లువిశేషము, అల్లము,
 అవ్వగుణమండము, అవాలపిండి, అవాలు, అవిసిచెట్టు, ఆకుపత్రికము,
 అగాకరకాయలు, అముదము, అండ్లువేతనము, అపునెయ్యి, అశి
 పాలు, అపునెన్న, అశీకమద్యము, ఇంగిలీకము, ఇంగిలీకభస్మము,
 ఇంగువ, ఇనుము, ఇనుపభస్మము, దీని సింధూరము, ఉక్కు,
 ఉక్కుభస్మము, దీని సింధూరము, ఉప్పు, ఉలవలు, ఉలిమిడిచెట్టు,
 ఉస్త్రీకాయలు, ఉసిరికచెట్టు, ఉసిరికాయలు, ఉడుముమూంసుము,
 ఉప్పుద్రావకము, ఊరపిచ్చుక, ఊడుగపండు, ఏడాకలపొన్న,

ఏలకులలరకు ఓనుమా, ఓనుపుమాన, కండ, కరక్కాయ, కంపిల్ల
 కమా, కరివేపాకుచెట్టు, కల్లు, కర్పూరశైలము, కాకరాకు, కాచ
 లవణము, కాండ్రగుపండ్లు, కుండేలు, కుక్కవాచింట, కొడిసెల
 పాలచెట్టు, కొత్తిమీరి, కామంచిచెట్టు, కాటూంకము, కలిసిళ్ళు,
 కొర్రలు, కొబ్బరికాయసిళ్ళు, కొబ్బరికల్లు, కృష్ణతులసి, గంధకము,
 గంధకధృతి, గజఃస్పర్శు, గలికేరు, గజనిమ్మకాయ, గురజకాయ,
 గుర్రపుపాలు, గొడము, గంజాయి, గేదెసుగంధి, గోమూత్రము,
 ఘృతమరీచి, చండచెట్టు, చమతాల, చపలభస్మము, చాతుర్థా
 రిము, చేమంతిచెట్టు, చేమంతిపువ్వు, చించలము, చిన్నపల్లెరు,
 చింతచెట్టు, చింతిపువ్వు, చిత్రిమూలము, చిత్రికూరచెట్టు, చిలుక
 కూర, చిలుకతోటకూరచెట్టు, చేతిపొట్ల, చెవ్వుము, జాపత్రి, జడి
 మామిడిపండు, జీలకర్ర, జిహ్వోలపుట్లు, తగరభస్మము, తముల
 పాకులు, తాటికల్లు, తాడికాయ, తామ్రభస్మము, తాళిసపత్రి,
 తిప్పతీగ, తుమ్మికూర, త్రిటకమా, త్రికాతము, త్రిశుము,
 తుంగముస్తలు, తుంబురలు, తులసి, తెల్లవాలు, నేయాకు,
 దింతిన, దానిమ్మచెట్టు, ధనియాలు, ధాకోష్టాలు, దుండిలపుకాయ,
 దుష్టుపుచెట్టు, ద్రాక్షాసవమా, నల్లమందు, నల్లములక, నిమ్మపండు,
 నీరుల్లిపాయ, నీలభస్మము, నువ్వులు, నువ్వులమానె, నేరేడుపండు,
 నేలతంగేడుచెట్టు, నేలతాడి, నేలవేము, నల్లేరు, నేలములక, పంచ
 సుగంధములు, పంచకాంచనము, పటికిపంచదార, పసపు, పాదరసము,
 పిన్నసదాప, పిప్పళ్ళు, పిన్నవాపర, పిప్పలిమూలము, పులిచెంచలి,
 పుల్లబచ్చలి, పువ్వురాగభస్మము, పుదీనా, పెద్దకలకర్ర, పెద్దపల్లెరు,
 పెన్నేరు, పేలాలు, బాలింతబోలు, బిడాలవణము, బుడమకాయ,
 భూతులసి, బెల్లము, మద్యము, మహిసాక్షి, మారేడు, మాణి
 ఫలమా, మామిడిపిండేలు, మిరియాలు, ముత్యపుచిప్పల సున్నము,

మునగ వేరు, ముశ్యముల భస్మము, ములుదోస చెట్టు, మేక నెయ్యి, మొక్కపుకాయ, యవతొరము, రమ్మసారాయి, రసకర్పూరము, రసభస్మము, రాజావర్త భస్మము, దూమిమస్తక, రేణుకలు, లవంగాలు, వాయుంట చెట్టు, వస, వాకుడుకాయ, వాసిలి చెట్టు, వెంఁలి చెట్టు, వెదురు, వెలిగారము, వెల్లుల్లి, వేసిస చెట్టు, వేపచిగుళ్ళు, పెవగలు, పెనగపులుసు, కంఠభస్మము, శొంఠి, మాచీర, సర్వతొరము, కదాప చెట్టు, కన్నావాలు, కముద్రలవణములు, కరస్వరీయాశ, సీమ వంకాయ, సైంధవలవణము, సీకాయ చెట్టు, సౌవర్చలవణము, హింసుపత్రము, విడ్డల అగ్నిదీప్తికరములు చూచుడు.

అగ్నిహృంద్యహారములు:—Articles indicated for dyspepsia.

అక్కలకర్ర, అడవిఅల్లము, అన్నభేది, అయస్కాంతభస్మము, అరటికాయ, ఆల్లము, ఆవాలు, ఇంగువ, ఇందుపగింజలు, ఇనుము, ఉక్కు, ఉప్పి చెట్టు, ఉసిరికాయ, ఉపికాయలు, ఉలిమి చెట్టు, ఎర్ర గర్జేసు, పిడుపుమానె, కర్కాటకకృగి, కర్పూరశిలాశుక్తు, కవిరి, కస్తూరి, కాశిదొండ చెట్టు, కానుగ చెట్టు, కుకేదర్భగద్ధి, కూతురు బుడమ, గచ్చ చెట్టు, గంధకచోరము, గురుగుకాయ, గంజాయి, గవ్యభస్మము, గోరోజనము, చక్రవర్తికూర, చనుకాలు, చనుకాల విత్తులు, చలువమిరియాలు, చేమంతిపువ్వు, చేమంతిపువ్వులఅరళు, చిరమూలము, చిన్నపల్లెరు, చిన్ని చెట్టు, చీనాపంచదార, చెముడు చెట్టు, చెయ్యము, చేదుఅనబ చెట్టు, చేదుపొట్ల, జాజికాయ అరళు, జాజికాయ, జాడికెట్టు, జల్లేడ పువ్వు, జీలకర్ర, తిక్కెడ చెట్టు, తెల్లగర్జేసు, దురిత, దాల్చినీఅరళు, దుంపరాష్ట్రము, నాగ కేసరిములు హరింజపండుతొక్కలు, నిద్రగన్నిక, నీలి చెట్టు, నీరుల్లికాయ, నల్లి బెట్టు, నేలములక, పగడభస్మము, పసుగడుగు, పంచకోలములు, పంచమూలములు (గురు), పిన్నమూలగుండ, పిప్పరిమూలము,

పుదీనా, పులిచెంచలి, పెద్దగల్లేరు, పొత్తిదుంప, పుగాకు, బూడిద
గుమ్మడికాయ, బొగ్గు, మాండూరము, మాడిఫలము, మదనానబ
చెట్టు, మదనానబపండు, మారేడుపండు, మారేడుచెట్టు, ముహి
సాక్షి, మిరపకాయలు ఎండువి, మిరియాలు, మాసిపత్రి, ముసాం
బ్రము, మేక నెయ్యి, యవక్షౌరము, రసకర్పూరము, రసభస్మము,
రససింధూరము, రేవల్పిన్ని, లవంగాలు, లోహభస్మము, వస,
వాయువిడంగములు, పెంపలిచెట్టు, పెగుతురుచెట్టు, పెల్లుల్లి. శిలా
ధాతువు, శొంఠి, సదాపచెట్టు, సంపంగచెట్టు, సర్వక్షౌరము, సన్న
రాన్నము, పోపు.

అక్షర్ల విరేచనములను కట్టునవి:—Articles indicated for diarr-
hoea from indigestion. అగరు, అడవి అల్లము, అల్లము,
ఓనుము, కర్పూరతైలము, కొండచీపురుగడ్డి, కాశేలుచేడుకట్టు,
తొగరుచెట్టు, ధనియాలు, నరమామిడిచెట్టు, పతంగిచెట్టు, మిరి
యాలు, ముత్యములభస్మము, యాక్లిప్టసు అను అయిలు, పెంపలి
చెట్టు, శొంఠి.

అక్షర్ల శూల హారములు:—Do. for colic from indigestion.
అవాలు, ఇంగువ, ఓనుము, కామంచిపూరి, కాశేపుటతైలము,
చేమంతిపువ్వు, టర్ పెన్ టైన్ తైలము, యాక్లిప్టసు అయిలు,
శంఖభస్మము, శొంఠి, సదాపచెట్టు, పెల్లుల్లి. చిద్దల అక్షర్ల శూల
హారములు చూడుడు.

అక్షర్ల హారములు:—Do. for indigestion. అంజీరుపండు, ఆరటి
కాయ, అల్లము, అడవిఅల్లము, అవాలు, అప్పువేరినము, ఇంగువ,
ఉత్తరేణిచెట్టు, ఏడుబంది, ఏలకుల ఆరఖ, ఓనుము, ఓనుపునూనె,
కస్తూరి, కాసినగింజలు, కామంచిపూరి, కురంజివాచుము, కొండ
చీపురుగడ్డి, గంధ ఫెరోజా, చంద్రచెట్టు, చనుకాలవిత్తులు, చింత

పండు (పైతృఅశ్లేష్మహరము), బాణకాయ అరఖు, జీలకర్ర, జటా మాంసి, టర్ పెన్ టయిను తైలము, తములపాకులు, తాంబేలు చేదుకట్ట, తేయాకు, చాల్పినిఅరఖుచెక్క, ధనియాలు, నల్లజీలకర్ర, నల్లేరు, నువ్వుచెట్టు, నీరుల్లిపాయ, నేరేడుచెట్టు, పంచమూలములు (గురు), పుదీనా, పేరి టచెట్టు, బ్రహ్మచండిచెట్టు, దీని తొరము, బ్రాండి, మురిచెట్టు, మానుష్క. విరపకాయ (ఎండుది), మహి సాక్షి, ముల్లంగి, యెమ్మాయి, రమ్మపారాయి, రూమిమస్తకి, రేవల్చిన్ని, లవంగాలు, లవంగాలమాన, పెల్లుల్లి, శొంఠి, వన, గర్జతొరము. చిద్దల అశ్లేష్మహరములు చూడుడు.

అడ్డగరలుహరించునవి:—Articles indicated for buboes.

డిసిరిపాల, గంధ ఫెరోళా, గచ్చకాయ, చేమచెట్టు, చిత్రమూలము, మహిసాక్షి, ముండ్లతోటకూర, మువగజగురు, నీమమిట్టకామర చెట్టు, రసకర్పూరము, రసభస్మము.

అతిబలుపు హరములు:—మేదోరోగహరములు చూడుడు.

అతిమాత్రమును కట్టునవి:—Articles indicated for diabetes.

అడవిపాన్న. అదొండచెట్టు, అన్నభేది, అభకభస్మము, తిరిమిడి చెట్టు, ఎలుక చెవికూర, కసివిండచెట్టు, కానుగ చెట్టు, కాసివిగిణలు, కిక్కురగడ్డి, కూతురుబుడమ, కృష్ణతులసి, గచ్చిలము, గొలిమిచెట్టు, తంగేడుపువ్వు, తంగేడుబంక, తంగేడుచెట్టు, తిప్పతీగ, తేనె, తోర గింజలు, ద్రాక్షపండ్లు, నల్లమందు, నేరేడుచెట్టు, వీని విత్తులు, నేల యుసిరిక చెట్టు, నేలతంగేడు, పగడభస్మము, పటిక, పచ్చకర్పూ రము, పాలగుండ, పిండికొండచెట్టు, బూడిదగుమ్మడికాయ, బూరుగ చెట్టు, బొడ్డిచెట్టు, మంజిష్ఠ, మనుబాల, మురిచెట్టు, మామిడిపిం డెలు, మేడిచెట్టు, యెమ్మాయి, రత్నపురుష, రససింధూరము, లవంగాలు, పెల్లుల్లి, వేపపండు, వేపజగురు, శంగపాచిలకూర, సన్న రాన్నము, సున్నము.

అతిసారహారములు:—Do. Profuse diarrhoea or involuntary motions, అంతరతామర, అందుగుచెట్టు, అంబాళము, అరటిచెట్టు, అరటికాయ, అరటిపువ్వు, ఆకుపత్రికము, ఇంగిలీకము, దీనిభస్మము, డిసిరిక చెట్టు, ఎర్రకలువదుంపలు, ఏడాకులపొన్న, ఓమము, కందులు, కరక్కాయ, కరివేపాకుచెట్టు, కర్కాటకశృంగీ, కయ్యారము (హారతి) కురువేరు, కొడిసెపాలవిత్తులు, కృష్ణాగరు, ఖర్జూరపుకాయలు, గజపిప్పళ్ళు, గంజాయి, గైరికము, గ్రంధితగరము, చనుబాలు, చెవ్యము, చీలకర్ర, బటామాంసి, బాకకాయ, బాపత్రి, తవాక్షిరి, తామ్రభస్మము, తుంగముస్తలు, తేనె, దానిమ్మచెట్టు, దుందిలపుచెట్టు, నల్లదుండు, నేరేడుచెట్టు, తపసిచెట్టు, ధాతకీకుసుమము, పంచపల్లవములు, పసుగడుగు, పాకచెట్టు, పిల్లిపేచర, పేలాలు, ప్రేంభిణపుచెట్టు, బలంసుచెట్టు, బూరుగబంక, భద్రముస్తలు, భూతపిల్లిగడ్డ, మంగుస్తానుకాయ, మంచిగంధం, ముర్రచెట్టు, ముత్యములసున్నము, మయూరశిఖి, మహిసాక్షి, మామిడిచెట్టు, మేడిచెట్టు, మునుగుదామర, మెట్టదామర, రేగుచెట్టు, రేగుకలు, రక్తచందనము, రావిచిగుళ్ళు, లక్క, లొద్దుగచెట్టు, వట్టివేళ్ళు, విషజాద్రి, వెలగచెట్టు, వెలిగారము, వేపతిగురు, సముద్రపాలవిత్తులు, శర్దరసము, స్వర్ణభస్మము, చీనాపంచదార, పెద్దదూలగొండిచెట్టు, ఈరెండును మేహాతిసారహారములు. రక్తాతిసారహారములు చూడుడు.

అపస్మారహారములు:—Do. for Hysteria or unconsciousness. అంబరు, ఓమము, కత్తినుండుచెట్టు, కయ్యారము (హారతి), కాకిదొండచెట్టు, కాశీపుటతైలము, మంకునుపువ్వు, కారుబా, గంధఫెరోకా, గంజాయి, గాడిదమూత్రము, చిన్నదూలగొండి, బటామాంసి, బిల్వేడుపువ్వు, బర్ పెన్ టైనుతైలము, తిమ్మలపాకులు, తురకవేపచెట్టు, తువరిమన్ను, పరమూత్రము, పవాసాగరము, పద్మ

పూతిక, పసపు, పెద్దదవనము, ప్రాతనెయ్యి. పుదీనా, బోడసరము, ముందిగంధం, మట్టికైలము, మహిపాక్షి, మాసిపత్రి, మునగవేరు, ముసిగింజలు, ముట్టకామర, యూక్లిప్తసుతాయిలు, వస, వెలి గారము, వేపఆకు, సర్వహారము, సచాపచెట్టు, సరస్వతీయాశ, సాంబాణిచెట్టు, నీమగోరింటవిత్తులు.

అభిభూతజ్వరకారములు:— Do. for fever resulting from cuts and injuries or fatigue & exhaustion. ఆడవిశలకర్ర, తెల్ల జల్లేడు, చమపాలు, కాకిదొండచెట్టు, చింతపండు, జల్లేడుచెట్టు, తిప్పతీగ, మునగవేరు.

అమితక్రేనుపులను కట్టునవి:— Do. for excessive belches or eructations. ఉలిమిచెట్టు, ఓమము, కామందిపూరి, కొబ్బరి చెట్టు, పుదీనా, రూమిమస్తకి, లవంగాలు, షాజీరా, క్రేనుపులను తెచ్చునవి చూచుడు.

అరచేతుల, కాళ్ళపొరలను హరించునవి:— Do. for scaly eruptions on the palms or soles of feet. అల్లము, నీటి బ్రబ్బలి చెట్టు, వేపనూనె.

అరుచిహారములు:— Do. for tastelessness or disinclination to take food. అక్కలకర్ర, అమాచాచెట్టు, అద్దసరము, అలి విస, అల్లము, ఆయస్కాంతభస్మము, ఆవిసిచెట్టు. ఉస్త్రీకాయ, తిలుబఖారా, ఉస్త్రీచెట్టు, వాడలి, ఎర్రావడచెట్టు, వీలకుల అరఖ, వీలకులు, కరక్కాయ, కర్కాటకకృంగి, కర్పూరకైలము, కలి గొట్టుచెట్టు, కురువేరు, కూతురులుడమ, చమపాలు, చేమంతిపువ్వు, చేమంతిపువ్వులఅరఖ, చేదుపొట్టి, జాజికాయ, తక్కోలములు, తవాక్షిరి, తాళికపత్రి, త్రికాతకము, తెల్లగలివేరు, దళమూలములు, హనిమ్మచెట్టు, దుండిలము, దుండిలపుకాయ, దేవదాళతీగ, ద్రాక్ష పండు, ధనియాలు, నల్లవాసిలి, నిమ్మపండు, పచ్చకర్పూరము, పాల

సుగంధి, పుష్కరమాలము, పెగ్గుమ్మడు, విడాలవణము, మంచి
గంధము, మాండూరము, మాదీఫలము, ముత్తువపులగము,
ముత్యపుచిప్పల సున్నము, యష్టిమధుకము, లవంగాలు, లొద్దుగ
చెట్టు, లోహాభస్మము, వాకుడుచెట్టు, వెల్లుల్లి, ప్రైకాంతభస్మము,
రససింధూరము, శొంఠి, కర్పరసము, కర్పూరము, నీకాయచెట్టు.

—3—

అ

అకలిదప్పికల నణచునవి:—Articles that satiate appetite and
thirst. అంబలి, చనుకాలు, నేలకంగేడుచెట్టు, వియ్యపుమాకల
జాన, బోదరరము, పచ్చకర్పూరము, పానకము,

అకలి బుట్టించునవి:—అగ్నిదీప్తికరములు చూడుడు.

అనికాయలకు హరించునవి:—Articles Indicated for corns.

వీరుగులద్ది, గోడిమామిడిపండు, మనుష్యుడు.

అప్యాయము నిచ్చునవి:—Articles that produce wholeso-
menes. కృష్ణయెలసీ, పటిమచదార, పానకము, పుగాకు,
మంచారపువ్వుము, మద్యము.

ఆమచారపునొప్పులు హరించునవి:—Articles Indicated for gout

l. e., antarthritic. అగరు, ఆయస్కాంతభస్మము, శుక్లశ్రీ
చెట్టు, ఉక్కుభస్మము, దీనిసింధూరము, కర్పూరము (హరితి),
కస్తూరి, కాండ్రేగుచెట్టు, కొడిసపాలచెట్టు, కృష్ణాగరు, గంధకము,
చంద్రచెట్టు, జల్లేడుచెట్టు, తగిరికచెట్టు, తిప్పరీగ, తెల్లమద్దిచెట్టు,
సరళదేవచారు, నేలవేము, విన్నదూలగొండ, విప్పలిమూలము,
విప్పళ్ళు, భూతాంకుశపుచెట్టు, మహిషాగ్నిగుగ్గలము, మామిడిచెక్క,
మిరియాలు, మిరపకాయ (ఎండుది), మునగకైలము, మువ్వగింజలు,
మూర్ఖుండచెట్టు, మాండూరము, యవకౌరము, వెలుతురుచెట్టు,

వృద్ధదారు, పెరిపుచ్చెట్టు, పెల్లుల్లి, శొంఠి, సంపెంగచెట్టు, సన్న రాష్ట్రము.

అమవికారహారములు:—Do. for excess of mucus ■ the bowels. అడవితులసి, ఆరుగండ్లకచోరము, ఉస్తికాయ, ఉస్తీ చెట్టు, ఎలుక చెవికూరచెట్టు, ఓనుమ, కరిపిల్లము, కురంజివామము, చంద్రచెట్టు. చనుకాలు, చక్రవర్తికూర, తెల్లదింతిన, తెల్లములక, తెల్లానాలు, దుండిలపుకాయ, దేవదారుచెట్టు, నీలిచెట్టు, పాచితీగ, పాకచెట్టు, పాదరసము, విడాలపగము, ముల్లంగి, మొమ్మాయి, లవంగాలు, రుక్మేరేవన్, రేలికాయగుంజ, వాసుడుచెట్టు, హింగు పత్రము.

అమశూలహారములు:—Do. for colic by collection of mucus or bad secretions in the bowels. కాయఫలచక్క, పిన్న పాదర, మాండూరము, శంఖభస్మము.

అయుర్వృద్ధికరములు:—Articles conducive ■ longevity. అంతరతామర, అక్రోటు, అభ్రకభస్మము, అడవియల్లి, అయి స్కాంతభస్మము, అవుకాలు, అవువెన్న, అవునెయ్యి, ఇంగిలీకము నీనిభస్మము, ఇనుము, ఉక్కు, ఉక్కుభస్మము, దీని సింధూరము, ఉసిరికాయ, కరక్కాయ, కర్పూరశిలాజత్తు, కాకిమాంసము, కామందిచెట్టు, కుంకుమపువ్వు, కోలపాలకూర, గంధకము, గుంట కలగర, గుమ్మడుచెట్టు, గోమూత్రము, గెద్దమాంసము, తగర భస్మము, తిలకపుచెట్టు, తిప్పతీగ, తెల్లగట్టేడు, తెల్లదిరియాలు, నల్లేరు, నిమ్మపండు, నెమలిమాంసము, నేలగుమ్మడి, నేలకాడి, పాదరసము, పుష్కరాగభస్మము, పిల్లిచీచర, బంగారపువరకు, బంగారపురాపిడి, మద్యము, మర్రిచెట్టు, మాండూరము, ముత్యముల భస్మము, మనుబొం, మేడిచెట్టు, రబరభస్మము, రససింధూరము,

రసకర్పూరము, లోహాభస్మము, దీని సింధూరము, వజ్రభస్మము, వైశ్రాంతభస్మము, సరస్వతీయాశు, వెల్లుల్లి, శంఖపుష్పి, శ్వేతాభ్రకము, సోమలత, స్వర్ణభస్మము, హేమాక్షికము.

ఆరోగ్యకరములు:— Articles conducive to health అంబలి, అభ్రకభస్మము, ఆయస్కాంతభస్మము, అవిసిచెట్టు, కర్పూరజాపండు, కస్తూరి, కామంచిచెట్టు, కృష్ణాగరు, గంజాయి, చెపలభస్మము, జాపత్రి, తమలపాకలు, తామ్రభస్మము, తిలకపుచెట్టు, తుమలి మున్ను, తెల్లగలిజేరు, దవనము, ద్రాక్షాసవము, ద్రాక్షపళ్ళు, నీరుల్లిపాయ, నేలతంగేడుచెట్టు, నేలకాడి, పాదరసము, పిక్కచెట్టు, పిల్లిపీచర, బంగారపువరకు, బావంచాలు, మద్యము, మాండూరము రజతభస్మము, లోహాభస్మము, వజ్రభస్మము, వేగిసచెట్టు, వేప చెట్టు, శంఖపుష్పి, శ్వేతాభ్రకభస్మము, సునాముఖ, సోపు, సోమలత, స్వర్ణభస్మము.

అపేక్షజ్వరహరములుఅపగావిడిచివిడిచినచ్చజ్వరహరములు—Articles indicated for Intermittent fever or antiperiodics. అద్దసరము, అరివస, ఈశ్వరిచెట్టు, ఉత్తరేణిచెట్టు, ఉలిసుడిచెట్టు, ఏనుగు చెవి చామచెట్టు, కామంచిపూరి, కృష్ణతులసి, గచ్చకాయ, గాడిద గడపాకు, గుంటకలగర, చేమంతిపుష్పము, జల్లేడిచెట్టు, జల్లేడిపాలు, తిప్పతీగ, తుత్తనాగము, తెల్లజల్లేడు, దువ్వపుచెట్టు, నీరుచావిలిచెట్టు, నేలయుసిరికచెట్టు, నేలవేము, పాకచెట్టు, పారిజాతిపుచెట్టు, పాపాణము, పొత్తిదుంప, భూతాంకుశపుచెట్టు, మాచుపసపు, మాసిపత్రి, మిరియాలు, మునగవేరు, ముసిణిచెట్టు, రససింధూరము, వస, చావిలిచెట్టు, వేపచెట్టు, సంపెంగచెట్టు, సున్నము, సీమకర్పూరపు అకు, సావీరాంజనము, అవిసిపువ్వు, ధనియాలు, మనుష్యుడు ఈ మూడును, చాతుర్థిక జ్వరహరములు.

ఇ

ఇంద్రులు ప్రసారములు (అనగా పేనుకొరకడము) :- Articles Indicated for Pedeculosis ఏనుగుదంతము, కృష్ణాగరు, గులివిందచెట్టు, నేలములక, మంచారపుష్పము, మదనానబచెట్టు, చేదుపొట్ల.

ఇంద్రులు సప్తమును కట్టునవి లేక ఇంద్రులుమును ఘట్టిపడ జేయునవి :- Do for Spermatorrhoea. Aphrodisiacs. ఇందుపగింజలు,

కన్నకోమలి, కర్పూరశిలాజత్తు, గొబ్బిగింజలు, గోరింతచెట్టు, చింత గింజలు, చిన్నపల్లెరు, చిన్నముల్లంగి, తంగేడుచెట్టు, తగరభస్మము, తుత్తునాగము, తుమ్మజగురు, తిప్పతీగ, తెల్లపురుగుడు. నిద్రగన్నిక, నేలకాడి, నేలగుమ్మడి, పులుగుడుచెట్టు, పెద్దమాలగొండచెట్టు, పెద్ద పల్లెరు, పెద్దపిల్లిపీచర, బంగారపువరకు, మోదుగచెట్టు, బోడతరము, మర్రిపాలు, ముషిణిగింజలు, మేడిచెట్టు, మొమ్మాయి, మనుచాల, ముత్తువపుణగము, మామిడిపిండెలు, రజితభస్మము, రత్నపురుష, రేగుచెట్టు, రససింధూరము, శ్వేతాళకభస్మము, సత్తుభస్మము. స్వర్ణభస్మము, సాలామిశ్రై, హారతికర్పూరము.

ఇదిక నొప్పులు హరించునవి :- Do for sprain. అముదము, ఏపి బంక, ఒడ్డిచెట్టు, కర్పూరశైలము, కామంచిపూరి, కిరసనాయిలు, జిల్లేడుపాలు, టర్ పెన్ టయిను శైలము, నీరువాదిలిచెట్టు, బీజప త్రిము, మద్యము, పసుపు, యాక్షిపేటసు అయిలు, మామిడల్లము, వాదిలిచెట్టు, వేపఆకులు.

శుద్ధురోగ హారములు, ఎగుపులను కట్టునవి :- Antiphasmodics. అంబరు, అడవికండ, అడ్డసరపుపువ్వు, అటుగమామిడి, అడ్డసరము, ఇంగిరీకము, దీనిభస్మము, ఇంగువ, కస్తూరి, కాకేళుక్ శైలము, కుంకుమపువ్వు, కురాసానివామము, కామంచిపూరి, గంధఫోహ, గచ్చకాయ, చిట్టాముదము, బటాచూంసి, జిల్లేడుచెట్టు, టర్ పెన్ టయిను శైలము, పల్లమందు, నవాసారము, నీరువాదిలిచెట్టు,

పుదీనా, పునుగు, పుగాకు, మాసిపత్రి, మంగళాయ, మునగకూర, మేక నెయ్యి, వన, వేపమానె, వాయుటచెట్టు, పదాపచెట్టు, సంపెంగ చెట్టు, నీరుగోరింటవిత్తులు.

—3—

ఉ

ఉదరరోగకారద్రవ్యములు:—Articles indicated for abdominal dropsy and ascitic. అలుకమామిడి, అక్కలకర్ర, అడవిమూలి కల మిద్యము, అద్దరకము, అకుచెముడు, అముదము, అచాలు, ఇంగువ, ఉలవకట్టు, ఉత్తరేణిచెట్టు, ఉడుగచెట్టు, ఎలుకచెవిచెట్టు, ఓమపుమానె, కంపిల్లము, కటుకరోహిణి, కల్లెచెట్టు, కత్తిమందు చెట్టు, కరక్కాయ, కల్లు, కావలవణము, కాశపుట శైలము, కాటుకసింజలు, కోలచెముడు, గుంటకలగర, గంధకధ్రుతి, గేదె మూత్రము, గొర్రెమూత్రము, చంద్రచెట్టు, చిత్రమూలము, చెముడుచెట్టు, చాదలాసికుర, చేతిపుచ్చరీగ, చాచికాయ, జల్లేడు పాలు, జల్లేడుచెట్టు, తక్కిలపుల్లు, తామ్రభస్మము, తుంబురులు, తురుమ్మము, తెల్లగలేరు, తెల్లజల్లేడు, తెల్లకెగడ, దింతిని, దుంప రాష్ట్రము, వచాసారము, నీరుగొచ్చిచెట్టు, నీరుల్లిపాయ, నేచాళపు చెట్టు, నేలయునిరిచెట్టు, నులిదడచెట్టు, పంచకోలములు, పసుపు తన్నెగురు, పాపాణము, పిన్నపాపర, పుగాకు, పెద్దమాచేడు, ప్రబులిచెట్టు, బలరక్తిపచెట్టు, బెల్లము, భోక్కినాకు, భూచంపక, మింజివ్వు, మాడిఫలము, మామూరము, మామిడి, మిరపకాయ, (ఎందుచి), మునగవిత్తులు, ములుమోడుగ

చెట్టు, మువగ వేరు, మేకపంచితము, ముక్కపుకాయ, మొగలి
చన్నులు, ములదోసగింజలు, రణభస్మము, రసకర్పూరము, వాకుడు
కాయ, విత్తుకోడతరము, వెలిగారము, వృద్ధచారు, శోంఠి, స్వర్ణ
హారము, పాంఝాణిచెట్టు, హింగుపత్రము, హారసముదాయములు.

ఉదావర్తహృదవ్యములు(పొత్తికడుపుకుల):— Articles indica-
ted for pain resulting from intestinal obstruction,
పొత్తికడుపులోని కులహారములు చూడుడు.

ఉన్మాదహారములు, అసగా విచ్చి లేక పైకిని పోగొట్టునవి:—Articles
indicated for insanity అంకుగచెట్టు, అశ్రునెయ్యి, కరకాయ, కల్లుకామగచెట్టు, కాకిమారేడు, కారింగువ, కాసినిగింజలు, కోల
చెముడు, కురాసానిటమము, కొబ్బరిపారాయి, కటుకరోహిణి, కటుక
రోహిణి (తెల్లనిది), కలిగొట్టుచెట్టు, కోకిలాలు, గాడిదపాలు, గాడిద
మూత్రము, గుగ్గిలము, గ్రంథితగరము, చీనాపంచదార, శీలకర్ర,
దుయ్యచెట్టు, వరమూత్రము, వల్లచంద్ర, వల్లయుమ్మొత్త, నిమ్మకండు,
పచ్చకర్పూరము, పటికపంచదార, పాతనెయ్యి, పిరంగిపాంఝాణి,
మోర్తండచెట్టు, బోడతరము, బదానిక, మంచిగంధం, ముప్పిణిగింజలు,
మొవ్వాయి, మనుష్యుడు, రక్తచందనము, రసకర్పూరము, రసభస్మము,
హామిమస్తకీ మారేడుచెట్టు, రేణుకలు, లవంగాలు, విదనిక, సూరే
కారము, సంకెంగచెట్టు, పాంఝాణిచెట్టు, స్వర్ణభస్మము, పరస్వతియాకు.

ఉబ్బసపుదగ్గు హారములు:—Do. for Asthma. అంతరకామర,
అదనికంద, అటుకమూడి, అద్దసరము, ఇంగువ, ఉత్తరేణిచెట్టు,
ఉప్పిచెట్టు, ఉమ్మొత్తచెట్టు, ఎర్రగల్లేరు, కాఫీ, కుంకుడుచెట్టు, కుప్పింట
చెట్టు, కురాసానిటమము, ఖర్జూరపుకాయ, కర్కాటకకృంగి, కర్పూ
రము, గచ్చకాయ, గవ్వభస్మము, గాడిదపాలు, గెంజాయి, గాపత్రీ,
శిల్లేడుపువ్వు, టర్పెన్ ట్రెన్సులైజము, తెల్లగల్లేరు, దువ్వపుచెట్టు,

నేపాళము, నేలకాడి, నల్లయుమ్మెత్త, నీలిచెట్టు, పుష్కరమూలము, పెన్నేరు, బడినిక, బాలింతపోలు, బొడ్డిచెట్టు, మామిడికుంక, మాధవితీగ, మారేడుచెట్టు, మొగలిపువ్వు, రససింధూరము, రావిపళ్ళు, లవంగాలు, వాకుడుచెట్టు, వాకుడుకాయ, విష్ణుకాంతము, చెల్లుల్లి, వేపనూనె, వసు, పోచరా, సాంబాళి, నీరుగోరింటవిత్తులు, పోపు, సూరేకారము, సిరివేరుచెట్టు.

శిబ్బువ్యాధిహారములు: — Do. for generalised odema or anasarca. అక్కలకర్ర, అడవిమూలికల ముద్యము, అటుక మామిడి, అడవిగగ్గర, అడవియల్లి, అద్దసరము, అయస్కాంత ఛర్మము, అల్లము, అవిసిహార, అకుచెముడు, అకుపత్రిక, ఆరెపువ్వు, ఆవుపాలు, అయిలారము, అక్షిణముద్యము, ఇనుపచిట్టము, దీని ఛర్మము, ఇనుపఛర్మము, దీని సింధూరము, ఈశ్వరిచెట్టు, ఉక్కు ఛర్మము, దీని సింధూరము, ఉత్తరేణి, ఉప్పచెట్టు, ఉడుగచెట్టు, ఎర్రావడచెట్టు, ఏనుగుమూత్రము, ఒడ్డిచెట్టు, ఒంటె మూత్రము, ఓమము, కచ్చోరము, కల్లెచెట్టు, కరక్కాయ, కటుకరోహిణి, కసివిందచెట్టు, కస్తూరి, కాచలవణము, కారింగువ, కారుమునగ చెట్టు, కాశపుటలైలము, కాసరచెట్టు, కాశిమారేడు, కలిగొట్టుచెట్టు, కానుగచెక్కఛర్మము, కాయఫలచెక్క, కురాసానిఓమము, కొంకి పిసివిచెట్టు, గాజరగడ్డలు, గుంటకలగర, గురజకాయ, గంగపావల కూర, గంబాయి, గేదెమూత్రము, గొంతెమగోరుచెట్టు, గుమ్మడు చెట్టు, గంటుభారంగి, గోమూత్రము, గొచ్చిచెట్టు, చంద్రచెట్టు, చించలము, చిన్నపల్లెరు, చింతచెరడుఛర్మము, చనుకాలు, చేమంతి చెట్టు, చెముడుచెట్టు, చిత్రమూలము, చెవ్యము, చేదుజవలచెట్టు, చేదుదొండ, చేదుబీర, చేదుపొట్ల, చెఱుమిల్లిరీగ, జవప చెట్టు, కాళికాయ, జల్లేడుపాలు, జడిమామిడిపండు, కాడికాయ, తెల్లగడ్డెరు,

తెల్లతెగడ, తేయాకు, తేలుమణిచెట్టు, తుంగముస్తలు, తారమాక్షి కము, దళమూలకములు, చాల్పినిచెక్క, దింతెన, దుంపరాష్ట్రము, దువ్వపుచెట్టు, దేవతాళిగ, దొండచెట్టు, దర్భ, నరమూత్రము, నల్లవావిలి, పల్లెరుకాడలభస్మము, పబాపాగరము, నెరసి, నీరుగొట్టి చెట్టు, నీరుపిప్పలి, నీరుల్లిపాయ, నులిదడచెట్టు, నేలయుసిరిక చెట్టు, నల్లిచెట్టు, నేలకాడి, పొత్తికుంప, పచ్చలభస్మము, పసుపు, పిండి కొండచెట్టు, పిప్పిలిమూలము, పెద్దమావేరు, పుగాకు, పుష్కర మూలము, పెద్దదూలగొండ, పేలాలు, బలురక్కినచెట్టు, బూరుగచెట్టు, బ్రహ్మమీడిచెట్టు, భూచంపక, మంగచెట్టు, ముచ్చిచెట్టు, ముహిసాక్షి, మాండూరము, మానువ్వు, మారేకు, మిరిమూలు, ముచకుండ పువ్వుములు, ముస్తవపులగము, ముయ్యాకుపాన్న, మట్టితేలము, ములుగోరింటచెట్టు, మోలికూర, మువగవేరు, మేడిచెట్టు, మొమ్మాయి, మోదన, యష్టిమధుకము, రేవల్పిన్ని, లవంగాలు, లోహభస్మము, వన, వాయువిడంగములు, విష్ణుకాంతము, వృద్ధచారు, పెరిపుచ్చ, చావిలిచెట్టు, పెరుతురుచెట్టు, వెల్లుల్లి, శంఖభస్మము, శంఖద్రావకము, శ్రీవేద్యకము, శ్వేతాళకభస్మము, సరస్వతీయాకు, సర్వ ఔషధము, సాంబాళి, సంబరేణి, సాంబాళిచెట్టు, స్ఫుక్తి-మొగ్గలు, సూరేశారము, హేమాక్షికము. మేహ (కాక) దీర్ఘ శారములు చూడుడు.

హిపిరిగొట్టుకొప్పి శారములు:— Do for stitching pain in the chest or lungs. అకామోదపుచెట్టు, అకామోదవిత్తలు, ఆము దము, తిలవలు, ఎర్రావడచెట్టు, గోలూరి, తేనె, దేవతాళిగ, ద్రాక్షావము, పచ్చిపోక, పుష్పాజనము, మోదన, మేకపంది డిము, రసాంజనము, వెల్లుల్లి, శొంఠి, హేమాక్షికము.

శ్రివీరిశిర్తులలోని రోగములను, అవగా శ్లేష్మముకూడియున్న చెడురక్తమును, చీమును తీసివేయునది:—Articles that remove coagulated blood or pus ■ the lungs. అడాలు, గుగ్గిలము, మలిదొండ చెట్టు.

శ్రివీరిశిర్తులలోని భారమును, శ్లేష్మమును హరించునది:—Articles indicated for phlegm, or heavyness in the lungs. కృష్ణాగరు, తమలపాకులు, పిప్పళ్ళు, పిప్పలిమూలము, నేలకంఠేడు.

—3—

ఎ

ఎక్కిళ్ళు కట్టునది:—Articles indicated for hiccoughs. అశామూదివిత్తులు. అడవిపసుపు, అడవిశిలవలు, అకుపక్రికము, అగాకరకాయ, అల్లువేరనము, ఉత్తిచెట్టు, ఉత్తికాయ, ఉలవలు, ఏలకులు, కృష్ణాగరు, కంచుభస్మము, కంబిల్లము, కర్కాటకత్కూడి, కలిగొట్టుచెట్టు, కలిగొట్టుపువ్వు, కొబ్బరిపాలు, గంజాయి, గైరికము, గొర్రెపాలు, చాతురాతకములు, చీనాపంచదార, తీలకర్ర, జామిపండు, టర్ పెంటయిన తైలము, రామభస్మము, తెల్లకలిగొట్టుచెట్టు, తేనె, తృణపంచమూలములు, చాల్పినిఅరలు, ధనియాలు, వల్లేడు, నిమ్మరండు, పిన్నసదాప, పిప్పలిమూలము, పిప్పళ్ళు, పీరలు (వీరిరంధ్రములోని నీళ్ళు), పుష్కరమూలము, పుష్పాంజనము, పేలాల, బట్ట, మంచిగంధము, మొమ్మాయి, మేకపంచితము, రసాంజనము, రూమిమస్తకీ, లక్క, లవంగాలు, వెలగాకురసము, వాయువిధంగము, వెలగచిగుళ్ళు, శొంఠి, సూజరా, సావీరాంజనము, నీరుగోరింటవిత్తులు.

ఎగుపులను హరించునది:—ఈడ్చురోగహారములు చూడుడు.

ఎలుక దివ చూరములు:—Antidotes for rat bites. ఊడుగ చెట్టు, ఎర్రావడ చెట్టు, ఎలుక చెవికూర, కటుక రోహిణి, గొడ్డుగాకర చెట్టు, చాదలాసికూర, దిరిశన చెట్టు, పుష్పాంజనము, మనుష్యుడు, సర్పాక్షి చెట్టు.

ఏనుగు కాలిరోగ చూరములు:—Do. for Elephantiasis, అల్లము, అశ్వమూత్రము, కామగ చెట్టు, గగననాలు, గుంటకలగర, జల్లేడు చెట్టు, తెల్లజల్లేడు, తీగముడిచి చెట్టు, త్రికటుకము, పసుపు, పాపాణము, పెద్దమాలగొండ, బోదతరము, మదనానబ చెట్టు, మొమ్మాయి, రత్నపురుష, శౌంఠి.

వి

ఒగర్పుడు కట్టుపది:—Articles indicated for hard breathing
I. e. dyspnoea. అంజుపండు (ఎంకుది), అడవిమల్లె, అడవి పెనగ చెట్టు, ఇంగువ, ఉక్కు భస్మము, దీనిసింధూరము, ఉసిరికాయ, ఎలుక చెవి చెట్టు, కరక్కాయ, కర్పూరము, కృష్ణతులసి, కర్కటకకృష్ణి, కామందిపూరి, కెంపుభస్మము, గజపిప్పళ్ళు, గజిగోళ్ళు, గవ్వభస్మము, గుర్రపుపాలు, గొర్రెపాలు, చేమంతి చెట్టు, చేమంతి పువ్వులఅరలు, చీనాపంచదార, చెముడు చెట్టు, బమ్మి చెట్టు, బాద్రీ, జల్లేడు చెట్టు, తగరభస్మము, తాడికాయ, తామ్రభస్మము, తెల్ల జల్లేడు, తెల్లములక, తెల్లగల్లేరు, తేనె, ద్రాక్షపండు, వల్లిమర్ర, నిమ్మపండు, నీలాంజనము, పన్నీరు, పటికపంచదార, పిప్పళ్ళు, పెద్ద మాలగొండ, పెద్దపాదిలికూర, బుడమ చెట్టు, మంగ చెట్టు, మద్యము, ములగ వేరు, మేలిపందిరము, మొమ్మాయి, మోడుగమాడలు, యూక్లిప్టసులయలు, అవంగములు, వస, విషబొద్ది చెట్టు, నీరు నంకాయ, క్షీరకాశీ.

ఒగర్పుగల దగ్గును కట్టునవి:—Do. for Bronchitis. అక్కలక్కర, అడవిమల్లె, అటుకమామిడి, అడవిఉలవలు, అడ్డసరము, ఇంగువ, కచ్చోరము, కురాసానిటమము, కోడిగ్రుడ్లు. కృష్ణతులసి, టర్ పెన్ టైనులైలము, నీరుల్లిపాయ, నీలిచెట్టు, నీలిమందు, పసుపు, మను బాల, మూర్కుండ చెట్టు, విష్ణుక్రాంత, వెల్లుల్లి, పన్నావాలు, వస, సూరేశ్వరము ఈరెండును విషపడిసెపు ఒగర్పుగల దగ్గును హరించును. బిడ్డల ఒగర్పుగలదగ్గు హరములు చూడుడు.

—f—

క

కంఠములోపుట్టు రోగహరములు:—Articles indicated for the diseases of the throat. అల్లము, అదొండకాయ, కర్పూరము (హరతి), కరక్కాయ, కాసీరము, కంకునుపువ్వు, గజపిప్పళ్ళు, ఘృతమరీచి, తువరిమన్ను, తాడికాయ, త్రికటుకము, నిమ్మపండు, నేలఆపబచెట్టు, నేలనేరేడుచెట్టు, పుష్పకాసీరము, పచ్చిపోక, పటిక, తోడతరము, మామిడాక, మాదికాయ, రెడ్డివారినాగుబాలచెట్టు, రసకర్పూరము, రససింధూరము, రసభస్మము, వస, సరిక దేవదారు. గొంతుకలో పుండయిన రోగహరములు చూడుడు.

కంఠస్వరమును బాగుచేయునవి:—(స్వరభంగము):—Articles that improve the voice & remove hoarseness. అక్షర పండు (ఎండుది), కచ్చోరము, కరిక్కాయ, కామంచిచెట్టు, కోడిగ్రుడ్లు, కిసిమిసిపండు, గంధ ఫెరోకా, చీనాపంచదార. తమాలపాకులు, దానిమ్మపండు తియ్యనిది, నువ్వులు, పచ్చిపోక, బాదముపప్పు, తునుబాల, ముచుకుండ పుష్పములు, రేగుచెట్టు, వృద్ధదారు, వెన్న, వెల్లుల్లి, కంఠపుష్పి, సరస్వతియాకు. “కాళికాయ” యిదియొకటియు కంఠమునకు బలమిచ్చును.

కండ్లకలకలను పోగొట్టునవి:—Do for ophthalmia or sore eyes.

తెల్లగలిజేరు, ఇడుపగింజలు, తెల్లపురుగుడు, వందివర్ధనము, శర
మూత్రము, నీరుల్లిపాయ, నక్కపుట్టచెట్టు, నల్లతుమ్మచెట్టు, పటి, పయిదీప్రత్తిచెట్టు, పుగాక, పురుగుడుచెట్టు, పసుపు, బుద్ధకాకర
చెట్టు, బలరక్తికచెట్టు, మునుష్యుడు, మల్లిచెట్టు, మృత్తిక, మొ
తురుచెట్టు, సహజేవి.

కండ్లకుకాంతినిచ్చునవి:—Articles that give brightness to the

eyes or sight. అడవిరాక్ష, చార్పినచక్క, దింతెన, నులిదడ
చెట్టు, నీరుల్లిపాయ, సువర్ణమానె, నలుతంగేడుచెట్టు, పగడపురీగ
చెట్టు, పసుపు, పాదరసము, వసు, సునాముఖ, సోపిరాంజనము.

కండ్లకు చలువ జేయునవి:—Articles that cool the eyes. ఇనుము,

డిసిరికాయ, ఎర్రకలవడుంప, కర్పూరము, (హరితి) కలిసిక్కు, కు
డేలు, కలబంద, గంధకము, గుంటకలగర, గంజాయి, గైరికము, జేమంతిపువ్వు, చిరికూర, తెల్లకలువ, తెల్లకామర, జేవదారుచెట్టు,
రాక్షపండ్లు, వందివర్ధనము, పన్నీరు, బాదముమానె, మందిగంధము,
యష్టిమధుకము, వాయువిడంగములు, విరిగిచెట్టు, సోపిరాంజనము.

కండ్లనొప్పిని హరించునవి:—Articles indicated for pain in the

eyes. కురాసానిటమము, గురివిందచెట్టు, కాజికాయ, తమల
పాకులు, నల్లతుమ్మచెట్టు, పసుపు, మాసపక్ర, మృత్తిక, రాకాసి
మట్టలు మరియు భూతులసి కంటిలో నలుసును తీసివేయును.

కండ్లమంటలను హరించునవి:—Do. for burning or smarting

sensation in the eyes. చనుబాలు, ధారోష్ణాలు, పచ్చకర్పూ
రము, మనుబాల, రక్తచందనము.

కండ్లమసకలు మబ్బులు హరించునవి:—Do. for dimness of sight.

అవిసిపువ్వు, కోడిగుడ్డు, పచ్చకర్పూరము, పులిచెంచలి, మను
బాల, మోదుగువేరుగంధము.

కండ్ల యెరుపును పోగొట్టవని:—Articles that remove the redness of the eyes. అంబాళపుకాయ, కలబంద, కలుగోటినిత్తులు, పసివింద చెట్టు, కుంకుమపువ్వు, పటి, పైడిప్రత్తిచెట్టు, పసపు, బుడ్డ కాకర చెట్టు, మల్లి చెట్టు, మానపత్రి, మృత్తిక, రాకాసిమట్టలు, వెలుతురుచెట్టు, సహజేవి.

కండ్ల రెప్పల పుండును హరించునవి:—Articles indicated for sore eyelids. కేలుమణిచెట్టు, తుమ్మెవగుటిమమ్మ, నేలగురు గురుచెట్టు, పసపు, మృత్తిక, మామిడాకు.

కండ్ల లోని పువ్వులను హరించునవి:—Articles indicated for leucoma or white opaque spots in the eye. తెల్లగన్నేరు, పుగాకు, మోడుగ వేరు, సముద్రపునుగు, రెడ్డివారునాడు బొలచెట్టు.

కండ్ల లో పొరలు, కూసలు, దుర్మూసములు హరించునవి:—Do. for granular eyelids and other complaints of. అల్లి చెట్టు, నిద్ర గన్నిక, పాటలగన్ని, పులిచెందలి, సముద్రపు నుగురు.

కండ్ల పెంట నీరుకారు నేతలోగ హరములు:—Articles that stop water running from the eyes-lacimation. ఎర్రగన్నేరు, కలుగోటినిత్తులు, కుంకుమపువ్వు, తెల్లగన్నేరు, తెల్లగలికేరు, దర్భ, నల్ల తుమ్మ చెట్టు, పిరుడినిత్తులు, నీరుల్లి పాయ, పుగాకు, పుష్పాంజనము.

కంటులు హరించునవి:—Articles indicated for Tumours. ఎర్రగన్నేరు, కొబ్బరిమాన, గుగ్గిలము, గంధ ఫెలోహ, గన్నేరుచెట్టు, గోరింత చెట్టు, తడిమాడిచెట్టు, తెల్లగన్నేరు, పాపాణము, పాము, బాలింతబోలు, రసకర్పూరము, వాడగన్నేరు, నఫేదా, నీసము, వృంజ, గ్రంథిలోగ హరములు చూడుడు.

కందిరిగ విషహరములు:—Antidotes for wasp or hornet sting చామచెట్టు, ఉత్తరేణిచెట్టు, దిరికప చెట్టు, మాయకండుచెట్టు.

కంపవార హారములు:—వనమారోగ హారములు చూడుడు.

కడుపునొప్పి హారములు:— Articles Indicated for colic & stomach ache. అజామోదచిత్తులు, అరటిచెట్టు, అజపత్రము, ఇంగువ, ఉలవలు, ఉడుగ చెట్టు, ఏలకులు, ఓమము, ఓమపుమాన, కండ్లము, కాసినిగింజలు, కురాసానిటము, కొడికెపాలచెట్టు, కామంచిపూరి, కొడిపుంజమాంసము, కొడిమాంసము, గాజరగడ్డలు, గచ్చకాయ, గాడిదగడపాకు, గంజాయి గుమ్మడుచెట్టు, చేమంతిపువ్వు, చీనాపంచదార, శీలకర్ర, టర్ పెన్ ట్రెనులైలము, తెల్లగడ్డకు, తేనె, కీరగ్లిపాయ, నవ్వుచెట్టు, నల్లిచెట్టు, నలరంగేడుచెట్టు, నేలకాడి, నీలిమండు, పాటలగన్ని, పుగాకు, పుడినా, ప్రొద్దుతిరుగుడుచెట్టు, బలురక్కిసచెట్టు, బొక్కెనచెట్టు, బొద్దిచెట్టు, మదనాపభచెట్టు, మనుష్యుడు, ముల్లంగి, ముండ్లతోటకూర, యవయోరము, దూని ముస్తకీ, లవంగాలు, లవంగాలమాసి, వస, శోంఠి, సుంకెంగచెట్టు, నీమగోరింటిత్తులు, మనామఖ, తూలహారములు చూడుడు.

కడుపుబ్బుహారములు:— Articles Indicated for Flatulence, I. e., Tympanites. అజామోదచెట్టు, అగ్నికాపడము, అడవి శీలకర్ర, ఎలుక చెవిచెట్టు, ఏడుగుబీర, ఓమము, ఓమపుమాన, కాశి పుటాతైలము, కక్కచాదిట, కంపిల్లము, కరాకటకశృంగి, కొరి చెముడు, కాసుగచెట్టు, గుగ్గిలము, చనుపాలచిత్తులు, శీలకర్ర, తేంబు రులు, దాల్చినాయరఖు, నీలిమండు, పేలాలు, పొత్తిడుంప, పచ్చకర్పూ రము, బిడాలవణము, ముసాంబ్రము, మేకపంచితము, మొమ్మాయి, రసాయోరము, రసభస్మము, వస, వామ్మపువ్వు, వెలగచిగుళ్ళు శోంఠి, సన్నావాలు, పోపు, విడ్డల కడుపుబ్బుహారములు చూడుడు.

కడుపులోని గడ్డలను, వాపులను హరించునవి:— Do. Internal tumours, abscesses in the abdomen. అయస్కాత భస్మము,

కొబ్బరికాయ, తుంగిముస్తలు, లోహాభస్మము, సత్తుభస్మము, పాలాదిశి.

కడుపులోని చెరువస్తుప్రవాహము తీసివేయునది:—Articles that remove excess of various secretions from the stomach and intestines. అల్లము, గుడ్డిలము, నేలకొంగేడు, పాపరచెట్టు, పెర్రి పుచ్చకాయ, పాతీరా.

కడుపులోని త్రిష్టలను హరించునది:—వికారకారద్రవ్యములు చూడుడు.

కడుపులోని బల్లలు హరించునది (యెక్వల్ స్లీహములు):—Do. for enlargement of spleen and liver. అల్లము, అకుచెముడు, అకులు, అయస్కాంతిభస్మము, అదివిమూలికలమద్యము, అముదము, అన్నవేరసము, ఇత్తిడిభస్మము, ఊక్కుభస్మము, దీని సింధూరము, కత్తిమూడుచెట్టు, కంకివృక్షము, కేద, కానుగచెట్టు, కరకాయ, కలబంద, కారింగువ, కాయమునగచెట్టు, కామూచిపూరి, కోలచెముడు, గంధకచోరము, గుంటకలగర, సిరిగిచ్చచెట్టు, గొలిమిడిచెట్టు, గోరింతచెట్టు, గొలుగుచెట్టు, చనుకాలు, చిత్తమూలము, చిలుకకూరచెట్టు, చెముడుచెట్టు, చేదుచీర, కాడికాయ, తీగదురుముడిచెట్టు, తామ్రభస్మము, తుంబుకులు, తెల్లతెగడ, తురకవేపచెట్టు, దుండిలపుకాయ, నీరుల్లిపాయ, నేపాళము, నేరేడుచెట్టు, పంచకోలము, పిండికొండచెట్టు, పెద్దపల్లెరు, పుగాకు, పిన్నపాపర, బుడమకాయ, ములుమోడుగచెట్టు, మోడుగచెట్టు, మదనావబచెట్టు, మనుష్యుడు, మొమ్మాయి, రజితభస్మము, రససింధూరము, రావిచరతొరము, లోహాభస్మము, దీనిసింధూరము, చాకుడుకాయ, వాయివిడంగములు, విత్తుకోడనరము, పెల్లుల్లి, పెర్రిపుచ్చకాయ, శిలాజిత్తు, శిలాధాతువు. శొంఠి, సత్తుభస్మము, పముద్రపునురుగు, స్వబ్దతొరము, సరస్వతియాకు, సాంబ్రాణిచెట్టు, హిమగుప్తము, కచ్చకాయ, బ్యరపుబల్లను హరించును.

కడుపులోని మంటను, తాపమును హరించునవి:—Do. for acidity or burning sensation in the stomach. అరటిచెట్టు, కాసిని గింజలు, కొత్తిమీరి, గొర్రెబాన్, ధనియాలు, ఛారోష్టాలు, నవాసాగరము, నిమ్మపండు, ప్రత్తిసింజా, పుల్లబచ్చలి, మొమ్మాయి, యష్టి మధుకము, లవంగాలు, వట్టివేళ్ళు, కర్ణకౌరము, సీమసున్నము, స్పంజ.

కడుపు లేక పొట్టలోని రోగహరములు:—Do. for diseases of the belly or stomach. ఇంగువ, కసివిందచెట్టు, కాఫీ, కొండకసివిందచెట్టు, చెముడుచెట్టు, చెడుపొట్ల, కలకర్ర, నులిదడచెట్టు, పులిచెంచలి, బలురిక్కినచెట్టు, బొక్కినచెట్టు, భూకాంతుకపుచెట్టు, ముర్యముల సున్నము, మొక్కపుకాయ, రేలపువ్వు, లక్క, చిద్దల కడుపులోని రోగహరములు చూచుడు.

కడుపు లేక పొట్టలోని వాతమును, జలుబును తొలగించునవి:—Carminatives. I.e., articles that remove cold or wind from the stomach or belly. అక్కలకర్ర, అక్రోటు, అడవికంద, అనాసపువ్వు, ఆల్లము, ఆకుపత్రికము, ఆవాలు, ఏలగులు, ఓమము, కచోరము, కరక్కాయ, కరివేపాకుచెట్టు, కుక్కవాదిట, కుర్రాసాని ఓమము, కాజీపుట కైలము, కాఫీ, కామంచిపూరి, కారటు దుంప, కృష్ణతులసి, కొండకసివిందచెట్టు, కొత్తిమీరి, గులాబీపువ్వు, గంజాయి, చలువమిరియాలు, చేమంతిపువ్వు, చీనాపంచదార, తలకర్ర, తములపాకలు, ధనియాలు, చాల్పినిచెక్క, నారింజపండు తొక్కలు, నీరుల్లిపాయ, నేరేడుచెట్టు, పగడభస్మము, పుడీనా, పులిచెంచలి, పెద్దతలకర్ర, పిప్పలిమూలము. పోకలు, మిరియాలు, మూర్ఖండచెట్టు, మొమ్మాయి, యామిమస్తకి, రేలపువ్వు, లవంగాలు, నస, వెల్లుల్లి, వాళడుచెట్టు, వెర్రిపుచ్చచెట్టు, వెలగచెట్టు, వేపాకు, కొంతి, సీమకర్పూరిపువ్వు, సంపంగచెట్టు, సోపు.

ఇది అనేక వ్యాధులలోని ఒక వ్యాధిని కలిగించును. Do. for excessive heat in the belly or stomach. ఓమము, గోమతాన, కేరాల, తేయాక, విమ్మపూడు, పొయ్యిపూడు, పుల్లబచ్చలి, బాడిపనసముడి కాయ, పసుపు, మదనాకబద్ధులు, దీనిపూడు, పెరిగిపూడు.

కడుపు సెగ పోవుటకు చూరొందునది:— మహాశ్రవు మోటును చూరొందు నది చూడుము.

కణపు కేంద్రము చూపించుట:— సోదముట్టు, కణపు కేంద్రము చూపించు
పది చూడుము.

క సాలకూడిహారములు:—పు రెగూదకాళములు మూడును.

క ఫలై ర్యహారములు:— Do. for phlegm combined with bile. అపబకాయ, ఇనుము, ఉప్పు, ఎలక చెవిహార, కఫః, కల్కకాయక చ్ఛ్మ, గోదనుగంధి, గజవిమ్బుపాడు, గోరోజము, చేమకొండ, బటానూరి, తెల్ల తేగడ, వీలధర్మము, నేరేడుపండు, బ్రహ్మకేడి చ్ఛ్మ, మాలతిపుష్పములు, మొక్కపుష్పము, యష్టిమధుకము, సాగి బాణిచ్ఛ్మ, లేచిగురు, హేమూషికము.

కఫచారకాగ్రములు: — Articles indicated for phlegm combined with wind or cold. అగ్నికాపకము, అశవిమూర్తి, ఆకటిచెట్టు, అశుచెముడుఅకలు, అమృతపుచ్చె, అవమానె, ఉడుగమానె, ఉసురకల్లి, కచోరము, కామఫలచెక్క, గురజకాయ, గుమ్మడుచెట్టు, గొడ్డుగాకర చెట్టు, గొర్రెమ్మకరిము, గ్రంధితగరము, చింతచెట్టు, చాగచెట్టు, శంకర, తక్కిలములు, తగిలకచెట్టు, తెల్లవాలు, తపసిచెట్టు, దూపరితీగె బదివిక, మామిడిచెక్క, మాలేడు, ములుగోరింటుచెట్టు, వృద్ధరాకు, శోంఠి, పమ్మదలవగము.

క ఫహరములు:—Do. for phlegm. అ నురుకాయ, అశరపండు, అజానూదవిత్తులు, అడవిగర్జర, అడవిగోధుమలు, అపది మాచీ

ఫలము, అడవిశీలవలు, అన్నభేది, అశోకవృక్షము, అశ్వమాత్రము,
 అకుచమును, అగాకరదుంప, అవనూనె, అఘృ, అక్షికమవ్యము,
 అవాలు, అగ్నికాపడము, అయస్కాతభస్మము, అవిసిచెట్టు,
 ఇంగువ, ఇంగిలీకభస్మము, ఇందుపగింజలు, ఇత్తడిభస్మము, ఇనుప
 భస్మము, దీనిసింధూరము, ఇనుము, ఇనుము లేక ఉక్కురాపొడి,
 కుతకల్లు, ఉక్కుభస్మము, దీనిసింధూరము, ఉత్తరేణిచెట్టు, ఉలిమి
 చెట్టు, ఉసిరికాయలు, ఉస్త్రీకాయలు, ఊడుగచెట్టు, ఊడుగనూనె,
 ఊసర పెల్లి లేక తొండ, ఉడుముమాంసము, ఉలవలు, ఎలుకచెవి
 చెట్టు, ఎలుకమాంసము, ఏలిచెట్టు, ఏలకులు, ఓమము, కంపిల్లము,
 కందులు, కచోరము, కఫరి, కరివేపాకుచెట్టు, కలబంద, కస్తూరి,
 కణపకసుపు, కరక్కాయ, కలిగొచెట్టు, కల్లుపులుసు, కాండన
 వృక్షము, కాదలవణము, కారింగువ, కాడుగచెట్టు, కాకిమీడి, కాకి
 మాంసము, కాడుగచెక్కభస్మము, కాడుగచ్చచెట్టు, కాసురిచెట్టు,
 కక్కనగడ్డి, కుంకుమపువ్వు, కూడురుమ్మము, కురువేరు, కుశదర్భ
 గడ్డి, కుండేలు, కుక్కపుగాకు, కృష్ణతులసి, కెంపుభస్మము, కొడిసె
 పాల, కొబ్బరికాయ, కొరింతచెట్టు, కొర్రలు, కోలచెముడు, గరిక
 వేళ్లు, గవ్వభస్మము, గంటుభారంగి, గజనిమ్మకాయ, గాజరగడ్డలు,
 గుంటకలగర, గుగ్గిలము, గుమ్మగుచెట్టు, గులాబిపువ్వు, గెంబాయి,
 గొలిమిడిచెట్టు, గొలుగుచెట్టు, గోమాత్రము, గ్రంధిరగరము,
 గొజలూన్, చంద్రచెట్టు, చలవదిరియాలు, చెముడుచెట్టు, చెవ్యము,
 చేదుదొండ, చనపచెట్టు, చమ్మిచెట్టు, చాచికాయ, చాచిచెట్టు, చిల్లేడు
 పువ్వు, చీడిగింజలు, చీడిపండు, చేమంతిచెట్టు, చింతచెట్టు, చింత
 గింజలు, చిత్రమాలము, చీడిమామిడిపండు, చీలకర్ర, తగరభస్మము,
 తగిరిచెట్టు, తగిరివిత్తులు, తడచెట్టు, తమాలవృక్షము, తవాక్షిరి,
 తాటికల్లు, తిలకపుచెట్టు, తుంగముస్తలు, తుంబురులు, తుమ్మికూర

చెట్టు, కులసి, కెల్లగజ్జెరు, కెల్లతామర, కెల్లకుద్దిచెట్టు, కెల్లములక
 కెల్లచాళు, కేని, కొగరుచెట్టు, త్రి టుకము, త్రిఫలములు, త్రిస
 కుగము, దశకుగము, దానిమ్మచెట్టు, చార్పిచెక్క, చింతెన, చండి
 లపుకాయ, ధానికీడుమునుము, కఖముదిప్పలు, వల్లమందు, వల్ల
 చాడిలి, కల్లకుమిమ్మిర్తి, విమ్మపూజ్జు, నీరుపిప్పలి, నీరుల్లిపాయ, నీలి
 చెట్టు, పెంకునుగు చెట్టు, నేలతంగేడుచెట్టు, నేలకాడి, నేలనేరేడుచెట్టు,
 నేలములక, నేలయసిరిక చెట్టు, పంచమూలములు, (లఘు), పచ్చకర్పూ
 రము, పచ్చలభస్మము, పచ్చాకు, పటికపంచకార, పతంగిచెట్టు, పద్మ
 కాష్ఠము, పసుపు, పాపర చెట్టు, పిప్పినేరేడు, పిన్నిపాలచెట్టు, పుగాకు,
 పుడినా, పునుగు, పుష్కరమూలము, పుష్పాజవము, పెద్దపల్లెరు,
 పిల్లిచీరక, పెద్దకూనేరు, పెనువేపచెట్టు, పెన్నెరు, పొత్తిదుంప,
 పోకలు, రాంబాళులు, బూడిదగుమ్మడికాయ, బొద్దిచెట్టు, బోడ
 తరిము, భద్రముత్తలు, మంజీరచెట్టు, మందిగంధము, మాణివ్వు,
 మణిశీల, మద్యకూ, మనురాల, మారేడుచెట్టు, మిరియాలు,
 ముత్యపుదిప్పలసున్నము, ముత్యభస్మము, మునగదిగుళ్ళు, మునగ
 విత్తులతైలము, ముల్లంగి, మింకులు, మిట్టతామర, మేక నయ్యి,
 మొక్కపుచెట్టు, యంత్రారము, రజితభస్మము, రసకర్పూరము,
 రసాంజవము, రాజానరభస్మము, రావిదిగుళ్ళు, రేలపువ్వు, లవం
 గాలు, లొడ్డుగ చెట్టు, లోహభస్మము, మొలకుచెట్టు, పెదుగు,
 పెలమసూధి, పెలిగారము, పెల్లుల్లి, వృద్ధచారు, వేపజగుగు, వేపాకు,
 వ్యాఘ్రకఱము, శొంఠి, సంకెంగ చెట్టు, సదాప చెట్టు, సన్నరామ్మము,
 సముద్రపునుగుగు, సరస్వతియాకు, సెతగ చెట్టు, సెవగలు, పొవర్ప
 లవణము, పారిదళము, హిమాచీరము, షీరకాళి.

కరపాణిగురుపులను పాఠించునవి:— Articles indicated for sores
 or eruptions on arms or legs (rash). గాడిదగరపాకు,
 గాడిదపాలు, తారు, నక్క-పెంటిక చెట్టు, వరమూత్రము.

కర్ణకోగ్రణములు అనగా చెవిలోపోటు, పుండును, నొప్పిని, చీము, రసికారుటను పోగొట్టునవి:— Do. for abscesses and other diseases of the ear. అంబాళపుకాయ, అడవిచెన్ను, అడవి బ్రాహ్మ, అరెచెట్టు, ఆవమాన, ఇంగువ, కివిరి, ఉత్తరేశిచెట్టు, ఉలిమిడిచెట్టు, ఓమము, కర్పూరతైలము, కాడిదొండకాయలు, కుక్కచాదింటచెట్టు, కృష్ణాగరు, గెంజాయి. చారనాగమట్టలు, చానుచెట్టు, చాదలాసికూర, చెముడుచెట్టు, జాజికాయ, జల్లేడుచెట్టు, కాడికాయ, తెల్లకామర, తెల్లబారెంక, తెల్లమద్దిచెట్టు, దేవదారుతైలము, వల్లచాదిలి, నులివడచెట్టు, నీరుల్లిపాయ, పాయిడిప్రత్తిచెట్టు, పసుపు, ప్రాతనెయ్యి, పుగాకు, కాడిదచెట్టు, బ్రాంది, భుజపత్రిచెట్టు, మాచికాయ, మానుపసుపు, మిరపకాయ (ఎండుది), మునగచెట్టు, ముసాంబము, మహారక్కండచెట్టు, మేకపంచితము, రుద్రజడచెట్టు, పొపలిచెట్టు, పొలుకురుచెట్టు, చాదింటచెట్టు, విషమంగలపుచెట్టు, వెల్లుల్లి, నల్లు. గెంజాయి చెవిలో పురుగులను హరించును. మిమ్మాయి చెవిలో ధ్వనిని హరించును.

కలరాకోగ్ర హారములు:—మరిడికాద్య హారములు చూడుడు.

కాంతినిచ్చునవి (జీహాకాంతి):— Articles that improve the complexion of the body. అల్లము, అష్టవర్గు, ఆర్యాలు, ఆవుపెన్న, ఉక్కుఛస్మము, దీనిసింధూరము, ఎర్రగురివిందచెట్టు, ఓమము, కరివేపాకుచెట్టు, కర్పూరతైలము, కర్పూరము, కలిగొట్టుపువ్వు, కల్లు, కస్తూరి, కుంకుమపువ్వు, కుండేలు, గిలిగిచ్చ, గడ్డిదవనము, గుడ్డిలము, గురివిందచెట్టు, గోగోజవము, చింతపువ్వు, చిలుకకూరచెట్టు, జాజికాయ, తంగేడుపువ్వు, తగిరినచెట్టు, తగిరినవిత్తులు, తేయాకు, తుంగముస్తలు, దానిమ్మపండు తియ్యనిది, దుందిలపుకాయ, వఖముచిప్పలు, వల్లేరు, నిమ్మపండు, నీరుల్లిపాయ, నేలతంగేడు,

నలకాడి, పన్నెరు, పాదరసము, పాపరచెట్టు, పునుగు, పువ్వరాగ
 థస్యము, పెన్నెరు, పొగడపువ్వులు, ప్రేఖణపుచెట్టు, పెద్దపల్లెర, బంగారపువరకు, బంగారపురావడి, మంచిగంధము, మద్యము, ముత్యములసున్నము, మువగపువ్వు, ముంతికూర, మొక్కపుకాయ, రణితథస్యము, రసకర్పూరము, రససి ధూరము, రాజావ ర్తథస్యము, దూమిమస్తకి, వజ్రథస్యము, వృద్ధచారు, వెన్న, వెల్లుల్లి, శంఖ పుష్పి, శంఖథస్యము, శొంఠి, సునాముఖ, స్వర్ణథస్యము, ఓర కాళి.

కాక కేయసవి:— Articles that increase heat in the system.

అంబరు, అక్కలకర్ర, అగరు, అగరుకైలము, అడవికండ, అగరు శొంఠి, అకుచముడు, అవసిండి, అముదము, అపాలు, అంకుడుచెట్టు, అడవిశలకర్ర, అడవియెలసి, అడవిపసుపు, అడవిచావురపుదూంపము, అడవివాదింట, అడవిటమము, అల్లపుగడ్డి, అవిసిచెట్టు, అశ్వ మూత్రము, అవమానె, ఇరుగుడిచెట్టు, ఇనుము, ఈశ్వరిచెట్టు, ఉక్కు, ఉప్పిచెట్టు, ఉలవలు, ఉస్త్రీకాయ, ఉప్పు, ఉక్కుథస్యము, దీనిసింధూరము, ఉలియిడిచెట్టు, ఉమ్మెత్తచెట్టు, గురివిందచెట్టు, ఏడు బంది, ఒంటెమూత్రము, ఓమపుమానె, కస్తూరి, కంపిల్లము, కస్తూరి పసుపు, కాకరాకు, కచోరము, కారుమువగచెట్టు, కానుగచెట్టు, కుసుంబాచెట్టు, కోలచెముడు, కోలపొన్న, కత్తియిందుచెట్టు, కన్న రేడిట్టు, కర్పూరబండు, కసివిందచెట్టు, కాకిదూంపము, కాకపుట్తైలము, కలిగొట్టుచెట్టు, కానుగమానె, కానీరము, కుండేలు, కృష్ణయెలసి, ఖడ్గూరపుకాయ, గంగరావిచెట్టు, గంధకము, గజవిప్పళ్ళు, గోరొజనము, గేదెమూత్రము, గుంటకలగర, గరళము, గల్లేరు, గాడిదగడపాకు, గాడిదమూత్రము, గుల్లసున్నము, గుగ్గిలము, గంటుభారంగి, గ్రారెమూత్రము, చంద్రచెట్టు, చన్నచెర్లగడ్డ,

చీరచ్ఛేద, చెప్పుకట్టాడు, చెముకుచ్ఛేద, చేమదీర, చేమపువ్వుచ్ఛేద,
 చెంగల్వకోర్కె, చాగచ్ఛేద, చావరాసికూర, జవ్వాది, జల్లేడుచ్ఛేద,
 జమ్మిచ్ఛేద, జీడిగింజలు, జీడిమాన, జన్న, జీడిపండు, జీడిమామిడి
 పండు, జీవకము, టర్ పెన్ టై ను కైలము, తుమ్మికూరచ్ఛేద, తిప్ప
 తీగ, తిలకపుచ్ఛేద, తులసి, తక్కించచ్ఛేద, తెల్లజల్లేడు, తెల్ల కెగడ,
 తెల్లయుల్, తెల్లవాలు, త్రికటకము, దింతెన, దిరిసెనచ్ఛేద, దుంప
 రావ్తము, దువ్వుపుచ్ఛేద, దేవవాగుకైలము, నఖముచిప్పలు, నంది
 వృక్షము, నల్లమందు, నిల్లవాదిలి, నల్లేడు, నీలభస్మము, నీలిచ్ఛేద,
 నువ్వుచ్ఛేద, నువ్వులు, నియలడుగుచ్ఛేద, నేలకప్పటచ్ఛేద, నల్లి
 చ్ఛేద, నేపాళము, నేలముదపుచ్ఛేద, నేలనలుచ్ఛేద, నేలగురు
 గుళుచ్ఛేద, నేలకంగేడుచ్ఛేద, పచ్చాకు, పచ్చాటకము, పద్మపూతిక,
 పొగడపువ్వు, పాకచ్ఛేద, పావుదార, ఫిరంగిచక్క, పులిచెంచలి,
 పువ్వురమూలము, పిప్పలిమూలము, పిప్పళ్ళు, పెద్దమావేరు, పెద్ద
 వరగోగు, పిన్నవరదాప, పొడపత్రిక, పొద్దిదుంప, ప్రబులిచ్ఛేద,
 పిన్నపాపర, బాలింతకాలు, బిడాలవణము, బ్రాంది, బొడ్డిచ్ఛేద,
 బొక్కెనచ్ఛేద, మహిపాక్షి, మంచిగంధము, మంజిష్ఠ, ముకుళ
 తుమ్మడితీగ, మునగవేరు, మునగవిత్తులకైలము, ముయ్యాకుపొన్న,
 ముగిళిల, ముకువము, మిరపకాయలు (ఎందువి), ముత్యముచిప్పల
 మున్నము, మేక నియ్య, మేకపండితము, మునగవిత్తులు, మట్టికైలము,
 ములుగోరింటచ్ఛేద, ముమీగిచ్ఛేద, మోడుగమాడలు, ముసాం
 బ్రము, మోచన, మూర్కుండచ్ఛేద, ములుపెండలిచ్ఛేద, రసాంజ
 నము, రేగుచ్ఛేద, రేలచ్ఛేద, రొయ్యపీత, లక్క, లవంగములు, వర
 గోగు, వస, వాకుడుచ్ఛేద, వావిలిచ్ఛేద, వ్రావింటచ్ఛేద, వివబొడ్డి,
 వెణుతురుచ్ఛేద, వెల్లుల్లి, వెంట్రుకపాయలకూర, వేపమాన, వృద్ధ
 దారు, శంఖభస్మచూర్ణము, శొంఠి, సర్వరసము, సదాపచ్ఛేద, సన్న

రాష్ట్రము, సరస్వతీయూతు, సన్నావాలు, సర్పాక్షిచెట్టు, సురభివేద
బాగు, సునాముఖ, సోమిరము, నీచుమిరపకాయలు, సోమర్పల
ణము, హింగుపత్రము.

కాశదగ్గును హరించునది:— Articles indicated for cough
resulting from excessive heat. ఆవుబెన్న, ఇనుపగోలుగింజలు,
శుభకల్లు, కదూరశిలాజస్త్రు, గావరగడ్డలు, పాయిలకూర, బత్తాయి
నారింజపండు, తంబూరికము, శృంగిభస్మము, పొడిదగ్గు హారములు
చూడుడు.

కాశహరునది: — Articles that suppress excessive heat in
the system. అంతరకామర, అక్షర్బిబాక్ష, అమూద్పండు, వల
కులు, అయిలూరము, కదూరశిలాజస్త్రు, కల్లు, కల్లుపులుసు, గవగ
సాలు, గుగ్గిలము, గురుగుకాయ, తరుబూకాపండు, కాటికల్లు, ధని
యాలు, ద్రాక్షపళ్ళు, నేలగుమ్మడి, నేలకొంగేడుచెట్టు, పచ్చకదూ
రము, పాయిలకూర, ప్రత్తిగింజలు, మదనానబపండు, యష్టిమధు
కము, శృంగిభస్మము, మోశరా, మోశకారము. పెరుగుతోటకూర
ఎముకలలోని దేడిని హరించును.

కాశ తీర్పుహారములు:— మేహ తీర్పుహారములు చూడుడు.

కామద్యురహారములు:— మదనద్యురహారములు చూడుడు.

కామిల రోగహారములు అనగా కామిర్ల రోగహారములు:— Articles
indicated for Jaundice the disease characterised by the
yellowness of the eyes. అతివస, అల్పకల్పము, అయస్థాత
ళము, ఇత్తిడిళము, ఇనుపళము, దీని సింధూరము, ఇనుప
త్రువస్త్ర, కరక్కాయ, కుసుంతాచెట్టు, కన్న రేడిపిట్ట, గవ్వళము,
గేదెమూత్రము, గేదెపేడ, గోరూర, చింతచెట్టు, చేదుపొట్ల,
చీనాపంచదార, బాకకాయ, తిప్పరీగ, తెల్లగలికేడు,

శేయాన, త్రిఫలములు, ధాత్రోష్ణాలు, నేలయసిరిక చెట్టు, నేలకాడి, పద్మకము, పసుపు, బుద్ధకాకర చెట్టు, జోషితరము, మింజిష్ట, మనుష్యకు, మూడూరము, మూయ్యుండ చెట్టు, లోహభస్మము, దీని సింధూరము, వేప చెట్టు, శంఖభస్మము, సజాడ చెట్టు, సరస్వతియాన.

కాయసిద్ధికరములు:—Articles that are conducive to corporal perfection. ఉడుముమాంబము, ఉత్తరేణి చెట్టు, గి జాయి, తిప్ప తీగ, త్రిగుణము, జోషితరము, మురి చెట్టు, పోమలర.

కార్మపుషోప్పిరి హరించునది:— Do. for pain in the Liver. అకు ద్రతికము, ఇంగువ, రాదముడవ్వు, మెరులు, వన, పోపు.

కార్మము పెరుగుటకు హరించునది:— "డుపులో బల్లలు హరించునది చూడుడు.

కార్మమునకు బలమిచ్చునది:— Articles that give strength to the liver (Liver tonics). అంతకుపండు, అల్లము, ||అమూద్ పండు, శస్తూరి, కాసిదిసింజలు, గోంగూర, చీనాపంచదార, జాకాయ, తలకర్ర, చాల్పిరిచక్క, లేకచాళిగోంగూర, నిమ్మపండు, మొమ్మాయి, దొనిమిర్చి, లవంగాలు, మాతర.

కార్మమునకు వేడిని బుట్టించునది:—Liver stimulants. టినుము, పిల్లిపీచర.

కార్మమును శుభ్రపరచునది:— Articles that clear or improve the condition of the liver. అల్లము, మంజిరుపువ్వు, చింత చెట్టు, చీనాపంచదార, పసుపు, మొమ్మాయి, పెనగలు, పోపు.

కార్మములోని రోగహారములు అనగా కార్మము ఘట్టిపడుట, జ్వరము, వేడి దీనిని హరించునది:—Articles indicated for diseases of the liver-cirrhotis of liver. కృష్ణతులసి, గవ్యభస్మము, గుంట కలగర, చేమ చెట్టు, చేడురాదము, నేలవేము, పెద్దపాచిలకూర,

రజితభస్మము, రసకర్పూరము, వస, సత్తుభస్మము, నేతివీరకాయ
కార్జపునోప్పిని హరించును, సూరేశ్వరపుద్రావకము కార్జపుసంబంధ
మయిన ద్వారమును హరించును; తములపాకులు కార్జము ఘట్టిపడు
రోగమును హరించును; మదనానబచ్చెట్టు కార్జము పెరగడమును
హరించును; బూడిదగుమ్మడికాయ కార్జములోని నేడిని హరించును.

కార్జములో పుండగు రోగహారములు:—Do. for abscess in the
liver (Hepatic). తెల్లగల్లేరు, నీలిచెట్టు, పసుపు, బాదముపప్పు,
రసకర్పూరము, రసభస్మము, వస.

కార్జ్యరోగము హారములు:—Do. for emaciation i. e. wast-
ing of flesh and muscles. అడవిసదాన, అశ్రకభస్మము, అయ
పాంతభస్మము, దీనిసింధూరము, కల్లు, కస్తూరి, కూతురుబుడమ,
కొబ్బరినూనె, చేపనెయ్యి, తరుబూకాపండు, తుంగముస్తలు, ధారో
ష్ణాలు, నేలగుమ్మడి, విల్లిపీచర, పెన్నేరు, భద్రముస్తలు, బాదము
పప్పు, మాంచూరము, మురయగుగంధ్యము, మరుపము, మీగడ,
రజితభస్మము, లోహభస్మము, దీనిసింధూరము, పెన్న, చాతర.

కాలుపుమంటను, పుండును హరించునవి:—Articles Indicated
for scalds and burns, కన్నోరోమలి, రోడ్డిగుడ్డు, గేదెపేడ,
గోరింతచెట్టు, టర్ పెన్ టై న్ టై లము, వరమూతము, నీలిచెట్టు,
నీలిమందు, పెద్దబచ్చెలి, బ్రాంది, మధ్యము, మోమ్మాయి, మృత్తిక,
మనుష్యుడు, రక్తచందనము. సరుపుచెట్టు, సుద్ధ, సున్నము, సర్జ
రసము.

కాళ్ళుచేతులు నొప్పులు, వీకుటను హరించునవి:—Do. for gnawing
pains in the legs & hands. కుంకుమపువ్వు, గుగ్గిలము, తెల్ల
గల్లేరు, తెల్లకారింక, మనుష్యుడు, మునగల్లేలము, పెల్లులి,

శలకర, రససింధూరము ఈ రెండును కాళ్ళుచేతులు వీకుటకు పారించును.

కాళ్ళుచేతులు పట్టుతప్పుటకు, లేక కీళ్ళుపట్టుతప్పుటకు పారించునవి:-
Do. for debility in joints of legs & hands. ముషిణిచెట్టు,
మైనము, చేదువీర, నీలతంగేడు, మిరపకాయలు, గానుగ చెట్టు,
కానుగమానె, గోరొకనము, కాసివగింజలు.

కాళ్ళుచేతులు చిగచీసుకొని పోవుటకు లేక చిరుసుగా నుండుదానిని పారించునవి:- Do. for stiffness of joints of legs & hands, అకుశెముడు, ఏనుగుమ్మారము, కందులు, గంధకము, గోరింట చెట్టు, కాళకంఠస్థము, దీవి సింధూరము, నీటిపాచిలి, నెమలిమాంసము, బుడ్డకాకర చెట్టు.

కాళ్ళుచేతులు నంటలు పారించునవి:- Do. for burning sensation in the hands & legs. ఎర్రగుమ్మడికాయ, గోరింత చెట్టు, తిప్పతీగె, భారోష్టాలు, నీరుల్లిపాయ, పంచపల్లవములు, మనుచాల, మిరియాలు, లేకు చెట్టు, రక్తచందనము.

కాళ్ళుచేతుల వణుకులకు పారించునవి:- Articles indicated for nervous tremors of legs & hands. కస్తూరి, తేయాకు, ముత్యములు, ముమ్మాము, వెల్లుల్లి.

కాళ్ళుచేతుల వాపునకు, ఉబ్బునకు పారించునవి:- Do. for inflammation swelling of legs & hands. ఎర్రగడ్డకు, తెల్లగడ్డకు, నీటి పాచిలిచెట్టు, మెంజిరూర.

కాళ్ళపగుళ్ళకు మాంపునవి:- Do. for cracks or fissures in the heels or soles of the feet. తడిమాదిచెట్టు, పక్కిచెట్టు, మర్రిపాలు, మాదిరితగురు, పంపెంగ చెట్టు, పువ్వుగిసము.

కాళ్ళముండ్లనొప్పిని పోగొట్టునవి:— Do. for thorns ■ the soles of the feet. ఏనుగులద్ది, మెంతులు, తడిగింజ.

కాశకృశ్ణకారములు:—కృష్ణకాశ హారములు చూడుడు.

శ్మిదాపులు, మోకాళ్ళనొప్పలు హరించునవి:— Do. for rheumatic pains in the joints or knees. శుశ్కరిచెట్టు, గబ్బిలము, గుగ్గిలము, చెముడుచెట్టు, జిల్లేడుచెట్టు, టర్పెంటైనుతైలము, తగిరిప చెట్టు, దిన్నమాలగుండచెట్టు, పెద్దపల్లెకు, చిన్నపల్లెకు, పెన్నెకు, ప్రత్తిచెట్టు, ముక్కుతుమ్మిడితీగ, ముచుకుందము, మొమ్మాయ, ముసగతైలము, ముషిగింజలు, మైసపుతైలము, యాక్సిప్లము తయిలు, వాదిలిచెట్టు, పెల్లుల్లి, శృంగిభస్మము, సున్నము, నీచు చిత్రమాలము, సూరేశారము, పోమింతచెట్టు.

శ్మిదాపును హరించునవి:— Do. for swelling of the joints. టర్పెంటైనుతైలము, ముషిగింజలు, మైసపుతైలము, యాక్సిప్లము తయిలు, వాదిలిచెట్టు, సూరేశారము.

కురుపులను, పుండ్లను మాన్పునవి:—Articles that heal abscesses.

అతివస, ఊడుగచెట్టు, కానుగమానె, కొబ్బరిమానె, గంగసింధూరము, గాడిదగడపాకు, గాయపాకు, గెంజాయి, గోరింటచెట్టు, చందినీతత్తరు, చేదుబాదము, తడిమామిడిచెట్టు, తాంలేలుచిప్ప భస్మము, నేపాళపుచెట్టు, నవాసాగరము, నీలిమందు, నేలయిసిరికచెట్టు, నల్లజీలకర్ర, నరమూత్రము, పుగాకు, బొక్కెనచెట్టు, ముణిశిల, మైలతుద్ధము, మూర్ఖుండచెట్టు, లోలుగుచెట్టు, వేపాకు తనెలు, కాయలు, పెలిగారము, శిలాజత్తు, సబ్బు, సర్వరసము, సర్వరస తైలము, హంసపాది, కర్పూరశిలాజత్తు దురదగల పుండ్లను మాన్పును; మూర్ఖుండచెట్టుపళ్ళపుండ్లను(Bed sores) మాన్పును, విషమగలపుచెట్టు కాలి పీలివేళ్ళ కొనల వగు పుండ్లను మాన్పును.

కుష్టురోగ హారములు:— Articles Indicated for leprosy.

అంకుడుచెట్టు, అడవిమాలికలమద్దము, అడవిపసుపు, అడ్డసరము, అమరశిలగంధకము, అభ్రకభస్మము, అరిటికాయ, అగాకరదుంప, అగాకరపువ్వులు, అముదము, అవమాన, అవసిండి, అపాలు, అరు కణుపులకానుగ, అశ్వు, అక్షికమద్దము, అయస్కాంతభస్మము, అగాకరకాయలు, అలువ్వచెట్టు, ఈశ్వరిచెట్టు, ఇంగిలీకము, దీని భస్మము, ఇనుపభస్మము, దీనిసింధూరము, ఇరుగుడుచెట్టు, ఇరుగుడు తైలము, ఉక్కుభస్మము, దీనిసింధూరము, ఉత్తరేశిచెట్టు, ఉమ్మెత్త చెట్టు, ఊడుగచెట్టు, ఊడుగమాన, ఏడాకలపొన్నచెట్టు, ఏవీచెట్టు, ఏనుగుమూత్రము, పింఛెమూత్రము, టమము, క్షౌచెట్టు, కర కాాయ, కర్రమాన, కంబిల్లము, కర్పూరితైలము, కందులు, కల లంద, కాంచనక్షీరి, క్రాలుగచ్చచెట్టు, కానీసము, కానుగచెట్టు, కుంకుమపువ్వు, కాడుగమాన, కందురుమ్మము, కరంజిటమము, కాకిపీడి, కురుపేరు, కూతురుబుడమ, గజాకాన్, కొండగోగు, కోలచెముడు, కోర్టు, కృష్ణాగరు, కామంచిచెట్టు, కోలపాలకూర, కైరసారము, గంగసింధూరము, గంధకచోరము, గజనిమ్మకాయ, గంగరావిచెట్టు, గంధకధృతి, గంధకము, గచ్చచెట్టు, గడ్డిదపనము, గన్నేరుచెట్టు, గాడిదపాలు, గాడిదమూత్రము, గిరిగిచ్చచెట్టు, గుంట కలగర, గురజకాయ, గులివిందచెట్టు, గేదెమూత్రము, గోమూ త్రము, గోరింతచెట్టు, గచ్చిలము, ఘృతమరీచి, చంద్రచెట్టు, చన్న చెల్లగడ్డ, చక్రవర్తికూర, చిత్రమూలము, చెవ్యము, చిన్నిదూల గుండ, చేదుబీర, చేదుపొట్ల, చాగనారచెట్టు, జమ్మిచెట్టు, జవ్వాది, జల్లేడుచెట్టు, జల్లేడుపువ్వు, జీడిగింజలు, జీడిమాన, జీడిమామిడి చెట్టు, జీడిమామిడిపండు, టేకుచెట్టు, తగిరిసచెట్టు విత్తులు, కామ భస్మము, కాళకభస్మము, దీనిసింధూరము, తిరుగుడిచెముడు, తిల

కపుచ్చెట్టు, తురుచ్చెట్టు, తువరి, తుంగముల్లలు, మన్ను, తెల్లగన్నెడు,
 తెల్లచంద్రచెట్టు, తెల్లశిల్పేడు, తెల్లవాలు, తెల్లబారింక, తేనె,
 తొగచెట్టు, త్రికటకములు, త్రిఫలములు, తాడికాయ, తురకవేప
 చెట్టు, తెల్లగన్నెడు, ఎర్రగన్నెడు, తాచుపాము, దవనము, దింతెన,
 దిరిసెనచెట్టు, తేనెదారులైలము, కందివృక్షము, కళిమరిప్పలు,
 కల్లతాచుకూకము, కల్లమంతు, నల్లబావిలి, నల్లయమ్మొత్త, వాళి,
 నీరుదీవిస్తులు, దీవిలైలము, నిద్రగన్నిక, నీలిచెట్టు, నెమలకుడుచెట్టు,
 నెమ్మిచెట్టు, నెలకుకుకుడుచెట్టు, నెలరంగేడుచెట్టు, నెలవేము, భిచ్చ
 కావ్యము, పగడపురీగచెట్టు, పసపు, పాకచెట్టు పాదరసము, పాము,
 పాయిలకూర, పాలశుద్ధము, పాలసుగంధి, పాపాణము, పిక్కచెట్టు,
 పిన్నపాపర, పిన్నపాలచెట్టు, ఫిరంగిచక్క, పుడుగు, పెనువేపచెట్టు,
 పెన్నెరు, పేరింటచెట్టు, ప్రాద్దుశిగుగుడుచెట్టు, బల్లి, బలురక్కచెట్టు,
 బాదంచాలు, బూరుగచెట్టు, బ్రరింకచెట్టు, బోదతిరము, బ్రహ్మకూడి
 చెట్టు, మంచిగంధము, మనుబాల, మణిగిల, మహిపాక్షి, మైల
 తుద్దము, ముద్రిపాలు, మురదారుకృంగి, మాసిపత్రి, మాదీఫలము,
 మానుపసపు, మానుపూ, మాలతిపువ్వుములు, మిరిమూలు, ముత్య
 ములు, మురయను గ్రంధ్యము, ముషిగిరింజలు, ముషిగిచెట్టు,
 మురికూర, ముమ్మాయి, రక్తచందనము, రుకహూరము, రు
 థస్యము, రుససింధూరం, రెడ్డిచారినావబాలచెట్టు, రేలచెట్టు, రేలపువ్వు,
 రోహిణిస్థము, రోహిణిస్థూరము, పాయింటచెట్టు, పెల్లెల్లి, వేప
 చెట్టు, విమలభస్మము, వైభూర్యభస్మము, వెదురు, వేపమాసి,
 వేపచక్క, వేపలకులు, చిగుళ్ళు, ఈనెలు, కాయలు, వ్యాఘ్ర
 నకుము సరస్వతియాకు, కిలాఢాతువు, కివనిల, కర్పూరచెట్టు,
 కర్ణరసలైలము, సాంబాణి అరఖ, క్వర్ణభస్మము, కాలదళము,
 హరిదళభస్మము, హేమాక్షికము, నిజకుడుచెట్టు, పాణికాకరచెట్టు,

ఇది రెండును కుష్టుమచ్చలు, పుండ్లు హరించును. మేకపందిరము ఇది మండలకుష్టు హరించును. కటుకరోహిణి (తెల్లనిది) మురికి కుష్టును హరించును. శ్వేతకుష్టుహరములు చూడుడు.

కుసుమరోగహరములు:—Articles indicated for leucorrhoea.

అల్లిచెట్టు, అరటికాయ, అరటిచెట్టు, అశోగవృక్షము, ఆబువ్వచెట్టు, అరెచెట్టు, అరెపువ్వు, ఈతపువ్వు, ఉసిరికాయ, ఏపిచెట్టు, ఏలకలు, కర్రనూనె, కలువదుంప, ఎర్రకలువదుంప, కాంచినవృక్షము, కొరూకా, కుక్కపుగాకు, కొబ్బరిపువ్వు, ఇడ్డూరపుపువ్వు, ఇడ్డూరమృగరక్షము, గుమ్మకుచెట్టు, గైరికము, చీనాపంచదార, చిలుక తోటకూర చెట్టు, టేకుచెట్టు, తగరభస్మము, తాటిచమ్మల, దిప్ప తీగ, తుత్తనాగము, తువరిమన్ను, తెల్లతుమ్మచెట్టు, దళమూలి, నల్లకలువగడ్డ, నల్లకుండు, నాగకేరాలు, నమ్మిచెట్టుపండ్లు, నేల కాడి, పంచపల్లవములు, పన్నీరు, పెద్దల్లిపీచర, పిల్లిపీచర, పైడి ప్రత్తిచెట్టు, పాకచెట్టు పాలసుగంధి, పెద్దమాలగొండ, బూరుగు పువ్వు, బొంతఅరటిపండు, మురియూడలు, మంచిగంధము, మాంస రోహిణి, మానుపపపు, మురుకుందపువ్వుములు, ముప్పిరిగి బలు, ముడిచెట్టు, మామిడిచెక్క, యష్టిమధుకము, రసాంజనము, రాతినార, లక్క, రొద్దుగచెట్టు, లక్ష్మణాపంజి, నట్టివేళ్ళు, శంఖచీరకము, శృంగి భస్మము, సత్తుభస్మము, పన్నాచాలు, పడకదేవతారు, సర్పాక్షిచెట్టు, మున్నము, సూరేశారము.

కుళ్ళువణములు, కుళ్ళుటనాపునది:—Do. for foul and indolent ulcers i. e. articles that prevent putrefecation (antiseptics) అన్నభది, ఉప్పుచావకము, ఉసిరికచెట్టు, కర్పూరము (హరితి), కల్లుపులుసు, కానుగచెట్టు, కొళంబువేరు, గంధకధృతి, చీనాపంచదార, చాదరాసికూర, చేమంతిపువ్వుము, జంగాలిపచ్చ,

అవ్యయ్యైవ, తులక వేషచ్యుత్త, నివగన్మిక, నవాపాగరము, ఒక్క
చ్యు, పుగాళి, బొగ్గలు, మానీషన్మిక, మట్టితైలము, వేషమాన,
వేషాళి, నీమగోరీమనిత్తులు, మారేకారచాపకము.

కోతి, ఎలుక మొదలగు విషజతువుల విషహారములు:— ఇతరు విష
హారములు చూడుము.

కాక దెబ్బలను మాన్పించి అనగా రక్తము కలులుటను పోగొట్టునది:—

Do. for bruises or contusions. అదాలు, ఒడ్డిచ్యు, కలలుంద,
చింతిచ్యు, నిమ్మపండు, ఒసపు, మిడికొండచ్యు, గంధ ఫెకోళా.

క్రమహరిములు అనగా నలిపివేయును, వీరిక పాములను చంపునది
తేక హరించునది:— Anthelmintics i. e., articles that

destroy thread worms, round worms etc. అగరుతైలము,

అజామాదచ్యు, అడవికండ్ల, అడవికుంజ్ర, అడవితునీసి, అడవి

కెరలు, అడవిమూడికల మద్యము, అడవికినకచ్యు, అడ్డసరపు

పువ్వు, అడ్డసరము, అటుకమాదిచీ, అన్న భజి, అమరికలగంధకము,

అల్లము, అశ్వమూత్రము, అయస్కాంతిభస్మము, అరిటికాయ,

అరిటిచ్యు, అరటిపువ్వు, అనిసిచ్యు, అకాశిగుడి, అవొండకాయ

వరుగు, అకాశరదుండ, అమకలుపుల క్రామగ, అమిదము, అవ

మానె, అవపిండి, అదాలు, అశోకిచ్చిక్షము, ఇంగువ, ఇనుపచిట్టము,

దీనిభస్మము, ఇనుము, ఇప్పమానె, ఇరుగుమచ్యు, ఉప్పు, ఉప్పు

భస్మము, దీని సింధూరము, ఉప్పిచ్యు, ఉత్తికాయ, ఉత్తిచ్యు,

ఉష్ణద్రావకము, ఉడుగచ్యు, ఎలుక చెవిచ్యు, ఎర్రతుమ్మిహార,

వదాకులపొన్నచ్యు, వీచిచ్యు, ఓమము, కండ్లము, కండ్లకము,

కంద, కరక్కాయ, కర్పూరతైలము, కర్పూరము (హారతి),

కస్తూరి, కస్తూరిపసపు, కాంచనక్షిరి, కాకరాసు, కారింగువ, కనిష్ఠ

పంచమూలములు, కవిరి, కాదుగచ్చుచ్యు, కామఅల్లము, కుక్క

వాయింబు, మక్కపుగాను, కరఃజలమును, మాత్రులబుధను,
 కొబ్బరికాయపేళ్ళు, పిష్టాగను, కాంకసింజలు, కానుగచెట్టు,
 కానుగమానె, కానుంచిచెట్టు, కక్కతులసి, గంగసింధూరము,
 గంధకము, గచ్చకాయ, గచ్చకొవల, గజపప్పులు, గరికేపేళ్ళు,
 గాడిదగడపాకు, గాడిదమూత్రము, గజనిమ్మకాయ, గుగ్గిలము,
 గురజకాయ, గురివిందచెట్టు, గేదెమూత్రము, గోరెమూత్రము,
 గొలుసుచెట్టు, గోమూగము, గోరొజనము, ఘృతమరీచి, చంద్ర
 చెట్టు, చక్రవర్తికూర, చనుకాలు, చప్పచర్లగడ్డ, చాగచెట్టు,
 చేమంతిచెట్టు, చేమంతిపువ్వు, చీనాపంచదార, చిరిసింజలు, చింత
 చెట్టు, చిలుకతోటకూరచెట్టు, చిప్పగడ్డి, చిత్రమూలము, చిలుక
 కూర, చాదరాసికూర, చెవ్యము, చేతిపాళ్లు, జాజికాయ, జల్లేడు
 చెట్టు, జడిమామిడిపండు, జడిసింజలు, జడిమానె, టర్కెన్ పైను
 తైలము, తగరము, తగరభస్మము, తామరమూల, తామరభస్మము,
 తాళకభస్మము, దీనిసి ధూరము, తిలకపుచెట్టు, తుంగముత్తలు,
 తురక వీరచెట్టు, తుంబురులు, తులసి, తెల్లజల్లేడు, తెల్లతెగడ,
 దింగిన, తెల్లవాలు, తేనె, తుమ్మికూరచెట్టు, దశమూలములు,
 దుండిలపుకాయ, దుష్టుపుచెట్టు, దాల్చినీలరఖ, దానిమ్మచెట్టు,
 ధనియాలు, కఖము, కఖముచిప్పలు, కల్లమందు, కల్లమద్ది, కల్ల
 చాడిలి, కల్లపుమ్మెత్త, నులిదడిచెట్టు, నువ్వులమానె, నల్లిచెట్టు,
 నెమలదుగుచెట్టు, నేలవీము, ఒగడభస్మము, ఒచ్చకయూరము, పంచ
 ముగంధములు, ఒటికిపంచదార, ఒచ్చాటకము, ఒకపు, ఒకపువన్నె
 జగురు, పాదరసము, పాచికాతపుచెట్టు, ఒకచెట్టు పాము, పాల
 తుడ్డము, పిన్నపాల్చెట్టు, పిప్పలిమూలము, పిరంగిచెక్క, పుడగు,
 పుష్కరమూలము, పెద్దమావేరు, పెద్దమూలగొండిచెట్టు, పెద్ద
 పాయిలకూర, పెరుగుతోటనుంచి, పోకల, ప్రచ్చలిఃట్టు, బియ్యము

చెట్టు, బావంచాలు, బొక్కనాకు, తోడతరము, భూతులసి, మంగ
కాయ, మందిగంధము, మురియూడలు, మహిసాక్షి, మదనానబ
చెట్టు, మాండూరచు, మాంతీపుష్పములు, మిరియూలు, ముక్కు-
తుమ్మడితీగ, ముత్యములభస్మము, మాసిపత్రి, మునగ వేరు, మునగ
చిగుళ్ళు, మునగ విత్తుల తైలము, మునగ పువ్వు, మునీగి చెట్టు,
మామిడి చెట్టు, మామిడి పొకలు, మనుబాల, ముక్కపు చెట్టు,
మామిడి పువ్వు, ములు పెంపలి చెట్టు, మామిడి మామిడి, ముత్యపు
చిప్పలసున్నము, మేక పందితము, యవతొరము, రసకర్పూరము,
రసభస్మము, రెడ్డివారి నానుబాల చెట్టు, రేల చెట్టు, రేపల్లిమ్మి,
లక్క, లోడ్డుక చెట్టు, లోహభస్మము, లోహసింధూరము, వర్త
లోహము, వరు, వాయువిడంగములు, వాయుంట చెట్టు, వాదిలి
చెట్టు, విషబొద్ది, విత్తుతోడతరము, పెంపలి చెట్టు, పెరిపుచ్చ చెట్టు,
పెలమసూది, పెల్లుల్లి, వేగిర చెట్టు, వేడచిగుళ్ళు, వేడ చెట్టు లేక అకు
వేడమానె, వృద్ధనాకు, శంఖభస్మము, నీరా చెట్టు, శొంఠి, సర్వ
తొరము, సరస్వతియాకు, సర్పాక్షి చెట్టు, నీమకోరింట విత్తులు,
సాగ్రబాణిరఖ, నీసభస్మము, పదాప చెట్టు, సావిరాంజనము,
సంపెంక చెట్టు, సాంగుపత్రము, పామాక్షికము, శిరోక్రిమి హర
ములు చూచుడు.

గంధమాల హరములు:—Do. for enlargement of glands
around the neck. అన్నభేది, అపమానె, కాంచనవృక్షము,
గంధకధృతి, గుగ్గిలము, వడిగింజలు, తురక వేప చెట్టు, ఉప్పి చెట్టు,
కల్ల ఉప్పొత్త, నేలవేము, పాలసుగంధి, శివాము, బల్లి, మహిసాక్షి,
రసకర్పూరము, రసభస్మము, సరస్వతియాకు, సర్వతొరము, స్పృతి,
గజ్జని హరించునది:—Do. for itch or scabies. అడవిమల్లె, అము
రము, ఉత్తరేణి చెట్టు, ఎర్రగన్నెరు, కస్తూరిపసుపు, కొబ్బరిచిప్పం

చమురు, కాకిచంపువిత్తులు, కానుగచెట్టు, కానుగనూనె, కుక్క-
తులసి, కొబ్బరిచెట్టు, కిరసనాయిలు, గంగసింధూరము, గేదెపేద,
చందిసీతత్తరు, చాల్ ముగరాయిలు, తెల్లగన్నేరు, దరభి, పల్ల-
యమ్మొత్త, వేపాళపుచెట్టు, నీరుడిచిత్తులు, నక్కపెంటిక చెట్టు, పల్ల-
వావిలి, నీలిచెట్టు, నేలయుసిరిక చెట్టు, పతంగి చెట్టు, పెద్దదూలగుండ,
పుల్లబచ్చలి, పసుపు, పాలసుగంధి, పొట్టికాకర చెట్టు, బూరుగుచెట్టు,
భీర, మహాభీర, ముగిశిల, మైలతుడ్డము, మూడిడికగురు, మదనానబ-
చెట్టు, మాధవిరీగ, మూరుకుండచెట్టు, యవతొరము, పెన్న, వెలి-
గారము, వేపాకు, పెల్లుల్లి, సుద్ద, సున్నము, సునాముఖ, సురుగుడు చెట్టు.

గర్భమును నిలుపునవి:— Articles that help conception by
removing sterility and by preventing abortion. అవ్వనర్గు,
ఎర్రకలువడుంప, కాకిదొండచెట్టు, కాకోలి, కాసురచెట్టు, కొలపాల-
కూర, గొడ్డుకాకర చెట్టు, కామరసింజలు, తువరిమన్ను, దుష్టుపు-
చెట్టు, నాగశీసరాలు, పుత్రశనిచెట్టు, పుష్కరమాలము, పిన్న-
పాలచెట్టు, పెద్దపల్లెరు, పెద్దపిల్లిపీచర, పిల్లిపీచర, చిన్నపల్లెరు, పద్మ-
కావ్యము, పొగడచెట్టు, పెన్నేరు, బూరుగుబంక, రుద్రజడచెట్టు,
రెడ్డివారినానుబాలు, మనుష్యుడు, ముమ్మాయి, రావిచెట్టు, రావి-
పళ్ళు, రుద్ది, లవంగాలు, లక్ష్మణపంజి, లింగదొండ, ఊరకాకోలి.

గర్భప్రావకరములు:— Articles that cause miscarriage
(Emmenagogues). అడవికండ, ఆడాలు, ఇరుగుడుచెట్టు, ఈశ్వరి-
చెట్టు, చిత్రమాలము, పొత్తిడుంప, పిప్పర్కు, ప్రత్తిచెట్టు, బాడిద-
చెట్టు, మదనానబచెట్టు, రేణుకలు, వెరిచెరుకు, వెలిగారము,
పెల్లుల్లి, నీతాఫలచెట్టు, సదాపాకు, హరిదళము, నీమగోరీటగింజలు.

గర్భదోషములను హరించునవి:— do. for cure the uterus. కాకోలి,
ఊరకాకోలి, పెన్నేరు, రెడ్డివారినానుబాలు, లింగదొండ, సరస్వతిలకు.

గర్భాశయమునకు సత్తువజేయునది:— Uterine tonics. పెన్నేరు, పెద్దపిల్లిపీచర, పిల్లిపీచర, లవంగాలు, చంద్రచెట్టు, కలువకుంప, తిప్పపాలు.

గర్భాశయమునొప్పిహరము:— Do. for pain in the uterus. కయ్యము (హాతి), కలువకుంప, మొంతికూర, మొమ్మాయి.

గర్భాశయముపై నపని చేయునది:— Articles that act upon uterus. అవ్వవర్గ, నచానాగరము, నాగ శేషరము, పసుపు, పద్మకాష్ఠము, పిప్పలిమూలము, పిప్పళ్ళు. మొంతికూర, పెరిపుచ్చచెట్టు, రాదిపళ్ళు.

గర్భిణుల జ్వరము, ఉబ్బు మొదలగువానిని హరించునది:— Articles indicated for fever and odema, of pregnant woman. నాగముత్తువపులగము, పెద్దముత్తువపులగము, ముత్తువపులగము, సహజేవి.

గర్భోత్పత్తిని ఆపునది:— Articles that prevent conception. కాళీ, తములపాకులు, పద్మకాష్ఠము, మునుష్యుడు, లవంగాలు, షీరకాళీ.

గవదవికృలను, కర్ణికలను హరించునది:— Articles indicated for mumps or swelling of glands. i. e., parotitis. అవిసెచెట్టు, కురాసానిపిఱుము, గచ్చకాయ, చామచెట్టు, నాగకాయ, తములపాకులు, వల్లయుష్పిత్త, పాపూణము, మేడిచెట్టు, మొమ్మాయి, సరస్వతియాకు.

గాయపుసంధి హరములు:— Do. for tetanus. కస్తూరి, గోరాయి, వల్లమందు, పుగాకు, పిప్పలిమూలము, పిప్పళ్ళు.

గాయమును మాన్పునది:— Articles that cure wounds & injuries. అడవిసదాప, అర్జునము, అల్లకల్లస్సము, అగాకరకుంప, అగాకరకాయలు, ఏనుగుకాలాకుచెట్టు, ఇంగున, కలేరా, కసివిందచెట్టు, కాంచనవృక్షము, కచోరము, కొబ్బరిదూది, కొడిసె.

పాలచెట్టు, గాయపాకు, గుమ్మడుచెట్టు, గెంజాయి, గోరింతచెట్టు, గుట్టపులదై, చింతచెట్టు, చీనాపంచదార, చామచెట్టు, జల్లేడుపాలు, డిసింజలు, టర్ పెన్ పైనున్నతైలము, తవాకీరి, తుత్తురు బెండచెట్టు, తేలుమణిచెట్టు, తెల్లమద్దిచెట్టు, దర్భ, దుష్టుపుచెట్టు, నరమూత్రము, నీటిచావిలిచెట్టు, నల్లమందు, నరచెట్టు, నిద్రగన్నిక, నిమ్మకందు, పసుపు, ఫిరంగిసాంబాగి, పిండికొండచెట్టు, పోస్తుకాయ, పెరుగు తోటకూర, పొన్నగంటికూర, బదివిక, బాలింతిలోలు, బొక్కనాకు, బలురక్తిసచెట్టు, బీజపత్రపుచెట్టు, భూచంపక, బొద్దిచెట్టు, మద్యము, మనుష్యుడు, మయూరశిఖ, మరువము, మిరపకాయలు, (ఎండువి), మంగచెట్టు, మంగకాయ, మాచికాయ, మునగకూర, మురయను, గ్రంధ్యము, మైనము, మృత్తిక, మూడిండిఅల్లము, యష్టిమధుకము, రజితస్థము, లక్క, పెల్లుల్లి, వేపాకు, ఈనెలు, కాయలు, శిలాజత్తు, నీమగోరింటవిత్తులు, సర్వసతియాకు, సర్వచెట్టు, సున్నము, గుగ్గిలము లోపలిగాయములను మాన్పును. మిమ్మాయి గాయములో రక్తము శుభ్రపరచును.

గాయముపెంట పొరురక్తమును కట్టునవి :—Articles that arrest bleeding from wounds. దర్భ, బట్ట, బొక్కసచెట్టు.

గుండెల అడుగును కట్టునవి :—do. for palpitation of the heart. గోజబాన్, కుంకుమపువ్వు, తెల్లమద్దిచెట్టు, ముత్యములు, మిమ్మాయి, పోపు.

గుండెలకు బలము చేయునవి :—Articles that strengthen the heart. అంజీరుపండు, అంజీరుపండు (ఎండుది), అగరు, కాసిని గింజలు, ఖర్జూరపుకాయ, గోరోజవము, గులకందు, గోజబాన్, బాజికాయ, దానిమ్మపండు, ద్రాక్షపండు, నక్కరచెట్టు, నేలతంగేడుచెట్టు, బొదముమూనె, బొదముపప్పు, పెంతికూర, పోపు.

గుండెలను మృదువుపరచునది :—Articles that soothen the heart. అరటిపండు, చీనాపంచదార, కాదముపప్పు, లొట్టుర్లు.

గుండెలను శుభ్రపరచునది :— Articles that clear the heart. అక్కలకర్ర, ఏలకులు, ఓమము, కోడిగుడ్డు, గపగపాలు, గుగ్గిలము, చిరికూరచెట్టు, చీనాపంచదార, చిన్నపల్లెరు, తములపాకులు, చాల్చినచక్క, నేలకంగేడుచెట్టు, నక్కెరచెట్టు, పాయిలకుర, పుదీనా, పెద్దపల్లెరు, కాదముపప్పు, మెంతులు, మొమ్మాయి, వెన్న, సోపు.

గుండెలనొప్పి కట్టునది :— Articles Indicated for pain in the heart. అంతరుపండు, అడాలు, ఇసుక, ఉప్పు, ఓమము, కలుక కోహిరి, గచ్చకాయ, గాజగడ్డలు, చీనాపంచదార, తేనె, నక్కెర చెట్టు, నరమామిడిచెట్టు, నేలకంగేడుచెట్టు, పిండికొండ చెట్టు, ప్రత్తి గింజలు, ఫిరంగిసాంబాణి, బ్రాంది, మొమ్మాయి, ముసాంబము, రక్తచందనము, లక్క, వసు, విమబాద్ది, వారనారాయణచెట్టు, శృంగిభస్మము, శొంఠి, శ్వేతాశ్రకము, మున్నము, మనాముఖ, సోమంతచెట్టు, సోమంతకూర, చానిమ్మపండు తియ్యదీది, సోపు, ఇది రెండును గుండెల వికారమును అణచును.

గుండెలనుంట పోరములు :—Articles Indicated for burning sensation in the chest or heart burn. అరటిచెట్టు, కామంచిపూరి, గోకబాన, ప్రత్తిగింజలు, మొమ్మాయి, ముత్యములభస్మము.

గుండెలలోని వాఘ్యులచారములు :—Do. for chest diseases. అంతరుపండు, మంకుమపువ్వు, గుగ్గిలము, నక్కెరచెట్టు, ఫిరంగి సాంబాణి.

గుదము బయలు వెడలడమును మాన్పునది:— Do. for prolapses of the rectum. యొమ్మాయి, మిరియాలు, కాంచనవృక్షము, నీకాఫలచెట్టు.

గుదరోగములు అవగా గుదస్థానమందు శూల, నొప్పి, తీపు, దురద, మంట, పగుళ్ళు, పొక్కులు, పూడ్లు యెవలగునవి హరించునది:— Do. for diseases of the rectum. అరటికాయ, ఆలువ్వచెట్టు, ఇత్తడిభస్మము, ఉలిమిడిచెట్టు, ఉలవకట్టు, ఎలుకమాంసము, కాంచనవృక్షము, కురాసానిటచుము, కొబ్బరికాయ, తెలకపిండి, దుండిలపుకాయ, చెల్లుల్లి, నల్లమందు, యొమ్మాయి, ముసాంబము, వన.

గురదాలకు బలమిచ్చునది:—Articles that give strength to the kidneys. అంజరుపాడు, అరటిపండు, కర్పూరపండు, ఖమ్మారపు కాయ, గరగపాలు, శీలకర, తేయాకు, బ్రాహ్మపండు, కాదము పప్పు, యొమ్మాయి, దూదూకుగ్గడి, లవంగాలు, పొడరా.

గురదాలకు వేడిని బుట్టించునది:— Articles that stimulate the kidneys. టచుము, కొబ్బరికాయ, పిల్లిపీచర, పెద్దపిల్లిపీచర.

గురదాల రోగమును పోగొట్టునది:— Articles indicated for diseases of the kidneys. ఉత్తరేశచెట్టు, కచోరము, కంకుమ పువ్వు, చిన్నపల్లెరు, చేమంతిపువ్వు, నీలిమందు, రఘుభస్మము, సంపెంగచెట్టు, పెద్దపల్లెరు.

గురదాలను శుభ్రపరచునది:— Articles that remove the impurities from the kidneys. కాసినిసింజలు, కంకుమపువ్వు, పెద్దదూలగొండిచెట్టు, యొమ్మాయి, సోపు.

గురదాల నొప్పిని, పుండును, వేడిని పోగొట్టునది:— Articles indicated for pain and inflammation of the kidneys. కోడిగుడ్డు, చిన్నపల్లెరు, పెద్దపల్లెరు, బొడ్డిచెట్టు, బొబ్బర్లు, సోపు.

గురవాలలోని రాళ్ళను కరగించువది - Do. that remove stones or calculus in the kidneys. ఉలవలు, గాజరగడ్డలు, గుల్లము, చేదుకాదము, వీరుగోరింటవిత్తులు.

గుర్రపు కడుపునొప్పి చూరములు: - Articles indicated for Intestinal colic of horses. అడవిటముము, గాడిదగడ్డపాకు, చిట్టాముదము, ఋడమకాయ.

గుర్రపురోగ చూరములు: - Do. for diseases of horses. అడవి ఉల్లి, నువ్వులు, నీలిమందు, ఋడమకాయ, వేప చెట్టు.

గుల్మచూరములు అనగా దువ్వుబలకూటమును కరగించువది: - do. for abdominal and other internal tumours. అక్కలక్కర, అకామోదచెట్టు, అకామోదవిత్తులు, అడవికంద, అడవిమానీఫలము, అల్లకల్లస్థము, అమరశిలగంధము, అము, అశ్వమూత్రము, అకుశేముడు, అగాకరదుంప, అముదము, అల్లువేరసము, అడవి మూలికల మద్యము, అగాకరకాయ, అయస్కాంతభస్మము, ఇంగిలీకము, దీని భస్మము, ఇంగువ, ఇనుపభస్మము, దీని సింధూరము, ఈశ్వరిచెట్టు, ఉక్కుభస్మము, దీని సింధూరము, ఉసిరికాయ, ఉలిమిడిచెట్టు, ఉలవకట్టు, ఏడాకులపొన్న, ఓనుము, కంపిల్లము, కటూరోహిణి, కత్తిమందుచెట్టు, కరకాయ, కరివేపాకుచెట్టు, కబ్బళాపండు, కంద, కల్లకానుగు, కల్లు, కస్తూరి, కాచలవణము, కామంచికాయలు, కాయఫలచెక్క, కారింకువ, కొబ్బరిపాలు, కోలచెముడు, కొంకివీరినిచెట్టు, కాయమునగచెట్టు, కాసిదిగిలలు, గంటుభారంగి, గిలిగిచ్చచెట్టు, గుమ్మడుచెట్టు, గేదెమూత్రము, గొలుగుచెట్టు, గోమూత్రము, గంధకచౌరము, చేమలిచెట్టు, చేమంతిపువ్వు, చింతచెట్టు, చిన్నిచెట్టు, చిట్టాముదపుచెట్టు, వీరాపంచదార, చెముడుచెట్టు చేమలీ, చేతిమచ్చచెట్టు,

జిల్లేడుచెట్టు, జిల్లేడుపువ్వు, జీడిగింజలు, జీలకర్ర, తెల్లగడ్డెడు,
 కంగేడువిస్తలు, కాడికాయ, కామ్రుభస్మము, తుమ్మికురచెట్టు,
 తెల్లజిల్లేడు, తెల్లకెగడ, త్రికటుకములు, దశమాలములు, దానిమ్మ
 చెట్టు, దాల్చినచక్క, దుండిలపుకాయ, దుంపరాష్ట్రము, నల్లదిండిన,
 నల్లకుండు, నల్లవావిలి, నల్లేరు, పవాసాగరము, నాగకేసరాలు, నాగ
 కెముడు, నిమ్మపండు, సీలఃజవము, నమలకుకుచెట్టు, నులిదండచెట్టు,
 నలవేము, పంచచకోలములు, పాడరచెట్టు, పుల్లబచ్చలి, పులిచంచలి,
 పిండికొంతచెట్టు, పురుకుడుచెట్టు, ప్రబుచెట్టు, పిప్పలి మూలము,
 ప్రింగుపుచెట్టు, బాలింతబోలు, బోడతరము, బుడమకాయ,
 మంగచెట్టు, ముల్లంగి, మూర్కుండచెట్టు, మెంతికూర, మొక్కపు
 చెట్టుకాయ, మొగలిచమ్మలు, మొమ్మాయి, మోడుగచెట్టు, మేక
 నెయ్యి, ముర్యపుచిప్పల సున్నము, మేకపంచితము, యవా
 తొరము, రసకర్పూరము, రసవిధూరము, రజతభస్మము, రక
 భస్మము, రావిచక్కతొరము, రుబ్బేరేవన్, రేలచెట్టు, లోపా
 భస్మము, వజ్రభస్మము, వాయువిడంగములు, వాగుడుకాయ,
 వాయుంటచెట్టు, విత్తుబోడతరము, విషబొద్ది, పెదలిచెట్టు, పెదకు,
 పెలిగారము, పెల్లుల్లి, పెంట్లకపాయలకూర, వేపచిగుట్టు, శంఖ
 భస్మము, శిలాభారపు. మాకీరా, కర్ణతొరము, కదాపచెట్టు,
 కంబరేణి, కబ్బు, కముద్రపుదురుగు, కముద్రలవణము, సాంబరణి
 చెట్టు, నీరభస్మము, ప్పొక్కమొగ్గలు, సోపు, సోవర్పలవణము,
 హింగుపత్రము, తొరకముదాయము, నాగకేసరములు, తెల్లగడ్డి
 ఇవి రెండును రక్తగుల్మహారములు.

గడ్డలను కరగించువని, అణగగొట్టువని, పగులగొట్టువని :—Articles
 that abort or burst boils or abscesses. అంజుపండు,
 అక్కలకర్ర, అగ్నివేండ్రపుచెట్టు, అటుకమానిడి, అడవికిల్లి, అడవి

కంద, అన్నము, ఆముదము, ఉప్పుత్తచెట్టు, ఎర్రగన్నేరు, ఎర్ర
గుమ్మడికాయ, ఏనుగుచెవిచామచెట్టు, కత్తిమందుచెట్టు, కర్పూర
శిలాశిత్తు, కవిరి, కుంకుమపువ్వు, కిసుంబాచెట్టు, కొద్దిమిరి, గంధ
ఫెరోళా, గన్నేరుచెట్టు, గుగ్గిలము, గాడిదగడిపాకు, చింతచెట్టు,
చిత్రమాలము, చేదుబాదము, జల్లేడుపాలు, జడిమామడిచెట్టు,
జీలకర్ర, తములపాకలు, తురికవేపచెట్టు, తుత్తుగుబెండచెట్టు, తేల్ల
గన్నేరు, తగిదిసచెట్టు, దిరిపెసచెట్టు, దేశబాళిగోంకుర, ధనియాలు,
నల్లయుష్మొత్త, నబానాగరము, నీటిచావిలిచెట్టు, నువ్వుచెట్టు, నేపా
ళపుచెట్టు, నాగజెముడు, నిద్రగిన్నిక, నీరుల్లిపాయ, పటిక, ఒసుపు,
పాకచెట్టు, పాము, పాపాణము, పొద్దిమొలక, పిన్నగదాప, పుల్ల
బచ్చలి, పొన్నచెట్టు, పుగాకు, పాలసుగంధి, పెన్నేరు, బాలింత
బోలు, బుడ్డకాకర, బూరుగుచెట్టు, బుర్రబచ్చలి, బొక్కెనచెట్టు,
మంగళాయ, మంచిగడ్డము, ముడ్లతోటకూర, మంకెసచెట్టు,
మొంతులు, మహిసాక్షి, మనుష్యుడు, మందారపుచెట్టు, మానుష్క,
మునగకూర, మొలికూర, మృత్తిక, రసకర్పూరము, రసభస్మము,
వేపమాన, వేపఆకు, పెల్లుల్లి, శివనిల, సర్వరసము, నీకాఫలచెట్టు,
సెనగలు, సున్నము, సోమింతచెట్టు, సముద్రపాల, సంబరేశి,
సంపెంగచెట్టు, సదాపచెట్టు.

గొంతుకళ్ళ మేలుచేయునవి, అనగా దానిని మృదువుపరచునవి, శుభ్ర
పరచునవి:—Articles that clear or smooth the throat,
అంజిరుపండు, అరటిపండు, ఉసిరికాయ, ఏలకులు, నక్కరచెట్టు,
చీనాపంచదార, తములపాకులు, చాల్పినిచెక్క, నల్లతుమ్మచెట్టు,
బాదముపప్పు, మొలికూర, యష్టిమధుకము, సరస్వతియాక.

గొంతుక నుగను పోగొట్టునవి:—Articles indicated for irrita-
tion in the throat. కచోరము, కశిరా, యష్టిమధుకము, లవం
గాలు, వస, సన్నరాప్పము.

గొంతుకొప్పిని, వాపును హరించునది:—do. for Pain and swelling of the pharynx. ఇంగువ కాసిఃగింజలు, గుగ్గిలము, పల్లవాదిలి, ముమ్మాము, శోంఠి, పన్నావాలు, సుస్వదీయాకు.

గొంతుక బొంబుబొంబమును హరించునది:—do. for hoarseness of the throat. జ స్తీవాణ్డా, విప్పలిమూలము, పుగొళ్ళ, ముతకదేకు, పాగ్రాణిచెట్టు యష్టిమధుకము, రేగాకు, సుస్వదీయాకు.

గొంతుకలో పుండిగు రోగహరములు:—do. for ulceration or inflammation in the throat(cynanche). అక్కలకర్ర, కరుమేలు, చింతిపండు, తమలపాకలు, కాడికాయ, త్రిటకములు, నేడేకుచెట్టు, ముతూరికలి, రిససింధూరిము, వస, వాళడుకాయలు, సీమకమ్మరి పురక, సుకదేవవాకు, సూరకారిము.

గోరుచుట్టు, కనుపుజేష్టల హరించునది:—do. for whitlow or abscess in the joints of fingers, తీసిగింజలు, వాళి, పసుపు, మునగిజిగురు, మూర్కూరిచెట్టు, వెల్లుణ్ణి, విషమంగలపుచెట్టు, మున్నము.

గ్రంధిరోగ హరములు:— Articles indicated for wens or induration of flesh or bad matter. అముచము, అచాలింజి, అచాలు, క త్రిమందుచెట్టు, సింధుఫోలా, గన్నేకుచెట్టు, గుగ్గిలము, గోంబుచెట్టు, చించలము, చెముడుచెట్టు, జల్లేడుచెట్టు, వెల్లుణ్ణి, నాగజెముడు, విప్పలిమూలము, తాలి-తబోలు, మహిపానీ, మడిచెట్టు, యరయోరము, లోలుగుచెట్టు, వ్యాధుగళిము, రేపాకు, స్పతి, పఫేదా, సుస్వదీయాకు, సీసము. కొంతులు హరించునది చూచుడు.

గ్రహణి, సుగ్రహణి(రక్తగ్రహణి)హరములు:—do. for dysentery & interic dysentery. అరకామర, అంబాళపుకాయ, అశ్మ

పనులు, అరివరు, అభిరక్షణము, అయివారితోపుము, అకాశ
 గరువ, అరెపువు, అముదము, అరటికాయ, అరటిపండు, అన్నము,
 అలవాటు మాంసము, అదవిమూలికల ముక్కుము, అరటిపువ్వు,
 అయివ్వచ్చెట్టు, అవువెన్న. అప్పు, ఇందుపగింబలు, ఇత్తడిభస్మము,
 ఇనుపగోలుగింబలు, ఇళ్ళరిచ్చెట్టు, ఉక్కుభస్మము, ఉత్తరేణిచ్చెట్టు,
 దీని సింధూరము, ఉసిరికాయ, ఎర్రగిలువడుంప, ఏడాకులపొన్న,
 ఓమిము, కందులు, కరక్కాయ, కద్దురత్తెలము, కరివేపాకుచ్చెట్టు,
 కదిరి, కరక్కాయపువ్వు, కల్లు, కస్తూరి, కుక్కపుగాకు, కొబ్బరి
 కల్లు, కాంచనవృక్షము, కాయఫలచెక్క, కాయానా, కొడిగెనాల
 చెట్టు, కాకిమూరేడు, కామంచిచ్చెట్టు, భద్రమృగరక్తము, గదగ
 నాలు, గుమ్మకుచ్చెట్టు, గురజకాయ, గెళాయి, గేదెసుగంధి, చదు
 గాలు, చలువమిరియాలలు, చక్రవర్తికూర, చింతగింబలు, చిత్ర
 మూలము, చిన్నపల్లెకు, జాజికాయ, జడిగింబలు, జలకర్ర, తంగేటి
 పువ్వు, తంగేటిబంక, తుమ్మకగుకు, తుమ్మకూరిచ్చెట్టు, తుంగముస్తలు,
 తంగేడుచ్చెట్టు, తెల్లపురుడు, దర్భ, దాల్చినిచ్చెక్క, దానిమ్మచ్చెట్టు,
 పండుగియ్యనిది, నరమామిడిచ్చెట్టు, నందివృక్షము, నల్లమందు, నల్ల
 యమ్మొత్త, నీరుల్లిపాయ, నేరేడుచ్చెట్టు, నేలవేము, నేలతుత్తురు
 నెడ, నేలయుసిరికచ్చెట్టు, పంచపల్లవములు, పతంగిచ్చెట్టు, పాటల
 గమ్మి, పైడిప్రత్తిచ్చెట్టు, పాకతీగిలు, పాయిలకూర, ఫిరంగిసాంబాణి,
 పుల్లలచ్చెలి, పురుగుడుచ్చెట్టు, పెనువేపచ్చెట్టు, పొగడపండు,
 పొగడచ్చెట్టు, బండారుచ్చెట్టు, బండిగురివిందచ్చెట్టు, బలుసుకూర,
 బాడిదచ్చెట్టు, బాలింతతోలు, బూడిదిగుమ్మడికాయ, బూరుగబాక,
 బేదానాగింబలు, భూకాంతుకపుచ్చెట్టు, మంగుస్తానుకాయ, మహి
 పాక్షి, మాచికాయ, మాచీఫలము, మామిడిచ్చెట్టు, మారేడు, దీని
 పండు, మాండూరము, మిరియాలలు, మెంతికూర, ముంతులు,

మామిడిపిండెలు, మామిడిపువ్వు, యువతొరము, రసకర్పూరము, రససీధూరము, రసభస్మము, రావిదిగుళ్ళు, లోద్దుగ చెట్టు, లోహ భస్మము, దీనిసీధూరము, వస, వెన్న, వెలగ చెట్టు, వేప చెట్టు, వేగిర చెట్టు, వేపలకు, ఈనెలు, కాాయలు, శంఖవరకము, సీతాఫలచెట్టు, శోంఠి, శ్రీవేష్టకము, సుగ్ధవియ్యము, సముద్రపాలనిత్తులు, సాంబరణి, సీమసున్నము, సున్నము, పోపు, స్వర్ణభస్మము, స్వర్ణరసము, పోచిరాం జనము, పాలాన్నిశి.

చనుకుడుగును, చనుమునల పగుళ్ళును మాన్పునవి:—Articles Indicated for abscess on or cracks in the nipples of woman's breast. పల్లడిమ్మొత్త, పాపిటచెట్టు, బోదరరము, మాదికాయ, పెలిగారము, వస.

చర్మ మృరలద తేయునవి:—Rubefacients. అవాలు, వేపాళము, మునగవేరు, పెల్లుల్లి, చాంబుచెట్టు.

చర్మరోగ హరములు:—Articles Indicated for skin diseases. అవలిండి, అడవిమల్లె, అగ్గలు, అబువ్వచెట్టు, ఇంగిలీకము, ఓని భస్మము, ఇరుగుడి చెట్టు ఉమ్మొత్తచెట్టు, ఉత్తిచెట్టు, ఊడుగమానె, ఉత్తరేణిచెట్టు, ఊడుగ చెట్టు, ఉప్పుచావికము, ఉలిమిడిచెట్టు, ఉసిరి కాయలు, ఎర్రగన్నేరు, ఏపిలుంక, కనివిందచెట్టు, కస్తూరి, కర్ర మానె, కాకమాదిత్తులు, కాకరాళి, కానుగ చెట్టు, కాకులల్లం, కుంకుమపువ్వు, కురువేగు, కలుకరోహిణి, కుసుంబాచెట్టు, కృష్ణతులసి, కిరసనాయిలు, గంగరావిచెట్టు, గంధకము, గంధమాంసి, గాడిద గడపాకు, గిరిగిచ్చచెట్టు, గోరంతిచెట్టు, చాల్ ముగరాయిలు, చిరి వేరుచెట్టు, చెడుపొట్ల, చాడలాసిమూత, చెడుకాడము, తంబుపు నిత్తులు, జల్లేడుచెట్టు, జల్లేడుకాలు, కాంబేలుదిప్పల భస్మము, తిరుగుడి చెముడు, తుంగము పలు, పెల్లజల్లేడు, తురక వేపచెట్టు, తెల్ల

కన్నులు, దిరిగిన చెట్లు, కందివృక్షములు, వర్షముచిప్పలు, నీరుడివిత్తులు, నువ్వులనూనె, నేలగురుగుడుచెట్లు, వేపాళము, నేలవేము, నీటివాదిలి చెట్లు, వల్లయుమ్మెత్త, నాగమల్లిచెట్లు, నువ్వులు, పచ్చకర్పూరము, పతంగిచెట్లు, పసుపు, పాలముగంధి, ఫిరంగిచెక్క, పెద్దపిల్లిపీచర, పులిచంచలి, పొట్టికాకర చెట్లు, పుగాళు, బలుచిక్కిన చెట్లు, కావంచాలు, ముంగళాయ, ముయూనతేర్థము, మూచికాయ, ముచుకుందపువ్వు ములు, మురదారుశింగు, ముమిడిచెట్లు, ముమిడిసింజలు, మువగ విత్తులతైలము, మొమ్మాయి, మూమ్మండచెట్లు, మూడుగమాడలు, మట్టితైలము, మాధవిశిగి, మూడిడికలకు, యవహోరము, రత్నచందనము, రసకర్పూరము, రసభస్మము, రేలదిగురు, కాంబుల చెట్లు, నెలకుసుంధి, వేపచెట్లు, పెంట్లు పాయిలకుర, వేపనూనె, వేపాళు, వేపిపచెట్లు, సన్నాపాలు, సరస్వతియాళు, నీరుమెట్టకామర, సుకుకుడుచెట్టు; నిద్రగన్నిక జేహము పాలుసుకారకమును పోగొట్టును; మందారపువ్వుము వేనుకొరకడము పొరించును.

చర్మవార ప్రవృత్తులు :— Articles indicated for Vomiting or tendency to vomit. అజామోచవిత్తులు, అద్దకరము, అలివన, ఏలకలు, ఎరకలువడుంప, కర్పూరపుతైలము, కరక్కాయ, కర్పూరము (కలరి), కండులేరు, కైరకము, గజనిమ్మకాయ, చింతచెట్టు, చీనాపంచదార, జాజికాయ, జీలకర్ర, కామరగింజలు, తెల్లములక, తేనె, భనియాలు, ద్రాక్షపండు, చాల్పినఆరకు, చాల్పిరిచెక్క, నిమ్మపండు, పటికపంచదార, పద్మకాష్ఠము, పచ్చలభస్మము, పాక చెట్టు, ప్రేంథాపుచెట్టు, పిన్నదూలగుండచెట్టు, పద్మకము, మంచిగంధము, మాదీఫలము, మేకపంచితము, యష్టిచుఘ్రకము, రసాయనము, లక్క, లవంగాలు, వాయువికంగములు, నెలగదిగుళ్ళు, శోంఠి, హేమాక్షికము.

జలువ చేయునవి:—Articles that cool the system or refrigerants. అంతర కామర, అడవి పెగులు, అడవిమానీఫలము, అంగా కపుకాయ, అన్న కేది, అల్లి చెట్టు, అలుక మామిడి, అమృత పాణి, అరటిపండు, అరుగంట్లక చోరము, అమూద్ పండు, అరటికాయ, అరటి చెట్టు, అల్ బఖారా, ఆశ్రు చెన్న, ఇసుక చారిగూర, కురకల్లు, ఇసుక, ఉసిరిక చెట్టు, ఎలుక చెవి చెట్టు, వలకులు, వీనికరలు, కర్పూర శిలాశర్తు, కలబాద, కల్లు, కలువదుంప, కుకుబేరు, కొబ్బరికాయ నీళ్ళు, కర్పూరపాద, కలివీళ్ళు, కల్లుపులుసు, కొబ్బరిపాలు, కోల పాలకూర, కొబ్బరిపువ్వు, ఉత్తూరపుపువ్వు, కొబ్బరికల్లు, గంగా పాండిము, గడ్డిదవనము, గరికివీళ్ళు, గపగపాలు, గొచ్చిగింజలు, గేదెపేద, గజవిమ్మకాయ, గులకండు, గైరికము, చనుకాలు, చలిమిడిచెట్టు, చినాపంచదార, శవకము, తంగేడుపువ్వు, తంగేడు కిత్తులు, తనాకీరి, తాటికల్లు, తాడికాయ, తరులూకాపండు, కామరగింజలు, కామరపువ్వు, తూండ్లు, దూస:తీగ, దేవ దారు చెట్టు, ద్రాక్షపండు, ధనియాలు, నక్కర చెట్టు, నల్లకలువదుంప, నేరేడుచెట్టు, నిమ్మపండు, నీరుగొచ్చిచెట్టు, నీటిపబ్బుచెట్టు, పగడపు చెట్టు, పటికపంచదార, పద్మకము, పచ్చమొల్ల, పన్నీరు, పొగడ చెట్టు, పాలపండు, పాలసుగంధి, పిండికొండ చెట్టు, ఇప్ప చెట్టు, ఫిరంగి సాంబాణి, పేలాలు, పొగడపండు, పుండరీకము, పులుసు చెట్టు, బచ్చలి, బదివిక, బలుసుకూర, బాదముపప్పు, బూరుగ చెట్టు, బర్రాయి నారింజపండు, బీజపత్రము, ములుదోసకాయ, మేడిచెట్టు, మేధ, మహామేధ, మనుకాల, మారేడుపండు, మామిడి చెక్క, మామిడి పెంకలు, ములుదోసకిత్తులు, ముర్యములసున్నము, మేక నెయ్యి, యష్టిమధుకము, రక్తచందనము, రుద్ధి, రెల్లుగడ్డి, రత్న పురుష, వట్టివేళ్ళు, వేడివరకు, వెలుతురుచెట్టు, వెదుక, వెన్న.

వలమగుంధి, శిలాధాతువు, శివనింబ, సంపంగచెట్టు, కూరేశారము, నీమవంశాయ.

చల్లదనమునుహరించునవి:—Articles that stimulate the system by promoting heat. అడవిశీలకర, అడవిపందినెయ్యి, కచోరము, బాణకాయ, తిప్పరీగచెట్టు, త్రికటుకములు, త్రిఫలములు, పంచకోలములు, పోకలు, పుగాకు, ఘోరపిల్లిగడ్డ, మైనము, మునగవేరు, లవంగాలు, చిరీవేరుచెట్టు, శిలాశిత్తు, సునాముఖ.

చలిద్వారహరిములు:—మన్యపుష్పరహరిములు చూడుడు.

చిగుళ్ళకు దత్తువజేయునవి:—Articles that strengthen the gums. తెల్లబరిపక, మాదిదాకు, దాదిమస్తీ, లవంగాలు, లవంగాలమానె.

చిగుళ్ళబాపునొప్పిని హరించునవి:—Articles indicated for pain and swelling of the gums. ఓమపుమానె, బాదిచెట్టు, తెల్లతుమ్మచెట్టు, తేలుమణిచెట్టు, చాల్పినిఅరలు, నల్లతుమ్మచెట్టు, నలుగురుగుడుచెట్టు, నేరేడుచెట్టు, పుగాకు, పోస్తుకాయ, బాలింతకోలు, బ్రాంది, ములుగోరింటచెట్టు, దీనిగింజలు, మాదిదాకు, మాదిడిపువ్వు, మునగవేరు, మేడిచెట్టు, లవంగాలు, లవంగాలమానె, శొంఠి.

చిగుళ్ళ పెంటరి క్షము, చీముపడడముకట్టునవి:—Articles for Pyorrhoea Alveolaris. కవిరి, గచ్చకాయ, చానిమ్మచెట్టు, కల్లతుమ్మచెట్టు, నీరుల్లిపాయ, పురుగుడుచెట్టు, పొగడచెట్టు, మాదికాయ.

చిడుమును హరించునవి:—Articles indicated for itch. అడవిమల్లె, ఎర్రగన్నేరు, కాకమారినిత్తులు, కాశిచెఱు, కానుగచెట్టు, కానుగమానె, కుక్కచెలసి, కొబ్బరిచెట్టు, గంగసింధూరము, గంధకము, గాడిదగడపాకు, నిలిచ్చిచెట్టు, గోరింతిచెట్టు, చేదుబాదము, తురుక్కుము, తెల్లగన్నేరు, దర్భ, నల్లయమ్మొత్త, నలవేము, నీరుడి

విత్తులు, దీవి తైలము, నీలిచ్చు, నీలకంఠపుచ్చు, ఒక నిచ్చు, ఒకపుచ్చు, తాలముగంధి, పుగాకు, ఇద్దమాలగొంధచ్చు, పొట్టికాళరచ్చు, ఖర, ముహూర్త, మదనాకలచ్చు, మామిడిగిరి, మామిడిగిరిచ్చు, మిరిగారము, నేపలకు, పెల్లుల్లి, మద్ద, ముతగుడుచ్చు.

చిత్తకమహారములు:— మర్రికమహారములు చూడుడు.

చీర పేలకు వానియనది:—Destroyers of white lice. ఎరగన్నెరు, తెల్లగన్నెరు, పొత్తిమండ.

యక్కలుయక్కలుగా అకగా బొక్కుబొక్కుగాపడు మూత్రమును కట్టునది:— Articles indicated for stranguary. ఖమ్మరపుకాయ, నానాన, చిప్పపల్లెరు, తెల్లకాయర, నీరుగొచ్చిచ్చు, నీరుగొచ్చి, ఇద్దపల్లెరు, కాదములపల్లె, ముల్లంగి, వడ, తోకలపుచ్చు. మూత్ర కృత్తము కూడ చూడుడు.

యముల కట్టునది:— Articles that arrest perspiration. అగడు, గొర్రెపేడ, అల్పాది, పల్లెయ్యి, పచ్చకయ్యరము, ఒప్పెరు, క్రొంఠి అపుచ్చు, పద్మరసము, నీరుకయ్యరములకు, గంధకర్పరి.

యములకు బుట్టియనది:— Diaphoretica అంతకుపండు (ఎండుక), అక్కలకేర, అక్కపత్రికము, అదివిపందిమాంసము, తీకుగచ్చు, కాళిపుక తైలము, కామందిపురి, మరంతచ్చు, కోడిమాంసము, కృష్ణయెలగి, గండుకారం, గంధకము, గుల్లిలము, గోరొత్తలము, చిప్పమాలగొంధిగిరి, తేయాకు, తోకలపుచ్చు, కుంకుముక్షులు, తేలుమగిరాయి, భవియాలు, మామిడిచ్చు, వజానాగిరము, పర్వాటకము, ఫిరంగిచెక్క, ఫిరంగిపాంశుకాగి, పామకాళపుచ్చు, తాలముగంధి, భూకాళకపుచ్చు, మంగకాయ, మందిగంధము, మామిడిపసుపు, పట్టివేళ్ళు, పెల్లుల్లి, వడ, కంఠపుచ్చి, మూరకాయము, మహా

జీవి, సున్నము, తేయాకు చమటలో వేడిపుట్టించును; వెల్లుల్లి చమటను శుభ్రపరచును.

చమురును హరించునవి:— Do for deafness. ఎలుక చెవిచెట్టు, ఏడాకులపొన్న, ఓమము, తెల్లబారింక, నీటిపిప్పలి, వెల్లుల్లి.

చెవిలోపుండును, నొప్పిని, చీమును, రసికారడమును, క్రిమిని హరించునవి:—కర్లరోగహారములు చూడుడు.

జంతువాత హారములు:—Articles Indicated for worms convulsions. ఇత్తడిఱస్సము, కురంజివాము, గాడిదగడచాకు.

జంతువిషహారములు:—Antidotes for poison of animals.

అశోకవృక్షము, ఊడుగచెట్టు, ఎర్రగన్నేరు, కస్తూరిబెండ, కాకరాకు, కానుగచెట్టు, గన్నేరుచెట్టు, కామంచిచెట్టు, జిల్లేడుచెట్టు, తెల్లగన్నేరు, నీలిచెట్టు, పాటలగన్ని, మనుష్యాడు, పుదీనా, మూర్కుండచెట్టు, యిమ్మూయి, పెట్టభామర, వస, సర్పాక్షిచెట్టు, సిగవేరుచెట్టు.

జలరదీప్తికరములు:—అగ్నిదీప్తికరములు చూడుడు.

జలుబు, తలనొప్పి హారములు:— Articles Indicated for headache from cold. కస్తూరి, జాజికాయ, తుంగముస్తలు, తేయాకు, చాల్పినిచెక్క, మిరియాలు, యిమ్మూయి, యామీనుస్తరి, సాంబ్రాణి.

జలుబును హరించునవి:— Articles that remove cold. అడవి

శలకర్ర, అగ్నికాపడము, ఏడాకులపొన్న, కందులు, కచోరము, జాజికాయ, శలకర్ర, తాడికాయ, తిప్పరీగ, తాళిశపత్రి, తెలకపిండి, త్రికటుకములు, త్రిఫలములు, పంచకోలములు, పుగాకు, పోకలు, భూతపిల్లిగడ్డ, మిరియాలు, మునగవేరు, మైనము, లవంగాలు, వెల్లుల్లి, పిరివేరుచెట్టు, శిలాజిత్తు, శొంఠి, సునాముఖ, నీమకర్పూరపుటకు.

జగట విశేషనములు కట్టునవి:— గ్రహాణి, సుగ్రహాణి హారములు చూడుడు.

జన్మాదోషహారములు:—నాలుకరోగ హారములు చూడుడు.

కీర్ణ కాకులు:—Articles that digest food. అంశరుపండు (ఎండుది), అతివన, అనాసపువ్వు, అన్న కేది, అల్లము, అవనూనె, ఆచాలిండి, అల్లువేరినము, ఆవాలు, ఇంగువ, ఉప్పు, ఉసిరికాయ, ఏలకులు, ఓమము, ఓమపుమానె, కరక్కాయ, కర్బూజాపండు, కల్లుపులుసు, కాంజీసుచెట్టు, కొబ్బరికాయ, కొత్తిమీరి, గాజరగడ్డలు, గోమూత్రము, చలువమిరియాలు, చేదుపొట్టు, జామిపండు, తగరభస్మము, తములపాకులు, తుంగముస్తలు, తేయాకు, త్రిజాతములు/ దానిమ్మ పండు (తియ్యనిది), చాల్పినిచెక్క, చాక్షపండు, పసుపు, పుదీనా, మిరపకాయలు (ఎండువి), మిరియాలు, ముల్లంగి, లవంగాలు, చాక్షుడుకాయలు, పెల్లుల్లి, పెనగపులుసు, శోంఠి, హింగుద్రము.

కీర్ణ జ్వరహారములు:—పురాణజ్వరహారములు చూడుడు.

కీర్ణ క్షత్తి నిచ్చునవి (పొట్టుకు బలమిచ్చునవి):—Articles that give digestive power. ఆతర కామర, ఆక్రోటు, అనాసపండు, అనాస పువ్వు, ఆమూద్ పండు, అల్లపుగడ్డి, ఆవాలు, ఆరబభారా, ఆడాలు, ఉకురుభస్మము, దీనిసింధూరము, ఉప్పుచావకము, ఉసిరికాయ, ఏలకులు, ఏలకులతరఖు, ఓమము, కచోరము, కరక్కాయ, కరక్కాయపువ్వు, కస్తూరి, కరివేపాకుచెట్టు, కానినిగింజలు, కామంచి పూరి, కుంకుమపువ్వు, కూతురుబడమ, కొండకసివిందచెట్టు, కొళంబు వేరు, కొప్పు, కాఫీ, గంధకధూరి, నల్లిచెట్టు, గరళము, గుగ్గిలము, గులఖండు, చలువమిరియాలు, చింతపండు, చిన్నిచెట్టు, చాదరాసికూర, జటామూసి, జాజికాయ, జాపత్రి, శీల కర్ర, జామిపండు, తక్కిలముల్లు, తములపాకులు, తాడికాయ,

శాళికపత్రి, తుంగముస్తలు, తెల్లమిరియాలు, తేనె, తురకవేపచెట్టు, తేయాకు, ద్రాక్షానువము, ధనియాలు, చాల్పినిచెక్క, దానిమ్మపండు (తిమ్మచిది, పుల్లచిది), చింతిని, నల్లమందు, నిమ్మపండు, నీరుల్లిపాయ, నేలయుసిరికచెట్టు, నేరేకుచెట్టు, నేలకంగేడుచెట్టు, నాగశేనరాలు, పగడభస్మము, పచ్చాకు, పన్నీరు, పసుపు, పాటలగన్ని, పాలపండు, పాకచెట్టు, పిన్ననదాస, పుదీనా, దీనిపువ్వు, పెద్దకలకర, పిల్లిపీచర, పెద్దపిల్లిపీచర, పొగడపండు, కాదముసప్పు, కావంచాలు, శేడానాగింజలు, శోడతరము, భూకాకుళపుచెట్టు, బ్రాంది, బొద్దిచెట్టు, మాచిపత్రి, మామిడిచెట్టు, మామిడిచెక్క, మారేడు, మదనానబచెట్టు, మిరియాలు, మిరపకాయలు (ఎంచువి), ముల్లంగి, రాజానర్తభస్మము, యామితుస్తకీ, రేపిల్పిన్ని, లవంగాలు, వస, వెలగచెట్టు, వేపచెట్టు, ఇత్తలు. ఈనెలు, కాయలు, పెల్లుల్లి, మాశరా, నీరుకర్పూరపుఆకు సంకెంకచెట్టు, పోపు, సన్నరాన్నము, స్వర్ణభస్మము.

తెగ్గరిదివ హాగములు:— Antidotes for centipede sting. చిత్తరేణిచెట్టు, కుంకుడుచెట్టు, కుప్పింటచెట్టు, దిరికనచెట్టు, పొత్తిదంప, వస, సర్పాక్షి, హేమాక్షిభస్మము.

జ్ఞాపకకర్తృనిచ్చనవి:— Articles that improve the memory. అల్లము, జీడిపండు, తములపాకులు, బంగారపువరకు, బంగారపురాపుడి, మిరియాలు, పెల్లుల్లి, వృద్ధదాకు, సరస్వతియాకు, స్మృతికరమాలు చూడుడు.

జ్వరహారములు:— Articles indicated for fever i. e. antipyretics. అందుగచెట్టు, అక్కలకర, అడివిరేలసి, అద్దసరము, అతివస, అన్నభేది, ఆయస్కాంతభస్మము, అల్లపుగడ్డి, అవిసిచెట్టు, అష్టగుణమోడనము, అకుపత్రికము, అగాకరదంప, అరుగంట్లకచో

రము, ఇనుపగోలుగింజలు, ఇత్తడిభస్మము, తుక్వరిచెట్టు, ఉక్కు
భస్మము, దీనిసింధూరము, ఉత్తరేశి, ఉప్పిచెట్టు, ఉసిరిక చెట్టు, ఉలి
మిడిచెట్టు, ఉడుగ చెట్టు, ఉరలిచ్చుక, ఎర్రావడచెట్టు, ఎలుకచెవి
కూర, ఏడాకులపొన్న, ఏదుపంది, ఏలకులు, కచోరము, కందులు,
కద్వారము (హరితి), కలిగొట్టుచెట్టు, కలుకానుగచెట్టు, కర్కాటక
కృంగి, కలింగరాష్ట్రము, కస్తూరి, కామీమాంసము, కాశీలి,
కామంచిచెట్టు, కామంచిపూరి, కారింగువ, కాసినిగింజలు, కుంకుమ
పువ్వు, కుందురుమ్మము, కుంచేలు, కుక్కపుగాకు, కురువేరు,
కుతుకుడుడమ, కొండకసినిధచెట్టు, కొడిసెపాలచెట్టు, కొత్తిమిరి,
కొర్రలు, కొలచెముకు, కొద్దు, కృష్ణతులసి, ఖర్జూరపుకాయ,
గంబుకారంగి, గచ్చకాయ, గచ్చకొనలు, గాడిదపాలు, గొంతెను
గోరుచెట్టు, గోమాత్రము, గుంటకలగర, గుమ్ముడుచెట్టు, గోరోజ
నము, గొబ్బాన్, గ్రంధితగరము, చంద్రచెట్టు, చనుపాలు,
చేమంతిచెట్టు, చేమంతిపువ్వులతరకు, చేమంతిపువ్వు, చిలుకకూర
చెట్టు, చిత్రమాలము, చిన్నదూలగుండ, చీనాపంచదార, చెప్ప
తట్టాకు, చెవ్యము, చేతితనబచెట్టు, చేతిపాల్ల, జటాకూరి, జల్లేడు
చెట్టు, జీలకర్ర, జన్న, తక్కిలములు, తములపాకులు, తిప్పరిగ,
తామ్రభస్మము, తాళకభస్మము, దీనిసింధూరము, తుంగముస్తలు,
తురకవేపచెట్టు, తురుమ్మము, తులసి, తృణపంచమాలములు,
తెల్లగలికేరు, తెల్లములక, తెల్లమద్దిచెట్టు, తోయిపిప్పలి, దళ
మాలములు, దేవదారితిగ, దేవదారుచెట్టు, బ్రాహ్మపండు, ధని
యాలు, పక్కిరచెట్టు, పఖముచిప్పలు, పల్లడిప్పి, పల్లేరు, పల్లమందు,
నాళి, నీరుల్లిపాయ, నేరేడుచెట్టు, నెల్లిచెట్టు, నేలతంగేడుచెట్టు, నేల
వేము, నల్లనావిలి, పంచమాలములు (గురు), పచ్చలభస్మము,
పసుపు, పద్మకాష్ఠము, పాటలగన్ని, పాకచెట్టు, పాలసుగంధి, పారు

జాతపుచ్చెట్టు, విన్నదూలుగొండచెట్టు, విన్నపాపర, విప్పకొప్పు, పుండరీకము, పొగడచెట్టు, పొడపత్రి, పోకలు, ప్రాఖణపుచ్చెట్టు, పొగడపువ్వు, పెన్నేరు, బలుసుకూర, కాదముపప్పు, బూడిదగుమ్మడికాయ, బూయగచెట్టు, బెల్లము, బోడతరము, మంచిగంధము, మంగచెట్టు, మణిశీల, మాండూరము, మానుపసుపు, మారేడు, ముత్తువపులగములు, ముత్యములభస్మము, ముయ్యాయకుపొన్నములు, గోరింటచెట్టు, ములుదోసచెట్టు, ములుదోపరిత్తులు, మేధ, మహామేధ, మొక్కపుచ్చెట్టు, మొమ్మాయ, మొసలిచేడుకట్టు, యష్టిమధుకము, యశాస్థిపటసుతయలు, రణరథస్థము, రససింధూరము, రావిచెట్టు, రుద్ధి, రేణుకలు, రేలచెట్టు, రేలపండుగుంజ, రేలపువ్వు, లవంగాలు, లోహభస్మము, దీవిసింధూరము, వస, చాగుడచెట్టు, నాచింటచెట్టు, విమలభస్మము, విషబొద్ది, విష్ణుకాంతము, వెలకుసూది, వెలిగారము, వెదుకు, వేసివచెట్టు, వేపచిగుళ్ళు, వేపచెట్టు, వేపనూసి, వేపాకు, తొనలు, కాయలు, వైధూర్యభస్మము, వ్యాఘ్రునఖము, కంఠభస్మము, శిలాభారేపు, శొంఠి, సరస్వతియాకుగుంజెంగచెట్టు, సకాపచెట్టు, సరళదేవచారు, స్వరపము, సహదేవి, నీమకర్పూరపుఆకు, సోమీరము, స్వర్ణభస్మము, సోపు, సోయికూర, నీమగోరింటవిత్తులు, హేమాక్షికము, శీరకాకోలి, విద్దలజ్వరహారములు చూడుడు. అజామోచవిత్తులు జ్వరజ్వరహారమును, కస్తూరి అశర్ణమును, సన్నావాలు కాళ్ళుచేతులు పడిపోవు జ్వరమును, కలుత్రానుగచెట్టు విస్త్రాణచేయు జ్వరమును, పెరుగుతోటకూర అష్టదర్పడువచ్చు జ్వరమును, వెల్లుల్లి దేహమును పచ్చబడలేయు జ్వరమును హరించును, చింతపండు, సూరేశ్వరము ఇవి రెండును జ్వరరీతము వణచును. అంతర్గత జ్వరహారములు, అధిహార జ్వరహారములు, అహిక జ్వరములు, చలిజ్వరములు, పురాణ జ్వరహార

ములు, పైత్య జ్వరహారములు, మదన జ్వరహారములు, మస్యపు జ్వరహారములు, మేహజ్వరహారములు, వాతజ్వరహారములు, విడువని జ్వరహారములు, విషమజ్వరహారములు, దోషజ్వరహారములు, శీతపైత్య జ్వరహారములు, శ్లేష్మజ్వరహారములు చూడుడు.

దొక్కనొప్పి హారములు:—దొక్కనొప్పి హారములు చూడుడు.

తంద్రహారములు:—తంద్రహారములు చూడుడు.

తత్వమును మోచి మార్చునవి:— Alternatives. ఆకాశగరుడ, అరటిచెట్టు, ఉలియడిచెట్టు, ఉడుగచెట్టు, ఓమము, కశీరా, కవిరి, కక్కుపాల, కొబ్బరికురికి, గంగరావిచెట్టు, గోరంటచెట్టు, చిన్నిచెట్టు, చిన్నమూగొండ, చీనాపంచదార, చేదుబాదము, జల్లేడుచెట్టు, జల్లేడుపాలు, తిప్పరిగ, వల్లడిప్పి, వల్లేరు, నీలిచెట్టు, నేలగుమ్మడి, నిద్రగన్నిక, నీరుల్లిపాయ, నల్లిచెట్టు, పురుగుడుచెట్టు, పాదరసము, పెద్దపారిలకూర, పొత్తిడుంప, బూడిదగుమ్మడికాయ, భూశర్కర డుంప, మదనానబండు, మారేడుచెట్టు, మిరపకాయలు (ఎండువి), మదనబుడతకాడ, రసకర్పూరము, రసభస్మము, రావివిత్తులు, వృద్ధిదారు, వేపమానె, వెల్లుల్లి, వేపచెట్టు, నీమగోరంటవిత్తులు, శివనింబ.

తత్వమును మృదువుపరచునవి అనగా తత్వమును సౌమ్యపరచునవి:— Articles that soothe the system. అంతరకామర, ఉసిరికాయ, అంజీరుపండు, అవిసిగింజలు, ఇనుపగోలుగింజలు, కశీరా, కసిమిసి పండు, కచోరము, కలబంద, గుగ్గిలము, గులకందు, గులివిందచెట్టు, చిర్రికూర, చీనాపంచదార, చాచుర్జాతములు, కాడికాయ, నువ్వుచెట్టు, నేలగుమ్మడు, నల్లరక్త, పుగాళు, పుదీనా, పెద్దపల్లేరు, పెద్దపిల్లివీచర, బాదము నె, మందారపువ్వుము, మిరియాలు,

ముల్లంగి, ముండ్లతోటకూర, మెంతికూర, మెంతులు, యష్టిమధుకము, రజితభస్మము, రేపల్పిన్ని, రత్నపురుష, వెన్న, వెలగచెట్టు, శివనింబ.

తలతిప్పు హారములు:—Articles indicated for reeling of the head. కటుకరోహిణి, చేమంతిపువ్వు, చీనాపంచదార, జీలకర్ర, తవాక్షిరి, ధనియాలు, పుడీనా, పసుపు, మాడిఫలము, మొమ్మాయి, యష్టిమధుకము, లవంగాలు.

తలదిమ్ము హారములు:—Do. for giddiness (vertigo). కృష్ణాగరు, పసుపు, మునగకూర, సంపె గచెట్టు

తలనొప్పి హారములు:— Do. for head-ache (cephalalgia). అక్కలకర్ర, అడవిచాడ, అన్నము, అముదపుచెట్టు, కస్తూరి, కస్తూరిపసుపు, కచోరము, కర్పూరము, కాశిదొండకాయలు, కాశిపుట్రైలము, కాశీ, కంకుడుచెట్టు, కుక్కవాచిటచెట్టు, గంగరావిచెట్టు, గంటుభారంగి, గులినిదచెట్టు, గుంటకలగర, గులాబీపువ్వు, గోరింతచెట్టు, గోరోజనము, చిట్టాముదపుచెట్టు, జాజికాయ, రాడికాయ, తుంగముస్తలు, తెల్లదింతిన, చాల్పినిచెక్క, ధనియాలు, నరసిని, నల్లయుమ్మిత్త, నవాసాగరము, నీరువావిలిచెట్టు, నల్లివావిలి, నల్లిచెట్టు, నేపాళము, పెద్దపాయిలకూర, పొగడపువ్వు, బలురక్కినచెట్టు, బాదమునూనె, బండిగునివింద, భూతపిల్లిగడ్డలు, భూతాంకుశపుచెట్టు, మాచిపత్రి, మునగజిగురు, మూక్కుండచెట్టు, యూక్లిప్టసుతాయిలు, కుద్రబడచెట్టు, యూమిమస్తకి, లవంగాలు, పెల్లుల్లి, పెరిపుచ్చచెట్టు, పాయింటచెట్టు, వెలగచెట్టు, వావిలిచెట్టు, కొంకి, సంపెంగచెట్టు, సర్వరసము, మనాముఖ, మూరేశ్వరము, మున్నము. ఇంగువ నుదురునొప్పిని, చనుపాలనిత్తులు, పులిచంచలియిని పైర్యపుతలనొప్పిని, మొమ్మాయి పురాణపు తలనొప్పిని హరించును. ఇలాలు తలనొప్పి హారములు చూడుడు.

తలపోటు, శిరోరోగహారములు:—శిరోవాత, శిరోరోగహారములు చూడుడు.

తలదొడి చుండ్రుహారములు:—Articles that remove dandruff.
గోలాయి, పారిజాతపుచ్చెట్టు, వేపనూనె.

తాపజ్వరహారములు:—Articles indicated for fever attended with burning sensation all over the body & restlessness.
కురువేరు, గంగరావిచెట్టు, గుమ్మమచెట్టు, తేనకము, తిప్పరీగ, త్సేదాకుడు, దుందిలపుకాయ, పద్మకాష్ఠము, పర్వాక్షీకము, పెద్ద పొయ్యలకూర, ముంచిగంధము, మంచారపుష్పము, ములుదోసకాయ.

తాపహారములు అనగా దేహపుమంటలను హరించునవి:— Do for inordinate heat or burning sensation in the body.
అందుగచెట్టు, అడవిపెరులు, అడ్డపరము, అరటిచెట్టు, అపువెన్న, ఇరుగుడిచెట్టు, ఊడుగపండు, ఎర్రకలువపువ్వు, కర్పూరము (చందరి), కాసినిగింజలు, కాసీసము, కురువేరు, కిక్కిరగడ్డి, కోల పొన్న, కన్నెకోమలి, కలిగొట్టుపువ్వు, కాళోరి, ఖర్జూరపుకాయ, గరిజేళ్ళు, గేదెపేద, చనుకాలు, చీనాపంచదార, చేమంతిపువ్వుల అరకు, చిన్నపల్లెరు, బటామాసి, తగరభస్మము, తామరగింజలు, తామరపువ్వు, తవాక్షిరి, తిప్పరీగ, తమాలవృక్షము, తెల్లతామర, ధనియాలు, ధారోష్ఠాలు, నల్లమొండు, నీలిచెట్టు, పచ్చకర్పూరము, పటికపంచదార, పన్నీరు, పాలసుగంధి, ఫిరంగిసాంబ్రాణి, వీన్నమాల గుండచెట్టు, పుత్రశవీచెట్టు, పెక్కుమ్మడు, పెద్దపల్లెరు, పేలాలు, పెద్దబచ్చలి, బూరుగచెట్టు, తెల్లము, భూతపిల్లిగడ్డ, ముంచిగంధము, మనుకాల, ముత్యములసున్నము, ములుదోసకాయ, ములుదోస చెట్టు, ముకువము, మారేడు, ముయ్యాకుపొన్న, ములుగోరింట

చెట్టు, మేడిచెట్టు, మేధ, మహామేధ, యస్త్రిమధుకము, రుద్ధి, రెల్లు
గడ్డి, వట్టివేళ్ళు, పెడురు, వెలగచెట్టు, వెలిగారము, సముద్రపు
మరుగు, సరళ దేవదారు, ప్పుక్క-ముగ్గులు, శీరకాళి.

శామరహారములు:—Articles indicated for ringworm, అంకుడు
చెట్టు, అంతరకామర, అందుగచెట్టు, అడవిమల్లె, ఇరుగుడుచెట్టు,
పరగన్నేరు, కొబ్బరిచిప్పలు, కామందిపూరి, కొబ్బరిచెట్టు, కృష్ణ
కులసి, సినిందచెట్టు, కాశీచంపుచిత్తులు, గంగరాచిచెట్టు, గాడిద
గడపాకు, చనుబాలచిత్తులు, నిరుగుడిచెముడు, తగిరిసచెట్టు, తెల్ల
గన్నేరు, నల్లయుష్మత్త, నేపాళపుచెట్టు, నేలకంగేడు, నక్కరచెట్టు,
నాగమల్లిచెట్టు, ముచుకుందపుష్పములు, మూరక్కండ చెట్టు, ముడిగి
చెట్టు, మోదుగమాడలు, సర్వరసము, స్పంశ, నీచుపెట్టకామర,

తిమ్మెరులు హరించునవి:— Do. for numbness. నీకుల్లిపాయ,
మొమ్మాయి, జీడిగింజలు, పెరుకురుచెట్టు.

త్రిదోషహారములు అనగా వాతవిత్తలేమ్యహరములు:— Do for the
disorder of three humours. అక్కలకర్ర, అడవిసదాస, అడ్డ
సరము, అడ్డసరపుపువ్వు, అభ్రకభస్మము, అల్లము, అకుపత్రికము,
అవునయ్యి, అవ్వగుణమండము, అగాళరకాయ, అబువ్వచెట్టు, అవు
పెన్న, ఉత్తరేణిచెట్టు, ఉసిరిక చెట్టు, ఉసిరికాయ, ఉస్త్రికాయ, ఉస్త్రీ
చెట్టు, ఏడాకులపొన్న, కట్టలీగ, కరక్కాయ, కలుకానుగు,
కస్తూరి, కంచుభస్మము, కామంచిచెట్టు, కాంచనశీరి, సినిసి
రండు, కంకుమపువ్వు, కంక-వాచింట, కుసుంబాపువ్వు, కొడిసెపాల
చెట్టు, కొత్తిమీరి, కొలపొన్న, కోర్టు, న్నెకోమలి, కయ్యబాపండు,
కయ్యరము, కాళి, గ్రద్దమాంసము, గంటుభారంగి, చనుబాలు,
చిలుకతోటకూర, చింతపండు, చిర్రుకూర చెట్టు, చేడుదొండ, చేడు

పొట్ట, చిన్నపల్లేరు, బివ్వాది, జాపత్రి, జల్లేడుచెట్టు, జన్ను, రక్కోలములు, కాడికాయ, నిప్పరీగ. తేనె, తోరమల్లిభస్మము, తెల్లజల్లేడు, దవనము, దసమాలములు, నాగ కేసరాలు, విమ్మపండు, నేలములక, నేలపేము, పగడభస్మము, పాకచెట్టు, పాదరసము, పాలపండు, పాయిలకూర, పిక్కచెట్టు, ఫిరంగిసాంబ్రాణి, పెద్దముమ్మగు, పెద్దపల్లేరు, బొద్దిచెట్టు, ముచుకుందపువ్వుములు, ములుగోరింటచెట్టు, ముత్యములనున్నము, ముల్లంగి, ముంతికూర, మునగపువ్వు, మేధ, మహామేధ, మేకపందిరము, యవాక్షరము, రిజితభస్మము, రససి. ధూరము, చాకుడుకాయ, చాయువిడంగములు, పెలిగారము, వ్యాఘ్రనఖము, సదాపచెట్టు, సాంబ్రాణి, సాంబ్రాణిచెట్టు, సోమలత, సైంధవలవణము, హిఃగుఽపత్రము, హేమాక్షరము.

కుంటినొప్పిని హరించునవి:—మలుకనొప్పి హారములు చూడుడు.

తుమ్మలు తెచ్చునవి:— Articles that excite sneezes. కటుక రోహిణి (తెల్లనిది), పుగాకుపొడుము, ముక్కుతుమ్మడిరీగ.

తెల్లకనుమహారములు:—కనుమనోగ హారములు చూడుడు.

తెల్లదబ్బుకు బలముచేయునవి:—Articles that strengthen the lungs, అంజరుపండు (పి.కుది), ఖర్జూరపుకాయ, చీనాపంచదార, జటామాంసి, చాల్పినిచెక్క, మొమ్మాలు, కేసరాలు.

తెల్లదబ్బులోని రోగహారములు:— Articles indicated for the diseases of the lungs. కుంకుమపువ్వు, తెల్లగలితేరు, యూక్లిప్టటసుతాయిలు, మొమ్మాలు, కేసరాలు, దగ్గు, ఒగర్పు, క్వస, కాసవినిని హరించునస్తువులును తెల్లదబ్బువీడ పనిచేయును.

తేనుపులు కట్టునవి:—అమిత తేనుపులను కట్టునవి చూడుడు.

తేనునులు తెచ్చునవి:— Articles that produce belches or eructations. వీలకుల, ముల్లంగి, సోపు.

శ్రవణ, తుమ్మెద విషహరములు:—Antidotes for the stings of bee & humming bee. కుప్పింటచెట్టు, తగిలినచెట్టు, దిరిగిన చెక్క, శోంఠి, సోపు. కడపటిరెండును తుమ్మెదకాయ విషహరములు.

తేలికనిచ్చునవి:—Articles that produce easiness or lightness.

అడవిపాపుర పుమాంసము, అడ్డసరము, అకపత్రికము, అక్షి కమద్యము, ఇసుక దారికూర, ఓమము, కన్న లేడిపిట్ట, కొబ్బరికాయనీళ్ళు, చేమంతి పుష్పము, చిత్రికూర చెట్టు, చిలుక తోటకూర, జాజికాయ, కాటికెల్లు, పందివృక్షము, నాగ శేసరములు, పసుపు, పిన్న పాపర, పులిచెంచలి, మహిపాక్షి, మిరపకాయలు (ఎండవి), ముత్యపుచిప్పలసున్నము, మేకమాంసము, వాసుడుకాయ, పెల్లుల్లి, కనగలు, సరాదేవి, సోమరాజము.

తేలు విషహరములు:—Antidotes for scorpion sting. అకాశ

గరుడ, ఈశ్వరిచెట్టు, ఉత్తరేణిచెట్టు, ఉప్పు, కటుగరోహిణి, కుంకుడు చెట్టు, కోలచెముడు, గుగ్గిలము, గోరోజునము, గచ్చకాయ, జల్లేడు చెట్టు, జీలకర్ర, తేలుమణిచెట్టు, దుష్టుపుచెట్టు, నవానాగరము, నాగ దొండ, నాళి, నీరుల్లిపాయ, నేరేడుచెట్టు, పసుపు, పాటలగన్ని, పెద్దజీలకర్ర, పుల్లబచ్చలి, పెద్దదూలగొండ, పొడపత్రిక, పొత్తి దుంప, బలురక్కినచెట్టు, బీజపత్రపుచెట్టు, మదనానలచెట్టు, ముండ్ల తోటకూర, మూర్కుండిచెట్టు, మేకమాంసము, మొమ్మాయి, రుద్రజడచెట్టు, వన, సదాపచెట్టు, సర్పాక్షి, పామూక్షి కళస్యము.

దంతములకు శక్తిపరచునవి:—Articles that strengthen the

teeth. కరకాయ, కర్పూరశైలము, కవిరి, గజనిమ్మకాయ, చండ్రచెట్టు, జవ్విచెట్టుపాలు, తుంబురులు, తెల్లతుమ్మచెట్టు, నేరేడు చెట్టు, నేలరంగేడుచెట్టు, పోలు, పుల్లబచ్చలి, పొగడచెట్టు, పొగడ పండు, మురియూడలు, మాచికాయ, మామిడాకు, ముల్లంగి.

యోమితు స్తకి, రాసున్నము, లవంగాలమానె, నారకాగి. చిగుళ్ళకు
సత్తువ తేయునది చూడుడు.

దంతరోగహారములు:—Articles indicated for the diseases of the teeth. అక్కలకర్ర, కర్పూరతైలము, కానుగ చెట్టు, కొబ్బరిచిప్పలచమురు, కొబ్బరిమానె, కొబ్బరిపాలు, చంద్రచెట్టు, జమ్మిచెట్టు, జాశిచెట్టు, జడిగింజలు, తములపాళలు, తిలకపుచెట్టు, తుంగముస్తలు, చార్పినిశిఖలు, దిరిసెన చెట్టు, పల్లతుమ్మచెట్టు, నల్ల యమ్మెత్తచెట్టు, నీరుల్లిపాయ, పక్కిచెట్టు, పచ్చకర్పూరము, పొగడ చెట్టు, మురియూడలు, మూర్కుండచెట్టు, మూమిడాకు, మూమిడి పువ్వు, రసకర్పూరము, రసభస్మము, యోమితు స్తకి, లవంగాలమానె, పెంపలిచెట్టు, షేగిసచెట్టు, పుగాకు, రసకర్పూరము ఇవి దంతవ్రణ హారములు. చిగుళ్ళ వాపునొప్పి హరించునది, చిగుళ్ళ నెండు వచ్చు చేయుర క్తము కట్టునది చూడుడు.

దగ్గును కట్టునది:—Articles indicated for cough. అంజీరుపండు (ఎంచుది), అక్కలకర్ర, అంతరకామర, అడవిశలకర్ర, అటుక మూమిడి, అడవిశేనగ చెట్టు, అలివన, అన్నభేది, అవిసిగింజలు, అద్ద సరము, అయిలారము, అగాకరదంప, అముదము, ఆరుగంట్లకచోరము, ఆరెచెట్టు, ఆవువెన్న, ఉసిరికాయ, ఉక్కుభస్మము, దీని సింధూరము, ఉత్తరేణిచెట్టు, ఉప్పిచెట్టు, ఉస్త్రీచెట్టు, కచోరము, కతిరా, కదిరి, కస్తూరి, కళింగరాష్ట్రము, కాంచనవృక్షము, కాఫీ, కామందిపూరి, కారుఅల్లం, కిసిమిసిపండు, కుంకుమపువ్వు, కురా సానిటము, కూరూరుబుడమి, కొంకచీపురుగడ్డి, కోడిపుంజమాంసము, కృష్ణరేలసి, ఖర్జూరపుకాయ, గంటుభారంగి, గవ్వభస్మము, గాజర గడ్డలు, గుంటకలగర, గుగ్గిలము గులిచింద చెట్టు, గొలబాన్, గ్రద్దమాంసము, చంద్రచెట్టు, చలిమిడిచెట్టు, చాగనారమట్టలు, చించలము, చిరి

శరదశ్చక్ర, చెమడుచెట్టు, చేదుబాదము, బాపత్రి, జల్లేడుచెట్టు, జల్లేడుపువ్వు, జీడిపండు, టర్ పెన్ టైనుతైలము, తమలపాకులు, తహగీరి, తాడికలకండ, తాడికాయ, తామ్రభస్మము, తుగుమ్మము, తులసి, తెల్లజల్లేడు, తెల్లగలిజేరు, తేనె, తేలుమణిచెట్టు, తాంబేలు, దానిమ్మచెట్టు, దానిమ్మపండు (తియ్యనిది), దాల్చినిచెక్క, దాల్చినిఆరలు, దుంపరాష్ట్రము, నల్లేరు, నాగశేసరములు, నిద్రగన్నిక, నీరుల్లిపాయ, నీలభస్మము, నీలాంజనము, నులిదళచెట్టు, నేలతాడి, నేలవేము, సగడభస్మము, పచ్చకయ్యారము, పటికపంచదార, పద్మకము, పర్పాటకము, పసపు, పిన్నసదాప, పిప్పళ్ళు, పుగాకు, పెద్దబాదింటచెట్టు, పెన్నరు, ప్రోద్దుతిరుగుడుచెట్టు, బచ్చలి, బాదమునూనె, బాదముపప్పు, బాలింతబోలు, బుడమతీగె, బోడతరము, మింగచెట్టు, మనుబాల, మయూరశిఖి, మోడుగమాడలు, మిరియాలు, మొంతులు, ముచుకుందపువ్వుములు, ములుగోరింటచెట్టు, మూర్కుండచెట్టు, మేకపంచితము, యస్త్రీచుడుకము, యాక్లివోటసుఆయిలు, రససింధూరము, రేణుకలు, లవంగాలనూనె, లవంగాలు, వస, వాకుడుకాయ, వావిలిచెట్టు, వృద్ధదారు, మెపడిచెట్టు, పెంట్లకపాయిలకూర, పెండిఆరలు, వేపనూనె, శంఖజీరకం, శంఖపుష్పి, శొంఠి, మాజిరా, సత్తుభస్మము, సీసభస్మము, సునాముఖి, సోపు, శీరకాకోళి, చిడ్డల దగ్గుహరించునది, ఒగర్పుగలదగ్గు కట్టునది, కాకదగ్గు హరించునది, రక్తకాసహారములు, పొడిదగ్గు కట్టునది చూడుడు.

దద్దులను హరించునవి:—Articles indicated for eruptions ■

the skin due to biliousness. అంకడుచెట్టు, ఆడవిడుల్లే, అశ్వమాత్రము, ఉసిరికాయలు, ఈశ్వరిచెట్టు, ఒంటెమూత్రము, కొబ్బరిచెట్టు, కొబ్బరిచిప్పల చమురు, గంజాయి, గంగరావిచెట్టు, గైభి, తొమ్మికూరచెట్టు, చేనబారుతైలము, నల్లమందు, నీరుడుచిత్తులు,

దీని తైలము, బుద్ధకాకర, మణిశీల, మాచిపత్రి, మొమ్మాయి, శిలాజత్తు.

దాహహరములు:— Articles that quench thirst. అంజీరుపండు, అడవిమల్లె, అడ్డసరము, అనాసపండు, అమూద్ పండు, ఆలు బఖారా, ఉసిరికాయ, ఉసిరిక చెట్టు, ఎర్రకలువపువ్వు, వలకులు, కదంబవృక్షము, కనిష్ఠపంచమాలములు, కలిగొట్టుపువ్వుచెట్టు, కలు క్రానుగు, కన్నాకోమలి, కరువేరు, కూతురుబుడమ, కోలపొన్న, కాసినిగింజలు, కొత్తిమీరి, కొబ్బరికాయనీళ్ళు, ఖర్జూరపుకాయ, గంధ కము, గజనిమ్మకాయ, చింతపండు, చింతపాట్టు, చీనాపంచదార, చేమంతిపువ్వులఅరకు, జాజికాయ, తములపాకులు, తరుబూజాపండు, తిప్పతీగ, తేనె, దశమాలములు, ద్రాక్షపండు, నక్కెర చెట్టు, నిమ్మ పండు, పచ్చకర్పూరము, పటికపంచదార, పద్మకాష్ఠము, పన్నీరు, సర్పాటకము, పొయిలకూర, పాలగుండ, పానకము, పాలపండు, పాలనుగంధి, పిన్నదూలగుండచెట్టు, పుండరీకము, పుత్రజీవిచెట్టు, శ్రేంకణపుచెట్టు, పాకపెద్దుమ్మడు, బచ్చలి, భద్రముస్తలు, బూరుగు బంక, మంచిగంధము, మెరువము, ములుదోసకాయ, మెట్టకామర, రక్తచందనము, రేణుకలు, లవంగాలు, లొద్దుగచెట్టు, వట్టివేళ్ళు, వస, వేపచెట్టు, సూరేశకారము.

దీపకాకులు:— Stimulants. అక్కలకర్ర, అడవికంద, కరివేపాకు చెట్టు, కాఫీ, కామంచిపూరి, కొండకసిమిందచెట్టు, నీరుల్లిపాయ, పొగడపువ్వు, లవంగాలు, వరగోగు, వస, వెలుల్లి, సంపెంగచెట్టు.

దురదలను హరించునవి:— Articles indicated for itching sensation all over the body. అతివస, అమరశీలగంధకము, అవిశి చెట్టు, ఆకుపత్రకము, ఆముదము, ఆవపిండి, ఆలువ్వచెట్టు, ఇప్ప మూసె, ఇరుగుడుతైలము, ఉమ్మెత్తచెట్టు, ఉస్త్రీకాయలు, ఏబిచెట్టు,

వలకులు, కలబంద, కర్పూరము (హరితి), కస్తూరి, కాంచనమీరి, కాశమారివిత్తులు, కంకుమపువ్వు, కురువేరు, కోష్ఠ, కానుగనూన, గన్నేరుచెట్టు, గుంటకలగర, గులివింపచెట్టు, గొర్రెమూత్రము, ఘృతిమరీచి, చంద్రచెట్టు, చాగచెట్టు, చిత్రమూలము, జవ్వాది, జిల్లేడుచెట్టు, తగిరికవిత్తులు, తాళిసపత్రి, తుంగముస్తలు, తువరి మన్న, తెల్లగన్నేరు, తెల్లజిల్లేడు, తెల్లవాలు, దవనము, దిరిసెన చెట్టు, వఖముచిప్పలు, వరమూత్రము, నల్లచావిలి, నందివృక్షము, నాగ కేసరములు, నిమ్మపండు, సిగుడివిత్తులు దీని తైలము, ములిదడ చెట్టు, మువ్వలనూన, నేలవేము, పద్మకాష్ఠము, పసుపు పాకచెట్టు, పాలతుత్తము, పిన్నపాలచెట్టు, పునుగు, పుష్కరమూలము, పెను వేపచెట్టు, పావంచాలు, మింగచెట్టు, ముచిగంధము, మునగవిత్తుల తైలము, మెట్టతామర, మైలతుండ్లము, రసకర్పూరము, రసభస్మము, రేణుకలు, లవంగాలు, వసు, విషబాద్ధి, వేపచెట్టు, వేపనూన, వేప ఆకు, శిలాభాతువు, సత్తుభస్మము, సన్నావాలు, సరస్వతియాకు.

మర్గంధహరద్రవ్యములు:— Articles that remove bad smell arising from fetid perspiration. అగరు, అడవిగడ్గర, నల్ల గడ్గర, కర్పూరము, కర్పూరము (హరితి), జవ్వాది, దవనము, నాగ కేసరములు, పచ్చకర్పూరము, ప్రేంకణపుచెట్టు, పొగ్గలు, భూతపిల్లిగడ్డ, ముచిగంధము, తుంగముస్తలు, మర్గంధపదార్థముల వలన గలిగిన ఇబ్బులను హరించును. యాశ్శిపేటసుతాయిలు.

మృత క్షముశూడి ఘట్టిపడినచానిని (కమలినర క్షమును) హరించునది, కరగించునది:— Articles that aid absorption of coagulated blood in contusions etc. అముదము, ఈశ్వరిచెట్టు, ఓమము, గుగ్గిలము, చింతచెట్టు, నీటిపప్పులి, నీరుల్లిపాయ,

పెన్నేరు, భూచంపకీ, మంచిగంధము, మదనానబచ్చెట్టు, మూర్ఖుండ
చెట్టు, మొమ్మాయి, రసకర్పూరము, రసభస్మము, వెల్లులి, కచో
రము, కల్లుపులుసు.

దుష్ప్రవణహారములు:— Articles indicated for malignant
ulcers. ఇరుగుడితైలము, ఊసర వెల్లి, ఒద్ది చెట్టు, కుసుంబాచెట్టు,
గంగరావిచెట్టు, గంగసింధూరము, గాయపాకు, గుగ్గిలము, బంగాలి
పచ్చ, జిల్లేడుచెట్టు, తువరిచున్ను, తెల్లజిల్లేడు, దువ్వుపుచెట్టు, నల్ల
తుమ్మచెట్టు, పసుపు, పాపక చెట్టు, పెద్దమాలగొండచెట్టు, ముషిగీ
చెట్టు, మైతుద్ధము, రససింధూరము, రసకర్పూరము, వేపమాన,
సురిస్వతియాకు.

దృష్టికి బలమిచ్చునవి:— నేత్రేంద్రియ బలకారులు చూడుడు.

జేహాకాంతి నిచ్చునవి:— కాంతి నిచ్చునవి చూడుడు.

జేహపుకాకను నిలుపునవి:— Articles that support or retain
the natural heat of the body. కంద, కరివేపాకుచెట్టు, స్తూరి,
కొబ్బరికాయ, కొర్రలు, గోమూత్రము, బాజికాయ, జలకర్ర, తాటి
కల్లు, తాళిపత్రి, త్రిజాతిములు, దుందిలపుకాయ, నల్లమందు,
నీరుల్లిపాయ, పులిచంచలి, మెరిహార, కనగలు.

జేహపుష్టికరములు:— Articles that promote corpulence.
అమృతపాణి యరటిపండు, అమృతఫలము, అల్లము, ఉత్తరేణిచెట్టు,
ఉసిరికాయ, కాకోలి, కూతుడుబుడమ, కొబ్బరికాయ, కొబ్బరికురిడి,
కొబ్బరిపాలు, కొద్దు, కొలపాలకూర, కృష్ణాగరు, చనుబాలు, గండు
మీనుచేప, చిట్టాముదము, చేతిదొండ, చేపనెయ్యి, జవ్వాది, జీడి
పండు, జీడిమామిడిపండు, తుత్తురుబెండచెట్టు, జానిమ్మపండు తియ్య
నిది, దూపరిచెట్టు, ద్రాక్షాపవము, ధారోష్ణాలు, సఖముదిప్పలు,
సేలగుమ్మడి, పటికపంచదార, పద్మపూతిక, పన్నీరు, ఫిరంగిచెక్క,

పెద్దపిల్లలీచర, పెన్నేరు, బాదముపప్పు, బీజపత్రపుచెట్టు, బూరుగు
చెట్టు, భూశ్క-రదుంప, మద్యము, మనుబాల, మాడిఫలము,
ముత్తువపులగము, ముత్యములభస్మము, రజితభస్మము, రాచిచెట్టు.

దేహపుష్టి, బలము చేయునది:— Articles that give corpulence
& strength to the body. అంతరుపండు (ఎందుది), అశ్రక
భస్మము, అరటిపండు, ఆవుపాలు, ఊడుగ పండు, కర్పూరకలకత్తు,
ఉడుముమాంసము, కంద, కుండేలు, కర్పూరపండు, కొబ్బరినూనె,
కోడిగుడ్డు, కోడిమాంసము, కృష్ణాగరు, గంధకము, గజగపాలు,
గడ్డిదవనము, గెంజాయి, గ్రద్ధమాంసము, ఘృతమరీచి, తాటికల్లు,
ద్రాక్షపండు, ద్రాక్షాననము, నఖముచిప్పలు, నీరుల్లిపాయ, నువ్వులు,
నువ్వులనూనె, నేలగుమ్మడి, నేలకాడి, పగడభస్మము, పచ్చకర్పూరము,
పటికపంచదార, పాలపండు, పాదరసము, పెన్నేరు, బంగారపువరకు,
బంగారపురావడి, బాదముపప్పు, బూడిదగుమ్మడికాయ, కనకలు,
మెంతికూర, మేకమాంసము, వెన్న, వేపకు, సాలానిమ్మ. ఇలా
రులు చూడుడు.

దేహము ఆర్చుక వాపుటను తొలగించునది :- కార్మరొగ తారములు
చూడుడు.

దేహములోని దుష్టజల కూటమిని తొలగించునది:— గుల్మకారములు
చూడుడు.

దేహములోని నీటినాచ్చునది, వంటినీరునాచ్చునది:— Articles that
promote diuresis. అక్రొటు, గుంటకలగర, తడిమామిడిపండు,
తెలకపిండి, నువ్వులనూనె, వెల్లుము, మదనానబచెట్టు, మిరియాలు,
మునగకూర, రేపల్లివ్వి, సాంబారు.

దేహములోని మలమును, దుష్టజలమును తొలగించునది:— Deodorize
i. e., Articles that remove bad matter or bad humour

from the body అకాశగరుడ, అకుజేముడు, అముదము, ఈశ్వరి
 చెట్టు, కొండగోగు, కచోరము, కుంకుమపువ్వు, గంధఫెరోజా, గచ్చ
 చెట్టుకొనలు, గుంటకలగర, చిన్నపల్లెరు, జిల్లేడుచెట్టు, జటామాంసి,
 తురకవేపచెట్టు, తములపాకులు, తిప్పతీగ, తిరుగుడిచెముడు, తెల్ల
 మద్దిచెట్టు, తుత్తురిబెండచెట్టు, తేనె, తొగరుపండు, చాల్పినిచెక్క,
 నలివడచెట్టు, నేలయుసిరికచెట్టు, పాపరచెట్టు, పెద్దపల్లెరు, పెన్నేరు,
 బలురక్తిపచెట్టు, బావంచాలు, బొక్కివచెట్టు, భూపంచకి, మాచి
 పత్రి, మిరియాలు, మొక్కపుచెట్టు, రసకర్పూరము, వాయింటచెట్టు,
 రసభస్మము, పెలిగారము, పాణిర, సర్వతారము, నీకాయచెట్టు,
 నృంజ, సోపు.

జీవాస్త్రాల్పహారములు:—మేదోరోగహారములు చూడుడు.

జోషజ్వరహారములు:—Articles indicated for typhoid fever.

అక్కలకర్ర, ఇంగిలీకము, దీనిభస్మము, ఉలిమడిచెట్టు, ఉప్పుద్రావ
 కము, కర్పూరము (హరితి), కస్తూరి, కొండకసివింద, కోర్టు,
 కుంకుమపువ్వు, కామంచిపూరి, గ్రంథితగరము, చిన్నదూలగొండి,
 జిల్లేడుపాలు, తర్బూజాపండు, తిప్పతీగ, జోసగింజలు, ద్రాక్షపండు,
 నల్లమండ, బలపపురాయి, మానుపసుపు, ముర్యములభస్మము,
 వాయింటచెట్టు, వాయువిశంగములు, వావిలిచెట్టు, సముద్రపు
 కొబ్బరికాయ.

ద్వంద్వరోగహారములు:—do. for complicated diseases. ఆరు
 పత్రికము, కరక్కాయ, కొబ్బరికాయ, కొబ్బరిసారాయి, కోడి
 గ్రుడ్లు, కోడిమాంసము, చిత్రమూలము, చీనాపంచదార, రాడి
 కాయ, నువ్వులు, కాదముపప్పు, జోడతరము, రజితభస్మము,
 దూమిమస్తక, లవంగాలు.

ధాతుపుష్టికరములు:—వీర్యవృద్ధికరములు చూడుడు.

సజ్జను హరించునవి:—ఉబ్బుకారద్రవ్యములు చూడుడు.

నడుమునకు సత్తువ జేయునవి:—Articles that give strength to the waist. ఉడుముమాంసము, కొర్రలు, పెద్దపిల్లిపీచర, పిల్లిపీచర, పెన్నేరు, పెంకికూర, మొమ్మాయి.

నడుమునొప్పి లేక మలుగునొప్పి హరములు:— Articles indicated for pain in the waist or loins. అంకిరుపండు, అక్కలకర్ర, అముదము, కామంచిపూరి, కారుమునగ చెట్టు, కోడిగుడ్డు, ఖర్జూర పుకాయ, గచ్చిలము, గుగ్గిలము, గులవలుపుపువ్వులమానె, గొచ్చి చెట్టు, చిన్నపల్లేరు, జాపత్రి, టర్ పెన్ చెయ్యలము, తగిలిన చెట్టు, నీరుల్లిపాయ, పారుజాతపుచెట్టు, పాదరసము, పెద్దపల్లేరు, పిప్పలి మూలము, పెన్నేరు, బుద్ధకాకర చెట్టు, మహిసాక్షి, మొమ్మాయి, పెల్లుల్లి, మున్నము, నీమగోరింటిగింజలు.

నత్తి హరములు:— Articles indicated for stammering. అకుపత్రికము, మొమ్మాయి.

నపుంసకత్వహరములు:— do. for impotency. అకుపత్రికము, అరుద్రపురుగులు, జాణికాయఅరఖ, నల్లయొమ్మెత్త, నేలగుమ్మడు చెట్టు, పెన్నేరు, ముత్తువపులగము, మొమ్మాయి.

నరములకు సత్తువ జేయునవి:—Articles that give strength to the nerves i. e., nervine tonics. అంబు, అక్కలకర్ర, అడవి పందినెయ్యి, అల్లపుగడ్డి, అవమానె, కప్ప, కర్పూరము (హరితి), కసివిందచెట్టు, కానుగచెట్టు, కరాసానిటమము, కొబ్బరికాయ, కృష్ణా గరు, గోరోజనము, చలువమిరియాల, చేమంతిపువ్వు, చీనాపంక దార, చేదుబీర, బటామాంసి, జాణికాయఅరఖ, జల్లేడుచెట్టు, తుంగముస్తలు, తేయాకు, దంపరాష్ట్రము, వల్లమండు, వల్ల యొమ్మెత్త, నీరుల్లిపాయ, నీటివావిలి చెట్టు, పులి నెయ్యి, పెన్నేరు,

చోకలు, ప్రాద్దుతిరుగుడుచెట్టు, పోకాకాతపుచెట్టు, బాలింతభోలు, బ్రాంది, మిరపకాయలు. (ఎండువి), ముషిగిరింజలు, ముషిగిచెట్టు, మైనము, మొమ్మాయి, వస, సదాపచెట్టు, సన్నరాన్నము, సాబ్రాణి చెట్టు, స్వర్ణభస్మము. ఇందులో తుంగముస్తలు తలలోని నరములకు సత్తువకేయును.

నరముల రోగహారములు, పట్టు, నొప్పులు హరించునవి:— Articles indicated for nervous affections viz., pains stiffness & c. అడ్డసరము, అముదము, అవమాన, కుంకుమపువ్వు, కురానాని ఓమము, కాశపుటతైలము, కామంచిపూరి, గంజాయి, గంధకము, గుగ్గిలము, చేదుబాదము, టర్ పెన్ టైనుతైలము, తేనె, నీలిచెట్టు, నీలిమండు, నువ్వులు, పెద్దదూలగుండ, పెన్నేరు, బ్రాంది, మాచి పత్రి, దురియాల, ముషిగిరింజలు, మొమ్మాయి, మంగకాయ, మదనాపలచెట్టు, వస, సన్నరాన్నము, స్రన్నావాలు. సీమగోరింట విత్తులు, లవంగాలు, పెల్లుల్లి. ఈకడపటి రెండును తలలోని నరముల రోగములను హరించును.

నరముల వికృతినణచునవి:— Do. for nervous irritation. ఇంగువ, కాఫీ, కొళంబువేరు, గంధఫెరోకా, పుగాకు.

నరకులను మాన్పునవి:— గాయములను మాన్పునవి చూడుడు.

నల్లదబ్బుకు బలముకేయునవి:— Articles that give strength to the spleen. బోడతరము, మోతులు, దూదిమస్తకీ, లవంగాలు, కనగలు.

నల్లదబ్బురోగహారములు:— Articles indicated for the diseases of the spleen, అంజీరుపండు, తిలవలు, కత్తిమండుచెట్టు, కుంకుమపువ్వు, చేతిబీర, చేదుబాదము, కలకర, ములుమోడుగచెట్టు, మొమ్మాయి, వస, పోపు.

నాడానామును హరించునది:— Tape worm killers. ఇసుక చారి కూర, కొబ్బరిచెట్టు, జల్లేడు చెట్టు. టర్ పెన్ ట్రెనుకైలము, దానిమ్మ చెట్టు, పసుపువ న్నెలగురు, మట్టికైలము, మోకుగమాషలు.

నాదీని పుష్టి చేయునది:—ర క్త్రపవాహమును బలపరచునది చూడుడు.

నారికురుపులను హరించునది:—Articles indicated for guinea worm. అరె చెట్టు, ఇంగువ, కుంజీలు, తువరిమర్నూ, మునగకూర, నీతాఫలచెట్టు.

నాలుక క్షుద్రవముకలుగ జేయునది:—నోటిలో నీచూర జేయునది చూడుడు.

నాలుక రోగహరములు:— Articles indicated for the diseases of the tongue. అక్కలకర్ర, ఉత్తరేణిచెట్టు, ఉలిమిడిచెట్టు, కాళిళి, గంధకధృతి, చంగల్యోష్ఠ, మొమ్మాలు, విరియాలు, వసు, వెలిగారము, సముద్రపుకొబ్బరి, సైంధవలవణము, హరతి కర్పూరము.

నాసికారోగహరములు:—do. for the diseases of the nose:

అల్లము, ఇంగువ, ఉలిమిడిచెట్టు, కాడికొండకాయలు, కుంకుమ పువ్వు, కృష్ణతులసి, నిమ్మపండు, నీరుల్లికాయ, నీలాంబనము, సొగడ పువ్వు, మానుపసుపు, ముసాంబ్రము, మునగవిత్తులు, మొమ్మాలు, రసాంబనము, రుద్రబడ లేక సర్పాగింజలు, కరస్వతియాకు, వీనసరోగ హరములు చూడుడు.

నిక్కాకహరములు:—do. for excessive internal heat in the

system. శుతకల్లు, వీలకులు, కర్పూరశిలాజత్తు, తంగేడు విత్తులు, తాటికల్లు, నేలగుమ్మడు, బూచుగుచెట్టు, రససింధూరము, శంఖ శరకము.

నిద్రజెచ్చునది:—Articles that produce sleep i. e., sopori-

fics or sedatives. అడవిగడ్గార, అడవిచాకు, ఉలిమిడిచెట్టు,

కుంకుమపువ్వు, కురాసానిటమము, కొత్తిమీరి, గసగసాలు, గోరింట
చెట్టు, చాదరాసికూర, చేదుబొదము, జాడికాయ, జాపత్రి, ధని
యాలు, నల్లమందు, నీరుల్లిపాయ, పచ్చాకు, బచ్చలిచెట్టు, పొత్తు
కాయ, పుగాకు, బలురక్తి-స చెట్టు, బొదముపప్పు, మరాటిమొగ్గలు,
ముమీగింజలు, వెలగ చెట్టు, సహదేవి, నీమగోరింటవిత్తులు.

నిద్రబద్ధకమును, కునికిపాట్లను పోగొట్టునవి:— Articles that remove
drowsiness. కాఫీ, తేయాకు, పుగాకు.

నీటిపోషహారములు:— Articles that counteract the bad
effects of impure water. కలిగొట్టుపువ్వు, నీరుల్లిపాయ,
పసుపు, పెల్లుల్లి.

నీరసహారములు(నిస్తా):— Articles that remove exhaustion or
debility. అగరు, అల్లకల్లము, అవిసిపువ్వు, ఉస్త్రీకాయ, ఉస్త్రీ
చెట్టు, ఎలుకచెవికూర, ఓమము, కామంచిపూరి, కృష్ణాగరు,
కొళంబువేరు, గంధకద్ధరి, గంధకచోరము, గచ్చకాయ, గ్రంథ
మాంసము, చాదరాసికూర, చీనాపంచదార, జీలకర్ర, కాడికాయ,
కాళికపత్రి, తురుష్కము, తేయాకు, ద్రాక్షపండు, ద్రాక్షాపము,
నల్లమొడు, నవాసాగరము, నేలకంఠేడుచెట్టు, నేలవేము, పటిక
పంచదార, పద్మపూరిక, పులిచంచలి, ప్రబ్బుచెట్టు, బంగారపువరకు,
మేకమాంసము, మయూరశిఖ, లక్క, లవంగాలు, వసు, నీమకర్పూ
రపులకు. మఱియు కుంకుమపువ్వు అపస్మార నీరసమును హరిం
చును; కాఫీ అమితమద్యపాన నీరసమును హరించును.

నీరుచురుకును హరించునవి:— మూత్రపుమంటను హరించునవిచూడుడు.

నీళ్ళవిరేచనములు కట్టునవి:— Articles indicated for diarrhoea
or watery motions. అద్దపరము, ఉసిరిక చెట్టు, ఉసిరికాయ,
ఓమము, ఓమపుమాన, కవిరి, కానుగ చెట్టు, కాఫీ, కామంచిపూరి,

కొడిసెపాలచెట్టు, దీనివిత్తులు, కొళలువేరు, కాకిమారేడు, కొబ్బరి
పువ్వు, ఖమ్మారపుపువ్వు, గపగపాలు, గంధకధృతి, గంజాయి, జాని
చెట్టు, టర్ పెన్ టై నులైలము, తాళిపత్రి, తాడికాయ, చానిమ్మ
చెట్టు, దర్భ, చార్పిచెక్క, దిరిసెనచెట్టు, వరమాదిచెట్టు, నేరేడు
చెట్టు, నేలవేము, పటిలి, పనుపు, పాలనుగంధి, పోకలు, బండిగురి
విందచెట్టు, బలుసుచెట్టు, బాలింతబోలు, మాదికాయ, మారేడు,
మంగచెట్టు, మిరియాలు, మాదిచెక్క, మాదిపువ్వు, మాది
కుంక, మాదిడల్లము, రేవల్పిచ్చి, లవంగాలు, వన, వేపచెట్టు,
కొంకి, సున్నము, పోపు. మరియు చిత్తల నీళ్ళనిరేదనములు కట్టునని
చూడుడు.

నులిపురుగులను చంపునవి:—క్రిమికారములు చూడుడు.

నేత్రములకు చలువతేయునవి:—కండ్లకు చలువతేయునవి చూడుడు.

నేత్రరోగకారములు:—Articles indicated for eye diseases.

అక్కలకర్ర, అడవియలవలు, అడవికండ, అద్దసరము, గంధకము,
అశ్వమూత్రము, అల్లిచెట్టు, అనుములు, అయస్కాంతభస్మము,
అరటికాయ, అగాకరకాయ, అదొండకాయ, అముదము, అవు
పెన్న, ఇంగువ, ఇందుపగింటలు, ఇనుకభస్మము, దీని సింధూరము,
ఇప్పనూనె, ఉక్కుభస్మము, దీనిసింధూరము, ఉత్తరేణిచెట్టు, ఉసిరి
కాయ, ఉలవలు, ఏలకులు, ఓమము, కంపిల్లము, కఫరి, కరక్కాయ,
కలబంద, కవిరి, కసివిందచెట్టు, కామందికాయలు, కాసీసము,
కుంకుమపువ్వు, కురాసానిఓమము, కొత్తిమిరి, కృష్ణాగరు, కొలపాల
కూర, గంధఫెరోజా, గురివిందచెట్టు, గ్రద్ధమాంసము, గల్పిలము,
జనుబాలు, చేడుపొట్ల, జవ్వాది, జాజికాయ, జీవనాఖ్యపంచమూల
ములు, తక్కిలములు, తాడికాయ, తిలకపుచెట్టు, తములపాకులు,
తుత్తునాగము, తేనె, త్రిఫలములు, తంగెడువిత్తులు, దిరిసెన, దిరి

సేనచెట్టు, వందివర్ధనము, నఖముదిప్పలు నల్లతుమ్మచెట్టు, నిమ్మ
పండు, నీరుపిప్పలి, నేలములక, నీలాజనము, నేలయునీరికచెట్టు,
పచ్చకయ్యారము, పచ్చమొల్లి, పటిక, పటికపంచదార, పద్మమధు,
పసుపు, పాలతీగె, ప్రాతనెయ్యి, పొగడపువ్వు, పుష్పాంజనము,
పెద్దమావేరు, పాటలగన్ని, పేలాలు, పొడపత్రికకు, పొన్నగంటి
కూర, బలురక్కినచెట్టు, ముంజివ్వ, మల్లిచెట్టు, మానుపసుపు, మను
కాల, ముంజదర్శ, ముక్కురిమ్మిడితీగె, మునగఆకుచిగుళ్ళు, మునగ
పువ్వు, మువగవిత్తులు, ముసాంబ్రము, మారేడుచెట్టు, రసాంజనము,
యామిమస్తక, రెడ్డివారి నానుకాలచెట్టు, లవంగాలు, లోహాభస్మము,
దీనిసింహారము, పెండ్రుక పొయిలకూర, వేపపండు, వెలిగారము,
శ్రీవేంకటము, సదాపచెట్టు, సముద్రపునురుగు, సంపెంగచెట్టు, సత్తు
భస్మము, సైంధవలవణము, సోవిరాంజనము, సోపు, స్వర్ణజీవంతి,
హేమాక్షికము, మిరిన్ని అవిసిగింజలు, నీరుల్లిపాయ యివి కండ్ల
పొండిమను హరించును; గంజాయి కండ్లయెదుట చొమ్మలు, చక్ర
ములు కనుపడు దానిని మాన్పును; కుండేలు మాంసము, మాని
పసుపు, నేత్రవణహారములు, తెల్లగర్జేరు, పల్లగర్జేరు కండ్ల దురద
లను పోగొట్టును; పులిచెంచలి, సముద్రపునురుగు ఇవి కండ్ల దుర్వా
సమును హరించును; పసుపు కండ్ల రెప్పల పెండ్రుకలును రోగ
మును హరించును; పుగాకు కండ్ల వెంట చీముకాకుదానిని మాన్పును;
వస కండ్ల నజ్జను హరించును; కండ్లకలకను పోగొట్టునది, కండ్లలో
పొరలు, కూసలు, దుర్వాసము హరించునది, కండ్ల వెంట నీరుగారు
రోగహారములు, కండ్లనొప్పిహారములు, కండ్లమంటలు హరించునది,
కండ్లమసకలు, ముబ్బులు హరించునది, కండ్లయెరుపులను పోగొట్టు
నది, కండ్ల రెప్పల పుండ్లను హరించునది, కండ్లలోని పువ్వులను
హరించునది చూడుడు.

శ్రీ కేంద్రియ బలకారులు అనగా కండ్లకు మేలుకేయునవి:—Articles that give strength or do good to the eyes. ఇప్పమానె, ఇనుపభస్మము, దీని ని-ధూరము, టముము, కర్పూరశిలాజత్తు, కల్లు, కాఫీ, గంధకము, గచ్చిలము, గైరికము, చిరికూర చెట్టు, చేదు రాదము, జాజికాయ, నీలాంజనము, నేలతంగేడు, నులిదడ చెట్టు, నువ్వులమానె, పొడపురీగ చెట్టు, పావరసము, పాలతుద్దము, పాల పండు, పెద్దచీలకర్ర, పొన్నగ-టికూర, మమలాల, మద్యము, మల్లి పువ్వులు, ముత్యములసున్నము, ముత్యములు, ముల్లంగి, మేక నెయ్యి, యష్టిచుధుకము, లవంగాలు, వాయువిదంగములు, వేప పండు, చికలు, శొంఠి, సంపంగ చెట్టు, సునాముఖ, పోపు.

నొప్పిని పోగొట్టునవి:—Anodynes i. e., articles that remove or alleviate pain. కంజమపువ్వు, కుర్రాసానిటముము, గుంటకలగర, గోరింట చెట్టు, చేమంతిపువ్వు, చింత చెట్టు, జాజికాయ, జల్లేడుపాలు, టర్ టర్ టయినతులైలము, తాంబేలు, నీరుపిప్పలి, నీరువానిలిచెట్టు, పునుగు, పోస్తుకాయ, పుగాకు, బొక్క-నలకు, బ్రాంచి, మద్యము, మరాటి యిగ్గలు, మాచిపత్రి, ముపాంబ్రము, మంచార చెట్టు, శొంఠి, వస, శిలాజత్తు, సున్నము, సన్నాచాలు, సఫేదా, పరస్వరియాకు, సర్వరసము, నీమగోరింటవిత్తులు, మరియు ఖర్జూరపుకాయ, మంగ చెట్టు, ఎముకలలోని నొప్పిని హరించును; మనుష్యుడు కాళ్ళవేళ్ళ నొప్పులు హరించును; యెమ్మాయి కాలిచేరివేళ్ళలో పుట్టి నిలచి యుండు నొప్పులు పోగొట్టును; విషమంగలపుచెట్టు, కాలి చేరివేళ్ళ కొనల నొప్పిని హరించును; పెల్లుల్లి నడుము త్రిందిభాగములోని నొప్పిని హరించును; కత్తిమూడుచెట్టు, గుగ్గిలము ఇవి ప్రాతనొప్పులు హరించును.

నోటిదుర్గంధ హరములు:—Articles that remove the foulness of the breath. కొబ్బరిపాలు, గజనిమ్మకాయ, చిన్నపల్లెరు, జాతికాయ, జాపత్రి, తేయాకు, చాల్పినిచెక్క, నేలతంగేడుచెట్టు, పచ్చిపోక, పెద్దపల్లెరు, పొకలు, పుగాకు, బొగ్గులు, దూమిమస్తకీ, ఎవంగాలా, పెల్లుల్లి, వేపచెట్టు, సునామఖి, పన్నరాన్నము, మరియు తములపాకులు నోటిజగటనుకూడ హరించును.

నోటివరములబిట్టును హరించునవి:—Articles that strengthen the nerves of the mouth. అకుపత్రికము, ఇంగువ, పోకలు, కాలింఠకోలు, భూతులసి, రససింధూరము.

నోటిలోని రోగ హరములు:—ముఖరోగ హరములు చూడుడు.

నోటిలోను, గొంతుకలోను, అంగిటిలోను అగు పొక్కులు, పుండ్లు హరించునవి:—Articles indicated for aphtha or stomatitis. అడవిదాచ, అల్లము, ఇంగువ, ఉప్పుద్రావకము, కవిరి, కొబ్బరిపువ్వు, ఖడ్జూరపుపువ్వు, గోరింటచెట్టు, తాలిశపత్రి, తెల్లమద్దిచెట్టు, బేదానాగింజలు, మిరపకాయలు (ఎండువి), మెట్టకాయర, శివనిల.

నోటి లేక నాలుకపూత హరములు:—do. for sore mouth & c. eruptions in the mouth or on the tongue (aphtha). కవిరి, కానుగచెట్టు, కొత్తిమీరి, కొబ్బరికురిడి, కొబ్బరిపువ్వు, ఖడ్జూరపుపువ్వు, గోరింటచెట్టు, చిన్నపల్లెరు, జాతికాయ, తాలిశపత్రి, తెల్లమద్దిచెట్టు, దానిమ్మచెట్టు, నల్లతుమ్మచెట్టు, నేలయుసిరికచెట్టు, పటికీ, పెద్దపల్లెరు, బేదానాగింజలు, ముర్రీపాలు, మాచికాయ, మామిడాకు, రావిచెట్టు, శీమఅవిసిగింజలు, శివనిల, చిడ్డల నోటి పూత హరములు చూడుడు.

నోటివంట అధికముగ నీయారుటను కట్టువది:—Articles indicated for excessive salivation. అకపక్రమము, ఉసిరికాయ, మూచికాయ, నేరేడుచెట్టు, వరళదేవచారు.

పండ్లనొప్పులు పోలించునది:—చిగుళ్ళ వాపు నొప్పులు పోలించునది చూడుడు.

పండ్ల వెంట రక్తముపడుదానిని పోలించునది:—చిగుళ్ళ వెంట రక్తము కారుదానిని పోలించునది చూడుడు.

పక్కలోను, డొక్కలోను నొప్పిని పోలించునది:—Articles indicated for pain in the side. వరమూడిచెట్టు, నీలిచెట్టు, వరు, మురియూ సోపు పక్క పెముక నొప్పిని పోలించును.

పడినపుచారము (రొంప) ను పోలించునది:—Articles indicated for cold. అడవిచాడు, అమూద్ పండు, ఇంగువ, టమము, కాఫీ, కృష్ణతులసి, కోడిగొడ్డు, చిడివేరుచెట్టు, పంచకోలములు, పసుపు, మంగచెట్టు, యూక్లిప్టసుతాయిలు, వేపనూనె, శిలాజత్తు, సాంబ్రాణి

పువ్వు.

పన్నునొప్పి, పుప్పిపంటినొప్పి పోరములు:—do. for tooth-ache or decayed tooth. అంకుడుచెట్టు, అక్కలశర, ఇంగువ, ఉత్తరేణిచెట్టు, కాసినిగింటలు, కోడిసెపాలచెట్టు, కర్పూరము, కొత్తిమీర, చిత్రమూలము, చెవులపిల్లితీగ, జామిచెట్టు, జల్లేడుచెట్టు, జాజికాయ, చాల్పినిఆరఖు, నల్లయుష్మోత్త, నీలిమందు, నీరుల్లిపాయ, నీలిచెట్టు, పసుపు, పుగాకు, పుల్లబచ్చలి, పోద్దుకాయ, రాదంపప్పు, బ్రాంది, ముసగవేరు, ముకుష్యూడు, ముక్కుతుమ్మిడితీగ, మూర్కుండిచెట్టు, లవంగాలు, లవంగాలనూనె, వాకడుకాయ, కోడిక, శివనింబ, ముడియూ కస్తూరి, మొమ్మాయి కూడ దవడనొప్పిని పోలించును.

పక్షిగామ కౌలకారములు:—Do. for gastritis l. e. colic that comes at the time of digestion. ఉత్తరేశిచ్చెట్టు, ఉప్పు, కర కా-య, తామ్రకఞ్డము, మొమ్మాయి, మునగ నేరు, ములుపెం పలిచ్చెట్టు, పెంపలిచ్చెట్టు, విరిగిచ్చెట్టు, కంఠమాంసము, సర్వకౌరము. పల్లికలను, పొడలను హరించునవి:— Articles indicated for scabies. కొబ్బరిచ్చెట్టు, జల్లేడుపాలు, నిద్రగన్నీక, నేలయుసిరిక చెట్టు, మరియు పెద్దపల్లేరు, రక్తపొడలు, పల్లికలను హరించును.

పక్షురోగ కారములు:—Do. for cattle diseases. అద్దపరము, గాడిద కడపాకు, నీలిమందు, నెదురు.

పక్షువుల పుండ్లు, పురుగులు కారములు:—Do. for ulcers or sores with maggots of cattle. నీలిమందు, వేపనూనె, నీరాఫల చెట్టు.

పక్షువార కారములు:—do. for paralytics. అశరుపండు, ఆవాలు, అక్కలకర్ర, అడవిపావురమాంసము, దీనిరెట్టు, ఇంగువ, కటుక రోహిణి, కత్తికుందు చెట్టు, కసివింద చెట్టు, కస్తూరి, కారుమునగ చెట్టు, కాశపుట తైలము, కుసుంబా చెట్టు, కొండకసివింద చెట్టు, కృష్ణాగరు, ఖర్జూరపుకాయ, గచ్చకాయ, చిత్రమూలము, జాజికాయ, చేకొ గిరి చెట్టు, జల్లేడు చెట్టు, తిరుగుడుచెముడు, తేనె, తెల్లజల్లేడు, దళ మూలములు, దుష్టుపు చెట్టు, నేలఆముదపు చెట్టు, నెమలిమాంసము, ఓప్పలిమూలము, పిప్పళ్ళు, పెద్దమూలగుండ, బాండి, మట్టికైలము, మద్యము, మిరపకాయలు (ఎండువి), ముక్కుతుమ్మిడిరీగ, మునగ నేరు, ముప్పిరిగింజలు, మూర్కుండ చెట్టు, మొమ్మాయి, మిరియాలు, వన, వెలుతురు చెట్టు, పెల్లుల్లి, పెరిపుచ్చ చెట్టు, కొంతి, నీమగో రింట విత్తులు, సజాప చెట్టు.

పాండురోగ కారములు:— Do. for anaemia. అక్కలకర్ర, అన్న భేది, అర్రకఞ్డము, అల్లము, అద్దపరము, అయిపాకంఠకఞ్డము,

అపునెయ్యి, అక్షికమద్యము, ఇంగువ, ఇనుపత్రుపహ, ఇత్తడిభస్మము, ఇనుపచిట్టము, దీనిభస్మము, ఇనుము, ఇనుపభస్మము, దీనిసింధూరము, ఉసిరికాయ, ఎర్రావడచెట్టు, ఎలుకచెవిచెట్టు, కచోరము, కరక్కాయ, కర్పూరశిలాజత్తు, కర్పూరపండు, కాకరాకు, కాయమునగచెట్టు, కామంచిచెట్టు, కాయఫలచక్క, కొంకిదీసిచెట్టు, కోలచెముడు, ఖర్జూరపుకాయ, గుంటకలార, గుమ్మడుచెట్టు, గురజకాయ, గేదెమూత్రము, గోమూత్రము, గొడ్డిచెట్టు, గోశింటచెట్టు, చంద్రచెట్టు, చనుబాలు, చీనాపంచదార, చెముడుచెట్టు, చెవ్యము, చేదులనలచెట్టు, చేదులీర, చేదుపొల్ల, జనపచెట్టు, జిల్లేడుచెట్టు, జాజికాయ, కగరభస్మము, క్షాత్రభస్మము, తెల్లగలిజేకు, తిప్పరీగ, తెగడ, తుంగముస్తలు, తేయాకు, దవనము, దుందిలపుకాయ, దుప్తపుచెట్టు, దేవచాళితీగ, దొండచెట్టు, ద్రాక్షాననము, ధారోష్ఠాలు, ధారకీకుసుమము, నరమూత్రము, నిమ్మపండు, నేలయుసిరిచెట్టు, నీరుల్లిపాయ, నల్లిచెట్టు, నిద్రగన్నిక, పచ్చిభస్మము, పసుపు, పిప్పలిమూలము, పిన్నపాదర, పుష్కరమూలము, పుగాకు, పెన్నేగు, పెద్దమావేకు, పుదీనా, బూడిదగుమ్మడికాయ, బొడ్డిచెట్టు, బ్రహ్మమేడిచెట్టు, తెల్లము, మంగకాయ, మంగచెట్టు, మంచిగంధము, మోచన, మొక్కపుకాయ, మాంజూరము, ములుదోసచెట్టు, మేకపందిరము, రజరభస్మము, రససింధూరము, రాజావర్తభస్మము, లోహభస్మము, దీనిసింధూరము, వాయువిదంగములు, వృద్ధదారు, వేపమానె, వేపలకు, కంభభస్మము, శిలాభాతువు, శొంఠి, శ్వేతాశ్రకము, సదాపచెట్టు, సరస్వతియాకు, సర్వరసతైలము, సాంబాణిచెట్టు, నీసభస్మము, నీమగోరింటవిస్తలు, నీకాయచెట్టు, హేమాక్షికము.

పామువిష పుండ్లను తొలగించునవి:-కర్పవిషవ్రణ తొలగములు చూడుడు.

శాస్త్రపురలనొప్పిహారములు:—Articles indicated for hemi-
crania or pain in one side of the head. అడవిగిగ్గర,
అక్క-లకర్ర, అల్లము, ఇంగువ, కచోరము, కాసివిగింజలు, కస్తూరి,
వల్లవాదిలి, నీలిచెట్టు, వరమానిడిచెట్టు, పిండికొండచెట్టు, ముక్కు-
తుమ్మిడితీగ, ముచుకందపువ్వుములు, ముసాల్మము, మొమ్మాయి,
వెల్లుల్లి, శొంఠి, సచాపచెట్టు,

శాస్త్రచాతహారములు:—Articles indicated for Hemiplegia,
ముషిగివిత్తులు, మొమ్మాయి, వృద్ధచారు, నీమిగోరింటవిత్తులు.

శాస్త్రానిషహారములు:—Articles for arsenic poison. నేరేడు
చెట్టు, ప్రత్తిగింజలు,

పిచ్చిని హరించునవి:—తీన్మాదహారములు చూడుడు.

పిశాచబాధహారములు:—Do. for troubles from evil spirits
(i. e.) hysteric affectiona. అడవిపాచింట, ఎర్రగురివిందచెట్టు,
కాసిమాంసము, కారింగువ, కాసరచెట్టు, కుండేలు, గొడ్డుకాకర,
చంద్రచెట్టు, బచ్చాది, తేనెపట్టు, దళినము, వరమాత్రము,
పచ్చాకు, భీర, మహాభీర, భుజపత్రిచెట్టు, ముషిగిచెట్టు, లక్క-
వ్యాఘ్రభుజము, శాఖపుష్పి, సచాపచెట్టు, సన్నాచాలు, సర్వరసము,
వారిదళము,

పీషురోగ హారములు:—Do. for ozona. అల్లము, ఆయస్కాంత
భస్మము, తిలవలు, కరక్కాయ, కాడికొండకాయలు, కాయమునగ
చెట్టు, గొడ్డుకాకరకుంప, కృష్ణతులసి, గంటుభారంగి, చనుబాలు,
తుంగముస్తలు, త్రికటకములు, కుండిలపుకాయ, నల్లమందు,
పుగాకు, పుష్పాంబునము, పెద్దమాచీరు, పెద్దవాలుంటచెట్టు, మంగ
చెట్టు, ముక్కుతుమ్మిడితీగ, మొమ్మాయి, రసకర్పూము, లోహ
భస్మము, దీవిసింధూరము, శొంఠి, శ్రీగంధము, నీమిగోరింటవిత్తులు,
సంపెంగచెట్టు, సరస్వతియాకు,

పుండుపడడమును ఆపునవి:—Articles that prevent ulceration after blistering inflammation i. e., counter irritants. గోరింటచెట్టు, చలువమిరియాలు, టర్ పెన్ ట్రెను కై లము, పసుపు.

పుండ్లను మాన్పునవి:—కురుపులను మాన్పునవి చూడుడు.

పుంస్త్యమును పెంచునవి:—Articles that increase sexual power or manhood. అంజునండు, అగ్రోటు, అయస్కాంత ఖస్మము, అరటిపండు, అరుద్రపురుగులు, తిరపిచ్చుక, ఓమము, కొబ్బరినారాయి, కోడిగుడ్డు, ఖర్జూరపుకాయ, గజదగడ్డలు, గుడ్డిలము, గులమలు పువ్వులనూనె, గంజాయి, గొంకెమగోరుచెట్టు, గొడ్డిగింజలు, తగరఖస్మము, దానిమ్మపండు, చాల్పినిచెక్క, నేరేడు పండు, నేలతంగేడుచెట్టు, నేలగుమ్మడు, నలుకాడి, పాచరసము, పామరము, పిల్లిపీచర, పన్నీరు, బొబ్బర్లు, బోడతరము, బంగారపు వరకు, బంగారపురావడి, ముత్తువపులగము, మొమ్మాయి, మినుప పిండి, రసఖస్మము, రతితఖస్మము, రసకర్పూరము, లోహఖస్మము, దీనిసింధూరము వన, కనగలు (ఎండువి), స్వర్ణఖస్మము, సోమలత.

పుట్టవగ్రహారములు:—Articles indicated for cancers. అన్న భేది, ఇనుపత్రుప్ర, ఇనుపగోలుగింజలు, కామగ చెట్టు, వల్లతుమ్మ చెట్టు, వల్లతిమ్మొత్తచెట్టు, పామరము, కనగలు, స్వర్ణఖస్మము.

పుట్టిపంటి నొప్పిహారములు:—పన్నునొప్పిహారములు చూడుడు.

పురాణజ్వరహారములు:—Do. for chronic fever. ఆప్రకాలు, అగ్ని వేండ్రపుచెట్టు, ఇనుపచిట్టెము, తిడుగ చెట్టు, ఇనుపఖస్మము, దీని సింధూరము, కఫరి, కరకాండ, వీడాకులపొన్న, కుంకుమపువ్వు, గుంటకలగర, గేదెసుగంధి, చంగల్వకోవ్వ, చిత్రమాలము, చేదు పొత్త, బాపత్రి, జల్లేడుచెట్టు, జల్లేడుపాలు. తలకర్ర, తిప్పతీగ, తెల్ల

జిల్లేడు, తేయాకు, ధారోష్టాలు, నల్లవావిలి, నిద్రగన్నిక, పెద్దవర
గోగు, పారుబాతపుచెట్టు, మామపసుపు, మిరియాలు, ముత్తువపుల
గము, యష్టిమధుకము, రససింధూరము, లక్క, విష్ణుకాంతము,
బెల్లుల్లి, వేపచెట్టు, శృంగిభస్మము, సూరేకారపు ద్రావకము.

పురాణరక్తగహణి హారములు:—Do. for chronic dysentery.
ఉసిరిక చెట్టు, ఉత్తరేణిచెట్టు, చిత్రమూలము, కొడిసెపాలచెట్టు,
నేలయుసిరిక చెట్టు, పెనువేపచెట్టు, పొగడపండు, భూకాంతుకపుచెట్టు,
టర్ పెన్ ట్రై నుతై లము.

పురాణపాత మేహపాతనొప్పులు హరించునవి:—Articles indicated
for chronic Rheumatic pains. చల్లగుమ్మడు, పాలు, టర్ పెన్
ట్రై నుతై లము, నల్లవావిలి, నేలాముదపుచెట్టు, జిల్లేడు, పాపాణము,
మామిడల్లము, మిరియాలు, ఏస, సరస్వతియాకు.

పురాణవిరేచనములు కట్టునవి:—Do. for chronic diarrhoea.
అంతరకామర, ఇనుపగోలుగింజలు, కొడిగ్రుడ్డు, జామిచెట్టు, కాడి
కాయ, దర్భ, పెరుగుతోటకూర, చొద్దిచెట్టు, మదనానబపండు, లక్క.
పురికొస విషహారములు:—Antidotes for tarantula sting.
అవిసిచెట్టు, కుంకుడుచెట్టు, పొత్తిదుంప, మూర్కూండచెట్టు.

పురుగుల కాటు హారములు:—విషపురుగుల విషమును హరించునవి
చూడుడు.

పురుగులుపట్టిన వ్రణములు, గాయములు, పుండ్లుమాన్పునవి:—వ్రణ
ములు, గాయములు, పుండ్లు, వీటిలోపడిన పురుగులనుచంపి వాటిని
మాన్పునవి చూడుడు.

పులితేనుపులు కట్టునవి:—Antacids or articles indicated for
acid eructations. అరటికాయ, అరటిచెట్టు, కొబ్బరికాయ,
కొబ్బరిచెట్టు, మామపూ, శుద్ధకారము, క్షుంతి.

పులిపిరికాయలు వారించునవి:—Articles indicated for warts & corns. ఉత్తరేణిచెట్టు, తడిమామిడిచెట్టు, పులిచెంచలి, మామిడాకు,

పేగులకు బలముకలుగజేయునవి:—Articles that give strength to the intestines or bowels. కామంచిపూరి, కోడిగ్రుడ్డు, గాడిదపాలు, చలువమిరియాలు, చేతుతిపున్నములు, తలకర్ర, రససింధూరము, దోమియాకు స్తకి, లవంగాలు, షాజీరా.

పేగులలోనయ్యేడు పుండు, పరుపుడు మాన్పునవి:—Articles indicated for the inflammation or ulceration of the intestines
1. e. Intestinal antiseptics. అనుములు, ఇనుపగోలు గింజలు, చలువమిరియాలు, మొక్కాయలు, లక్క.

పేగులలోఁబుట్టినవ్యాధిరూరములు:—Do. for the diseases of the intestines. అవిసిగింజలు, అకుపక్రికము, తక్కిరిచెట్టు, గంధకధృతి, చేదుబాచాం, ద్రాక్షపండు, పాటలగన్ని, బలురక్తికచెట్టు, మామిడిచెక్క, పెద్దపాచిలకూర, నునాముఖి. మరియు వెన్న ప్రేగులలోనుండు కఠినవస్తువులను తీసివేయును; మొక్కాయ తీర్గకోకమునంటియందు ప్రేగు ఘట్టిపడురోగమును వారించును.

పేనుకొరుకు రోగహరములు:—ఇంద్రలు ప్రహరములు కూడదు.

పేలు వారించునవి:—Articles that kill lice. కొబ్బరిచెట్టు, గింజలు, చేదుబాచాం, తడిమానె, మంగచెట్టు, వెల్లులి, వేడచెట్టు, నీరాఫలచెట్టు, నీమగోరింటిచ్చులు.

పై ర్యజ్వరహరములు:—Articles indicated for bilious fever అలుబఖారా, ఉత్తరేణిచెట్టు, ఎర్రకలువదుంప, కాసినిగింజలు, మక్కయెలసి, కొబ్బరిపాలు, కొబ్బరిపువ్వు, ఖర్జూరపుపువ్వు, చేదుపొట్ల, చనుబాలు, తుంగముస్తలు, తయ్యబాపండు, వక్కెరచెట్టు, వారింజపండుతోక్కలు, నిమ్మపండు, పంచకోలములు, పంచమూలములు

(లఘు), పాచుకాశపుచెట్టు, పర్వాటకము, పాయిలకూర, కావం
చాలు, ఇద్రముస్తలు, మానుపసుపు, యష్టిమధుకము రసభస్మము.
రసకర్పూరము, లక్క, వట్టివేళ్ళు, విష్ణుకాంతము.

పైత్యపుమంటకూరములు:—పైత్యవికారము వణచునవి చూడుడు.

పైత్యమును కాగుపరచువవి:—Articles indicated to improve
& promote healthy secretions of bile. ఆకుపక్రకము,
అమృతపాణి, అరటిపండు, ఎర్రకలువపువ్వు, చీనాపంచదార, ధని
యాలు, పచ్చకర్పూరము, వట్టివేళ్ళు.

పైత్యహారములు అనగా పైత్యరోగహారములు:—Articles affec-
tions resulting from vitiated & excessive bile. అంబరి,
అంతరతామర, అందుగచెట్టు, అభ్రకభస్మము, అల్లము, అడవి
పెసలు, అరివన, అమూద్పండు, అయస్కాంతభస్మము, ఆరెచెట్టు,
ఆరెపువ్వు, ఆవుబెన్న, అగ్ని, అలుబఖారా, అవునెయ్యి, అడవిమాడి
ఫలము, అద్దసరము, అడవిపందిమాంసము, అడవివాయింట,
అనాసపండు, ఆరటికాయ, ఆరటిపండు, ఆరటిచెట్టు, ఆరటిపువ్వు,
అవిసిచెట్టు, అవిసిపువ్వు, అగాకరాకు, కాయలు, ఇందుగింజలు,
ఇత్తడిభస్మము, ఇప్పచెట్టు, ఇప్పమానె, తులకల్లు, తిక్కుభస్మము,
దీనిసింధూరము, ఉత్తరేణిచెట్టు, ఉసిరికాయ, ఉస్త్రికాయ, ఎర్ర
కలువదుంప, ఎలుకచెవికూర, ఏలకులు, కంచుభస్మము, కందులు,
కచోరము, కంపిల్లము, కంపిల్లకము, కర్కాటకకృంగి, కర్పూర
తైలము, కలబంద, కాంచనవృక్షము, కాంచనక్షీరి, కాకిదొండ
చెట్టు, కాగుగచ్చచెట్టు, కుశదర్శగడ్డి, కూతురుబుడవ, కొత్తిమిరి,
కొబ్బరికాయనీళ్ళు, కొబ్బరిమానె, కొబ్బరిపాలు, కొరింతచెట్టు,
కణపకసుపు, కన్నకొమలి, కలిగొట్టుచెట్టు, కల్లుపులుసు, కలిగొట్టు
పువ్వు, కానుగమానె, కామంచిపూరి, క్షిప్రగడ్డి, కుండలు, కోడి

గ్రుడ్లు, కోలపాలకూర, కృష్ణతులసి, ఖడ్గూరపుకాయ, గులాలి
పువ్వు, గంధకధూరి, గంధకము, గరికివేళ్ళు, గాజరగడ్డలు, గాజ
కాన్, గాడిదమూత్రము, గోంగూర, గజనిమ్మకాయ, గురివిండ
చెట్టు, గొట్టిగింజలు, గులకందు, చింతపువ్వు, చింతపొట్టు, చంద్ర
చెట్టు, చామంతిచెట్టు, చామంతిపువ్వు, చింతచెట్టు, చీనాపంచదార,
చాతుర్థాతములు, చపలభస్మము, జవ్వాది, జనపచెట్టు, జాజికాయ,
తీలకర్ర, తేవనాఖ్య పంచమూలములు, తగరభస్మము, తవాక్షిరి,
తాటికల్లు, తాళిశపత్రి, తీగనిమ్మ, తుంగముస్తలు, తుత్తురిపెండ
చెట్టు, తువరిమమ్మ, తురకతేపచెట్టు, తేనె, త్రికాతములు, తుత్తు
నాగము, తిప్పరీగ, తీగగరిక, త్రిఫలములు, తెల్లకలువగడ్డ, తడ
చెట్టు, తాచుపాము, తడుబాకాపండు, తృణపంచమూలములు,
త్రిసమము, త్రిసుగంధములు, చానిమ్మచెట్టు, చాల్పినిచెక్క, దోస
బిత్తులు, దుందిలపుచెట్టు, దేశవాళీగోంగూర, దూసరిచెట్టు, దేవ
చాతురైలము, దొండచెట్టు, ధనియాలు, ధారోష్టాలు, చానిమ్మ
పండు (సియ్యవిది), దర్భ, దింతెన, నల్లకలువగడ్డ, నందివృక్షము,
నల్లమిద్ది, నల్లమిద్రి, నాగకేసరములు, నిద్రాగిన్నిక, నిమ్మపండు, నీరు
ల్లిపాయ, నారింజపండు, నులివడచెట్టు, నెమలికూంసము, నెమ్మి
చెట్టు, నేరేడుపండు, నేలకంగేడుచెట్టు, నేలయసిరికచెట్టు, నేల
వేళూ, పంచపల్లవములు, పంచసుగంధములు, పచ్చమొల్లి, పగడ
భస్మము, పచ్చిపోక, పటిలి, పటిలిపంచదార, పతంగిచెట్టు, పర్వాట
కము, పాయిలకూర, పారికాతపుచెట్టు, పాలగుండ, పుల్లబచ్చలి,
పుల్లదణ్ణకాయ, పాలసుగంధి, పెద్దపల్లెకు, పిండికొండచెట్టు, పెద్ద
బచ్చలి, విన్నదూలకొండచెట్టు, ఫిరంగిచెక్క, పుండరీకము, పెను
వేపచెట్టు, పేరింటచెట్టు, పచ్చికర్పూరము, పేలాలు, ప్రేక్షణపు
చెట్టు, పొగడపండు, పోకలు, పంచదార, బంగారపువరకు, బదినిక,

కాలింతలోలు, బీజపత్రపుచెట్టు, బూడిదగుమ్మడికాయ, బొడ్డిచెట్టు, భద్రముస్తలు, బలుసుకూర, బుడమకాయ, భుజపత్రిచెట్టు, భీర, మహాభీర, బొంతలరటిపండు, మంచిగంధము, మామిడిచెక్క, మయూరశిఖ, మరువము, మురియూడలు, మాదీఫలము, మాదీ ఫలరసపానకము, మామిడిచెట్టు, ముత్యములభస్మము, మాండ్లారము, మునగకూర, మనుకాల, మురయ్యమృగంధ్యము, ముండ్ల తోటకూర, ములుదోవకాయ, ములుదోవచెట్టు, మంకెనచెట్టు, మెంతికూర, మెట్టకామర, మోడుగపువ్వు, మునగచిగుళ్ళు, మందారపుష్పము, మారేకు, మామిడిపువ్వు, మేడిచెట్టు, యష్టి మధుకము, యవతొరము, రక్తచందనము, రజితభస్మము, రత్న పురుష, రససింధూరము, రాజాపర్తభస్మము, రుద్రబడచెట్టు, రెడ్డి వారినానుకాలు, రెల్లుగడ్డి, రేలపువ్వు, రావిచిగుళ్ళు, లవంగాలు, లవంగాలమానె, లక్ష్మణపండి, లొద్దుగచెట్టు, లోహభస్మము, దీని సింధూరము, పట్టివేళ్ళు, పైథూర్యభస్మము, వాయువిడంగములు, వాయింటచెట్టు, వెణురురుచెట్టు, వెలగచెట్టు, వెలమగుంధి, వెలి గారము, వేపచిగుళ్ళు, వేపచెట్టు, జగురు, ఆకులు, ఈనెలు, కాయలు, కనగపులుసు, కనగచెట్టు, కంభిరకము, శిలాధాతువు, పరస్వతిలకు, సర్జతొరము, సదాపచెట్టు, సాగ్రాణిచెట్టు, సంపంగ చెట్టు, సునాముఖ, స్వర్ణభస్మము, నీకాయచెట్టు, హంసపాది, హరి దళము, హరిదళభస్మము, హేమాక్షికము, తారమాక్షికము, ఊర కాళోలి, మిరియూ అణువ్వచెట్టు, ఏడిచెట్టు యివి ఆమృతైత్యహర ములు; కాసినిగింజలు, పాలసుగంధి యివి పైత్యముయొక్క చెడు తీవ్రము నణచును.

పోక్కు-పోక్కు కేయునవిఅనగాపుండుకేయునవి:—Articles indicated for blistering. అవాలసిండి, తిలిసిండిచెట్టు, గుల్లసున్నము,

చెముడుచెట్టు, చిత్రమాలము, తిరుగుడుచెముడు, పాపూము, వరగోగు, సదాపచెట్టు.

పోక్కులను హరించునవి:—Articles indicated for vesicles.

ఉత్తరేణి, ఉసిరికాయ, ఎర్రగడ్డేరు, ఎర్రగన్నేరు, కచోరము, ఉమ్మత్తచెట్టు, కొబ్బరిచెట్టు, కర్పూరపండు, కుంకుమపువ్వు, కరి వేపాకుచెట్టు, కానుగనూనె, గాడిదగడ్డపాకు, గంజాయి, గైరిక, గొర్రెమ్మాతము, జల్లేడుచెట్టు, జల్లేడుపాలు, జీడిమామిడిచెట్టు, తెల్లగన్నేరు, తిరుగుడిచెముడు, తిగముమీడిచెట్టు, తురకవేపచెట్టు, దిరిసెనచెట్టు, దేవదారులైలము, వరమ్మాతము, నల్లతలకర్ర, నల్ల చాదిలి, నల్లపాలు, నిద్రగన్నిక, నీరుదివిత్తులు, నల్లిచెట్టు, నేల యుసిరిక చెట్టు, నేపాళపుచెట్టు, పురుగు, బలురక్తిపచెట్టు, పాదం పప్పు, మంచిగంధము, మహిపానీ, మురదారుసింగు, ముమీడిచెట్టు, రసకర్పూరము, పాపూచెట్టు, పాయంటచెట్టు, సురుగుడిచెట్టు, స్పంజి, మరియు గ్రంధితగరము విడ్డలపోక్కులు హరించును; తిప్ప తీగ, నీలిమిండున్నా అక్కి అనే వ్యాధిని హరించును; ఉత్తరేణి చెట్టు ఉసిరికలను హరించును, వపాపాగరము ఎర్రపోక్కులను పోగొట్టును; నాగమిల్లిచెట్టు చర్మిపోక్కుల మాన్పును; పక్కిచెట్టు బొబ్బలను హరించును; పాపాతపుచెట్టు తలమీది పోక్కులను మాన్పును; వేపలకు సూదితో పొడిచిపట్టుండే పోక్కులను హరించును.

పొట్టకు బలమిచ్చునవి:—శర్ల కత్తి నిచ్చునవి చూడుడు.

పొట్టను మృదువుపరచునవి:—Articles that soothe the stomach.

అంజీరుపండు (ఎండుది), అక్రోటు, అరటిపండు, అల్లము, కాఫీ, కుక్క-పాయంట, కోడిగుడ్డు, కోడిమాంసము, గాజరగడ్డలు, గుడ్డి లము, చలువమరియాల, జామిపండు, తెల్లగడ్డేరు, ఎర్రగడ్డేరు,

ద్రాక్షపండ్లు, వల్లరొమ్మచెట్టు, మువ్వలు, బూడిదగుమ్మడికాయ, శవగలు (ఎండువి).

పొట్టను శుభ్రపరచుచవి:—Articles that clear the stomach. అకుపత్రికము, ఏలకులు, కస్తూరి, కుక్క-వాయించు, నేలతంగేడు చెట్టు, ఔషమ్మాయి

పొట్టలో నగు పుండును మాచుచవి:—Articles indicated for gastric & duodenum ulcers. అకుపత్రికము, చలువమిరియాలు, పెద్దపాయలకూర, ఔషమ్మాయి, లక్క.

పొట్టలోని వాతహరములు:—Carminatives i. e. articles that expel wind from the stomach & intestines. అక్క-లక్కర, అక్రోటు, అదవికంద, అనాసపువ్వు, అల్లము, ఆపాలు, ఏలకులు, ఓమము, కచోరము, కరక్కాయ, కరివేపాకుచెట్టు, కుక్క-వాయించు, కురానానిఓమము, కాశపుకత్తెలము, కాఫీ, కామంచి పూరి, కారటుడుంప, కొత్తిమీరి, కృష్ణతులసి, గంజాయి, గులాబీ పువ్వు, చలువమిరియాలు, చేమంతిపువ్వు, చీనాపంచదార, తముల పాకులు, ధనియాలు, చాచ్చిపచెక్క, నారింజపండు, తొక్కలు, నీరుల్లిపాయ, నేరేడుచెట్టు, పగడభస్మము, పుడీనా, పెద్దవలక్కర, పిప్పలిమూలము, పోకలు, మిరియాలు, మూర్కుండిచెట్టు, ఔషమ్మాయి, రేలపువ్వు, లవంగాలు, వన, వెల్లుల్లి, పాకుడుచెట్టు, పెరిపుచ్చచెట్టు, పెలగచెట్టు, వేపాకు, కొంఠి, పంపెంగచెట్టు, సోపు, శీమశర్పూరపులకు.

ప్రాణిదగ్గును కట్టునవి:—Articles indicated for dry & hacking cough. అరటిపండు, కరక్కాయ, దీనిపించెలు, గాడిదపాలు, గసగసాలు, రామరడుంప, పటికేపంచదార, ఔషమ్మాయి, యష్టి మధుకము, రాలినార, వన, వెన్న, శంఖశరకము, శ్వేతాశ్రకము.

ప్రాతికడుపులోని రోగములను హరించునవి, అనగా శూల, నొప్పి, తాపము, మొదలగువానిని హరించునవి:— Do. for the diseases of the abdomen i. e. pain &c. ■ the abdomen. ఆకుపత్రికము, అముదము, అష్టవేదనము, ఇరుగుడిచెట్టు, ఉలిమిడిచెట్టు, ఏలకులు, కుశదర్భగడ్డి, కొబ్బరికాయనీళ్ళు, కరివేసాకుచెట్టు, కాఫీ, కొబ్బరికురిడి, గొడము, చనుబాలు, తాళిపత్రి, దుండిలపుచెట్టు, నాగకేకరాలు, నేలగురుగుడుచెట్టు, నేలయుసిరికచెట్టు, పిండికొండచెట్టు, పుగాకు, బాలింతపోలు, బూడిదగుమ్మడికాయ, బుడమకాయ, మంగచెట్టు, ముసాంబ్రము, ములుదోసకాయ, మేకనెయ్యి, వాకుడుకాయ, నచాపచెట్టు, మరయు ఆకుచెముడుచెట్టు, పాపరచెట్టు ఇవి ప్రాతికడుపులోని ములమును నెడలించును.

ప్రదరరోగమును హరించునవి:—గుసుతు రోగములు కూడుడు.

ప్రమేహహరములు:—Articles indicated for chronic gonorrhoea & gleet. అడవిశనగచెట్టు, అభ్రకభస్మము, అయస్కాంతభస్మము, అరటికాయ, అగాకరకాయ, ఆలువ్వచెట్టు, ఆరుకగుపులత్రానుగ, ఇనుపభస్మము, దీనిసింధూరము, ఉక్కుభస్మము, దీనిసింధూరము, ఏలకులు, ఎలుకచెవికూర, కరక్కాయ, కద్పూరశిలాజత్తు, కానుగచెట్టు, కురువేరు, కూతుకుటుడను, కోలచెముడు, గంధమాంబి, గైరిక, గురివిందచెట్టు, గొర్రెబాక, చనుబాలు, చీనాకుంచదార, చిన్నపల్లెరు, బాణకాయ, తంగేటిపువ్వు, తగరభస్మము, తుత్తునాగము, తాటికల్లు, తామ్రభస్మము, తిప్పరీగ, తుంగముస్తలు, త్రిఫలచూర్ణము. దానిమ్మచెట్టు, దుండిలపుకాయ, నఖముచిప్పలు, వల్లమందు, నీలంజనము, నమ్మిచెట్టు, పడగడుగు, పొగడపండు, పెద్దపల్లెరు, పెద్దపిల్లిపీచర, పిల్లిపీచర, పేలాలు, ప్రేంఖగుపుచెట్టు, బూడిదచెట్టు, చెల్లము, బూడిదగుమ్మడికాయ, బొంబాయిరటిపండు,

మంచిగంధము, మనుకాల, మునగవిత్తులు, మెట్టకామర, మేడి
చెట్టు, మాంజూరము, రజితఘస్మము, రససింధూరము, రాతినార,
లక్క, లక్ష్మణాఫంజి, లోహాఘస్మము, వట్టివేళ్ళు, విమలఘస్మము,
వైక్రాంతిఘస్మము, వెదురు, వెంట్రుకపాయిలకూర, వృద్ధదారు,
వేపచిగుళ్ళు, శిలాధాతువు, శ్వేతాఘ్రకఠఘస్మము, నీరఘస్మము, సరళ
దేవదారు, స్వర్ణఘస్మము, హరిదళము, దీవిఘస్మము, పెగరోగహార
ములు చూడుడు.

ప్రసవస్త్రీల మైలర క్షమును తరచేయునది:—Articles that pro-
mote the discharge of lochia. అగాళరదంప, ఇంగువ, ఉప్ప
చెట్టు, ఉపవలు, ఏనుగచెదించాకుచెట్టు, కుంకుమపువ్వు, గాడిద
లద్ది, గుర్రపులద్ది, చాచలాసికూర, జాపత్రి, మువ్వలు, పెద్దపల్లెరు,
పిప్పలికపై, పిప్పలిమూలము, పిప్పళ్ళు, బొక్కెనచెట్టు, మంజిష్ఠ,
వెదురు.

ప్రాణమునకు సత్తువ చేయునది:—Articles that give exhilaration
to life. అక్క-లక్కర, అకుపత్రికము, అవురాలు, కలిసిళ్ళు, కాశీ
పువ్వులము, కుంకుమపువ్వు, చీనాపంచదార, తేయాకు, బోద
తరము, మొమ్మాయి, పెల్లుల్లి, వేపమానె, నీరాఫలచెట్టు.

స్త్రీహారములు:—కడుపులోని బల్లల హారములు చూడుడు,

స్వేగువ్యాధి హారములు:—Do. for plague. అంబరు.

బడలికను హరించునది:—Articles that remove fatigue i. e.
Refrigerants. అద్దసరము, అవురాలు, ఉడుముమాంసము, ఉసిరి
కాయ, కలిసిళ్ళు, కల్లుపులుసు, కాఫీ, కామంచిపూరి, కొబ్బరికల్లు,
కొబ్బరికాయ, కొత్తిమీరి, కొబ్బరిపాలు, కొబ్బరినీళ్లు, గవ్వఘస్మము,
చీనాపంచదార, తములపాకులు, తేయాకు, ద్రాక్షాశవము, నిమ్మ
పండ్లు, నేలరంగేడు, పటిపంచదార, పన్నీరు, పుండరీకము, పుగాకు,

పుదీనా, పేలాలు, పెము, క్షాది, మందిగంధము, మద్యము, మహిసాక్షి, తయ్యాకాపండు.

బద్ధకమును పోగొట్టునది:—Articles that remove malaise i. e., disinclination to do any work. కాఫీ, శేయాకు, పుగాకు, లవంగాలు, శిలాజిత్తు,

బలకారులు:—Tonics or articles that give strength. అగ్రోట, ఆకుపత్రికము, అడవిపదాప, అడవిపండినయ్య, అడవికంద, అడవి పాపురపుమాంసము, అటుకమాదిడి, అన్నభేది. అయస్కాంత భస్మము, ఆకురశిలగంధకము, అవ్వనగ్గు, అముదము, అరుద్ర పురుగు, అవిసిచెట్టు, ఇనుము, ఇనుపత్రుపర్క, తిక్వరిచెట్టు, తిక్కు, తిప్పద్రావకము, తిక్కుభస్మము, దీనిసంధూరము, తిప్పిచెట్టు, తిడుగ చెట్టు, తిప్ప, తిసిరికాయ, తిన్నీచెట్టు, తిసిరికచెట్టు, తిర పందిమాంసము, ఎర్రగురివిండచెట్టు, వలకులు, ఏడాకలపొన్న, పీచుము, కచోరము, కల్లుపులుసు, కస్తూరి, కాయగచ్చచెట్టు, కరి వేపాకుచెట్టు, కారుకా, కిసిమిసిపండు, కుంకుమపువ్వు, కుండు గుమ్మము, కొడిసెపాలచెట్టు, కొబ్బరికాయనీళ్ళు, కొండకసివిండ చెట్టు, కొంకంటువేరు, కొబ్బరికల్లు, కన్నరేడిచెట్టు, కయ్యాకాపండు, కాఫీ, కారటుదుంప, కొడిపుంజమాంసము, ఖడ్జూరపుకాయ, గండుమీనుచేప, గచ్చకాయ, గచ్చచెట్టు, గబ్బిలము, గురివిండ చెట్టు, గొబ్బిసింజలు, గారచెట్టు, గులాబిపువ్వు, చలువమిరియాలు, చేమంతిపువ్వు, చిన్నపల్లెరు, చింతగింజలు, చిలుకకూర, చెవ్యము, చేదుబీర, చేదుపొట్టి, జాజికాయ, జాజికాయలరఖ, తలకర్ర, జటామాంసి, తక్కిలములు, తగరభస్మము, తిమాలవృక్షము, తవాక్షిరి, తాడికాయ, తేనె, తిప్పతీగ, తెల్లజోడతరము, శేయాకు, ద్రాక్షపండ్లు, ద్రాక్షపండు, దోళవిత్తులు, చాల్పినిచెక్క, నక్కర

చెట్టు, నఖముచిప్పలు, నల్లఱుమ్మచెట్టు, నల్లమందు, నాగ కేసరములు, నువ్వులు, నెమలిమాంసము, నేలగుమ్మడి, నేలతాడి, నేలతంగేడు చెట్టు, నేలములక చెట్టు, నేలవేము, పద్మమధు, పారిజాతపు చెట్టు, పిప్పళ్ళు, ఫిరంగిసాంబ్రాణి, పామాణము, పెద్దపల్లెడు, పెద్దదూల గుండ, పెన్నేరు, పెద్దపిల్లి తేగలు, పేలాలు, పొగడపువ్వు, పొత్తి దుంప, ప్రేంఖణపు చెట్టు, పాలసుగంధి, పాలింతళోలు, పొబ్బిళ్ళ, బండిగురిదింద చెట్టు, బోడతరము, బెల్లము, మందిగంధము, మయూరశిఖ, మురిపండు, ముచుకుందము, ముత్తువపులగము, నాగముత్తువపులగము, ముద్దీగింజలు, మిరియాలు, మేడిచెట్టు, మారేడుపండు, మేక నెయ్యి, యష్టికుడుకము, రత్నపురుష, రస కర్పూరము, రసభస్మము, రససింధూరము, రావివిత్తులు, యామీ మసక్తి, రేగుచెట్టు, రేలపండుగుంజ, లవంగాలు, లవంగాలనూనె, లోహభస్మము, దీనిసింధూరము, వరగోగు, వజ్రభస్మము, వాసిన బొలి, విమలభస్మము, వస, వృద్ధచారు, వెల్లుల్లి, వేషచెట్టు, వెండి వరకు, శొంఠి, శ్వేతాశ్రకభస్మము, సదాపచెట్టు, సంకెంగచెట్టు, నీమకర్పూరపులకు, నీసభస్మము, మునాముఖ, కంభపుష్పి, కంభ భస్మము, సూరేకారపు చ్రావకము, స్వర్ణజీవంతి, స్వర్ణభస్మము, స్పంజ, మరియు చీనాపంచదార ఎముకలకు వర్తువతేయును. దేహ పుష్టికరములు, దేహపుష్టి, బలముతేయునవి చూచుడు.

బాణము గ్రుచ్చుకొనిన గాయములకు మాన్యునవి:—Articles indicated for wounds caused by arrows. అంబాళకాయ.

బాలపాప చిన్నలు పొరించునవి:—Articles indicated for convulsions of children-Infantile convulsions. అకుచెముడాకు, ఇంగువ, కుంకుమపువ్వు, దుష్టపురీగ, పుగాకు, మొమ్మాయి, మూర్కుండచెట్టు, రసకర్పూరము, సదాప.

విడ్డల అజీర్ణపు, కడుపునొప్పి హారములు :— Do. for colic from Indigestion of children. ఓమము, కృష్ణతులసి, గాడిదగడపాకు, పిన్నసదాప, చొక్కెనాకు, భూతాంకుశపుచెట్టు, మువగకూర, ముసాంబరము, వస, సదాపచెట్టు.

విడ్డల అజీర్ణపు విరేచనములు కట్టునవి:—Do. for diarrhoea or looseness of bowels from indigestion of children. అలివస, ఈశ్వరిచెట్టు, ఓమము, రెడ్డివారి నామకాలుచెట్టు, రేపల్లిన్ని, వస, వెలగచెట్టు. సరస్వతియాకు.

విడ్డల అజీర్ణ హారములు:—Do. for indigestion of children. ఓమము, గోరోజనము, చొక్కెనచెట్టు, భూతపిల్లిగడ్డ, వస, వెలగచెట్టు, సదాపచెట్టు.

విడ్డల వ్రుక్కి-సదగ్గు హారములు (కోరింతదగ్గు):— Do. for whooping cough of children. ఇంగువ, కద్పూరము, కస్తూరి, కానుగచెట్టు, కోరింతచెట్టు, తుత్తునాగము, వెల్లులి.

విడ్డల ఒగర్చుదగ్గు హారములు:—Do. for bronchitis of children. అంజీరుపండు, అద్దసరపాకు, ఇంగువ, కుప్పింటచెట్టు, కోదాడికాయ, కృష్ణతులసి, గంటుభారంగి, తములపాకులు, నేపాళము, భూతపిల్లిగడ్డ, వస, పన్నాపాలు, సాంబరచెట్టు.

విడ్డల కడుపు పెరగడమును మాన్పునవి:—Do. for enlarged abdomen of children. కోదాడికాయ, కద్పూరశిలాజత్తు.

విడ్డలకడుపుబ్బుహారములు:—Articles indicated for flatulence and wind in the stomach of children. అమోచవిత్తులు, కరుబూజాపండు, కృష్ణతులసి, ముసాంబరము.

విడ్డలకడుపులోనిరోగహారములు:— Do. diseases of belly of children. కృష్ణతులసి, నేలకాడి, పాపరచెట్టు, పుడినా.

విద్వలశీకవారము లేక అడుపువారములు :— Do. for group.
దింతెన, రసకర్పూరము. రసభస్మము.

విద్వలకు అగ్నిదీప్తికరములు :—Articles that stimulate the appe-
tite of children. ఉస్తిపండు, ములుగోరింటగింజలు, వస,

విద్వల జ్వరమును హరించునవి :— Articles indicated for fever
of children. అతివస, ఓమము, కటుకరోహిణి, గోరోజవము,
తములపాకులు, నల్లిచెట్టు, పారిజాతపుచెట్టు, భూతపిల్లిగడ్డ, భూతాం
కుశపుచెట్టు, ములుగోరింటచెట్టు, తగిరికచెట్టు, రెడ్డివారి నానుకాలు
చెట్టు, సరస్వతియాకు.

విద్వల దగ్గును హరించునవి :—Do. for cough of children. ఉస్తి
పండు, ఉస్తివేరు, కోదాడికాయ, గంటుభారంగి, గాడిదపాలు,
గారపండు, తములపాకులు, నల్లచానీలి, భూతపిల్లిగడ్డ, ములుగోరింట
చెట్టు, లవంగాలు, సదాపచెట్టు, సాంబూడిచెట్టు.

విద్వలకు త్వరగ మాట్లాడ జేయునవి :—Articles that make child-
ren speak soon. వస, సన్నరాన్నము, సరస్వతియాకు.

విద్వల నోటిపూతపొక్కులు హరములు :— Articles indicated for
aphtha of children. నీలిచెట్టు, పాలసుగంధి, మాసికాయ,
బెలిగారము.

విద్వల మలబద్ధ హరము :— Do. for constipation of children.
పుగాకు, ముసాంజ్రము, మూర్కుండచెట్టు.

విద్వల వాతశ్లేష్మ రోగహరములు :—Do. for diseases caused
by cold of phlegm of children. అమోచవిత్తులు, ఉస్తివేరు,
ఉస్తిపండు, కోదాడికాయ, గాడిదపాలు, గారపండు, చాగనార
మట్టలు, తములపాకులు, దింతెన, భూతపిల్లిగడ్డ, ములుగోరింట
చెట్టు, మూర్కుండచెట్టు, వస.

విక్షలక్షయనుచూచునది:—Articles indicated for consumption of children. తమలపాకులు, మంజిష్ఠ, ముసాంబరము, మామూంజ చెట్టు, సదాపచెట్టు.

విశ్యలను చూచునది:—Articles indicated for buboes. కాడిద చెట్టు, బరిపెంక చెట్టు.

బుద్ధిని పెంచుచునది లేక బలపరచునది:— Brain tonics. అంజీరుపండు (ఎంచువి), ఆకులకర్ర, ఆక్రోటు, అమృత్ పండు, అడవి గడ్గెర, అడవిమివ్వలు, ఆవుపాలు, ఇనుపకాపడి, ఉసిరికాయ, ఉస్త్రీ చెట్టు, కరకాయ, కస్తూరి, కుంకుమపువ్వు, కొబ్బరిమానె, కలిగొట్టు పువ్వు, కోడిగుడ్డు, కోడిపుంజమాంసము, గంధకము, గజగపాలు, గుంటకలగర, గంజాయి, గుగ్గిలము, గోబాన్, ఘృతమరీచి, చిలక కూర చెట్టు, జవ్వాది, జాజికాయలరఖు, జాపత్రి, తగరభస్మము, తేయాకు, తమలపాకులు, తుంగముగ్గులు తులసి, దాల్చిన చెక్క, ద్రాక్షానవము, నల్లమందు, నల్లగుంటకలగర, నేలతంగేడు, నేల కాడి, పచ్చకర్పూరము, పన్నీరు, పుగాకు, పుష్కరమాలము, పుల్లబచ్చలి, పువ్వురాగభస్మము, పేరింటచెట్టు, బంగారపువరకు, బంగారపురాపుడి, బోడతరము, మోదిపత్రి, ముత్యములసున్నము, రజితభస్మము, దూమిమస్తకీ, రోమకలు, లవంగాలు, వస, వృద్ధ దారు, పెండివరకు, పెన్న, వేపఆకు, ఈనెలు, కాయలు, కంఖ పుష్పి, కొంకి, క్వేకాభకము, సదాపచెట్టు, పరస్వరియాకు, పోయి కూర, స్వర్ణ భస్మము.

బొటమన వ్రేలిపోట్లవ్యాధిహరములు:—అనుచాతనొప్పులను చూడుడు. బొటనుల హరములు:—ముఖముమీది బొటనులు చూడుడు.

బొట్టుపెట్టుకొనుచోట నయ్యెడుపుండు హరములు:—Do. for ulcer on the forehead where caste mark is worn. ఎర్రగన్నేరు, కుంకుమపువ్వు, తెల్లగన్నేరు, మణిలి,

బొట్టుబొట్టుగపడు మూత్రరోగహారములు:— చుక్కలుచుక్కలుగ పడుమూత్రరోగహారములు చూడుడు.

భగందరహారములు:—Articles indicated for fistula-in-ano.

ఊపర పెల్లి, ఎలుక చెవిచెట్టు, కానుగ చెట్టు, అగాళర చెట్టు, నిద్రాన్నిక, పాచిలిగ, పెద్దమావేరు, మహిసాక్షి, మురుగుదామర, మొక్కపు కాయ, రసకహ్మరము, రసభస్మము, రససింధూరము, నీరభస్మము.

భయహారములు:— Articles that remove fear. అకుపత్రికము, కస్తూరి, జోడతరము, లవంగములు.

భ్రమ (తెచ్చ) హారములు అగ్రా పైతృభ్రమ హారములు:—

Do. for delusion or confusion. అగ్రకభస్మము, అయస్థాంత భస్మము, ఆపురాలు, తిసిరికాయ, ఏడాకలహన్న, కనిష్ఠపంచ మూలములు, కురువేరు, కూచురుబుడమ, కొత్తిమీరి, కలుకానుగు, గంధకము, చింతపొట్టు, బవ్వాడి, తక్కిలములు, తగరభస్మము, తామభస్మము, త్రిసమము, దశమూలములు, దూసరి చెట్టు, పద్మ కాష్ఠము, పచ్చకయ్యారిము, పటికపంచదార, పసుపు, పర్వతము, పుల్లబచ్చలి, పెద్దపిల్లిపీచర, పిల్లిపీచర, జోడతరము, మంచి గంధము, మరువము, ముర్యములమన్నము, మురయను గ్రంధ్యము, లక్క, లోహభస్మము, దీనిసింధూరము, వట్టివేళ్ళు, విమలభస్మము, సరస్వతియాకు, హమాక్షికము, తారమాక్షికము.

మంచి లేక శ్రోత్రరక్తమును, ముట్టించునవి:— Articles that pro-

duce good or healthy blood. అంశుపంచ, అన్నభేది, అగ్ర కభస్మము, అయస్థాంతము, ఇనుపచిట్టము, దీనిసింధూరము, ఇనుము, ఇనుపభస్మము, దీనిసింధూరము, ఇనుపరావడి, తిక్కరావడి, తిక్కభస్మము, దీనిసింధూరము, కిమిమిపంచ, కొబ్బరికాయ, కోడి మాంసము, కంకమపువ్వు, కోడిగ్రంథ్య, కోడిపుంజమాంసము,

గజగవాలి, గజరగడ్డలు, చీనాపంచదార, ద్రాక్షపండు, బూడిద
గుమ్మడికాయ, మామూరము, శనగలు.

మంట పోటుగల మేహపోక్కులు, గడ్డలు, వ్రణములు హరించునవి:—

Articles indicated for vesicles resulting from venereals
or ulcers attended with burning sensation and pain.

అన్నము, కాశోధి, గోదాపేద, తిప్పరీగ, తీగదురుముడిచెట్టు, పులి
చెంచలి, పెద్దబచ్చలి, పసుపు, బుడ్డకాకర, మెంతికూర, శంఖచీర
కము, సదాప చెట్టు.

మచ్చలువారిండున స్తువులు:—Do. for scars or spots on the skin.

ఇరుగుడిచెట్టు, కుంకుమపువ్వు, జాజికాయ, తీగిమామిడిచెట్టు, నీరడి
చిత్తులు, దీనితైలము, నేలకంఠేడుచెట్టు, పసుపు, ప్రత్తిసింజలు,
శిలాశిత్తు, సన్నరాన్నము.

మడతలనొప్పి, మంటహారములు :—Do. for pain in the heels.

ఉలిమిడిచెట్టు, జల్లేడుపువ్వు, గోదాపేద, పసుపు, తడిసింజలు, వెల్లుల్లి,
సున్నము.

తొక్కిలిమ, చాంచల్యహారములు:— Do. for derangement of

mind due to unsteady brain. అభ్రనయ్య, ఉసిరికాయ,
కుంకుమపువ్వు, కోడిపుంజమాంసము, చింతపండు, నిమ్మపండు,
బదినిక, జోడతరము, మొవ్వాయి, రూమిమస్తకి, సరస్వతియాకు.

మదనజ్వరహారములు అనగా, కామజ్వర హారములు:—Do. for love

fever. గోరోజనము, చేమూరపువ్వు, బాలింతజోలు.

మదహారములు:— Do. for intoxication produced by liquors

& narcotic poisons. కాఫీ, కుంకుమపువ్వు, గుంటకలగర, చీనా
పంచదార, నిమ్మపండు, పన్నీరు, ప్రాతనయ్య, పర్పాటకము, పెద్ద
బచ్చలి, మందిగంధము, మాదీఫలము, ముత్యముల సున్నము,
రక్తచందనము, శనగలు.

మధుమేహ హారములు:—Do. Articles indicated for Diabetes

in which the urine give test to sugar. ఉలవకట్ట, పిద్దిచెట్టు, తంగేటిబంక, తంగేటివిత్తులు, తంగేటిపువ్వు, తగరపుఛస్మము, తిలకపుచెట్టు, తేలుమణిచెట్టు, త్రిఫలచూర్ణము, మాపరిశిగ, నేరేడు విత్తులు లేక చెక్క, పొడపత్రిక, లవంగాలు, పొగ్రాణిచెట్టు, రజతఛస్మము.

మనస్సును మృదువుపరచునవి:—Articles that soothe the mind.

కురాసానిచామము, పుగాకు, పోపు, అంజీరుపండు.

మనోల్లాసకరములు:—సంతోషము నిచ్చునవి చూడుడు.

మశ్యపు జ్వరము లేక చల్వ్వరహారములు:—Articles indicated

for malarious fever. ఉత్తరేణిచెట్టు, ఏడాకులపొన్న, కామంచి పూరి, మక్కపొగాకు, కొండకసిమిందచెట్టు, కృష్ణతులసి, గచ్చకాయ, గోరింటచెట్టు, చేడుపొట్ల, తిప్పశిగ, దుర్బాసుచెట్టు, నల్లమందు, నీరుల్లిపాయ, నెలతిసిరిక, నేలవేయి, పాపాణము, భూకాంతుకపు చెట్టు, మామపసుపు (చారుపొరిచా).

మరిడిజాడ్యహారములు:—Do. for cholera. అంబరు, అక్క-లక్ర,

అకుపత్రికము, ఇంగువ, ఓమము, కర్పూరపుత్రైలము, కస్తూరి, కామంచిపూరి, కాసినిగింజలు, కొడిసెపాలచెట్టు, కొలంబువేరు, కొరవేపాకుచెట్టు, కర్పూరము (హళతి), కాఫీ, కొండచీపురుగడ్డి, కొబ్బరిపాలు, గోరోజనము, గేదెమూత్రము, చనుకాలు, చిన్ని చెట్టు, బాజకాయ, బటామాంసి, బాచించెట్టు, తల్లెడుపువ్వు, తాంబేలుచేడుకట్ట, తేలుమణిరాయి, వరమూత్రము, నల్లమందు, నీరుల్లిపాయ, పాటలగన్ని, పెనువేపచెట్టు, పిప్పళ్ళు, పెద్దదూలగుండ చెట్టు, మంచిపత్రి, మామిడికుంక, మారేడుచెట్టు, మిరపకాయలు (ఎండువి), మిరియాలు, నేపమానె, సర్వరసము, మున్నము, వస,

మలదోషహారములు:—Do. for foul or unhealthy condition of motions. ఓమము, తెల్లతెగడ, వల్లమద్ది, రేలపువ్వు, రేల కాయగుంజ, రజలేభస్మము, సునాముఖ.

మలమూత్ర ద్వారములనుబట్టెడు భూలహారములు:—do. for pain in the rectum and urethra. ఇంగువ భూరాసానికామము, మొమ్మాయి.

మలబద్ధ హారములు:—do. for constipation or costiveness అంజీరుపండు, అల్లువేతనము, అవువెన్న, ఊలవలు, త్రిమందుచెట్టు, కల్లు, కారింగువ, కంబిల్లము, గులాబీపువ్వు, గజవిమ్బకాయ, టర్ బన్ పునుత్రైలము, తక్కిడచెట్టు, తెల్లజల్లేడు, తెల్లగలితేడు, తెల్ల తెగడ, దేశబాగీంగూర, నిమ్మపండు, నల్లిచెట్టు, బిడాలవణము, ముసాంబ్రము, మంచనానబడండు, ముల్లంగి, రేలపండుగుంజ, వర్త లోహము, వస, వెలుగురుచెట్టు, కౌంతి, సునాముఖ, సోవర్చలవణము, హింగుపత్రము.

మలమూత్ర బద్ధహారములు:—Do. for constipation and dysuria. అజామోచదీర్తులు, అడవియులవలు, అల్లము, అకుపత్రికము, ఆముదము, అల్లువేతనము, అలంపోతుచూండుము, కనిష్ఠపంచమూలములు, కరక్కాయ. గోమూత్రము, గోమూత్రము, గురుగుకాయ, చేమంతిచెట్టు, తక్కిలములు, కామరసింబలు, తురకవేపచెట్టు, బ్రాహ్మపాడు, పంచకోలములు, పిన్నదూలగుండచెట్టు, పుగాకు, ప్రత్తిచెట్టు, మూఝుండచెట్టు, సంబరేణి, సోపు, సాంబరాణిచెట్టు, ములుగునొప్పి హారములు:—వడుమునొప్పి హారములు చూడుడు.

మాంద్యమును లేక మగతను హరించువని:—Do. for torpor & lethargy. అక్కలకర్ర, కత్తిమందుచెట్టు, కద్పూరము (హరితి), గోరోజనము, మొమ్మాయి, బోడతరము, సరస్వతీయాకు.

మాదహారములు:— Do. for internal tumors or ulcers. శీడి
గింజలు, తములపాళలు, బలురక్తి-సచ్చెట్టు, విషమంగలపుచ్చెట్టు.

మానసి ముండి వ్రణములను మాన్పునవి:— Do. for indolent &
chronic ulcers. ఓద్దిచ్చెట్టు, తెల్లచుద్దిచ్చెట్టు, పన్నీరు, బలురక్తి-స
చ్చెట్టు, వేపచ్చెట్టు, వేపమాన, సరస్వతియాకు.

ముంతగుండె అదురుచు హరించునవి:— Articles Indicated for
palpitation of the heart or cordiac tonics. కారుబా, కుంకు
మపువ్వు, కర్పూరము(హరితి), గోళబాన్, జటామాంసి, మారేడు,
ముత్యములు, ముత్తువపులగము, మొవ్వాయి, యష్టిమధుకము,
షాళరా, పోపు. మరియు నిమ్మపండు అపస్మారపు గుండెవడను
హరించును.

ముంతగుండెను బలమిచ్చునవి:— హృదయబలకారులు చూడుడు.

ముంతగుండెనొప్పి, వికారము, వేడిమి మొదలగు వానిని హరించునవి:—
హృద్రోగ హరములు చూడుడు.

ముక్కు నెటపడు రక్తమును కట్టునవి:— రక్తపైత్యహరములు చూడుడు.

ముఖముమీది పొటిమలనుపోగొట్టునవి:— Do. for bumps on the
face. శీడిమామిడిచ్చెట్టు, తేలుమణిచ్చెట్టు, నేగురుగుడుచ్చెట్టు,
బాదాంపప్పు, మురదారసింగు.

ముఖరోగహరములు:— Do. for diseases of the mouth. అక్క-
లకర్ర, ఏలకులు, కర్పూరతైలము, ఘృతమరీచి, చలువనిరియాలు,
జాజిచ్చెట్టు, తక్కిలములు, తిలకపుచ్చెట్టు, నీలాంజనము, నిమ్మ
పండు, పుగాకు, రసాంజనము, మాలతీపుష్పము, ముచుకుందము,
సోపిరాంజనము, మరియు కవిరి నోటిలోని గాయముల మాన్పును.
వన, యష్టిమధుకము ఇవి నోటిలో నీరూర చేయును.

ముడిమిని పోగొట్టునవి:— Articles that remove or prevent old age. ఉక్కు-భస్మము, దీనిసింధూరము, ఉసిరికాయ, శేమాకు, పాదరసము, బోడశరము, రజతభస్మము, స్వర్ణ భస్మము.

మూసివొకరయగు రోగహారములు :— Articles Indicated for facial paralysis. అక్కలకర్ర, అడవిపావురము, కొండకపినింద చెట్టు, నల్లవావిలి, పెద్దమూలగుండ, మూకుండచెట్టు, మొవ్వాయి.

మూత్రకృచ్ఛమనగా మూత్రము కొంచము కొంచముగా వెక్కుట, మూత్రము విడుచుటలో కాఠ, పొత్తికడుపులో నొప్పి, మొదలగు నవి హరించునవి:—Do. for strangury &c., i. e. Lithon- triptis. అంతరకామర, అజామోదచెట్టు, అడవిగోధుమలు, అల్లము, అష్టవేతనము, అవుచాలు, అరటిచెట్టు, ఆకుపత్రికము, ఇందుపగింజలు, ఇసుక చారికూర, ఉలవలు ఉలిమిడిచెట్టు, ఏలకులు, ఏనుగుకాలాకుచెట్టు, ఓనుము, కడిమిచెట్టు, కర్పూరము (హారతి), కర్పూరశిలాజత్తు, కర్పూరపండు, శాంచనవృక్షము, మకదరభగద్దీ, గాఢరగడ్డలు, గుగ్గిలము, నొలిమిడిచెట్టు, గోమూత్రము, గులాబీ పువ్వు, గోరింటచెట్టు, చీనాపంచదార, చిన్నపల్లెకు, చాదలాసి కూర, చేదుకాచాం, తక్కిలములు, తవాక్షిరి, కామరకూండ్లు, తుంగముస్తలు, తేనె, తర్పూరపండు, తురకవేపచెట్టు, తొగకు పండు, మాసరిచెట్టు, దోసవిత్తులు, ఛారోష్టాలు, నీరుగొట్టిచెట్టు, నీరుల్లిపాయ, నేరేడుచెట్టు, నేలతంగేడుచెట్టు, నేలములక, నిద్ర నీరుల్లిపాయ, నేరేడుచెట్టు, నేలతంగేడుచెట్టు, నేలములక, నిద్ర గన్నిక, నీలిచెట్టు, పగడపుతీగ, పాయిలకూర, పాలసుగంధి, పిండి గన్నిక, నీలిచెట్టు, పగడపుతీగ, పాయిలకూర, పాలసుగంధి, పిండి కొండచెట్టు, పెద్దపల్లెకు, ప్రత్తిచెట్టు, బుడిమకాయ, బొడ్డిచెట్టు, కొండచెట్టు, పెద్దపల్లెకు, ప్రత్తిచెట్టు, బుడిమకాయ, బొడ్డిచెట్టు, బుడిదగుమ్మడికాయ, బ్రహ్మదండిచెట్టు, దీవికూరము, మానుప్ప, మందార చెట్టు, మంగళాయ, మందారపువ్వుము, ములుదోసచెట్టు, మందార చెట్టు, మంగళాయ, మందారపువ్వుము, ములుదోసచెట్టు, ముట్ట ములుదోసకాయ, మారేడు, మునుగుదామర, ముల్లంగి, ముట్ట

తామర, మొక్కపుకాయ, మొమ్మాయి, మోదుగపువ్వుమాడలు, యవతొరము, రక్తచందనము, రాతిపువ్వు, రాతినార, రెల్లుగడ్డి, రుద్రజడచెట్టు, పెడురు, పెరుతురుచెట్టు, పెలిగారము, పెల్లుల్లి, వస, శంఖదావకము, సదాపచెట్టు, సబ్బు, సహదేవి, సూరేశారము, సూరేశారపుద్రావకము, నీమగోరింటవిత్తులు, నీమకవిసిగింజలు.

మూత్రదోష హారములు అనగా మూత్రమును తుల్యపరచునవి:—

Articles that remove the unhealthy condition of the urine. కాసివిగింజలు, కాపత్రి, చాల్పినిచెక్క, బుద్ధకాకరచెట్టు, పెరుతురుచెట్టు, పెల్లుల్లి, నేరేడుచెట్టు.

మూత్రద్వారమున పుట్టెడు వ్రణము, వాపు, కూల మొదలగు రోగములను హరించునవి:—Articles indicated for ulceration

on the urethra. కురానానిటమము, చిన్నపల్లెరు, పెద్దపల్లెరు, పొగడచెట్టు, మొమ్మాయి, మదనానబపండు, ముండ్లతోటకూర, మురియు నేలరంగేడు, మూత్రద్వారము పెద్దదగుదానిని మాన్పును.

మూత్రపుడుంటును హరించునవి:—Do. for burning sensation on passing urine. ఉసిరికాయ, కర్పూరము (హరితి), గాడిద

పాలు, గుంటకలగర, గోబాన, చలువమిరియాలు, తాటికల్లు, తిరుతుణి, పాయిలకూర, పెద్దపల్లెరు, బార్లీదీయ్యము, తోడతరము, మందారపువ్వుము, మొమ్మాయి, ములుదోసవిత్తులు, రుద్రజడచెట్టు.

మూత్రపుసుందికి బలమిచ్చునవి:—Articles that give toning to the bladder. గాడిదపాలు, టమము, కుంకుడుపువ్వు, కోడిగుడ్డు, సోపు.

మూత్రపుసుంది నొప్పిని తగ్గించునవి:—Articles indicated for pain in the bladder. అముదము, ఇనుపగోలుగింజలు, ఉలిమిడిచెట్టు, ఉసిరికాయ, కుంకుడుపువ్వు, కురానానిటమము, కొబ్బరికాయ,

గోళబాన్, చిన్నపల్లెరు, బ్రాహ్మపండు, పెద్దపల్లెరు, మంతికూర, మొమ్మాయి, సోపు.

మూత్రపుసంది రోగహారములు:—Do. for the diseases of the bladder. కాసినిగింజలు, కురాసానిటమము, కోడిగుడ్డు, తిరుమణి, గుమ్మడుచెట్టు, చల్లగుమ్మడు, పొగడచెట్టు, పెద్దపల్లెరు, కాదాంనూనె, కాదాంపప్పు, మొమ్మాయి, ముల్లంగి.

మూత్రపుసందిలోని వ్రణహారములు:—Articles indicated for ulceration of the bladder. కోడిగుడ్డు, పొగడచెట్టు, కాదాంనూనె, కాదాంపప్పు, బొద్దిచెట్టు, మొమ్మాయి.

మూత్రబద్ధహారములు:—Do. for dysuria or stoppage of urine. అంజీరుపండు (ఎంకుది), అరటిచెట్టు, ఇనుపగోలుగింజలు, ఏనుగుకాలాకుచెట్టు, ఓమము, కల్లు, ఖర్జూరపుకాయ, చమబాలు, చలువమిరియాల, చిర్రుకూరచెట్టు, చల్లగుమ్మడు, కాజికాయ, కేయాకు, నీరుగొచ్చిచెట్టు, నీలిచెట్టు, నీలిమండు, విన్నదూలగుండచెట్టు, పుగాకు, పెద్దదూలగుండచెట్టు, పెద్దపల్లెరు, ప్రత్తిచెట్టు, పిండికొండచెట్టు, పాలనుగంధి, బలురక్కిరచెట్టు, మంచారచెట్టు, యవతొరము, తెరిపుచ్చచెట్టు, తెల్లల్లి, శంఖరకము, సాలామిస్రి, పసుపుచెట్టు, నీమఅవిసిగింజలు, సూరకారము.

మూత్రమునువారీచేయునది అధికపరచునది:—Diuretic i. e., articles that increase the secretion of urine. అంబలి, అడవి నువ్వులు, ఆకుతెముడు, ఆకుపత్రికము, అడవియల్లి, అక్కలకర్ర, అచాలు, అటుకమామిడి, అడవిపందిమాంసము, అడ్డసరము, అనుములు, అయిలారము, ఇనుపగోలుగింజలు, ఈరకల్లు, ఉప్పిచెట్టు, ఉలవలు, ఉత్తరేణిచెట్టు, ఉసిరికాయ, ఏలకులు, ఓమము, కసివిందచెట్టు, కొత్తిమీరి, కొబ్బరికాయనీళ్లు, కొబ్బరికల్లు, కద్వార

శిలాశత్రు, శిల్పకాదంబు, కలిగొట్టుచెట్టు, కల్లు, కాఫీ, కారట
 మంప, కొబ్బరికాయ, గింజాయి, గజరగడ్డలు, గుగ్గిలము, గుమ్మడు
 చెట్టు, గొర్రెకాన్, గొడము, గ్రంథితగరము, చేమంతిపువ్వు, చెవుల
 పిల్లిరీగ, చేనుకాదాం, చిన్నపల్లెరు, చేతివీర చెట్టు, చటామాంసి,
 తలకర్ర, చామిపండు, టర్నెకొప్పెనుతైలము, తాటికల్లు, తెల్ల
 కారంక, తుంగముస్తలు, తెల్లమిరియాలు, తేయాకు, తరుబూకా
 పండు, తిప్పరీగ, తుత్తుడిబొండ్చెట్టు, చాల్పినిచెక్క, దర్భ, ధని
 యాలు, నవాపాగరము, నీరుల్లిపాయ, నేపాళము, నీరుగొబ్బిచెట్టు,
 నీలిచెట్టు, నలయసిరిక చెట్టు, పటిపంచదార, పసుపు, పిండికొండ
 చెట్టు, పులిచెంచలి, పెద్దతలకర్ర, పారిజాతపుచెట్టు, పెద్దపల్లెరు,
 పానకము, పెద్దమాలగుండ, పెద్దబచ్చలి, పెన్నెరు, పుదీనా, పొన్న
 చెట్టు, పుల్లబచ్చలి, పాలసుగంధి, పుత్రశవీచెట్టు, పురుగుడుచెట్టు,
 బత్తాయి నారింజపండు, బెల్లము, బావచాలు, బాడిదచెట్టు,
 బాదాంపప్పు. బాల్గీలియ్యము, బూడిదగుడ్డికాయ, బుడమ
 కాయ, బూరుగుచెట్టు, బలురక్తిప చెట్టు, బొబ్బర్లు, మట్టితైలము,
 మానుప్పు, మిరియాలు, ములుదోపకాయ, ములుదోపలకు, ములు
 దోపవిత్తులు, ముల్లంగిదంప, ముండ్లతోటకూర, మొలికూర,
 మోడుగమాడలు, యవతొరము, యష్టిమధుకము, రత్నపురుష,
 రాకాసిమట్టలు, దామినుస్తకీ, రేలచెట్టు, రేలపువ్వు, రేవల్చిన్ని,
 చాకుడుకాయలు, చాయువిదంగములు, చాకుడుచెట్టు, విష్ణుక్రాం
 తము, వెలిగారము, వెల్లుల్లి, వేపాకు, యానెలు, కాయలు, శంఖ
 శరకము, శంఖపుష్పి, సంబరేణి, పాంబాణిచెట్టు, సంపెంగచెట్టు,
 నదాపచెట్టు, నరస్వతియాకు, సుద్ధ, సూరేకారపు ద్రావకము,
 సూరేకారము.

మూత్రము వెంటపడు యింద్రియమును కట్టువది:— Articles that stop the semen in urine. చిప్పపల్లెరు, ధనియాలు, పెద్దపల్లెరు బూరుగుచెట్టు, మామిడిపిండెలు, ముత్తుపపులగము.

మూత్ర ద్వారము వెంట రక్తము పడుచానిని కట్టువది:— Do. for haematuria. వల్లతుమ్మచెట్టు, నీరుల్లిపాయ, బ్రహ్మమేడిచెట్టు, మేడిచెట్టు.

మూత్రము వెంట సువ్దపడుచానినికట్టువది:—Do. for phosphaturia. అంజీరుపండు, కద్దూరళిలాజత్తు, కోడిగ్రద్ధు, కరక్కాయ, కుంకుమ పువ్వు, వక్కరచెట్టు, నీరుల్లిపాయ, పసుపు, నిరియాలు.

మూత్రాశ్శరి పారములు:— Do. for gravel or calculi in the bladder. i. e., antilithics. అరటిచెట్టు, ఇనుక దారికూర, ఉలవ కట్టు, కద్దూరళిలాజత్తు, కుశదర్భగడ్డి, గజరాస్, పాయిలకూర, పిండికొండచెట్టు, బూడిదగుమ్మడికాయ, బొబ్బగడ్డి, పెట్టుకామర, మొమ్మాయి, ముల్లంగి, రెల్లంగడ్డి, పెరురుచెట్టు, పాంబూలేచెట్టు.

మూర్చ్ఛపారములు:—Articles indicated for epilepsy. అంజీరు పండు, అంబరు, అడవియుల్లి, ఆక్కలకర్ర, అడవిపందినెయ్యి, కరక్కాయ, కస్తూరి, కాయాకా, కాశీపుట్రైలము, కాసినిగింజలు, కుంకుడుచెట్టు, కోతిపాలు, కటకరోహిణి (రెల్లనిది), కత్తిమందుచెట్టు, కాకిమాంసము, కుండేలు, ఖడ్గమ్మగరక్తము, గజరగడ్డలు, చేమంతిపువ్వుల అరలు, చీనాపంచదార, జటామాంసి, జల్లేడుచెట్టు, జల్లేడుపువ్వు, టర్ పెన్ ట్రెనులైలము, తుత్తునాగము, తామ్ర ఖడ్గము, తేనె, తెల్లజల్లేడు, వల్లమందు, వల్లయుమ్మిత్తు, వచాసాగరము, నీలిచెట్టు, నీరుల్లిపాయ, పచ్చకర్పూరము, పటికపంచదార, పన్నీరు, ప్రాతనెయ్యి, పాము, పాపూణము, పిల్లిపీచర, పెద్దపిల్లి పీచర, బలరక్తికచెట్టు, ముట్టైలము, మువగపేరు, ముమీగింజలు,

మాచిపత్రి, మామృతచెట్టు, మొమ్మాయి, మనుష్యుడు, ముత్యములనున్నము, రసకర్పూరము, రసభస్మము, వట్టివేళ్ళు, వెరిపుచ్చుచెట్టు, వేపనూనె, పదాపచెట్టు, సరళదేవదారు, నాంబ్రాణి మరియు గోరొకవము పైత్యమార్చను హరించును.

మూలవ్యాధికారములు:—Do. for piles. అంతరుహడు (ఎందుచి) అతరకామర, అడవికంద, అడవిమాచీఫలము, అడవియాలవలు, అడవిపదాప, ఆల్ఫాము, అయక్కాంతభస్మము, అకుచెముడు, అముదము, అవమాన, అరుకీలుపుల్కానుగ, అగాకరకాయ, అక్షికమిద్యము, ఇసుక బారికూర, ఇనుపభస్మము, ఇంగువ, ఉక్కుభస్మము, దీనిసీఘారము, ఉత్తరేణిచెట్టు, ఉసిరికాయ, ఉస్త్రీకాయ, ఉస్త్రీచెట్టు, ఉసిరిపాల, ఉలవలు, ఉరబంది, వీలకులు, కంకువము, కంబిల్లము, కరక్కాయ, కరవేపాకుచెట్టు, కల్లు, కర్పూరకలజత్తు, కంద, కాచనవృక్షము, కాకిదొండచెట్టు, కాయఫలచెక్క, కారింగువ, కినివిసిపండు, కుక్కపుగాకు, కొడిసెపాలచెట్టు, కోర్టు, కాఫీ, కామంచిచెట్టు, కొబ్బరికాయ, ఉబ్బూరపుకాయ, గజ్జేరు, గంజాయి, గుడిమిందచెట్టు, గంధకచోరము, గుగ్గిలము, గేదెమూత్రము, గొలుగుచెట్టు, గోమూత్రము, చలిమిడిచెట్టు, చక్రవర్తికూర, చెన్నచెర్లగడ్డ, చిత్రమూలము, చెవ్యము, చేతిదీర, చాదలాసికూర, చామంతిచెట్టు, తీగింజలు, తిల్లేకుచెట్టు, తమ్మిచెట్టు, తిల్లేడుపువ్వు, కేకుచెట్టు, రోక్కిలములు, కాడికాయ, కామభస్మము, తుమ్మికూరచెట్టు, తుంగముత్తలు, తెల్లగజ్జేరు, తేయాకు, త్రిఫలములు, దింతిన, దుందిలపుకాయ, దుంపరాష్ట్రము, దిరిసెనచెట్టు, దొండచెట్టు, ద్రాక్షాపవము, పత్తిగుల్లమాంసము, పల్లమందు, పల్లయమ్మొత్త, పల్లేరు, పవాసాగరము, పీరుబాలిమిడికూర, పీరుల్లిపాయ, పీలంబవము, మవ్వలు, నేలపాయిలకూర, నెమలడుగుచెట్టు, నేలకాడి,

నిద్రగన్నిక, పంచకోలములు, పగడిభస్మము, పచ్చకర్పూరము, పచ్చలభస్మము. పసుపు, పాయిలకూర, పిండికొండచెట్టు, పులిచెంచలి, పుల్లబచ్చలి, పాము, పెద్దపల్లెకు, పెరుగుతోటకూర, ప్రబ్బలిచెట్టు, బాలింతబోలు, బుడమకాయ, బోడతరము, మయూరశిఖ, మహిసాక్షి, మాచికాయ, మాండూరము, మాదీఫలము, మిరియాలు, మునుగుదామర, మూర్కుండచెట్టు, మొంతికూర, మంజిష్ఠ, మొక్కపుకాయ, ముసాంబ్రము, మొగలిచన్నులు, మోదుగ చెట్టు, మోదుగపువ్వు, మదనానలపండు, యవశౌరము, రజతభస్మము, రత్నపురుష, రససింధూరము. రాజావర్తభస్మము, లోహభస్మము, దీనిసింధూరము, వస, చాకుడుకాయ, వాయునిదంగములు, వాయింటచెట్టు, విత్తుబోడతరము, వేడుకు, వేపపండు, వెల్లుల్లి, శిలాభాకుళు, శొంఠి, సముద్రపునురుగు, సీసభస్మము, శారిదళము, దీనిభస్మము, హింగుపత్రము, హేమాక్షికము, తారమాక్షికము, రక్తమూలవ్యాధి హారములు చూడుడు మరియు గేదెమాత్రము మొలకలు గల మూలవ్యాధిని హరించును.

మృదువుపరచునవి:—తత్వమును మృదువుపరచునవి చూడుడు.

మృత్తనపరచునవి:—Emollients. అమృదము, అంతేనుపండు, కలబంద, బాదంమానె, వెన్న, నీమఆవిసింజలు.

మెదడు ఖట్టిపడు వ్యాధిహారములు :— Articles indicated for congestion of the brain. కాడికాయ, తములరాకులు, గునాముఖ.

మెదడుకు బలమిచ్చునవి అనగా బుద్ధిని హేద్ధించునవి:— బుద్ధిని హేద్ధించునవి చూడుడు.

మెదడులోని వేడినణచునవి:—Articles that suppress or remove the excessive heat in the brain. ఉసిరికపప్పు, కర్పూర

పండు, కొబ్బరినూనె, కొత్తిమీర, చిట్టాముదపుచెట్టు, ఆముదము, చేపదారుచెట్టు, పొయ్యలకూర, పెద్దబచ్చలి, బాదంనూనె.

మెదడులోపుట్టు రోగహారములు:— Articles indicated for the diseases of the brain. ఇంగువ, ఉసిరికాయ, కటుకరోహిణి, కుంకుమపువ్వు, కృష్ణాగరు, నీలిచెట్టు, నీలిమందు, దూమిమస్తకీ, వన్న, సూరేశారము, అవాలు, శింగిలీపొత్తా, పుగాకు, సరస్వతి యాకు.

మేడోరోగహారములు, అనగా దేహస్థూల్య హారములు:— Do. for corpulency or obesity. అగరుత్తైలము, ఆదివియ్యలనలు, ఆమ్లనిశేచము, ఉలిమిడిచెట్టు, ఉత్తికాయలు, కంద, కత్తిమందు చెట్టు, కర్పూరత్తైలము, కర్పూరము (హారతి), కాకుగచ్చచెట్టు, గుగ్గిలము, చిరికూర చెట్టు, నీలాంజనము, నెమ్మిచెట్టు, నల్లిచెట్టు, పేలాలు, మోడుగపువ్వు, మునగచిగుళ్ళు, మహివాక్షి, రేలపువ్వు, వేపాకు, ఈనెలు, కాయలు, వృద్ధదారు, అయిస్కాంతభస్మము, ఉక్కుభస్మము, దీనిసింధూరము, త్రికటుకములు, మాండూరము, మొక్కపూచెట్టు, లోహభస్మము, దీనిసింధూరము.

మేధాకత్తిని నిర్బిధిపరచునది:—బుద్ధిని సౌచ్చించునది చూడుడు.

మేహజ్వరహారములు:— Articles indicated for fever resulting from disorders of reproductive organs. గుంటకలగర, తిప్పకగ, వక్కెరచెట్టు, పిన్నదూలగొండచెట్టు, మంచిగంధము, మామపసుపు, విరియాల, ముత్తవపులగము, యష్టిమధుకము, లక్క, వట్టివేళ్ళు, మరిన్ని వక్కెరచెట్టు, కాకజ్వరము హరించును.

మేహపొక్కులు, గడ్డలు, వ్రణములు, హరించునది:— మంటలు గల మేహపొక్కులు, గడ్డలు, వ్రణములు హరించునది చూడుడు.

మేహమై త్యహారములు:—Do. cachexia combined with bile. ఏలకుల అరకు, కొబ్బరిపువ్వు, ఖమ్మారపుపువ్వు, గులకంద, శీల కర్ర, తుత్తురుబెండచెట్టు, కాటికెల్లు, ధారోష్ణాలు, బూదీదగుమ్మడి కాయ, ముంచిగంధము, ముల్లంగిదుంప, యష్టిమధుకము, రససింధూరము, నరస్వరాయాకు, సహదేవి.

మేహచారనొప్పుల హారములు:—Do. for rheumatic pains. అక్కలకర్ర, అద్దనరము, అకాశగరుడ, అడివికంద, అముదము, ఇప్పచెట్టు, ఇసుక, ఈరకల్లు, ఈశ్వరచెట్టు, ఉక్కుభస్మము, దీని సింధూరము, ఉప్పిచెట్టు, ఉడుగమాన, ఉలిమిడిచెట్టు, ఉల్బొత్త చెట్టు, ఏడాకలపొన్న, కర్పూరతైలము, కర్పూరము (కారతి), కాశపుటతైలము, కిరసనాయిలు, కసుంకాచెట్టు, కొండచీపురు గడ్డి, కలబంద, కాండ్రేగుచెట్టు, కానుగమాన, కానుచిపూరి, కురాసానిచామము, కొడిసెపాలచెట్టు, కోలపొన్న, కృష్ణాగరు, గోరింతిచెట్టు, గంగరావిచెట్టు, గొరకాన, చవులపిల్లితీగ, చిట్టాముదము, చల్లగుమ్మడు, చక్కోణిచెట్టు, జల్లేడుచెట్టు, జీడిమామిడి పండు, బాణకాయఅరకు, టర్కెనైలు తైలము, తుత్తనాగము, తెల్లజల్లేడు, తిప్పతీగ, తురక వేపచెట్టు, దుంపరావ్వుము, దుప్పిగొమ్ము గంధము, దూసరిచెట్టు, ధూపదవ్వుకము, నరమామిడిచెట్టు, నీరు వాదిలిచెట్టు, నేపాళపుచెట్టు, నీరుల్లిపాయ, నల్లమందు, నల్లవాచిలి, వల్లయుమ్మొత్తి, పులి నెయ్యి, పగడభస్మము, పాపాణము, పిన్నదూల గుండచెట్టు, పెద్దబచ్చలి, ఫిరంగిచెక్క, పెద్దఃల్లిపీచర, పిల్లిపీచర, పొన్నచెట్టు, పారిజాతపుచెట్టు, పాలసుగంధి, పెన్నేరు, బుడ్డకాకర చెట్టు, భూకాంక్షకపుచెట్టు, బాదంపప్పు, ముంచిగంధము, ముట్టి తైలము, ముమిగింబలు, మిరియాలు, మంగకాయ, మహిసాచీ, మాదీఫలము, మాధవీతీగ, మూయ్యుండచెట్టు, మొగము, యవ

తొరము, యాక్లిప్తసుతియులు, రక్తచందనము, రసకర్పూరము, రసభస్మము, లవంగాలు, వావిలిచెట్టు, వెలుతురుచెట్టు, వేపనూనె, వెల్లుల్లి, వేపాకు, శిలాజిత్తు, శృంగిభస్మము, శౌంఠి, కుంబరేణి, కన్నావాలు, కర్జరసము, కున్నము, కున్నాముఖ, నీమలవీసివిత్తులు, నీమగోరింటవిత్తులు, కంపెంగచెట్టు, కుడాపచెట్టు, కన్నరాష్ట్రము, కుశదేవదారు, సాగ్రాణిచెట్టు, మారేకారము, మరెన్ని నేలాము దపుచెట్టు పురాణమేహవార నొప్పులు హరించును.

మేహపుష్ప లేక కాకపుష్పకు హరించునవి:—Articles indicated for swelling from cachexia or from heat. అడవిద్రాక్ష, ఓమము, కల్లు, కవిరి, కాసినిగింజలు, తమాలవృక్షము, దువ్వలు, నీరుల్లిపాయ

మేహవారములు (మేహకాంతికములు):—Do. for cachexia or for cathectic complaints. అడవిసదాప, అద్దపరమ, అథక భస్మము, అంతరకామర, అలంకారా, అల్లము, అరటిచెట్టు, అల్లి చెట్టు, అయిలారము, ఆకుపత్రికము, ఆవునెయ్యి, అరటికాయ, అంబలి, అగ్నిశ్రేణుచెట్టు, అనాసపండు, అరటిపండు, అష్టవర్గ, అసలగింజలు, అష్టవిశేషము, ఇండుపగింజలు, ఇనుపత్రుప్ప, ఇరు గుడిచెట్టు, ఉసిరికాయ, ఉస్త్రీచెట్టు, ఎర్రకలువదుంప, ఏపిచెట్టు, ఏలకులారకు, ఏలకులు, కఫరి, కరకాయ, కర్పూరలైలము, కర్పూర శిలాజిత్తు, కర్పూరపండు, కచోరము, కలబంద, కలువ దుంప, కల్లు, కవిరి, కాయఫలచెక్క, కిసిమిసిపండు, కురుదేవు, కూతురుబండమ, కొత్తిమీరి, కొబ్బరికల్లు, కృష్ణాగరు, కామంచి చెట్టు, కుందేలు, కంపుభస్మము, కోలపాలకూర, కోలిలద్దు, కొబ్బరిపువ్వు, ఖడ్గారపుపువ్వు, ఖడ్గారపుకాయ, గంగరావి చెట్టు, గుమ్మడుచెట్టు, గురజకాయ, గురివిందచెట్టు, గొబ్బిగింజలు,

వపలభస్మము, చలువనిరియూలు, చల్లగడ్డలు, చింతపండు, చంద్ర
 చెట్టు, చాతుర్థాతకము, చేదుపొట్ల, చాచలాసికూర, చిన్నపల్లెకు,
 బటామూసి, జీలకర్ర, తంగేడుపువ్వు, తంగేటివిత్తులు, తుత్త
 నాగము, తంగేడుచెట్టు, తక్కిలములు, తగరభస్మము, తవాక్షిరి,
 తాటికల్లు, తాళకభస్మము, దినిసింధూరము, తిప్పతిగ, తుత్తురిబెండ
 చెట్టు, త్రిసుగంధములు, తెల్లపురుగుడు, తేనె, తెల్లవాద్దిచెట్టు,
 తెల్లములకవిత్తులు, తొగరుచెట్టు, త్రికాతములు, త్రిఫలములు,
 తెల్లకలువ, చాల్చినిచెక్క, దుండిలపుకాయ, మామరిచెట్టు, దేవదారు
 చెట్టు, దానిమ్మపండు, (తియ్యనిది), ద్రాక్షానువము, దోసపిత్తులు,
 ధనియాలు, ఎక్కిరచెట్టు, వాగచెముడు, నేరేడుపండు, నాగము
 త్తువపులగము, నారింజపండు, తొక్కలు, నిద్రగన్నక, నీరుగొచ్చి
 విత్తులు, నీరుబొలిసిడికాయ, నీరుల్లిపాయ, నేలముప్పుకు, నేల
 తంగేడు, నేలకాడి, నేలతుత్తుకుబెడ, నేలయుసిరిక చెట్టు, పంచపల్ల
 వములు, పగడపుతీగచెట్టు, పగడభస్మము, పటికపంచదార, పద్మ
 కాష్ఠము, పైడిప్రతిచెట్టు, పసుపు, పాలగుండి, పాలసుగంధి, పిండి
 కొండచెట్టు, పన్నదూలగుండచెట్టు, పెద్దపిల్లిపీచర, పిల్లిపీచర, పుండరీ
 కము, పులిచెంచలి, పుకుగుడుచెట్టు, పెద్దపల్లెకు, పెన్నేరు, పేరింట
 చెట్టు, పెరుగుతోటకూర, పెద్దబచ్చలి, ప్రత్తిగింజలు, పుల్లబచ్చలి,
 పసగడుగు, బలుసుకూర, బీజపత్రపుచెట్టు, బేదానాగింజలు, బుడమ
 కాయ, బోదతరము, బంగారపువరకు, బంగారిపురాపుడి, బత్తాయి,
 నారింజపండు, బొద్దిచెట్టు, బొంతరబిటిపండు, భజపత్రచెట్టు, భూక
 ర్కరదుంప, మంచిగంధము, మంజిష్ఠ, మరువము, ముద్రిహడు, ముద్రి
 పాలు, ముద్రివూడలు, మామపసుపు, మావేరు, మిరియాలు,
 ముంజవర్ష, ముత్తువపులగము, ముత్యములభస్మము, ముత్రాలు,
 ముయ్యాకుపొన్న, మంజిన చెట్టు, మండ్రతోటకూర, ముంతికూర,

మామిదల్లము, మొక్కపుకాయ, మొక్కపుచెట్టు, మోదుగపువ్వు, మందారపువ్వు, మామిడిపువ్వు, మారేడుపండు, యష్టిమధుకము, రజితఘస్మము, రత్నపురుష, రసాయనము, రసఘస్మము, రససింధూరము, రాతినార, రావిచెట్టు, రాసున్నము, రావినిత్తులు, రుద్రజడచెట్టు, రెడ్డివారినానుకాలుచెట్టు, రేణుకలు, రేలచెట్టు, లవంగాలు, వడ, వట్టివేళ్ళు, వెల్లుల్లి, వేపచెట్టు, వేపచిగుళ్ళు, వైక్రాంతఘస్మము, వెండివరకు, వేగిసచెట్టు, శంఖచీరకము, శంఖచావకము, శిలాశిత్తు, శృంగిఘస్మము, సదాపచెట్టు, సంపెంగచెట్టు, సరళదేవదారు, సాంబ్రాణిచెట్టు, సాలామిరి, స్వర్ణఘస్మము, పత్తుఘస్మము, సీమవంకాయ, హేమాక్షికము, తారమాక్షికము, మధుమేహ హారములు చూడుడు.

మొలగజ్వలహారములు:—Articles indicated for cutaneous eruption around the waist. అంకుడుచెట్టు, పుగ్గాకు.

మోకాళ్ళనొప్పలను హరించునవి:—కీళ్ళనొప్పల హారములు చూడుడు.

మోకాళ్ళవాపును, నొప్పిని హరించునవి:—Do. pains & swelling of the knees. టర్ పెన్ టై నుతైలము, దుందిలపుకాయ, వల్లవాడి, నేపాళిపుచెట్టు, ప్రత్తిచెట్టు, మున్నము, సోమింతచెట్టు.

యకృత్ ప్లి హారములు:—కడుపులోని బల్లలు హరించునవి చూడుడు.

యోనిరోగహారములు:—Do. for the diseases of the vagina and uterus. ఆశోకవృక్షము, కడిమిచెట్టు, కానుగచెట్టు, గంటుభారంగి, గంధఫిరోజా, దర్భ, నవాసాగరము, నాగకేసరములు, నెమలడుగుచెట్టు, నేలములక, ప్రాతనియ్య, మేడిచెట్టు, మోదుగచక్క, రావిచక్క, లొద్దుగచక్క, సదాపచెట్టు, సన్నావాలు, వెలిగారము, బానిమ్మచెట్టు. ఇందులో ప్రాతనియ్య పురాణ యోనిరోగమును హరించును.

యోనిలో మంట, కాపమును హరించునవి:-Do. burning sensation in the vagina. కురాసానివామము, దర్భ, మందారపుష్పము, బలిగారము.

యోనిశూలహారములు:- Articles indicated for pain in the vagina. కురాసానివామము, కర్పూరము (హరితి), దుష్టుపుచ్చెట్టు, బ్రత్తిచెట్టు, మందారపుష్పము, పోయిశూర.

రక్త కాసహారములు:-Do. for cough attended with spitting of blood. అరటికాయ, ఉసిరికాయ, కర్పూరము (హరితి), చనుకాలు, జాజిచెట్టు, తడచెట్టు, దిరిసెనచెట్టు, నేలనేము, బూరుగచెట్టు, ముల్లంగి, నీమమెట్టతామర, శ్రీగంధము.

రక్తగ్రహణిహారములు:-గ్రహణి, సంగ్రహణిహారములు చూడుడు.

రక్తకుసుమహారములు:-కుసుమరోగ హారములు చూడుడు.

రక్తైర్ధ్రహారములు అనగా ముక్కు నెఱు, నోటి నెఱుపడు రక్తము నుకట్టునవి:-Do. for blood bllie (l. e.) Haemorrhage. అందుగచెట్టు, అంబలి, అడవి మొల్ల, అడవికనగచెట్టు, అడవిగడ్గర, అరెచెట్టు, అద్దసరపుపువ్వు, అద్దపరము, అగ్గు, అడవిపిచ్చుక మాండము, అయస్కాంతభస్మము, అగరుత్తైలము, అరటికాయ, అరటిచెట్టు, అరటిపువ్వు, అవిసిచెట్టు, అష్టవిశేషము, అవుసాలు, అక్షికమద్యము, ఇప్పచెట్టు, ఇత్తడిభస్మము, ఊరలిచ్చుక, ఏలకులు అరఖు, ఏలిచెట్టు, కరివేపపండ్లు, కలకానుగు, కానుగుచెట్టు, కంకుమ పువ్వు, కాంచనవృక్షము, కరివిందచెట్టు, కరువేరు, కూతురుబుడమ, కొత్తిమీరి, కర్పూరము (హరితి), కలిగొట్టుపువ్వు, కొబ్బరిపువ్వు, కర్పూరపుకాయ, కర్పూరపుపువ్వు, గుగ్గిలము, గుర్రపులదై, గేడె నుగంధి, గ్రంధితగరము, గుమ్మడుచెట్టు, గైరికము, చంద్రచెట్టు, చనుకాలు, చిన్నదూలగొండి, చ్చిరికూరచెట్టు, చీనాపంచదార,

చేమ-తిపువ్వలతరళు, బటామూసి, జవపచ్చెట్టు, తీలకర్ర, తీవకము, తీసుచెట్టు, తామరసింజలు, తామరపువ్వు, తేనె, తుంగముస్తలు, తూటికూర, తెల్లదంతెన, తెల్లవట్టివేళ్ళు, తెల్లవాళడు, దరభ, దానిమ్మచెట్టు, ద్రాక్షపండు, ధారోష్టాలు, వ కలుచగడ్డ, నెమలి మాంసము, నీలాంజనము, నెమ్మిచెట్టుపండ్లు, నేలగుమ్మడి, పగడపు తీగచెట్టు, పచ్చకద్దూరము, పచ్చిపోకలు, పద్మకావ్యము, పన్నీరు, పటికపంచదార, పసగడుగు, పొయిలకూర, పాలసుగంధి, పాలపండు, ఫిరంగిసాంకాణి, పుడుగు, పుష్కరమాలము, పుల్లబచ్చలి, పెద్గు ముగ్గుడు, పెద్దదూబగొండచెట్టు, పెద్దపిల్లిపీచర, పిల్లిపీచర, పెన్నేరు, పేలాలు, పుండరీకము, ప్రేంభాపు చెట్టు, బచ్చలి, బుడ్డకాకరి చెట్టు, దీనిపువ్వు, బ్రహ్మమేడిచెట్టు, భద్రముస్తలు, బొంతలరటిపండు, మంచిగంధము, మాంసరోహిణి, ముచుకుందము, దీనిపువ్వుములు, ముత్తువపులగము, ములగవిత్తులు, మునుగుదామర, ములదోస కాయ, ముంతికూర, మేడిచెట్టు, మేద, మహామేద, మాండ్మారము, యష్టిమధుకము, రక్తచందనము, రసాజనము, రుద్ధి, రసకద్దూరము, లక్క, లోహభస్మము, దీనిసింధూరము, పట్టివేళ్ళు, వాక పండు, వెలమసంధి, వేగిస చెట్టు, వేపచెట్టు, విరిగిచెట్టు, వేపపండు, శంఖజీరకము, శనగలు, త్రివేణ్యకము, మాజీరా, సన్నావాలు, సహ దేవి, సున్నము, స్వర్ణజీవంతి, తాంబూపాది.

రక్తప్రవాహవేగమును బలపరచునవి (నాడిని పుష్టి చేయునవి) :—
Articles that increase the rapidity of circulation of the blood. కస్తూరి, కుంకుమపువ్వు, కాశీపుట్తలము, నీరుల్లిపాయ, పల్లమండు, మృత్తిక, పరస్వరియాకు.

రక్తమును శుభ్రపరచునవి:—Articles that purify the blood.
అడవిద్రాక్ష, అన్నభేది, అరుగంట్లకచోరము, ఇనుపచిట్టము, దీని

భస్మము, ఇసుపభస్మము, లేక సింధూరము. ఉక్కుభస్మము, దీని సింధూరము, ఉడుముమాంసము, కత్తిర, కర్పూరపండు, కర్కాట కళ్ళి, గంగరావిచెట్టు, గుగ్గిలము, గొచ్చిగింజలు, గుంటకలగర, చింతపండు, చిన్నదూలగొండి, చీనాపంజదార, జాటామాంసి, కామరపువ్వు, ద్రాక్షపండు, దానిమ్మపండు. తియ్యనిది, పండి వృక్షము, వఖముచిప్పలు, వెమ్మిచెట్టు, నేలగుమ్మడి, నేలవేము, పచ్చకొల్ల, పసుపు, పాయురూర, పాలసుగంధి, ఫిరంగిచెట్టు, ప్రేఖణపుచెట్టు, బోడతరము, మిరియాలు, మనవలుకతచెట్టు, ముంజదర్భ, ముల్లంగి, విస, వేపచెట్టు, శిరాధాతువు, త్రిగంధము, షాతీరా, సరస్వతియాకు.

రక్తములోని తీవ్రమైన వేడినణచునది:— Articles that suppress the excessive heat in the blood. అమూద్ పండు, అరుగంట్ల కచోరము, ఉసిరికాయ, కాఫీ, కాసివిగింజలు, గొచ్చిగింజలు, చింతపండు, తేలకర్ర, తర్పూరపండు, తేయాకు, నిమ్మపండు, నేరేడుపండు, పాలసుగంధి, బత్తాయి, నారింజపండు, కనకపులుసు, మూలేకారము.

రక్తమూత్రహారములు:— మూత్రమునెట్ల రక్తముపడుదానిని హరించునది కూడుదు.

రక్తమూత్రాధిహారములు:— Articles indicated for bloody piles or haemorrhoids. అడవికండ, ఉత్తరేణి, ఉసిరికాయ, ఉడుగపండు, కానుగచెట్టు, కుండేలు, కొడిసెపాలచెట్టు, కొడి గ్రొడ్లు, కొలపొన్న, గంజాయి, గురివిందచెట్టు, చలిమిడిచెట్టు, తుత్తనాగము, నాగకేసరములు, దర్భ, దానిమ్మచెట్టు, పగడ భస్మము, పాలసుగంధి, బ్రహ్మమేడికాయలు, మదినానబపండు, మూంసరోహిణి, మామిడికుంక, సర్వరసము.

రక్తవమనహారములు:—Do. for vomitting of blood (le) Haematemesis. అరటిచెట్టు, అరటికాయ, అడ్డసరము, ఉప్పు, ఉత్తరేణిచెట్టు, ఉసిరికాయ, కాడిదొండచెట్టు, కూతురుబుడమ, కోడిగ్రుడ్లు, గంభకధృతి, టర్ పెకై నులైలము, చంద్రచెట్టు, తుంగముస్తలు, దర్భ, చాల్పినిచెక్క, నాగకేసరములు, పటిక, పెద్దపాయిలకూర, పాయిలకూర, పాలసుగంధి, పెరుగుతోటకూర, బచ్చలి, బ్రహ్మమేడికాయలు, మదనానబకాయ, మురిపండు, మామిడిచెక్క, మొమ్మాయి, రక్తచందనము, వట్టివేళ్ళు, సూరకారము.

రక్తపాతహారములు:—Do. for reddish scabs or patches on skin. అడవిపెసలు, ఆకుకెముడు, అడవిపసుపు, ఇరుగుడిలైలము, ఊడుగపండు, కామందిపూరి, కపకనువు, కలిగొట్టుచెట్టు, కస్తూరి, గురివిందచెట్టు, తపసిచెట్టు, తిప్పరీగ, చాకుడు, పెద్దదవనము, వేపపండు, చాలింతతోలు, తోడతిరము, మేద, ముళామేద, ముత్తువపులగము, ములుగోరింటచెట్టు, మురయనుగ్రంధ్యము, వట్టివేళ్ళు, చ్యామ్రునఖము, సజ్జాతూరము, స్వర్ణచేపత్తి, హరిదళము.

రక్తవికార, రక్తదోషహారములు:—Articles Indicated for the vitiated condition of the blood. అయస్కాంత భస్మము, ఉక్కుభస్మము, దీనిసింధూరము, ఏడాకులపొన్న, కడిమిచెట్టు, కాసివిగింజలు, కుశదర్భగడ్డి, కొండిగోరు, కుక్కపాల, కటుకరోహిణి, కిక్కిరగడ్డి, గడ్డిదవనము, చంద్రచెట్టు, చింతపండు, తపసిచెట్టు, గరికవేళ్ళు, గుగ్గిలము, తెల్లగల్లేరు, తేనెకెట్టు, దవనము, దూసరిచెట్టు, వండివర్ధనము, నిద్రగన్నిక, నీరుల్లిపాయ, పాలసుగంధి, పిన్నవేరేడు, పుండరీకము, ప్రేంభనపుచెట్టు, తొంతఅరటిపండు, మల్లిచెట్టు, ముచుకుదపుష్పములు, మెట్టకామర, మోమగపువ్వు,

రక్తచందనము, రేగుచెట్టు, రెల్లుగడ్డి, లోహాభస్మము, లోహ-
సింధూరము, వెదురు, సర్జరసము, తుంగముత్తలు, మరియు నేల
కాడి అమిత రక్తదోషమును హరించును.

రక్తవిరేచన హారములు:—Do. for bloody motions. అళగరుడ,
అరటిచెట్టు, ఉసిరికాయ, కవిరి, కరకాయపువ్వు, కొబ్బరిపువ్వు,
ఖమ్మారపుపువ్వు, చింతగింజలు, తుంగముత్తలు, ప్రత్తిగింజలు,
బూరుగ చెట్టు, దీనిబంక, మంగకాయ, మంగచెట్టు, మామిడిచెక్క,
వట్టివేల్లు, వెలుతురుచెట్టు, శంఖశరకము, లేక సంగజరాహత్, నీను
అవిసివిత్తులు.

రక్తవృద్ధికరములు:—Articles that increase the blood అశోకు
పూచు, అల్లకభస్మము, అమృతఫలము, (Apple), అవ్వగుణపూచ
నము, ఆవునెయ్యి, ఇనుము, ఉప్పు, ఓరుము, కొర్రలు, కోడి
గ్రుడ్లు, కాజికాయ, దానిమ్మపండు, (రియ్యనిది), ద్రాక్షపండు,
ద్రాక్షానవము, ధారోష్ణాలు, నువ్వులు, బత్తాయిపండ్లు, బిని
రసము, సపోటాపళ్ళు.

రక్తస్థావహారములు (యొని లేక శిశ్నము వెంటపడు రక్తమునుకట్టు
నది):—Articles that check haemorrhage from the penis
or uterus i. e., styptics. అరటిచెట్టు, కురువేరు, కలువదుంప,
గంధకధృతి, కామచెట్టు, చింతగింజలు, జనపచెట్టు, టర్ పెన్
పైను తైలము, తువరిమిన్ను, తెల్లపురుగుడు, దోళి, వల్లకలువగడ్డ,
వల్లమందు, నాగజెముడు, నీటిపచ్చలిచెట్టు, నేలగుమ్మడు, నేల
యుసిరికచెట్టు, పగడపురీగచెట్టు, పటిక, పురుగుడుచెట్టు, మామిడి
పంక, ముత్యములు, మేడిచెట్టు, మదనానబండు, శంఖశరకము,
సర్పాశ్మిచెట్టు, సోపిరాజనము, యేనురక్తస్థావహారములు చూచుడు,

రక్తాఘాతహారములు:—Do. for involuntary bloody or reddish fluxes. ఆరటిపువ్వు, ఊడుగచ్చెట్టు, వలకులు, కలబంద, కొడిసెపాలవీర్తులు, కొబ్బరిపువ్వు, ఖడ్గూరపుపువ్వు, చింతపువ్వు, తేలకర్ర, తంగేటివీర్తులు, తేంగముస్తలు, నీరుల్లిపాయ, నాగముత్తువ పులగము, పర్వాటకము, పెనువేపచెట్టు, ప్రేంథణము, మారేడు పండు, బూరుగచెట్టు, ముత్తువపులగము, రక్తచందనము, వట్టివేళ్ళు, రజోగౌలహారములు:—బుతుగౌల హారములు చూడుడు.

రసపట్టహారములు:—Do. for mercurial affection of the mouth. గంధకము, గుంటకలగర, సిరిసిచ్చచెట్టు, నీలిచెట్టు, పటిక, పాలసు గంధి, రావిచెట్టు, తెలిగారము.

రసనాత రసజోషహారములు:—Do. for diseases brought about by the abuse of mercury or by the presence of mercurial poison in the blood. ఉమ్మిక్తచెట్టు ఎలుక చెవి చెట్టు, కర్పూరము (హరితి), కుంజనుపువ్వు, కృష్ణతులసి, గంధకము, గంధక ధృతి, గుంటకలగర, గుమ్మకుచెట్టు, చిట్టాముదము, చిర్రికూర, తములపాకలు, తులసి, వల్లయుమ్మెత్త, నాగ శీటరాలు, నిద్రగన్నిక, పద్మపూతిక, పాలసుగంధి, పుగాకు, పిన్నమూవేరు, కాలింతతోలు, బూడిదగుమ్మడికాయ, బూరుగుబంక, విమలభస్మము, మురియూ ఖరంగిచెక్క— ఇంగిలీక జోషమును హరించును.

రసికాఘాతాఘాతములు:—Articles indicated for eczema or eruption of vesicles containing acrimonious matter. కర్పూరపండు, వల్లవానిలి, మట్టికైలము, వేపచెట్టు, వేపనూనె, పరస్వతియాకు.

రాచపుండుహారములు:—Do. for carbuncle. ఇంగువ, ఎర్రగుమ్మడి, కత్తిమందుచెట్టు, చింతచెట్టు, అద్విచెట్టుపాలు, చెముడుచెట్టు, టర్

పెన్ పై నుత్తై లము, వచాపాగరము, నాళి, పెన్నేగు, మట్టిత్తై లము, విషమంగలపుచ్చెట్టు, వేపాకు.

సచిలుట్టించునది:—Articles that restore taste to the tongue.

అంబలి, అంబాళపుకాయ, అల్లము, అదొండకాయ, అలులభారా, ఉత్తికాయ, ఉప్పు, కరివేపాకుచెట్టు, కాకరాకు, కొత్తిమీరి, కొండ, కలిసీళ్ళు, గంధకచోరము, గురజకాయ, గురుగుకాయ, ఘృత మరీచి, చింతచెట్టు, చింతపువ్వు, చింతచిగురు, చీనాపంచదార, చాదలాసికూర, జాజికాయ, జీలకర్ర, తక్కిలములు, తాళిపత్రి, తులసి, దానిమ్మచెట్టు, నాగకేసరములు, నేలకంఠేడు, పగడపుతీగ చెట్టు, పుడినా, పులిచెంచలి, బుడమకాయ, తెల్లము, మెంతికూర, మునగపువ్వు, యామిమిస్తరి, రేలపువ్వు, వేపచిగుళ్ళు, శీకాయ చిగురు, శొంఠి, సముద్రలవణము, హింగుపత్రము.

ఋతురక్తమును జారీచేయునది (ఋతుబద్ధహారములు):—Articles

that promote the menstrual discharge. i. e. emmenagogues. అన్నభేది, అశోకవృక్షము, అకుపత్రికము, అక్కలకర్ర, అముదము, అడవికంద, ఇనుపత్రుప్పు, ఈశ్వరిచెట్టు, ఉలవలు, ఓమము, కిటుకరోహిణి, కాకపుకత్తైలము, కనుంబాచెట్టు, గంధభేరోజా, గచ్చచిగుళ్ళు, గచ్చచెట్టు, గుగ్గిలము, గాడిదగడచాకు, చిన్నదూలగొండి, చిట్టాముదముచెట్టు, చేదుబాదాం, జల్లేడుచెట్టు, జటామూడి, తురకవేపచెట్టు, తెల్లగల్లేరు, తెల్లమద్దిచెట్టు, చాల్పిని చెక్క, నీరువాదిలిచెట్టు, నువ్వులు, నువ్వులమూసి, నీరుల్లిచాయ, పతంగిచెట్టు, పుడినా, పెద్దపల్లేరు, ప్రత్తిచెట్టు, బొక్కనాకు, బొబ్బర్లు, భూతాంకుశపుచెట్టు, మింజివ్వు, మదనాపలచెట్టు, మునం బ్రము, మెంతికూర, మెంతులు, మెదురు, వప, పెరిపుచ్చ, పెల్లుల్లి,

శైరిచాచరాసి, సంపంగచెట్టు, నదాపచెట్టు, నీమలదిసివిత్తులు, సోపు, నీమగోరింటవిత్తులు, నరన్వరియాకు.

ఋతుర క్తమును శుభ్రపరచునవి:—Articles that clear or purify the menstrual blood. అశోకవృక్షము, కాసినిసింజలు, చార్చిని చెక్క, నాగ కేరములు, నేలకాడి, నేలగుమ్మడి, చొబ్బర్లు, పెల్లుల్లి.

ఋతుర క్తప్రావహారములు:—Articles indicated for excessive menstruation, i. e., menorrhagia. అరటిచెట్టు, అరటిపువ్వు, అల్లిచెట్టు, అశోకవృక్షము, ఉసిరికాయ, ఎర్రకలువకుంప, కొబ్బరి పువ్వు, ఖర్జూరపువ్వు, మందారచెట్టు, మందారపువ్వు, మామిడి చెక్క, మామిడిపంక, ముండ్లతోటకూర, మేడిచెట్టు, రసాంజనము, ఎలక్క, లోద్దుర చెక్క, వట్టివేళ్ళు, మారేకారము.

ఋతుశూలహారములు:—Do. for painful menstruation. అడవి మల్లె, కొండకసివిందచెట్టు, గురజకాయ, గాడిదగడపాకు, తురక వేపచెట్టు, నేలఉసిరిక చెట్టు, నేలగురుగుడుచెట్టు, యవతొరము, రాసున్నము, రెడ్డిచారినానుకాలు, మున్నము, నీమగోరింటవిత్తులు.

ఋతుమతులగుటకు క్రమపరచునవి:—Articles that regulate the menstruation. ఉలవలు, తేలకర్ర, తుంకముస్తలు, నేల గుమ్మడు, పెరుగుతోటకూర, తెలిగారము.

శుద్ధవాత హారములు:—Articles indicated for apoplexy. అక్షల కర్ర, కచోరము, కత్తిమండుచెట్టు, శేవకము, దుష్టుపుచెట్టు, పాపాణము, విప్పలిమూలము, విప్పర్లు, మైలతుత్తము, చారిదళము, చారిదళభస్మము.

రక్క-గుటినొప్పినిహరించునవి:—Articles indicated for pain in the shoulder. వాతనారాయణచెట్టు, సోమింత చెట్టు.

శ్రేణికటి హారములు:— Do. for night blindness. అవిసిపువ్వు, అవాలు, గోంగూర, తములపాకులు, తెల్లగలిడేరు, నీరుల్లిపాయ, పుగాకు, మోదుగ వేరుగంధము.

శొంఘను హరించునది:—పడిపెఛార హారములు చూడుడు.

శొమ్ముఆరెడిరోగహారములు:—Do. for emaciation of the chest. అంజీరుపండు, నేలతంగేడు, బాదాంపప్పు, పెన్న.

శొమ్ముకు శుభ్రపరచునది:—గుండెలను శుభ్రపరచునది చూడుడు.

శొమ్మునొప్పిని హరించునది:—గుండెలనొప్పిహారములు చూడుడు.

లింగదోషహారములు:—Do. for the diseases of the penis. తుసర చెల్లి (తోండ), జాజికాయ, నాగ కేసరములు, నేలములగ కాయ, మొచ్చూయి, దర్భ, కప్ప, వల్లయుష్మోత్త, పెన్నేరు.

లింగమునకు బలమిచ్చునది లేక వృద్ధిజేయునది :— Articles that strengthen or enlarge the penis. అడవిపండినెయ్యి, ఎర్ర గన్నేరు, కప్ప, గాజరగడ్డలు, గులమణపువ్వుల నూనె, తెల్లగన్నేరు, వల్లయుష్మోత్త, నేలములక, పెన్నేరు, మునగ చెట్టు.

లింగములోనిమంటును, నొప్పిని హరించునది:—Articles indicated for burning sensation or pain in the penis. కర్పూరము (హారతి), కురాసానివామము, దర్భ, మందారపువ్వుము, ములుదోస కాయ, పెలిగారము.

లూత్రవణ హారములు:—Do. for the obstinate sore or ulcer that rises close to the eye. ఈశ్వరచెట్టు, కాసివిసింజలు, కుండేలు, కాసీసము, గొడ్డుకాకరచెట్టు, తువరిమన్ను, పువ్వుకా సీసము, పుష్పాంజనము.

వంటనీరునార్చునది:— దేహములోని నీరునార్చునది చూడుడు.

వంధ్యాదోష హారములు:— Articles Indicated for sterility or barrenness. కాకిదొండచెట్టు, కాశర చెట్టు, కోలపాలకూర, గొడ్డుకాకర చెట్టు, చిన్నదూలగొండి, చిన్నపల్లెరు, దుష్టుపుచెట్టు, నాగశేనరములు, పద్మకము, విన్నపాలచెట్టు, పెద్దపల్లెరు, పొగడచెట్టు, కుద్రబడచెట్టు, మరియు, మొమ్మాయి గర్భాకయము లోని పురుగులను తంపును.

వడిగొట్టడమును పోగొట్టునది:— Do. for sunstroke. గంజ, నీకుల్లిపాయ, మామిడికాయ.

వయస్సునుకట్టునది:— వాంతిని కట్టునది చూడుడు.

వయస్సును నిలుపునది:— Articles that preserve youth and vitality. ఉసిరికాయ, కుందేలు, కరక్కాయ, కవిరి, గ్రద్ద మాంసము, చీనాపంజర, కాచుపాము, తెల్లపురుగుడు, స్వర్ణ భస్మము, రజతభస్మము, సాలామిస్రి, తెల్లబోడతిరము, పురుగుడు చెట్టు, పెన్నేరు, యష్టిమధుకము, లవంగము, వృద్ధచారు, సునాముఖ, పోమలత, కీరకాళి.

వరుగుబర్హ హారములు:— అహికబర్హహారములు చూడుడు.

వరిపలిత హారములు:— Articles that remove wrinkles on the skin & turn grey hair black. అయస్కాంత భస్మము, కోలపాలకూర, కాచుపాము, ఉక్కుభస్మము, లోహభస్మము.

వర్షసోపిహారములు :— Articles Indicated for pain in the body. కస్తూరి, కాసుగమాస, కాఫీ, జన్ను, తిరకవేపచెట్టు, నల్లమందు, పుగాకు, బ్రాంది, మొమ్మాయి, బామ్మపువ్వు, సున్నము.

వాంతికట్టునది:— Articles that stop vomitting. అడ్డసరపుపువ్వు, అడ్డసరము, అనుములు, ఇరుగుడుచెట్టు, ఉలవలు, ఉలిరుడి

చెట్టు, ఉసిరికాయ, ఎర్రావడచెట్టు, వలకలకరలు, ఒడ్డిచెట్టు, కంబి
ల్లము, కలిగొట్టుచెట్టు, కరివేపాకుచెట్టు, కర్కాటకశృంగి, కామంచి
పూరి, కొబ్బరిపువ్వు, కొబ్బరికాయనీళ్లు, కృష్ణాగరుఖర్జూరపువ్వు,
గొజుబాన్, చాచుర్జాతములు, చీనాప చదార, జనప చెట్టు, జల్లేడు
చెట్టు, జీలకర్ర, టర్మెన్ టైను తైలము, తిగరభస్మము, కామ్ర
భస్మము, తేనె, దేవదాళిశిగ, పాయిలకూర, పాలపండు,
పిన్నసదాప, పుదీనా, పేలూలు, ప్రత్తిగింజలు, ప్రేంఖణపుచెట్టు,
మంచుగడ్డ, పెట్టకామర, మారేడు, మిరియాలు, మృత్తిక, యష్టి
మధుకము, రససింధూరము, రుద్ధి, లవంగాలు, లోడ్డుగచెట్టు, నెల
గాకురసము, వేపచెట్టు, వట్టివేల్డు, విషజాడ్డి, పర్వతూరము, సదాప
చెట్టు. మరియు చింతపండు పైర్ణివమనములను భోజనాంతరమగు
చాంతిని కట్టును. లవంగాలు గడ్డిగుల చాంతిని కట్టును. రక్తవమన
హారములు చూడుడు.

చాంతిని తేయునవి:—Articles that produce vomiting i. e.
Emetics. ఆటుకమామిడి, ఉప్పు, ఉడుగచెట్టు, కటుకరోహిణి
(తెల్లనిది), గుంటకలగర, చేడుఅపలచెట్టు, చేడుపుచ్చచెట్టు, చేడు
వీర, చేడుపొల్ల, చేమంతిపువ్వు, జంగాలిపచ్చ, తెల్లదింతిన, తుళ్ళ
నాగము, నల్లదింతిన, నల్లవానిలి, పచాపాగరము, పుగాకు, మంగ
కాయ, మూర్కుండచెట్టు, మైలతుడ్డము, లోలుగుచెట్టు, విషకుంగ
లపుచెట్టు, వస, సావిరాంజనము, సీమగోరింటవిత్తులు.

చాచాలత్యమును ఇచ్చునవి:—Articles that give readiness
or fluency of speech. గంజాయి, పచ్చకర్పూరము, బోడ
తరము, వస, సముద్రపునురుగు, సరస్వతియాకు, సర్లభస్మము.

చాడవాడ్లరోగహారములు:—Articles indicated for scurvy
i. e. antiscorbutics. ఆరటికాయ, గోరింటచెట్టు, ఉడిమామిడి

పండు, నీరుల్లిపాయ, పెద్దపావలికూర, ఫిరంగిచక్క, మహిసాక్షి, సముద్రపుకొబ్బరికాయ, కుంకుమపువ్వు.

వాతజ్వర హారములు:—Do. for fever from cold or atrebillis. ఉత్తరేశిచెట్టు, కాకరాకు, కాకిదొండచెట్టు, కొండకసివింద, గారచెట్టు, గ్రంధితగరము, చంగల్యకోష్ఠ్య, చనుబాలు, చెప్పరత్తాకు, చేదుపొట్ల, తిప్పతీగ, నీలభస్మము, విప్పలిమూలము, దూలగుండచెట్టు, స్పృక్క-మొగ్గలు, శంఖదావకము.

వాతనొప్పులను హరించునవి:—Articles indicated for pains from cold or atrebillis. అన్నివేండ్రపుచెట్టు, ఆడవిపంది నెయ్యి, అద్దసరము, అల్లపుగడ్డి, ఆముదము, అచాలు, ఉమ్మార్తచెట్టు, ఉలిమిడిచెట్టు, ఉడుగనూనె, ఏడాకులపొన్న, కందులు, కత్తిమండుచెట్టు, కాండ్రేగుచెట్టు, కర్పూరము (హరితి), కాకిపుకొత్తెలము, కానుగనూనె, కామంచిపూడి, కిరసనాయిలు, కొండకసివిందచెట్టు, కురాసానిపినుము, కుసుంబాచెట్టు, గంగరావిచెట్టు, గోరింటచెట్టు, గొజరాన్, ఓట్టాముదము, చిత్రిమూలము, చల్లగుమ్మడు, జిల్లేడుచెట్టు, జిల్లేడుపాలు, జీడిగింజలు, టర్ వెన్ పై నుత్తెలము, తిరుగుడుచెముడు, తెల్లజిల్లేడు, దుప్పికోమ్ము, భూపదవృక్షము, నల్లవాదిలి, నల్లయొమ్మెత్త, నల్లమండు, నరమామిడిచెట్టు, నీరుల్లిపాయ, నీరుపాదిలిచెట్టు, నేలాముదపుచెట్టు, నెమలిమాంసము, నేపాళము, నేపాళపుచెట్టు, పాలసుగంధి, పాపాణము, పారిజాతపుచెట్టు, పులినెయ్యి, పొన్నచెట్టు, పెన్నేరు, పొక్కనాకు, బుడ్డకాకరచెట్టు, బ్రాంది, భూకాంకుశపుచెట్టు, మాచిపత్రి, మట్టికొత్తెలము, ముసాంబరము, ముసగవేరు, మంగకాయ, మూర్ఖుండచెట్టు, ముషిగిగింజలు, ముషిగిచెట్టు, మహిసాక్షి, మైనము, యూక్లిప్టసురియలు, రసభస్మము, రసకర్పూరము, లవంగాలు, వాదిలిచెట్టు, వెర్రిపుచ్చ

చెట్టు, వేపచెట్టు, వేపమానె, వేపాకు, పెల్లుల్లి, శొంఠి, సదాపచెట్టు, నాంబాణిచెట్టు, నీమదిశ్రమాలము, మనాముఖ, పంబరేణి, నంపెంగచెట్టు, నీమగోరింటవిత్తులు.

వాతపైత్యహారములు:—Do. for bile combined with cold or atrabillis. అతరతామర, అడవిసదాప, అంబాళపుకాయ, అక్కలకర్ర, అద్దపరము, అవ్వవర్గు, అవునెయ్యి, అవుపాలు, అవువెన్న, ఇంగిరీకము, దీనిభస్మము, ఊరపిచ్చుక, ఉడుముమాంసము, గంధము, చంద్రచెట్టు, చనుకాలు, చపలభస్మము, చెవ్యము, కాశిచెట్టు, తక్కిలములు, తిగిరిచెట్టు, తాటికల్లు, తురిమిమ్మ, తెల్లతెగడ, తేనె, దేవదారుచెట్టు, వాగశేషములు, నీలభస్మము, నమ్మిచెట్టుపండ్లు, నేలములక, ద్రాక్షపండు, పంచపల్లవములు, పచ్చకర్పూరము, పాలపండు, పర్పాటకము, పెన్నెరు, పొక్కనాక, బండారుచెట్టు, మిల్లిచెట్టు, మాదీఫలము, మునగపువ్వు, మేకనెయ్యి, రససింధూరము, రసాంజనము, రేణుకలు, రేలపండుగుంజ, వేగిరిచెట్టు, వేపచెట్టు, వృద్ధదారు, సారపవ్త్ర, సోపిరాంజనము మరియు ఉడుముమాంసము.

వాతరక్తహారములు:—ఏడాకలపొన్న, చాల్మొగరాయిలు, తిప్పతీగె, అముదపువేరు, నఖముదిప్పలు, యష్టివృధుకము, తిపసిచెట్టు, నరస్యతియాకు.

వాతహార ద్రవ్యములు :—Articles Indicated for cold or atrabillis. అంకడుచెట్టు, అంబరు, అక్కలకర్ర, అగరుశొంఠి, అగ్నివేంద్రపుచెట్టు, అహమోదచెట్టు, అహమోదవిత్తులు, అడవికంద, అడవిఅల్లము, అడవిగోధుమలు, అడవికలకర్ర, అడవితులసి, అన్నభేది, అభ్రకభస్మము, అడవిమాదీఫలము, ఆయస్కాంతభస్మము, అదొండకాయ, అదొండచెట్టు, అముదము, అవమానె,

ఆచారసిడి, ఆచారు, అడవిపండి నెయ్యి, అడవిపావురపుమాంసము, అడవిపిచ్చుకమాంసము, అవిసిమానె, ఆవుపాలు, అక్షికమద్యము, ఇంగిలీకము, దీనిభస్మము, ఇంగువ, ఇనుపభస్మము, దీనిసింధూరము, ఇప్పచెట్టు, ఇప్పమానె, ఈశ్వరిచెట్టు, ఇత్తడిభస్మము, ఇరుగుడి తైలము, ఉప్పు, ఉప్పిచెట్టు, ఉప్పెత్తచెట్టు, ఊడుగమానె, ఊగుర పెల్లి, ఉలవలు, ఊడుగచెట్టు, ఊరపిచ్చుక, వసుగబీర, తెగడ, ఎర్ర చిరురపులి, ఎలుక చెవిచెట్టు, వీచిచెట్టు, వీడుబుడి, ఓమము, కంచు భస్మము, కంద, కంపిల్లము, కచోరము, కటుకరోహిణి, కత్తినుండు చెట్టు, కనివ్వపంచమాలములు, కఫి, కయ్యారతైలము, కల్లు, కసి విందచెట్టు, కస్తూరి, కలిగొట్టుచెట్టు, కస్తూరిపసుపు, కర్కాటకశృంగి, కళింగరాష్ట్రము, కాంచనశీరి, కారుగచ్చచెట్టు, కారుమునగచెట్టు, కాళిపుటతైలము, కానుగచెట్టు, కోడిపుంజమాంసము, కాసర చెట్టు, కాసినిగింజలు, కుంకుమపువ్వు, కుందురుమ్మము, కురంజి ఓమము, కురువింజచెట్టు, కురువేరు, కవిరి, కొండకసివిందచెట్టు, కొబ్బరిమానె, కోడిమాంసము, కందులు, కన్నకొమలి, కన్నలేడి పిట్ట, కానుగచెక్క, భస్మము, కెంపుభస్మము, కొబ్బరికురిడి, కృష్ణా గరు, కర్జూరపుకాయ, గంధకచోరము, గంధకధృతి, గంధకము, గంగపాయలకూర, గంధమాంసి, గంధఫెరోజా, గచ్చకొనలు, గచ్చ చెట్టు, గ్రంధితగరము, గజవిప్పళ్ళు, గాడము, గరళము, గేదె సుగంధి, గాజరగడ్డలు, గాడిదగడపాకు, గుగ్గిలము, గుమ్మడుచెట్టు, గురువిందచెట్టు, గంజాయి, గొంతెనుగోరుచెట్టు, గొలిమిడిచెట్టు, గొలుగుచెట్టు, గోమాత్రము, గాడిదపాలు, గోరోజనము, గబ్బిలము, గుర్రపుపాలు, చంగల్వకోళ్ళు, చలిమిడిచెట్టు, చంద్రచెట్టు, చాళుర్జాతకము, చింతచెట్టు, చిన్నముల్లంగి, చిట్టాముదము, చిట్టా ముదపుచెట్టు, చిర్రకూర, చిప్పగడ్డి, చెప్పరట్టాకు, చాగలాసికూర,

చెవ్యము, చేదుబీర, చేదుపొట్టు, చింతపువ్వు, జవ్వారి, జాకాయ, జాపత్రి, జీడిపండు, జల్లేడుచెట్టు, జల్లేడుపాలు, జీడిసింజలు, జీల కర్ర, జీడిమానె, జన్ను, జీడిమామిడిపండు, జీవకము, కముల పాకులు, కాంచేలుచేదుకట్ట, తిప్పతీగ, తిలకపుచెట్టు, తాటికల్లు, తాడికాయ, తామ్రభస్మము, తాళకభస్మము, దీనిసింధూరము, తాళినపత్రి, తుంబురులు, తురుష్కము, తులసి, తువరిమెన్ను, తక్కిడచెట్టు, తెల్లగల్లేడు, తెగడ, తెల్లగన్నెడు, దింతిన, తెల్ల ములక, తెల్లపాలు, తేనె, త్రికమము, తొగరచెట్టు, తేలుమణి చెట్టు, తోరమల్లిభస్మము, తుమ్మికూరచెట్టు, తగిరినవిత్తులు, దవ నము, దాల్చినితరఖ, దాల్చినిచక్క, దింతెన, దుంపరాష్ట్రము, దుష్టుపుచెట్టు, ద్రాక్షపండు, పందివృక్షము, పళిముదిప్పలు, పల్ల మందు, పల్లవావిలి, పల్లయుమ్మొత్త, పల్లేడు, నాళి, నిర్విష, నీల భస్మము, నీలిచెట్టు, నువ్వులు, నువ్వులమానె, నల్లిచెట్టు, నేపాళపు చెట్టు, నేపాళము, నేలగురుగుడుచెట్టు, నేలకంగేడుచెట్టు, నేలయసి రికచెట్టు, నేలనేము, నేలములక, పచ్చకాంచనము, పచ్చాకు, పద్మ కము, పంచమూలములు (గురు), పంచకోలము, పాదరసము, పాపుదారు, పాపాణము, పిన్నసరాప, పిన్నపాపర, పిన్నపాలచెట్టు, పిప్పలిమూలము, పిప్పళ్ళు, పిప్పలికట్ట, పుగాకు, పుత్రశివచెట్టు, పుదీనా, పునుగు, పులిచెంచలి, పుష్కరాగభస్మము, పుష్కర మూలము, పెద్దదూలగుండ, పెద్దమావేరు, దవనము, పెన్నేరు మూలము, పెద్దదూలగుండ, పెద్దమావేరు, దవనము, పెన్నేరు మూలము, పొడపత్రికకు, పొత్తిదుంప, పోకలు, ప్రేంఖిణపుచెట్టు, రావము, పప్పు, రాడితచెట్టు, రిడాలవణము, భూతపిల్లిగడ్డ, రావంచాలు, పప్పు, రాడితచెట్టు, రిడాలవణము, భూతపిల్లిగడ్డ, రావంచాలు, బుడమకాయ, బ్రాంది, బొద్దిచెట్టు, తెల్లము, బొక్కికచెట్టు, మంచి గంధము, ముంగచెట్టు, మట్టితైలము, మణిశిల, మంజినచెట్టు, మద్యము, మహిసాక్షి, మదనగడ్డి, మదనావలచెట్టు, మాదిపత్రి,

మాండూరము, మాదీఫలము, మానుపసుపు, మారేడు, మారేడు
 పండు, మిరియాలు, మాధవీతీగ, ముక్కతెమ్మిడితీగ, ముత్తువ
 పులగము, మునగ కూర, మునగ చిగుళ్ళు, మునగ వేరు, మునగ విత్తుల
 తైలము, ఘృత్యాకపొన్న, మురయమగ్రంధ్యము, ముషిగి చెట్టు,
 ముషిగి గింజలు, మూరక్కండ చెట్టు, మొక్కపు చెట్టు, మొమ్మాయి,
 మొసలి చేదుకట్టు, మోదుగ చెట్టు, మోఛన, మురియపుచిప్పలసున్నము,
 మేక నెయ్యి, యవాతొరము, యుక్లీప్టసులయిలు, రుగరూ
 రిము, రసభస్మము, రససింధూరము, రాజావర్తభస్మము, రసాంజ
 నము, రూమిమస్తక, రేగు చెట్టు, రోయ్యపీఠ, లవంగాలనూసి,
 లవంగాలు, లోహభస్మము, దీనిసి ధూరము, వై ధూత్యభస్మము,
 వరగోగు, వసు, వాకుడు చెట్టు, వాయంట చెట్టు, వావిలి చెట్టు, విత్తు
 జోడతరము, విషటాద్రి, పెంపలి చెట్టు, పెరుతురు చెట్టు, పెట్టుక
 పొయిల కూర, పెరిగారము, పెలమసుంధి, పల్లుల్లి, పేపనూసి, శంఖ
 చూర్ణము, శంఖభస్మము, సీమి పెట్టతామర, శనగ పులుసు, శిలా
 జత్తు, శొంఠి, శ్రీ వేష్టకము, శ్వేతాత్రకభస్మము, మాడరా, సదాప
 చెట్టు, సన్నరాన్నము, సన్నాబాలు, సురస్వతియాక, సముద్రపు
 నురుగు, సముద్రలవణము, పుకీ జేపి దారు, దీని తైలము, సీమిచిత్ర
 మూలము, సీసభస్మము, సునాముఖ, పోమరాజము, పోవీరము, స్వర్ణ
 భస్మము, హరిదళము, హరిదళభస్మము, తొరసుము దాయము, మడియు
 డిలవకట్టు అనులోమవాలము, తూనివాలము, ప్రతూనివాలమును
 హరించును, కర్కాటక కృంగి, ఉర్ధ్వవాలమును, కర కామ డిరు స్తంభ
 వాలమును, కోల చెముడు, దుందిలపుకాయ, అష్టిలక వాలమును;
 చిత్రమూలము, సోలవజ చెట్టు ధనుర్వాతమును, జోడతరము అను
 లోమవాలమును హరించును, మేహవాలహరిములు, రక్తవాల
 హరిములు చూడుడు.

వాపులు హరించునవి:— Articles indicated for Inflammation.

అడవికండ, అముదము, అవమానె, ఇప్పమానె, ఎర్రగన్నేరు, కామంచిచెట్టు, కొండగోగు, కోలచెముడు, గంగరావిచెట్టు, గురివింద చెట్టు, గోరింతచెట్టు, చంద్రచెట్టు, చన్నచర్లగడ్డి, జీడిమానిడి చెట్టు, తామ్రభస్మము, తమాలవృక్షము, తుమ్మిదగూటిమన్ను, తెల్లగన్నేరు, దిరిసెనచెట్టు, దుష్టుపుచెట్టు, దేవచారులైలము, నీరు పిప్పలి, నీరువావిలిచెట్టు, నీలిమందు, నెరసి, పుల్లగోంగూర, చీజ పత్రము, బుడ్డకాకరచెట్టు, ముమీగింజలు, రతిభస్మము, రాసున్నము, పెండ్లివరికు, పెంతురుచెట్టు, పెదురు, కంఠరకము, గున్నము, మరియు నీమిలవిసివిత్తులు, తిలిమిడిచెట్టు, వస, కనగలు ఇవి దిగాగోళ్యవాపును హరించును, గుగ్గిలము, వడకవాపును హరించును, గుగ్గిలము, ముసాంబము చెట్టువాపును హరించును.

విచారహారద్రవ్యములు:— Articles indicated for nausea. అం

జీరుపండు, అక్రోటు, తిసిరికాయ, ఏలకలు, ఓమము, కశీరా, కొత్తిమీరి, గజకాన్, చాచుర్హారకము, చింతపండు, జాకకాయ, జీలకర్ర, తేనె, ధనియాలు, నిమ్మపండు, పచ్చకర్పూరము, పాయిల తూర, పుదీనా, బంగారపువరకు, మొవ్వాయ, అవంగాలు, పెలగ చెట్టు, పెలగపండు, చిగుళ్ళు, వేపచెట్టు, సోపు, సోమలాజము.

విచారపిచ్చి హరములు:— Do. for melancholia insanity. అడవి

తిల్లి, కరకాకాయపిండెలు, కుంకుమపువ్వు, కురాసానిపిమము, బంగారపురావడి, మారేడు, ముత్యములు, రసకర్పూరము, రసభస్మము, పెరిపుచ్చచెట్టు, నీమగోరింటవిత్తులు.

విచారహరములు:— Do. for melancholy or sorrow. అంజీరు

పండు, కటుకరోహిణి(తెల్లనిది), స్తూరి, తేయాకు, మద్యము, ముత్యములు, రతిభస్మము మరియు బోడతరములందోళనమునుపోగొట్టును.

విడువని జ్వరహారములు:-Do. for remittent fever. ఉడుగచెట్టు, ఉలిమిడిచెట్టు, కొండకసివిందచెట్టు కోవ్వు, గాడిదపాలు, జిల్లేడు పాలు, చిత్రమూలము, చేదుపొట్ల, తిప్పతీగ, తెల్లగల్లేరు, నేయాకు, సీరుచావిలిచెట్టు, నేలవేము, పాకతీగ, పామాణము, పాము, భూకాంకు శఫుచెట్టు, మువగవేరు, రక్తచందనము. వస, వావిలిచెట్టు, సావిరాంజనము.

విదాహ హారములు (క్షైత్యదాహ హారములు):-Do. for excessive thirst. అక్కలకర్ర, అద్దసురిము, అరటికాయ, అరటిచెట్టు, అల్లము, అలుబఖారా, ఇత్తడిభస్మము, ఎర్రకలువదుంప, ఒడ్డిచెట్టు, కచోరము, కణపకసుపు, కామంచిపూరి, కయ్యూము (హింతి), కుళదర్భగడ్డి, కొత్తిమిరి, కొబ్బరికాయనీళ్ళు, కోలపొన్నచెట్టు, గరికివేళ్ళు, గేదెనుగంధి, గొజరాన్, తులగముస్తలం, తేనె, తేలుమణిచెట్టు, తెల్లమద్దిచెట్టు, నేయాకు, చావిమ్మచెట్టు, ధనియాలు, నేలవేము, పర్పాటకము, బూడిదగుమ్మడికాయ, మంచిగంధము, ముయ్యాకు పొన్న, ములుగోరింటచెట్టు, మెంతికూర, మేడిచెట్టు, ములుదోసచెట్టు, యష్టిశుద్ధకము, రొయ్యవీర, లవంగాలు, వట్టివేళ్ళు, పెదురు, సన్నాచాలు, స్పృక్క-మొగ్గలు, మారేకారము, పైంధవలవణము.

విదధిహారములు:—Articles indicated for internal tumour or abscess. ఉలిమిడిచెట్టు, కారింగువ, కయ్యూరతైలము, చింతచెట్టు, దుంపరాష్ట్రము, వఖముచిప్పలు, మంగచెట్టు, మంచిగంధము, లవంగ్రాయము, స్పృక్క-మొగ్గలు.

విరిగిన యెముకల నతుకకొన కేయనవి:—Articles that unite fractured bones. అడవిపందినెయ్యి, కొర్రలు, తేనె, నల్లమందు, నాగముత్తవపులగము, మద్యము, మైనము, ముమ్మాయి, పెల్లుల్లి.

ధరేచనకారులు :— Purgatives or cathartics. అంత్యుపందు
(ఎందుది), అక్రోటు, అటుకమామిడి, అడవికంద, అడవిపోక, అను
ములు, అల్లము, అవిసిచెట్టు, అకాశగరుడ, అకుడెముడాళలు,
అదొండచెట్టు, అముదము, అవాలు, అవునెయ్యి, అలులఖారా,
*అయిలారము, అక్షికమవ్యము, ఇంగువ, శుశ్వరిచెట్టు, ఉత్తరేణి
చెట్టు, ఉప్పు, ఉసిరికాయ, ఉస్తికాయ, ఉస్తీచెట్టు, ఉలిమిడిచెట్టు,
ఊడుగచెట్టు, ఓమము, ఏడాకులపొన్న, కంబిల్లము, *కటుకరోహిణి,
*కత్తిమందుచెట్టు, కరక్కాయపిందెలు, కలబంద, కళింగరాష్ట్రము,
కసివిందచెట్టు, కాకరాకు, కిసిమిసిపండు, కుంకుమపువ్వు, కురాసాని
ఓమము, కుసుంబాచెట్టు, కూతురుబుడమ, కొత్తిమిరి, కొబ్బరికల్లు,
కరివేపాకుచెట్టు, కల్లు, *కాటుకగింజలు, కామంచిచెట్టు, కోడిమాం
సము, కృష్ణతులసి, గంటుభారంగి, గులాబిపువ్వు, గుంటకలగర,
గంధఫెరోజా, గంధకము, *గన్నేరుచెట్టు, గొడము, గాడిదగడపాకు,
గోమూత్రము, చనుబాలవీత్తులు, చల్లగుమ్మడు, చిట్టాముదము,
చింతపండు, *చెముడుచెట్టు, చేదుపుచ్చచెట్టు, చేదుపొట్ల, చాదలాసి
కూర, చేమచెట్టు, చేదుబాదము, జిల్లేడుచెట్టు, జిల్లేడుపాలు, టర్ పెన్
టై నుతైలము, తగిరిసచెట్టు, తములపాకులు, తాటికల్లు, తామ్రభస్మము
తిరుగుడిచెముడు, తురకవేపచెట్టు, తక్కిడచెట్టు, తెల్లగడ్డేరు, తెల్ల
జిల్లేడు, తెల్లతెగడ, తేనె, తోరమల్లిభస్మము, త్రిఫలములు, దింతెన,
మాసరిచెట్టు, మంపరాష్ట్రము, *దుష్టుపుచెట్టు, నక్కరచెట్టు, నల్లేరు,
నీరుల్లిపాయ, *నేపాళనూ, నేలతంగేడుచెట్టు, పచ్చకర్పూరము,
*పసుపునన్నెగురు, పిన్నపాపరచెట్టు, పాఠిజాతపుచెట్టు, పిప్పలి
మూలము, పుల్లబచ్చలి, పుగాకు, పుదీనా, పెద్దమావేడ, పోకలు,
పిన్నమావేరు, బచ్చలి, బలురక్కిసచెట్టు, బుడ్డకాకరచెట్టు, బొబ్బర్లు,
బుడమకాయ, బూడిదగుమ్మడికాయ, మారేడుచెట్టు, మాడిఫలము,

మిరపకాయలు (ఎండువి), మునగకూర, ముసాంబరము, మూరొం
డచెట్టు, మదనానలచెట్టు, మొక్కపుకాయ, మోదుగమాడలు,
మద్ద్యము, మంచారచెట్టు, యవహారము, యష్టిమధుగము, రజక
భస్మము, రసభస్మము, రసకర్పూరము, దుబ్బేరేవన్, రేలచెట్టు,
రేలచిగురు, రేలపండుగుంజ, రేలపువ్వు, రేవల్పిన్ని, రొయ్యవీర,
లవంగాలు, వజ్రభస్మము, విష్ణుకాంతము, పెరిపుచ్చచెట్టు, వేప
పండు, వాకుడుకాయ, పెరిచాతరాసి, పెల్లుల్లి, శొంఠి, శ్రీశృంగ
కము, నీరాఫలచెట్టు, నీకాయచెట్టు, సంబరేణి, నుల్లు, నవాపచెట్టు,
నరవ్యతియాసు, సంపెంగచెట్టు, సాంబ్రాణిచెట్టు, సునాముఖ, సైంధవ
లవణము, పోమరాజము, పోవీరము. పై వస్తువులలో (*)
యీలాంటి గుర్తు వేయబడినవి గాఢవిరేచన కారులు.

విరేచనములు కట్టునవి:—Astringents i. e., the articles that
stop purgings. అడవికల్లము, అల్లిచెట్టు, అడవిమొల్లి, ఊడుగ
పండు, ఏలకలు, ఓమము, కరక్కాయపువ్వు, కర్పూరశైలము,
కవిరి, కొడిసెపాలవిత్రులు, కృష్ణాగరు, ఖడ్గమృగరక్తము, గంగరావి
చెట్టు, గచ్చకాయ, గసగసాలు, గుగ్గిలము, గురజకాయ, కాపత్రి,
తేలకర్ర, తుంగముస్తలు, తెల్లపురుగుడు, తురకవేపచెట్టు, చాల్పిన
చక్క, ధనియాలు, వేల్లతేలకర్ర, నెరసి, నల్ల తుమ్మచెట్టు, నేలకాడి,
పటికపంచదార, ఫిరంగిసాంబ్రాణి, పురుగుడుచెట్టు, ఫిరంగిచక్క,
పోస్తుకాయ, ప్రత్తిచెట్టు, బాలింతబోలు, బూరుగచెట్టు, మరాటి
మొగ్గలు, మామిడిచెట్టు, ముమిడిగింజలు, మెంతలు, మేడిచెట్టు,
రససింధూరము, దూమినుస్తకీ, వేపచెట్టు, పెంపలిచెట్టు, పెన్న,
పెలగచిగుళ్ళు, పెల్లుల్లి, కంభవీరకము, పోపు, నర్మరసము, సాంబ్రాణి,
సీమచిత్రమూలము, సీమసున్నము, పోవీరాంజనము, మరియు
అల్లము కొద్దికొద్దిగనగు విరేచనములగు, గాడిద గడపాకు కడుపు

జాబ్బిగల విరేచనములను, ముసాబ్రము కంపువిరేచనములను కట్టును; నేరేమపండు, పొయిగూర, పుల్లబచ్చలి, బారుగచెట్టు ఇది పైశ్యవిరేచనములను కట్టును. అతర్లవిరేచనములు కట్టునవి, నీళ్ళవిరేచనములు కట్టునవి, రక్తవిరేచనములు కట్టునవి, పురాణ విరేచనములు కట్టునవి చూడుడు.

విషాది హారములు:—మరిదేహాద్య హారములు చూడుడు.

విషపుగుగుల విషమును హరించునది:—Antidotes for the poisonous venomous insects. అడవికంద, కరివేపాకుచెట్టు, కాశి చంపు, నీరుల్లిపాయ, మునుష్యకు, మూకుండచెట్టు, వన.

విషమర్జ్వరహారములు:—Articles indicated for malignant fever. అంబరు, అగ్నివేంద్రపుచెట్టు, అముదము, కరక్కాయ, కాయఫలచక్క, చాగచెట్టు, చిత్రమూలము, చిన్నమూలగొండి. తిప్పరీగ, దళమూలములు, పాపుచార, ముమ్మాకుపాన్న, రొయ్య వీర, వెలమగుంధి, వేపచెట్టు, సముద్రపుకొబ్బరి, హరిదళము, హరి దళభస్మము,

విషహాయ హారములు అనగా విషగాలివలన గలిగెడు విషాది మొదలగు అంటురోగములు రాకుండ జేయునది:—Articles that avert epidemic diseases. అకుప్రతికము, ఇంగువ, ఉప్పుద్రావకము, కరివేపాకుచెట్టు, గుడ్డిలము, తురక వేపచెట్టు, తులసి, తేలుమణిరాయి, నీరుల్లిపాయ, మూరేడుచెట్టు, పుగాకు, వన, వెల్లుల్లి, వేపచెట్టు, నీరుగోరింటవిత్తులు.

§

విషవ్రణహారములు:—Articles indicated for poisonous ulcers or tumours. వీలకలు, కాచలవణము, కూతురుబుడమ, దొండ చెట్టు, బదినిక.

విషహరములు:—Antidotes for poison i. e, alexepharmics.

అగరుళొంతి, అడవిగ్గెర, అడవిచలకర, అడవిదనుపు, అనుములు, అనపచిక్కుడు, అభ్రకభస్మము, అభ్రకసింధూరము, అరోహణు పిండి, అయస్కాంతభస్మము, అడవిసీలి, అమరశిలగంధకము, ఆమ్ర నెయ్యి, అశ్వ, ఇంగిలీకము, దీనిభస్మము, ఇండుపగిజలు, ఇనుము, ఉక్కుభస్మము, దీనిసింధూరము, ఉడుముమాంసము, ఎరకలువ దుంప, ఓనుము, కడిమిచెట్టు, కుంకుమపువ్వు, కస్తూరిపసుపు, కుసు వింజిచెట్టు, కరక్కాయ, కయ్యారము (హరతి), కోరింతచెట్టు, కల్లె చెట్టు, కాసీసుము, కాంచనక్షీరి, కాసరచెట్టు, కృష్ణాగరు, కసివింద చెట్టు, కర్కటకకృంగి, గంగరావిచెట్టు, గొంతెనుగోరుచెట్టు, గంధ మాంసి, గుగ్గిలము, గోరోజునము, గడ్డిదననము, గురివిందచెట్టు, చలిమిడిచెట్టు, చాగచెట్టు, చిన్నదూలగుండ, చేమంతిచెట్టు, చేతి అనలచెట్టు, చిరికూర, చిన్నపల్లెరు, జటామాంసి, తంగేడువిత్తులు, తక్కిలములు, తిలకపుచెట్టు, కామరపువ్వు, తుంగముత్తలు, తువరిమన్న, తెల్లగల్లేరు, తెల్లదింతి, తెల్లదింటియాలు, తేనె, తురకవేపచెట్టు, తుమ్మికూర, తేలుమణిచెట్టు, దవనము, దాల్చిని చెక్క, దుంపరాష్ట్రము, దేవదాళితిగ, దేవదారుచెట్టు, దిరిసెనచెట్టు, వందివృక్షము, వఖముచిప్పలు, వల్లవాదిలి, వల్లడిమ్మిత్త, నిమ్మపండు. నిర్విష, నీరుపిప్పలి, నీరుల్లిపాయ, నీలిచెట్టు, నెమలిమాంసము, నేల తంగేడు, నులిదడచెట్టు, పగడపుతీగచెట్టు, పచ్చకర్పూరము, పటిక, పద్మపూరిక, పసుగడుగు, పసుపు, పాకచెట్టు, పాదరసము, పాలతుత్తము, పిన్నపాలచెట్టు, పిన్నదూలగుండ, పుసుగు, పుష్కరమూలము, పుష్ప కాసీసుము, పెరుగుతోటకూర, పెద్దపల్లెరు, పొగడచెట్టు, బంగారపు వరకు, బచ్చలి, బొడ్డిచెట్టు, మందిగంధము, మంజిష్ఠ, మణిశిల, మురువము, మువగకూర, మునుష్యుడు, ముల్లంగి, మెంతికూర,

మదనగడ్డి, మంచుకుందపుష్పములు, మొక్కపుచ్చెట్టు, మొమ్మాయి, మోచన, మిరియాలు, మూరేడుచెట్టు, ముత్యములసున్నము, యష్టి మధుకము, రతిరథస్థము, రసాంజనము, రసకయ్యారము, రెడ్డివారి నానుబాలచెట్టు, రేలచెట్టు, లవంగాలు, లోద్దుగచెట్టు, లోహ థస్థము, వస, విషబొడ్డి, వెలుతురుచెట్టు, వెలమగుంధి, వెల్లుల్లి, సంపంగచెట్టు, సదాశుచెట్టు, సరళదేవదారు, సర్వరసము, సన్న రాస్థము, సముద్రపుకొబ్బరి, సముద్రలవణములు, పర్పాక్షి, సునా ముఖి, సోపు, సోపిరాంజనము, స్వర్ణథస్థము, తారిదళము, తారిదళ థస్థము, హేమాక్షికము, తారమాక్షికము, మిరియూ అరటిచెట్టు జుంతుపాపాగవిషములు, గచ్చకాయ ఇత్రదీనిషములు తారించును. విసర్పితకరములు:—సర్పిరోగకరములు చూడుము.

వీర్యమునకు చలువజేయునవి:—Articles that cool the semen. అరటికాయ, బాలింతబోలు, ముల్లంగి, మంచిగంధము, వేడపండు.

వీర్యమునకు వేడిబుట్టించునవి:—Articles that create heat to the semen. అమరశిలగంధము, ఓరుము, మాన, కరివేడచెట్టు, కటుకరోహిణి (తెల్లనిది), కణపకసుత్ర, కామంచిచెట్టు, గంధమాంసి, గులిచిందచెట్టు, చాతుర్ధారకములు, బవ్వాడి, తములపాకులు, నీరుల్లి పోయ, పులిచెంచలి, మల్లిపువ్వులు, మునగచిగుళ్ళు, మిరియాలు, వాయంటచెట్టు, విరిగిచెట్టు, పన్నాపాలు, సోనర్పలవణము, హింకపాడి.

వీర్యవృద్ధికరములు అపగా ధాతుపుష్టికరములు:—Articles that increase the semen. i. e., Aphrodisiaca. అంజుపండు, అంజ రతామర, అండుగచెట్టు, అంబు, అంబోళపుకాయ, అక్కల కర్ర, అక్రోటా, అకామోచచెట్టు, అన్నము, అడవిపందినెయ్యి, అమృతఫలము, అరటిచెట్టు, అడవిశుకర్ర, అడవికెరలు, అడవి

సదాప, అభ్రకభస్మము, అల్లము, అడవిపందిమూంసము, అడవి
 పావురపుమూంసము, అడవిపిచ్చుకమూంసము, అరటిపండు, అవ్వవద్దు,
 అబాలు, అవునెయ్యి, అవువెన్న, అకుద్రపురుగు, అనపగిజలు,
 అవుపాలు, ఇంగిలీకము, ఇంగిలీకభస్మము, ఇంగువ, ఇనుము, ఇనుప
 రావుడి, ఇడుపగింజలు, ఉక్కుభస్మము, ఉక్కురావుడి, దీనిసింధూ
 రము, ఉప్పు, ఉత్తికాయ, ఉసిరికాయ, ఉడుముమూంసము, ఊర
 చిచ్చుక, ఎలుకమూంసము, ఏనుగుచీర, ఏలకులు, ఓమము, కచో
 రము, కంద, కశీరా, కడిమిచెట్టు, కాచంచెట్టు, కర్పూరపండు,
 కలబంద, కస్తూరి, కల్లు, కస్తూరిపసుపు, కినిమిసిపండు, కాళి,
 కుంకుమపువ్వు, కుకుబేరు, కూతురుబుడమ, కొబ్బరికాయ, కొబ్బరి
 కాయనీళ్లు, కొబ్బరిపాలు, కోష్ఠ, కోడిగుడ్డు, కొబ్బరికురిడి, కలి
 గొట్టుపువ్వు, కన్నకొమలి, కన్నరేడిరట్ట, కాకిమూంసము, కారటు
 దుంప, కుంజేలు, కౌపుభస్మము, కోడిపుంజమూంసము, కోడిమూం
 సము, కోలపాలకూర, కోవిలదుంప, గంజునిూనుచేప, కవిరి, కీరకా
 లి, ఖర్జూరపుకాయ, గంధము, గపగపాలు, గురివిందచెట్టు,
 గంజాయి, గొంకెమగోరుచెట్టు, గోరొంజము, గారచెట్టు, గుర్రపు
 పాలు, గొచ్చివిత్తులు, చనుచాలు, చపలభస్మము, చలిమిడిచెట్టు,
 చల్లగడ్డలు, చింతపండు, చించలము, చిన్నపల్లెరు, చిన్నదూలగొండి,
 చీనాపంజర, చెవ్యము, చేపనెయ్యి, జపచెట్టు, జాజికాయ,
 జాపత్రి, జడిపండు, జీలకర్ర, జీవనాఖ్యపంచమూలములు, జీనకము,
 తంగేడుచెట్టు, తగరభస్మము, తమాలవృక్షము, తపాక్షిరి, తాటి
 కల్లు, తాడికాయ, తామరగింజలు, త్రిఫలములు, తాళికపత్రి,
 తుంగముస్తలు, తుత్తురుబెండచెట్టు, తుమ్మకగురు, తెల్లపురుగుడు,
 తెల్లములకవిత్తులు, తెల్లపాకుడు, తెల్లకోడలిరము, తాంబేలు,
 తాచుపాము, త్రిసుంధములు, దానిమ్మచెట్టు, దాల్చినితరకు,

వాల్మీకిచెక్క, దుంపరాష్ట్రము, దోమవిత్తులు, ద్రాక్షపండు, ధాత్రీ
 ప్లాలు, వక్కరచెట్టు, వఖముచిప్పలు, నిద్రగన్నిక, నీరుల్లిపాయ,
 నువ్వులు, నువ్వులనూనె, నెవలిచూంపము, నేలడిసిరిక చెట్టు,
 నెమ్మిచెట్టుపండ్లు, నేపాళము, నందివృక్షము, నేలగుమ్మడి, నేలనేరేడు
 చెట్టు, నేరేడుపండు, నేలకాడి, నాగముత్తవపులగము, నాగమల్లి
 చెట్టు, పగడభస్మము, పచ్చకర్పూరము, పద్మమధు, పటికపంచదార,
 పాయిలకూర, పాలగుండ, పామిణము, పాదరసము, పాలపండు,
 పక్కిచెట్టు, ఫిరంగిసాంబాళి, పిప్పళ్ళు, ఫిరంగిచెక్క, పిన్నపాలచెట్టు,
 పుత్రశీవిచెట్టు, పురుగుడుచెట్టు, పుష్కరాగభస్మము, పిన్ననదాప,
 పెద్దమూలగుండ, పెద్దపల్లెడు, పెద్దనిల్లిపీచర, పెన్నడు, బంగారపు
 వరకు, బంగారపురాపుడి, బచ్చలి, కాడిదచెట్టు, కాదముపప్పు,
 కావంచాలు, బూరుగచెట్టు, బూడిదగుమ్మడికాయ, బొబ్బిళ్లు, బోడ
 తరము, బొంతలరటిపండు, భూతపిల్లిగడ్డ, భూకర్కరదుఃప, మించి
 గంధము, మద్దవలుడతచెట్టు, మనుకాల, మురిపండు, మురిపాలు,
 మురియూడలు, మల్లిచెట్టు, ముత్తవపులగము, మహిసాక్షి, మినుప
 పిండి, మిరియాలు, ముత్యములభస్మము, మునగపువ్వు, మునగకూర,
 మునగవిత్తులు, ముంతికూర, మేడిచెట్టు, మొక్కపుచెట్టుజిగురు,
 మొమ్మాయి, మేద, మహామేద, మోడుగచెట్టు, యష్టిమధుకము,
 రతిరభస్మము, రత్నపురుష, రససింధూరము, రావివిత్తులు, రావిచెట్టు,
 రుద్ది, రుద్రబడచెట్టు, రూమిమొక్క, లవంగాలు, లవంగానూనె,
 లక్ష్మణపంజ, వ్యాఘ్రసఖము, విమలభస్మము, వెలమగుడి, వృద్ధ
 చారు, వెండివరకు, వైకాంతభస్మము, వెన్న, వెల్లుల్లి, శోంఠి,
 శ్వేతాశ్రకము, సంకెంగచెట్టు, సచాపచెట్టు, సన్నరాన్నము, సర్ప
 రసము, సమాదేవి, సాంబాళి, సారపప్పు, సీమిగోరింటవిత్తులు,
 సీసభస్మము, సాలామిస, సునాముఖ, సైంధవలవణము, స్వర్ణ

భస్మము, పోపు, స్వర్ణకేసంతి, హేమాక్షికము, తారమాక్షికము, క్షీరకాశీళి.

వీర్యస్థంభన చేయునవి:—Articles that increase the virile or retentive power ■ sexual connection. అకుద్రపురుగులు, అనపగింబలు, ఎర్రగన్నెరు, కన్నకోమలి, కనుంబాచెట్టు, గురి విందచెట్టు, గంజాయి, జాపత్రి, తెల్లగన్నెరు, నులిదడచెట్టు, నేలతం గేడుచెట్టు, పంచపల్లములు, మరాటిమొగ్గలు, ముసగదిత్తులు, మోడుగపువ్వు; రుద్రబడచెట్టు; లవంగములు; సర్జరసము.

వృషణముల వాపును నొప్పిని తరించునవి:—Articles indicated for orchitis i. e., swelling and pain of testicles. కొబ్బరి కాయ, గచ్చచెట్టు, ఇప్పపువ్వు, గచ్చకాయ, వీరువాదిలిచెట్టు, తెల్లగలికేరు, బండిగురివిందచెట్టు, పుగాకు, వాదిలిచెట్టు, స్పంజ.

శెండుకలకు కాంతిని మృదుత్వమును యిచ్చునవి:—Articles that give shining & gloss to the hair. కొబ్బరినూనె, కాడికాయ, తెల్లబోడతరము, మురదారుసింగు, మెంతికూర, యష్టిమధుకము, రేగుచెట్టు, నీకాయచెట్టు.

శెండుకలకు బలమిచ్చునవి అనగా పెరుగువటులచేయునవి:—Articles that give strength or stimulate the growth of the hair. అన్నభేది, ఇప్పనూనె, కొబ్బరినూనె, గుంటాలగర, గోరింటచెట్టు, చేమంతిపువ్వు, కడినూనె, కాడికాయ, నీలిమొండు, పొయిలకూర, మనుబాల, పుగాకు, మల్లిపువ్వులు, మెంతికూర, మందారపువ్వుము యష్టిమధుకము, రేగుచెట్టు, పెల్లుల్లి, వేగిలచెట్టు, నీకాయచెట్టు,

బొండుకల నలుపెక్కించునవి:—Articles that blacken the hair. కుసుంబాపువ్వు, కొబ్బరిమాన, గుంటకలగర, చడిమాన, ముసాంబ్రము, యష్టిమధుకము, మనాముఖ,

బొండుకలమాడతేయునవి:—Articles that make the hair fall off. చామచెట్టు, బమ్మిచెట్టు.

బొండుకలు పెరియడమును ఆపునవి:—Articles that prevent hair from turning grey. కోలపాలకూర బంగిలికూర్చా, కాచు పాము, తెల్లబోడకరము, వల్లగుంటకలగర, నేలకంగేడు, పెల్లుల్లి.

పెన్నునొప్పి హారములు:—Articles indicated for pain in the back. గొబ్బిచెట్టు, వాతనారాయణచెట్టు, నీతాఫలచెట్టు, ముంతులు, మొమ్మాయి.

పెరిని పోగొట్టునవి:—ఉన్మాదహారములు చూడుడు.

పెరికుక్క, నక్క విషహారములు:—Antidotes for poison of mad dog or jackal. అంగారవల్లి, ఉత్తరేణిచెట్టు, కాకరాకు, కానుగచెట్టు, చెప్పకట్టాకు, తేలుమణిచెట్టు, నీరుల్లిపాయ, వల్ల యుష్మోర్త, పొటలగన్ని, పాపాణము, మనుష్యకు, మొమ్మాయి, మేకమాంసము, పెల్లుల్లి, పెరిచెంకు, కంఠపుష్పి, పోపు, సర్పాడి,

పెరికుక్క విషసంధి హారములు:—Articles indicated for Hydrophobia. ఉత్తరేణిచెట్టు, కప్తూరి, కుక్కగులాచిచెట్టు, వల్ల ముండు, నేలకాడి, పొటలగన్ని, పాపాణము.

వేడిచేతబుట్టిన విచాహ హారములు:—కాకనుబుట్టిన చాహ హార ములు చూడుడు.

వేడితేయునవి:—కాక తేయునవి చూడుడు.

వ్రణములలో, గాయములలో, పుండ్లలోపడిన పురుగులను జంపి వానిని మాన్పునవి:—Articles indicated for ulcers or wounds

Infested with maggots. కర్పూరము, (హరితి), కానుగ చెట్టు, కృష్ణతులసి, కుక్కపుగాకు, గాడిదగడపాకు, జివ్వచెట్టుపాలు, తురక వేప చెట్టు, గోరింటవిత్తులు, తెల్లగన్నేరు, ఎర్రగన్నేరు, పుగాకు, పసుపు, బదినిక, మురిపాలు, గుహిపాక్షి, మాధవితీగ, మూఝుండ చెట్టు, వన, చాక చెట్టు, పెల్లుల్లి, వేపనూనె, వృద్ధదారు, సరస్వతి యాకు, సీతాఫలచెట్టు, సీమగోరింటవిత్తులు.

ప్రణాహారములు:—Do. for ulcers అందుగ చెట్టు, అన్నము, అరి వన, అన్నభేది, అవిసీనూనె, అశోకవృక్షము, అగాకరదుంప, అర చెట్టు, అవనూనె, ఇసుక, ఇప్పనూనె, ఇరుగుడిచెట్టు, ఇనుపగోలు విత్తులు, ఉక్కుత్రచెట్టు, ఊసర పెల్లి, ఈశ్వర చెట్టు, ఉత్తరేణిచెట్టు, ఊడుగ చెట్టు, ఊరిలంది, ఏడాకులపొన్న, ఏలకులు, ఏనుగువీర, ఒడ్డి చెట్టు, ఓమము, కక్కుపాల, కచోరము, కత్తినుందుచెట్టు, కడిమి చెట్టు, కసివిండిచెట్టు, కలబంద, కంపిల్లము, కాంచనవృక్షము, కాచ లవణము, కానుగ చెట్టు, కాసురి చెట్టు, కుంకుమపువ్వు, కుందురు మ్మము, కుక్కపాయంట, కురుభింద చెట్టు, కుసుంబా చెట్టు, కూతురు టుడమ, కవిరి, కొండగోగు, కొత్తిమీర, కోలచెముడు, కృష్ణాగరు, కానుగనూనె, కుండేలు, కోలపాలకూర, గంజాయి, గంగరావి చెట్టు, గంధకధృతి, గంగసింధూరము, గంధఫెరోజా, గుగ్గిలము, గుండెచెట్టు, గొడ్డుగాకర చెట్టు, గోరింతి చెట్టు, చంద్ర చెట్టు, చెన్న చెర్లగడ్డ, చాగ చెట్టు, చించలము, చింత చెట్టు, చిత్రమూలము, చేదుపొట్ల, బంగాలిపచ్చ, జాకపువ్వులతీగ, జల్లేడుచెట్టు, జామిచెట్టు, జీడినూమిడిచెట్టు, జివ్వపాలు, తాంబేలుదిప్పభస్మము, తామ్ర భస్మము, తాళకభస్మము, దీనిసింధూరము, తుత్తురుబెండ చెట్టు, తువరిమన్ను, తెల్లగల్లేరు, తెల్లజల్లేడు, తెల్లమద్దిచెట్టు, తెల్లబారింక, తుత్తనాగము, తేనెచెట్టు, తెనె, తోగరుచెట్టు, తగిరిన చెట్టు, తిప్ప

తీగ, తీగముమీగిచెట్టు, దింతెన, దిరిసెనచెట్టు, దుష్టాపుచెట్టు, దొండ
 చెట్టు, భూపవవృక్షము, నఖముచిప్పలు, నల్లలెమ్మచెట్టు, నల్లమందు,
 నల్లయుద్వేత్త, నవాసాగరిము, నీటిపచ్చలిచెట్టు, నీరుపిప్పలి, నీలి
 మందు, నులిదడచెట్టు, నువ్వులు, నమలకుగుచెట్టు, నేరేడుచెట్టు,
 నాగకెముడు, నేలయనుసరికచెట్టు, నేలనేము, నిద్రగన్నిక, పచ్చ
 కాంచనము, పటిక, పసుపు, పాచితీగ, పాదరసము, పాకచెట్టు, పాతి
 నెయ్యి, పాపరచెట్టు, పాపాణము, పొడికొండిచెట్టు, పుండరీకము,
 పుగాకు, పుదుగు, పెద్దదూలగొండ, పిన్ననరేడు, పెన్నేరు, పిన్న
 మానేరు, పేలాలు, పెరుగుతోటకూర, పొత్తిదుంప, బడినిక, బల్లి,
 బలరక్తిసచెట్టు, బాలితపోలు, బాడిదపుచెట్టు, బీజపత్రపుచెట్టు,
 బుడ్డకాకరచెట్టు, బోడతరము, భీర, మహాభీర, బ్రహ్మమేడిచెట్టు,
 బుడిమికాయ, మంగచెట్టు, మంజుష్ఠ, మద్భము, మట్టిలైలము, మైల
 తుత్థము, మాచిపత్రి, మాచికాయ, మాచుపసుపు, మాచుపూ,
 మిరపకాయలు (ఎండువి), మిరియాలు, ముచుకుందపువ్వుము, ముర
 దారుసింగు, ముండ్లతోటకూర, ముమీగిచెట్టు, ముంతికూర, మునగ
 కూర, మునగవిత్తులలైలము, మేడిచెట్టు, మారేడు, మైనము,
 మొమ్మాయి, యష్టిమధుకము, రసకర్పూరము, రసభస్మము, రస
 సింధూరము, రాతిపువ్వు, రాచిచెట్టు, రేలచెట్టు, వెంట్రుకపొయిల
 కూర, వస, విషబొద్దిచెట్టు, వాయుటచెట్టు, వెలుతురుచెట్టు, నెలి
 గారము, నెలమనుసంధి, వేగిసచెట్టు, వేపచెట్టు, వేపమాన, వ్యాఘ్ర
 నఖము, కంఠిరకము, నీతాఫలచెట్టు, శ్రీశేష్ఠకము, సర్వరసము,
 సదాపచెట్టు, సరస్వతియాళ, సముద్రపాల, సరిశదేవదారు, సర్పాక్షి,
 సీమపెట్టకామర, సీమలవిసిగింజలు, సైంధవలవణము, సోమరాజము,
 సోమరాంజనము, స్పంజి, భాంసపాది, హేమాక్షిము, తారమాక్షి,
 కము, మురియ, లక్ష్మణమాత్రము మిరియాలు ఇవి అస్త్రీకరత్రణ

ములను, కురాసానిపీమము పోటుగల వ్రణములను, పుగాకు చీము పట్టిన వ్రణములను, ఒపొండరీకము శిరోవ్రణములను హరించును, కుక్కువ్రణహారములు, దుష్టవ్రణహారములు, మాదహారములు, పుట్ట వ్రణహారములు, మాసని మొండివ్రణములు మురికివ్రణహారములు, విషవ్రణహారములు, సర్పవిషవ్రణహారములు చూడుడు.

శరీరస్థైర్యకరములు:—దేహమును ఘట్టిపడజేయునవి చూడుడు.

శిరోశ్రమిహారములు:—Articles indicated for worms ■ the head. ఆవాలు, నవాసాగరము, నీలిచెట్టు.

శిరోవాత, శిరోరోగ హారములు అవగా తలపోటు, మంట, వేడిమి, వికారము మొదలై నవి హరించునవి:—Do for diseases of the head. అక్కలక్క, అకుపక్రికము, అముదము, ఉసిరికాయ, ఏలకులు, కరక్కాయ, కలువదుంప, కలబంద, కల్లుపులుసు, కస్తూరి, కాడిదొండకాయలు, కాటుకగింజలు, కుంకుడుచెట్టు, కుంకు మపువ్వు, కుక్కవాయింట, కొబ్బరిసారాయి, గంగరావిచెట్టు, గంధ ఫెరోజా, గులాబిపువ్వు, గొడ్డుగాకరచెట్టు, చిట్టాముదిపుచెట్టు, చేతి పుచ్చచెట్టు, చేతిబీర, జాజిచెట్టు, జాజికాయ, తామ్రధన్యము, తిప్ప తీగ, తాళిపక్రి, తక్కిడచెట్టు, త్రిఫలములు, దశమూలములు, దాల్చినీచెక్క, పందివర్ధనము, నఖముదిప్పలు, నవాసాగరము, పచ్చకర్పూరము, పాతనెయ్యి, పుడినా, పెద్దమావేరు, పెద్దపావిల కూర, పేరింటచెట్టు, పొగడపువ్వులు, చచ్చలి, రాదమునూనె, రాదముపప్పు, భూతపిల్లిగడ్డ, మంగచెట్టు, ముచుకుందము, దీనిపువ్వు ములు,లవంగాలు, వాయింటచెట్టు, శొంఠి, శ్రీవేష్టకము, మురియు గేలరంగేడుచెట్టు పురాణశిరోరోగహారమును, పిప్పలిమూలము తలలోని శ్లేష్మమును, జలుటును, రసకర్పూరము, రసధన్యము ఇవి రెండును తలవాచివచ్చు వ్యాధిని హరించును.

శీర్ష్యపదవకారులు:—సుఖప్రపదవకారులు చూడుడు.

శీతపై ర్యజ్వర హారములు:—Articles indicated for fever from cold & bile. ఒద్దిచెట్టు, కటుకరోహిణి, కాకరాకు, చనుబాలు, చేదుపొట్ట, తీగడుగుముడిచెట్టు, తిప్పతీగ, తేలుమణిచెట్టు, దేనడాకుచెట్టు, నిమ్మపండు, నేలనేము, రాసాణము, పెనువేపచెట్టు, బంబారుచెట్టు, మొమ్మాయి, వేపచెట్టు.

శీతపై ర్యహారములు:—హితపై ర్యహారములు చూడుడు.

శీతలహారములు:—జలులును హరించునవి చూడుడు.

శుక్రవారశుక్రదోహ హారములు:—Do. for unhealthiness of the semen. అవమాన, అబాలు, పచ్చలభస్మము, || స్నోకోమలి, కానుగమాన, గంటుభారంగి, ఓండికొండచెట్టు.

శుక్రకష్టమును హరించునవి:—ఇంద్రియనష్టమును కట్టునవి చూడుడు.

శుక్రవృద్ధికరములు:—వీర్యవృద్ధికరములు చూడుడు.

శూలహారములు:— Do. for spasmodic colic. అల్లము, అన్ని కేంద్రపుచెట్టు, అజామోదిచెట్టు, అజామోదనిర్మలు, అన్ని కాపడిము, అకుచెముడు, అకుపక్రీకము, అమునము, అముదపుచెట్టు, అరెచెట్టు, అల్లువేరినము, అవమాన, ఇంగువ, ఇనుపభస్మము, దీని సింధూరము, ఉత్తరేశచెట్టు, ఉడుముమాంసము, ఉప్పు, ఉలవకట్టు, ఉలిమిడిచెట్టు, ఎరచిరతిలి, ఎలుకచెవిచెట్టు, ఏడాకులపొన్న, ఏలకులు, ఏలకులఅరకు, ఓమము, ఓమపుమాన, కంకణము, కంపిల్లము, కరకాయ, కవిరి, కారింగువ, కాయమునగచెట్టు, కురంతి హమము, కొండచీపురుగడ్డి, కొబ్బరిపాలు, కొడిసెరాలచెట్టు, కోడి మాంసము, కోలచెముడు, గంధకభృతి, గంధకము, గచ్చకాయ, గచ్చకొవలు, గచ్చచెట్టు, గవ్వభస్మము, గుమ్మడుచెట్టు, గురికాయ, గజవిమ్మకాయ, గుర్రపుల్లి, గేదెమాత్రము, గేదెగుగధి,

గోరమాత్రము, గోమాత్రము, చనుకాలు, చన్నచర్లగడ్డ,
 చేమంతిపువ్వు, చితచెట్టు, చిట్టాముదము, చిత్రమాలము, చీనా
 పంచదార, చెముడుచెట్టు, చెవ్యము, చేతిపుచ్చచెట్టు, చిన్నపల్లెరు,
 జాపత్రి, జాజికాయ, జీడిగింజలు, జీలకర్ర, జిల్లేడుపువ్వు, తగర
 భస్మము, తామ్రభస్మము, తాళభస్మము, దీనిసింధూరము, తిరు
 గుడిచెముడు, తొలురులు, గడ్డేరు, తెగడ, తెల్లములక, తోరమల్లి
 భస్మము, దళమాలములు, దానిమ్మచెట్టు, దాల్చినితరలు, దాల్చిని
 చెక్క, దింతిన, వఖముచిప్పలు, నిమ్మపండు, నేలగురుగుడుచెట్టు,
 నేలవేము, నీలిచెట్టు, పంచకోలములు, పాలసుగంధి, పిండికొండచెట్టు,
 పిన్నపాపర, పుష్కరమాలము, పిప్పలిమాలము, పెద్దపల్లెరు, పెద్ద
 వాయింటచెట్టు, ప్రబ్బలిచెట్టు, బలపపురాం, పాలింతబోలు,
 విడాలవంగము, బుడమకాయ, బోడతరము, బెల్లము, బ్రహ్మదండి
 చెట్టు, దీనితొరము, మట్టిత్రేలము, మైసత్తులము, మాదీఫలము,
 మానుపసుపు, మానుప్ప, మిరపకాయలు (ఎండువి), ముత్తువపుల
 గము, మారేడుచెట్టు, మేక నెయ్యి, ముత్యములసున్నము, మునగ
 కత్తులు, ములుగోరింటచెట్టు, మూర్కొండచెట్టు, మూరేడుపండు,
 మొగలిచిన్నలు, ములు పెంజలిచెట్టు, ముట్టకామర, ముమ్మాయి,
 ముగ్ధపుచిప్పలసున్నము, యవతొరము, రణభస్మము, రసకర్పూ
 రము, రసభస్మము, రక్తచందనము, రససింధూరము, రాజావర్త
 భస్మము, రావిదక్కతొరము, రాసున్నము, రేలచెట్టు, వజ్రభస్మము,
 వరగోగు, వస, వాయువిడంగములు, విరిగిచెట్టు, విషబొద్ది, పెదురు,
 కలిగారము, కెల్లలి, వ్యాఘ్రువఖము, శంఖభస్మము, శంఖజీరకము,
 కముద్రఫలముగ, కర్కరము, నీపభస్మము, సున్నము, సోమ
 రాజము, నీమగోరింటచెట్టులు, సోమర్పలవణము, నీమమిరపకాయలు,
 తొరగుముదాయము, మరియు పెన్నెరు రక్తకూల నణచును;

ముర్యములనున్నము, శృంగిభస్మము, పల్కాక్షరము ఇవి పైత్య
కులను హరించును. కడుపునొప్పిహరములు చూడుడు.

శోథహరములు:—డిబ్బురోగహరములు చూడుడు.

శోషహరములు:— Articles indicated for fainting from
starvation or exhaustion. అమాదవిత్తులు, అల్లము, అను
ములు, ఎర్రావడచెట్టు, టమము, కరకాయ, కుంకుమపువ్వు,
కొబ్బరికాయ, కిసిమిసిపండు, శృష్టిగరు, గంధకము, చీనాపంచ
దార, చిన్నపల్లెరు, చింతపండు, త్తిక్కెడచెట్టు, ద్రాక్షపండు, నవా
సాగరము, పెద్దమావేరు, పెద్దపల్లెరు, బాగ్లిగంజి, బియ్యపుమాక
తావ, రససింధూరము, తెట్రుకపాయిలకూర.

శ్రమనుహరించునవి:—బడలికను పొగొట్టునవి చూడుడు.

శ్లేష్మజ్వర హరములు:— Do. for fever from excessive
phlegm. అడ్డసరము, ఉత్తిరేణిచెట్టు, గంటుభారంగి, కర్కటక
శృంగి, చంగల్యోక్త, చనుబాలు, చేదుపొట్ల, జటామూలి, దుంప
రాష్ట్రము, నేలములక, పద్మకము, పర్వాటకము, పిప్పలిమూలము,
పుష్కరమూలము, లక్క, లవంగాలు.

శ్లేష్మపైత్యహరములు:— Do. for bile combined with phlegm.
అడ్డసరము, కర్కటకశృంగి, గొర్రెమ్మూతము, చాచరాసికూర,
జటామూలి, పంచమూలములు (లఘు), పాచిరీగ, ముర్యముల
నున్నము, యష్టిమధుకము, సత్తుభస్మము.

శ్లేష్మమును నిరుత్తేయనవి:—Articles that melt phlegm. అక్కల
కర్ర, పైంధపలవణము.

శ్లేష్మమును వెడలించునవి:— Articles that expell phlegm or
expectorents. అడ్డసరము, అక్కలకర్ర, కచ్చూరములు,
కోదాడికాయలు, కర్కటకశృంగి.

శ్లేష్మవార హారములు:-Do. for cold combined with phlegm.
 ఉప్పుకరక్కాయ, గంటుభారంగి, చింతపండు, తగిరిసచ్చెట్టు, దేవ
 చాకుచెట్టు, దురదకండ, దుంపరాష్ట్రము, బ్రాహ్మపండు, కఖము
 చిప్పలు, పచ్చకయ్యారము, పచ్చలభస్మము, పుష్కరమూలము,
 మెంతికుర, వాళడుకాయ, సర్జరకైలము, నీమచిత్రమూలము,
 సావీరము.

శ్లేష్మహారములు:—Articles that absorb or check phlegm.
 అంజీరుపండు, అంబుడు, అగరుశోఠి, అందుగచెట్టు, అగ్నివేద్రదపు
 చెట్టు, అడవికండ, అటకమామిడి, అద్దసరము, దీనిపువ్వు, అడవి
 తలగర్ర, అడవితులసి, అడవిపుల్లి, అడవిశనగచెట్టు, అయిలారము,
 అరివస, అకుచముడు, అముదము, ఆరెచెట్టు, ఆవాలసిండి, ఆదొండ
 చెట్టు, ఆరుకణపులకానుగ, అదివిమల్లె, అయస్కాంతభస్మము,
 అమ్మచిక్కెము, ఉస్త్రీకాయలు, ఇరుగుడుకైలము, ఉప్పు, ఉప్పిచెట్టు,
 ఉలవలు, ఉసిరికాయ, ఏడాకులపొన్న, ఏడిచెట్టు, ఓమము, కంచు
 భస్మము, కంపిల్లము, కరక్కాయ, కయ్యారకైలము, కాకరాకు,
 కాకుగచ్చచెట్టు, కాసరచెట్టు, కంకుడుచెట్టు, కురంజచెట్టు, కురు
 వేగు, కూతురుబుడమ, కవిరి, కొత్తిమీరి, కొంకివిసిలిచెట్టు, కృష్ణా
 గరు, కొండగోగు, కోవాడికాయ, కృష్ణతులసి, కర్జూరపుకాయ,
 గంధభరోహ, గంధకము, గచ్చకొనలు, గజపిప్పళ్ళు, గుల్లసున్నము,
 గుగ్గిలము, గొర్రెమూత్రము, గొఱాయి, గొడము, గంటుభారంగి,
 చాతుర్మాతకము, చేమంతిపువ్వు, చేదుపొట్ల, చింతపువ్వు, చిట్టాము
 దపుచెట్టు, చిప్పగడ్డి, జటామాంబి, జల్లేడుపాలు, తగరభస్మము,
 తములపాకలు, తాటికలకండ, తామ్రభస్మము, తాళకభస్మము, దీని
 సిఃధూరము, తేనె, తుమ్మికురచెట్టు, తులసి, తెగడ, తక్కడచెట్టు,
 త్రికాశములు, దర్భ, చాల్పినిజరఖ, దుండిలపు చెట్టు,

దుందిలపుకాయ, దుంపరాష్ట్రము, దుయ్యచెట్టు, వందివృక్షము, నల్లేరు, నిర్విష, నీటిప్రబులిచెట్టు, నీరుల్లిపాయ, నులిదడచెట్టు, నల్లిచెట్టు, నెమ్మిచెట్టు, నేలతంగేడుచెట్టు, నేలవేము, నల్లచావిలి, పగడభస్మము, పటికిపంచదార, పచ్చకద్దూరము, పచ్చిపోకలు, పసుపు, పర్పాటకము, పాలసుగంధి, పారిజాతపుచెట్టు, పిప్పలిమూలము, పిన్నసదాప, పిప్పళ్ళు, పుగాకు, పుత్రజీవిచెట్టు, పిన్నమావేరు, ప్రబులిచెట్టు, బాలింతలోలు, బూరుగచెట్టు, భూతపిల్లిగడ్డ, ముగచెట్టు, మంచిగంధము, ముగకాయ, ముద్యము, మయూరశిఖ, ముదిసగడ్డి, మరువము, శుల్లిపువ్వులు, మహివాచీ, మాదీఫలము, మామిడిల్లము, మారేడు, విరియాలు, ముచుకుందపువ్వుములు, మునగవేరు, మునగతైలము, మురయనుగ్రంధ్యము, మూర్కుండచెట్టు, మెంతికూర, మొమ్మాయి, మోడుగచెట్టు, మోచన, మోడుగపువ్వు, మోడుగమాడలు, మెట్టకామర, రాసున్నము, రసకయ్యారము, రక్తచందనము, రణితభస్మము, లవంగాలు, లవంగాలనూనె, లోహభస్మము, దీనిసింఘారము, వసు, వజ్రభస్మము, వాయంటచెట్టు, వావిలిచెట్టు, విత్తులోడతరము, విషబొద్ది, వేగిసచెట్టు, వేపచెట్టు వేపనూనె, వాకుడుకాయలు, వాకుడుచెట్టు, వెల్లుల్లి, చిరివేపచెట్టు, శొంఠి, పాణీరా, సదాపచెట్టు, సన్నరాన్నము, సరళదేవదారు, సంపెంగచెట్టు, నీచుచిత్రమూలము, పైంధపలవణము, సుత్తుభస్మము, సీకాయచెట్టు, హరిదళము, హరిదళభస్మము, మరియుఎర్రగడ్డెరు, తెల్లగలివేరు ఇవి చెడిపోయిన శ్లేష్మమును బాగుజేయును; తరుబూజాపండు శ్లేష్మమును పలుచనజేయును.

శ్వాసకాసలను హరించునవి:— Articles indicated for cough and hard breathing. అంకుడుచెట్టు, అంకురుపండు, అడవిగ్గర, అడవిచీలకర్ర, అడవిపసుపు, అడవిపులవలు, అడవిశనగచెట్టు, అడ్డ

కరము, దీనిపువ్వు, అభకళస్థము, అల్లము, అకుపక్రికము, అవు
 పాలు, అగాకరకాయ, అమ్మవేరినము, అయస్కాంతభస్మము,
 ఇంగువ, ఇత్తడిభస్మము, ఉక్కభస్మము, దీనిసింధూరము, ఉస్త్ర
 చెట్టు, ఉస్త్రికాయ, ఉలవలు, ఉలవకట్టు, ఎర్రావడచెట్టు, ఏడాకుల
 పొన్న, ఏడుబంది, ఏలకులు, కటుకరోహిణి, కప్ప, కరకాయ,
 కర్కటకశృంగి, కాకిదొండకాయలు, కారుముసగ చెట్టు, కామంచి
 పూరి, కొబ్బరిపాలు, కోలపొన్న, కంపిల్లము, కాకిమాంసము, గలి
 తేరు, గొంతెమగోరుచెట్టు, గోమూత్రము, గైరికము, గంజాయి,
 గుర్రపులద్దె, చిత్రమాలము, చిన్నదూలగుండ, చేదుఅసలచెట్టు,
 చేదుబీర, కాడికాయ, కామభస్మము, కాళకళస్థము, దీనిసింధూ
 రము, కాళికపత్రి, తృణపంచమాలములు, తెల్లగడ్డేరు, తేనె,
 త్రికటుకములు, దళమాలములు, దిరిసెనచెట్టు, దుండిలపుచెట్టు,
 దుంపరాష్ట్రము, దేశకాళవృక్షము, దుండిలపుకాయ, నల్లమందు,
 నల్లఉమ్మెత్త, నీలిచెట్టు, నేలములక, పంచమాలములు (గురు),
 పటిపంచదార, పాలగుండ, పిప్పలిమాలము, పిప్పళ్ళు, పిన్నపాపర,
 పుష్పాంజనము, పుష్కరమాలము, పెద్దదూలగుండచెట్టు, పేలాలు,
 పోకలు, ప్రత్తిగింజలు, రిడాలవణము, మెట్టతామర, మైలతుర్థము,
 మాండూరము, మాదిఫలము, మంచిగంధము, మిరియాలు,
 ముయ్యాకుపొన్న, మద్యము, ములుగోరింటచెట్టు, మూర్కొండ
 చెట్టు, మొవ్వాయి, మోడుగమూడలు, మేకనెయ్యి, యవతొరము,
 యూక్లిప్టసుతాయిలు, రజితభస్మము, రసకర్పూరము, రసభస్మము,
 రససింధూరము, రసాంజనము, లోహభస్మము, లోహసింధూరము,
 వజ్రభస్మము, వాకుడుచెట్టు, వాయువిడంగము, వెలిగారము,
 వెల్లుల్లి, వైకాంతభస్మము, శిరిషేరు, శొంఠి, సజ్జాతొరము, సన్న
 రాన్నము, సముద్రలవణము, పాపిరాంజనము, స్వర్ణభస్మము, నీస
 భస్మము, హేమాక్షికము, తారమాక్షికము, ఊరకాళి.

క్వాడోశ మూలకు బలమిచ్చునవి - తెల్లరబ్బకు బలమిచ్చునవిచూడుడు.

క్వాడను అణచునవి:—పిగర్పు హారములు చూడుడు.

శ్వేతకుష్ఠహారములు:—Articles Indicated for Leucoderma.

అంజీరుపండు, అయస్కాంతభస్మము, ఈశ్వరిచెట్టు, తిక్కుభస్మము, దీనిసింధూరము, వీనుగచర్మము, కంపిల్లము, కాసీసము, కంకుమ పువ్వు, కవిరి, చంద్రచెట్టు, తెల్లదింతిన, దిరిపెనచెట్టు, నందివృక్షము, పసుపు, కావంతాలు, మొవ్వాయి, మనుష్యుడు, రక్తచందనము, లోహభస్మము, దీనిసింధూరము.

మంతోషమును గలుగజేయునవి:—Articles that give pleasure

l. e. cordials. అంజీరుపండు, అక్రోటు, అరటిపండు, అకుపత్రి కము, తినిరికాయ, ఎర్రకలువదుంప, వలకలు, వలకులఅరకు, కల్లు, కురువిందచెట్టు, కుంకుమపువ్వు, గులకందు, గంజాయి, గొబ్బిలిత్తులు, గులాబీపువ్వు, జావిపండు, జాకకాయ, దీనిఅరకు, జాపత్రి, తముల పాకలు, తవాక్షిరి, తాటికల్లు, తేయాకు, ధనియాలు, చాల్పిని చెక్క, చాతాసవము, వల్లమందు, నేలకంగేడుచెట్టు, పాలపండు, పుష్పధారణము, పోకలు, పొగడపువ్వులు, బంగారపువరకు, బాలింత పోలు, బ్రాంది, మద్యము, ముత్యములభస్మము, మొవ్వాయి, లవంగాలు, పెండివరకు, స్వర్ణభస్మము.

సన్నిపాతజ్వరహారములు (సంధి):—Articles Indicated for Sanni-

pata or Typhoid &c fevers. అంబరు, అక్కలకర్ర, అడవి నేలకర్ర, అన్నము, అల్లము, తిప్పిచెట్టు, కచోరము, కనిష్ఠపంచ మూలములు, కలిగొట్టుచెట్టు, కసినిందచెట్టు, కిరాసానిపిమ్మము, కర్పూరము, కస్తూరి, కాసినిగింజలు, కొండకసినిందచెట్టు, గరకము, గజాబాన్, చంగల్వోష్ట్ర, గ్రంథితగరము, చెప్పకట్టాకు, చను బాలు, చాదరాసికూర, చిన్నమూలగుండ, చేదుదీర, జల్లేడుచెట్టు,

జన్ను, కాంచేలుచేదుకట్టె, తెల్లజిల్లేడు, తేనె, దళమూలములు, దుంపరాష్ట్రము, నరమూత్రము, నేలాఫలచెట్టు, నేలకాడి, నేల నేము, నేలములక, నాళి, నేలకప్పెటచెట్టు, పంచకోలములు, పచ్చల భస్మము, పావుదార, పెద్దదూలగుండ, పాపాణము, పుష్కర మూలము, పెన్నేరు, పాలపండు, పొక్కినచెట్టు, మునగవేరు, మొక్కపుకాయ, మొసలిచేదుకట్టు, యష్టిమధుకము, రసకర్పూరము, రసభస్మము, రొయ్యపీత, పెల్లుల్లి, సంపంగచెట్టు, సావీరము, సూరేశ్వరము, హేమాక్షికభస్మము, మరియు కత్తిమందుచెట్టు, సన్నిపాత అంధత్వమును, మాంద్యమును హరించును; పర్పాటకము సన్నిపాత ప్రలాపమును హరించును.

సమశీతోష్ణ ద్రవ్యములు:— Articles that equilibrate the cold and heat in the system. అష్టగుణమండనము, కర్పూరపండు, కోడిగుడ్డు, గులాబీపువ్వు, చేమంతిపువ్వు, చిన్నపల్లెరు, తముల పాకులు, పెద్దపల్లెరు, కాదమురపూ, దురియాలు, రేవల్పిన్ని.

సమస్తేంద్రియ బలకారులు:— Articles that give strength to all organs. అంతరుపండు, అక్రోటు, అడవిపొక, కరకాయ, ధారోష్ణాలు, పటిపంచదార, కాదమురపూ, మొవ్వాయి, రకర భస్మము, స్వర్ణభస్మము.

సర్పవిష ప్రణాహరములు:— Articles indicated for ulcers from snake bite. కూతురుబుడమ, కృష్ణతులసి, చిరువేరుచెట్టు, జిల్లేడు చెట్టు, మువ్వచెట్టు, హేమాక్షికభస్మము.

సర్పవిష హరములు:— Antidotes for snake poison. అకాశ గరుడ, ఆరుద్రపురుగు, అమరశిలగంధము, ఆయస్కాంతభస్మము, అవిసిచెట్టు, ఇసుపగోలుగింజలు, ఈశ్వరిచెట్టు, ఊడుగచెట్టు, ఉత్త

శేరిచెట్టు, ఎర్రావకచెట్టు, కస్తూరి, పసుపు, కాకిదొండచెట్టు, కుంకుడు
చెట్టు, కోడిగుడ్డు, కాండ్లగుచెట్టు, గాడిదగడపాకు, గొడ్డుకాకర
చెట్టు, గొలుగుచెట్టు, గోరోజనము, గైరికము, చిలుకతోటకూర,
చేదుబీర, చిరువేరుచెట్టు, చిన్నపల్లెరు, చుంచుకూసము, జల్లేడుచెట్టు,
తిప్పరీగ, తేలుమణిరాయి, తెల్లజల్లేడు, తెల్లచాలు, తీగముప్పి
చెట్టు, తుమ్మికూర, దింతెన, దుష్టపుచెట్టు, దిరిశనచెట్టు, దేవతాళ
వృక్షము, నాగదొండ, నెరసి, నీలిచెట్టు, నాగమల్లిచెట్టు, నీరుల్లి
పాయ, నేలవేము, పావకము, పాటలగన్ని, పాలసుగంధి, పిప్పళ్ళు,
పెద్దపల్లెరు, పుల్లబచ్చలి, పేరింటచెట్టు, పొక్కెనచెట్టు, మనుష్యుడు,
మారేడుచెట్టు, మైనము, మొమ్మాయి, విరపకాయలు, ముంద్ర
తోటకూర, మోదుగచెట్టు, ముప్పిరిగింజలు, ముప్పిరిచెట్టు, మేక
మాంసము, రసకర్పూరము, లోహాళస్యము, దీవిసింధూరము,
విషబొడ్డి, వెల్లుల్లి, నర్కాక్షి, మరియొకూరుకుబుడమ, నల్లతుమ్మ
చెట్టు ఇవి రక్తపాద విషహరములు.

సర్పిరోగహరములు అనగా విసుర్పిరోగహరములు:—Articles Indi-
cated for herpes. అమరశిలగంధకము, ఆరెపువ్వు, ఆవాలు,
ఆవునెయ్యి, ఈక్వరిచెట్టు, ఎర్రకలువదుంప, కరక్కాయ, కానుగ
మానె, కిక్కినగడ్డి, కురువేరు, కోష్ఠ, కృష్ణాగరు, గరికవేళ్ళు, గిరి
గిచ్చచెట్టు, గైరికము, గొంతెనుగోరుచెట్టు, చంద్రచెట్టు, గంగ
సిందూరము, కామరపువ్వు, తుంగముస్తలు, తువరిమన్న, తొగరు
చెట్టు, తేనెతెట్టు, వల్లవలకర, నాగమల్లిచెట్టు, నల్లయుమ్మెత్తచెట్టు,
నేపాళపుచెట్టు, పద్మకావ్యము, పాలసుగంధి, పెద్దమావేరు, పిన్నమా
వేరు, పెద్దదవనము, పెన్నేరు, బూరుగచెట్టు, మంచిగంధము, ముంజ
దర్భ, మురయనుగంధ్యము, మేడిచెట్టు, మైనము, రక్తచందనము,
లక్క, వాయుంటచెట్టు, వేగిసచెట్టు, కంఠాకరకము, సర్పరసము, సుద్ధ,
సురుగుడుచెట్టు, స్పంతి.

వర్మకోగ హారములు :— Do. for all diseases. అయస్కాంత
 భస్మము, అశ్రుభస్మము, ఇంగిలీకము, చేమంగిపుష్పములు, తున్న
 కులిందచెట్టు, త్రిఫలములు, వల్లగుంటకలగర, నాగశీఠరములు,
 నేలతంగేడు, పాదరసము, మొహూయి, రతిభస్మము, లోహ
 భస్మము, శ్వేతాశ్రుకము, సునాముఖ, స్వర్ణభస్మము.

సవాయిరోగహారములు:— Articles indicated for syphilis.
 ఇంగిలీకము, దీవిభస్మము, ఉడుకచెట్టు, ఉత్తరేణిచెట్టు, గంధకము,
 గుమ్మకుచెట్టు, వల్లగుమ్మడు, జల్లేడుచెట్టు, జల్లేడుపాలు, జల్లేడు
 పువ్వు, తెల్లజల్లేడు, దగ్ధ, వల్లయుమ్మెత్త, నెల్లిచెట్టు, పాలసుగంధి,
 పాదరసము, ఫిరంగిచక్క, కాడిచెట్టు, బూడిదగుమ్మడికాయ,
 బలురక్తిపచెట్టు, తోడతరము, మూర్కుండిచెట్టు, మునగజగురు,
 ముషిగింజలు, రసాయోరము, రసభస్మము, వృద్ధదారు, సత్తు
 భస్మము, కరస్వతియాకు, పోవరము, మరియు పుగాకు పురాణ
 సవాయివ్యాధిని హరించును.

సుఖప్రసవకారులు (శిశుప్రసవకారులు):— Articles that cause
 easy or safe delivery in child birth. అకుపత్రికము, గంధఫ
 లోహ, గుగ్గిలము, గజరగడ్డలు, కాడిచగడపాకు, చాల్పినిచక్క,
 పాటలగన్ని, వడపు, పొత్తిదుంప, నెలిగారము.

సుఖవ్యాధిహారములు:— Articles indicated of venereal diseases.
 అకాశగరుక, ఇంగిలీకము, ఉడుముమూంఱము, ఎలుకచెవిచెట్టు,
 కుసుమిందచెట్టు, ఉడిగింజలు, తురకచేపచెట్టు, తిప్పరీగ, ఉప్పిచెట్టు,
 పగడపురీగచెట్టు, పాలసుగంధి, ఫిరంగిచక్క, పెద్దమూలగుండ
 చెట్టు, బల్లికాడిచెట్టు, తోడతరము, మిరపకాయలు (ఎండువి).
 మొహూయి, మెట్టకామర, మురదారసింగు, మునగచిత్తులు, సము

ద్రపుకోబ్బరికాయ, సరస్వతియాన, నీచుమెట్టకామర, సోపరము, మరియు ఫిరంగిచెక్క పురాణసుఖవ్యాధులను వారించును.

సూరికాచారచూరములు:— Articles indicated for puerperal sepsis. ఇంగిలీకము, దీనిభస్మము, ఇంగువ, ఉప్పిచెట్టు, వీడుబంది, కస్తూరి, కొండకసినింద, గాడిదలద్ది, జమ్మ, కాంబేలుచేడుకట్టు, నేలతప్పెటచెట్టు, విప్పలికట్ట, విప్పళ్ళు, పెన్నరు, మొసలిచేడుకట్టు, రోయ్యవీర, లవంగాలు, వరగోగు, కామిటచెట్టు, పెల్లుల్లి, సంపెంగ చెట్టు.

సెగరోగచూరములు:— Do. for gonorrhoea. అటకమామిడి, అరిటికాయ, అరిటిచెట్టు, ఇసుకగోలుగింజలు, తిసిరిక చెట్టు, ఎలుకో చెవికూర, కలబంద, కక్కుచాల, కర్పూరము, కర్రమానె, కానుగ చెట్టు, కవిరి, గంధ ఫోలా, గుమ్మడుచెట్టు, చందినిలత్తరు, చలువ మిరియాలు, చల్లగుమ్మడు, చిన్నపల్లెరు, తల్లెడుపువ్వు, తగర భస్మము, తుంగముస్తలు, తుత్తనాగము, తుత్తురుబెండ, మాసరి చెట్టు, వాగజెడుడు, నేలకంగేడు, నేలకాడి, నేలయసిరిక చెట్టు, ఫిరంగిసాంబ్రాణి, పెద్దపిల్లిపీచర, పొద్దిడుండు, పెద్దపల్లెరు, బేదానా గింజలు, బోడతరము, మంచిగంధము, మురిపాలు, మానుపసుపు, మామిడల్లము, మనుబాల, మహిసాక్షి, ముసాంబ్రము, ముల్లంగి, ముండ్లతోటకూర, మోడుగపువ్వు, యష్టిమధుకము, రారినార, రుద్రజడచెట్టు, రెడ్డిబారినానుకాలచెట్టు, రాకాసిమట్టలు, రేవల్పిన్ని, రత్నపురుష, బావిలిచెట్టు, శంఖతరకము, సంపెంగ చెట్టు, నీచులవిసి గింజలు, సున్నము, సూరేకారము, నీచువంకాయ, ప్రమేహహర ములు చూడుడు.

సెలంకోయ ప్రణాహారములు:— పుట్టప్రణాహారములు చూడుడు.

స్త్రీలమాతృమతల కేయనవి:—Articles that make girls attain puberty. కొబ్బరికాయనీళ్ళు, మందారపువ్వుము, ముసాంబ్రము, వరగోరు, పెరిగారము.

స్త్రీలకు పాలవృద్ధిపరచునవి:—Articles that promote the secretion of breast milk i. e., Lactagogues. ఆనపకట్టు, అకుపక్రికము, అనుములు, అవుపాలు, ఓనుము, కదంబవృక్షము, కాసినిసింజలు, కర్పూరపండు, కోలపాలకూర, గుడ్డిలము, గుమ్మడుచెట్టు, చిట్టాముదము, చేపలు, చెరుకువేళ్ళు, జీలకర్ర, కామరతూండ్లు, తెలకటండి, తుందిలపువేరు, నేలగుమ్మడి, పెద్దచిల్లిపీచర, చిల్లిపీచర, ప్రత్తిసింజలు, బార్లీసింజలు, కొబ్బర్లు, మదనానబచ్చెట్టు, మాంసరసము, ముండ్లతోటకూర, ముచుకుందము, మువగకూర, పెల్లుల్లి, కపగలు, పోపు, నీనుగోరింటవిత్తులు, ఊరకాళీ.

స్త్రీలపాలు తగ్గించునవి:—Articles that check the secretion of breast milk. తములపాకులు, తుంగముస్తలు, నల్లయుష్మోత్త, మల్లిపువ్వులు, వేపలకు.

స్త్రీపొంగత్యదోషగుణహరములు:—దోషగుణహరములు చూడుడు.

స్ఫోటక హరములు:—Articles indicated for small pox. అరటిచెట్టు, కాసినిసింజలు, కంకుమపువ్వు, కస్తూరిపసుపు, కాఫీ, గుర్రపుపాలు, చల్లగడ్డలు, తమాలవృక్షము, దవనము, నల్లమందు, నేలకాడి, ఉద్యకాష్టము, పుండరీకము, సిండికుండచెట్టు, చిన్నమావేరు, వేపమానె, వేపాకు, మరవ్వతియాకు, మర్దరసతైలము. మరియు గోరింటచెట్టు కండ్లలో స్ఫోటకమును తగులనివ్వదు; సూరకారము పొంగును తగ్గించును.

స్వరధంగహరములు:—శంకధ్వనిని తాగు చేయునవి చూడుడు.

స్మృతికరములు:— Articles that restore or increase the retentive power of the brain stimulants. అగ్రోటు, అగ్రక థస్మము, ఇంగువ, చీనాపంచదార, టర్పెన్టునులైలము, నవాసాగరము, పాదరసము, పాలపండు, రణితథస్మము, శంఖపుష్పి, సోపు, స్వర్ణథస్మము, శ్వేతాగ్రకము, భూపకశక్తినిచ్చునవిచూడుడు.

హృదయబలకారులు:— Articles that give strength to the heart. అంజీరుపండు, అంబరు, అగ్రోటు, అజామోదనిర్మలు, అమృతఫలము, ఆవోండవరుగు, ఉసిరికాయ, ఏలకలు, కర్పూరము, (హరితి), కస్తూరి, కస్తూరిబెండ, కాదూకా, కిమిసిపండు, కుంకుమ పువ్వు, కరువేరు, కొబ్బరికాయ, కొబ్బరిసారాయి, కామంచిచెట్టు, కోడిగుడ్డు, క్రొత్తబెన్న, సులాలీపువ్వు, గోకాన, చలవమిరి యాలు, చింతపండు, చింతపొట్టు, జటామూరి, జాజికాయ, తముల పాకులు, తచాక్షిరి, తుమ్మకగురు, శేన, చాల్పినిచెక్క, బ్రాహ్మ పండు, బ్రాహ్మసవము, బ్రాహ్మరసము, దానిమ్మపండు తియ్యనిది, నెమ్మిచెట్టుపండ్లు, నేలకాడి, పగడథస్మము, పసపు, పిన్నపదాప, ఫిరంగిపాంక్తాణి, పాలపండు, పోకలు, బంగారపువరకు, కాదం కాయలు, కాదముమూస, కాలింతబోలు, బోదతరము, ముత్తుప పులగము, ముత్యములథస్మము, మొమ్మాయి, మందారపుష్పము, మొల్లలగుపుష్పములు, యష్టివధుకము, యామీమస్త్రీ, రణిత థస్మము, లవంగాలు, వన, వెదురు, వాయంటచెట్టు, శంఖతరకము, శిలాధాతువు, శొప్పకోంకి, స్వర్ణథస్మము.

హృద్రోగహరములు:— Articles indicated for the disease of heart. అంజీరుపండు, అదినిగోధుమలు, అశివప, ఆకుపత్రికము, అగోకరదుంప, ఆముదము, ఆమ్లవేతనము, ఇంగువ, ఉలిమిడిచెట్టు, నల్లుకాదుగు, కామంచిపూరి, కాసిమింజలు, కుంకుమపువ్వు.

కూతురుబుడమ, కొండచీపురుగడ్డి, కరక్కాయ, గాజరగడ్డలు, గోధుమపిండి, గోళాన, చాగచెట్టు, చెవ్యము, చింతచెట్టు, చిట్టామూదము, చిన్నపల్లెరు, చిప్పగడ్డి, జాకరీ, తుంగముస్తలు, తెల్లగలిజేరు, తెల్లమద్దిచెట్టు, తేయాకు, దళమూలములు, ధనియాలు, నాగకేసరములు, నేరేడుపండు, నేలములక, పిండికొండచెట్టు, పిన్నపాలచెట్టు, పిప్పలిమూలము, పుల్లలచ్చరి, పుష్కరమూలము, పెద్దపల్లెరు, బలపపురాయి, బిడాలవణము, బూరుగచెట్టు, మదనాపలచెట్టు, తీవిపండు, మంగచెట్టు, మొమ్మాయి, మిరియాలు, మొంతికూర, ముత్తువపులగము, ములుదోసచెట్టు, యష్టిమధుకము, వరు, వాళడుచెట్టు, వాయింటచెట్టు, వాయువిడంగములు, వెగుతురుచెట్టు, వెదురు, వెల్లుల్లి, శృంగిళస్కము, శ్వేతాఘ్రకఠస్కము, సంబరేణి, స్వర్ణకఠస్కము, సజ్జాతొరము, సత్తుకఠస్కము, సర్పాక్షి, సోపు, శీరకాకోళి.

క్షయరోగకారములు:—Do. for consumption. అంజీరుపండు, అడవికనగచెట్టు, అడవికదాప, అద్దకరము, అన్నభేది, అన్నము, అల్లము, అయస్కాంతకఠస్కము, అడవిపందిమాంసము, అయిలారము, అడవిపావుపురమాంసము, అవుపాలు, అవువెన్న, ఇసుగుగోలుగింజలు, ఇసుపచిట్టము, దీవికఠస్కము, తిడుముమాంసము, తిప్పిచెట్టు, తిలవకట్టు, తోడుగపండు, తొరవిచ్చుక, తిస్తికాయలు, తిస్తీచెట్టు, కప్ప, కర్రాటకశృంగి, కర్పూరశిలాజత్తు, కల్లు, కూతురుబుడమ, కొబ్బరినూనె, కొబ్బరిగురిడి, కొళంబువేరు, కాలేజీకూర, కాకిమాంసము, కాకోళి, కఫరి, కిమిమిపండు, గాజరగడ్డలు, కేళికఠస్కము, కుర్చూరపుకాయ, గంటుభారంగి, గొచ్చిచెట్టు, గంధకము, గ్రద్దమాంసము, గజగపాలు, గుమ్మడుచెట్టు, గుజాయి, చాగచెట్టు, చిరవేరుచెట్టు, చీనాపంచదార, చేదుకొండ, చేపనయ్యి.

జనపచెట్టు, జాపత్రి, జీవకము, జిల్లేడుచెట్టు, జిల్లేడుపువ్వు, తగ్గోల
ములు, తబాక్షిరి, తగరభస్మము, తామరభస్మము, తాళిపత్ర, తెల్లగలిజేరు,
తెల్లజిల్లేడు, దొండచెట్టు, వల్లమందు, నీలభస్మము, నీలాంజనము,
నీలగుమ్మడి, నీలకాడి, పగడభస్మము, పచ్చకర్పూరము, పచ్చణభస్మము,
పటికిపంచదార, పాలగుండ, పిప్పళ్ళు, పుల్ల
లచ్చరి, పెద్దపిల్లిపీచర, పిల్లిపీచర, పెన్నెరు, ప్రొద్దుతిరుగుడుచెట్టు,
బంగారపువరికు, బదినిక, బాదముమానె, బాదముపప్పు, బూడిద
గుమ్మడికాయ, బాలింతలోలు, బుడ్డకాకరచెట్టు, బూరుగచెట్టు,
బొద్దిచెట్టు, బోడతరము, మందిగంధము, మాండూరము, మయూర
శిఖ, మిరువము, ములతుర్మము, ముత్తువపులగము, ముత్యములభస్మము,
మురయను గ్రంధ్యము, ముల్లంగి, మూర్కుండిచెట్టు, మేద, మహా
మేద, మేక నెయ్యి, యష్టిమధుకము, రజితభస్మము, రసకర్పూరము,
రసభస్మము, రససింధూరము, రెల్లుగడ్డి, లక్క, లవంగములు, లవం
గాలమానె, లోహభస్మము, దీనిసింధూరము, వజ్రభస్మము, వట్టి
వేళ్ళు, వెలుతురుచెట్టు, వెలమసంధి, వైకాంతభస్మము, వాళుడు
కాయలు, వాళుడుచెట్టు, విమలభస్మము, వృద్ధదారు, వల్లుల్లి, శిలా
ధాతువు, సదాపచెట్టు, సన్నబోడతరము, సాంబాకి, నాలామిస్రీ,
సీసభస్మము, సునాముఖ, స్వర్ణభస్మము, నీవలవిసిగింజలు, నీమ
వంకాయ, హిమాక్షికము, తారమాక్షికము, క్షీరకాకోళి, మరియు
మహిసాక్షి పురాణక్షయను, జిల్లేడుపువ్వు, జీవకము, మహిసాక్షి
ఇది రక్షక్షయను తారించును.

శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ.

—(6)—

శ్రీ ౦ ప్ర.

పథ్యా పథ్యములు.

DIETETICS & NON-DIETETICS

పథ్యములు. Dietetics.

అందవృద్ధి:—For hydrocle. ప్రాంతమంచిబియ్యము, ప్రాతయోగ
బియ్యము, మేకమాంసము, అడవిమ్మగ, పక్షిమాంసములు, బీర
కాయ, పొట్లకాయ, పొట్టికాకరకాయ, గలిజేరుఆకుకూర, లేక
ఔసుగుతోటకూర, పొన్నగంటికూర, పల్లెరాకుకూర, నెల్లికూర,
ముసగఆకుకూర, పలచని చారు, కందికట్టు, పెసరకట్టు, బొప్పాయి
కాయకూర, నెల్లుల్లి, నీరుల్లి, ఆవునెయ్యి, ఆవునెయ్యి, తేనె, ఉష్ణ
దీకము, స్త్రీ సంగమము, కాంటూలము.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

పులుసు, పెరుగు, శ్రోత్రబియ్యపు అన్నము, చలిఅన్నము,
శోంకూర, బచ్చలికూర, అనబకాయ, దోసకాయ, చేపలు, నీటి
పిట్టల మాంసములు, మినుములు, అరకరపచార్థములు, మలమూత్ర
వేగ నిరోధము, ఉపవాసము, అమితభోజనము, అమితస్త్రీసంగమము,
మార్గగమనము, గుట్టము, బైసికిలు మొదలగువాని నెక్కడము,
శ్రమపడడము.

పథ్యములు. Dietetics.

అశక్తి, అగ్నిమాంద్యములకు :- For indigestion & dyspepsia.
మంచి తేలికయిన ప్రాతబియ్యము, వీని వేపుడుమాకలజాప, బాన్స్

జావ, పెసలు, పేలాలు, పెసరకట్టు, మేక, జింక, నెమలి, కుందేలు, లావుకము, పూరేడు, చిన్నచేపలు వీని మాంసములు, అల్లము, ఉప్పు, కొద్దిగకారము, గరమపాళాలుమారి రాసి ఎండించిన మేక మాంసము నేతిలో వేయించినది, లేతముల్లంగి, వెల్లుల్లి, నీరుల్లి, లేత అరటికాయలు, లేతమునగకాయలు, పొట్లకాయ, చీరకాయ, లేత వంకాయ, నల్కడోసకాయ, కాకరకాయ, అల్లము, చుక్కలకూర, లేతపెరుగుతోటకూర, పొన్నగంటికూర, మెంతికూర, చెంచలి కూర, అత్తప్రత్తికూర, ఉసిరికాయ, దానిమ్మపండ్లు, నారింజపండు, బర్రాయిపండు, ఆవుమజ్జిగ, పలచని మిరియాలచారు, తొబులము, వేడినీళ్ళు, తేనె, కారము, మానె, చేదు, వగరు పదార్థములు, నారాయి, వ్యాయామము.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

క్రోత్తబియ్యము, గురుత్వమగుబియ్యము, చేపలు, బచ్చలికూర, అమితజలపానము, గురుకర, మలబద్ధకరపదార్థములు, కంద, పెండలము, చామ, ఆలుదుంపలు, (ఉర్లగడ్డలు) మిదలగుదుంపలు, నేరేడు పండ్లు, గోధుమలు, పిండిపంటలు, గురుకరమాంసము, పాలు, పాలతో వండినపదార్థములు, చారపప్పు, జీడిపప్పు, చమురుగలపదార్థములు వండనిపదార్థములు, పుడకనిఅన్నము, పెంట పెంటనేభోజనము, అమిత భోజనము, నిద్రపేలుకొనుట, మలమూత్రనిరోధము,

పథ్యములు. Dietetics.

అతిమూత్రమునకు:—Diabetes. ప్రాతమందిబియ్యము, శత్రుపెసర పప్పు, దీనికట్టు, ప్రాతకందిపప్పు, దీనికట్టు, చిరికనగపప్పుకట్టు, కనగ పప్పుకట్టు, లేతకోడి, మేక, దుప్పి, లేడి మొదలగు అడవిమ్మగముల పక్షిమాంసములు, మాంసరసము, పొట్లకాయ, చీరకాయ, కొడిక కాయ, అత్తికాయ, అరటిదూట, అరటిపువ్వు, లేతఅరటికాయ,

అరటిపండు, లేతమునగకూర, లేతమునగకాయలు, ఎలక చెవికూర, ముంతికూర, పులిచెంచలికూర, తంగేటిపువ్వుకూర, తెలగపిండిలో వేసి వండిన తంగేడుపువ్వుకూర, పొన్నగంటికూర, మింగడిరీసినేసిన అపురాలు, అపురచ్చ, అపునెయ్యి, వేలిపొత్తి, చింతకాయ, నిమ్మకాయ, ఉసిరికాయ, దీనిపచ్చడి, వేరేడుపండ్లు, నిమ్మపండ్లు, అరటి పండ్లు, తెలగపండ్లు, పాతవియ్యగు బ్రాడ్ మొదలగువానిని (Wines) సారములు, గుట్టము, ఏనుగుల పెక్కుట, నడచుట మొదలగు వ్యాయామము, పాచుంకాలము గోధుమఅన్నము, గోధుమపిండితో గాని, బార్లీపిండితోగాని చేసిన రొట్టెలు, రోగము హెచ్చుగా నున్నపుడు ఉదయమునకూడ గోధుమరొట్టె, గోధుమఅన్నము కేదించుట మంచిది. కాగిచల్లారిననీళ్ళు పుచ్చుకొనవలెను. ఇట్టివిశేష తోనె శిరస్సానము, కంఠస్సానము చేయవలెను.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

అలస్యముగా కేర్లమగు పచార్థములు, శ్లేష్మవృద్ధికర పచార్థములు, నీటియొద్దను నివసించు వ్యుగపక్షిమాంసములు, ఎండ, పచ్చి చేపలు, కల్లు, సారాయి, పెల్లము, పంచదార, గేదె, మేక పిని పెరుగు, పాలు, నెయ్యి, పులుసు, ఇంగువ, పెల్లుల్లి, నువ్వులు, మానె, అన, గుమ్మడికాయ, పిడివంటలు, అకుకూరలు, విస్తారము కారము, ఉప్పు, పైత్యము, కాక తేయుపచార్థములు, పనసపండు, కంద మొదలగు దుంపలు, విస్తారము నీరుత్రాగుట, పగటినిద్ర, రాత్రులయందు మేల్కొనుట, అతినిద్ర, స్త్రీసంభోగము, పోమరి తనము, ఎండ, విస్తారమువడక, అతినిద్రాపుట.

పథ్యములు. Dietetics.

అనిస్తారమునకు:— Fluxes or involuntary motions. ప్రాత తేలిక యగు వియ్యము, పేలాలు, బార్లీ గింజుగంజ, పెరుగుదొడి తేట, కందిపప్పు, పెసరపప్పు, వీడికట్లు, కందేలు, లావుకపక్షి, జింక, కపింజలపక్షి, వీనిమాంసరసములు, చిన్న చేపలు, రొయ్యలు, మానె,

గేదె, మేక, అవు వీచి నెయ్యి, పాలు, పెరుగు, మజ్జిగ, అవు పెన్న, అరటిపిండెలు, అరటిపువ్వు, తేనె, నేతిలో వేసిన శొణితార్థము, నేతిలో వేయించిన గసగసాలపొడి, ధనియాలపొడి, అరటికాయపొడి కుమ్ములో కుక్కి చేసినపొడి, కానరేగుపండు, వెలగపండు, రేగు పండు, నేరేడుపండు, పొట్లకాయ, అరటికాయ, పులిచెంచలి, మెంతి కూర, ఆవనూనె, మారేడుకాయ, పుల్లని తియ్యని దానిమ్మపండ్లు, మిరిపండ్లు, చుక్కకూర, వగరుపచార్థములు, లఘుపుగను, దీపభ కరములుగనుండు అన్న పానములు, నిద్ర.

అపథ్యములు. Non-Dietetics

పులిహారము, చలిఅన్నము, నెయ్యి, క్రొవ్వు, మాంసమిశ్రమ మైన అన్నము, క్రొత్త బియ్యపుఅన్నము, అత్యుష్ణాన్నము, చమురుగల, గురుత్వముగల పచార్థములు, మిక్కిలికారము, పులుసు, దీప్తగల పచార్థములు, విండిహాటలు, బెల్లము, చెఱకురసము, మద్యము, ఆనుములు, గోధుమలు, మినుములు, పెసలు, శనగలు, మామిడి పండు, తొబ్బరికాయ, మునగకాయ, గుమ్మడికాయ, దోసకాయ, అనబకాయ, ఆగాకరకాయ, కంద, ఆలు మొదలగు దుంపలు, బెల్లుల్లి, పాచిసీరు, బచ్చలి మొదలగు ఆకుకూరలు, మాంసము, నువ్వులు, శీతలవస్తువులు, రాంబూలము, సంచారము, అగ్నికాప డము, శరీరప్రయాస, మైథునము, చింత, బాగవారణము, అశ్యం గనము, పొగత్రాగుట, స్నానము, చలిసీతలో మునిగి స్నానము చేయుట.

పథ్యములు. Dietetics.

అపస్మారమునకు:— Hysteria. పాతమంచి బియ్యము, కందులు, పెసలు, దీనిపట్టలు కట్లు, గోధుమలు, మినుములు, అవు పెరుగు, మజ్జిగ, పెన్న, నెయ్యి, పాలు, చీరకాయ, పొట్లకాయ, శేరమునగ కాయ, పెరుగుతోటకూర, పొన్నగంటికూర, అరటిపువ్వు, అరటి

దూట, తియ్యనిదానిమ్మపండు, బ్రాహ్మపండు, ఉసిరికాయ, పాలపాపండ్లు, మామిడిపండు, శీతాఫలము, బత్తాయి, వారింజ, అరటిపండు, వెలగపండు, ప్రాతనెయ్యి, మేకమాంసము, ఎండిన మాంసము, నేతిలో వేసినది, తాంబేలు మాంసము, పాత చింతపండుతో పలచనిచారు, చింతపొట్టుచారు, ఆలుబఖారాపండ్లచారు, నిమ్మపండ్లచారు, వెలగపండుచారు.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

మద్యము, చేపలు, విరుద్ధాన్నములు, విస్తారముగా తారము, వేడిచేయునవి, అశీర్ణకరపదార్థములు, ఆకుకూరలు, దొండకాయ, చింత, శోకము, భయము, శ్రోధము, అద్భుతపదార్థదర్శనము, అతిమైధునము, ఆయాసము, దప్పి, నిద్ర, మూత్రపురీష, ఆకలి వీనినిరోధము.

పథ్యములు. Dietetics.

అరుచిః— Tastelessness or disinclination to take food.

ప్రాతమందిరియ్యము, గోధుమలు, పెసలు, కందులు, మేక, పంది, జింక, కుందేలు, వీనిమాంసములు, మేకమాంసము, అల్లము, ఉప్పు వగయిరాలు నూరి రాసి ఎండించినది, నేతిలో వేయించినది, వేసిన మాంసము, చేపకవ, మట్టగిడపలు, బేడిసలు, ఇసుకదొందులు, రొయ్యలు, చేదుపరిగెలు, ఇట్టిమత్స్యములు, గుమ్మడికాయ, దోసకాయ, లేతముల్లంగి, లేతఉస్త్రీకకు, పొన్నగంటికూర, చాదరాసి కూర, చిత్రికూర, పుదీనా, పులిచెంచలి, నీకాయదిగుళ్ళు, కొత్తిమీరి, కంద, లేతవంకాయ, లేతమునగకాయ, లేతఅరటికాయ, దానిమ్మపండ్లు, వెలగపండ్లు, నిమ్మపండ్లు, బ్రాహ్మపండ్లు, మామిడిపండ్లు, రేగుపండ్లు, లేతకాటిముంజలు, పెల్లుల్లి, పులిగడుగు, పాలు, పెరుగు, మజ్జిగ, మెంతిపెరుగు, నెయ్యి, తేనె, అల్లము, ఖర్జూరము, చారపప్పు,

కర్కర, తీసి, పులుసు, చేడు, కురగములు, ప్రాతడిసిరిక, చింత, నిమ్మ, దబ్బకాయపచ్చళ్ళు, స్నానము, అభ్యంగనము.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

పై ర్యముచేసెడు పదార్థములు, అయిష్టమగు అన్నపానములు, మర్దంధము, వికార పదార్థములను భూచుట, మనోవైకల్యము, శ్రోధము, శోకము, దప్పి, వాంతి, అకలి వీనిని ఆపుట.

అర్శోరోగమునకు:—మూలవ్యాధి పథ్యాపథ్యములు భూచుడు.

అశ్మరీరోగమునకు:—మూత్రకృత్త్రణ పథ్యాపథ్యములు భూచుడు.

పథ్యములు. Dietetics.

అష్టుపై ర్యమునకు:—Bile and acidity or burning sensation in the stomach or chest. ప్రాత మంచి బియ్యము, ఎర్ర బియ్యము, యవలు, గోధుములు, పెరుకపప్పు, కందికపప్పు, వీనికట్టు, కాచి చల్లార్చిననీళ్ళు, కర్కర, తేనె, పిలవండి, నక్కదోసకాయ, అల్లము, కాశరపొట్టి, కాశరకాయ, అరటిపువ్వు, చక్రవర్తికూర, పొన్నగంకికూర, కాసరకూర, పెరుగుపెరుగుకలు, ముడుగుగుమ్మడి కాయ, పొట్లకాయ, దీరకాయ, లేతమునగకాయ, తేపపువ్వు, ఉస్త్రీకాయ, ఉస్త్రీవరుగు, బుడమవరుగు, ఆపుచల్ల, మేకమాంసము, నేయించిన మాంసము, ఎండించినమాంసము, నేతిలో వేసినది.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

శ్రోత్రబియ్యము, ఉలవలు, గొర్రెపాలు, పులిగడుగు, పులుసు, కారము, గురుకరమగుఅన్నము, పెరుగు, మద్యము, చేపలు, మానె.

పథ్యములు. Dietetics.

ఉదరరోగమునకు:—Abdominal dropsy or ascitics. ప్రాతమంచి బియ్యము, ఎర్రబియ్యము, యవలు, ఉలవలు, కందులు, పెసలు, అడవియ్యంగములు, పప్పులు, మేక, ఒంటె వీనిమాంసములు నేయించ

చినమోంపము, ఎండించినమోంపము, నేతిలో వేయించినది, తేనె, సారాయి, కందికట్టు, ఉల్లిగడ్డలు, అల్లము, చీరకాయ, పొట్లకాయ, వాకుడుకాయ, నేలములక్కాయ, తాంబూలము, మేక, ఒంటె, ఆవు, వీనిపాలు, ఆవుమజ్జిగ, కారముగనుండు పదార్థములు, లఘుకదార్థములు, అగ్నిదీప్తికర పదార్థములు.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

పిండివంటలు, మత్స్యములు, సిటిపక్షులమోంపము, ఆకుకూరలు, మత్స్యము, దీరాన్నము, పప్పులు, మలబద్ధకర, గురుత్వవిరుద్ధ, విదాహక రాన్నములు, మలమూత్ర వేగనిరోధము, వంటికిచమురుపూయుట, అతిజలపానము, మూర్ఖగమనము, పగటినిద్ర, వ్యాయామము.

పథ్యములు. Dietetics.

ఉన్మాదమునకు:— Insanity or madness. ప్రాతమందిరియ్యము, ఎర్రబియ్యము, గోధుమలు, పెసరపప్పు, దీనికట్టు, భారోష్ణములు (గుమ్మపాలు) మారుమార్లు కడిగిన నెయ్యి, అప్పుడు కాచిన నెయ్యి, ప్రాతనెయ్యి, తాంబేలు మోంపము, పెసరపప్పు, కందిపప్పు ఈ రెండును సమముగా కలిపి వండినపప్పు, దీనికట్టు, ఉసిరికాయ, పొట్లకాయ, ముదుకుగుమ్మడికాయ, ఉంచలికూర, చిరికూర, చక్రవర్తికూర, సరస్వతియానుకూర, వెలగపండు, బానిమ్మపండు, ద్రాక్షపండు, పనసపండు, పిత్తహరద్రవ్యములు, లఘుకరపదార్థములు, తెల్లజామజామున మారోదయమునకు పూర్వము ఆవునెయ్యిగాని, జముదముగాని, నిమ్మకాయరసము కలిపిగాని, తలకు మర్చనచేసి, భారగా శీరస్సున పడెట్టు చున్న శృష్ణానము, ఆవునెయ్యిలో పగటి భోజనము, ఆభోజనమైనతోడనే కయనించుట, పాతచింతపండుచారు, వెలగపండ్లచారు, చింతపొట్టుచారు, నిమ్మపండ్లచారు, పాతచింతకాయ, నిమ్మకాయ, పుల్లదబ్బుకాయ, ఉసిరికాయపచ్చళ్ళు పుచ్చుకొనవచ్చును.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

విరుద్ధాన్నములు, కాక, పైత్యముచేయు వస్తువులు, చేదువస్తువులు, కారపు స్తువులు, సారాయి, కల్లు, గంజాయి మొదలగు మత్తుద్రవ్యములు, నిద్ర, అకలి, తుమ్ములు, జలమూత్రములు, దప్పి నీని నిరోధము, అతిసంభ్రామము, అవ, గుమ్మడి, బచ్చలి, చేపలు, చిక్కని పులుసు.

పథ్యములు. Dietetics.

ఉపదంశము:—Syphilitic sore. సవాయిరోగమునకు చూడుడు,

ఉబ్బురోగము:—Asthama. కాసురోగము చూడుడు.

పథ్యములు. Dietetics.

ఉబ్బురోగమునకు:—Generalised odema or anasarca. ప్రాత నియ్యము, యవలు, గోధుమరొత్త, అవిసికూర, పొట్లకాయ, కాకర కాయ, ముల్లంగి, చిర్రికూర, ఉచ్చింతకూర, కారుప్పలు, చాకుడు కాయలు, చిలుకకూర, గలిజేరుకూర, ఎలుకతడికూర, చాచరాసి కూర, గొట్టికూర, కాసరకూర, కొయ్యతోటకూర, పొన్నగంటి కూర, తెలగపిండికూర, తెలగపిండి, పొన్నగంటిఆకుకూర, కంది పప్పు, కందికట్టు, అవుపాలు, మేకపాలు, ప్రాతనెయ్యి, కార్చిన, వేరిన లేక వండిన మేకమాంసము, జాగల పక్షిమృగ మాంసములు, వేడినీళ్ళు, తేనె, మద్యము. మేహఉబ్బులకు వాసినమీద వండిన మినపకుడుము, అవుపాలు.

అపథ్యములు, Non-Dietetics.

క్రొత్తనియ్యపుఅన్నము, చిమిడిఅన్నము, చలిఅన్నము, చల్లి, పెరుగు, చేపలు, తరవాణిచారు, పులుసుకూరలు, గోరుచిక్కుడు కాయ, వంకాయ, చిక్కుడుకాయ, పెసరపప్పు, నియ్యములు, అనుములు,

బొబ్బిళ్లు, విస్తారముగా కారము, పులుసు, కల్లు, విదాహాకరవస్తువులు, నువ్వులు, బలుబువస్తువులు, పిండివంటలు, పథ్యములలో తెప్పినవిరప్ప తక్కిన అకుమారలు, దుంపకూరలు, చింతచిగురు, నిమ్మకాయ, దబ్బకాయ, మామిడికాయ, దోసకాయ, పంపర, పనాప, నారింజ మొదలగు బలుబుచేసేడు ఫలములు, పంచదార, స్త్రీగుంగళము, గాలిలోపడుండుట, మిక్కిలి ఉదకపానము, అభ్యంగనము, స్నానము, చల్లనిగాలిలోనుండుట, తిరుగుట, నూనె, అవ, గుమ్మడి, బచ్చలి.

పథ్యములు. Dietetics.

ఎక్కిళ్ళకు:—Hiccough. మంచిప్రాతలియ్యము, వేడినీళ్ళు, గోధుమలు, యవలు, పెసలు, ఉలవలు, పొట్లకాయ, ఉత్తికాయ, వాగుడుకాయ, తేనె, మాడిఫలము, వెలగపండు, కాంగల పడి, మృగమాంసములు, నిద్ర, ఆవుచుట్టెగ.

అపథ్యములు Non-Dietetics.

కుద్యము, విదాహాకరవస్తువులు, కారపుపదార్థములు, పైత్య శ్లేష్మ ములబద్ధకరద్రవ్యములు. అనుములు, వినుములు, మత్స్యములు, అపాల, పులుసు, అనబకాయ, దుంపలు, మట్టుబచ్చలికూర, మానతో చేయబడినవంటలు, నూనె, తెలకపిండి, చల్లనినీళ్ళు, చల్లారివత్సము, పుల్లతో పండ్లతోముట.

పథ్యములు. Dietetics.

కర్ణరోగమునకు:—Diseases of the ear. ప్రాతలియ్యము, గోధుమలు, కందులు, పెసలు, యవలు, నెయ్యి, తింక, లావుకపిట్ట, నమలి, తిత్తిరిపడి, అడవికోడి, మేక దీనిమాంసములు, పొట్లకాయ, తేలమునగకాయ, పంకాయ, చెందిలికూర, కారకాయ, ఆవుచుట్టెగ, ఆవుపాల, నెయ్యి.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

శిరస్సానము, చలిఅన్నము, సంచారము, గాలి, మంచు, పెన్నెల వీనిలోనుండుట, తిరుగుట, విగ్గరగమాటలాడుట, పుల్లతో పండ్లుదోముట.

పథ్యములు. Dietetics.

కాన, స్వాస (దగ్గు, ఒగర్పు) ఉబ్బుసము రోగమునకు: — Cough, Hard breathing & Asthma. ప్రాతదియ్యపు అన్నము, వేదిన దియ్యపుమాకలజాన, గోధుమరొచ్చెజాన, కాశ్లీగంజ, కందిపప్పు, దీనికట్టు, అవుపాలు, అవుచుక్షగ, అవునయ్య, మేకపాలు, మేనయ్య, మేకమాంసము, అడవిమృగపక్షిమాంసములు, అల్లము, ఉప్పు వగయిరాలురాసి ఎండించిన మాంసము నతిలో వేయించినది, వేదినమాంసము, చింతపొట్టుచాడు, కూతురులుడమ, అకుకూర, కసిదింద అకుకూర, పొన్నగంటికూర, చక్రవర్తికూర, చిరికూర, నరికేలాల, అప్పుడు వేయించిన కనగపప్పు, పటికపంచదార, ఉల్లొదకము, తేనె, వాకుడుకాయ, ఉస్త్రీకాయలు, వీరకాయ, నల్లఅనబ కాయ, పొట్లకాయ, నేలములంకాయ, వాకుడుకాయలు వరుగు, లేతముల్లంగి, నీరుల్లి, చాక్షపండు, కిసిదిసిపండు, జీడిపండు, చాత చింతకాయ, ఉసిరికాయ, వెలగపండు, పచ్చళ్ళు, నీకాయాకుపచ్చడి.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

కౌత్తదియ్యపుఅన్నము, చలిఅన్నము పెసరపప్పు, అనుములు, మినుములు, గోదేపాలు, పెరుగు, విష్టాన్నము, చమురుగల పదార్థములు, కరుణజాపండు, పంపరపనాస, నారింజ మొదలగు కీతల, క్లేష్మకర ఫలములు, పాయసము, మైధునము, చల్లని వీళ్ళతో స్నానము, అభ్యంగనము, మంచులో, గాలిలో పరుండుట, తిరుగుట, చేపలు, కంద మొదలగు దుంపలు, అన, గుమ్మడి, బచ్చలి.

పథ్యములు. Dietetics.

కుష్టురోగమునకు:—Leprosy. ప్రాతదియ్యము, ప్రాతనయ్య, ప్రాతయవలు, గోధుమలు, యవలు, చామలు, కొరలు, పచ్చపెసర పప్పు, మసరపప్పు, కందిపప్పు, వీనికట్లు, మేకమాంసము, అడవి మృగపక్షి మాంసములు, వీరకాయ, పొల్లకాయ, అనలకాయ, దోసకాయ, ఉత్తికాయ, వేపపువ్వు, కావరాస, కావరకాయలు, నేలములగకాయలు, వానదుకాయలు, పెరుగుతోటకూర, పొన్నగంటికూర, మొలికూర, తెల్లగలివేడుకూర, తగిలిన (తంపెపు)కూర, ఉత్తికూర, ఉత్తికాయలు, అవుచల్ల, అవునయ్య, తేనె, నీరుల్లి, జీడిపండు, దుదనము, పాతనిమ్మకాయ, దబ్బకాయ, చింతకాయ, ఉసిరికాయ పచ్చెళ్ళు.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

చిక్కనిపులుసు, విస్తారముగా కారము, అర, గుమ్మడి, మందలు, పెల్లుల్లి, పెరుగు, పాలు, పెల్లము, కల్లు, పారాయి, నువ్వులు, మిఠములు, చెరుకురసము, పానకము, చేపలు, నీటిపములు, కోడి, పాత్రరము వీనిమాంసములు, శ్రీరంగమము, వ్యాయామము.

పథ్యములు. Dietetics.

కుసుమరోగమునకు:—Leucorrhoea. ప్రాతదియ్యము, ప్రాతకోడికట్టు, కందిపప్పు, పెసరపప్పు, మసరపప్పు, అవుచల్లగ, గేదెమల్లగ, అవునయ్య, గేదెనయ్య, పొల్లకాయ, వీరకాయ, అనలకాయ, లేతఅరటికాయ, పెడకాయ, బామట, కేరలు, కేరళి, చిక్కుడు, ముల్లంగి, పచ్చిబటాణీ, వక్కదోసకాయ, మేడికాయ, పొన్నగంటికూర, చిక్రికూర, పెరుగుతోటకూర, మొలికూర, అరటిపువ్వు, బూడిదగుమ్మడికాయ, మేకమాంసము, ఎండించినమాంసము, వేపమాంసము, ఖడ్గూరపుకాయ, నేరేడుపండు, పంచదార, తేనె, తిర్లక — సరిగానున్న యెవల గోధుమలు, వీని రొట్టె, వావలు పుచ్చ

కొనవచ్చును. పాతచింతపండుయొక్క పలచని చారు, చింతపొట్టు చారు, అలుబఖారాపండ్ల చారు, వెలగపండ్ల చారు, బ్రాహ్మ, దానిమ్మ, బత్తాయి, నారింజ, అరటిపండ్లు, పాతచింతకాయ, నిమ్మకాయ, వ్రసీరికాయ, వెలగపండు వీని పచ్చళ్ళు, కూరలలో నిమ్మపండు వేసుకొనుట, తరువాతచారు, మజ్జిగచారు వేసుకొనవచ్చును.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

క్రోత్తలియ్యము, కనగలు, తిలవపప్పు, తిలవకట్టు, పెరుగు, కోడిమాంసము, వంకాయ, మునగకాయ, గోరుచిక్కుడుకాయ, చేపలు, ఎండుచేపలు, నూనె, పిండివంటలు, కాకపైత్యము, గురుత్వముచేయు పదార్థములు, అవ, గుమ్మడి, బచ్చలి

పథ్యములు. Dietetics.

క్రిమిరోగమునకు:— Worms. క్రాశలియ్యము, వెదురులియ్యము, ఎర్రవడ్లలియ్యము, గోధుమకాన, సగ్గుకాన, బార్లీకాన, తేతఅరటికాయ, నేలములకకాయలు, వాళడుకాయలు, తీర్చింతకాయలు కూర, వేపపువ్వు, నువ్వులు, అవాలు, వీనిమానె, పులిగడుగు, కలి, బెల్లుల్లి, నీరుల్లి, నెయ్యి, పాలు, ఇంగువ, తేనె, కోడిమామిడిపండు, తాంబూలము, కల్లు, మద్యము, నిమ్మపండ్లపులుసు, దీనిచారు, పలచని చింతపండుచారు, కందిపప్పు, పెసరపప్పు వీనికట్లు, చేదు,వగరు, కారముగల పదార్థములు, వెదుగుములకలు, ఎలుకచెదికూర, చక్రవర్తికూర, పొన్నగంటికూర, వీరకాయ, పొట్లకాయ, అనబకాయ, నక్కదోసకాయ, మేకమాంసము.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

క్రోత్తలియ్యము, అశీర్ణముచేయు పదార్థములు, మినుములు, పెరుగు, చిక్కనిపులుసు, బెల్లము, తీపివస్తువులు, పైకెప్పినవిగాక రక్తివ అకుకూరలు, పగటినిద్ర, రాత్రిమేలుకొనుట.

పథ్యములు. Dietetics.

గర్భిణీస్త్రీలకు:—Pregnant woman. ప్రాతవియ్యము, గోధుమలు, గోధుమనూక జావ, రొట్టెలు, సగ్గుబియ్యము, బార్లీజావలు, జీర్ణ శక్తి వనుసరించి బీరకాయ, పొట్లకాయ, అనబకాయ, లేత వంకాయ, నక్కదోసకాయ, అరటికాయ, తోటకూర, మెంతి కూర, చుక్కకూర, దొండకాయ, పెండకాయ, బంగాళదుంపలు, శేబేజీకూర, లేతమువగకాయ, పొన్నగంటికూర, కందిపప్పు, పెసర పప్పు, వీనికట్లు, కూరలలో వేసుకొనుట, నిమ్మపండురసం కూర లలో పిండుకొనుట, మివపప్పు, పాలు, వెయ్యి, ముడ్డిగలు వాడు కొనుట, వరిపేలాలపిండి, జావ, పెన్న, నెయ్యి, పాలు, మ్మద్రస ములు, ఎండుకొబ్బరి, బెల్లము, శర్కర, తేనె, పనసపండు, మామిడిపండ్లు, కీకాఫలములు, అరటిపండు, ఉసిరికాయ, వేయించిన తీడిమామిడిపప్పు, వేసుకనగపప్పు, కనగపప్పు, నువ్వులపప్పు, పొరపప్పు, ద్రాక్ష, అంజూర, అలుబఖారాపండ్లు, తియ్యదానిమ్మ పండు. పచ్చిద్రాక్షపండ్లు, అమృతఫలములు (Apples), పెలగ పండ్లు, బత్తాయినారింజపండ్లు, నారింజపండ్లు, సపోటాపండ్లు, మొదలగు నుదిగల ఫలములు, లేతచింతకాయ, చింతచిగురు, అంబాళపు కాయ, మొదలగు పులుపునస్తువులు, ప్రాతవియ్యగు చింతకాయ, నిమ్మకాయ, ఉసిరికాయ, పుల్లదబ్బకాయ, నారదబ్బకాయపచ్చళ్లు, పలచని చింతపండు చాగు, సువాసనగల పుష్పములు, పెన్నెల, స్నానము, అభ్యంగనము, చందనము, పచ్చకర్పూరము బాసు కొనుట, పుష్పమాలికలు ధరించుట, మృదుశయ్య, చల్లనిగాలి, ఇంద్రియములకు తృప్తికరములగు వస్తువులు, ప్రియమైన ఆహార విహారాదులు.

అపథ్యములు. Non-Dietetics

అయిష్టపదార్థములు, విశిష్ట కాలకేసెడు పదార్థములు, ఎగుడు దిగుడుగా కూర్చుండుట, కఠినశయ్య, చింత, భయము, అంజోశ సము, విచ్చేనపై నెక్కడము, తరుచు మేడ యెక్కట, దిగుట, విస్తారము పోషానములు గలిగిగాని లేకగాని యుండు, కొండ యెదలగు తీన్నత ప్రదేశముపైన నెక్కడము, అకలి దప్పికల నాపడము, కల్లు, సారాయి యెదలగు మత్తుద్రవ్యములను పుచ్చుకొనడము, శక్తి మించిన దేహప్రయాస, ప్రథమరజస్వల అయిన స్త్రీని సమీపించడము, స్పృశించడము, గర్భధారణయైన అరుమాసములు మించిన పెరుక మైధునము, వీనిని గర్భిణీస్త్రీలు వర్జింపవలయును.

పథ్యములు. Dietetics.

గాయములకు, బలముగ క్రుకు దెబ్బలకు:— Wounds and severe contusions. మంచిపాతవియ్యము, గోధుమరొట్టె, కందిపప్పుకట్టు, మేకమాంసము, ఎండించిన, మేసిన మాంసములు, లేరికోడిమాంసము, వీటిరసములు, సారాయి, పొట్లకాయ, చీరకాయ, కంద, కొయ్య తోటకూర, ముసగఅకుకూర, నయ్య, చాలు, కాఫీ, రొట్టె.

అపథ్యములు. Non-Dietetics

కొత్తవియ్యపుఅన్నము, చలిఅన్నము, కనగపప్పు, పెసరపప్పు యెదలగు చీముపట్టుపదార్థములు, దూబాపండు, దోసపండు, చల్లి, దబ్బుపండు, పెరుగు, కలి, పులిగడుగు, పులుసు యెదలగు కీరలపదార్థములు, సంచారము, గాలి, మంచు, పెన్నెల వీనిలో నుండడము, తిరుగడము, శోషము, క్రోధము, స్త్రీసంభోగము, ప్సానము, అభ్యంగనము.

పథ్యములు. Dietetics.

గుల్మరోగమునకు :— Abdominal & other internal tumours. గోధుమలు, రొట్టె, జావ, ప్రాతవియ్యము, యెరవియ్యము, కంది

భస్మ, కండికట్టు, ఉలవపప్పు, ఉలవకట్టుచారు, మేకమాంసము, లేత కోడిమాంసము, అడవిజంతు, పక్షి మాంసములు, వేపిన, ఎండించిన మాంసములు, మధ్యము, ఆవు, మేక వీనిపాలు, మజ్జిగ, నెయ్యి, ద్రాక్ష, పాలసా, ఖర్జూరము, దానిమ్మ, ఉసిరిక, నారింజ వీనిపండ్లు, నీరుల్లి, వెల్లుల్లి, లేతముల్లంగి, బీరకాయ, పొట్లకాయ, పొన్నగంటి కూర, చక్రవర్తికూర, లేతమునగకాయ, ఖండకర్కర.

అపభ్యములు. Non-Dietetics

క్రోత్తరియ్యపుఅన్నము, చల్లిఅన్నము, చేపలు, యెండుచేపలు, పెరుగు, కంద, పెండలము, చేమ మొదలగు దుంపలు, మధుర పదార్థములు, మినుములు, తనగలు. మలబద్ధకర, గురుకర, చాత కర పదార్థములు, మలమూత్ర నిరోధము, అరిజలపానము.

పభ్యములు. Dietetics.

గ్రహాశి, సంగ్రహాశి:— Dysentery & Interic Dysentery. ప్రాతకేలికయైన వియ్యము, వరిపేలాలగంజి, సగ్గువియ్యపుజాన, చార్లీగింజలజాన, కండి, పెసర, మసర వీని పప్పులు, కట్లు, గేదె, ఆవు, మేక, గొర్రె వీని పెరుగు, మజ్జిగ, పెన్న, నెయ్యి, నువ్వుల మానె, మధ్యము, తేనె, ఖండకర్కర, ద్రాక్షపండు, తుమికిపండు, నేరేడుపండు, వెలగపండు, మారేడుపండు, మంజిస్తానుకాయ, పొగడ పండు, తీపి, పులుపు దానిమ్మపండ్లు, వీనిపిండెలు, అరటిపువ్వు, అరటికాయ లేతది, బలుసుకూర, పెంగికుర, వెలగకాయ, నీరుల్లి పాయ, కోడిపెకాయ, బూడిదగుమ్మడికాయ, కుండేలు, జింక, కోకిలపక్షి, తిత్తిరిపక్షి వీని మాంసములు, చిన్న చేపలు, పీతలు, పచ్చిరొయ్యలు, మేకక్రోవ్వప్రేగు, వగరుగల పదార్థములు, ఉష్ణో దకము, నిద్ర, పచ్చివెలక్కాయ కాల్చి పెరుగువేసి చేసిన పచ్చడి, గుగ్గసాలపాడి, లేతఅరటికాయ కుమ్ము వ్రదిలించి నేరితో పొగిది

నదిగాని, పెరుగువేసి చేసిన పచ్చడి, వెలగపండు పచ్చడి, నీటి
మినపగారి.

అపథ్యములు. Non-Dietetics

శ్రోత్రవియ్యపుఅన్నము, చలిఅన్నము, వరగోగు, గోధుమలు,
అదుములు, బకాశీలు, అలచందలు, ముసగకాయ, అనబకాయ,
చింతపండు, పులుసుకూరలు, కంద, అలుడుంపలు, పెండలము,
చామ, కాంబూలము, చెఱుకు, రేగుపండు, మామిడిపండు, కాటి
పండు, నారింజపండు, పెంకాయ, దోసకాయ, పులిగడుగు, పాలు,
బెల్లము, నేలములకకాయలు, పథ్యములో తెప్పినవిగాక తక్కిన
అకుకూరలు, కీతోదకపానము, కాగరణము, ప్నానము, శ్రీ సుఖో
గము, ధూమపానము.

పథ్యములు. Dietetics.

చర్మరోగమునకు:— Retching, vomiting & disinclination
to eat anything. ప్రాచలియ్యపుఅన్నము, పేలాలగుడి, పేలాల
పిండి, పంచదారగలిపినది, గోధుమలు, యవలు (Barley), వీని
కాన, అవుమజ్జిగ, అవునెయ్యి, పెసరపప్పు, పెసరకట్టు, మేక
మాంసము, కుండేలు, నెమలి, తిత్తిరి, లావుకము మొదలగు అడవి
మృగ, పక్షి మాంసములు. కర్కర, ఖండకర్కర, తేనె, పెదూరు
ములకలు, లేతపెంకాయ, నిమ్మపండు, ఉసిరికాయ, చానిమ్మ,
రేగు, బ్రాహ్మ, వెలగ వీనిపండ్లు, మినుములు, పితకరపదార్థములు,
మంచుగడ్డ నోటిలో వ్రంచుకొనుట, చల్లనినీళ్ళు నోటిలో ఉంచు
కొని పుక్కిలించడము, పెన్నెల, గంధము, ప్నానము, వీరకాయ,
పొట్లకాయ, పల్లకపంకాయ, నక్కదోసకాయ, పులిచెంచలికూర,
మొంతకూర.

అపథ్యములు. Non-Dietetics

వేడిఅన్నము, అయిష్టమైన అన్నము, ముల్లంగికాయ, ఆవాలు, కాకరైత్యము తీసెడు పదార్థములు, పుల్లతో పండ్లతో మడము, కోపము, భయము, వ్యాయామము.

పథ్యములు. Dietetics.

జ్వరమునకు:—Fever. జ్వరము తగ్గవరకు బాల్సామికాచ, ఆరోమాటికాచ, కానిరోగ్లతోను అను పంచదారకలిపి యివ్వవలెను. జ్వరము తగ్గినతరువాత బాల్సామికాచలో ఆమ్రపాలు, పంచదారకలిపి గోధుమకాచగాని, దియ్యపుమాకగాని వేసి పలచని జావగాని యివ్వవచ్చును. జ్వరము తగ్గినతరువాత గోధుమకాచాన్ని (మాపులోనిది) కాఫీతో చాడవచ్చును. ప్రాతదియ్యపు అన్నము, ప్రాతదియ్యము వేయించి చార్వినయన్నము, పొట్లకాయ, వీరకాయ, నల్లబోనకాయ, పొట్టికాయకాయ, ఉద్దికాయ, వేపపువ్వు, చిరికూర, పెరుగుతోటకూర, కొయ్యతోటకూర, పొసగంటికూర, కరివేపాకు, లేతముల్లంగి, చక్రవర్తికూర, ఉద్దికూర, చెండలికూర, కందిపప్పు, పెరుగుపప్పు, మసరపప్పు, తిలవలు, అడవిపెరుగు, వీనిపప్పులు లేక కల్లు, మేకమాంసము, తింక, తుప్పి, కుండేలు. పాత్రరము, గువ్వ, పూరేడు, నెమలి, పిచ్చిక, లావుకపిట్ట, చకోరము, కాటుకపిట్ట మొదలగు అచవిమృగపక్షిమాంసములు, ఎండివేసినమాంసము, ఖనిలో వేసినది, మాంసరసములు అనగా శేరువా, వేసినమాంసము, ప్రాతదియగు చింతికాయ, నిమ్మకాయ, పుల్లదబ్బకాయ, తినిరికాయ, పచ్చళ్ళు, పెరుగుపండు, శీకాయచిగురు, కరివేపాకు, కొద్దిమిరి, పుడినా, పచ్చళ్ళు, పచ్చిద్రాక్ష, పుల్లదానిమ్మ, తియ్యదానిమ్మ, అలులఖారా, లక్తాయి, నారింజ, అమృతఫలము(వడిలు), గువ్వా మొదలగు పండ్లు శీలించవచ్చును. అపునెయ్యి, గోద

నెయ్యి, స్వల్పముగా వాడవచ్చును. కూరలు, పోపులకున్నా, వాడవలెను. సిమ్మపండురసం కూరలలో వేయవచ్చును. అవుమజ్జిగ ఒక్కపూట యియ్యవచ్చును. మరియు వాత విషమనున్ని పాల జ్వరములకు లంఘనము అనుకూలముగ నుండును; అభిఘాతజ్వరము (అమితశ్రమ, మార్గాయాసము, దెబ్బలుతగులడము మొదలగు వాని చేగలిగిన జ్వరము) :- కు నెయ్యి, అభ్యంగనిము, మధ్యపానము, మాంసము క్షమగు భోజనము, దివానిద్ర. ఇవి అనుకూలముగ నుండును, జ్వరము పూర్తిగా తగ్గినతరువాత వేడి నీళ్లతో కంకస్నానము చేయుచుండవలెను.

అపథ్యములు, Non-Dietetics.

క్రోత్తలియ్యపు అన్నము, చలిఅన్నము, పాలు, నెయ్యి, పులుసు, పథ్యములలో తెప్పినవిగాక తక్కిన అనుకూరలు, మాంసములు, చేపలు, చలికూరలు, చల్ల, పెరుగు, మానె, మధ్యము, పాచి నీళ్ళు, చల్లనినీళ్ళు, తాంబూలము, దోసకాయ, కర్పూరపండు, పనస పండు, కీరలకరఫలములు, తెలకపిండి, పిండిపంటలు, పుష్టికర, కీరలకర, విదాహకర, గురుత్వపదార్థములు, కోపము, క్రోధము, మరియు శ్రమకరమగుపని, స్త్రీసంగమము, అభ్యంగనము, గాలిలోను, మంచులోను ఉండడము, తిరుగడము, భోజనావంతరమున పగటినిద్ర, వ్యాయామము, ఇవి జ్వరము వదలినను శక్తిగలుగువంతవరకు చేయకూడదు. తరుణజ్వరమునందు అసగా జ్వరారంభదశలో విరేచనాషధము, మాంసము, మధుర పదార్థముల నియ్యకూడదు, అగంతకపైత్యమీహ, జీర్ణజ్వరములకు లంఘనముకూడదు.

తాపరోగమునకు;— చాహారోగమునకు చూడడు.

పథ్యములు. Dietetics.

తృష్ణారోగమునకు:—Inordinate thirst. ప్రాతవియ్యపు అన్నము, అప్పు, టేలాలపిండి, విలేపి అను (అనగా వియ్యమునకు 4 పాళ్లు అధికముగ నీళ్ళుపోసి వండినయన్నము), జావ, గంజల్నాము, కర్కర, తేనె, తియ్యని పెరుగు ఇవి మూడును గలిపి వడియగట్టి తీసినరసము, మేకమాంసము, అడవి మృగపక్షిమాంసములు, వీని రసములు, వేయించిన పెసలు, ముసరలు, వీనిపచ్చలు, కట్లు, అరటి పువ్వు, చీరకాయ, చల్ల, చాక్ష, వెలగ, రేగు, 'వీనిపండ్లు, ఖర్జూరము, చాసిమ్మపండు, తిసిరికపండ్లు, నిమ్మపండు, వక్కదోసకాయ, ములుదోసకాయ, పారెడునీళ్ళు, కరివేపపండు, ఆవుపాలు, చేదు, మధురసములు, రాటిముంజలనీళ్ళు, చల్లనినీళ్ళు, పానకము, పాలు, సరస్సునీళ్ళు, పెన్నల, చల్లనిగాలి, నదీస్నానము, నిద్ర, స్నానము.

అపథ్యములు. Non-Dietetics

చలిఅన్నము, పులుసు, ఉష్ణోదకము, విస్తారము కారముగల పదార్థములు, ప్యాయామము, ఎండ, నడక, పుల్లతో దంతధావనము.

పథ్యములు. Dietetics.

దంతరోగములకు :— Diseases of the teeth. ప్రాత వియ్యపు అన్నము, జావ, వేడిపాలు, వేడినీళ్ళు కందులు, తిలవలు, వీనిపచ్చలు, లేక కట్లు, పెల్లుల్లి మొదలగు కాలపదార్థములు, వేయించిన లేక కాల్చిన మేకమాంసము, గోధుమరొట్టె, గోధుమజావ, చీరకాయ, పొల్లకాయ, సారాయము, మునగకూర, వేడినీళ్ళతో స్నానము, ముఖ ప్రక్షాళనము, ఖాటు సారాయమును నోటిలోనుంచి పుక్కిరించుట.

అపథ్యములు. Non-Dietetics

క్రోత్తివియ్యపు అన్నము, చలిఅన్నము, చిరుపై అన్నము, పుల్లనిఫలములు, చల్ల, పెరుగు, కఠినపదార్థములు, ముల్లంగిదుంపలు,

అలుదుంపలు, పెండలము మొదలగు వాతకర వదార్థములు, చేపలు పచ్చిరి, ఎండువి, ఉప్పుచేప, పులుసుకూరలు, కడ్డుకా, నారింజపండు మొదలగు శీతలవదార్థములు, మినుములు పెసలు, శనగలు, కల్లు, దోసకాయ, వంకాయ, గుమ్మడికాయ, అనబకాయ, మునగకాయ, కోడిమాంసము, చల్లనినీళ్ళుకాగుట, చలినీళ్ళన్నాచము, ముఖప్రతాపము, పుల్లతో పండ్లుతోమడము.

పథ్యములు. Dietetics.

వాహరోగమునకు (అనగా శరీరమందు మంటలు, కాపము):—

Excessive heat or burning sensation all over the body. సన్నబియ్యము, పెసలు, శనగలు, యవలు, పేలాలపిండి, అల్లము, అవునుజ్జగ, అవునెయ్యి, పంచదార, నూరుమాఝ కడిగిన నెయ్యి, పొట్లకాయ, ధొండకాయ, అనబకాయ, పాలు, పచ్చిపాలనుండి తీసిన వెన్న, బూడిదగుమ్మడికాయ, నక్క-దోసకాయ, అరటికాయ, అరటిపండు, దానిమ్మపండు, ఉసిరికపండ్లు, ద్రాక్షపండు, పెద్దచిన్న యీరపండ్లు, ఖర్జూరపుపండ్లు, లేతకాటిముంజలు, కొబ్బరికాయనీళ్ళు, సారపప్పు, సింగాడిదుంపలు, మేకమాంసము, అడవిమ్మగ, పక్షి మాంసములు, పేలాలు, జావ, సగ్గుజావ, చేదువదార్థములు, కంది పప్పు, పెసరపప్పు, దీనికట్లు, అవునెయ్యి, మజ్జిగ, అభ్యంగనము, చల్లనితోటలో తిరగడము, వట్టివేరు, విసవకర్రగాలి, చందనాడి లేపనములు, వెన్నల, చల్లనిగాలి, స్త్రీలను స్పృశించుట, అలింగనము, ధారాగృహము, నేలమాళిగ, నడితీర సంచారము.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

శీరమత్స్యాది విరుద్ధాన్నపానములు, మలమూత్రవేగనిరోధము, కడుపుబ్బుచేయు వదార్థములు, పిత్తకర, విదాహకర వదార్థములు,

ఉష్ణకరపదార్థములు, తాంబూలము, తేనె, ఇంగువ. శ్రోధము, శ్రమ, ఎండ, మైథునము, వ్యాయామము.

పథ్యములు. Dietetics

నాసారోగములకు :— Diseases of the nose. ప్రాతవరిదియ్యము (Barley), ప్రాతవరిదియ్యము, లేతవంకాయ, లేతమునగకాయ, పొట్లకాయ, దీరకాయ, లేతముల్లంగి, నీరుల్లి, కల్లుల్లి, ఉష్ణోదకము, సారాయము, కారము, పులుసు, ఉప్పు, ఉలవపప్పు, కంది పప్పు, పెసరపప్పు, వీసకట్లు, మేకమాంసము, కోడిమాంసము, వీని తేరుచాలు (అనగా రసములు), అడవిమృగ, పక్షి మాంసములు, ఆవుచల్ల, ఆవునెయ్యి, వేడిగల లఘుకర భోజనము.

అపథ్యములు. Non-Dietetics

శ్రోత్తరియ్యపుఅన్నము, చలిఅన్నము, చేపలు, పెరుగు, నూనె, బచ్చలి, అనబకాయ, దోసకాయ, నారింజపండు మొదలగు ద్రవ పదార్థములు, నేలపరుండడిమి, పగటిసిద్ద, స్నానము, శ్రోధము, పగటియందు నిదురించుట, అభ్యంగనము, మలమూత్రవేగనిరోధము.

పథ్యములు. Dietetics.

క్షేత్రరోగములకు :— Diseases of the eyes. ప్రాతవరిదియ్యము, కందిపప్పు, పెసరపప్పు, వీసకట్లు, శోధుమలు, సైంధవలవణము, ఆవుపాలు, ఆవునెయ్యి, ఆవుమజ్జిగ, పంచదార, తేనె, గుంటకలగర అకుకూర, చాదరాసికూర, గలిజేరుకూర, చిరికూర, పొన్నగంటి కూర, కూటికూర, పెరుగుతోటకూర, మొంతికూర, చుక్కకూర, దీరకాయ, అనబకాయ, దోసకాయ, నేతితో వేయించిన కూరలు, ఆలుబఘారపండ్లచూరు, చింతపొట్టుచూరు, పాతచింతకాయ, నిమ్మకాయ, పుల్లదబ్బుకాయ, ఉసిరికాయ వచ్చుకృ, వెలగపండు వచ్చడి, కల్తాయి, నారింజ, అరటి, ద్రాక్షపండ్లు, తలకు కాదము మానె

రాసుకొనుట, ఆముదము తలచు మర్దవచేసుకొని నీకాయతోగాని, పునీరపప్పునూరిన ముద్దతోగాని కుద్దుకొనే ప్నావముచేయుట; వేడి తేయు పదార్థములు, విస్తారము కారము, రాత్రి నిద్రమేల్కొనుట కూనివేయువలెను.

అపథ్యములు. Non-Dietetica.

క్రోత్తవియ్యపుఆన్నము, చలిఆన్నము, పులివళము, కల్లు, పెరుగు, ఇసుగు, తెలగపిండి, పిండివంటకములు. మునుములు, అధిక ఉదకపానము, తొంబాలము, వసుగులు, మాంసములు, చేపలు, నువ్వులు, నుచారము, కోపము, ప్రయాణము పెళ్ళదము, ప్నావము, స్త్రీసాంగత్యము, అగ్నివ్యాధులు, సూర్యుని, చంద్రుని విశేషముగ కూడడము, వేడితేయు పదార్థములు, విస్తారము కారము, నిద్ర మేల్కొనుట.

పథ్యములు. Dietetica.

పాండువు, కామిలరోగములకు:— Anaemia & Jaundice. చూచి రియ్యము, యవలు, గోధుమలు, కందిపప్పు, పెసర పప్పు, కనగపప్పు, వీరికట్లు, అడవియ్యకపక్షిమాంసములు, మేక మాంసము, లేక వీనిరసములు, వేడిపమాంసము, మాంసమున అల్లము, ఉప్పు, కొద్దిగ కారము, గరిమచాళావస్తువులు నూరిరాసి ఎండించి, అముక్కలను పలచగ పొగగొట్టి నేరితో వేయించినది, అల్లము, ఉప్పునూరి, మాంసమునకురాసి, పెడుకుళ్ళులుగాని, యినుపపూసకుగాని గ్రుచ్చి నిప్పులమీద కాల్చినమాంసము, చెరుకు రసము, పొట్లకాయ, వీరకాయ, బూడిదగుమ్మడికాయ, లేతఅరటి కాయ, పాలకూర, పొన్నగంటికూర, చిరకూర, తెల్లగలితేరుకూర, తుమ్మకూర, పులిచండలికూర, పెల్లుల్లి, నీరుల్లి, ఉసిరికాయ, మిర్చిగ, నయ్యి, మానె, పులిగడుగు, ఉల్లేపకము, పెన్న, వగరుపదార్థ

ములు, పాతడిసిరికాయ, నిమ్మకాయపచ్చళ్ళు, పుదీనా, కొత్తిమీరి
బాడుట, బత్తాయి, నారింజపళ్ళు, మామిడిపండ్లు.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

క్రోత్తబియ్యపు అన్నము, చలిఅన్నము, మినుములు, ఆవాలు,
తెలగపిండి, పులుపువస్తువులు, సారాయము, కల్లు, చేపలు, గురుత్వ
విదాహకర పదార్థములు, మలమూత్రవేగనిరోధము, మైథునము,
అమితదీపక పానము, శాంబూలము.

పథ్యములు. Dietetics.

వీరసరోగమునకు:—Polypus of the nose. ప్రాతబియ్యము, వేడి
యన్నము, గోధుమజావ, సముద్రలవణము, బీరకాయ, పొట్ల
కాయ, పొన్నగంటికుర, మెంతికుర, కొయ్యతోటకుర, పులి
చెంచలికుర, అల్లము, పెల్లము, పాలు, కందిపప్పు, కనగలు, తిలవ
కట్టు, పెసరకట్టు, మేక, తిరబిచ్చుక, వీని మాంసములు, లేత
ముల్లంగి, ఆవునెయ్యి, నిమ్మకాయ, ఉసిరికాయ పచ్చళ్ళు, పుదీనా
పచ్చడి, కొత్తిమీరిపచ్చడి, కూరలలో వేయుట.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

క్రోత్తబియ్యపు అన్నము, చలిఅన్నము, గురుకరాన్నము,
చల్ల, పెరుగు, కల్లు, చేపలు, వంకాయ, అపలకాయ, మునగకాయ,
దోసకాయ మొదలగు వాతము, కీరలము చేసెను పదార్థములు,
చలని నీటితో ప్లానము.

పైత్యరోగములకు:—Bilious complaints. ప్రాతబియ్యము, ప్రాత
ఎర్రబియ్యము, గోధుమజావ, బాల్లీజావ, పచ్చిపెసరపప్పు లేక
కట్టు, బీరకాయ, పొట్లకాయ, నక్కదోసకాయ, చిరికుర,
చుక్కకుర, పెరుగుతోటకుర, అవిసికుర, మెంతికుర, కూతురు

బుడమలకుకూర, పొన్నగంటికూర, చాదరాసికూర, ఉస్త్రీలకుకూర, పులిచెంచలికూర, చింతచిగురు, వేపపువ్వు, ఉస్త్రీవరుగు, వక్కదోస వరుగు, బుడమవరుగు, పొట్టికాకరవరుగు, చాక్షపండు, అలుబఖారా పండ్లు, నేరేడుపండ్లు, పుల్లని, రియ్యని దానిమ్మపండ్లు, వెలగపండ్లు, బల్తాయి నారింజ, నారింజపళ్ళు, పండిన ఆరటిపండు, వీపిలుపండు, చాక్షపండ్లు పచ్చివి, అల్లము, కరికేపాకు, కొత్తిమీరి, పుదీనా, ప్రాశనిమ్మకాయ, ఉసిరికాయ, నిమ్మకాయ, పుల్లదబ్బకాయ, నార దబ్బకాయ, చింతకాయ వీనిపచ్చళ్ళు, అవునెయ్యి, అవుమణ్ణగ, పులి కడుగు, కరి, సిరకా, తేనె, పంచదార, మేకమాంసము.

అపభ్యములు. Non-Dietetica.

పెరుగు, పాలు, పెల్లము, ఎండ, సంచారము, కోపము, నిద్రా కాక, కందులు, ఉలవలు, మినుములు, గోధుమలు, వేరుశనగపప్పు, శనగ పప్పు, శీడిమామిడిపప్పు, బటాణీలు, కల్లు, సారాయి, ఇతిరమత్తుపదార్థములు, ఎండురొయ్యలు, ఉప్పుచేసలు, కోడి, పంది వీనిమాంసములు, ప్రొద్దుటియెండ, గురుత్వము, కాక, పైత్యముతేయు పదార్థములు.

పభ్యములు. Dietetica.

ప్రపవస్త్రీలకు:— Lyng-in-women. మిక్కిలి ప్రాశచియ్యపు అన్నము, ధనియాలపాడి, శొంఠిపాడి, కందికల్లు, చేదు, ఎండు చేదలు, కాల్చినమాంసము, నేతిలో లేక నూనెలో వేసినమాంసము, ఎండబెట్టిన మేక, అడవిజంతువుల మాంసములు, మాంసమునకు అల్లము, ఉప్పు, కొద్దిగ కారము, గరమషాళా రాసి ఎండించి, కావలసిన ముక్కలను పలచగకొట్టి, నేతిలోగాని, నూనెలోగాని వేయించినవి, మానె, తెలగపిండి, మదనానలకాయ, మునగకూర, పెల్లుల్లిచాయలు, ఇంగువ, ప్రాశపెల్లము, ఎండుమెత్తళ్ళు, ఇమప మేకుకాల్చి ముంచిన వేడినీళ్ళు, 16 లేక 21 దినములవరకు వంటి

పుట అన్నము భుజించడము, కాయలు తినుట, కొట్ట, కాఫీ పుచ్చుకొనవచ్చును.

అపథ్యములు. Non-Dietetics

క్రోత్తవియ్యపు అన్నము, చలిఅన్నము, పచ్చిచేపలు, పులుసు, మజ్జిక, పెరుగు మొదలగు శీతలపదార్థములు, గాలిలో నుండడము, తడిప్రదేశమున తిరగడము, చల్లనినీళ్ళను అంటడము, త్రాగడము, చానితో స్నానము చేయడము, పనిచేయడము.

ఋషుమూత్రమునకు:— అతిమూత్రపు పథ్యాపథ్యములు చూడును.

పథ్యములు. Dietetics.

భగందర వ్రణములకు:—Fistula-in-ano. ప్రాత మంచి వియ్యము, కందిపప్పు, పెసరపప్పు, దీనికట్లు, పొన్నగంటికూర, తోటకూర, మొంతికూర, అనలకాయ, పొట్లకాయ, వీరకాయ, మునగకాయ, వగరుగనుండు పదార్థములు, శేన, తేతముల్లంగి, అవుచల్ల, పాలు, వెయ్యి, మేకమాంసము, అడవిమ్మగపక్షిమాంసములు, రసములు, నువ్వులనూనె, అవనూనె, పుడినా, పెలగకాయ, పాతనిమ్మకాయ, చింతకాయ, తిసిరికాయ పచ్చళ్లు, కూరలలో కొత్తిమీర వేసుకోవచ్చును. బత్తాయి, నారింజపళ్ళు.

అపథ్యములు. Non-Dietetics

క్రోత్తవియ్యపు అన్నము, తిలవలు, దినుములు, శనగలు దీని పప్పులు, పెరుగు, కోడిమాంసము, చేపలు, ఎండుపువ్వు చేపలు, పులుసుకూరలు, వంగ, ముసగ, గుమ్మడి, దోస వీనికాయలకూరలు, గురుకర పదార్థములు, బ్యాయానుము, గుడ్డిము మొదలగువాని నెక్కడము, మైధునము, కోడము.

పథ్యములు. Dietetics.

మదార్యయ రోగమునకు:—Diseases produced by excessive drink. ప్రాతవియ్యపు అన్నము, యవలు, పెసలు, దినుములు,

గోధుమలు, వ్రీయమైన మద్యము, పాలు, పంచదార, చిరికూర, పొట్లకాయ, మాచీఫలము, పాలపాపండు, ఖర్జూరము, నారింజ, నిమ్మ, జాడిమ, వీనిపండ్లు, ఉసిరికాయ, కొబ్బరికాయ, బ్రాహ్మ పండు, ప్రాతనెయ్యి, స్నానము, మేకమాంసము, లావుకపిట్ట, నిత్తిరి పక్షి మొదలగువాని మాంసములు, పులగము, ఆవుచల్ల, ధారా గృహము, పెన్నెల, శీతోదకము, శీతోదకస్నానము, చందనము, వదీరచాసము, స్త్రీగుంధోగము, నిద్ర, వ్యాయామము, చల్లనిగాలి.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

క్రోత్తలియ్యపుఅన్నము, కందులు, ఉలవలు, వీనికట్టు, పప్పులు, కోడిమాంసము. నూనె, అవ, పెట్టుల్లి మొదలగు కాకపైత్య వస్తువులు, ధూమపానము, తాంబూలము, పుల్లతో పండ్లతోమడము.

పథ్యములు. Dietetics.

మసూరికా రోగమునకు:— Small-pox. ప్రాతమంచి వీయ్యము, ఎర్రలియ్యము, యవలు (Barley), శనగలు, పెసలు, మసరపప్పు, యవలు, పొపురము, పిచ్చుక, కోయిల వీనిమాంసములు, వీరకాయ, పొట్లకాయ, దోసకాయ, అరటికాయ, మునగకాయ, బ్రాహ్మ, జాడిమపండ్లు, పుష్టికరములగు అన్నపానములు, రేగుపండు, పెసర కట్టు, నెయ్యి, నూనె, తెలగపిండి, మేకమాంసము, మాంసరసము, అడవిప్రదేశపు మృగపక్షి మాంసములు, పాంబ్రాణి, గుడ్డిలపుపొగ,

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

క్రోత్తలియ్యము, గోధుమలు, కందులు, కారము, పులుసు, చల్ల, పెరుగు, కోడి, నమలి వీనిమాంసములు, శీతవిపచార్యములు, ఎండ, మలమ్మాత్రవేగనిరోధము, శ్రమ, శ్రోధము, గాలి.

పథ్యములు. Dietetics.

ముఖరోగమునకు:— Diseases of the mouth. చాతసన్న వియ్యము, పెరుగువియ్యము, యవలు (Barley), పెసలు, ఉలవలు, పొట్లకాయ, దీరకాయ, అరటికాయ, ఉచ్చింతకాయలు, వాగుడుకాయలు, కాకరకాయ, చేడిసిక్కు, శేతముల్లంగి, కాంబూలము, దగసు, కారము, చేదుగల పదార్థములు, అపుమణ్డిగ, అపునెయ్యి, మేకమాంసము, అడవిమృగ పక్షిమాంసములు.

అపథ్యములు. Non-Dietetics

పులుసు, పెరుగు, పాలు, తెల్లము, నువ్వులు, మినుములు, దిరునై నలన్నము, చలితన్నము, సిండివంటలు, నీటిప్రదేశపు మృగపక్షి మాంసములు, చేసలు, పుల్లతో పండ్లు తోమడము, పగటినిద్ర, జోరగిల పరుండడము.

పథ్యములు. Dietetics.

మూత్రకృచ్ఛము, మూత్రాశ్మరి:— Strangury, dysuria or gravel in the bladder. ప్రాత మందివియ్యము, ఎర్రవియ్యము, యవలు, గోధుమలు, యవలు (Barley), ఉలవలు, పెసలు, అపుమణ్డిగ, అపునెయ్యి, అపుపాలు, పెసరకట్టు, ఉలవకట్టు, అల్లము, తియ్యనికల్లు, తిక్కెర, ముదురుగుమ్మడికాయ, బూడిదగుమ్మడికాయ, పొట్లకాయ, కొండసిండిఅకుకూర, పల్లెయకూర, చిరికూర, పెరుగుతోటకూర, ములుదోసకాయ, ఖర్జూరము, పెరుగుమొలకలు, పెంకాయ, కాటిముంజలు, నక్కదోసకాయ, శీతలములగు అన్నపానములు, నిర్జలప్రదేశపు మృగపక్షిమాంస రసములు, మేకమాంసము, నడిబుల పానము, అభ్యంగనము, స్నానము.

అపథ్యములు. Non-Dietetics

మొలబడ్డకరఅన్నము, చలిఅన్నము, దిరునై నలన్నము, కాంబూలము, విస్తారముడిప్పు, నూనె, మానెసిండివంటలు, తెలగసిండి, పులుసు,

ఇంకను, మత్స్యములు, ఆవాలు, మినుములు, మామిడికాయ, పెల్లుల్లి, మొదలగు పుష్కకర విదాహకర మలబద్ధకర వస్తువులు, కోడి మాంసము, పందిమాంసము, చేపలు, పాఠాయము, మైథునము, శ్రమ, వీరుగ, గుట్టము వీచి నక్కడము, మూత్రశుక్రవేగ నిరోధము, దానినడక, వ్యాయామము.

పథ్యములు. Dietetics

మూర్ఛరోగమునకు:—Epilepsy. ప్రాతమందిరియ్యము, లఘుప్రసాదము, అన్నము, ప్రాత నియ్యము, కుండలో మోగిన నియ్యము, కేలాస గంజి, యవలు, శండులు,, పెసలు, బటాణీలు, వీచి పచ్చ, కల్లు, అరటిపండు, పెరుగు, మజ్జిగ, పెన్న, నియ్యము, చక్కెర, సైంధవ లవణము, గుమ్మడిపండు, చీరకాయ, పొట్లకాయ, లేతఅరటికాయ, పువ్వు, కూట, కాకరకాయ, పెలగపండు, దానిమ్మపండు, చిరికూర, పొన్నగంటికూర, కలిసిళ్ళు, మేకమాంసము, బముడుకాళి మాంసము, అడవి మృగపక్షి మాంసములు, పలుమారు చందనలేపనము, తల్లనిగాలి, మనోహరమగు కేథలు, చింతపత్తవలను చూడడము, పెలగపండుచూర, అలుబఖారాపండ్లచూర, చింతపొట్టుచూర, చందనము, పచ్చకర్పూరము, రమ్యమైన గానమును, వాయిద్యములు వినుట, దేహపరిశ్రమ.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

క్రోత్తలియ్యపు అన్నము, చలిఅన్నము, చమురుతోగూడిన అన్నము, చిరికూర, పొన్నగంటికూరతప్ప రక్తి-నాకకూరలు, ఎండ, విరుద్ధాన్నపానములు, మైథునము, చింత, కోకము, థయము, శ్రోధము, మద్యపానము, మత్స్యములు, మానె, పంకాయ, మిక్కిలి కారముగల పదార్థములు, దొండకాయ, గేదెమజ్జిగ, మినుములు,

మలమూత్రవేగనిరోధము, అకలి, దప్పి, నిద్ర వీటిని ఆపడము, సిగ్గులో దిగి పన్ననముచేయడము.

పథ్యములు. Dietetics.

మూలవ్యాధికి:—Piles. ప్రాతమంచిబియ్యము, యురవడ్డ బియ్యము, యవలు, ఉలవలు, పొట్లకాయ, ఉసిరికాయ, కంద, చిరికూర, గలిజేరుఆకుకూర, పెరుగుతోటకూర, చిలుకతోటకూర, చక్రవర్తి కూర, మురుకాలకూర, చాచరాసికూర, మద్యము, ఆవుమజ్జిగ, ఆవు నెయ్యి, ఆవుపెన్న, ఇంగువ, సైంధవలవణము, నేలములక కాయ, తేరిమామిడిపిండెలు, కేడినీళ్ళు, పెసరపప్పు, వీచికట్లు, కాంజకము, కడుగునీళ్ళు, తెలగపండు, నిమ్మ, ఉసిరికాయ, పుల్లదబ్బుకాయ, చింతకాయపచ్చళ్ళు, వారింజ, బత్తాయపండ్లు, వీని రసము, అడవి మృగ పక్షి మాంసములు.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

చారకంద, మినుములు, తెలగపిండి, పెరుగు, చేపలు, మిగుల చలువపదార్థములు, ఆనలకాయ, మాకాయ, పిండివంటలు, బచ్చలి కూర, చల్లనినీళ్ళు, కందిపప్పు, మాంసములు, ఆన, ఆనకూరలు, కఠినపదార్థములు, గొంతుక కూళ్ళుండడము, గుర్రము మొదలగు వాని వెక్కడము.

పథ్యములు. Dietetics.

మేడోరోగమునకు:—Corpulency or Obesity. ప్రాత మంచి బియ్యము, పెరుగుబియ్యము, అల్ప, చామలు, కొర్రలు, జొన్నలు, యవలు, ఉలవలు, పెసలు, కందులు, మసరపప్పు, తేనె, పేలాలు, కారము, చేదు, వగరు యివిగల రసములు, మద్యము, మజ్జిగ, చేదుపరిగెలు, చేపలు, వేయించిన లేక నివ్వలమీద కాల్చినవంకాయ, ఆనమానె, నువ్వులమానె, పాయసము, అకుకూరలు, ఉష్ణోదకము,

ఎండ, వీచుగ, గుర్రము వీచువారి, చింతి, శ్రమ, జాగరణము, స్త్రీ సుగమము, నలుగుఁజెట్టుకొని స్నానముచేయడము.

అపథ్యములు. Non-Dietetics

క్రోత్తదియ్యపుఅన్నము, చిమిడిన అన్నము, మధురాన్నము, గోధుమలు, పాలు, చెరుకురసముతో చేయబడిన అన్నము మొదలయినవి, తెల్లము, చిక్కెర, దినుములు, తృప్తికర భోజనము, మాంసములు, దేహపుష్టికర పదార్థములు, ముఖము, దివానిద్ర.

పథ్యములు. Dietetics.

మహారోగములకు:— Cachexia. Including diabetes &c.

ప్రాతమందిరియ్యము, గోధుమలు, మేకమాంసము, అడవియ్యగపక్షి మాంసములు, మాంసమునకు అల్లము, ఉప్పు, కొద్దిగ కారము, గర మహాళా మూరి రాసి ఎండించి కావలసినన్ని ముక్కలు పలచగ చితుకగొట్టి నీటిలో వేయించిన మాంసము, వేసిన మాంసము, అవు గేదెపరుగు, చల్ల, పెన్న, నెయ్యి, కర్ర, కరిచిపప్పు, పెసరపప్పు, దీనికట్లు, ప్రాతవియ్యగు చింత, నిమ్మ, పుల్లదబ్బు, నారదబ్బు, ఉసిరి కాయ పచ్చెర్రు, వెలగపండుపచ్చడి, వెలగపండ్లచారు, ఆలుబఖారా పండ్ల చారు, పాతచింతిపండు పలచనిచాగు, తేనె, బచ్చలికూర, చుక్కకూర, ఎలుక చెవికూర, పెరుగుతోటకూర, చాదరానికూర, పులిచెంచలికూర, లేతమునగకూర, మొలికూర, ఉసిరికాయ, పొల్ల కాయ, వీరకాయ, అవలకాయ, నక్కదోసకాయ, దొండకాయ, పెండకాయ, పొన్నగంటికూర, కేకేడికూర, టామేటోకూర, మడి కాయ, లేతఅంటికాయ, కాకరకాయ, అరటిపువ్వు, వెలగపండు, చేదుగలపదార్థములు, మహాళాంతిచేసెడు పదార్థములు, అధ్యంగ నము, స్నానము, వ్యాయామము, దానియ్య, బత్తాయి, నారింజ, సవాటా, వీసిలు, ద్రాక్ష, మొదలగు ఫలములు పుచ్చుకొన

వచ్చును. మరియు బహుమూత్రమేహమునకు పథ్యాపథ్యములు చూడుడు.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

ఔషుగు, కల్లు, పారాయి, బెల్లము, గోదె, శోక, వీని నయ్యి, పాలు, చిక్కని పులుసు, ఇంగువ, తెలుల్లి, నువ్వులనూనె, పచ్చి, మొండుచేపలు, అవాలు, పిండివంటలు, ములకకాయలు, పైత్యము కాకచేడు పదార్థములు, శోధిమాంసము, పసపండు, కంద మొదలగు దుంపలు, పగటినిద్ర, స్త్రీసంగమము, జాగరణము, మొంత, నడక, ఆకలిని అపథ్యము.

పథ్యములు. Dietetics.

మేహవారమునకు:—Rheumatism. ప్రాతవియ్యము, మసర, పెసర, కంది వీనిపప్పులు, కట్లు, ఆవుమట్టగ, ఆవునయ్యి, మిసప కుడుము (చానెనమీద వండినది), వీరకాయ, పొల్లకాయ, నక్కచోసకాయ, శేతముల్లంగిదుంపలు, టామేటో, పెరుగుతోటకూర, మొలికూర, పొన్నగంటికూర.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

మాంసము, చేపలు, ఎండుచేపలు, త్రుప్తవేసినచేపలు, ఔషుగు, ఉలవలు, కనగలు, పులుసుకూరలు, అవ, గుమ్మడికాయ, బచ్చలి, వంకాయ, మువగకాయ, మానె, మానెపిండివంటలు, నువ్వులు, అవాలు మొదలగు కాకపదార్థములు.

పథ్యములు. Dietetics.

రసతాపమునకు:— Excessive heat or burning sensation produced by the abuse of mercury. చల్లారిన అన్నము, తియ్యపెరుగు, పెంకాయనీరు, ఆవుమట్టగ, పాలు, చానిమ్మపండు, బ్రాహ్మపండు, అరటిపండు, చెరుకురసము, పంచదార మొదలగు

కీరలనుభవపదార్థములు, కీరకోడికన్నానము, క్రిగంధములేపనము, చల్లపిగిలి.

కథ్యములు. Dietetics

రసావధములకు. — Medicines prepared with mercury. గోధుమలు, యవలు, ప్రాతవియ్యపు అన్నము, అశ్రుపాలు, అశ్రు నెయ్యి, అశ్రుమజ్జక, పొట్లకాయ, బీరకాయ, అపలకాయ, కందిపప్పు, కంది కట్టె, పెసరపప్పు, కొయ్యకోటకూర, చిరికూర, పొన్నగంటికూర, శ్రీలంక నలమగము, అడవిమృగపక్షిమాంసములు, మేకమాంసము.

అకథ్యములు. Non-Dietetics

గుమ్మడికాయ, వంకాయ, పెరుగు మొలకలు, కాకరకాయ, మినుములు, కపగలు, అనుములు, ఉలవలు, అపాలలు, మువ్వలు, మునగకాయ, కోడిమాంసము, కల్లు, సారాయి, కలి, గుళికర, ఉష్ణకర, మలబద్ధకర పదార్థములు, మిక్కిలి కారముగనుండు వస్తువులు, అప, అపకాయ మొదలగువని, అరటిఅకులో భోజనము, లంఘనము, కీరమర్చన, స్నానము, చేపలు, పగటినిద్ర, స్త్రీసంగమము.

పథ్యములు. Dietetics.

వాతరోగములకు. — Auralis or cold. ప్రాతవియ్యము, గోధుమ, కొబ్బరిగోధుమకావ, చార్లీకావ, మేకమాంసము, పొట్టెలుమాంసము, ముప్పి, మొలక, ఉడుము, మొదలకాయ (వీరలు), గండుమీను, పండుగొప్ప, కొర్రమీను, యిసుకదొందులు, చేదుపరిగెలు మొదలగు పథ్యములేపలు, తిరులిచ్చుక, తిరువ, నమలి, కోడి, పూరేడు, పావురము, అడవిమృగ, పక్షిమాంసములు, మాంసరసములు, వేపిన మాంసము, మేకమాంసమువకు ఉప్పు, అల్లము, కొద్దిగ కారము మారి రాసి ఎండించినది పలచగకొట్టి నేతిలో వేయించినది, కంది

పప్పు, కందికట్టు, బీరకాయ, పొట్లకాయ, లేతవంకాయ, లేతమునగ
కాయ, లేతలముదపుకాయ, వెల్లుల్లి, పుల్లిపాయ, కొయ్యతోట
కూర, గలిజేరుకూర, తంపెపుకూర, మునగఆకుకూర, చిర్రుకూర,
కసిందాకుకూర, పొన్నగంటికూర, అత్తప్రత్తిఅకుకూర, నల్లేరు,
ఉచ్చింత, వాకుడు, నేలములక, వీనికూరలా, వకగులు, తియ్య
దానిమ్మ, పుల్లదానిమ్మ, తియ్యకూమిడిపండ్లు, లేకుపండ్లు, చిట్టిక
పండ్లు, ఇప్పపండ్లు, వారింజపండ్లు, నిమ్మపండ్లు, బ్రాహ్మపండ్లు, ఖర్జూ
రపుపండు, అవునుజ్జగ, అవునెయ్యి, ఖండకర్కర, ప్రాతవెల్లము,
తేనె, అంగమర్దన, చాతచింతకాయ, ఉసిరికాయ పచ్చళ్ళు.

అపభ్యములు. Non-Dietetics.

క్రోత్తలియ్యపుఅన్నము, చలిఅన్నము, జోన్నన్నము, మొక్క-
జోన్నలు, అలచందలు, పెసలు, మినుములు, కనగలు, బచ్చలికూర,
చుక్కకూర, పెరుగు, పెరుగుమీడి మీగడి, పాణిధాన్యము, పిండి
పంటలు. మానె, కల్లు, కలి, కోడిమూంపము, ఏటిసీరు, పెదురుమొల
కలా, నేరేడుపండు, తాటిపండు, తామరకూండ్లు, తాటిబురగుంజ,
కాకరకాయ, కూమిడిపండ్లు, కూమిడికాయలు, పేముపండ్లు, చేపలు,
పులిగడుగు, చల్లనినీళ్ళు, శీతలపదార్థములు, మిగులకారము, చేదు
గల పదార్థములు, మైధునము, ఏనుగ, గుట్టము వీని నక్కడము,
మిగుల తిరుగడము, పెంటపెంటనే భోజనము చేయడము, శీతోదక
స్నానము, చింత, నిద్రపేల్కొనుట, పగటినిద్ర, మలమూత్ర నిరో
ధము, వమనోషధపేన, ఉపచాసుము, మిక్కిలి శ్రమపడడము, చల్లని
గాలి, పెన్నెల, మంచు, తక్కిన దేశమున పరుండడము, తిరుగడము.

పభ్యములు. Dietetics.

విద్రావణి:—Internal tumours or ulcers. ప్రాతలియ్యము, ప్రాత
చామలు, గోధుమలు, ఉలవలు, వెల్లుల్లి, అనుములు, కాకరకాయ,

లేతమునగకాయ, తెల్లగలిమేమూర, నల్లిమూర, పొన్నగంటిమూర, ముంజిమూర, కొయ్యతోటమూర, వీరకాయ, పొట్లకాయ, అనబకాయ, వక్క-దోపకాయ, లేతముల్లంగి, బామేటో, తేనె, ప్రాతమొరచియ్యము, నెయ్యి, మానె, పెసరగంజ, చెరుకు, అల్లము, అరటికాయ, కాచి చల్లార్చిననీళ్ళు, నిర్బలప్రదేశకంటుమాంసములు, అపథ్యములు. Non-Dietetics.

ప్రణామములకు అపథ్యములు విద్రవీయించును అపథ్యములుగాన వాటిని గమనించవలెను.

పథ్యములు. Dietetics.

విసర్పిరోగమునకు:—Herpes. ప్రాతమొరచియ్యము, యవలు, గోధుములు, కొర్రలు, పెసలు, ముసరపప్పు, కనగలు, కందులు, అడవి మృగముల మాంసము, పెన్న, నెయ్యి, చాక్షపండ్లు, దానిమ్మ పండు, కాశరకాయ, పెదురు మొలకలు, తుమ్మిమూర, ఉసిరికపచ్చడి, నువ్వులు, చందనము.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

శ్రోత్రలియ్యపు అన్నము, చలిఅన్నము, పెల్లుల్లి, దునుములు, తిలకలు, నువ్వులు, చేపలు, కోడి, కాశు, వీని మాంసములు, విచాచాశర ద్రవ్యములు, ఉప్పు, పులుసు, కారము, మద్యము, ఎండ, గాలి, ములమూత్రవదున నిరోధము, సుందారము, పగటినిద్ర, మైథునము, దుఃఖము, శ్రోధము.

పథ్యములు. Dietetics.

విస్ఫోటకమునకు:—Eruptions. మంచి ప్రాత లియ్యము, యవలు, పెసలు, కందులు, కనగలు, చిరుకనగలు, అడవి పెసలు, వీనిపప్పులు, కట్లు, వీరకాయ, పొట్లకాయ, కాశరకాయ, పెదురు మొలకలు, కాంగలమ్మగమాంసములు, మానె, నెయ్యి, పొన్నగంటిమూర, చిద్రిమూర, చెంచలిమూర, అపుచల్ల, చందనము, పచ్చకర్పూర లేపనములు,

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

క్రోత్తవియ్యపు అన్నము, చలిఅన్నము, ఉలవలు, నినుములు, ఉప్పు, పులుసు, కారము, విదాహకరపదార్థము, చేపలు, పెరుగు, వంకాయ, మునగకాయ.

పథ్యములు. Dietetics.

విరణమునకు:—Ulcers or tumours. ప్రాతవియ్యము, గోధుమలు, యవలు, (Barley), కందులు, వివిచస్వలు, కట్లు, తేనె, చక్కెర, పేలాలకావ, నెయ్యి, మానె, పోష్ణకాయ, పెరుగు మొలకలు, వీరకాయ, కాకరకాయ, ములుదోసకాయ, అనలకాయ, చిరి కూర, పొన్నగంటిహూర, పెరుగుతోటహూర, నక్కదోసకాయ, లేతముల్లంగి, అడవిమ్మగ పక్షిమాంసములు, మేకమాంసము, అవు చల్ల, చందనము, పచ్చిహూరములను పూయుట.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

క్రోత్తవియ్యపుఅన్నము, చలియన్నము, పెరుగు, పాలు, కారము, పులుసు, తేలము, ఉప్పు యివిగలరసములు, దిగ్గరగా మాట లాడడము, దివానిద్ర, రాత్రులయందు కాగరణము, అత్యుదక పానము, కాంటూలము, శోకము, అతిసంచారం, స్త్రీసంభోగం, శ్రమపడడము.

పథ్యములు. Dietetics.

శిరోరోగమునకు :— Diseases of the head. ప్రాత వియ్యము, ప్రాత నెయ్యి, అవునెయ్యి, కందిపప్పు, పెసరపప్పు, అవుముళ్లిగ, అవుపాలు, మేకమాంసము, అడవిమ్మగముల మాంసములు, పొట్ల కాయ, వీరకాయ, లేతమునగకాయ, పొన్నగంటిహూర, ఉచ్చింత అకుహూర, చక్రవర్తిహూర, కాకరకాయ, ద్రాక్షపండు, దాడిమ కాయ, ఉసిరికాయ, మానె, కలి, పెంకాయ, పెన్నెల, చందనము, అముదముతో తలంటుకుని స్నానముచేయుట, చందనము, పచ్చ

కర్పూరము, వట్టివేళ్ళు, తుంగదుంపలు, వీనిని మాలి పట్టువేసుకొనుట హితకరము.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

క్రోత్తలియ్యపు అన్నము, చలిఅన్నము, మోటులియ్యము, పెరుగు, పెన్న, చేపలు, ఉలవలు, మినుములు, అవాలు, చల్లనీళ్ళలో స్నానము, రాత్రికాగరణము, దివానిద్ర, తుమ్ములు, ఆవులింఠ మిల మూత్రములు, కన్నీరు, నిద్రవీనివేగనిరోధము, పుల్లతోపండ్లతోముట,

పథ్యములు. Dietetics.

కీరపైత్యమునకు:— Bile combined with cold. మంచి ప్రాతలియ్యపుఅన్నము, కందులు, పెసలు, వీనిపప్పులు, కట్లీ, ఉత్తికాయ, బీరకాయ, పొట్లకాయ, పొట్టికాకరకాయ, వేపపువ్వు, పుదీనా, కొత్తిమీరి, బచ్చలికూర, పెరుగుములకలు, వేడినీళ్ళు, ఆవుచల్ల, నెయ్యి. మేకమాంసము.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

క్రోత్తలియ్యము, మోటులియ్యము, పాలు, పెరుగు, పులుసు, ఎండ, మానె, చేపలు, అవాలు, గుమ్మడికాయ, స్నానము.

పథ్యములు. Dietetics.

కొలరొగమునకు:—Intestinal colic. ప్రాతమంచిలియ్యము, కావ బార్లీకావ, కాచినపాలు, మేకమాంసము, అడవిమ్మగపక్షి మాంసములు, పొట్లకాయ, బీరకాయ, కాకరకాయ, ఆకుకూరలు, చక్రవర్తికూర, వీరుల్లిపాయలు, ఆవుమట్టగ, ఆవునెయ్యి, ఉప్పు, శైంభవలవణము, ఇంగువ, పెల్లుల్లి, నిమ్మపండ్లరసము, నెలగపండు, బ్రాహ్మపండ్లు, లంఘనము, నిద్ర.

అపథ్యములు. Non-Dietetics

క్రోత్తలియ్యపుఅన్నము, చలిఅన్నము, గురుత్వవిరుద్ధఅన్నపానములు, చేదు, వగరు, కీరల గురుత్వపదార్థములు, పెరుగు, మద్యము,

పచ్చవస్తువులు, పిండివంటలు, మలమూత్రనిరోధము, దుఃఖము, శ్రోధము, మైధునము, వ్యాయామము, విద్రలేమి, శోథలకు:—ఉబ్బురోగపథ్యాపథ్యములు చూడుడు.

పథ్యములు. Dietetics.

శ్లేష్మపదమునకు (ఏనుగుకాలిరోగము):—Elephantiasis or filariasis. ప్రాతమందివియ్యపుటన్నము, యవలు, ఉలవలు, ఉల్లిపాయలు, పొట్లకాయ, బీరకాయ, ముంగికాయ, కాకరకాయ, తెల్లగలికేసు అకకూర, లేతముల్లంగి, బచ్చలికూర, పొన్నగంటికూర, కొత్తి మీరి, పుడినా, పెరుగుతోటకూర, కొద్దికారము, ఆపునెయ్యి, ఆపుచల్ల, దీపనకరపదార్థములు, అడవిమ్మగపక్షిమాంసములు.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

విష్టాన్నము (పిట్టు, ఉప్పడుపిడి), పిండితోను లేక పాలతోను చేయబడిన పదార్థములు, తెల్లము, జలప్రాంత్య జంతుపక్షిమాంసములు, గురుత్వపదార్థములు, జలుబు లేక దేహాభివృద్ధి కేసెడు పదార్థములు. శ్వాసరోగమునకు:—పథ్యములు, అపథ్యములు, కాసురోగము చూడుడు.

పథ్యములు. Dietetics.

శ్లేష్మప్రకోపమునకు:—Phlegm Diseases. ప్రాతవియ్యము రాజనములు, అరువదినాళ్ళకుపండు సాంకాలియ్యము, నివాలుధాన్యములు, తృణధాన్యములు, పెసగలు, పెసలు, ఉలవలు, యవలు, ఊరములు, వేడినీళ్ళు, జాంగలమ్మగపక్షిమాంసములు, ఎండించిన మాంసము నేతిలో వేసినది, పొట్లకాయ, కాకరకాయ, మేడికాయలు, నక్కదోసకాయలు, ఉచ్చింతకాయలు, వాళుడుకాయలు, నేలముల కాాయలు, వీనికూరలు, వరుగులు, బుడమవరుగు, నీరుల్లి, అరటి పువ్వు, కంద, లేతముల్లంగి, తేనె, కాంబాలము, పేలారిన, వేయించిన

బియ్యపుఅన్నము, విసిరిన మాకలబావ, గోధుమమాకలబావ, సుఖోష్ణ మైశ్యమాము, కాశము, చేదుగామండు పదార్థములు.

అపథ్యములు. Non-Dietetics

పగటియందు నిదురించుట, స్నానము, పరస్పరవిరుద్ధములగు పదార్థములను భుజించుట, మినుములు, క్రొత్తబియ్యము, చేపలు, మాంసము, చెరుకు, పాలతోచేయబడిన పదార్థములు, బచ్చలికూర, పనసకాయకూర, ఖర్జూరపుపండు, కొబ్బరికాయనీళ్ళు, పాలు, పర మాన్నము, మధుర, ఆమ్ల, లవణరసములుగల పదార్థములు, అతిర్ల కరపదార్థములు, చల్లనినీళ్ళు పుచ్చుకొనుట.

పథ్యములు. Dietetics.

సవాయి, కొరుకురోగములకు అనగ్నా ప్రపదంకరోగములు:—Syphilis.

ప్రాతమందిబియ్యము, యవలు, గోధుమలు, కందిపప్పు, కందికట్టు, వీరకాయ, పొట్లకాయ, లేతమునగకాయ, లేతఅరటికాయ, అరటి పువ్వు, లేతముల్లంగి, పొన్నగంటికూర, కాశరకాయ, మేకమాంసము, అడవిపక్షి, మృగమాంసములు, మేకపాలు, ఆవ్రపాలు. ఆవ్రమట్టెగ, నియ్యి, కాచిచల్లార్చిననీళ్ళు, పాతచింతపండుచాచు, చింతపొట్టుచాచు, దానిమ్మపండు, వెలగపండు, బత్తాయిపండు, నారింజపండు, పాతచింత, నిమ్మ, దబ్బు, త్రవీరికాయపచ్చళ్ళు, కాచిననీళ్ళు పుచ్చుకొనవలయును.

అపథ్యములు. Non-Dietetics..

క్రొత్తబియ్యపుఅన్నము, చలిఅన్నము, తిలవలు, పులుసు, చేపలు, పెరుగు, కాచు, కోడి, పండినీనిమాంసములు, నూనె, ఆవాలు, గుమ్మడికాయ, బచ్చలికూర, మామిడికాయ, స్త్రీసంభోగము, గాలి రోపరుండడము, చల్లనినీళ్ళతో స్నానము, చల్లనినీళ్ళు త్రాగడము.

పథ్యములు. Dietetics.

పెగరోగమునకు:—Gonorrhoea. ప్రాతమందిబియ్యము, యవలు,

గోధుమలు, పేలాలు, కందిపప్పు, పెరుపప్పు, వీనికట్లు ఆవ్ర, గేదె,

వీచిచల్ల, నెయ్యి, పెరుగుతోటకూర, పొన్నగంటికూర, చీరకాయ, పొట్లకాయ, అవలకాయ, వక్కచోపకాయ, బూడిదగుమ్మడికాయ, వీరశిలినాయ, వీచిలకులు, ముల్లంగిదుంపలు, వీచిలకులు, శేరిమునగ కాయ, చేదుపొట్ల, నేలములకకాయలు, మేడికాయలు, శేరిఅరటి కాయ, పల్లెరులకు, ఎలుక చెవికూర, కర్కర, కలకండ, కాటికల కండ, కాటిశేరిమునకలు, కాటిపెల్లము, మేకమాంసము, బాగల పక్షిముగమాంసములు, నెలగపండ్లు, తుమ్మిపండ్లు, పుచ్చపండు, నేరేడుపండ్లు, బత్తాయి, నారింజ, పచ్చిచాక్షపండ్లు.

అపథ్యములు. Non-Dietetica.

క్రోత్తరియ్యపుఅన్నము, తిలవలు, కొయ్యతోటకూర, అవ నూనె, గుమ్మడికాయ, కాశు, కోడి, పంది వీచిమాంసములు, మామిడి కాయ, కాకరకాయ, మాతివీళ్ళు, పైర్యము, కాకకేసెడు అన్ని పదార్థములు.

పథ్యములు. Dietetica.

స్వర భేదమునకు:— Hoarseness of the voice. ప్రాత మంచి రియ్యము, మొరరియ్యము, యవలు (Barley), అడవికోడి, నెమలి, వీచిమాంసములు, పరస్వరియాకు, పల్లెరులకు, కాసరాకు వీచికూరలు, పాలకూర, పొన్నగంటికూర, శేరిముల్లంగి, బ్రాహ్మ, పెల్లుల్లి, ఉప్పు, అల్లము, కాంబూలము, తేనె, కందిపప్పు, కందికట్టు, ఆవునెయ్యి, ఉష్ణోదకము.

అపథ్యములు. Non-Dietetica.

క్రోత్తరియ్యపుఅన్నము, చలిఅన్నము, పెసరపప్పు, మజ్జిగ, పెరుగు, పులిగడుగు, కలివీళ్ళు, చల్లనినీళ్లు, మామిడిపండు, పొగడ పండు, నెలగపండు, నారింజపండు, నేరేడుపండు, పగటినిద్ర, విశేష ముగ మాటలాడుట, గాలిలోను, మంచులోను తిరగడము.

పథ్యములు. Dietetica.

స్వర్ణ భక్షణ సేయుచుండువారి:— Persons taking gold leave or gold calx. ప్రాతమందిరియ్యపుఅన్నము, అడవిమృగ, పక్షి మాంసములు. భూంసమువేసి వండినఅన్నము, శర్కరపొంగలి, ఆవు నెయ్యి, శర్కరగలిపిన ఆవుపాలు, ఆవుపెరుగు, దీరకాయ, పొల్ల కాయ, కంద, కందిపప్పు, పెరుపప్పు, పొన్నగంటిమూర, పులిచంచలి మూర, శేబేళి, టామూర, బంగాళదుంపలు, మేకమాంసము, మాంసరసము (Soup), లేకకోడిమాంసము, వేసిన మాంసము, మాంసమునకు అల్లము, ఉప్పు, కొద్దిగకారము. యాలక్కాయ, లవంగములు, చాల్పినిచక్క మారి, రాసి ఎండించి, కావలసినన్ని ముక్కలు పలచగకొట్టి, నీటిలో వేయించినది, శాతచింతికాయ, నిమ్మకాయ, పుల్లదబ్బకాయ, వెలగపండు పచ్చళ్ళు, ఆలుబఘారా పళ్ళెచారు, నిమ్మపండుచారు, శీకాయఅకుచారు, బత్తాయి, నారింజ రసములలో పంచదారకలిపినది, అరటిపండు, జానిమ్మ, బ్రాహ్మ, వీటిలు మొదలగు పండ్లు.

అపథ్యములు. Non-Dietetica.

క్రోత్తలియ్యపుఅన్నము, ముదుగై న వియ్యపుఅన్నము, చలి అన్నము, పులుసు, మత్స్యములు, అవ, మానె, అకుమారలు, వంకాయ, పులిగడుగు, పులిహారము.

పథ్యములు. Dietetica.

హృద్రోగమునకు:—Heart disease. ప్రాతమందిరియ్యము, ఎర్ర వియ్యము, మేకమాంసము, అడవిమృగపక్షిమాంసములు, దీనిరస ములు, మాంసమునకు అల్లము, ఉప్పు, కొద్దిగకారము, కొద్దిగ ఏలక్కాయలు, లవంగములు, చాల్పినిచక్క మారి రాసి ఎండించి,

కావలసినన్ని ముక్కలు పలచగకొట్టి నీటిలో వేయించినది, కందులు, పెసలు, ఉలవలు, వీనికట్లు, చీరకాయ, కేబేజీకూర, టామేటో, పొట్లకాయ, లేతఆరటికాయ, పొన్నగంటికూర, పెరుగుతోటకూర, ముంతికూర, అనబ, దోసకాయలు, ప్రాతగుమ్మడికాయ, మామిడి పండ్లు, దానిమ్మపండు, బర్రాయిపండ్లరసం పంచదార కలిపినది, నారింజపండ్లరసము, లేతఆకుపచ్చడి, లేతముల్లంగి, బ్రాహ్మపండ్లు, కాకరకాయలు, మేక, గేదె, గొర్రె వీనినుడ్లక, ఆవుపాలు, ఆవు నెయ్యి, ఆవుమజ్జిగలు, ప్రాతబెల్లము, బెల్లుల్లి, అల్లము, పులి గడుగు, మించితేనె, బ్రాహ్మారిష్టము, అర్జునారిష్టము.

అపథ్యములు. Non-Dietetics.

శ్రోత్రబియ్యపుఅన్నము, మేకకాలు, పులుగు, పెరుగు, దబ్బి, బాంతి, మలమూత్రములు, అపాపాయువు, దగ్గు, శ్రేణువు, వీని నిరోధము, పుల్లతో పండ్లుతో మడిము, పొగత్రాగడము, మద్యము, తాంబూలము, అవకాయ, ఆకుకూరలు.

పథ్యములు. Dietetics.

మయలకు:—Consumption i. e., Pulmonary Tuberculosis.

కాతమంచిబియ్యము, గోధుమలు, కందులు, పెసలు, కనగలు, వీని పప్పులు, కట్లు, చోడికాన, మేకమాంసము, మేక వెన్న, నెయ్యి, పాలు, ఆవుపాలు, నెయ్యి, పెరుగు, వెన్న, అడవిమ్మగడచీ మాంసములు, వేసినమాంసము ఎండించి నీటిలో వేసినది, మాంసరసములు. (Soups), మాంసముదిను మృగపక్షిమాంసములు, చీరకాయ, పొట్లకాయ, ఆరటికాయ, నక్కదోసకాయ, అనబకాయ, టామేటో కండినది, లేతముల్లంగి, పొన్నగంటికూర, పెరుగుతోటకూర, ముంతికూర, పులిచంఛలికూర, ఉద్బింతలకుకూర, ఉద్బింత, వాకుడు, నేలములక, వీనికాయలు, కేబేజీ, కేరలు

మొదలగుశూరణ, పాతదంతకాయ, నిమ్మకాయ, పుల్లదబ్బుకాయ, ఉసిరికాయ, వెలగపండు, వీని పచ్చళ్లు, కొద్దిమీస, పుడినా, అలుబఖారాపప్పుచాను, కీకాయలకచారు, వెలగపొద్దుగుంజాచారు, చాక్షరసము, అరిష్టములు, వీనిలు, బత్తాయి, దానిమ్మ, తియ్యనారింజ, మొదలగుపండ్ల మధురరసములు, చాక్షరసము, చాక్షారిష్టము, అరచి, పనస, మామిడి, ఉసిరిక, ఖర్జూరము, తియ్యదానిమ్మ, చాక్ష, పనాచా, వీనిలు, బత్తాయి, వీని పండ్లు, సారపప్పు, లుంకాయి, పొగడపండు, పచ్చిచాక్షపండు, అత్ర లేక గేదెనెయ్యి, ఖండకర్కశ, చాక్షరసము, ఎల్లప్పుడు మేకలనుధ్య నివసించుట, మేకమాత్రము, వంటి బాసుకొనుట, కస్తూరి, పచ్చకర్పూరము, తెల్లనిచందనము, వీని లేపనము చేసించుట, అధ్యంగనము, సుగంధధూపము, పరిమళగంధమును పూసుకొనుట, పరిమళముతోగూడిన స్థలముల (అనగా పుష్పవనము) యందు నివారించుట, పరిమళయుక్తముగు స్వహామన నివసించుట, సరస్సులు, మున్నగువానియందు స్నానముచేయుట, మేడలయందు నివసించుట, పుష్పమాలికలు ధరించుట, మెల్లగావీచు పరిశుద్ధమైనగాలి, కీతోపచారములు, నాట్యము, వీణాగానమువినుట, వెన్నెలయందు నివారించుట మొదలగునవి.

ఆపథ్యములు. Non-Dietetics.

క్రోత్తలియ్యపుఆన్నము, చలిఆన్నము, కర్బుణ, పంపరపనాన, నారింజ మొదలగు కీరలకర పదార్థములు, గొర్రెమాసము, పెల్లుల్లి, పెదుగు మొలకలు, చిక్కినిపులుసు, విస్తారం కారము, అవ వేసికూరలు, అవకాయ, పెరుగు, దొండకాయ, బెండకాయ, అమితభోజనము, మలమాత్రవేగ నిరోధము, జాగరణము, శ్రమ, శాంబాలము.

Nota bene. గమనియ్యాంశములు:— పై పద్రాసుబడినవి అయాశోగములకు సాధారణపథ్యాపథ్యములయియున్నవి. అయినను

రోగియొక్క చలాచలము, తన్వము, తీర్ణ శక్తి, కాలము, రోగికిచ్చు చుండు ఔషధము, మొదలగువాని ననుసరించి పథ్యములు చేయించ వలసియుండును, ఎట్లనిన అండవృద్ధిరోగమునకు మేకమాంసము, పెసర కట్టు, ముజ్జిగ, స్త్రీసంభోగము మొదలగునవి పథ్యములని వ్రాయబడి యున్నవి. అట్లున్నను అట్టిరోగి తీర్ణ శక్తిరక్తువగ నున్న యెడల మాంసమిచ్చించ కూడదు. తీర్ణ శక్తిసాధారణముగ నున్నను రాత్రికాలము వారము పొచ్చుగనుండు కాల మగుటచే రాత్రిపూట అపాచముతో మాంస మిచ్చింపజనదు. శ్లేష్మము వృద్ధిగ లేక ఉద్రేకముగ నున్న యెడల పెసరకట్టు, ముజ్జిగ మొదలగు శ్లేష్మకరపదార్థముల నియ్యకూడదు. చలహీనముగ నున్న యెడల స్త్రీసంభోగమునిషేధించవలయును.

మరియు కుష్టు, సెగ, పవాయి, వ్రణము మొదలగు రోగములకు ఉప్పు, పప్పు, మాంసము మొదలగు పదార్థములు పథ్యములుగ నున్నను ఉబ్బువ్యాధికి చల్ల మొదలగునవి అపథ్యములుగ నున్నను జ్వరమునకు శీతోదక, నారిశీరోదక పానము, స్నానము మొదలగు శ్లేతోష్ణోపచారములు మిక్కిలి అపథ్యములుగ నున్నను, ఆయా రోగముల కిచ్చు ఔషధముల ననుసరించి కుష్టు, సెగ, పవాయి, వ్రణము మొదలగు రోగములకు ఉప్పులేనిగంజ, ఉప్పులేనిఅన్నము, ఉప్పులేని చల్లఅన్నము, ఉబ్బువ్యాధికి చల్లఅన్నము, జ్వరమునకు శీతోదక నారిశీరోదక పానము, స్నానము మొదలగు శ్లేతోష్ణోపచారములు పథ్యములుగ నున్నయెడల నట్టి విశేషపథ్యములనే చేయించవలసి యుండును. అట్లు చేయక యున్నయెడల బాధించును.

మరియు నేరోగి నను ఇత్రుడి మొదలగు లోహపాత్రతోపండిన యెన్నము మిక్కిలి గురుత్వముగను దోగునహితముగను యుండును గావున దానిని వర్జించుట ఉత్తమోత్తమము.

(శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ.)

శ్రీ రఘు.

DESCRIPTIONS AND EXPLANATIONS OF DIFFERENT
TECHNICAL NAMES OF DISEASES &c., USED
IN "VASTUGUNADEEPIKA"

=====

ఈ గ్రంథమున ఉపయోగింపబడిన వ్యాధులు మొదలగు
వాని నామములకుండు గూఢపద వివరము

=====

అంగూఠునిర కా:—Vine vinegar. చాక్షపంక్షతో శీసేకుపులుసు.

అండపాతము, అంజవృద్ధి:— Hydrocele or swelling of the
testicles. వృషణములలో వకటిగాని, రెండుగాని, వాపుగలిగి,
పోటు, నలుపుగలిగియుండెడురోగము. మరియు వాతప్రకోపము
చేత పొత్తికడుపులో చెడునీరుబుట్టి అది క్రమముగ వృషణముల
లోనికి దిగి పెరిగెడు రోగము.

అంతర్దాహము:—A kind of burning sensation and rest-
lessness. గర్భములోగలిగెడు వేదన, కాపము.

అంతర్వృద్ధి:—Hernia. వాతమును ప్రకోపింపజేయు పదార్థములను
భుజించుట, మలమూత్రవేగమును నిరోధించుట, భారము మోయుట
మొదలగు కారణములవలన వాతము ప్రకోపంబై నన్నపుడ్రేగు
లలో నొక భాగమును నుకోదించజేసి తమ నెలవునుండి క్రిందికి
పడలింది గజ్జయిండు తేరి గ్రంధిహూపంబైన వాపును గలిగించు
రోగము.

అగ్నిమాంద్యము :—Dyspepsia or want of appetite. అక
రాగ్నిమంద్యమై అకలిలేకయుండుట.

అతిమూత్రము:—Diabetes. అనగా బహుమూత్రము. మేహాధిక
ముచే మూత్రము విస్తారముగ పోయ్యెడురోగము.

అతిసారము:—Profuse diarrhoea or involuntary motions.

అమితముగాను, విశృతిగాను, విరేచనములయ్యెడురోగము.

అనాహము:—Intestinal and other kinds of obstructions

(Anaha):—మూత్రపురీషబద్ధమై కడుపుపోంగెడురోగము.

అపస్మారము:—Hysteria or unconsciousness. స్మృతి లేక

నోట రుగుగు పడుట మొదలగు చిహ్నములుగలరోగము. మరియూ

స్త్రీలకువచ్చెడు ఒకవిధమైన కాకిసోమాల యగు మూర్ఛరోగము.

అభిఘాతజ్వరము:—Fever from fatigue or exhaustion from

excessive walking or over working, & c. క్రతలు, రాళ్ళు

వీటిదెబ్బలు కగుటచేతగాని, అమితదూరము నడచుట మొద

లగు విశేషదేహాద్రయశక్తిరమగు పనులవలనగాని జనించెడు

జ్వరము.

అశ్మరీరోగము:—మూత్రకోశమునందు రాళ్ళుబుట్టుటవలన మూత్ర

ము బాలకష్టముగ నెడలుట.

అస్థిగతజ్వరము:—Simple continued fever, పంటను శీర్ణింది

దేహమును శీగింపజేయుచుండెడి పురాణజ్వరము.

అస్పగ్ధము:—Leucorrhoea. కుసుమరోగము అనగా యోనివెంట

తెల్లగనై నను, ఎర్రగనై నను, పచ్చగనై నను, వల్లగనై నను జగట

గలనీరు ప్రవించుకొగము.

అమము:—Collection of mucus of the bowels. భరించెడు

పదార్థములు తీర్లముగాని కారణంబున గర్భమున జగుగుగలిగి

తెల్లగా, చిక్కలుగా, ఘనీభవించెడు దుష్ప్రభులు.

అమాతిసారము:—Dysentery. అమమే విరేచనమయ్యెడు రోగము.

దీనినే జగటవిరేచనము లనియు, అమవిరేచనము లనియునందురు.

అర్శరోగము:—Piles. మూలవ్యాధి, అనగా గుదస్థానమున లోపల గాని, వెలుపలగాని మాంసపు మొలకలాబనింది. రక్తము ప్రవించుచు గాని, ప్రవించక గాని వేదన కలిగించురోగము.

అపేక్షజ్వరము:—Intermittent fever. దినమువిడిచి దినము, మూడుదినముల కొకసారి గాని, నాలుగుదినముల కొకసారిగాని, అప్పుడప్పుడుగాని, గనిపించెడు శీతపైత్యజ్వరము. దీనినే చలిజ్వర మనికూడ నందురు.

ఉదరరోగము:—Abdominal dropsy or Ascites. శరీరము కృశించుట, తెల్లబారుట, కడుపులో మువ్వమైన నీరుచేరి ఉదరము పెరుగుట మొదలగు చిహ్నములుగల రోగము.

ఉచావరము:—Intestinal and other kinds of obstructions, మూత్రపురీషము లలికశిసముగ వెడలుట, పొత్తికడుపు, శిశ్నము వీట్లయందు. పొట్టుగిలిగి యుండుట మొదలగు చిహ్నములుగల రోగము. ఈరోగమున మలము తచ్చారమున వెడలుట వీలు లేకున్న నోటివెంట వెలువడగలదు.

ఉన్మాదము:—Insanity or Madness. మగ్గిఱమ, అనగాబిచ్చి.

ఉపదంశము:—A syphilitic sore ulceration on the penis. మర్మావయవములయందుగల కొరుకువ్యాధి.

ఉబ్బునదగ్గు:—Asthma. ఇదియు నొకవిధమైన శ్వాసరోగము.

ఉబ్బిగొట్టునొప్పి:—Stitching or Catching pain. ఉశ్వాసము విడిచినప్పుడు గుండెలలో నొకప్రక్కను పోటుపొడచిన్నట్లు లేచడి నొప్పి.

ఎరుగువారము:—A wind born disease attended with shivering limbs or body. కాళ్ళు చేతులు మొదలగు అవ

యవములుగాని, దేహమంతయుగాని ఎరుగుచుండెడి యొకవిధముగు వాతరోగము.

కంపవాతము:—ఎరుగువాతము చూడుడు.

కరపాణికురుపులు:—Sores or eruptions on arms or legs of children (Rash). చిడ్డలకు కాళ్ళమీదను, చేతులమీదను చట్టముగానయ్యెడు కురుపులు.

కార్జము:—Liver. చాతి (యెదురొమ్మ) యొక్క కడివైపు ప్రక్కఁజుముకలకు క్రిందిభాగమున మిక్కిలి మృదువుగా నలుపు, ఎరుపు, మిశ్రవర్ణముగానుండెడి యొకమాంసఖండము; దీనినంటి నిర్తరోశముందును.

కామిలరోగము, కామిర్లు:—A disease characterised by the yellowness of the eyes etc.(jaundice). కండ్లు, కరీరము, ఆకుపచ్చ లేక పసుపుపచ్చ వర్ణముగలిగి తంద్ర, అగ్నిమాంద్యము, చాచాము, నీరసము యెదలగు లక్షణములు గలిగినది.

కాయసిద్ధి:—Corporeal perfection, దేహమునకు ముసలితనము రాక దృఢముగా నుండుట.

కార్యరోగము:—Emaciation. దేహమునందుండెడి రక్తమాంసములు క్రమక్రమముగ క్షీణించుచుండెడి యొకరోగము. దీనినే ఎండురోగమందురు.

కాసు:—Cough. దగ్గు.

కుసుమరోగము:—అస్పృగ్ధరము చూడుడు.

క్రిమిరోగము:—Intestinal worms. గర్భమున క్రిములు ఇనించెడి రోగము.

గండమాంబ:—Goutre or Scrophula, మెడ, పెడతలనరము మెడ కొంకులు వీనియందు గ్రంధులుగా బయలుపెడలి క్రమముగ పక్షమయి చీము, రసి, ప్రవించెడి వ్రణములు.

గర్భస్రావము:—Miscarriage. స్త్రీలు గర్భిణులుగా నున్నప్పుడు అకాలముగా కొన్ని కారణములచే గర్భము విచ్ఛిన్నమగుట.

గర్భాశయము:—Uterus. పిండకోశము.

గ్రంధులు:—Wens. కంఠంబు లేక గడ్డలు.

గళగ్రహము:—Pharyngitis. In which hoarseness of voice and difficulty in swallowing is felt. వ్యంహీనమైన ఆహారాది పదార్థములను మలభముగ కలకము దిగనివ్వకయుండెడి యొక శ్లేష్మరోగము. దీనినే గళరోగముని యందురు.

గ్రహణి:—Dysentery. కడుపునొప్పి, అసలము తీపుగలిగి చీములేక చీమరక్తము విక్రమమై విరేచనములయ్యెడు అశిసారరోగము.

గాయపురూధి:—Tetanus. కాలి చాటునవేర్చిరిగి. చేతి చాటున వేర్చిరిగి గాయముకలిగినప్పుడును, కష్ట్ర చికిత్సలయందు దుష్ట బ్రహ్మచర్యముననుచును పెండ్లియందు కంచుకునిపోవుట యుదలగు లక్షణములుగల ఒక విధమైన రుధి.

గారిదిశ్యులు:—Mumps. చెవులకు క్రిందుగా కాపు, పోటుతోను లేచెడు దిశ్యులు.

గుకదాలు, గుండెకాయ:—Kidneys. దీనిని తిలకకాయలని అందురు. ఇవి నడుమునకు నడుముగ లోపల వెన్నునంటియందును మాంసగ్రంధులు, దీనివలన మూత్రముబనించును.

గుల్మము:—Abdominal or other internal tumours. చాత పిత్త శ్లేష్మముల దుష్టస్థితివలన గర్భమున జనించెడు ద్రవకూటము.

గుర్జోదరము:—A kind of abdominal dropsy. గుల్మము పెరుగుటవలన గలిగెడు ఉదరరోగము.

వర్షిరోగము:—Vomiting or tendency to vomit. వాచనరోగము.

చర్మరోగము:—Skin disease. గజ్జ, చిడుము, పొక్కులు, తామర, కష్టం యెదలగు రోగములు.

చిట్టభిరంగి:— A severe kind of Syphilis. దేహమున వల్లగ, పోటుల పు పొక్కులవలె బయలుదేరెడి సహాయరోగము.

చిత్తభ్రమ:—ఉన్మాదము చూడుడు.

జంగమవిషము:—స్థావరజంగమ విషములు చూడుడు.

జకరదీప్తి:— Good appetite with proper digestion, ఆకలి, జీర్ణ శక్తి గలిగియుండుట.

జకరాగ్ని:—Digestive fire. భుజించిన పదార్థములను జీర్ణింపజేసి ఆకలిని బుట్టించెడురసము. ఇది పిత్తకోశమున జనించును.

జరోదరము:—Abdominal dropsy or Ascitis. గర్భమున అమితముగ విషపునీరు పెరిగెడు రోగము.

జ్వరాతిసారము:—Fever with diarrhoea. జ్వరముతో గూడిన అతిసారరోగము.

జిహ్వారోషము:—Tongue disease. నాలుకద్రవహీనమైన ముండ్లవలె గతుకగలిగియున్నందున యేవస్తువును రుచింపకుండుట.

కెల్లవబ్బు:—Lungs. శ్వాసకోశము లేక ఊపిరితిత్తులు. ఇవి హృదయకోశముననుండి వీపుపైపున రెక్కగూండ్లకు త్రిందిభాగముననుండును.

తృతీయాహికజ్వరము:—Tertian fever. మూడుదినముల కొకసారి కనిపించెడి చలిజ్వరము.

త్రిదోషములు:—The three faults (wind, bile and phlegm). వాత, పిత్త, క్లేష్మముల అసామ్యస్థితి.

ధారాగృహము:—A house containing artificial springs or jets of water. వర్షధారలుగా నీటిని పడునట్లు చేసెడు యంత్రముగల యిల్లు.

నల్లదబ్బు:—Spleen. ఎడమవక్క పెముకల త్రిందిభాగమున నుండు నల్లని అవయవము.

నాడీ పరాము:—Guinea worm. . నాడికురుపులు. వీనినుండి తెల్లని భారమువలె నారి బయలుపెడలెడి యొక విధమైన కురుపు.

పరిణామశూల్క :— Gastritis i.e. colic that comes at the time of digestion. ఆహారము తీర్గమునకు వచ్చెడు తరుణ మందు జనించెడు శూల.

పలలమేహము:—A urinary disease in which the urine contains particles of fleshy matter, &c, ప్రిదమయిన మాంసమువలె మూత్రముపెంట పడెడురోగము.

పక్షి చాతము:—Paralysis. శరీరముయొక్క యొక భాగము అనగా నొకపై పుచ్చెయ్యి, కాలు, వీనికివ్యాపించి వీనినరముల కత్తువలెకుండ నేయు రోగము.

తాండురోగము:—Anaemia. దేహమున రక్తమాక్షయించి తెల్ల చారి, ముఖము, కనులెప్పలు, పాదములు, గుహ్యస్థలము వీనియందు చాపుగలిగి యుండెడురోగము.

టిటికా మేహము:—A kind of syphilis. దేహమంతట మట్టిపొక్కులుగాలేచెడి మేహరోగము.

ఓసస:—Ozoena. ముక్కుపెంట దుర్గ్ధముతో చీము, రక్తము పెడలెడి యొక విధమగురోగము.

స్ప्लीహరోగము,—Enlargement of spleen. కడుపులోనిలల్ల పెరిగెడు రోగము.

పుట్టప్రణము:—Cancer, పెలలుపేసెడు మానసి యుండిప్రణము.

పురరాజ్వరము:—Chronic fever, చిక కాలముగనుండి దేహమున తీర్చింది కనిపించుచుండెడి జ్వరము.

పొట్ట:—Stomach. అనారోగ్యము.

ప్రదరము:—Leucorrhoea. కుసుమయనెడి యోనిరోగము.

ప్రమేహము:—Gonorrhoea సెరోగము.

బాలపాపచిన్నలు:—Convulsions of children. శిశువులకు, 12

సంవత్సరములకు లోపున అపార్వత్తుగ మూర్ఛవలె కనిపించెడి వాత శ్లేష్మరోగము అనగా అక్షేపక రాతము.

బృహత్తు:—Hydrocele. బుద్ధ; అడవృద్ధి చూచుడు.

భగందరము:—Fistula-in-ano. అంద్రత్రయములకు దిగువను, గుద

స్థానమునకు పై న చిన్నకురుపువలె లేచి అదిదగ్గలి అందుపెంట రసి, చీము, రక్తము ప్రవించెడురోగము.

మండలకుష్టు:—A kind of leprosy. పొడలు పొడలుగాలేచడు కుష్టురోగము.

మదార్యయము:—The disease caused by over drinking.

అతిమద్యపానమువలన జనించెడు రోగము.

మహోదరము:—A severe kind of abdominal dropsy or severe ascitis. నిక్కిలి దుష్ప్రస్థితి నుండి ఉదరరోగము.

మధుమేహము:—The diabetes in which the urine would be like honey or sugar complaint. మూత్రము కొంచెము చిక్కని తేనెవలె పెడలెడు మేహరోగము. అనగా మూత్రమునందు పంచకారవంటి సదార్థముపోవుట, ఈమూత్రమునకు చీమలు పట్టును.

మరిడిజాద్యము:—Cholera. కలరా లేక వాంతిరేది.

ముంతిగుండె:—Heart. హృదయము. రక్తము జనించెడి స్థానము.

ఇదియె సమస్త రక్తనాడులకును మూలము.

ముఖరోగములు:—Diseases of the mouth. నోటియందు బుచ్చెడి రోగములు.

మూతాశ్శరి:—**Calculi or gravel in the bladder.** మూత్రపు
సంచిలో రాళ్ళు పుట్టెడు రోగము.

మూత్రఘాతము:—**Retention of urine.** Dryuria అనగా మూత్ర
ము బంధించుట మలమూత్ర శుష్కములు, వికృతినిబోంది పొత్తికడు
పున చేరియుండుటవలన మూత్రనిరోధముకలిగి అందు వలన
మూత్రం బలికవ్వంబుగ బయలుపడలేదు మేహరోగము.

మూత్రకృచ్ఛము:—**Stranguary.** మూత్రము చొట్టు చొట్టుగ, వ్యధ
తోగూడినదెడు రోగము. ఈరోగి శుష్కము, మూత్రముతో పడి
పోవును.

మూలవ్యాధి:—**Piles.** అర్శరోగము చూడుడు.

మేఘరంజి:—**A kind of asthma.** నీటితో గూడిన మేఘము ఆకాశ
మునగ ద్వివర్ణము లేచెడు కఠినమగు శ్వాసతోగూడినదిబ్బురరోగము

మేదస్సు:—**Fat.** కొవ్వు.

యక్షరోగము:—**Consumption.** యక్షరోగము. ఈరోగమునకు
ముఖ్యముగ కాస, శ్వాసలు, కఫము, బ్వరము, దేహము శుష్కిం
చుట, నీరసము, అరుచి, అగ్నిమాంద్యము గలిగియుండును.

రక్తస్థైర్యము:—**Haemorrhage or flowing of blood from**
nostrils, Mouth &c. ముక్కు వెంటగాని, నోటివెంటగాని, అక
స్మాత్తుగ రక్తము ప్రవహించెడురోగము.

రక్తవారము:—**Reddish scabs or patches on the skin.**
అనగా వాతరక్తము, రక్తము శుభ్రముగ ప్రవహించక నేహమున
యేభాగమందయినకూడి వాపు, మొగుపు, పోటుగలిగియుండుట
మొదలగు బాధలుగల యొకవిధమగురోగము.

రక్తాతినాశము:—Dysentery or blood motions. రక్తవిరేచనములు.

రాశయక్షు:—Consumption. శ్వాసరోగము.

క్షుధ్రవాతము:—Apoplexy. అధాత్తుగా మూర్ఛరోగమువలె స్ఫూరకములేక పడిపోవుట, నోటి వెంటనుగు పెడలుట, అంగవైకల్యము ఇట్టి లక్షణములుగలిగిన దారుణమగు వాతరోగము.

రేచనశాచనదీపనకాకులు:—Purging, digestive and appetising articles. విరేచనమును, ఉర్జమును, ఆకలిని గలిగించునవి.

రేతకటి:—Night blindness. రాత్రివేళ దృష్టితక్కువయ్యెడి రోగము.

లూతము:—An obstinate ulcer that rises close to the eye.

కంటికొలిదగ్గర పుట్టెడు వ్రణము.

వంధ్యాదోషము:—Sterility or barrenness. స్త్రీదాలితనము.

వర్షలితము:—Wrinkles in the skin and gray hair in young age. బాల్యయావసములయందే శరీరము ముడతలుపడుట, వెండుకలు నెరయుట.

విదాహము:—Inordinate thirst. అతిదాహము.

విదభి:—Internal tumour or abscess. గర్భములోఁబుట్టి నాభిలో పెడలేడి యొకవ్రణము.

విషజ్వరము:—Malignant fever. ఒకప్పుడు చుష్టమధికముగ నుండి మరియొకప్పుడు శుష్కములేకుండ కాలనియమములేక వికృతిగ గనుపించెడి జ్వరము.

విషాది:—Cholera. మరిదిజ్వరము లేక వాంతిభేది.

విషర్పి:—Herpes. ఎర్రగగాని, తెల్లగగాని పోకులు ఒకచోట గుంపుగ లేచి వ్యభిత్తుగూడిన చర్మరోగము. దీని నేఝర్పియనియందురు.

శ్వాసః—Difficulty of breathing. ఊసి అతిశవ్వముగ యెక్కువ విడుచుట అవగా వగర్పు.

శిల్పకష్టః—A kind of Leprosy. రాశ్వవలె గరుకుగా గ్రంధులు లేచెడి కుష్టురోగము.

శ్లేషదముః—Elephantiasis. ఏమగ కాలురోగము.

శుక్ల వాతము :— Unhealthy condition of semen. శుక్లముపడి పోయి క్షీణించెడిరోగము.

శూలః—Spasmodic colic. కడుపులోగాని, ప్రక్కలోగాని అధాత్తుగావచ్చెడు కఠినమైననొప్పి.

శ్వేతము, శ్వేతకష్టః—Leucoderma. తెల్లనిమచ్చలు బయలుదేరి వ్యాపించెడు కుష్టురోగము. దీనినే బొల్లియందురు.

శోషః—Fainting from starvation or exhaustion. ఆహారము పుచ్చుకొనకుండుటచేగాని, బేహమును అధికముగ ఆయాస పెట్టుటచేగాని సొమ్మనిల్లుట.

సంగ్రహణిః—Severe dysentery- విషమస్థితినున్న గ్రహణిరోగము.

సన్నిచాతముః— Fever attended with delirium. జ్వరము గలిగి యున్నప్పుడు చాతవిత్తశ్లేష్మముల ప్రకోపమువలన గలిగెడు వికృతస్థితి. దీనినే జన్నిరోగమని, సుధిరోగమని యందురు.

సర్పిః—Herpes. విసర్పి చూడుడు.

స్వరభంగ రోగముః— Hoarseness of voice. స్వరము క్షీణించి పోయెడు రోగము లేక గొంతు బొంగురుచారి స్వరము పలకని రోగము.

స్థావర, జంగమవిషములుః—Poisons of Minerals, Vegetables, reptile, dog, fox &c. పామరము, ముగిళిల, మైలమొర్తము, గంధకము మొదలగు ఖనిజములును, నాళి, పొత్తిదుంప, గన్నేరు

పప్పు, వేరు యెదలగు మాలికలను, స్థావరవిషయము లనియు,
పాము, తేలు, నక్క, కుక్క యెదలగు కోరజంతువుల విషములు,
జంగమవిషములనియు చెప్పబడును.

సిరకా:—Vinegar. కల్లు సురబెట్టి తీసెడు పులుసు.

స్పృతి:—Consciousness. తెలివి, స్పృహ.

హలీమఖము:—An obstinate kind of jaundice. చాగుణమగు
కామిలరోగము.

హిద్మ:—Stitching or catching pain. అపిరిగొట్టనొప్పిచూడుడు.

హృచ్ఛాల:—Heart pain. ముంతగుండెలో పోటు.

హృద్‌రోగము:—Heart disease. ముంతగుండె యందు పుట్టడి
రోగము

క్షయరోగము:—Consumption. యక్ష్మరోగము చూడుడు,

శ్రీ ర మ్మ.

PREScriptions OF DIGESTIVE MEDICINES.

*****

జీర్ణోషధములు.

*****

1. నిప్పకృష్ణవారిషః—నిప్పకృష్ణచూర్ణము 1 తులమెత్తు, 6 తులముల యెత్తు పంచదార పాకముబట్టి అందులో నిప్పకృష్ణచూర్ణమువేసి కలిపి దింపి, పూటకు అరతులమెత్తు పుచ్చకొనిన వాతమును అణచును; అన్నమును జీర్ణముజేయును; పొట్టకును, భారపులకును బలమిచ్చును; పొట్టలోని శీతలమును వోగొట్టును.
2. శోంఠిజవారిషః—శోంఠి నిమ్మపండ్లరసములో మూడురోజులునాన బెట్టి యెండించినదిగాని, నాదాశోంఠిగాని చూర్ణమువేసినది 1తులము, 6 తులములయెత్తు పంచదార పాకముబట్టి అందులో పైచూర్ణమును కలిపి దింపి పూటకు అరతులమెత్తు పుచ్చకొనిన వాతమును, వాతపునొప్పులను వారిండును; అన్నము జీర్ణముజేయును.
3. అల్లపుజవారిషః—6 తులములయెత్తు అల్లమును మెత్తగా మారి 6 తులములయెత్తు పంచదార పాకముబట్టి అందులోగలిపి పూటకు 1 తులము చొప్పున పుచ్చకొనిన వాతమును, వాతపునొప్పులను వారిండును; అన్నమును జీర్ణముజేయును; పరామగుణమును వోగొట్టును; పొట్టయొక్క, కార్జముయొక్క శీతలమును గొట్టును.
4. సాంఖ్యాణిజవారిషః—గవ్వపలుకు సాంఖ్యాణి అరతుల మెత్తు చూర్ణమువేసి 11 తులములయెత్తు పంచదార పాకముబట్టి అందులో గలిపి దింపి పూటకు 1 తులము చొప్పున పుచ్చకొనిన పొట్టకు బలమిచ్చును; జీర్ణముజేయును. పులుపుగా మండగోరిన తిగు మాత్రము నిమ్మపండ్లరసము చేర్చుకొనవచ్చును.

5. సీమసోపుజపారీషుః—సీమసోపు సీరకాలో నానజెట్టి నీడను ఎండించి కొద్దిగావేసి చూర్ణము చేసినది 2 తులములు, 12 తులముల యెత్తు తేనె పాకములట్టి అందులో గలిసి దింపి పూటకు 1 లేక 2 తులములు పుచ్చుకొనిన పొట్టకు బలదించుచును; జీర్ణముజేయును; అకలి బుట్టించును; జగటవిరేచనములను కట్టును; కడుపునొప్పి, కడుపుబ్బు, చాతము వీనిని హరించును.

6. అల్లపు నీకింజదీనుః—అల్లపురసము అర్థసేరు, చీనాపంచదార అర్థసేరు, తేనె అర్థసేరు, అంగూరుసిరకా పావుసేరు, చన్నీరు పావుసేరు కలిపి తేనె పాకమువలె పాకము వచ్చువరకు కాచి దించునది. దీని గుణములు అన్నమును జీర్ణముజేయును; అకలిని బుట్టించును; పైత్యమునణచును; జకరాన్నిని వృద్ధిబొందించును; గుండెలలోని మంట నణచును. మఱియు నీయాషధములో తిప్పగత్తు రెండు తులములు కలిపి వండిన పైత్యజ్వరమును హరించును. మోకాడు పావుతులము మొదలు తులమువఱకు నియ్యనచ్చును.

7. అగ్ని కుమారరసముః—శుద్ధిచేసిన నాళి, పెలిగారము, వంగభస్మము, కంభభస్మము, త్రికటుకములు, ఇవి సమభాగములుగ గూర్చి ఖల్వముననుంచి తమిలపాకుల రసముతో నొకరోజు మద్దించి గుంజప్రమాణముగా మాత్రలు చేసి భోజనమైనతరువాత అవసరముకొలది నొకటి లేక రెండు మాత్రలు పుచ్చుకొనిన సర్వాజీర్ణములు మానును.

8. భుక్తపాకవటుకలుః—లవంగాలు, కాయఫలచెక్క, కోష్ఠ, వలకులు, జాజికాయ, త్రికటుకములు, చాల్పినిచెక్క, అకుపత్రికము, రససింధూరము, యష్టిచుధుకము, అశ్రకము, ఇవి సమభాగములుగ గూర్చి తమిలపాకుల రసముతో నొకదినము మద్దించి గుంజప్రమాణముగ మాత్రలుచేసి భోజనమైనతరువాత లవంగముల చూర్ణముతోగాని, కషాయముతోగాని, వేడినీళ్ళతోగాని నొకటి లేక

రెండు మాత్రలుగాని పుచ్చుకొనిన సమస్త అక్షర్లములు మానును.

9. మహాభుక్తపాకము:—శుద్ధిచేసిన పాదరసము, పాదరసము, గంధకము, మణిశిల, తెల్లతెగడ, కరక్కాయలు, చిత్రమాలము, నేలదింటిన, యవతొరము, ఇంగువ, తాళకము, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, అజామోదము, జాశికాయ, కటుకరోహిణి, నల్లకలకర్ర, కణపచెట్టు వేరుచెక్క- లేక మానుచెక్క, ఓమము, సైంధవలవణము, ఇవి యొక్క-క్కవంతు, శోంఠి యొనిమిదివంతులు ఇవి ఖల్వముతోవేసి అల్లపురసముతోను, వాచిలూకు రసముతో, సూర్యకాంత (ప్రాద్దుదిరుగుడుచెట్టు) అకురసముతోను వేరువేరుగా రెండేసి జాములు మర్చింది వింఠిప్రమాణముగ మాత్రలుచేసి లవంగాల చూర్ణముతోగాని, కషాయముతోగాని, వేడినీళ్ళతోగాని యొక మాత్ర పుచ్చుకొనిన సర్వాక్షర్లములు మానును.

10. అక్షర్లకంటకము:—శుద్ధిచేసిన పాదరసము, గంధకము, లోహము, త్రికటుకములు, చిత్రమాలము, నాళి, త్రిఫలములు, చెవ్యము, పిప్పలిదుంప, ఇంగువ, వాకుడుగింజలు, గవ్వభస్మము, ఇవి సమభాగములు చూర్ణముచేసి ఖల్వములోనుంచి వేపాకురసముతో మూడుదినములు, అల్లపురసముతో నొకదినము, చిత్రమాల కషాయముతో నొకదినము, వెలిగారపునీళ్ళతో నొకదినము, ఇంగువ నీళ్ళతో నొకదినము మర్చింది వింఠిప్రమాణముగ మాత్రలుచేసి ఒకమాత్ర పుచ్చుకొనిన సమస్త అక్షర్లములు మానును.

11. బ్రాహ్మరేఖ్యము:—కినిమిసి లేక బ్రాహ్మపండ్లు, పంచబార, తేనె, ఇవి సమభాగములు గలిపి పుచ్చుకొనిన సమస్త అక్షర్లములు తొరించును.

12. జలతాళవరసము:—శుద్ధిచేసిననాళి 1 భాగము, వెలిగారము (పొంగించినది) 3 భాగములు, మిరియాలు ■ భాగములు ద్వి

ఋన్నిటిని చూర్ణించిన చూర్ణముగాని లేక తములసాకురసములో రెండుపూములు మర్చించి గుంజప్రమాణము మాత్రలుజేసి నీడను ఆరబెట్టి వేడినీళ్ళతోగాని ఓమపురసముతోగాని పూటకు రెండు మాత్రలచొప్పున పేమించిన అగ్నిదీప్తినిచ్చుటయేగాక కఫవాతములను హరింపజేయును; నమస్త్రుతశర్లములను పోగొట్టును. చూర్ణపు మోతాడు 1-2 అణాలయెత్తు.

13. అశర్లకంటకరసము:—శుద్ధిచేసిన పాదరసము, నాభి, గంధకము, ఇవి సమభాగములు, ఈమూటికి సమము విరియాలచూర్ణము చేర్చి నేలములక పండ్లరసముచే 3:1 మార్పు భావనలుచేసి బండిగురివింద గింజలవలె మాత్రలుచేసి వేడినీళ్ళతో 1 మాత్రపుచ్చుకొనిన అశర్లము, వాతము వీనిని హరించును; పెంటనే అకలి బుట్టించును.

14. అశర్లహార చూర్ణము:—కరక్కాయలు, పిప్పళ్ళు, సోవర్పలవణము, ఇవి సమభాగములుగ చూర్ణముచేసి పెరుగుమీడి నీళ్ళతోగాని వేడినీళ్ళతోగాని పుచ్చుకొనిన అశర్లము, అరుచి, కడుపుబ్బు, వాతగుల్మము, శూల, మంచాగ్ని మానును.

15. భుక్తపాకచూర్ణము:—నైంధవలవణము, కరక్కాయ, పిప్పళ్ళు, ఓమము, శొంఠి, యివి సమభాగములుగ చూర్ణముచేసి వేడినీళ్ళతో పుచ్చుకొనిన అశర్లము, అగ్నిమాంద్యము నశించును. నెయ్యి, మాంసములతో కలిసిన ఆహారమునుగాని పిండివంటలనుగాని యెక్కువగ పుచ్చుకొనిన అతిశీఘ్రముగ శర్లముజేయును.

16. మిహాగ్నిముఖ చూర్ణము:—చిత్రమూలము, అరివన, చంగల్వ కోస్త్రు, ఇంగువ, (పొంగించినది), సోవర్పలవణము, వన, పిప్పళ్ళు, కాయఫలచక్క, గంటుభారంగి, ఓమము, శొంఠి, విరియాల, యవమోరము, పిప్పలికస్త్రె, వాయువిడంగములు, ఇవి సమభాగములు, వీనియన్నిటిని సమము కరక్కాయచూర్ణము చేర్చి రోగియొక్క బలమునుబట్టి, 1-2 అణాలయెత్తువరకు పుచ్చుకొనవచ్చును. శొంఠి

రసముతోగాని, కషాయముతోగాని, వేడివీళ్ళతోగాని, గంజితోగాని, చిట్టుడుకువీళ్ళతోగాని, పుచ్చుకొనిన అశర్లము, అవాహము, ఉదావర్తము, మూలవ్యాధి, గ్రహాదోషము, వీళ్ళ, క్షౌద్ర, కాస, పాండురోగము, హృదయము, నేత్రములు, కడుపు వీరియందు బుట్టిన ముహూదోషములు, వాళిమూల, కుక్షిమూల ఇవి మూయును. మురియు విక్కిలి జ్వరదీప్తి కలుగును. గురుత్వపదార్థములు, చమురుగలిగిన పదార్థములు, శ్రోత్ర్యగల పదార్థములు, అపరిశుద్ధపదార్థములు వీనిని విశేషముగా పుచ్చుకొనినప్పుడుగాని. అనేకపదార్థములు ఏక కాలమందు పుచ్చుకొనుట సంభవి చినగాని, అమితభోజనముచేయుట తటస్థించినగాని యాచార్యము పై నెక్కిన విధమున పుచ్చుకొనినతోడనే శర్ల ముగును. మరిదిజ్వరము (Cholera) లో విక్కిలి తనిచేయును.

17. రామబాణరసము:-రసము, గంధకము, వాళి, లవంగములు ఇవి విక్కిలి-క్షౌద్రాగము, మురియూలు రెండుభాగములు, జాజికాయ అరభాగము వీనిని చింతపండు పులుసుతో బాగుగ మర్చించి శనగగింజల నలె మూత్రలుతేసి తగినఅనుపాసములతో శేవించిన అన్నిమాంసాంధ్యము, అశర్లముమీ పొరించుటయేగాక గ్రహాణి, అమచారము కఫము, ఉబ్బుసము, దగ్గు, బాంతి వీనిని నివారణ చేయును.

18. మురియు శ్రవ్యాది, ముహూదోష్యాది యారెండు విధములును కనుత్త అశర్లములను పొరించును.

శం పూర్ణ ము.

INDEX

OF THE SANSKRIT NAMES GIVEN TO THE DRUGS,
MEDICINAL PLANTS &c., WITH THEIR
TELUGU EQUIVALENTS.

ఈ గ్రంథములోని మందుదినుసులు, మూలికలు మొదలగు
వాని కియ్యబడిన సంస్కృత నామములును, వానికి
సరియైన తెలుగు నామములును దెలుపు సూచిక.

~~~~~

సం = సంస్కృతము. తె = తెలుగు. పు = పుట.

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
అ			అజడా-మిరప కాణ్ణము ఎడువి 619		
అశోల-ఊడుగ చెట్టు	102		అజమాచ-అజా మాదవిత్తులు	10	
అంగారవృక్ష-గార చెట్టు	219		అటయాన-అద్ద సరము	22	
అంజనీ-అల్లి చెట్టు	42		అటవిజంబీర-అడవినిమ్మ	17	
అంజీర-అంజీరుపండు	2		అతంత్రీ-కాఫీ చెట్టు	156	
అంత్రిపాచక-మనుకాల	591		అతనీ-అవిస చెట్టు	42	
అంత్రి-మనుకాల	591		,, నీమ అవిసి విత్తులు	788	
అంబుషా-బొద్ది చెట్టు	570		అతిలలా-తుత్తురి బొడ చెట్టు	845	
అంబుదఫల-తోగరు చెట్టు	368		అతివిష-అతివన	24	
అంబుప్రసాద-ఇంచుపగింజలు	69		అవంత-గేదెనుగంధి	398	
అకారకారథ-అక్కలకర్ర	7		,, పాలసుగంధి	490	
అగత్యా-అవిస చెట్టు	42		అనంనానా-అనాస పండు	25	
అగరు-కృష్ణాగరు	198		అపామారా-ఉత్తరేణి చెట్టు	406	
అగ్నిమన్థ-నల్లి, చిరి నల్లి చెట్టు	444		అభివ-వల్లమందు	188	
అగ్నిముఖ-బడిగింజలు	308		అభయ-కర కాాయ	779	
అగ్నిశిఖ-పాత్రి దుంప	586		అధిక ఫ-గుముద్ర పుమరుగు	81	
అజగంధా	10		అధిక-అధికము	480	
■ వాయుంట చెట్టు	716		అమర పల్లి-పాచిరీగ		

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
అమృత-నాథి		417	అశ్వశిఖ-పిండిగొండ చెట్టు		497
అమృతఫల-అమృతఫలము లేక			అశ్వలాక్ష-మొమ్మాయి		668
వీడిలుపండు	82		అశ్వశక్తిక-వీడిచెట్టు		118
అమృతవల్లి-రిప్పటిగ		888	అశ్వగంధా-పన్నెరు చెట్టు		524
అమృతోద్భవ-పాలామిసిరి		782	అశ్వభూతుక-గన్నెరు చెట్టు		213
అమృతోపహిత-పిరంగిచెక్క		501	అశ్వద్ధ-రావిచెట్టు		684
అయస్కాంత-అయస్కాంత			అనస-వేసిప చెట్టు		789
భస్మము	88		అస్థిసంహార-నల్లేరు		418
అయ-లోహభస్మము		701	అహి-ఫెన-నల్లమందు		406
అరగ్యాకర-అడవికిలకర		16	అహోట-అక్రోట		8
అరగ్యావాస్తుక-దొగ్గలిహూక		888	అక్షిలు-ఉప్పు		89
అరలు-దుండిలపు చెట్టు		651			
అరిష్ఠక-కుంకుడు చెట్టు		169	అకల్లక-అక్కలకర		7
అరుణ-అరివన		24	అకాశవల్లి-కాచిటిగ, నీరక్కు		
అర్క-జల్లేడుచెట్టు		299	మాలుపోగులు		480
అర్కపుష్పికా-కోలపాలహూక		196	అచిచ్ఛుక-కూరిక పళ్ళు		851
అర్క-వల్లిభ-మంకెన చెట్టు		576	అచ్ఛుక-కూరిక పళ్ళు		851
అర్క-తూర-మూరేకారము		795	అథకి-కందులు		122
అర్జున-తెల్లమద్ది చెట్టు		860	.. చిదికందులు		276
.. పల్లమద్ది చెట్టు		408	అశానిఫల-శీతాఫలచెట్టు		
అలసంద్రా-బొబ్బర్లు		571	పండు		757
అల్పదహన-అగ్ని వేండ్రపు చెట్టు		7	అశ్వగుప్తా-పెద్దమాలగొండ		617
అవల్లహ-కారుగచ్చ చెట్టు		164	అదిత్యవల్లి-మాండూక బ్రహ్మ		601
అశోక-అశోకవృక్షము		48	అమల-ఉసిరిక చెట్టు, కాయ		
అశ్వశరక-అర చెట్టు		56	అమ్ర-మాదిండి చెట్టు		610
అశ్వశిఖ-ఉలిమిండి చెట్టు		98	అమ్రగంధ-కస్తూరిపసుపు		149

INDEX

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
అమృతక-అంబాళము		6	ఇంద్రయవ-కొడి సెపాల చెట్టు		181
అమృతవర్ష-మామిడితాండ	618		ఇంద్రనాగు-పెట్టిపూచ్చు చెట్టు		780
అమృతీలు-పుల్లగోంగూర	618		ఇంద్రాణికా-తెల్లచావిలి		862
అమృతానికా-పులిచంచలి	611		ఇంద్రాక్ష-మువళక మును		
అమృతేతన-అమృతేతనము			మాళిక		687
అమృత-పుల్లబచ్చలి	618		ఇషడ్గోల-ఇసుపగోలుగింజలు		15
అరగ్వధ-రేల చెట్టు	691		ఇతు-చెరుకు		288
అరనాళ-కలివేళ్ళు	144		ఇతుగంధా-నీరుగొచ్చి చెట్టు		427
అరుకా-అలుబఖారా	67		,, చిన్న పల్లెరు		274
అర్జట-అదొండ చెట్టు	61		ఇతుపార-చెల్లము		567
అర్జక-అదొండ చెట్టు	61		ఉ		
అర్జక-ములుగోరింట చెట్టు			ఉగ్రగంధా-వన		708
(నల్లపువ్వులది)	684		ఉత్పల-కలువపువ్వు		144
అశోక-అదవికండ	14		ఉత్పలకారిత-గోదెనుగంధి		288
అశోక-కండ	191		ఉదధిమల-సముద్రపునురుగు		772
అశోక-కడిగింజలు	808		ఉదధిసంభవ-సముద్రలవణము		778
అర్జక-అల్లము	40		ఉదుంబక-మీడి చెట్టు		658
అలు, అలుక-అలుకు పలు	57		ఉన్నత-ఉన్నెత్త చెట్టు		
అనర్తని-నులిదడ చెట్టు	426		ఉపకుండికా-సల్లకలకర		408
అసోట-అదవిమల్లి	19		ఉపవివ-అరివన		24
ఇ			ఉపోదక-మట్టుబచ్చలి		586
ఇంగుడి-గార చెట్టు	219		,, పెద్దబచ్చలి		528
ఇండివర-కలువదంప	144		ఉర్వాకు-తరుబూకా		826
ఇంద్ర-చిన్న పావర	449		ఉశీర-తెల్లవట్టివేళ్ళు		861
ఇంద్రగోపా-అర్జకపురుగులు	66		ఉశీర-వట్టివేళ్ళు		705
ఇంద్రదును-సల్లనుద్ది చెట్టు	408				

INDEX

1039

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
	వి				
వలా-వలకులు		114	కచోర-గంధకచోరము		206
వలీయక-ముసాంబము		642	కచ్చప-తాంబేలు		229
వరండ-ఆముదపుచెట్టు		63	కచ్చార-కచోరము,		
,, చిట్టాముదపుచెట్టు		■	పెద్దకచోరము		124
వరెండచిర్చిటా-ముదనానబ			కట్ల-కాకరకాయలు పెద్దది		151
చెట్టు		587	కటుకరోహిణి-కటుకరోహిణి		
వలావారుక-కూతురుబుడమ		177	(వల్లదిది. తెల్లదిది)		126
	ఓ		కటుకా-కటుకరోహిణి		
			(వల్లదిది, తెల్లదిది)		125
ఓల్ల-కంద		121	కటుకతుంది-చేదులః బచెట్టు		285
	క		కటువీర-మిరపకాయలు		620
కంకుష్ట-కంకుష్టము		120	కటున్నహ-ఆవాలు		■
కంకోల-చలువమిరియాలు		252	కట్టల-రాయఫలచెక్క		162
కంగుధాన్య-కోరలు		189	కట్ట-కట్టేశిగ		127
కంటకఫల-పనసపండు		474	కట్టంగవృక్ష-పెనుజేపచెట్టు		524
కంటకారి-వాకుడుచెట్టు		714	కణ-నిప్పళ్ళు		501
కంటకత్రఫల-బహ్మవండి		573	కతక-ఇందుపగింజలు		69
కంటాల-రాకాసిమట్టలు		681	కత్తణ-కామంచిపూరి		160
కంపిల్లక-కంపిల్లము.		128	కదంబ-కడిదిచెట్టు		127
కంబు-కంభభస్మము		757	కదళి-ఆరటిచెట్టు		85
కంబుజీర-కంభజీరకము		749	కన్యా-కలబంద		142
కంబుపుష్పి కంభపుష్పి		750	కవికచ్చా-పెద్దమాలగొండ		517
కకుబ-తెల్లమద్దిచెట్టు		360	కవిమాత-అంబాశము		6
,, వల్లమద్దిచెట్టు		408	కవిత్త-వలగచెట్టు		722
కకూ-చామచెట్టు		264	కవిత్తార్జుక-అడవిగడ్గర		15
			కపోతాంఘ్రి పగడపుతీగచెట్టు		464

INDEX

1040

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
కమలా-కామరపువ్వు		885	కళీయక-వమ్మమంప		400
కమలా-కమలాఫలము		182	కళ్యాణబీజ-దిరిసెనగలు		217
కరంజ-కానుగ చెట్టు		166	కళ్యాణి-నలరంగేడుచెట్టు		452
కరచల్ల-వరగోగు		706	కాంచన-కాంచనవృక్షము		160
కరమర్ద-వాళ చెట్టు		718	కాంజిక-కలివిథు		144
కరవీర-గన్నేరుచెట్టు		218	కాండపుంఖ-పెంపలిచెట్టు		725
.. తెల్లగన్నేరు, యోర			కాంతిలోహ-తయస్తాంతభస్మం		88
.. గన్నేరు, వాడగన్నేరు		858	కాంభోజి-కారుమినుములు		166
కరాల్లు-వాళ చెట్టు		712	.. తెల్లపురుగుడు		859
కరీర-బెగురురుచెట్టు		725	కాంక్య-శంఘ		120
కర్కట-కొసకాయ		888	కాంక్షి-తువరిమన్ను		850
.. నక్క-కొసకాయ		897	కాకజాఘ-బెలమసాధి		782
కర్ణాటకకృంగి-కర్ణాటకృంగి		136	కాకవింబ-కాకదొండచెట్టు		152
కర్పూ-ద్రుతిచెట్టు		540	కాకమర్ద-కాకదొండచెట్టు		152
కర్పూరంగ-విశంవికాయలు		721	కాకమాదిక-కామందిచెట్టు		160
కర్కట-అగాళర చెట్టు		49	కాకమిగ్గుక-కామందిచెట్టు		160
.. కాకర చెట్టు		151	కాకముద్గ-అడవిపెసలు		19
కర్పూర-కాకరికర్పూరము		187	.. పిల్లిపెసలు		508
కర్పూరకారిద్ర-కస్తూరిపసుపు		149	కాకల్లిచాక్ష-శిమిపిపండు		169
.. మామిడల్లము		609	కాకాండ-చెప్పరట్టాకుచెట్టు		281
కర్పూర-కర్పూరపండు		141	కాకోదుంబరికాచివ్వు		
కలాయ-బలాణిలు		548	.. కుడిచెట్టు		578
కలికా-పాత్రిదూప రేక			కాచం-కాచలవణము		154
.. తన్నచర్లగడ్డ		536	కాచసంభవం-కాచలవణము		154
కలివృక్ష-కాడిచెట్టు		381	కాచనవరండ-నీపాళపు చెట్టు		
కలివృక్షఫల-కాడికాయ		382	(చెద్దది)		445

661

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
కామి-చక్రవాకపక్షి	250	కుంద-మొల్లయనుపుష్పము	667		
కారందవ-కన్న లేడిపట్టు	181	కుందరు-అందుగ చెట్టు	4		
కారవేల్లి-పెద్దకాకర కాయలు	151	కుందురు-విరంగిసాంబాళి	602		
కారుక-విశంవికాయలు	721	కుంభికా-అంతరతామర	3		
కాలవృంత-కలిగొట్టుచెట్టు	143	.. కూటికూర	350		
కాలానుసార్య-గ్రంథితగరం	246	.. కాయఫలచక్క	162		
కాలేయక-వీరచందనము	504	కుకున్ద-కుక్కుపాగాకు	172		
కాళ-తెల్లిచెఱుగు	357	కుకున్దర-..	172		
.. రెల్లుగడ్డి	689	కుచందన-రక్తచందనము	675		
కాక్కిరజ-కుంకుమపువ్వు	170	కుటక-కొడిసెపాలచెట్టు	181		
కాక్కిరి-గుమ్ముడుచెట్టు	224	కుంబర-దొగ్గలికూర	388		
కాట్టకదళి-అడవిఅరటిచెట్టు	13	కువటి-మూశీల	586		
కాట్టకారికా-పాలసుగంధి	481	కువేరా-గచ్చకాయ	210		
కాసనాళి-కర్కటకశృంగ	126	.. గచ్చచెట్టు	212		
కాసమర్ద-కసివిందచెట్టు	147	కుజ్జలి-చామంతిచెట్టు	262		
కాసారి-కసివిందచెట్టు	147	కుమారీ-ముసాంబ్రము	642		
కాసీ-అన్నభది	26	కుముద-తెల్లకలువగడ్డ	358		
కొంక-కొండగోగు	180	కురంటక-ములుగోరింట			
కొంకుక-మోదుగచెట్టు	668	(పచ్చపువ్వులది)	634		
కొంకరి-క-నలవేము	458	కురంటి-అరుకలుపులకామూ			
కొంక-లక్క	695	కురువక-ములుగోరింటచెట్టు			
కొంకూరి-గాడిదగడపాకు	217	(యెరపువ్వులది)	634		
కుంకుమ-కుంకుమపువ్వు	170	కుర్కురికా-కక్కుపాల	124		
కుండలచ్చద-అటుకమామిడి	11	కుశధ-తలవలు	92		
కుంజరానన-రావిచెట్టు	684	కువ్రా-వైకాంతభస్మము	748		
కుంతలవర్ధన-గుంటకలగర	221	కుక-కుకదర్శగడ్డి,దర్శ	176,378		

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
కుష్ఠ-చంగల్యకోష్ఠ		196	కృష్ణపుష్పి-నల్లపుష్పి		
కుష్ఠవెరి-నీరుడివిత్తులు		427	చెట్టు		409
.. కావంచాలు		557	కృష్ణదీప-కుంకడుచెట్టు		169
కసుంభ-కసుంభాచెట్టు		176	.. కాటకసింజలు		155
కసుమాంబన-పుష్పాంబనము		15	.. తిర్నూకాపండు		325
కుస్తుంబరి-ధనియాలు		891	కృష్ణభృంగరాజు-నల్లగుంట		
కుర్మ-కాశలు		829	కలగర		403
కుష్మాండ-గుమ్మడికాయ		324	కృష్ణముద్గ-నల్ల పెసరపప్పు		406
కుష్మాండి-బూడిదగుమ్మడి			కృష్ణలవణ-పావర్చలవణము		502
కాయ		586	కృష్ణలోహక-ఇనుము లేక		
కృతక-చిడాలవణము		558	తిక్కు-రాపాడి		71
కృతవేతన-చేడుదీర చెట్టు		287	కృష్ణగుడ్డి-ప-గుడ్డికాలు		770
కృషిలోహం-ఇనుపభస్మము			కృష్ణపారి-ఇరుగుడుచెట్టు		78
దీని సింహారము		71	.. నల్లచంద్ర		408
కృష్ణకాంధోక-నల్లపురుగుడు		405	కృష్ణాన్న-నల్లపుష్పి		499
కృష్ణకుండలి-నల్లపుష్పి		409	కేశిఖ-మయూరకేశి		595
కృష్ణకటక-అంకుడుచెట్టు		1	కేశి-మొగలిపువ్వు		657
కృష్ణకదిర-నల్లచంద్ర		418	కేతురత్న-వై ధూర్యోధన్ము		748
కృష్ణచిత్రిక-నల్లచిత్రిమాలం		408	కేముకా-కాశేతకూర		159
కృష్ణశరక-నల్లశీలకర		408	కేశరాజు-గుంటకలగర		221
కృష్ణయలసి-కృష్ణయలసి		197	కేశహంస-బమ్మిచెట్టు		298
కృష్ణక్రివృత్-నల్లతెగడ		405	కేసరి-సింహము		782
కృష్ణదక్షుర-నల్లపుష్పి			కైడర్యా-కరివేపాకుచెట్టు		185
చెట్టు		409	కైరసార-విరి		146
కృష్ణనిల-కరివేపచెట్టు		185	కైవర్త-యంగముస్తలు		842
కృష్ణపతంగి-నల్లపురుగుడు		406	కొంకనదూపం-పిరంగి		
కృష్ణపాకఫల-పాకచెట్టు		718	సాంబాగి		502

సం.	త.	పు.	సం.	త.	పు.
అక్షర-సంఖ్యలు			అక్షర-సంఖ్యలు		81
అక్షర-సంఖ్యలు	106, 107		అక్షర-సంఖ్యలు		667
అక్షర-సంఖ్యలు	236		అక్షర-సంఖ్యలు		201
అక్షర-సంఖ్యలు	437		అక్షర-సంఖ్యలు		131
అక్షర-సంఖ్యలు	728		అక్షర-సంఖ్యలు		539
అక్షర-సంఖ్యలు	806		అక్షర-సంఖ్యలు		215
అక్షర-సంఖ్యలు	65		అక్షర-సంఖ్యలు		146
అక్షర-సంఖ్యలు	706		అక్షర-సంఖ్యలు		
అక్షర-సంఖ్యలు	65		అక్షర-సంఖ్యలు		
అక్షర-సంఖ్యలు	500		అక్షర-సంఖ్యలు		757
అక్షర-సంఖ్యలు	150		అక్షర-సంఖ్యలు		207
అక్షర-సంఖ్యలు	560		అక్షర-సంఖ్యలు		510
అక్షర-సంఖ్యలు			అక్షర-సంఖ్యలు		882
అక్షర-సంఖ్యలు	181		అక్షర-సంఖ్యలు		769
అక్షర-సంఖ్యలు	247		అక్షర-సంఖ్యలు		78
అక్షర-సంఖ్యలు	210		అక్షర-సంఖ్యలు		524
అక్షర-సంఖ్యలు	568		అక్షర-సంఖ్యలు		782
అక్షర-సంఖ్యలు			అక్షర-సంఖ్యలు		596
అక్షర-సంఖ్యలు			అక్షర-సంఖ్యలు		510
అక్షర-సంఖ్యలు	686		అక్షర-సంఖ్యలు		510
అక్షర-సంఖ్యలు	558		అక్షర-సంఖ్యలు		205
అక్షర-సంఖ్యలు	790		అక్షర-సంఖ్యలు		270
అక్షర-సంఖ్యలు	790		అక్షర-సంఖ్యలు		556
అక్షర-సంఖ్యలు	247		అక్షర-సంఖ్యలు		688
అక్షర-సంఖ్యలు	252		అక్షర-సంఖ్యలు		874
అక్షర-సంఖ్యలు	314		అక్షర-సంఖ్యలు		

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
గంధారీగర్భ-వలకులు		114	గుడూరీ-నిప్పరీగ		338
గంధారి-గుమ్మడు చెట్టు		224	గైరిక-గైరిక		284
గగన-అభ్రకము		31	గోజవ్యా-గోజవ్యాన్		244
గజకణ-గజపిప్పళ్ళు		212	గోదావర్లి-పుల్లబచ్చలి		518
గజసాదప-నందివృక్షము		896	గోధుమా-గోధుమలు		241
గజపిప్పలి-గజపిప్పళ్ళు		212	గోపీత్రసంభూత-గోరోజనము		244
గజధర్మిట-తెరిపుచ్చకాయ	780		గోధీ-గోజవ్యాన్		244
గజకర్ణాలు-పారకంద	781		గోరక్షకకట్టి-బుడమరీగ		661
గణికా-అడవి మొల్ల	30		గోరొని-తెల్లగరిక		354
గనికారికా-నిల్లి, చిరినిల్లి			గోర్రేణి-తంగేడు చెట్టు		817
	చెట్టు	444	గోమరి-వీరపల్లెరు		108
గరఘ్నక-అడవిగడ్గర	15		.. చిన్నపల్లెరు		274
గర్జర-గాజరగడ్డలు	216		.. పెద్దపల్లెరు		520
గర్భకర-పుత్రజని చెట్టు	509		గ్రంథిల-దిరికూర		277
గోమేధుక-అడవిగోధుమలు	15		.. పెరురు చెట్టు		726
గాంగేరుకీ-జదిలిక చెట్టు	298		గ్రామకంద-పెండిలము		516
గారుత్మిక-పచ్చలభస్మము	468		గ్రామకర్పూరు-గుమ్మడికాయ		224
గిరికర్ణికా-తెల్లదిరిన	359		గ్రామ్యకంకను-కసుంబా		
.. వల్లదిరిన	405			చెట్టు	176
గుంజ-గులివింద చెట్టు	228				
గుగ్గులు-గుగ్గులము	222				
.. మహిపాక్షి	600				
గుచ్చఫలా-నేపాళపు చెట్టు					
(పెద్దది)	445				
గుడ-తెల్లము	567				
గుడత్వక-చార్మినిచక్క	378				

సం.	తె.	పు	సం.	తె.	పు.
	చ				
చందాతక-తెల్లగన్నేరు, ఎర్ర			చాతుర్జన-జంక		298
గన్నేరు, వాడగన్నేరు	359		చావ-తేయూతు		365
చందన-మంచిగంధము	581		చిత్రక-చిత్రమూలము		372
చంద్రవల్లర-పోమలత	802		చిత్రశంకుల-బామువిడంగ		
చంద్రశూర-అగ్ర్యాలు			ములు		716
చంద్రికా-పాటలగంధి	481		చిత్రసింఛక-నమలి		441
చందక-సంకెంగచ్చె	768		చిరలిల్వ-నమలడుగుచ్చె		441
చక్రకారక-వ్యాఘ్రపఖము	748		చిట్ట-బాడమచ్చె		561
చక్రమర్ద-తగిరినచ్చె	820		చినాశర్క-చి-పందిరికొగ		
చక్రరథ-చక్రవాకపక్షి	250		కాయ		468
చక్రవాస్తుక-చక్రవర్తిశూర	250		చీనీ-విరంగిచక్క		501
చక్రవాహ్వా-చక్రవాకపక్షి	250		చీలికా-బెన్న బెదురుశూర		728
చణక-శనగలు ఎంచుచి	752		చుక్ర-అష్టవేతనము		96
చనక-శనగచ్చె	752		చుక్రికా-చుక్క-శూర		280
చతుష్పద-బెడకాయ	566		చూడామణి-గురినించచ్చె		226
చర్మకాసా-నాంబాగిచ్చె	780		చెవ్యం-చెవ్యము		285
చర్మక-చెప్పకట్టాకుచ్చె	281		చోరక-గడ్డిదవనము		218
చర్మహౌరి-అడాలు, అగ్ర్యాలు	50		చిత్రవృక్ష-ముచుకుందము		626
చవ్యం-చెవ్యము	285		చాగీదుగా-మేక పాలు		650
చక్షరణశూల-ఒడ్డిచ్చె	116		చాగీఘృత-మేక నయ్య		650
చాంగీరీ-పులిచంచలి	511		చాగీతక-మేక చల్ల		649
చాంగీయ-నాగ శేపరాలు	415		చాగీదధి-మేక పెరుగు		651
చామంతి-చామంతి శబ్దము	262		చాగీనవనీత-మేక బెన్న		652
చారు-పద్మకాష్ఠము	472		చాగీమూత-మేక పందిరము		650
చారుపర్ణి-గొంతిమగోరుచ్చె	234		చాగీమాంస-మేక మాంసము		651

సం.	త.	పు.	సం.	త.	పు.
	జి, రు				
జంతువులు - వాయువిదంగ			జంగిని - దుష్టుపు చెట్టు		884
ములు		716	జీమూతక - జీవ తాళ వృక్షము		886
జంబీర - నిమ్మపండు		428	జీక - జీలకర్ర		806
జంట - నేరేడు చెట్టు		448	జీరక - జీలకర్ర		806
జటామాంసి - జటామాంశి		291	జీవంతి - మమకాల		591
జటాయు - మహాసాక్షి		600	జీవక - జీవకము		809
జటాపల్లి - రుద్రజడ చెట్టు		686	జీవసి - సాలామిసి		782
జహ - మంచార చెట్టు		584	జీవసియ - కాళి		154
జయచాల - నేతాళిము		446	జ్యోతిష్కతి - నిన్నమానేరు		499
జలం - ఉవకము		88	,, పెద్దమానేరు		528
జలకంద - కోవిలదుంప		195	జ్యోత్స్న - చేదుపొట్ల		286
జలనిర్ముడి - నీరువాదిలి చెట్టు		482	జ్వరనాశని - మంజిష్ట		588
జలవిప్పలి - బొక్కిన చెట్టు		569	జ్వరాంతక - నీలజీము		458
జలబ్రహ్మ - దిలక కూర చెట్టు		377	ఝరపత్రికా - చాదరాసికూర		261
జలవేతన - నీటిప్రబులి చెట్టు		426	ఝరసి - చాదరాసికూర		261
జలశుక్తి - నత్తలు		400	ఝాత్రుక - ప - చెట్టు		468
జలసంహారు - నీరువాదిలి చెట్టు		482			
జలాశయ - కెల్లవట్టివేళ్ళు		861	ట		
జలాసూత - తామరదుంప		844	టంకణామౌర - బలిగారము		784
జగద - సత్తు, దీనిభస్మము		766			
జాతకోశ - జాపత్రి		296	త		
జాతిపత్రి - జాపత్రి		296	తండుల - ద్వివికూర		277
జాతీ - జాతపువ్వు		296	,, వియ్యము		559
జాతీఫల - జాతకాయ		298	తక్కిల - తక్కిలపుట్టు		818
జాలకం - అల్లి చెట్టు		42	తగర - గంధితగరము		246
			,, సందివర్ధనము		896
			తమక్షిరి - అంబాళము		6
			తమూల - తమూలవృక్షము		822

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
తరుగి-చేమంగిచెట్టు		282	శిక్షకంటక-మొలకచెట్టు		725
తలపోటక-తంగేడుచెట్టు		317	శిక్షగంధా-అపాలు		59
తాంబూలపల్లి-తిమ్మలవాళు		323	శిక్షగంధా-ముతగ చెట్టు		629
తామ-తామము		335	శిక్షవృక్ష-వరగోగు		706
తామకూట-పుగాళు		504	తొంది-అనబరాయ నల్లనిది		52
తామగర్భ-మయిలతుత్తము		524	తొంబుకు-తొంబుకులు		344
తామపుష్ప-భూవంశక		476	తుగాక్షి-తవాక్షి		328
తామబీజ-తలవిలు		92	తుగ్గ-తులతుత్తము		594
తార-రతితము		676	తురుమ్మ-తురుమ్మము		349
తాలమూరీ-నేలకాడి		468	తువరక-నీరుడివిత్తులు		427
తాల-తాటిచెట్టు		381	,, చిరికందులు		276
తారీసప్త్ర-౩ శిసప్త్ర /		287	త్వష్టారీ-పర్వాటకము		476
తిందు-కుడిపండు,		76	తేజస్వత-అనుపత్రికము		48
,, తొమ్మిదిచెట్టు		346	తోయవిప్పరి-తొక్క న చెట్టు		569
,, ముప్పినిగించలు		689	త్రపుకర్కటి-ములుదోన		
తిక్తకర్కటి-చేదుదోనకాయ		286	,, కాయ		685
తిక్తకాతకీ-చేదుదీరచెట్టు		287	త్రపున-దోనకాయ		388
తిక్తకుడికీ-చేదుదొండ		286	,, ములుదోనకాయ		685
తిక్తనార-చంద్రచెట్టు		247	త్రాయమాణ-కలుకానుగ		144
తిత్తిఫల-తియ్యదొండ			త్రికంటక-ఎరపల్లెకు		108
,, కాయ		389	త్రికోణఫల-కోవిలదుంపలు		195
తినిక-నమ్మిచెట్టు		442	,, కృంకాటకము		760
తిన్దిగి-చింతచెట్టు		267	,, సింగాడిదుంపలు		782
తిల-నువ్వులు		489	త్రిదంతి-మహామేదా		600
తిలక-తిలకపుచెట్టు		341	త్రిపాదిక-కంబపాది		808
తిలవృక్ష-నువ్వుచెట్టు		457	త్రిపుట-తెల్లతెగడ		353
తిలకై-౪-నువ్వులమానె		489			

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
శ్రీపుటి-పెద్దపలకలు		524	చారుహర్షి-చా-మానుపసపు		608
శ్రీవృత్-తెల్ల తెగడ		858	చాచాగ్ని-అగ్ని వేండ్రపు చెట్టు		9
శ్రీవృత్త-రా-గాడిదగడ పాకు		217	చాచాహరణ-పట్టి వేళ్ళు		705
శ్రీశృంగ-శృంగాటకము		760	చాక్ష-చాక్షపంక్తు		889
త్యక్తుగంధ-నారింజపండు		419	దీనా-శక్కు-పాల		124
త్యక్త-పత్రి-హింగుపత్రము		809	దీపనీ-మంతులు		647
ద			దీప్తిక-ఓనుము		117
దంకోర్పుల-సహా నేవి		778	దీర్ఘగ్రంథి-పదురు		726
దంత చృదోపమా-బొండ్			దీర్ఘ వాద-శంఖం ఉనిభస్మము		751
	చెట్టు	887	దీర్ఘ ఫల-లేల చెట్టు		691
దంతబీజ-చానిమ్మ చెట్టు		875	దీర్ఘ మూలక-ముల్లంగి		687
దంతచూర్ణ-చానిమ్మపండు		428	దీర్ఘ వల్లరీ-వృద్ధ చారు		728
దత్తూర-చిమ్మ-త్ర చెట్టు		89	దీర్ఘము-చేవకము		809
దదృఘ్ను-తగిరిస చెట్టు		820	దుగ్ధముందీ-పాలతనబ కాయ		487
,, నీమ మెట్ట కామర		788	దుగ్ధి కా-చిగ్న పాల చెట్టు		499
దధిపుష్ప-కల్లతిగ		127	,, రెడ్డి చారినాను బాలు		688
దమన-దవనము		874	దుఃఖలభా-చిన్న దూలగొండ		278
దరద-ఇంగిరికము		66	,, చిన్న దూలగొండ చెట్టు		498
దర్శ-కుళదర్శగడ్డి		176	దుష్పైర్మ-చిన్న దూలగొండ		278
,, దర్శ		878	దుష్పైర్-గడ్డిదవనము		218
దహవ-ద్రితమూలము		272	దుష్పైర్-గోరింక పిట్ట		242
దహని-చాగనార మట్టలు		261	దుష్పైర్-గోరింక పిట్ట		215
దళమూలిని-కా లేజూర		159	దేవకుసుమాలవంగాలు		696
దళస్ను సీ-అకు తెముడు చెట్టు		47	దేవగంధా-గుహా దేవి		778
చాచిమ-చానిమ్మ చెట్టు		875	దేవ చారు-దేవ చారు చెట్టు		886
చార్మి-మానుపసపు		608	దేవభూప-గుగ్గలము		222
చార్మి-చార్మి-దృవ రసాంజనం		680			

INDEX

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
ద్రవంతి-ఎలుక చెవికూర		109	నఖా-నఖముచిప్పలు		889
ద్రోణపుష్పి-ఏనుగు తుమ్మి చెట్టు		112	నఖా-నఖా-శంఖనఖము		750
,, తుమ్మికూర చెట్టు		846	నఖ-నఖముచిప్పలు		899
ధనువృక్ష-తడ చెట్టు		821	నఖరంజన-గోరింట చెట్టు		242
ధన్యాక-ధనియాలు		891	నఖరం-శంఖనఖము		750
ధన్యాక కాక-కొత్తియారి		188	నటమండన-హరిదళము		808
ధన్వనా-తడ చెట్టు		321	నడ-శికి-నగడ్డి		168
ధవళ పాటలా-తెల్లకలిగొట్టు		653	నడికాంత-కోదాడికాయ		194
ధవళమృత్తికా-బలపపు			నడివీరగా-అపుసుగడ్డి		64
ధాంబ 550			నమస్కారీ-నిద్రగన్నిక		421
ధాశోక-తెల్లకలువగడ్డ		852	నమోయ-సురపాన్నపువ్వు		794
ధాత-అర చెట్టు, అరపువ్వు		56, 57	నరసార-నవాసాగరము		418
ధాత్రి-ఉసిరిక చెట్టు, కాంబ		96, 97	నలికా-చగడపురీగ చెట్టు		464
ధాత్తరాష్ట్ర-హంస		807	నలికాచక-మదనానల చెట్టు		587
ధామూర్గవః-వీర కాంబ		560	నవనీత-బెన్న		727
ధూపరాతి-యూమిమ స్త్రీ		687	నవసాదన-నవాసాగరము		418
ధూమ్రపర్ణి-పుగళు		504	నక-శికి-నగడ్డి		168
ధూమ్రపర్ణ-తురుమ్మము		349	,, నకద్వయము		415
ధూసరపత్రిక-తేలుమణి చెట్టు		367	నళినికుహ-తెల్లకాయర		867
ధ్యామకం-కామంచిపూరి		160	నాశురీ-చిటముంగి లేగలు		719
ధ్యామక్యపత్ర-చచ్చాకు		469	నాగ-నీడము		789
ధన్			నాగ-కేసర-నాగ-కేసరములు		415
నందివర్ధన-నందివర్ధనము		896	నాగదమవి-ఈశ్వర చెట్టు		78
నందివృక్ష-నందివృక్షము		896	,, నీమచిత్రమూలము		788
నంద్యావర్త-నందివర్ధనము		896	,, గొడ్డుకాకర చెట్టు		285
నకుల-ముంగి		624	నాగబల-ఉదిరిక తీగ		298
నక్తమూల-కామంగ చెట్టు		156			

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
నాగమదనీ-గొడ్డుతిగాకర		286	నిర్మలా-చాదరాసిహార		261
నాగరంగ-నారింజపండు తియ్య			నిర్మాన-సర్వరస		776
నిది, పుల్లనిది		419	నిర్వహ-నిర్విష		425
నాగర క-చంద్రము లేక గంగ			నిర్భయ-కిసిపిపండు		169
సింధూరము		248	నికా-పపపు		477
నాగరము స్త-నాగము స్తలు		417	నిశా-భిర్జూర పుపండు		201
నాగవల్లి-తములపాకు		822	నిష్పావ-అనుములు		86
నాగసాధవ-చంద్రము		248	నీప-కడిమి చెట్టు		127
నాగసత్య-ముర చాకుసింగు		688	నీలకరు-కొబ్బరిచెట్టు		184
నారదం-నారదబృకాయ			నీలకాళ-తమాలవృక్షము		822
పండు		418	నీలనిర్మలా-నల్లనాదిలి		408
నాడిహింగు-కాకింగువ		164	నీలపుష్ప-కల్లెతీగ		127
నారంగ-నారింజపండు పుల్లనిది,			నీలపుష్పి-విష్ణుకాంత చెట్టు		722
తియ్యనిది		419	.. నీనుఅదిసినిత్తులు		788
నారాయణ-నీరు-నీర చంద			నీలాంజనము-నానీరాంజనము		808
నము		504	నీలాపరాజక-నల్లదింతిన		405
నారిలేక-కొబ్బరికాయ		184	నీలి-నీలిచెట్టు		484
.. .. చెట్టు		184	నీలినీ-నీలిచెట్టు		484
నాలకుంకుమ-కాకికాళపు			నీలోత్పల-నల్లకలువ		402
చెట్టు		486	నీవార-నివ్వరిధాన్యము		425
నింబ-నేప చెట్టు		742	నేత్రోపహ-రాదము కాయలు		554
నికుంచక-నీటిప్రబులిచెట్టు		426	నేరూ-నెమ్మి చెట్టు		442
నికోచక-తొడుగ చెట్టు		102	నై పారి-విరళాశపుష్పము		720
.. నీస్త		508	.. ముగిల		596
నిదుళ-ప్రబులిచెట్టు		541	న్యగ్రోధ-మర్రిచెట్టు		597
నిద్ది కా-చాకుడుచెట్టు		714			
నిర్గుండి-వానిల చెట్టు		718			

సం.	తె.	పు.
	ప	
పంచాంగ-అనుదపుచెట్టు		58
పంచానన-సింహము		782
పటోలా-చేదుపాట్లు		286
" పొట్లు		635
పతంగ-పతంగిచెక్క		471
పత్ర-అకుపత్రము		48
పత్రాంగ-రక్తచందనము		615
పత్రాంజ-చక్క-కుర		280
పద్మ-కామరపువ్వు		885
పద్మరక్త-కామరసింజలు		884
పద్మకాష్ఠ-పద్మకాష్ఠము		472
పద్మదారి-మట్టకామర		648
పద్మనాళ-తెల్లకామర		
నాళము		857
పద్మపత్ర-పుష్కరమూలము		515
పద్మబీజ-కామరసింజలు		884
పద్మమూల-కామరదుంప		884
పద్మకాక-ద్రికూర		277
పనసఫల-పనసపండు		474
పయక్యా-దుష్టుపుత్రు		884
పరమ-పాలసాపగ్గు		492
పరమావక-ద్రితకాయలు,		
పండ్లు		271
పర్పట-పర్పటము		476
పర్పట-పాపిటిచెట్టు		485

సం.	తె.	పు.
పలాండు-నీకుల్లిపాయ		428
పలాళ-మోడుగచెట్టు		668
పలాళబీజ-మోడుగమాడలు		669
పలాళీ-అరుగంట్లగచోరము		56
పవిత్రభాస్వ-యవలు లేక		
యవభాస్వము		670
పాకరంజన-అకుపత్రము		48
పాకల-చంగల్వోళ్లు		196
పాకకుళ్లు-మర్ద		790
పాటలా-కలిగొట్టుచెట్టు		148
పాకా-పాకచెటుదివలాద్రి		481
పాపగ్గు-దువ్వులు		438
పాపగ్గు-తెల-నల్లదువ్వుల		
పూస		405
పాదర-పాదరము		482
పాకశీకయమానీ-మరాసాని		
పీమము		174
పార్థ-తెల్లమద్దిచెట్టు		860
పారావక-పాలసాపగ్గు		490
పారావకపదీ-పెలమగుంధి		788
పారావకాంఘ్రి-చిన్నమామేరు		499
" పెద్దమామేరు		528
పారిజాత-పారిజాతపుచెటు		486
పారిశద్ర-కాడితచెట్టు		568
" పారిజాతపుచెట్టు		486
పాకీమ-గంగరానిచెట్టు		202

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
పాశేవత-ఈడెపండు		76	పుత్రదేవ-పుత్రదేవిచెట్టు		509
పాశ్చాత్య-జాన్ బాప్టిస్టు		811	పుత్రదా-లక్ష్మణపంజ		699
పార్వతీఉమా-సీమాలిని			పుదీనా-పుదీనా		509
	విత్తులు	788	పువర్ణవ-కెల్లగల్లేరు,		
పార్వతీయ-నీరాంజనమా		488	ఎర్రగలిజేరు		854
పాలంకి-పాలంకికూర		487	పున్నాగ-పొన్న చెట్టు		587
పాలకా-పాలంకికూర		487	పుష్కరమాల-పుష్కర		
పాపాగైరిక-తేగురురాయి		811	మాలము		515
పాపాగైరేది-పిండికొండచెట్టు		497	పుష్పకాసీస-పుష్పకాసీసము		515
పిండమాల-గాజరగడ్డలు		216	పుష్పఫలే-బూడిద		
పిండాలు-నారకంద		781	గుమ్మడికాయ		568
పిండితక-మంగచెట్టు		597	పుష్పరస-తేనె		862
పిచుల-పక్కి-చెట్టు		488	పుష్పాంజన-పుష్పాంజనము		515
పిచుచుంద-వేపచెట్టు		742	పూగీఫలా-పోకలు		588
పిత్తరర్పణ-మధ్యలు		488	పూతనా-గంధమాంకి		210
పిప్పలిమాల-పిప్పలిమాలం		500	పూతనీ-పుదీనా		509
పిప్పలీ-పిప్పళ్ళు		501	పూతిగంధా-పూతపిల్లిగడ్డ		576
పీరికండ-గాజరగడ్డలు		216	పూతీకరంజ-నెమలడుగుచెట్టు		441
పీతకరపీర-పచ్చగన్నేరు		647	పూరీ-వెన్న వెడుకుకూర		728
పీతకండుల-కొర్రలు		189	పూర్ణి-నాగమల్లిచెట్టు		416
పీతచారు-పరకదేవచారు		776	పృశ్నిపర్ణి-కోలపొన్న		195
పీతమూలీ-రేవలదిన్ని		692	పేరుకం-బాయిచెట్టు		297
పీతభద్రక-గొండగోగు		180	పాదపత్ర-పాదపత్రితకు		585
పీతపాల-వేసిపచెట్టు		789	పొటగళా-కోలపాలకూర		195
పీలు-దేశవారీగోంగూర		887	పొమ్మర-పుమ్మరమాలము		515
.. వరగోగు		706	ప్రదీక-వెరుగుకోలకూర		527

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
ప్రపున్నాట-తగిరిసచెట్టు		820	బలభద్రదా-శిలుకానుగచెట్టు		144
ప్రసాదిని-తోగరుచెట్టు		868	బలా-ముత్తువపులగము		627
ప్రవాళ-పగడము		465	బలాకా-బలుసుచెట్టు		552
ప్రవారిణి-గొంతిమగోరుచెట్టు		284	బలి-గంధకము		207
ప్రిక్కా-సిక్క-చెట్టు		498	బస్తాందీ-గాడిదగడపాకు		217
ప్రియంగు-ప్రేంభగాపుచెట్టు		548	,, మామెన		615
ప్రియాల-మొరలిపండు		667	బహిర్గంధి-వేరుపనగుపండు		747
ప్లక్ష-బద్విచెట్టు		811	బహుపత్ర-అభ్రకము		81
ప్లీహనాళ-విత్తువోడతరము		719	బహుపుత్రి-లింగదొండ		700
ప్లీహర్తి-పంపలిచెట్టు		725	బహుపుష్ప-కాడిదచెట్టు		558
ప్లీహాశత్రు-మూలుమోడుగ		686	బహువర్ణ-ఇసుక		74
ఫణిర్జక-గడ్గెర		210	కాచామ-కాడముకాయలు		554
ఫలాష్టుక-దింతచెట్టు		267	కాలకం-కురువేరు		175
ఫలిసి-ప్రేంభగాపుచెట్టు		548	కాలభోజ్య-శనగలు ఎండువి		752
ఫల్లు-బహ్మమేడిచెట్టు		578	కాష్ణిక-కుంకుడుపువ్వు		170
ఫేనిల-కుంకుడుచెట్టు		169	కాష్ణికం-ఇంగువ		87
,, రేగుచెట్టు		690	చి బీ-దొండచెట్టు		887
బి			చిల్వ-మారేడుచెట్టు		615
బంధుజీవక-మంకెనచెట్టు		578	చిల్వగంధ-గడ్గెర		210
బంధూక-మంకెనచెట్టు		578	చీజక-వేగిసచెట్టు		789
బదరీ-రేగుచెట్టు		690	చీజపూర-మాడిఫలము		608
బర్బరీ-కుక్క-వాయింటచెట్టు		178	చీజరేదన-నేపాళము		446
బర్బరాగంధా-వాయింట			బృహత్పదీర-గజనిమ్మకాయ		212
బెట్టు		716	బృహత్ఫలా-బూడిదగుమ్మడి		
బయ్యర-నల్లతెమ్మచెట్టు		404	కాయ		568
బర్హిచూడ-మూదిపత్రి		606	బృహతీ-వేలములక		456
బర్హిష్కం-గంధితగరము		246			

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
బృహత్సప్తి-గిరిగిచ్చ		220	భూతికమ్-తురక వేప చెట్టు		847
బృహద్దండి-నేపాళపు చెట్టు			భూనిల-నేల వేము		458
పెద్దది		445	భూమిచంపక-భూమిచంప		
బృహత్సప్తి-పెద్దపావలకూర		521	కము		576
బోళ-బాలింతబోలు		556	భూమ్యామలకీ-నేలపులిరిక		
బ్రహ్మదండి-బ్రహ్మదండి చెట్టు		578	చెట్టు		457
బ్రహ్మదారు-గంగ రావి చెట్టు		202	హస్తీకుండి-తేలుమణి చెట్టు		867
బ్రహ్మమేఘుల-ముంజపర్వ		624	భూర్జపత్ర-భుజపత్ర చెట్టు		575
బ్రహ్మగయస్త్రి-గంటు			భృంగరాజ-గుంటకలకర		221
భారంగి		204	భోగవల్లభా-మంచిగంధము		551
భక్తికా-కన్న పెదురుకూర		728	మ		
భల్లారక-శిడిగి. జలు		508	మంజరీ-పచ్చలి చెట్టు		541
భక్షపత్రకా-తములపాకులు		522	మంజుల-అంజీరుపండు		2
భారవాళి-బలుసు చెట్టు		552	మండవి-వేరు సెనగ కాయ		748
భార్గి-గంటుభారంగి		208	మంజిష్ఠా-మంజిష్ఠ		588
భిండ-బెండ కాయ		566	మండూక పద్మి-మాండూక		
భిక్షు-తెల్లబోడరంము		360	బ్రహ్మి		601
.. బోవరము		671	మండూర-మాండూరము		601
భీమసే-కర్పూర-భీమసేవ			మకాయ-మొక్క-కోన్న		
కర్పూరము		575	పొత్తులు		656
భుజాగ-పాము		485	మర్శ్యరాజ-గండుమీను చేప		205
భూచపక-వేరు సెనగ కాయ		748	మర్శ్యాదీ-పొన్న గంటికూర		587
భూజంబు-నేల నేరేడు చెట్టు		455	మదన-గంజాయి		229
భూరఘ్న-భుజపత్ర చెట్టు		575	.. మంగ చెట్టు		579
భూరజూ-బటామాంశి		291	మదనగంటా-మదనబుడక		
భూరభాగ్రీ-నేలపులిరిక చెట్టు		457	చెట్టు		587
			మదకాళి-మట్టుపచ్చలి		586
			మదిరా-మద్యము		590

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
మద్య-మద్యము		590	మయూరగ్రీవక-మయిల		
మధు-తేనె		862	తుత్తము		594
మధుకర్షణ-మదనానబ చెట్టు		587	మయూరశిఖ-మయూరశిఖ		596
మధుశీపరి-తియ్యమాదీఫలముకి		40	మొర పొట్టిక-మరాటి మొగ్గులు		598
మధుజం-మైనము, దీని తెలం		655	మరీచ-మిరియాలు		621
మధుజ-తేనె తెల్ల		864	మరువక-మరువిము		596
మధుజాలిర-తియ్యోమ్మ కాాయకి		40	మరున్ మాలా-స్పృక్-		
మధుకుండి-తియ్యదొండ			మొగ్గులు		805
కాయ		889	మలయా-బ్రహ్మ మేడి చెట్టు		578
మధుకృణ-చెరుగు		288	మల్లి కా-మల్లి చెట్టు		599
మధుఫలా-శర్వాభాపంచు		141	మసుర-చిరి సినగలు		217
" ప్రాక్షపంచు		890	" మసుర పప్పు		599
మధుపుష్ప-ఇప్ప చెట్టు		72	మస్తక మంటరి-చంఛ లిహార		247
" పొగడి చెట్టు		582	మహాకింద-ముల్లంగి		687
మధుయష్టి కా-యష్టి మధుకి		678	మహాకింద-మూలేడు చెట్టు		615
మధురి కా-హాపు		800	మహాకాయ-మొక్క-కోన్న		
మధువల్లిజ-యష్టి మధుకము		678	పొత్తులు		601
మధుసూత-చాగ నార మట్టలు		261	మహాకాలా-కాకిదొండ చెట్టు		152
మధూక-ఇప్ప చెట్టు		72	మహాగుల్మా-హామలత		802
మధూచ్ఛిష్ణ-మైనము, దీని			మహాకాలి-అగాళర		49
తెలము		655	మహాదింబ-ఎనువేడ చెట్టు		524
మధూలిత-తేనె తెల్ల		864	మహాదీప్తి-నల్లదిండిన చెట్టు		405
మనస్సిల-మణిశిల		686	మహాపత్ర-తేకు చెట్టు		314
మనోరమ-హంస		807	మహాదీప్తి-కెద్దవర గోగు		524
మనోహర-మొల్ల యము			మహాముని-తుంబుకులు		844
పుష్పము		667	మహామేదా-మహామేదా		600
మయూర-నెమలి		441			

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
మహారాష్ట్ర-మరాటి మొగ్గలు		596	మామ-మనుమలు		619
మహాలోక-అయస్కాంత			మామపర్తి-కారుమనుమలు		165
	భస్మము	88	మాళవీ-పెద్దవలకలు		524
మహాసర్పగంధి-పెద్దసర్పాక్షి			మాక్షిక-తేనె		862
	చెట్టు	524	మౌళా-మంత్రులు		647
మహిసాక్షి-మహిసాక్షి		600	మౌళేయా-పిన్న సదాప		499
మహావధం-అల్లము		40	మి.సి-అడవిసదాప		22
మహావధీ-మాండూక బ్రహ్మ		601	.. సదాప చెట్టు		767
.. శౌంతి		756	ముంజ-ముంజదర్శ		624
మాంగల్యదర్శన-ముత్యములు		629	ముండం-ఇసుకభస్మము సింధూ		71
మాంగురోహిణి-మాంస			రము		
	రోహిణి	606	ముండి-తెల్లలోడతరము		860
మాగధీ-పిప్పళ్ళు		501	.. లోడతరము		571
మామేలుంగ-తియ్యమాడి			ముకూలక-చిస్తా		508
	ఫలము	840	ముక్తా-ముత్యములు		629
.. మాడిఫలము		608	ముక్తాస్ఫట-ముత్యపుచిప్పల		
మాధవీ-మాధవీగ		608	సున్నము		628
.. బండిగురిమిందచెట్టు		546	ముఖదూమణ-నీరుల్లిచాయ		428
మాయాఫలం-మాదికాయ		607	ముఖమండన-తిలక పు చెట్టు		841
మాయిక		607	ముచుకుండ-ముచుకుండము		626
మూరివ-పెరుగుతోటకూర		527	.. లోలుగ చెట్టు		701
మూర్తాలప్పమా-భూతపిల్లి			ముద్గ-పచ్చపెసలు		468
	గడ్డ	576	.. పెసలు		580
మూలతి-మూలతీగ, దీని			ముద్గపర్తి-పిల్లి పెసలు		508
	పుష్పములు	617	ముద్గర-మల్లి చెట్టు		599
మూల్కంగనీ-పిన్నమామేరు		499	మూరంగి-కారుమునగ చెట్టు		166
మూల్యపుష్ప-బసవ చెట్టు		292			

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
మూరా-మూరయనుగ్రంధ్యము	638	మైత్రేయ-అడవిసదాప	22		
మూరామూంశీ ..	638	మైచ్చఫల-కాఫీచెట్టు	158		
మూసలీ-నేలకాడి	453	మైచ్చళాజన-గోధుమలు	241		
మూస్తక-తేంకెముస్తలు	842	మైచ్చముఖ-కామము	585		
మూమ్మక-మొక్క పుచ్చెట్టు	656	య			
మూర్యా-చాదనారమట్టులు	261	యజ్ఞ భూషణ-కుశదర్శగడ్డి	176		
మూలక-ముల్లంగి	687	.. దర్శ	878		
మూలఫల-వేరుపనసపండు	747	యవ-యవలు	670		
మూలినీ-కురింజచెట్టు	175	యవనస్రియ-మిరియాల	621		
మూషి కాటర్ని ఎలుక చెవి		యవశూకజం-యవతొరము	671		
మూర	109	యవానీ-ఓమము	117		
మృగనాథి-కస్తూరి	148	యవాన-విన్నదూలగొండ	488		
మృగమద ..	148	యవతొర-యవతొరము	661		
మృగరాజ-సింహము	782	యష్టిమధుకా-యష్టిమధు			
మృగాశి-తెల్లకామరనాళం	857	.. కము	678		
మృదంగ ఫల-పనసపండు	474	యక్షదృక్-గచ్చచెట్టు	212		
మృదుపుష్ప-దిరిసెన చెట్టు	881	యాజ్ఞిక-మోదుగ	668		
మేదా-మేదా	656	యావనాల-జొన్నలు	811		
మేధికా-గోరింత చెట్టు	242	యాగ్నఫల-దుష్టుపు చెట్టు	884		
.. మెంతులు	647	యాధికా-అడవి మొల్ల	20		
మేదోద్భవ- మహామేదా	655	.. నాగమల్లిచెట్టు	416		
మేమవిహారీకా-ఒద్ది చెట్టు	116	యోగీశ్వరీ-గొడ్డుతగాకర	285		
మేమశృంగి-ఒద్ది చెట్టు	116	ర			
మోచ-బూరుగ చెట్టు	565	రంగ-రంగరము			
మోచనిర్యాస-బూరుగ బంక	566	రంగలత-నులిదడి చెట్టు	819		
మోచరస ..	566	రంధ్రీ-శిశు-సగడ్డి	436		
మోద-అణామోదమిత్తులు	10	.. కశద్వయము	168		
			415		

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
రంభా-అరటిచెట్టు		85	రసాష్ట-అష్టవిశేషము		55
రక్తకార్యానీ-పయిచ్చివత్తి			రసాల-మామిడిచెట్టు		610
చెట్టు	4.5		రసానా-పెల్లుల్లి		176
రక్తచందన-రక్తచందనము	675		రాజకూష్మాండ-వంకాయ		708
రక్తచిత్రక-ఎర్రచిత్రమూలము	107		రాజః-శిరిషేరుచెట్టు		754
రక్తచూర్ణక-కంబిల్లము	123		రాజపల్లీ-తెల్లపురుగుడు		859
రక్తశ్యామి-రామఫలము	688		రాజవీలు-పెద్దవరగోగు		524
రక్తనాళి-కొయ్యతోటకుర	189		రాజఫల-పాలపండు		489
రక్తపాది-మునుగుతామర	682		రాజమాష-బొబ్బర్లు		571
రక్తపిండాలు-చిరగడదుంపలు	276		రాజలాలు-అనబకాయవల్లనిది		52
రక్తపుష్ప-అటుకమామిడి	11		రాజసర్వప-తెల్లవాలు		862
రక్తపుష్పక-కాడివచెట్టు	558		,, సన్నావాలు		770
రక్తఫల-అయ్యదొండకాయ	889		రాజాదన-మొరలిపండు		667
,, దొండిచెట్టు	887		రాజాదని-పాలపండు		489
రక్తదించుపత్రి-లక్ష్మణాపహతి	679		రాజార్క-తెల్లజల్లేడు		557
రక్తదీప-వేరుసెనగకాయ	743		రాజార్క-కృష్ణాగరు		198
రక్తమరిచ-మిరపకాయలు	619		రాజావర్త-రాజావర్తభస్మం		682
రక్తమూత్రక-లక్క	696		రాజక-చోళ్ళు, తదిదలు		826
రక్తచారుక-గంగసింధూరము	208		రాజేవ-ఎర్రకలువపువ్వు		107
రక్తానీ-మంజుష్ట	588		రామకం-ఇంగుడి		67
రక్తాలు-చిరగడదుంపలు	276		రామఫల-రామఫలము		683
రక్తోత్పల-ఎర్రకలువపువ్వు	107		రాన్నా-దుంపరాష్ట్రము		882
,, ,, దుంప	106		,, పన్నరాష్ట్రము		769
రజతోపమ-తారమాషికము	886		రాశి-సర్పరసము		776
రవ-కఫరసైదము	181		రీతి-ఇత్తడిభస్మము		70
రసాంజన-రసాంజనము	680		రుక్తముక్త-పతంగిచెట్టు		471

INDEX

1059

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
రుద్రాంతి-అడవికనగ చెట్టు		31	లకున-బెల్లులి		736
రుద్రబట-రుద్రబడ చెట్టు		686	లక్ష్మణ-లక్ష్మణపంజ		696
రుద్రపుష్ప-మందార చెట్టు		584	లాంగరీ-పాత్రిదుంప		686
హాపగంధా-మూర్కొండ			లాజ-బేలాలు		582
	చెట్టు	648	లామజ్జిక-తెల్లవట్టివేళ్ళు		861
శేవనక-కంపిల్లము		128	" ఎట్టివేళ్ళు		705
శేదికా-సునాముఖ		798	లావ-లావుకపిట్ట		699
శేణుకా-శేణుకలు		691	లాపక-దిరుసెనగలు		277
శేవక-చీనీ-శేవలచి		692	లహ-లక్క		695
శోచన-శోశోచనము		244	లింగినీ-లింగదొండ		700
శోహిణి-మాంసశోహిణి		606	శేఖ్యపత్ర-భుజపత్ర చెట్టు		575
శోహిత-గండుమీనుచేప		205	లోనికా-పాయిలకూర		486
శోహితక-మిలుమోడుగ		686	లోని		486
శోహితపిత్త-రొయ్యపిత		698	లోమశీ-నక్కదోసకాయ		897
శోహిషర్పణ-కామంచిపూరి		160	లోహ-లోహాభస్మము, లోహ		
కాద్య-రజితము		676	సింధూరము		701
	ల		లోహ-ఇనుము లేక డిక్కు		
లకుణ-కమ్మలేగుకాయ		188	రావుడి		71
లఘుపీల-పుల్లగోంగూర		513	లోహపిట్ట-మాంసూరము		601
లఘుదాహ-కిసిమిపిరండు		169	లోహదాహి-వెలిగారము		784
లక్ష్మణ-నిద్రగన్నిక		682	లోహమారక-పాన్నగంటి		
లక్ష్మణ-మునుగుదామర		421	కూర		587
లకా-స్మరికా-తగ్గో-లపుట్టు		118			
లవంగ-లవంగాలు		696	వంగ-తగరము		819
లవణ-ఉప్పు		89	వంధ్యాకరో-టకీ-గొడ్డులగాళర		
లవణ-త్రుణం-పైంధవలవణం		798	చెట్టు		285

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
వంశ-వెదురు		726	వయస్థ-కాళోళి		158
వంశరోచన-తనాక్షిరి		826	వయస్థ-క్షీర కాళోళి		811
వకుళ-పాగడ చెట్టు		532	వరక-ఎరగలు		706
వచా-వస		708	వరాంగ-లవంగాలు		696
వజ్ర-వజ్రభస్మము		704	వరాంగక-చార్చినిచెక్క		878
విజయకంటక-క త్రిమందు చెట్టు		128	వరుణ-ఉలిమిడి చెట్టు		98
వజ్రతుండ-తిరుగుడి చెముడు		340	వర్ధమాన-అముదపు చెట్టు		58
వజ్రవల్లి-నల్లేరు		418	వర్ష పుష్పి-ముత్తువపులగం		627
వజ్రక్షిరి-క త్రిమందు చెట్టు		128	వలిహాదక-మట్టులచ్చలి		586
వజ్రాక్షి-నల్లేరు		418	వల్లికాపియా-బుడ్డ కాకర		562
వట-మర్రి చెట్టు		597	వల్లిక-మిరియాలు		621
వత్సనాభ-నాభి		417	వల్లివార్తాక-శిగవంకాయ		841
వధూ-పిక్క చెట్టు		498	వహ్ని మూల-చిత్ర మూలము		272
వనకటిల్ల-అడవికాకర కాయ		18	వహ్ని శిఖ-కుసుంబా చెట్టు		176
వనకదళి-అడవి చెట్టు		18	వాకుచి-కాకుగచ్చ చెట్టు		164
వనకేరా-అడవికలకర		16	వాకుచీ-బాపంచాలు		557
వనబర్హరా-అడవిపాయింట		20	వాకరీ-పెన్నరు చెట్టు		524
వనమల్లికా-విరళాశపుష్పము		720	వాట్యపుష్పికా-తుత్తురిబెండ		845
వనమల్లికా-అడవిమల్లి		19	వాట్యలకా-ముత్తువపులగం		627
వనముద్గ-అడవిపెసలు		19	వారినైరి-బాదంకాయలు		554
వనయమాని-అడవిపిమము		21	వారాంగి-తెల్లపురుగుడు		859
వనయిత్తు-అడవి చెరుకు		16	వారాహి-నలకాడి		458
వనశిగ్మ-కారుమునగ చెట్టు		166	వారిపర్ణి-అంతర కామర		8
వనకూర్చిద-అడవిపసుపు		18	,, కూటికూర		850
వనామ్ర-తుమ్మెదమామిడి		847	వారిభవ-శంఖముదీనిభస్మము		751
వనికా-ప్రేంభిణపు చెట్టు		548	వారిగుంభవ-శముద్రలవణము		773

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
వార్తా-నేలములక		456	విశ్వసార-వాగజెముడు		416
వంకాయ		708	విశ్వమిత్ర-విశ్వ-కొబ్బరిచెట్టు		186
వార్త-మల్లిచెట్టు		599	విష-నాథి		417
వారుక-ఇనుక		74	విషగంధిక-గాడిదగడవాకు		217
వారుకాపర్ణ-అరె, పెద్దారిచెట్టు		56	విషఘ్ని-ఆగార		49
వాసుంతిక-బండిగురివిస్తచెట్టు		546	విషమండల-విషమంగలపు		
వాసుంతీలత-మాధవీతిగ		608	చెట్టు		721
వాగుక-అద్దసరము		32	విషముష్టి-ముషిగిరింజలు		689
వాత్సక-చక్రవర్తికూర		260	విషాణి-రుషభకమనుమూలిక		687
విగంధిక-అటామోదచెట్టు		10	విషాది-తెల్లగల్లేరు, ఎర్రగల్లేరు		854
విజయ-గెంబాయి		229	విషావహ-నీమచిత్రమూలము		786
విడలవణ-విడలవణము		558	విష్ణుకాలక-విష్ణుకాలకచెట్టు		722
విడంగ-వాయువిడంగములు		716	విష్ణువల్లభ-కృష్ణతులసి		197
విరండ-చామచెట్టు		364	విరుగి-ఈశ్వరిచెట్టు		78
విదరం-వాగజెముడు		416	వీరకామ-అమరుగడ్డి		64
విదారగంధా-ముయ్యాకుపొన్న		682	వీరపుష్పి-ముత్తంపులగము		627
విదారీ-నేలగుమ్మడిచెట్టు		461	వీరసేన-అలుబఖారా		57
విద్రుమ-ఒగడము		465	వృతంతలు-కొన్నలు		811
విద్రుమలతి-పగడపుతీగచెట్టు		464	వృద్ధదారక-వృద్ధదారు		728
విభీతి-రాడిచెట్టు		334	వృషభ-రుషభకమనుమూలిక		687
విభీతకఫల-రాడికాయ		818	వృష్టిజల-వర్షపునీరు		707
విరేచనఫల-రేవాగింగూర		887	వృష్యకంద-నేలగుమ్మడిచెట్టు		461
వికాలత్వక్-ఏడాకులపొన్న		110	వృక్షగంధి-బలుసుచెట్టు		552
విశ్వగంధి-హంసపాది		808	వృక్షబా-బదనిక		549
విశ్వతులసి-కుక్క-తులసి		177	వృక్షరుహ-హబదనిక		549
విశ్వరూపి-మూరొండచెట్టు		648	వృక్షాంశ-చితచెట్టు		267

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
వేణు-వెదురు		726	శతపత్ర-గులాబీపువ్వు		227
వేణువిస్వన-అడవి చెరుకు		16	శతపర్వితా-గరిక వేర్లు		215
వేణుదీప-వెదురుదీప్యము		727	శతపుష్ప-సదాప చెట్టు		767
వేణుయన-వెదురుదీప్యము		727	.. సోయి కూర		802
వేరస-ప్రబ్బలి చెట్టు		541	శతపుష్ప కాక-సదా పాకు కూర		767
వేర-వేపపండు		744	శతపుష్పి-విన్న సదాప		499
వేదముఖ్య-గంధక చోరము		205	శతప్రసూనా-సోపు		800
వైక్రాంత-వైక్రాంతభస్మం		748	శతమూలి-పిల్లిపీచర		522
వై ధూర్య-వై ధూర్యభస్మం		748	శత వేధి-అష్ట వేరసము		55
వై గవీరవాహిరి		826	శతావరి-పిల్లిపీచర		522
వై ద్యమాత-అడ్డసరము		22	శతావ్యసోయి కూర		802
వ్యంజన-పుడినా		509	శమీ-జమ్మి చెట్టు		298
వ్యాఘ్రనఖ - వ్యాఘ్రనఖము		748	శమీపత్ర-నిద్రగన్నిక		417
వ్యాఘ్రీ-వాకుడు చెట్టు		714	శరపుంఖ-బెంపలి చెట్టు		725
వ్యాఘ్రాయుధ-వ్యాఘ్రనఖము		748	శరపుంఖ-ములు బెంపలి చెట్టు		686
వ్రణఘ్న-ముర దారుసింగు		688	శల్యదా-మేదా		655
శ			శల్యపర్ణి-మేదా		655
శంఖజీర-శంఖజీరకము		749	శల్లీ-అందుగ చెట్టు		14
శంఖపుష్పి-శంఖపుష్పియును			శశాంకులీ-చేదుడోస కాాయ		286
	చెట్టు	750	శశిప్రభ-ముర్యములు		629
శంఖావ్యస	..	750	శాకవీర-పెరుగులోట కూర		527
శంబూక-న త్రలు		400	శాకప్పియ-టేకు చెట్టు		814
శక్ర దారు-శక్రదేవ దారు		575	శాకోట-తపసి చెట్టు		821
శటీక చోర, పెద్దక చోరము		124	శాఘోట-గురి బెంక చెట్టు		550
శణ-జనప చెట్టు		292	శారికా-గోరింక పిట్ట		242
శతపత్ర-చేమంతిపువ్వు		262	శాలిపర్ణి-ముయ్యకుపాన్న		682

సం.	తె.	పు.	సం	తె.	పు.
కాల్వరీ-బూరుగ చెట్టు		565	శుకవల్లభ-దానిమ్మచెట్టు		875
కాల్వరీవేచ్చక-బూరుగుబంక		566	శుకశృంగ-మాచిపత్రి		606
శి. ధుగఁ ధా-పొగడ చెట్టు		582	శు క్త-అమ్మని శేవము		56
శింధూద్భవ-నైంధవలవణము		798	శు క్తి-ముత్యపుచిప్పలసున్నం		628
శింఠి-అనుములు		26	శు క్తి శఁఖ-వఖముచిప్పలు		899
శింశుప-ఇరుగుడి చెట్టు		78	శుమ్మార్క-శింశ		758
శిఖండి-గులివింద చెట్టు		228	శూకశింఠి-పెద్దమాలగొండ		517
శిఖండినీ-అడవి మొల్ల		20	శూచికాపుష్ప-మొగలిపుత్త		657
శిఖనీ-మయూరశిఖ		595	శృంగాటకీ-కోదిలదుంప		195
శిగ్మ-మునగ చెట్టు		629	,, సింగాడిదుంపలు		782
శితార్జక-తులసి		849	,, శృంగాటకము		760
శితచార-చంచలికూర		247	శృంగాలనిన్నా-కోలపాన్న చెట్టు		195
శితకూక-యవలు లేక ధాన్యము		670	శృంగిళేరం-అల్లము		40
శిరీష-దిరిపెన చెట్టు		881	శీలు-నక్కెర చెట్టు		898
శిలాగర్భజ-సిండిగొండ చెట్టు		497	శైలధాతుజ-మొమ్మాయి		658
శిలాజతు-మొమ్మాయి		658	శైలేయ-అడవిగుదాప		22
శిలాపుష్ప-శిలాధాతువు		756	,, శిలాధాతువు		756
శివమల్లి-మోచన		756	శోకనాశ-అశోకవృక్షము		48
శీరపుష్పి-దువ్వెన చెట్టు		668	శోనా-దుందిలపు చెట్టు		881
శీరసార-పొన్నాంటికూర		884	శోభిష్ణు-తెల్లఎర్రగల్లేరు		854
శీతాంశు-కర్పూరము (చిరతి)		587	శోభహర-శిడిమామిడి చెట్టు		805
శీతాఫలశీత ఫలచెట్టు		137	శోభాంజన-మునగ చెట్టు		629
,, శీతాఫలము		767	శోలి-అడవిపసుపు		18
శుంకి-శింశ		757	శ్యామబీజ-కాటుక గింజలు		155
		758	శ్యామాక-చామల నల్లనివి		265
			,, సామలు		781

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
కావగి-తెల్లబోడతరము		860		వ	
,, బోడతరము		571	వడ్లగింఠా-ఆరుగంట్లక చోరం		56
శ్రీపర్తి-గుమ్మగుచ్చెట్టు		224	వడ్లబాలయ-పొన్న చెట్టు		587
శ్రీఫల-మారేడు చెట్టు		615	వడ్లబా-కర్పూరపండు		141
శ్రీమతి-విరజాజపుష్పము		720		న	/
శ్రీమాన్-తిలక పు చెట్టు		841	సంజీవనీ-అడవిక నగ చెట్టు		21
శ్రీవేద్యక-గంధ ఘోర		209	సంభ్యాకాలి-చంద్రకాంత		
శ్రీవాస-దేవదారులైలము		887		చెట్టు	248
శ్రీవాస-గంధ ఘోర		209	సంభ్యారాగ	..	248
శ్రీవేద్యక-ఇసుకగోలుగింజలు		75	సదాపుష్ప-మొల్లలమపుష్ప		
శ్రీమాంతక-నక్కర చెట్టు		898		ములు	667
శ్రీఘోట-బరివంక చెట్టు		550	సప్తచ్ఛద-ఏడాకులపొన్న		110
శ్రీసజివ్యా-ఆరుజెముడు చెట్టు		47	సప్తపర్తి	..	110
శ్రీర-కాంస		807	సప్తలా-సాంబాళి చెట్టు		780
శ్రీరతిపరాజితా-తెల్లదింతిన		859	,, సంబరేణి		765
శ్రీరకుండలి-తెల్లపుప్పి		862	సమంతమగ్ధ-క త్రిమంచు చెట్టు		128
శ్రీరఖదిర-తెల్లచండ		856	సముద్రజ-సముద్రలవణము		778
శ్రీరగిరికర్ణికా-తెల్లదింతిన		859	సముద్రఫేన-సముద్రపు		
శ్రీరధాను-బలపపుతాయి		550		మరుగు	772
శ్రీరనిర్గుండి-తెల్లవావిలి		862	సరళ-సరళ దేవదారు		776
శ్రీరపత్రి-తెల్లగులాబీపువ్వు		856	సరళప్రసావ-దేవదారులైలం		887
శ్రీరవిందుక-అనుములు		26	,, గంధ ఘోర		209
శ్రీరమరీచ-తెల్లదిరియాలు		861	సర్ప-ఏక చెట్టు		118
శ్రీరరాజ-పొట్ల చెట్టు		555	సర్పరస-సర్పరసము		776
శ్రీరతు-తెల్లచెరుకు		857	సర్ప-పాము		485
శ్రీరకర్క-తెల్లకల్లేడు		857	సర్పగంధా-సర్పాక్షి చెట్టు		778

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
సర్వగంధా-విటముంగి తేగలు		719	సుకుమార-సంపెంగచెట్టు		768
సర్పవైరి-ముంగి		624	సుగంధహరీచ-చలువమిరి		
సర్పాక్షి-సర్పాక్షి చెట్టు		778	యాలు		252
సర్వగంధి-పిప్పలిమూలము		500	సుగంధా-పాలసుగంధి		490
సర్వజయా-కృష్ణకామర		191	" రుద్రజడచెట్టు		686
సర్వప-అవాలు		59	సువర్చన-విషమంగలపుచెట్టు		721
సలిలం-ఉదకము		88	సుధామూరీ-సాలామిసి		782
సహజేవీ-సహజేవి		750	సుదీర్ఘ-పొట్లచెట్టు		585
సహస్రవీర్యా-తెల్లగరిక		854	సుప్రభ-పద్మకాన్తము		472
సారలా-సంబరేణి		765	సుప్రసార-గొంతిమగోరురీగ		284
సారంగ-జింక		298	సుముఖ-అడవిగిగ్గర		15
సారీ-సాంబ్రాణిచెట్టు		780	సురభిగంధా-జాశపువ్వులు		296
సాల-వీచిచెట్టు		118	చంద్రదారు-దేవదారుచెట్టు		886
" సర్వరసము		176	సురభిపత్ర-నేరేడుచెట్టు		448
సాలాక్షి-ధిరంగిసాంబ్రాణి		502	సురమృత్తిక-తువరిమన్ను		850
సింధుదార-వాదిలిచెట్టు		718	సువర్చల-ప్రాద్దుతిగుగుడుచెట్టు		544
సిద్ధక-మైనము		655	సువర్ణక-ఇత్తడిభస్మము		70
సిఖలు-మొక్కజొన్నపాత్తులు		666	సువర్ణకదళి-మంగారుఅరటిచెట్టు		544
సిరపాటలా-తెల్లకలిగొట్టు		852	సువర్ణరంభా		"
సికార్జక-తులసి		849	సువర్ణికా-సజ్జాకూరము		777
సిరపల్లిజ-తెల్లమిరియములు		861	సువిరేచన-అకుజేముడుచెట్టు		47
సిద్ధార్థ-తెల్లవాలు		862	సుక్కుభ-అన్నభేది		■
సిల్పక-తురుమకము		849	సూత-పాదరసము		482
సీసక-సీసము		789	సూతపుష్ప-పెద్దిప్రత్తిచెట్టు		475
సుకంద-నీరుల్లిపాయ		428	" ప్రత్తిచెట్టు		540
సుకాండ-తెల్లుగడ్డి		689	సూరణ-అడవి,ండ		14

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
సూరణ-కంద (ఉరది)		121	స్థిరగంధా-మొగలిపువ్వు		657
సూర్యభక్తా-పాద్మసిరుగుడు			స్థూలచూర-బడిమామిడి చెట్టు		805
	చెట్టు	544	స్థూలవర్ణ-ముంజవర్ణ		624
సూర్యక్షార-సూర్యకారము		795	స్థూలశింఖ-చమ్మకాయకూర		252
సూక్ష్మమాలా-బుడ్డకాకర			స్థూలశృంగాల-పెద్దపల్లెరు		520
	చెట్టు	562	స్థానేయక-మాచిపత్రి		606
సేఫాలికా-నల్లవాదిలి		408	స్థిగ్ధవీణ-ఇసుపగోలుగింటలు		75
సైంధవ-సైంధవలవణము		798	స్నుహి-చెముడు చెట్టు		281
సైరేయక-ములుగోరింటికిగ		684	స్నేహఫల-గువ్వు చెట్టు		487
సోనా-అన్ను		809	స్నేహవృక్ష-భద్రదేవదారు		575
సోమరాజి-కారుగచ్చ చెట్టు		164	స్పృశా-చిక్క చెట్టు		498
" కావంచాలు		557	" స్పృశ-మొగ్గలు		805
సోమలకా-సోమలక		802	స్వందస్త్రా-పెద్దపల్లెరు		520
సోమవృక్ష-తెల్లచంద్రకాట్టు		856	స్వనాదీక-అటుక మామిడి		11
కతపుష్పి-చిన్ననదాప		499	స్వర్ణజీవంతికా-స్వర్ణజీవంతి		806
సాలి-అడవిపసపు		18	స్వర్ణదుగ్ధ-బలురక్తి-న చెట్టు		551
సారథ-తుంటురులు		344	స్వర్ణపత్రి-నేలకంగేడు చెట్టు		452
సామ్యగంధా-గులాబిపువ్వు		227	స్వర్ణపుష్ప-రేల చెట్టు		691
సారాష్ట్ర-తువరిమన్ను		860	స్వర్ణమాక్షిక-హేమాక్షికం		810
సావర్చల-సావర్చలవణము		802	" కారమాక్షికం		810
సావీరాంజనము-నీలాంజనము		488	స్వర్ణముఖ-సునాము		798
సావీరాంజన-సావీరాంజనము		808	స్వర్ణలత-చిన్నమావేరు		528
స్థలపద్మినీ-మెట్టకామర		648	" పెద్దమావేరు		528
స్థూలకంద-మెండలము		516	స్వర్ణక్షిర-బలురక్తి-న చెట్టు		551
స్వర్చలజ్ఞా-మునుగుకామర		682	స్వర్ణికా-సజ్జాక్షారము		766
స్పటికారి-పటి		470	స్వల్పకందం-నమ్మిదుంప		400

సం.	తె.	పు.	సం.	తె.	పు.
స్వాదుష్ట్య-కాంక్షులచెట్టు		150	హిజ్జల-కోదాడి కాయ		194
స్వేతకులసి-కులసి		849	హిమకర్పూర-పద్మకర్పూరం		465
హ			హిమా-వలకులు		114
హంసపాదీ-హంసపాది		808	హిలమోదికా-దిలుకకూరచెట్టు		277
హంకోదక-హంసోదకము		808	హీరక-వజ్రభస్మము		704
హాపుమా-నిత్రుకోదతరము		719	హీమదుగ్ధ-మీడిచెట్టు		658
హాయమారక-తెల్లగన్నేరు,			హీమపుష్ప-అశోకవృక్షము		48
ఎర్రగన్నేరు, వాడగన్నేరు		858	,, సంకెంగచెట్టు		768
హరిచందన-వీరచందనము		504	హిమాపుష్పి-వేంకంగేడుచెట్టు		452
హరిణ-జంక		298	హిమపుష్పికా-వీరకాయ		560
హరితాల-కాశకము		886	హిమవల్లి-స్వర్ణశవంతి		806
హరికాశ-హరిదళము		808	హిమసాగర-వీణపత్రము అను		
హరిద్రా-పసుపు		477	చెట్టు		559
హరిమంద-పచ్చపెసలు		468	హిందర-కురువేరు		175
,, పెసలు		580	క్ష		
,, శవగలు, కరుశవగలు			క్షారశ్రేష్ఠా-మొక్కపుచెట్టు		656
ఎండుని		752	క్షీరకాశో-క్షీరకాశో		811
హరితకీ-కరక్కాయ		188	క్షీరకుందీ-పాలఅపలకాయ		487
హరితమంజరీ-మూర్ఛుండచెట్టు		648	క్షీరవృక్ష-జల్లేడుచెట్టు		299
హరివాలుక-కూతురుబుడమ		177	,, మీడిచెట్టు		658
హరేణుకా-రేణుకలు		691	క్షీరావి-పిన్నపాలచెట్టు		499
హలిద్రా-కడిమిచెట్టు		127	క్షీరణీ-పిన్నపాలచెట్టు		499
హస్తకర్ణి-ఎనుగచెవిచేమచెట్టు		111	క్షీర-పాలపండు		489
హస్తకుండి-తేలుమణిచెట్టు		867	క్షుద్రఇంద్రవాహుణి-పిన్న		
హింగు-ఇంగువ		67	చాపర		499
హింగుళ-ఇంగిరీకము		66	క్షుద్రామ-పోకమామిడి కాయ		188
హింగుపత్రి-హింగుపత్రము		809			

INDEX

OF THE HINDI NAMES GIVEN TO THE DRUGS,
MEDICINAL PLANTS &c, WITH THEIR
TELUGU EQUIVALENTS.

ఈ గ్రంథములోని మందుదినుసులు, మూలికలు
మొదలగు వానికియ్యబడిన హిందీనామములును,
వానికిసరియైన తెనుగు నామములును తెలుపు సూచిక.

—————

హిం=హిందీ, తె=తెనుగు, పు=పుట.

హిం.	తె.	పు.	హిం.	తె.	పు.
అ			ఆజమూద్-ఆజమూదుచెట్టు,		
అంగూర్-బావపండ్లు		889	విత్తులు		10
అంజీర్-అంజీరుపండు		3	ఆజవాన్-ఓనుము		117
అండఖియ్యూజా-మదనానబ			అజూపా-అద్దసరము		32
	చెట్టు	587	అజిస్-అజివన		24
అంశమూల్-మనుకాల		591	ఆపంశమూల్-కాలసుగంధి		490
అంధానూలి-శీలకాలకూర		195	,, గేదెసుగంధి		286
అంకాడా-అంకాళపు చెట్టు		6	అనాట-చానిమ్మచెట్టు		876
అంబియాపల్లీ-శస్త్రాపిషసుపు		149	అనారస్-అనాగుపండు		25
అండ్లి-దింత చెట్టు		267	అబరక్-అల్లకల్లసము		11
అకర్కరా-అక్క-లక్కర		7	అమర బేర-కాచిరీగ(నీరమ్మ		
అక్రోట-అక్రోట		8	మూలుపోగులు)		480
అఖరోట ,,		8	అమర్ కాన్-రేలచెట్టు		691
అగస్త్యయా-అవికేచెట్టు		42	అమర్ బేర-అమ్మవేరసము		55
అగధు-నల్లి, దిరినల్లి చెట్టు		444	అమూద్-అజ చెట్టు		297

INDEX

1069

హిం.	తె.	పు.	హిం.	తె.	పు.
అమూల్ కాక్ - పులిచంచరి		111	ఈ		
అరణి నల్లి, చిరి నల్లి చెట్టు		444	ఈ - చెరుకు		288
అక్కా - చుట్టి - కోల పాలకూర		198	ఈ - మూల - ఈ - మూల చెట్టు		78
అల్లు - మందిలపు చెట్టు		381	ఉ		
అలిసి - నీమ అలిసి విత్తులు		783	ఉడద - మ. నుములు		619
అలోక - అలోక వృక్షము		43	ఏ		
అనగంద - పెన్నెరు చెట్టు		524	ఏ కాంగీ - ముర అనుగ్రంథ్యము		688
అగస్ - వేగిస చెట్టు		789	ఏ రెండ - అముదపు చెట్టు		63
అప్పరక్ పురి - పుష్క - మొగ్గలు		806	చోలా - ఏ రెండ - దిట్టాముదపు		
అ			చెట్టు		270
అంపలా - ఉసిరిక చెట్టు, కాయ		96	ఏలే చా - ముసార - అము		642
అక్ - అల్లెడు చెట్టు		299	ఏలా వాలుక - ము - మురుదము		177
అకాళ లేల్ - పాచిరిగ		480	ఏలుచా		177
,, నీరమ్మ మూలు ప్రోగులు		880	ఓ		
అద్రక్ - అల్లము		40	ఓంగా - ఉత్తరే చెట్టు		81
అధీమ - నల్లమందు		406	క		
అదు - మా - మిడి చెట్టు		619	కంగ్ని - కొరలు		189
అర్ - హార్ - డార్ - కందులు,			కంఘి - ముత్తురి రెండ చెట్టు		345
పచ్చ		122	కంటగుర్క - మై - తెల్లపుట్టి		862
అలు - అలుదుంపలు		57	కంటాయి - కాండ్రెగు చెట్టు		150
అలుబుఖారా - అలుబుఖారా		57	కందురు - దొండరిగ		887
ఇ			కందురీ - నియ్యదొండ కాయ		339
ఇంద్రాచూర్ - పెరిపుచ్చరిగ,			కడి - నక్క - దొంగ కాయ		897
కాయ		780	కాండ్ - కోదా - గొట్టగళక		
ఇసావ్ గూల్ - ఇసుపగోలు			చెట్టు		285
గింటలు		75			

హిం.	తె.	పు.	హిం.	తె.	పు.
కర్కశింశికర్కాటకశృంగి		186	కరణవాగచ్ఛకాయ,		210
కదనార్-కంచనవృక్షము		150	..	చెట్టు	212
కచరియా-బుడమతగ		561	కరిల్-మొలతురు చెట్టు		725
కడు-చామ చెట్టు		264	కరీలి-కాశరకాయలు పెద్దవి		151
కడూర్-కచోరము, పెద్ద			కడూర్-కాశ్చీ-మామిడిల్లము		609
..	కచోరము	124	కశించా-వాళ చెట్టు		718
కడకరంజ్-గచ్ఛకాయ,		210	కలాయ్-బటాణీలు		548
..	చెట్టు	212	కలికలి-పొత్తిదుంప		586
కడకూల్-పనసపండు		474	కపోరా-మూరేకారము		795
కటాయి-చాకుడు చెట్టు		714	కసేరు-నమ్మడుగడ		400
కక్కులూర్-బ్రహ్మమీడి చెట్టు		578	కసాంసి-కసిమింద చెట్టు		147
కకూమల్ ..		578	కస్తూరి-కస్తూరి		148
కడవీ-చేడుదోసకాయ		286	కాంతలోహ-కాంతిభస్మము		151
కడవీతురాయి-చేడువీరతగ		287	కాంస్-రెల్లుగడ్డి		689
కడవీపల్వార్-చేడుపొట్లతగ		286	కాంసి-కంచు, దీనిభస్మము		120
కత్తిల్-కగరము		219	కాకమూరీ-కాళిదంపునిత్తులు		152
కదంబ్-కడిమి చెట్టు		127	కాళబంధూ-పెలమసూధి		788
కనక-తెల్లగన్నెరు, ఎర్ర			కాళోలి-కాళోలి		158
..	గన్నెరు, వాడగన్నెరు	358	కాదియానోన్-కాచలవణము		154
కపూర్-కడూరము		137	కాజా-తడిమామిడి చెట్టు		305
కపూర్-కాశ్చీ-కస్తూరిపసుపు		149	కాల్-పర్తెయా-ములుగోరింట		
కకాబ్-చీనీ-చలవనిరియాలు		252	..	చెట్టు	684
కమలాగట్ట-కామరసింజలు		234	కాకాన్-ప్రత్తిచెట్టు		540
కమలాఫల్-కమలాఫలము		122	కాఫల్-పనసపండు		474
కమిలా-కంపిల్లకము		123	కాఫీ-కాఫీసింజలు		158
కరంజి-కామగ చెట్టు		156	కమరక్-దిశందికాయ		721

హిం.	తె.	పు.	హిం.	తె.	పు.
కాయఫర్ - కాయఫలవక్త		162	కీదామారీ - గాడిదగడపాకు		217
కార మఖానా - వీరుగొప్పిచెట్టు		427	కుందురు - దొండతీగ		887
కాలాబర్జన్ - నల్లమద్ది చెట్టు		408	,, ఫిరంగిపాంక్తాణి		502
కాలాకుటకీ - కటుక రోహిణి			కుంజికాపూర్ - మొల్లలను		
నల్లనిది		125	పుష్పములు		667
కాలాకోహీ - నల్లమద్ది		408	కుంభేర్ - గుమ్మడు చెట్టు		224
కాలాఖైర్ - నల్లచంద్ర		408	కుంహదా - బూడిదగుమ్మడి		
కాలాచిత్ర - నల్లచిత్ర			కాయ		568
మూలము		408	కుకోరోందా - కుక్కు పొగాకు		172
కాలానమ్మక్ - విడాలవణము		558	కుచ్చిలా - ముప్పిగింజలు		689
కాలాచిత్రక్ - నల్లచిత్ర			కుటకీ - కటుక రోహిణి నల్లనిది		125
మూలము		408	కుహి - మూర్కొండ చెట్టు		648
కాలాజీరా - నల్లజీలకర్ర		408	,, కుప్పింట చెట్టు		178
కాలాతులసి - కృష్ణతులసి		197	కుముద్ - తెల్లకలువగడ్డ		858
కాలాదానా - కటుక గింజలు		155	కుంహ - ,,		858
కాలాధిమారా - నల్లదిమ్మ త్ర			కాలేయా, కుర్చి - కొడిక పాల		
చెట్టు		409	చెట్టు, దీని విత్తులు		181
కాలాకోత్ - నల్లతెగడ		406	కుర్తి - తిలవలు		92
కాలానోద్ - పొవర్చులవణము		802	కుకో - కుకదర్భగడ్డి		176
కాలాకాంగ్రా - నల్లగుంట			కుకో - దర్భ		878
కలగర		402	కుసుమ - కుసుంబా చెట్టు		176
కారిలగర - కృష్ణాగరు		198	కుహ - కోట్టు		196
కారిమర - విరియాల		620	కేలా - అరటి చెట్టు		89
కారిముగరి - మలకాడి		458	కేవదా - మొగరిపువ్వు		657
కాషీ - అన్న భది		26	కోలి - కాళేమూర		159
కిసిసి - కిసిసిమంజు		169	కేకర - కుంకుమపువ్వు		170

హిం.	తె.	పు.	హిం.	తె.	పు.
కై థ - కలగ చెట్టు		783	గ		
కై రపాల్ - కవిరి		146	గంధక్ - గంధకము		207
కొడియాలి - కంభపుస్పియము			గంధవిరోహ - గంధ ఫెరోహ		209
చెట్టు		760	గంధేజఘాస్ - కామూచిపూరి		160
కొంగయి - తుత్తురిబెండ చెట్టు		845	గజపీపల్ - గజపిప్పళ్ళు		212
కొత్తిమీరి - కొత్తిమీరి		188	గన్నా - చెరుకు		288
కోడో - లభ్య		65	గాంగేరుక్ - జిలిలి తిగ		298
,, వరగలు		706	గాంజర్ - గాజర గడ్డలు		216
కొంచో, కివాంచ - చెద్దమాల			గాజ్ - తుమికి చెట్టు		846
గొండ చెట్టు		517	గిలోయా - తిప్పరిగ		888
ఖ			గుగుల్ - గుగ్గిలము		222
ఖజూర్ - ఖమ్మూర పుకాయ,			గుడ్ జూల్ - మంచార చెట్టు		584
పండు		201	గుమచీ - గులివింద చెట్టు		228
ఖడియా - గుద్ద		790	గులాబ్ శీ ఫూల్ - గులాబీ		
ఖయ్యూజ్ - కయ్యూజాపండు		141	పువ్వులు		227
ఖస్ మూల్ - వట్టి వేళ్ళు		705	గుల్ బేల్ - తిప్పరిగ		888
ఖసతిల - గుగ నాలు		215	గుడ్ - బెల్లము		567
ఖన్నీ - పాలపండు		489	గుమా - ఏనుగు తుమ్మి		846
ఖర్ నీ ,,		489	,, తుమ్మి కూర		846
ఖరా - దోసకాయ		888	గులర్ - మేడి చెట్టు		658
,, ములుదోసకాయ		685	గేంజా - గేంజాయి		229
ఖరైంటీ - ముత్తవపులగము		827	గేజనియా - మంగెన చెట్టు		579
ఖరాసానిలబవాన్ - ఖరాసాని			గేరు - గై రికము		284
పీచుము		174	గేహూ - గోధుమలు		241
కై ర్ - చంద్ర చెట్టు		247	గోఖయా - ఎర్ర పల్లెరు		108
కై రై - పేలాలు		582	గోఖయా - చిన్న పల్లెరు		274

హిం.	తె.	పు.	హిం.	తె.	పు.
గోపీచందన్-తువరిమన్న		850	చీకా-చిత్రమాలము		272
గోపీ-గాజుబాన్		244	చీవాకకడి-పందిరిదోనకాయ		468
గోరోచన-గోరోజనము		244	చీనీయాకాపూర్-పచ్చ		
గార్-ఫిడీ-సుద్ద		790	కర్పూరము		465
ఘీకుమారీ-కలబంద	మ	142	చూకాకాక-చుక్కూర		280
ఘీకవార్-కలబంద		142	చోక-కయ్యము		120
	చ. చ.		,, బలురక్తి-నచ్చెట్టు		551
చందన్-మంచిగంధము		581	చోటాయింబాచాయన్-పిన్న		
చంపక-సంపెంగ చెట్టు		768	పాపర		499
చకవడ్-తగిసిచెట్టు		820	చోటానరపాం-సన్నావాలు		770
చనా-శనగ చెట్టు		752	చోపచీనీ-ఫిరంగిచెక్క		501
చనకాచీంజ్-శనగలుఎంచువి		752	చాపలియా-దంచలికూర		247
చరీలా-శిలాధాతువు		756	చాలాయి-చిరికూర చెట్టు		277
చవ్య-చెవ్యము		285	ఫడ్వి		892
చాందీ-రజరిము		676	ఛా-తేయాకు		866
చాలే మొగలా-నీరుడివిత్తులు		427	ఛాయ్-తేయాకు		866
చావల్-వియ్యము		559	ఛించార్-1 మమంగలపు చెట్టు		721
చికురా-బమ్మిచెట్టు		298		జి. రు	
చిచేండా-పొట్ల చెట్టు		585	జాగ్లీపిక్యాన్-కురంతి చెట్టు		175
చిత్రక్-చిత్రమాలము		272	,, మనుబాల		591
చిర్-రా-ఉత్తరేశి చెట్టు		81	జగ్గిబాదా-నీరుడివిత్తులు		427
చిరత-టా-దువ్వెన చెట్టు		884	జంగిలికాలడి-అడవిపనపు		18
చిరాతా-నేలవేము		459	జటామూన్-జటామూన్		291
చిరాయతా-నేలవేము		459	జనార్-శొన్నలు		811
చిరోంజికాఫల్-మొరలిపండు		667	జమాల్ గోటా-నేపాళము		446
			జమోకండ్-కంద(తిరుది)		121

హిం.	తె.	పు.	హిం.	తె.	పు.
జలపీఠల్ - జొక్కిన చెట్టు		569		ద	
జల్ కుంభీ-అంతర తామర		8	డాక్ - మోదుగ చెట్టు		668
.. తూటికూర		350	డాక్ కాబీంజ్ - మోదుగ		
జల్ బేత్ - నీటిపల్లెలి చెట్టు		426	మాడలు		669
జవాఖార్ - యవతొరము		671	డికామాలీ - కారింగువ		164
జవారీబీజ్ - కాశీచంపువిత్తులు		152	డాడ్ మర్దన్ - నీమపెట్టకామర		788
జవానా - చిన్నదూలగొండ		278	డాడ్ మారీ - అగ్ని వేండ్రపు చెట్టు		9
.. చిన్నదూలగొండ చెట్టు		498	థేరా - ఊడుగు చెట్టు		102
సజ్జీ - సజ్జాతొరము		766		త, థ	
జాఫల్ - జాజకాయ		298	తగర్ - సందివర్ధినము		896
జామూన్ - నేలేడు చెట్టు		448	తగర్ మూల్ - గ్రంధిరసరము		246
జాయుస్ తి - జాపత్రి		296	తమాథ్ - పుగాళ		504
జాయుఫల్ - జాజకాయ		298	తమాలు - తమాలవృక్షము		820
జాన్తిరి - జాపత్రి		296	తరుబూజా - తరుబూజ		825
జుంగన్ - దుష్టుపుత్రీగ		884	తయ్యజ్ - తయ్యజ్		825
జుంగినీ ..		884	తర్వార్ - తంగేడు చెట్టు		817
జియావాతా - పుత్రశనిచెట్టు		509	కాంబా - కామము		885
జింద్ - జమ్న		809	కాల్ మఖానా - నీరుగొట్టి		
జింద్ బెద స్తర్ - జమ్న		809	చెట్టు		427
జేపాల్ - నేపాళము		446	కాల్ మఖానా - గొట్టిసింజలు		286
జోబల్ - హంసాదకము		808	కాలిస్ పత్ర - కాలిస్ పత్రి		887
కొ - యవలు లేక దీనిపిండి		670	కిందు - తిమిరి చెట్టు		846
కూప్రక - పక్కి చెట్టు		465	కినిశ - నెమ్మి చెట్టు		442
కూప్ర క్షునియా - గిరిగిచ్చ		220	కిర్పత్ - తెల్ల తెగడ		858
.. త			కిల్ - నవ్వులు		488
కేరా - ఊడుగు చెట్టు		102	కిల్ కాబాడ్ - నవ్వు చెట్టు		487
			కిలవన్ - బాయింటు చెట్టు		716

హిం.	తె.	పు.	హిం.	తె.	పు.
ఊంబురు-ఊంబురులు		844	దేవదారు-దేవదారుచెట్టు		886
కేదపాల్-అకుపక్రికము		48	దాన్-దవనము		874
గూహార్-చెముడుచెట్టు		281	ధతోరా-తిమ్మత్రచెట్టు		89
తోహార్-అకుజెముడుచెట్టు		47	ధనియా-ధనియాలు		891
తోరయూ-అగాకర		49	ధాజ్-కుశదర్భగడ్డి		176
,, బీరకాయ		560	ధామిన్-తడచెట్టు		821
త్రాయమాన్-కలుకానుగ			ధాయ్-అరచెట్టు		56
చెట్టు		144	ధాయి-అరపువ్వు		57
త్రిధార-కత్తిమందుచెట్టు		128	ధునేర్-మాచిపత్రి,		
ద్వద్			మాసిపత్రి		606
దధియార్-కోలపాలకూర		195	ధూధియా-పిన్నపాలచెట్టు		499
దరియాకానారియూల్-సముద్రపు			ధూద్ది		499
కొబ్బరికాయ		772	న		
దవానా-దవనము		874	నకుల్కండ్-విటముంగి తేగలు		697
దవల-కమ్మరేగుకాయ		188	నఖ్-వ్యాఘ్రునఖము		724
దాడిను-దానిమ్మచెట్టు		875	నఖూనా-వ్యాఘ్రునఖము		724
దారీమ్-		875	నర్కకచూర్-గంధకచోరము		205
దాథ-దిర్భ		878	నర్కకుల్-కల్క-సగడ్డి		168
దారు-మద్యము		590	నర్కసల్-నళద్వయము		415
దారుపాలి-మానుపసుపు		608	నలికా-పగడపుతీగచెట్టు		464
దాల్చిన్-దాల్చినిచెక్క		878	నవ్ పాదర్-నవాసాగరము		418
దుగ్ధి-రెడ్డివారి నానుబాలు			నవదా-పెరుగుతోటకూర		527
అను చెట్టు		667	నాగ్ ఫణ్-నాగజెముడు		416
దుప్ హరియా-మంకెన చెట్టు		578	నాగ కేసర్-నాగ కేసరములు		415
దుర్వా-గరి		216	నారింగి-నారింజపండు-తియ్య		
దేరా-దేవరాశిగ		986	నిది పుల్లనిది		419

హిం.	తె.	పు.	హిం.	తె.	పు.
నారియల్-కొబ్బరికాయ		186	పర్ హాద్-పారిజాతపుచ్చెట్టు		466
నారియల్- " చెట్టు		186	" బాడిద చెట్టు		566
నాన్ పాత్-అమృతఫలము	లేక		పరాన పీపల్-గంగ రావిచెట్టు		202
నీటిలుపండు		32	పలాశ-మోదుగ చెట్టు		668
నిమ్మక-ఉప్పు		89	పలాశ పాన-మోదుగ		
నిర్మలి-ఇందుకగింజలు		69	మాడలు		669
నిర్బిష్-నిర్విష		425	ఒకాడ్-తగిరిక చెట్టు		820
నిర్గుండి-వాదిలి చెట్టు		718	ఒకారీ-నేపాళపు చెట్టు (కద్దరి)		445
నిలాతురియా-మయిల			పాళర్-కవిచ్చెట్టు		811
తుర్థము		594	పాడర్-కలిగొట్ట చెట్టు		148
నికోత్-తెల్ల తెగడ		856	పాడర్-		148
నీంబుఫర్-నిమ్మపండు		428	పాకా-పాకతీగ		481
నీమ్-నేప చెట్టు		742	పాక చూచి-సిండిగొండ చెట్టు		497
నీల్-నీలిచెట్టు		484	పాన్-తముల పాకులు		822
నీరీకోయల్-నల్లదింతిన		405	పాన్-ఉదకము		88
నీలోఫర్-నల్లకలువ		402	పారా-పాదరసము		482
నేవార్-బండిగురివింద చెట్టు		646	పాలక్-పాలంకిరూర		487
నానీ-నెన్న		739	పాలక్ జహా-నాగ మల్లి చెట్టు		416
ప. ప			పాన్ బార్-పావుదార		495
పతంగ్-పతంగి చెట్టు		471	పిందార్-చిరగడదుంపలు		276
పత్తర్ కాఫూల్-శిలాధా			వికవన్-కోలపొన్న చెట్టు		196
తువు		756	పిత్తపాపడా-పర్వాటకము		476
పద్మకాష్ట-పద్మకాష్టము		472	పీపల్-విప్పళ్ళు		501
పద్మాక్-పద్మకాష్టము		472	పీపల్ కాప్పాక్-రావిచెట్టు		684
పనడి-పచ్చాకు		409	పీప్ల-విప్పళ్ళు		501
పనేరా-కోన్నలు		811	పిష్టామూల్-విప్పలిమూలము		500
పన్నా-పచ్చలకడ్డము		468			

INDEX

హిం.	తె.	పు.	హిం.	తె.	పు.
1077					
విస్తా-విస్తాపపన		503	బక్ రికాదూర్-మేక పాలు		650
వీర చందన్-వీర చందపము		504	బక్ రికానానీ-మేక పెన్న		658
వీలాక నర్-పచ్చగ న్నేరు		467	బక్ రికామూత్ర-మేక		650
వీరీశవంతి-స్వర్ణ శీవంతి		806	పంచితము		650
వీలు-కొండగోగు		180	బకల్-పొగడ చెట్టు		582
,, లేక వాళిగోంగూర		887	బచ్-వన		708
పురజయ-పురజీవి చెట్టు		509	బడ్-మర్రి చెట్టు		597
పుష్పాంజన్-పుష్పాంజనము		615	బడాగోమరు-పెద్దపల్లెరు		520
పూరి-పెళ్ళ చెట్టు		498	బడాచందీర్-గజనిమ్మకాయ		312
పేకా-బూడిదగుమ్మడికాయ		561	బడాపీలు-పెద్దంగోగు		524
పొదీనా-పుదీనా		509	,, తరగోగు		706
పోమైయ్య-చందనానబ చెట్టు		597	బడాలోని-పెద్దపాదిలకూర		521
పోయికాళాక్-పెద్దలచ్చలి		528	బడిగ పేరీ-నలముల		466
పోస్తు తెఫరీ-పోస్తుకాయ		589	బధూనచిల్లీ-చక్రవర్తికూర		250
పోచాకర్ మూల్-పుష్కర			బహదా-రాడికాయ		888
మూలము		515	,, కాడిచెట్టు		884
ప్యాక్-నీరుల్లిపాయ		428	బాంజ్-గొడ్డులగాళర చెట్టు		385
ప్రసారిగో-గొం తెమగోరు చెట్టు		284	బారామ్-బాదంకాయలు		554
క్రియంగు-పేంగుపు చెట్టు		548	బబ్బుల్-వల్లరుమ్మ చెట్టు		404
ఫణిమనసా-నాగ తెముడు		416	బాల్ ఫడ్-బటామాంసి		291
ఫోల్ సా-పాలనాపళ్ళు		490	బాల్ పూల్-మల్లి చెట్టు		199
బి త్			బావచీ-కాయగచ్చ చెట్టు		164
బక్ రికాఫీ-మేక నయ్య		650	,, బావంచాలు		567
బక్ రికాఫూస్-మేక మాంసం		651	బాంస్-బెదురు		726
బక్ రికాతక్రా-మేక చల్ల		649	బాంబ్ కేదావల్-బెదురు		727
బక్ రికాదహి-మేక పెరుగు		651	రియ్యము		

హిం.	తె.	పు.	హిం.	తె.	పు.
దివ్ నా గ్-నాథి		417	మకోమ్-కామంచిచ్చెట్టు		160
దిజ-వేగిసచ్చెట్టు		789	మక్కా-మొక్కజొన్న		
దిల్-మా రేడుచ్చెట్టు		616		పొత్తులు	656
దిదారీకంద్-వేలగుమ్మడిచ్చెట్టు		451	మచేచీ-పొన్నగంజూర		687
ధుంగరియా-గుంటకలగర		221	మణిట్-మ జివ్వు		588
ధూ యాలంబా-వేలపుళిరిక			మదార్-జిల్లేడుచ్చెట్టు		299
	చ్చెట్టు	457	మనళిల్-మణిళిల		586
చేల్-ప్రబ్బలిచ్చెట్టు		541	మరసా-మెరుగుకోటకూర		527
చేల్ కాఫల్-వేపపండు		581	మరుబా-మరువము		596
చేర్-రేగుచ్చెట్టు		690	మరేచీ-మరాటి మొగ్గలు		596
చేలియావీలిల్-నందివృక్షము		896	మవుల్ సిరి-పొగడచ్చెట్టు		682
చోల్-బాలింతచోలు		556	మనీ-వెలమనంధి		788
చ్రాంతీ-మాండూక్రప్తీ		601	మసూర్-దిరిసెనగలు		277
ఛద్రమోధా-ఛద్రముర్తులు		575	మసూర్ కాదాల్-మనరపప్పు		599
ఛంగ్-గంటాయి		229	మహామేదా-మహామేదా		655
ఛాన్ గ్రా-గుంటకలగర		221	మహిపాక్షిగుగ్గుల్-మహిపాక్షి		600
ఛారంగి-గంటుఛారంగి		204	మహుల-ఇప్పచ్చెట్టు		72
ఛిండి-బెండకాయ		566	మాంబరోహిషీ-మాంగ		
ఛిరావ-కడిగింజలు		808		రోహిషి	606
ఛీమ్ సేవిక పూర్-ఛీమ్ సేవ			మాబాఫల్-మాదికాయ		607
	కర్పూరము	575	మాధవీ-మాధవీతీగ		608
ఛుంటి-మొక్కజొన్న పొత్తులు		656	మాఫల్-మాదికాయ		607
ఛోక్ పత్రి-ఛుజపత్రిచ్చెట్టు		575	మాయుయా-లోద్దితీగ		570
	మ		మాయా		570
మండూర్-మాండూరము		601	మాలతీ-మాలతీతీగ, పుష్ప		
మంగుష్ఠీన్-మంగుష్ఠావ్ కాయ		580		ములు	617

INDEX

హిం.	తె.	పు.	హిం.	తె.	పు.	1079
మూలకాంగనీ-పెద్దమావేరు		528	మూలీ-ముల్లంగి		687	
మితా తేలియా-నాథి		417	మూసా కానీ-ఎలుక చెవికూర		109	
మిలఖడి-యప్ప మధుక ము		678	మొకాదీ-గోరింత చెట్టు		241	
మిలయాకడ్డా-గుమ్మడి కాయ			మేడాళింగి-బద్ది చెట్టు		116	
పండినది		324	మహా మేదా-మేదా,			
ముండలో హం-ఇసుప భక్తుము			మహా మేదా		655	
దీనిసింధూరము		70	మేధీ-మొతులు		647	
ముండి-బోడతరము		671	మొరడో ఫలీ-మలివడ చెట్టు		436	
ముగలాయాలండో-నేపాళ పు			మైనఫల్-మంగ చెట్టు		579	
చెట్టు పెద్దది		445	మోళా-మొక్క పు చెట్టు		658	
ముగ వనో-బిల్లి పెసలు		508	మోచరవో-బూరుగ బంక		556	
మునక్క-చామ పండు		389	మోతీ-ముత్యములు		629	
మువో కుందో-ముచుకందము		626	మోధా-తుంగము స్త్రులు		342	
ముచుకుంద-ముచుకుందము		626	మోమో-మైనము		655	
మురొ చాసింగ్-ముర చారు			మోరొళి-మయూరళి		595	
ళింగు		638	మోరకో-నమలిమాంసము		441	
మురా-మురయమగంధ్యము		688	మోసా-మొక్క పు చెట్టు		656	
ముర్యా-చాగ నార మట్టలు		261	మోధా-తుంగము స్త్రులు,			
ముర హానీ-యప్ప మధుక ము		678	నాగము స్త్రులు		362	
ముషకో-కస్తూరి		148	య			
ముషకో చానా-రక్తో-లపుష్టు		318	యలాయాచి-వలకులు (కె; ఓ)		114	
మూంగ్-పచ్చ పెసలు		468	యరిడ్-మినుములు		619	
,, పెసలు		580	యాథి-అడవి మొల్ల		20	
మూంగ్ ఫలీ-వేరుశనగ కాయ		748	ర			
మూంగ్-పగడము		465	రతనో పురుష్-రత్న పురుష్		677	
మూంగ్-ముంబదరఫ		624	రపోత్-రపాంబనము		680	

హిం.	తె.	పు.	హిం.	తె.	పు.
రహత్ -కందులు		182	లజ్జావంతి-మునుగుతామర		682
రహమఫలి-గండుమీనుచేప		205	లభేరా-నక్క-ర చెట్టు		898
రాకాస్ పట్టా-రాకాసిమట్టలు		681	లవనీఫల-రామఫలము		688
రాగి-చోళ్ళు, తవిచెలు		290	లమన-వెల్లుల్లి		786
రాన్నా-సన్న రాన్నము		769	లహసునియ-వైధూర్యభస్మం		748
రహసుని		769	లాభ-లక్క		695
రాయి-తపాలు		59	లాగా-అడవిశనగ చెట్టు		21
రాయి-సన్నాపాలు		770	లాల్ పేకా-గుమ్మడికాయ		
రాల్-సర్జర సము		776		పండినది	224
రాన్నా-దుంప రావ్వుము		882	లాల్ బారి-గోంగూర (పుల్ల)		238
రీకా-కుంకుడు చెట్టు		169	లాల్ ఇంద్రాయన్-కాడిదొండ		152
గర్బదవంతి-అడవిశనగ చెట్టు		11	లాల్ కపాస్ కాకాడ్-పయిడి		
రూపా-రజితము		676		ప్రత్తి చెట్టు	475
రూపామాళి-హేమాక్షికము		810	లాల్ చందన్-రక్తచందనము		675
,, రూపమాక్షికము		810	లాల్ చిత్రక-యరచిత్ర		
రేణుకా-రేణుకలు		691		మూలము	707
రేవటి-రాజావర్తభస్మము		682	లాల్ మిగచ్-మిరపకాయము		619
రేవట్ చీనీ-రేవలదిన్ని		692	లాల్ సఫరీ-జామి చెట్టు		297
రేవట్ చీనీ		692	లింగిసి-లింగడొండ		700
లోహిన్-కామంచిపూరి		160	లాహసున్-వెల్లుల్లి		786
లోహిడా-ములు మోడుగ			లోంగ్-లవంగాలు		696
	చెట్టు	686	లోధ్-లోద్దుగ చెట్టు		700
ల			లోన్యాకాక్-పాయిలకూర		486
లంకాయకా-సిక్కి చెట్టు		498	లోలియా-అనుములు		26
లజ్జాలు-నిద్రగన్నిక		421	,, బొబ్బిళ్లు		671

INDEX

1081

హిం.	తె.	పు.	హిం.	తె.	పు.
వ			క		
వనశూలని-అడవికంద		14	కళావరి-అల్లికిచర		508
వంశలోచన-తవాక్షిరి		826	కరపుంఖ-ములు పెంపలి		686
వడ్-మర్రిచెట్టు		897	కర్మాని-మునుగుతామర		682
వనసహింజన్-కారుమువగ		166	కలాయా-అందుగ చెట్టు		4
విక్రంగ-కరివేపాకుచెట్టు		185	కవటి-తెల్లగులాచీపువ్వు		856
వరున్-ఉలిమిడిచెట్టు		98	కహల్-కేస		862
వాయువిదంగ-పాయువిదంగ			కాన్-బమ్మిచెట్టు		298
ములు		716	కాపీ-శిర-మాతర		761
వాలు-ఇసుక		74	శిరిన్-దిరిసెన చెట్టు		881
వాసంతి-బండిగురివింద చెట్టు		546	శిరియారి-చంచలిసూర		247
విశా-రాసింబు-మాదీఫలము		608	శిలాశిల్-మొమ్మాయి		658
విధారా-వృద్ధచారు		728	శీతల్-చీనీ-చలవమిరియాలు		252
విరియాస-చరనోన్-చిడా			శీతాఫల్-శీతాఫల చెట్టు,		
లవణము		558	ఫలం		757
విష్ణుకాంత-విష్ణుకాంత చెట్టు		722	శీమన్-ఇరుగుడుచెట్టు		78
విసాంట-అద్దకరము		22	కుంకీ-కొంకి		758
వీరణ్-మూల్-వట్టివేళ్ళు		705	శేమల్-బూరుగ చెట్టు		565
వేస్తువా-బొగ్గలిసూర		888	కోంకీ-కొంకి		758
వైంగన్-వంకాయ		708	కోనాపాట-చందిలపుచెట్టు		881
వైకాంతమణి-వైకాంతము		748			
వైధూర్య-వైధూర్యభస్మం		748			
శ			ష		
కంభామలి-కంభపుష్పి యను			షరీఫ్-శీతాఫలచెట్టు		757
చెట్టు		750	షరాతహ్-త-చాదరానీ		
కణమలి-గిరిగిచ్చ చెట్టు		220	కూర		261
			షహమాత్-కూరికపళ్ళు		851

హిం.	తె.	పు.	హిం.	తె.	పు.
సంగీతరాహిత్య-శంఖచరణం		749	సజ్జా-రుద్రజడచెట్టు		686
సంహితలు-వానిలిచెట్టు		718	సమా-చామలువల్లవి		265
సజ్జా-సజ్జాతొరము		777	సముందర్ రూగ్-సముద్రపు		
సరివన్-వదాకులపొన్న		110	మరుగు		772
సతాప-సదాపచెట్టు		767	సముందర్ ఫల్-కోరాడికాయ		194
సతోనా-వదాకులపొన్న		110	సముందర్ ఫేన్-సముద్రపు		
సత్సనాసిక లేర్-బలురక్కి-స		550	మరుగు		772
సన్-జనపచెట్టు		292	సర్ ఫోంకా-పొపలిచెట్టు		725
సన్నాకాపత్త-సునాముఖ		798	సరఫోంక-ములుపొపలిచెట్టు		686
సఫన్ హరిజనంతి-స్వర్ణ జనంతి		806	సరల్ కావ్య-సరళ జేందారు		776
సఫేద్ అర్జున్-తెల్లమద్దిచెట్టు		860	సరసా-అచాలు		59
సఫేద్ ఆర్-తెల్లజల్లేడు		857	సకహతి-సర్పాక్షిచెట్టు		778
సఫేద్ క కురీ-తెల్లములక		861	సరివన్-ముయ్యాకుపొన్న		682
సఫేద్ క నర్-గన్నరుచెట్టు		218	సహదారి-సర్పాక్షిచెట్టు		778
సఫేద్ కోయల్-తెల్లదింతి		859	సహజేయ-సహజేవి		778
సఫేద్ కోహ-తెల్లమద్దిచెట్టు		860	సహింజన్-మునగచెట్టు		629
సఫేద్ జీరా-శలకర		806	సహోరా-బరి పెంకచెట్టు		550
సఫేద్ మదార్-ధూడద			సాంక్-అటు మామిడి		11
వృక్షము		895	సాంఫ-సాము		485
,, తెల్లజల్లేడు		857	సాగవన్-శుకుచెట్టు		814
సఫేద్ మరిచ-తెల్లమిరియూలు		861	సాతల-పంబరేణి		765
సఫేద్ ముండి-తెల్లలోడతరం		860	సాదాతులసి-తులసి		849
సఫేద్ రాయి-తెల్లవాలు		862	సామా-సామలు		781
సఫేద్ సఫీ-కామిచెట్టు		297	సాల్-వపిచెట్టు		113
సలయ-కృష్ణతామర		197	సాలంమిన్-సాలామిన్		782
			సాలవ-వపిచెట్టు		118

INDEX

1083

హిం.	తె.	పు.	హిం.	తె.	పు.
సాహ-చామలు వల్లవి		265	కులక మురిసి-మెట్టకామర		648
,, సామలు		781	హంసపరి.హంసపాడి-హంసపారి		808
సింగరభ-ఇంగ్లీషము		86	హడ్ సుంకరీ-వల్లెరు		418
సింగాడ-శృంగాటకము		760	హడ్ సుహారీ-వల్లెరు		418
సింఘాడ-సింగాడిదుంపలు		782	హరియా-అవి కెచ్చెట్టు		42
,, శృంగాటకము		760	హగ్గాకోరీ-సిండికోడ చెట్టు		497
సిలాగున్-తురుమ్మము		849	హర్ కుంఠ-చిలకూర చెట్టు		277
సిహోడా-సిరి వెంక చెట్టు		550	హర్ మర్-నీమగోరింబిరులు		785
సున్నా ముక్కి-సునా ముఖ		798	హరితాల్-తాళకము		880
సుపారీ-పోకలు		588	హరితాళ-హరిదళము		808
సుర్మా-సారాంజనము		808	హరితకీ-కరక్కాయ		188
సుహాగా-వెలిగారము		784	హలేడి-పసుపు		477
,, పటికి		470	హబీబ్.అదలు లేక అద్యలు		50
సురారీ-అడవికంద		14	హస్తీకర్ణి-వీనుగు చెమిచాచు		111
సుర్యావారా-సూరేవారము		795	హింక పూర్-పచ్చక దూరం		465
సేవంతి-చామంతి చెట్టు		262	హింగ్-ఇంగువ		67
సైంజినా-ముసగ చెట్టు		629	హింగుపత్రి-హింగుపత్రము		809
సోండానమ్మక్-సైంధవలవణము		798	హింగోబ-గార చెట్టు		219
సోంధానోన్-సైంధవలవణం		798	హిరా-వజ్రభస్మము		704
సోంఛానోన్-సావర్పలవణం		802	హుల్ హుల్-ప్రాద్ధురియగుడు		544
సోంఫ్-సోపు		800	హుల్ హుల్-ప్రాద్ధురియగుడు		544
సోనామాళి-సోమాక్షికము		810	హీమసాగర్-వీణపత్రము		559
సోమరాజ్-కారుగచ్చ చెట్టు		164			
సోమలత-సోమలత		802			
సోయా-విన్న సచాప		499			
,, సోయకూర		802			
సోరా-సూరేవారము		795			
సోఫ్-అడవిసచాప		22			